БН II 454
либ к - 2023/942
сор 579.200.

VERITAS

МАКЕДОНИЯ

СОДИЗО

1919
1929

ИЗДАНИЕ НА
МАКЕДОНСКИЯ НАЦИОНАЛЕНЪ
КОМИТЕТЪ

www.dlib.mk

ДОКУМЕНТИ и СВИДЕТЕЛСТВА

www.dlib.mk

VERITAS

(Димитар Ризов?)

МАКЕДОНИЯ

ПОДЪ ИГО

1919—1929

СОФИЯ — ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА — 1931

www.dlib.mk

Народна библиотека — Скопје
К. Инв. № 2033/1942

Р 1957
Р 1965

www.dlib.mk

НА

НАРОДА-МЖЧЕНИКЪ

ВЪ ПОРОБЕНАТА СТРАНА,

КОЙТО СТРАДА И СЕ БОРИ;

НА

БРАТЯТА ХЪРВАТИ,

КАКТО И

НА ВСИЧКИ

— ГОЛѢМИ И МАЛКИ, ЧУЖДИ И СВОИ,

КОИТО СЪ УМЪ ИЛИ СЪ МИШЦИ

РАТУВАТЪ

ЗА ПРАВОТО И ПРАВДАТА

— ЗА СВОБОДАТА И НЕЗАВИСИМОСТЬТА —

НА

ПОРОБЕНА БОРЧЕСКА МАКЕДОНИЯ

VERITAS.

www.dlib.mk

www.dlib.mk

Съкращения и условни знаци.

М. — в. Македония, ежедневникъ, органъ на македонската емиграция въ България. Започналъ да излиза отъ 11 окт. 1926 г. въ София. Излиза и днесъ.

Н. М. — в. Независима Македония, органъ на македонската емиграция. Излизалъ въ София. Бр. 1 отъ 21 февр. 1923 год. — № 179 отъ 8 окт. 1926 г.

La Mac. — в. La Macédoine, Organe du mouvement macédonien de libération. Седмичникъ, започналъ да излиза въ Женева. № 1 отъ 13. VI. 927 г. Излиза и днесъ. —

Мак. Тр. — в. Македонска Трибуна, органъ на Съюза на Македонскитѣ политически организации въ Съединенитѣ Щати и Канада. — Седмичникъ, почналъ да излиза въ Индианополисъ (Индиана), № 1 отъ 10 февр. 1927 год. — Излиза и днесъ.

Мак. д. — в. Македонско дело, двеседмичникъ. Излиза въ Виена на 10 и 25 число на месеца.

С. с. — в. Свобода или смъртъ, ВМРО. Революционенъ листъ. Излиза периодично (обикновено на две седмици или месецъ) отъ 1925 година.

Останалитѣ използувани издания сж указани на самото мѣсто. Политика, Правда, Време, Новости, Реh и др. сж сръбски вестници, излизали или още излизащи въ Бѣлградъ.

*

Кждето не е изриччо отбелязано нѣщо друго, тамъ курсивътъ, разрѣдяването, подчертаването, надебеляването въ текста е на Veritas.

Цифритѣ, поставени въ текста на изложението, посочватъ №-а на документа или свидетелството, върху които се позовава досѣжното твърдение.

www.dlib.mk

www.dlib.mk

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ

Съдържание

ДЪЛЪ I.

Македония подъ иго.

Стр.

Посвещение III

Предговоръ . . . . . XI—XVII

Глава първа. — Последици отъ войнитѣ презъ 1912—1913 (Балканската и междусъюзническата) и 1914—1918 (Всесвѣтската). Разпокжсване на Македония . . . . . XIX—XXI

Глава втора. — Македония — географско, културно-историческо, политическо и економическо цѣло. — Граници . . . . . XXIII—XXVI

Глава трета. — Договорни задължения за закрила на малцинствата. . . . . . XXVII—XXIX

Глава четвърта. — Изпълнение на поети задължепо договоритѣ за закрила на малцинствата. . XXXI—L

1. Отричане името на страната и народностьта на населяващитѣ я народи. . . . . XXXIII—XXXV
2. Национално-културни институти, дейности и прояви (училища и черкви, културнопросвѣтни дружества и организации) . . . . . XXXV—XLII
3. Преследване на езика . . . . . XLII—XLV
4. Преследване на народната пѣсень, народнитѣ обичаи, празднници, носия и пр. . . . . XLVI—XLVII
5. Преследване на българската книга . . . . . XLVII—L

Глава пета. — Економически гнетъ . . . . . LI—LXVI

Глава шеста. — Чиновничество въ Македония подъ сръбско иго и гръцко (администрация, полиция, войска и др.) . . . . . LXVII—LXXII

Глава седма. — Неотговорни фактори („Удруженье", „Македонски гръцки юмрукъ"). Потераджийство. . LXXIII—LXXVI

Глава осма. — Откжсване отъ свои и отъ чужбина. (Военна служба. Връзки съ България) . . . . . LXXVII—LXXXI

www.dlib.mk

	Стр.
Глава девета. — Обезглавяване	LXXXIII—CXXV
1. Отстраняване мѣстната интелигенция	LXXXIII—LXXXVII
2. Политически гнетъ	LXXXVII—XCII
3. Политически процеси	XCII—XCVIII
4. Какъ се нареждатъ процеситѣ	XCVIII—CXIII
5. Политически убийства	CXIII—CXIX
6. Забѣгване	CXIX—CXXI
7. Разкѫсване на брака	CXXI—CXXIII
8. Затваряне на населението въ себе си	CXXIV—CXXV
Глава десета. — Борби за българщината на българитѣ въ Македония подъ гръцко иго и сръбско. Женевски протоколъ Калфовъ-Политисъ — Сръбски претенции	CXXVII—CLIV
1. История на Женевския протоколъ (Калфовъ-Политисъ)	CXXVII—CXXXI
2. Чужди свидетелства и признания за народностната принадлежность на македонскитѣ славяни	CXXXI—CXXXII
3. Сръбски признания	CXXXII—CXXXII
4. Македонски борби за народна просвѣта и духовна свобода	CXXXIV—CLIV
а) До освобождението на България — 1878 г.	CXXXIV—CXLI
б) Следъ освобождението на България — 1878 г.	CXLII—CXLVI
в) Борби за политическа свобода (ВМОРО)	CXLVI—CXLVII
г) Войни за Македония	CXLVII—CLI
д) Македония подъ ново робство	CLI—CLIV
Глава единадесета. — „Доброволно“ изселване	CLV—CLXX
1. Ликвидиране на имотитѣ	CLX—CLIV
2. Изплащане ликвидиранитѣ имоти. Спогодба Молловъ-Кафандарисъ	CLIV—CLVII
3. Настаняване на бѣжанцитѣ. — Дирекция. Бѣжански заемъ	CLVII—CLXIX
4. Ликвидация на черквитѣ, манастаритѣ	CLXIX—CLXX
Глава дванадесета. — Колонизация	CLXXI—CLXXVII
Глава тринадесета. — Обществото на Народитѣ и правата на малцинствата	CLXXIX—CLXXXV
XIV. Заключение	CLXXXVII—CXCVI

www.dlib.mk

ДѢЛЪ II.

Документи и свидетелства.

Стр.

I. **Македония — географско, културно-историческо и политическо дѣло. Граници — (№№ 1—9)** . . . . . 3— 10

II. **Изпълнение на международно поети задължения по договоритѣ за закрила на малцинствата (№№ 10—100).** 11— 44

1. Отричане името на страната и народността на населяващитѣ я населения (№№ 10—15) . . . . . 11— 12
2. Народностнокултурни институти, дейности и прояви (училища и черкви, културнопросвѣтни организации и др.) (№№ 16—42) . . . . . 12— 24
3. Преследване на езика (№№ 43—75) . . . . . 24— 36
4. Преследване на народната пѣсень, народнитѣ празднични обичаи и пр. (№№ 76—90) . . . . . 36— 40
5. Преследване на българската книга (№№ 91—100) . . 40— 44

III. **Икономически гнетъ (№№ 101—137а)** . . . . . 45— 65

IV. **Чиновничество въ Македония подъ сръбско иго и гръцко** (Администрация, жандармерия, полиция, войска и др.) **(№№ 138—185)** . . . . . 66— 95

V. **Неотговорни фактори** (Удруженье, потераджийство, „Македонски гръцки юмрукъ") **(№№ 186—229)** . . . . . 96—138

VI. **Откжсване отъ свои и отъ чужбина (№№ 230—233)** . . 139—140

VII. **Обезглавяване (№ 234—378)** . . . . . 141—311

1. Отстраняване на мѣстната интелигенция (№№ 234—235). 141—143
2. Политически гнетъ (№№ 236—257). . . . . 143—161
3. Политически процеси (№№ 258—306). . . . . 161—256
4. Политически убийства (№№ 306а—344) . . . . . 256—285
5. Забѣгване (№№ 345—351в) . . . . . 285—292
6. Насилствени бракове. Разторгване на брака (№№ 352—365) . . . . . 293—306
7. Затваряне на населението въ себе си. — Спонтанни манифестации (№№ 366—378) . . . . . 306—311

VIII. **Борби за българщината на българитѣ въ Македония подъ сръбско иго и гръцко. — Женевски протоколъ Калфовъ-Политисъ (№№ 379—583)** . . . . . 312—391

1. Сръбски претенции въ връзка съ Женевския протоколъ (№№ 379—381). . . . . 312—314
2. Чужди и турски свидетелства и заключения за македонскитѣ българи (№№ 382—426) . . . . . 314—332
3. Гръцки свидетелства (№№ 427—449) . . . . . 332—338
4. Сръбски свидетелства (№№ 450—496) . . . . . 338—352
5. Български и турски свидетелства главно отъ времето на борбитѣ на македонскитѣ българи за духовно и политическо освобождение (№№ 497—583). . . . . 352—391

www.dlib.mk

Стр.

IX. **„Доброволно“ изселване и ликвидация (№№ 584—610)** 392—427

X. **Колонизация (№№ 611 - 621)**. . . . . 428—433

XI. **Македония за себе си** (№№ 622—647) . . . . . 435—485

1. Писма и изявления на дейци отъ самата Македония (№№ 622—634) . . . . . 435—458
2. Изявления отъ легални емигрантски дейци и изложения отъ емигрантски организации (Македонски Националенъ Комитетъ) (№№ 635—640) . . . . . 458—471
3. Изявления отъ водачи и институти на ВМРО (№№ 641—647) . . . . . 471—485

XII. **Чуждъ печатъ** (писма, съобщения, статии)(№№ 648—698) . 486—554

1. Англоамерикански (№№ 648—661) . . . . . 486—507
2. Нѣмски печатъ (№№ 662—672) . . . . . 507—522
3. Французски печатъ (№№ 673—675) . . . . . 523—525
4. Италиянски печатъ (№№ 676—678) . . . . . 525—530
5. Унгарски и други печатъ (№№ 679—686) . . . . . 530—540
6. Сръбски, хърватски, гръцки, ромънски печатъ (№№ 687—698) . . . . . 540—554

XIII. **Приложение.** Нѣколко документи и свидетелства отъ времето на диктатурата (№№ 699—707) . . . . . 555—575

Печатни грѣшки. . . . . . 577—578

www.dlib.mk

Предговоръ.

Настоящето изложение е само единъ п о г л е д ъ върху положението въ Македония подъ сръбско и гръцко иго. И то върху положението на б ъ л г а р с к о т о население въ тая часть, тъй като то е най-многобройното, най-онеправданото, най-угнетеното. Неговото положение ще даде на четеца представа за положението и на другитѣ несръбски и негръцки населения въ досѣжната часть отъ Македония подъ сръбска власть и подъ гръцка които населения въ народностно отношение не сж поставени кой знае колко по-добре отъ българитѣ тамъ. Защото културнитѣ, граждански и политически права и свободи на така наречените отъ договоритѣ за миръ малцинства въ Македония подъ сръбско и гръцко иго, които всички заедно образуватъ голѣмото мнозинство отъ населението, и спрямо които вкупомъ сърбитѣ въ Македония подъ тѣхно иго сж само шепа пришелци, се опредѣлятъ отъ една официална политика на гръцката държава и на сръбската къмъ негръцкитѣ и несръбски туземни населения въ Македония: п о л и т и к а т а н а н а с и л с т в е н о о б е з н а р о д н о с т я в а н е. Отъ това, общо положението на тѣзи населения, що се отнася до тѣхнитѣ културни, граждански и политически свободи, признати и гарантирани имъ отъ договоритѣ за миръ, може да се опредѣли само съ две думи: б е з п р а в и е и н а с и л и е, за да се затрие тѣхниятъ народностенъ ликъ, та да се претопятъ тѣ въ господствуващата владѣеща народность.

Нашето изложение освѣтява положението на българското население въ Македония подъ сръбско и гръцко иго за едно време отъ 10 години (1919—1929 г.). Тѣзи 10 години бѣха достатъчни за Сърбия и Гърция при нестихналитѣ още отъ войната чувства, страсти и настроения да продължатъ подъ знака на сключенитѣ договори за миръ войната съ българитѣ и другитѣ инородни населения въ Македония подъ

www.dlib.mk

сръбска и гръцка власть. И да създадатъ за българитѣ въ тая Македония едно положение, което кара последнитѣ да съжаляватъ за не по-малко омразното имъ на времето турско владичество. Защото, както ще се види отъ изложението ни, турцитѣ зачитаха и пазѣха народностнитѣ права на поробенитѣ християни въ Македония — главно на българитѣ, които въ нея образуваха, образуватъ и днесъ — въ Македония подъ сръбска власть — едно мнозинство и които свободно можеха да си служатъ навсѣкѫде съ своя езикъ, да се молятъ Богу на него, да иматъ своитѣ училища, черкви, книги, читалища, печатници и други — изобщо да разполагатъ съ всѣкакви културнопросвѣтни институти, изразители на тѣхното народностно име, разсадници на тѣхното съзнание и чувство.

Всичко това е сега само споменъ.

Въ тѣзи 10 години сърби и гърци създадоха и затвърдиха спрямо българитѣ въ Македония подъ тѣхно иго една система на управление, на нѣкои отъ похватитѣ на която има да позавиди и срѣдновѣковната инквизиция. Тая система се чувствува толкова по-тежка, защото стои въ тъй крещящо противоречие съ все по-мощно будещата се съвѣсть на съвременото человѣчество и съ засилващата се у него воля за миръ между народитѣ, обаче миръ, изграденъ върху свободата, върху правото на всѣки народъ да твори своята индивидуалность въ пжтя на общочовѣшкия напредъкъ и култура за благото на цѣлокупното человѣчество . . .

Що се отнася до оная часть отъ Македония, която попадна въ границитѣ на СХС. държава, съ декрета отъ 3 окт. 1929 г. отъ диктатора-краль преименувана на Югославия, ние постоянно употрѣбяваме израза „Македония подъ сръбско иго“, „Македония подъ сръбска власть“, защото гнетътъ и насилието въ тая Македония се теоретизиратъ и прилагатъ всѣкжде отъ сърбитѣ. Въ СХС. държава или Югославия тѣхни носители, изразители и проповѣдници сж само сърби отъ шумадийска Сърбия* и тѣхни

* За разлика отъ сърбитѣ изъ областитѣ на бившата Австро-Унгария, въ хърватски и сръбски издания, които сж противъ днешния режимъ, шумадийскитѣ сърби се именуватъ сърбияници, а австроунгарскитѣ сърби се наричатъ само сърби или сърби-пречани. Въ нашето изложение ние наричаме сърби шумадийцитѣ, а останалитѣ ще наричаме сърби-пречани или австроунгарски сърби.

www.dlib.mk

орждия. Това отнасяне къмъ несръбскитѣ народи въ цѣлата държава е сѫществень моментъ отъ държавническата идеология, изповѣдвана и следвана отъ Бѣлградъ. А това е чисто сръбска шовинистичномилитаристична идеология, изработена отъ сръбската интелигенция, подържана, защищавана и прокарвана отъ нея. Това е една идеология, която, за да заблуди свѣта, се кръщава съ примамливото име югославянска. А въ своята сѫщность тя е великосръбска: отъ всички южни славяни (засега сърби, хървати и словенци) съ най-разнообразнитѣ срѣдства на насилие, гнетъ, тероръ тя иска да създаде единъ народъ, на когото да наложи всичко сръбско: езикъ, култура, душа, а, ако това се постигне, следъ време и име. Тая сѫщность на бѣлградската великосръбска „югославянска" идеология се разкрива ясно кристализирана въ факта, изнесенъ отъ г-нъ Густавъ Перчецъ, виденъ хърватски емигрантъ, седъмь години секретарь на разтурената отъ кралската диктатура хърватска партия на правото. Въ едни свои изявления, подъ надсловъ „Революцията на духоветѣ въ Хърватско е достигнала своя връхъ", помѣстени въ унгарския седмичникъ „**Елойорсъ**" (Elöörs) № 43 отъ 1929 год., г. Перчецъ, между другото, съобщава:

„Въ Босна има една мюсюлманска организация (основана още въ австрийско време—б. Ver.) съ седалище Сараево, която се наричаше югославянско-мюсюлманска организация „Гайретъ". Следъ прогласяването на военната диктатура тая организация свика конгреса си, и то подъ председателството на единъ великъ жупанъ и въ присѫтствието на единъ генералъ, като кралевъ пратеникъ, на единъ полковникъ, като представитель на министъръ-председателя и други официални фактори. Така съставеният конгресъ реши, щото организацията да не се нарича въ бѫдеще „югославянска", а сръбско-мюсюлманска организация „Гайретъ„ (подч. Ver.).

За оная часть отъ Македония, останала въ предѣлитѣ на гръцката държава, ние си служимъ съ израза Македония подъ гръцко робство (иго), защото мѣстното негръцко население въ нея наистина се третираше като робско турското и българско население, което образуваше въ нея огромно мнозинство, съ срѣдствата на единъ поробитель бидѐ заставено въ по-голѣмата си часть да напусне родно огнище и да се изсели. Онѣзи българи и турци, които сѫ оста-

www.dlib.mk

нали още, сж напълно обезправени и оставени на милосттьта на гърцитѣ.

Що се отнася до Македония подъ сръбска власть, нашето изложение се ограничава най-вече до 6 януарий 1929 г. — деньтъ, въ който въ СХС. държава се унищожи единъ прогнилъ и компрометиранъ парламентаренъ режимъ и се създаде прецедентъ, какъвто вторъ нѣма въ свѣтовната история: единъ краль самъ унищожава конституцията, въ чието създаване има свой дѣлъ и въ която се е клелъ тържествено, че ще я пази. Тогава се въведе една мрачна кралсковоенна диктатура съ крайна цель: въ единна държава да създаде единъ народъ съ едно име. Тоя народъ изпърво има да се нарича югославянски, за да може следъ време по-лесно да се нарече сръбски.

Върху положението въ Македония подъ сръбско иго следъ въвеждането на кралсковоенната диктатура (6 ян. 1929 г.) ние само тукъ-таме хвърляме погледъ. Защото до 6 януарий 1929 год. въ Македония вече бѣха се сложили основитѣ на оная управителна система, която диктатурата въплъщава въ нейния завършенъ кристализиранъ видъ: съ опредѣлена идеология, съ опредѣлени цели и задачи, съ изработени и изпитани методи и срѣдства. Тая диктатура разпрострѣ главно върху несръбскитѣ области въ цѣлата държава онѣзи цели, методи и похвати на управление, които вече сърбитѣ отъ 10 години прилагаха и изпитваха въ Македония подъ тѣхна власть. Методитѣ и похватитѣ на тая управителна система диктатурата попълни съ елементи и прояви, които сж присжщи на всѣка диктатура изобщо, както и съ елементи и прояви, които пъкъ отдѣлно сж характерни за кралсковоенната диктатура въ Бѣлградъ. За нея бледа представа дава шведската писателка Каринъ Михаелисъ въ своята статия Въ името на краля (№ 706).

Сащо така що годе представа за сжщността на тая диктатура дава видниятъ английски либераленъ в. **„Manchester guardian“** отъ 17 октомврий 1929 г. въ статията си „Сръбскитѣ угнетители.“

„Оня, който би поискалъ да напише книга върху диктатурата, може да вземе, като типиченъ примѣръ, диктатурата, която бѣ провъзгласена въ Югославия въ началото на тази година. Въ своя произходъ, въ цѣлото си развитие, и дори въ своитѣ случайности, тя е класическа по

www.dlib.mk

своето съвършенство. Френскиятъ историкъ Боасие веднъжъ въ единъ прочутъ пасажъ характеризира есенцията на всички диктатури, като си послужи съ диктатурата на Римъ при цезаритѣ. Всѣка дума, която той казва, е вѣрна за днешна Югославия.

Едно отъ срѣдствата, които всѣка диктатура използува въ една или друга форма, е тероръ̀тъ. Твърде малко сведения за онова, що става въ границитѣ на Югославия, се оставятъ да проникнатъ навънъ; но ние днесъ обнародваме единъ кратъкъ списъкъ отъ жестокости, извършени подъ сръбския гнетъ — жестокости, за които сж станали известни нѣкои положителни подробности, за да поставятъ главниятъ фактъ въ тѣхъ извънъ всѣко съмнение.

Да се арестува единъ подозрѣнъ, да се застреля и после да се каже, че е застреляно „при опитъ за бѣгство", е обикнатъ похватъ на терористичнитѣ полицейски агенти или войници въ всички страни, кждето тѣ сжществуватъ. Но да се арестува единъ подозрѣнъ, да се отведе въ затвора и после да се обяви, че е извършилъ самоубийство, е единъ доста новъ похватъ, практикуванъ днесъ въ Югославия. Случаитѣ, споменати въ нашия списъкъ, сж само една частица отъ сжщинското цѣло.

Повечето отъ жертвитѣ сж комунисти и македонци. Несъмнено, македонскитѣ жертви сж особено многобройни; комунистическитѣ по-малко, поне относително. Почти всѣки, който е арестуванъ отъ сръбската полиция, може да се нарече комунистъ, защото властитѣ сж заинтересувани да създадатъ въ чужбина впечатлението, че въ Югославия има „болшевишка опасность" и че затова диктатурата е необходима. Тази опасность, разбира се, не сжществува."

А сръбската и милитаристична сжщность на тая „класическа по своето съвършенство" диктатура, както я нарича сжщиятъ вестникъ, се разкрива твърде нагледно отъ следната часть изъ една дописка въ гръцкия в. **Катимерини:**

„Югославия се управлява само отъ военни отъ единия край до другия. Тамъ нѣма народъ, а има само войска, въ която се срѣща само сръбски елементъ. Както армията е покорила народа до пълно обезличаване, така и сърбитѣ въ армията сж подчинили напълно всички други племена въ Югославия до пълно обезличаване. Югославия — равно армия, а армия — равно сръбски офицери.

Положението се рисува точно така. Превратътъ отъ 6 януарий (1929 год., когато се въведе диктатурата въ С. Х. С. кралство — б. Ver.) се извърши само, за да могатъ да поематъ властьта въ ржцетѣ си военнитѣ и да се опитатъ да посърбятъ всички несръбски народности въ страната. Армията се именува „югославянска" наистина, защото материалътъ ѝ произлиза отъ всички земи на Югославия и отъ всички племена, що населяватъ тази държава. Кадритѣ на тази армия сж чисто сръбски и всички офицери, които заематъ началнически постове, повѣрителни длъжности, отговорни мѣста, сж изключително отъ стара Сърбия. Начело на самото правителство стои генералъ, сжщо изъ стара Сърбия, повиканъ на най-високото стжпало не толкова заради неговитѣ способности и добро-

www.dlib.mk

детели, но поради връзкитѣ му съ краля и поради влиянието му надъ всеизвестната „Бѣла ржка“, както се нарича съюзътъ на офицеритѣ отъ стара Сърбия.

Отъ този превратъ милитаризмътъ въ Югославия гледа съ всички сили да извлѣче колкото може повече изгоди за себе си, както и да осуети по всѣкакъвъ начинъ или да унищожи всѣко предприемано обединение между разнитѣ части на страната, които тъкмо затова сж обявени за автономни и самоуправителни. Съ други думи, военната диктатура полага неимовѣрни усилия да попрѣчи да се промъкне хърватскиятъ елементъ въ армейскитѣ кадри, както и да образуватъ антисръбски ядра.

По този начинъ се извършва прословутото „единство“ между народитѣ въ Югославия. Това единство не е нито политическо, нито етническо, а е военно. Тъкмо поради това армията поглъща всички грижи на правителството и всички жизнени сокове на държавния бюджетъ. Югославия днесъ харчи за армията си грамадни суми. Въ мирно време армията на Югославия се състои отъ 18 пехотни дивизии, а Италия, чието население възлиза на 42 милиона души (Югославия има около 13,200,000 жители — б. Ver.) има само 30 пехотни дивизии. Тѣзи 18 югославянски пехотни дивизии образуватъ 5 армейски корпуса; офицеритѣ имъ на действующа служба сж 8 хиляди души, подофицеритѣ — 10 хиляди, войницитѣ 100 хиляди. Къмъ тѣзи числа трѣбва да се прибави жандармерията, която има 20 хиляди души, 5 хиляди души погранична стража и 8 хиляди души морски работници. Сжщо така има около 5 хиляди души ученици въ подофицерскитѣ школи и 1500 души въ офицерскитѣ. Трѣбва да се спомене, че въ Югославия никой не се освобождава отъ военна служба. И куцо, и слѣпо, дето се казва, и всички сакати изслужватъ тегобата си въ нестроеви части. Въ военно време Югославия е длъжна да има въоржжение и военни припаси за армия на първа линия отъ 1,200,000 души. Ясно е, прочее, какви грамадни суми трѣбва да се изразходватъ всѣка година за поддържането на такава огромна армия. Югославия за текущата година предвижда 2,428,000,000 динара. Тази цифра говори сама по себе си твърде много, та нѣма защо да се коментира. Ето такова е положението въ Югославия, която постоянно заявява, че желае да живѣе въ миръ и добро съседство съ всички свои съседи“ (**М.** № 964 отъ 30.XII.1929 г.).

Правнополитическото действие на диктатурата спрямо другитѣ несръбски народи и области въ СХС. държава, днесъ Югославия, накжсо може да се опредѣли така: м а к е д о н и з и р а н е: всички несръбски народности (хървати, маджари, нѣмци, словаци, власи и др.), области (Хърватско и Словения, Банатъ, Войводина и др.), сж поставени подъ гнета на безправието, произвола, насилието, както туй се изнася вече за Хърватско (а то важи и за останалитѣ области) отъ именити европейци, като спомената вече шведска пи-

www.dlib.mk

сателка Каринъ Михаелисъ, отъ хървати-неутралисти, (№ 707), или пъкъ се разкрива въ немалкото вече противохърватски процеси, станали достояние на свѣтовното обществено мнение. Тѣзи методи на управление сърбитѣ почнаха да прилагатъ въ Македония още отъ първия день, въ който се почувствуваха господари въ тая страна. Тоя терминъ „македонизиране“ (на една страна или на нѣкой народъ) вече все повече добива право на гражданство и се налага, за да охарактеризува едно непознато въ историята на робството на народитѣ положение на народностно безправие и потисничество, което крие въ себе си смъртна опасность за свѣтовния миръ. Съдържанието на тоя терминъ се конкретизира и разкрива напълно отъ нашето по-нататъшно изложение.

Формитѣ, въ които се проявява робството въ Македония подъ сръбско иго и гръцко, не се различаватъ по своето същество. Ако има разлика, тя е само въ размѣритѣ; въ Македония подъ гръцко иго, напр., нѣма онова множество политически процеси и убийства, защото, благодарение на така наречената конвенция за „доброволно“ изселване, голѣма часть отъ българското и турско население биде прогонена. При това масово изселване — изгонване се проявява действието на гръцката администрация и на свързанитѣ съ нея неотговорни фактори. Ето защо въ съответнитѣ глави на нашето изложение и на свидетелствата и документитѣ може на нѣкои мѣста нашето изложение да бѫде съответно по-обстойно или по-бѣгло, свидетелствата и документитѣ по-изобилни или по-оскждни. Това ще зависи отъ обстоятелството, дали дадената форма на робството въ Македония подъ сръбско или гръцко иго е имала причини да бѫде по-силно или по-слабо застжпена.

8. дек. 1930.
День на Светого Климента Охридски.

Veritas.

www.dlib.mk

www.dlib.mk

ГЛАВА ПЪРВА.

Последици отъ войнитѣ презъ 1912—13 (Балканската и междусъюзническата) и 1914—18 (Всесвѣтската). Разпокжсване на Македония.

Македония е страната на мжченицитѣ.

*

Македония е истинска долина на плача и стоноветѣ.

*

Македония е гробница.

*

Днешна Македония е Сибиръть на XX вѣкъ.

*

Македония е сжщински адъ.

Заглавия на статии въ европейския и американски печатъ отъ дописници, които сж спохаждали и Македония и основно познаватъ балканскитѣ въпроси.

Балканската война отъ 1912—1913 г., водена срещу Турция отъ страна на съюзенитѣ тогава балкански християнски държави — България, Сърбия, Черна Гора и Гърция, биде последвана презъ юний 1913 г. отъ друга война — между бившитѣ съюзници — България — отъ една страна, и съюзенитѣ вече срещу нея Сърбия, Гърция и Черна Гора — отъ друга, подпомогнати и отъ нахлуването на Ромъния въ България, която тогава бѣше заета на фронта срещу довчерашнитѣ си съюзници. Тази война завърши съ мира въ Букурещъ (28 юлий (с. с.) — 10 авг. н. с. — 1913 г.) и лиши България отъ плода на победитѣ ѝ надъ Турция, като ѝ отне и южна Добруджа, която бѣ дадена на Ромъния. Букурещкиятъ миръ сжщо така разпокжса на три части единната до тогава подъ турска власть Македония и даде най-голѣмата часть отъ нея на Сърбия, малко по-малка — на Гърция, и най-малка — на България. — За да си възвърне ограбеното, и главно заради Маке-

www.dlib.mk

дония, презъ 1915 г. България застана на страната на Германия и Австро-Унгария, които ѝ обещаха пълно задоволяване на нейнитѣ държавни и национални въжделения. Победата на Съглашението и на Америка направи да бждатъ откжснати нови части отъ старата територия на българската държава — къмъ Кула, Царибродско, Трънско, Босилеградско, Струмишко и дадени на Сърбия. Сжщата победа даде на Сърбия и присъедини къмъ нея свободната по-рано държава (кралство) Черна Гора и голѣмитѣ територии на Хърватско, Босна, Херцеговина, Войводина, Банатъ, Словения, Далмация — отъ бившата Астро-Унгарска империя.

По тоя начинъ отъ старото кралство Сърбия, която до преди Балканската война отъ 1912 г. броеше 48.303 клм.² съ 2,800,000 жители, се създаде една нова държава, наречена изпърво Кралство на сърби, хървати и словени (С.Х.С.), а отъ 6 януарий 1929 година преименувана на Югославия, съ около 262,320² клм. и съ около 13 милиона жители. Голѣмото мнозинство (¾ споредъ изложението на г. г. Григоръ Анастасовъ и Димитъръ Шалевъ, представители на българитѣ въ Македония подъ сръбско иго, предъ едно събрание въ Лондонъ въ началото на януарий 1931 г.) отъ тѣхъ обаазуватъ несръбски народи: хървати, словенци, българи, албанци, турци, нѣмци, маджари, власи, словаци и други. Въ така уголѣмената държава сжщинскитѣ сърби наброяватъ къмъ 4 милиона души, срещу които стоятъ останалитѣ 9 милиона несърби. Между тѣхъ по-важни сж: хървати — 3 милиона, словенци — 1 мил., българи и албанци по 700,000, нѣмци — 650,000, маджари — 600,000, ромъни — 400,000, черногорци — 200,000, славяни-мюсюлмани 800,000 и други (спор. в. **„Il Popolo d'Italia** — Милано — отъ 22 ноември 1929 г.).[1]

[1] Добриятъ приятел на днешна Югославия, французскиятъ професоръ-езиковедъ **Meillet,** въ съчинението си въ Les Langues dans l'Europe Nouvelle разпредѣля нейното население споредъ езика, що говори, както следва: сръбскохърватски говорятъ — 9,311,677, словенски — 1,112,614, македонски — 627,397, нѣмски — 557,492, маджарски — 512,909, албански — 479,610, ромънски — 239,232, турски — 163,209, български — 74,326, цигански — 50,664, еврейски-шпаньолски — 20,047, италиянски — 13,924, цинцарски (македоновлашки) — 9,832, други езици — 174,137. (Отъ политически съображения г. проф. Meillet отдѣля въ нѣкакъвъ особенъ — македонски — езикъ езика на българитѣ въ Македония: пожертвувалъ е на временнитѣ потрѣби на политиката истината, която науката е установила за българския езикъ въ Македония — б. Ver.)

www.dlib.mk

Отъ територията на българската държава се откжсна т. н. Западна Тракия, т. е. земята между р. р. Места, Марица, Бѣло море и най-южнитѣ спусъци на Родопитѣ и се даде на Гърция. Последната общо нарастна на 120.060² клм. (отъ 65.567² клм. преди войната отъ 1912 г.) съ 6,204,684 души жители по преброяването отъ 1928 г., които се разпредѣлятъ, както следва: гърци — 5,817,000, турци — 103,000, българи — 82,000, албанци — 25,000, солунски евреи — 70,000, арменци — 25,000, чужденци — 73,000.[1]

Наложенията на България презъ 1919 г. миръ въ Ньойи край Парижъ съ договора (отъ 27 ноември 1919 година), който освети споменатитѣ вече откжсвания отъ територията на българската държава, потвърди и разпокжсването — подѣлба на Македония между тритѣ държави: най-голѣма часть — 32,000 квадр. клм. взе Сърбия, малко по-малка — 25,000 кв. клм.— Гърция, 8000 кв. клм. взе България. Нѣколко (31) села отъ западна Македония — общо 560² клм. — влизатъ въ територията на Албания (№ 1). Въ тая държава общо има около 20,000 души православни и мохамедани-българи, които никога не сж знаели, а и сега още не знаятъ още другъ езикъ освенъ българския.

---

[1] А. Палисъ. Гръцкото преброяване на населението презъ 1928 г. — въ **The Geographical Journal**, с. 546, кн. отъ юний 1929 г. — Авторътъ е гръкъ-членъ отъ комисията за уреждане бѣжанския въпросъ въ Гърция.

www.dlib.mk

www.dlib.mk

ГЛАВА ВТОРА.

Македония — географско, културно-историческо, политическо и економическо цѣло. — Граници.

Тритѣ части, на които е подѣлена Македония, и селата, що се намиратъ въ територията на Албания, заедно образуватъ едно много хубаво очертано и закржглено географско, геоложко, културнополитическо и историческо цѣло отъ около 65,560 кв. клм. (25,609 кв. геогр. мили). Това цѣло е Македония. Тя е разположена въ срѣдата на юга на Балканския полуостровъ. Македония се включва въ следнитѣ граници.

Източната граница на Македония почва отъ устието на р. Места и върви по течението ѝ северно до надъ с. Букъ; отъ тамъ продължава презъ областьта Чечъ, следва водораздѣла на Родопската верига отъ върха Крушово на северъ и свършва на колосъ Мусала. .

Северната граница върви по Рила планина и Осогово до в. Патерица; отъ тамъ продължава къмъ западъ по водораздѣлнитѣ височини между коритото на Вардаръ и онова на р. Българска Морава, докато стигне Скопска Черна гора, следва билото ѝ до Качанишкия проходъ, продължава по главната Шарска верига и стига до р. Черни Дримъ, северно отъ Дебъръ.

На **западъ** Македония се отдѣля отъ Албания съ планинската верига, която върви на западъ отъ Черния Дримъ и Охридското езеро, докато му обхване цѣлия басеинъ; границата обхваща и басеина на Прѣспанското езеро, следва водораздѣла между р. Деволъ и р. Бистрица и достига Грамосъ планина.

Южната граница върви по водораздѣлнитѣ планини между басеина на р. Бистрица и този на тесалийската р. Сана-

www.dlib.mk

тария, стига до морето, следва брѣга на Бѣло море до устието на р. Места * (№ 1).

Въ тия свои граници, както се изтъкна вече, Македония има около 65,560 клм.². Така тя е по-голѣма отъ редъ днешни малки европейски държави, като: Белгия (29,452 клм.²), Холандия (34,985 клм.²), Дания (39,033 клм.²), Швейцария (41,198 клм.²), Естония (60,200 клм.²), Летония (64,000 клм.²) и отъ своята западна съседка — Албания съ нейнитѣ 28,444 клм.². А въ реда на балканскитѣ държави до 1912 г. Македония съ своята голѣмина стоеше **предъ** тогавашнитѣ кралства Гърция, Сърбия и Черна гора (14,180 км.²) и само задъ Ромъния (137,902 км.²) и България (96,345 км.²).

Въ очертанитѣ граници и съ посоченитѣ размѣри Македония притежава всички данни да живѣе, да се развива и да цъвти като нѣщо отдѣлно и завършено (№ 2). Споредъ авторитетни чужди признания, тя притежава богатства, които могатъ да ѝ осигурятъ всестраненъ самостоенъ държавно-политически и културенъ животъ и развой (№ № 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9). Така, англииското списание „The Near East“ въ една своя статия върху стопанското и финансово положение на Югославия препоржчва на англиискитѣ капиталисти тая държава, особено Македония, область „съ изключителни богатства, досега неексплоатирани“, поради липса на капитали (**М.** № 943 отъ 4.XII.1929 год.). — Следъ отводняването на две блата въ Македония подъ гръцка власть — Аржанското и Аматовското — дружеството, което имало концесията на риболова, смѣтало, че ще може да улови около 1,300,000 кгр. риба. Понеже мѣстниятъ пазаръ не можелъ да погълне всичката риба (Солунъ харчелъ само по 3000 оки дневно), концесионеритѣ влѣзли въ връзки съ търговци отъ Сърбия, България, дори Германия, за да осигурятъ износа на излишната риба. Останалитѣ македонски езера (Охридско, Дойранско и др.) сж пълни съ най-вкусна и разновидна риба.— Въ Македония растатъ ценни култури — като м а к ъ т ъ, който съдържа морфинъ 8—14% (докато оня отъ Мала Азия и Персия съдържа до 8%), тютюнъ, оризъ, памукъ и др. — Има много — повече отъ колкото трѣбва — едъръ и дребенъ добитъкъ. (№ 7). Само Македония подъ сръбско иго, споредъ сведения на Скопската търговско индустриална камара, прави годишно срѣденъ износъ за около 850 милиона динара. — Сжщо — голѣми минерални богатства.

Най-голѣмото богатство на Македония е обаче нейниятъ

* Уставъ на Вжтр. Мак. Рев. Орг., приетъ на конгреса, състоялъ се на 9—12. II. 1925 г. — Приложение.

www.dlib.mk

народъ съ неговитѣ ценни физически и душевни качества: трезвость, издържливость и упоритость и надъ всичко голѣмо трудолюбие, предприемчивость и природна интелигентность. Неговата несѣкната творческа енергия се е наложила на единъ такъвъ поклонникъ на своя народъ, какъвто е сръбскиятъ проф. Йованъ Цвиичъ, който го представя едва ли не за пръвъ на земята. Сжщиятъ Цвиичъ поставя народа въ Македония по-горе, дори надъ своя сръбски народъ, що се отнася до тая непрекжсната творческа енергия.

Нравственитѣ качества на туземното население въ Македония, и главно на българитѣ, сж обърнали вниманието и на хърватитѣ, съ които народътъ отъ Македония следъ 1919 година заживѣ въ една държава. Ето едно отъ тѣхнитѣ свидетелства.

„Едно интересно явление. Въ цѣла Югославия Македония има най-малъкъ процентъ криминални случаи, много по-малко отъ другитѣ краища. Много рѣдко се случва нѣкоя кражба. Минавате презъ улицата дене или ноще, все едно въ градъ или въ село, и виждате стенитѣ на кжщитѣ покрити съ низи тютюнъ, който се суши. Никой не го пази. Можете да си вземете колкото искате, безъ да ви види нѣкой. И все пакъ до сега никой не се е оплакалъ, че му е липсалъ дори единъ листъ. Тъй е и съ другитѣ работи. После тамъ всѣкога данъкътъ се събира на време и до последната стотинка, въпрѣки голѣмата материална изтощеность. Разбойничеството отъ користолюбие долу (т. е. въ Македония — б. Ver.) е почти неизвестно. Има нѣкой случай край албанската граница. Досега не се знае нито за една разбойническа банда, съставена отъ македонски славяни (т. е. македонски българи — б. Ver.), за които обикновено се мисли, когато е дума за македонцитѣ.

Прочее, по природа македонцитѣ не сж престжпници. Не имъ е въ кръвьта да вършатъ престжпления отъ користолюбие. Фактътъ, че затворитѣ сж пълни, може да се обясни само съ политическитѣ условия, които царуватъ въ тоя край. Особено като се вземе предъ видъ, че се затварятъ най-видни граждани, най-добри стопани. И съ право рече г. Степанъ Радичъ, че Македония е наша рана! (в. **„Narodni val“** — органъ разтурената хърватска селска народна републиканска партия (Радичева), отъ 17 ноември 1927 г.).

А единъ висшъ духовникъ — днешниятъ сръбски митрополитъ въ Охридъ — Николай (Велимировичъ) не само потвърждава ценнитѣ качества на македонскитѣ българи, но издига високо изградената върху тия качества цивилизация, създание на сжщитѣ македонски българи. Той говори:

„. . . . Затова излизамъ предъ васъ гологлавъ да ви кажа, че този народъ има една дивна и фина цивилизация, съ

www.dlib.mk

рѣдка чистота и рѣдка последователность, прокарана въ всички подробности на живота, цивилизация не на насилието и надменността, а на миролюбието, милосърдието, човѣщината и голѣмата духовна проникновеность. Тоя сиротенъ народъ, мълчаливъ и нажаленъ, изработва своитѣ ржчни творби отъ най-простия материалъ, зида кжщи отъ камъкъ, кирпичъ и дърво, везе съ ситни бодове по изтъканото отъ него платно, играе подъ ритъма на вокалната музика, свири на свой инструментъ, управлява се по простия народностенъ законъ, моли се Богу съ страхъ и трепетъ безъ ехтенията на хорове и органи. И всичко това е сведено въ единъ духъ, всичко е основано на единъ моралъ, всичко е изработено въ единъ стилъ. А тоя стилъ е изразъ на неговата велика цивилизация". (**Политика** № 7835) (№ 9).

Въ тъй очертанитѣ граници до последнитѣ войни — Балканската (отъ 1912—1913) и Общоевропейската (1914—1918) Македония е брояла общо 2,291,121 души. Нейното християнско население се разпредѣляло така: 1,172,136 българи, 190,047 гърци, 63,859 цинцари, 12,006 албанци.* — Останалитѣ 852,439 души сж мохамедани — турци и албанци, евреи.

Процентно християнското население се е разпредѣляло така: българи — 81·5, гърци — 13·22, власи — 4·44, албанци — 0·84 (сжщиятъ авторъ).

Отъ тѣхъ днесъ въ Македония подъ сръбска власть сж останали около 700,000 българи[1], а въ Македония подъ гръцка власть днесъ тѣ наброяватъ къмъ 150,000 души[2]. Сръбската статистика отъ 1921 година изчислява въ окржзитѣ Битолски, Брѣгалнишки, Кумановски, Охридски, Скопски, Тетовски и Тиквешки 578,218 българи; гърцитѣ (А. Палисъ, възъ основа на официална статистика) ги наброяватъ на 82,000 души, 20,000 въ Албания, а останалитѣ сж изгонени въ България или пръснати въ други страни (Америка, Цариградъ, Букурещъ и др).

---

* Leon Dominian. — Language and Nationality in Europe. Published for the American Geographical Society of New-York, 1917.

[1] Срв. Jacques Fouques Duparc, La Protection des Minorités . . ., Paris, 1923, p. 333-334 — въ статията „Единъ неизпълненъ дългъ" отъ проф. Г. П. Геновъ — в. **Миръ** № 7834 отъ 13 дек. 1929 г.

[2] Проф. Ант. Иширковъ. — Българитѣ въ границитѣ на царство България — в. **Прѣпорецъ** № 28 отъ 27 февр. 1928 г.

www.dlib.mk

ГЛАВА ТРЕТА.

Договорни задължения за закрила на малцинствата.

Победителитѣ отъ 1918 г. наложиха на всички победени държави (Германия, Австрия, Унгария и България) редъ задължения, осигуряващи правата и закрилата на т. н. малцинства (така се нарекоха онѣзи народи и народности въ държавата, които стоятъ вънъ отъ владѣтелския народъ, отъ владѣтелската народность). Понеже въ границитѣ на нововъзкръсналитѣ държави (Полша, Чехословакия и др.) и въ уголѣменитѣ извънредно много отъ войната стари държави (Ромъния, Югославия, Гърция) попаднаха голѣми маси чужди народности, великитѣ сили-победителки наложиха и на реченитѣ държави редъ постановления за правата и за закрила на малцинствата (т. е. чуждитѣ народности) въ тѣхъ.

Държавитѣ, между които биде подѣлена Македония (СХС. държава или Югославия, Гърция, България), поеха тѣзи задължения за съответно несръбскитѣ, негръцкитѣ и небългарскитѣ населения въ своитѣ части и отъ Македония. Споредъ това СХС. държава подписа въ Парижъ на 9 декемврий 1919 г. единъ „Договоръ за покровителство на малцинствата“, отъ който по сѫществени членове сѫ следнитѣ.

Чл. 2. С.Х.С. държава се задължава да даде пълно и съвършено покровителство на живота и свободата на всички жители, безъ разлика на рождение, подaнство, езикъ, раса и религия. . . .

Чл. 7. Всички сръбско-хърватско-словенски поданици, безъ разлика на раса, езикъ или религия, сѫ равни предъ законитѣ и се радватъ на едни и сѫщи граждански и политически права.

Различието въ религията и изповѣданието не може да лиши нито единъ сръбско-хърватско-словенски гражданинъ отъ възможностьта да се ползува съ политически и граждански права, включително съ правото да бѫде приеманъ на обществени служби и почести и да упражнява различни професии и занаяти.

На сръбско-хърватско-словенскитѣ поданици не ще се прави ни-

www.dlib.mk

какво ограничение за свободното употрѣбление на какъвто и да е езикъ било въ частнитѣ отношения или търговията, било въ религиозната область, било въ печата или публикациитѣ отъ всѣкакъвъ характеръ, било въ публичнитѣ събрания.

Безъ да се гледа на установяването отъ сръбско-хърватско-словенското правителство на единъ официаленъ езикъ, разумни улеснения ще се правятъ на сръбско-хърватско-словенскитѣ поданици, които говорятъ други езици, за да си служатъ съ своя собственъ езикъ било устно, било писмено предъ сждилищата.

Чл. 8. Сръбско-хърватско-словенскитѣ поданици, принадлежащи къмъ националнитѣ, религиознитѣ или езикови малцинства, се радватъ на сжщото третиране, сжщитѣ гаранции, правни и фактически, както и другитѣ сръбско-хърватско-словенски поданици. Тѣ ще се ползуватъ съ равни права да създаватъ, ржководятъ и контролиратъ на свои разноски благотворителни, религиозни и социални институти, училища и други възпитателни заведения, съ правото да си служатъ съ своя собственъ езикъ и да изповѣдватъ свободно своята религия.

Чл. 9. По отношение народната просвѣта, на всички градове и села, гдето живѣе значителна часть отъ поданицитѣ, които не говорятъ официалния езикъ, сръбско-хърватско-словенската държава ще оказва надлежнитѣ улеснения, за да се даде възможность на децата на тия сръбско-хърватско-словенски поданици да получатъ образование въ първоначални училища на своя собственъ езикъ . . . .

Въ градоветѣ и околнитѣ, гдето живѣе значителна часть поданици, принадлежащи къмъ националнитѣ, религиозни или езикови малцинства, последнитѣ ще могатъ да си осигурятъ една съответна часть отъ сумитѣ, които се предвиждатъ за обществени фондове отъ бюджета на държавата и общинитѣ . . . ."

А пъкъ споредъ чл. 1.

сръбско-хърватско-словенската държава се задължава да признае като основенъ законъ постановленията, които се съдържатъ въ чл. чл. 2 до 8 на настоящата глава (I). Никакъвъ законъ, никакъвъ правилникъ, никаква официална акция на държавата не могатъ да противоречатъ на тия постановления, нито да взиматъ връхъ надъ тѣхъ.

Най-после

Сръбско-хърватско-словенската държава приема, че постановленията на предшествуващитѣ членове, които важатъ за лицата, принадлежащи къмъ расовитѣ, религиознитѣ и езиковитѣ малцинства, съставляватъ задължения отъ международенъ интересъ и се поставятъ подъ гаранцията на О. Н. . . ."

Дословно сжщитѣ задължения е поела и Гърция въ „Договоръ за покровителството на негръцкитѣ народности въ Гърция", сключенъ между главнитѣ съюзни сили и Гър-

www.dlib.mk

ция и подписанъ на 10 априлъ 1920 г. въ Севъръ — чл. чл. 1, 2, 7, 8, 9, 16.

Съгласно чл. 9., ал. 2. отъ сжщия договоръ, постановленията за закрила на малцинствата се прилагатъ само къмъ онѣзи територии, които сж били присъединени къмъ Сърбия или СХС. държава (респ. Гърция) **следъ** 1 ян. 1913 г. Това се отнася тъкмо къмъ Македония и нейнитѣ несръбски населения (българи, албанци, турци, власи, гърци), тъй като последната биде отстжпена юридически на Сърбия (респ. Гърция) и призната за часть отъ държавната територия на сръбското (респ. гръцкото) кралство едва съ договора отъ 28. VII. 1913 г. въ Букурещъ. Дотогава Сърбия и Гърция само бѣха военно окупирали съответни части отъ Македония и като така тѣхното владение тогава е било смѣтано за временно. Тѣхниятъ съверенитетъ върху Македония се установява отъ момента, когато победена Турция се призна за надвита, отстжпи своя суверенитетъ върху отнетитѣ ѝ територии и го прехвърли върху победилитѣ я балкански съюзници заедно. А това юридически стана съ лондонския договоръ отъ 17/30 май 1913 год.

---

www.dlib.mk

www.dlib.mk

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

Изпълнение на поети задължения по договоритѣ за закрила на малцинствата.

„Балканитѣ сж създадени само за единъ единственъ народъ — сърбитѣ".

Думи на полковникъ Наумовичъ — виденъ членъ на полутайната всесръбска организация „Бела рука", довѣрено лице на краль Александра сръбски — като великъ жупанъ въ Скопие въ негови официални изявления въ сжщия градъ. (Николае Тащитъ — Последици отъ великосръбската хегемония на Балканския полуостровъ въ **„Аромънски алманахъ"** на Македонското студентско дружество въ Букурещъ. — **М.** 547/7.VIII.1928 г.).

*

„На югъ се управлява, както преди 600 години. Тамъ хората, нѣма да кажа се убиватъ, а нѣщо близко до това. Въ Щипъ е умрѣлъ единъ човѣкъ на четвъртия день, следъ като излѣзналъ отъ затвора, кждето го държали, безъ да е виновенъ и безъ да е длъженъ, и не го пускали вънъ, защото отъ бой цѣлото му месо попадало."

Думи на г. Люба Давидовичъ — водачъ на сръбската демократическа партия въ една негова речь въ Пиротъ на 20.III.1926 г. — **Политика** отъ 23.III. с. г.

*

Македония е югославянскиятъ Сибиръ.

Демократическиятъ депутатъ Михайло Куюнджичъ на едно събрание въ гр. Кралево (Сърбия).

*

. . . . Всички ония, които дойдоха да чуятъ непосрѣдствено отъ мене тжжния разказъ за македонската трагедия, останаха трогнати. Но азъ видѣхъ, че тѣ не могатъ да схванатъ още силата на злото, което ни потиска, и питаха наивно: „Нема вие нѣмате въ Македония свой македонски български вестникъ?" И останаха поразени, когато чуха, че не само вестникъ, не само училище и книга на свой езикъ

www.dlib.mk

нѣмаме, ами и Евангелието на български езикъ се забранява, т. е. забранено е и Богу да се молимъ на български, защото „Богъ е сърбинъ!“ Подкрепихъ това и съ примѣри, какъвто е оня съ известния въ цѣло Скопие и околията набоженъ човѣкъ-българинъ хаджи Георги, отъ чиято кжща, посещавана отъ толкова набожни българи, владиката (днеска патриархъ въ Бѣлградъ—Ver.) Варнава заповѣда да се дигнатъ и изгорятъ всички книги, между тѣхъ и Библията, защото били български!

Изъ **писмото** на г-ца Гена Велева, отъ Скопие, до Председателя на Македонския Националенъ Комитетъ. — **Архива** на М. Н. К. — вх. № 60 отъ 10 ян. 1931 г.

Всички тѣзи постановления се кръстосватъ съ изработената идеология, съ сложената мисловность (манталитетъ) и съ създаващата се психология на политически господствуващата народность въ държавата и съ нейното желание да запази всѣкакъ своето господствуваще положение, силата, властьта и облагитѣ въ връзка съ тѣхъ. Затова, още когато трѣбваше да подписва покровителственитѣ клаузи за малцинствата, Югославия се противѣше съ всички сили на тѣзи клаузи. Така, по поводъ на чл. 51 отъ Сенъ-Жерменския договоръ (съ Австрия) тогавашното правителство на г. Люба Давидовичъ (шефъ на сръбската демокр. партия), въ което влизаха и трима социалисти, на 13. IX. 1919 г. поднесе оставката си, като я мотивираше съ невъзможностьта и нежеланието си да поеме отговорностьта за подписване на тоя членъ относно правата на малцинствата. „Тоя членъ, се казва въ оставката, е една опасность за суверенитета на СХС. държава“ . . . Най-после, на 5 декемврий с. г. сжщото правителство се видѣ принудено да подпише и приеме този договоръ съ речения членъ за малцинствата. Вследствие на това, на практика, всички постановления за покровителство на малцинствата въ Македония подъ сръбска власть и гръцка — и по-специално спрямо българитѣ тамъ — оставатъ само писани на книга.

Въ онази часть отъ Македония, която по Ньойиския договоръ се даде на България, въпросъ за малцинствата не сжществува. Въ грамадното си мнозинство тамошното население е българско и се ползува отъ всички права и блага, които

www.dlib.mk

конституцията и законитѣ на страната предвиждатъ за всички граждани. Инородцитѣ, колкото ги има въ тази часть отъ Македония, свободно се организиратъ въ народностни общини, на които е предоставено свободно да промишляватъ и отдѣлно за духовно-културния животъ на своитѣ сънародници. Затова властитѣ въ гр. Горна-Джумая иматъ свое отдѣлно училище, въ което децата имъ се учатъ на своя майчинъ езикъ.

1. Отричане името на страната и народностьта на населяващитѣ я народи.

Въ заробената отъ тѣхъ часть отъ Македония Сърбия и Гърция не признаватъ инородцитѣ като членове на друга народность: тѣ сж съответно само сърби и гърци. Турцитѣ въ Македония подъ сръбска власть сж „сърби отъ мохамеданска вѣра"; сжщото е и съ евреитѣ — „сърби отъ юдейски (израилтянски) произходъ и вѣра". Сърбитѣ всички смѣтатъ и признаватъ само за сърби (№ 10). И като ги смѣтатъ такива, искатъ и действуватъ да ги направятъ насила сърби. Българи въ Македония Сърбия сжщо не признава: тѣ сж „южни сърби" (№ 13). Който въ Югославия пише или говори това — че въ Македония живѣятъ българи, сръбскитѣ хегемонисти и шовинисти го инкриминиратъ (№№ 14, 15).

При провъзгласената кралска диктатура отъ 6 януарий 1929 г. положението е още по-тежко; въ чл. 5 на създадения отъ диктатурата ЗЗД. се предвижда затворъ до 1 година и за онѣзи, които, въ противоположность на официалната идеология, подържатъ, че сърби, хървати и словенци не сж единъ народъ, а три отдѣлни народа. А официалната сръбска идеология е, че македонскитѣ българи сж сърби. Тая идеология намѣри своя изразъ въ едно деяние на днешния сръбски краль Александъръ. Като престолонаследникъ, презъ 1912 г. той удари на улицата въ Скопие плесница на 4-5 годишното момиченце Василка Зойчева, загдето на питането му, що е, детето му отговорило: „Азъ съмъ българка". И това ставаше въ едно време, когато Сърбия бѣше още въ началото на съюза си съ България, когато, както се казва, още не бѣше изсъхнало мастилото на сложенитѣ кралски подписи върху „Договора за приятелство и братство" (отъ 13.III.1912 год.) съ българитѣ.

www.dlib.mk

Представители — сърби на С. Х. С. държава по международни конгреси, свикани да творятъ положителното въ дѣлото на О. Н., опорито и въпрѣки всичко подържатъ това отричане (№ № 11, 12).

Сръбски вестници и издания, официални документи, сръбски общественици, учени, учители, чиновници — изобщо всички сърби — избѣгватъ историческото, географското и политическото общоприето име Македония и системно го замѣнятъ съ новия и специаленъ терминъ „южна Сърбия".

Въ това име сърбитѣ вмъкватъ и Косово поле, което географски и етнично е напълно различно отъ Македония. Но и самитѣ сърби подъ „южна Сърбия" разбиратъ най-вече Македония подъ сръбска власть.

Вестници, които употрѣбяватъ името Македония, бивatъ преследвани, забранявани (№ № 14, 15). Стига се дотамъ, че „се смѣта за тежъкъ грѣхъ, ако южна Сърбия се нарича съ своето старо име Македония. Името Македония мирише на държавна измѣна, макаръ че то сжществува отъ вѣкове" — заявява и установява водачътъ на независимата демократическа партия, г. Свѣтозаръ Прибичевичъ, бившъ министъръ на просвѣтата, въ парламентарната комисия по вжтрешнитѣ работи при скупщината въ Бѣлградъ. (в. **Политика** — Бѣлградъ — отъ 4 ян. 1928 г.). Дори и г. Нинчичъ, бившъ министъръ на външнитѣ работи въ Югославия, отрече сжществуването на Македония.

А г. Венизелосъ, въ качеството му на гръцки министъръ-председатель, заявява на представителитѣ на печата при приема имъ въ гръцката легация въ Виена следното:

„Нѣма македонски въпросъ, както нѣма македонски народъ (nationalité — народность — б. Ver.). Въ Македония има гърци, сърби, българи (подч. Ver.), гъркомани (това сж гърчеещи се българи, власи, албанци — б. Ver.) и турци."

(**Съобщение на печата**—Neue Freie Presse №23818 отъ 5. I. 1931).

Въ **Гърция** е въ сила разбирането, осветено и отъ първата гръцка конституция отъ 1882 година, споредъ която „всички жители на Гърция, които вѣрватъ въ Исуса Христа, сж елини" (т. е. гърци). Затова въ Македония подъ гръцка власть властитѣ сж „влахогласни елини", албанцитѣ —„албаногласни", а българитѣ — „българогласни (или

www.dlib.mk

„славяногласни“) елини“. Дори самъ г. Венизелосъ, въ туку що посоченото заявление предъ чуждия печатъ, като говори за българитѣ като малцинство въ Македония подъ гръцко робство, ги нарича пакъ „славяногласни“ . . . Националното чувство, съзнание и съвѣсть на самитѣ инородци нѣматъ за сърби и гърци никакво значение. Обикновено Македония подъ гръцка власть бива вмъквана въ името „северна Гърция“.

Всичко това е изразъ на желанието да се избѣгне изпълнението на тържествено поети международни задължения, както туй се вижда отъ заявленията на самото сръбско и гръцко правителство. Така, п ъ р в о т о въ една своя **бележка** до Секретарията на О. Н. по поводъ М е м о а р а на г. г. Григоръ Анастасовъ, Дим. Шалевъ и Дим. Илиевъ въ Женева, тримата представители на Македонскитѣ българи отъ Македония подъ сръбско иго, заявява следното:

„Понеже славянското население въ Южна Сърбия не е малцинство ни по езикъ, ни по раса, ни по религия и не се различава отъ другитѣ сърби въ кралството, не може да съществува по отношение на него въпросъ за права на малцинство“.

2. Национално-културни институти, дейности и прояви (Училища и черкви, културнопросвѣтни дружества и организации).

Сръб.-хърв.-слов. поданици, принадлежащи къмъ националнитѣ, религиознитѣ или езикови малцинства, се радватъ на сѫщото третиране, сѫщитѣ гаранции, правни и фактически, както и другитѣ СХС. поданици. Тѣ ще се ползуватъ съ равни права да създаватъ, ржководятъ и контролиратъ на свои разноски благотворителни, религиозни и социални институти, училища и други възпитателни заведения съ правото да си служатъ съ своя собственъ езикъ и да изповѣдватъ свободно своята религия (чл. 8 отъ „Договоръ за покровителство на малцинствата въ СХС. държава“. Сѫщото стои въ чл. 8 отъ съответния „Договоръ“ за Гърция).

Националниятъ духовенъ и културенъ животъ на малцинствата въ Югославия и Гърция е подложенъ на единъ гнетъ, който изобщо характеризува политиката на Югославия и Гърция къмъ несръбскитѣ и негръцки народности и народи въ държавата имъ. Всички институти, що въплъщаватъ този животъ, всички прояви, що го изразяватъ, биватъ гнетени, ограничавани, унищожавани. Така е съ нѣм-

www.dlib.mk

цитѣ (№ № 16, 17), съ маджаритѣ (№ 18) въ Югославия, па и дори съ съюзнитѣ на С. Х. С. кралство чехословаци (№ 20). Сѫщо така сърбитѣ се отнасятъ къмъ своитѣ съюзници гърци и ромъни (№ № 19, 21, 22). Отъ своя страна гърцитѣ негодуватъ срещу училищата на своитѣ съюзници — ромъни (№ 23), както и срещу евреитѣ въ Солунъ, загдето пращали децата си въ чужди училища, а не въ гръцки (№ 24).

Ако това става съ културнитѣ институти на напълно отлични етнично и расово народи, свободната държава на които стои въ съюзни или приятелски отношения съ Югославия или Гърция, то положението на другитѣ малцинства, които не могатъ да иматъ и тази опора и закрила, е още по-тежко. И наистина, въ Македония подъ сръбска власть и гръцка заварентѣ културни институти на българското население сѫ напълно унищожени (№ 25), тѣхнитѣ помѣщения и покѫщнина отнети или разрушени и разграбени (№ № 26, 27). Всички български училища въ Македония до 1912 г. бидоха заграбени и унищожени съ единъ замахъ и замѣнени съ сръбски (респ. гръцки); тѣ били „закрити автоматически", заявява сръбскиятъ представитель предъ единъ международенъ конгресъ (№ 28). По този начинъ отъ огнища за просвѣта, училищата въ Македония подъ сръбска власть и гръцка се превърнаха въ орѫдия за денационализуване на населението, за насаждане сърбизъмъ и гърцизъмъ. Мнозина отъ мѣстнитѣ учители бидоха заставени да следватъ курсове по сръбски езикъ, сръбска история и география и следъ това изпърво бидоха запратени по други мѣста въ Македония, по-късно — по други области въ държавата (Косово — всрѣдъ албанцитѣ), или пъкъ бѣха пенсионирани и замѣстени съ учители-сърби. Други бидоха прогонени (екстернирани) въ България, а нѣкои избити; на други, които поискаха да останатъ по роднитѣ си мѣста като обикновени граждани, е било отказано това подъ предлогъ, че щѣли да бѫдатъ агенти на „българската пропаганда". Дори американскитѣ мисионери въ Битоля и другитѣ религиозни (католически) общини въ Солунъ, Енидже-Вардаръ и др. сѫ били заставени да затворятъ своитѣ училища съ пансиони поради постояннитѣ и най-разнообразни прѣчки отъ страна на тамошнитѣ власти подъ предлогъ, че учебнитѣ имъ заведения щѣли да бѫдатъ „огнища на българска пропаганда". Сѫщото стана съ черк-

www.dlib.mk

витѣ и тѣхнитѣ служители: черквитѣ бидоха заграбени и предадени подъ юрисдикцията на сръбската (респ. гръцката) черква (№ 29). Съ българскитѣ свещеници, излѣзли изъ срѣдата на самото българско население въ Македония и признаващи Българската Екзархия въ Цариградъ, се постжпи както съ учителитѣ: едни отъ тѣхъ бидоха сжщо така изгонени, други избити и замѣнени съ такива отъ Сърбия и Гърция. Оставени бѣха само онѣзи свещеници, които и порано служеха на гръцката пропаганда и сръбската и нѣкои единици, които се примириха съ робството, или пъкъ имаха лични връзки съ високи духовници — гърци и сърби. А въ Македония, подпаднала подъ гръцко робство, до 1912 год. имаше 340 български училища (първоначални, прогимназиални и срѣдни) съ 750 учители и 19,000 ученици; 378 български черкви съ 300 свещеници.

Споредъ единъ докладъ на главния инспекторъ на частнитѣ училища, въ цѣла Гърция днесъ имало 70 чужди училища съ 11,400 уч. Между тѣхъ 4 сж американски, 23 френски, 2 нѣмски, 12 италиянски, 23 ромънски, 6 еврейски (гръцки солунски в. „Progrès“ (на френски) отъ 29.I.1929 г.) — Българско училище нито едно! . . .

А споредъ признанието на официални гръцки лица * въ Македония подъ гръцка власть сж останали 82,000 българи (преброяване отъ 1928 година), които днесъ нѣматъ нито една своя родна черква. Нѣщо повече: нѣкои отъ заварените български черкви биватъ превърнати въ жилища и разрушавани, подъ предлогъ, че ужъ били готови да се срутятъ. Така, солунскиятъ в. „Неа Алитиа“ отъ 4 февр. 1930 г. съобщава: „Днесъ преди обѣдъ се яви предъ главния секретарь една депутация отъ бѣжанци, които живѣятъ въ българската черква, и го помоли да се продължи съ още нѣколко дена срока за събарянето на черквата, додето си намѣрятъ жилища, въ които да се нанесатъ. Госп. Лазаридисъ заявилъ, че не могло да се даде никакво ново продължение на тоя срокъ, и че, следователно, тѣ били длъжни да опразнятъ помѣщението.“

Въ онази часть отъ Македония, която попадна подъ сръбско робство, имаше 641 български училища съ 1013

* Споменатиятъ вече г. А. А. Палисъ, членъ отъ комисията за настаняване бѣжанцитѣ въ Гърция.

www.dlib.mk

учители и 37,000 ученици; 761 български черкви съ 6 митрополити и 833 свещници. Всичко това сега е заграбено отъ сърби.

Сжщото е сторено съ училищата на власи и албанци, а на турцитѣ сж намалени до минимумъ: много мюсюлмански джамии и училища сж сжщо така заграбени.

Българскитѣ деца биватъ заставяни насила да посѣщаватъ сръбскитѣ училища; това децата вършатъ неохотно. За да ги привлѣкатъ, обещаватъ награди, подмамки, но пакъ децата неохотно отиватъ въ училището. Вследствие на това грамотностьта на българското население въ Македония подъ сръбска и гръцка власть е паднала низко.

Понеже Бѣлградъ си постави за цель да „изравни" народитѣ въ своята държава, то той усвои една политика да забавя съ най-разнообразни прѣчки напредъка на другитѣ области въ държавата и да поощрява всѣкакъ напредъка на Шумадия, та последната да догони отишлитѣ напредъ въ своето развитие, да се изравни съ тѣхъ, пъкъ и да ги надмине. Затова за просвѣтата на другитѣ области въ държавата Бѣлградъ отпуща много малки суми, когато за просвѣтнитѣ нужди на Шумадия той е необикновено щедъръ. За това може да се сжди отъ следнитѣ цифри: презъ 1924—25 уч. година философскиятъ факултетъ при университета въ Бѣлградъ е получилъ 990,000 динара, а този въ Загребъ — 50,000 динара за помагала и 60,000 динара за семинари; презъ 1926—27 г. сжщиятъ факултеттъ е получилъ 1,150,000 динара (Бѣлградъ), 150,000 динара (Скопие — това е новооткритъ университетъ) и 110,000 динара (Загребъ); презъ 1927—28 уч. год. — 400,000 динара (Бѣлградъ), 270,000 динара (Загребъ). Презъ 1928—29 г. е предвидѣно — 900,000 динара (Бѣлградъ), 580,000 динара (Загребъ). Презъ 1926 г. бѣлградското правителство искаше „по липса на срѣдства" да закрие люблянския университетъ.

Ето какъ сж били разпредѣлени по области 803,449,910 динара бюджетъ за просвѣтата презъ 1928—29 година:

Сърбия и Черна Гора
205,143,710 динара — на 10,000 души се падатъ 714,710 динара.

Македония и Косово
90,540,033 динара — на 10,000 души се падатъ 691,640 динара.

Хърватско, Сремъ, Славония
187,331,851 динара — на 10,000 души се падатъ 622,629 динара.

www.dlib.mk

Далмация
38,172,944 динара — на 10,000 души се падатъ 652,634 динара.

Войводина
86,191,670 динара — на 10,000 души се падатъ 624,390 динара.

Босна и Херцеговина
58,900,624 динара — на 10,000 души се падатъ 311,655 динара.

Словенско
123,229,469 динара — на 10,000 души се падатъ 116,437 динара.

А всички тѣзи несръбски области плащатъ много по-голѣми данъци отъ Сърбия.

Тая политика се прилага и въ Македония. И резултатитѣ не закъснѣха да се проявятъ. По данни на просвѣтното министерство въ Бѣлградъ, презъ 1921 година писмочетовността (грамотността) въ Югославия е била общо 48·59%. По области тя се разпредѣля така: „Южна Сърбия“ (Македония съ Косово)— 16·14%; Босна и Херцеговина — 19·44%; Черна гора — 32·98%; северна Сърбия (Шумадия = Сърбия отъ 1912 г.) — 35·57%; Далмация — 50·52%; Хърватско съ Славония — 67·35%, Войводина — 75·69%, Словенско — 91·15% (**Политика** отъ 29 ян. 1929 год.).

Наистина, въ така посочената „Южна Сърбия“ влиза и Косово съ неговитѣ огромни албански маси, а въ Македония има сжщо немалко турци и албанци. А известно е, че всрѣдъ тѣхъ неписмочетовността (неграмотността) е много голѣма. Често въ цѣло село има само по единъ писмочетовенъ (грамотенъ) човѣкъ: ходжата. Все пакъ писмочетовността всрѣдъ българитѣ въ Македония подъ сръбска власть ще е паднала поради неприязненото отношение на населението къмъ сръбското училище, което за него не е храмъ на свѣтлина и просвѣта, а мѣсто за мжки. А порано — презъ 1914 година — когато въ сръбската войска постжпиха първитѣ новобранци македонски българи, между последнитѣ писмочетовность а (грамотността) процентно е била много по-голѣма отколкото между шумадийцитѣ. Затова последнитѣ сж се обръщали къмъ македонцитѣ войници съ молба да имъ пишатъ писмата. Това е поразило тогава сръбскитѣ офицери.

Въ Македония подъ българска власть всѣко малцинство може свободно да открива каквито училища желае.

www.dlib.mk

Тамъ то не бива препрѣчвано въ културни дейности, пòчини (инициативи) и институти, изразъ и проява на неговата свободна воля, народностно съзнание, на неговото желание. Читалища, различни културни, благотворителни и просвѣтителни дружества, женски дружества, младежки организации и други никнатъ непрестанно и се развиватъ свободно. Участието и членуването въ международни организации и събрания не се инкриминира, е свободно.

Не така е съ българитѣ въ Македония подъ сръбска и подъ гръцка власть: юнашкитѣ дружества, различнитѣ културно-просвѣтни женски дружества, читалища, хорове, любителски театрални трупи, учителски дружества, сиропиталища и други, които самото българско население си бѣше създало още въ турско време и които бѣха изразъ и плодъ на неговия свободенъ пòчинъ, бидоха сжщо така унищожени отъ сърби и гърци още съ самото имъ настаняване въ Македония. Всичко това бѣше видимъ изразъ на народното духовно издигане и съзнание на българското население, мѣста, кждето този духъ и съзнание се каляваха, закрепваха. Отъ тѣхъ днесъ въ Македония подъ сръбска и гръцка власть нѣма поменъ; тѣ не само бидоха заграбени или унищожени отъ сърби и гърци, но нѣщо повече: на българитѣ въ Македония подъ сръбска власть и гръцка се забранява да се организиратъ отдѣлно; то не се позволява по никакъвъ начинъ. Сжщото, макаръ и въ послаба мѣра, се прилага и къмъ турци, албанци, власи (цинцари). Населението — главно българското — въ Македония подъ сръбска и гръцка власть бива карано насила да членува на сръбски и гръцки организации (№ № 30, 31, 32), основани отъ най-висшитѣ представители на властьта и всѣкакъ подкрепяни отъ нея (№ 33), ржководени отъ сърби и гърци (или отъ тѣхни вѣрни и изпитани хора), подъ тѣхното винаги подозрително наблюдение. И ако мѣстното население се държи хладно къмъ всички тѣзи пòчини на властьта или на нейни орждия, отстоявайки и по тоя начинъ своя народностенъ ликъ, то бива подозирано въ противодържавность, заплашвано, следи се като подозрително.

Особено се следи и строго забранява отдѣлното организиране на македонската младежь въ какви да е културни, просвѣтни, спортни, благотворителни и други подобни ор-

www.dlib.mk

ганизации, позволени отъ самитѣ сръбски закони. Въ Македония за младежьта сж позволени само сръбски, основани отъ Бѣлградъ и ржководени отъ тамъ, организации: тамъ има само клонове отъ сръбското (отъ Бѣлградъ) женско дружество „Коло српских сестара“ — за девицитѣ, а за момчета, младежи, възрастни — клонове отъ сръбскитѣ (отъ Бѣлградъ) соколски дружества, „Народна одбрана“, „Іадранска стража“, „Просвета“ и много други. За да могатъ по-отблизу да бждатъ следени отъ властьта, по нейна заповѣдь и внушение тѣ се обединяватъ (№ 34) главно въ „Орјуна“ (Организација југословенскихъ националиста (№ 36) или „Срнао“ (Српска национална омладина (№ 39) — и дветѣ крайни националистически организации съ крайно шовинистична великосръбска идеология и духъ. Служатъ си съ тероръ и заплашвания, къмъ своитѣ жертви прилагатъ убийството съ изтезания (№ 37, 38). Отъ всички тѣзи организации, отъ откриванитѣ „народни университети“, театри (№ 40), заедно съ заграбенитѣ училища и черкви сърбитѣ се стремятъ да създадатъ огнища за ширене и затвърдяване сърбизма всрѣдъ македонската младежь отъ двата пола.

Но сърбитѣ не се ограничаватъ само съ това. На запазилото своя строгъ моралъ население въ Македония тѣ носятъ културата въ нейнитѣ отрицателни и покваряващи прояви: съ встжпването си въ Македония тѣ отнесоха прикрития развратъ съ своитѣ вариетета, публични домове, различни пѣвачки, които разнасятъ съмнително изкуство, но затова пъкъ носятъ сигурно действителна развала и болеститѣ на Венера (№ 41).

Особено се следи учащата се македонска младежь въ нейнитѣ усилия за отдѣлно групиране; най-безобидното и легитимно желание на македонцитѣ-студенти въ Бѣлградъ да се организиратъ въ отдѣлно дружество за материално подпомагане бива отказвано, въпрѣки чл. 14 отъ конституцията на С. Х. С. държава, а самитѣ студенти поставени подъ заплаха и преследване (№ 273, с. 203). А такова отдѣлно организиране се позволява на студентитѣ-сърби отъ Войводина, Томочко и други мѣста (№ 277).

Въ Македония подъ гръцка власть е сжщото. Гърцитѣ страшно негодуватъ срещу оцѣлѣлитѣ още културнонационални организации на евреитѣ въ Солунъ, като за тѣхъ ги

www.dlib.mk

обвиняватъ едва ли не въ комплотиране срещу гръцката държава (№ 42).

3. Преследване на езика.

По отношение народното просвѣщение, за всички градове и села, гдето живѣятъ значителенъ брой поданици, които не говорятъ официалния езикъ, сръб.-хърв.-слов. държава ще оказва надлежнитѣ улеснения, за да се даде възможность на децата на тия СХС. поданици да получатъ образование въ първоначални училища на своя собственъ езикъ....

Чл. 9 отъ „Договоръ за покровителствуване на малцинствата въ СХС. държава. Чл. 9 за Гърция.

*

„Помня още много добре, какво ми казваше преди войната единъ голѣмъ европейски демократъ и сенаторъ — покойникъ днесъ.* Той бѣше превъзходно запознатъ съ въпроситѣ за Македония, които бѣше проучвалъ.

. . . . Спомнямъ си съ каква тжга ми разправяше той, който бѣше ходилъ да прави анкета въ Македония,* какъ малки македонски деца, които се връщаха въ училището следъ войната отъ 1913 г. и които при влизането си въ класнитѣ стаи бѣха писали върху черната дъска: „Ние сме българи и искаме да приказваме и да се молимъ на български“, сж били жестоко бити отъ тѣхния учитель.

Господинъ Robert Pelletier на митинга за Македония, уреденъ на 9.III.1928 година въ Парижъ отъ французката Лига за правата на човѣка.

Въ Македония подъ българска власть въ училищата на инородци и иновѣрци обучението изцѣло се води на майчиния езикъ на ученицитѣ.

Въ Македония подъ сръбска власть това не се допуща: въ всички училища се преподава само на сръбски. Преди молитвата децата-ученици задължително трѣбва произнасятъ по три пжти: „ја сам прави србин; отац мој и матер моја су прави срби“, а следъ това се хули и ругае всичко българско и България. За родния си езикъ и за родно име децата биватъ ругани и малтретирани (№ 43, 44); него тѣ трѣбва да говорятъ само скришомъ, оглеждайки се (№ 57).

---

* D' Estournelles de Constant — заедно съ г. Justin Godart членъ отъ французска страна въ Карнегиевата анкетна комисия, която изследва жестокоститѣ на балканскитѣ съюзници въ войната отъ 1912—1913 год.

www.dlib.mk

Сжщото е и въ Македония подъ гръцка власть (№ № 45, 47); тамъ дори сж отбелязани случаи, при които учителки-фанатички сж бодѣли съ игла (№ 54), или сж посипвали съ лютъ пиперъ езицитѣ на своитѣ ученици, задето сж изтървавали българска дума, дума отъ родния си езикъ. На децата постоянно се поржчвало въ кжщи и на улицата да не си служатъ съ своя „варварски“ майчинъ български езикъ (№ 54). И въпрѣки това децата-македончета сж изработили една фанатична привързаность къмъ майчиния си езикъ и става чудото: вмѣсто тѣ да научатъ сръбски или гръцки, малкитѣ сръбчета или гърчета — деца на пришелци сръбски или гръцки чиновници научаватъ български (№ 702 — края).

*

На С. Х. С. поданици не ще се прави никакво ограничение за свободното употрѣбление на какъвто и да било езикъ въ частнитѣ отношения или търговията, било въ религиозната область, било въ печата или публикацинтѣ отъ всѣкакъвъ характеръ, било въ публичнитѣ събрания“ . . . Чл. 7, ал. 3. отъ „Договора“. — Чл. 7, ал. 4. — за Гърция.

Въпрѣки тѣзи ясни постановления на международно поети задължения, въ Македония подъ гръцко и сръбско робство не може да се говори за свободно употрѣбление на родния на населението езикъ предъ властитѣ, въ търговията, въ обществото (№ № 55, 56). Той не се търпи, той е забраненъ. „Като влѣзете въ пощенското бюро на нѣкой македонски градъ, виждате голѣмъ надписъ: „Говори се само службеним језиком“ (т. е. само сръбски) (№ 48). — Тъй, както едно време въ царска Русия въ полскитѣ земи по учрежденията и по публичнитѣ заведения човѣкъ четѣше окачени надписи: „Говорите только по руски!“ . . . Самото мѣстно българско население въ Македония подъ сръбска власть и гръцка бива ругано, псувано, преследвано за своя народенъ езикъ, който бива забраненъ, преследванъ (№ № 47, 49, 50, 51, 57). Който си служи съ него публично може да подпадне дори подъ подозрението за противодържавность (№ № 55, 56). Дори има специални организации, подържани, поощрявани, основани отъ самитѣ власти, съ цель да налагатъ гръцкия (респ. сръбския) езикъ, като измѣстватъ мѣстния български езикъ на населението (№ 49). Въ Македония подъ гръцко иго съ тази задача се е заела организацията „Македонски гръцки юмрукъ“ (№ 53), а въ Ма-

www.dlib.mk

кедония подъ сръбско иго т. н. „Омладина“ (№ 52). Населението трѣбва да се измжчва да заучва натрапвания му чуждъ езикъ и, като не може да го научи, за да урежда своитѣ задължения въ учрежденията, трѣбва да си служи съ скжпо плащани адвокати (№ 51).

Преследването на български езикъ въ Македония подъ сръбско иго и гръцко не знае граници, изразява се въ най-различни форми. То започна още съ настаняването на сърби и гърци въ Македония: по заповѣдь и срещу заплаха съ глоба и наказания фирмитѣ на различни публични заведения (кръчми, бакалници, гостилници и пр.) бидоха замѣнени съ гръцки — въ Македония подъ гръцко иго, и съ сръбски — въ Македония подъ сръбско иго (№ 58).

Гонението не остави на мира и българскитѣ надписи почерковнитѣ стени и икони, по манастиритѣ, чиято мазилка е къртена (№ 59), едно за да се заличатъ следитѣ отъ паметници на българска култура и творчество, и друго, за да се заличатъ омразнитѣ на завоевателя български надписи. Настървеността противъ българ. езикъ на население не е пощадила дори гробоветѣ и надгробнитѣ плочи: зарадъ българскитѣ си надписи тѣ бидоха изпочупени, захвърлени и населението бѣше заставяно да замѣня надписитѣ съ сръбски (№№ 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68). За ради молитвитѣ, казвани на неговия майчинъ (български) езикъ, населението и божиитѣ служители биватъ безпокоени и преследвани.

Въ Македония подъ сръбска и подъ гръцка власть въ черквитѣ бидоха и още стоятъ налепени официални списъци на имената, съ които могатъ да се кръщаватъ новороденитѣ деца (№ 69). Тѣзи списъци съдържатъ чужди за мѣстното българско население сръбски и гръцки имена, а милитѣ на населението имена, онѣзи, съ които е то свикнало отъ дѣди и прадѣди, не се допущатъ, се забраняватъ. И тогава при кръщавка се разиграватъ недостойни за божия храмъ сцени, когато „божиятъ“ служитель служи не на Бога, а на Мамона, на една денационализаторска политика (№ 69). Нѣщо повече: въ нѣкои мѣста гърцитѣ сж прекръщавали децата, макаръ и вече възрастни. Това е ставало даже съ възрастни (№ 70). Сжщо така сърбитѣ сж прекръщавали деца, които носѣли исторически български имена: Борисъ,

www.dlib.mk

Симеонъ, Бориславъ, Асенъ, Крумъ и др. Затова въ Македония подъ гръцка и сръбска власть нерѣдко може да се срещне двеименость: детето публично носи едно име (позволеното официално), а въ семейството и между свои — друго — забраненото, но любимото.

Следъ като сърбитѣ се настаниха въ Македония, всички презимена по заповѣдь бидоха иѣ-увани. Презъ 1913 година въ гр. Ресенъ околийскиятъ началникъ бѣше издалъ една „наредба", разлепена на публични мѣста, всички да иѣ-уватъ презимената си. Въ нѣкои мѣста населението се бѣше опитало да заобиколи тази наредба и да избѣгне насилието, като замѣняше книжовното българско окончание — **овъ** на презимената съ нѣкои мѣстни (диалектични) форми за презимена (напр. **—о, —а, —инъ:** Аджо Дудула, Миладинъ), но и за това биваше гнетено отъ властьта. Дори въ скупщината въ Бѣлградъ биватъ пресичани и ругани народни представители, които произнасятъ презимената на българи отъ Македония на -овъ, а не ги ич-уватъ (№ 72). Писма, изпращани отъ България, но не ич-увани, при указанъ най-точенъ адресъ не се доставятъ, а се връщатъ или унищожаватъ (по-често) подъ предлогъ, че ужъ лицето не било познато (№ 73). А цѣлото селище, въ това число и сръбската поща, познаватъ много добре лицето, но писмото не се доставя, понеже не е ич-увано . . . Дори писмата, шо се изпращатъ отъ Македония подъ сръбска власть на лица въ България, трѣбва да бждатъ ич-увани; инакъ, или изпращачътъ трѣбва да стори това, или писмото бива задържано — не се изпраща.

Сжщото става и въ Македония подъ гръцка власть (№ 699). Затова сега въ Македония подъ сръбска и подъ гръцка власть публично се чуватъ само имена на — ич, респ. на ис, — ас, — ос. . . .

Сжщо така гърци и сърби замѣниха съ гръцки, респ. сръбски, имената на селищата въ онѣзи части отъ Македония, които подпаднаха подъ тѣхно иго (№ 71). И мнозина, които знаеха отъ по-рано названията на селищата въ известни македонски покрайнини, сега не могатъ да се справятъ съ тѣзи нови наименования, чужди за мѣстното население, замѣнили вѣковнитѣ.

www.dlib.mk

4. Преследване на народната пѣсень, народнитѣ обичаи, празници, носия и пр.

Преследването на езика на мѣстното българско население не се ограничава само въ тѣзи рамки, въ тѣзи прояви; то отива и по-нататъкъ (№ 76). На населението се забранява на семейни праздненства, на сватба, на кръщавка, на друга нѣкоя интимна челядна веселба да пѣе своитѣ пѣсни, защото сж на родния му езикъ (№ № 77, 78); за тѣхъ то бива преследвано. Населението трѣбва да пѣе само сръбски, респективно гръцки, пѣсни. За да може да бжде контролирано, обикновено въ такива случаи се натрапватъ като неканени „гости" различни чиновници: военни, полицейски, учительтъ и др. (№ 701).

Особено се преследватъ пѣсни, въ които се възпѣватъ или загатватъ подвизи на македонски синове отъ борбитѣ подъ турско робство (т. е. нови— революционни —пѣсни). За такива пѣсни има бой, затворъ, „виновниятъ" се подъхвърля на економически репресии (№№ 76а, 79, 80, 88), или се подвежда подъ сждебна отговорность, сжди се по З. З. Д. и бива осжденъ или пъкъ направо бива убитъ отъ орждия на властьта.

Въ Македония подъ сръбска власть българската пѣсень се преследва и когато е записана на грамофонна плоча (№№ 83, 84, 85). Въ преследването на българската пѣсень властьта отива до тамъ, че забранява на населението да празднува именни дни (както туй е установено отъ вѣкове въ Македония), а вмѣсто тѣхъ му налагатъ да празднува сръбската „слава" (№№ 80, 81а, 81б, 82, 700, 701). Нея сърбитѣ изтъкватъ като една отъ своитѣ народностни характеристики. Сръбската етнография всѣкога е отдавала много голѣмо значение на славата за опредѣляне народностната принадлежность на съпредѣлни населения. „Где је слава — ту је србин" — е нейното категорично твърдение (Проф. А. М. Селишевъ. „Полог и его болгарское население", стр. 230). Споредъ изработения отъ вѣковетѣ обичай, българитѣ въ Македония подъ сръбска власть празднуватъ именния день, на който праздникъ населението се отдава на веселие съ своитѣ пѣсни. Въ диктаторско време това преследване е още повече

www.dlib.mk

засилено, бидейки подчинено на една планомѣрность и системность (№ № 700, 701).

Населението въ Македония подъ сръбска власть на сила и по заповѣдь бива заставяно да носи сръбска шапка — шайкачъ или шубара; на каскета или другъ видъ шапка е обявена сѫщинска война (№№ 86, 87, 88, 89). Въ това преследване дори не бива пощадена българската калимявка на старъ български свещеникъ въ Тиквешъ, комуто властитѣ заплашително заповѣдали да махне „бугарската“ калимявка. На това старецътъ духовито отвърналъ: „Ако чушна шапката, нѣма да чушна главата я!“ (С. с. № 65 отъ 20. 1928 г., с. 8). Цельта на това насилие е да се създаде у непосветения въ истинското положение чужденецъ — посетитель убеждението, че населението въ Македония и съ единъ външенъ белегъ се стреми да прояви своята привързаность къмъ нашественика, своето задоволство отъ него. На сѫщото преследване сѫ подхвърлени дори известни цвѣтове — синь, зеленъ, понеже били български! (№ 90).

5. Преследване на българската книга. Зарадъ своя български езикъ се преследва и българската книга. За преса (вестници, списания, повременни издания), изобщо за какви да е издания на общобългарския книжовенъ езикъ, рòденъ и на македонскитѣ българи, въ Македония подъ сръбско и гръцко иго не може да се говори. Тамъ не се позволява да се печата българска книга. А въ турско време тя свободно се печаташе и разпространяваше въ цѣла Македония; затова тогава въ Македония излизаха редъ български вестници, списания, множество книги, печатани въ българскитѣ печатници, каквито ги имаше въ Солунъ, Битоля, Скопие. Тѣзи печатници бидоха унищожени, още когато сърби и гърци заробиха Македония и вече не се позволява да се открияътъ. Българскитѣ книги въ богатитѣ библиотеки на многобройнитѣ български училища въ Солунъ, Битоля, Скопие, както и по българскитѣ училища въ други селища, още съ установяването си въ Македония сърби и гърци ги унищожиха — изгорени въ много случаи заедно съ библиотекитѣ. Прибрани бидоха и отъ частнитѣ библиотеки (№ 95), ако преди това не сѫ били унищожени

www.dlib.mk

или укрити отъ самитѣ имъ стопани, за да избѣгнатъ преследванията.

Докато за гръцкитѣ бѣжанци отъ Русия, настанени въ Македония подъ гръцка власть, които не знаятъ гръцки, а само руски, се допущатъ и печататъ отдѣлни вестници на познатия тѣмъ езикъ — руския (№ 91), македонскитѣ българи не могатъ да иматъ това. Българската книга въ Македония подъ сръбска и гръцка власть е всѣкакъ забранена — тя не се допуща да се внася (№ 96). Тамъ не се допущатъ не само вестницитѣ и изданията на македонската емиграция въ България, Америка и Европа, но изобщо не се допущатъ и най-аполитични издания на български книжовенъ езикъ (№ 92). Единъ народ. представитель въ скупщината въ Бѣлградъ, Василије Трбич — единъ отъ сръбскитѣ „национални радници" въ Македония подъ турско робство, народенъ представитель отъ Прилепъ, намираше, че било престжпление, задето въ библиотеката на университета въ Скопие имало 300 тома научни книги на български езикъ. Дори Библията на български е забранена за македонскитѣ българитѣ, както и за останалитѣ поробени отъ Сърбия българи. Това преследване на Библията на български езикъ го е вършилъ дори най-висшиятъ ерархъ на сръбската черква Варнава, самиятъ днешенъ сръбски патриархъ въ Бѣлградъ (срв края на мотото къмъ глава четвърта — тукъ с. XXVI.)

А на Никулдень 1929 г. въ с. Косинецъ (Костурско — подъ гръцка власть) при единъ обискъ въ кжщата на стария селски свещеникъ попъ Петре било намѣрено едно евангелие на български езикъ. Затова били извършени голѣми жестокости и арести въ селото, а самиятъ попъ Петре билъ изпратенъ въ затвора въ Костуръ.

И днесъ въ Македония подъ сръбско и гръцко иго българската книга се чете и разпространява тайно, скришомъ отъ властьта и отъ нейнитѣ вѣрни орждия. Тежко и горко томува, у когото се намѣри българска книга: такъвъ бива запиранъ и изтезаванъ, дори подвежданъ и осжжданъ по З. З. Д. (№ № 93, 94), насоченъ преди диктатурата противъ комуниститѣ. Самитѣ сръбски вестници оповестиха една полицейска наредба, съ която всички въ Македония, които притежаватъ български книги, се призоваваха да ги предадатъ въ околийскитѣ упра-

www.dlib.mk

вления; инакъ биваха заплашвани направо съ преследване по З. З. Д. За органа на една организация, обявена съ законъ вънъ отъ законитѣ на страната — за органа на комунистическата партия — носительтъ му не се преследва тъй, както що е съ българската книга въ Македония.

Въ връзка съ политическитѣ настроения и борби на Бѣлградъ, въ Македония често се забраняваше внасянето на нѣкои европейски, хърватски, словенски вестници само за това, че си позволяваха да изнасятъ истината за Македония, да пишатъ за варварства отъ страна на властитѣ тамъ, да критикуватъ управлението и режима.

Мѣстни вестници, макаръ и на сръбски, които почнаха да излизатъ въ Македония подъ сръбска власть („Јужна звезда“ въ Битоля, „Слобода“, „Привредни гласник“, „Јужна Србија“ (1922 година) въ Скопие, престанаха да излизатъ, защото, колкото и да служеха на шовинистичната и хегемонистична политика и идеология на Бѣлградъ, не можеха да отминаватъ и да не изнасятъ нѣкои отъ безчинствата на властьта и нейнитѣ орждия и приближени, да ги критикуватъ, макаръ въ най-мека форма, заедно съ провежданата почти колониална политика на Бѣлградъ въ Македония, изтъквайки понѣкога тѣхното пагубно действие за интереситѣ на великосърбизма въ „Ю. Сърбия“ (т. е. Македония). Вестницитѣ единъ по единъ изгаснаха, поради липса на четци изъ срѣдата на мѣстното население. Виждайки въ тѣхно лице органи на сръбската официална власть, която нерѣдко ги е подпомагала парично, мѣстното население се въздъжаше въ своята подръжка. Сжщо интелигентни изъ неговата срѣда се въздържаха да сътрудничатъ въ тѣхъ, макаръ усилията на ржководителитѣ на тия вестници и на тѣхни сръбски вдъхновители, покровители и подържници да бѣха насочени въ тая посока. По-късно почнаха да излизатъ вестници вече явно органи на сръбската полиция, изцѣло издържани отъ властьта, като „Наша Стара Србија“, „Југославија“ (отъ 1927 г. въ Скопие), „Брегалница“ (сжщо отъ 1927 г. въ Щипъ). Туземното население се отнася къмъ тѣхъ както къмъ по-раншнитѣ имъ починали събратя.

Срещу това се полагатъ неимовѣрни усилия и специални грижи за насаждане сръбска просвѣта и за разпространяване на сръбската, особено шовинистичната, книга, начело съ

www.dlib.mk

най-шовинистични булевардни (жълти) вестници и леки книги. Специално съ това се занимаваше Ферialниятъ съюзъ въ Бѣлградъ (№ 97), който поставяше на публични мѣста кошници, за да събира подарени отъ публиката четени сръбски вестници и ги разпраща безплатно въ Македония. Не сж рѣдки случаитѣ, когато нѣкои шовинистични издания (вестници като „Политика“, чиито фактически директоръ и spiritus rector, е просто диктаторъ на общественото мнение въ Бѣлградъ и най-голѣмъ защитникъ на великосръбската теза“ (М. М. „Задъ кулиситѣ на сръбската политика“ въ в. **„Novosti“** отъ 9 окт. 1928 г. въ Загребъ), „Балкан“ и др.) сж бивали натрапвани на общини и лица въ Македония. А тѣзи вестници сж подкупени отъ правителството: богато сж се плащали отъ разни тайни фондове, за да разнасятъ хегемонистичнитѣ идеи на Бѣлградъ (№ № 98, 99). Затова въ тази преса сж обикновено нѣщо противоречията, извъртанията, накрай и сжщинскитѣ невѣрни (лъжливи) твърдения, неистини (№ 100). Сжщото важи и за официалната сръбска телеграфна агенция „Авала“ отъ Бѣлградъ, която като че ли намира своето предназначение да пръска лъжи и тревожни известия за България, както и за положението въ всички страни, които воюватъ срещу тиранията на Бѣлградъ — като Македония, Хърватско и др.

При кралсковоенната диктатура (следъ 6 ян. 1929 год.) пресата е поставена подъ опеката и ударитѣ на единъ драконовски законъ-декретъ за печата. Последниятъ е превърнатъ просто въ гласило и органъ на бюрото за печата, уредено при кабинета на самия министъръ-председатель генералъ Пера Живковичъ. Драконовската цензура унищожава и изхвърля най-брутално нехаресващи ѝ се статии и съобщения, налага глоби, сжди редактори и автори, конфискува и спира вестници и т. н. — Изобщо — има пълна свобода да задушава и унищожава всѣкакъвъ печатъ, неугоденъ на шовинистичната кралсковоенна диктаторска великосръбска идеология.

---

www.dlib.mk

ГЛАВА ПЕТА.

Економически гнетъ.

Имайки въ ржцетѣ си монопола да закупува произведения тютюнъ, да го преработва и продава, управата на държавния монополъ трѣбва да държи смѣтка преди всичко за фискалнитѣ интереси, а после за интереситѣ на ония наши граждани, които се занимаватъ съ произвеждането на тютюнъ.

Душанъ Милиевичъ, представитель на управата на монополитѣ, предъ V конгресъ на стопанскитѣ камари и организации въ Бѣлградъ.

*

Първенъ тя (държавата) му (на гражданина-несърбинъ) взима паритѣ, а после — душата.

Думи на д-ръ Секула Дърльевичъ, черногорецъ, народенъ представитель отъ партията на Степанъ Радичъ.

Основитѣ на държавата С. Х. С., или още както се нарича Югославия, бидоха поставени на о. Корфу на 20. VII. 1917 год. съ пакта, сключенъ между д-ръ Анте Трумбичъ (хърватинъ), отъ името на „Югославянското дружество" въ Лондонъ, броещо въ своитѣ редове политици и общественици англичани и славяни изъ южнитѣ краища на бившата Австроунгарска империя, и Никола Пашичъ, тогава м-ръ председатель на Сърбия, като представитель на последната. Този пактъ се осъществи благодарение на победата на Съглашението въ последната война. Въ така създадената нова държава Бѣлградъ (т. е. сърбитѣ отъ Сърбия преди войната) заживѣ съ убеждението, че е „освободилъ" хървати, словенци, бошняци, черногорци и пр. Затова той трѣбваше да има първенство и привилегии предъ всички други народи въ държавата, постави се въ нея въ всѣко отношение **надъ** тѣхъ. Бѣлградъ смѣта, че Сърбия е „пострадала", че тя е „понесла тежки жертви" за „освобождението" на „браћа"-та с

www.dlib.mk

че е изплатила „предварително“ „кръвния си данъкъ за 100 години.“ *

Общата, и частно фискалната, политика на Бѣлградъ се вдъхновява тъкмо отъ това убеждение, стремейки се да облагодѣтелствува Сърбия, като изцежда жизнените сокове на „освободенитѣ“ и „присъединенитѣ“ къмъ Сърбия области и държави. Затова данъцитѣ, налозитѣ, тегобитѣ въ другитѣ области на днешна Югославия (Хърватско, Далмация, Словенско, Войводина — всички т. н. пречански краища т. е. всички краища отвждъ („преко“) Дунава, Сава и Дрина, т. е. всички бивши австро-унгарски области) сж нѣколко пѫти по-високи отъ колкото сж въ Сърбия (до 1912 г.) (№№ 101, 102, 103, 104). Срещу това обратно пропорционално вървятъ отпустнатитѣ отъ държавата кредити на различнитѣ покрайнини, както туй се вижда отъ следующитѣ цифри, взети отъ Отчета за 1926 год. на Съюза на банкитѣ отъ Войводина. Споредъ този отчетъ, една банка въ Войводина, която има капиталъ 15 мил. дин. и чиста печалба 2,328,932 дин., плащала данъкъ 3,085,742 динара споредъ стария законъ, и 1,902,169 динара споредъ новия законъ отъ 1927—928 г., докато една бѣлградска банка при сжщитѣ условия плащала само 548,142 дин., а една банка отъ вжтрешностьта на Сърбия плащала 890,000 динара.

I. Прѣкитѣ данъци за времето 1919—1926 г. се разпредѣлятъ така:

	на кв. клм.	на глава
Сърбия и Черна Гора . . .	16,840 дин.	407 дин.
Босна-Херцеговина	20,361 „	556 „
Далмация	17,853 „	349 „
Хърватско и Славония . .	44,322 „	702 „
Словения	67,514 „	1,035 „
Войводина	73,236 „	1,118 „

Отношението между общитѣ постжпления отъ данъцитѣ въ 1926 г. и кредита, отпуснатъ отъ народната банка въ Бѣлградъ, се изразява въ следнитѣ цифри:

---

* Думи на г. Люба Давидовичъ, водачъ на разтурената отъ диктатурата сръбска демократическа партия, бившъ министъръ-председатель.

www.dlib.mk

	платени данъци	%	на кв. клм.	на глава	отпуснатъ кредитъ отъ отъ банката	%
Сърбия и Черна Гора .	429,522,296	23·37	4,077	98	665,068,900	47
Босна-Херцеговина . .	220,342,591	11·98	4,303	111	126,510,500	9
Далмация	57,793,204	3·15	4,539	93	28,790,000	2
Хърватско-Славония . .	415,780,577	22·59	11.223	178	307,213,500	21
Словенско	226,083,204	12·35	13,958	216	159,280,000	11
Войводина-Сремъ . .	490,370,063	26·66	18,457	274	114,770,250	8·19

Най-типиченъ е фактътъ, че Войводина и Сремъ, които носятъ най-голѣмия дѣлъ отъ данъчното бреме — плащатъ 26·66% отъ всички данъци на държавата, се ползуватъ съ най-малъкъ кредитъ — само съ 8·19%.

Като се има предвидъ, че на мѣстното население въ Македония, отчасти и на Черна гора, както и на албанцитѣ въ Косово, кредити или не се отпущатъ съвсемъ или се отпущатъ въ рѣдки случаи и то въ твърде скромни размѣри, процентътъ на кредита за Сърбия и за сърбитѣ въ нея ще стане още по-голѣмъ.

За времето пъкъ 1919—1928 г. (само първитѣ п е т ь месеца отъ 1928 г.) различнитѣ области по отдѣлно сж платили данъци за всѣки свой житель по: 454 динара — Далмация, 559 динара — Сърбия и Черна гора, 649 — Босна и Херцеговина, 783 — Хърватско и Славония, 1336 — Словенско и 1846 — Войводина.

Тѣзи цифри говорятъ сами по себе си достатъчно ясно и красноречиво. Но всичката голѣмина на неравенството, що тѣ криятъ, и ужасътъ, свързанъ съ него, се разкриватъ найдобре отъ следния конкретенъ примѣръ.

Едно ч е т и р и ч л е н н о з е м л е д ѣ л с к о с е м е й с т в о, което притежава 20 декара земя, кжща съ 4 отдѣления — на обща стойность 250,000 динара, има 1 ратай — въ В о й в о д и н а плаща 5542 динара данъкъ; въ С ъ р б и я сжщото семейство плаща 1418 динара. — Единъ з а н а я т ч и я, който има чиста годишна печалба 12,000 динара, въ В о й в о д и н а плаща 10,530 динара данъкъ; въ С ъ р б и я сжщиятъ занаятчия плаща 5987 динара. Единъ с т о п а н и н ъ н а кжща, която струва 400,000 динара и дава 50,000 дин. годишенъ доходъ, въ З а г р е б ъ плаща 33,000 динара данъкъ; за сжщата кжща въ Б ѣ л г р а д ъ стопанинътъ й ще плати 7594 динара данъкъ (в. **Hrvat** отъ 5 февр. 1926 г.).

www.dlib.mk

Кредитната политика на сръбската народна банка въ Бѣлградъ най-ясно поличава отъ критиката, направена на тази политика въ годишното събрание на банковитѣ акционери на 10 мартъ 1929 г. На това събрание „професоръ Бойкичъ е установилъ, че на Сърбия били давани много повече кредити, отколкото на другитѣ области." А д-ръ Кюрчинъ, директоръ на загребското спис. „Н о в а Е в р о п а", подчерталъ, че „само Бѣлградъ е получилъ повече кредити, отколкото цѣлата държава" (**М.,** бр. 727 отъ 15.III.1929 г. — по сведения отъ бѣлградски и загребски вестници). — Сжщото е и когато се разпредѣлятъ отпустнатитѣ помощи на гладуваще население: на крайно нуждаеще се население на несръбски области се отпущатъ много малки помощи, на ненуждаеще се население отъ сръбски области се отпущатъ много по-голѣми (№ 101).

Това положение насамъ не се е подобрило; наопаки, то се е влошило, както се вижда отъ критиката, която е направилъ въ скупщината на бюджетопроекта за 1928—1929 г. д-ръ Анте Павеличъ, водачъ на хърватската партия на правото, избраникъ на гр. Загребъ.

Като подчертава, че по примѣра на римската империя, завоевателитѣ (т. е. сърбитѣ — б. Ver.) налагатъ непоносими контрибуции върху „освободенитѣ", следъ това той изтъква усилията, които сърбитѣ сж употрѣбили, за да заблудятъ въ бюджетитѣ си разпредѣлението по области на приходитѣ и разходитѣ, та никой да не може да види, колко малко плащатъ сърбитѣ, а колко голѣми суми разходватъ.

„Отъ 1919 до 1926 г. С ъ р б и я и Ч е р н а г о р а (т. е. около половината отъ населението на Югославия, защото официално „Сърбия" обхваща и Македония и Новопазарския санджакъ) сж платили заедно 22·72% **прѣки данъци,** а о с т а н а л и т ѣ о б л а с т и — 77·28%. Въ областьта на **непрѣкитѣ данъци** разликата е още по-скандална, защото Сърбия и Черна гора плащатъ 20%, а останалитѣ области — 80%; така напримѣръ, въ 1926 г. Сърбия и Черна гора сж плащали 16·19%, останалитѣ области — 83·81%."

При това още той е далъ следната

www.dlib.mk

СРАВНИТЕЛНА ТАБЛИЦА.

Приходи.

I. Споредъ бюджетопроекта за 1928—929 г. **прѣкитѣ данъци** и **връхнини** достигатъ 1,573,424,300 динара, разпредѣлени така:

	Сърбия и Черна Гора	Останалитѣ области
прѣки данъци . .	248,000,000 дин.	744,000,000 дин.
връхнини	197,830,500 „	383,593,800 „
Всичко. . .	445,830,500 дин.	1,127.593,800 дин.

II. Косвени данъци, монополи, такси и пр. Сърбия и Черна гора плащатъ едва 20%, а другитѣ области около 80%, или въ цифри:

косвени данъци.	162,600,000	дин.	650,400,000	дин.
различнитакси .	211,036,000	„	844,144,000	„
митници . . .	811,772,000	„	1,276,828,000	„
монополи . . .	446,823,031·75	„	1,340,469,095·25	„
всичко .	1,132,231,031·75	„	4,111,841,095·25	„
процентно.	21·77%		78·23%	

Разходи.

Едно сравнение на сумитѣ, похарчени за Сърбия и за останалитѣ области, показва голѣмото различие въ третирането. Сега за Сърбия сумитѣ сж похарчени, а само минимални разходи сж предвидѣни за другитѣ провинции.

Ето напримѣръ:

I. За министерството на външнитѣ работи, чиито чиновници сж почти изключително сърби и, следователно, разходитѣ сж извършени въ полза на сърбитѣ, сж били предвидѣни 21,000,000 дин. за тайнитѣ фондове, 137,000,000 дин. за заплати и разлика въ валютата, а 141,807,807 дин. за „службата въ чужбина и за шпионажъ“.

II. За министерството на вжтрешнитѣ работи (почти изключително сръбско) сж предвидѣни всичко 554,000,000 динара. Между другото, предвидѣни сж 411,000,000 за жандармерия и полиция и 8,200,000 за „тайнитѣ поли-

www.dlib.mk

цейски служби и захвърчащитѣ отреди въ Македония и Черна гора."

	Сърбия	Хърватско
III. Разходи за болницитѣ . .	33,545,751 дин.	— дин.
Държавни болници . . .	29,889,562 „	2,847,000 „
V. Държавни постройки . . .	106,834,147 „	6,945,000 „
Технически разходи . . .	74,337,027 „	7,695,000 „
V. Министерство на просвѣтата	414,982,062 „	156,220,005 „
Всичко. . .	659,584,549 „	174,220,005 „

Така е въ всички останали министерства, особено въ военното, „разходитѣ на което не могатъ да се узнаятъ", и което е заето отъ сърби. Въ бюджетопроекта сж предвидѣни за това министерство 2,428,571,226 динара — повече отъ $^1/_3$ отъ цѣлия бюджетъ" (**La Mac.** № 32 отъ 19.I.1928 г.).

Голѣмината на неравномѣрностьта въ данъчното облагане. се вижда отъ изнесения фактъ, че Словенско е платило данъкъ върху ржчното производство 24 пжти повече отъ Сърбия.

При вида на тѣзи цифри ясно става, колко истина се съдържа въ твърдението на г. Свѣтозаръ Прибичевичъ, сърбинъ отъ „освободенитѣ" пречански краища, водачъ на независимитѣ демократи, който въ последния брой на спрѣлия свой вестникъ „Р е ѣ" заявява: „Въ пречанскитѣ краища (съ едно население отъ 7—8 мил. — б. авт.) сж събрани 4 милиарда динара прѣки данъци повече, отколкото трѣбваше. Истинска военна контрибуция".

Отъ тѣзи цифри се установява сжщо, че, колкото едно население въ С. Х. С. кралство етнично е по-далече отъ сърбитѣ, толкова е било облагано съ по-тежки данъци.

И когато на 4 ноември 1927 година д-ръ Краячъ, депутатъ отъ хърватската селска партия на Степана Радича, е поставилъ въ скупщината въ Бѣлградъ на разглеждане въпроса за изедначване данъцитѣ въ всички области на държавата, вносительтъ на предложението е билъ залѣнъ съ буря отъ обвинения и обиди отъ страна на депутатитѣ отъ сръбскитѣ правителствени партии (радикали и демократи).

Въ това отношение М а к е д о н и я е поставена по-зле: централната власть въ Бѣлградъ изсмуква нейнитѣ жизнени сокове, за да изтощи и омаломощи економически нейното

www.dlib.mk

население и по този начинъ да унищожи неговата съпротивителна сила срещу насилията и гнета на властьта. Въ скупщината въ Бѣлградъ отъ преди 1925 г. още нѣмаше представители изъ срѣдата на самото мѣстно население, които да проучватъ, познаватъ и иматъ присърдце болкитѣ му и да ги изнасятъ въ сжщата скупщина, да показватъ тамъ и всичката неправда и гнетъ, що търпи Македония въ стопанската область. Затова ще си послужимъ съ други — косвени — указания.

Главниятъ производственъ артикулъ въ Македония е тютюнътъ.

Държавата има въ ржцетѣ си монопола за закупване, преработване и продаване на тютюна; тя и опредѣля неговата цена. А споредъ думитѣ на г. Душанъ Милиевичъ, представитель на управата на монополитѣ, предъ V конгресъ на стопанскитѣ камари и организации въ Бѣлградъ, „управата на държавнитѣ монополи трѣбва да държи преди всичко смѣтка за интереситѣ на фиска, а после за интереситѣ на онѣзи наши граждани, които произвеждатъ тютюнъ".

Това разбиране на управата на държавнитѣ монополи се изразява въ следнитѣ цифри за **износа** и за **приходитѣ** отъ тютюневия монополъ по официални сведения:

изнесенъ тютюнъ			държ. монополъ е получилъ:		
презъ 1920 г. около	9,000,000 кгр.		1921 г. (за 7 мес.)	369,000,000	дин.
„ 1921 г. „	11,900,000 „		1922 г.	514,000,000	„
„ 1922 г. „	10,000,000 „		1922/23 (бюдж. год.)	1,053,000,000	„
„ 1923 г. „	18,000,000 „		1923/24 „ „	1,148,000,000	„
„ 1924 г. „	33,000,000 „		1924/25 „ „	1,608,000,000	„
„ 1925 г. „	9,293,000 „		1925/26 „ „	1,699,000,000	„
„ 1926 г. „	14,800,000 „		1926/27 „ „	1,762,000,000	„
			1927 (отъ 1.IV до 31.VIII)	995,057,530	„
			а за цѣлата бюджетна година е надминалъ	1,800,000,000	„

Сравнението на цифритѣ разкрива следния любопитенъ фактъ: презъ известна година монополътъ е продалъ по-малко тютюнъ, а е получилъ по-голѣми приходи; напр., презъ 1924 г. сж продадени — изнесени 33 милиона кгр., отъ които монополътъ е получилъ (по бюджета за 1924/25 г.) 1,608,000,000 динара; презъ 1925 год. сж продадени — изнесени само 9,293,000 кгр., отъ които монополътъ е получилъ (по бюджета за 1925/26 г.) — 1,699 милиона динара,

www.dlib.mk

т. е. 91 милиона динара **повече** отъ миналата година; презъ 1926 год. е продадено — изнесено 14,800,000 кгр. за 1,762 милиона динара (по бюджета за 1926/27 г.) — т. е. 63 милиона динара повече отъ предходната година.

Езикътъ на горнитѣ цифри става още по-красноречивъ, като ги съпоставимъ съ цената, на която монополътъ е закупувалъ тютюна отъ производителя.

Реколта								динара
1920 г. 1 кгр.	тютюнъ	е	билъ	платенъ	на	произод.	по	8·15
1921 г. 1 „	„	„	„	„	„	„	„	13·38
1922 г. 1 „	„	„	„	„	„	„	„	23 87
1923 г. 1 „	„	„	„	„	„	„	„	33 45
1924 г. 1 „	„	„	„	„	„	„	„	19·93
1925 г. 1 „	„	„	„	„	„	„	„	20 49
1926 г. 1 „	„	„	„	„	„	„	„	13·55

При така заплатения тютюнъ производителътъ еималъ следния срѣденъ доходъ отъ декаръ засѣтъ съ тютюнъ

реколта	1923	год. около . . .	3,300	динара
„	1924	„ „ . . .	1,990	„
„	1925	„ „ . . .	2,000	„
„	1926	„ „ . . .	1,300	„

Постжпването на посоченитѣ огромни суми отъ тютюна се обяснява съ факта, че държавата умишлено опредѣля твърде низки цени за тютюна, нейнитѣ чиновници го закупуватъ и плащатъ по 12 до 20 динара кгр. и го препродаватъ нѣколко пжти по-скжпо. Цената, що държавата дава за тютюна, често не покрива неговитѣ производствени разноски. Така, „презъ 1925 година държавата, специално монополътъ, закупи тютюнитѣ въ южна Сърбия (т. е. Македония — бел. Ver.) срѣдно по 15 динара, като най-добритѣ тютюни бидоха заплатени по 24 динара. Между това, производственитѣ разноски сж били около 28 динара на кгр. Сега комисията, по нареждане отъ горе, заплаща най-хубавия тютюнъ по 24 динара кгр., а срѣдната цена не достига 15 динара, когато производственитѣ разноски тази година надминаватъ 30 динара за кгр.“ (в. **Време** отъ началото на февруарий 1927 година).

Отъ общото количество 1074½ милиона едролистни

www.dlib.mk

стърка тютюнъ, произведенъ въ С. Х. С. държава презъ 1927 година, на Македония подъ сръбска власть се падатъ 819,000 или около 80%. Но благодарение на държавния монополъ, който опредѣля произволно цената на тютюна и я подбива, тютюневата реколта въ Прилепъ е била закупена презъ 1928 година по 8—14 динара кгр. — цена, която не покривала дори производственитѣ разноски; само на единъ сърбинъ тютюнътъ е билъ платенъ по 30 динара кгр. (№№ 105, 106). По този начинъ при равносмѣтката за приходитѣ отъ монополитѣ (въ които най-голѣма часть се пада на тютюнитѣ) за 1927 г. се е показала чиста печалба повече отъ 1,400 милиона динара! . . .

Общо за времето 1.VI.1921 год. — 31.XII. с. г., 1.I. — 31.VII.1922 год. до 1927—1928 год. само отъ монопола върху тютюна сж постжпили 9,953,000,000 динара. А за 1928 год., споредъ изявленията на Тодоричъ, управитель на държавнитѣ монополи, пакъ най-голѣмъ е приходътъ отъ монопола на тютюна. Урошъ М. Стоичъ въ **Политика,** бр. 7498 отъ 14.III.29 год., съвсемъ не се въодушевява отъ този успѣхъ на управата на монополитѣ, макаръ тя да е закупила отъ производителитѣ тютюна за 150 милиона динара и да го е продала на вжтрешната консумация за 2 милиарда динара, отъ което е получила чиста печалба 1,500 милиона динара, дадени въ чужбина за изплащане на държавнитѣ дългове. Т. е. голѣмата маса македонски производители на тютюнъ получава едва само 10% отъ продажбената стойность на плода на своя трудъ. Съ подобно ограбване главно труда на македонското население, понеже както се отбеляза вече, грамадната часть (около 80%) отъ тютюна въ Югославия се произвежда въ Македония, Сърбия изплаща своитѣ дългове. По този начинъ въ мирно време Сърбия взима нѣщо като контрибуция отъ това население.

Една такава политика застрашава дори самото производство на този артикулъ, както хубаво отбелязва това г. Глигоръ Дракаловичъ, депутатъ отъ независимата демократическа партия на Свѣтозара Прибичевичъ, който въ речьта си въ скупщината на 16 мартъ 1926 година между другото е заявилъ: „Производството на тютюна въ последнитѣ години е спаднало на половина вследствие на низката цена, и ако и за напредъ тютюнътъ се плаща на тая низка цена, както

www.dlib.mk

досега или, по-право, ако не се премахне монополътъ на тютюна, никой нѣма да се занимава съ тютюневата култура" (в. **„Реч"**, органъ на назав. демокр. партия на Св. Прибичевичъ, отъ 4 апр. 1926 г. (№ № 107, 108).

Това намаление на тютюневото производство може да се следи отъ 1924 год. насамъ. Ето какъ е вървѣло, напр., то въ Далмация:

презъ 1913 година сж били произведени	3,593,000	кгр.
презъ 1925 година сж били произведени	1,055,487	кгр.
презъ 1926 година сж били произведени	777,201	кгр.
презъ 1927 година сж били произведени	около 242,000	к.

Сжщото се забелязва и въ Македония и Херцеговина, както можемъ да сждимъ отъ свидетелството на в. **Политика** отъ 2 ноем. 1927 г., че тютюневата реколта презъ сжщата година въ Прилепско се равнявала на $^1/_3$ отъ миналогодишната.

Сжщото потвърждава и началникътъ на държавния тютюневъ складъ, който — началникътъ — на питането, защо въ Прилепско презъ последната година е билъ посаденъ малко тютюнъ (споредъ в. „Политика" отъ 30 мартъ 1929 г.) отговорилъ: понеже ценитѣ били низки въпрѣки отличното качество на тютюна. За да предотврати тая опасность, управата на монопола решила да доплати на производителитѣ въ цѣлата страна за тютюневата реколта отъ 1928 г. още 27 милиона динара, разпредѣлени, както следва: 1,066,000 динара на Далмация, 8,532,865 — на Херцеговина, и 17,189,870 дин. на Македония заедно съ Сърбия и Косово (в. **Време** отъ 6 апр. 1929 г.). — Т. е. не повече отъ 2—3 динара на кгр. Кой знае каква часть отъ тази премия ще е стигнала до производителитѣ отъ мѣстното население въ Македония, като се има предвидъ, колко е развалено и грабителско сръбското чиновничество тамъ.

Презъ време на диктатурата това ограбване е още пожестоко. Тютюнътъ отъ реколта 1929 г. сръбската държава възнамѣрявала да го заплати на цени два пжти по-низки отъ досегашнитѣ: вмѣсто 200 милиона динара Бѣлградъ мислѣлъ да даде 100 милиона за откупуване на тютюна. Предлогъ: тютюнътъ билъ повреденъ отъ дъждоветѣ. А известията отъ всички тютюнопроизводителни срѣдища въ

www.dlib.mk

Македония подъ сръбска власть (Скопие, Струмица, Радовишъ, Прилепъ, Кавадарци, Тетово) давали да се разбере, че тютюнътъ билъ добъръ, много добъръ и отличенъ — въ всѣки случай не по-лошъ отъ миналогодишния. Дъждоветѣ почнали да валятъ **следъ** като тютюнътъ билъ прибранъ (в .**Политика** отъ 27 дек. 1929 г.).

Наистина, населението може да не предава на монопола тютюна; въ такъвъ случай производителътъ не може да го пази, а въ присжтствието на контрольоръ отъ страна на монопола е длъженъ да го изгори.

Сжщото става и съ другия важенъ производственъ артикулъ въ Македония подъ сръбска власть — **опиума:** благодарение на съюза на чиновницитѣ и властьта съ покровителствувани отъ тѣхъ фирми и на тѣхнитѣ машинации, въ Кочани този артикулъ билъ продаденъ (презъ 1928 г.) по 600 динара оката, когато струвалъ повече отъ 1000 динара (№ 110).

Успоредно съ това върви и въпросътъ съ **кредита:** съ него всѣкакъ се облагодетелствуватъ пришелцитѣ-сърби, а мѣстнитѣ търговци-българи, турци биватъ и тукъ угнетявани. На сърбитѣ търговци и пришелци народната банка или частнитѣ сръбски банки отпущатъ голѣми кредити съ низка лихва, а на мѣстнитѣ и стари търговци-македонци или не се отпуща никакъвъ кредитъ, или пъкъ се отпущатъ твърде малки кредити съ висока лихва (№№ 111, 114). Това докарва фалити на много мѣстни търговци — едри и дребни (№ 112). Така, споредъ в. **Правда** отъ началото на февр. 1927 г., презъ първитѣ три месеци на 1927 г. въ Брѣгалнишката область сж фалирали 200 занаятчийски работилници, а въ цѣла Македония — повече отъ 600. Това опропастяване се ускорява и поради ограбването на селянитѣ отъ страна на монопола (№ 109). Нѣмайки пари, селянитѣ залагатъ производството си още на зелено (№ 109), а когато получатъ за него подбита цена отъ монопола, полученото не стига за нищо, тѣ се разоряватъ, като завличатъ и своитѣ кредитори — мѣстнитѣ българи — търговци — въ бездната на икономическото разоряване. Изобщо, начинитѣ за опропастяването на мѣстнитѣ фирми въ Македония подъ сръбска власть сж най-разнообразни. То се ржководи всѣкога отъ всесилни сърби (№№ 112, 113, 115).

www.dlib.mk

Въ стремежа си да сломи мѣстното население сръбската власть води спрямо него една стопанска политика, която го довежда до икономическо разоряване.

Още съ установяването си въ Македония сръбската власть посегна на много общински и обществени имоти (пасища, гори, кории, езера и други) и ги обяви за държавни (№№ 116, 118). Тѣхъ тя отдава на свои фаворити и съ това поставя на мѣстното население редъ ограничения и прѣчки за тѣхното използуване.

„Горската управа фаворизира търговци и посрѣдници, на които отпуща голѣми пространства мери, а селянитѣ остават безъ паша. И докато единъ търговецъ за своитѣ нѣколко хиляди овце закупва меритѣ, добитъкътъ на цѣли села гладува“ (в. **Време** отъ 25 юний 1927 г.). Единъ отъ тѣзи търговци и посрѣдници, споредъ сжщия вестникъ билъ депутатътъ-радикалъ Тома Поповичъ, съучастникъ въ убийството на хърватскитѣ депутати въ скупщината отъ Пуниша Рачичъ; Поповичъ закупилъ въ Македония отъ държавата мери за 120,000 динара, а ги продалъ за 1½ милионъ динара.

Нѣщо повече: държавата посѣга дори върху имота на отдѣлнитѣ стопани (№ 117); държавата, напримѣръ, насилствено отнема планинитѣ-пасища на скотовъдцитѣ по Шаръ-планина; а тѣ притежаватъ съ царски тапии тѣзи имоти отъ 100—200 години. Но нищо не помага: нито законни доказателства, нито царски тапии; сърбитѣ отговарятъ — „планинитѣ сж държавни“ — и ги заграбватъ. Пасищата на собственици-сърбомани се връщатъ, какъвто е, напр., случаятъ съ Богоевичъ отъ Тетово, съ Тома Огненовичъ отъ Галичникъ и други; а собственицитѣ-българи харчатъ съ стотици хиляди по адвокати и сждилища, но всичко остава напусто. — Сжщото става и съ земята, която се раздава на фаворити; последнитѣ отъ своя страна при много тежки условия я отдаватъ на населението да я обработва (№ 133).

Въ други случаи горитѣ на голѣми разстояния и на голѣма широчина (до 100 м. дори) биватъ унищожавани, изсичани (№ 119), за да може държавата да осигури мира въ поробената отъ нея часть отъ Македония.

Държавата не полага почти никакви грижи за заваренитѣ желѣзни пжтища (№ 120), за шосетата, които се рушатъ,

www.dlib.mk

стават негодни за използуване (№ 121); всичко туй прави и безъ това мжчния животъ на населението още по-тежъкъ. Полагатъ се грижи само за стратегически пжтища; такива само се строятъ и подържатъ. Тегленитѣ отъ мирнитѣ договори неестествени граници сжщо така убиватъ поминъка на населението (№ № 122, 702, 703, 704).

Данъцитѣ въ Македония подъ сръбско иго се опредѣлятъ отъ особенъ съветъ при финансовото управление въ всѣки градъ. Тѣзи съвети сж съставени само отъ пришелци-сърби. Тѣ опредѣлятъ данъка най-произволно (№ № 123, 125, 704). И данъцитѣ въ Македония подъ сръбска власть сж по-високи отколкото въ шумадийска Сърбия.* Особено е тежко положението на оногова отъ мѣстното население, който по различни причини личи въ т. н. черенъ списъкъ; такъвъ, за да се издължи на държавата въ нѣколко години, трѣбва да продаде всичко, що има. „Разбира се, за изплащане на данъцитѣ се дава срокъ. Но като изтекатъ сроковетѣ на закона за изплащне превисокитѣ данъци, агентитѣ се явяватъ предъ жертвата си и, ако последната има стока, тя бива изнасяна на улицата и продадена на минутата за нищожна сума. По селата приставътъ опредѣля по свое усмотрение цената на глава добитъкъ или на другитѣ имоти. Съ него винаги върви спекулантътъ, неговъ сратникъ сърбинъ, който закупва на нищожни цени всичко и по такъвъ начинъ се разпада скромния имотъ по малкитѣ търговци и на земледѣлцитѣ въ страната.** По-якитѣ стопански пъкъ биватъ запирани, глобявани. Обикновено

---

* Авторитетно признание и потвърждение на тоя фактъ презъ врѣме на диктатурата намираме въ **отчета** на търговско-индустриална камара въ „южна Сърбия (т. е. Македония — б. Ver.), обнародванъ въ в. **Правда** отъ 29.III.1931 г. — Въ него, между другото, се казва: „Обстоятелството, че тя (т. е. Македония — б. Ver.) е претоварена съ данъци, създава сжщо така грижи на камарата. Само презъ последнитѣ 8 месеца камарата е приела много депутации отъ Охридъ, Прилепъ, Тетово и другаде, които се представиха на бана и на финансовия началникъ на Вардарското банство. Но писменитѣ оплаквания сж още по-многобройни, особено отъ страна на търговцитѣ и търговскитѣ дружества въ тия градове."

Това положение не дойде неочаквано; то е следствие отъ управнишкитѣ методи и похвати, които Бѣлградъ прилага въ Македония, още като стжпи неговиятъ кракъ въ тая земя.

** Г-ца Гена Велева, бѣжанка отъ Скопие, предъ г. Алфредо Барчелези, дописникъ отъ Виена на в. **Corriere della Sera — M.** № 1326 отъ 5.V.1931 г.

www.dlib.mk

нѣщо е данъцитѣ да се събиратъ по два и три пѫти (№ № 125, 126). Независимо отъ това, населението се облага съ специални данъци, налози, глоби — единъ отъ други по-чудовищни, по-капризни (№ 126). „За да отиде единъ селянинъ въ града да продаде житото си, той е дълженъ предварително да заплати една такса, която се равнява на половината отъ стойността на онова, що ще продава. Но не стига това, ами често селянитѣ биватъ контролирани отъ разни други инспектори — законни и незаконни, които, подъ предлогъ че наложената вече такса не била достатъчна, налагатъ нови такси. И селянинътъ трѣбва да плаща веднага всичко, защото инакъ го чака арестъ, затворъ, бой, а може и безследно изчезване.“ * Има и друго: подъ формата на помощи, насилствени „доброволни пожертвувания“ за различни „патриотични“ почини мѣстното население бива облагано съ различни налози (№ 124). Глобитѣ сѫ нѣщо обикновено (№№ 126, 128). За законни възражения — побой, запиране, конфискация. А като се прибави къмъ всичко това и чудовищното подкупничество на сръбското чиновничество въ Македония — безъ подкупъ най-малко една „банка“ — т. е. банкнота отъ 10 динара, не се направя ни най-нищожната справка — добива се ясна представа за економическия гнетъ, на който е подложено македонското население. То понася сѫщо така и бремето на единъ не по-малко тежъкъ данъкъ: да изпраща чакъ въ Бѣлградъ депутации, които да поднасятъ предъ самото правителство жалбитѣ и оплакванията на мѣстното население (№ 127).

Населението бива заставяно да върши най-разнообразни ангарии, да пази денонощно пѫтищата, желѣзницитѣ (№ № 130, 131), да работи по тѣхъ, да сѣче горитѣ, да копае окопи по границата (№ 129), да гради разни казарми и жандармерийски станции, да обработва безплатно имотитѣ на различни началства (№ 156), въ работно време бива откѫсвано отъ своята полска и друга работа, за да ходи на различни събрания, на „протестационни“ митинги, уреждани отъ самата власть, която държи всѣкому смѣтка за отсѫтствуването му, и много други.

По този начинъ населението бърже обеднява, паупери-

* Македония подъ сръбския тероръ. — М. № 948 отъ 10 декемврий 1929 година.

www.dlib.mk

зира се и почва да търси своята прехрана въ наемния трудъ. Но и тука то се сблъсква съ нови унижения и изтезания, които се проявяватъ въ привилегиитѣ, на които се радватъ пришелцитѣ-сърби. Чиновници изъ срѣдата на мѣстното население вече почти че нѣма въ Македония подъ сръбско иго; всички тѣ сж пришелци и доведени отъ Сърбия. А колкото македонци има — и тѣ извънредно малко, всички биватъ поставяни на най-тежки служби — на най-опаснитѣ мѣста по ж.-п. линии (№ 132а), тѣхъ най-първо уволняватъ. Дори се довеждатъ отъ Сърбия най-обикновени работници-зидари и други; тѣхниятъ трудъ бива заплащанъ по-скжпо отъ тоя на мѣстнитѣ работници, които всѣкога биватъ подценявани (№ 132б). Или пъкъ на мѣстнитѣ работници съвсемъ не се дава работа, която бива запазвана само за пришелцитѣ или доведени сърби. Сжщото става и въ Македония подъ гръцко иго (№ 585).

Не намирайки поминъкъ въ родното си мѣсто, бидейки убиванъ поминъкътъ имъ тамъ, мѣстнитѣ българи биватъ принуждавани да напущатъ родно мѣсто, за да изкарватъ прехраната си въ гурбетчийство по други краища на държавата или вънъ отъ нея.* Но по други чужди мѣста на държавата, всрѣдъ непозната срѣда беднитѣ гурбетчии попадатъ въ лапитѣ на адвокати, на административни органи, отъ които биватъ ограбвани, когато търсятъ работа (№ 134). Въ други пъкъ случаи направо самитѣ власти прѣчатъ, дори забраняватъ на заставеното отъ нуждата и условията на живота население да гурбетчийствува (№№ 135, 136, 140), като по този начинъ, оставяйки го безъ поминъкъ, го обричатъ на мизерия, гладъ, израждане и на бавна, но сигурна физическа смъртъ.

Поради това, макаръ Македония подъ сръбско иго да притежава тъй плодородни полета (Овчеполско), и равнини (Пелагонийска, Битолско-Прилепска равнина), които сами биха могли да изхранватъ цѣла уголѣмена сръбска Югославия, и едно тъй трудолюбиво население, нерѣдко вече тя страда отъ гладъ, откато сърбитѣ се установиха въ нея.

Срещу това изцеждане жизненитѣ сокове на Македония подъ сръбска власть и гръцка отъ държавния бюджетъ се

* Българитѣ отъ Македония подъ гръцко иго се изселватъ най-много въ Северна Америка и Канада.

www.dlib.mk

отпущатъ за нуждитѣ на тази земя суми, които възбуждатъ смѣхъ (№ 137).

За грижитѣ, що полага Бѣлградъ за терзаната Македония подъ сръбско иго дава донѣкжде представа фактътъ, че въ Скопската болница, споредъ в. **Време** отъ 10 апр. 1929 год., били закрити три отдѣления, еднички за Македония и Косовско: за ушни, очни и детски болести.

Или на гладуващитѣ отъ Скопско, бедна и непроизводителна область, е била отпусната (споредъ **Време** отъ 26. III.1929 год.) помощь само 1 милионъ динара, когато на богатитѣ области на Вальево и Шумадия за сжщата цель били отпуснати 6 милиона.

А когато Тиквешко, Струмишко, Валандовско, Гевгелийско въ началото на мартъ 1931 г. бидоха сполетени отъ разрушителенъ земетръсъ, който, по пресмѣтания на европейски дописници, посетили мѣстата, е причинилъ щети за 100—130 милиона динара, на пострадалото население биде отпусната помощь само 5 милиона динара. Но и тая помощь повече биде разпредѣлена между пришелцитѣ — колонисти-сърби, за които сж били полагани всевъзможни грижи: тѣмъ били давани вагони, палатки да се подслонятъ, захванали да възстановяватъ разрушенитѣ имъ кжщи и др. На мѣстното пострадало население се давала помощь само по ¼ кгр. хлѣбъ дневно . . . Сжщо така и помощи отъ чужбина — дори сродници на пострадалитѣ—не сж били допуснати: бѣлградското диктаторско правителство отказа да ги приеме. Нѣщо повече: то не е позволило на населението отъ други области на Македония подъ сръбско иго да се притече на помощь на своитѣ тежко пострадали събратя . . . .

---

www.dlib.mk

ГЛАВА ШЕСТА.

Чиновничество въ Македония подъ сръбско иго и гръцко (администрация, полиция, войска и др.)

Това е истинската причина, поради която ви мразимъ. Ние се боимъ отъ честнитѣ и идеалнитѣ.

Жика Лазичъ, вардарски банъ, на г-ца Гена Велева (**М.** № 1362 отъ 5.V.1931 г.).

Гнетътъ надъ завареното мѣстно маселение въ Македония подъ сръбска власть и подъ гръцка е постояненъ и се проявява въ най-различни форми. Той е политиката на държавата къмъ населението въ Македония и се провежда опорито и систематично отъ нейнитѣ органи. Едновременно тоя гнетъ обхваща личността и колектива.

Населението въ Македония подъ сръбска и гръцка власть е предоставено напълно на волята на администрацията, полицията, жандармерията и войската (№ 137).

Начело на тази администрация, полиция, жандармерия може да стои или нѣкой развратникъ, напр. скопския жупанъ Мих. Вилдовичъ (до 1927 г.), или нѣкой садистически насилникъ, като неговиятъ замѣстникъ генералъ Йов. Наумовичъ, или пъкъ нѣкой садистъ като Добрица Матковичъ, помощникъ на министра на вжтрешнитѣ работи днесъ, а преди това последователно великъ жупанъ въ Щипъ, Битоля (все въ Македония), Суботица (Банатъ) (№№ 138, 139, 149). Скопскиятъ гражданинъ Дим. Шалевъ, пръвъ помощникъ-кметъ на гр. Скопие, въ процеса, устроенъ му отъ сжщия жупанъ Вилдовичъ, между другото въ последната си дума предъ сжда е заявилъ: — „Господа, за да бжда по-ясенъ, защо не съмъ въвѣлъ съ политиката и личността на Вилдовича, казвамъ, че моятъ роденъ моралъ не можеше да ми позволи, щото моята жена безъ своя мжжъ да пжтува въ затворенъ автомобилъ съ Вилдовича до Качаникъ“ (в. **Време**— Бѣлградъ — отъ 28.III.1928.). А замѣстникътъ на Вилдовича полковникъ (по-късно произведенъ генералъ) Йов. Наумовичъ, като представитель на краля, „въ едно скопско село е заповѣдалъ на една група селяни да се съблѣкатъ голи, об-

www.dlib.mk

лѣлъ ги съ вода и после сѫ извивали половитѣ имъ органи и сѫ ги мѫчели да ги насилятъ да кажатъ това, което сѫ искали отъ тѣхъ“ (**М.** № 423 отъ 9. III. 1928 година; **La Mac.** № 40 отъ 15.III.1928 г.) — е изнесълъ на 7 мартъ въ заседанието на скупщината въ Бѣлградъ г. Павле Радичъ, хърватинъ, депутатъ отъ хърватската селска партия (Ст. Радичъ), бившъ министъръ, убитъ отъ Пуниша Рачичъ, радикалъ, въ самата заседателна зала на Скупщината въ заседанието ѝ на 20.юний с. г., заради смѣлитѣ изобличения на правителственитѣ беззакония и насилия. А Добрица Матковичъ, като брѣгалнишки (щипски) жупанъ, на 3 мартъ 1923 г. направо устрои въ с. Гарванъ, Радовишко, погромъ надъ 28 беззащитни селяни, покосени съ картечница. Между тѣхъ е имало прегърбени старци и малолѣтни деца (№ 138). Сѫщата участь щѣла да сполети и други 19 души безоржжни селяни отъ близкото с. Брѣстъ, ако на това не се е билъ възпротивилъ единъ доблестенъ хърватинъ — подполковникъ, който не само отказалъ да изпълни заповѣдьта, но самъ застаналъ въ редицата на нещастнитѣ селяни, за да бѫдѣлъ той двадесетиятъ.

Следвайки примѣра на своитѣ началници и тѣхнитѣ внушения, органитѣ на администрацията, полицията, жандармерията и войската — изобщо всички сръбски чиновници — уреждатъ страната по своя воля, която, неспирана отъ нищо, се изражда въ неограничаванъ произволъ (№ 141, 142). Понеже се набиратъ отъ срѣдата на невежи, твърде много развалени хора, сръбскитѣ чиновници въ Македония подъ сръбска власть се превръщатъ въ сѫщински бичъ за населението (№ 142). Сами сръбски обществеици ги характеризуватъ като „белязани злодеи“ (№№ 171, 173), които насилствуватъ, безчинствуватъ, грабятъ, биятъ, убиватъ безнаказано (№ № 143, 143а, 144, 145, 146, 147, 148, 149), понеже имъ е предоставена въ разпореждане една чужда страна (№ 143).

Самъ д-ръ Антунъ Корошецъ, водачъ на словенската клерикална партия, като мин. предс. и м-ръ на вѫтрешнитѣ работи е призналъ предъ г. Перно, подпредс. на французкия парламентъ, следното: „Нашата администрация тамъ (въ Македония) е лоша“; а Люба Давидовичъ, водачъ на сръбската демократ. партия му е заявилъ, че „въ Македония населението не се третира човѣшки“ (Pernot, Les nouveaux Balkans, p. 35).

www.dlib.mk

Развалата на чиновничеството въ Македония подъ сръбска и гръцка власть е феноменална. Тя се поощрява, както се вѣрва, дори отъ най-високи мѣста. Подкупничеството на чиновничеството въ Македония подъ сръбско и гръцко иго се превръща въ форменъ обиръ (№ № 174, 175); съ тѣзи свои качества тамошното чиновничество е надминало нѣкогашната турска администрация (№ № 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156). Сръбскитѣ чиновници идватъ въ Македония бедни, както ги нарича населението „опинчари", понеже идватъ съ опинци на краката, а не съ обуща, а си отиватъ забогатѣли отъ грабежа (№ № 156, 157), на който сж били подхвърлили населението въ Македония. Поради това, въ връзка съ закона противъ развалата, скопскиятъ апелативенъ сждъ наскоро следъ установяване на диктатурата е получилъ отъ своя районъ 1792 обвинителни акта; продължавали да постжпятъ нови и се очаквало тѣ да стигнатъ 4000. Само отъ Кумановския окржгъ били получени 103 обвинения. Числото на обвиняемитѣ до датата на съобщението възлизало на 797 души, между които имало много висши чиновници, околийски началници, началници на финаноови управления и други (в. **Политика** отъ 9 май 1929 г.). Единъ скопски околийски началникъ е билъ осжденъ на 10 години затворъ за 338 престжпления, извършени за нѣкакви си 3—4 години . . . До кжде се е стигнало въ тази посока, можемъ да сждимъ отъ факта, че въ Загребъ се е знаелъ като публична тайна опитътъ отъ най-високо мѣсто да бжде развратенъ съ подкупъ единъ отъ самитѣ министри на диктатурата — хърватинъ.

Чиновничеството и администрацията сж толкова развалени, че тѣхното реформиране и морализуване, споредъ сведения на мѣродавни европейски вестници, се е поставяло на времето между условията за отпускане заемъ на С.Х.С. кралство.

Тѣхното държане тъй тежи на мѣстното население въ Македония, щото става предметъ на предпазливо макаръ осжждане въ тържествени гощавки. Именно, сърбоманинътъ още отъ турско време Буквичъ, членъ на скопската делегация, която отишла въ Бѣлградъ да изрази на краль Александра, по случай неговата 41 годишнина, своето и на населението вѣрноподанство и обичь, въ своята поздравителна речь на гощавката въ бѣлградския офицерски домъ въ без-

www.dlib.mk

крайната низа отъ похвали по адресъ на краля е казалъ: „Ние бихме имали да забележимъ и да помолимъ онѣзи чиновници, които дохаждатъ при насъ да виждатъ въ насъ (македонцитѣ — б. Ver.) равни на себе си, да се отнасятъ съ любовь и довѣрие, да разбератъ нашия манталитетъ, да не се отнасятъ съ гордость . . .“ (в. **Време** отъ 26.XII.1929 г.).

Македония подъ сръбска и гръцка власть е живъ образецъ на единъ варварски полицейски режимъ, подържанъ и прокарванъ отъ една некултурна полиция, която се чувствува всесилна (№ № 176, 177а, 177 б). Нейнитѣ качества и държане най-добре се илюстриратъ отъ инцидента съ единъ отъ най-бележититѣ американски учени професора-педагогъ Сузало, бившъ ректоръ на Колумбийския университетъ въ Нюйоркъ, председатель на Карнегиевата фондация. Ето какъ се е разразилъ този инцидентъ, споредъ както го предава единъ отъ най-разпространенитѣ бѣлградски вестници — „Политика“ отъ 25 май 1928 г.:

„Г-нъ проф. Сузало дойде въ Бѣлградъ, поканенъ отъ правителството да бжде гость на страната ни. Вмѣсто отъ правителството, гостътъ бива посрещнатъ отъ полицията, отъ нашата славна полиция, съ нейната прославена предвидливость.

Още съ пристигането на влака на бѣлградската гара, вмѣсто „добре дошелъ“ г. Сузало получава заповѣдь да се яви въ желѣзопжтната полиция. На нашитѣ богопомазани полицаи се видѣло подозрително посещението на г. Сузало. Следъ като сж му прегледали най-щателно паспорта, съобщили му официално, че не трѣбва да мърда никжде вънъ отъ гарата, додето не пристигне следнятъ влакъ, който да го отнесе оттатъкъ границата. Защото ималъ транзитна виза, а полицията будно пази, щото никой чужденецъ, който пжтува презъ наша територия, да не остава на наша земя. Г-нъ Сузало е направилъ опитъ да обясни, но всѣко обяснение било залудо. Едвамъ, най-после, е могълъ да измоли да го пуснатъ да отиде до Паласъ хотелъ, за да си почине малко. Следъ нѣколко часа го пробужда единъ полицейски чиновникъ и най-сериозно му съобщава да не се пошегува и случайно да остане въ Бѣлградъ покъсно отъ 4 часа следъ пладне — до когато му е даденъ срокъ. Намѣрили сж се предприемчиви хора, които сж отворили очитѣ на полицията не за друго, но за да види, че паспортътъ на г. Сузало има виза за шестмесечно престояване у насъ.

Въ разговоръ съ наши и чуждестранни вестникари за инцидента на гарата г. Сузало добродушно каза:

— Увѣренъ съмъ, че народътъ не ме мрази, защото самъ ме покани въ своята срѣда. За менъ това е доказъ само за много лоша организация. Мога да ви кажа, че българитѣ сж много внимателни къмъ чужденцитѣ, които ги посещаватъ, а маджаритѣ сж най-добритѣ организатори, които познавамъ. Наистина, азъ съмъ гость на югославянската държава, но изглежда, че при пристигането си това съмъ знаелъ само

www.dlib.mk

азъ. На гарата ме посрещнаха нѣколцина професори. Тѣ сж добри и сърдечни хора, но никой не посмѣ да се застжпи за мене. Не съмъ могълъ да предполагамъ, че може да владѣе такъвъ страхъ отъ полицията."

Тази полиция, както се изнесе отъ отговорни сръбски общественици, е малтретирала до смъртъ въ столицата на Хърватско самия водачъ на хърватския народъ, неговия „некоронованъ краль" — Степанъ Радичъ! . . . (№ 163).

Въ Македония подъ сръбска власть и подъ гръцка всичко е подчинено на войската и полицията (№ 165), които сж установили тамъ единъ режимъ на постоянно обсадно (военно) положение (№ 628, 634). Тя е властна да прави обиски, когато и дето намѣри за добре: на улицата, посрѣдъ нощь или въ ранно утро (№ № 158, 159, 178), безъ да спазва какви да е закони.

Въ една територия отъ около 32,000 кв. м. и на едно население отъ около 1,100,000 души на Македония подъ сръбска власть сж били струпани 40,000 редовна войска и 10,800 стражари отъ всички 17,000, колкото имало цѣлото С. Х. С. кралство въ края на 1928 г. Ето какъ е стояла тогава полицията въ тази държава:

въ цѣла Югославия 1 стражарь се падалъ на 674 жит.;
въ Югославия безъ Македония се падалъ на 1570 души;
само въ Македония 1 стражарь се падалъ на 102 жители. Сега тѣхниятъ брой въ Македония подъ сръбско иго ще е къмъ 20,000 души. Затова и въ най-малкитѣ селища на Македония ще срещнете нейни представители, които сж всесилни: тѣ присвояватъ и отмѣняватъ (суспендиратъ) правата на общинската власть (№ 172), живѣятъ и се хранятъ за смѣтка на населението и др. (№ № 631, 632). Тая полиция не само не пази живота, имота и честьта на населението въ Македония, но обикновено нѣщо е да посѣга на тѣхъ (№ 161, 162, 626, 634), да граби (№ 169), да заплашва, малтретира (№ № 163, 164а, 164б) повѣренитѣ й затворници, търпи покушенията върху тѣхъ въ самия затворъ (№ 281), защото сама ще ги вдъхновява или пъкъ, най-после, убива затворницитѣ, когато последнитѣ сж бивали съ вързани ржце (№ 160).

Установената на 6 януарий 1929 г. кралска диктатура пъкъ чрезъ една заповѣдь на вжтрешното министерство въ Бѣлградъ нареди въ всички градове на Черна Гора и Сърбия да бждѣла образувана градска полиция, издържана отъ

www.dlib.mk

съответнитѣ градове. Между първитѣ градове, въ които тя е била организирана, били Щипъ и Струмица въ Македония. Тая полиция се образува само отъ сърби и тежи на народа въ Македония, който я издържа чрезъ своитѣ общини . . . .

Тази полиция е унищожила всѣкаква свобода на движението; съ своитѣ изисквания тя едва ли не е унищожила самото движение (№№ 164, 165, 166, 167, 168, 628, 630).

По пѫтищата има твърде често постоянни нейни и военни постове (т. н. отъ сърбитѣ „станици“) (№ 167) — цѣли крепости, заобиколени съ мрежа отъ бодливъ телъ. За да се отиде до нѣкѫде (дори до нивата за работа), трѣбва специално разрешение (прочутата въ Македония подъ сръбска власть дозвола) (№ № 623, 627, 628), което се изкупва съ немалко такси и подкупи. Навсѣкѫде и всѣкога трѣбва да се представя разрешението, да се легитимирате предъ най-разнообразни и чести контроли. Затова пѫтуването въ Македония подъ гръцка, а особено подъ сръбска власть е цѣло изтезание и за чужденци (№ 178) — поданици на голѣми и силни държави, както не веднажъ го свидетелствуватъ, на които се е налагало да пѫтуватъ предъ Македония подъ сръбска власть и презъ Сърбия. Тѣхното впечатление е, че въ Македония се пѫтува като изъ страна, която се намира въ обсадно положение.

Самата тая полиция е уредила единъ страхотенъ шпионажъ; по заповѣдь на най-висшия представитель на властьта — самия великъ жупанъ — всѣки гражданинъ, подъ страхъ на репресалии и наказание, трѣбва да бѫде въ нейна услуга (№ 326). За тоя шпионажъ може да се сѫди отъ факта, че е билъ нареденъ дори надъ самитѣ народни представители въ Скупщината въ Бѣлградъ, както го е изнесълъ хърватскиятъ народенъ представитель Сава Косановичъ (№ 179). По този поводъ шефътъ на полицията е заплашвалъ въ вестницитѣ народното представителство съ саморазправа (№ 180), вмѣсто ведомството му да бѫде защитено отъ съответния министъръ. Когато по този случай народното представителство иска отъ шефа — министъръ да стори нуждното, неговиятъ замѣстникъ отговорилъ, че не могълъ да заповѣдва на тайната полиция и да се мѣси въ дѣлата ѝ . . .

www.dlib.mk

ГЛАВА СЕДМА.

Неотговорни фактори.

Удружење, Македонски гръцки юмрукъ. Потераджийство.

Макаръ че Македония подъ гръцко и сръбско иго гъмжи отъ войска, жандармерия и полиция, които сѫ всесилни (№ № 182, 183, 184, 185), за да се държи въ подчинение и покорство обезправеното недоволствуваще население, образувани сѫ мѣстни терористични организации и групи, които действуватъ като неотговорни фактори подъ закрилата и съ помощьта на официалнитѣ власти. Въ Македония подъ сръбска власть такава е „Удруженье против бугарских бандита“ (тъй сърбитѣ наричатъ македонскитѣ революционери, които съ оружие въ ръка се борятъ за освобождението на своята Родина), отъ което заедно съ насилванитѣ селяни властитѣ уреждатъ потери, за да гонятъ революционеритѣ. Лично мѣсто въ тази организация изпърво заемаха нѣкои родоотстѫпници, които като членове нѣкога на ВМРО, осѫдени отъ последната за вулгарни престѫпления, сѫ минали на служба у потисницитѣ на своя народъ. Тъкмо поради своето родоотстѫпничество тѣзи хора сѫ истински бичъ за населението. Използувайки довѣрието, което населението по-рано е показвало къмъ тѣхъ като къмъ членове на неговата ВМРО, четитѣ на това „Удруженье“ въ съдружие съ властитѣ — полиция, войска, жандармерия, администрация — вършатъ страшни издѣвателства надъ населението: биятъ, грабятъ, затварятъ, убиватъ, гаврятъ се съ честьта на женитѣ, къмъ която населението храни почти религиозна почитъ. И когато, за да се спасятъ, имащитѣ възможность забѣгватъ, останалитѣ тѣхни близки въ селото биватъ изтезавани, насилвани, убивани (№ № 186—199, 629).

www.dlib.mk

Сжщо такива цели преследва, служи си съ сжщитѣ срѣдства, радва се на сжщата закрила и подкрепа отъ страна на властьта и едно друго „удруженье“ — **Петар Мркоњић**. То набира своитѣ членове предимно изъ срѣдата на „национални“-тѣ „радници“— т. е. агенти на сърбизма, докато Македония бѣ подъ турска власть. Тамъ сж повечето сръбски войводи и четници. Единъ отъ виднитѣ водачи на „Петар Мркоњић“ е Пуниша Рачичъ — убиецътъ на хърватскитѣ народни представители въ бѣлградската скупщина на 20.VI.1928 год.

Членоветѣ на „Удруженье“-то, формирани въ чети и групи, предпочитатъ, опрѣни на подкрепата и закрилата на властьта, да действуватъ срещу мирното и беззащитно население, обвинявайки го, че съчувствувало на ВМРО и че съдействувало на нейнитѣ бойни сили. Затова водачи на „Удруженье“-то заедно съ полицията и администрацията и други нейни орждия, или пъкъ другитѣ сръбски патриотични дружества въ Македония подъ сръбска власть се конституиратъ въ тѣло, което насочва и ржководи терора надъ мѣстното население. Това неофициално тѣло на едни мѣста въ Македония носи името „е г з е к у т и в а“ (№ 208, 210) на други „одбор“ (№ 627) и т. н. Какви не срѣдства за гнетене, изтезаване на мѣстното население измислятъ тѣзи дружества и тѣла! — За да не „услужватъ“ на революционнитѣ чети и групи, тѣ опредѣлятъ по колко хлѣбъ да зиматъ селянитѣ, когато отиватъ на нивата да оратъ (№ 202), опредѣлятъ полицейски часъ, откжсватъ селянитѣ отъ работата имъ, карайки ги да носятъ товара на бандитѣ на „Удруженье“-то, когато сж тръгнали по подвизи, и много други. Но съ това не се свършва мжченичеството на българина-селянинъ въ Македония подъ сръбска власть. Когато има да преследватъ нѣкоя революционна чета или пъкъ нѣкой революционеръ, тѣ предпочитатъ да действуватъ съ п о т е р и, въ които насила вмъкватъ селянитѣ (№ № 200, 201, 203). Когато се наложи да се ударятъ съ революционеритѣ, хората на „Удруженье“-то заедно съ полицията, жандармерията или войската забиратъ предъ себе си мѣстното население и, всѣкога недостатъчно въоржжено, го нареждатъ предъ себе си, излагайки го по тоя начинъ на сигурна смъртъ. Тъй постжпяха едно време турцитѣ, когато имаха да се справятъ съ

www.dlib.mk

революционнитѣ чети на мѣстното население въ Македония (№ № 200, 201, 202, 203, 204, 206, 207).

Сърбитѣ не се задоволяватъ съ това. Тѣ искатъ да накаратъ мѣстнитѣ селяни „доброволно“ да постжпватъ въ тия потери (или въ „милицията“, както още казватъ въ Македония подъ сръбска власть) (№ 625). За тая цель тѣ всѣкакъ заплашватъ съ имота имъ дори и съ живота имъ онѣзи, които не искатъ да постжпятъ „доброволно“. И селянитѣ, за да отбиятъ надвисналата надъ тѣхъ опасность, за да спасятъ животъ и имотъ, постжпятъ „доброволно“ въ потеритѣ . . .

Това потераджийство вече все повече се използува като срѣдство да бждатъ изтрѣбвани самитѣ македонски селяни. Като не могатъ да се справятъ съ борцитѣ за свободата на родната си земя, сръбскитѣ потераджии (полиция, жандармерия, четници и др.) сами убиватъ нѣкои отъ селянитѣ — потераджии, като ги обявяватъ за „комитаджии“. Такива случаи има много. Селянитѣ вече все повече изработватъ убеждението, че, щомъ се мобилизиратъ да преследватъ комититѣ, едва ли ще се върнатъ въ кжщи.

Насилията на тѣзи „Удруженья“ спроти населението въ Македония сж така страхотни (№ 211), че тѣ намѣриха осжждането дори на единъ Василъ Търбичъ, нар. представитель отъ Прилепъ, членъ на радикалната партия (Пашичъ), единъ отъ най-първитѣ „национални радници“ — дейци на сръбската пропаганда въ Македония въ турско време; заради тѣхнитѣ безчинства и закрила отъ страна на властьта той ги нарече „държавни разбойници“ (№ 212). Тѣхнитѣ безчинства, както и произволитѣ, безчинствата на администрацията, полицията, войската, жандармерията почти никакъ не се изнасятъ въ сръбския печатъ, което е заповѣдано да мълчи по всичко това. Защото тежко и горко на оногова, който дръзне да направи тѣхнитѣ безчинства публично достояние чрезъ нѣкой вестникъ, още запазилъ смѣлостьта си и вѣрностьта си да служи на истината: такъвъ бива заплашванъ дори съ убийство (№ 213).

Въ това отношение не е по-добро положението въ Македония подъ гръцка власть. Тукъ сжщо така българското население, както и турското, е предоставено на произвола на войска, полиция, чиновничество, които безнаказано вилнѣятъ — биятъ, грабятъ, безчестятъ, интернираятъ мѣстното

www.dlib.mk

българско и турско население, убиватъ (№ № 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224). Къмъ насилията на властитѣ тукъ се прибавятъ сѫщо вилненията на различни неотговорни фактори, на нѣкогашни гръцки четници (андарти) отъ турско време (№ № 214, 219, 220). Къмъ тѣхъ се прибавятъ и действията на споменатата вече гръцка патриотическа организация „Македонски гръцки юмрукъ“ (№ № 225, 226, 227, 228). Тя обяви официално своето сѫществуване следъ 16 ноември 1925 г., на който день въ гр. Леринъ се устрои единъ предизвикателенъ (провокаторски) атентатъ, поради който бидоха осѫдени и обесени въ гр. Кожани нѣколко невинни будни български селяни отъ града и околията, а други 11 души на 20 октомврий 1927 г. бидоха осѫдени отъ солунския апелативенъ сѫдъ на тежки наказания (18, 15, 12 и 4 години затворъ). Къмъ тѣхъ се прибавя и вилнѣенето на гръцки бѣжанци отъ Мала Азия, наводнили Македония подъ гръцка власть следъ погрома на гръцката армия въ Мала Азия (1922 г.), които направо заграбватъ имота на мѣстното българско и турско население, ограбватъ плодоветѣ на неговия трудъ (№ 229).

И всичко това се върши, ужъ че се преследватъ македонски революционери отъ ВМРО, та населението се насилва да ги обади, де се криятъ. А сѫщинската цель е да бѫде прогонено, заставено да се изсели „доброволно“ съгласно конвенцията за изселването, за която специално ще говори понататъкъ. За последицитѣ отъ всички тѣзи действия, както и тѣхната характеристика имаме свидетелства въ макаръ и рѣдкитѣ признания на нѣкои честни гърци, които сѫ имали възможность отблизу и продължително да наблюдаватъ методитѣ на управление, прилагани въ Македония подъ гръцко иго (№ № 696, 697).

www.dlib.mk

ГЛАВА ОСМА.

Откѫсване отъ свои и отъ чужбина.

Военна служба. Връзки съ България.

Македонскитѣ младежи се изпращатъ да отбиватъ своята военна тегоба въ гарнизони далечъ отъ тѣхната родина. Така, младежитѣ отъ Македония подъ сръбска власть се изпращатъ въ гарнизонитѣ въ Сърбия (Шумадия) или въ другитѣ области на С. Х. С. държава — Войводина, Банатъ, Босна, Далмация и други. Сѫщо така ги пръскатъ поединично въ разни войскови части, като особено пазятъ да не попаднатъ въ групи отъ едно и сѫщо мѣсто. Защото презъ 1913 г. младежи-българи отъ Щипъ, изпратени да отбиватъ военната си тегоба въ гр. Крагуевацъ, отказаха да положатъ клетва за вѣрность на сръбския тогава краль, движени отъ своето съзнание на българи и отъ убеждението си, че онзи, на когото ги караха да даватъ клетва за вѣрна служба, олицетворява поробването и потисничеството надъ народа, чиито деца сѫ тѣ . . . Така пръснати, македонцитѣ биватъ гледани като чужди, изтезавани. Затова младежитѣ бѣгатъ отъ войската; напримѣръ, на 8 априлъ 1929 година единъ младежъ отъ с. Битуше, Галичка околия, избѣгалъ въ Албания. Запитанъ отъ заловилитѣ го албански власти, защо бѣга, македонецътъ отговорилъ: „Азъ съмъ българинъ и не желая да служа въ сръбската войска. За насъ никой не се застѫпва, защото сърбитѣ ни гледатъ като чужди. Тѣ знаятъ, че ние никога нѣма да станемъ сърби и затова ни биятъ, псуватъ, измѫчватъ. Това правятъ най-много сръбскитѣ офицери и подофицери“ (**Сс.** № 90 отъ 1 май 1929 г. — живота въ Дебърския край (изъ едно писмо).

Тъй Бѣлградъ превръща казармата въ институтъ и я използува като инструментъ, който да гнете и затрива на-

www.dlib.mk

ционалното чувство и съзнание на младежьта отъ Македония, да насажда и влива въ душитѣ и чрезъ нея великосръбската шовинистическа отрова.

За сжщитѣ цели бива използувана казармата и отъ Атина спрямо македонскитѣ българи: тя иска да направи отъ тѣхъ гърци. Младежитѣ-българи отъ Македония подъ гръцка власть обикновено се изпращатъ въ гарнизонитѣ на стара Гърция или островитѣ.

Атина и Бѣлградъ (особено последниятъ) полагатъ какви не усилия, за да скжсатъ връзкитѣ на населението съ България. Какви не прѣчки му се правятъ! Всѣки, който иска да отиде въ тази страна, трѣбва да получи предварително разрешение (№ 705б). За да го получи, трѣбва да укаже, защо отива тамъ, колко време ще стои и други подобни. И пакъ такова разрешение обикновено се отклонява, а въ много случаи не се дава (№ № 633, 705а). Дори, когато се даде, пакъ се унищожава; както туй е станало съ старицата-охридчанка Кръста Йосифчева, на която следъ голѣми и постоянни молби презъ 1924 г. най-после ѝ издали паспортъ да замине при голѣмия си синъ въ Ромъния. Но когато се качила на влака, кметътъ-сърбинъ ѝ взема паспорта и го скжсва. Така тя остава въ Охридъ, дето и умира, безъ да може да види емигриралитѣ си чеда.* Затова населението отъ Македония подъ сръбска власть бива заставяно често да заявява, че отива въ други или съседни държави (Турция, Ромъния, Гърция), или да заобикаля презъ по-далечни страни (Албания, Италия, Виена и др.). Връзкитѣ съ роднини и съ свои въ България се подозиратъ и нерѣдко биватъ използувани като поводъ да бжде безпокоенъ онзи, който ги проявява (№ № 230, 231, 633). Така писма отъ България, адресирани до нѣкого въ Македония подъ гръцка и сръбска (особено!) власть, обикновено много закъсняватъ или не се доставятъ (№ № 73, 630, 699); а щомъ сж отъ София (особено!), повикватъ адресанта въ полицията при околийския началникъ, кждето му подаватъ отвореното писмо съ думитѣ: „Имашъ писмо отъ София“. И това съобщение се прави съ такъвъ тонъ и се при-

* Дим. Силяновъ. † Кръста Йосифова — **М.** № 743 отъ 3 апр. 1929 г.

www.dlib.mk

дружава съ такава мимика, че получава характера и смисъла на предупредително заплашване. Затова, понеже се инкриминиратъ писмата и съ най-невинно съдържание, като всѣкога въ тѣхъ се търси нѣкакъвъ особенъ, скритъ — революционенъ — смисълъ, хората сж принудени, за да имъ е мирна главата, да жертвуватъ и материалнитѣ си интереси, да понасятъ материални щети, като отказватъ дори да приематъ пари, изпратени имъ отъ България и произходещи отъ частни търговски смѣтки и сдѣлки.

Подържането връзки съ останала чужбина сжщо се инкриминира и подвежда подъ отговорность по З. З. Д., а пъкъ въ обвинителния актъ срещу бившия помощникъ кметъ на Скопие г. Димитъръ Шалевъ стоеше и обвинението, че „нѣколко пжти билъ въ България“ (№ 287, с. 230). Когато той е жененъ за българка отъ България и е отивалъ съ редовенъ паспортъ! Обикновено нѣщо е въ Македония подъ сръбска и гръцка власть, щото роднини отъ България, отишли на гости на свои, поради нѣкое семейно праздненство — сватба, кръщавка или по нѣкоя друга своя работа, да бждатъ поставяни подъ постоянно подслушване и съглеждане (шпионажъ). Такива е трѣбвало по цѣлъ день да седятъ затворени въ кжщи, защото тѣхнитѣ посещения сж се инкриминирали и се използували като факти за бждещи преследвания. Затова, за да иматъ единъ поводъ по-малко за безпокойства и преследвания, самитѣ братя, сестри и роднини е трѣбвало да молятъ своитѣ гости отъ България да си заминаватъ, страхувайки се, както за тѣхната — на гоститѣ отъ България — участь, така и за своята бждеща.

За ужаса на положението, създадено отъ цѣлия този гнетъ и за голѣмината на болката и трагизма, що таи въ душата си македонскиятъ българинъ, може да се сжди донейде и отъ следния случай съ д-ръ Ал. Балабановъ, редовенъ професоръ въ Софийския университетъ:

„Когато разговорътъ отъ обществено-литературни теми се пренесълъ на чисто интимни, г. Балабановъ заговорилъ и за още едно страдание, което мълчаливо носи душата му: — Има причини и за страдание. Нали съмъ българинъ отъ Македония — отъ 24 братя и сестри останали сме живи само . . . единъ, двама . . . шестима. Единъ братъ е само при мене, за другитѣ нищо не зная. А имамъ братъ вече на 27 години, съ когото никога никжде не съмъ се виждалъ — нито при раждане, нито по-късно. И той пише въ писмото си:

www.dlib.mk

„Драги ми, никога въ живота невиждани брате . . . И пише, че може би на онзи свѣтъ ще се видимъ . . .“

Бѣлградъ прави всичко, за да отклони македонската младежь отъ известни западноевропейски университетски центрове, да унищожи нейното общуване съ академическата младежь на Западъ. Така, на македонскитѣ младежи е забранено да следватъ въ висши учебни заведения въ Виена, Римъ, Берлинъ, Будапеща (да не говоримъ за София) (№ 232, 233). За да постигне тъзи цѣль, министерството на просвѣтата въ Бѣлградъ издаде нареждане, споредъ което всички, които желаятъ да учатъ въ чужбина, трѣбвало предварително да се снабдятъ отъ министерството съ специално разрешение за тази цель. Това нареждане обикновено не се прилага къмъ младежитѣ-сърби отъ стара Сърбия. Не единъ и два сж случаитѣ, когато дипломатическитѣ представители на С. Х. С. държава въ чужбина сж предписвали на следващитѣ тамъ студенти отъ Македония да прекжсватъ своето учение и да го продължаватъ въ Бѣлградъ. Въ този свой стремежъ Бѣлградъ отива до тамъ, че прави всичко, за да отклони македонскитѣ младежи да следватъ своитѣ висши науки дори въ университетитѣ въ Загребъ (№ 233) и Любляна — главнитѣ градове на Хърватско и Словенско, ужъ равноправни членове въ кралството на С. Х. С. Така, когато едно 13-год. бедно македонче поискало открит листъ за Загребъ, дето едно хърватско семейство му било осигурило издръжката въ едно стопанско училище, околийскиятъ началникъ грубо го отблъсналъ съ думитѣ: „Шта ћеш у Загребу?“

Има добри случай, когато студентъ македонски българинъ, следъ като преодолява всички прѣчки и се снабдява съ паспортъ за странство, бива убитъ на самата граница, както е съ бѣлградския студентъ по правото Кирилъ Христовъ Ципушевъ отъ Радовишъ, убитъ отъ самитѣ сръбски власти на 20 окт. 1928 г. въ гората при гара Йесенице — (последната гара до австрийската граница по линията Любляна—Виена).

Сжщо така Бѣлградъ прави всичко възможно да откжсне македонскитѣ младежи отъ родината имъ и отъ нейното въздействие, да ги усамоти и постави подъ непрестанното въздействие на сръбския шовинизъмъ (№ 624). Така, сръбското дружество „Привредникъ“ въ Бѣлградъ усилено използува всичко това. Неговиятъ клонъ въ Малешевско, напр.,

www.dlib.mk

който се титулува „дружество за национално, социално и културно издигане на Малешевската околия", къмъ срѣдата на септемврий 1928 год. (в. **Политика** отъ 19.IX.1928 год.) му е изпратилъ 18 момчета и 1 момиче отъ Малешевско, за да ги настани на различни занаяти въ Сърбия (Шумадия), И бѣлградското дружество настанява изпратенитѣ му деца изключително при занаятчии-сърби, познати като изпечени шовинисти и проводници на целитѣ на „Привредникъ". Толкова повече, че децата имъ се даватъ за чираци да ги експлоатиратъ безплатно заради занаята, на който ги учатъ. Настанявайки ги на занаятъ, това дружество, което сжщо така има за цель да шири и затвърдява сърбизма всрѣдъ несръбскитѣ населения въ държавата, следи зорко съ свои пълномощници по всички краища за успѣшностьта на посърбяването. Затова речениятъ вестникъ изтъква като особена заслуга на това дружество обстоятелството, че накарало нѣколко семейства да служатъ „слава", като за тая цель имъ купило икони и други потрѣби.

---

www.dlib.mk

www.dlib.mk

ГЛАВА ДЕВЕТА.

Обезглавяване.

Всички сръбско-хърватско-словенски поданици, безъ разлика на раса, езикъ или религия, сж равни предъ законитѣ и се радватъ на едни и сжщи граждански и политически права.

Различието въ религията и изповѣданието не може да лиши нито единъ сръб.-хърв. слов. гражданинъ отъ възможностьта да се ползува съ политически и граждански права, включително и съ правото да бжде приеманъ на обществени служби и почести и да упражнява различни професии и занаяти . . .“

Чл. 7, ал. 1. и 2. отъ „Договора за покровителство . . .“ — За Гърция — чл. 7, ал. 1. и 3. отъ досѣжния договоръ.

За да сломи всѣкакъ духа и опоритостьта на българитѣ въ Македония подъ сръбско иго въ желанието имъ да отстояватъ интереситѣ и бждещето на своята страна, Сърбия почна да практикува нашироко и систематично една политика на обезаглавяване тамошното българско (и изобщо несръбско) население. Тя състои въ следното: всичко мѣстно будно, що има авторитетъ и влияние върѣдъ населението и което може да подържа у него духа, вѣрата и надеждата въ по-добри дни чрезъ работата съ легални срѣдства, бива всѣкакъ отнемано отъ срѣдата на населението.

1. Остраняване мѣстната интелегенция. Когато гърци и сърби се установиха въ Македония, маса мѣста интелигенция, познавайки отъ опитъ методитѣ на физическо унищоженне, прилагани широко отъ отговорни и неотговорни фактори на Атина и Бѣлградъ, напусна родината си и намѣри подслонъ главно въ България и С. Америка. Но Атина и Бѣлградъ не се ограничаватъ само съ това; особено последниятъ прави всичко, използува всѣкакъ своята сила и власть, за да не даде възможность на новата македонска интелигенция, създала се презъ времето, откато сърбитѣ заробиха Македония, мина-

www.dlib.mk

ла и свършила сръбски училища, създадена и оформена въ тѣхъ, да се установи въ своята Родина и тамъ да служи непосрѣдствено на своя народъ. И порано рѣдко се допущаха чиновници — и то на второстепенни и третостепенни незначителни длъжности, но въ никой случай не на ржководни, отъ срѣдата на мѣстното българско население да служатъ въ роднитѣ си мѣста; тѣ обикновено се мѣстятъ и пращатъ пръснати въ покрайнинитѣ на обширната държава далече отъ Родината си.

Новото поколѣние учители отъ Македония, минали презъ сръбски училища и завършили училищата за учители въ С. Х. С. държава, сжщо така не се допущатъ да работятъ въ родната си земя, се мѣстятъ (№ № 234, 623) или се пращатъ пръснати надалечъ — въ Шумадия, всрѣдъ албанцитѣ въ Косово, Банатъ, Бачка, Босна и други покрайнини. Или пъкъ направо биватъ уволнявани. Тѣхъ Сърбия не може да търпи, боейки се отъ тѣхъ. Вмѣсто това въ Македония се назначаватъ фанатизирани сърби-шовинисти, често хора съ слаба култура и интелигентность, съ крайно ограничени познания (№ № 40, 235).

Бидейки пришелци, чувствувайки се въ чужда страна и срѣда, тѣзи учители странятъ отъ населението, което сжщо ги чувствува като нежелани чужденци. Нито съ интелектъ, нито съ нравствени качества, нито съ своето държане учителитѣ-сърби могатъ да привлѣкатъ и привържатъ населението въ Македония къмъ себе си (№ 632, с. 451.) Тѣхъ Бѣлградъ праща тамъ като „национални радници“, които има заедно съ всички други сърби въ Македония да съдействуватъ за по-скорошното обезнародностяване на македонскитѣ българи главно. Срѣщайки мълчаливия и ясенъ отпоръ на населението въ преследването на тая цель, учителитѣ-сърби нерѣдко се израждатъ въ джелати надъ душитѣ на малкитѣ македончета и надъ съвѣстьта на тѣхнитѣ родители. Гледани и посрѣщани враждебно отъ народа въ Македония, учителитѣ (па изобщо чиновницитѣ-сърби) тамъ се чувствуватъ като на заточение и гледатъ да се измъкнатъ колкото е възможно поскоро отъ тамъ. Затова не се задържатъ дълго въ Македония.

Тази политика на изгонване мѣстната интелигенция отъ Македония обхваща и лица, които искатъ да упражняватъ

www.dlib.mk

свободна практика въ Родината си: лѣкари, инжинери и др. т.; на последнитѣ недвусмислено и направо се заявява, че за тѣхъ нѣма мѣсто въ родната имъ земя, че трѣбва да я напуснатъ. Тѣзи заявления обикновено биватъ придружавани съ заплашвания и нападения отъ неотговорни фактори, известни на властьта, нейни орждия, подтиквани отъ самата нея къмъ тѣзи заплашвания. Македонци-лѣкари, установили се въ родината си, се гонятъ отъ тамъ, биватъ заставяни всѣкакъ да я напуснатъ, да бѣгатъ по другитѣ части на сръбска Югославия (Хърватско, Босна, Войводина) или пъкъ да избѣгватъ въ чужбина, за да спасятъ живота си (д-ръ Ципушевъ отъ Радовишъ, д-ръ Наумовъ отъ с. Ташъ Морунища, Стружко, д-ръ Анастасъ Миладиновъ отъ гр. Струга и др.). И това става, когато нуждата отъ лѣкари въ Македония е въпиеща, когато редушки (епидемии) косятъ нейното население, както личи отъ провѣрени достовѣрни сведения. Така, къмъ края на есеньта 1929 г. въ Кочанска околия — с. Каменица (отъ 25 кжщи) сж измрѣли 80 души отъ „лошо гърло“ (дифтеритъ), въ с. Млащица — 50, а въ с. Цера — 70 души. Въ с. Ильово всѣка кжща дала жертва на реченатa болесть. Въ с. Драгобраща сж измрѣли цѣли семейства. Въ това село всички деца, родени отъ 1920 г. насамъ, сж измрѣли. Така редушката е запалила цѣлата околия, взимайки своитѣ жертви, опасвайки и заплашвайки и самия гр. Кочани. Молбитѣ на населението за помощь сж останали напусто: властьта нито е обърнала внимание на тѣхъ. Може би това държане на властьта ще е причина да се сложи у населението подозрението — убеждение, че сжществуватъ тайни нареждания отгоре да бжде то оставяно безъ медицинска помощь, за да измира масово и така да бжде унищожавано. Нѣщо повече: подозрението отива до тамъ, че приема, какво лѣкаритѣ-сърби съ своето изкуство сами допринасятъ съзнателно за разпространението на болеститѣ врѣдъ македонското население и за неговото измиране . . . Това подозрение къмъ грижитѣ на сръбската санитарна власть за здравето на несърбитѣ въ Македония стига до тамъ, че приема, какво новобранцитѣ-албанци, напр., бивали при постжпянето имъ въ казармата нацърквани (инжектирани) съ нѣкаква отрова, за да умиратъ бавно. Защото се случило, щото нѣкои отъ тѣхъ следъ 5—6 м. крѣене

www.dlib.mk

умрѣли, когато отъ тѣхнитѣ съслуживци-сърби никой не починалъ отъ вцъркването . . . Затова несърбитѣ-новообранци почнали да се противятъ на подобна операция съ тѣхъ. . .

Ето какво е изнесълъ въ това отношение г. д-ръ Вл. Руменовъ, македонски депутатъ въ българското Народно събрание въ София. На препоржчаната отъ социалистическия народенъ представитель г. Янко Сакъзовъ метода на културно състезание и борби въ Македония, речениятъ македонски народенъ представитель е заявилъ:

„Въ Македония доскоро имаше нѣколко души лѣкари, които бѣха отишли тамъ следъ войната. Стояха 4—5 години, до последната година, и сега, презъ туй лѣто, всички ги повикаха въ управлението и имъ казаха:

— Можете да живѣете въ Югославия, но не въ Македония; идете въ Босна, идете въ Херцеговина.

Тѣ питатъ:

— Защо? Ние сме най-лоялни поданици, наричаме се съ „ичъ“, до сега какво сте забелязали у насъ? Ние сме били на държавна служба, околийски и градски лѣкари, изпитали сте ни въ всѣко отношение.

— „Не“, казватъ, „вие сте бугараши, трѣбва да се махнете отъ тукъ!“

Имахме въ Македония и юристи, адвокати, които до преди 2—3 години все още имаха възможность да упражняватъ професията си, но сега не могатъ. Имахме тамъ състоятелни търговци, имахме занаятчии, но сега властьта е опълчена срещу всичко това и то се унищожава, то се гони отъ Македония. Тази система, която вие предлагате, ние я знаемъ, и населението тамъ се мжчи да върви така, но не може. То е такъвъ адъ тамъ, г. Сакъзовъ, че е невъзможно туй нѣщо да се прокара“ (в. **Народъ** № 268 отъ 26.XI. 1928 г.).

Въ стремежа си да предостави Македония на хора, угодни нему, Бѣлградъ прави всичко, за да отстрани или унищожи всичко мѣстно, македонско, що излиза съ такова (македонско) съзнание и съ убеждението да отстоява македонски интереси (№ 626). Общинското самоуправление е сѣнка поради насилията надъ избирателитѣ отъ страна на администрацията, полицията и закриляни отъ властьта неотговорни фактори (№ 237). Всичко мѣстно, което и може да добие довѣрието на населението, се отстранява отъ общината и отъ другитѣ самоуправителни тѣла.

Кметове, избрани отъ населението и ползуващи се съ довѣрието му, несимпатични на Бѣлградъ (полиция, администрация, неотговорни фактори) се интернират насила.

www.dlib.mk

Дори усилията на мѣстни граждани да турятъ край на злоупотрѣбленията въ своята община, като съставятъ листа отъ мѣстни почтени граждани, които да избератъ за общински съветници и по този начинъ да освободятъ общината си отъ пришелци-сърби или отъ орждия на властьта, изобщо отъ люде, които злоупотрѣбяватъ и разграбватъ общинскитѣ срѣдства, се инкриминиратъ: инициаторитѣ на подобно движение биватъ преследвани, запирани (Дим. Шалевъ, Спиро Китинчевъ — въ Скопие, а нѣкои дори убивани (Миланъ Геновъ — пакъ въ Скопие). Искането на Дим. Шалевъ — пръвъ помощникъ кметъ въ Скопие — да излѣзе по общински избори съ отдѣлна македонска листа се инкриминира, използува се като поводъ да се повдигне обвинение за членуване на ВМРО и се подвежда подъ ударитѣ на З. З. Д.

Въ Македония подъ гръцка власть е сжщото: тамъ представители на останалото българско население като българи въ общинитѣ не се допущатъ.

2. Политически гнетъ. Въ XXII-то българско Народно събрание имаше „независима македонска група“, която броеше 11 члена, всички избрани отъ българската часть на Македония. Мотивитѣ за нейното образуване, както ги разкри единъ отъ нейнитѣ членове — Г. Кулишевъ—единъ отъ представителитѣ на Горно-Джумайската избирателна колегия — въ речьта си на 1 юлий 1927 г., въ Народното събрание, се свеждатъ къмъ следното: реченитѣ 11 души, не представляватъ отдѣлна партия, а само отдѣлна парламентарна група, която се явява носителка и изразителка „на една голѣма народна болка“, . . . „на едни специални интереси, . . . които произтичатъ отъ правото на всички българи да живѣятъ свободно и щастливо“ и „защото една скръбна, една жестока участь тежи днесъ върху нашитѣ родни огнища“, защото, най-после, „самото наше присжтствие тукъ въ тази сграда е едно живо доказателство, че македонскиятъ въпросъ продължава да бжде една открита, широко открита рана и днесъ“.

Въ Македония подъ сръбска власть това не се допуща: политическиятъ животъ на страната изцѣло се намира подъ опеката на сръбската полиция и се опредѣля

www.dlib.mk

и поглъща отъ нейнитѣ внушения и разпоредби. Всѣки изборенъ периодъ тамъ се е израждалъ въ изборно насилие, обикновено придружавано съ изтезания надъ населението, нерѣдко и съ убийства, само за да се сплаши то и застави да гласува за посочванитѣ и поставяни отъ властьта кандидати (№ № 238, 239, 240, 241, 242, 242а, 243, 244, 245, 246).

Това насилие се упражнява явно отъ публичната власть и отъ нейни орждия, съ цель да не се допуснатъ въ скупщината въ Бѣлградъ представители, излѣзли изъ срѣдата на самото мѣстно население, защото народътъ въ Македония подъ сръбска власть има съзнанието и убеждението, че той има свои синове, които съ достойнство да го представляватъ и легално да отстояватъ неговитѣ права и интереси.

Въпрѣки всичко българското население въ Македония изпърво успѣваше да прокара свои хора и да ги изпрати въ Бѣлградъ като членове на сръбски партии. За тая цель то, безъ да бжде идейно комунистическо, гласуваше дори за комунистически листи, защото по онова време тая партия се явяваше носителка на идеята за свободна балканска федерация, въ която Македония да влиза като свободенъ и равноправенъ членъ, и защото въ тия листи имаше лица отъ неговата срѣда, които имаше още да протестиратъ срещу насилията и гнета на сръбскитѣ управляващи партии (главно радикали и демократи). Опитътъ на депутати-македонци — начело съ Григоръ Анастасовъ, адвокатъ отъ гр. Кавадарци, Владо Пуздерлиевъ, търговецъ отъ Щипъ, Арсо Лазаровъ, сжщо и др. — членове на дветѣ сръбски партии — радикалската (водачъ Н. Пашичъ) и демократическата (водачъ Люба Давидовичъ), презъ 1923 и 1924 год. да се обособятъ и да образуватъ отдѣлна македонска парламентарна група въ скупщината, биде удушенъ и забраненъ отъ самия Пашичъ (№ 249), който тогава бѣше на власть, съ явната заплаха, че ще бждатъ взети главитѣ на онѣзи, които се осмѣлятъ да осжществятъ тая идея и да завѣряватъ своя листа предъ властитѣ. Нѣкои отъ инициаторитѣ дори бидоха интернирани въ вжтрешностьта на Сърбия. А Люба Давидовичъ, шефъ на сръбската демократическа партия, въ едно заседание на своята парламентарна група осжди тоя починъ, заявявайки: „Македония е и ще бжде сръбска. Азъ съмъ далъ за нея своя едничъкъ синъ.“

www.dlib.mk

Македонскитѣ депутати прибѣгваха до тоя опитъ, защото имъ се налагаше да изнасятъ и отстояватъ спесифични интереси на своята страна и на своитѣ избиратели, които тѣ не виждаха защитени въ сръбскитѣ парламентарни групи, чиито членове бѣха (№ 248). За да се предвардятъ отъ подобни опити занапредъ, сръбскитѣ властвуващи партии (радикали и демократи) почнаха да не допущатъ въ кандидатнитѣ листи дори свои партизани мѣстни хора, а съставяха тия листи само отъ сърби отъ Шумадия или Бѣлградъ (№ 247, 254). Сжщо не допущаха и мѣстни листи.

Както свидетелствува англійскиятъ журналистъ Чарлсъ Х. Грей „единъ сръбски министъръ откровено му е заявилъ, че до 25 години въ бждещи избори не ще бжде възможно да се позволятъ мѣстни кандидатури“ (въ англійското списание **Plebs**; срав. **La Mac**. № 41 отъ 22 мартъ 1928 година и тукъ № № 247, 254). А пъкъ великиятъ жупанъ — генералъ Наумовичъ, когато пое управлението на Скопската область, укори сръбскитѣ политически партии за това, че, заради своитѣ партийни интереси правѣли отстжпки на нѣкои мѣстни хора, които били „български настроени“. А реченията генералъ е „единъ отъ главнитѣ военни фактори и довѣрено лице на краль Александра; той е виденъ членъ на военната организация „Бела рука“, която направлява цѣлокупния политически животъ на С. Х. С. държава. Изъ срѣдата на тая организация излѣзе генералъ Пера Живковичъ, нейнъ председатель и днесъ мин.-председатель въ кабинета на кралската диктатура.

Въ последнитѣ депутатски избори, станали на 11 септемврий 1927 година, партията на Степана Радича се опита да завѣри въ Македония свои листи, въ първитѣ мѣста на които между кандидатитѣ бѣха поставени нейни привърженици изъ срѣдата на мѣстното македонско население. Двама отъ нейнитѣ първи люде — д-ръ Павле Радичъ (бившъ министъръ въ кабинета на Ник. Пашичъ, убитъ (Радичъ) въ заседанието на самата скупщина на 20.VI.1928 г. отъ правителствения депутатъ Пуниша Рачичъ), д-ръ Августъ Кошутичъ и др. отидоха въ Македония да агитиратъ. Но тамъ тѣ бидоха скандалени и малтретирани отъ подставени и насъсквани отъ самата власть нейни орждия — шайкаджии (№ № 250, 251). Прибѣгна се до най-раз-

www.dlib.mk

лични насилия и машинации, за да не бжде допуснато тая партия да завѣри свои листи (№ № 251а, 252). За своя опитъ съ листитѣ въ Македония Радичевата партия и нейнитѣ водачи биваха нападани и хулени отъ сръбскитѣ власти и бѣлградски политици-шовинисти, които ги обвиняваха едва ли не въ държавна измѣна, задето се опитвали да работятъ партийнополитически въ Македония, дето могли да се явяватъ само сръбски партии.

Въ Македония се кандидатиратъ редъ министри и биватъ избирани, но, както ги характеризуватъ политическитѣ имъ противници, това сж полицейски избраници (№ 255).

По този начинъ се стигна до тамъ, че Македония подъ сръбска власть, макаръ да е живѣла въ миналото, а и днесъ да живѣе, обособено отъ Бѣлградъ, въ скупщината напоследъкъ се представяше не отъ свои синове, а отъ шумадийци, или отъ изпитани орждия на великосръбския шовинистиченъ Бѣлградъ. И тѣ се интересуватъ не отъ болкитѣ на населението и неговитѣ потрѣби, а гледатъ само да бждатъ угодни на правителството, което заради това пъкъ имъ е предоставило пълна свобода да уреждатъ личното си благосъстояние, като не се спиратъ и предъ грабежа (256).

Докато трае изборната борба, кандидатитѣ-пришелци въ своитѣ изборни позиви и речи зачекватъ най-болнитѣ въпроси и нужди на македонското население, говорятъ му, както самото то схваща и разбира положението, обещаватъ да работятъ за осжществяване на неговитѣ желания. Дори нѣщо повече: печататъ позивитѣ си на български езикъ, както е сторилъ министъръ Янковичъ въ своя предизборенъ позивъ презъ 1923 г. въ Битоля (№ 578), или прошарватъ своя сръбски езикъ съ много български думи, изрази и форми, както се вижда отъ долния позивъ, що го предаваме въ насрещното факсимиле.

Тоя изборенъ позивъ е характеренъ съ своитѣ признания, особено първитѣ седъмь точки: тѣ разкриватъ най-ясно нуждитѣ, тежненията на Македония и причинитѣ на нейното недоволство. Характеренъ е възкликътъ, съ който завършва позивътъ; той потвърждава сжщо, че въ Македония по времето на позива (то е за септемврийскитѣ избори отъ 1927 г.) не е имало нито миръ, нито правда . . .

Нѣщо повече. Следъ 1919 г. македонскитѣ мохамедани

www.dlib.mk

Оригиналътъ на док, за който е дума на с. XC.

Братја Македонци!

Македонец како и ви, от отца Македонца и мајку Македонка, повикан сам от народа да се кандидатирам као посланик за брегалнички округ. Међу вас не довђам као чужд, не до овам за прав пут Много хиладе Македонца знајет ме от тешките и мучните времена

Годинве 1913. као конзул у Солун најдох се у тешки моменти када Грците затворија у Солун и на остров Трикири повеће от трп илади наши братја Македонци. Тогај поведох борба са грчките власти за нивното ослобођавање. Сам лично слизао сам в затворите и извађао на слобоѓи несреќните македонски мученици. Това је исто било и на острва Трикири

Годинве 1919. и 1920. као заступник полномошиникат министар в Софија, ја прав отворих капрос за повраћање Македонци кои се намирва у тешко положение у Бугарија, и далеко от своите огништа Тогај учених да се врнат повеће от 18 илади Македонци како по напијат крај тако и по другите македонски крајове

Кога 1920. година Грците окупираа Западна Тракија земах исто тако мерки да се враћат у своите домове македонците бежанци, који онте 1913. година се били преселвали из сељелијско, дојранско и струмичко у Тракија.

Како видите ја на вас, братја Македонија, несам непознат

После и до денеска много горки молби, како за помиловање тако и за други муки ваши, доходвали са ми у Белград Ја све сам се трул за добар успех

И сега вие ме пред вас, братја Македонија, в много важен момент, пред изборите, кога је у ваните раце судбата на вашијат крај и на самите вас И сега, како Македонец, кандидиран от вас требам да иземам на себе вашата легална заштита пред парламента, пред државата и пред целија свет

Вашата македонска болка добро ја познавам Познаих уво на вашето сриче и разбрах што вас боли и мучи. Примам на моја савест задлженијата који подоле ги изнесов слободно и отворено као мој изборни политически програм за работа в парламента. То са следните десет точки, који сметам светн као десет божји заповеди за мир и среќа у Македонија.

1. Преѓа сичко ке се борам за умирваље Македонија, за законост и за пуна граѓанска слобода. Секој да се чуствува слободан и пуноправан граѓанин, мирно да живје, и никако да се не боје ни за себе си ни за својето имање. Као сви граѓани на ова држава, така и Македонците, који испољават сва граѓански дужности, као што се ги испољавали и през европејските војна, заслужават да будат гаранитирани от закона Не се борам да ниедан Македонец не падне в затвор без закона причинна; да не лежат несудени повеће от законија срок; да не бегат ни от каков зулум в планините; да бидат заштитени от свекакви злочинци. Не се борам да ишчезнат свакакви тамни путови и да се даде возможност за легална заштита како што прилича на чесни и слободни граѓани

2. Ке се трудам с моите другари в парламента да излечимо лошите рани из миналото. По законев ред и у парламенто ке изнојуваме општа амнестија и повраћање на сите емигранти који не одговарат за злочини

Као што и от скоро признаваше белградскија весник «Време»: «Много су напуштили своите огништа заедно с разбитата бугарска војска от страа да не бидат наказани за своите врзки с окупаторите Међу тија има сигурно големо число хора који би могли да бидат исправни и би станали спокојни граѓани на нашата држава ако им се обећа да не им се тражи ништа от минвалото»

Тако правилно разумишлава белградски весник «Време» који заклучува дека и у сама Србија имаме много, и то видна хора, који са били чиновници га окупаторската власт и не одговарат за своето минвало

Емигранти би могли да се врнат ако сека општина за свои избегали хора даде строга гаранција оти ке бидат чесни, исправни граѓани

интереса на државата ке се бореме против лошите чиновници за који би се доказало да м
сно работат, като незаконо мстезават народа и заплашват го заради свои лични инте
реси
нмајски рушвети. Неколко десетки лоши чиновници не треба да срамотат ослободи
тели
едо на стотини илади изгинали борци Затова треба да се прават у Македонија најр
инте
ајарните

настојиме да сите културни и интелигентни македонски синове, који са свршали и
серш
своето учење у нашата држава и в чужбина да служат в своите родни крајишта

с тражиме сељаните и граѓаните да пишат своите молби и жалби до општинските и
друг
тни власти на својат мајчин језик На тај начин народат ке може да се најдобре
збли
приврже за државата. И писмења тако простијат народ ке се ослободи от разни адво
кати
ходери

се борем и за пуно економско ослобођенije Чифчијите да станат господари на
земј
јато работат, а не сас својат црн труд да обогатат бегове и спахије. Кој работи, оре и
копа
ма право и да жније

се бореме да се реши најсправедливо оценаваље и исплаштаље борезо. А исто ке
трак
ржавата справедливо да оцени тутуна

регалнища като најплодороден крај у нашата држава, деса се рађа најдобар тутун,
орк
класен афион и прочујената овчеполска пшеница, за нештастије нема добри путиш
та. и
ештица, и тако целото богатство пропада и за народа и за државата. Зарад това ке тра
жим
најскоро време направат добри путишта и оште поважно да се построји железница
која
се целата брегалничка област сас вардарската линија

се стараме, како што има на всекаде, да се отворат специјални земледелски заштит
ски
ски училишта, за да може повеќе да се исползват природните богатства.

после као најмања наша задача ке биде да помогнеме са сити сили да сас време
изче
рните и крвави братоубиствени спомени от злокобните години 1913 и 1915—1918.
који
ке останат у историјата као страшни сведетелства на една противславјанска бугар
ска
политика Интересите на народа и на балканското славјенско братство тражат да
се в
ест згрупират сви народни сили заставаље една потпуно уедињена југословен
ска
која ја се шири от Јадранско до Бело и Црно Море.

нашија политическим програм. Тија горни десет точки за нас са свати као десет бо
жји
ја.

лната партија која в Србија је наводувала на народо граѓанска слобода, која
да пр
ослободителното дело на југ против Турција, и на север и запад против Австрија,
ствен
лнија за исполнење нашијат светал програм.

м ве, братја Македонци, да гласате за радикалната партија през која се задлжавам
тије десет заповеди којито сам примал из самото народно срце, пред које сдин
за ми
жествено стојим одговорен.

ма за нашата радикална листа, составена само от Македонци гласа ЗА СВОЈИ ХОРА,
јански
ионост, за сигурност и напредак на цела Македонија и за гормеството на Југослав
едињение.

то на нашата светла програма поздрављавам ве с клик

живеје мир и правда у Македонија!

Мита Димитријевић

посланички кандидат за кочански срез.

Штампарија Типографија д. д. Београд Краљска

www.dlib.mk

www.dlib.mk

— турци и албанци — се групираха въ отдѣлна религиозно-национална партия — т. н. Джемиетъ. Негови представители бѣха заседавали въ редъ сесии на скупщината. Но, когато тая партия стана неудобна на Бѣлградъ, главно поради политиката му къмъ македонскитѣ турци и албанци, презъ 1923 г. тя биде разтурена, а на нейния водачъ Ферадъ бей Драга — многоизвестенъ и влиятеленъ всрѣдъ мохамеданитѣ турци и албанци въ с. з. Македония и Косово — биде устроенъ шантаженъ процесъ. Ферадъ бей Драга биде осѫденъ на 20 години строгъ тъмниченъ затворъ, дълго изтезаванъ изъ сръбскитѣ затвори, дѣлото му прекращавано и пакъ започвано, докато най-после се доказа очевидно неговата невиновность.

За да се гарантира въ Македония напълно партийно-политическото господство на сръбската радикална партия, последната въ надвечерието на обявяването на диктатурата (6 ян. 1929 год.) обедини усилията си и желанията си съ фактическия господарь на С. Х. С. държава — полутайната военна организация „Бела рука“, изъ чиято срѣда се избиратъ жупанитѣ за Македония — военни лица, дейни членове на реченатa организация; тѣ вече направо въведоха въ Македония масовото избиване на македонци (главно българи), както туй разкри една нѣмска кореспонденция отъ Македония (№ 330).

Въ **Македония подъ гръцка власть българитѣ** (тѣхъ гърцитѣ наричатъ ту „славяногласни“, ту „българогласни“ елини — споредъ политическитѣ настроения) сѫ напълно отстранени като българи отъ участието въ общинскитѣ работи и отъ тѣхното ржководство въ онѣзи мѣста, дето сѫ останали компактно мнозинство (въ Леринско, Костурско, Воденско и други мѣста). Въ гръцкия парламентъ въ Атина българитѣ отъ Македония подъ гръцка власть нѣматъ представитель отъ своята срѣда; отъ тамъ се изпращатъ само политици отъ стара Гърция или пъкъ нѣкои гърци отъ Македония. Тѣ сѫ се опитвали да се отдѣлятъ въ македонска парламентарна група. Тия опити обаче, въ много случаи сѫ се диктували не отъ желанието и убеждението да защитятъ и подпомогнатъ населението безъ разлика на неговата народность, а отъ грижата, какъ по-скоро и по-пълно да се измѣни народностниятъ ликъ на Македония подъ гръцка власть, какъ по-скоро и по-лесно да се погърчи нейното население.

www.dlib.mk

Въ началото на 1929 год. въ Гърция се учреди сенатъ. Изборитѣ за първитѣ сенатори въ него се произведоха на 24.II.1929 г. Въ неговия съставъ освенъ представители на различнитѣ провинции се предвиждаше представителство на разни стопански и други обществени организации, както и представителство на народностнитѣ малцинства. На Македония подъ гръцка власть е било опредѣлено да избере 20 сенатори: Солунски окржгъ — 7, Халкидически полуостровъ — 1, Воденски окржгъ 1, Кожански — 2, Леринski — 2, Ссерски — 3, Драмски — 2, Кавалски — 2 души.

За представителството на малцинствата сж предвидѣни само д в е мѣ с т а: едно за турското малцинство (отъ 103,000 души) и едно за евреитѣ въ Солунъ (70,000 души). А за българитѣ въ Македония подъ гръцка власть (Леринско, Костурско, Воденско, Енидже Вардарско и др.) (82,000 души по гръцки признания, а въ сжщность къмъ 150,000), макаръ че сж по-многобройни отъ евреитѣ въ Солунъ, не е предвидѣно никакво представителство. За да може да се влияе върху еврейската маса въ Солунъ, при последнитѣ избори тамъ (началото на 1929 г.) биде наредено евреитѣ да гласуватъ въ отдѣлни кутии. Цельта бѣ да се сплашатъ избирателитѣ и да гласуватъ за угоднитѣ на властьта кандидати, подръжници на нейното желание за асимилация на евреитѣ. Гръцки вестници направо нападаха евреитѣ, задето не гласували за носители на шовинистическата гръцка „велика идея“ (№ 257).

3. Политически процеси.

Насъ ни разпитваха въ полицията посрѣдъ нощь — когато и самъ Господь спи.

К о л е Д е л и п е т р о в ъ, обвиняемъ въ процеса противъ Благой Кралевъ.

*

„Четиредесеть и осъмь часа не знаехъ дали съмъ живъ или умрѣлъ“ — № 285, с. 217.

Обвиняемиятъ Ф и д а н ъ М о й с о в ъ въ процеса срещу Дим. Ник. Липитка.

*

„Предъ следственитѣ власти (полицията) „говорѣхъ не азъ, а кьотекътъ“.

А н г е л к о Б л а ж е в ъ, главенъ обвиняемъ — № 288, с. 238.

*

Обвиняемиятъ П е т ъ р ъ М а н е в ъ З д р а в е в ъ заявява, че признанията му сж изтръгна-

www.dlib.mk

ти съ побои и измжчвания. Неговитѣ думи приличатъ на разкази отъ инквизицията.

Сжщиятъ процесъ — в. **Време** отъ 17.V.28.

*

— Моля, говорете по-високо, „защото въ затвора оглушахъ отъ побоя."

Обвиняемиятъ Стоилъ Здравевъ, пом.-кметъ на с. Сушица, въ сжщия процесъ къмъ председателя на сжда — № 288, с. 239.

*

„Сръбскитѣ следствени власти, бидейки неспособни да открияТъ истинскитѣ изпълнители на атентатитѣ, само за да отхвърлятъ отъ себе си отговорностьта за това, хващатъ първитѣ мѣстни хора, които имъ попаднатъ на ржка и ги затварятъ."

Милисавъ Милентиевичъ — единъ отъ защитницитѣ, адвокатъ-сърбинъ, въ процеса на 23-мата обвиняеми по атентата при гара Александрово.

За да придаде привидна законность на своята насилническа политика срещу населението въ Македония подъ сръбска власть, и особено срещу българското население тамъ, Бѣлградъ почна да прилага нашироко системата на политическитѣ процеси — повече или по-малко масови (№ 258). Само за 1 година (окт. 1927—1928 г.) сж станали 16 процеса съ 171 обвиняеми. За това време сждилищата сж издали **9** смъртни присжди и сж отсждили общо **463** години затворъ. **Петь** отъ произнесенитѣ смъртни присжди сж били изпълнени наскоро. Осжденитѣ на затворъ сж 62; отъ тѣхъ **7** души сж осждени по на 20 години, **6** по на 12 и 15 години, **33** — по на 5 и 10 години, а останалитѣ отъ 1 до 5 год.

Първо мѣсто по значение и важность всрѣдъ политическитѣ процеси заема процесътъ надъ македонската младежь — надъ 20 стдуенти — македонци — въ Скопие презъ декември 1927 г. (№ № 260-284). Това сж младежи — македонски българи, изцѣло минали ученето си въ сръбски училища. Искали да се организиратъ легално, за да мислятъ за своята родина и да се готвятъ за служба ней. Властьта (университетска въ Бѣлградъ, полицията) имъ прѣчела всѣкакъ. Процесътъ завърши съ осжждане 9 души общо на 90 години строгъ тъмниченъ затворъ (по на 20, 15, 10 и 5 години), а останалитѣ 11 бидоха освободени, следъ като бѣха изживѣли ужаситѣ на предварителното дирене въ по-

www.dlib.mk

лицията. Но тѣзи оправдани студенти е имало да живѣятъ единъ твърде тежъкъ животъ при заканата на сърбитѣ, че като сж свободни, ще се „справятъ“ съ тѣхъ по-леко Така, скопскиятъ полицай Будимировичъ е казалъ предъ едного отъ адвокатитѣ-защитници въ процеса: „Вие успѣхте да спасите повечето отъ затвора, но сега ще ги стигне куршумътъ“. И наистина, единъ отъ тѣхъ — студентътъ Благой Моневъ е билъ убитъ отъ самитѣ сръбски власти (№ 283), които сж заявили на епископа, отишелъ по молбата на нещастната майка да узнае за участьта на нейния синъ, следното: „У име државних интереса морао је бити убивен“. Други двама, набелязани да бждатъ убити сжщата вечерь, успѣли да се укриятъ на време и да се спасятъ.

На 3 юлий 1926 година въ Битоля биде убитъ Спасой х. Поповичъ, редакторъ на сръбския вестникъ „Јужна звезда“, излизащъ въ сжщия градъ. По това убийство бѣха изправени предъ сжда 11 души, между които и главниятъ обвиняемъ — 70-год. Василъ Ник. Липитка (№ 285). Дѣлото почна да се гледа въ Битоля на 17 окт. 1927 год. — Следъ 5 дневно разглеждане сждътъ реши да отложи дѣлото, защото трѣбвало „да се допълни следствието и да се разпитатъ още нѣкои свидетели за пълно освѣтление на истината“ и изпрати подсждимитѣ въ затвора, за да не издаде очакваната отъ всички оправдателна присжда. И каква горчива истина за страхотностьта и ужаса на общото положение въ Македония подъ сръбска власть съдържатъ искренитѣ думи на главния обвиняемъ по тоя процесъ Липитката! Когато председательтъ на сжда го запиталъ, дали има накрай да каже нѣщо за свое оправдание, подсждимиятъ отсѣчено отговорилъ:

— Имамъ, но всичко, що имамъ да кажа, Вие ще ми отговорите, че е лъжа“.

При повторното разглеждане на това дѣло сждътъ осжди Василъ Ник. Липитка на смърть, нѣколцина на тежки окови (отъ 20 до 5 години). Но по-горната инстанция (апел. сждъ въ Скопие) замѣни още на четирима тежкитѣ окови съ смъртно наказание, потвърдено отъ касационния сждъ въ Бѣлградъ. На 21 юний 1928 год. присждата биде изпълнена: Василъ Липитковъ, Фиданъ Мойсовъ, Ник. Абдурахмановъ, Павле Стояновъ и Дим. Тодоровъ бидоха застреляни . . .

www.dlib.mk

Другъ по-значителенъ масовъ процесъ въ Битоля на 27 февр. 1928 г. е срещу д-ръ Асень Татарчевъ отъ Ресенъ, лѣкарь въ сжщия градъ, заедно съ още 14 другари земледѣлци, свещеници, търговци, работници: Христо Ангелковъ, Наумъ Нечевъ — земледѣлци отъ с. Златарево, Вангелъ Гърбевъ — бившъ кметъ на с. Гявато (Ресенско), Софроний и Никола Андрееви — свещеници отъ с. Берово, Василъ Паренкиевъ, шофьоръ отъ гр. Ресенъ, Хр. Граматиковъ, земледѣлецъ отъ с. Смилево, Илия Лямевъ — земледѣлецъ отъ с. Избища, Хр. Ризовъ — търговецъ въ Битоля, Толе Цвѣтковъ — земледѣлецъ отъ с. Саботско, Хр. Лазаровъ-Попето — с. с., Дим. М. Гошевъ — земледѣлецъ, с. Златарево, Кръсте Ангеловъ — с. е., Ив. Н. Гоцевъ — гр. Ресенъ. Обвинение: подържали връзки съ ВМРО, били нейни членове и работници. Превели въ Прѣспанско войводата Петъръ Трайковъ, организирали атентати и нелегални действия „срещу днешния (преди диктатурата — б. Ver.) строй на кралството съ цель да присъединятъ Македония къмъ България.“ Набавяли оржжие за тая цель. Виновността на всички се установява само отъ единъ повѣрителенъ докладъ на войводата Петъръ Трайковъ. Самиятъ докладъ въ оригиналъ изпърво не е билъ приложенъ къмъ дѣлото (№ 286).

Следъ едно отлагане на дѣлото, за да се приложи къмъ него оригиналътъ отъ доклада, на който главно се изграждало обвинението, дѣлото било подновено и на 25 апр. завършило съ следната присжда: д-ръ Асенъ Татарчевъ, Наумъ Нечевъ Христо Ангелковъ и Димитъръ Гошевъ се осжждатъ по на 6 години строгъ тъмниченъ затворъ; Илия Лямевъ, Тале Цвѣтковъ, Хр. Лазаровъ-Попето, Кръсте Ангеловъ и Ив. Н. Гоцевъ — по на 5 години; свещеникъ Софроний Андреевъ и свещ. Ник. Андреевъ, Хр. Ризовъ — по на 3 години. Оправдани сж само Вангелъ Гърбевъ, Василъ Паренкиевъ и Хр. Граматиковъ. Споредъ сръбскитѣ вестници, по друго нѣкакво деяние Наумъ Начевъ и Дим. Гошевъ се осжждали още по на 5 години строгъ тъмниченъ затворъ, или всичко по на 11 години строгъ тъмниченъ затворъ.

Тая присжда почива изцѣло върху тъй наречения „докладъ на войводата Трайковъ“. Автентичността на тоя документъ бѣ отречена официално отъ албанското правителство, тъй като сърбитѣ твърдѣха, че оригиналътъ билъ по-

www.dlib.mk

лученъ чрезъ посрѣдството на албанскитѣ власти. По този случай сръбското правителство забрани на вестницитѣ въ Югославия да обнародватъ официалното съобщение на албанската телеграфна агенция, която заявяваше, че никакви албански власти не сж доставяли на сърбитѣ документъ, чието сжществуване тѣ (албанскитѣ власти) дори не сж подозирали. Това съобщение, което биде обнародвано въ цѣлия западноевропейски печатъ, не бѣ възпроизведено нито въ единъ вестникъ, излизащъ въ предѣлитѣ на С. Х. С. държава.

Другъ сжщо така масовъ процесъ е този срещу Благой Кралевъ, единъ отъ участницитѣ въ убийството на щипския великъ жупанъ — ген. Ковачевичъ. Процесътъ е почналъ на 5. III. 1928 г. въ Щипъ. Привлѣчени като обвиняеми, освенъ Кралева, още и Георги Златковъ, Илия Велковъ, Вангелъ Стаменковъ, Стаменко Доневъ, Василъ Гранковъ, Коле Делипетровъ — леблебиджия, Панчо Бърдаровъ хлѣбарь, Дончо Живадиновъ (бившъ помощник-кметъ въ Щипъ), Славко Недковъ (кандидатъ-учитель въ гимназията), Трайчо Куневъ, Мих. Барутчиевъ (търг.), Василъ Бъчваровъ, Атанасъ Рашковъ, Симо Георгиевъ, Киро х. Антоновъ, Йорд. Воденичаровъ, Мане Василевъ, Йорд. Кертъковъ и женитѣ Ката, жена на Коце Нушевъ, и Яна Донева.

Обвинение. Кралевъ — билъ деенъ членъ на ВМРО и вършелъ пропаганда „въ полза на България въ южна Сърбия“. Подвежда се подъ чл. 2 отъ З. З. Д. (държавна измѣна). —Дончо Живадиновъ—дружелъ съ Лилинкова (единъ отъ атентаторитѣ срещу генералъ Ковачевича) и го окуражавалъ да извърши атентата. Славко Недковъ — дружелъ съ атентаторитѣ, не съобщилъ на властьта. Илия Велковъ отъ с. Полата, Кочанско — приелъ въ кжщата си Кралева, комуто билъ давалъ хлѣбъ. Стаменко Доневъ, Анастасъ Рашковъ, Дончо Живадиновъ, Коле Делипетровъ, Трайчо Куневъ, Мих. Барутчиевъ, Йорд. Кертъковъ — срѣщали се били съ другитѣ двама самоубили се атентатори Ипократъ Развигоровъ и Илия Лилинковъ. Ката Донева Нушева отхвърля обвинението, че знаела, какво Развигоровъ и Кралевъ били дошли въ Щипъ, за да убиятъ генералъ Ковачевича, че въ надвечерието на убийството Панчо Бърдаровъ ѝ предалъ една дреха на убийцитѣ, която тя била заровила въ земята. Всички обвиняватъ Благой Кралевъ.

www.dlib.mk

Осждени: на смърть: Благой Кралевъ, Дончо Живадиновъ, Коле Делипетровъ и Панчо Бърдаровъ; на затворъ: 60 год. — Илия Велковъ, но понеже законътъ не предвиждалъ такова наказание, замѣня се съ 20 години строгъ тъмниченъ затворъ въ тежки окови; Трайчо Куневъ — на 20 години, Стаменко Доневъ и Златковъ Георги по на 15 години, Антонъ Стаменковъ, Ат. Рашковъ, Мих. Барутчиевъ по на 12 години, Ката Нушева — 5 години, Яна Донева — 4 месеца, безъ да ѝ се признава предварителниятъ затворъ. Останалитѣ се освобождаватъ.

Бидейки осжденъ на смърть, по-късно само Кралевъ обвинява въ Скопие други подсждими.

На 26 мартъ 1928 г. въ Скопие почна да се гледа процесътъ противъ Дим. Шалевъ, адвокатъ, помощникъ-кметъ на Скопие, Христо Трайковъ, бившъ народенъ представитель, Тома Петровъ — студентъ-юристъ, Борисъ Петровъ — неговъ братъ, Миланъ х. Панзовъ (Фантома), Георги Гьорчевъ и още други 8 души, между тѣхъ две жени. Всички обвинявани, че членували на ВМРО и сждени по З. З. Д. Обвинението се гради едничко върху „самопризанията“ на Славко Мутафчиевъ, единъ авантюристъ и уличникъ, отъ когото баща му — 78 год. старецъ — се отказалъ, виждайки неговото падение. Осждени: Мил. х. Панзовъ на 10 години и Георги Гьорчевъ на 5 години строгъ тъмниченъ затворъ; останалитѣ оправдани, следъ като сж били изтезавани нѣколко месеци въ затвора (№ 287).

На 14 май 1928 г. въ Скопие е почналъ процесътъ срещу 23-ма селяни по атентата на 19 срещу 20. XI 1927 г. при гара Александрово (Аджеларъ) полинията Куманово — Скопие. Всички обвинени по З. З. Д. като членове на ВМРО и като организатори и изпълнители на атентата. Осждени: Стоилъ Здравковъ на 10 години строгъ тъмниченъ затворъ, Пандилъ Йосевъ, Паладъ Кръстевъ, Митъръ Блажевъ и Коце Блажевъ по на 8 години и Митъръ Марковъ и Исмаилъ Демировъ (турчинъ) по на 3 години. Всички заедно съ освободенитѣ, следъ като лежали близу 6 месеца въ затвора, смазани отъ бой (№ 288).

И още много други единични (№ 259) или на по-голѣми или на по-малки групи (№ № 258, 289) подобни политически процеси изпълнятъ тегловния животъ на българи,

www.dlib.mk

както и на албанци и турци, въ Македония подъ сръбско иго.

Има случаи, когато процеситѣ сж така масови, че обхващатъ главитѣ на семействата на цѣло село. Така, защитникътъ Мирковичъ е молилъ Струмишкия окржженъ сждъ на 22 ян. 1926 год. при произнасяне своята присжда да вземе предвидъ и обстоятелството, че предъ него сж извадени като обвиняеми отъ с. Три води (Струмишко) всички глави на семейства и че ако всички бждѣли осждени, селото щѣло да запустѣе (в. **Политика — Н. М.** № 146 отъ 12.II.1926 г.).

Всички тѣзи процеси биватъ предшествувани и придружавани отъ повече или по-малко масови арести на македонски селяни и граждани. Презъ петилѣтието 1923—1928 год. заслужаватъ да бждатъ отбелязани следнитѣ по-значителни арести: презъ февруарий и мартъ 1923 година въ Брѣгалнишко запрѣни повече отъ 400 души; 2) презъ августъ с. г. въ Струмишко повече отъ 200 души; 3) презъ м. м. юний, юлий и августъ 1925 год. въ Кочанско и Щипско повече отъ 150 души; 4) презъ септемврий с. г. въ Струмишко и Валндовско повече отъ 250 души; 5) презъ лѣтото 1926 г. пакъ въ тия две околии около 100 души; 6) презъ лѣтото 1927 г. въ Скопие, по разни афери, повече отъ 100 души; 6) презъ м. октомврий, ноемврий и декемврий с. г. въ Щипско 400 души; 7) въ сжщото време въ Струмишко и Гевгелийско 120 души, въ Кумановско 50 души, въ Скопско 50 души и много други. Изобщо презъ разглежданото десетилѣтие (края на 1918— 6 ян. 1929 г.) въ Македония подъ сръбско иго сж били арестувани и сж престояли въ нейнитѣ тъмници повече отъ 25,000 души македонски граждани и селяни. Самъ бившиятъ подпредседатель на скупщината Михайло Куюнджичъ, отъ демократическата партия на Люба Давидовичъ, е заявилъ, че до амнистията отъ 1924 г. на правителството на сжщия Давидовичъ, презъ затворитѣ въ Македоня сж минали 7500 души.

4. Какъ се нареждатъ процеситѣ. Всички подобни процеси въ Македония подъ сръбско иго сж едно отъ срѣдствата за народностно потисничество, срѣдства на една денационализаторска политика. Това поличава отъ всичко, що съпжтствува тѣзи процеси. Тѣ се състоятъ отъ

www.dlib.mk

две части: 1. предварително следствие и 2. формаленъ сждъ.

Предварителното следствие го върши полицията. Негова цель е да установи почти всѣкога сложеното предварително у полицията убеждение за виновността на попадналитѣ ѝ въ ржцетѣ жертви, като изтръгне отъ тѣхъ самопризнания. Защото, споредъ сръбския наказателенъ законъ, при углавния процесъ за сжда сж мѣродавни самопризнанията на подсждимитѣ, особено когато тѣзи самопризнания сж потвърдени отъ свидетелството на две поемни лица — свидетели. Затова предварителното следствие се стреми всѣкакъ да изтръгне такива самопризнания (№ № 264—290). Срѣдствата, що се прилагатъ за постигане на тази цѣль сж: бой до умиране (№№ 290, 291), стѣгане главата съ желѣзни клещи (№ 265, с. 179), насочени въ челото револвери или въ гърдитѣ щикове (№ 264, с. 175) като изследванитѣ биватъ нощно време изправяни предъ зиналъ гробъ (пакъ тамъ) заплашване съ хвърляне въ рѣката (№ 265, с. 177), заплашвания да бждатъ изтезавани близкитѣ (родители, братя, сестри и други) на изследвания (№ 287, с. 232), оставяне съ часове на дъжда, изтезания въ келиитѣ на бѣлградския затворъ — гробница Главняча — тъй наречените „оджаци“ (№№ 260, края, 264, с. 176) — и много други срѣдства на една съвременна инквизиция, предъ която бледнѣятъ ужаситѣ на срѣдновѣковата. Вследствие на това подсждимитѣ се явяватъ предъ сжда смазани отъ бой; предъ него тѣ се разголватъ и му показватъ ранитѣ отъ изтезанията (въ процеса надъ д-ръ Асенъ Татарчевъ), побъркани; или пъкъ подозренитѣ почиватъ още въ предварителния затворъ, бидейки убити, а следъ това въ сжда биватъ четени „показанията“ на така починалитѣ (случая съ 70 год. старецъ Пано Лилинковъ, баща на Илия Лилинковъ, единъ отъ самоубилитѣ се участници въ атентата надъ генералъ Ковачевичъ — процеса срещу Благой Кралевъ). „Кьотекътъ говорѣше, не азъ“, е заявилъ подсждимиятъ Ангелко Блажевъ въ процеса на 23-мата селяни по атентата при гара Александрово, когато председательтъ на сжда му забелязалъ, че е подписалъ самъ показанията си, които въ сжда отричалъ (№ 288, с. 238).

Сами жупанитѣ — най-висшитѣ администратори въ дадена административна область — се мѣсятъ въ след-

www.dlib.mk

ствието, съ цель да го насочатъ въ желанъ отъ тѣхъ пжть. Тѣ коватъ обвинения, вдъхновяватъ свидетелски показания, за да хвърлятъ въ затвора ненавистни тѣмъ мѣстни влиятелни хора. Известно е, че това е вършилъ бившиятъ скопски великъ жупанъ Вилдовичъ, който въ процеса противъ Дим. Шалевъ казалъ на обвиняемия студентъ Тома Петровъ: „Тома, не се касае за тебе, а за другъ (разбирай Дим. Шалевъ — б. Ver.); двама трѣбва да погубятъ душата си (т. е. да лъжесвидетелствуватъ — б. Ver.), за да изгуби трети главата си". (Собствени показания на Тома Петровъ предъ сжда) № 287, с. 232).

Всичката тая процедура за изтръгване желани отъ полицията показания и самопризнания бива констатирана и укорена въ самия сждъ. „Всички процеси отъ тоя родъ сж придружавани отъ полицейски бой, който всѣкога е бивалъ констатиранъ при разглеждането имъ" № 286, с. 227), за явява Ранко Трифуновичъ, бившъ народенъ представитель, членъ отъ защитата въ процеса противъ д-ръ Асенъ Татарчевъ въ Битоля. И продължилъ: „Правя тази бележка, за да не си служи властьта съ такива методи" . . .

А защитникътъ на семейството на убития на 20. VII. 1928 г., край с. Мраморъ, Тиквешко, Атанасъ Нововъ отъ с. Радобилъ, сжщо Тиквешко, скопскиятъ адвокатъ — сърбинъ г. Грубишичъ отъ Скопие, е пресѣкълъ полицейския писарь въ Кавадарци Анджелковичъ, когато последниятъ давалъ своитѣ обяснения по протокола върху убийството, съ думитѣ:

— Не, господине! Не само, че не сте водили обективно следствието, но сте го водили и несъвѣстно. Вие не сте счели за нуждно да прегледате оржжието, което е намѣрено у обвиненитѣ."

Нѣщо повече: насилията на полицията при предварителното следствие биватъ отбелязани въ мотивировката на една оправдателна присжда. Така, на 5 окт. 1928 г. окржжниятъ сждъ въ Щипъ следъ като е оневинилъ привлѣченитѣ като обвиняеми по хвърлената бомба въ Кочани, е издалъ оправдателна присжда; въ нейната мотивировка се казва, че на показанията, що е далъ обвиняемиятъ Мане Константиновъ и възъ основа на които подсждимитѣ били обвинени въ опитъ за предумишлено убийство, сждътъ не можелъ да повѣрва, понеже Мане билъ много битъ и принуденъ да даде такива показания (**Политика** отъ 5.X.1928 г.).

www.dlib.mk

При изтръгванитѣ по тоя начинъ признания на подсѫдимитѣ, поемни лица могатъ да не присѫтствуватъ (№ 265, с. 177 — Б. Андреевъ, № 268, с. 185, 186, 187, № 286, с. 224 — Шануловъ); и подписватъ протоколи, които полицията имъ поднася. Или ако при разпита биватъ викани поемни лица, тѣ сѫ често органи на самата полиция (№ 294), нейни довѣрени лица или пъкъ роднини на самия следователь (неговъ братъ — въ процеса надъ студентитѣ въ Скопие) (№ 268, с. 188). Така въ своята сѫществена часть на указанията на обвиняемитѣ биватъ съставяни отъ самата полиция (№ 287, с. 232). Затова въ нейнитѣ протоколи може да се срѣща не онова, което обвиняемиятъ е казалъ и подписалъ, а нѣщо съсемъ друго: „Чудя се, какъ сѫ ми стоварили толкова много!“, извиква Петъръ Ниловъ (процеса срещу Вас. Липитка по убийството на Спасой х. Поповичъ), когато въ сѫда му четѣли показанията предъ полицията.

Какъ се калъпятъ обвиненията при предварителното полицейско дирене може да се сѫди и отъ писменитѣ свидетелски показания на Добрица Матковичъ, по-рано великъ жупанъ въ Щипъ, въ Битоля, Суботица, противъ Славко Недковъ (обвиняемъ въ процеса противъ Благой Кралевъ — атентата противъ ген. Ковачевичъ). Матковичъ свидетелствувалъ, че Недковъ се срѣщалъ съ нѣмския журналистъ Фишеръ, съ когото ужъ билъ приказвалъ по революционни работи. А, както се установило въ сѫда, нито Фишеръ знаелъ български или френски, нито Недковъ — нѣмски или френски — изобщо нѣкакъвъ чуждъ езикъ, за да можелъ на него да разговаря съ Фишера. И когато въпрѣки всичко това не се получатъ достатъчно основания да бѫде формулирано и подържано обвинението, последното се изгражда главно върху показанията на едно лице, което въ процеса противъ Благой Кралевъ може да бѫде проститутката отъ хотела „Солунъ“ — Даница Кончаръ (противъ Славка Недковъ), или пъкъ нѣкой авантюристъ и уличникъ, отъ когото, поради паденето му, баща му (78-годишенъ старецъ) се е отказалъ (Славко Мутафчиевъ въ процеса срещу Дим. Шалевъ). Или пъкъ съ подмама и лъжливи обещания за помилване въ време на самия процесъ полицията извежда нощя отъ тъмницата главния обвиняемъ Благой Кралевъ, подучвайки го, какво да говори срещу всѣкого отъ другитѣ обвиняеми.

www.dlib.mk

При предварителното следствие затворницитѣ се държатъ оковани въ вериги, както туй въ Щипъ е установилъ англійскиятъ журналистъ Чарлсъ Х. Грей (№ 292). Следствената процедура трае дълго отъ 5 м. до 1½—2 години. За времето, презъ което сж стояли въ предварителенъ затворъ, обвиненитѣ биватъ принуждавани да плащатъ за храна и жилище . . № 657, с. 498).

При самото сждене стават нѣща като следнитѣ. Председательтъ на сжда предупреждава защитата да мѣри своитѣ думи, тъй като за това и тя може да попадне подъ сждъ, подобенъ на разглеждания, т. е. да бжде подведена подъ З. З. Д. (Скопскиятъ процесъ надъ студентитѣ). Или пъкъ председательтъ предъ упоритѣ и искрени отричания на подсждимия, възбудено го праща да подпише своето твърдение съ думи, въ които се чете заплаха — закана: „Иди, подпиши, че не си приемалъ комити, но внимавай, ако следъ петь години се докаже, че си виновенъ, подпиши да те обесятъ“ (№ 288, с. 238). И тогава полицията е на своя постъ: въ самата заседателна зала или въ коридора заплашва подсждимитѣ и свидетелитѣ (№ 293).

Когато на председателя се обърне внимание върху тѣзи факти, той мълчи (студентския процесъ въ Скопие, процеса надъ д-ръ Ас. Татарчевъ — въ Битоля, надъ Вас. Ник. Липитка — сжщия градъ). Въ сжда се разкриватъ насилията, съ които предварителното полицейско следствие си е служило, подсждимитѣ почти всѣкога отричатъ предъ сжда изтръгнатитѣ и изнудени съ изтезания и мжки признания при предварителното следствие. Въ сжда се разкрива и друго. Върху подсждимитѣ се упражнява гнетъ, когато да си избиратъ защитници — адвокати; прави се всичко, щото защитата да не изхожда изъ срѣдата на адвокати, които не сж привърженици на режима въ Македония (№ 295). Това е установилъ за д-ръ С. Дърльевичъ, черногорецъ, народенъ представитель, въ една своя речь въ скупщината Павле Радичъ, хърватинъ, убитъ на 20.VI. 1928 г. въ заседателната зала на Пуниша Рачичъ, сжщо нар. представитель, привърженикъ на режима. На неугоднитѣ на властьта адвокати — членове отъ защитата, се правятъ всевъзможни прѣчки въ изпълнение на своя дългъ къмъ довѣрениците си; напр. адвокатътъ не се допуща да разговаря насаме съ своя довѣреникъ. За моралнитѣ ка-

www.dlib.mk

чества на сѫда и за вѣрата въ неговото безпристрастие може да се сѫди отъ обстоятелството, че въ нѣкои отъ тия процеси, защитата иска да бѫде отведенъ председателтъ на сѫда (студентския въ Скопие, противъ Благой Кралевъ — убийството на генералъ Ковачевичъ — въ Щипъ). Презъ време на самия процесъ или следъ неговото завършване онѣзи адвокати, които сѫ искали да освѣтлятъ процеса откъмъ неизгодна за властницитѣ страна, или пъкъ въ самия процесъ сѫ разкрили и изобличили насилията, измѫчванията въ предварително полицейско дирене и неговата порочность, биватъ безпокоени, заплащвани (№ 296), малтретирани, устройватъ имъ се покушения (два пѫти срещу Стеф. Янакиевъ) (№ № 297, 298), докато нѣкои безследно изчезнатъ, както е съ Стефана Янакиевъ, отъ Кратово — защитникъ по скопския процесъ.*)

Подсѫдимитѣ по процеситѣ отъ тоя родъ обикновено биватъ подвеждани подъ З. З. Д. — членуване на ВМРО и работа да бѫде откѫсната Македония подъ сръбско иго и присъединена къмъ България. А между това самиятъ З. З. Д., както е изтъкналъ г. Миленко Дивацъ, адвокатъ отъ защитата въ процеса по убийството на Спасой х. Поповичъ, се отнася „само до нелегални комунистически и анархистически акции". Отъ друга страна, въ чл. 1 отъ **Устава** на ВМРО, приетъ на VI редовенъ конгресъ презъ 1925 година, не стои никакво откѫсване и особено пъкъ какво и да е присъединяване; тамъ се казва: „ВМРО има за **цель** да обедини раздѣлена Македония въ нейнитѣ географски граници и да извоюва пълна политическа автономия (самоуправление) за нея". — Сѫщо така въ чл. 3 отъ **Устава** на Съюза на македонскитѣ емигрантски организации въ България стои:

„Съюзната организация на македонскитѣ емигранти, чийто девизъ е: Македония за македонцитѣ, има за **цель:**

1) да ратува по легаленъ начинъ за въздигане Македония въ нейнитѣ географически и икономически граници въ Независима Държава съ пълно и равно участие въ управлението ѝ на всички населяващи я народности, при пълно равенство и право и при ѣднакви вѣрски, народ-

---

* Отъ т. 2 „Въ Македония подъ сръбска власть". Изложение на студ. д-во „Вардаръ" до председателя на Confederation Internationale d'Etudiants — **М.** бр. 917 отъ 2.XI. 1929 год.

www.dlib.mk

ностни и политически права за тѣхъ. Новата държава да бѫде поставена подъ покровителството на Обществото на Народитѣ;

2) да култивира идеята за образуване Балканска Федерация, за да се премахнатъ по тоя начинъ съперничествата между балканскитѣ народи и се примиратъ тѣхнитѣ културни, стопански и политически интереси."

И следъ това се осѫждатъ люде, за които дори самия сѫдъ признава, че нѣматъ вина (№ 285, с. 433), или пъкъ малолетни се осѫждатъ на смъртъ (Благой Кралевъ въ процеса по убийството на генералъ Ковачевичъ въ Щипъ, Кирилъ Григоровъ — по убийството на родоотстѫпника и насилника надъ своя народъ Стоянъ Мишевъ). И това става въпрѣки постановленията на самия сръбски наказателенъ законъ и въпрѣки принципа, усвоенъ отъ наказателния законъ на всички културни народи: малолѣтни никога не се осѫждатъ на смъртъ. Въ дѣлото пъкъ противъ 47 българи отъ селата Куклинъ, Триводи, Муртино и Сучево сѫдътъ осѫжда 44 души, понеже не сѫ могли да докажатъ своята невиновность! . . . (**Политика. — Н. М.** № 146 отъ 12.II.1926 год.).

На подсѫдимитѣ могатъ да се налагатъ и наказания, които законътъ повелява: Илия Велковъ (отъ процеса противъ Благой Кралевъ) бива осѫденъ на 60 години тъмниченъ затворъ, но понеже законътъ не предвиждалъ подобно наказание, сѫдътъ му го „намалявалъ" на 20 години. Т. е. най-голѣмото наказание отъ тоя родъ. — Има случаи, когато по-горната сѫдебна инстанция увеличава наказанието. Така, по процеса въ Битоля срещу Вас. Н. Липитка сѫдътъ осѫжда едного на смъртъ; по-горната инстанция (апелативната) въ Скопие увеличава броя на смъртнитѣ присѫди още съ 4 и касационният сѫдъ въ Бѣлградъ ги потвърждава.

Характерътъ, смисълътъ и подбудата на всички тѣзи присѫди най-добре се разкриватъ като се съпоставятъ тѣ съ присѫди надъ сърби или тѣхни орѫдия. Така, сръбскиятъ агентъ — албанецътъ Смайо Ферович, „националан радник" отъ турско време, членъ на четническото сдружение „Петар Мркоич", напада въ Скопие видния и влиятеленъ тучинъ Кяни бегъ Халилъ, когото тежко наранява. Кяни бегъ се парализува. И за всичко това — опитъ за преду-

www.dlib.mk

мишлено убийство, завършилъ съ тежко нараняване и тежка тѣлесна повреда — парализуване, сръбскиятъ сждъ осжжда Смая Ферович на една година затворъ. Защото Смайо е действувалъ като орждие на сръбската власть, която искала да премахне Кяни бегъ. Сжщото става и съ Пуниша Рачичъ — фанатизиранъ великоесърбинъ-шовинистъ. За това, че на 20. VI. 1928 год. въ самата заседателна зала на бѣлградската скупщина той уби народнитѣ представители-хървати Павле Радичъ (бившъ министъръ), Гюро Басаричекъ, а тежко нарани „некоронования краль“ на Хърватско — народния водачъ Степанъ Радичъ (който следъ известно време сжщо почина вследствие полученатa при покушението рана), Гранджа и Пернаръ — четвъртото отдѣление на бѣлградския касационенъ сждъ видоизмѣни присждата на апелативния сждъ и осжди Рачича по съвокупность на шесть години и четири месеца затворъ. А пъкъ убиецътъ на Наумъ Дуковъ, добъръ българинъ отъ Охридъ, дори не е билъ сжденъ.

Затова въ убеждението на македонскитѣ българи, пъкъ и на всички македонци, всички подобни сждебни процеси сж само игра, въ която присждитѣ сж изработени предварително и сждътъ има предназначение да имъ придаде привидна формална юридическа санкция. У населението въ Македония, и особено у българитѣ тамъ, се е сложило убеждението, че за него нѣма правда и въ сжда. Още повече, че споредъ убеждението на сжщитѣ тия люде, тѣзи процеси сж много удобно срѣдство да бжде задоволена користната жажда на сждии и адвокати-сърби, които сж се сдружили и сж си създали отъ тѣзи процеси срѣдства за лично забогатяване. Отъ многото свидетелства въ тая смисълъ ние навеждаме само следното:

„Презъ тая година сърбитѣ устроиха толкова много политически процеси, изпратиха на заточение хора и осждиха на смъртъ мнозина. Настървени и научени да господаруватъ и злодействуватъ, сърбитѣ постоянно търсятъ закачки да арестуватъ нѣкого, между другото и за да намѣрятъ работа на дошлитѣ за лека печалба адвокати. Голѣмъ дѣлъ отъ плячката влиза, разбира се, и въ джобоветѣ на сждиитѣ. Всѣки процесъ въ Македония донася голѣми „печалби“ за полицията, адвокатитѣ и сждиитѣ, които съ договоръ помежду си оценяватъ жертвата. А следъ като си подѣлятъ рушвета, пакъ си сждятъ и осжждатъ, пакъ си изпълняватъ „дълга“, та по такъвъ начинъ хемъ иматъ лични изгоди, хемъ и

www.dlib.mk

„отървавать държавата“ . . . отъ нѣкой българинъ, който имъ бърка смѣтката.“ — (Ново писмо отъ Скопие — **М.** № 597 отъ 6 окт. 1928 година).

Това убеждение у населението се подкрепя и отъ неговия опитъ; то познава не единъ случай, въ който сръбскиятъ сждъ постжпя, както е описано по-доле.

„. . . . Предъ сжда (въ Скопие — б. Ver.) се изреждатъ стотици свидетели. Пристжпва селянинъ, отъ когото Стевичъ е изнудилъ пари. Председательтъ, както разправя бѣлградскиятъ в. **„Новости“**, пита индиферентно:

— Обвинявашъ ли Стевича за тази сума?

— Не, господине — отговаря замърлушено селянинътъ.

— Искашъ ли да ти се повърне сумата?

— Не, господине.

Пристжпя другъ селянинъ, на когото Стевичъ срещу полица, която председательтъ на сжда държи въ ржцетѣ си, е далъ подъ лихва злоупотрѣбени пари. Председательтъ механически отправя въпроситѣ:

— Подписалъ ли си ти тази полица?

— Не, господине.

— Получавалъ ли си ти отъ Стевича или нѣкой другъ тази сума?

— Не, господине.

И така безкрай . . . .

Всички въ сждебната зала виждатъ, че тѣзи нещастни хора, преди да дойдатъ предъ сжда, сж минали презъ ржцетѣ на нѣкакви вълшебници (цѣлата полиция въ Македония е съставена отъ такива вълшебници), които сж ги научили на това благословено **„не!“** И председательтъ на сжда не прави нито най-малъкъ опитъ да предразположи свидетелитѣ, за да кажатъ тѣ истината. И прокуроръть не си дава много зоръ — зеръ, тукъ не се касае за осжждане невинни македонци по на 10 до 20 години затворъ, а за спасяване престижа на разбойническата власть въ нашата Родина, защото всѣко доказано престжпление за Стевича е доказано престжпление на поробителитѣ въ нашата земя.

Така е въ Скопие — въ стохилядния Скопие. А какъ е изъ селата на Плачковица, Бѣласица, Бабуна, Шаръ и пр.? — (Има ли правосждие за македонския селянинъ? — **Мак. д.** № 79 отъ 10 дек. 1928 г.).

То намира своето потвърждение и оправдание и въ редъ авторитетни признания и констатации. Така, на 25 декемврий 1927 година въ Бѣлградъ се е състояло годишното събрание на дружеството на сръбскитѣ сждии. На него присжтствувалъ и самиятъ министъръ на правосждието д-ръ Душанъ Суботичъ. Споредъ в. **Obzor** (Загребъ, 28.XII. с. г.) радикалскиятъ (правителственъ) представитель отъ Бѣлградъ Шемайо Демайо поискалъ да се подобри материалното положение на сждиитѣ, „като необходи-

www.dlib.mk

мо условие да се спаси тѣхната сждийска независимость и да се иска отъ тѣхъ ненамѣса и индиферентность въ политиката.“ А делегатътъ на сждиитѣ отъ Куманово Тома Милосавльевичъ заявилъ, че „може свободно да констатира, какво 40% отъ сждиитѣ сж развалени (корумпирани)“.

Въ финансовата пъкъ комисия по бюджета на министерството на правосждието, споредъ в. „**Рѣч**“ отъ 22 дек. 1927 год., народниятъ представитель отъ Радичевата партия д-ръ Шутей заявилъ, че правосждието въ Босна и Херцеговина, които сърбитѣ иматъ за исконни сръбски области, е паднало много низко:

„Сждътъ въ Сараево е просто страхотенъ — казалъ д-ръ Шутей. — На трима сждии се падатъ двама неграмотни . . . Въ върховния сждъ бившиятъ министъръ на правосждието д-ръ Сършкичъ телеграфически смѣни сждиитѣ и на тѣхно мѣсто постави свои сродници, които нѣматъ нищо общо съ правосждието.“

И главниятъ говоритель въ тая комисия д-ръ Жерявъ изтъкналъ (пакъ споредъ **Рѣч**) че „у народа сж изчезнали напълно вѣрата и довѣрието въ правосждието“ (все изъ в. **М.** № 369 отъ 2.I.1928 г.). Споредъ, както ни съобщи на 22 юлий 1929 г. г. д-ръ Анте Павеличъ, единъ отъ защитницитѣ на македонскитѣ студенти въ Скопие, председателътъ на тѣхния сждъ, човѣкъ на около 50 години, до преди 6 години билъ полицейски писарь . . .

Низкиятъ интелектуаленъ и нравственъ уровенъ на сръбското сждийство е засвидетелствуванъ и въ другъ единъ авторитетенъ документъ:

„За сждиитѣ на Сърбия още презъ 1928 г. единъ сждия бѣше писалъ съ собствения си подписъ — безъ да е тегленъ нѣкога подъ отговорность за това — (сп. **„Nova Evropa“**, Загребъ, отъ 11.II.1928 г., с. 69-71), че „много отъ днешнитѣ председатели на сждилища би трѣбвало да бждатъ прислужници и стажанти“. Той заключаваше своята статия съ думитѣ: „Най-лошитѣ между сждиитѣ заематъ първитѣ сждийски мѣста, тѣ станаха водители и представители на сждийското съсловие“ *.

Бледа представа за броя на жертвитѣ на сръбското правосждие въ Македония подъ сръбска власть, раздавано отъ

* Д-ръ Юрай Кърньевичъ, хърватски народенъ представитель, секретарь на Радичевата партия, главенъ секретарь на хърватското народно представителство въ скупщината, въ своето **Изложение — апелъ** до О. Н. по поводъ изправянето на д-ръ Владко Мачекъ, замѣстникъ на Степана Радичъ, предъ извънредния сждъ въ Бѣлградъ на 24 априлъ 1930 год.

www.dlib.mk

подобни сждии, дава следниятъ непълненъ списъкъ на политическитѣ затворници въ **Скопие.**

Име и презиме	Мѣсторождение	Кога е арестуванъ	По кой §§	На колко год. осж-денъ
1. Лазаръ Наумовъ . .	с. Горемци, Охридско	1919 г.	155	20
2. Тодоръ Живанчевъ. .	с. Глуво, Скопско	„	„	„
3. Илия Стояновъ . . .	с. Брезда, Скопско	„	„	„
4. Илия Яневъ	с. Дол. Чичево, Вел.	1920 г.	„	15
5. Иванъ Яневъ . . .	„ „ „ „	„	„	„
6. Никола Маневъ. . .	„ „ „ „	„	„	„
7. Владимиръ Димовъ .	с. Войница, Велешко	„	„	„
8. Кузманъ Мицковичъ .	Скопие	1919 г.	„	20
9. Цвѣтко Георговъ . .	с. Пашпани, Прилепско	„	„	20
10. Миле Марковъ . . .	Куманово	1920 г.	„	20
11. Велко Китановъ. . .	с. Драчево, Скопско	„	155 и 85	20
12. Георги Стоименовъ .	с. Гричъ. Прилепско	„	155	20
13. Димитъръ Стоевъ . .	с. Ивенъ. „	„	„	„
14. Христо Атанасковъ .	с. Бринкъ, „	„	„	„
15. Йорданъ Митевъ . .	с Борово, Кр. Паланско	?	155, 85, 86	„
16. Серафимъ Ангеловъ .	с. Междовякъ „	?	„ „ „	„
17. Коле Савковъ . . .	„ „	?	„ „ „	„
18. Савко Йовковъ . . .	„ „	?	155	„
19. Герасимъ Гировъ . .	гр. Щипъ	?	88	12
20. Иванъ Апостоловъ. .	с. Новосело, Щипско	?	„	8
21. Лазаръ Кръстевъ . .	с. Цапари, Битолско	?	85	20
22. Лазаръ Димковъ . .	с. Гявато „	?	„	„
23. Найдо Т. Карабеговъ .	с. Врапче, Прилепско	?	155—215	20
24. Цвѣтко Талевъ . . .	с. Кривоногони, Прилеп.	?	„ „	„
25. Найд. Константиновъ .	с. Врапче „	?	„ „	„
26 Андрея Янкулевъ . .	с. Доляне „	?	„ „	„
27. Никола Ничевъ. . .	гр. Крушово	?	155	„
28. Коле Велиновъ . . .	с. Цера, Царевоселско	?	240	„
29 Ефремъ Насковъ . .	с. Винци, Кумановско	?	З.О.З.Г.	„
30. Борисъ Гоневъ . . .	„ „	„	„	„
31. Тасе Стойковъ . . .	„ „	?	„	„
32. Азисъ Незиръ . . .	с. Балабанъ, Лабско	„	155	„
33. Стефанъ Поповъ . .	с. Нивичани, Кочанско	„	303 Д.	10
34 Ангелъ Спасовъ. . .	с. Петрашинци, Кр. Пал.	?	„ „	10
35. Гьошо Маневъ . . .	с. Стеневецъ, Овчепол.	?	„ „	„
36. Ибишъ Рамаданъ . .	с. Острица, Битолско	?	250	5
37. Адилъ Алилъ. . . .	„ „	?	„	„
38 Коце Николовъ . . .	гр. Щипъ	1924	303 Д.	12
39 Йорданъ Симовъ . .	„	„	„	10
40 Никола Селевъ . . .	„	„	„	„
41. Зейиелъ Рама . . .	с. Щимле, Дяковица	?	„	8
42. Мехмедъ Вели . . .	Царевоселско	„	„	4
43. Али Амедъ	„	?	„	„

www.dlib.mk

Име и презиме	Мѣсторождение	Кога е арестуванъ	По кой §§	На колко год. осж-денъ
44. Кямилъ Муратъ . .	с. Треска, Кочанско	?	„	12
45. Атанасъ Дойчевъ . .	с. Истевникъ, Царевос.	„	„	6
46. Христо Гоцевъ . . .	гр. Струмица	„	„	15
47. Атанасъ Василевъ . .	с. Куклишъ, Струмишко	„	„	5
48. Вангелъ Николовъ. .	с. Коняре „	?	„	3
49. Панде Ефтимовъ . .	с. Куклишъ „	?	„	4
50. Коте Трайковъ . . .	„ „	?	„	„
51. Тома Яневъ	с Триводи „	?	„	3
52. Атанасъ Йовановъ. .	„ „	?	„	„
53. Никола Ивановъ . .	„ „	?	„	„
54. Христо Стаменковъ .	Битолско „	?	„	8
55. Стефанъ Новевъ . .	с. Лесово, Битолско	?	„	10
56. Мицо Ивановъ . . .	„ „	?	„	6
57. Никола Найденовъ. .	„ „	?	„	15
58. Димо Георгиевъ. . .	„ „	?	„	„
59. Кръсто Яневъ . . .	с. Лихово „	?	„	6
60. Ефтимъ Янкулевъ . .	с. Блатце, Кочанско	?	„	3
61. Григоръ Симеоновъ .	„ „	?	„	„
62. Мите Стаменковъ . .	с. Калиманци, Царевос.	?	„	10
63. Азисъ Еминовъ . . .	гр. Скопие	?	„	20
64. Василъ Христовъ . .	с. Костурино, Струм.	?	„	4
65. Трайко Лазаровъ . .	„ „	?	„	„
66 Гане Манчевъ . . .	„ „	?	„	„
67. Ахмедъ Асанъ . . .	с. Злетово, Кратовско	?	„	„
68. Рифатъ Ибо	„ „	?	„	„
69. Петрушъ Митровъ. .	с. Съчево, Струмишко	?	150	20
70. Златанъ Николовъ. .	с. Кривидолъ, Овчепол.	?	303 Д.	5
71. Костаки Стойковъ . .	гр. Струмица	?	„	6
72. Тимо Миленковъ . .	с. Костиндолъ, Царевос.	?	155	17
73. Гошо Иванковъ. . .	„ „	?	303 Д.	2
74. Йованъ Петковъ . .	с. Радово, Паланско	?	„	10
75. Асанъ Сали	с. Коришъ, Призрѣнско	?	„	15
76. Алекс. х. Арсовъ . .	гр. Велесъ	?	273/241	20
77. Павелъ Георгиевъ .	гр. Крушово	?	„	„
78. Недѣлко Димовъ . .	с. Крайници, Велешко	1927 г.	303 Д.	3
79 Лазаръ Димковъ . .	„ „	„	„	„
80. Алекс. Атанасковъ. .	„ „	„	„	„
81. Иванъ Лазаровъ . .	с. Костурино, Струм.	1926 г.	„	„
82. Манолъ Костовъ . .	гр. Кратово	1927 г.	„	2
83. Серафимъ Ничевъ. .	с. Богословецъ, Св. Ник.	1925 г.	„	4
84. Стеф. Оровчанецъ . .	гр. Велесъ	1927 г.	„	2
85. Борисъ Карбевъ. . .	с. Войница, Велешко	1926 г.	„	„
86. Василъ Галевъ . . .	с. Сачево, Струмишко	„	„	3
87. Георги Николовъ . .	с. Триводи, Струмишко	„	„	„
88. Иванъ Коцевъ . . .	с. Куклишъ „	„	„	6
89. Йорд. п. Павловъ . .	с. Блатецъ, Кочанско	„	„	3

www.dlib.mk

Име и презиме	Мѣсторождение	Кога е арестуванъ	По кой §§	На колко год. осж-денъ
90. Антонъ Мишевъ . .	с. Белотино, Струмишко	„	„	10
91. Здравко Антоновъ .	с. Триводи „	„	„	3
92. Спасъ Маневъ. . .	с. Загоре, Радовишко	1921 г.	88	10
93. Драга Вуловичъ. . .	Беране	1926 г.	88	5
94. Траянъ Стойчевъ. .	с. Илиево, Царевосел.	„	303 Д.	4
95. Мирко Спасовъ . .	с. Блатецъ, Кочанско	„	„	3
96. Еротия Дамяновъ. .	„ „	„	„	„
97. Григоръ Бачевъ. . .	с. Триводи, Струмишко	„	„	„
98. Коце Бачевъ. . . .	„ „	„	„	„
99. Петре Бъчваровъ. .	„ „	„	„	„
100. Апостолъ Атанасовъ.	„ „	„	„	„
101. Мане Стояновъ . .	„ „	„	„	„
102. Свещ. Хр. п. Арсовъ	Царево-село	1925 г.	„	4
103. Атанасъ Ивановъ. .	с. Костурино, Струм.	1926 г.	З. З. Д.	3
104. Янче Ефремовъ . .	с. Спанчево, Кочанско	1925 г.	„	„
105. Несторъ Георгиевъ .	„ „	„	„	„
106. Блаже Николовъ . .	„ „	„	„	„
107. Василъ Татушевъ. .	с. Куклишъ, Струмишко	„	„	4
108. Викенти Гължбовъ .	Кратово	„	„	„
109. Панко Брашнаровъ .	Велесъ	1926 г.	„	2
110. Стоилко Дучиновъ .	с. Дабеле, Струмишко	?	„	10
111. Никола Георгийски .	„ „	?	„	6
112. Иванъ Митевъ. . .	с. Колешина „	?	„	20
113. Руст. Рам. Шпорта .	Призренъ	?	„	„
114. Байрамъ Лативъ . .	с. Грачаре, Призренско	?	„	5
115. Ане Тасевъ	с. Брезица, Скопско	?	„	20
116. Герасимъ Доневъ. .	с. Дивле „	?	„	„
117. Антушъ Костовъ . .	с. Джидимирци, Скоп.	?	„	8
118. Харал. Давидковъ. .	с. Соколарци, Щипско.	1927 г.	„	„
119. Методи Агатиевъ . .	„ „	„	„	„
120. Гьошко Велковъ . .	с. Бадра, Скопско	1925 г.	„	20
121. Кирилъ Симоновъ .	с. Судикъ, Овчеполско	?	„	5
122. Адемъ Куртишъ . .	с. Чайдаракъ, Подгор.	?	„	2
123. Малиҷъ Кязимовичъ.	с. Горенци, Дебърско	?	„	20
124. Якимъ Баневъ . . .	с. Павлешенци, Овчеп.	?	„	„
125. Григоръ Бачевъ . .	с. Костурино, Струм.	?	„	6
126. Петъръ Бъчваровъ .	„ „	?	„	„
127. Тито Василевъ. . .	„ „	?	„	„
128. Ахмедъ Айдинъ . .	с. Казандолъ „	1926 г.	„	„
129. Коце Елениниъ Тасевъ	с. Костурино, „	„	„	5
130. Тосо Доневъ . . .	„ „	„	„	„
131. Василъ Доневъ. . .	„ „	„	„	„
132. Алилъ Исмаилъ . .	с. Злешево, „	„	„	„
133. Рушидъ Ибишъ . .	„ „	„	„	„
134 Коце Ефтимовъ . .	с. Костурино „	„	„	4
135. Божинъ Николовъ .	с. Церъ, Царевоселско	„	„	20

www.dlib.mk

Име и презиме	Мѣсторождение	Кога е арестуванъ	По кой §§	На колко год. осж-денъ
136. Манолъ Костовъ . .	Скопие	1927 г.	"	2
137. Тодоръ Петровъ . .	"	"	"	"
138. Димитъръ Гюзелевъ.	Дойранъ	"	"	20[1]
139. Иванъ Шоповъ . .	Гевгели	"	"	"
140. Димитъръ Нецевъ .	Струмица	"	"	15[1]
141. Димитъръ Чкатровъ.	Прилепъ	"	"	10[1]
142. Харалам. Фукаровъ .	"	"	"	5[1]
143. Тодоръ Гичевъ. . .		"	"	"
144. Борисъ Андреевъ. .	Велесъ	"	"	"
145. Щерьо Боздовъ . .	Крушово	"	"	"
146 Борисъ Цвѣтиевъ. .	Щипъ	"	"	"
147. Миланъ Х. Панзовъ.	Велесъ	"	"	10
148. Петрушъ Кръстевъ .	Куманово	"	"	4
149. Стеф. Ил. Ивановъ .	"	"	"	"
150. Назиръ Ахмедъ . .	"	"	"	"
151. Фазилъ Фезиръ . .	"	"	"	"
152. Иванъ Георгиевъ. .	"	"	"	"
153. Себибъ Фезиръ . .	"	"	"	2
154. Ангелко Блажевъ. .	"	"	"	3[2]
155. Коце Блажевъ . . .	Скопско	"	"	8[2]
156. Стоянъ Блажевъ . .	"	"	"	"
157. Крали́о Марковъ . .	"	"	"	3[2]
158. Панде Йосифовъ . .	"	"	"	8[2]
159. Палатъ Кръстевъ . .	"	"	"	"
160. Стоилъ Здравковъ .	"	"	"	10[2]
161 Исмаилъ Демировъ .	"	"	"	3[2]

Или: 161 души осждени всичко на 1535 год.

Когато презъ 1924 г., г-нъ Люба Давидовичъ даде амнистия, отъ затворитѣ излѣзоха 18,000 македонци! Споредъ г. д-ръ Анте Павеличъ (хърватинъ), единъ отъ защитницитѣ въ процеса надъ студентитѣ въ Скопие (дек. 1927 г.), отъ 1919 г. всички жители на Щипъ сж минали презъ затвора, а 50.000 македонци сж били обвинени въ политически престжпления. Броятъ на политическитѣ затворници-македонци (главно българи), които днесъ гниятъ въ сръбскитѣ тъмници, мжчно може да се установи; въ всѣки случай той не е малъкъ.

Политическитѣ осжденици не се оставятъ, ако може така да се каже — спокойно да излежаватъ своето наказание. Сръбскитѣ тъмничари и власти правятъ всичко, за да

[1] №№ 138—146 осждени по студентски процесъ въ Скопие. (№№ 262-280)
[2] №№ 154—161 осждени по атентата при с. Аджеларе (Александрово (Скопско). (№ 288).

www.dlib.mk

ускорятъ края на нѣкои отъ тѣхъ. Подиръ мжченията нѣкои затворници прибѣгватъ до гладна стачка, заради която ги хвърлятъ въ тъй наричанитѣ въ Македония страшни „келии на смъртьта“ (№ 301). А въ тѣхъ не може да се преживѣе повече отъ месецъ. Или храната на набелязани затворници-жертви бива поливана съ гась (№ 301), или пъкъ, както вече се изтъкна, тъмничната стража спокойно зрителствува, когато, сигурно подтикнатъ отъ самото управление, затворникъ напада набелязаната отъ сърбитѣ жертва (Дим. Чкатровъ отъ студентския процесъ въ Скопие) (№ 281). Или пъкъ най-после самата власть направо очистя набелязаната жертва (№ 283).

Въ Македония подъ гръцка власть въ това отношение положението не се особено отличава (№ № 302, 303, 304, 305, 306). По случай на единъ провокаторски атентатъ въ Леринъ на 16 юний 1925 година бидоха запрѣни мнозина невинни българи, измжчвани и мнозина отъ тѣхъ направо изправени предъ военния сждъ въ гр. Кожани. Още при първитѣ известия за атентата сами гръцкитѣ вестници твърдѣха, че признанията на нѣкои отъ жертвитѣ били невѣрни и че леринскиятъ кметъ, задето отказалъ да насочи издирянето тъй, че да го представи като дѣло на „българскитѣ комити“ билъ отстраненъ (в. **Independant** — отъ Солунъ, отъ 25 ноем. 1925 г.). Предъ сжда не е била допусната никаква защита на обвиняемитѣ. Присждата е: трима осждени на смърть (Ат. Поповъ, отъ с. Борешница, Павле Мавчевъ и Михаилъ Стефовски, отъ с. Върбени), двама на вѣченъ затворъ, трима по на 5 години затворъ. Вънъ отъ това, следъ като установилъ, „че нѣма нищо достатъчно очевидно и сериозно въ обвинението имъ, за да ги изправи предъ сжда, но че, отъ друга страна, остава съмнение, че биха могли, ако останатъ на свобода, да станатъ опасни за обществения редъ, или да прѣчатъ на властитѣ при преследването на комититѣ или за тѣхното изкоренѣване“, сждътъ постановява да бждатъ заточени 16 души, между които една жена, на о. Андросъ, отдето нѣма връщане, и 10 души на о. Скиросъ. На 13 дек. 1925 г. осжденитѣ бидоха екзекутирани. Последнитѣ предсмъртни думи на Ат. Поповъ били: „Умирамъ за народа си. Надѣвамъ се, че О. Н. ще направи всичко, за да открие истината по нашето екзе-

www.dlib.mk

кутиране. Да живѣе Македония!“ Въ връзка съ тоя атентатъ апелативниятъ сждъ въ Солунъ на 20 окт. 1927 г. осждилъ още 11 души по на 18, 15, 12, 4 години затворъ (общо на 110 години). Докато осжденитѣ на смъртъ били сждени като „комити“, другитѣ набедени въ връзка съ тѣхъ били запрѣни като „комити“, а пъкъ сждени следъ толкова време като „разбойници“. Това става, за да ги унищожатъ на „законно основание“.

5. Политически убийства. Резултатитѣ отъ уреждanитѣ по описания начинъ политически процеси не задоволятъ сърби и гърци: посърбяването и погръчването на Македония подъ тѣхна власть не върви съ желаната отъ тѣхъ бързина. Затова — за да потискатъ мѣстното население — главно българитѣ, следъ това албанци и турци, и да ги обезглавятъ, сърбитѣ въ Македония подъ тѣхно иго усилено прилагатъ системата на политическитѣ убийства: тѣ сами направо уреждатъ да бждатъ унищожени физически различни лица отъ срѣдата на мѣстното население (главно българското), които по различни причини не имъ сж угодни (№ № 306а, б, 307—323). Това избиване твърде наскоро почва да се извършва по списъци — тъй наречените въ Македония **черни** списъци, съставяни отъ властьта или патриотичнитѣ сръбски и гръцки организации, отъ неотговорни фактори и други (№ 327). Въ всѣки случай близкото сътрудничество на тѣзи фактори е несъмнено. Такива убийства почнаха още презъ 1912 година, когато сърбитѣ, още като съюзници на България срещу турската империя, навлѣзоха въ Македония. Тѣхната верига почва съ убиването на 18 дек. 1912 г. на прилепския учитель Ат. Лютвиевъ. На една гощавка (банкетъ), устроена отъ сръбскитѣ власти, следъ напивкитѣ (тостоветѣ) отъ страна на сръбскитѣ официални лица за сръбския краль и неговата войска, Лютвиевъ пилъ наздравица за българския царь и българската войска. Още сжщата вечерь е билъ подманенъ отъ сътрапезници-сърби, изведенъ вънъ отъ града и убитъ. Отъ тогава редъ неугодни на сърбитѣ македонци бидоха избити отъ самитѣ тѣхъ или отъ подставени отъ тѣхъ орждия.

www.dlib.mk

Следъ описанитѣ политически процеси и въ връзка съ ефекта, що тѣ създадоха, сърбитѣ откриха една нова ера на усилени и многобройни убийства. Тѣхъ сърбитѣ почнаха да практикуватъ, както се спомена, още съ самото си първо нахълтване въ Македония (презъ 1912/1913 г.). Но напоследъкъ тѣ толкова се засилиха, щото нѣма вече съмнение, че това е една система, усвоена отъ сръбската власть, за да обезнародности македонскитѣ българи (№ 327, края). Веригата отъ тѣзи засилени систематични убийства напоследъкъ се откри съ убиването на 31. отк. 1927 г. въ гр. Щипъ на двамата лоялни граждани Мише Гавриловъ и синъ му Христо — съответно баща и братъ на Ив. Михайловъ, членъ отъ Ц. К. на ВМРО. Отъ тогава въ продължение на една само година броятъ на известнитѣ убити отъ сърбитѣ македонци възлиза на около 70 души, както личи отъ следния

Списъкъ на известнитѣ поименно жертви отъ Македония подъ сръбско иго, паднали отъ м. октомврий 1927 г. до м. октомврий 1928 г.

1. Мише Гавриловъ отъ Щипъ . . . } убити на 31. X. 1927 год.
2. Христо М. Гавриловъ, неговъ синъ . }
3. Моне Керамовъ отъ Щипъ } безследно изчезнали презъ м. октомврий 1927 г.
4. Буюклийски „ „ }
5. Добри Паликрушевъ отъ гр. Щипъ } безследно изчезнали презъ м. октомврий 1927 г. заедно съ други двама младежи.
6. Косаре Развигоровъ отъ гр. Щипъ (братъ на революционера Хипократъ Развигоровъ). . . . . }
7. Пано Кралевъ } братя, отъ с. Неокази, Кратовско, убити на 6. XI 1927 г.
8. Лазо Кралевъ }
9. Алексо Велковъ, отъ с. Ямище, Щипско, убитъ на 26. XI. 1927 год.
10. Христо Григоровъ, Гевгели, убитъ на 27. XI. 1927 год.
11. Сава Георгиевъ отъ с. Живеле } избити презъ м. декемврий 1927 год.
12. Доне Трайковъ отъ с Сушица }
13. Яне Стойчевъ отъ с. Алакинци }
14. Салдия Салди отъ Куманово }
15. Трайко Лукаръ отъ Велесъ, убитъ презъ декемврий 1927 год.
16. Христо Комитовъ, отъ с. Рожденъ, Тиквешко, убитъ на 3. XII. 1927 год.
17. Тома Куюмджиевъ, отъ Струмица, убитъ на 12. XII. 1927 год.
18. Георти Ангюшевъ, отъ Неготинъ, убитъ на 29. XII. 1927 год.
19. Лазаръ Буневъ, братъ на Мара Бунева, отъ Тетово, убитъ презъ месецъ януарий 1928 год.
20. Симеонъ Танѣвъ отъ Щипъ } убити отъ полицията въ затвора презъ януарий 1928 г.
21. Томчо Кьосевъ отъ Берово }
22. неговата жена }

www.dlib.mk

23. Пано Лилинковъ, 70 г. старецъ отъ Щипъ, баща на революционера Ил. Лилинковъ, — убитъ въ затвора отъ сръбската полиция презъ януарий 1928 година.
24. Борисъ Ст. Андрейчинъ, адвокатъ отъ Тетово, убитъ на 31. I. 1928 г.
25. Тасе Ангелковъ на 38 г., отъ с. Саса, Кочанско
26. Иванъ Стояновъ на 43 г. „ „ „
27. Никола Христовъ на 45 г. „ „ „
28. Гоше Илчевъ на 48 г. „ „ „
29. Стоименъ Алексовъ отъ с. Безиково „

убити презъ м. февр. 1928 год.

30. Арсени Левковъ отъ с. Б. Бърдо
31. — неговата жена „
32. — тѣхния синъ „
33. Ефтимъ Ангеловъ „
34. Никола Пауновъ „
35. Димитъръ Пауновъ „
36. Григоръ Стояновъ „

избити презъ месецъ февруарий 1928 год.

37. Кяни бегъ, отъ Скопие, тежко раненъ при опитъ за убийство на 14. II. 1928 и починалъ.
38. Миланъ Геновъ, аптекарь отъ Скопие, убитъ на 15. II. 1928 год.
39. Елена Мишова, 70 год. отъ с. Добри Лаки
40. Ката Георгиева, 30 год. „ „ „
41. Петъръ Георгиевъ, 22 год. отъ с. Добри Лаки
42. Стоянъ Гергиевъ, 2 год. „ „ „

избити отъ сръбска банда на държавна служба на 2. III. 1928 г.

43. Георги Ст. Църкаевъ, отъ с. Лешко, Гор. Джум., убитъ на 29. III. 1928 г. отъ сжщитѣ банди.
44. Свещ. Алекс. Петровъ, отъ Св. Николе, убитъ на 19. III. 1928 г.
45. Мицко Ташковъ Солаковъ, отъ с. Пополжани, Леринско, бившъ кметъ на с. Бача, Битолско, убитъ на 22. III. 1928 г.
46. Иванъ Бояджиевъ отъ Прилепъ, убитъ предъ очитѣ на спокойно наблюдаващъ часовой на 31. III. 1928 год.
47. Георги Николовъ, кметъ на гр. Кичево, тежко раненъ съ 5 куршума въ главата на 3. IV. 1928 год.
48. Кольо Диновъ . . . . .
49. — 50 и двама селяни съ него

отъ с. Витолище, Битолско, убити на 29. III. 1928 г.

51. Йорданъ Димитровъ, кметъ на с. Бели, Кочанско, убитъ на 2. IV. 1928 г.
52. Исмаилъ Ахмедъ, отъ Гевгели, убитъ на 6. IV. 1928 г.
53. Мито Зашовъ, отъ с. Червена нива, Кочанско
54. Манто Николовъ . . .

избити на 14. IV. 1928 г.

55. Миланъ Несторовъ, отъ Струга — убитъ презъ априлъ 1928 г.
56. Петко Димитровъ, отъ с. Младо Нагоричино, Кумановско, убитъ на 17. IV. 28.
57. Т. Динковъ, отъ с. Гореме, убитъ отъ сръбска банда на 5. V. 1928 г.
58. Александъръ Шекериновъ, отъ Щипъ, убитъ на 22. V. 1928 г.
59. Фиданъ Мойсовъ . . . .
60. Никола А. Абдурамановъ .
61. Павле Стояновъ. . . . .
62. Димитъръ Тодоровъ . . .
63. Василъ Николовъ Липитка .

застреляни въ Битоля на 21 юний 1928 год. по смъртна присжда

www.dlib.mk

64. Тодоръ Чушковъ, отъ Велесъ, убитъ на 25. VII. 1928 год.
65. Стефанъ Тошковъ, отъ с. Гореме, убитъ на 24. VII. 1928 год.
66. Атанасъ Лазовъ отъ с. Радобилъ, Тиквешко, убитъ на 20. VII. 1928 г.
67. Кирилъ Хр. Ципушевъ, студентъ, отъ Радовишъ, убитъ на 20. X. 1928 г.

Изобщо, презъ тѣзи 10 години (1919—1929) въ Македония подъ сръбско иго сж станали около 1400 политически убийства надъ македонски селяни. По-масови убийства станаха: а) презъ 1919 г., отъ Бабунски въ Тиквешко, Велешко и Брѣгалнишко; б) презъ 1922 год. въ Кратовско и Кочанско; в) презъ 1923 год. въ Щипско, Кочанско, Радовишко и Струмишко — само въ с. Гарванъ, Радовишко, на 3 мартъ с. г. жупанъ Матковичъ изби съ картечница 28 селяни; г) презъ 1925 година въ Кочанско, Кратовско и Щипско; д) презъ 1927 година само въ Брѣгалнишката область бѣха избити надъ 160 души, а въ цѣла Македония — надъ 270 македонци.

Презъ време на десеттѣ години жандармерийскитѣ отдѣления и контрачетнишки потери сж опожарили 14 села и надъ 100 други кжши.

Броятъ на неизвестнитѣ убийства е още по-голѣмъ; така, споредъ едно изложение-апелъ на Македонския студентски съюзъ въ чужбина до свѣтовното обществено мнение, презъ май 1928 година между селата Оризари и Виница (Кочанско) сж били убити 4 души, въ Царевоселско — 25 души, въ с. Гарванъ — 1 селянинъ, по пжтя между Щипъ и Струмица единъ младежъ отъ Кочани. Такива обикновено биватъ обявявани за „безследно изчезнали" или пъкъ „забѣгнали". Тѣхнитѣ близки по-късно случайно могатъ да открияТъ тѣхнитѣ полузаровени трупове (№ 342). Изобщо за тѣхния брой можемъ да сждимъ отъ факта, че следъ атентата надъ генералъ Ковачевичъ и неговото убиване въ Щипъ (началото на октомврий 1927 година) до края на мартъ 1928 год. — въ продължение на непълни 6 месеца само, споредъ найдостовѣрни и най-грижливо провѣрени сведения, само въ Щипско сж били убити 143 души! *

При всички тѣзи убийства никой отъ убийцитѣ не бива заловенъ (№ № 307, 324, 335, 343); дори има случаи, когато убийството е станало на нѣколко крачки отъ полицейския участъкъ и пакъ убиецътъ не бива заловенъ (случая съ убийството на Миланъ Геновъ, аптекарь въ Скопие) (№ № 326, с. 270, 334, 337). При убийството на албанския първенецъ Кяни бегъ Халилъ, сжщо въ Скопие, военниятъ патраулъ, намиращъ се наблизу до мѣсто-

* Н. Томалевски въ сказката си на 4 априлъ 1928 година въ салона д-ръ Лонгъ (в. М. № 446 отъ 5.IV.1928 г.). Срв. и № 344.

www.dlib.mk

то, дето станало убийството, изрично поканенъ да изпълни длъжностьта си, не сторилъ нищо, за да залови убиеца.

Има случаи, когато населението е открило и знае убиеца, дори го посочва на властьта, но последната бездействува (№ 319). Защото се указа, че убийцитѣ сж били подставени отъ самата власть нейни орждия или пъкъ сж направо чиновници въ първостепененъ сждъ. Дори нѣщо повече: майката на убития, на 31 мартъ 1928 година, въ Прилепъ Иванъ Бояджиевъ посочва на самия министъръ на вжтрешнитѣ работи, д-ръ Антунъ Корошецъ, убиеца на нейния синъ; и вмѣсто да бжде изследванъ, посоченията придружава министра въ неговата обиколка изъ Македония! (№ 627 с. 444)...

Въ своята стръвь спрямо всичко мѣстно (особено българско) въ Македония подъ нейно иго сръбската власть отива до тамъ, че убива свои лоялни граждани, които е повикала да служатъ въ войската. Това е станало съ войника отъ санитарния полкъ въ Битоля — Лазаръ Буневъ. По заповѣдь на неговия дружиненъ командиръ — единъ сръбски майоръ, войници го извеждатъ вънъ отъ града и го убиватъ (№ № 328, 330, с. 275). Защото билъ братъ на македонката-българка Мара Бунева, която на 13 януарий 1928 година уби посрѣдъ бѣлъ день всрѣдъ Скопие Велимира Преличъ, юрисконсултъ въ жпуанството, и следъ туй веднага се самозастреля. Той се отличи съ изтезанията, на които бѣше подхвърлилъ запренитѣ македонски студенти, повечето отъ тѣхъ осждени на тежки окови презъ декемврий 1927 година. Сжщо така е и билъ закланъ отъ властьта въ затвора въ Щипъ, Косаре Развигоровъ, братъ на единъ отъ атентаторитѣ срещу генерелъ Ковачевичъ (октомврий 1927 г.)

Изобщо при всички подобни убийства властьта обикновено не полага никакви усилия, за да залови убийцитѣ (№ № 317, 325, 335, 336, 338, 634, с. 456, т. 1.); но затуй пъкъ, когато бжде убитъ нѣкой сърбинъ или нѣкое орждие на властьта, последната подхвърля на страшни изтезания и заплахи подозрѣни българи особено (№ 326, с. 269). Това различно държане на сръбската бласть въ Македония подъ сръбско иго е обяснимо: и въ двата случая жертви сж все хора изъ срѣдата на чуждото и омразно на сръбската власть население: въ първия случай се унищожаватъ хора, чието

www.dlib.mk

сжществуване самата власть не желае; въ втория се изтезава ненавистното на сърбитѣ мѣстно българско (респ. албанско или турско) население въ Македония подъ сръбско иго, неговиятъ тежъкъ животъ се прави още по-тегловенъ.

Убиванитѣ по тоя начинъ отъ самата сръбска власть или пъкъ отъ нейни орждия заематъ различно обществено положение; тѣ сж: търговци, занаятчии, земледѣлци, свещеници, работници, адвокати, прости и учени, богати и бедни (№№ 306 б — 324). Тѣ иматъ само единъ грѣхъ предъ сръбската власть: ползуватъ се всрѣдъ населението съ авторитетъ и влияние, които дължатъ или на личнитѣ си качества и на държането си къмъ населението, или пъкъ на своето минало като работници въ освободителното движение въ Македония, когато тя бѣше подъ турско иго (№№ 306 б, 307, 308, 316, 320, 331, 334, 341, 370). Убиването на тѣзи люде както се спомена обикновено става по списъци (тъй наричанитѣ отъ населението въ Македония „черни списъци"), предварително изработени отъ различни сръбски организации, начело съ крайно шовинистичнитѣ и милитаристична организация „Народна одбрана", „Бѣла рука" или пъкъ дветѣ Удруженьа (№ 346, с. 287—8). Всѣкога съ знанието и участието на самата власть (№№ 306 а, 307—320, 325—327, 329, 331, 338, 341, 627, 630). Жертва на тая стръвь на властьта въ Македония подъ сръбско иго станаха особено много бивши работници за освобождението на Македония отъ турцитѣ.

По всички тия убийства сръбската преса по заповѣдь мълчи. Ако пише за нѣкои отъ тѣхъ, то е пакъ, за да заблуди свѣта. Обикновено тя се опитва да създава диверсии, за да прикрие престжплението на властьта (№ 310, 318, 331, 333, 340, 628, с. 446), като пише или предава съобщения отъ властьта, че убийствата отъ тоя родъ били дѣло на самата ВМРО. Въ дързостьта си да заблуждаватъ свѣта, сръбската преса и властьта отидоха до тамъ, че, напр., убийството на Мише Гавриловъ и неговия синъ Христо (на 31 октомврий 1927 г.) приписаха на тѣхния синъ и братъ . . .

И тѣзи убийства, както и политическитѣ процеси, населението въ Македония подъ сръбско иго — особено българитѣ, изъ чиято срѣда сж взети най-много подобни жертви — ги преценява твърде правилно така: и тѣ сж едно отъ варварскитѣ срѣдства на поробителя-сърбинъ да го дена-

www.dlib.mk

ционализира насилствено. Това заключение се налага на населението толкова по-настойчиво, защото то има живия споменъ за масово избиване, заповѣдано на времето отъ най-високата власть въ Македония подъ сръбско иго: — отъ самия великъ жупанъ. Именно, на 3 мартъ 1923 година, по заповѣдь на щипския великъ жупанъ Добрица Матковичъ, нареченъ отъ македонскитѣ българи „червенъ", поради кръвьта македонска, що е пролѣлъ, въ с. Гарванъ, Радовишко, безъ сждъ бидоха избити съ картечница 28 души невинни селяни, между които и четирима непълновръстни: Мито Здравевъ на 19 години, Константинъ Здравевъ на 18 години, Атанасъ Колевъ на 13 години и Моне Василевъ на 12 години (№ 138).

6. Забѣгване. При този и така упражняванъ тероръ отъ страна на сърбитѣ въ Македония подъ сръбско иго, мнозина отъ застрашенитѣ бѣгатъ въ останалитѣ области на Югославия (№№ 324, 326, с. 271, 327, с. 272, 345—346). Но бидейки и тамъ несигурни за живота си, тѣ забѣгватъ въ чужбина, а на най-много въ България (№№ 347—351 в). Това бѣгство почна още отъ 1913 година — още откато сърбитѣ се увенастаниха въ Македония. Така броятъ на избѣгалитѣ се увеличи още повече. Откжснати отъ своитѣ, измжчвани отъ носталгия по родината, нѣкои отъ тѣхъ се възползуваха отъ дадената отъ сърбитѣ презъ 1924 година амнистия. Следъ дълги проучвания сърбитѣ опредѣлиха, кои сж „непровинени" и имъ дадоха нужднитѣ документи, за да се завърнатъ. Нерѣдко завърналитѣ се по тоя начинъ биватъ подхвърлени на преследвания и изтезания (№№ 347, 349, 350). Така е станало, напр., презъ 1921 година въ Охридъ съ завърналия се младъ свещеникъ Ив. Анастасовъ, чиито случай биде изнесенъ отъ г. Дим. Силяновъ, самъ бѣжанецъ — сега учитель въ гр. Разлогъ — Македония подъ българска власть. Споредъ г. Силянова поменатиятъ свещеникъ е станалъ „жертва на сръбската тирания и инквизиция, следъ като бѣше на 3—4 пжти затварянъ и изтезаванъ въ Охридъ и Битоля и насила направенъ сръбски свещеникъ".* Поради немалко подобни случаи мнозина отъ за-

* в. **Съзнание,** органъ на Българския учителски съюзъ, № 24 отъ 10.III.1928 г.

www.dlib.mk

бѣгналитѣ почнаха да се въздържатъ отъ завръщане. Между това за повечето отъ завърналитѣ се животътъ почна да става несносенъ, поставенъ въ опасность; затова мнозина почнаха да търсятъ начини, какъ да се отърватъ отъ сръбскитѣ заплашвания и преследвания, преди да бѫдатъ унищожени. И се измъкваха отъ родната си страна или съ документи, или пъкъ поеха нелегалния пѫть за самозапазване (№№ 351, 351 а, б, в). Тогава сърбитѣ почнаха да преследватъ и безпокоятъ останалитѣ въ родната земя близки на забѣгналитѣ: за сина — баща му и майка му, братя и сестри, за мѫжа неговитѣ родители, жена и деца (№№ 311, 348, 350). На тѣхъ се даваше известенъ срокъ да направятъ всичко да се върне мѫжътъ, когото искатъ отъ тѣхъ; заплаха: ако това не стане, следъ срока тѣ ще бѫдатъ държани отговорни и др. т.

Презъ време на диктатурата, пакъ по нареждане отъ най-високо мѣсто, вардарскиятъ банъ Жика Лазичъ въ седалището си Скопие даде своята заповѣдь и органи на властьта на 29 срещу 30 априлъ задигнаха отъ кѫщата имъ въ Скопие Миланъ и Тома Велеви, и двамата братя на г-ца Гена Велева, която успѣ да избѣга отъ Скопие въ Виена и отъ тамъ отправи къмъ свѣта своето изложение-зовъ, въ което изнасяше само една незначителна часть отъ насилията и безчинствата на сръбската власть въ Македония. Заедно съ тѣхъ сѫщитѣ органи сѫ задигнали и тѣхния вуйчо — Пеповъ, отъ Велесъ, който случайно по това време е билъ въ Скопие. (М № 1370 отъ 15 май 1930 г.).

Сърбитѣ всѣкакъ се стремятъ да разрушатъ македонското семейство, да „смѣсятъ“ кръвьта си съ македонското население, та по тоя начинъ, чрезъ семейството — да помогнатъ за неговото обезнародностяване (№ № 352—356). За тая цель тѣ се мѫчатъ всѣкакъ да женятъ за сръбкини македонцитѣ, попаднали въ Сърбия, както и сърбитѣ, отишли въ Македония, да женятъ за македонки. Властитѣ даватъ награди и привилегии за подобни женитби. Понеже знаятъ, че не ще бѫдатъ преследвани, много сърби чиновници, пандури изнасилватъ предварително македонскитѣ девойки, за да ги принудятъ по тоя начинъ да се оженятъ за тѣхъ. Много отъ последнитѣ оплакватъ своитѣ дни, попаднали на мѫже порочни — развратни-

www.dlib.mk

ци (особено), комарджии, пияници. Тѣзи нерѣдки нещастни бракове на македонки съ сърби и обратно сж внесли първо известно сепване и въздържане въ срѣдата на македонската младежь, а следъ това и пълно отбѣгване на подобни бракове.

Въ преследването на тая своя цель — да се загнѣздятъ въ македонското семейство и да го разрушатъ като отпорно огнище противъ обезнародностяването — сърбитѣ използуватъ и своята църква.

7. Разкжсване на брака. Най-новото насилие отъ тоя родъ сж редъ случаи отъ разкжсване брака на жени отъ Кратовско, чиито мжже сж забѣгнали въ България, за да избѣгнатъ сръбскитѣ преследвания и евентуално убиване. (№ 356).

Тукъ мжжетѣ като прости работници прекарватъ тегловния животъ на изгнанничеството. Отъ тукъ тѣ дѣлятъ оскждднитѣ си доходи съ своето семейство, останало въ Македония, като му изпращатъ, споредъ силата си, срѣдства за неговата издръжка (№№ 358, 358 а, б, 359, 362—365). Сръбскитѣ властници въ Македония подъ сръбско иго използуватъ тая отдѣленость на мжжетѣ отъ семейството имъ, за да се вмъкнатъ въ македонското семейство и да го разрушатъ. Женитѣ на посоченитѣ забѣгнали мжже биватъ насила застaвяни да се женятъ за сърби (№№ 355—356). Прѣчката, че женитѣ иматъ мжже, макаръ и забѣгнали, бива премахната съ дейното съдействие на самата сръбска черква: нейни служители, начело съ скопския сръбски владика Варнава по настоящемъ сръбски патриархъ въ Бѣлградъ, уреждатъ разкжсването на брака. Набелязанитѣ жертви биватъ заставяни да подпишатъ предварително приготвени отъ сърби заявления за разкжсване на брака, подъ предлогъ, че мжжетѣ имъ забѣгнали и сж ги изоставили на произвола на сждбата, безъ да се грижатъ за тѣхната издръжка (№№ 357, 360). А между това молбитѣ на сжщитѣ жени да ги пустнатъ да имъ дадатъ позволение и документи (паспортъ и др.) да идатъ при мжжетѣ си имъ се отказватъ (№ 358 б). На забѣгналитѣ се врѫчва покана да се явятъ предъ духовния сждъ, за да отговарятъ по отправеното имъ

www.dlib.mk

както се изтъква — скроено — обвинение (№ № 357а, 361). Мжжетѣ не се явяватъ, защото не могатъ да се явятъ; да сторятъ последното, значи да бждатъ направо хвърлени въ затвора, ако преди това сърбитѣ не ги убиятъ, още щомъ стжпятъ на македонска земя подъ сръбска власть. Вмѣсто това, бидейки призовани, тѣ изпращатъ редъ официални документи (банкови удостовѣрения, чекови бланки и други) (№ № 359, 362—365), отъ които се вижда, че споредъ силитѣ си и своитѣ срѣдства, сж пращали пари за издръжка на своитѣ семейства. Както и надлежно официално завѣрени фотографи отъ писма отъ женитѣ имъ за полученитѣ отъ тѣхъ суми, благодарности и други такива (№№ 358а, 358б). — При това положение „духовниятъ сждъ“ решава: разкжсва се бракътъ на Х. съ У. Но съ това работата не се свършва. Мжжетѣ, на които насила сж отнели женитѣ „на законно основание“, подаватъ пакъ заявление, да пуснатъ женитѣ заедно съ децата имъ да си дойдатъ при тѣхъ. Защото, както разкриватъ въ заявленията си, по тоя начинъ различни сръбски пришелци (стражари, пандури, писари, контрачетници и др.) искатъ, като ужъ се оженятъ за женитѣ, чиито бракъ е разкжсанъ по описания начинъ, да турятъ ржка и на тѣхнитѣ имоти отъ първитѣ имъ мжже. Ето имената на нѣкои отъ жертвитѣ, чиито бракъ е разкжсанъ по описания по-горе начинъ:

Салтиръ Ананиевъ	отъ	с. Кнежево,	Кратовско,	жена му	Тодора
Салтиръ Илиевъ	„	„ „	„	„ „	Стана
Нако Георгиевъ	„	„ „	„	„ „	Тофа
Ангелъ Ивановъ	„	„ Приковча	„	„ „	Ристена
Миланъ Кировъ	„	„ Куново,	„	„ „	Ката
Лазаръ Нуневъ	„	„ Кундино,	„	„ „	Тана
Миладинъ Тачевъ	„	„ Добрево,	„	„ „	Костадинка
Авксенти Митовъ	„	„ „	„	„ „	Петра
Георги С. Ангеловъ	„	„ Калиище,	„	„ „	Таса
Якимъ Илиевъ	„	„ Кавракъ,	„	„ „	Илинка

Цѣлата тази трагедия на македонското семейство Македонскиятъ Националенъ Комитетъ е направилъ достояние на самия секретариятъ на О. Н. съ изгложение — изх. № 100 отъ 12. I. 1929 г., надлежно документирано съ самитѣ оригинали за

www.dlib.mk

случая. Затова Националниятъ Комитетъ е получилъ отъ секретарията на О. Н. уведомление № 4/9657/166 отъ 28. I. 929 г.

Третирайки така македонката, сърбитѣ сж се опитали да създадатъ отъ Македония подъ тѣхно иго единъ резервоаръ за бѣли робини, като тамъ сж се явявали „търговци", които сж искали съ различни подмамки да вербуватъ изъ срѣдата на македонскитѣ девойки „стока" за своитѣ развратни домове (№ 366).

Въпрѣки така упражняваното насилие македонскиятъ българинъ пази светостьта на семейното огнище. Броятъ на разкжсанитѣ бракове въ Македония подъ сръбско иго не е голѣмъ; както изнася в. **Политика** отъ 11 май 1931 г., за времето 1921—1930 г. броятъ на разводитѣ въ скопската епархия, която обхваща 3 административни околии отъ турско време — Скопска, Кумановска и Тетовска — е възлизалъ на 777. Отъ тоя фактъ вестникътъ правилно заключава, че „обществениятъ моралъ" на народа въ Македония „е все още високъ".

Въ Македония подъ гръцко иго сжщо не липсватъ случаи отъ подобно естество. Така, „арменчанецъ" въ едно писмо отъ Леринско изнася следния фактъ:

„Дъщерята на учителя отъ леринското село Арменско, Вангелъ Боголовъ, отъ дълго време се любѣше съ сина на Димитъръ Врайчевъ, отъ сжщото село. Родителитѣ на момъка и момата съ симпатия гледаха на любовьта на младитѣ и най-сетне решиха да ги задомятъ. Всичко приготвиха и презъ м. септемврий 1930 година щѣха да направятъ годежа. Но въ това време пришелецътъ-попъ въ селото, който е настаненъ въ селото ни следъ като гръцката власть пропжди българския ни свещеникъ, се появи отъ невидѣлища и попрѣчи на годежа. Попътъ отиде при родителитѣ на младитѣ и имъ заяви, че или ще се откажатъ отъ намѣрението си, или скжпо ще платятъ, защото той, попътъ, искалъ момата да се омжжи за неговия синъ.

За да постигне пъкления си замисъль, попътъ отиде въ Леринъ и наклевети на властитѣ бащата на момата, че билъ опасенъ българинъ и като такъвъ трѣбвало да бжде прогоненъ отъ родното му село, а момичето му да остане, за да се омжжи за неговия синъ. Вангелъ Боголовъ, като узналъ за доносничеството на попа, заведе дѣло противъ него. Но гръцкиятъ сждъ, както това обикновено става по насъ, вмѣсто да накаже клеветника и насилника, осжди тжжителя на 85 дена затворъ, или да плати 16 хиляди драхми глоба. За да се отърве отъ затвора, Боголовъ плати глобата, но това не можа да го отърве отъ попа — злодей. Найсетне, съ заплашвания и други похвати, попътъ осуети законния бракъ и насилствено застави дъщерята на Вангелъ Боголовъ да се омжжи за непрокопсания му синъ (**М.** № 1305 отъ 24.II.1931 г.).

www.dlib.mk

8. Затваряне на населението въ себе си. Спонтанни манифестации.

Съ подобни и още много други и най-разнообразни форми и проявления на насилието и гнета надъ населението — особено българското — се е стигнало до тамъ, че то се е затворило напълно въ себе си, бидейки крайно предпазливо, въздържано и недовѣрчиво предъ чужденеца. Защото то е подхвърлено на едно страхотно съгледачество и подслушване (шпионажъ). Всѣки гражданинъ, както се изтъкна вече, на времето е бивалъ задълженъ отъ скопския жупанъ Наумовичъ да му донася за всичко подозрително (№ 326). Населението бива подхвърлено на внезапни претърсвания, обиски на улицата, въ кжщи и въ публичнитѣ заведения. Затова, докато по нѣкакъвъ другъ начинъ не внуши довѣрие у своя събеседникъ изъ срѣдата на народа въ Македония, чужденецътъ не може да получи отговоръ за неговото — на народа — истинско положение. Дори нѣщо повече: предъ чужденеца той отбѣгва да отговаря направо на въпроса за своето народностно чувство и съзнание, за своята народностна принадлежность, а отговаря съ неопредѣленото нагледъ, но многозначително „овдешни сме“ (№ 370). Защото трѣбва да се помни добре, че въ Македония подъ сръбско и подъ гръцко робство се инкриминира дори българофилството! Както се изтъкна вече, генералъ Наумовичъ, довѣрено лице на краль Александра, когато отишелъ да поеме своето жупанство въ Скопие, е укорилъ публично нѣкои сръбски политически партии, че отъ партийни интереси правѣли отстжпки на нѣкои мѣстни люде, които били „български настроени!“ (№№ 326, 371) И за това, че е показалъ човѣщина къмъ македонскитѣ студенти, сждени въ Скопие презъ декември 1927 година, биде убитъ въ сжщия градъ влиятелниятъ албанецъ Кяни бегъ. И нека не бжде чудно, ако чужденецътъ изобщо престане да чува въ самата Македония и тоя отговоръ, а само такъвъ, какъвто Бѣлградъ и Атина сж заповѣдали на своитѣ многобройни орждия; защото тѣ се движатъ невидими предъ чужденеца и разгласяватъ всрѣдъ населението, какво да отговаря на задаванитѣ му отъ чужденеца щекотливи въпроси, като го предупреждаватъ, че се следи за неговитѣ (на населението) отговори (№ № 367, 368, 369). И тѣзи предупреждения сж вече ненуждни: населението много добре познава

www.dlib.mk

похватитѣ на своитѣ поробители. Тѣмъ не сж чужди провокацията, измамата (№ № 307, 308, 312, 313, 316, 322) и шантажътъ спрямо туземното население (№ 372). То бива тероризирано съ заплашителни писма (№ 326, с. 280—1), изпращани отъ сръбски и гръцки организации съ знанието на властьта, или подхвърляни отъ нейни орждия писма съ престжпно съдържание (№ 326, с. 270—271). И понеже гражданството е убедено, че тѣзи документи изхождатъ отъ самата власть или отъ нейни орждия (№ 327, края) то се затваря все повече въ себе си, а не се отнася до нея: знае, че властьта и по тоя начинъ го тероризира.

Въпрѣки всичко това, българското население, както и останалитѣ — въ Македония подъ сръбска и гръцка власть — при различнитѣ случаи спонтанно проявява своята душа и своята отдѣленость отъ поробителитѣ му (№ № 373—378). На по-важни политически процеси то масово присжтствува и ги следи съ жива и нескривана симпатия къмъ подсждимитѣ, жертва на тиранията (№ 375); когато погребватъ нѣкого, убитъ отъ поробителитѣ, населението масово го изпраща до вѣчното му жилище, като по тоя начинъ мълчаливо, но внушително, осжжда убийцитѣ и тѣхнитѣ вдъхновители (№ 317).

www.dlib.mk

www.dlib.mk

ГЛАВА ДЕСЕТА

Борби за българщината на българитѣ въ Македония подъ гръцко иго и сръбско. Женевски протоколъ Калфовъ — Политисъ. Сръбски претенции.

„Гърция се задължава да даде пълно и цѣлостно покровителство на живота и свободата на всички жители безъ разлика на рождение, народность, езикъ, раса или религия . . .“ (чл. 2 ал. 1).

1. История на Женевския протоколъ (Калфовъ-Политисъ). Жестока е официалната гавра съ името и съзнанието на българитѣ, останали въ Македония подъ гръцка власть. Въпрѣки „Договора за покровителство на негръцкитѣ народности въ Гърция“, „сключенъ между главнитѣ съюзни сили съ Гърция, подписанъ на 10 августъ 1920 г. въ Севъръ“, който въ своитѣ чл. 3 и 4 изрично изтъква и признава „б ъ л г а р с к и . . граждани“ (чл. 3), „лица отъ б ъ л г а р с к а народность“ (чл. 4), гръцката държава не направи нищо, за да изпълни действително задълженията си спрямо българитѣ въ Македония подъ гръцко иго.* Тя отрече народностьта имъ, унищожи тѣхнитѣ културно-национални институти (училища, черкви, преса, печатници, читалища и др.), а онѣзи, които упорствуваха въ своето народностно съзнание и име, преследваше всѣкакъ (побои, запирания, изгонване, убиване и др.). Понеже гръцкото правителство видѣ, че съ

---

* Наистина, гръцкиятъ министъръ-председатель г. Венизелосъ твърде галантно заяви предъ г. г. Хр. Силяновъ и д-ръ Нейковъ, двамата вестникари, отъ които първиятъ председатель на журналистическото дружество въ София, български делегати на първата балканска конференция, събрала се въ Атина въ края на 1930 год., че той ще даде на българитѣ тѣхнитѣ черкви и училища, ако се явятъ да си ги поискатъ. Но следъ всичко изложено и следъ всичко, що би последвало, една подобна постѫпка тази готовность на г. Венизелоза звучи като подигравка.

www.dlib.mk

тази политика спрямо българитѣ въ Македония подъ гръцка власть не може да постигне своитѣ цели, благодарение усилията и постжпкитѣ на българското правителство, то даде видъ, че се примирява съ българитѣ, че ги признава. За тая цель на 29 септемврий 1924 година въ тържествено заседание на О. Н. въ Женева се подписа отъ България и Гърция двоенъ протоколъ по отдѣлно съ О. Н. за третирането на съответното българско и гръцко малцинство въ двѣтѣ държави. Тоя протоколъ биде приподписанъ и отъ сръ Ерикъ Дръмондъ, главенъ секретарь на О. Н. Съ тоя протоколъ изрично и тържествено се признаваше и потвърждаваше още за единъ излишенъ пжть българската народность на славянското население въ Македония подъ гръцка власть. Като на българско малцинство, нему се потвърждаваха повторно и гарантираха признатитѣ отъ самия мирень договоръ културни и народностни права на свои училища, черкви и други културнонационални институти. Тоя протоколъ бѣше създаденъ съ едничката цель — да се създаде единъ изпълнителенъ органъ, който да тури въ действие договорнитѣ клаузи за малцинствата. Тоя протоколъ създаваше единъ съвещателенъ институтъ подъ председателството на представителитѣ на Обществото на Народитѣ — тогава г-да подполковникъ Корфъ (швейцарецъ) и майоръ Марселъ де Рооверъ (белгиецъ)— които трѣбваше да подпомогнатъ двѣтѣ правителства въ усилията имъ постепенно да приложатъ тѣзи клаузи. Тѣзи представители имаха право да получаватъ всички оплаквания, петиции и протести отъ страна на малцинствата, да правятъ предложения на двѣтѣ правителства досѣжно съответнитѣ малцинства и всѣки 6 месеца да правятъ докладъ на О. Н. за стореното отъ тѣхъ въ тая область.

Сждбата на тоя протоколъ въ двѣтѣ страни бѣ различна: българското Народно събрание въ София прие протокола и го ратифицира, а гръцкиятъ парламентъ въ Атина, по натискъ отъ страна на Бѣлградъ, както туй разкри въ вестникъ **Times** неговиятъ особенъ пратеникъ на Балканитѣ (№ 379, 381), на 3. февруарий 1925 година го отхвърли. Въ следната сесия на Съвета на О. Н. — мартъ 1925 година — биде отново разгледана сждбата на тоя протоколъ. Въ писмото отъ 11 февруарий 1925

www.dlib.mk

година, отправено отъ гръцкия пълномощенъ министъръ до секретарията на О. Н., решението на гръцкия парламентъ се мотивираше така: 1) протоколътъ, подписанъ отъ г. Политисъ, представитель и пълномощникъ на гръцката държава, и г. Калфовъ, външенъ министъръ на България, неинъ представитель и пълномощникъ, противоречелъ на общитѣ постановления на действуващия тогава (и днесъ) договоръ за малцинствата; 2) постановленията на тоя протоколъ създавали една процедура, несъвмѣстима съ общоприетия принципъ, че постановленията за малцинствата изключватъ всѣкаква намѣса въ вжтрешнитѣ работи на държавата.

Тази мотивировка се даваше при наличностьта на чл. 1 и 16 отъ Договора, въ който изрично стои: „Гърция се задължава да признае постановленията, включени въ чл. 2 до 8 включително на настоящата глава (тѣзи членове уреждатъ гражданското и правнополитическото положение на самитѣ малцинства — б. Ver.), като основни закони и никакъвъ законъ, никакъвъ правилникъ, никакво официално дѣло не могатъ да взиматъ надмощие надъ тѣхъ“ (чл. 1). А чл. 16 гласи: „Гърция се съгласява, че, доколкото постановленията на предшествуващитѣ членове докосватъ лица, които принадлежатъ на племенни, вѣрски или езикови малцинства, тѣзи постановления съставляватъ задължения отъ международенъ интересъ и ще бждатъ поставени подъ гаранцията на О. Н. Тѣ не могатъ да се видоизмѣняватъ безъ съгласието на мнозинството отъ Съвета на О. Н. . . . .

Гърция одобрява, щото всѣки членъ отъ Съвета на О. Н. да има право да обръща вниманието на Съвета върху всѣко отклонение, отъ което и да било отъ тѣзи задължения, и Съветътъ да може да постжпи по такъвъ начинъ и да даде такива наставления, които ще се смѣтнатъ подходящи и ефикасни за случая . . .“

Съръ Остинъ Чембърлейнъ, британски външенъ министъръ, сжщиятъ, който докладва протокола Калфовъ—Политисъ, докладва на 14.III. 1925 година сжщо така на Съвета и мотивировката отъ гръцка страна за отхвърлянето на протокола и даде следнитѣ обяснения по нея:

„Договоритѣ за малцинствата поставятъ на последна

www.dlib.mk

инстанция контрола на О. Н. по отношение обещанитѣ права на малцинствата отъ правителствата на заинтересованитѣ страни, на етническитѣ и други малцинства, които живѣятъ върху територииитѣ на държавата, отъ името или въ името на която представителитѣ на това правителство сж подписали договора за малцинствата. Такава е мѣрката, въ която държавитѣ, що сж поели тѣзи задължения, допуснаха едно стѣснение на тѣхнитѣ суверенни права. Азъ употрѣбявамъ нарочно израза „такава е мѣрката“. Въ този случай това не е унизително отказване, но е съучастие полезно, доброволно дадено на политиката на международното сътрудничество; това присъединяване бѣше сжщо свободно дадено и не носѣше никаква щета нито за достойнството на държавата — така, както не досѣга и достойнството на всѣка велика държава, която се е съгласила да ограничи своя суверенитетъ по въпроситѣ, каквито сж разоржжаването и арбитражътъ; тя не бѣше нито по-малко спонтанна, нито помалко почтена отъ тази на всички ония държави, които подписаха пакта за създаване на О. Н. Въ тия въпроси ние не можемъ да имаме криво разбрано честолюбие.

Тезата, която се подразумява въ гръцката нота, ми изглежда отъ естество повече да намали, отколкото да защити достойнство, що се приписва на суверенностьта на една държава.“

На друго мѣсто въ сжщия докладъ съръ Остинъ Чемберлейнъ казва: „При все това е невъзможно да не се признае, че прилагането или неприлагането на протокола“ — на въпросния протоколъ — „представлява за България единъ косвенъ интересъ. Ако, прочее, съветътъ е разположенъ да разглежда протокола като незадължителенъ за гръцкото правителство, той се намира въ моралното задължение да бди надъ това, щото косвенитѣ интереси на българското правителство, така сжщо както и по-прямитѣ интереси на славяногласнитѣ малцинства, да не бждатъ пожертвувани отъ самия този фактъ.“

Въ сжщия докладъ на края сж формулирани три въпроса къмъ гръцкото правителство, последниятъ отъ които е следниятъ: „Кои сж, споредъ гръцкото правителство, нуждитѣ на малцинството, говорещо славянски езикъ, по отношение на вѣрата и образованието, и кои сж мѣркитѣ, кои-

www.dlib.mk

то Гърция е взела или смѣта да вземе за задоволяване на тия нужди?“

Съветътъ на О. Н. прие доклада на Чембърлейна, неговитѣ обяснения и поставенитѣ въпроси безъ възражения и разисквания.

Ужъ изпълнявайки доброволно задълженията си по мирния договоръ и вслушвайки се ужъ въ препоржкитѣ на тоя отхвърленъ отъ нея протоколъ, Гърция поржча на свои чиновници да изработятъ т. н. Abecedar, за който исторя-та ще има да говори и да описва условията, при които сж живѣли малцинствата въ наше време. Този Abecedar биде напечатанъ съ непознатата на населението и чуждата нему латиница, когато българската азбука е кирилицата, и на единъ изкривенъ, невъзможенъ — нито български народенъ (диалектиченъ), нито книжовенъ езикъ. Този Abecedar остана като документъ и паметникъ за времето на О. Н., за да бере праха и да гние по рафтоветѣ на просвѣтното министерство въ Атина.

Въпрѣки тѣзи и такива признания за българското население въ Македония подъ гръцка власть, въ учредения въ Гърция отъ г. Венизелоса сенатъ се предвиждатъ, както вече се изтъкна, като представители на малцинствата само турци (1), и евреи (1); представители на „славяногласнитѣ“ (т. е. на българитѣ) не се предвиждатъ и нѣма.

2. Свидетелства и признания за народностната принадлежность на македонскитѣ „славяни“.

Въ връзка съ тоя протоколъ — Калфовъ-Политисъ — официална Сърбия и сръбската преса излѣзоха съ претенцията, че „славянитѣ“ въ Македония подъ гръцка власть образували „сръбско“ малцинство, еднородно съ населението, което обитава частьта отъ Македония подъ сръбска власть. Отбивайки претенциитѣ на своитѣ съюзници, цѣлата гръцка преса, въ това число и официозитѣ (№ 380), изтъкваха, че „славянското“ население отъ двѣтѣ страни на гръцко-сръбската граница (която разкжсва Македония отъ западъ къмъ истокъ) е отъ единъ и сжщъ произходъ и съ едно и сжщо народностно съзнание и чувство, и твърдѣше, че „славянското“ население въ Македония подъ сръбско иго е б ъ л г а р с к о по съзнание, чувство, духъ, по езикъ, нрави и обичаи, по своята история, а не сръбско.

www.dlib.mk

Независимо отъ това, и следъ тоя печаленъ край на историята съ женевския протоколъ, самитѣ гърци, като пишатъ, изтърваватъ истината: наричатъ „славяногласнитѣ", „българогласнитѣ" елини такива, каквито си сж: — българи; — напр., г. Конитополусъ въ една своя статия въ атинския в. Пройа, препечатана въ солунския в. Progrès отъ 23.XII.1926 г., въ една своя препирня, между другото, пише: „В. „Македония" ни обвиняева, че сме премахнали всички училища и черкви на българитѣ (подч. Ver.) въ Македония и че сме имъ прѣчили да говорятъ на своя майчинъ езикъ. Това не е вѣрно (**М.** № 68 отъ 30.XII.1926 г.).

Официални лица — гърци и днесъ, говорейки за изселенитѣ „славяни" отъ Македония подъ гръцка власть и за онѣзи, които сж останали тамъ, наричатъ ги и ги смѣтатъ българи. Това е съ г. А. А. Палисъ, общественикъ, членъ отъ комисията по настаняване бѣжанцитѣ въ Гърция (срв. № 581).

Безпристрастната европейска наука въ лицето на редъ свои именити и съ научна съвѣсть учени отъ всички народи и на безпристрастни и обективни наблюдатели — пжтешественици, като почнемъ отъ най-старо време и стигнемъ до днесъ, е установила, безспорно и опредѣлено, народностния ликъ на македонскитѣ славяни такъвъ, какъвто сж го установили тѣхнитѣ борби, водени ведно съ останалия цѣлокупенъ български народъ, още докато бѣше той подъ турско робство (до 1878 година). Тази истина, установена едногласно, е: македонскитѣ славяни сж българи (№ № 382—426; 427—449).

3. Сръбски признания. Тази истина, въплъщаваща се въ тѣзи борби, сж признавали и самитѣ сърби, преди да ги бѣше обхванала жаждата да заграбятъ Македония. Като почнемъ още преди тѣхния именитъ Вукъ Стефановичъ Караджичъ (1786—1864 година), който събра тѣхното народно поетично богатство и тури основитѣ на днешния книжовенъ сръбски езикъ и правописъ и който на 1815 и 1822 година пръвъ издаде македонски пѣсни, които озаглави „български пѣсни", та стигнемъ до руско-турската война отъ 1877 година, която донесе освобождението на днешна България, въ вестници, списания,

www.dlib.mk

учебници, писма, научни съчинения, официални документи — изобщо всѣкога и всѣкжде сърбитѣ (учени, дипломати, вестникари, интелигенция, народъ) знаеха и признаваха македонскитѣ славяни за българи (№ № 450—496).

Заграбването на български земи става ржководно начало на сръбската държавна политика още отъ възкръсването на сръбската държава въ началото на 19 в. Цѣлиятъ тоя вѣкъ е изпълненъ съ настжпателното движение на сръбската държава къмъ истокъ и югоистокъ — къмъ земи съ българско население. На 1877 г. тя окончателно заседна въ Моравско и зае Зайчарско, Пиротско, Лесковско и Вранско. До освобождението на България (1878 год.) въ срѣдата на самата сръбска интелигенция не бѣха рѣдки гласоветѣ, които осмиваха и укоряваха рѣдкитѣ отначало сръбски шовинистични избухвания и претенции. Но следъ освобождението на България и особено следъ съединението на северна България съ южна (1885 година), цель на сръбската държавна политика стана и заграбването на Македония. Отъ тогава сръбската интелигенция пригърна тази идея, а сръбската наука се постави въ нейна услуга, като се зае и да я обоснове научно. Редъ представители на сръбската официална наука изстжпиха да обосноватъ „научно“ тая държавнополитическа идея. Найвидни нейни научни теоретици до Балканската война отъ 1912 година бѣха проф. Йованъ Цвиичъ (вече покойникъ, геологъ-географъ) и проф. Александъръ Беличъ (филологъ).

За да придадатъ привидна научна обосновка на политическитѣ тежнения на сръбската официална политика до 1912 година, тѣ измислиха теорията за „славянството“ на македонскитѣ българи. Споредъ тая теория македонскитѣ българи били една неоформена народностно „славянска“ маса, която нѣмала опредѣлено народностно съзнание. То се създавало отъ различни национални пропаганди; затова лесно било отъ тая маса да се създаде въ народностно отношение, каквото се пожелаело: лесно македонскитѣ „славяни“ могли да станатъ и българи, и сърби, и всѣкакви . . . Толкова повече, че македонскитѣ „славяни“ — споредъ допълнението на тая сръбска теория — били превърнати въ българи благодарение пропагандата на Българската Екзархия въ Цариградъ.

www.dlib.mk

4. Македонски борби за народна просвѣта и духовна свобода. а. До освобождението на България — 1878 г.

Последната биде учредена съ султански ферманъ отъ 28 февруарий (12 мартъ) 1870 година и е плодъ на ожесточена борба на цѣлокупния български народъ за своя народна черква, училище, духовенство и учителство противъ усилията на гръцката вселенска патриаршия въ Цариградъ да затрие и погърчи българския народъ (№ № 497—550).

Преди още да бѫде създадена Екзархията, македонскитѣ българи на свои срѣдства и по свой починъ, преодолявайки различни прѣчки отъ гръцка и турска страна, отваряха свои училища, черкви и манастири, издържаха ги, строеха имъ сгради. Ето нѣкои само (измежду многото) свидетелства:

1. Сіѧ оучилищная сграда къ просвѣщеніи Болгарскіѧ младенци трѣхъ махалъ: Месокастро, Хаджи Касъмъ и Скендеръ Беи съзыда ся въ лѣто 1852 юліѧ 15 г. Охридъ. — Камененъ надписъ въ основитѣ на изгорѣлото на 7 юлий с. с. 1904 г. училище **Преображение** въ **Охридъ**.[1]

2. Тоя свети храмъ на прѣсветая и славна велика мѫченица Недѣля се издігнѫ отъ основание съ иждивението на Българитѣ при владикуването на вісокопрѣосвещенния г-нъ г-нъ Венедиктъ Византийски който и я освети. Битоля 13 октомврий 1863 год. — Хубавъ мраморенъ надписъ на историческата въ **гр. Битоля** долномахаленска **църква Св. Недѣля** — (**М.** № 632 отъ 19. XI. 28 г.)

3. Направи се сия гробница съ пожертвование отъ православнитѣ Българи въ 1864 г. мартъ 1-ий Скопие. — Плоченъ надписъ надъ вратата на костницата въ църквата „Св. Спасъ".[2]

4. Иждивениемъ Болгарскіотъ терзійски еснафъ. — Надписъ отъ 1867 г., върху мраморна плоча въ една отъ стаитѣ на Трескавския стиръ край Прилепъ [3].

По тоя начинъ — до основаването на Екзархията — македонскитѣ българи бѣха отворили въ своята земя вече

---

[1] Изъ „Статистически сведения за българското основно училище „Преображение" въ квартала Месокастро (Архива въ Бълг. Екзархия въ св. Синодъ въ София).

[2] **А. М. Селищевъ.** Отчетъ о занятіяхъ заграничныхъ. Казань, 1915.

[3] А. П. Стоиловъ. Сборникъ за нар. умотв., наука и книжнина. XVI—XVII, с. 495.

www.dlib.mk

около 180 български училище. Така че не Екзархията създаде българската народность подъ турско робство, а тя е рожба и плодъ на съзнанието, борбитѣ и усилията на цѣлокупния български народъ въ предѣлитѣ на нѣкогашната Турска империя и вънъ отъ нея да си създаде единъ народенъ институтъ, който да организира неговия духовенъ и културнопросвѣтенъ животъ, да го насочва и ржководи. Въ тѣзи борби и усилия иматъ свой голѣмъ дѣлъ и македонскитѣ българи (№ № 498—550). Нѣщо повече; тѣ първи дигнаха и развиха знамето на тая борба: българитѣ отъ македонското Скопие първи на 1829 година поискаха отъ гръцката патриаршия въ Цариградъ да имъ изпрати за владика българинъ, тъй като гръцкитѣ духовници безмилостно ограбваха българското християнско население. (№ № 521—524). Най-тежка и упорита бѣше тая борба тъкмо въ Македония (Охридъ, Кукушъ, Дойранъ, Солунъ, Битоля и др.). Въ нея паднаха жертва на кознитѣ и клеветитѣ на гръцкитѣ владици въ Македония редъ борци начело съ двамата братя Миладинови (Димитъръ и Константинъ), родомъ отъ Струга (въ Македония днесъ подъ сръбско иго) и отровени или починали отъ тифъ въ Цариградъ въ втората половина на януарий 1862 година. По-малкиятъ отъ двамата братя — Константинъ — бѣше завършилъ два университета (въ Атина и Москва). Въ тая тежка борба и самото централно правителство въ Цариградъ е знаело, че българитѣ — между тѣхъ и онѣзи отъ Македония — се бунтуватъ срещу духовното иго на гръцката патриаршия въ Цариградъ или срещу политическото иго на турцитѣ. Затова то пращаше свои тайни нареждания до най-висшитѣ свои административни чиновници — валиитѣ — и въ Македония, на които говори за настроението на българитѣ тамъ, за отношението къмъ тѣхъ и др. Въ едно отъ тия тайни нареждания четемъ:

Тайно окржжно.

До валиитѣ, окржжнитѣ управители и околийски началници на Видинъ, Русчукъ, Тулча, Кюстенджа, Шуменъ, Пловдивъ, София, **Битоля, Скопие.**

Говори се, че въ повечето мѣста въ Румели (безъ Мора—Гърция, Арнаутлъка — Албания — б. н.) нѣкои подбудители ще хвърлятъ семето на бунта у българитѣ (булгарларън ичине). Нѣма нужда да се изтъква, че тѣзи, които се борятъ за народность и раса въ Европа, сж съединени съ други, които желаятъ да разрушатъ общественото спокойствие. Искрата на тѣзи

www.dlib.mk

вѣяния и въстания въ Европа — да пази Богъ — би могла да се разпространи и запали бунтъ въ земитѣ на султана.

За да не се даде просторъ на тѣзи зломишленици, които замислюватъ да запалятъ пламъка на бунта, трѣбва да се внимава и постжпва осторожно, особено спрямо мнозинството отъ населението на Българія (Булгаристан ехалисинин), което е простичко и наклонно на такива мисли и лесно ще се подаде на въпроснитѣ подстрекатели.

23 реджебъ 1277 г. отъ хеджира (23 януарий 1861 г.).[1]

Има много свидетелства, отъ които се вижда, че когато македонскитѣ българи водѣха тая тежка борба, сръбското правителство тогава и отдѣлни шовинисти сърби — интелигенти се стремѣха всѣкакъ да я използватъ, като си създадатъ привърженици и последователи всрѣдъ македонскитѣ българи. За тая цель тѣ бѣха готови да имъ правятъ различни „услуги": изпращаха безплатно книги, подаръци и други. Но населението се отнасяше твърде предпазливо и недовѣрчиво къмъ всички тия прояви отъ сръбска страна, понеже то правилно схващаше скритата помисъль на всички тия „услуги", както се вижда отъ нѣкои свидетелства отъ онова време: то ги отричаше и отхвърляше въ много случаи (№ 570, с. 380).

И тъкмо плодъ на тѣзи усилия и борби се явява Българската Екзархия въ Цариградъ, „църковна область", както гласи т. I отъ султанския фермань за нейното учредяване (28 февруарий — 12 мартъ — 1870 година), която обхващаше всички земи въ Турската империя, въ които живѣели българи, участвували въ борбата за самостойна народна църква. Въ т. IV, ал. 2 между другитѣ епархии, образуващи Екзархията, се споменува отъ Македония Велешката епархия. Въ следната алинея на сжщата точка стои: „Ако въ мѣстности вънъ отъ тѣзи, що се изброиха, православното население единодушно или поне $^2/_3$ отъ него изкаже желание да премине подъ ведомството на екзарха, молбата му ще се изпълни". Затова презъ 1872 година се предприе първото народно допитване въ Македония и резултатътъ отъ него бѣше, че въ Скопската епархия и Охридската (днесъ въ Македония подъ сръбска власть) населението съ едно огромно мнозинство, далечъ надминаващо изискванитѣ отъ фермана $^2/_3$, поиска свои народни български вла-

[1] Панчо Доревъ. **Българскитѣ земи** — в. **Зора** № 3091 отъ 21. X. 1929.

www.dlib.mk

дици. Именно: населението въ обширната Скопска епархия съ градоветѣ Скопие, Куманово, Тетово, Гостиваръ, Враня и 660 села, отъ които нѣколко смѣсени (мохамедани и християни) изяви своята българска народность. Вѣрни на цариградската гръцка патриаршия останаха 60 кжщи въ Тетово, 150 въ Скопие (всички цинцарски), 50 въ Куманово, нѣколко въ Враня и едва 10—11 села. На 8 юний с. г. биде избранъ за български митрополитъ Доротей. — Въ Охридъ пъкъ 220 села и четиритѣ града (Охридъ, Ресенъ, Струга, Крушево) гласуваха за българската църква, а на патриаршията останаха вѣрни 2 цинцарски села и 2 български, зависещи отъ манастира Св. Наумъ, който бѣше въ гръцки ржце. На 1874 година вече Велешката епархия има свой български митрополитъ. Сжщо така и въ епархиитѣ Дебъръ, Пелагония (Битоля), Мъгленъ, Струмица, Костуръ, Дойранъ, Сѣръ, Драма, Мелникъ, Воденъ — $^2/_3$ отъ населението покъсно поиска свои владици.

А това народно допитване се е произвеждало при условия не особено благоприятни за българитѣ въ Македония, както личи отъ описанието, що дава на процедурата по допитването рускиятъ вицеконсулъ въ Битоля, В. Максимовъ:

„Въ градския меджелисъ (съветъ), гдето митрополитътъ (гръцкиятъ(е членъ, повикватъ свещеника, мухтаря на квартала (ако допитването става въ града), на селото (ако искатъ да узнаятъ мнението на неговитѣ жители) двама първенци".

И разсжждава по-нататъкъ Максимовъ:

„Като длъжностни лица, които иматъ общъ интересъ, мухтарътъ и свещеникътъ действуватъ заедно. Като не виждатъ въ меджелиса легални членове на новата черковна ерархия, тѣ, отъ страхъ да не загубятъ дохода си, не ще се осмѣлятъ въ присжтствието на гръцкия митрополитъ да се изкажатъ противъ него. Вследствие на това при най-благоприятни обстоятелства гласоветѣ на допитванитѣ ще се раздѣлятъ по равно (иматъ се предвидъ условията въ Битоля въ онова време — бел. Ver.). Подиръ това пъкъ меджелисътъ ще вземе своето решение, което, безъ съмнение, ще бжде дадено подъ влиянието на гръцкия ерархъ."*

На първия български народенъ съборъ,

Донесение № 84 отъ 14 окт. 1873 г. до генералъ Н. П. Игнатиевъ, руски пълномощенъ министъръ въ Цариградъ — А Селищев. О переселении македонских болгар въ Россию и греко-болгарския спор в Битольской и Охридской областях — сп. **Македон. прегл.**, V, 4, с. 38

www.dlib.mk

който се събралъ на 15 мартъ 1871 година въ Цариградъ, за да изработи и приеме устава (конституцията) на Българската Екзархия се явили представители и отъ Македония И затова въ благодарствения адресъ до великия везиръ отъ Събора четемъ имената и на следнитѣ представители на македонскитѣ българи отъ епархиитѣ: Скопска — икономъ Георги, Струмишка — попъ Тодоръ, Охридска — Миле Манчевъ, Битолска — Тодоръ Кусевъ, Воденска — Георги Гововъ, Драмска — Коста Здравевъ. Тая истина за възникването на Българската Екзархия въ Цариградъ признаваха сами сърбитѣ, когато тя се учредяваше, и чрезъ своитѣ печатни издания я подпасяха на своя народъ като радостна весть. Ето едно красноречиво сръбско свидетелство отъ онова време:

ЦАРИГРАД, 7 Маја.

Мислим да ће интересантно бити да вашим читаоцима саопштим имена оних бугарских представника који се после 450 год. сакупише 15. Марта 1871. год. у престолници некадашње величине и славе византинске, да се братски посаветују како ће довести у ред своју цркву која беше до пре десетину год. изложена пљену покварених фанариота и која још и данас страда по тужној Македонији од њих.

Представнике, које ћу вам ниже изложити можда ће се увидети вашим читаоцима врло мален број према броју бугарског народа. То је истина, но не треба се чудити, јер се наша браћа бугари сложише, па између многи који беху дошли изабраше 32 по најбољи и да не би општине биле изложене великом трошку одредише да један посланик заступа 3—5 општина. Сва су та лица одлична у раду, неки се између њих одликовао на књижевном раду неки учитељством, а има лица која су највише радила да се фанариоти протерају Ја ћу вам их изложити са изузетком царских комесара и владика.

www.dlib.mk

Охридске епархије представник Манојло Кјурчи; *битолске епархије* Тодор Кусевич, *велеске епархије*. Костантин Шулев. *скопске епархије*. Иконим поп Ђорђе и Стојан Костов. *стурске епархије*. поп Тодор и Костантин поп Гутов; *воденске епархије*. Ђорђе Гогов; *неврокопске епархије*. Коста Сараоров; *кустендилске епархије*. Димитар Ангелов и Иконим поп Апостол *самоковске епархије*. Христо; *софијске епархије* Хаџи-Мано и Христо Стојанов. *нишске епархије*, архимандрит Виктор; *пиротске*. (*нишавске*) *епархије*. Коста Даскалов; *видинске епархије*. Никодо Прванов; *врачанске епархије*. Никодо Занкинов; *ловчанске епархије*. Маро Павлов; *трновске епархије*. Петар Ангелов. Кланчо Кесарав. Н Махајловски и Х. Савов; *рушчушке епархије*. поп Петар Арнаудов; *силистрнске епаркије* Димитр Тодоров и Сава Доброплодни; *варненске епарх.* Х. Иванов. *преславске епархије*, Величко Х. Савов; *сливенске епархије*. Чинтулов и Стеван Стеванов из Бургас; *едренске епар.* Јанов Геров; *пловдивске епархије*. Ђорђе Грујев и М. Д. Балабанов.

в. **Јединство** — Бѣлградъ — № 102 отъ 19. V. 1871.

И следъ учредяването на Екзархията въ Цариградъ прибирането на българитѣ отъ Македония подъ нейното лоно не е вървѣло свободно и безъ противодействие отъ страна на гръцки духовници, сдружени съ мѣстни високи турски сановници (№№ 556—559). Така, споредъ донесението № 156 отъ 2 ноември 1874 г. отъ битолския руски вицеконсулъ В. Максимовъ до руския посланикъ въ Цариградъ генералъ Игнатиевъ, за Екзархията се били обявили всички селища отъ Дебърската околия и 54 отъ Кичевската, докато само 25 села още отъ Кичевско държели съ патриаршията. Така, пакъ споредъ сжщия Максимовъ, битолскиятъ валия Али Саибъ паша взелъ гръцка страна, не давалъ ходъ

www.dlib.mk

на осъмь български оплаквания срещу битолския гръцки митрополитъ Антима, а пратилъ на заточение архимандрита Козма, „уважавания отъ кичевци игуменъ на манастира Св. Богородица", като „человѣкъ безпокойный грозящій произвести въ краѣ смуты".* Това отнасяне къмъ дветѣ страни се изразявало въ цѣлостна и строго преследвана политика на мѣстнитѣ власти: „Къ сему-же должно присоединить общее преслѣдованіе лицъ, считаемыхъ во главѣ болгарскаго движенія (п. Ver.) и къ какимъ нельзя не отнести преосвящ. Наѳанаила Охридскаго. Самимъ саномъ поставленный въ необходимость принимать сторонниковъ Экзархата и подавать имъ въ случаѣ нужды совѣты, этотъ . . . Архипастырь возбудилъ неудовольствіе генералъ-губернатора Битоліи, который ставитъ ему въ вину сношенія съ Кырчовянами, Болгарами Дибры и Корицы (Джорджи) (= Корча — б. Ver) и который на этомъ основаніи трѣбуетъ отъ Высокой Порты его удаленія изъ Охриды"[1] (разр. Ver.).

И когато тѣзи насилия отъ страна на турската власть престанали, 25-тѣ кичевски села, съставящи Порѣчето, подчинени до тогава на гръцкия митрополитъ, ненасилвани отъ никого, съставили махзаръ за присъединението имъ къмъ Екзархията. [2]

Въ усилията си насила да държатъ подъ своето духовно ведомство македонскитѣ българи, гръцкитѣ духовници не сж се спирали и предъ провокацията. Така, докторъ Геогаки, роднина на леринския гръцки владика Прокопия, заедно съ гъркоманина Атанасъ нападнали въ Леринъ нѣкой си Ване, единъ отъ най-виднитѣ екзархисти, съ умисълъ да го одушатъ. Атанасъ билъ затворенъ въ Битоля. Леринскиятъ гръцки митрополитъ и битолскиятъ заедно съ гъркоманитѣ положили всички усилия да потулятъ работата и да измъкнатъ Атанаса отъ затвора. Но въ Битоля единъ отъ посочѐнитѣ отъ гъркоманитѣ сидетель — турчинъ разкрилъ предъ

---

* А. М. Селищев. Греко-болгарские отношения в Македонии въ 1870—80 годах. — сп. **Макед. прегледъ**, VI, 3., с. 79.

[1] Селищевъ, п. т., 69.

[2] **Донесение** № 25 отъ 25. февр. 1875 г. отъ сжщия Максимовъ — п. т., 71—72.

www.dlib.mk

сжда, че билъ подкупенъ отъ самия Прокопия . . . И завършва сжщиятъ Максимовъ своето **„донесение“** № 48 отъ 12 априлъ 1875 година така:

„. . . Настоящій же случай заслуживаетъ вниманіе тѣмъ болѣе, что, по слухамъ, греческое консульство въ Битоліи принимаетъ въ вышеизложенной интригѣ дѣятельное участіе и одно время было ге прочь объявить оффиціозно помянутаго Афанасія подъ греческимъ протекторатомъ — обстоятельство, оставленное безъ внимания турецкимъ судомъ.“ [1]

Поради всички тия борби, когато на 1876 г. въ Цариградъ се откри първиятъ парламентъ на Турската империя въ връзка съ провъзгласената отъ Митхадъ паша конституция, само българското население въ Битолския виляетъ е било представено отъ трима депутати-българи: Димитъръ Робевъ, отъ Битоля, Георги Чакаровъ, отъ Струга и Антонъ Кръстевъ, отъ Дебъръ. Сърби тамъ не е имало, защото сърби нѣмаше въ Македония. Затова още въ статистикитѣ отъ онова време (руска — 1877 год. — Тепловъ, гръцка — 1878 год.) не сж отбелязвани никакви сърби. — Първата официална турска статистика отъ 1878 год. (Етнография на виляетитѣ — Цариградъ) сочи въ Солунския виляетъ, Битолския и Серския санджакъ, следнитѣ общи цифри за нуфузитѣ (мжжкото население):

мюсюлмани	170,002
българи.	588,627
гърци	99,980
власи	20,913
евреи	50,250
арменци	5,200
албанци	3,175
цигани	1,670
разни	5,400

Т. е. българитѣ сами сж повече отъ всички останали народности заедно.

---

[1] Селищевъ, п. т., с. 74.

www.dlib.mk

б. Следъ освобождението на България — 1878 год.

Следъ освобождението на България отъ турско робство (1878 год.) и нейното разпокжсване въ Берлинъ (с. г.) Македония остана подъ турска власть съ обещания за реформи (чл. 23 отъ Берлинския договоръ). Македонскитѣ българи тогава трѣбваше да продължатъ борбата, за да бждатъ осжществени признатитѣ имъ отъ фермана права.

Турското правителство бѣше страшно раздразнено отъ освобождението на България. Гръцката патриаршия въ Цариградъ се зае здраво да използува това настроение, за да си възвърне изгубеното, въ Македония особено. Л. Н я г а, руски вицеконсулъ въ Битоля, въ своето **донесение**" № 72 отъ 4/16 май 1880 г. до руския посланикъ въ Цариградъ му „обръща внимание", че „следъ последната война (отъ 1878 година — б. Ver.) гръцкото духовенство отъ тази (= Битолската — б. Ver.) область е почнало да потиска непосилно тукашнитѣ българи".[1] Тогава, напр., „битолскиятъ митрополитъ Матей", използувайки това настроение на турцитѣ, „предприе една обиколка въ своята епархия, придруженъ отъ много заптиета и отъ внушителенъ брой турски башибозукъ. Отседвайки въ българскитѣ села, които държеха съ Екзархията, той повикваше първенцитѣ, за да имъ съобщи присъединението на цѣлата община къмъ гръцката черква", казва сжщиятъ Няга въ своето **донесение** № 173 отъ 10/22.XI.1880 год.[2] Мнозина дълго време били държани въ тъмница заради намѣрени у тѣхъ руски книги, понеже гръцкиятъ митрополитъ „намѣрилъ срѣдство" да убеди мѣстнитѣ турски власти, че съ тѣзи книги българитѣ се молѣли за руското царско семейство.[3] Сжщиятъ митрополитъ е използувалъ искането на ресенци да имъ се предаде една строена отъ тѣхъ черква, за да ги представи предъ твърде подозрителнитѣ спрямо българитѣ турци, „като найреволюционни въ цѣла Македония".[1] Цариградската патриаршия изпратила „цѣла тълпа епископи-проповѣдници",[2] „които организирали дейна и безогледна пропаганда въ полза на заплашената елинищина",[2] които превърнали черквитѣ почти въ политически сборища, въ които подстрекавали,

---

[1] Селищев, п т., 75. — [2] п. т., 83. — [3] п. т., 75.

www.dlib.mk

насъсквали. (Л. Няга — донесение № 124 отъ 27.VII/4. VII 1880 г.).[1]

Разбойнишки гръцки чети изпълнили Битолския вилаетъ, грабѣли българскитѣ села и убивали българскитѣ селяни въ името на гръцкото дѣло. Единъ отъ войводитѣ на такива чети — прочутиятъ Леонидъ, дори получилъ благословията на битолския гръцки митрополитъ Матей, който и ги насочилъ противъ българитѣ.[2] Една такава чета отъ 50 души гърци подъ водителството на прочутия си главатарь Катрахия на 15.VIII.1880 г. нападнала въ време на богослужбата събралото се въ черквата население на цинцарското село Маловища, близу до Битоля, и отвлѣкла 11 по-влиятелни първенци. Въ сжщото време Катрахия заповѣдалъ на свещеника, подъ страхъ на смъртъ, да служи на гръцки, а не на славянски, защото, казалъ той, „Македония е чисто гръцка страна".[3] За насаждането на гръцката велика идея сж били използувани и многобройнитѣ арнаути-разбойници. — Сжщиятъ Катрахия изпратилъ по българскитѣ села разпореждания като следното въ Гявато: „Първенци и стареи на с. Гявато. Щомъ получите писмото ми, трѣбва да изгоните учителя, който ви учи по български; инакъ, ще трѣбва да напуснете страната и да идете въ България. Въ противенъ случай, ще дойда самъ и не ще оставя нито куче. Прочее, внимавайте, защото, гъркътъ не се шегува." И въпрѣки всичкия тоя гнетъ „българското население не се е отметнало отъ своята народность, макаръ че е всѣкидневно измжчвано (harcelée) отъ една страна отъ гръцкитѣ разбойници, а отъ друга — отъ турцитѣ, вследствие доноситѣ на тукашнитѣ митрополити" (гръцки — б. Ver.), признава Няга въ **донесението** си № 173 отъ 10/22. XI. 1880 г.[4]

При това положение на нѣщата турското правителство не само отказваше да даде берати за български владици въ Македония съгласно изразената воля на българското население, но прѣчеше всѣкакъ на изгоненитѣ български владици да заминатъ за епархиитѣ си въ Македония. Беззада-

---

[1] П. т., с. 76.

[2] **Донесение** отъ Л. Няга № 133 отъ 17/29. VIII. 1880 г. — Селищев, п. т., с. 79, 77.

[3] **Донесение** № 141 отъ 24 VIII. 5. IX. 1880 г. отъ Л. Няга — Селищевъ, п. т., с. 80.

[4] П. т., с. 82.

www.dlib.mk

щитното българско население се вълнуваше, продължаваше да се бори, да настоява на своитѣ права, както туй личи отъ следнитѣ (само нѣкои) документи изъ турскитѣ държавни архиви въ връзка съ тази нова борба.

ВИСОКА ПОРТА
Велико Везирство
Секретариятъ
№ 327

До Министерството на правосъдието и изповѣданията

Ваше превъзходителство,

Българскиятъ Екзархъ и този пѫть заяви, че съ закъсняването да се назначатъ българскитѣ митрополити въ Охридъ и Скопие българитѣ се натъкватъ на мѫчнотии при изпълнението на духовнитѣ си трѣби, сѫщевременно, тъй като българитѣ въ тия мѣста нѣматъ духовни началници, се случватъ вредни и неугодни за държавното управление нѣща. Той прибави, че има се голѣма нужда тѣзи митрополити незабавно да се изпратятъ.

Ние по-преди попитахме за мнението и сѫжденията на високото министерство по този въпросъ, но досега не получихме отговоръ; затова веднага направете потрѣбното и ни съобщете, за което написваме нашето тезкере, ефендимъ.

9 Мухаремъ 1302
19 октомврий 1300 (1884 г.)

Великъ везиръ
Саидъ

Написанъ върху сѫщото тезкере — **отговоръ** на министерството.

Нашето скромно изложение е:

Височайшето Ви тезкере се прие отъ нашитѣ ржце съ най-голѣмо почитание. Направенитѣ на времето официални изследвания (тахкикати-ресмие) установиха, че мнозинството отъ християнското население въ охридската и скопската митрополии иска духовното вѣдомство на Българската Екзархия (Булгар Ексархияси идарси-руханиесени) и, съгласно постановленията на чл. 10 отъ Височайшия ферманъ, тѣзи две митрополии се прибавиха въ 1291 г. (1874 година) къмъ духовното ведомство на Екзархията, се назначиха и изпратиха по единъ български митрополитъ (бирер булгар митреполиди).

Но презъ времето на приключения вече въпросъ (руско-турската война, б. н.), тъй като скопскиятъ митрополитъ забѣгна, а охридскиятъ биде уволненъ, мѣстата имъ останаха вакантни. Отпосле отправянитѣ по този случай молби на Екзархията, поради нѣкои съображения, се отлагаха.

Тъй като ни се долага, че сѫществуватъ признаци на незадоволство отъ оставянето българскитѣ населения въ тѣзи мѣста безъ духовенъ началникъ, или пъкъ отъ държанего имъ подъ духовното управление на гръцкитѣ митрополити, а това изглежда да е вредно отъ правителствено гледище, а пъкъ на времето споменатитѣ митрополити сѫ били назначени, ние долагаме, че е умѣстно, както е било въ миналото, да се позволи назначаването

www.dlib.mk

и изпращането отъ страна на Екзархията по единъ митрополитъ за скопската и охридската епархии (Ускюб ве Охри епархияларъна).

Министъръ
Хасанъ Фехми

7 Сеферъ 1302 отъ хеджира — 14 ноември 1300 финанс. г. (1884 г.)

Дворецъ Илдъзъ

До Великото Везирство

Тукъ приложена, изпратената отъ българската духовна община въ Битоля телеграма съ молба да имъ се назначи единъ митрополитъ, тъй като живущитѣ въ Битолската епархия българи сж мнозинството, а гърцитѣ — малцинство (булгарларънъ кесретенден ве румларън килетинден), и при това гръцкиятъ въ Битоля гледа само работитѣ на гръцкия народъ, се представи и прегледа отъ Н. В. Султана.

Султанската заповѣдь е, Високата порта да даде съответни отговори на тази телеграма и подобни искания, че тѣ се оставятъ да бждатъ разрешени за по-друго време.

Главенъ секретарь
Сурея

12 Раби-юлъ-Ахъръ 1308 — 13 ноември 1306 (1890 г.)

Написаното по този поводъ везирско тезкере № 1104 носи забележка „да се задържи".[1]

Въпрѣки тѣзи и още много други прѣчки, къмъ 1912 година въ Македония българитѣ имаха 7 митрополити (въ Охридъ, Дебъръ, Битоля, Скопие, Велесъ, Струмица, Неврокопъ), а въ Солунъ, Воденъ, Костуръ, Леринъ, Кукушъ, Серъ, Драма, Мелникъ — епископи.

Следъ като автономната область Източна Румелия презъ 1885 година се съедини съ княжеството северна България, Турция почна да гледа съ още по-недобро око българитѣ въ Македония, останали въ нейнитѣ предѣли. При все това въ своитѣ статистики турцитѣ ги отбелязватъ, макаръ понѣкога да намаляватъ тѣхния брой, издавайки и по тоя начинъ своето неразположение къмъ тѣхъ (№ 569). Затова, когато, насилено отъ обстоятелствата, заставено отъ събитията, турското правителство е трѣбвало да прави нѣщо, за да подобри положението на християнитѣ въ европейска Турция (т. н. отъ турцитѣ румелийски виляети — Македония и Одринско), то даваше нареждания да се подобри положението на християнското население тамъ, като се назначатъ различни висши чиновници изъ неговата срѣда. Раз-

[1] Панчо Доревъ. Плебисцитътъ на българитѣ въ Охридско и Скопско — в. **Зора** № 3047 отъ 29. VIII. 29.

www.dlib.mk

предѣлението на последнитѣ по виляетитѣ ставаше споредъ броя на главнитѣ християнски народности. Между тѣхъ се споменуватъ българи и гърци и никакви сърби (№ 571, с. 380).

в. Борби за политическа свобода (ВМОРО)

Когато въ края на миналия вѣкъ и въ началото на XX в. буйно заживѣ ВМОРО. и почна да задава страхъ на централното правителство въ Цариградъ, последното имаше само една грижа: да предпази българското население отъ „развращаването“ (т. е. революционизирането) на неговия духъ. То нареждаше да се следятъ неговитѣ революционни водачи, наставляваше да не се подценява сериозностьта на положението, свързана съ „превъзходното“ организиране на селата (№ 569, [572], с. 381). Като българско се разкри това население на всички европейски помощни мисии, които следъ въстанието отъ 1903 година го споходиха, за да го подпомогнатъ въ неговото нещастие и да облекчатъ страданията му (№ № 574, 575, 576). И когато презъ юлий 1908 година се провъзгласи младотурската революция (т. н. хуриетъ), за нейнитѣ първенци славянското население въ Македония бѣше само българско (№ 575). Затова българитѣ въ Македония тогава въ редъ петиции, телеграми и митинги издигнаха гласъ за своитѣ потъпкани народностни права и институти — за своитѣ училища и черкви

И така, следъ освобождението на България отъ турско иго (1878 г.) и особено следъ сръбскобългарската война (1885 г.) Сърбия насочи своитѣ усилия къмъ Македония, оставена подъ турска власть, съ умисълъ да направи сърби българитѣ въ нея. И когато населението въ Македония и Одринско (главно българитѣ) се организираше въ своята тайна революционна организация (ВМОРО.), за да извоюва автономия за страната и свобода и равноправие за всички населяващи я народи, сръбското правителство (и гръцкото сжщо) изпращаше въ Македония чети; последнитѣ подъ покровителството на турската власть, вече усвоила принципа „раздѣляй и владѣй“, подпомагани отъ нея, воюваха съ мѣстното население, насилвайки го да се обявява за сръбско (респ. гръцко) (№ 573). Както изнася сръбскиятъ писатель Григорие Божовичъ (въ дописка отъ Малешевията — в. **Политика** — Бѣлградъ — отъ 9. III. 1931 г.) величани-

www.dlib.mk

ятъ отъ него попъ Атанасъ Дракаловичъ, старъ сърбоманинъ, „билъ въ услуга на сръбската пропаганда и гонѣлъ българскитѣ комити, но на чело на турскитѣ войскови отдѣления“ (п. Ver.). Особено тая дейность се засили следъ неуспѣшното Илинденско въстание отъ 1903 г., когато населението се завърна по своитѣ опожарени селища. Тогава сръбски и гръцки чети, още по-усилено подпомагани отъ турското правителство, се заеха да печелятъ за себе си мѣстното население, използувайки неговитѣ нещастия отъ неуспѣлото въстание. И когато не успѣваха, пожарѣха селата, убиваха българитѣ при благосклонното бездействие на турскитѣ власти тогава. Особено въ това се отличиха гръцкитѣ чети, които подпалиха и клаха цѣли села (Загоричани, Смърдешъ — въ Костурско и др.).

г. Войни за Македония.

Споредъ това и споредъ претенциитѣ и тенденциитѣ на сръбската държавна политика до 1912 година населението на все по-шираща се часть отъ Македония се изкарваше чисто сръбско, а на останалата — „славянско“. Затова границитѣ на Стара Сърбия (отвждъ Шаръ планина — на Косово поле) въ различнитѣ издания на сръбската карта на Македония отъ Цвиича се спущаха все по̀ на югъ и обхващаха все по-голѣма часть отъ Македония, която се включваше въ така създаваната отъ сръбската наука за целитѣ на държавната политика „Стара Сърбия“. А между това сама официална Сърбия, имайки на ржка доводитѣ и на своята официална наука, презъ 1912 година призна българщината на „славянското“ население въ грамадната часть отъ Македония, за да приеме въ чл. 2 на единъ „таенъ анексъ“ къмъ „Договоръ за приятелство и братство между царство България и кралство Сърбия“ разграничението на Македония, споредъ което въ по-голѣмата си часть тя се присѫждаше отъ Сърбия на България.

Затова, когато на 18 октомврий 1912 година съединенитѣ балкански държави обявиха войната на Турция, въ редоветѣ на българската войска се сражаваха за освобождението на своята Родина повече отъ 20,000 доброволци — македонци-българи, родени повечето въ онѣзи краища на Македония, които днесъ сѫ подъ сръбско робство.

www.dlib.mk

Всичко това обаче не попрѣчи на Сърбия, 6½ м. следъ сключването на тоя договоръ за приятелство и братство и 20 дни преди да бѫде обявена войната на Турция, да изпрати до своитѣ представители въ чужбина тайно окржжно № 5669/15(28) септемврий 1912 година, подписано отъ самия министъръ-председатель Ник. Пашичъ, въ което имъ се препоржчваше да действуватъ за автономни реформи въ Стара Сърбия, чиито граници това окржжно опредѣля така: „Тая область **днесъ** (подч. Ver.) обхваща цѣлия Косовски виляетъ (въ който сж влизали и Скопско, Кумановско, Паланско, Кратовско, Щипско, Кочанско, Тетовско-Гостиварско, Велешко — б. Ver.), заедно съ стария Новопазарски санджакъ, с. з. часть на Шкодренския виляетъ съ Адриатическото крайбрѣжие (Дурацо, Алесио, Санъ Дожовани ди Медуа и пр.), с. часть и източната на Битолския виляетъ (Дримколъ, Дебъръ, Порѣче, Прилепъ). Географическата граница на тая територия би била следната: тя започва отъ Патерица на сръбско-българско-турската граница, и върви на югъ по водораздѣла на р. Вардаръ; а отъ тамъ презъ Бабуна по такава посока, щото градоветѣ Прилепъ, Кичево, Охридъ съ тѣхнитѣ околности да влизатъ въ нейния съставъ. Отъ Охридското езеро границата върви до нѣкжде по Черния Дринъ, а отъ тамъ по р. Шкумба и т. н. . . .“

Така очертаната и създадена отъ сръбската дипломация „Стара Сърбия“ включваше въ себе си не малки области отъ Македония, включена въ „Договора за приятелство и братство между царство България и кралство Сърбия“, между „Шаръ-планина, Родопитѣ, Архипелага и Охридско езеро.“ Положението на тая територи е опредѣлено въ чл. 2 отъ тайното приложение къмъ Договора, както следва:

„Всички териториални увеличения, които биха се реализирали чрезъ една обща акция въ смисъла на чл. 1 и 2 отъ Договора и по чл. 1 отъ настоящия Таенъ анексъ ще останатъ въ кондоминиумума на двѣтѣ Съюзни сили. Тѣхното ликвидиране ще стане безъ забава въ единъ срокъ максимумъ отъ три месеца следъ сключването на мира и на следната база: Сърбия признава на България правото върху територитѣ на истокъ отъ Родопитѣ и на рѣка Струма; България признава правото на Сърбия върху тия, разположени на северъ и на западъ отъ Шаръ-планина. Колкото за територитѣ включени между Шаръ, Родопитѣ, Егейско море и Охридското езеро, ако двѣтѣ страни се увѣрятъ, че тѣхното организиране въ отдѣлна автономна область е невъзможно на основание общитѣ български и сръбски национални интереси или по други причини отъ външенъ или вжтрешенъ редъ, то съ

www.dlib.mk

тѣзи територии ще се постжии споредъ по-долнитѣ постановления: Сърбия се задължава да не предявя никакви искания върху територитѣ, разположени оттатъкъ линията, означена върху тукъ приложената карта, която, излизайки отъ турско-българската граница отъ върха Голѣмъ (северно отъ Крива паланка), следва общо направление югозападно до Охридското езеро, минавайки презъ върха Китка, между селата Метехово и Подържи-конь, презъ върха на изтокъ отъ с. Неравъ, следвайки водораздѣлната линия до върха 1000, северно отъ с. Бащево, между селата Любенци и Петърлица, презъ върха Остричъ 1000 (Лисецъ-планина), върха 1050, между селата Драчъ и Опила, презъ селата Талашманци и Живалево, върха 1050, върха 1000, презъ с. Кѫшали, по главната водораздѣлна линия Градище-планина до върха Горище, къмъ върха 1023, следвайки следъ това водораздѣлната линия между селата Ивановци и Логинци, презъ Вѣтърско и Сопотъ на Вардара; минавайки Вардара, тя следва гребенитѣ къмъ върха 2550 и до планина Петрополе, по водораздѣлната линия на тая планина, помежду селата Крапа и Барбаресъ до върха 1200, между селата Еркеново и Дрѣново до върха Чесма (1254), по водораздѣлната линия на пл. Баба-планина и Крушка тепеси, между селата Сѣлпъ и Церско, до върха на Протойска-планина, източно отъ село Бѣлица презъ Брѣжани до върхъ 1200 (Илинска-планина), по водораздѣлната линия презъ върха 1330 до върха 1217 и между селата Ливоища и Горенци до Охридското езеро, близу до манастира Гжбовци."

Всичко това се вижда нагледно отъ следната карта,* която разграничава „спорната" между България и Сърбия зона отъ Македония и безспорната, призната на България отъ Сърбия.

Презъ последната война сами французи — съюзници на сърбитѣ, имайки случай да говорятъ за туземното македонско славянско население, го знаятъ и наричатъ българско; така, французскиятъ офицеръ Жанъ Сезонъ, отъ източната армия, пише следното: „Сръбскитѣ четници, които употрѣбявахме, искаха да горятъ селата (отъ покрайнината Кавадарци — Македония по дѣсния брѣгъ на срѣдния Вардаръ — б. Ver.) подъ предлогъ, че населението е българско. Тѣ вече бѣха извършили нѣколко убийства, които украсяваха съ името наказание; а действуваха въ сръбски територии върху сръбски граждани" (**Correspondant** отъ 10. IX. 1917 г., с. 832).

Отъ друга страна, французскиятъ ученъ — André Mazon, проф. по славянскитѣ езици въ Стразбургския университетъ, на 1923 г. издаде книгата „Contes slaves de la Macédoine sud-occidentale. Въ предговора къмъ тази книга той излага своитѣ заключения за езика, нравитѣ, обичаитѣ, на македонскитѣ

* Вижте я на следната стр. CL.

www.dlib.mk

славяни въ Леринско, Костурско (днесъ въ Македония подъ гръцка власть), които е изучавалъ на самото мѣсто презъ

1916 год. и 1917 год., и по-късно презъ 1920 година. Той нарича тѣзи славяни б ъ л г а р и, езикътъ имъ б ъ л г а р с к и,

www.dlib.mk

защото самитѣ хора сж му се откривали като българи — въ едно време, когато България бѣше въ стана на противницитѣ на Франция, а нейнитѣ войски бѣха заели Леринско и Костурско. Къмъ тѣзи заключения на г. проф. Mazon има да се прибави още и свидетелството на самото французко главно командуване въ Македония презъ последната война (1914—1918 г.). За да даде на своитѣ войници възможность да се справятъ съ населението по мѣстата, дето се очакваше да имъ се падне да действуватъ, французкото главно командуване издаде своитѣ „Notices sur la Macédoine méridionale et la Thesalie“ и „La Macédoine et les territoires environnants“, които редовно отбелязватъ българи, български народностни институти и представители въ Македония (№ 577).

д. Македония подъ робство.

Когато сърбитѣ повторно заграбиха Македония, сами сръбски министри, както изнася фанатизираниятъ сръбски приятель г. Херманъ Венделъ (нѣмски публицистъ и писатель), за целитѣ на своята агитация въ Македония изначало сж били принудени да печататъ на български своитѣ позиви къмъ населението (№ 578). Сжщото сж могли да установятъ, въпрѣки тежкия гнетъ на диктатурата, незаинтересовани и обективни чужденци, които най-малко могатъ да бждатъ подозрени и обвинени въ нѣкакво националистическо пристрастие, какъвто е, напр, белгиецътъ г. Луи де Брукеръ, членъ отъ ржководството на II Работнически Социалистически Интернационалъ (№ 579)

Най-после г. Seton Watson (Scotus Viator — б. Ver.), англійски историкъ публицистъ-общественикъ, голѣмъ приятель на хърватите, словенци и сърби личенъ приятель на краль Александра, единъ отъ най-дейнитѣ сподвижници при създаването на Югославия и по-късно, твърди онова, което неговитѣ приятели фанатично отричатъ. Въ една статия на в. **Times** (отъ 14 декемврий 1929 година), говорейки за последното административно разпредѣление на Югославия на банства, изтъквайки, че „много по-лошо отъ това (избѣгването ста-

www.dlib.mk

рателно на старитѣ исторически имена за банствата и назоваването имъ съ имената на рѣкитѣ — б. Ver.) „е изкуствеността на границитѣ на новитѣ банства, създадени за ясно видими долни мотиви", пише и следното: „Сърбия южно отъ Нишъ е придадена къмъ Македония, за да се засили сръбскиятъ елементъ срещу българския въ последната" (подч. Ver.).

Независимо отъ всичко това, съ своето мжченичество и днесъ македонскитѣ българи изявяватъ на свѣта своето съзнание, своята душа. Гоненото и изтезавано българско население отъ Македония подъ гръцка власть не бѣга въ силна и велика Сърбия, не го и пждятъ тамъ неговитѣ гонители. То бѣга въ унизена и омаломощена България, постоянно безпокоена отъ своитѣ съседи, заплашвана дори въ своето сжществувание. Защо? по коя причина? — По сжщата причина, поради която изселващитѣ се отъ Македония подъ сръбска и гръцка власть турци бѣгатъ въ Турция, а не въ България или другаде; по сжщата причина, поради която цинцаритѣ отъ Македония се преселватъ въ Ромъния; по сжщитѣ причини, поради които, когато Германия бѣше надвесена надъ пропастьта въ връзка съ окупацията на Руръ (1923 година), когато нейниятъ народъ гладуваше и, за да спаси децата си ги пращаше на прехрана въ съседни страни, къмъ нея се насочваха гоненитѣ отъ всѣкжде германци. Защото съ право тѣ очакваха да намѣрятъ братска утеха, подкрепа и помощь у кръвния си, макаръ и самъ изнемогващъ, братъ . . . И я намираха.

Сами сърбитѣ признаватъ, че славянското население въ Македония подъ гръцка власть е еднородно съ това въ Македония подъ сръбска власть. Нѣколко семейства отъ с. Боймица (Гевгелийско—въ Македония подъ гръцка власть), за да бждатъ близу до селото си, когато гърцитѣ ги подгониха, се преселиха въ Македония подъ сръбска власть (гр. Гевгелий). Тѣ се надѣваха, че силна и велика Сърбия ще ги защити, ще отстои правата имъ като на „свои" сънародници, ще наложи тѣхното зачитане отъ страна на Гърция. Но нищо подобно не стана, и беднитѣ селяни бидоха изоставени на произвола на сждбата да гинатъ отъ „грижитѣ" на сръбскитѣ власти. Защо? — Защото Сърбия се интересува отъ земята на тѣзи българи и гледа всѣкакъ да я загради.

www.dlib.mk

Теглото, болкитѣ, страданията на живото туй население не я интересуватъ. Нѣщо повече: тя му ги желае, за да бжде то унищожено, понеже го чувствува чуждо и го знае, че не е нейно.* Но затова пъкъ не се отказва да си присвои всичко негово: всичко македонско бива обявено за сръбско. Сърбитѣ представятъ за сръбски всички създания на Македония: нейното изкуство, нейната везба, нейната пѣсень, нейнитѣ паметници, нейнитѣ творци. Така, сърбитѣ едва не прогласиха за сърби двамата солунски братя св. Кирила и Методия, които въ втората половина на IX вѣкъ създадоха азбука на стария български езикъ и на него извършиха отъ гръцки първитѣ преводи на избрани мѣста отъ Евангелието, Апостола, Псалтира, Трѣбника. Понеже заграбиха голѣмата часть отъ Македония и казватъ, че съ това сж осжществили единъ свой народностенъ блѣнъ, сърбитѣ отиватъ по-насватъкъ: всички по-видни борци за македонската свобода — като Даме Груевъ (отъ с. Смилево, Битолско — Македония подъ сръбска власть), Гоце Дѣлчевъ (отъ Кукушъ — Македония подъ гръцка власть) и др. обявяватъ едва-ли не борци за сръбски идеалъ. Сръбско обявиха и Илинденското въстание отъ 1903 година, когато революционно организираниятъ народъ въ Македония се вдигна на кървавъ бунтъ, за да извоюва автономията на Македония (№ 582). А огромната маса отъ тоя въстаналъ народъ бѣха македонски селяни-българи, следъ това власи. Никакви сърби и гърци въ това въстание не участвуваха, защото тѣ бѣха агенти на правителствата въ Атина и Бѣлградъ, които работѣха противъ автономията и свободата на Македония и искаха нейното присъединяване чрезъ разпокжсване. Нѣщо повече.

---

* Тъй, когато презъ есеньта на 1929 г. р. Серава, притокъ на Вардара, залѣ и разруши българскитѣ махали на Скопие-Чаиръ и Топаана, озлочестенитѣ българи отъ пострадалитѣ мѣста сж получили само по нѣколко килограма царевично брашно и нито стотинка помощь; докато сръбскитѣ колонисти и чиновници бѣха богато обезщетени. Сжщо така, когато на 7 и 8 мартъ 1931 г. Македония по срѣдното течение на р. Вардаръ биде разрушена отъ стихиенъ земетръсъ, мѣстното българско население е получавало само по $^1/_4$ хлѣбъ дневно на човѣкъ и нито стотинка помощь. Отпуснатитѣ палатки сж били раздадени само на чиновницитѣ и на колониститѣ-сърби. Само тамъ е била раздадена и отпуснатата отъ държавата помощь — 5 милиона динара. Самъ кралътъ при посещението, що направи на пострадалитѣ мѣста, както може да се установи отъ хрониката на бѣлградскитѣ вестници отъ това време, е раздавалъ помощи отъ 3000 до 15,000 дин., но само по онния мѣста, дето има сръбски колонисти; на пострадалото мѣстно население не е далъ нито стотинка.

www.dlib.mk

Както се изтъкна вече; споредъ тайния рапортъ на Хюсеинъ Хилми паша, тогавашния главенъ инспекторъ на Македония, сърбоманитѣ въ Македония, по нареждане отъ Бѣлградъ, направо сж предателствували (№ 583).

И днесъ, като не могатъ да устоятъ на силата и убедителностьта на толкова и тъй разнообразни доводи — исторически, етнографски, езикови, народопсихологични — сърби и гърци се ограничаватъ само да отричатъ тѣхната сила и значение за справедливото разрешение на въпроса за Македония. Нѣщо повече: отъ сръбска страна твърдятъ, че за това разрешение не сж отъ значение дори съзнанието и душата на самото население въ Македония, като се заявява, че е важенъ фактътъ на самото владение, и нищо друго. Това се пише въ в. **Самоуправа** отъ 26 окт. 1927 г. (№ 100), органъ на сръбската радикална партия на Пашича, дългогодишенъ министръ-председатель, вече покойникъ. За сърби и гърци днешното положение на Македония — разпокжсана на 3 части и поробена — представя „вѣчно“ разрешение на въпроса за нея.

---

www.dlib.mk

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА.

„Доброволно“ изселване.

По искане и настояване на Гърция (на нейния пръвъ делегатъ въ мирната конференция г. Елевтериосъ Венизелосъ, често министъръ-председатель, такъвъ и днесъ) едновременно съ Ньойиския договоръ за миръ българската държава биде принудена да подпише на 27 ноември 1919 г. конвенцията за доброволно изселване, като неразделна часть отъ договоритѣ за миръ. Тая конвенция бѣше предвидѣна отъ втората алинея на чл. 56 на договора за миръ, която гласи така: „България се задължава да признае разпорежданията, които съюзенитѣ и сдружени сили ще смѣтнатъ за умѣстно да направятъ относно взимното и доброволно изселване на народностнитѣ малцинства“. Тази конвенция е консепция и дѣло на Венизелоса. При условията, въ които се намираше тогава Гърция, и при изгледитѣ, що се очертаваха за нея, той пожела да стане една доброволна размѣна на гърцитѣ отъ България и на българитѣ отъ Македония подъ гръцка власть и наложи това си желание на България. Последната нѣмаше интересъ да желае една конвенция, която имаше само да увеличи нейнитѣ задължения, тъй като българитѣ въ Македония подъ гръцка власть бѣха по-многобройни и по-бедни. Тая конвенция има тази голѣма морална ценность, че признава още веднажъ официално, какво „славянитѣ въ южна Македония — тогава не става дума за Тракия, която Ньойиският договоръ не даваше на Гърция, с ж и м е н н о б ъ л г а р и.“

Въ чл. 3 и 4 отъ Севърския миренъ договоръ между Гърция и главнитѣ сдружени сили (Англия, Франция, Италия, Япония и Съединенитѣ щати), подписанъ на 10 августъ 1920 година, изрично се постановява, че, когато малцинствата избиратъ своето поданство, всѣки отъ бѣлгарското мал-

www.dlib.mk

цинство въ Гърция има право да избере гръцко поданство и да остане тамъ и въ всѣки случай да запази своитѣ имотни права въ родното си огнище, независимо отъ това, дали е останалъ въ гръцката държава или е дошелъ въ предѣлитѣ на царство България. Създадена биде и една т. н. смѣсена комисия, като органъ на О. Н. Тя се състои отъ по единъ членъ, назначенъ за всѣка една отъ заинтересованитѣ договарящи страни (България и Гърция) и отъ еднакъвъ брой членове отъ друга народность, отъ които ще се избира председателтъ и които ще бждатъ назначени отъ Съвета на О. Н." (чл. 8). Нейното предназначение е „да надзирава и улеснява доброволното изселване" (чл. 9), да съдействува на двѣтѣ правителства за правилното прилагане на реченатa конвенция. Изпърво — презъ 1920, 1921 и 1922 г. — това „доброволно" изселване бѣше много слабо. Отпосле обаче — следъ разгрома на гръцката войска въ Мала Азия, то се засили извънредно много и прилагането на тази конвенция най-ясно разкри скритата мисъль на нейния авторъ: да се обезбългари Македония (заедно съ нея и Тракия) подъ гръцка власть. Тогава доброволното изселване по тая конвенция придоби истински видъ на едно изгонване насила, което взе необикновени размѣри. Не е единъ, не сж и два, много сж — почти всички — случаитѣ, когато българитѣ въ Македония подъ гръцка власть сж бивали поставяни подъ постоянни заплашвания, обири, насилия — изобщо подъ постояненъ гнетъ отъ длъжностни лица и отъ неотговорни фактори, които сж действували по внушение на първитѣ и подъ тѣхна закрила, за да накаратъ българитѣ да се изселятъ „доброволно" въ България. За да се принудятъ упорствуващитѣ да се изселятъ „доброволно", гръцкитѣ офицери — майоръ Калабаликисъ и поручикъ Доксакисъ на 26 и 27 юлий 1924 година устроиха истинско клане надъ 19 души български селяни отъ с. с. Търлисъ, Каракьой и Ловча. Подкарани за с. Горно Броди, поменатитѣ селяни сж били избити по заповѣдь на придружаващия ги офицеръ. По този случай и по други българското правителство прави редъ безуспѣшни постжпки предъ гръцкото, за да се смекчи и нормализува положението на българитѣ въ Македония (и Тракия) подъ гръцка власть; най-после то се видѣ принудено да поиска анкета. На 12 януарий 1925 година то се обърна

www.dlib.mk

официално къмъ смѣсената гръцко-българска комисия съ молба за анкета. Гръцкото правителство отхвърли това искане на българското да се анкетира положението на дветтѣ малцинства (българското въ Македония подъ гръцка власть и гръцкото въ България). Тогава смѣсената комисия реши да пристжпи къмъ една такава анкета мимо съгласието на гръцкото правителство, защото намираше, че ще е отъ интересъ и за дветѣ страни да се знае истинското положение на съответнитѣ малцинства, както и ржководнитѣ органи на О. Н. да бждатъ поставени въ течение на онова, що ставаше въ действителность. И въ доклада, който г. г. Де Рооверъ и Корфъ представиха — на 2 мартъ 1925 година — на Съвета на О. Н., се чете — въ резюме — следното:

Селата Търлисъ, Каракьой и Ловча, разположени по края на източна гръцка Македония, въ една джга отъ планини, отворена къмъ българската граница, сж населени съ 750 туземни български семейства и 50 семейства гръцки бѣжанци. . .

Нито единъ комитаджийски актъ не бѣ отбелязанъ тамъ отъ дълго време, поне презъ последнитѣ две години. Населението бѣше мирно и живѣеше въ добри отношения съ властитѣ. . .

Въ сжбота 26 юлий 1924 г., привечерь, различни офрцери, между които майоръ Калабаликисъ, командиръ на VIII гранична дружина, и граждани, гъргърци и българи се били събрали въ единъ кжтъ на селския мегданъ на Търлисъ, на нѣколко метра отъ една падина. . . Отъ тази падина били дадени нѣколко пушечни изстрели, последвани отъ хвърляне на 6 до 7 ржчни бомби . . . безъ нѣкой да е билъ засегнатъ

Приписвайки атентата на български комитаджии, комендантътъ задържа около 60—70 българи отъ тритѣ села, смѣтани отъ него за подозрителни.

Въ недѣля сутриньта Калабаликисъ изпраща 27 души отъ тѣхъ къмъ селото Ано-Вронду (Горно-Броди) подъ надзора на 10 граждани-пазачи, въоржжени съ пушки и подъ командата на поручикъ Доксакисъ, бившъ главатаръ на чета (гръцка — б. Ver.), произведенъ отъ три месеца офицеръ.

Арестантитѣ били вързани двама по двама за ржката. Освенъ това Доксакисъ завързалъ всички двойки за едно дълго вжже. Избѣгвайки пжтя, той повелъ конвоя, така затрудненъ, по една планинска пжтека, твърде рѣдко използувана и трудна дори за свободенъ пешеходецъ.

Петь или шесть часа по-късно той се връща съ стражата, долагайки, че е билъ нападнатъ отъ комитаджии, че затворницитѣ, опитвайки се да избѣгатъ, възползувани отъ схватката, го принудили да стреля върху тѣхъ, като убилъ 17 души, другитѣ избѣгали; нито комитаджиитѣ, нито стражата не бѣха пострадали.

Ето дословно и самото **заключение** на комисията.

1. Комисията не смѣта, че атентатътъ отъ сжбота, 26 юлий, е ималъ характеръ на сериозно нападение, имащо за цель да убива . . . .

www.dlib.mk

2. Комисията не е получила или открила никакво доказателство или нѣкакво сериозно указание, което да показва, че атентатътъ отъ сѫбота, 26 юлий, е дѣло на комитаджии или българи . . . .

3. Комисията смѣта за доказано, че конвоятъ на арестантитѣ отъ недѣля, 27 юлий, не е билъ предметъ на никакво нападение или на сѣнка отъ нападение отъ страна на когото и да било, и че стрелянето срещу затворницитѣ, извършено отъ офицера и пазачитѣ, съставлява едно избиване безъ оправдание и безъ предизвикателство

4. Комисията е успѣла да установи самоличностьта само на една часть отъ труповетѣ; тя вѣрва, че може да докаже както следва сѫдбата на 27 арестувани:

13 убити на мѣсто;

1 раненъ се е предалъ на властитѣ 3 дни следъ случката и е умрѣлъ по-късно;

2 сѫ се предали на властитѣ, които още ги държатъ;

10, отъ които 2 ранени, успѣли да се спасятъ въ България;

1, смѣтанъ за умрѣлъ, се е представилъ на смѣсената комисия, която му е осигурила емигрирането веднага следъ разпита.

5. Комисията — независимо отъ отговорноститѣ относно избиването — смѣта, че трѣбва да се подири отговорностьта на шефа на мѣстнитѣ власти за сериозното пренебрѣгване на неговитѣ длъжности следъ събитието; никаква помощь не бѣ изпратена на раненитѣ; семействата имъ не бѣха осведомени и бѣха поставени въ невъзможность да доближатъ мѣстото, кѫдето лежеха жертвитѣ; самоличностьта на мъртвитѣ не бѣ установена; труповетѣ бѣха оставени безъ всѣкакво погребение, други бѣха зле заровени; никакво добросъвѣстно проучване на фактитѣ не бѣ направено; единъ другъ конвой заподозрѣни българи по-късно премѣстени, бѣ наново затрудненъ по начинъ безполезно жестокъ.

6. Комисията констатира, че вследствие събитията отъ 26 и 27 юлий, мѣстното българско малцинство се намира подъ гнета на такъвъ ужасъ, че тя (комисията) бѣше безсилна да го успокои напълно и че сѫщитѣ тѣзи събития сѫ породили всрѣдъ малцинствата въ двѣтѣ страни едно безпокойство, което има за своя последица желанието да се емигрира масово и бързо.

7. Комисията смѣта като напълно непричастно въ това дѣло гръцкото правителство, което прие тая анкета, заповѣда да й бѫдатъ указани всички улеснения и я увѣри, че евентуалнитѣ виновници ще бѫдатъ наказани съ примѣрна строгость*. *

* Rapport du commandant Marcel de Roover et du Lt. Colonel A. C. Corfe, membres de la commission mixte nommés par le Conseil de la So-

www.dlib.mk

Съветътъ прие тоя докладъ. Поручикъ Доксакисъ по настояване на комисията биде изправенъ предъ военния сждъ въ Атина и осжденъ на нѣкакъвъ затворъ; но присждата надъ него едва ли ще е изпълнена, тъй като той извършди едно деяние, което изразява политиката на гръцкото правителство къмъ македонскитѣ българи. И наистина, къмъ края на 1926 година срѣщаме сжщия Доксакисъ като капитанъ въ Серъ.

Една анкета между така „доброволно“ изселилитѣ се бѣжанци въ България може да установи поразително разнообразни случаи и начини, отъ които да се види, какъ нещастнитѣ българи отъ Македония подъ гръцка власть сж бивали направо изгонвани отъ гръцкитѣ власти, които, следъ като сж ги обирали и ограбвали, пускали сж ги голи презъ границата — само съ една дреха на гърба. Рѣдко сж имъ позволявали да минатъ само съ една кола покжщнина и съ малко добитъкъ, безъ да имъ позволятъ да се върнатъ въ селото си, което можело да бжде много близу до границата, за да пренесатъ богата покжщнина, добитъкъ и др.

Конвенцията за доброволното изселване постановява (чл. 6) следното: „Лицата, които при изпълнението на предшествуващитѣ постановления упражнятъ правата за изселване, ще бждатъ свободни да отнесатъ съ себе си или да пренесатъ своитѣ движими имущества отъ всѣкакво естество, безъ да бждатъ облагани съ каквото и да било вносно или износно мито.“ А наредбитѣ, издадени въ връзка съ нея, за да улеснятъ изселването, предвиждатъ различни облекчения, които постановяватъ дори въ известни случаи покжщнината, добитъкътъ на доброволно изселващитѣ се да бждатъ превозвани до границата безплатно. Но органитѣ на гръцката държава и желѣзопжтнитѣ чиновници сж искали отъ „доброволнитѣ“ изселници предварително да заплатятъ за превозването. Често представяната смѣтка е надминавала стойностьта на превозваното, и то не е заслужавало труда и грижата на своитѣ стопани да го пренасятъ въ България. Поради това нещастнитѣ „доброволно“ изселващи се

---

ciété des Nations, relatif à l'enquête de la Commission mixte d'émigration gréco-bulgare sur les événements de 26 et 27 juillet 1924 dans la région de Tarlis — 1924 — p. p. XXXVII—XXXIX

www.dlib.mk

сѫ били заставяни да продаватъ нѣщата си за нищо, а въ много случаи и да ги изоставятъ: защото при такива условия купувачи не сѫ се явявали (№ 586, 588). А такива не сѫ се явявали още и защото сѫ виждали всичко, що става: гръцки власти пждятъ „доброволно“ изселващитѣ се българи отъ Македония подъ гръцка власть, или пъкъ неотговорни фактори, вербувани главно изъ срѣдата на нѣкогашни андарти, подъ закрилата на властьта насилватъ българитѣ да се изселватъ „доброволно“, безъ да имъ даватъ възможность свободно и спокойно да ликвидиратъ имота си (№ 586, 587, 589, 591). Въ последния често сѫ бивали настанявани неканени гости отъ малоазиятски или отъ другаде бѣжанци-гърци, които сѫ малтретирали стопанитѣ-българи и сѫ правѣли невъзможенъ живота имъ (№ № 584, 585, 586, 587, 590, 592, 593, 594). Или пъкъ мѣстни гърци и гъркомани, хвърлили око на имотитѣ на своитѣ съотечественици — българи, сѫ правѣли всичко, за да ги накаратъ „доброволно“ да напуснатъ имота си и да се изселватъ.

1. Ликвидиране на имотитѣ

Сѫщата конвенция (чл. 10) предвижда ликвидацията на имотитѣ да става — „следъ като заинтересованитѣ бѫдатъ изслушани или бѫдатъ родвно повикани за изслушване“. Сѫщо така други нареждания на смѣсената комисия, която има „да опредѣли начинитѣ на изселването и ликвидацията на недвижимитѣ имоти“ (чл. 9), която „има пълна власть да взема мѣрки, необходими за изпълнението на настоящата конвенция и да решава всички въпроси, които биха се явили въ връзка съ нея“ (с. чл.) опредѣляха, щото тая ликвидация да става въ присѫтствието на самитѣ доброволно изселващи се. Тѣзи нареждания сѫщо така постановяваха, че подлежащитѣ на доброволно изселване могатъ да се изселятъ, следъ като ликвидиратъ л и ч н о имотитѣ си. При описаното по-горе положение „доброволно“ изселващитѣ се сѫ гледали само какъ да спасятъ живота си. Тѣ напущаха роднитѣ си огнища, своитѣ имоти, преселваха се въ България и отъ тукъ подаваха декларации да бѫдатъ ликвидирани тѣхнитѣ изоставени имоти, като сѫ се надявали, че ще има кой да се застѫпи за тѣхнитѣ права и да ги защити, че тѣ ще бѫдатъ зачетени и изселницитѣ справедливо обезщетени. Тази лик-

www.dlib.mk

видация нерѣдко взима размѣритѣ и вида на формено ограбване „доброволно“ изселилитѣ се българи отъ Македония подъ гръцка власть. Оценката и изплащането на ликвидиранитѣ имоти става по установенъ т. н. баремъ. Имотитѣ се разпредѣлятъ споредъ него на 6 категории. Споредъ единъ параграфъ отъ правилника, оценката на бѣжанскитѣ имоти става споредъ състоянието имъ въ време на преглеждането. И що се получава? — Гръцкитѣ преселници, несмущавани отъ никого, дочакаха въ България смѣсената гръцкобългарска комисия да прегледа и провѣри въ тѣхно присѫтствие вида, количеството, качеството и състоянието на тѣхнитѣ имоти. А въ Македония подъ гръцко иго, поради „доброволното“ изселване, българитѣ изоставиха имотитѣ си, които въ тѣхно отсѫтствие се привеждатъ въ известность и се оцениватъ по състоянието имъ, въ което ги сварва комисията, следъ като тѣ сѫ били разорени било отъ самитѣ гърци, било отъ стихии, било по други причини. Независимо отъ това, докато имотитѣ на гърцитѣ-изселници отъ България се оценяваха много високо (№ № 595, 596 а, б), често разточително — щедро, оценителнитѣ комисии въ Македония подъ гръцка власть съ участието понѣкога и на чужденци-експерти сѫ давали оценки, представляващи само 40% — 30% — 20% — дори 10% отъ действителната стойность на ликвидирания имотъ на „доброволно“ изселилия се българинъ (№ № 597, 598). Свръхъ това, за да бѫде ограбването на българитѣ отъ Македония подъ гръцка власть по-пълно и узаконено, въ главната смѣсена комисия по изселването е било повдигнато отъ гръцка страна искането, щото при изплащането на българскитѣ имоти драхмата да се пресмѣта и заплаща по 1·80 л. вмѣсто 2·30 л., тъй като имотитѣ на изселницитѣ отъ гръцка Македония се оценяваха въ драхми, а гръцката държава плащаше сумата въ левове, като смѣташе драхмата по 2·30 лева. Главната смѣсена комисия по изселването е усвоила това гръцко искане.

Всѣки изселилъ се „доброволно“ въ опредѣленъ срокъ подаваше декларация до съответната подкомисия за „доброволното“ изселване, въ която подробно описваше своя имотъ (мѣсторазположение, видъ, бройки, размѣри и др.). На заинтересованитѣ се съобщаваше, че на опредѣлена дата ще става измѣрването на тѣхния имотъ и оценката му, та да

www.dlib.mk

присѫтствуватъ сами или чрезъ пълномощници. Българскитѣ вестници редъ години се пълнѣха съ подобни съобщения-покани отъ комисиитѣ по изселването. Понеже не всички заинтересовани можеха да присѫтствуватъ, обикновено тѣ се представляваха отъ свои пълномощници — хора довѣрени, които сѫ познавали добре имотитѣ на своитѣ опълномощители и селището, отъ което произхождатъ. Но прибѣгвало се е до най-различни похвати, за да бѫде по-пълно ограбването на „доброволно“ изселилитѣ се българи отъ Македония подъ гръцка власть: размѣритѣ, броятъ на посочванитѣ въ декларациитѣ имоти съ помощьта на различни машинации отъ страна на гръцкитѣ власти и на членове, подаващи се на тѣхнитѣ внушения, сѫ бивали най-произволно намалявани, отричани (№ № 599—603). Стигало се е до тамъ, че комисиитѣ направо сѫ санкционирали обезимотяване на „доброволно“ изселилитѣ се изгонени българи: стигало само предъ комисията да се явѣли мѣстни хора, които да „свидетелствуватъ“, че нѣкоя мѣстность, посочена въ декларацията, не сѫществува, че на нея нѣмало имотитѣ, посочени отъ пълномощника на бѣжанцитѣ, нарочно повиканъ отъ самата комисия по изселването (№ № 600, 602). Възражения, подкрепени съ официални турски документи за собственость на ликвидиранитѣ имоти, възражения за справяне съ официални турски документи за собственость (тапии, кютуци и др. т.) сѫ бивали отхвърляни (№ 602). Комисията е провъгласявала изселилия се „доброволно“ българинъ, че не е ималъ нито пъкъ притежавалъ какви да е имоти въ своето родно мѣсто: свидетелствуването на неговитѣ официални документи падало предъ свидетелството на нѣколцина мѣстни люде, подставени отъ самитѣ гръцки власти.

Представителитѣ-пълномощници на „доброволно“ изпѫденитѣ българи отъ Македония подъ гръцка власть се смѣтатъ за помощни органи на смѣсената българогръцка комисия по изселването. Като на такива, по конвенцията и наредбитѣ въ връзка съ нея, тѣмъ е трѣбвало да се правятъ всички улеснения въ връзка съ службата имъ. Обаче мѣстнитѣ гръцки власти не само не сѫ имъ оказвали никакво съдействие въ връзка съ службата, за която ги вика самата комисия по изсел-

www.dlib.mk

ването — ликвидацията на имотитѣ, но всѣкакъ сж имъ прѣчили: следѣли сж ги на всѣка стжпка де ходятъ, съ кого се срѣщатъ, за да бждѣлъ последниятъ отпосле преследванъ, устроявали имъ се засади, бивали всѣкакъ терзани и др. подобни. Дори, когато пълномощницитѣ — представители посещавали нѣкои свои роднини, останали още въ селата си, и такива посещения бивали инкриминирани отъ гърцитѣ (№ 600). За да дадатъ привидно оправдание за тоя гнетъ надъ пълномощницитѣ-представители, гърцитѣ сж ги набеждавали, че ужъ били комитаджии и че ужъ ги преследвали като такива (№ № 605, 606, 607). На едного отъ тѣхъ дори е било стреляно. Единъ такъвъ представитель-пълномощникъ — Нановъ бива обвиненъ въ атентаторство, сжденъ, осжденъ на смърть, и, въпрѣки нареждания на гръцкия законъ (който повелява гилотиниране), бива набързже застрелянъ (№ 306). Въ сжщото време на други 54 души гърци, осждени сжщо на смърть, присждата не се изпълнявала, защото гилотината, съ която само можели да се изпълнятъ присждитѣ, не била нѣщо въ редъ. . . .

Затова, че по-раншнитѣ представители на О. Н. въ главната смѣсена комисия по изселването г. г. Корфъ и де Рооверъ въ докладъ до сжщото изложиха много и различни неправди, насилия, машинации отъ страна на Гърция, гръцкото правителство употрѣби неимовѣрни усилия, послужи си съ най-разнообразни предизвикателства и срѣдства, докато накара единиятъ отъ тѣхъ (де Рооверъ) да подаде оставка, неможейки повече да понася мизериитѣ на централнитѣ и мѣстни гръцки власти.

При това положение, не веднажъ сами заинтересованитѣ „доброволно“ изселили се българи и тѣхнитѣ пълномощници сж изнасяли всички неправди, насилия, протестирали сж предъ главната комисия по доброволното изселване. Има нерѣдко случаи, когато групово или поотдѣлно сж заявявали, че оттеглятъ декларациитѣ си за ликвидация на своитѣ имоти и сж заявявали, че искатъ да се завърнатъ по роднитѣ си мѣста, като сж изисквали здрави гаранции отъ О. Н. за своя животъ, имотъ и честь (№ № 597, 598, 608).

Благодарение на всички тѣзи условия, у изгоненитѣ отъ Македония подъ гръцка власть македонски българи се създаде едно особено душевно състояние, нежелание на по-

www.dlib.mk

добна ликвидация. Изгоненитѣ вѣрваха и се надѣваха, че ще се вематъ всички мѣрки да бждатъ защитени и гарантирани тѣхнитѣ права и интереси. Затова отъ начало ликвидацията вървѣше бавно и слабо. Следъ разгрома на гръцката войска въ Мала Азия (1922 г.) и масовото бѣгство на тамошнитѣ гърци, започна насилственото изгонване на българитѣ отъ Македония подъ гръцка власть, заграбването на тѣхнитѣ имоти отъ власти и пришелци (№ № 584, 585, 586, 589, 590). Тогава на три пжти смѣсената комисия по изселването удължава срока за подаване декларации за ликвидация. Поради ненормалнитѣ условия, при които бѣха поставени македонскитѣ българи да ликвидиратъ своитѣ имоти, много тѣхни декларации по формални причини биваха връщани, не взимани подъ внимание и като на „нередовни“ не имъ бѣше даванъ ходъ. Така сж се натрупали около 6,000 такива декларации, които представятъ имоти за една сума, опредѣляна отъ вещи люде на близу 1500 милиона български лева. Гърция се противопоставя на искането да бждатъ ликвидирани имотитѣ по тѣзи 6000 декларации, подъ предлогъ че не сж били подадени въ опредѣления срокъ. Въпросътъ чрезъ посрѣдничеството на г. Артуръ Хендерсънъ, английски външенъ министъръ, между България и Гърция, биде отнесенъ за разрешение отъ Върховния арбитраженъ сждъ въ Хага.

2. Изплащане ликвидиранитѣ имоти. Спогодба Молловъ-Кафандарисъ.

Ликвидиранитѣ при тѣзи условия имоти на българитѣ въ Македония подъ гръцка власть не се изплащаха веднага, макаръ чл. 2 отъ конвенцията да повелява, щото ликвидацията на имотитѣ на изселилитѣ се да става въ момента на изплащането, и то въ брой. „Доброволно“ изселващитѣ се получаваха само 10% отъ общата призната сума за ликвидиранитѣ имоти въ брой, а за останалитѣ 90% получаваха облигации. Изпърво бѣше предвидено тѣзи облигации да бждатъ изплатени въ продължение 6 год., по-късно — по настояване на Гърция — срокътъ биде продължентъ на 12 години.

Получената въ брой сума по най-различни начини биваше намалявана, и въ ржцетѣ на „доброволно“ изселенитѣ срещу ценнитѣ имъ имоти оставаха нищожни суми (№ 609).

www.dlib.mk

Изплащането имъ става чрезъ амортизация. Но и това постановление не се изпълнява отъ дветѣ държави. А нуждата отъ пари у изгоненитѣ „доброволно“ изселили се е много голѣма: Б. н. б. не приема облигациитѣ като залогъ; затова тѣ сж спаднали въ нѣкои случай дори подъ 50% отъ своята номинална стойность. Нѣщо повече: по селата и паланкитѣ, дето живѣеха бѣжанци, бѣха плъзнали различни агенти, които закупуваха отъ парично стѣсненатa бѣжания тѣзи облигации по 35—38%.

Ликвидиранитѣ имоти на българитѣ въ Македония подъ гръцка власть надминаха ликвидиранитѣ имоти на гърцитѣ въ България съ една сума отъ около 600—800 милиона драхми (1200—1400 милиона бълг. лева). За да се гарантиратъ бѣжанскитѣ облигации, следъ дълги прѣки усилия и косвено въздействие, главно отъ срѣдата на ОН., биде сключена и подписана на 9 ян. 1928 г. тъй наречената спогодба Молловъ-Кафандарисъ (респ. министри на България и Гърция, тѣхни пълномощници въ сесията на ОН). Съветътъ на ОН. одобри тия спогодба съ решение въ заседанието му отъ 12 с. м. Погасяването на тѣзи облигации вече имаше да се извърши въ течение на 30 години. Тая спогодба биде веднага (мартъ 1928 г.) гласувана отъ Народното събрание въ София. Гръцкото правителство и парламентътъ въ Атина я протакаха цѣли 14 месеца, действувайки да я отмѣнятъ или измѣнятъ въ вреда на „доброволно“ изселилитѣ се насила българи отъ Македония подъ гръцка власть. Найпосле, следъ заплаха и натискъ отъ срѣдитѣ на ОН., гръцкиятъ парламентъ въ Атина се видѣ принуденъ да я гласува и приеме на 24 януарий 1929 г.

Съгласно чл. 5 отъ тая спогодба, държавата-длъжница — въ случая Гърция, трѣбва да внася всѣки 6 мес. въ нѣкоя неутрална европейска банка опредѣлена сума, необходима за шестмесечната служба на бѣжанскитѣ облигации (лихви и погашения). Въ чл. 1 отъ тая спогодба между другото се опредѣля следното: „Облигациитѣ, които ще се издаватъ на бѣжанцитѣ, които ще ликвидиратъ своитѣ имоти, ще се погасяватъ отъ единъ фондъ, който ще почне да действува отъ 1 юлий 1928 г.“ А въ ал. 4 на сжщия чл. се казва, че „първитѣ тиражи не ще се извършатъ по-късно отъ 1 дек. 1928 г. за погашение номиналната стойность срѣщу 1 януарий

www.dlib.mk

1929 г.“ Споредъ наредбата, изработена отъ смѣсената комисия по изселванено, възъ основа на тая спогодба България ще изплаща имотитѣ на изселенитѣ изъ Македония подъ гръцка власть българи, а Гърция — на изселенитѣ отъ България гърци, като се задължаватъ и завѣряватъ смѣткитѣ на двѣтѣ държави съ ликвидиранитѣ суми; разликата въ повече всѣки 6 м. се изплаща на държавата, която има да зима. Отъ всичко това „доброволно“ изселилитѣ се насила българи отъ Македония подъ гръцка власть не извличатъ никаква облага, не получаватъ номиналната стойность на своитѣ облигации, понеже тѣ се продаватъ на борсата, както казахме по 47—52%. Докато гръцкото правителство реши да изплаща облигациитѣ на гърцитѣ, изселени отъ България, чрезъ тиражъ по номиналната имъ стойность, българското не стори това.

За изплащанитѣ отъ него бѣжански облигации нѣмаше и нуждния тиражъ отъ по 1/60 на всѣки 6 м. споредъ спогодбата. А българското правителство закупуваше на свободния пазаръ по пазарнитѣ цени нужднитѣ му за погашенията облигации. Гръцкото правителство се стремѣше да се възползува отъ това дограбване на изгоненитѣ отъ него македонски българи, като предяви искането да се признае въ полза на гръцката държава разликата между борсовата и номинална стойность на облигациитѣ, издадени отъ България за изплащане имотитѣ на „доброволно“ изселилитѣ се българи отъ Македония подъ гръцка власть.

Тогава, по поводъ на единъ споръ въ връзка съ тоя въпросъ, презъ 1929 г. се реши, че българското правителство ще продължи още 5 години сѫществуващия режимъ на безтиражни облигации. Разликата между номиналната и борсова стойность на облигациитѣ на бѣжанцитѣ-българи щѣла да бѫде депозирана въ нѣкоя неутрална банка и съ тѣзи суми щѣло следъ 5 год. да се занимава О. Н. Но при едно повдигане повторно отъ гръцка страна въпроса да остане въ сила тоя 5 годишенъ срокъ, финансовиятъ комитетъ при О. Н. презъ септ. 1930 г. реши да унищожи това тълкувание („проекто — спогодба“ *) и остана положението, че на българската държава се признава правото да купува облига-

* Бюлетинъ на Б. Т. А. — телеграма отъ Женева отъ 11 септ. 1930 г.

www.dlib.mk

цииитѣ, отъ дето намѣри за добре, безъ гръцкото правителство да има право да претендира на участие въ печалбата, която българската държава реализираше отъ низкия борсовъ курсъ на бѣжанскитѣ облигации.

При това положение, естествено, българската държава имаше интересъ да продължи низкиятъ курсъ на бѣжанскитѣ облигации. Отъ това бѣжанцитѣ само губѣха, а държавата печелѣше. Най-после, следъ голѣми усилия и настоявания, XXII Народно събрание на 18 апр. 1931 г. — последния день на неговата последна сесия — гласува законъ отъ единъ членъ, съ който се предвижда изплащането на бѣжанскитѣ облигации да става чрезъ тиражъ всѣки 6 месеца по номиналната имъ стойность. Първиятъ тиражъ бива опредѣленъ да стане на 1 юлий 1931 г.

По тоя случай, както съобщава органътъ на гръцкото външно министерство в. „Le Messager d'Athènes" отъ 29. V. 1931 год., „Щомъ се научило за това" — че е гласуванъ горниятъ законъ — „гръцкото правителство е отправило енергиченъ протестъ до Смѣсената комисия за доброволно изселване, заявявайки, че тая промѣна въ начина на изплащането, което е въ ущърбъ на Гърция . . ., е противна на спогодбата Кафандарисъ-Молловъ, която предвижда изплащане чрезъ откупване".

3. Настаняване бѣжанцитѣ — Дирекция. Бѣжански заемъ.

Въ стѣснена и окастрена България се струпаха 88000 (спор. солунския гръцки вестникъ Progrès, възпроизведено въ в. „Знаме" № 4 отъ 5 ян. 929 г.) души нови бѣжанци и „доброволно" изселили се изгонени българи отъ Македония подъ гръцка власть и отъ западна Тракия (отъ последната 18,000)* срещу 48,900 гърци, изселили се отъ България. Тѣ легнаха като тежъкъ товаръ върху и безъ това съсипаната, омаломощена отъ войната България, натоварена съ най-различни задължения. Тя не разполагаше съ срѣдства, за да настани своитѣ изгонени сънародници, да ги обзаведе и снабди съ земя, подслонъ, сѣчива, да имъ създаде поминъкъ. Отекчавайки още повече и безъ това тежкото положение на самия народъ

* Проф. Ант. Иширковъ — Българитѣ вънъ отъ границитѣ на царство България — в. **Прѣпорецъ** № 28 отъ 27. II. 28 г.

www.dlib.mk

въ царството, самитѣ изгонени българи изъ Македония подъ гръцка власть прекараха и прекарватъ тежки дни. Тѣхното положение бѣше предметъ на редъ анкети отъ най-различни чужденци, често делегати на разни човѣколюбиви помощни организации въ Европа и Америка (Червенъ кръстъ, квакеритѣ, „Спасете децата“ и др. (№ 610), които, споредъ силитѣ си, организираха помощни акции за борба съ нещастието на бѣжанцитѣ. Тѣхното тегловно положение накара г. Вандервелда, председатель на II Социалистически Интернационалъ, бившъ министъръ и водачъ на социалистическата партия въ Белгия, който самъ обходи бѣжанцитѣ на много мѣста въ България, да го охарактеризува съ силния изразъ „европейски скандалъ“. Тогава съ помощьта на ОН. на България биде отпуснатъ единъ заемъ отъ 3 мил. англ. лири, предназначенъ за настаняването и обзавеждането на бѣжанцитѣ, и нареченъ поради това бѣжански заемъ. Неговото упражнение и изразходване се постави подъ контролата на специаленъ комисарь на ОН., който прави редовни тримѣсечни доклади за дейностьта и дѣлото на основаната за цельта Дирекция за настаняване на бѣжанцитѣ, поставена подъ негово ржководство и управление.

На онѣзи, които поискаха да се ползуватъ отъ заема, между редъ други условия, се постави и условието да се откажатъ и отъ Родината си подъ формата на приемане българско поданство. За да се осигурѣло спокойствието на съседитѣ на България — Гърция, Югославия и Ромъния — настаняванитѣ съ срѣдствата на тоя заемъ бѣжанци не можеха да бждатъ заселвани въ една зона отъ 30—50 клм. отъ границата на споменатитѣ държави. Защото, ако бждѣли наблизу край границата, тѣзи бѣжанци, гледайки макаръ презъ границата своитѣ родни планини и полета, щѣли да се изпълнятъ съ непрестаненъ копнежъ за тѣхъ. И тъй щѣли да застрашаватъ мира на Балканитѣ. А въ България, стѣснена и окастрена отъ войната, която има да оземлява свои безземлени и малоимотни селяни-земледѣлци, и така се чувствува недостигъ отъ годна земя, има гладъ за земя.

Съ горното ограничение оземляването на бѣжанцитѣ се затрудни и мнозина отъ тѣхъ бѣха принудени да живѣятъ при невъзможни условия, докато се създаде земя чрезъ пресушаването на блата, чрезъ изкеляването на горитѣ и др.. Бѣ-

www.dlib.mk

жанцитѣ изживѣха страшна смъртность, която особено косѣше децата. Всрѣдъ тѣхъ въ нѣкои мѣста тя достигна до 80%. Затова презъ августь 1927 год. заселилитѣ се въ с. Ново-чифликъ (Световрачко) бѣжанци отъ Костурско и Леринско заявяваха предъ нѣмски кореспонденти (г-жа Алисъ Мюлеръ — Нойдорфъ, г-жа и г-нъ д-ръ Макъ, гимн. учитель въ Глайвицъ — Горна Силезия) и предъ автора на тия редове, че искатъ да се изселятъ, защото не могли да завждятъ деца въ туй страшно маларично село.

4. Ликвидация на черквитѣ, манастиритѣ.

За да бжде палачеството надъ българитѣ отъ Македони подъ гръцка власть по-пълно, отъ гръцка страна се подхвърли мисъльта да бждатъ ликвидирани и самитѣ български училища, черкви, манастири и тѣхнитѣ имоти. Такава ликвидация добнито е изрично спомената въ текста на конвенцията за „доброволното“ насилствено изселване, нито пъкъ произтича отъ нейния духъ и смисълъ. Това искане се основава само на произволното, насилно и извратливо тълкуване на французкия терминъ communauté. Агенти на комисията по изселването почнаха да търсятъ между бѣжанцитѣ люде, които да имъ дадатъ нужднитѣ за цельта сведения, възъ основа на които имаше да се ликвидиратъ не само самитѣ черковни сгради, но и светитѣ потири и кадилници, и иконитѣ, и кръщелнитѣ купели, та че и надгробнитѣ плочи . . . Но бѣжанцитѣ заедно съ цѣлокупната емиграция въ България отговориха достойно на това гръцко предизвикателство и гавра — да се търгува съ онова, що е най-скжпо на душата имъ, да се търгува съ тѣхната съвѣсть и съ свещения прахъ на тѣхнитѣ бащи и дѣди, съ паметьта на тѣхнитѣ мжченици-юнаци, които сложиха коститѣ си за своята родна зема, за народа си, за неговото име и свобода. Въпрѣки всички залъгвания и обещания, тѣ не само съ възмущение отказаха да извършатъ това кошунство — да дадатъ исканитѣ сведения, но въ масови събрания (юлий 927 г.) протестираха предъ дветѣ правителства — българското и гръцкото, като направиха тоя въпросъ достояние на самото ОН. и на личности, дружества и колективи, които по своето убеждение, положение и идеология не могатъ да не бждатъ противъ едно подобно насилие надъ съвѣстьта и душата надъ цѣлъ единъ народъ.

www.dlib.mk

Преди това, въ Народното събрание председателтъ на Македонската парламентарна група интерпелира българското правителство по тоя въпросъ. Въ своята речь той показа и доказа, че българското правителство нѣма право по никакви закони — ни по човѣшки, ни по божии — да ликвидира съ едни имоти, които не сж негови, и които по самото си естество като сакрални (свещени) — черковни сгради и тѣхнитѣ дворове съ гробищата въ тѣхъ — не сж, нито пъкъ могатъ да бждатъ предметъ на сдѣлка (търговска).

---

www.dlib.mk

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА.

Колонизация.

За да измѣнятъ народностния ликъ на завладѣната и подѣлена отъ тѣхъ Македония, Гърция и Сърбия предприеха колонизиране на своитѣ части отъ Македония. Въ Македония и Тракия подъ гръцко иго — Гърция настани изгоненитѣ отъ Мала Азия и отъ черноморското крайбрѣжие, както и доброволно изселилитѣ се отъ България гърци. Изпърво — въ началото на заселването — къмъ 1922 — 27 год. — тѣзи заселници сж били истински бичъ за мѣстното население, особено българското; тѣ сж заграбвали имота му, ограбвали сж плодоветѣ на неговия трудъ, понеже сами не сж работѣли, бидейки търговци, занаятчии и несвикнали на сравнително тежкия за тѣхъ земледѣлски трудъ (№№ 584—589).

Въ Македония подъ гръцка власть Гърция е заселила, споредъ официални статистически данни, 1,221,849 изселени сънародници нейни (отъ които 49,027 гърци отъ България) (А. Палисъ). По този начинъ, като поразрѣдиха българското население въ Македония подъ гръцка власть и изгониха турското, гърцитѣ заедно съ своитѣ приятели заявяватъ, че вече македонскиятъ въпросъ билъ „разрешенъ“, че той „не сжществувалъ“. Като че едно политическо насилие и историческо престжпление може да унищожи едно народно право! — Правото на всѣки народъ надъ земята на неговитѣ бащи и майки, дѣди и прадѣди. А заедно съ това и дълга да работи и мисли за нея, когато туй право на народа е похитено отъ насилието и неправдата, когато земята на единъ народъ бива заграбена, терзана, поругавана, насилвана. Но въпрѣки това, животътъ излиза по-силенъ: въ Македония подъ гръцка власть — особено въ нейната западна часть — на западъ отъ Вардаръ къмъ албанската граница и югославянската — народностнитѣ отношения сж запазени приблизи-

www.dlib.mk

телно както преди войнитѣ отъ 1912-1913 и 1915-1918 год. Затова свидетелствуватъ сами гърци (№№ 611, 612, 613, 614). Въ Македония подъ гръцка власть, пакъ споредъ гръцки свидетелства, сж останали 83,000 българи; въ действителность тѣ не сж по-малко отъ 150,000 души.

Сжщо такава колонизация, макаръ и въ сравнително по-ограничени размѣри, сж предприели и сърбитѣ въ заграбената отъ тѣхъ часть отъ Македония. Колонизацията се ржководи отъ аграрната дирекция въ Скопие, подъ ведомството на министерството за аграрна реформа, съ комисари въ голѣмитѣ колонизационни срѣдища. На заселницитѣ, се раздаватъ: 1. свободни държавни земи и пасища; 2. общински и селски земи и 3. пусти землища и земи, напуснати отъ стопанитѣ имъ. На всѣко семейство се предвиждатъ най-малко 50 декара. Споредъ г. Ђорђе Крстић (въ неговата книга „Колонизација у јужној Србији“) — сждия отъ Върховния сждъ въ Сараево, главенъ аграренъ комисарь въ Скопие и повече отъ година ржководитель на колонизацията въ „Южна Сърбия“ (т. е. главно Македония — б. Ver.), тая колонизация нѣма за главна своя задача да осигури сжществуването и да даде земя на лица, които нѣматъ такава; тя е по-широка: „културно економическа задача отъ националенъ характеръ“, тя преследва една политика за „национализиране и асимилиране тамошнитѣ краища“. Колонизацията на „Южна Сърбия“ не е „въпросъ за хлѣбъ“, а „първостепененъ държавенъ въпросъ на Юга“. Сжщата тая цель по-рано е подчерталъ и г. Доб. Леовацъ, главенъ аграренъ пълномощникъ — представитель въ Скопие, който изрично пише: „При решаването на аграрния въпросъ въ Южна Сърбия (главно Македония, а следъ това Косово — бел. Ver.), най-вече се държи смѣтка за държавнитѣ и национални интереси“ (в. „**Политика**“ отъ 1. ноем. 1926 год.) . . .

Тъкмо поради тая цель, преследвана съ колонизацията, въ Македония се заселватъ люде отъ другитѣ краища на просторната държава (Черна гора, Банатъ, Херцеговина, Лика и др.). Съ особено внимание и предимства се ползуватъ т. н. „национални радници“ — бивши сръбски четници и войводи, пращани отъ сръбското правителство въ Македония, докато тя бѣше подъ турска власть, за да коренятъ сърбизъмъ тамъ. Тѣмъ се даватъ голѣми имоти, които тѣ даватъ на изполица

www.dlib.mk

на мѣстното население (№ № 616, 617). Между тѣхъ печална слава добиха Пуниша Рачичъ убиецътъ въ скупщината на 20. VI. 28 г., неговиятъ сѫратникъ въ това дѣло Тома Поповичъ — Луне, после съ грабежитѣ си Василије Търбичъ въ Прилепско, Йованъ Кирковичъ — всички народни представители и мн. др.

Мѣстното малоимотно и безимотно население въ Македония подъ сръбска власть бива засѣнено, ако не изключено отъ нейнитѣ грижи (№ № 615, 616). Нѣщо повече, нему се прѣчи да се снабди съ земя, да я увеличи. Споредъ официални данни, до 1 дек. 1928 год. на 600 преселници въ Македония подъ сръбска власть и въ Косово сѫ били раздадени 480,040 дек., а на милионъ и половина мѣстно население само 136,960 дек. Но става и нѣщо друго. За да се постигнатъ държавнитѣ и национални цѣли на Бѣлградъ, гледа се мѣстното население да се обезземи, като му се земе и оная земя, що има. Понеже за пълното прокарване на колонизацията се указало, че не достигатъ още 295,040 дек., тѣ трѣбвало да се вематъ отъ мѣстното население. И на това е намѣрено срѣдство.

Службата по колонизацията води списъци на „неблагонадеждитѣ“ и „благонадеждитѣ“. На селянинъ, който фигурира въ списъка на „неблагонадеждитѣ“, подъ различни предлози заграбватъ (№ 616) най-хубавата му земя: ту че нѣмалъ тапия за земята си, или пъкъ ако има, тя била нередовна (№ 618). И трѣбва да се изтъкне, че най-добритѣ адвокати — сърби въ Скопие открито заявявали на селянитѣ, които се обръщали къмъ тѣхъ за защита, че не могатъ да спасятъ имотитѣ имъ срещу всесилнитѣ аграрни власти (М. № 929 отъ 18. XI. 929.).

Използувани за такива цели, колониститѣ въ Македония подъ сръбска власть сѫ били поставени въ привилегировано положение спрямо мѣстното българско население (№№ 615—618).

Въ абсолютното си мнозинство колониститѣ сѫ хора лениви, които по цѣлъ день киснатъ изъ кръчмитѣ, пиянствуватъ, вѣчно недоволни и негодуващи, задето държавата ги е довела по тия мѣста, не имъ отпуща пари, а ги кара да работятъ (№ 616). Тѣ сѫ всѣкакъ закриляни отъ властитѣ (№ 619); технитѣ изстѫпления спрямо туземното българско население сѫ бивали търпѣни и поощрявани (№ № 632, с. 452, 615, 618). Има случаи, когато колонисти заедно съ помощникъ-кметъ

www.dlib.mk

сърбинъ сѫ извършвали убийства надъ мѣстни българи — селяни.

Мѣстното българско население схвана твърде правилно, че колонизацията е още едно мощно срѣдство, използувано отъ поробителя срещу него, че тя е една отъ проявитѣ на политиката на сърбитѣ срещу народа въ Македония и че колониститѣ сѫ орѫдия (въ много случаи съзнателни) на една убийствена денационализаторска политика. И затова мѣстното население посрещна колониститѣ неприязнено, като свои врагове, така се и носи съ тѣхъ. То, споредъ споменатия Кръстичъ, рѣдко подържа връзки съ тѣхъ, и колониститѣ се чувствуватъ напълно усамотени и образуватъ единъ съвършено откѫснатъ свѣтъ (№ 621). Враждебността на мѣстното българско население е толкова силна щото колониститѣ въ Македовия подъ сръбска власть зимно време е трѣбвало да нощуватъ на открито, безъ да ги погледне нѣкой (сѫщиятъ Кръстичъ). Неприязъньта на мѣстното население се изрази още по-силно и осезателно. Бойнитѣ сили на неговата ВМРО на 1924 г. наказаха едно отъ колонисткитѣ села — Кадрафаково — въ Овчеполско, задето колониститѣ бѣха почнали да заграбватъ земята и жетвата на околното мѣстно население и да се държатъ зле съ него. Поради тая враждебность на мѣстното българско население въ Македония подъ сръбска власть, колониститѣ чувствували дори имота си несигуренъ (сѫщиятъ Кръстичъ). По тѣзи причини и поради невъзможността да се аклиматизиратъ, заселницитѣ въ Овче поле сѫ били принудени „да продадатъ последната си възглавница, за да могатъ да се завърнатъ“ (№ 618). Поради това отъ 160 фамилии въ колонията Нови Банатъ сѫ останали само 16 (Кръстичъ). Такава участь постигнала и колонията Ерджелия. Пакъ споредъ сѫщия авторъ „Мнозина отъ тѣхъ (колониститѣ) биха се изселили отново, биха се върнали назадъ, ако имаше кѫде да отидатъ. И днесъ въ министерството лежи молбата на колониститѣ отъ Александрово (край Прилепъ) за изселване“. И добавя — ходатайствува сѫщиятъ: „Тая молба трѣбва да се удовлетвори безъ друго, ако се желае спасението на тия хора“. — При тѣзи условия ето, пакъ споредъ сѫщия Кръстичъ, въ какво положение се намира колонизацията въ Македония подъ сръбска власть. Въ Скопската область тя е завършена и обхваща Скопска околия, Кумановска, Пре-

www.dlib.mk

шовска и часть отъ Качанишка. Преселницитѣ сѫ отъ всички покрайнини на държавата, главно отъ Лика, Банатъ Херцеговина, малко отъ Сърбия. По-главни колонии сѫ: Табановци (Кумановско), Огнянци, Душановацъ, Горно Лесичери и Хасанбегово (Скопско). Въ Велешка околия само колонията Отавци. Въ Овчеполско опитътъ за колонизация се смѣта за безуспѣшенъ; тукъ е оцелѣла само колонията Кадрафаково. Въ Тиквешко най-добре сѫ колониститѣ въ с. Карагьоргевичъ — близу до Удово — 128 сем. отъ всички краища на държавата. Въ Кавадарско се намира колонията Паликура — въ турско време чифликъ на нѣмеца Цайзлеръ. Въ Гевгелийско има колонисти отъ Пиротъ, Враня, Лѣсковецъ, жители отъ с. Селемлий на гръцката граница. По Вардарската долина много отъ напустнатитѣ отъ турцитѣ чифлици сѫ закупени отъ частни лица — главно банатчани, нѣмци и маджари. Най-слаба е колонизацията въ Битолската область. Въ Прилепско има 10 колонии — почти всички далматинци, намиращи се въ плачевно състояние (№ 621). Въ Прѣспанско, Стружко, Кичевско, Битолско, Мориховско и Охридско до 1927 г. сѫ били заселени всичко 88 души. Въ Битолско имало колонисти въ селата Рибарци и Германъ. Колониститѣ въ Охридъ — 12 души — били истински мѫченици. Общината правѣла всичко да ги изсели. Въ тази колонизация, споредъ признанията на Кръстича, не само „не е имало никаква аграрно-колонизационна политика, но и никаква система“. Тя е била оставена въ слаби ржце, въ ржцетѣ на неквалифицирани чиновници, проявили се въ страшни беззакония и развала, за които сѫщиятъ авторъ говори на много мѣста въ книгата си, и е погълнала много срѣдства на държавата. Разпредѣлението така е вървѣло, че до ноем. 1929 г. — за близу 10 години — администрацията по цѣлото ведомство на аграрната реформа въ Югославия е погълнала 517,000,000 дин., т. е. всѣки декаръ е струвалъ на държавата 930 динара, а това е равно приблизително на половината отъ пазарната стойность на единъ хектаръ земя отъ срѣдно качество (**Политика** отъ 26. XI. 1928 год.).

Макаръ че, споредъ признанията на г. Кръстича, преследванитѣ чрезъ колонизацията резултати сѫ плачевни; макаръ да признава, че разрушението на колонията Нови Банатъ (въ Овче поле) да е „крушение на нашия (сръбския — б. Ver.)

www.dlib.mk

национално държавенъ престижъ"; макаръ да намира, че „не само е мжчно, но и неудобно да се говори за успѣхи отъ колонизацията въ Македония;" макаръ и да не е доволенъ нито отъ постигнатитѣ резултати, г. Кръстичъ все пакъ указва нѣкои срѣдства, чрезъ които да се получатъ успѣхи. За да се постигнѣла „пълна асимилация на македонцитѣ", той препоржчва да се пращатъ колонисти не отъ Черна гора, Бачка, Банатъ, Херцеговина, Далмация, а отъ самата стара Сърбия (Шумадия — б. Ver.) — хора които иматъ „съзнание за своята държавнонационална мисия" въ Македония.

*

Общата равносмѣтка на изтезанията, които населението главно българското) въ Македония подъ сръбска власть и гръцка е претърпѣло отъ служители и агенти на властьта, за времето отъ **1 ян. 1919 г. до 1 ян. 1926** год. се представя отъ следнитѣ цифри.

Македония подъ сръбско иго: убийства — 263; обезчестявания — 178, отъ които 43 на момичета подъ 18 год.; подпалвания — 1342 кжщи; 4,850 души произволно запрѣни; 5,445 души отъ двата пола отъ всѣкаква възрасть изтезавани жестоко; — 12,465,000 динара и 44,250 златни турски лири — всичко 1,018,000 зл. франка ограбени чрезъ заплашване съ смърть или запиране.

Въ Македония подъ гръцко иго: убийства — 104; обезчестявания — 95, отъ които 26 на момичета по малки отъ 14 год.; палежи — 17; произволно арестувани — 3,464; изтезавани — 2,327 души; 1,165 ограбени и изгонени семейства; 1,653,000 драхми и 6,450 турски лири, т. е. 148,000 златни франка.

Тѣзи данни, точно провѣрени, отговарятъ на следнитѣ четири изисквания:

1. мѣсто и дата на престжплението, както и името, възрастьта, занаятието и мѣстожителството на пострадалия;

2. име и длъжность на отговорния чиновникъ за престжплението точно опредѣлени и установени;

3. да има необорими доказателства и

4. престжпкението да е извършено по заповѣдь отгоре и престжпникътъ да еималъ официално звание.

(Изъ: **Les cahiers des droits de l'homme. № 24/25 отъ 30 nov. 1927. — p. 561—562).**

*

Всичко изложено до тукъ се върши съ денационализаторска цель: възаробена отъ сърби и гърци Македония могатъ да живѣятъ само сърби или само гърци, само тѣ могатъ да иматъ народностни права. Тъй, като претопятъ македонскитѣ българи, сърбитѣ отъ Бѣлградъ смѣтатъ да увеличатъ своя брой въ

www.dlib.mk

държавата си — Югославия, та по тоя начинъ да се наложатъ въ нея, да осигурятъ надмощието на сръбството и да държатъ въ подчиненне останалитѣ народи въ нея.

Затова сърбитѣ не се се спиратъ предъ никакви срѣдства, признавайки, че, за да запазятъ своето господство въ Македония, тѣ не биха се поколебали да лѣятъ нейната кръвь. Така, г. Люба Давидовичъ, водачъ на сръбската демократическа партия, който твърде обичаше да кокетира съ своето югославянство, на едно събрание въ Бѣлградъ на своята парламентарна група, въ която се говорило за положението въ Македония, е заявилъ: „И най-после, ако за установяване на сръбското господство въ Македония дадохме 150,000 сръбски глави, какво би значило, ако дадемъ 15,000 македонски глави, за да го осигуримъ и затвърдимъ?"*

Гърцитѣ пъкъ мислятъ, че като обезнародностятъ българитѣ въ Македония, ще се гарантиратъ отъ славянския напоръ, който неудържимо идва отъ северъ.

И наистина, въ Македония подъ сръбско и гръцко иго, споредъ желанието на ржководителитѣ на нова Югославия (въ сжщость велика Сърбия) и на сжщо велика Гърция падатъ глави на македонски българи, на македонски турци, албанци, за да се осигури господството на сърби и гърци. Понеже то се изгражда върху гнета, сълзитѣ и страданията, кръвьта и коститѣ на мѣстното население въ Македония, естествено пропастьта между него и новитѣ му поробители всѣки день става по-дълбока. Мѣстното население се е затворило въ себе си, отдѣлило се е отъ пришелцитѣ-поробители, съ които избѣгва да има какви да е по-близки отношения. Пъкъ и тѣ, чувствувайки се чужди, сами го отбѣгватъ, предпочитайки да се движатъ само въ своята собствена срѣда. Нѣщо повече: отнасятъ се подозрително къмъ всѣкого отъ своята срѣда, който нѣкакъ спечели довѣрието и разположението на мѣстното население. Такъвъ бива предупреждаванъ за своето държане, дори бива заплашванъ (№ 621).

---

* Писмо отъ Бѣлградъ — М. № 428 отъ 15. III. 928.

www.dlib.mk

www.dlib.mk

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА.

Обществото на Народитѣ и правата на малцинствата.

Надзорътъ надъ правата на малцинствата е една отъ най-важнитѣ и деликатни задачи на ОН.

Сѫръ Остинъ Чембърлейнъ въ сесията на Съвета на ОН. презъ юний 1928 г. (в. **Times** отъ 11. VI. 1928).

*

Правата на малцинствата сѫ свещени.

г. Briand, министъръ на външнитѣ работи въ Франция.

*

Госп. Бриянъ смѣта, че ОН. трѣбва да остави впечатление (подч. Ver.), че иска да изпълни своя дългъ, но че процедурата по въпроса за малцинствата не трѣбва да даде поводъ за разногласия или спорове и че тя трѣбва да бѫде изработена въ сътрудничество съ всички държави, подписали договоритѣ за малцинствата.

Бюлетинъ отъ 6 мартъ 1929 г. на Швейцарската телеграфна агенция.

*

Така очертаната политика на балканскитѣ победители къмъ тѣхнитѣ малцинства е тѣхната действителна политика. Тя отговаря напълно на тѣхното убеждение, изразява го и го въплъщава. Тя не се опровергава отъ обстоятелството, че когато презъ 1928 г. въ мартенската сесия на Съвета на ОН. е билъ разглежданъ спорътъ между Унгария и Ромъния поради конфискуване безъ обезщетение земитѣ на унгарскитѣ поданици въ Трансилвания, французскиятъ министъръ на външнитѣ работи, г. Бриянъ, председателствуващъ заседанието, по поводъ изявленията на г. Титулеску, ромънски пълномощникъ, заяви на всеуслишание: „Азъ не съмъ съгласенъ съ принципа, изказанъ отъ г. Титулеску, че малцинствата трѣбва да страдатъ. Обществото на Народитѣ е изразъ на свободата, и тукъ малкитѣ народи никога не ще бѫдатъ задължени да се подчинятъ на силата и на тиранията".

Много звучни и красиви думи.

www.dlib.mk

Всичко, що става въ Македония подъ сръбска власть и гръцка е било направяно достояние на ОН. Националниятъ Комитетъ на Съюза на македонскитѣ емигрантски организации въ България е донасялъ на главния секретарь на ОН. редовно или единични случаи на насилие и изстжпления въ Македония, или пъкъ цѣла верига отъ подобни изстжпления, или пъкъ е правѣлъ изложения за общото положение на българитѣ тамъ. Но резултатътъ е бивалъ само единъ: Комитетътъ обикновено е бивалъ уведомяванъ, че изложението му е постжпило въ канцеларията.

Ето какъ английскиятъ в. Times излага хода на една постжпила въ ОН. малцинствена петиция. Съгласно усвоената процедура, петицията се изпраща до заинтересуваното правителство, което въ опредѣленъ срокъ трѣбва да представи своитѣ забележки въ секретариата. Когато се получи тоя отговоръ, председателътъ на Съвета на ОН. поканва двама други членове, незаинтересовани въ спора, които заедно съставятъ т. н. комитетъ на тримата, и разглежда по отдѣлно всѣка постжпила петиция; за всѣки случай по отдѣлно тѣ решаватъ, дали е желателно да го внесатъ въ Съвета. Ако единъ или повече отъ тѣхъ решатъ, че това трѣбва да стане, тогава само Съветътъ бива официално занимаванъ, става официално разискване, на което присжтствува и представитель на правителството, срещу което е било отправено оплакването.

Тая процедура се отличава съ своята скритость, таинственость. До 1923 г. секретарьтъ на ОН. е изпращалъ всички правилно съставени петиции до всички правителства на държавитѣ-членове на ОН., заедно съ обясненията, дадени по петицията отъ заинтересуваното правителство. Подиръ това книжата почнаха да се изпращатъ само на държавитѣ, които заседаватъ въ Съвета, т. е. на 14 правителства вм. на 54. Значи, никой извънъ членоветѣ на Съвета не знае, че е получена нѣкоя петиция, дори и самиятъ Съветъ не знае защо е тя отхвърлена, както сж признали въ мартенската сесия (1929 г.) на Съвета на ОН. г-да Щреземанъ, починалиятъ германски министъръ на външнитѣ работи, и г. Дандюранъ, сенаторъ отъ Канада; незнаейки, кога е подадена известна петиция и какво е решено по нея, тѣмъ е бивала отнета възможностьта да се намѣсятъ въ случай, че сж

www.dlib.mk

смѣтнѣли решението на комитета на тримата за несправедливо

И тъй, какво става по-нататъкъ съ изложението, не се знае. Защото, споредъ заведената практика, подателътъ не бива известяванъ за по-нататъшния ходъ на изложението, па макаръ то да изхожда дори отъ срѣдата на самото малцинство, живѣещо въ родината си: то не бива уведомявано, защо неговата петиция не е внесена въ Съвета на ОН.

Ето какъ професоръ Рене Брюне, виденъ французски правникъ и добъръ познавачъ на вжтрешния животъ на ОН., е изложилъ въ една конференция въ Лондонъ подъ покровителството на Международния женски съюзъ пжтя и участьта на молбитѣ на малцинствата предъ ОН.:

„Щомъ една молба пристигне въ Женева, получаването ѝ се потвърждава накжсо отъ секретаря на комитета на тримата, или никакъ не се потвърждава. Много пжти трѣбва да се прибѣгва до застжпничеството на приятели, за да се получи нѣкакво съобщение върху оплакванията. Може да се научи какъвъ отговоръ е даденъ на оплакването, безъ да може да се установи, дали съобщението отговаря на истината. Даже ако оплакването се направи въ Съвета, обикновено последниятъ нищо не предприема, защото е претрупанъ и на оплакванията на малцинствата не обръща внимание. Ако ли се спре на оплакванията на дадено малцинство, Съветътъ първо се съвещава, при затворени врата, съ делегата на обвиняваната държава. Фактически мжчно е да се направи нѣщо повече противъ обвиняваната държава, чиито политически приятели заседаватъ въ Съвета.

Положението, по настоящемъ, е стигнало до тамъ, че е мжчно да се намѣри държава да даде нѣкакъвъ отговоръ и въпросътъ да се внесе предъ Съвета. Особено характерно е държането на Съвета спрямо международния арбитраженъ сждъ въ Хага.

Оплакванията на малцинствата въ повечето случаи засѣгатъ винаги юридически въпроси и се отправятъ въ Хагския сждъ. Тъй като последниятъ въ повечето случаи се изказва въ полза на малцинствата, Съветътъ не се допитва вече до Международния арбитраженъ сюдъ, за да не изпадне въ неприятно положение.*

И тъй, ОН. може да се наеме да разглежда само оплаквания, изхождащи изъ срѣдата на самото малцинство, живѣещо въ държавата, срещу чието правителство има оплакване, или пъкъ се занимава съ оплаквания, изхождащи отъ членове на Съвета на самото ОН. И тъй като изложенията на Националния Комитетъ не отговарятъ на тия условия, а идатъ отъ представителството на една емиграция, то за ржко-

* **Pester Lloyd** отъ 28. III. 1929 г.

www.dlib.mk

водницитѣ и силнитѣ днесъ въ ОН. е лесно да отхвърлятъ зарадъ формата тѣзи изложения. Нѣщо повече: сѫщото ОН. въ сесията въ Мадридъ (юний 1929 г.) на своя Съветъ, дето имаше по-подробно да се разглежда въпросътъ за по-действителната закрила на малцинствата и за зачитане тѣхнитѣ права съгласно договоритѣ, отбелязвайки всички постѫпили изложения, следъ като отначало бѣше отбелязало въ съобщението си и изложението отъ НК., по нѣчие давление залепи — покри името му съ хартиена лента, като остави да личи само „изложение отъ 4 априлъ 1929 год.“. . . .

Между това сѫщото туй ОН. ето какъ е постѫпвало въ други подобни случаи. Презъ ноември 1921 година едно англоеврейско сдружение въ Лондонъ и Всемирниятъ еврейски съюзъ съ седалище Парижъ сѫ отправили до ОН. едно изложение по поводъ единъ законъ въ Унгария, който засѣгалъ евреитѣ тамъ. Съветътъ, по предложение на т. н. комитетъ на тримата, поискалъ отъ унгарското правителство нужднитѣ освѣтления. Друго едно изложение отъ поменатото по-горе англоеврейско сдружение въ Лондонъ бива разглеждано отъ Съвета на ОН., който изслушва съответнитѣ изложения и взима актъ отъ заявленията на унгарското правителство (**Annuaire** de la S. d. N., p. 448).

Още единъ примѣръ. На 11 мартъ 1924 година Комитетътъ на полскитѣ изгнанници отъ Литва е отправилъ до ОН. изложения върху положението на полското малцинство въ Литва. Тъй нареченията комитетъ на тримата при Съвета на ОН. разгледалъ изложенията и поискалъ да се впишатъ въ дневния редъ на Съвета. Последниятъ, следъ като разисквалъ въпроса нѣколко пѫти, приелъ заключителния докладъ, представенъ отъ бразилския представитель (**Annuaire** de la S. d. N., p. 439).

А едно отъ изложенията на Македонския Националенъ Комитетъ, предадено отъ сръ Ерикъ Дръмондъ, главенъ секретарь на ОН. на г. Фотича, постояненъ делегатъ на Югославия при ОН., бива повърнато отъ Бѣлградъ съ дръзкото заявление, че на „разбойнишко“ изложение не могълъ да отговаря (в. **Hrvatsko pravo**, Загребъ, 7 апр. 928. г.).. Защото въ мѣродавнитѣ и ржководни срѣди на ОН. фактически е още въ сила възгледътъ, споредъ който постановленията за закрилата на малцинствата съвсемъ нѣмали за цель да

www.dlib.mk

запазятъ тѣхната народностна индивидуалность, а само какъ да подпомогнѣли и да облекчели тѣхното приобщаване изпърво къмъ господствуващата народность, а чрезъ това по-късно и тѣхното претопяване. Изразитель на това разбиране въ едно отъ заседанията на ОН (презъ 1924 г.) се яви бразилскиятъ делегатъ г. Мело Франко. Къмъ него се присъедини и английскиятъ делегатъ сръ Остинъ Чембърлейнъ. Днесъ главенъ неговъ идеологъ и теоретикъ се явява г. Бенешъ, външенъ министръръ на Чехословакия.

Явно е, че при положението, въ което сж поставени българитѣ въ Македония подъ сръбска власть и гръцка, изложения до ОН. изъ самата тѣхна срѣда сж немислими. Но не сж невъзможни. Има хора, които биха излѣзли отъ самата Македония подъ сръбска власть и гръцка да кажатъ на свѣта, какво тегли българинътъ тамъ (срв. края на настоящето изложение). Но нѣма защо да се излагатъ тѣ за удоволствие и радость на тѣхнитѣ потисници (№ 634, с. 458). Затова, за българитѣ въ Македония подъ сръбско иго и гръцко и отъ тѣхно име свободно могатъ да говорятъ македонскитѣ изгнаници. И тѣ изнасятъ предъ ОН. и предъ свѣта положението на своитѣ братя въ Родината — въ Македония подъ сръбска власть и гръцка — такова, каквото е. А то е тежко, робско.

*

Отъ всичко накжсо изложено до тукъ става явно, че основното убеждение и ржководно начало на сърби и гърци въ Македония подъ тѣхно иго е: да не признаватъ българи тамъ, а заедно съ това и българско малцинство.

Така, югославянското правителство въ единъ свой официаленъ документъ пише:

„Понеже славянското население въ южна Сърбия (тука се има предвидъ главно Македония подъ сръбско иго — (бел. Ver.) не е малцинство ни по езикъ, ни по раса, ни по религия и не се различава отъ другитѣ сърби въ кралството, то по отношение на него не може да сжществува въпросъ за права на малцинствата".*

Между това, професорътъ по международно право въ

---

* **Бележка** на югославянското правителство до Секретариата на ОН по поводъ Мемоара на г. г. Григоръ Анастасовъ, Дим. Шалевъ, Дим. Илиевъ — тримата представители въ Женева на македонскитѣ българи.

www.dlib.mk

университета въ Франкфуртъ на Майнъ — г. д-ръ Карлъ Щрупъ — членъ на Международния институтъ за международно право, членъ на Международната дипломатическа академия, професоръ по международно право въ Академията въ Хага, съдиректоръ на Zeitschrift für Völkerrecht, членъ на бюрото на нѣмското „Дружество за правата на човѣка", издаде въ 1929 г. въ Парижъ своята книга Правното положение на македонцитѣ въ Югославия (La situation juridique des Macédoniens en Yougoslavie). Като прослежда даннитѣ, които даватъ историята и етнографията на Македония и другитѣ балкански народи; като взима предъ видъ мнението на много учени, историци, слависти съ свѣтовна известность; като се позовава на свидетелствата на пѫтешественици, които сѫ кръстосали Македония, преди да се бѣха образували балканскитѣ държави, и по-специално България, които съ своята държавность да влияятъ върху съзнанието и убеждението на македонскитѣ славяни; като се позовава и върху всеизвестни исторически и дипломатически документи, проф. Щрупъ намира, че възъ основа на различието, що сѫществува между езика на македонското славянско население и езика на населението въ Шумадийска Сърбия, както и възъ основа на силно развитото, ярко и високо проявявано народностно съзнание, македонското славянско население представлява едно народностно (българско) малцинство — и отъ международно правно гледище и въ смисъла на сключения между Югославия и всичкитѣ сили договоръ за покровителство на малцинствата отъ 10 септ. 1929 г., влѣзълъ въ сила отъ 16 юлий 1920 г. (с. с. 118 - 120).

Изтъкнатото до тука ржководно начало на сърби и гърци диктува и отношението имъ къмъ все пакъ живѣещитѣ въ Македония подъ тѣхна власть българи. То ще диктува много и много тайни наставления и наредби, ще търпи произволи и престѫпления отъ чиновници и неотговорни фактори, защото всички тѣхни действия вкупомъ служатъ на официално преследваната цель: да се затрие македонскиятъ българинъ, да се убие у него волята му къмъ работа и борба за народностна култура, народностно съзнание, за институти и дейности, които да ги разработватъ, издигатъ, отстояватъ.

www.dlib.mk

Такъвъ систематиченъ и всестраненъ гнетъ не се упражнява върху никое отъ другитѣ населения въ Македония подъ сръбска власть и гръцка, като изключимъ може би само албанцитѣ (въ Косово — отвждъ Шаръ-планина — въ Югославия, и въ с. Епиръ — въ Гърция), които биватъ сжщо така подхвърляни на безмилостно физическо унищожение.

---

www.dlib.mk

www.dlib.mk

Заключение.

И тогава чужденитѣ узнаваха, че никой народъ въ Европа не страда толкова, колкото нашиятъ. Единъ отъ посетилитѣ ме благородни хора каза: „Ако това ставаше съ менъ и съ моя народъ, азъ бихъ направилъ нѣщо много по-страшно отколкото днесъ македонцитѣ правятъ."

Думи на единъ благороденъ чужденецъ въ Виена предъ г-ца Гена Велева, отъ Скопие, следъ като узналъ отъ нея за страданията на македонския народъ и се убедилъ, че „никой народъ въ Европа не страда толкова, колкото нашиятъ".

*

Но днесъ въ Македония да бѫдешъ българинъ, значи да бѫдешъ конспираторъ. Тамъ българщината е конспиративенъ артикулъ и затова всички, и стари и млади, се пазятъ да парадиратъ съ него, за да не бѫдатъ тормозени и преследвани до девета рода.

Чайлдъ У **Писмо отъ Македония.** — М. № 578 отъ 13. IX. 1928.

Всички пѫтища за легално проявление и борба на българи, въ голѣма степень и на турци, албанци, цинцари — въ Македония подъ сръбска власть сѫ съвсемъ задръстени; сѫщото важи и за българитѣ въ Македония подъ гръцка власть; на останалитѣ народности тамъ се правятъ всевъзможни прѣчки за тѣхното народностно проявление. Така на българитѣ и на останалитѣ ниродности въ Македония подъ сръбска власть и гръцка оставатъ два пѫтя: или да се примирятъ съ своето обезнародностяване, да го приематъ и да му се подадатъ, или пъкъ да приематъ борбата за своята народностна и народна защита и самозапазване. Оставайки вѣрни на своето минало и на своята история, изхождайки отъ изискванията на едни реални интереси, които подсказватъ на народа въ Македония, че той ще може да добрува съ своята земя, само когато тя бѫде обединена и народътъ господарь въ нея, у мѣстното македонско население, безъ разлика на народностна принадлежность, се

www.dlib.mk

е сложило и затвърдило убеждението, че спасението му е въ една автономна Македония, (№ 657. с. 499). Тая идея обединява населението вжтре въ поробена Македония и македонската емиграция, която сжщо въ своята работа се ржководи отъ началото — Македония на македонцитѣ въ свободна и независима Македония. Само така ще се избѣгне днешната нейна разпокжсаность; тя съсипва народа въ Македония (№№ 625, 633, с. 453), както за туй ясно говори западането и обезлюдяването на редъ цъвтещи по-рано градове и други селища, като напр.: въ турско време Битоля броеше 70,000 жители, днесъ 15,000; Крушево — 15,000, днесъ 3,000; Гевгели, Тетово, Дебъръ, Велесъ и др. загубиха половината отъ своето население (срв. и №№ 702—704).

Македонскитѣ българи главно поематъ оня едничъкъ пжть за народностна защита, който сж имъ оставили тѣхнитѣ поробители: пжтя на тайното действие (№ 622). А това тайно действие, независимо отъ целитѣ, що си поставя, и срѣдствата, съ които си служи, всѣкога се инкриминира отъ сърби и гърци като нелегално. Поради това, при описанитѣ условия за животъ, главно на българитѣ въ Македония подъ сръбско иго и гръцко, възкръсна и буйно заживѣ ВМРО — народната македонска освободителна организация отъ турско време. Макаръ че е революционна организация, нейнитѣ признати ржководни тѣла и водачи нѣколко пжти високо, ясно и недвусмислено сж заявявали на свѣта, че Организацията е готова да преустанови революционната борба, да се превърне въ легална организация и да се отдаде на легална народна борба, щомъ Сърбия и Гърция създадатъ условия за легална работа на населяващитѣ я населения: българи, турци, албанци, власи (№№ 641, 642, 643, 644, 646, 647). А първата стжпка за това е сърби и гърци да зачетатъ и приложатъ онѣзи права на населенията въ Македония подъ тѣхна власть, — и на първо мѣсто на българското население — които Сърбия и Гърция сж имъ признали по мирнитѣ договори и за които тѣ сж се тържествено задължили. Но сърби и гърци не правятъ това. Тѣ знаятъ много добре, че, оставени да се състезаватъ съ мѣстното население на равни начала, не биха могли да достигнатъ онова първенствуващо положение, което сега властьта всѣкакъ имъ създава съ своята закрила, систематически и всѣкакъ обезправяйки мѣстното на-

www.dlib.mk

селение, като го лишава отъ правата, що му сѫ признати като на малцинство. За тия права на българитѣ въ Македония подъ сръбско иго и гръцко ОН. сѫщо така немари. Първитѣ умишлено, а другитѣ, замаяни само отъ мисъльта да подържатъ единъ миръ, който е толкова размиренъ, защото е тъй и толкова несправедливъ, поставятъ несърбитѣ и негърцитѣ въ Македония подъ сръбска власть и гръцка — главно българитѣ, после турци, албанци, цинцари — предъ дилемата на народностното унищожение или на кървавата революционна борба. Защото сърби и гърци много добре знаятъ, че революционната борба е много по-неизгодна, по-тежка отъ легалната, че тя дава на сърби и гърци много повече поводи, възможности и срѣдства и за физическо унищожение. Тъкмо него желаятъ сърби и гърци и затова така на широко го прилагатъ, както се вижда отъ нашето изложение. Затова потисканиятъ въ Македония подъ сръбска власть и гръцка народъ чрезъ своята ВМРО. заявява на свѣта, че на терора на насилника и властьта ще отговаря съ противоудари на налагащата се законна самоотбрана и съ срѣдства, съ които едничко разполага, за да бѫдатъ тѣзи удари по-чувствителни за насилника (№ 645). И започватъ се тогава покушения противъ проводници и представители на държавния тероръ, атентати надъ желѣзопѫтни линии, мостове, държавни сгради и др. И като не искатъ да признаятъ първоизточника на всичко това въ своето потискане на народа въ Македония, Сърбия и Гърция все обвиняватъ съседна България главно, че отъ тамъ идѣли атентаторитѣ, че тя ги пращала. По тоя начинъ се идва до обтѣгане на отношенията съ България, до ноти и постѫпки предъ нея, до шовинистични крѣсъци и закани отъ тълпитѣ въ Бѣлградъ и Атина. Мирътъ постоянно бива смущаванъ и застрашаванъ. И той ще бѫде всѣкога застрашаванъ отъ Балканитѣ, докогато македонцитѣ, не получатъ своитѣ човѣшки, народни и народностни права и свободи, които ще имъ дадатъ възможность по легаленъ пѫть да чертаятъ пѫтищата на своето народно развитие и бѫдеще.

Легалнитѣ организации, главно на българитѣ отъ Македония подъ сръбска и гръцка власть въ България (Македонски Националенъ Комитетъ, Македонски женски съюзъ), въ с. Америка и Канада (Централенъ комитетъ на македон-

www.dlib.mk

скитѣ политически организации), въ Европа (Съюзъ на македонскитѣ студенти) не преставатъ да освѣтляватъ свѣтовното обществено мнение, политическитѣ, обществените и други фактори върху истинското положение въ Македония подъ сръбска власть и гръцка, да разкриватъ опасноститѣ, що крие то за свѣтовния миръ, да посочватъ срѣдства и пжтища да се излѣзе отъ него. Въ едно свое изложение (отъ 23 май 1928 г.) до ОН. Националниятъ Комитетъ на Съюза на македонскитѣ емигрантски организации въ България посочва следнитѣ мѣрки като такива, които могатъ да отклонятъ опасността, що идва за мира отъ Балканитѣ:

1. Да се учреди въ Македония единъ специаленъ органъ на ОН., който на самото мѣсто да следи изпълнението на договора за малцинствата;

2. да се отворятъ училищата и черквитѣ, които мѣстното население само е създало на времето съ много усилия и жертви;

3. да се завърнатъ многобройнитѣ македонски изгнанници въ отечеството си, като имъ се гарантира личната сигурность и ползуване отъ граждански и политически права.

И наистина, изходътъ отъ тежкото положение, създадено отъ мирнитѣ договори въ Македония подъ сръбска власть и гръцка, е единъ:

да се признае народностниятъ ликъ на населенията въ Македония подъ сръбска и гръцка власть и специално на българитѣ тамъ; да се възстановятъ и гарантиратъ признатитѣ отъ самитѣ мирни договори тѣхни народностни права; да имъ се гарантира една действителна свобода и възможность за културнонационаленъ животъ чрезъ легална работа и проявления чрезъ легални срѣдства за работа въ духа на общочовѣшката и международна солидарность, правда и миръ.

Блестещо потвърждение на много отъ изложеното до тукъ за положението въ Македония подъ сръбско иго заедно съ указание на срѣдствата да се излѣзе отъ тежкото положение дава самото българско население чрезъ петицията отъ декември 1929 г., що е отправило то до ОН. и която е

www.dlib.mk

представило на ОН. презъ януарий 1930 год. чрезъ своитѣ упълномощени законно представители г. г. Григоръ Анастасовъ, адвокатъ отъ Кавадарци, дълги години народенъ представитель отъ Тиквешко въ скупщината въ Бѣлградъ, Дим. Шалевъ, бившъ помощникъ-кметъ въ Скопие, адвокатъ отъ Скопие, и Дим. Илиевъ бившъ сждия и адвокатъ отъ Велесъ. Ето тази историческа петиция.

Скопие, декемврий 1929 г.

До Негово Превъзходителство съръ Ерикъ Дръмондъ, главенъ секретарь на ОН. въ Женева.

По силата на чл. 2 отъ договора, подписанъ въ Сенъ-Жерменъ на 10 септемврий 1919 г. между главнитѣ съюзни сили и кралство Сърбия, Хърватско и Словения, покровителството на малцинствата, които живѣятъ въ кралството, е подъ гаранцията на ОН. Подписвайки тоя договоръ, кралството пое, съобразно съ тоя договоръ, задължението да даде права на всички малцинства, включени въ границитѣ му следъ 1 януарий 1913 г.

По силата на всичко това, тия права и тая протекция сж признати сжщо за българското население въ Югославия, присъединено къмъ нея следъ споменатата дата. Основавайки се на тоя договоръ, населението се обръща къмъ ОН. съ молба, то да изпълни и приложи договора за покровителство на малцинствата, въ дадения случай за българското малцинство въ Югославия, дето то съставя компактна маса всрѣдъ населението, което живѣе въ Македония.

Десеть години минаха отъ сключването на договора за миръ. Въпрѣки това, Сенжерменскиятъ договоръ за покровителство на малцинствата си остана мъртва буква. Нѣщо повече: българскитѣ малцинства въ Югославия сж не само лишени отъ предвиденитѣ права въ тоя договоръ, но сж и подложени на една системна денационализация и насилствена асимилация, лишени сж отъ политически права и сж превърнати на икономически роби и обречени на мизерия.

Противно на сжществуващитѣ договори, югославянското правителство унищожи всички наши културни институти — национални, образователни и политически — затваряйки 641 български училища съ 37.000 ученици; прогони 1013 български учители, конфискува и превърна въ сръбски черкви

www.dlib.mk

761 български черкви, изпѫди шестима владици, прогони и унищожи 833 български свещеници, унищожи всички български библиотеки и читалища, въ които ние се учехме на майчиния си български езикъ, забрани български вестници и списания въ Македония. Съ една речь, югославянското правителство разруши въ Македония всичко, що може да служи за национално, културно и социално развитие на македонскитѣ българи.

Въ преследването на своята политика за унищожаване на българщината въ Македония югославянското правителство прибѣгна дори къмъ мѣрки, които навсѣкѫде се считатъ като пълно отрицание на съвременната цивилизация и елементарнитѣ понятия за свобода.

a. Въпрѣки чл. 7 отъ Сенжерменския договоръ, то ни забрани да си служимъ по улицитѣ съ нашия майчинъ български езикъ, както въ частнитѣ отношения, въ търговията, въ събранията и пр., безъ да може да става дума за употрѣбяването на български езикъ въ публикации и въ печатъ Употрѣбяването на нашия български езикъ въ държавнитѣ, общинскитѣ и др. учреждения е напълно забранено.

b. Нашитѣ имена бѣха насилствено промѣнени съ сръбски окончания. Кръщаването на нашитѣ деца съ национални имена е забранено, и ние сме заставени да ги кръщаваме по единъ списъкъ, изработенъ отъ сръбскитѣ църковни власти специално за Македония.

c. Четенето на български книги и български вестници е забранено подъ страхъ на най-тежко наказание, и ние никога нѣмаме възможността да прочетемъ нито единъ редъ на нашия майчинъ езикъ. Четирима младежи бѣха осѫдени въ Кавадарци, защото у тѣхъ е била намѣрена една българска книга.

d. Пѣенето на български народни пѣсни се счита за престѫпление. Въ Тетово много граждани, начело съ единъ свещеникъ, бѣха осѫдени, защото сѫ пѣли на едно празднество български пѣсни.

e. Югославянскитѣ власти ни забраниха да празднуваме нашитѣ национални и обичайни празници, именнитѣ и еснафски празници, налагайки ни вмѣсто тѣхъ сръбската „слава“.

www.dlib.mk

f. За да улеснятъ асимилацията, властитѣ насилствено заставятъ да се женятъ млади момичета и жени отъ Македония за сръбски жандарми доведени тамъ, и всички протести противъ тови насилие досега сж били безъ резултатъ. На македонската интелигенция се отказватъ всички общински и държавни служби. Тѣхнитѣ заявления се оставятъ безъ последствие и самитѣ тѣ се пропжждатъ отъ кралството, както бѣше случая съ г-жа д-ръ Пиперкова, отъ Скопие, д-ръ Наумовъ, отъ Охридъ, д-ръ Ципушевъ, отъ Велесъ, или се интернират, както е случаятъ съ инж. Караджовъ и д-ръ Таушановъ, отъ Щипъ, или се убиватъ, какъвто бѣше недавна случаятъ съ Благой Моневъ, отъ Щипъ, Рампо Поповъ, отъ Прилепъ и пр. — безъ да говоримъ за многобройнитѣ убийства, които станаха по-рано.

Българското население въ Македония има дълбока вѣра къмъ великата мисия на ОН. и иска да вѣрва, че то бди надъ точното прилагане на международнитѣ договори. Затова, имайки съзнание за правата, които му сж гарантирани като малцинство отъ Сенжерменския договоръ и въпрѣки голѣмитѣ страдания поради насилствената асимилация на югославянското правителство, българското население въ Македония, организирано въ своитѣ национални организации, реши да ни изпрати въ Женева въ качеството на негови законни представители, за да отправимъ до ОН. тая петиция и да искаме неговата протекция въ качеството ни на национално малцинство въ Югославия — нѣщо, отъ което досега ние не сме се ползували вследствие познатото поведение на югославянското правителство.

Ние, долуподписанитѣ югославянски поданици, родени и живущи въ Македония, сме заемали разни обществени и политически служби и сме участвували въ политическия животъ на нашата страна, въ качеството си на представители на българското национално малцинство въ Югославия, приехме деликатната и патриотическа мисия да отправимъ до ОН. тая петиция, убедени, че съ тоя актъ ние изпълняваме единъ дългъ къмъ нашия собственъ народъ и цивилизованото човѣчество, защото ние вѣрваме, че подпомагаме да се отстранятъ по миролюбивъ пжть заплахи за мира.

Излагайки всичко това, ние си позволяваме да обърнемъ вниманието на ОН. върху опасноститѣ, които заплаш-

www.dlib.mk

ватъ самото сѫществуване на българското население въ Югославия.

Ние заявяваме въ сѫщото време, че всички тия и други изложени досега факти въ петициитѣ, представени било отъ емигрантската организация на македонцитѣ, било отъ други организации, като Балканския комитетъ въ Лондонъ, Французката лига за правата на човѣка, или Американската лига, напълно отговарятъ на действителностьта и на желанията на българското население въ Югославия.

За да се отстрани тежкото и непоносимо положение, което създава всички условия за нежелателни събития, ние вѣрваме, че е необходимо и целесъобразно да се вематъ следнитѣ мѣрки:

1. Да се признае националностьта на македонското население и строго да се съблюдава подъ контрола на Обществото на Народитѣ договора за покровителството на малцинствата.

2. Да се позволи завръщането въ Македония на нашитѣ емигрирали братя.

3. Да се амнистиратъ всички политически затворници, осѫдени отъ сръбскитѣ сѫдилища само затова, защото тѣ сѫ искали права и свободи, гарантирани отъ договора за покровителство на малцинствата.

4. Да се разреши отварянето на българскитѣ черкви и училища, издигнати съ толкова жертви отъ самото население преди сръбското владичество въ Македония.

5. За да се контролира изпълнението на поетитѣ задължения отъ югославянското правителство по силата на договоритѣ, да се изпрати въ Македония една специална комисия, назначена отъ ОН., която да бди за изпълнението на тоя договоръ.

Македонското население, което ние имаме честьта да представляваме, посрещна съ радость новината за Вашето идване въ югославянската столица. Това е доказателство за вѣрата, която има това население къмъ ОН. и за голѣмата му мисия да въдвори една ера на пълна толерантность въ отношенията между народитѣ, толерантность, необходима за

www.dlib.mk

мира. Ние сме убедени, че тая вѣра на нашитѣ братя ще бжде оправдана, като Ваше Превъзходителство даде ходъ на тая петиция.

Отъ името на българското население въ Македония подъ сръбско владичество:

(п.) **Димитъръ Шалевъ,**
Димитъръ Илиевъ.

Къмъ тая петиция по-късно се е присъединилъ и г. Григоръ Анастасовъ, който не е могълъ да се намѣри въ Женева при поднасянето ѝ, понеже по пжтя — поради прѣчки и опасности — се е отдѣлилъ отъ другаритѣ си и по-късно е стигналъ въ Женева.

Резултатътъ отъ тая петиция бѣше, че отъ ОН. само изказаха предъ бѣлградското правителство пожелание неговитѣ органи да се отнасятъ къмъ населението въ Македония по-човѣшки.

На това пожелание Бѣлградъ отговори, като засили системата за изтрѣбване македонцитѣ, и която може да се нарече Мала рѣка по името на мѣстността край Гевгелий, дето мнозина македонци сж намѣрили незнайната си мжченическа смърть. — Тая система, въведена отъ диктатурата следъ 6 януарий 1929 год., е продължение и усъвършествуване на системата да се избиватъ неугодни на Бѣлградъ македонци. Тая система се състои въ следното.

Жертвата, която сръбската диктатура е набелязала, за премахване, бива запирана и изпращана къмъ Гевгелий. Тамъ въ мѣстността „Мала рѣка" нощно време жертвата бива незабавно унищожавана. Граничаритѣ на другия день съобщаватъ, че при непозволенъ опитъ да премине сръбско-гръцката граница било убито нѣкое лице. Следъ това особена комисия установява, че убитиятъ наистина е искалъ да мине границата, че, забелязанъ отъ граничаритѣ, е билъ поканенъ 3 пжти да спре, но не се подчинилъ на заповѣдьта, вследствие на което граничаритѣ стреляли и го убили. Жертва на тая процедура, както се знаело въ Гевгелий, е станалъ и бившиятъ български учитель Атанасъ Гавриловъ, отъ Велесъ.

Както се изтъкна въ предговора още, диктатурата македонизира пречанскитѣ краища, главно Хърватско. Тя почти изравни граждански, политически, народностно и правно съ

www.dlib.mk

македонцитѣ всички несърби и пречани въ държавата, които не могатъ и не искатъ да се примирятъ съ нейния гнетъ и съ нейнитѣ методи на управление. Като ги изравни въ робството, въ сѫщото време тя изравни и пѫтя за обединяване на тѣхнитѣ усилия за борба съ Бѣлградъ. Това обединяване на силитѣ не закъснѣ да бѫде прогласено и формално. Така, на 20 апр. 1929 год. г-да д-ръ Анте Павеличъ и Густавъ Перчецъ, като представители на хърватския народъ, който се бори за своя независима и самостойна държава, подписаха съ Македонския Националенъ комитетъ въ София и оповестиха на свѣта следната **декларация:**

„Презъ време на братското посещение, което хърватскиятъ народенъ представитель д-ръ Анте Павеличъ и градскиятъ застѫпникъ на гр. Загребъ Густавъ Перчецъ направиха на Националния комитетъ на македонскитѣ емигрантски организации, отъ дветѣ страни се констатира, че невъзможниятъ режимъ, на който сѫ подложени Хърватско и Македония, имъ налага еднакво да съгласуватъ своята легална дейность за извоюване човѣшки и национални права, политическа свобода и пълна държавна независимость на Хърватско и на Македония.

По тоя случай дветѣ страни заявяватъ, че въ бѫдаще тѣ ще напрегнатъ и обединятъ усилията си за постигане тѣзи идеали на двата братски народа.“

Сѫщо такава една декларация, надлежно нагодена за случая и обстоятелствата, на 18 юний 1931 год. подписа съ Националния комитетъ отъ името на пречанскитѣ сърби г-нъ Перо Груберъ, редакторъ на **„Будућност“**, задграниченъ органъ на самостойната демократическа партия на г. Свѣтозаръ Прибичевичъ.

Македония и нейнитѣ съюзници работятъ и се борятъ съ увѣреностьта, че тѣхното право и тѣхната правда — да бѫдатъ свободни и независими — ще победятъ.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПЈЕ

---

www.dlib.mk

ДОКУМЕНТИ
И
СВИДЕТЕЛСТВА

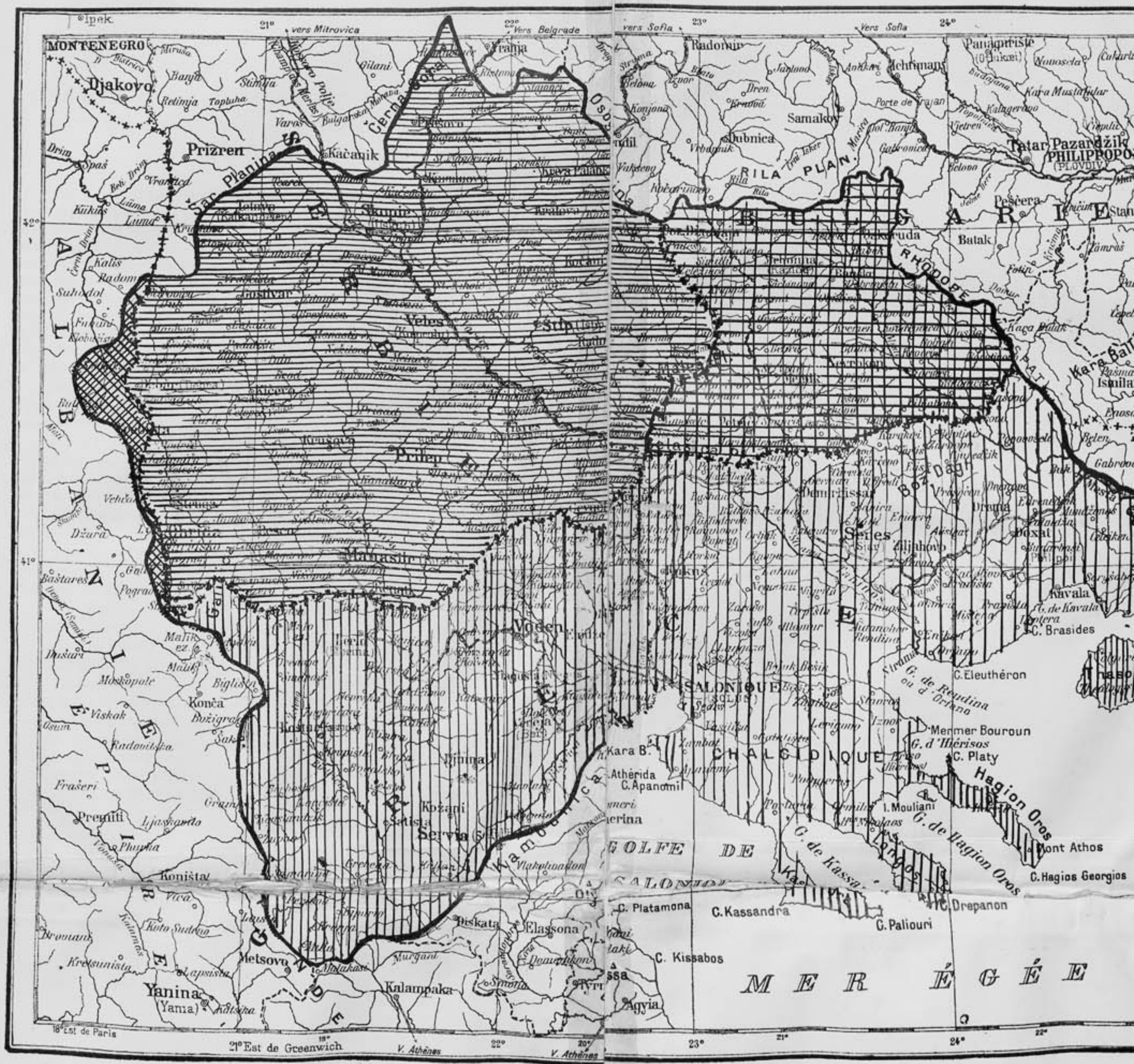
www.dlib.mk

www.dlib.mk

№ 1.

МАКЕДОНИЯ

ПОДѢЛЕНА МЕЖДУ ЗАОБЛЯЩИТѢ Я ДЪРЖАВИ.

Македония въ нейнитѣ ографски граници

65,

съ 2,291,121 души (1,172,136 — българи, 190,047 — гърци, 63,895 — цинцари, 12,006 ци — всички християни и 852,439 — мохамедани (турци, албанци, цигани) и ев

Leon Dominian. The Frontiers of Language and Nationality in Europe. — New-York,

Сърбия е взела 32000 км.² — ▭ ; Гърция — 25000 км.² — ▭ ; Б 8000 км.² — ▭ ; останалитѣ 560 км.² сж въ Албания — ▭.

www.dlib.mk

НАРОДНА
БИБЛИОТЕКА
СКОПЈЕ

www.dlib.mk

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ

Македония — географско, културно-историческо и политическо цѣло. Граници.

№ 2. — Повърхнината на Македония е най-разнообразна: отъ една страна високи, остри забулени въ облацитѣ скалисти върхове на Шаръ, Бабуна, Якутица и Пиринъ, отъ друга, зелени полета, дълбоки долове на рѣкитѣ и весели, засмѣни брѣгове на Бѣлото море. Въ Македония нѣма една дълга планинска верига. — Планинитѣ, пръснати въ различни посоки, стърчатъ като хорстове надъ равнини, долове и езера. Македония обзема басейнитѣ на рѣкитѣ Вардаръ, Бистрица, Струма и Места и се раздѣля на следнитѣ географски области: източна Македония отъ Места до Струма, срѣдна — отъ Струма до Вардаръ и западна — отъ Вардаръ до албанската граница.

Има да се изтъкнатъ голѣмитѣ подпочвени богатства: руди, кариери, минерални извори, разпредѣлени въ 5 рударски области:

1) Кратовско-Злетовска — най-богата въ цѣлия полуостровъ съ разнообразни руди: сребоносенъ галенитъ, пиритъ, халкопиритъ, желѣзо, манганъ, пиролузитъ, малахитъ, сфалеритъ, медь, сѣра и гипсъ. Злато се е добивало отъ промиване.

2) Мориховско-Мъгленска — антимонови, хромови, желѣзни руди, сѣра, гипсъ и каменни вжглища.

3) Кичевско-Дебърска — най-малко изучена и използувана. Около Гостиваръ се виждатъ следи отъ добиване желѣзни и медни руди.

4) Халкидическа — оловно-сребърни руди, желѣзо, антимонъ, хромъ.

5) Пиринска — вжглища, бинуминозни шисти, желѣзо, хромъ, галенитъ, антимонъ.

Бѣли, сиви и розови мрямори въ Кичево-Дебърската область, мека креда въ Мориховската.

Климатъ. Разположена по брѣговетѣ на Бѣло море, съ широко отворени на югъ долини, по които далеко прониква срѣдиземноморското влияние. I. Областьта на древна Македония до Воденскитѣ възвишения презъ Паякъ планина до Демиркапийската тѣснина на Вардара по Бѣласица,, Сенгелова Шарлия —

www.dlib.mk

най-много напомня срѣдиземноморския климатъ. — II. — область съ преходенъ климатъ между срѣдиземноморския и континенталенъ климатъ. — III. — съ континенталенъ климатъ — горното течение на Вардара, горното течение на Черни-Дринъ, заедно съ Охридската и Пръспанската допресии. Срѣдна годишна температура на Скопие — 12° Ц.

Народно стопанство. Споредъ д-ръ Леонхардъ Шулце, професоръ въ Марбургъ, който е билъ на македонския фронтъ съ германската армия, а и следъ това е посетилъ и проучвалъ, въ Македония, като се изключи заетата отъ България часть, земедѣлието се намира въ тежко положение: засѣтата площь съставлява едва $^{1}/_{9}$ до $^{1}/_{10}$ отъ цѣлата площь на страната и $^{1}/_{5}$ отъ годната за култура почва. Причинитѣ за това трѣбва да се търсятъ въ неправилното разпредѣление на земята още при турското владичество, както и въ тежкото социално положение на селянитѣ. Недостатъчното използуване на земята се дължи и на факта, че населението, въ желанието си да се крие отъ погледитѣ на властьта, се заселява далечъ отъ плодороднитѣ поля. Зле сж се отразили върху народното стопанство и революционнитѣ борби въ последнитѣ години на турското робство.

Договоритѣ, сключени следъ Балканската война, раздѣлятъ страната, безъ да държатъ смѣтка за топографията, етнографията и стопанскитѣ отношения. Границитѣ сѣкатъ безъ смисълъ планини, плодородни долини, езера и значителни рѣки, които се спущатъ къмъ Егея и които въ миналото сж били голѣми пжтища за съобщения и търговска обмѣна. Това раздробяване и унищожаване на производителни сили хвърля въ мизерия голѣма часть отъ населението.

Въ Македония земедѣлието е въ ржцетѣ на българитѣ. Начинътъ на обработване земята е примитивенъ. На първо мѣсто сж житнитѣ храни: пшеница, ечемикъ и ръжь, царевица и малко просо. Житници сж: Скопско поле, Овче-поле, Пелагонийското поле, Сѣрско поле.

Оризътъ става въ Кочанско, Струмишко, Велешко, Щипско и Солунската равнина.

Маслиненитѣ и индустриални растения сж доброкачествени и по-доходни отъ житнитѣ храни.

Тютюнъ — въ Битолско, Скопско, Велешко, Кратовско, но най-доброкачественията е по долното течение на рѣкитѣ Места и Струма.

Макътъ е намѣрилъ благоприятенъ климатъ и дава голѣмъ процентъ опиумъ. По долината на Вардара, въ Петричко, Радовишко, Гевгелийско и Мелнишко се сади много, но най-ценениъ е макътъ въ Велешко, Щипско и Тиквешко.

Памукъ става въ Сѣрско, Кавалско, Струмишко, Петричко, Солунската равнина, по течението на Вардара до Велесъ.

www.dlib.mk

Ленъ и конопъ — Демиръ-Хисаръ, Горна-Джумая и Разлога.

Сусамътъ вирѣе добре въ топлитѣ полета: Сѣръ, Кукушъ, Беръ, Лагадина, Демиръ-хисаръ, Драма.

Шафранъ въ Кочанско. — Резене въ Драмско и Сѣрско поле. Бобовитѣ растения едва задоволяватъ мѣстнитѣ нужди, но голѣмо е производството на червени чушки, отъ които се получава пиперъ за износъ, главно отъ Мъгленско и Битолско. Сжщо и лукъ се е изнасялъ.

Лозарството е разпространено. Лозята сж много подобри отъ нашитѣ. Вкусни сж вината въ Тиквешко, Велесъ, Кавадарци, Лъгадина, Енидже-Вардаръ, а особено тѣзи отъ Негушъ напомнятъ силнитѣ френски вина.

Въ Македония има повече видове овощни дървета, отколкото у насъ. Прочути сж тетовски, ресенски и мъгленски ябълки, сини сливи въ Малешевско, смокини въ Воденско и нарове въ Валандовско. Кестени и орѣхи въ Тетовско и Струмишко, бадеми и лешници въ Халкидическия п-овъ, кждето вирѣятъ портокали, лимони и малко маслини.

Македонскитѣ гори сж обезлесени. Запазени сж въ високитѣ недостжпни мѣста. Най-много гори има въ Пиринъ и Мориховско — мъгленскитѣ планини.

Въ Македония има добри условия за едро скотовъдство: прекрасни алпийски пасища по планинитѣ, кждето лѣте биха се изхранили съ хиляди глави добитъкъ, при условие, че ще зимуватъ въ топлитѣ приморски равнини. Изкуственитѣ граници нанесоха голѣмъ ударъ на този клонъ отъ народното стопанство. Отглеждатъ се: овци, волове, биволи, коне, катъри, магарета и, около Дойранъ — камили.

Домашни птици има въ ограничено количество.

Македонскитѣ езера изобилствуватъ съ риба. Пчеларството е доста развито. Копринарството е цвѣтущо: по долината на Вардара — Велесъ, Гевгелий, Воденъ, Кукушъ, Сѣръ се изхранватъ голѣми количества буби. Въ горитѣ се е запазилъ дивечъ, а между тръстикитѣ на езерата се вждятъ ята диви птици.

Индустрия. При започване на балканската война индустрията едвамъ се зараждаше: мелници, фабрики за макарони, изцеждане макови и сусамови масла, тютюневата индустрия въ Драма и Кавала, сиренарството въ планинитѣ и пр.

При днешното политическо дѣление нѣма никакви изгледи да се развие индустрията, понеже старитѣ области на държавитѣ — завоевателки гледатъ на Македония като на пазаръ за фабричнитѣ си произведения.

Пжтища. Орохидрафското устройство на Македония позволява да се прокаратъ добри пжтища. Отъ най-стари времена се

www.dlib.mk

е свързвала съ Адриатическия брѣгъ презъ Драчъ и Дубровникъ, съ Дунавската равнина — по Морава, съ Бѣло-море — по Вардара, съ България по Кюстендилския пѫть: отъ Кюстендилското поле презъ прохода Черната скала за Овче-поле и по течението на Струма и Места за бѣломорскитѣ покрайнини.

Заключение Македония представлява едно географско и стопанско цѣло. Само една единна Македония като политическо цѣло ще може да развие и въ стопанско отношение всичкитѣ си производителни сили. При мирно, спокойно развитие, при рационализиране на земедѣлското производство, Македония може да изхрани тройно по-голѣмо население.

При този благоприятенъ за развитието на зърненитѣ храни и овощия климатъ въ сев. Македония, въ южна — тѣзи култури могатъ да се замѣнятъ съ маслени и индустриални растения — макъ, сусамъ, тютюнъ, памукъ, а пасищата по планини и равнини сж сигуренъ залогъ за цъвтещо скотовъдство. При тѣзи разнообразни сурови произведения и подпочвени богатства ще се развие и процъвти и мѣстната индустрия.

Още преди Илинденското въстание идеалътъ на борцитѣ за свобода бѣше: „Македония за македонцитѣ“. И ако това разрешение се постигне, тогава Македония ще бѫде за балканскитѣ държави такъвъ вжзеленъ пунктъ, какъвто е Швейцария за голѣмитѣ европейски държави: Германия, Франция, Англия и Италия.

Съ това ще се тури край на великодържавническитѣ стремежи на балканскитѣ държави къмъ срѣдеца на полуострова и ще се създадатъ по-лесни търговски и стопански отношения къмъ Бѣло-море.

Македония — географскостопански прегледъ — Резюме отъ сказката на г-жа Монеджикова, държана на 24 окт. 928. — **М.** № 613 отъ 25. X. 1928.

№ 3. — Македония е земед.-скотовъдска страна. Природата я е надарила съ голѣми богатства, които много малко се използуватъ, защото населението нѣма нужднитѣ стопански знания. При все това македонецътъ е трудолюбивъ. Както дребенъ, така и едъръ добитъкъ има доста. Даже много. Само нуждно е качествено подобрение. Въ това отношение трѣбва да се работи.

Земедѣлието е главенъ поминъкъ на населението. Земята се обработва примитивно. За това приходитѣ сж далече по-малки, отколкото биха могли да бѫдатъ.

Македония се намира въ едно особено фаворизирано положение по отношение не само на останалитѣ краища въ Югославия, но и въ цѣла Европа. Благодарение на срѣдоземноморския ѝ климатъ, въ Македония успѣватъ разни културни растения — афионъ, тютюнъ, оризъ, памукъ и др. Тѣ сж главниятъ ѝ търговски

www.dlib.mk

обмѣнъ. Съ по-интензивното производство на тия растения ще се допринесе за развитието на домашна индустрия, чиито произведения ще спечелятъ всемирна известность.

Особено доходенъ е афионътъ. Много по-доходенъ отколкато напримѣръ жито въ Банатъ. Македонскиятъ афионъ качествено стои високо. Докато персийскиятъ и малоазийскиятъ съдържа до 8% морфинъ, македонскиятъ афионъ съдържа 8—14%.

А. Илиѣ въ бѣлградското списание Економист, септ. 1927. — Спор. резюмето въ **Мак. дело** № 57 отъ 10 ян. 1928.

№ 4. — Горитѣ заематъ 5,423,195 д., отъ които 3,516,136 д. сж държавни, 912,080 частни, 320,634 спорни, 271,914 монастирски, 254,930 общински и 147,501 на изселници.

Горскитѣ пасища — 2,864,255 дюлюма, или всичко гори и горски пасища 8,287,458 дюлюма.

Изчислени въ проценти, биха се получили следнитѣ цифри. Залесеното пространство съставлява 19%, горскитѣ пасища — 10%, или процентътъ на горитѣ и горскитѣ пасища възлиза на 29%. На лице, гори и горски пасища се падатъ 5.81 дюлюма, а цѣлото пространство заема — 19.93. Гжстотата на населението на кв. километъръ е 50 души.

Горитѣ въ Македония подъ гръцко иго. Изъ в. Неа Алития — Солунъ.—**М**. № 808 отъ 22. V. 1929.

№ 5. — Споредъ една статистика на Солунската търг. камара, воднитѣ сили въ Македония се радпредѣлятъ така: 1) Владовската височина дава 5,250 конски сили отъ 150 метра височина, а може да даде 15,000 конски сили; 2) Воденската височина отъ 170 метра, която днесъ дава 6,000 конски сили, може да даде 17,000 конски сили; 3) Негушката височина отъ 227 метра може да даде до 4,000 конски сили; 4) Берската височина отъ 300 метра може да даде до 2,000 конски сили — или всичко отъ 17,250 на 38,000 конски сили.

Експлоатацията на тия водни сили може да даде електричество за всички градове въ Гърция и енергия за мѣстната индустрия.

Струмскитѣ води могатъ да произведатъ една сила отъ 40,000 конски сили.

Мѣстната индустрия въ Македония поглъща само 5,000 конски сили въ разнитѣ фабрики въ Воденъ, Негушъ и Беръ.

Владовскитѣ водопади оставатъ съвсемъ неизползувани.

Воднитѣ сили въ Македония подъ гръцко робство — **Н. М.** № 45 отъ 15. II. 24.

www.dlib.mk

№ 6. — Стопанското положение на народа тази г. е по-добро отъ миналата. Реколтата на зърнени храни (пшеница, ръжь и ечемикъ) е по-добра съ 50%, обаче, реколтата на овеса и царевицата е по-слаба сжщо съ 50%. Обработватъ се още фасулъ, оризъ, афионъ и памукъ. Отглеждатъ се и буби и добитъкъ.

Пшеница има доста, но още не може да се изнася. На солунския пазаръ американското жито конкурира нашето. Нашитѣ произведения се събиратъ отъ мелничари и спекуланти, които ги държатъ по магазинитѣ си. За Солунъ сж изнесени малки количества ечемикъ. По-голѣмата часть отъ ечемика се продаде въ вжтрешностьта на страната за нуждитѣ на войската. Ръжь не се изнася, тя служи за храна на населението. Овесъ за износъ нѣма, той много се търси въ страната и затова е по-скжпъ отъ пшеницата и ечмика. Царевица се произвежда малко и нѣма за износъ.

Въ околностьта на Тетово, Гостиваръ, Кичево, Дяково и Ипекъ (последнитѣ два града се намиратъ въ Косово — отвждъ Шаръ — б. Ver.) се произвежда едъръ фасулъ, който тази година, въпрѣки сушата, даде добра реколта — около 400 вагона. Три четвърти отъ тазгодишния фасулъ е продаденъ най-вече въ вжтрешностьта, само една малка часть се изнесе презъ Солунъ за Марсилия. Цената на фасула е 10—15 дин. (1 динаръ около 2.50 лв.— б. Ver.) ока та. Оризъ се произвежда въ Дойранската и Струмишка околии (а сжщо така въ Кочанско и Радовишко — б. Ver.). Тазгодишната оризова реколта количествено е по-добра отъ миналогодишната, но и качествено е добра. Произведени сж около 500 вагона оризъ, който най-много се купува за нуждитѣ на войската по 7 и половина динара ока та.

Съ афионъ бѣха засѣти 150 хиляди декара. Произведени сж 200 хиляди килограма опиумъ, съ срѣдно 12% морфинъ. Изнесени сж около 100 хиляди килограма по 600—820 дин. ока та. Опиумъ тази година направо е изпратенъ отъ Скопие за Европа, а една малка часть и за Америка. Афионово семе е произведено около 600 вагони; 250 вагони сж продадени въ вжтрешностьта, а 150 вагони сж изнесени. У производителитѣ и спекулантитѣ има още 200 вагони.

Памукъ се произвежда въ Гевгелийско и Дойранско. Тази година сж произведени 5 вагони памукъ, който се харчи въ вжтрешностьта. Продава се по 30—35 дин. килограма.

Тази година сж произведени 400 хиляди килограма сурови пашкули; цената имъ 40 динара клгр. За Италия сж изнесени 120 хиляди клгр. сухи пашкули, по 120 динара килограма.

Следъ зърненитѣ храни най-много се отглежда добитъкъ. Доходитѣ отъ последния тази година сж добри. Търговцитѣ, които изнасятъ добитъкъ, тази година бѣха добре, защото цѣнитѣ бѣха благоприятни, пъкъ и малко добитъкъ бѣше докаранъ въ Солунъ отъ Русия, Българ'ия и Ромъния.

www.dlib.mk

Развива се и индустрията за брашно, бира, шарлаганъ, сапунъ, строителенъ материалъ и тухларската индустрия. Вносътъ тази година бѣше по-малъкъ отъ миналата година съ 20—30%.

Докладъ отъ Тома Поповичъ, председатель на Скопската търговско-индустриална камара, върху економическото положение въ Македония подъ сръбска власть, предъ управителния съветъ на Народната банка въ Бѣлградъ. — Политика отъ 16. XI. 1928 г. — **М.** № 632 отъ 19. XI. 28.

№ 7. — Тази година (1927) отъ Македония подъ сръбско иго ще могатъ да се изнесатъ следнитѣ количества **храни,** разпредѣлени по гара на товарането:

Урошевацъ 1200 вагона; Ханриево 200 в.; Буяновацъ 150 в.; Куманово 700 в.; Александрово 50 в.; Скопие 200 в.; Велесъ 150 вагона; Св. Николе 100 в.; Щипъ 100 в.; Градско 200 в.; Св. Георги 150 в.; Удово 10 в. и Кочани 20 вагона.

— Или всичко **3290** вагона храни за износъ.

Сжщо щѣло да се изнесе и следниятъ **добитъкъ:**

Урошевацъ 500 вагона, Буяновацъ 500 в., Куманово 2000 в., Скопие 2000 в., Велесъ 100 в., Градско 50 в., Кочани 150 в.

— Или всичко **5300** вагона добитъкъ за износъ.

Презъ миналата година за Гърция сж били изнесени 520,000 глави дребенъ добитъкъ и 38,000 глави едъръ.

Сведения на експортьорското дружество въ Бѣлградъ. — **Мак. д.** № 50 отъ 25. IX 1927.

№ 8. — Споредъ видния гръцки икономистъ г. Илиядисъ, тазгодишната (отъ 1927 г.) реколта на тютюна въ срѣдна и западна Македония ще превиши значително реколтата отъ миналата година. Засѣтото съ тютюнъ пространство въ тия две области е надъ 120,000 декара срещу 94,320 декара презъ 1926 г., а очакваното производство се пресмѣта на около 12 милиона килограма срещу 9,300,000 клгр. презъ 1926 год. По отношение на качеството, тютюнътъ отъ новата реколта, споредъ досегашнитѣ предвиждания, щѣлъ да бжде отличенъ. Атмосферитѣ условия продължавали да бждатъ особено благоприятни за нормалното развитие на реколтата. Болести по тютюна не сж се появили никжде. Поголѣмата часть отъ тазгодишното тютюнево производство въ срѣдна и западна Македония, повече отъ 4 милиона килограма тютюнъ ще бжде отъ типъ „Смирна“, обработванъ отъ малоазиатски бѣжанци, и около 1,500,000 килограма — отъ типъ „Самсунъ“, обработванъ отъ бѣжанцитѣ изъ Самсунъ и Сохумъ. Миналогодишнитѣ опити съ семена на самсунски и смирненски тютюни дали отлични резултати и съответствували напълно по качество на тютюнитѣ, произвеждани въ Смирненско и въ Самсунско.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ
www.dlib.mk

Стойность на износа презъ примесечието януарий — мартъ е (въ книжни драхми):

1925	год.	1,005,604
1926	„	1,068,311
1927	„	1,671,368

Тазгодишната реколта въ Македония подъ гръцка власть — **Мак. д.** № 50 отъ 25. IX. 927.

№ 9. — Основнитѣ характерности на макед. народъ сж: любовь къмъ работа, трезвеность, пестеливость, издържливость. Македонецътъ-българинъ се чувствува силно и здраво свързанъ съ семейството си и традициитѣ му, ревниво пази и обича своя майчинъ езикъ и родната църква, безгранично е преданъ въ любовьта си къмъ родината и нейната култура. Въ сравнение съ другитѣ балкански народи, македонскиятъ българинъ притежава една поголѣма интелигентность, благодарение на която е по-предприемчивъ въ ежедневния животъ и е по-лесно пригоденъ за цивилизация. Той обича своята нива и своя занаятъ, а сжщо така леко се приспособява къмъ всѣка друга работа. Жадуващъ за повече свобода и напредъкъ, той има голѣмъ брой изселници (гурбетчии) и по нѣкои далечни страни. Обаче, той винаги държи постоянни връзки съ отечеството и народа си, винаги тжгува по лъха на своето Егейско море и своитѣ родни планини. Той запазва постоянно своя безстрашенъ духъ, който му е даренъ отъ природата. Държи се далече отъ чужди влияния, не мрази съотечественицитѣ си отъ други националности, а желае въ съгласие да живѣе съ тѣхъ.

Благодарение щедрото плодородие, богатитѣ природни богатства и благоприятното географическо положение, тая страна, която представлява едно икономическо завършено цѣло, е въ положение да развие една голѣма материална култура. Множество истор. паметници и документи сведочатъ за една цвѣтуща духовна култура. Македония бѣ люлката на старобългарското духовно творчество и огнището на новобългарското национално възраждане.

Въпрѣки всички добри условия, този народъ не може никога да получи спокойствие и да достигне едно мирно и природно благосъстояние. Историята е въ състояние да ни каже много работи за теглилата на този народъ. Свѣтовната история бѣ му опредѣлила едно много важно мѣсто: пжтя, по който тръгна старата култура, за да навлѣзе въ новия свѣтъ. Но сжщевременно това бѣ и нещастното мѣсто, въ което се разразиха жестокитѣ борби между тия два свѣта. Като резултатъ на това, ние виждаме едно непрестанно изселване и непрестанни смутове. Вѣчно неспокойство и безконечни страдания сж спжтницитѣ въ живота на този народъ.

Македонцитѣ и македонскитѣ бѣжанци — Wiener allgemeine Zeitung отъ 26. II. 1926.

www.dlib.mk

Изпълнение на международно поети задължения по договоритѣ за закрила на малцинствата

1. Отричане името на страната и народностьта на населяващитѣ я населения.

№ 10. — Тази държава (думата е за С. Х. С. държава или инакъ наричана Югославия) е сръбска. Ние, сърбитѣ,... всички останали народи и народности — считаме ги за сърби.

Йованъ Авакумовичъ, пръвъ м-ръ председателъ въ Бѣлградъ следъ убийството на краль Александра и кралица Драга на 11. VI. 1903 год. въ интервю предъ виенския в-къ Extrablatt — **М.** № 506 отъ 19. VI. 1928.

№ 11. — Г-нъ Дживанчевичъ (делегатъ, изпратенъ отъ Бѣлградъ на заседанията на Изпълн. комитетъ на Международната Студентска Федерация — (С. Ј. Е.) на сесията му въ Малоя (Швейцария) презъ м. ян. 1928 г.) по поводъ заявлението на българския делегатъ, че „той се интересува за студентитѣ-българи, понастоящемъ сръбски поданици, които следватъ въ разнитѣ университети на Югославия (Скопие, Суботица, Загребъ, Любляна и Бѣлградъ), е декларирал официално, че въ предѣлитѣ на Югославия българи, съ изключение на емигранти, нѣма".

Изложение на Българския националенъ студентски съюзъ. — **М.** № 398 отъ 8. II. 1928.

№ 12. — На въпроса на г. проф. Бове: „Не признавате ли никакви български малцинства въ Македония?" г. Ибровацъ отговори: „Не признаваме. Въ Македония не се говори български, а се говорятъ диалекти"(?)

Проф. Г. П. Геновъ, български делегатъ, членъ отъ Съюза на дружествата за О. Н. въ статията: „Македония и Добруджа предъ Международния съюзъ за О. Н." — **М.** № 604 отъ 15. X. 928.

*

Обяснения: 1. Г-нъ проф. Бове е швейцарецъ, представитель и председатель на швейцарската делегация на Съюза на д-вата за О. Н. въ заседанието му въ Прага въ края на септ. и началото на октомврий 1928 г.,

2. Проф. Ибровацъ — сърбинъ, председатель на югославянската делегация на сжщия конгресъ.

*

www.dlib.mk

№ 13. — Правителството на Югославия повтаря и подържа декларацията си, която то е направило въ писмото си отъ 14.X.1927 г. подъ № 9979, че въ предѣлитѣ на кралство Югославия не сѫществува никакво българско малцинство.

Бележка отъ югославянското правителство до Секретарията на О. Н. по поводъ Мемоара на тримата представители на Македонскитѣ българи — г. г. Глигоръ Анастасовъ, Дим. Шалевъ и Дим. Илиевъ.

№ 14. — Въ едно заседание на сръб. радик. партия, въ което е било разглеждано политическото положение на страната, народниятъ представитель, сърбинъ-радикалъ Милетичъ, се е изказалъ противъ коалицията съ словенскитѣ клерикали (на д-ръ Антунъ Корошецъ — б. Ver.), като е издигналъ следното грозно „обвинение“:

„Клерикалскиятъ листъ „Mladina“ е обнародвалъ една статия, въ която казва, че въ „Южна Сърбия“ живѣятъ българи. Цѣлата статия пропагандира въ полза на българитѣ“!

Дълбоко възбуденъ въ своето „национално чувство“, г. Милетичъ, всрѣдъ ржкоплѣсканията на всички партийни членове, е нападналъ министра Корошецъ, като е заявилъ, че министрътъ говори едно, а неговитѣ органи въ Словенско пишатъ друго.

Държавна измѣна — **La Mac.** № 41 отъ 22. III. 928.

№ 15. — Съобщаватъ отъ Загребъ.

Бюрото на пресата въ Бѣлградъ уведоми редакциитѣ на хърватскитѣ вестници, че изпращането имъ въ Македония ще бѫде забранено, ако тѣ продължаватъ да наричатъ Южна Сърбия Македония — изобщо, ако разглеждатъ македонцитѣ като отдѣленъ народъ.

Нѣкои вестници, които застанаха на страната на македонцитѣ, бидоха забранени въ Македония“.

La Mac. № 31 отъ 31. I. 1928

2. Народностнокултурни институти, дейности и прояви (училища и черкви, културнопросвѣтни организации и др.)

№ 16. — Презъ време на разискванията въ Скупщината върху бюджета на просвѣтното министерство, водачътъ на югославянскитѣ нѣмци д-ръ Крафтъ е описалъ съ твърде мрачни краски културното състояние на нѣмското малцинство. Въ течение на последнитѣ 10 години югославянското министерство на просвѣтата е успѣло да унищожи всички частни и вѣрски (конфесионални) училища, всички общински основни и срѣдни училища (гимназии). Отъ всички 600,000 нѣмци 200,000 не получаватъ най-елементарното образование на своя майчинъ езикъ. Останалитѣ 400,000 иматъ само паралелни класове въ сръбскитѣ училища, които, споредъ признанието на самия имъ създатель, бившия министъръ Прибичевичъ, не заслужаватъ името нѣмски училища, за-

www.dlib.mk

щото обучението по нѣмски езикъ въ тѣхъ е напълно изоставено, а въ горнитѣ класове е и съвсемъ изключено. Учителитѣ и директоритѣ на тѣзи секции съвсемъ не разбиратъ нѣмски езикъ. Отчасти руси дори преподаватъ нѣмски. Следователно, нѣмскитѣ деца не могатъ нито да четатъ нѣмски, нито да пишатъ. Разрушението на нѣмското образование е въ противоречие съ конституцията и съ мирния договоръ; то е гавра съ човѣщината, съ напредъка и цивилизацията.

Нѣщо повече, 600,000 нѣмци нѣматъ нито едно педагогическо училище, нито частно училище, макаръ че сж готови да ги издържатъ сами и да ги поставятъ подъ надзора на държавата. Нѣмскитѣ учители сж обречени на изчезване. Това третиране на малцинствата не може да бжде оправдано предъ цивилизования свѣтъ, нито дори предъ великия нѣмски народъ, който презъ последнитѣ години е далъ толкова доказателства за желанието си да стане траенъ приятель на югославянската държава. Въ края на своята речь г. Крафтъ отхвърли сътрудничеството на нѣмското малцинство въ изработването на закона за училищата, създаването на частни училища, възстановяването на държавни (етатизувани) основни и срѣдни училища, връщането на отнетитѣ противозаконно училищни имоти, както и основаването на училищни дружества и фондове. Berliner Tageblatt отъ 7. III. 928.

№ 17. — До 1922 г. въ Словенско сж били закрити 11 двукласни, 5 трикласни, 12 четирокласни и 33 петокласни училища, 34 частни училища. Около 200 нѣмски учители и учителки сж били изхвърлени на улицата безъ пенсии. Частнитѣ училища работятъ при твърде голѣми затруднения. Бѣлградското правителство систематически прокарва една политика на унищожение на нѣмското учебно дѣло въ страната. Презъ 1925 година се нареди да се откриватъ нѣмски класове на всѣкжде, дето има 30 нѣмски ученици. Обаче, националностьта на децата се опредѣля не отъ родителитѣ на децата, а отъ училищнитѣ власти. На 12 декемврий 1925 година една нѣмска делегация вржчи на министра на просвѣтата въ Бѣлградъ единъ обширенъ докладъ върху непоносимото състояние на нѣмското малцинство въ страната. Вънъ отъ народнитѣ училища и детски градини, въ Словенско сж били закрити всички нѣмски градски училища, седемь срѣдни училища (5 гимназии и 2 реалки), 3 педагогически училища и всички професионални училища. Вънъ отъ това, паспорти не се издаватъ на младежи, за да продължатъ образованието си въ Австрия и Германия.

Но не само върху училищата се посѣга. Въ Словенско сж закрити сжщо и културнитѣ нѣмски институти. Въ Марбургъ сж закрити „Филхармоническиятъ нѣмски съюзъ“, „Нѣмскиятъ девически домъ“, притежаващъ отличенъ пансионъ, нѣмското казино и театърътъ, които сж притежавали богата библиотека и т. н.

Д-ръ Камило Морокути, председатель на нѣмското дружество за О. Н. — въ сп. **Pax** (Пакс), излизаще въ Берлинъ, кн. за май 1928 г.

www.dlib.mk

№ 18. — Въ момента на сръб. окупация Войводина имаше 897 унгарски основни училища, отъ които само 226 държавни, и 76 срѣдни. Днесъ всички тия училища сж държавни, (т. е. сръбски). Законътъ казва, че въ смѣсенитѣ училища трѣбва да се преподава на езика на малцинството, което господствува въ тѣхъ, обаче, народностьта на учащитѣ се установява не възъ основа на говоримия езикъ, а посрѣдствомъ едно историческо изследване на презимената. Унгарскитѣ учители трѣбваше да бждатъ изгонени, и ново поколѣние като тѣхъ не ще може да бжде създадено, защото нѣма вече педагогически училища. Много странно е положението на студентитѣ отъ юридическия факултетъ въ Суботица, които учатъ новитѣ бѣлградски закони, тогава, когато въ Войводина е останало въ сила унгарското право. Когато излѣзатъ отъ университета, новитѣ адвокати не знаятъ законитѣ на страната, въ която сж се родили и учили. На младежитѣ, желаещи да следватъ въ унгарскитѣ университети, не се издаватъ паспорти.

Въ Суботица, Нови Садъ, Сомборъ, Сента, Велики Бечкерекъ сжществуваха постоянни театри, които изчезнаха. Въ самия день на военната окупация разтурени бѣха и културнитѣ дружества. Спортнитѣ дружества се толерираръ, ако сж вписани въ списъка на сръбскитѣ соколи. Библиотекитѣ сж разпиляни. 23-тѣ хиляди тома на Народната библиотека въ Врсачъ бидоха продадени на търгъ. Книгитѣ на другитѣ библиотеки, кой знае кжде сж пропаднали. Въ помѣщенията на библиотекитѣ сж се настанили сръбски кржоци. Католическитѣ дружества претърпѣха сждбата на свѣтскитѣ. За маджарскитѣ светци се свършиха праздницитѣ и шедствията.

Че всѣко проявление на политическа дейность е забранено; че чиновницитѣ по държавнитѣ ведомства се замѣстватъ; че въ данъчнитѣ управления е забранено да се приказва маджарски; че министерството на индустрията и търговията не желае да вижда дружествени баланси на другъ езикъ, освенъ на сръбски, сж всѣкидневни факти.

Всички тия мѣрки се диктуватъ отъ желанието на господствующата раса да погълне подчиненитѣ.

Въ кафенето на Суботица има поставени манифести, въ които се предупреждава да не се приказва на маджарски. Отъ две години вече полицията въ Суботица кани притежателитѣ на хотели, кафенета, магазини, фабрики да си служатъ само съ сръбския езикъ и да съветватъ клиентитѣ си да правятъ сжщото. Въ сжда не може да се приказва на маджарски.

Итало Цингарели—Македонски режимъ въ Войводина— **Il Secolo — M.** № 60 отъ 21. XII. 926.

№ 19. — Въ цѣла Македония подъ сръбска власть днесъ не сжществува, не функционира нито едно гръцко училище, ни една гръцка църква, защото тѣ всички сж били посърбени.

Изъ Неа имера — гр. в. — **М.** № 214 отъ 30. VI. 927.

www.dlib.mk

№ 20. — Сърбитѣ даже не разрешаватъ на собственитѣ си съюзници, т. е. на чехосл. малцинство, живущо въ Хърватско и Славония (гдето има около 200,000 души, повечето словаци), да иматъ собствени училища, принуждаватъ тѣхнитѣ деца да посещаватъ сръбски училища. Въ това отношение всички досегашни постжпки на чехословашкото правителство сж останали безрезултатни.

Писмо отъ Прага—**М.** № 571 отъ 5.IX.928

№ 21. — Преди известно време, по заповѣдь на мѣстния у-ль, сръбски войници навлизатъ насилствено въ помѣщението на ромънския лицей въ Битоля, дето се настаняватъ. Въ това помѣщение се намиратъ мебелитѣ и архивата на ромънското консулство въ Битоля, което престана да работи, отъ какъ тоя градъ мина въ ржцетѣ на сърбитѣ.

Вториятъ примѣръ е: отъ всички училища и църкви, които имахме въ Югославия, бѣ ни оставенъ само ромънскиятъ параклисъ въ Битоля. Понеже свещеникътъ на този параклисъ се разболѣ, повиканъ бѣ да го замѣсти единъ ромънски свещеникъ отъ Солунъ на име Бринду. Безъ дори да му се позволи да влѣзе въ параклиса, бедниятъ ромънски свещеникъ е билъ изгоненъ задъ границата.

Госп. Бацария — цинцаринъ, следъ младотурския превратъ отъ 1908 г. сенаторъ отъ Македония въ сената въ Цариградъ, въ в. **Dimineaţa** отъ 24. III. 1924 г. — **Н. М.** № 52 отъ 4. IV. 924.

№ 22. — Въ сръбски Банатъ при стария (унг. — б. Ver.) режимъ ромънитѣ имаха 126 училища. Днесъ тѣ иматъ само 16. При турското владичество ромънитѣ имаха въ Македония подъ сръбско иго около 80 първоначални училища и две гимназии, отъ които едната въ Битоля. Следъ заемането на Македония отъ сърбитѣ тѣзи училища бидоха закрити; затворени сж и до днесъ. Миналата година съ югославянското правителство биде сключена една конвенция за ромънскитѣ училища въ сръбския Банатъ и за сърбитѣ въ ромънския Банатъ. Но бѣлградското правителство отказа и сега да ратифицира и приложи тая конвенция.

Сжщиятъ въ в. Dimineaţa — **La Mac.** № 55 отъ 25. VI. 928.

№ 23. — Особено ни наскърбява факта, изнесенъ въ доклада на главния учил. инспекторъ, че въ Македония и Епиръ функциониратъ, мимо наредбитѣ за малцинствата, 28 ромънски училища, издържани отъ букурещкото правителство чрезъ консулствата му въ Солунъ и Янина съ изключително пропагандаторска цель, щомъ въ всѣко едно отъ тѣзи училища следватъ само 5—10 ученика. Подобно сжществуване на ромънски училища и начинътъ за тѣхната издръжка напомнятъ твърде много положението на учили-

www.dlib.mk

щата и на учебното дѣло въ Македония презъ турския режимъ. Ние не знаемъ, какво печели Ромъния, култивирайки толкова усърдно образователното дѣло всрѣдъ куцовласитѣ. Може би управницитѣ въ Букурещъ ги мами мисъльта, че въ Гърция ромънско малцинство сжществува.

в. Етносъ (Атина) отъ 16. VI. 1927 г. — **М.** № 211 отъ 27. VI. 927.

№ 24. — Повечето солунски евреи изпращаха, продължаватъ и сега да изпращатъ децата си въ чужди у-ща; по този начинъ тѣ създаватъ главното огнище за ширене на чуждата пропаганда въ Гърция.

в. Акрополисъ отъ Атина — **La Mac.** № 93 отъ 22. III. 1929.

№ 25. — Ние сме въ една окупирана область. Отъ българомакедонски църкви и училища, музеи и гимназии, които бѣха отбелязани въ годишницитѣ до 1912 година — нѣма нито следа.

Д-ръ Каимъ въ дописка отъ Скопие до Münchener neueste Nachrichten отъ 1. VII. 1928 г. — **М.** № 522 отъ 4. VII. 1928.

№ 26. — Въ с. Мало Църско (Бит.), училището е превърнато на казарма, въ която живѣятъ жандарми. Селянитѣ протестираха и искаха на нѣколко пжти да имъ се върне училището. Вмѣсто това, на селото е наложенъ извънреденъ данъкъ отъ 50,000 динара и 50,000 лв., които трѣбва да изпратятъ малоцърсковци, които работятъ като фурнаджии въ България. Тѣзи пари властьта щѣла да употрѣби за направата на ново училище — споредъ нейнитѣ обяснения. Но селянитѣ знаятъ, че интимната мисъль на властьта е да направи съ паритѣ нова казарма и да върне на селото негодното вече училище.

М. № 153 отъ 15. IV. 1927.

№ 27. — Българското класно у-ще и пансионъ въ центъра на Костуръ въ турско време бѣ гордостьта на българитѣ отъ околията...

Следъ съюзническата война презъ 1914 година, първата грижа на гърцитѣ бѣше да унищожатъ всичко, що носи български характеръ и свидетелствува за българския духъ. Българското училище въ Костуръ първо привлича окото имъ.

Една вечерь гърцитѣ опожаряватъ сградата и на другия день я сриватъ до основитѣ така, че да не личи, че я е имало...

Презъ 1926 костурскиятъ владика се сѣща, че е останала още една българска светиня несъборена — параклисътъ въ Хрупища — и решава да срути и нея.

Училището (българско) въ Хрупища е дадено за живѣене на гръцки бѣжанци, а параклисътъ „Св. Врачъ“, следъ като служи

www.dlib.mk

известно време за оборъ на гръцкитѣ коне, изоставиха го. Благочестиви християни, които бѣха дали и последната си пара за построяването на тоя Божи домъ, пакъ почнаха отъ време на време да го посещаватъ.

Щомъ виждатъ това, гърцитѣ обявяватъ търгъ за параклиса и градивния материалъ. Търгътъ остава върху едного, който не се решава да събори българската светиня. Гърцитѣ му конфискували залога (10,000 драхми) и насрочватъ другъ търгъ, който остава върху х. Аргирови, които разрушаватъ параклиса.

С. с. № 54 отъ 17. VIII. 1927., с. 4.

№ 28. — Г-нъ Дикинсонъ посочи числото на бълг. училища въ Македония подъ турското владичество. Той запита г. Ибровацъ, какво е станало съ тия български училища. Г-нъ Ибровацъ, отговори, че тѣ били закрити автоматически съ установяването на сръбския режимъ въ Македония.

Проф. Г. П. Геновъ (проф. по международно право въ Соф. унив.) въ статията си „Македония и Добруджа предъ Международния Съюзъ за О Н." — **М.** № 604 отъ 15. X. 1928.

*

Обяснение. Госп. Уилгби Дикинсонъ (англичанинъ, членъ отъ камарата на лордоветѣ, — председатель на поменатия съюзъ.

Проф. Ибровацъ (сърбинъ), — председ. на югославянската делегация на конгреса на поменатия съюзъ.

*

№ 29. — Въ Македония подъ сръб. власть живѣятъ унияти българи. Тѣ се намиратъ въ голѣми лишения и сж изложени на многобройни преследвания отъ страна на властьта и официалната православна черква, както е случая и съ нѣколкото хиляди украинци-унияти въ Босна и Бачка. Тѣ сж заставени да минатъ въ православната черква. Въпрѣки всички преследвания, униятитѣ оставатъ вѣрни на религията си.

Изъ Osteuropäischer Correspondent — **М.** № 632 отъ 19. XI 1928.

№ 30. — На 18 т. м. бѣше „славата" на дружеството „Южна Србија".

Какво е това дружество?

Презъ 1923 год. по заповѣдь на Жика Лазичъ бѣ образувано дружеството „Южна Србија", въ което трѣбваше да се запишатъ като членове всички македонци, намиращи се въ Бѣлградъ като гурбетчии. Образуването на „Южна Србија" дойде следъ създаването на противочетнишкитѣ „удружения" въ Бѣлградъ. Това сж две паралелни акции, тѣсно свързани помежду си. Съ противочетнишкитѣ организации, на сила създавани, се целѣше не толкова парализирането на четническата акция, колкото да се покаже предъ външния свѣтъ, че, ето, населението само, по

www.dlib.mk

собствена иницијатива, се организира за борба противъ четитѣ. По-право, изключително това бѣше цельта на Бѣлградъ при създаването на тия организации. На македонския народъ не се вѣрваше и не се вѣрва, че той ще отиде да се бори срещу четитѣ, които изхождатъ отъ неговата срѣда. Затова милицията обикновено бива карана на потери безъ пушки, като следъ тѣхъ се движатъ жандарми и войници, до зжби въоржжени.

Подобна цель Бѣлградъ преследва и съ образуването на дружеството „Јужна Србија", което предъ чужденцитѣ трѣбва да свидетелствува, че населението въ Македония е сръбско. Жика Лазичъ имаше и другъ планъ. Дружеството „Јужна Србија" трѣбваше да послужи като реакция противъ предприеманитѣ акции отъ страна на македонската емиграция въ България. Намиращитѣ се въ Бѣлградъ и организирани въ „Јужна Србија" македонци трѣбваше, въ случай на нужда, съ контра резолюции да опровергаватъ резолюциитѣ на македонската емиграция въ България, Америка и другаде по положението въ Македония подъ сръбска власть.

Въ Бѣлградъ има голѣмо число гурбетчии отъ Македония, почти изключително отъ западна Македония. Всички фурни, всички млѣкарници, около 90% отъ всички гостилници въ Бѣлградъ сж македонски. Дюлгеритѣ въ болшинството сж сжщо македонци.

Всичко македонци въ Бѣлградъ има около 10 хиляди. Преди войната тукъ е имало много малко македонци. Сега сж толкова много, защото сърбитѣ не даватъ паспорти за България, Ромъния и другитѣ страни, кждето преди войнитѣ македонцитѣ-гурбетчии отиваха масово.

И отъ това голѣмо число македонци въ Бѣлградъ ги виждаме събрани на патронния праздникъ на дружеството „Јужна Србија" — само членоветѣ на управителното тѣло. Останалитѣ, болшинството, бѣха гости, представители на разни сръбски националистически организации. Това признава и „Време" (19. октомврий).

Маса македонци, които тукъ сж на работа дълго време, дори и не знаятъ за сжществуването на дружеството „Јужна Србија".

Дружеството „Јужна Србија" сжществува само на хартия. То нѣма абсолютно нищо общо съ македонскитѣ гурбетчии, които и тукъ, както въ Македония, сж подложени на ужасенъ тероръ.

Писмо отъ Бѣлградъ — **М.** № 616 отъ 29. X. 1928.

№ 31. — Сръб. културно-просвѣтно д-во въ Сараево „Просвета" започнало да действува и въ Македония. Образуванъ билъ клонъ и въ Скопие. Подобни клонове щѣли да бждатъ образувани и въ другитѣ македонски градове.

Н. М. № 84 отъ 14. XI. 1924.

www.dlib.mk

№ 32. — Напоследъкъ, по инициативата на военнитѣ, въ Македония били образувани клонове отъ сръбското националистическо дружество „Адриатическа стража“.

Н. М. № 144 отъ 22. I. 1926.

№ 33. — Краль Александъръ отпусналъ по 3,000 динара помощь на соколскитѣ д-ва въ Битоля, Прилепъ и Кичево, както и на дружеството на сръбскитѣ сестри въ Битоля.

Н. М. № 62 отъ 13. IV. 1924.

№ 34. — Напоследъкъ въ Македония подъ сръбска власть били образувани културни д-ва, които се крепѣли главно на търговцитѣ и чиновничеството. Сега, поради голѣмата криза въ страната, иска се ограничаването на тия дружества. Препоржчватъ се следнитѣ дружества: 1) Червенъ кръстъ; 2) Адриатическа стража (за създаване търговска флота); 3) гимнастически дружества; 4) пѣвчески дружества.

Н. М. № 151 отъ 19. III. 1926

№ 35. — На „Il Giornale d'Italia“ съобщаватъ отъ Бѣлградъ съ дата 20 т. м.:

„Бѣлата ржка“ е една военна организация, която въ Бѣлградъ се именува изобщо „клика“. Въ нея влизатъ генералниятъ щабъ и почти всички генерали-сърби. Днесъ въ „Бѣла ржка“ влизатъ началникъ-щаба на армията П. Пешичъ, министърътъ на съобщенията ген. Милосавлевичъ началникътъ на люблянската дивизия ген. Калафатовичъ, началникътъ на кралската гвардия ген. Живковичъ, началникътъ на втората конна дивизия ген. П. Марковичъ.

Трѣбва да се отбележи, че последнитѣ двама генерали, които играятъ важна роля въ „Бѣла ржка“, сж участвували, като членове на старата „Черна ржка“, въ убийството на краль Александъръ и кралица Драга.

„Бѣла ржка“ представлява сръбството и подържа династията, докато последната се задължава да облагодетелствува интереситѣ на сръбството и неговото предимство въ вжтрешната, външната и финансовата политика.

Сръбската „Бѣла ржка“, макаръ и да е шовинистична организация, не се поколебава да си служи за своитѣ външно политически цели съ комунистически и болшевишки елементи.

М. № 141 отъ 31. III. 1927.

№ 36. — „Орјуна“, т. е. „Организацијa Југосл. Националиста“ е организация, въ чиято програма главната точка е „интегралното единство на всички южни славяни“. Въ нея влизатъ сърби, хървати и словенци. Огромното болшинство орюнаши сж мла-

www.dlib.mk

ди хора. „Ориуна“ се роди въ пречанскитѣ краища. Тя служеше най-слѣпо на Бѣлградъ. Особено я използуваше сръбската демократическа партия, която въ хърватскитѣ и словенски земи се представяше като югославянска партия. Бѣлградъ много вещо насъскваше орюнашитѣ противъ борещитѣ се за федерация хървати и словенци, като имъ внушаваше, че да искашъ федерация, това значело да бждешъ сепаратистъ. Подъ покровителството на властьта орюнашитѣ, югославянскитѣ фашисти, както мнозина ги наричаха, вършеха физически нападения срещу събрания на хървати и словенци. Тѣ извършиха и цѣлъ редъ политически убийства, защищавайки Бѣлградъ и виждайки въ него „југословенски Пијемонт“

В. Коцевъ. „Орюна“ и Бѣлградъ — М. № 610 отъ 22. X. 1928.

№ 37.— Перицъ билъ членъ на люблянската „Орјуна“, клонъ на сръбската шовинистическа „Организация на югославянскитѣ националисти“, едно сдружение, членове на което сж и много държавни чиновници, полицаи и други, и което, подъ закрилата на сръбскитѣ власти, върши конспиративна дейность. Шпионажътъ, на който орюнашкитѣ клонове изъ цѣла Югославия представятъ една широка мрежа, която опасва цѣлата държава, и убийствата на частни граждани сж срѣдствата, съ които „Орјуна“ преследва „националистическа“, т. е. сърбизаторска, цель.

Убитиятъ Перицъ успѣлъ да се добере до много документи и доказателства, които разкривали цѣлата тъмна и подземна дейность на „Орјуна“ въ Любляна. Разкривали се цѣла редица убийства съ нечувани жестокости и одиране на кожата, рѣзане кжсове месо отъ живи хора, рѣзане на пръсти и пр. Жертви на „Орюната“ ставали и 12-годишни деца; отъ нея билъ обранъ бързиятъ влакъ между Виена и Триестъ, контрабандирани били голѣми количества оржжие отъ Австрия и нейно дѣло билъ найсетне и атентатътъ върху Мусолини. Перицъималъ намѣрение да разкрие всичко това, но тъй като се боялъ, че ще бжде премахнатъ, предалъ всички документи на единъ висшъ чиновникъ въ министерството на вжтрешнитѣ работи въ Бѣлградъ, Ристичъ, молейки го да изобличи тая банда отъ убийци и злодеи, ако той бжде убитъ, преди самъ да успѣе да стори това.

Предположението на Перица се сбжднало. Единъ пжть, въ надвечерието на единъ процесъ, въ който той искалъ да разкрие всичко, Перицъ билъ застрелянъ, както си седѣлъ на масата въ стаята си.

Направени били арести, но убиецътъ още не билъ открытъ. Хърватскиятъ вестникъ се съмнява, дали ще се дойде изобщо до резултатъ, или дѣлото така ще се потуши нарочно, както е станало съ следствията по тайнственото изчезване на много отъ жертвитѣ на „Орјуна“, защото имало голѣма опасность да се от-

www.dlib.mk

крие намѣсата на висши държавни чиновници. При това щѣли да се разкриятъ и нѣкои тайни на сръбския шпионажъ въ Италия.

В. **Hrvat** — Загребъ — отъ 13. IX 1928.

№ 38. — На 1 юний 1924 г. въ Трбовље членове на „Орјуна“ убиватъ трима миньори, между които и Франьо Факинъ. По бележкитѣ на Перицъ, орюнашитѣ отвлѣкли Факина въ единъ хотелъ и тукъ наливали врѣло масло въ устата му. Факинъ се превивалъ и гърчелъ, но не издалъ гласъ. Полумъртавъ билъ отведенъ въ една каменоломня. Тукъ учителката отъ Трбовље, сръбкиня, предложила да му свлѣкатъ кожата отъ тѣлото и живъ да се нареже на парчета. Понеже се очаквало всѣка минута да пристигнатъ миньоритѣ, Факинъ билъ осѫденъ на смъртъ, за което настоявалъ най-много Борислав Анѣеловић братъ на сегашния министъръ на сградитѣ. Факинъ билъ убитъ отъ арестувания сега орюнашъ Крайницъ.

Сѫщата година Йосипъ Кукецъ, сѫщо сега арестуванъ, умъртвилъ желѣзничаря Завършникъ, като го хвърлилъ въ рѣката, задето Завършникъ притежавалъ писмо, което изобличавало Крайница като контрабандистъ.

Въ Престранекъ, край италиянската граница, орюнашитѣ нападнали италиянската митница. Въ борбата погинали двама италиянски офицери и двама орюнаши. Орюнашитѣ задигнали 180,000 лири. Лиритѣ си раздѣлили първецитѣ отъ „Орјуна“.

Орюнашитѣ готвѣли и цѣлъ низъ терористически акции въ Югославия и въ Италия. Атентаторитѣ, предназначени за Италия, били въоржжени съ манлихерови револвери.

Перицъ е знаялъ много подробности около тия и редъ други замисли и деяния на Орюната и затова билъ обвиненъ въ шпионажъ въ полза на Италия, но тъй като следователтъ го освободилъ, орюнашитѣ го убили.

Бележки на Егидия Перицъ, обнародвани въ **„Hrvatski list“** отъ 13. IX. 1928.

№ 39. — Гиляни, 7. XII. на 22 т. м. Сръб. Национ. Омладина (СРНАО) държа събрание, а после се опѫти изъ улицитѣ съ музика и знаме, за да манифестира изъ града. Когато манифестантитѣ дошли предъ джемиетския клубъ, нѣкой отъ тълпата свалилъ табелата съ надписа и почналъ да я тъпче съ крака.

Н. М. № 36 отъ 14. XII. 1923.

№ 40. — Щ и п ъ, априлъ 1928 година.

Презъ учебната 1924/25 година въ гимназията ни дойде новъ учитель — Душанъ Будимировичъ, човѣкъ авантюристъ и

www.dlib.mk

свикналъ на охоленъ животъ, пъкъ безъ голѣми приходи. Преподаваше нѣмски езикъ и сръбска литература.

Заразенъ, като всички сръбски учители, отъ идеята да шири сърбизацията срѣдъ младежьта, а чрезъ това и да увеличи недостатъчнитѣ за лудитѣ му прищѣвки приходи, като се постави въ услуга на властьта, Будимировичъ намисля единъ планъ и веднага го туря въ действие. За свои жертви избира ученици, ученички, учители и учителки. Събира ги единъ день и образува... театрална група — да „просвѣщава“ и „учи“ „чрезъ изкуството“ народа.

„Театърътъ“ почна своитѣ представления на леки френски и руски комедийки въ залата на „Грандъ-хотелъ“. Но театърътъ не се посещаваше и неговиятъ създатель видѣ още първия месецъ, че, ако не побърза да подири благосклонностьта на властьта, скоро ще трѣбва да го закрие. Тогава отива при Жика Лазичъ и му предлага услугитѣ на своето „изкуство“. Лазичъ това и чакаше. Будимировичъ излиза отъ кабинета му съ назначително въ джоба като „театраленъ директоръ“, а любителската му група става вече „Штипско повлашѣено позориште“ (щипски привилегированъ театъръ)! Образува му „одборъ“ (комитетъ) отъ граждани „по желание“ и въ министерството на полицията му отдѣлиха нароченъ бюджетъ, следъ като въ кабинета на шефа на обществената безопасность (сѫщия Жика Лазичъ) се изработи и съответния за една полицейска субсидия репертоаръ. Въ репертоара влѣзоха пиеси като „Бой на Косово“, „Хайдутъ Станко“, „Станое Главашъ“, „Милошъ Обиличъ“, „Смъртта на майката на Югсвичитѣ“, „Хасанъ Ашница“, „Кралевичъ Марко“ и една-две френски пиеси (колкото да се хвърли прахъ въ очитѣ), които се играха по веднажъ, докато сърбскитѣ глупости се повтаряха по 10 и 15 пѫти. Имаше и една нова пиеса „Македонка“ отъ двама автори, единиятъ Будимировичъ, другиятъ нашенецъ, играна и 20 пѫти, куриозна по това, че героитѣ ѝ — македонци — говорѣха на два езика: български (мѣстенъ диалектъ) и сръбски... Работата бѣше скърпена така: сръбски говорѣха тия отъ героитѣ, които се представяха като „по-интелигентни“ и следователно „посъзнати“ „сърби“ отъ Македония, а другитѣ, „проститѣ“, говорѣха на мѣстенъ „провинциаленъ“ и „разваленъ“ езикъ...

Публиката слушаше и нищо не разбираше, а само се подсмиваше. И ако не бѣше силната ржка и подкрепата на полицията, това чудо — театъръ би пропаднало още въ началото, както стана това малко по-късно. Но Будимировичъ съумѣ да използува всесилието на полицията. Самъ Жика Лазичъ го кредитираше. Финансовитѣ управления му даваха нужднитѣ суми, военнитѣ му отпускаха автомобили да развежда „театъра“ си, когато се правѣха обиколки, а полицията му събираше публика изъ селата и градоветѣ, като сама продаваше билети. Тия „турнета“ ставаха единъ пѫть седмично въ центъра — Щипъ, по околнитѣ градове и села. Но седмица преди „излета“, полицейскитѣ пристави се

www.dlib.mk

разтичваха изъ града или селата и пръсваха билетитѣ. Ако нѣкой гражданинъ отказваше да вземе билетъ, който струва 15 или 10 динара, когато той нѣма пари да купи дори хлѣбъ за децата си, приставътъ пакъ му дава билета, записва му името и го успокоява: „Па платиѣеш, брате, после“... После? Но гражданинътъ знае що значи това „после“ — сигурно двойно и тройно, ако се свърши само съ това, а не падне още и въ очитѣ на околийския като „антинационалан елеменат“ — и за това вади и плаща билета . . . Разбира се, че въ театъра не мисли и да стжпи!

А имало е и случаи като тоя въ едно турско село на пжтя отъ Щипъ за Св. Николе. Селянитѣ — до единъ турци — отъ гия, които не знаятъ и „добъръ день“ да кажатъ на сръбски, има само нѣколко сръбски бандити, преселници. По заповѣдь на властьта, обаче, отъ всѣка кжща се събиратъ по 10 динара за билети. Ще се представя (на турцитѣ!) убийството на царь Мурада отъ Милоша!

— Защо ни вземате паритѣ? питатъ недоумяващи селянитѣ; — ние нищо не разбираме.

— Трѣбва да си вземете билетъ! е отговорътъ.

Разговорътъ, то се знае, става на турски:

— Насълъ бе бисъ театаръ гюреджейсъ, ачанъ ичъ биръ шей сърпче билмеисъ?

— Не истерсинъ бе яу, каймакамъ бойле деди, гидсънъ — гидмесънъ биръ банка вересънъ.

Казватъ на „директора“, че селянитѣ негодуватъ, че не разбиратъ нищо, а той:

— Ще разбератъ баремъ това, че Мурадъ е билъ закланъ . . .

„Представлението“ свършва — и турцитѣ излизатъ отъ театъра, безъ да сж разбрали ни дума и съ мисълта, че сж ги ограбили и унизили. А „театърътъ“ веднага се вдига и заминава за Свети Николе, за да събира и тамъ динари за джобоветѣ на Будимировича. Ако динаритѣ не стигнатъ, което става твърде често, „директорътъ“ отива въ финансовото управление и тегли други въ името на „връщането националното чувство“ на „старитѣ сърби“ . . .

Така театърътъ Лазичъ-Будимировичъ „просвѣщава“ година и половина всички градчета и села на Брѣгалнишко, дори и Тиквешко и Битолско.

Ученици и учители сж заплашвани. Еднитѣ сърбинътъ заплашва съ изключване отъ училището, а другитѣ съ премѣстване въ нѣкой сръбски или албански край, дето и дяволътъ не отива . .

Отъ всѣки градъ и село Будимировичъ осведомяваше Лазича, колко и какви представления е далъ и колко публика му е събрала . . . полицията. . . Но следъ година и половина „цвѣтущъ периодъ“ самъ Лазичъ видѣ, че предприятието му само струва много пари, безъ да даде какви да е резултати, и махна Будимировича чакъ въ Нови Садъ.

www.dlib.mk

Будимировичъ си замина, като остави, като всѣки сърбинъ въ Македония, дългове около 60,000 динари „за нуждитѣ на театъра“, които гражданитѣ-търговци нѣма да получатъ никога, защото „театърътъ“ агонизира. . .

М. № 559 отъ 23. IV 1928

№ 41. — Откогато въ Скопие се забраниха и разтуриха публичнитѣ домове, които, безъ съмнение, бѣха гнойна рана за общественото и морално тѣло на нашия градъ, появиха се голѣмъ брой келнерки и пѣвачки по малкитѣ локали. За традиционнитѣ стайни дами не трѣбва да се говори, а сжщо и за голѣмия сборъ отъ „женски“ безъ професия, които се навъртятъ по хотелитѣ и около чиито врати непрекжснато сновать разни мжже отъ зарань до мракъ и отъ мракъ до зарань.

Ала това, що става по скопскитѣ бордеи, то е единъ отвратителенъ скандалъ, на който полицията трѣбва да обърне внимание. Това сж разсадницитѣ на болести и нещастия и би трѣбвало да се унищожатъ. „Два бели галуба“, „Мавровo“, „Велика Србија“, „Влаковоѣја“, „Пролет“ — ето центрове на женщурия и мжжетини, кждето се раждатъ разнитѣ убийства, кражби и болната трагедия на младостьта.

в. Слобода — отъ Скопие — № 1 отъ 923.

№ 42. — Въ Солунъ сжществуватъ и работятъ — за жалость безъ никакъвъ надзоръ отъ страна на мѣстната администрация — различни ционистични сдружения, чиито далечни цели не се съгласуватъ съ сжществувашитѣ закони, особено съ онѣзи, които се отнасятъ до държавната безопасность.

Въ Солунъ има еврейски скаути, които се разхождатъ явно изъ улицитѣ въ своята униформа и съ ционистически знаци.

Евреитѣ-ционисти водятъ ожесточена, безмилостна борба съ евреитѣ, които желаятъ да се асимилиратъ или да сътрудничатъ искрено съ гърцитѣ. Тѣ оскърбяватъ публично тѣзи евреи, като ги наричатъ измѣнници на еврейската идея.

Атинскиятъ в. Акрополисъ — **La Mac.** № 93. отъ 22. III. 1929.

3. Преследване на езика.

№ 43. — Преди нѣколко дни разговаряхъ съ една госпожа, която дойде преди месецъ отъ най-западния край на Македония. Тя разказва:

— Моя Борко играеше съ едно дете-русинче. Еднъжъ ме пита: „Мамо, Ваня казва, че е русинъ, ами азъ какъвъ съмъ?“ Азъ му отговорихъ: „Ти си македонецъ. Ние всички сме маке-

www.dlib.mk

донци, защото сме родени въ Македония". Това бѣше въ Б. Майка ми ми казва: „Защо му казвашъ така? Искашъ нѣкоя беля да си навлѣчешъ?" — Какъ, мамо, да го лъжа ли? Ако не мога да му кажа, че сме българи, и това ли да не му казвамъ?!

Отидохме въ село. Единъ день дойде инспекторътъ. Вижда Борка облѣченъ спретнато, градски, и пита:

— Ти, момче, що си?

— Азъ съмъ македонецъ!

Ревизоръть, побледнѣлъ отъ мжка, отива въ училището и се нахвърля съ голѣми обиди и заканителни думи на учителя. Така ли той възпитава децата — да отговарятъ, че сѫ македонци?! Учительтъ се извинява, че той не знае нищо отъ тая работа.

Извикаха веднага Борка. Учительтъ му казва, ако бжде питанъ пакъ, да отговори, че е сърбинъ. И наистина, „ревизоръть" влиза намръщенъ като гръмовержецъ и пита сърдито: „Шта си?" Борко мълчи и трепери. На третия пжть едвамъ отговаря, че е сърбинъ, и то съ страшна мжка.

— Кой те научи да отговаряшъ, че си македонецъ?

— Майка ми.

Ревизоръть дойде дома да ме види, коя съмъ, а пъкъ учительтъ бѣ премѣстенъ веднага, за наказание, въ Босна".

Знамъ другъ единъ поразителенъ случай станалъ въ Охридъ. Ревизоръть (инспекторътъ) влиза въ класъ и казва: „Които сѫ сърби, да станатъ прави!" Едно момче — момчето на Живка Гребенарь — не само не става, ами дръпва и съседното си другарче да не става. Ревизоръть пита:

— Ти защо не ставашъ?

— Ами азъ съмъ българинъ!

— Ами другитѣ защо стàнаха?

— Защото тѣ се страхваутъ, ама мене не ме е страхъ! . . .

И . . . се изкривиха челюститѣ на момчето отъ звѣрския ударъ на ревностния ревизоръ.

Евт. Спространовъ — День на детето — **М.** № 482 отъ 19. V. 1928.

№ 44. — Преди нѣколко дни ученици отъ основното училище запѣха македонски и български пѣснички.

Сръбскитѣ пандури видѣха и въ 8—10 годишнитѣ невинни деца „страшни комити" и ги арестуваха. Цѣли десеть дни малкитѣ деца бѣха държани въ ареста, като опасни рушители на държавния строй.

Писмо отъ Галичникъ — **М.** № 632 отъ 19. XI. 1928.

№ 45. Въ с. Конволати (Кономлади?), въ Македония подъ гръцка власть, се е разиграло преди нѣколко дни едно ужасно събитие. Дванадесетгодишниятъ синъ на Г. Поповичъ, у-къ отъ основното училище, играейки си съ своитѣ другари, забравилъ наредбата на гръцкия учитель, която най-строго забранявала на

www.dlib.mk

ученицитѣ да говорятъ по сръбски (т. е. по български — б. Ver.) Учителтъ, който обикалялъ всѣки день и подслушвалъ тайно, какво говорятъ ученицитѣ, когато играятъ, хваналъ детето и го закаралъ въ училището. Следъ дълъгъ разпитъ учителтъ решилъ заедно съ настоятелитѣ да наложи на детето свирепо наказание, каквото не е познато въ историята: съ остъръ бръсначъ той нанесълъ дълбоки бразди по главата на детето въ видъ на кръстъ, и то на четири мѣста. Облѣно въ кръвь, детето било пуснато да си върви въ кжщи. Понеже раните му сж инфектирали, детето на другия день сутриньта полудѣло.

в. **Време** — отъ Бѣлградъ — отъ 26. III. 1925 г. — Съобщение отъ Гевгелий. — Понеже вестникътъ е сръбски, назовава езикътъ на ученицитѣ отъ Македония сръбски; а този езикъ е български (б. Ver.)

№ 46. — Нѣмскитѣ депутати д-ръ Мозеръ и д-ръ Нойнеръ поискали съ друга интерпелация да се разследва грубата постжпка на д-ръ Марковичъ въ Земленъ — Нойщадъ. Тоя лѣкарь грубо изпждилъ отъ болницата една стара жена, защото му казала, че моли да се обясни на нѣмски, защото не могла добре да говори сръбски. Въпрѣки намѣсата на сина на болната, докторътъ не приелъ да извърши прегледа.

М. № 479 отъ 16. V. 1928.

№ 47. — Въ южна Македония, въ областьта на езерата, бащата на едно хубавичко чернооко македонче бива глобенъ недавна съ 3,000 драхми, защото приказвалъ по български съ своето чедо, което току-що се връщало отъ гръцкото училище.

Чайлдъ У. Писмо отъ Македония — **М.** 578 отъ 13 IX. 1928.

№ 48. — Азъ живѣхъ известно време на Балканитѣ и въ Македония и искамъ да наведа нѣкои малки факти, които забелязахъ и които ми се видѣха многозначителни; напр., когато нѣкой влѣзе въ пощенското бюро на нѣкой македонски градъ, ще види голѣмъ надписъ: „Говори се само службеним језиком“, което ще рече: „Говори се само на официаленъ езикъ“. И това въ единъ градъ отъ 50,000 жители, дето има може би само 200—400 скородошли сърби.

Анри д'Армантиеръ, французски журналистъ, на публично събрание, уредено въ Парижъ на 9. III. 1928 г. отъ французката „Лига за правата на човѣка и гражданина“ — **М.** № 433 отъ 21. III. 1928.

№ 49. — Преди 2 години още въ Скопие и по треноветѣ бѣха разлепени картонени плакати отъ страна на сръбското студентство, което участвува въ „Орюната“, съ надписъ: „Гòвори српски, гòвори хрватски, гóвори словенски!“ — На въпроса: „Значи ли това

www.dlib.mk

— не говори руски или французки, отговаряха: „Не, не значи! Но значи: не говори български!“

С. с. № 64 отъ 3. II. 1928, с. 8.

№ 50. — Неотдавна пжтувахъ по тѣсноколейката отъ Прилепъ за Градско. Въ вагонетката, въ която бѣхъ, имаше още нѣколцина търговци и младежи отъ Прилепъ и Битоля и нѣколко жени. Измежду всички тѣхъ биеше на очи съ особеното си облѣкло една бабичка отъ селата въ Алексинацко (Сърбия), както отпосле узнахме. Водѣха се разговори, младежитѣ често пѣеха народни пѣсни или приказваха разни смѣхории на високъ гласъ и на своето наречие. По едно време старицата — сръбкиня, която слушаше до тогава намусена, не изтърпѣ и продума гнѣвно:

— Доста сте пѣли тия ваши македонски пѣсни и разговаряли, македонски, „бугарски!“ Пѣйте и говорете сръбски!

Младежитѣ я загледаха зачудено, па после ѝ се изсмѣха и единъ ѝ подвикна и то на македонски нарочно: „Ка́ко бабо? Ти си една и си ни дошла во кукята, за да ни заповедашъ? Ич' мо́житъ?

— Вла́да ми је! (Владение ми е) — отвърна бабата отсѣчено, натъртено.

Нашенецъ — Изъ всѣкидневния животъ подъ сръбски гнетъ — С. с. № 61 отъ 19. XII. 927., с. 8.

№ 51. — Систематически се забранява говоренето на тукашнитѣ диалекти. Има случаи, въ които гражданитѣ сж принудени да хващатъ адвокати, когато отиватъ при данъчния чиновникъ, за да си плащатъ данъцитѣ. Разбира се, адвокатътъ получава добро възнаграждение, защото превежда на сръбски думитѣ на гражданина.

Писмо отъ Скопие — М. № 481 отъ 18. V. 1928.

№ 52. — Гланата цель на тази организация е да насажда сръб. култура, да налага сръб. езикъ. Никой не може да приказва български езикъ или македонски диалектъ. — Организацията има свой клубъ и знаме, осветено на 15. VII. т. г. и кръстено отъ сръбски министъръ. Войвода е Нако Трогерски. На всички членове отъ Омладината сж раздадени револвери. Знаменосецъ е Гьошо Варадинецъ.

Подобни организации има и въ селата Уларци, Крупище и Карбинци, които сж се доста отличили съ предателската си дейность. Членоветѣ на тѣзи селски организации иматъ право, като нѣкогашнитѣ кърджалии, да идватъ на пазаръ съ коне и пушки и да наказватъ, когото искатъ. Тежко на онѣзи села, кждето онѣма такива „Омладини“.

Писмо отъ Щипъ — Н. М. № 123 отъ 26. VIII. 1925.

www.dlib.mk

ВЪЗВАНИЕ

№ 53. — Македонски народе!

Петстотинъ години робство и тирания не можаха да ти измѣнятъ вѣрата и народностьта.

Защото вѣрвашъ въ творенията на своя родъ.

Съ сдобиването, обаче, на твоята свобода и въ опиянението на народното ти възстановяване, ти не се погрижи да отхвърлишъ езиковитѣ свойства, които наследи отъ робството и които се налагатъ противонародно въ твой ущърбъ.

Петнадесеть години сж изминали, отъ като ти живѣешъ и дишашъ свободенъ животъ и още търпишъ въ твоя домъ да намиратъ гостоприемство пропагандитѣ на своитѣ неприятели, говорейки своя езикъ.

Виждашъ много ясно противогръцката имъ дейность и още не мислишъ да се съвземешъ, за да туришъ край на опасностьта, която застрашава националната ти независимость и твоя домъ.

Комитаджията съ бомба въ ржка, начена да продължава своята кървава дейность, чуждата пъкъ пропаганда вилнѣе.

Македонски народе,

Настжпя вече моментътъ, който ти налага да се събудишъ отъ дълбокия сънь и индиферентность.

Настана моментътъ да изкоренишъ комитаджията, който се е загнѣздилъ въ дома ти, и да отстранишъ чуждата пропаганда, като отнемешъ отъ нея всѣко съмнително срѣдство или оржжие, ксето се стреми да заличи националното ти чувство.

Македонски народе,

Въ подкрепа и постижение на тая цель, до тебъ се издига

Гръцкиятъ македонски юмрукъ,

сьнтъ днесъ, за да се стовари главоломно надъ всѣки неприятель на отечеството!

Ние се заклехме въ името на вѣрата и отечеството, въ името на домъ и огнище и, като истински потомци на великия Александъръ Ви подканяме за свещената борба, съ която се нагрѣбваме,

ЗАПОВѢДВАМЕ:

1) Забранява се отъ днесъ да се говори български езикъ въ всички обществени мѣста, заведения, търговскитѣ сношения, срещитѣ и събранията, увеселенията, обѣдитѣ, сватбитѣ и пр.

2) Налагаме на горнитѣ да говорятъ гръцки езикъ.

3) Препоржчваме на всички власти — административни и военни, на държавнитѣ и частни чиновници да не приематъ и даватъ сведения на другъ езикъ, освенъ на гръцки.

4) Родители, учители, свещеници и настойници на малолѣтни, ви подканваме да изпълнявате патриотическия си дългъ и ще ви считаме отговорни за престжпленията на подведомственитѣ ви.

www.dlib.mk

Оригиналътъ на документъ № 53 и 214.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕ ΛΑΕ.

Πεντακόσια χρόνια σκλαβιᾶς καὶ τυραννίας δὲν κατώρθωσαν νὰ σοῦ ἀλλάξουν τὴν πίστιν καὶ τὸν ἐθνισμόν.

Διότι πιστεύεις εἰς τὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς σου.

Μὲ τὴν ἀνάκτησιν ὅμως τῆς ἐλευθερίας σου καὶ τὴν μέθην τῆς ἐθνικῆς σου ἀποκαταστάσεως, δὲν ἐφρόντισες ν' ἀποβάλῃς τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα, τὰ ὁποῖα σοῦ ἐκληρονόμησεν ἡ δουλεία καὶ τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται ἀντεθνικῶς εἰς βάρος σου.

Δέκα πέντε χρόνια πέρασαν ποῦ ζῆς σὰ ἐλεύθερο ἄτομο καὶ ἀκόμη ἐπιτρέπεις στὸ σπίτι σου νὰ φιλοξενοῦνται προπαγάνδαι ὑπούλων ἐχθρῶν σου καὶ μὲ αὐθάδειαν νὰ ὁμιλοῦνται αἱ γλῶσσαι των.

Βλέπεις ὁλοφάνερα τὴν ἀθελληνικήν των δρᾶσιν καὶ ἀκόμη δὲν ἐννοεῖς νὰ συνέλθῃς καὶ νὰ δώσῃς τέλος εἰς τὸν κίνδυνον ποῦ ἀπειλεῖ τὴν ἐθνικήν σου ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ σπίτι σου.

Ὁ κομιτατζῆς μὲ τὴν χειροβομβίδα στὸ χέρι ἄρχισε νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὴν αἱματηρὰν δρᾶσίν του καὶ ἡ ξενικὴ προπαγάνδα νὰ ὀργιάζῃ.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕ ΛΑΕ.

Ἔφθασεν ἡ στιγμὴ ποὺ σοῦ ἐπιβάλλεται νὰ ξυπνήσῃς ἀπὸ τὴν νάρκην καὶ ἀδιαφορίαν.

Ἔφθασεν ἡ στιγμὴ νὰ ἐξοντώσῃς τὸν κομιτατζῆν ποὺ φωλιάζει στὸ σπίτι σου καὶ νὰ ἀπομακρύνῃς τὴν ξενικὴν προπαγάνδαν, ἀφαιρῶν ἀπ' αὐτὴν κάθε ὑπουλον μέσον καὶ ἐπιχείρημα μὲ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ νοθεύσῃ τὸ ἐθνικόν σου φρόνημα.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕ ΛΑΕ,

Πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ὀρθοῦται παρὰ τὸ πλευρόν σου

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΠΥΓΜΗ

ἡ συμπηχθεῖσα σήμερον διὰ νὰ πλήξῃ καιρίως κάθε ἐχθρὸν τῆς πατρίδος.

Ὁμῶ αντες ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος, ὑπὲρ ὁμῶν καὶ ἑστιῶν, ὡς γνήσιοι ἀπόγονοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Σὲ καλοῦμεν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον ἀνελάβομεν καὶ

ΔΙΑΤΑΣΣΟΜΕΝ

1) Ἀπαγορεύομεν ἀπὸ σήμερον νὰ ὁμιλεῖται τὸ εἰς τινας Κοινότητας ἐπιχωριάζον βουλγαρικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα εἰς πάντα τὰ δημόσια κέντρα, εἰς τὰ καταστήματα, ἐμπορικὰς συναλλαγάς, συναναστροφάς, συσκέψεις, διασκεδάσεις, γεύματα, γάμους κ. λ. π.

2) Ἐπιβάλλομεν τὴν εἰς ὅλα τὰ ἄνω μέρη συνδιάλεξιν εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικήν.

3) Συνιστῶμεν εἰς πάσας τὰς ἀρχὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικάς, τοὺς δημοσίους καὶ ἰδιωτικοὺς ὑπαλλήλους νὰ μὴ ὀχῶνται ἢ νὰ παρέχουν ἐξηγήσεις εἰς ἄλλην γλῶσσαν πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς.

4) Γονεῖς, Διδάσκαλοι, Ἱερεῖς, Ἐπίτροποι καὶ Κηδεμόνες ἀνηλίκων σᾶς προσκαλοῦμεν εἰς τὸ πατριωτικόν σας καθῆκον καὶ σᾶς καθιστῶμεν ὑπευθύνους διὰ τὰς παραβάσεις τῶν ὑπεξουσίων σας.

5) Οἱ παραβάται τῆς παρούσης θεωροῦνται προδόται τῆς πατρίδος καὶ θὰ ὑπόκεινται εἰς τὰς τρομερὰς τιμωρίας τῆς ὀργανώσεώς μας, ἥτις συγκροτηθεῖσα κατόπιν βαθείας μελέτης τῆς καταστάσεως καὶ μὲ ἔμβλημα τὸ "ΥΠΕΡ ΠΑΝΤΑΣ ἢ ΠΑΤΡΙΣ" ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἵσταται τιμωρὸς παντὸς παραβάτου τῶν διαταγῶν μας.

Ἐν Φλωρίνῃ τῇ 27 Ἰανουαρίου 1926

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΠΥΓΜΗ

www.gltb.mk

НАРОДНА
БИБЛИОТЕКА
СКО Е

www.dlib.mk

5) Нарушителитѣ на настоящата се считатъ за предатели на отечеството и ще подпадатъ подъ страшнитѣ наказания на организацията ни, която се създаде следъ дълги и обстойни проучвания на положението и съ девиза „надъ всичко отечеството“ има силата да наказва всѣки, който не изпълни заповѣдитѣ ни.

Леринъ, 27 януарий 1926 г.

Гръцкия македонски юмрукъ.

№ 54. — Леринъ, 27 януарий 1927 г.

Една отъ многото мѣрки, чрезъ които тукашната гръцка власть смѣта да се справи съ българското население, особено съ селата, и да го накара да превие врать или да се изсели, сж и училищата. Тѣ сж нѣщо като своего рода инквизиционни институти, въ които по най-различни и много жестоки начини се цели да се убие детската душа на българчето и да се накара то да бжде послушно и възприемчиво за внушенията на своя учитель-палачъ. Убодванията на езика съ игла, когато се говори български въ училището, останаха като една неудача въ сравнение съ новитѣ много по-варварски срѣдства.

Но има и въ случая една почти непредолима прѣчка: семейството. Следъ като прекара въ училището инквизиция нѣколко часа, детето се връща въ кжщи и почва отново не само да приказва езика на дѣдитѣ си, но да пѣе и тѣхнитѣ пѣсни.

Напоследъкъ гръцката власть — училищна и административна — се опитва да се бори и съ това препятствие за погубването у децата българското национално съзнание. Заповѣдано е по единъ недвусмисленъ начинъ на всички семейства, въ срѣдата на които има деца-ученици, да приказватъ изключително гръцки, защото въ противенъ случай ще се взематъ „съответни мѣрки“. Това отъ една страна.

Отъ друга страна пъкъ въ училището, даже и безъ „простжпки“, се подлагатъ на наказания и систематични мжчения онѣзи деца, въ дома на които се приказва български. А децата на бащи, които сж подъ око като „комитаджии“, се предаватъ редовно на мжчения.

Горнитѣ мѣрки се прилагатъ съ една неуморна настойчивость и жестокость особено въ пограничнитѣ съ Сърбия села. Най-много сж пострадали напоследъкъ, децата на следнитѣ селяни отъ село Сетина: Стоянъ Музоровъ, Траянъ Лобановски, Василъ Николовъ, Русе Меловъ и Петъръ Кочовъ.

Какъ живѣятъ българитѣ въ Македония — **М.** № 194 отъ 7. VI. 1927.

№ 55. — Държавнитѣ власти сж заповѣдали на тукашнитѣ люкянджии да не говорятъ съ селянитѣ славянски и че строго ще бжде наказванъ оня, който би говорилъ.

www.dlib.mk

Тази заповѣдь е извикала силенъ протестъ отъ страна на цѣлото гражданство, защото не е възможно да се търгува съ селянитѣ. А да се увѣри властьта, до колко тази заповѣдь се изпълнява, пратиха нѣколко чиновници по дукянитѣ.

Влиза селянинъ и, смѣейки се, иска отъ познатия му бакалинъ: — Дай ми, Петре, една ока соль, полока масло и сто драмъ шекеръ.

— Ти телисъ вре пезму еленика (Що искашъ? — говори гръцки!) — казва намръщено бакалинътъ.

— Кье ми дáйшъ, али не? оти ясъ си ймамъ работа". И понеже дюканджията се преправя, че нищо не разбира, селянинътъ взима тоягата и торбата и си отива. Така направиха всички селяни.

Пазаруването въ Костуръ — в. Южна звезда" — Битоля — № 78 отъ 1923 г.

№ 56. — Солунскитѣ вестници отъ 25. I. съобщаватъ, че въ Гумендже били арестувани българитѣ Самаровъ и Хаджи Георгиевъ и изпратени въ Солунъ, дето били предадени на органитѣ на обществената безопасность.

Тия гуменджани били обвинени като „български шпиони", защото явно приказвали на български езикъ и „вършили българска пропаганда!" И тѣ трѣбвало да бждатъ изселени отъ Гумендже, но до сега не е могло да се приложи това.

М. № 91 отъ 31. I. 1927.

№ 57. — Въ Македония навсѣкжде се говори на хубаво бълг. наречие, но само че всѣки се варди да не бжде чутъ отъ сръбскитѣ или гръцкитѣ жандарми, войници, даскали и попове. Ако нѣкой отъ тия голѣми преследвачи на всичко българско чуе нѣкой македонецъ да говори по български, македонецътъ е загубенъ: него очакватъ 25 тояги на голо, глоби, тормозъ, а може би и смъртъ.

Чайлдъ У. Писмо отъ Македония. — М. № 578 отъ 13. IX. 1928.

№ 58. — Йордана Керпичъ накараха да свали фирмата и вм. Керпич да напише Ћерпић.

Писмо отъ Прилепъ — М. № 545 отъ 4 авг. 1928.

*

Обяснение. Първото написване (съ К въ началото) издава мѣстния български говоръ на мѣстното население; ч-то въ края на презимето издава пъкъ българското написване. Затова властьта се нахвърля върху тази „опасна" за нашественика фирма.

*

№ 59. — Подъ прелогъ, че искатъ да поправятъ и укрепятъ старитѣ храмове, сръбск. служители на Господа почнаха наново да ги

www.dlib.mk

измазватъ и да ги зографисватъ въ Охридъ, за да заличатъ така всѣко свидетелство за българското благочестие и подвижничество. Подъ новата мазилка на кощунствения варваръ чезнатъ българскитѣ надписи на ктитори и светии и вмѣсто строгитѣ постнически лица на българскитѣ подвижници се явяватъ сръбскитѣ коронованн разбойници и развратници...: Душанъ, Милутинъ, Драгутинъ, Урошъ... На особено преследване е изложенъ Св. Наумъ, най-таченията следъ светаго Климента тукъ (въ Охридъ — б. Ver.) светецъ.....

...Сръбскитѣ попове и владици чоплятъ стени и иконостаси да не би случайно тамъ да се открие нѣкой белегъ отъ българска ржка.

Културнитѣ варвари — **С. с.** № 73 отъ 22. VI. 1928 г., с. 2.

№ 60. — А въ двора на мъртвитѣ на „Св. Климентъ", една отъ най-голѣмитѣ черкви въ града ни, сж изпочупени и разрити всички гробове, а плочитѣ върху тѣхъ, заради българскитѣ имъ надписи, сж разбити или изпокрити...

Културнитѣ варвари — **С. с.** № 73 отъ 22. VI. 1928 г., с. 2.

№ 61. — Още съ първия день на своето нахлуване въ Македония изпждиха мнозинството отъ учителитѣ и свещеницитѣ, нѣкои погубиха, а черквитѣ съ български надписи разрушиха. Даже и гробоветѣ не оставиха на мира! Докато въ скопската черква Св. Димитрий се задоволиха да заличатъ надписитѣ на българскитѣ гробове, въ старата македонска столица, въ Охридъ, тѣ разрушиха всички гробища около църквата Св. Климентъ, кждето бѣше гробътъ на българския поетъ и деецъ отъ Възраждането ни Григоръ Пърличевъ, за да заличатъ паметника, кждето всѣка година македонската младежь отиваше на поклонение.

Писмо отъ Бѣлградъ — **М.** № 469 отъ 4. V. 1928 г., с. 2.

*

Обяснение. Надъ гроба на Пърличева надгробната плоча имала надпись: „Тукъ почива Григоръ Пърличевъ, български учитель и народенъ поетъ".

*

№ 62. — Неотдавна единъ сръбски „прота" (арх. нам. — б. Ver.) разруши паметника на единъ български войникъ въ гробищата въ Кавадарци. Младежьта тайно го възстанови и постави кръста на мѣстото му. Тогава протата отново дохожда да го разруши, но скрититѣ младежи почватъ да хвърлятъ съ камъни по него. Протата вече съвсемъ се озлобява и заедно съ други сърби напълно разруши паметника, и изпочупения кръстъ и другитѣ части разхвърля по доловетѣ и по нивята — следа да не остане.

Нашенецъ. Изъ всѣкидневния животъ на Македония подъ сръбско иго — **С.с.** № 65 отъ 20. II. 1928 г., с. 8.

www.dlib.mk

№ 63. — На друго мѣсто, то бѣ въ тъй наречената „сръбска" Македония, една 19 год. мома била бита и изтезавана страшно отъ група сръбски пандури, защото дръзнала да полѣе гроба на единъ българинъ, убитъ презъ войната и погребанъ въ двора на една църквица.

Чайлдъ У. Писмо отъ изстрадала Македония — **М.** № 578 отъ 13. IX. 1928.

№ 64. — Сжщото нѣщо е навсѣкжде по Македония. Виничани ми разказваха, че въ Виница и по Кочанско бѣснѣе прочутиятъ капитанъ Стояновичъ — убиецътъ на младежа С. Тодоровъ, отъ Виница. Той презъ зимата въ най-голѣмия студъ е накаралъ въ едно отъ кочанскитѣ села единъ селянинъ да отиде нощно време на гроба на покойния си братъ и самъ да унищожи българския надписъ на надгробния кръстъ, за да не остане никакъвъ български паметникъ въ нашата земя.

М. № 961 отъ 25. XII. 1929.

№ 65. — Велесъ, края на май 1927 г.

Въ двора на градската черква Св. Пантелеймонъ почиваха останкитѣ на осемь души български офицери. Наскоро следъ повторното нашествие на сърбитѣ въ Велесъ, осемтѣ гроба бѣха срѣнати наравно съ земята, по начинъ — да не може да се познае де по-рано сж били тѣ. А кръстоветѣ, незнайно отъ кого, сж били прибрани като реликви въ самата черква.

На 11 т. м. въ града ни пристигна сръбскиятъ владика Варнава*, чието седалище е въ Скопие, а Велесъ пада въ епархията му.

Следъ обѣдъ, въ самия день на пристигането си, владиката отиде въ черквата Св. Пантелеймонъ — „за да се помоли Богу", както обяснилъ посещението си. Следъ молитвата „преосвещения" Варнава пожелалъ да разгледа черквата, за да види, дали всичко е въ редъ и изправность. Всичко минава благополучно, додето владиката стига до мѣстото, дето сж били запазени кръстоветѣ. Когато ги забелязва, Варнава се намръщилъ и грубо запитва, чии сж тѣзи кръстове и защо сж тукъ. Обяснихме му, но това обяснение просто вбѣсява „божия" човѣкъ и той гръмва:

„Веднага да бждатъ извикани носачи, които да хвърлятъ въ Вардаръ тази сметь, а господа свещеницитѣ отъ тази черква да ми дадатъ веднага заповѣдьта, по силата на която сж внесени кръстоветѣ въ черквата; защото, въ противенъ случай, ще бжде най-строго наказанъ този, който ги е внесълъ".

Веднага биватъ извикани хамали, за да изнесатъ кръстоветѣ, и полиция, която да издири, кой е внесълъ кръстоветѣ въ черквата. Пристига и самиятъ околийски началникъ Дамичъ, който се оттегля съ владиката и двамата се съвещаватъ за нѣщо тихо около половинъ часъ при самитѣ кръстове. Идватъ и хамалитѣ. Следъ

*) Днесъ сръбски патриархъ въ Бѣлградъ — б. Ver.

www.dlib.mk

съвещанието началникътъ връща хамалитѣ и си отива заедно съ владиката. Кръстоветѣ сж били оставени на спокойствие.

Но за малко. На 26 т. м. презъ нощьта въ черквата идва капитанътъ отъ 28 пех. полкъ Боривой Коичъ, придруженъ отъ дванадесеть души войници съ две войнишки коли и вдига кръстоветѣ.

М. № 210 отъ 25. VI. 1927.

№ 66. — Черквата „Св. Пантелеймонъ“ се гордѣеше съ две чудно звучни камбани. Тѣхниятъ звънъ бѣ тържественъ и празднично настройваше цѣлия Велесъ. Преди петнадесетина дни камбанитѣ бѣха свалени отъ камбанарията и изпратени въ столицата на Шумадия. На въпроса, защо е направено това, отговорътъ е билъ: „Защото тѣхниятъ звънъ бѣше български!“

Писмо отъ Велесъ — **М.** № 285 отъ 22 IX. 1927.

№ 67. — Гърцитѣ преследватъ не само всички живи българи, които несржчно наричатъ су българогласни, ту славяногласни, но и дори всички починали българи, чиито гробове сж пръснати изъ цѣла Македония. Тѣ и въ гроба дори не имъ даватъ мира: заличаватъ българскитѣ надписи на кръстоветѣ, вадятъ коститѣ отъ гробоветѣ и ги захвърлятъ.

Чайлдъ У. — Писмо отъ Македония — **М.** № 581 отъ 17. IX. 1928.

№ 68. — Следъ унищожението на училището последва заповѣдь отъ костурския гръцки владика, която заплашваше съ найстроги наказания селянитѣ, дето се намѣри български надписъ въ училище, черква, гробище, или дето и да е другаде. Цѣли наказателни експедиции отъ войници бѣха разпратени изъ селата за цельта, и тѣ изгориха църковнитѣ книги, изкъртиха българскитѣ надписи по стени и олтари и изкопаха очитѣ на българскитѣ светци. Братското гробище, въ което почиватъ старитѣ костурски революционери въ с. Апоскепъ, бѣ сринато, за да не напомня за славнитѣ имъ дѣла.

М. № 257 отъ 20 VIII. 1927.

№ 69. — Сърбитѣ решиха и имената да промѣнятъ — налагатъ да се кръщаватъ новороденитѣ съ сръбски имена. Влѣзте въ нѣкоя черква и вие ще видите при кръщаването се води борба. Кумътъ вика: „Цвѣтанка му давамъ име“. — „Не, кръсти го Милица — отговаря сърбинътъ-свещеникъ. — „Джанамъ, попе, ти ли си кумъ или азъ?“ — Единиятъ вика „Цвѣтанка“, другиятъ вика „Милица“ и почва караница, която свършва за непокорния кумъ или съ затворъ, или съ глобяване, защото вънъ отъ имената, на-

www.dlib.mk

писани на таблицата, която виси на църковнитѣ врата, не е позволено друго име.

Нашенецъ. Изъ всѣкидневния животъ подъ сръбски гнетъ — **С. с.** № 65 отъ 20. II. 1928 год.

№ 70. — Фамилнитѣ имена сж сжщо така преобърнати. Ето нѣколко примѣра: сжщиятъ братъ на нашия директоръ — г. **Евтимовъ,** е преобърнатъ отъ новитѣ „културтрегери“ въ **Трифонидисъ!** Роднини, наричани **Борисови** сж прекръстени на **Продромосъ;** имена на вѣковни фамилии като **Далкалъчевъ** сж станали **Фицерисъ** и пр.

La Mac. № 30 отъ 5 ян. 1928 г., с. 4.

№ 71. — Солунскитѣ вестници даватъ редъ списъци на преименувани села въ Македония. Ето нѣкои отъ тѣхъ:

а) Кукушка околия:

Селото Каракли е преименувано на Неа-Перинтосъ, с. Даутли на Амбелохори, с. Дургунтлий на Керясия, с. Севентикли на Епталофосъ, с. Димурджа на Агиосъ Хараламбосъ, с. Ени-Авретъ-Хисаръ на Димитря, с.Ески-Авретъ-Хисаръ на Гинекокастронъ (женска крепость), с. Сари-Гьолъ на Христонъ, с. Мурафча на Антигония, с. Башъ-Махле на Кефалофори, с. Ханзали на Миртя, с. Потеросъ на Агия Кирияни, с. Ерекли на Ираклия, с. Япли на Микрохори, с. Чирапли на Метаморфосисъ, с. Пеково на Агиосъ Маркосъ, с. Кръстали на Корона, с. Мутулово на Метахсохори, с. Чамлекши на Дипотамонъ, с. Долно Апостоларъ на Неа-Родопи, с. Горно Апостоларъ на Аналипсисъ, с. Кара Бунаръ на Мавронери, с. Ваишли на Панорама, с. Голя на Корифи, с. Каранжа-кади на Валтосъ, с. Стрежово на Аргируполисъ, с. Доганджа на Хрисавли, с. Киречъ на Агиосъ Георгиосъ, с. Ени-Махле на Профитисъ Илиасъ, с. Елизли на Ливади, с. Ярдекли на Амигдалия, с. Галобочъ на Лимни, с. Горно Горбашъ на Неа Суриена, с. Ясенъ на Металико, с. Аканжали на Муриесъ, с. Герескли на Рематя, с. Дердели на Промяхонъ, с. Кара Пазарли на Агора, с. Буклабакли на Анакторонъ, с. Дурбали, на Нея Нигди, с. Амбаркьой на Мандра, с. Басанкли на Диясело, с. Планица на Фискя, с. Салманли на Галиконъ, с. Кюркютъ на Терпулосъ.

б) въ Леринско и Костурско:

с. Дреново — Краня, с. Ланга — Лонгосъ, с. Гражени — Вранту, с. Буково — Оксия, с. Оровникъ — Корие, с. Безсвиня — Свиня, с. Руля — Калитея, с. Долно-Клещина — Като-Клине, с. Горна Клещина — Ано Клине, с. Раково — Кратера, с. Орта-Ова — Месокамбосъ, с. Рахманли — Елеуса, с. Върбени — Итея, с. Горничево — Апидя, с. Вжмбелъ — Химади, с. Смърдешъ — Вромохори, с. Пжтеле — Агиосъ Пантелеймонъ, с. Петерско — Петра, с. Асаново — Агиосъ Николаосъ, с. Малата — Периволия, с. Лесковикъ — Лептокария, с. Борешница — Палестра, с. Ла-

www.dlib.mk

генъ — Ниси, с. Кучковени — Перамя, с. Кропещница — Араносъ, с. Любойна — Камбосъ, с. Неокази — Неокастронъ, с. Стеня — Скопия, с. Горушя — Ахлада, с. Забърдени — Ложи, с. Орово — Рахи, с. Туря — Кастри, с. Брѣзница — Елими, с. Елево — Даскя, с. Златю — Хрисуполисъ, с. Рузино — Риксохори, с. Бахово — Промахи, с. Сборско — Кремасто и пр.

Н. М. № 152 отъ 27. III. 1926.

№ 72. — Първенецътъ Хр. Глигоровъ е билъ убитъ въ Гевгелий. (Гласъ отъ центъра: Нѣма тамъ долу Глигоровъ. Имената завръшватъ на — ич"). Чакайте! Печалното е, че вие насилвате людетѣ да промѣнятъ имената си. Грѣшка ли е, че сж се родили въ тая страна? Тѣ иматъ право да живѣятъ въ тая земя, и вие сте длъжни да ги уважавате и да не имъ прѣчите да живѣятъ и цъвтятъ; вие не трѣбва да ги убивате".

Д-ръ Анте Павеличъ, народенъ представитель отъ партията на хърватското право — въ едно заседание въ Скупщината — **La Mac** № 41 отъ 21. III. 1928 г.

№ 73.

Горното факсимиле представлява плика на едно писмо, което е било върнато отъ Щипъ съ означение „непознатъ", понеже името на адресанта е съ българско окончание.

Българскитѣ имена сж „непознати" — **М.** № 435 отъ 23. III. 1928 г.

www.dlib.mk

№ 74. — Никакви писма не пропускатъ за въ България още отъ есеньта. Насто Стойковъ отъ с. Бѣлица, ханджия въ града, бѣ арестуванъ цѣли 10 дни, само защото на неговъ адресъ сж дошли отъ София писма и 1,700 динари, които трѣбвало да бждатъ предадени на една жена отъ Бѣлица. Писмата отъ България не се получаватъ или пъкъ идватъ много късно: раздаватъ ги следъ 3—4 месечно закъснение.

Писмо отъ Кичево — **М.** № 423 отъ 9. III. 1928.

№ 75. — Ако при обискъ, а това е нѣщо повече отъ обикновено, се окаже, че въ пазвата на нѣкой скопянинъ се намира писмо (най-обикновено, дори съ чисто търговско съдържание), изпратено отъ България, притежателтъ на писмото се изпраща въ полицейската управа. Тукъ писмото преминава презъ ржцетѣ на повече отъ десетина „вещи“ лица, за да се установи, дали то не е съ условно съдържание. Ако въпрѣки всичкитѣ си старания „експертитѣ“ не успѣятъ да установятъ онова, което трѣбва, т. е., че писмото е „комитско“, последното се повръща на притежателя, който сжщевременно получава отново свободата да се движи изъ Скопие до второ разпореждане...

Чайлдъ У. Край Вардаръ,—писмо отъ Скопие — **М.** 592 отъ 29. IX. 1928.

4. Преследване народната пѣсень, народнитѣ праздници, обичаи и пр.

№ 76. — По селата е издадена много строга заповѣдь, съ която се забранява да се пѣятъ македонски и други български пѣсни. Всѣки, който престжпи заповѣдьта, щѣлъ да бжде арестуванъ и подведенъ подъ отговорность по закона зазащита на държавата.

Въ града има арестувани младежи, задето сж пѣли подобни пѣсни.

Писмо отъ Кичево — **М.** № 423 отъ 9. III 1928.

№ 76а. — Слѣпецътъ Апостолъ въ Прилепъ пѣе български пѣсни. Бързо въ затвора! И той лежа две седмици въ затвора — горкиятъ слѣпецъ! Да, и пѣсеньта, българската пѣсень — и тя е страшна!... сърбитѣ почнаха открито да гонятъ нефалшифицираните (македонски) пѣсни. Въ единъ македонски градъ една основна учителка-македонка учела малкитѣ си ученици да пѣятъ най-невинната отъ македонскитѣ пѣсни: „Се разтури Шаръ планина, ми потфати три офчари“. На децата много се харесала родната и затуй разбираема пѣсень. Но затова пъкъ какъвъ ужасъ е всѣла между сръбския учителски персоналъ тая невинна народна пѣсень! Веднага дотърчалъ училищнияятъ инспекторъ („школски надзорник“), развикалъ се на горката учителка, забранилъ ѝ въобще да се повтаря такова нѣщо и се заканилъ, че,

www.dlib.mk

ако чуе още единъ пѫть звука на тая или на която и да е македонска пѣсень, веднага ще я уволни.

Нашенецъ. Изъ всѣкидневния животъ подъ сръбски гнетъ — **С. с.** № 65 отъ 20 февр. 1928 г, с. 8.

№ 77. — ... Л. Йовановичъ отъ гимназията (въ Охридъ), най-амбициозния и най-фанатизиранъ сърбинъ — основава „Градско занаятчийско дружество „Биляна“, за да задуши съ него македонската българска пѣсень, като я замѣни съ сръбска. Но българската пѣсень се разнасяше по училищата, на улицата и особено по сватбитѣ. По негово подсѣщане, на ученицитѣ се забрани да ходятъ по сватби...

Културнитѣ варвари — **С. с.** № 73 отъ 22. VI. 1928 г., с. 2.

№ 78. — Въ Кратово, прѣзъ училищнитѣ ваканции, когато студентитѣ сѫ у дома си, околийскиятъ началникъ забранявалъ всѣкакви групови срещи на младежьта, забранявалъ всѣкаква приятелска вечеринка, въ която не би имало сърби. Когато се готви вечеринка, трѣбва непременно да бѫде питанъ той. Веднажъ студентитѣ отиватъ да искатъ позволение за горната цель. — „Ще ви позволя“, отговорилъ началникътъ, „но, ако чуя, че сте пѣли български пѣсни, мислете му“.

Нашенецъ. — Изъ всѣкидневния животъ подъ сръбски гнетъ — **С. с.** № 62 отъ 5. I. 1928 г., с. 8.

№ 79. — Георги Тошевъ — младежъ, търговецъ, пребиха го отъ бой и щѣха да го заколятъ срѣдъ града, защото пѣеше български пѣсни.

Писмо отъ Радовишъ — **М.** № 572 отъ 6. IX 1928.

№ 80. — Българскитѣ пѣсни сѫ забранени. Понеже по именни дни се събиратъ групи младежи и си пѣятъ нашитѣ бълг. пѣсни, забраниха именнитѣ дни. А на всѣко семейство налагатъ да празднува „слава“, защото, който прави слава, билъ сърбинъ. За български пѣсни пращатъ въ затвора. Кръсто Яневъ отъ с. Богданци, повиканъ на запасна служба, си запѣлъ съ другари „Тихъ бѣлъ Дунавъ“ — веднага го хвърлятъ въ затвора.

Писмо отъ Гевгелий. — **М.** № 574 отъ 8. IX. 1928.

№ 81а. — Въ едно писмо отъ Тиквешко четемъ:

„На нѣкои мѣста въ нашия край е забранено да се посрѣщатъ гости на именъ день. Мнозина сѫ вече глобени съ по 150 динара за нарушение на това нареждане. Всѣки, който е платилъ

www.dlib.mk

глоба, обаче, пакъ е готовъ да плати и продължава да празднува именния си день и да посрѣща гости“.

*

№ 81б. — Отъ Скопие сжщо съобщаватъ, че и тамъ имало официална наредба, съ която се запрещава празднуването на именъ день. Сжщевременно било наложено на всѣка кжща „да слави слава“ — обичай, какъвто иматъ сърбитѣ. Сърбитѣ-свещеници следѣли за изпълнението на тази наредба.

М. № 718 отъ 5. III 929.

№ 82. — На табелитѣ въ коридора висятъ наредби: „Забранено е да се отсжтствува на именъ день. Той не сжществува за насъ — именнията день е варварски обичай, останалъ отъ българитѣ“. За „слава“ ще се дава отпускъ“.

Писмо отъ Охридъ. — **М.** № 605 отъ 16. X. 928.

№ 83. — Въ Скопие направи голѣма сензация арестуването на Х. Пѣевъ, търговецъ отъ ул. „Краль Петъръ“. Арестувани сж и ортацитѣ му. Христо еималъ представителство на грамофони и грамофонни плочи... Днесъ агентитѣ на полицията направиха обискъ у Пѣева и намѣриха 60 грамофонни плочи съ българско съдържание, разни „революционни“ пѣсни и „агитационни речи“...

„Правда“ — сръбски в. — отъ 4 ян. 1928.

№ 84. — Кичево, февруарий 1928 г.

Грамофонната афера засегна и нашия градъ. Отъ преди му Мирчо Зоревъ сж арестувани, само защото у тѣхъ е намѣренъ грамофонни плочи съ македонски български пѣсни, които плочи били купени въ Скопйе. А Зоре Цвѣтановъ Старшиновъ и синътъ му Мирчо Зоревъ сж арестувани само защото у тѣхъ е намѣренъ грамофонъ. На всички кафеджии, у които бѣха намѣрени грамофонни плочи съ македонски пѣсни, сж затворени кафенетата. Противъ всички е заведено дѣло, което не е известно, кога ще се гледа.

М. № 423 отъ 9. III. 928

№ 85. — На „Време“ съобщаватъ отъ Щипъ, че щипскиятъ евреинъ Исакъ Копуано получилъ отъ България илюстровани карти съ надписи на български езикъ. Картитѣ били конфискувани отъ общинската полиция.

Н. М. № 46 отъ 22. II. 924.

№ 86. — Единъ приятель ни пише, съобщава „Новости“ (сръб. в. въ Бѣлградъ — б. Ver.) на 1 т. м., че въ единъ дѣлъ отъ Маке-

www.dlib.mk

дония (около Велесъ) жандармитѣ нападатъ селянитѣ, които носятъ каскети и ги насилватъ да носятъ шубари (сръбски кожени калпаци — б. Ver.) и шайкачи, защото каскетитѣ били български шапки. Такива случаи е имало въ селата: Скачинци, Згропняци, Гричище, Дворище и другаде.

М. № 289 отъ 27. IX. 927.

№ 87. — Следъ Скопско дойде редъ и на Велешко. Издадена е заповѣдь по всички села, която веднага се привежда въ изпълнение — всички селяни д апоставятъ на главитѣ си омразния шумадийски шайкачъ. Който не се подчини драговолно на нареждането, бива хубаво наложенъ и глобенъ отъ 100 до 500 динари.

Писмо отъ Велесъ — М. № 285 отъ 22. IX. 927.

№ 88. — Въ Тетово осждиха на нѣколко год. затворъ единъ свещеникъ за пѣени народни пѣсни. . . Въ Щипъ единъ бръснарь е затворенъ, защото не е свалилъ фирмата си съ надписъ „Берберница Македония“. Въ Скопйе сърбитѣ направиха всичко, за да разтурятъ спортъ-клубъ „Македония“ заради името му. А на Лазарица пакъ въ Скопйе били раздадени на децата отъ училищата шайкачи и когато едно детенце си направило терлици отъ шайкача, бива жестоко наказано, а родителитѣ му глобени. Въ гимназиитѣ се разправя отъ страна на учителитѣ, че въ цѣло Шопско съ София заедно сж чисти сърби, сръбски говорятъ и рано или късно ще бждатъ сръбски! Въ Скопския университетъ деканътъ Сима Траябждатъ сръбски! Въ Скопския университетъ деканътъ Сима Траяновичъ е говорилъ предъ аудиторията си, че българитѣ скоро ще станатъ сърби, че сж добъръ народъ и не се различаватъ отъ сърбитѣ, само трѣбва да се почака малко („Бугари морају постати срби; па и иначе су добар народ“).

С. с. № 53 отъ 15. VII. 927., с. 3-4.

№ 89. — Има и една по-интересна заповѣдь: наредено е отново никой да не носи каскетъ и черна връзка; мекитѣ шапки (палариитѣ) сжщо не се търпятъ. На първо мѣсто трѣбва да се носи „шаикачътъ“ и „шубарата“ (черна висока шапка отъ кожа). Съ тѣзи шапки заприличали сме на войници и овчари, но що ще правимъ — нали дохождатъ разни чужденци, трѣбва да ни гледатъ и по шапкитѣ да сждятъ за нашето сръбство, защото не имъ даватъ да приказватъ съ насъ, а отдалече трѣбва да правятъ заключенията си.

Писмо отъ Щипъ — **М.** № 451 отъ 12. IV. 928.

№ 90. — Всички сини и зелени стени на кжщитѣ - понеже тѣзи цвѣтове били български, е заповѣдано да бждатъ измазани съ

www.dlib.mk

бѣла боя. На свѣщаритѣ забраниха да шарятъ свѣщитѣ съ бѣла боя; двама били наказани вече.

Писмо отъ Прилепъ — **М.** № 545 отъ 4. VIII. 928.

5. Преследване на българската книга.

№ 91. — Напоследъкъ въ Солунъ започнаха да излизатъ на руски два вестника подъ надсловъ „Воля Народа“, „Зарубежная Русь“, предназначени за рускитѣ бѣжанци и за гърцитѣ отъ Русия, които не знаятъ гръцки.

Н. М. № 83 отъ 7. XI. 924.

№ 92. — Македония, септемврий.

Въ Скопие съмъ. Обитателитѣ на Скопие се дѣлятъ на две голѣми категории: сърби и македонци. Първитѣ сж военни или цивилни храненици на Бѣлградъ, а вторитѣ — данъкоплатци. На скопяни е дошло до гуша вече отъ сръбския тормозъ. Нѣма скопянинъ, който да не е билъ битъ, руганъ и арестуванъ по нѣколко пжти. Имало е случаи дори, когато студенти отъ тукашния университетъ сж бивали разкарвани цѣли месеци подъ редъ отъ участъкъ въ участъкъ, защото сж използували български книги, намиращи се въ университетската библиотека.

Чайлдъ У. Край Вардаръ — Писмо отъ Скопие. — **М.** № 592 отъ 29. IX. 928.

№ 93. — На 21 т. м. въ Щипъ било разгледано дѣлото на К. Шекерановъ и калфата му Димко Нацевъ. Обвинявали се по закона за защита на държавата: държали въ дюкяна си единъ брой „Македонско дѣло“ и единъ изборенъ позивъ къмъ „македонския народъ“.

Двамата били осждени по на четири години затворъ.

в. Политика — Бѣлградъ — отъ 21. III. 1928.

Следъ като потвърждава издаването на тая присжда в. **„Hrvatsko pravo“** отъ 31. III. 928 г. бележи следното:

„Нийде въ свѣта не се наказватъ за такива работи хората. Можешъ да четешъ, каквото искашъ, само не трѣбва да разпространявашъ забранени работи. Дори бѣлградската полиция, следъ като я прегледа, върна на д-ръ Сима Марковичъ „Класна борба“, органа на комунистическата партия въ Югославия.

Тоя случай е пълна илюстрация на положението въ Македония. Той показва, че тамъ сждилищата не сж съ нищо по-добри отъ полицията“.

*

№ 94. — На 25 т. м. 4-ма македонски българи — Трайко Поповъ, седмокласенъ ученикъ отъ с. Гявато, Гевгелийско, Тодоръ

www.dlib.mk

Ставровъ, служащъ въ сѫда, родомъ отъ Кавадарци, Георги Василевъ, абитуриентъ, родомъ отъ Струмица, и Антонъ Георгиевъ, членъ на бѣлградския народенъ театъръ отъ Струмица — сѫ били извадени отъ гевгелийския затворъ и изпратени въ Кавадарци на сѫдъ.

Четиримата сѫ затворени и подведени подъ отговорность по членъ 1 точки 1 и 2 отъ закона за защита на държавата, (20 год. строгъ тъмниченъ затворъ), защото сѫ притежавали, чели и разпространявали нѣкакви български брошури.

„Политика“, която съобщава горното, отбелязва, че тоя процесъ не е въ връзка съ процеса на студентитѣ съ Скопие.

Още единъ процесъ въ Македония — **М.** № 335 отъ 28. XI. 927.

№ 95. — За всѣка донесена българска книга въ канцеларията ще се получи една „наша“ хубава книга.

Надписъ, който виси въ коридоритѣ на училищата въ Македония подъ сръбско иго. — **М.** № 605 отъ 16. X. 928.

№ 96. — Научаваме чудноватата новина, че бѣлгр. правителство забранило внасянето и разпространяването на дипломатическия органъ на българското правителство „La Bulgarie“, който излиза въ София на френски езикъ. Това е единъ актъ съвсемъ необикновенъ въ международния животъ; единъ видъ хвърляне камъкъ отъ едно правителство на друго и то въ момента, когато инакъ въ Бѣлградъ се изпокжсаха да доказватъ своето приятелско чувство не само къмъ България, но и къмъ софийското правителство. Мнозината любители на в. „La Bulgarie“, а тѣ сѫ повечето чужденци, не го получаватъ, освенъ легациитѣ и то отъ три седмици насамъ, ако и да се изпраща редовно отъ София. Чужденцитѣ въ Бѣлградъ иматъ начини да узнаятъ много работи, и сѫ узнали напълно автентично, че полицията всѣки день, когато се получи пощата отъ България, конфискува въ Бѣлградъ „La Bulgarie“ и „Македония“ (органъ на македонскитѣ комити). Прочее, полуофициозниятъ и дипломатически органъ на българското правителство се поставя наравно съ органа на комититѣ. Това се върши неофициално, безъ да е обявена, както му е реда, явно забраната за внасянето на въпросния вестникъ. Другитѣ български вестници сѫ позволени“.

Дирейки причинитѣ на тая забрана, хърватскиятъ дописникъ сочи на последнитѣ петь дописки отъ С. Х. С. кралство въ „La Bulgarie“ три отъ които сѫ посветени на въпроса за малцинствата въ С. Х. С. и две на държането на хърватитѣ въ външната политика. Въ първитѣ три дописки се изтъква, че въ Бѣлградъ обръщатъ особено внимание на въпроса за малцинствата само тамъ, дето се отнася до нѣмцитѣ, а се прави разлика между

www.dlib.mk

малцинствата въ Войводина и въ Македония; за примѣръ се взима Ромъния, на която се признаватъ въ Банатъ ромънскитѣ църкви и училища, както сж ги имали подъ маджаритѣ, а тия, които сж имали въ Македония подъ турцитѣ, имъ се забраняватъ, макаръ че сръбското правителство въ 1913 на Букурешката конференция за миръ съ изриченъ актъ се обвърза предъ ромънското правителство да задържи завареното подъ турцитѣ положение на македонскитѣ ромъни, за което вече нѣколко пѫти Ромъния е настоявала. Нѣщо повече: при последното преброяване на населението тукъ-тамъ по нѣкой ромънинъ въ Македония е записанъ като ромънинъ, когато и въ Сърбия по-либерално се позволи признаването на ромънската народность. „Питахме се, заявява дописникътъ, дали тая дописка е причината на голѣмата сръдня противъ софийския вестникъ? Не вѣрваме, защото това въ Македония и безъ да го четатъ знаятъ, а може би не сж го знаели на Западъ, само че Бѣлградъ тамъ не може нищо да забрани".

в. **Hrvatski List** отъ 12. V. 927 г. въ дописка отъ Бѣлградъ.

№ 97. — Управителното тѣло на млад. секция на Фериалния съюзъ въ Бѣлградъ уведомило министерството на вѫтрешнитѣ работи, че за целитѣ на културно-просвѣтната пропаганда въ Македония и просвѣщаването на тамошнитѣ селски маси то е предприело една енергична акция. Касае се за събирането на прочетени вестници, книги и списания, които Фериалниятъ съюзъ възнамѣрява да изпраща въ разнитѣ македонски кра́ища. За тая цель съюзътъ е отправилъ единъ позивъ до гражданството въ Бѣлградъ. На първо време при кафене „Албания" било поставено едно сандъче, кѫдето всѣки читатель на вестници, книги и списания можалъ да оставя отдѣлни екземпляри за Фериалния съюзъ.

Събирането на книгитѣ ставало всѣки день. Вестницитѣ били изпращани за Македония още сѫщия день съ вечерния влакъ. Книгитѣ и списанията се изпращали веднажъ въ месеца.

Всички вестници били изпращани въ разнитѣ села на Македония, кѫдето учителитѣ и свещеницитѣ щѣли да основатъ народни читалища. Въ нѣкои мѣста щѣли да бѫдатъ образувани и малки библиотеки, които да бѫдатъ снабдявани съ популярни издания.

„П о л и т и к а" изтъква, че тази дейность на Фериалния съюзъ причинявала изразходването на огромни срѣдства, тъй като вестницитѣ и книгитѣ се изпращали на много лица. Поискано е било съдействието на гражданитѣ и на министерството на пощитѣ и телеграфитѣ, за да се освободятъ пакетитѣ съ вестници и книги за Македония отъ всѣкакви такси. Очаквало се, че министерството ще удовлетвори исканията на Фериалния съюзъ.

в. **Политика** — Бѣлградъ, отъ 11. II. 1924.

www.dlib.mk

№ 98. — Завчера Ст. Радичъ разяснилъ предъ бѣлгр. журналисти нѣкои мѣста отъ последната си речь въ Скупщината. Говорилъ и за подкупностьта на печата.

„За Политика — рекълъ Радичъ — имамъ да кажа това. „Политика“ струва единъ динаръ, а излиза на толкова страници, на 8, на 12, 24 и така нататъкъ. И азъ издавамъ вестници и знамъ, че, ако „Политика“ бѣше неутрална, не би могла да излиза само за единъ динаръ. Но тя не плаща мито за своята ротационна хартия. Това ѝ е даръ отъ Узуновича и е само малъкъ подаръкъ отъ 5 милиона динари“.

На протеста на единъ сътрудникъ на „Политика“, че премахването на митото за хартията е направено не само за „Политика“, Радичъ отговорилъ:

„Това е само за „Политика“. Но това е само единъ малъкъ предварителенъ авансъ. Ако „Политика“ пожелае още, ще ѝ кажа всичко подробно. Тая чиста печалба отъ 5 милиона динари за неплащането мито на хартията позволява на „Политика“ да излиза. Това е подаръкъ!

„Новости“ сж въ много приятелски отношения съ министерството на външнитѣ работи, бѣлградскитѣ „Новости“, за които не знаете, на кога принадлежатъ, докато не нападнатъ селско-демократическата коалиция. Тогава едва познавате чии сж. „Новости“ получаватъ редовно 50 хиляди динари месечно отъ министерството на външнитѣ работи. За сега твърде малко!“

За спрѣлия вече в. „Балканъ“ казалъ:

„Вие знаете, че „Балканъ“, преди да цръкне, каза: „Това отчайва. По-рано идѣха хора и казваха: пиши тъй и тъй. Плащаха. Пишехме. Сега не идватъ и това отчайва“...

Когато сътрудникътъ на „Политика“ попиталъ г. Радичъ, готовъ ли е да докаже и предъ сжда своето твърдение, Радичъ му отговорилъ:

Можемъ да идемъ и въ сжда!

М. № 471 отъ 7. V. 928.

№ 99. — Установено е, че Савковичъ, ред. на в. „Единство“, което препоржчваше убиването на Степана Радичъ и Свѣтозара Прибичевичъ, се намира въ списъка на министерството на финансиитѣ и получава месечно отъ фонда за „контрабандиститѣ“ 3000 динара. тази сума е получавалъ и презъ министерствуването на Маринковичъ, получава я и сега отъ министра д-ръ Суботичъ. Сжщиятъ Савковичъ се намира и въ списъка на министерството на полицията съ 2000 динара, и въ министерството на външнитѣ работи съ 1500—2000 динара.

Съобщение отъ Бѣлградъ до загребския в. „**Novosti**“ отъ 9 септ. 928 г.

www.dlib.mk

№ 100. — „Самоуправа“ на 26 X. 1927., когато говори за македонскитѣ българи:

Филологическитѣ и историческитѣ аргументи въ тия случаи сж безъ всѣкаква сила, защото народитѣ не се развиватъ винаги по филологически правила. Мнението на самото население може да бжде погрѣшно, което се доказва и отъ много случаи. Единчкото правилно мѣрило може да бжде само историческия фактъ. Кашубитѣ сж поляци, защото поляцитѣ сж ги освободили отъ кръстоносцитѣ, моравскитѣ словаци сж чехи, защото чехитѣ сж ги освободили отъ унгарцитѣ, кайкавцитѣ сж хървати, защото отъ времето на краль Томиславъ спадатъ къмъ хърватското кралство.

„Самоуправа“ отъ 27 X 1927. въ статия за далматинцитѣ:

Нѣколко вѣка венецианско владичество надъ Далмация не значи, прочее, нищо за сегашното политическо положение. Тоя исторически фактъ не е създалъ никакви легитимни аспирации, както не е създалъ легитимни аспирации за чехитѣ фактътъ, че Братиславъ II е владѣлъ въ Будишинъ, или че англійскиятъ краль Хенрихъ II е владѣлъ въ Поатие. Освенъ това въ Далмация не сж владѣли само венецианци, но въ течение на дълги вѣкове сж владѣли и други. . . Но мѣродавно не е това, кой е владѣлъ, мѣридавно е какъвъ народъ е живѣлъ въ тая земя, защото легитимната аспирация може да дойде само отъ волята на народа.

Когато трѣбва да се брани аѣжата — **М.** № 316 отъ 29. X. 927.

*

в. „Политика“ отъ 11 октомврий 1927 г.

Презъ време на разследването Кралевъ (единъ отъ убийцитѣ на генералъ Ковачевичъ — бел. Ver.) е заявилъ:

„Въ България ни лъжеха, че тукъ ще бждемъ гости на народа, (т. е. населението е организувано).

в. „Политика“ отъ 2. XI. 1927 г.

Македонската организация е успѣла да спечели обвиняемитѣ за своитѣ цели чрезъ обещания и заплахи.

„Политика“ отъ 4 ноемврий с. г.

Презъ време на разследването Кралевъ е заявилъ, че македонскитѣ кржгове въ София се оплаквали, какво македонската организация вече не сжществува въ Македония, защото народътъ я напусналъ. . .

„Политика“ отъ 4. XI. с. г.

1. Подсждимятъ Д. Нацевъ произхожда отъ твърде богато семейство.

2. Обвиняемитѣ носятъ крайно бунтовенъ (революционенъ) духъ.

Кое е истина? — **La Mac.** № 22 отъ 10. X. 1927.

www.dlib.mk

Економически гнетъ.

№ 101. — Отъ въпроса за глада, както отъ всички други въпроси, бѣлградското правителство е правило чисто сръбска политика, като е наредило, щото гласуваният отъ Скупщината 150 милионенъ кредитъ да бжде разпредѣленъ не отъ областнитѣ съвети, избрани отъ населението, а отъ жупанитѣ, партизани на правителството. По този начинъ хърватски покрайнини, въ които населението умира отъ гладъ, сж получили крайно незначителни суми, докато сръбски покрайнини, гдето нѣма гладъ, получаватъ голѣми суми.

„Вие давате $^1/_3$ отъ кредититѣ на онѣзи, които умиратъ отъ гладъ, заявява депутатътъ Драгичевичъ, защото сж граждани отъ новитѣ области, а останалитѣ $^2/_3$ давате на онѣзи, които нѣматъ нужда, само защото сж сърби".

Депутатътъ Хекимовичъ прави едно сравнение, което показва, че новитѣ области плащатъ **6** милиарда данъци, а сърбитѣ само **два.** Но когато трѣбва да се разпредѣли помощьта, онѣзи, които плащатъ 6 милиарда, получаватъ $^1/_3$ отъ кредититѣ, а останалитѣ, които плащатъ 2 милиарда, получаватъ останалитѣ $^2/_3$, защото сж . . . сърби!

Накрай депутатътъ дáва нѣколко примѣри. Приморието (хърватска область) съ 700,000 жители и 25% обработваема земя, е получило ½ милионъ динара отъ 15-тѣ милиона, които е искалъ областният съветъ. Областьта Поддунавска (сръбска) съ 128,000 жители и 75% обработваема земя, е получила 4 милиона динара. Сжщата пропорция е спазвана при разпредѣлянето на цѣлия кредитъ.

La Mac. № 41 отъ 22. III. 928.

№ 102. — Отъ Любляна съобщаватъ на хърватския в-къ „Hrvatski List" отъ 31 августъ, че тамъ произвели голѣмо възбуждение официалнитѣ сведения за платения отъ Словенско данъкъ върху ржчното производство отъ 1 априлъ до 31 декември 1927 година. Споредъ тѣхъ, Хърватско и Славония сж платили данъкъ върху ржчното производство 4,737,000 динара; Босна и Херцеговина — 7,280,000; Войводина — 6,079,000; Словенско 11,899,000; Далмация 1,613,000, а Сърбия и Черна Гора — 2,233,000. Отъ събранитѣ 34,000,000 на Словенско се пада значи една трета. Тия цифри за Словенско ставатъ още по-страшни, като се вземе предъ видъ числото на населението му. Сло-

www.dlib.mk

венско нѣма нито 1,000,000 жители, а е платило 12 милиона динара, докато Сърбия съ 4,000,000 жители е платила едва 2 милиона динара. На единъ словенецъ се пада отъ тоя данъкъ 12 динара годишно, а на единъ сърбиянецъ едва половинъ динаръ!

Отъ Суботица съобщаватъ на сжщия вестникъ, че, по нареждане на бѣлградския министъръ на финанситѣ, въ цѣла Войводина и въ Суботица е почнало ново събиране на данъцитѣ. Войводина е дала до сега на държавата най-вече данъкъ, но въпрѣки това финансовиятъ министъръ не е доволенъ. Тая година жетвата въ Войводина била добра и Бѣлградъ бърза да обере плода ѝ.

М. № 571 отъ 5. IX. 928.

№ 103. — Югославянскитѣ опозиционни групи обвиниха бѣлградското правителство за лошото управление въ новитѣ области, присъединени следъ войната. Но това обвинение обхваща и въпроса за малцинствата, понеже въ много отъ тия области населението не е сръбско, а хърватско и словенско, — сродно, но не и подобно на сърбитѣ — италиянско, маджарско, нѣмско, ромънско, българско, албанско, гръцко и турско.

Въ сжщность, начина на сжществуването и на действието на бѣлградското правителство въ многобройнитѣ области, които по силата на договоритѣ бидоха придадени къмъ малкото сръбско кралство, резюмира непосрѣдствено неговата политика къмъ значителнитѣ малцинства отъ несръбски поданици, които населяватъ неговитѣ нови земи. Обвиненията, които събрахме отъ отчетитѣ на Скупщината, говорятъ за лошо управление въ всички области на държавната администрация: жупани, полицаи, училища, обществени, санитарни служби и пр. Но една точка трѣбва да бжде най-вече изтъкната, поради своя всеобщъ и многозначущъ характеръ: точката за фискалния режимъ. Ние пожелахме да съберемъ точни факти и считаме за интересно да изброимъ ония, които ни се посочватъ отъ единъ бѣлградски вестникъ „Економист“ въ една почти официална публикация, която иска да представи разпредѣлението на данъчния товаръ между разнитѣ области на сърбо-хърватско-словенското кралство.

Отъ тия сведения поличава, че Сърбия и Черна-гора, заемащи едно пространство отъ 105,335 кв. клм., плащатъ 394 милиона динара данъци; тия данъци се падатъ по 3,746 динара на кв. клм., или по 91.15 динара на човѣкъ. Областьта Вайдазагъ, която преди войната принадлежеше на Унгария и чиито жители сж почти всички маджари и нѣмци, заема едно пространство отъ 19,702 кв. клм. и плаща 524 милиона динара данъци, т. е. по 19,747 динара на кв. клм., или по 293.52 динара на човѣкъ. Далмация, съ една територия отъ едвамъ 12,000 кв. км., плаща почти 56 мил. динара, равняващи се на 4,597 динара на кв. клм. Хърватско, съ 41,534 кв. клм., плаща 9,220 дин. на кв. клм., или по 164.22 дин. на човѣкъ. Словенско съ 16,194 кв. клм., пла-

www.dlib.mk

ща 295 милиона динара, или 28,247 динара на кв. клм., или по 279.48 динара на човѣкъ. Това сухо, но не лишено отъ значение изложение на цифри, е повече отъ поучително. Това показва, че съ своята фискална система бѣлградското правителство заставя югославянскитѣ граждани отъ унгарска и германска народность да плащатъ три пѫти и три пѫти и нѣщо по-голѣми данъци отъ сръбскитѣ граждани; словенцитѣ плащатъ три пѫти и нѣщо, а хърватитѣ почти два пѫти повече.

Въ сѫщность, бѣлградското правителство цели да подържа и въ фискалната система единъ привилегированъ режимъ за сърбитѣ, предпочитани не само въ военнитѣ, дипломатическитѣ и политическитѣ ржководни мѣста, но и при данъчнитѣ облекчения. цента, при което на единъ сърбинъ се пада данъкъ 59 дина-

Il Giornale d'Italia отъ 17. II. 928.

№ 104. — Въ финансовата комисия на бѣлградската Скупщина на 20 т. м. е говорилъ по данъчнитѣ облагания въ кралството депутатътъ Юрай Деметровичъ, отъ групата на г. Прибичевичъ. Въ своята речь той се спрѣлъ по-подробно на несъразмѣрностьта на данъцитѣ, като посочилъ, че за 1927 г. сѫ получени отъ прѣки данъци 1,637,801,277.76 динара, отъ които Сърбия е дала само 411,404,619.64 динара, сиречъ само 25.1 процента, при което на единъ сърбинъ се пада данъкъ 59 динара, а на единъ жителъ въ Босна и Херцеговина 114 динара. Далматинцитѣ плащатъ 79 д. на човѣкъ. Въ Хърватско и Славония 146 динара на човѣкъ. Въ Словения — на човѣкъ 207 динара, а въ Войводина — 225 динара.

Общо взето на всѣки гражданинъ въ кралството се падало данъкъ 142 динара, а Сърбия плащала 67 на сто отъ срѣдното плащане — значи 33 процента по-малко. За да се изравни по плащане съ другитѣ области, Сърбия би трѣбвало да плати прѣки данъци, освенъ платенитѣ, още 203,586,265 динара — приблизително още толкова колкото е платила фактически.

По-нататъкъ г. Деметровичъ е посочилъ аналогичната неравномѣрность въ плащането и при отдѣлнитѣ прѣки данъци, която е нарекълъ „страшно неравенство“ и която била особено голѣма при данъка върху доходитѣ.

М. № 436 отъ 24. III. 928.

№ 105. — Тютюнопроизводителитѣ въ Скопската околия, на брой 700 души, свикали на 3 мартъ събрание предъ монопола, за да протестиратъ противъ подбиването цената на тютюна отъ страна на комисията. Последната плащала по 20 динара на килограмъ тютюнъ. Събранието било на мнение, да не се отстѫпва тютюна на държавата, докато последната не даде задоволителна цена.

Тютюнопроизводството въ Скопско — **Н. М.** № 101 отъ 23. III. 925.

www.dlib.mk

№ 106. — Това ограбване на труда му населението е увѣковѣчило и въ своитѣ нови пѣсни. Ето защо не напраздно се пѣе въ Прилепъ една пѣсень-сатира за това грабителство при плащането на тютюнитѣ:

Аманъ, аманъ, ти се моламъ,
аманъ, аманъ, кье ти дадамъ,
кье ти дадамъ шекéръ-паре,
само немой, аманъ,ептенъ
ефтино тутуно да платишъ. . .

Това сж думитѣ, съ които сиромаситѣ въ Прилепъ (а особено турцитѣ, които бѣха още по-страшно ограбени) молѣха силнитѣ на деня да не имъ грабятъ залъка хлѣбъ. Духовитиятъ Прилепъ възпѣ и това, и вие често ще чуете тая пѣсень по прилепскитѣ улици.

Нашенецъ. Изъ всѣкидневния животъ подъ сръбски гнетъ — **С. с.** № 62 отъ 5. I. 928., с. 8.

№ 107. — Прилепъ, както и всички градове въ Македония, преживява страшна криза.

Населението, което най-много се препитаваше отъ тютюнитѣ, сега е докарано до истински гладъ. Въ беднитѣ махали има случаи да умиратъ хора отъ гладъ. Понеже тютюнитѣ ги купува държавата на безценица, не давайки даже ни колкото да се покриятъ разходитѣ по обработването имъ, населението престана да ги сади и живѣе въ ужасна криза.

М. № 961 отъ 25 XII. 929.

№ 108. — Г-нъ Кирковичъ смѣта, казва се въ писмото, че понеже той е доволенъ, откакъ стана членъ въ управата на държавния монополъ и получава отъ тамъ стотици хиляди възнаграждение, което съ нищо не е заслужилъ, и народътъ отъ югъ е сжщо доволенъ и плува въ благосъстояние и доволство? Между туй, работата не стои така. Напротивъ, откакъ г. Йованъ Кирковичъ е членъ на управата на монопола, ние непрестанно се боримъ да получимъ за тютюна цена, която отговаря на качеството му.

Следъ това Търбичъ припомня случаитѣ, когато е трѣбвало да се застжпва за подобрение на цената на тютюна, като въ 1925 година напримѣръ, когато Кирковичъ отказалъ да подпише протеста на 16-тѣ народни представители, които заплашили, че не ще гласуватъ за бюджета, ако не се подобри откупната цена на тютюна.

„Въ Прилепъ, продължава писмото, всѣки день се държатъ конференции и митинги противъ комисиитѣ за откупване на тютюна, а сжщо тъй се чувствува недоволството на производителския свѣтъ и по другитѣ мѣста на Южна Сърбия. Крушовската

www.dlib.mk

комисия изобщо не работи, защото на народа просто се ограбва тютюна.

в. Време — Бѣлградъ отъ 24. II. 927.

*

Обяснение. Двамата сж били сръбски „национални радници" въ Македония, когато бѣше подъ турско робство.

Йов. Кирковичъ е бившъ главенъ инспекторъ на сръбскитѣ училища въ Македония до 1912 г. и главенъ ржководитель на сръбската пропаганда.

Василије Трбић е единъ отъ най-главнитѣ сръбски войводи въ Македония до 1912 г.

И двамата сж сърби и не сж отъ Македония.

*

№ 109. — Нашето положение е ужасно отъ всѣка страна. Експлоатацията на селянитѣ нѣма край. Знаете що става съ монопола. Последниятъ ни отпуща аванси, но тежко на оногова, който иска да ги използува. Лихви, б а к ш и ш и, календари, (които трѣбва да се купуватъ, защото ви се дава портретътъ на царското семейство. Ако не сторите това, вие бивате заплашвани да бждете затворенъ като ятакъ; а това ще ви струва хиляди пжти по-скжпо), всичко това кара бедния селянинъ да плаща до 50% лихва върху полученитѣ аванси. Прибавете съсипателнитѣ данъци и произволитѣ на чиновницитѣ отъ монопола, които по кефъ опредѣлятъ цената на тютюна (и не забравяйте, че въ книгитѣ тѣ отбелязватъ цената двойна, защото турятъ въ джоба си разликата), и вие ще имате бледа представа за страшната действителность. Колко пжти съмъ виждалъ селянитѣ да излизатъ съ сълзи на очи отъ магазинитѣ на монопола и да се връщатъ отчаяни въ село! Трѣбва да се плаща навсѣкжде, на всички голѣми и малки сръбски обирачи...

Писмо отъ Кочани — La Mac. № 60 отъ 3. VIII. 928.

Кочани, 3 юлий 1928 год.

№ 110. — Сигурно трѣбва да се чели статиитѣ на бѣлградската „Политика" върху падането на ценитѣ на опиума въ нашето отечество*. Не му вѣрвайте! Тоя вестникъ лъже и сълзитѣ, що пролива върху нашата нищета, сж крокодилски сълзи на единъ листъ, подържанъ и плащанъ отъ самитѣ наши експлоататори. Ис-

*) „**Политика**" обнародва въ броеветѣ си отъ 19 и 20 юлий нѣколко статии за падането цената на опиума, което падане на цената вестникътъ отдава само на солунския търговецъ-еврейнъ Шаломъ (Sciaiom), който, използувайки нищетата на македонскитѣ селяни, вмѣсто да закупи опиума по текущата пазарна цена 1000 дин., закупилъ го по 600 дин. оката. Вестникътъ заявява, че селянитѣ сж възбудени и отказватъ стоката си и че сръбската народна банка била отпуснала 30 милиона динара на производителитѣ на опиума (бел. на ред. на La Mac.).

www.dlib.mk

тината е много проста и страшна въ своята простота. Ето я! Вѣрно е, че Шаломъ понижава ценитѣ и че неговитѣ агенти у насъ (сърби, не забравяйте!) отказватъ да заплащатъ опиума повече отъ 600 динара оката, когато неговата цена на чуждитѣ пазари достига 1,000 динара. Наистина народната банка отпусна 30 милиона динара на „мѣстнитѣ“търговци, за да закупятъ или да намѣрятъ чуждестранни дебушета на опиума. Нагледъ — нищо похубаво. Държавата се грижи за производителитѣ, закриля ги отъ експлоатация, ще кажатъ чужденцитѣ. Това не е истина. Шаломъ, народната банка, „мѣстнитѣ“ търговци сж една и сжща тайфа грабители, които действуватъ заедно и гнетатъ бедния народъ. „Мѣстнитѣ“ търговци сж сърби-натурници въ нашето отечество, сдружници на Шаломъ. Тѣ сж агенти на тоя еврейски търговецъ отъ Солунъ. Шаломъ е само було, едно подставено лице, срещу когото лицемѣрно искатъ да насочатъ нашия гнѣвъ. Народната банка е едно съ тѣхъ, защото 30 милионниятъ кредитъ е отпуснатъ не на производителитѣ, а тъкмо на онѣзи, които ги експлоатиратъ, на „мѣстнитѣ“ търговци, агенти на Шаломъ и вдъхновявани отъ него. Сръбската държава има само една цель: да установи и върху опиума монополъ, за да може да изсмучи последната ни капка кръвь. . . .

Нѣмаме повече охота да работимъ. Вие знаете, колко голѣма (énorme) работа изисква обработването и прибирането на опиума. Да дадемъ нашето производство по 600 динара оката, ще рече да продаваме подъ костуемата цена.

Нашитѣ (макед. търговци — б. Ver.) биха били наклонни да ни платятъ справедлива цена, но не смѣятъ, защото сръбскитѣ плячкаджии иматъ на своя страна силата. Спомняте си, какво постигна братя Петрушеви (видни търговци въ Кочани) въ времето на Вуковича, вѣрно псе на Жика Лазичъ. Както знаете, тѣ се готвѣха да закупятъ нашия опиумъ. Сърбитѣ направиха обискъ у тѣхъ и, като намѣриха въ тѣхната каса 2,000 златни турски лири, ги обвиниха, че сж комитски и че тѣзи пари принадлежали на Организацията. Следъ като лежаха нѣколко месеца въ тъмницата, пуснаха ги, защото невиновността имъ бѣше повече отъ очевидна, но тѣ трѣбваше да похарчатъ повече отъ половината отъ тая сума по адвокати и сръбски сждии. Нашитѣ знаятъ това и ето защо не смѣятъ да плащатъ повече за опиума. Тѣ знаятъ, че натурнишитѣ-сърби не ще се спратъ и предъ убийство. Зàкон је бàтина за вас!“ — „За васъ тоягата е законъ“, ни казватъ тѣ.

Писмо отъ Кочани — **La Mac.**
№ 60 отъ 3. VIII. 28 г.

№ 111. — Банкитѣ взиматъ 6—15% лихва. Известни фирми, които не получаватъ кредити отъ народната банка (такъвъ е случаятъ съ всички македонци — б. н.) плащатъ и по 20% лихва. Въ частното кредитиране се взима и „зеленашка лихва“ по 200 на сто. Народната банка дава широки кредити (но само на сър-

www.dlib.mk

би, дошли отъ Шумадия, които съ помощьта на държавата се мжчатъ да унищожатъ мѣстния индустриаленъ и търговски свѣтъ — б. н.), на търговията и индустрията. Доста кредити се отпуснаха (пакъ изключително на сърби — б. н.) сжщо така отъ ипотекарната банка и пощенската спестовна банка.

Тома Поповичъ въ своето Изложение върху икономическото положение въ Македония предъ управителното тѣло на Народната банка въ Бѣлградъ — в. Политика отъ 16. XI. 929.

№ 112. — Управительтъ на сръбската Народна банка въ Скопие, Тодоръ Васоевичъ, който държи точна статистика на „неблагонадеждни“ фирми, чака най-благоприятния моментъ, когато нѣкоя българска фирма се намира въ най-голѣми ангажименти, и тъкмо когато е мортъ-сезонъ, издава заповѣдь на частнитѣ банки да поискатъ връщането на отворенитѣ кредити отъ тази фирма. Тъй като частнитѣ банки си служатъ съ голѣми кредити отъ Народната банка, боейки се отъ репресалии, покоряватъ се слѣпо на заповѣдитѣ и нареждания на всемощния Васоевичъ, и понеже никоя фирма не е въ състояние при такава криза да отговаря редовно на ангажиментитѣ си, тя се вижда принудена да занесе ключоветѣ си въ сжда и да чака процедурата на фалита. За забелязване и за подчертаване е фактътъ, че почти всички по този начинъ унищожени фирми сж били активни, т. е. активътъ на имота имъ е билъ по-голѣмъ отъ пасива, само не сж били при готови пари за изплащане.

По този начинъ сж унищожени стари български фирми, които сж били основата на българизма въ Македония, като Кючукъ Петреви, Лазаръ Атанасовъ — Сули-Ханъ, Братя Пантеви, Братя Йорданови и много др.

Ако се окаже пъкъ случай, че нѣкоя фирма, на която е хвърлилъ око Васоевичъ, въпрѣки кризата, отговаря на ангажиментитѣ си и връща кредита си на банката, не следъ дълго време собственикътъ ѝ бива арестуванъ, магазинътъ му затворенъ; когато следъ дълги месеци го освободятъ, той е вече икономически съсипанъ, защото имотътъ си е употрѣбилъ за даване на разни рушвети и адвокати, а плюсъ това той най-често е и физически опропастенъ.

Интересно е да цитираме другъ единъ примѣръ. Видната търговска фирма Христо Пиперковъ отъ Скопие основа една хубава фабрика за сапунъ. Следъ получаването на специално разрешение отъ надлежното министерство, фабриката почна да изработва първокачествени сапуни. Следъ едномесечна работа, обаче, Христо Пиперковъ бѣ повиканъ въ търговската камара, кждето тогавашниятъ председатель, злиятъ българомразецъ Тома Поповичъ, му съобщава, че търговската камара забранява да се фабрикува сапунъ подъ марка „Леонъ“. При показването на министерското разрешение, че си е платилъ всичкитѣ такси на дър-

www.dlib.mk

жавния фискъ и че се е съобразилъ съ законитѣ, Тома Поповичъ му отговаря: „Азъ нареждамъ да престанешъ веднага да работишъ, иначе зло те чака. Сжщия день директорътъ на Народната банка, Васоевичъ, повиква Христа Пиперковъ и го съветва да стане ортакъ съ Тома Поповичъ и съ него заедно да експлоатиратъ фабриката. На другия день бѣ подписанъ договоръ. Това бѣ въ 1925 год. Две години следъ този сръбски ортаклъкъ, Христо Пиперковъ бѣ изхвърленъ изъ фабриката съ една загуба отъ около 300,000 динара, а фабриката и днесъ работи подъ директорството на Тома Поповичъ, а подъ фирмата „Таса Стайѣ".

Положението на Македония подъ сръбско иго. — М. № 928 отъ 16. XI. 929.

№ 113. — Едно лице скоро пристигнало отъ Македония, дойде въ редакцията и ни даде следнитѣ сведения за арестуванитѣ:

Братя Атанасови сж родомъ отъ България, само не си спомнямъ отъ кжде точно. Знамъ, че имаха имотъ въ Цариброд и го продадоха. Въ Скопие сж отъ войната насамъ. Занимаватъ се съ търговия и индустрия. Иматъ голѣма фабрика за трикотажъ и издѣлия, които разпространяваха по цѣла Югославия. Фабриката имъ бѣше първа въ цѣла Македония и стара Сърбия (Косово). Даже конкурираше бѣлградскитѣ фабрики за трикотажъ. Тѣ бѣха отдавна трънъ въ очитѣ на сръбскитѣ търговци и индустриалци. И ето сега съобщаватъ, че били арестувани. Безъ съмнение цельта на властьта е да разори и тази българска фирма, както по-рано се направи съ известния скопски търговецъ ангросистъ Кючукъ Петре и съ кумановцитѣ братя Атанасови, които снабдяваха съ колониалъ и най-отдалеченитѣ краища на Македония и Стара-Сърбия. На мѣстото на отстраненитѣ българи трѣбва да дойдатъ сърби като Цупара Милошевичъ и пр. Такава е „стопанската политика" на бѣлградското правителство въ Македония.

М. № 709 отъ 23. II 929.

№ 114. — Българското население въ Македония подъ сръбска власть и търговцитѣ изъ неговата срѣда знаятъ следнитѣ факти.

На най-състоятелния търговецъ-скопиянинъ, чийто капиталъ възлиза на милиони динари, Народната банка е отпуснала кредитъ само 100,000 динара, а на сърбитѣ-търговци съ много по-малъкъ капиталъ се отпуска милионенъ кредитъ. Народната банка отпуска кредити и въ Македония, но само на сърбитѣ-пришелци, които съ пълната помощь и закрила на държавата се мжчатъ да изтласкатъ македонцитѣ изъ областьта на търговията, индустрията и банковото дѣло. Въ Македония има вече много частни сръбски банки, които получаватъ огромни кредити отъ Народната банка съ 6% лихва, които раздаватъ на мѣстното население съ 22—30%".

М. № 746 отъ 6. IV. 929.

www.dlib.mk

№ 115. — Между другото, икономическото положение на нашитѣ хора тукъ е застрашено, защото поробителитѣ на нашата земя гледатъ да задушатъ всѣка проява и прогресъ на който и да е българинъ.

Сърбитѣ измислятъ всевъзможни срѣдства, съ които целятъ да опропастятъ материално всички по-събудени хора, като ги лишаватъ отъ възможность свободно да упражняватъ своята търговия и занятие.

Напримѣръ, голѣмитѣ търговци Лазаръ Атанасовъ и синове отъ Куманово сж поставени на голѣмо изпитание отъ страна на сърбитѣ. Сръбската Народна банка отпуска кредити, които следъ известно време иска да прибере отново, като за това дава срокъ отъ 24 часа. Явно е, че подобна мѣрка води къмъ принудително събиране и разоряване на състоянието, което на мнозина видни търговци окончателно пропадна.

Разорени напълно търговци по тоя жестокъ начинъ, на какъвто е способна само сръбската управа, сж: Кючукъ Петре — стара търговска фирма на колониалъ въ Скопие, братя Пантови обявени напълно въ несъстоятелность, братя Йорданови, Л. Пѣевъ и още много други български търговци.

Писмо отъ Скопие — **С. с.** (II) № 88 отъ 1 апр. 929.

№ 116. — Години има откакъ „поправятъ“ брѣга на езерото (Охридското) около Струга, за да не опустошава посѣвитѣ съ разливането си. Почнатъ, колко да замажатъ очи, и оставятъ, а езерото руши и това, което е направено. И това трае цѣли години. „Отъ благодать езерото стана нещастие за насъ“, говорятъ селянитѣ отъ Стружко. И защо това? — Защото езерото е дадено на нѣкакво дружество и риболовътъ за другитѣ е забраненъ. Населението живѣе отъ контрабанда. Най-голѣмото богатство въ тоя беденъ край не е въ ржцетѣ на мѣстното население. . .

Нашенецъ. Изъ всѣкидневния животъ подъ сръбски гнетъ. — **С. с.** № 61 отъ 19. XII. 927 г., с. 8.

№ 117. — Жителитѣ на селата Лазарополе, Тресонче, Гари и Галичникъ сж собственици на гори и пасища, които служатъ за тѣхния добитъкъ и необходими нужди, които пасища и гори сж тѣхна собственость и неоспорими отъ никого, още повече, че тѣ иматъ законнитѣ документи, които свидетелствуватъ, че тѣзи гори и пасища въ тѣхно владение.

Обаче сръбскитѣ административни власти, подпомогнати отъ тѣзи на общинитѣ, по най-грубъ и вандалски начинъ ограбиха собственостьта, като отнеха единичкото срѣдство за прехрана, защото водата и горитѣ тамъ сж единственитѣ нѣща, които служатъ за прехрана на това население, загнѣздено въ планинскитѣ бърда.

www.dlib.mk

Взети сѫ били горитѣ на село Лазарополе, като: Горни и Долни Лопушникъ и Коритникъ и др. На Гари: Голѣма Мегданица и Мала Мегданица. На Тресонче: всичко до кѫщитѣ, а на Галичникъ: Соломоница, Никьорица и Чукни Топаница и влизатъ като съставна часть на сръбската горска управа. Надъ селянитѣ отъ Тресонче е билъ упражненъ такъвъ звѣрски тероръ, какъвто македонската история не е запомнила даже презъ робството подъ исляма.

Мѫже, жени, деца и старци били бити немилостиво безъ огледъ, че тѣ сѫ невинни въ нищо, а само защото пуснали добитъка си въ своитѣ землища.

Питаме общинскитѣ власти на поменатитѣ села, дали направиха оплакване предъ народната скупщина и какъвъ е резултатътъ отъ това. Защото народната скупщина би попитала общ. власти, върху какъвъ доходъ се разхвърля на това население нечуваната до сега цифра 90,000—150,000 динара „порезъ и прирезъ“. Нека народната скупщина направи едно бѣгло сравнение между жителитѣ отъ поменатитѣ села, които притежаватъ малко безплодна необработваема земя, и онѣзи отъ Шумадия, които притежаватъ огромни плантации обработваема плодородна земя съ неизчерпаеми приходи, а плащатъ нищожни данъци.

Ето по какъвъ начинъ се изпълняватъ клаузитѣ за покровителство на инороднитѣ малцинства.

Илия Ефремовъ. — Новини отъ Дебърско
Н. М. № 17 отъ 5. VIII. 923.

№ 118. — Пѫтникъ, дошелъ отъ Горна Дебърица, Охридско, ни съобщава:

Селата Годивье и Върбяни сѫ собственици отъ вѣкове на гори, които служатъ за пàша на добитъка имъ. Никому никога не сѫ плащали право за паша.

Планината на Годивье е Алипàшица, а на Върбяни — Цървенòмлаче.

Откакъ сърбитѣ завладѣха нашата земя, не признаватъ наши селски мери и пасища.

Миналата година властьта на 14 юлий повика кметоветѣ на поменатитѣ две села и имъ заяви, че тѣхнитѣ планини сѫ държавни и че селянитѣ трѣбва да платятъ право за паша на овцетѣ си на държавата. Селянитѣ се възпротивиха и заявиха, че нѣма да плащатъ тоя „порезъ“, защото имотътъ е селски, и тѣ никога и никому не сѫ плащали досега данъкъ. Следъ 5 дни, обаче, властьта изпрати „шумаритѣ“ — горскитѣ стражари, които съ насилие задигнаха около 2,000 глави агнища и овни, откараха ги въ Сливовската община и заявиха, че, ако не броимъ данъка, ще продадатъ заграбения съ насилие добитъкъ. Селянитѣ протестираха и заявиха: „Нека властьта продаде добитъка ни“. Следъ 15 дни, обаче, действително насилницитѣ докараха търговци отъ

www.dlib.mk

Охридъ, за да продадатъ имота на селянитѣ, и последнитѣ бѣха принудени да платятъ 16,000 динара за право на паша по Алипашица и 32,000 динара за право на паша по Червеномлаче.

Властьта ограбва населението — **М.** № 174 отъ 12. V. 927.

№ 119. — Полскитѣ работи свършихме, но сега излѣзе друга работа: държавата даде заповѣдь — и то ангажрия! — да сѣчемъ гората сто метра широчина покрай границата, за да не могатъ да минаватъ комититѣ. Синко, ние сме малограмотни, а више паметни. Богъ ни даде една държава, — мждростьта ѝ по-голѣма и по-горе отъ европейската. Вѣтъръ!... Така ще бжде ачикъ, всичко да се вижда и не ще могатъ да минаватъ „лопови“ въ държавата ни. Ще ни я пази Богъ отъ „лоповитѣ“ и ще престанатъ смутоветѣ, и ще бжде чиста държавата като бисеръ.

Дано днитѣ да му се събератъ по-скоро и да ги нѣма, защото сърдцето ни се коси за тия хубави гори да ги унищожаваме ние, що сме ги пазили отъ памти вѣка и се гордѣемъ съ хубавитѣ и гжсти ѓори. Това е мждростьта на сърбитѣ. Богъ да ги прости!

Писмо отъ Македония — **Мак. трибуна** № 53 отъ 9. II. 928.

№ 120. — Тѣсноколейката между Градско и Битоля се намира въ сжщото положение, въ което я остави войната. Покрай многото злини и нещастия, които неприятельтъ остави по време на войната на нашитѣ краища, има и нѣкои добри нѣща, които ние не бихме наставили цѣли десетилѣтия.

Желѣзницата Градско — Битоля (построена отъ бълг. войски презъ време на войната — б. Ver.), макаръ да е изпаднала въ жалко състояние, е отъ голѣмо икономическо и национално значение. Все пакъ никой не обръща внимание на нея. Никакви поправки не се правятъ. Като че ли вагонитѣ, локомотивитѣ и релситѣ носятъ следитѣ на войната.

Закъсняването единъ часъ по тази тѣсноколейка се смѣта като закъснение отъ една минута. Ако пжтникътъ заплати единъ третокласенъ билетъ и нѣма мѣсто, ще трѣбва или да плати за втора класа билетъ, или пъкъ презъ цѣлия день ще трѣбва да пжтува на платформата. Желѣзницата пжтува съ пословична мудность.

Пренасянето на търговски стоки се извършва съ голѣмъ рискъ. Държавата не гарантира за стокитѣ. Тя само за едно се грижи: да събира скжпи такси за превозъ. Такова едно поведение убива авторитета на държавата въ тази страна, защото тя се показва негодна да се справи съ най-проститѣ задачи.

Трѣбва да се подновятъ локомотивитѣ и релситѣ. Това ще се отрази и върху цената на съестнитѣ продукти.

Ако линията не се поправи до една година, тя ще стане негодна за оксплоатация.

Изъ Привредни Гласникъ (сръб. в. въ Скопие) **Н М.** № 20 отъ 23. VIII. 23.

www.dlib.mk

№ 121. — За нашия градъ никой не държи смѣтка. Той изглежда почти съвсемъ забравенъ... Ние нѣма да се оправимъ, до дето не дойдатъ тукъ видни членове на правителството, за да видятъ съ какви мжчнотии се боримъ. И като дойдатъ тукъ, да видятъ съ какво има да се боримъ. Тѣ не ще повѣрватъ, че зимно време, при силни снѣгове, ние сме съвсемъ откжснати отъ другитѣ части на страната. А лѣтно време ние преживяваме събитията нѣколко дни по-късно. Министритѣ ще дойдатъ съ автомобили. Обаче, ние, простосмъртнитѣ пжтуваме цѣли два дни отъ Скопие до Охридъ. Министритѣ, щомъ дойдатъ въ нашия градъ, нѣма да могатъ да се начудятъ на хубоститѣ на езерото и ще искатъ да си построятъ вили.

Но, ако се погледне по-дълбоко, ще се види какъ нашиятъ градъ гине. Народътъ е толкова отчаянъ, че съжалява за турския режимъ. Това може да се види чудно, но така е.

Не само, че не се строятъ нови пжтища, но и старитѣ не се поддържатъ.

Голѣмъ дѣлъ отъ Охридско падна на Албания. За тази страна нѣма никакви съобщения.

Дописка отъ Охридъ до сръбския в. **Вардар** (Скопие) отъ 27. III. 926.

№ 122. — Цѣлиятъ край при Галичникъ се занимава съ скотовъдство. Обаче, поради липса на достатъчна пàша въ тия краища, мѣстното население е принудено да кара добитъка да зимува въ Гърция. Тоя старъ обичай се практикува още отъ турско време, когато мѣстата за зимуване и лѣтуване на добитъка сж били на една територия. Неестественото, обаче, раздѣляне на македонската земя между сърби и гърци заплашва съ смъртъ, както добитъка въ земитѣ, останали подъ сръбска власть, така и въ тия подъ гръцка власть.

С. Огнянович, учитель въ педагогич. училище въ Скопие, въ книгата си „Галичникъ отъ 1912—1922 г." — Сведения въ в. Самоуправа (официозъ — органъ на Пашичевата радикална партия) отъ 30. I. 1923

№ 123. — Данъцитѣ на населението подъ сръбска власть били толкова несправедливо разхвърлени, че на много мѣста населението трѣбва да продаде цѣлия си имотъ, за да плати данъка, а нѣкжде и получената сума не стигала за това. Вследствие на това, гражданитѣ отъ македонскитѣ градове направили постжпки чрезъ търговско-индустриалната камара въ Скопие да се тури край на това положение. Македонскитѣ депутати били замолени да се застжпятъ за премахването на много данъци, които душели селското и работническо население.

Данъчното бреме въ Македония — **Н. М.** № 152 отъ 26. III. 1926.

www.dlib.mk

№ 124. — Напоследъкъ въ цѣла Македония подъ сръбска власть сж се втурнали разни агитатори да събиратъ суми за сръбската авиация. Това е формено ограбване на обеднѣлото мѣстно население.

Н. М. № 150 отъ 12. III. 1926.

№ 125. — Това (финансовитѣ власти — бел. Ver.) е една истинска разбойнишка банда отъ държавни чиновници и полицаи, която плячка, где кого завари и где какво намѣри. Като казвамъ плячка, не мислете, че употрѣбявамъ тази дума, за да украся израза, не! — азъ употрѣбявамъ думата въ нейната истинска смисъль. Въ това всѣки би се увѣрилъ, ако биималъ възможность да надзърне въ завчерашното протестационно събрание на велешани въ киното на Трайче Зиковъ, свикано отъ данъкоплатцитѣ на гр. Велесъ. Тамъ се изнесоха нѣща, които едновременно погнусяватъ и революират човѣка. Ето нѣколко конкретни случаи: отъ Трайче Зиковъ финансовитѣ власти искатъ да плати 68.000 динара порези (данъци). Той протестира и заявява, че е платилъ вече една часть отъ данъцитѣ и понеже каза, че ще отиде и се оплаче, финансовиятъ чиновникъ му казва: „Е хайде, газда Трайче, дайте 48.000 динара, па ке се уреди ваша стварь“. Следъ дълго протести и оплаквания предъ шефа и финансовия „одборъ“ (комисия) и следъ справки по книжата, заявяватъ му, че той на държавата е длъженъ само 28,000 динара! И така: 68,000—48,000—28,000! Сжщото нѣщо се случи и съ гражданина Иванъ Димковъ, ковачъ, който изплати пореза си на дѣлове, които, обаче, въ „порезната книга“ или не сж завѣрявани или пъкъ завѣрявана е много малка сума. И ако не се разкриеше тази кражба на чиновницитѣ, човѣчецътъ не би се изплатилъ цѣлъ животъ. Такива случаи има много. Много прости хорица сж обирани още преди тѣ да бждатъ разхвърлени. Чиновницитѣ сж взимали произволно двойно и тройно по-голѣми суми отъ тази на действителния данъкъ. Най-често се е практикувало вземане пари, безъ да бждатъ заведени по книгитѣ, поправяни сж цифри, умишлено сж правени грѣшни пресмѣтания въ повече и следъ като сумата вече е била събрана, изправяла се грѣшката, като разликата отива въ джоба на порезника (бирника) и редъ други разбойнишки машинации. Тежко на онзи, който не разбира отъ данъчни смѣтки и формалности. Интересно е да се погледне данъчната книжка на велешкия търговецъ Тодоръ Рушковъ: пълна съ драски, изтривания, поправки и преписвания на суми. Този нещастникъ отъ нѣколко дена тича като лудъ изъ чаршията — отъ люкяна до финансовата управа — и не може да се оправи. Когато такива плячкаджилъци се вършатъ на търговци и фабриканти, то какво остава за проститѣ хора, като Гело Тодоровъ, обущарь, който по гореописания начинъ сега е задълженъ къмъ държавата съ 3000 динара и всѣки день чака да дойдатъ и му продадатъ скжсанитѣ обуща и затворятъ люкянчето; Темо Михайловъ, обущарь, комуто

www.dlib.mk

още преди 2 месеца сж секвестирали обущата и машината и сега на стари години го разтакатъ изъ разни учреждения. Такива случаи сж много, но не искамъ да ги изброявамъ, защото би трѣбвало да напълня цѣлия вестникъ. Завчера една подобна порезничка банда бѣ тръгнала по чаршията и нанесе побой на Андрея Лесичанецътъ, Пане Теовъ, зидарь, халваджията Мурата и още нѣколко други, понеже не сж могли да си платятъ данъка. Йовче Трайковъ, ковачъ, е арестуванъ и битъ въ участъка, защото не билъ подалъ декларация за доходитѣ си, а човѣкътъ не е подалъ, понеже току-що се върна отъ войниклъкъ. Порезникътъ Штефанъ Панкевичъ завчера се бѣ разфучалъ въ сладкарницата на Миланъ Палашъ: иска да му предадатъ ключоветѣ, за да затвори дюкяна. Миланъ, братъ му и майка имъ съ сълзи на очи го молѣха да не прави това.

Писмо отъ Велесъ. — **Мак. д.** № 57 отъ 10 ян. 1927, стр. 4.

№ 126. — Отъ день на день и данъчното бреме става все потежко и по-нетърпимо... Стръвь за данъци и глоби. Всички сж ужасени за утрешния день, защото никой никога неможе да доплати найразнообразнитѣ данъци и неизчислими глоби. Въ много градове на вжтрешностьта има безброй граждани, които сж си платили данъцитѣ за всички минали години и сж получили за това надлежни разписки. Въпрѣки това, финансовата власть, следъ изтичането на известно време, пакъ търси сжщитѣ данъци, като обезсилва по единъ йезуитски начинъ даденитѣ по-рано разписки. И даватъ хората два, три пжти, за да се отърватъ, защото инакъ е още по-лошо: конфискуватъ всичко и те оставятъ голъ.

Има и друго нѣщо — сжщо така лошо, що се отнася до економическия натискъ. Всѣки мѣстенъ житель, който желае да отвори дюкянъ за каквато и да е работа, трѣбва да мине презъ хиляди митарства и да се отдаде въ пари, докато успѣе. Въ такъвъ случай трѣбва да се почне отъ сжда, който трѣбва да потвърди търговската честность и изправность на търсителя. Но тази работа не може безъ адвокатъ и безъ „съдействието“ на мѣстнитѣ власти. Услугитѣ и на единия и на другитѣ струватъ отъ три до четири хиляди динара. Заедно съ това строго се опредѣля какъвъ видъ търговия ще упражнява търсительтъ: бакалъкъ, манифактура, бояджийски артикули, шивачество и пр. Смѣсването на два вида търговия не се позволява и тежко томува, който бжде набеденъ въ подобно „смѣсване“: ще има глоби, които цѣлъ животъ се помнятъ.

Ето два примѣра:

Въ Охридъ единъ гражданинъ упражнява бояджийство на платове и продава нужднитѣ за него артикули. Правятъ му обискъ на 4 т. м. и му намиратъ въ дюкяна 30 клгр. стипца. Съставятъ му актъ и го глобяватъ съ две хиляди динара, защото стипцата била бакалски артикулъ. На единъ бакалинъ въ Струга при обискъ

www.dlib.mk

намиратъ на 6 т. м. стипца, съставятъ му актъ и го глобяватъ съ хиляда динара, защото стипцата била бояджийски артикулъ. На двама други бакали въ Струга сж били съставени актове и сж били глобени съ по хиляда динара, защото имали въ бакалницитѣ си шишета за лампи, стъкла и чаши за вода, когато дюкянитѣ имъ не били стъкларници.

Въ Македония следъ атентатитѣ. — Писмо отъ Скопие. — **М.** № 307 отъ 19. X. 1927.

№ 127. — Народната неволя въ Южна Сърбия (Македония) и следъ 8 години отъ освобождението не намалява ни най-малко въ интереса на нашия тамошенъ работливъ народъ. . .

По този начинъ отъ кралското правителство е наложенъ и единъ другъ твърде скжпъ налогъ: изпращане депутации отъ отдѣлни мѣста и околии, които струватъ за ходене въ Бѣлградъ и обратно съ хиляди динари.

Така тѣзи дни се бавятъ въ Бѣлградъ две депутации отъ най-отдалеченитѣ околии на нашия югъ: отъ Кочани и отъ Берово, които сж пристигнали да поднесатъ на кралското правителство отъ името на народа устни и писмени жалби противъ неправдитѣ и незаконноститѣ на аграрнитѣ, горскитѣ и финансови власти и наредби, които сж гибелни за народнитѣ интереси.

Кочанската депутация се предвожда отъ г. Миланъ Димитриевичъ, председатель на кочанската община и отъ началника на кочанската околия.

Беровската депутация има 8 члена, въ която сж г. г. И. Двияковичъ, търговецъ, Илия Коцаревичъ, окол. началникъ, Григоръ Пецовичъ търговецъ, Ив. Гошевичъ воденичарь отъ Берово, Ив. Чокчевичъ учитель и управитель на училищата отъ Русиново, Илия Бечиревичъ отъ с. Митрашинци, Ив. Гошовичъ отъ село Будимирица и Никола Момчовичъ отъ Реуловецъ — всички сж тжители.

Депутации отъ южна Сърбия. — в. **Реч** (Бѣлградъ) № 588 отъ 20. III. 1926. — Вестникътъ е органъ на независимата демократическа партия съ водачъ г. Свѣтозаръ Прибичевичъ.

№ 128. — По селата е сжщото. Селянинътъ е съсипанъ отъ данъци и глоби. Поводъ за последнитѣ се създава отъ самитѣ сръбски власти, и то по единъ сатанински начинъ. Изпращатъ на селянина въ кжщи „позивъ“ (призовка), за да се яви въ общината веднага и то въ време, когато той се намира въ полето на жетва или вършитба и въ кжщата едва ли има нѣкого, следователно не знае, че е викнатъ и нѣма да се яви на време. Глобата е готова, най-малко 200 динара. Никакви съображения не се признаватъ.

Но не само това съсипва селата. Властьта е заповѣдала:

www.dlib.mk

по-рано отъ осемь часа сутриньта и по-късно отъ шесть часа вечерьта да нѣма живъ човѣкъ изъ полето, за да не би да услужва на комититѣ. Който се намѣри въ полето или гората презъ забраненитѣ часове, бива веднага убитъ. Поради това селянитѣ закъснѣха съ вършитбата съ цѣлъ месецъ, и житото поникна на нивитѣ.

М. № 961 отъ 25. XII. 1929.

№ 129. — Въ дебърския край сърбитѣ наредили до общинитѣ всѣка отъ тѣхъ да прави пѫтища и окопи, като разбира се, за това насилствено биватъ ангажирвани български селяни, да работятъ ангария по укрепването на албанската граница. На 2 августъ — „Илиндень", най-голѣмия праздникъ на македонския народъ, злогласниятъ поручикъ Терзичъ, съ 50 души жандари, блокира черквата въ Галичникъ и задържа всички богомолци въ черковния дворъ, нарежда на всички да идатъ въ кѫщи, да взематъ казма и лопата и всички,конвоирани отъ жандари, накарва да работятъ на окопитѣ къмъ албанската граница. Едничкиятъ, който бѣ освободенъ отъ тази ангария, е Тома Огняновичъ — Леуновски, ренегатъ — сърбоманинъ.

М. № 929 отъ 18. XI. 1929.

№ 130. — Цѣла зима сме патраулирали по желѣзопѫтната линия на смѣни по 24 часа на всѣки 10 дена, а сега презъ лѣтото ни наложиха друга ангария: викатъ ни на запасна служба, а ни пращатъ на границата голи, окѫсани, ненахранени, като роби, да правимъ военни пѫтища, да градимъ постове, да плетемъ телени мрежи и др. Кога сиромахътъ ще работи, за да прехрани семейството си — тѣ не мислятъ. Данъцитѣ сѫ страшни, населението е обеднѣло, живѣятъ само сръбскитѣ чиновници.

Писмо отъ Гевгелий. — **М.** № 574 отъ 8. IX. 1928.

№ 131. — . . . Ние сме сигурни, че югославянскиятъ делегатъ въ събранието на О. Н. презъ 1926 год. е гласувалъ съ голѣма готовность конвенцията за робството, приета на 25 септемврий 1926 год., съдържаща една клауза, съ която се осѫжда принудителната работа.

Обаче принудителната работа сѫществува въ своята най-лоша форма въ югославянска Македония, което, впрочемъ, е естествено, защото сърбитѣ принизиха нашия народъ до най-обикновено робство. Когато сръбскитѣ жандарми или чиновници се обръщатъ къмъ нѣкой македонецъ, тѣ не намиратъ друго име, съ което да го назоватъ, освенъ „робъ": „Какво искашъ, робе? (Шта хоћеш, робе?) „Ела тукъ, робе!" и т. н. сѫ обикновени изрази въ Македония.

Принудителната работа сѫществуваше въ епохата на турското владичество въ Македония подъ названието „ангария". Но

www.dlib.mk

въ онази феодална епоха ангарията бѣше наложена по силата на единъ реакционенъ законъ на султанитѣ, докато сърбитѣ я практикуватъ днесъ на широко, безъ да бѫде приетъ съответния законъ за това. Тази позорна форма на работа, която не сѫществува дори въ колониитѣ, се практикува въ Македония подъ сръбска власть, за да се създадатъ удобства на сръбскитѣ войски и жандарми, натрупани въ нашето отечество. Хиляди македонски граждани се изтръгватъ постоянно отъ тѣхнитѣ семейства и отъ тѣхнитѣ ниви и се задължаватъ да работятъ ангария въ течение на цѣли седмици, като пазачи на желѣзопѫтнитѣ линии или за постройка на казарми, на жандармерийски постове, на окопи, снабдени съ бодливи телове надлъжъ по българската и албанската граници, дори за постройка на жилища на сръбскитѣ натрапници, назначени за кметове и писари въ селата.

Ние препоржчваме на вниманието на нашитѣ читатели, и особено на делегатитѣ на Международната конференция на труда, следващитѣ по-долу факти, черпени отъ сръбски източници. Ние имаме маса частни сведения, но желаемъ да прибѣгнемъ само до сръбски свидетелства, за да отбиемъ предварително всѣки опитъ за отричане на нашитѣ твърдения отъ страна на заинтересованитѣ.

***

Сръбскитѣ вестници Политика и Време отъ 15, 16 и 17 май 1928 год. даватъ сведения за скопския процесъ, заведенъ срещу 23 селяни отъ Александрово. Тамъ намираме следнитѣ факти:

На 19 ноември 1927 година селянитѣ сѫ били повикани да изпълнятъ своята ангария като милиционери, натоварени да пазятъ желѣзопѫтната линия. Много обвиняеми сѫ признали, че, капнали отъ умора, сѫ заспали на поста си. Тѣ не сѫ могли да устоятъ повече на умората, защото властитѣ сѫ ги изпращали непрестанно на ангария, а въ сѫщото време тѣ трѣбвало да се занимаватъ съ своитѣ частни работи. Защитникътъ Глигоръ Анастасиевичъ се възмущава, че населението, претоварено отъ данъци, за да създаде фондове за полицията и за Обществената безопасность, въ сѫщото време се изтръгва непрестанно отъ неговата работа, за да бѫде пращано на ангария.

„Арестувани сѫ селяни, които сѫ пазѣли желѣзопѫтната линия, безъ да бѫдатъ задължени за това съ законъ!“ — вика Глигоръ Анастасиевичъ. Отъ Нишъ до гръцката граница желѣзопѫтната линия е била пазена отъ 30,000 селяни и има случаи, когато селянитѣ е трѣбвало да вървятъ дванадесеть часа, за да стигнатъ отъ своитѣ хижи до желѣзопѫтната линия, кѫдето е трѣбвало да пазятъ. Капнали отъ умора, тѣзи селяни сѫ заспали и влаковетѣ сѫ ги премазвали. Много селяни сѫ били намѣрени и измръзнали“. (в. Политика съобщаваше за смъртьта на 17 селяни, измръзнали въ течение на една седмица по желѣзопѫтната линия около Гевгели).

www.dlib.mk

Тѣзи факти сѫ установени и потвърдени отъ сръбския сѫдъ въ Скопие, който ги е изложилъ въ мотивитѣ на присѫдата, произнесена срещу обвиняемитѣ.

***

Сръбскиятъ публицистъ г. Адамъ Прибичевичъ (да не се смѣсва съ бившия министъръ Свѣтозаръ Прибичевичъ), който е живѣлъ въ Санджака и въ Македония, обнародва една статия въ Бѣлградския в. „Речь". Статията се занимава надълго съ така наречената народна милиция (така сърбитѣ се мѫчатъ да оправдаятъ ангарията), като казва следното:

„Това не е милиция, а ангария на роби-селяни, както сами последнитѣ наричатъ това. Какво трѣбваше да понесе този нещастенъ свѣтъ отъ 1918 година насамъ? Той построи училища безъ помощьта на държавата; той построи навсѣкѫде, съ ангария, жандармерийски постове, които на нѣкои мѣста сѫ сѫщински казарми и единъ отъ които е на 1900 метра височина, на върха Чичавица. Освенъ това общински сѫдилища, безбройни кѫщи за кръвожаднитѣ председатели на общинитѣ, за чиновницитѣ, за бирницитѣ, за писаритѣ и за кметоветѣ. Съ ангария тѣзи хора построиха пѫтища, носѣха дърва за горене не само за училищата и за кметствата, но сѫщо и за жандармитѣ, за околийскитѣ началници и за колко още хора! Тѣ пазѣха желѣзопѫтнитѣ линии и рискътъ и опасността бѣха тѣхни. Тѣ хранѣха и даваха подслонъ на летящи отреди отъ жандарми и отъ безбройни чиновници. Найсетне, единъ висшъ административенъ чиновникъ си направи удоволствието да накара да му изсѣкатъ горитѣ — пакъ съ ангария".

***

Въ време на разискванията по увеличението броя на сръбскитѣ чиновници въ Македония, бившиятъ министъръ г. Св. Прибичевичъ заяви следното въ заседанието на финансовата комисия на Скупщината:

„. . . Македония нѣма да може да бѫде спечелена за нашата държава. Когато населението е принудено да отива на ангария, за да строи жандармерийски казарми, когато то се кара да строи съ ангария кѫщи за кметоветѣ, когато желѣзопѫтнитѣ линии се охраняватъ съ ангария, този народъ не може да обича държавата".

***

А на 16 юний, въ течение на заседанието на Скупщината, отъ висотата на трибуната се чуха следнитѣ декларации:

„. . . Голтацитѣ, които нахлуха въ Македония преди две или три години, иматъ по настоящемъ свои собствени чифлици, разграбени имоти и нѣщо повече дори — тѣ принуждаватъ сега населението да имъ обработва нивята съ ангария".

Както казахме, въ Югославия не сѫществува никакъвъ за-

www.dlib.mk

конъ, който да допуща ангарията; въ случая се касае за една своеволна система, прилагана въ Македония и непозната въ никоя отъ другитѣ провинции на С. Х. С. кралство.

Принудителната работа въ Македония. — Изложение до делегатитѣ на Международната конференция на труда. — **La Mac.** № 105 отъ 14 VI. 1929.

№ 132а. — Съвсемъ голѣма рѣдкость е да се мѣрне нѣкой македонецъ измежду тѣхъ (огромния персоналъ по желѣзницитѣ и гаритѣ — б. Ver.). Навсѣкжде сж само сърби. Македонеца ще видите едва на ония мѣста, кждето е най-тежко, напр. спирачъ по тѣсноколейкитѣ, кждето голѣмитѣ горещини лѣте и страшнитѣ снѣгове по височинитѣ на пжтя Прилепъ-Градско или Скопие-Охридъ зиме унищожаватъ бедния нашенецъ. А тамъ, „кждето е топлото и посрѣдъ зима“, както се изрази единъ отъ тия бедняци — тамъ е сърбинътъ.

№ 132б. — Единъ майсторъ отъ селата на Струга разправяше съ болка следния случай:

Когато трѣбвало да се поправя охридскиятъ манастиръ „Св. Наумъ“, сърбитѣ довели свои работници чакъ отъ Бѣлградъ, вмѣсто да вематъ нашенци, още повече, че работата е ставала въ мѣстото на „асъ-майсторитѣ“, както каза стружанецътъ, защото цѣлата тая околия чакъ до Дебъръ дава професионални майстори, прочути по цѣлия Балкански полуостровъ и дори въ Мала Азия. Но сърбитѣ ги отритнали; а доколкото сж взели мѣстни работници — при недостатъкъ на свои — плащали имъ по 80 динара дневно, докато на своитѣ давали 120 дневно.

Нашенецъ. — Изъ всѣкидневния животъ подъ сръбски гнетъ. — **С. с.** № 61 отъ 19. XII. 1927 г., с. 8.

№ 133. — Нѣкакъвъ си. . . слуга въ едно просвѣтно учреждение въ Скопие, отъ бандитѣ на Коста Пекянецъ, разправя, че има земя въ околията. На въпроса, защо не я обработва, той се провиква: „Хе! дао сам оном македонцу да ради за мене у пола. Зашто ја да радим?“. . .

Нашенецъ. — Изъ всѣкидневния животъ подъ сръбски гнетъ. — **С. с.** № 62 отъ 5 ян. 1928 г., с. 7.

№ 134. — Македонскитѣ българи скитали боси, дрипави, гладни и бледи. Гладътъ ги заставилъ да търсятъ работа вънъ отъ родното си мѣсто и да заминатъ въ чужбина като печалбари. Обаче, паспорти не могли да изкаратъ, поради алчностьта на административнитѣ органи и на ортацитѣ имъ адвокати. И за това тѣ отишли въ Бѣлградъ. Но и въ сръбската столица се намѣрили грабители, които ги изнудили съ обещания, че ще имъ изкаратъ паспорти и за това имъ взели по

www.dlib.mk

900 динара. Ограбенитѣ лица били главно отъ Дебърско. Тѣ не смѣяли да дадатъ подъ сждъ грабителитѣ си, защото се бояли отъ затворъ. Пъкъ и тѣ, като неграмотни, не могли да напишатъ заявленията си, нито да платятъ на адвокати. Властитѣ ги третирали като „добитъкъ и бугараши“. — „Ние нѣма да се оплакваме казалъ презъ сълзи единъ отъ беднитѣ ограбени македонци. Нека Богъ имъ плати!“

На края въ дописката се казва: „Лесно е да се сѣди въ министерски фотьойли и да се издаватъ наредби или да се получаватъ съобщения въ смисълъ, че всичко въ Македония е въ редъ. Обаче, работитѣ стоятъ съвсемъ другояче. Но Богъ ще плати на всѣкиго!“

Нека Богъ имъ плати! — в. **Република** — Бѣлградъ — отъ 22. V. 1924 г. въ дописка отъ Струга.

№ 135. — ...На народа въ Кичевския край и всѣкждe въ Македония правятъ всевъзможни прѣчки. Кичево съ своята околия спада въ тъй наречените печалбарски (гурбетчийски) краища. Мжжетѣ отиватъ въ Бѣлградъ или по други градове да работятъ за издържка на себе си и домашнитѣ. Почти изключително отъ това живѣе населението, поне огромното мнозинство. И сега, когато нѣкой потърси разрешение (т. е. така наречената „дозвола“ — б. Ver.) за пжтуване въ Бѣлградъ или де да е другаде, отказватъ му, и така жителитѣ на тоя непроизводителенъ край сж лишени отъ възможностьта да изкаратъ за себе си и за своитѣ насжщния хлѣбъ. Населението не знае що да залови. Не издаватъ разрешения, не може нийде да се излѣзе, а пъкъ, дето сж, нѣма работа, и мнозина гладуватъ въ истинския смисълъ на думата.

Писмо отъ Скопие — в. **Borba** — отъ Загребъ — отъ 16 май 1928.

№ 136. — На 12 ноември 1929 г. група селяни отъ Галичко-Рѣканска околия се явиха предъ бана на „Южна Сърбия“ Ж. Лазичъ съ молба да разреши да се издаватъ паспорти на населението отъ околията имъ, за да продължатъ, както е било при турския режимъ, гурбетчилъка, за да изкарватъ прехраната на своитѣ челяди.

Вмѣсто да изслуша благосклонно делегацията, която е била упълномощена отъ четиридесеть хилядното население на Галичко-Рѣканско, г. Жика Лазичъ изругалъ делегатитѣ, на които между другото казалъ:

„Је ли бре ја мислим да ви сви лепо испркате, него да вам дам пасоше. . . Напоље!“

Писмо отъ Скопие. — **М.** № 942 отъ 3. XII. 1929.

www.dlib.mk

№ 137. — Ето какъ се усмиватъ въ в. „Политика“ мѣркитѣ на бѣлградското правителство за залесяването на македонскитѣ планини:

Докато за тази цель били отпуснати 30 хиляди лева, за купуване кола и коне на единъ генералeнъ директоръ се плащатъ 90 хиляди динара.

Н. М. № 46 отъ 22. II. 1924.

№ 137а. — В. „Јужна звезда“* съобщава: Въ Костурско гърнието. Тѣ издали една заповѣдь, споредъ която никой да не може да излиза вечерно време отъ кжщи, нито зарань, предъ опредѣления часъ. Онзи, който направи противното, смѣталъ се за престжпникъ и веднага бивалъ затварянъ.

Поради тая заповѣдь хвърлени били въ затвора 10 лица отъ с. Кономлади, между които е и единъ селянинъ, който е излѣзналъ да пази кжщата отъ вода, която държавнитѣ „защитници“ сж пуснали нарочно, за да го изкаратъ отъ дома и да го арестуватъ.

Н. М. № 18 отъ 9. VIII. 1923.

---

* Сръбски в. въ Битоля *б.* Ver.

www.dlib.mk

Чиновничество въ Македония подъ сръбско иго и гръцко.

(Администрация, жандармерия, полиция, войска и др.)

№ 138. — Драги Гого, Спасо и г-нъ Анговъ,

Ето ви цѣлата история на клането въ с. Гарванъ:

Когато сръбската потера дойде въ селото ни, повикаха всички селяни — мжже, жени, стари и млади — за да ни съобщи нѣкакви наредби.

Работно време бѣше и заради това мнозина, които бѣха въ полето, не се явиха. По тая причина сърбитѣ много се разсърдиха и почнаха да биятъ и жени и мжже, що бѣха се явили.

После отдѣлиха нѣколко млади жени и ги завлѣкоха настрана. Мжжетѣ вързаха и ги изведоха вънъ отъ селото на половина часъ далечина.

Началникътъ на потерата запитва вързанитѣ селяни: „Кжде сж комититѣ?“ И ако не явятъ скривалищата имъ, ще бждатъ избити като кучета. Селянитѣ отговарятъ, че никакви комити не знаятъ, нито нѣкога имали работа съ тѣхъ.

Началникътъ съ мръсни псувни дава заповѣдь да бждатъ наредени всички вързани и заповѣдва на войницитѣ да стрелятъ. Войницитѣ възмутени отказали да сторятъ това, защото невинни хора не могатъ да убиватъ. Тогава той, началникътъ, заповѣдва да се наредятъ срещу вързанитѣ три картечници и пита селянитѣ, ще кажатъ ли где сж комититѣ. Всички отговорили, че не знаятъ.

Побѣснѣлъ отъ ядъ, той дава команда и картечницитѣ затракватъ. Всички вързани падатъ като поснопица.

Избититѣ оставатъ на полето шесть дни непогребани; селяни отъ други села ги погребаха.

СПИСЪКЪ

на избититѣ селяни въ село Гарванъ презъ 1923 година.

1. Тане Ивановъ	50 г.	6. Ефремъ Траяновъ	30 г.
2. Петрушъ Ивановъ	47 „	7. Стефко Траяновъ	39 „
3. Димитъръ Ивановъ	41 „	8. Петрушъ А. Веляоовъ	35 „
4. Петрушъ Атанасовъ	21 „	9. Костадинъ Здравевъ	18 „
5. Георги Милевъ	33 „	10. Христоманъ Поцевъ	57 „

www.dlib.mk

11. Георги Доневъ	31 г.	21. Димитрия Колевъ	37 г.
12. Тасе Ефтимовъ	52 „	22. Атанасъ Колевъ	13 „
13. Траянъ Тасевъ	23 „	23. Богатинъ Георгиевъ	23 „
14. Стое Коцевъ	34 „	24. Петре Георгиевъ	40 „
15. Пане Коцевъ	28 „	25. Яне Поцевъ	59 „
16. Стоянъ Филиповъ	25 „	26. Ефтимъ Петрушевъ	20 „
17. Доне Василевъ	29 „	27. Василъ Симеоновъ	27 „
18. Иванъ Василевъ	35 „	28. Костандинъ Цвѣтковъ	31 „
19. Моне Василевъ	12 „	29. Цвѣта Томева *)	65 „
20. Мите Здравевъ	19 „		

Трагедията въ с. Гарванъ. — Писмо отъ очевидецъ. — **Н. М.** № 52 отъ 4. IV. 1924.

№ 139. — За да внесе трепетъ между населението въ битолския край, сръбското правителство изпрати Матковичъ за жупанъ въ Битолско. Съ слѣднитѣ разпореждания Матковичъ започва своята дейность въ Битолско:

1. Запретилъ е да се издаватъ паспорти за чужбина, за да не се знае въ чужбина, какво се върши отъ Матковичъ. —

2. За да посърби населението, заповѣдалъ задължително всички да ходятъ въ църква, като му се докладва за тѣзи, които не ходятъ. Тая мѣрка се взима, защото населението бойкотира сръбскитѣ църкви, а иска да ходи въ свои църкви, а не въ сръбски.

3. При обиколката на жупанството си, ознаменова го съ арести, като заповѣдва да се затварятъ всички по-будни българи.

4. Всички мѣстни учители и чиновници, като неблагонадеждни, изпраща ги въ Шумадия, а отъ тамъ довежда чиновници и учители. . .

5. Неговото недовѣрие даже къмъ самитѣ сръбски чиновници е толкова голѣмо, че той се е обърналъ и на стражарь, и на паспортенъ приставъ, и на всичко, та всѣки гражданинъ, който напуска Битолско, трѣбва лично той да го види.

6. Смѣнилъ много околийски началници, понеже ги счелъ за недостатъчно жестоки.

7. Запретилъ на цѣлата полиция, като се почне отъ стражара и пждара до самитѣ окржжни управители, да любезничатъ и дружатъ съ чуждото и враждебно на властьта мѣстно население.

8. Поради голѣмитѣ данъци, които сж петорно по-голѣми за Македония, отколкото въ Шумадия, икономическата криза въ Македония е голѣма, обаче, съ страха на населението да се движи отъ околия въ околия и даже да ходи на пазаръ, споредъ нарежданията на Матковича отъ страхъ отъ комитаджии, тая криза още повече е увеличена. . . Кредити въ банковитѣ учреждения има само за прововѣрни сърби, но не и за мѣстни жители.

*) Цвѣта Томева, като видѣла покосенитѣ трупове, припаднала и на мѣстото починала.

www.dlib.mk

9. „Бела рука“ е единственият органъ на Матковича, съ който той управлява, но въ нея може да бѫде членъ, особено въ Македония, само истински прави сърбинъ, макаръ вече и на последнитѣ Матковичъ да не вѣрва. Съ ренегатитѣ-българи Матковичъ си послужва само за да извършатъ нѣкое убийство или нѣкое предателство спрямо родни братя, а следъ това и тѣхъ убива посрѣдъ пладне...

10. Подъ маската ужъ на борба съ четничеството, засилени сѫ контрачетитѣ-разбойници, които иматъ изключителното предназначение да ограбватъ и тероризиратъ населението.

Жупана Матковичъ готви нова касапница. — **М.** № 119 отъ 5. III. 1927.

№ 140. — Дебъръ, май 1927 г.

Матковичъ, който е неограниченъ и отъ никого неконтролиранъ сатрапъ на Битолската жупания, много често идва въ Дебъръ съ цель лично да се осведомява върху положението, защото той смѣталъ, че границата съ Албания при Дебъръ била най-слаба и застрашена. При всѣко свое посещение той измисля и дава по нѣкое ново нареждане, съ което цели да омаломощи и разкѫса връзкитѣ между българския и албански елементъ отъ двѣтѣ страни на границата.

При едно отъ последнитѣ си посещения той е поискалъ отъ околийския началникъ да му представи пѣленъ списъкъ на всички български кѫщи въ Дебъръ, като му е забранилъ категорично да издава паспорти на всички, които като работници биха искали да заминатъ въ България.

Подъ страхъ на най-строго наказание е забранено движението на когото и да било отъ едно населено мѣсто въ друго. Това могло да става само съ специални разрешения и при изключителни случаи...

Писмо отъ Дебъръ — **М.** № 175 отъ 13. V. 1927.

Битоля, юний 1927 г.

№ 141. — Тукъ пристигна новиятъ околийски началникъ Миланъ Каличанинъ. „Всичко ни бѣ добре — само той ни липсваше“...

Каличанинъ е младъ човѣкъ. Разбойнишки типъ. Ученикъ е на д-ръ Паича, великосръбски платенъ агентъ. Преди е билъ секретарь въ тетовското окрѫжно управление, отдето е премѣстенъ за ограбване на гурбетчиитѣ при издаване на паспортитѣ за чужбина.

Докато е билъ той секретарь, гурбетчиитѣ не сѫ могли да извадятъ паспорти безъ адвокатъ. Каличанинъ въ съдружие съ Петра Милосавльевича, адвокатъ, е грабилъ тия бедни гурбетчии. За това бѣлградското правителство го награди съ производство въ околийски началникъ и го изпрати да ощастливи Прилепъ.

www.dlib.mk

Понеже тамъ околийскитѣ началници сж слуги на народнитѣ представители отъ скупщината, това стана причина, че Каличанинъ, покрай рушветчилъка, се научи и да бие, благодарение на „народния герой“ — „войводата“ Василие Търбичъ.

Изпитътъ си за побойничество Каличанинъ положи въ своята канцелария, когато въ присжтствие на полицейския приставъ и случилитѣ се граждани изпреби до смърть единъ свидетель, когото изпитваше, иначе невиненъ и въ всичко изправенъ гражданинъ. Тоя случай възмути гражданството. То масово протестира и бѣлградското правителство нѣмаше какво да стори — уволни го.

Повече отъ половинъ година Каличанинъ живѣ изъ бѣлградскитѣ кабарета — рентиерски животъ, разкошно, безъ да работи нѣщо, отъ „спестеното въ богата Македония“.

„Каличанинъ е моята дѣсна ржка“, казва Добрица Матковичъ. . .

Представители на сръбския краль. — **М.** № 228 отъ 18. VII. 1927.

№ 142. — Спомняйте си това име: майоръ Диничъ!

Когато „Бѣла ржка“ тайно произнася смъртнитѣ присжди, когато нашитѣ братя оросяватъ съ кръвьта си улицитѣ и стенитѣ на затворитѣ, само единъ човѣкъ е вдъхновитель и изпълнитель на тѣзи престжпления: майоръ Диничъ, шефъ на шпионажа и пълномощникъ на „Бѣла ржка“.

Този свирепъ човѣкъ носи въ джоба си бланки съ смъртни присжди, подписани, казватъ нѣкои, лично отъ краля — „почетенъ председатель“ на „Бѣла ржка“, докато други твърдятъ, че тази специална грижа е повѣрена на „почетния адютантъ“ на краля, генералъ Живковичъ, действующъ председатель на тази ужасна военна организация. Презъ време на многократнитѣ си обиколки изъ Македония, достатъчно е майоръ Диничъ да се усъмни въ „лоялностьта“ и „добритѣ чувства“ на нѣкого отъ нашитѣ съграждани, за да попълни съ името му на колѣното си една отъ тѣзи „присжди“. . . Жупанитѣ и кметоветѣ се заематъ следъ това съ нейното изпълнение.

Неотдавнашнитѣ убийства въ различнитѣ области точно съвпадатъ съ обиколкитѣ по „ревизия“ на това диво животно, което „води анкетата“, мѣтайки свирепи погледи къмъ набелязанитѣ жертви.

Той изслушва доклада на жупана по поведението на Х. или У. и, споредъ настроението си, тутакси записва името му въ черния списъкъ, или пъкъ, но твърде рѣдко, решава да „провѣри“. Той срѣща „случайно“ набелязаната жертва, разговаря съ нея по работитѣ въ „Южна Сърбия“ и презъ цѣлото време я фиксира съ студенитѣ си очи. . . Това е „провѣрката“, или по точно „анкетата“. Ако нещастникътъ се уплаши и смути предъ зловещитѣ очи, това е „сигуренъ знакъ“, че той „не е чистъ“ и

www.dlib.mk

само нѣколко дни следъ отпжтуването на майоръ Диничъ, нещастникътъ бива убитъ отъ „непознати“.

Знайте едно нѣщо: голѣмитѣ водачи на „Бѣла ржка“ и жупанитѣ сж номиналнитѣ виновници за престжпленията и убийствата извършени въ отечеството ни. Истинскиятъ палачъ, найужасниятъ, е майоръ Диничъ, който е получилъ отъ най-високо мѣсто неограниченъ мандатъ да действува на своя глава. Майоръ Диничъ, който има тѣхната подкрепа и тѣхното безпредѣлно довѣрие. . .

La Mac. № 84 отъ 17. I. 1929.

№ 143. — Св. Николско. Сърбитѣ сж докарали нова войска. Въ с. Балванъ е имало стари войници 50 души. Дошли още 50 д. новобранци, които обучавали на мѣстото. Освенъ тѣхъ въ селото имало и 15 д. жандарми, или всичко 115 д. „царски хора“, отъ които е пропищѣло мало и голѣмо въ Балванъ и околнитѣ села. Всички хранителни продукти, горивенъ материалъ, материалъ за строежъ, коли — всичко е събрано отъ населението, изпоядено или употрѣбено за отопление. Нощемъ били вършени най-отвратителни обири и плячкаджийства отъ тия „царски хора“.

Всичката тая паплачь обикаля често ония кжщи, въ които сж били забелязани моми и млади жени, съ нескривани желания за разврать, недоумѣвайки, че тукъ не е така весело и „свободно“ въ това отношение — както било въ Шумадия. Всички момичета и млади жени, сж били принудени да се криятъ по зимници и скривалища, да бѣгатъ по търла или въ други села, само за да избѣгнатъ угрозата отъ изнасилване или мжчение.

Разпоредено било отъ св. николския околийски началникъ до всички общини съ срѣдства на селянитѣ да си набавятъ нуждитѣ телефонни стълбове — за да се свържели съ околийския центъръ съ телефонъ.

Кочанско. — Следъ назначението си, единъ добъръ день въ Кочани пристигналъ щипскиятъ великъ жупанъ и държалъ една шовинистична и ругателна речь. . . Къмъ него били отправени многобройни и изобличителни оплаквания отъ зулумитѣ и разбойничеството на жандармерия, войска и потери отъ наемници, а сжщо отъ непосилната тежесть — да подържа само населението своитѣ джелати съ храна и др. На това великиятъ шумадиецъ далъ самъ единъ отговоръ: „Нищо не сте видѣли още. Докато криете комититѣ, и войска ще има, и храна ще давате, и женитѣ ще ви се безчестятъ, и бой ще ядете, и глави, много глави ще падатъ“. . .

Републиканската листа не била никжде завѣрена въ Македония — така се съобщило въ Кочани. Вмѣсто това терора се засилвалъ всѣки день. Съ твърде бързо писмо № 1335 отъ 26 февруарий до председателитѣ на селскитѣ общини отъ Кочанската околия, кочанския окол. началникъ искалъ да му се донесе въ срокъ отъ три дни, въ кое село колко войска ще може да се настани , като се иматъ предвидъ жилищнитѣ и продоволствени

www.dlib.mk

нужди на тая войска. Заедно съ това въ Кочанско върлувалъ и разбойникътъ Максимъ Страцински.

Кратовско. — На 29 декемврий м. г. началникътъ на войсковата часть, която квартирувала въ с. Злетово, нѣкакъвъ капитанъ, отива заедно съ свои войници въ с. Бунешъ и задига: 200 оки пшеница, 5 свине, 10 кокошки, 200 оки сѣно и по 150 динара отъ всѣка кжща за заплати на офицеритѣ и войницитѣ. На другия день отива въ с. Трипатанци и задига: 300 оки пшеница, 4 свине, 12 кокошки, 100 оки ечемикъ, 100 оки сѣно, 1000 парчета празъ-лукъ, 40 оки бобъ, 20 низи чушки и по 150 динара на семейство пакъ за заплати на служителитѣ отъ „сяйната“...

На 15 ноемврий м. г. въ с. Приковци пристигатъ четири непознати лица, предрешени въ четнишка униформа, които залавятъ 70 годишния старецъ дѣдо Даде, чийто синъ е избѣгалъ въ България, и го изтезаватъ, додето припадналъ. Следъ 8 дни ужасни мжки дѣдо Даде починалъ. Въ селото, което било отъ 15—20 кжщи, имало 6 души стражари, поставени да „пазятъ“ живота и имота на раята. И въпрѣки че непознатитѣ били облѣчени въ четнишки дрехи, въпрѣки че селото било толкова малко и събрано на купъ, тѣ не счели за нуждно да се намѣсятъ...

Сведения отъ Македония. — **Н. М.** № 6 отъ 29. III. 1923.

№ 143а. — Единъ полицейски старши стражарь съ двама стражари отъ Крушово отиватъ въ Бабино. Минавайки презъ Брѣзово и Доленци, на пжтя запитватъ Никола Марковски отъ с. Доленци, който си оралъ на нивата, какъвъ е по народность. Той, за да угоди, казва, че е „сърбинъ“. „Какъвъ сърбинъ, майку ти... защо лъжешъ, когато вси черкви и училища сж били български по-рано тукъ?“ Хващатъ го и му нанасятъ бой до смърть, защото лъжелъ.

Близу до тази сцена работилъ Димитъръ отъ с. Брѣзово. Той, пакъ за да угоди, само и само за да избѣгне боя, старшията като го запитва: „Шта си ти?“ той му казалъ — „българинъ“.— „И ти лъжешъ, тукъ нѣма българи, такива има само въ София“. Нанасятъ побой и на него до смърть. Следъ това отиватъ въ Бабино по работа служебна ужъ. Събира всички селяни и ги запитва, какво сж тѣ, ама преди туй имъ разправя случилото се съ двамата селяни отъ Доленци и отъ Брѣзово. Тогава единъ селянинъ, на име Блаже Секуловъ отъ сжщото село Бабино, за да имъ угоди казва: „Господине, ние за право не сме нито българи, нито сърби, ами македонци“. Още повече се разярилъ старшията, като чулъ македонци, и хващатъ го, бой, бой до смърть, като му казвалъ: „Да не су чисти македонски, майку ти“. Сигуръ очаквалъ да кажатъ стари сърби и кой знае какво още. Това е било по редъ изъ селата въ Битолско по тия времена.

Н. М. № 61 отъ 6. VI. 1924.

www.dlib.mk

№ 144. — И последниятъ сръбски жандаринъ иска всички граждани да го поздравляватъ съ „добрдан“. Ако нѣкой не му направи тая честь, трѣбва да знае, че ще намѣрятъ случай да го пребиятъ отъ бой въ нѣкой сръбски участъкъ. За такова нѣщо сж бити Мито Арнаудовъ, Лазаръ Константиновъ, Гьорче Чавдаровъ и много други — само въ едно село, Богданци.

Писмо отъ Гевгелий. — **М.** № 574 отъ 8. IX. 1928.

№ 145. — Когато нѣкой югославянски жандармъ, забутанъ нейде изъ планинитѣ, иска да прати на домашнитѣ си писмо, той, следъ като го напише, предава го на нѣкой селянинъ, който е длъженъ да измине често повече отъ 20 клм., за да предаде жандарското писмо...

*

Въ и около Галичникъ се подвизава единъ полицай, чийто жестоки подвизи нѣматъ подобни на себе си. Този великосръбски сатрапъ има чудновати прищѣвки. Той обича да се разхожда често съ конь изъ Галичникъ или изъ селата. Обаче, срещне ли по пѫтя си селяни, той веднага, безъ да се колебае, имъ заповѣдва да налѣгатъ по пѫтя, за да ги прескача съ коня си. Напоследъкъ нѣкои селяни се опитаха да се противопоставятъ на този полицай, но тѣ сж били бити безмилостно.

М. № 948 отъ 10. XII. 1929.

№ 146. — Въ Радовишъ положението е сжщо така тежко. Тамъ, по нареждането на Михайловичъ и Страняковичъ, тѣхнитѣ подчинени вършатъ страшни насилия. Джелатитѣ въ града ни сж: Брана Василевичъ, (околийски началникъ), единъ капитанъ отъ жандармерията и Георги Синабатъ, полицейски приставъ и водитель на „соколитѣ“ (юнашкото дружество). Тѣ биха безмилостно гражданитѣ Василъ Кръстевъ и Александъръ Купитановъ. Последниятъ отиде да се оплаче въ Бѣлградъ, но и това не го спаси, защото нарежданията идатъ отъ тамъ. И много други стари и млади, всѣки день опитватъ кундака на сръбския джелатъ.

Подполковникъ Страняковичъ отъ Щипъ и жандармерийскиятъ капитанъ отъ града ни винаги, когато ходятъ по обиски и за да нанасятъ побой, сж преоблѣчени въ подофицерска униформа и вършатъ сами лично страшнитѣ насилия.

Писмо отъ Радовишъ. — **М.** № 572 отъ 6. IX. 1928.

№ 147. — На 20 т. м. презъ нощьта подъ единъ дървенъ мостъ въ Прилепъ избухнал абомба, която не причинила никакви щети...

Радикалскиятъ депутатъ Василие Търбичъ въ една интерпелация до министъръ Корошецъ открито обвинява полицията,

www.dlib.mk

че е инсценирала „атентата“, за да хвърли въ затвора нарочени отъ нея лица...

Бомба въ Прилепъ. — **М.** № 459 отъ 23. IV. 1928.

№ 148. — Отъ едно писмо отъ Щипъ извличаме слѣднитѣ редове:

Въ Ново-Село срещу кжщата на Михайлови има фурна. Една нощь, преди тазгодишния Великдень, около 12 часа внезапно се пробужда фурнаджията, който е спалъ въ фурната, и вижда около себе си пламъкъ. Уплашенъ, изтичва вънъ и вика за помощь, колкото му държи гласъ. Веднага дохождатъ съсединтѣ и успѣватъ да угасятъ огъня на време, тъй че вредата е незначителна. Въ фурната, обаче, намиратъ голѣмо количество кърпи, напоени съ петролъ. Установено е било, че тѣзи кърпи сж били хвърлени отвънка, до като е спалъ фурнаджията, презъ дупкитѣ на кепенцитѣ.

Веднага на новоселци сж направили впечатление слѣднитѣ факти: 1) предъ фурната по-рано винаги е стоялъ стражарь, а тогава го нѣмало; 2) въпрѣки силното викане на фурнаджията, когото сж чули и най-далечнитѣ кжщи, не е дошелъ нито единъ отъ патрулитѣ, които постоянно, денемъ — нощемъ, кръстосватъ около „комитското село“.

На всички е било ясно, че се касае за единъ опитъ на сърбитѣ да изгорятъ Ново-Село, което смъртно мразятъ.

Горното заключение се потвърждава и отъ слѣднитѣ две обстоятелства. Разговаряйки преди това съ единъ щипянинъ, правниятъ референтъ на жупанията, най-висшиятъ чиновникъ въ областьта следъ жупана (такъвъ бѣше злодеятъ Преличъ въ Скопие) отпусналъ се и казалъ за щипския околийски началникъ Драгачевацъ: „Ова будала хоће да попали Ново Село“. Въ връзка съ това намѣрение на Драгачевацъ, което, разбира се, не е негово лично, наредено е било до всички чиновници (все сърби), които сж живѣели въ Ново-Село, да се преселятъ в ъграда. И действително, когато е запалена фурната, въ Ново-Село не е живѣелъ нито единъ сърбинъ.

Ако не се е пробудилъ на време фурнаджията, Ново-Село днесъ щѣше да бжде прахъ и пепель, защото кжщитѣ сж една до друга и дървени.

М. № 498 отъ 9. VI. 1928.

№ 149. — Въ с. Жупа-Селце, околия горнодебърска, на илинденската слава бѣхъ на гости у попъ Йована Поповичъ. Всички се радваха на моето посещение, а азъ отъ своя страна бѣхъ учтивъ и любезенъ къмъ всички. Напротивъ, подофицеръ отъ жандармерийския постъ Едебджа Лука Миловановичъ, силенъ и бѣсенъ, иска да се покаже предъ селянитѣ, че е „богъ на боговетѣ“ и че може да арестува дори и сждията. Той приближава грубо и иска

www.dlib.mk

отъ мене легитимация. Азъ учтиво му предадохъ своитѣ редовни документи. Жандармътъ-подофицеръ почна да вика и да ми крещи. Учтивостьта и молбитѣ не помогнаха, той иска на всѣка цена да се покаже силенъ и могжщъ предъ народа и съ жандарми, които държеха оржжието въ ржцетѣ си, ме арестува и ме закара подъ конвой?... Селянитѣ ужасени! Никой не смѣе думица да каже! Тѣ почти никога не се оплакватъ въ сжда противъ неправдата и тиранията. И кой ще се оплаче въ сжда, когато съ очитѣ си видѣха, че жандармътъ е по-голѣма власть и отъ сждията!

Ето такава е „свободата“ и „сигурностьта“ на югъ. Като се постжпва така съ единъ сждия, знае се, какво пъкъ теглятъ нещастнитѣ селяни“.

„Сега, зарича се сръбскиятъ сждия, азъ ще постжпвамъ енергично и строго по закона, ще браня своята честь и свобода, ще се разкриятъ интересни нѣща“.

Но още при първия опитъ да направи това ударя въ камъкъ: самовластниятъ сръбски подофицеръ въ Македония веднага намира благосклонни защитници въ редакцията на бѣлградскитѣ вестници, дори и на земледѣлскитѣ „Новости“, които отказватъ да напечататъ писмото на сждията. Той го изпраща на Прибичевичъ съ молба да го даде въ нѣкой хърватски вестникъ. Такава е одисеята на писмото додето стигне най-сетне до колонитѣ на в. „Obzor“.

Йованъ Косничъ, сждия при окржжния сждъ въ Суботица, „непринадлежащъ на никоя партия, възпитаникъ на сръбското училище още презъ време на турското владичество въ Македония“, комуто „българскитѣ комити“ убили чичо му въ загребския в. „**Obzor**“ отъ 25 септ. 1928.

№ 150. — ...Попитате ли нѣкой тетовецъ, гостиварецъ, кичевчанинъ или охрадчанинъ, какъ се пренасятъ стоки отъ Скопие до тѣхнитѣ мѣста и съ какви неволи е свързанъ този пжть, той ще ви разкаже такива работи, че ще помислите, какво става речь за нѣкоя азиатска полудива покрайнина.

Два примѣра сж достатъчни, за да се покаже, какъвъ покваренъ моралъ носи административниятъ персоналъ по този желѣзенъ пжть. Държавата, по известни съображения, е отхвърлила отъ себе си отговорностьта за праткитѣ, които частни лица пренасятъ по тази линия. Но въ замѣна натова тя е позволила да си служатъ съ съпровождачи. Така съ всѣка пратка стока пжтува въ вагона и по едно лице, което е длъжно да пази, щото стоката да не се загуби или развали отъ лошото време. Тѣзи съпровождачи въ повечето случаи сж или помощници на стопанина на стоката или самитѣ стопани. Скоро всички тръгватъ заедно. Но следъ изминаването на десетината сигурни километри и встжпването въ пусти и ненаселени баири край западната наша граница, въ отсжтствието на началникъ станцията, превозниятъ персоналъ върши най-безочливи сцени. Най-изгодно имъ е да съобщатъ на стопа-

www.dlib.mk

нина на стоката или на съпровождача на последната, на когото сж хвърлили око, че композицията е претоварена и че неговиятъ вагонъ може да остане на пжтя. И търговецътъ се очудва въ положението да остане самъ и безъ другари въ пустия и несигуренъ край. Не му остава друго, освенъ да почне преговори. И тѣзи преговори успѣватъ.

Предаването вагона на отдѣлнитѣ станции сжщо е свързано съ лични споразумения...

Другъ случай е още по-характеристиченъ за манталитета на лицата, които вършатъ превоза и оценката. Наскоро бѣ изпратена отъ Скопие за Тетова една партида жито. Между станцията Ханриево и Тетово отъ съпровождача турчинъ единъ служащъ по трена е поискалъ да му плати 100 динара подъ претекстъ, че ще разсѣче съ ножа си цѣлъ чувалъ жито. Когато съпровождачътъ отказалъ да му даде „новацъ", чиновникътъ изпълнилъ заканата си: съ единъ широкъ прорѣзъ разсипалъ цѣлъ чувалъ съ думитѣ: „Ето сега евтино ще ти костува"...

Неволята по желѣзния пжть Скопие-Охридъ. — в. **Трговински Гласник** — отъ 1. VII. 1923.

№ 151. — ...Нищо не можете да свършите предъ сръбскитѣ власти безъ рушветъ...

Турцитѣ въ Македония на подигравка разправятъ: „На сърбитѣ нито добъръ день можешъ да кажешъ, ако не платишъ. „Селямъ", кажешъ — динаръ, „алекюмъ-селямъ" — пакъ динаръ"...

Неджибъ Драга открито казвалъ на сърбитѣ, както пише „Република": „У васъ сърбитѣ нѣма мѣрка. У турцитѣ знаеше се, колко да се даде на кятипина, на башъ-кятипина, на каймакина, на мютесарифина и на валията. У сърбитѣ писарътъ не взима, а управительтъ — съ две ржце. Ако въведатъ такси, както въ турско време, всичко би вървѣло гладко!"

Рушветчилъка въ Македония. — **Н. М.** № 31 отъ 8. XI. 1923.

№ 152. — Въ Македония положението е лошо. Тамъ народътъ е недоволенъ.

Така говорятъ почтенитѣ хора. Така пишатъ и честнитѣ вестници. Отъ най-малкия до най-голѣмия чиновникъ виждатъ това зло. Пъкъ и шефоветѣ на обществената безопасность виждатъ това и отъ време на време обикалятъ Македония...

Обаче, нито държавницитѣ, нито шефоветѣ на обществената безопасность желаятъ да ни кажатъ, отъ кжде идва това голѣмо зло въ Македония и защо народътъ въ тази страна е недоволенъ. Ние ще обяснимъ това само съ единъ примѣръ.

Миналата година единъ влакъ, пренасяйки група жандарми, връщащи се отъ служба въ Македония, при Лесковацъ се ударилъ съ нѣколко вагона, пълни съ желѣзария. Загинали

www.dlib.mk

11 жандарми. Прехвърляйки тѣлата и дрехитѣ на тия жандарми, намѣрени сж половинъ милионъ динара. Само въ дрехитѣ на единъ полицейски стражарь били намѣрени 75,000 динара и то въ златни лири. Нека си представимъ какви ли суми сж се крили между нераненитѣ жандарми...

в. **Република** — Бѣлградъ — **Н. М.** № 21 отъ 31. VIII. 1923.

№ 153. — Извънредниятъ пратеникъ на финансовото министерство, който е ревизиралъ финансовото управление въ Велесъ, открилъ единъ дефицитъ отъ готови пари въ размѣръ 36,000 дин. и 100,000 въ разписки. Намѣрени сж и други 42,000 динара, дадени на велешкия касиеръ Чачић, който е злоупотрѣбилъ заедно съ горнитѣ суми...

Поради връзки съ виши чиновници въ Скопие, не му е правена никаква ревизия, а на неговия началникъ, който се опиталъ да му направи такава, съ револверъ въ ржка казалъ:

„Който ме пипне, ще го убия като куче".

Чачић е познатъ като страстенъ пушачъ, женкарь и комарджия....

в. **Слобода** — Скопие — № 66 отъ 1923.

№ 154. — На една гара въ Македония единъ народенъ представитель, бѣлградчанинъ, чакайки влака за Бѣлградъ, изслушва последнитѣ обяснения на селянитѣ върху положението въ страната. Селянитѣ, като селяни, се оплакватъ и подсѣщатъ за изборнитѣ обещания досежно намаляването на данъцитѣ. Депутатътъ ги запитва, дали сж доволни отъ промѣнитѣ въ полицията. Селянитѣ му отговарятъ: — Знаемъ, какъ е, господине; властьта си е власть, трѣбва по-малко да взима бакшишъ. Това го имаше и въ турско време. Само се знаеше редъ: колко се дава на голѣми и колко на по-малки. Ама сега е цѣла мжка: не се знае редъ. А ние сме хора неучени, та за насъ това е голѣма беда"...

в. **Ослобођење** — сръбски вестникъ, органъ на Пашичевото крило въ сръбската радикална партия, отъ 15 ян. 1928.

№ 155. — Единъ читатель пише на сръбския в. „Правда": „Още въ началото на месецъ априлъ, единъ аграренъ шефъ въ Македония е взелъ отъ финансовата управа сумата 30,000 динара срещу разни земедѣлчески работи. Отъ тази сума той далъ 12,000 динара на чиновницитѣ, а остатъка отъ 18,000 динара задържалъ у себе си. Щомъ настжпилъ срокътъ да оправдае сумитѣ, чиновницитѣ оправдали заетитѣ 12 хиляди динара. Обаче, тѣхниятъ шефъ и до днесъ не е можалъ да оправдае сумата отъ 18,000 динара. Знае се само, че веднъжъ въ нетрезвено състояние той показвалъ хилядарки на окржжавашитѣ го лица". „Трѣбва да се изтъкне, казва читательтъ на „Правда", че тоя шефъ е единъ отъ

www.dlib.mk

ония „културни чиновници и добри организатори“, които сж изпратени въ Македония, за да „реформиратъ управлението въ страната“.

М. № 541 отъ 31. VII. 1928.

№ 156. — По поводъ писаното въ брой 383 на в. „Македония“ въ отдѣла — бележки и отговори върху „Разпредѣление на блага“ искамъ да дамъ нѣкои допълнения. Въ бележката се казва :

„Тая година Македония ще произведе 810 милиона едролистни стръкове тютюнъ. . .“ и по-надолу:

„Благодарение на тежкитѣ, специални за него налози и на грабителството на облѣченитѣ въ власть разбойници — македонскиятъ производитель мизерствува и е докаранъ до просяшка тояга, което се признава и отъ сръбска страна“.

Кой се е ползувалъ въ миналото и настоящето отъ тѣзи блага се вижда отъ следното.

Воя Миловановичъ — бившъ управитель на държавния монополъ въ гр. Прилепъ, зап. поручикъ (по настоящемъ въ Велесъ, заемащъ пакъ горния постъ), при постжпването му въ гореозначената длъжность бѣше последенъ беднякъ. Въ последствие, обаче, завежда кжщата на Латина. Отглежда много птици, като кокошки и др., свине и пр., за смѣтка на ограбваното македонско население. Притежаваше маса безстопанствени ниви на избѣгали българи, които садѣше съ тютюнъ. И когато се оценява неговиятъ тютюнъ, самъ той влиза въ комисията по оценка на тютюна и се оценява, разбира се, на висока цена отъ 25—40 динара, като „най-доброкачественъ“ (презъ 1919—20 год), когато на македонското население се плаща отъ 8—12 динара. И кой обработваше всичкитѣ тѣзи заграбени ниви? Това бѣха негови подведомствени работници и работнички, които той използуваше по 3—4 дни безплатно. И онѣзи, които не се съгласяваха да изпълнятъ „заповѣдьта“ му, биваха уволнявани отъ работа.

Коста Стаменковичъ — инспекторъ по оценката на тютюна въ Прилепъ презъ 1920—22 год., немилостиво тормозѣше населението съ купуването на тютюнитѣ. Често се явяваха при него жени, които протестираха съ сълзи на очи противъ купуването на низки цени тютюна. Но той се обръщаше къмъ тѣхъ съ думитѣ: „Ако искате по-голѣми цени, идете въ България да ви плащатъ“.

Мико Станковичъ, дѣловодитель въ монопола. И той, както Воя Миловановичъ, ходѣше отначало съ царвули и бричове, а въ последствие е милионеръ.

Василие Търбичъ, по настоящемъ народенъ представитель въ Скупщината. Притежатель на мѣстностьта „Али Чаиръ“, Прилепско, произвеждаше тютюнъ, обработванъ отъ поробеното македонско население, което не вижда плода на своя трудъ. Нѣма човѣкъ въ Прилепска околия да не знае на каква цена се оценяватъ неговитѣ тютюни, особено пъкъ сега, когато е народенъ

www.dlib.mk

представитель. Населението отъ село Църнилище сж сжщински негови роби. И който се опита да откаже на неговитѣ заповѣди, бива наказванъ.

Стефановичъ и Джамбазовичъ, бивши околийски началници въ Прилепъ, а сегашни експлоататори на македонското население на тютюнъ.

Това сж само брънка отъ голѣмата верига на експлоататори надъ нещастното население въ Македония отъ страна на облѣчени въ власть разбойници.

Ограбването на народа въ Македония. — **М.** № 389 отъ 27 I. 1928.

№ 157. — Бѣлградскитѣ вестници отъ 29 септември съобщаватъ за единъ много интересенъ процесъ, който се е гледалъ на 28 м. м. отъ първостепенния сждъ въ Скопие.

Една сутринь, презъ януарий тая година, по улицитѣ на Скопие било разлепено едно открито писмо до началника на мѣстната контрола въ града Ново Вукеличъ отъ неговия „добъръ познайникъ“ Стоянъ Чосовичъ, бившъ юристконсилтъ въ министерството на аграрнитѣ реформи, сега пенсионеръ.

Преди 20 и повече години Чосовичъ билъ полицейски чиновникъ, а Вукеличъ гимназистъ въ Ужица. Вукеличъ билъ последенъ сиромахъ и се хранѣлъ съ царевичникъ и качамакъ. Днесъ Вукеличъ притежавалъ две кжщи въ Скопие, две въ Цетина, една въ Шкодра и две въ Ипекъ. . . Припомняйки му това, Чосовичъ пита въ писмото си Вукелича да му обясни, какъ е дошелъ до тоя имотъ — дали е продалъ имота на баща си, мираза на жена си или е спечелилъ въ търговия или отъ лотария?

Засегнатъ отъ това писмо, Вукеличъ е далъ подъ сждъ обвинителя си по закона за печата, задето той съ „клеветата“ си искалъ да го омаловажи и да убие престижа му, като го обвинява въ корупционизъмъ. За накърнената си честь Вукеличъ искалъ отъ сжда най-строго наказание за „клеветника“ и 50,000 динара обезщетение. . .

Чосовичъ въ дълга защита, изнесълъ много обвинения срещу Вукелича и съ документи доказалъ нечистия произходъ на неговитѣ богатства. Вукеличъ получавалъ незаконно 90,000 динара годишно отъ разни учреждения, отъ „областьта“ за 10 месеци получилъ 16,000 динара „хонораръ“, отъ бюджета на скопската община 9,000, отъ гостиварската община 3,000 и отъ нѣколко други по нѣколко хиляди все като хонорари за даване „съвети“, сжщо така по 1,000 динара месечно отъ театъра, а отъ мартъ тая година по 1,500 съ право и на безплатна ложа. Извънъ това Вукеличъ си доставялъ приходи и отъ подкупи за издаване на визи и на незаконни финансови документи. . .

Сждътъ отхвърлилъ иска на Вукеличъ за обезщетение, намѣрилъ, че обвиненията си Чосовичъ е доказалъ и за това въ случая нѣма клевета и само за обидата, която съдържалъ пасажа въ писмото му, въ който се говори за бедственото минало на

www.dlib.mk

Вукделича, осждилъ Чосовича на 15 дни затворъ и 400 динара сждебни разноски.

Доказанитѣ изобличения на Чосовича за подкупничеството и покварата на висшия сръбски чиновникъ въ Македония, както отбелязва в. Време, били посрещани съ буренъ смѣхъ отъ публиката. . . .

Тия, които обиратъ македонското население. — **М.** № 594 отъ 1. X. 28.

№ 158. — На нѣколко пжти тукъ полицията прави масови обиски. Преди известно време бѣ блокирала и обискирала цѣлата махала „Койникъ“. Презъ сжщото време сж станали обиски и въ Гевгели и другаде. Това стана презъ нощьта, къмъ 8 часа. Всички ония, които бѣха заварени по дюкяни и кафенета, не бѣха пуснати да си отидатъ по домоветѣ, а трѣбваше да спятъ, кждето сж се намирали. А онѣзи, които сж се случили на улицата, бѣха бити отъ полицията. Такива сж Алексо Галабчаротъ, Трайко Ракотъ, Киро Ваневъ и други двама. Следъ нѣколко дена станаха и други масови обиски. Между другитѣ, обискирани бѣха и кжщитѣ на ренегатитѣ Форо Ивчевъ и Димко Крепиевъ. Право си казва македонецътъ: „Море, македонецъ ли си, и иконата на св. Сава да носишъ, нѣма нито единъ сърбинъ да се приближи и цѣлуне иконата“. Това е единъ добъръ урокъ за ренегатитѣ.

Дълго време разкопаваха единъ затрупанъ кладенецъ, за да търсятъ кости на убити сръбски войници. Единъ турчинъ съобщилъ на властитѣ, какво велешкиятъ гражданинъ Босата презъ 1915 г. билъ избивалъ отстжпващитѣ сръбски войници и ги пушалъ въ кладенеца. Босата бѣ арестуванъ и подложенъ на страшни мжчения. И понеже въ кладенеца нищо не бѣ намѣрено, обвиниха го, че не си билъ платилъ порезитѣ!

Бити бѣха и двама граждани, чиито кжщи сж надъ желѣзопжтната линия. Обвиняватъ ги, че хвърляли камъни върху стражата, която пази линията! Сжщото се случи и съ гражданина П. Пешовъ. А въ селата побоищата сж обикновено всѣкидневно явление. . . .

Още за терора въ Велесъ. — Изъ едно писмо. — **Мак. д.** № 58 отъ 25 ян. 1928 г., с. 6.

№ 159. — Пишатъ ни отъ Неготино:

Тукъ е забранено следъ 9 часа вечерьта човѣкъ да ходи по улицата.

На 13 т. м. имаше една сватба. Въ сжбота 12 с. м. вечерьта бѣха се събрали младежи да се повеселятъ и поиграятъ, поне за моментъ да забравятъ грижи и неволи. Имаше и възрастни хора — роднини и приятели. Къмъ 10 часа почнаха да се разотиватъ. Разбира се, толкова народъ не може да спи само въ една кжща. Нѣкои тръгнаха за дома, други пъкъ въ други кжщи, споредъ предварителното разпореждане на домакина.

www.dlib.mk

На улицата ги срѣща патраулътъ и ги откарва въ затвора. Така бѣха арестувани петнадесеть души и всички прекараха нощьта въ хладна стая, на пода всрѣдъ въшки и безъ всѣкакви покривки. На следующия день сутриньта въ срѣда сж ги „саслушали“ и всѣки плати по 55 динара глоба. Вадейки пари, едно момче отъ Кавадарци е казало: „Това е вжтрешенъ заемъ“. За тѣзи думи наказали го още съ три дена затворъ, та другъ пжть да не знае много.

Само глоби. — **Мак. д.** № 55 отъ 10. XII. 1927 г., с. 5—6.

№ 160. — Говорейки за убийството на Георги Ангюшевъ, д-ръ Павеличъ изтъква факта, че, нѣколко дни преди убийството, единъ стражарь заплашилъ Ангюшева съ думитѣ: „Ще ме запомнишъ“! Той изтъква сжщо, че Тома Коюмджиевъ, отъ Струмица, и Мане Джерамовъ, шивачъ отъ Щипъ, убити отъ придружаващитѣ ги стражари при „опитъ за бѣгство“, били съ вързани ржце.

La Mac. № 41 отъ 22. III. 1928.

№ 161. — . . . Сръбскиятъ тероръ... е взелъ напоследъкъ особено страхотни размѣри и форми. Цѣли семейства биватъ избивани отъ официалнитѣ и тайни агенти на сръбската власть. Такъвъ е случая, напримѣръ, съ Левковъ отъ с. Борово-бърдо, Кочанско. Арсени Левковъ е убитъ заедно съ жена му и синъ му Стаменъ. Сръбскитѣ жандари сж ги застреляли, а следъ това сж ги мушкали съ ножове. Нѣколко минути следъ това въ двора на кжщата на Арсени Левковъ е билъ застрелянъ и Ефтимъ Ангеловъ.

На 22 февруарий сж заклани — „като овци“, се казва въ писмото отъ Кочани — Никола Пауновъ, Димитъръ Пауновъ и Григоръ Стояновъ. Преди да бждатъ умъртвени, жертвитѣ сж били изтезавани, като сж ги слагали върху нѣкакъвъ дървенъ сандъкъ, приготвенъ специално за тази звѣрска операция, и сж ги биели безмилостно. Бити сж още деца и жени; особено жестоко е била бита 75-годишната баба Дафка. А кмета на с. Бѣли (Кочанско) Йорданъ Димитровъ Шоповъ е билъ закланъ съ сѣкира, следъ като му отрѣзали по-напредъ едната ржка и следъ като главата му била — както се казва въ писмото — „дѣлана като любеница“. . .

Нови доказателства за варварство. — **М.** № 466 отъ 1. V. 1928.

№ 162. — На 8. VIII. н. г., надвечерь, е убитъ Маноилъ Илиевъ отъ с. Груинци, Босилеградско. Убийството е извършено по невиждано звѣрски начинъ, следъ като е билъ скопенъ. Убитъ е въ време на завръщането му за дома, идещъ отъ с. Изворъ, гдето е билъ презъ дена въ помощь при вършитбата на бабалъка си Анастасъ Спасовъ. Вината му е била, че е българинъ и поискалъ да защити семейната честь на родътъ си, частно тая на стринка си — 52 годишна жена. . .

www.dlib.mk

На 25 с. м. е убитъ сжщо тъй звѣрски младежътъ Евтимъ Стоянчевъ отъ с. Ресенъ, Босилеградско. При умъртвяването му сж изрѣзани единъ по единъ пръститѣ, носа, ушитѣ, извадени очитѣ, а въ дупкитѣ имъ поставени куршуми...

Съобщение отъ Върховния комитетъ на бѣжанцитѣ отъ западнитѣ покрайнини. — **М.** № 578 отъ 13. IX. 28.

№ 163. — Какъ Радичъ да не нарича Бѣлградъ „батинашки“ („батина“ значи тояга — б. р.), когато въ 1919 г. лично е битъ отъ органитѣ на нашата власть. Били сж го комисарьтъ Соколовичъ и Милошъ Момировичъ, тогава началникъ на полицията (въ Загребъ — б. р). Последниятъ самъ това ми разказа. Каза ми, че се чуди, какъ е останалъ Радичъ живъ отъ бой. Поднаредникътъ (младши подофицеръ—б. р.) така го е измжчвалъ и злопоставялъ, щото всички сж вѣрвали, че нѣма да остане живъ. Радичъ това криеше, като че ли го бѣше срамъ, а азъ мълчехъ, докато той бѣше живъ, щадейки неговата чувствителность. Сега открито го казвамъ, за да се знае, защо Радичъ бѣше противъ „батинашитѣ“.

Д-ръ Момчило Иваничъ, бившъ редакторъ на в. Радикал — Бѣлградъ — на публично събрание въ Ягодина, 30. IX. 1928. — **Obzor** — Загребъ — отъ 2. X. 1928.

№ 164а. — Две чирачета отъ Суботица, останали безъ срѣдства за живѣене поради фалита на тѣхния господарь, се отнесли до полицията въ Суботица и помолили да имъ се даде безплатенъ билетъ за връщане въ Бѣлградъ. Вмѣсто да стори това, полицията ги изпраща, придружени отъ единъ стражарь, на бѣлградската префектура, за да бждатъ предадени на дружеството „Привредник“. Но бѣлградската полиция ги затворила въ „Главняча“ и, щомъ настжпила нощьта, единъ чиновникъ се вмъкналъ въ тѣхната келия и ги изнасилилъ. И други чиновници слѣзли и ги изнасилили 5—6 пжти. Вследствие на тѣзи жестокости, на другия день двете нещастни деца били наполовина мъртви — тежко заразени. Когато тѣ ревали и охкали отъ болки, стражарьтъ, който вардѣлъ на вратата, влѣзълъ въ келията и ги билъ до смърть, за да имъ попрѣчи „да викатъ, като че имъ дератъ кожата“.

*

№ 164б. — Познавайки страшната слава на „Главняча“, мнозина граждани сж били заплашвани, че ще бждатъ тамъ водени, ако не изсипятъ известна сума въ ржцетѣ на полицията. Така сж били изложени нѣколко случая, при които жертва сж били мирни граждани. Връщайки се, придружени отъ сестритѣ си, отъ театъръ, единъ стражарь имъ препрѣчилъ пжтя и настоявалъ да отведе дамата (сестрата) на „санитаренъ прегледъ“ въ префектурата (въпрѣки фачта, че никога лѣкарь не е изследвалъ запрѣнитѣ, както доказватъ депутатитѣ съ факти на ржка). Гражда-

www.dlib.mk

нитѣ протестиратъ, легитимиратъ се, но нищо не помага; най-на „Daily News“ на Балканитѣ.

Фактитѣ, изнесени въ №№ 164а и 164б сж извлѣчени отъ „Страхотнитѣ“ факти, изнесени въ заседанието на Скупщината и изпълващи цѣли 3 колони на бѣлградския в. Политика отъ онова време. — **La Mac.** № 40 отъ 15. III. 1928.

№ 165. — Скопскиятъ в. „Вардар“, въ броя си отъ 10. III. съобщава, че преди известно време, скопски търговци пжтували отъ Охридъ за Битоля и по пжтя били спрѣни отъ единъ комендантъ за легитимации. На очудването на търговцитѣ, комендантътъ отговорилъ: „Бога ми, тука да дойде и самъ Павле Радичъ, министъръ на вжтрешнитѣ работи, и той трѣбва да представи легитимация“.

Н. М. № 152 отъ 26. III. 926.

№ 166. — ... За да отидешъ въ кое да е село или градъ, и въ най-близкитѣ, трѣбва да вземешъ „дозвола“; въ нея ти е писано въ кое село ще отидешъ, кой день ще бждешъ тамъ, по каква работа отивашъ. Щомъ пристигнешъ, трѣбва съ тази дозвола да се явишъ въ участъка.

Писмо отъ Гевгелий. — **М.** № 574 отъ 8. IX. 1928.

№ 167. — По всички пжтища и шосета, на всѣки три-четири километра има пандурски постове, които търсятъ отъ всѣкиго да се легитимира. Свободно стрелятъ по всѣкиго, който минава по пресѣкитѣ или върви вънъ отъ пжтя...

Писмо отъ Скопие. — **М.** № 307 отъ 19. X. 1928.

№ 168. — За да отидете отъ едно село въ друго, трѣбва позволително („дозвола“), което носи 4 подписа отъ общината и 2 отъ окол. управление. Едно позволително струва най-малко 90 динара съ различнитѣ рушвети и важи за 15 дни. Трѣбва да имате позволително, защото инакъ не можете да се движите, последниятъ стражарь ви хвърля въ затвора и не знаете, кога ще излѣзете.

Тѣзи грабители, които дойдоха съ опинци въ 1912 г. и ни наричаха „газди“, защото носѣхме обуща, грабятъ безъ свѣнъ нещастнитѣ селяни и не преставатъ да псуватъ нашата „бугарашка майка“ и да ни потискатъ свирепо. Нашето нещастие не може да се опише. Негодуване кипи въ насъ. Ахъ, ако не трѣбваше да мислиме за нашитѣ жени и деца!...

Писмо отъ Кочани. — **La Mac.** № 60 отъ 3. VIII. 1928.

№ 169. — Грабежътъ е единственото занаятие на представителитѣ на властьта въ Македония.

Отъ тѣхъ цѣли села пищатъ и страдатъ и нѣма срѣдства да

www.dlib.mk

се подчинятъ на закона. Всички се разбиратъ помежду си. Едни отъ тѣхъ иматъ коне, други файтони, трети чифлици, четвърти пълни пръсти съ пръстени, като търговци.

Старитѣ македонци разправятъ, че подъ турцитѣ не сж били така слабо защитени и не гарантирани за живота си. И за най-малката услуга въ окржга, общината или окол. управление трѣбва да се даде добро възнаграждение. Мжчно може да се направи разлика между секретаря, писаря и околийския началникъ. На тия длъжности има поставени сжщински бандити. Секретарьтъ въ Иваньевци е настоящъ разбойникъ. Въ Гявато сжщо. Началникътъ Стефановичъ въ Прилепъ нѣма нищо свето за себе си. Той е единъ бандитъ, готовъ на всичко. На една ног астоятъ съ него и ония въ битолската, крушевската и кичевската околии. За златна лира свършватъ всѣкакви работи, нито има постжпка, отъ която биха се засрамили.

На чело на жупанството стои едно отъ най-неспособнитѣ лица, които е могла да роди Шумадия.

Д-ръ Драгутинъ Д. Иконичъ. — Въ земята на плача и нещастията. — в. **Република** — Бѣлградъ — отъ 28. III. 1923.

№ 170. — Най-страшна е тѣхната (на сърбитѣ) тактика въ Македония. Цѣлото население тамъ казва, че му е било по-добре подъ турцитѣ. Македонцитѣ не сж никакви сърби, сега искатъ съ сила да ги посърбятъ. Сръбскитѣ чиновници въ Македония се отдаватъ на страшни и неограничени грабежи. Който се опита да се оплаче, бива така изтезаванъ, че втори пжть не смѣе да стори това, нито да осжжда. Има случаи, когато чиновници, преоблѣчени като комитаджии, завличатъ рогатия добитъкъ и овцетѣ и ги вкарватъ въ дворищата на висши чиновници, а на селянитѣ казватъ, че добитъкътъ билъ отвлѣченъ отъ български четници.

Edith Durham — „Хърватско подъ сърбитѣ“ — въ сп. Foreign Affairs — окт. 1923. — Авторката лично се е запознала съ положението на Балкана. Написала е нѣколко книги, между които и книгата „Балканската война като прелюдия на всеобщата“.

№ 171. — Чиновничеството е събрано отъ колъ и вжже. Има между тѣхъ и такива, които би трѣбвало да бждатъ въ затворитѣ, но сж фаворизирани отъ правителството, защото му събиратъ гласове. Помагатъ на тиранията, защото се боятъ отъ затвора. . .

Настасъ Петровичъ, радикалъ-отцепникъ, бившъ министъръ на вжтр. работи, въ следобѣдното заседание на Скупщината въ Бѣлградъ на 5. III. 1928, взелъ думата следъ изложението на д-ръ Анте Корошецъ, м-ръ на вжтрешнитѣ работи, който между другото се опиталъ да защити сръбската полиция въ Македония. — **М.** № 425 отъ 12. III. 1928.

www.dlib.mk

№ 172. — По мѣстата, дето е миналъ Корошецъ, не е узналъ факта, че началникътъ на единъ жандармерийски постъ е суспендиралъ властьта на председателя и кмета и е вършилъ злоупотрѣбления за лична облага. Съ ангария му носили дърва и ги продавалъ за лични разходи. По селата му събирали хубави булки и му ги пращали въ поста.

в. **Novosti** — Загребъ — отъ 15 май 1928.

№ 173. — ...Ето какъ описва положението въ Македония самиятъ подпредседатель на Скупщината Куюнджичъ, избранъ за народенъ представитель въ Скопския окржгъ. Г-нъ Куюнджичъ е сърбинъ отъ Плевле, градъ въ нѣкогашния Новопазарски санджакъ. Въ Македония е служилъ като сръбски учитель още презъ турския режимъ, така че много добре познава Македония... Той е виденъ членъ на една отъ правителственитѣ партии — демократическата.

Г-нъ Куюнджичъ е говорилъ на тема: „Управлението и администрацията въ южна Сърбия". Той започналъ своята сказка, споредъ в. Политика, така: „Югъ (Македония — н. б.) е богатъ, но народътъ е беденъ. Докато не знаете, какви сж управлението и администр. на югъ, не можете да си представите какво е положението тамъ". По-нататъкъ, пакъ споредъ „Политика", казалъ. „Не може да се очаква отъ селянина да развие максимална работоспособность, когато не е сигуренъ за живота си, когато постоянно го подозиратъ и вмъкватъ въ разни афери. Въ селото властьта сж секретарь-бирникътъ и жандаръть. Чиновници сж само онѣзи, които въ никой случай не би трѣбвало да бждатъ такива. Тѣ съ единъ замахъ постигатъ цѣли богатства. Доле (въ Македония — б. н.) се отива като на печалба. Добросъвѣстнитѣ чиновници отъ тамъ бѣгатъ. Между началницитѣ има най-обикновени типове, които сж ограбвали и гражданитѣ и държавата. Съ паспортитѣ се търгува. Такива се даватъ само на привилегировани адвокати. За паспорти на мжжетѣ се плаща 5000 динара (таксата е около 120 дин. — б. н.), а за такива на женитѣ — 3000 динара. Народътъ гледа своитѣ началници, какъ устройватъ орги и грабятъ. За околийски началници се назначаватъ обикновени калфи. Запитанъ, какво се прави на културното поле въ неговата околия, единъ околийски началникъ отговорилъ, че въ неговата околия нѣмало никакво културно поле, и имало само Овче поле и Ежово поле".

Жандармитѣ сж първата и последната, и най-страшната, власть на село. Тѣ взиматъ данъкъ отъ селянитѣ. Колкото сж посвирепи, толкова повече се ценятъ отъ своитѣ началници...

Най-краснорѣчивото опровержение. — **М.** № 618 отъ 31. X. 1928.

№ 174. — На **„Il Giornale d'Italia"** (Римъ, 16. V.) съобщаватъ отъ Загребъ:

www.dlib.mk

„Бѣлградскиятъ в. „Политика“ писа напоследъкъ че въ Скопие ще се разгледатъ 1792 дѣла противъ държавни чиновници. Тия дѣла сж заведени възъ основа на закона за корупцията. По тоя поводъ **„Jutarnji list“** обнародва уводна статия, въ която, между другото, се казва:

„Прочее, въ тия области ще бждатъ разгледани около 4000 дѣла за корупция и ще има може би толкова обвиняеми държавни и общински чиновници. Достатъчно е да се знае само това, за да се види какъвъ страшенъ режимъ е билъ поддържанъ отъ политическитѣ партии въ южнитѣ области. Отъ това се вижда, че въ тия области сж били изпращани най-лошавитѣ хора, че тамъ се е изпращала истинската утайка на обществото съ единствената цель да се даде възможность на партиитѣ да действуватъ чрезъ тия хора, както си искатъ. За това не трѣбва да се очудваме, ако положението въ тия области е сега такова, каквото го виждаме. Сега е ясно, че въ всѣко държавно и общинско учреждение е имало престжпници, които, използувайки своето положение сж ограбвали тоя народъ.

Сигурно, това е всичкото. Не сж били открити всички престжпления, и презъ миналитѣ режими мнозина виновници сж избѣгнали правосждието. Тукъ не се обхващатъ другитѣ престжпления, които не попадатъ подъ ударитѣ на закона за корупцията“.

Кражбитѣ въ Македония.
— **М.** № 783 отъ 22. V. 1929.

№ 175. — Оня, който иска да види, какво е положението въ Македония, най-добре е да отиде въ Битоля — единъ центъръ безъ съобщения, безъ контролъ и свърталище на страшни разбойничетва и тероръ, какъвто не е запомненъ даже презъ Хамидовия режимъ. Полуинтелигентниятъ министъръ Максимовичъ е повѣрилъ тоя край на неврастеника и паралитикъ Будимиръ Борисавльевичъ. Последниятъ заедно съ затлъстѣлитѣ полицаи представляватъ Шумадия въ Битолско и сж официални „качаци“. Наистина, и другитѣ македонски окржзи не стоятъ по-горе, обаче, Битолскиятъ окржгъ отдавна е надминалъ Брѣгалница.

Тукъ нѣма никаква сигурность. Всѣки, който се съпротиви на разбойничеството на полицията, се обявява за „бугарашъ“ и се преследва до край.

Домътъ на Битолското жупанство е известенъ като свърталище на скитници, шпиони и агенти. Тамъ се клеветятъ най-добритѣ граждани, биятъ се най-честнитѣ хора и се кроятъ нападения срещу имота на измжчения македонецъ. Това е центъръ на сърбизацията. А това значи центъръ на кражбитѣ и грабежитѣ.

Земята на беговетѣ е разграбена и подѣлена между новитѣ бегове отъ християнска вѣра, които цѣлъ день играятъ карти по кафенетата и подслушватъ кой какво говори. За тази служба скжпо се плаща. Сръбското име отвращава всички, защото тукъ Шумадия е изпратила най-гадното си „гюбре“.

www.dlib.mk

День не се минава да не бѣгатъ хора — кой за Австрия, кой за Америка. Граждани бѣгатъ, както и селяни, само за да спасятъ живота си.

Грабежитѣ се вършатъ по единъ строго начертанъ планъ, който само очевидцитѣ могатъ да разбератъ.

Самата власть служи за ятакъ на нелегалнитѣ. Недавна между книжата на единъ убитъ комита е намѣрено свидетелство отъ полицията, споредъ което убитиятъ ималъ право да носи оржжие и свободно да се движи изъ окржга. Жандармерийскиятъ офицеръ, който направилъ това откритие, насмалко щѣлъ да бжде убитъ. На срѣдата имало единъ ятакъ, който спечелилъ нѣколко чифлици, радикалствувайки и сърбеейки се.

Никаква административна услуга не може да се извърши на гражданитѣ безъ 10—15 наполеона. Всички чиновници си дѣлятъ плячката.

Тукъ животътъ нѣма никаква стойность. За най-малка вина се отплаща съ камата. Преди нѣколко дни тукъ биде докаранъ въ единъ участъкъ единъ крайно почтенъ човѣкъ съ университетско образование и буквално пребитъ. Той е виновенъ, задето не е радикалъ и задето не може да търпи това, що се върши въ името на Сърбия.

Въ Прилепъ на чело на околията стои единъ обикновенъ разбойникъ. Не се минава день той да не бие нѣкой гражданинъ. Той е защищаванъ отъ Василие Търбичъ и жупана Борисавльевичъ. Първиятъ отдавна е познатъ като харамия на цѣлия край. Той доби грамадно богатство съ грабежи. Тамъ Търбичъ е законъ и конституция. Той върши най-скандални работи, затваря и пуска отъ затвора само за пари. Той закупва чифлици и, като даде 100—200 динара капаро, тапията взима съ кама. Ако стопанинътъ поиска остатъка отъ паритѣ, бива обявенъ за „бугарашъ“. И твърде често тоя стопанинъ мръква безъ да съмне.

Битолската область не знае що е свобода. Изъ окржга обикалятъ разни банди, подържани и защищавани отъ властьта. Бандитѣ си иматъ свои зони. Въ Прилепъ Търбичъ господствува. „Качацитѣ“ идватъ чакъ въ Битоля на отмора и почивка. Тамъ тѣ се срѣщатъ съ органитѣ на полицията. Това е невѣроятно, обаче, е фактъ.

Всѣки, който иска да се награби и обогати бърже, нека отиде въ Македония. Обаче, за това той трѣбва да бжде радикалъ и „добъръ сърбинъ“. Това сж необходимитѣ качества, за да има пълна свобода, да закржгли имота си и да граби чужди чифлици.

Наистина, има и добри чиновници, обаче тѣхното влияние не се усѣща и не се вижда. Тѣхната почтеность едва имъ създава условия за животъ. Който е по-безскрупуленъ, той повече напредва. Това могатъ да засвидетелствуватъ съ десетки хиляди нещастни македонци отъ битолския окржгъ.

Положението въ Битолско. — в. **Република** — Бѣлградъ — отъ 15. II. 1925.

www.dlib.mk

№ 176. — На 25 т. м. първостепенният сѫдъ въ Скопие е започналъ да разглежда дѣлото, заведено противъ сръбскитѣ жандарми, които миналата година презъ юлий премазаха отъ бой 27 невинни българи отъ селата Булачани и Любанци, Скопска Църна гора.

Процесътъ, както отбелязаха и сръбскитѣ вестници, възбужда живъ интересъ срѣдъ населението. Още рано сутриньта дворътъ на сѫда билъ препълненъ съ селяни отъ Булачани и Любанци. По-късно прииждали на групи и граждани. Сѫдебната зала била натъпкана най-вече съ селяни, които заели първитѣ мѣста. Мнозина стояли при вратата и въ коридора.

Процесътъ щѣлъ да трае навѣрно повече дни, защото срещу сръбскитѣ жандарми били заведени 12 отдѣлни дѣла за 12 престѫпления. Отъ 27-тѣ бити селяни сѫ подали оплакване само 6 души. Свидетелитѣ сѫ 47 души отъ двѣтѣ страни.

Обвиняеми сѫ жандармерийскиятъ фелдфебелъ Сима Бобаръ, командиръ на любанския жандармерийски постъ, ефрейторътъ Никола Матичъ и бившитѣ жандарми Реджебъ Мустафа и Абасъ Реджебъ. Третиятъ побойникъ, жандармътъ Алилъ Мустафа, е падналь въ сражение съ комититѣ.

Пръвъ е билъ разпитанъ кметътъ на любанската община Илия Георгиевъ, който разправя, какъ на 25. VII. м. г. въ Любанци пристигнали поменатитѣ сръбски жандарми, извикали го въ кафенето, заповѣдали му да събере нѣколцина селяни и да донесе хлѣбъ за жандармитѣ. Когато кметътъ се върналъ съ хлѣба и съ тримата дирени съселяни, жандармитѣ ги повели къмъ планината. Вънъ отъ селото, при една воденица, срещнали козарчето Ангелъ Бойковъ. Ефрейторътъ Никола Матичъ взелъ една върлина, простѣлъ го на земята и му нанесълъ десеть удара. На въпроса на селянитѣ, защо го бие, побойникътъ отговорилъ:

— За това, че не ми каза добъръ день!

— Удари му още десеть! — добавилъ фелдфебелътъ.

Побойницитѣ веднага изпълнили заповѣдьта. Председателътъ на любанската община се спусналъ да отърве детето, но жандармитѣ го хванали и му нанесли такъвъ побой, че го оставили полумъртавъ на земята. На сѫщия били изскубани мустащитѣ косъмъ по косъмъ. После нанесли побой и на кмета.

Бити сѫ били по най-звѣрски начинъ всички срещнати селяни мѫже, жени и деца, повече отъ 27 души. Пѫтьтъ отъ Булачани къмъ планината билъ усѣянъ съ окървавени и пребити, които не сѫ могли сами да се прибератъ въ село.

Показанията на потърпевшитѣ, които представили и лѣкарски свидетелства, били единодушно подкрепени отъ многобройнитѣ свидетели.

Побойницитѣ отрекли всички показания.

www.dlib.mk

— А кой е билъ тия хора? — пита председателътъ на сжда.

— Азъ не съмъ и не знамъ кой е — отговаря единъ отъ обвиняемитѣ.

*

... Всички свидетели, които сж продефилирали предъ сжда, обвиняватъ подсждимитѣ въ страшно звѣрство. Между това обвиняемитѣ отричали всичко:

— Не сме ги и виждали!

Седемдесетгодишниятъ старецъ отъ с. Любанци Станко Стойковъ разправилъ:

— Отидохъ при Шарковата воденица и легнахъ да поспя. Още не бѣхъ задрѣмалъ, ето че идатъ фелдфебелътъ Симонъ и неговитѣ жандарми. Щомъ м езабелязаха, извика ме да ида при него. Отидохъ и му подадохъ ржка да се ржкуваме, а той вмѣсто да се ржкува, почна да ми вика и да ме псува на Божия майка и да ме пита, де е войводата Величко. Отговорихъ му, че не знамъ, де е Величко и отде азъ да знамъ това, а фелдфебелътъ ми каза да легна. Нѣмаше що да правя — легнахъ, и тогава единъ ми притисна врата, други краката и ржцетѣ и фелдфебелътъ ми удари десеть тояги. Азъ почти изгубихъ съзнание отъ болки.

Старецътъ показва лѣкарско свидетелство, че е лежалъ боленъ 16 дни. При очната ставка казва на жандармитѣ:

— Отъ старъ човѣкъ, 75 годишенъ, да ядете месо, не съмъ азъ добитъкъ за хайдущитѣ, срамъ да ви яде!

— Какъ смѣешъ да ни наричашъ хайдуци? — протестиратъ жандармитѣ.

— Що?! нема това ви обижда? — обажда се адвокатътъ Грубичъ.

Кръстьо Кьосевъ, глухонѣмъ воденичарь, предъ чиято воденица сж се разиграли графни сцени, показва на сждитѣ още незарастнали рани и строшения си кракъ.

Стоилко Бадаревъ билъ сложенъ на една плоча по гръбъ и докато фелдфебелътъ Бобаръ му държалъ крака до главата, ефрейторътъ Матичъ го удрялъ съ тояга. — Димо Козаревъ, дошелъ на воденицата си при своето семейство, билъ грабнатъ отъ Бобара за врата, смъкнатъ на земята и жестоко битъ. Побойницитѣ си доставили садистическото удоволствие, биейки го, да го питатъ:

— Кои сж тия? — показвайки къмъ кмета и общинския председатель.

— Това сж нашиятъ председатель и кметътъ.

—Нека сега тѣ ти помогнатъ! викали злодейцитѣ и продължавали да го биятъ.

А като го оставили полумъртавъ, грабнали децата му.

Старият Бойко Райновъ разказва, че, щомъ го забелязалъ, фелдфебелътъ му извикалъ:

— Лѣгай! и го напсувалъ на Божия майка.

www.dlib.mk

Ефрейторътъ му стжпилъ на врата, други го хванали за ржцетѣ и за краката и до мъртво го били съ върлина. Следъ това набили и детето му Спасъ и продължили пжтя по рѣката, водейки предъ себе си и биейки непрекжснато председателя и кмета.

*

Третиятъ день на процеса по любанската афера започналъ съ разпита на Никола Чанкуловъ отъ с. Любанци.

Чанкуловъ разказва :

— Фелдфебелътъ Симонъ заповѣда на ефрейтора Гойко да отведе менъ, Венко Стояновъ и Петко Ортичевъ до Гюргинския манастиръ задъ Любанци, за да покажемъ бачилото. По пжтя намѣрихме Стойко Спасовъ, че жъне на нивата си. Ефрейторътъ Гойко го позна и, безъ да има причина, го повали на земята и му удари 25 тояги. Следъ това отидохме на Хайдушката чешма. Седнахме, отморихме се, похапнахме и уталожихме жаждата си. Изведнажъ ефрейторътъ Гойко ме извика да тръгна съ него. Защото е държавенъ човѣкъ, тръгнахъ, и той ме заведе до една вадичка. Щомъ стигнахме до вадата, той ме запита:

— Де е войводата Величко? Признай и кажи, де е!

— Не знамъ, де е Величко, — отговорихъ му. — Отде ще зная ?

Тогава Гойко извади канапъ отъ джоба си и направи „макари“ (примка), постави ги между пръститѣ на ржката ми и почна да ги затѣга.

(Примката „макара“, се състои отъ три успоредно поставени дръвчета, които се уплитатъ съ канапъ и когато канапътъ се затѣга, това причинява страшни болки. Тоя инструментъ на сръбската инквизиция не оставя никакви следи, освенъ слаби отоци, които бързо спадатъ).

Последниятъ тжжитель, Венко Стояновъ, описва сжщото мжчение съ „макари“ около пръститѣ, на които е билъ подложенъ. Стояновъ донесълъ въ сжда единъ такъвъ уредъ и показалъ действието му.

Свидетелътъ Петко Велковъ потвърдилъ показанията на първитѣ двама, че сж били измжчвани по тоя начинъ отъ ефрейтора.

Следъ завършване разпита на тжжителитѣ и свидетелитѣ, председателътъ на сжда далъ думата на гражданскитѣ истци. Пръвъ говорилъ адвокатътъ Йованъ Грубичъ.

„И днесъ се случва, казалъ Грубичъ, да не може човѣкъ да пжтува вънъ отъ града следъ 7 часа вечерьта, благодарение на това, че жандармитѣ, отъ които се очакваше безопасность, не отговориха на своята задача. Жандармерийскитѣ участъци въ Южна Сърбия сж крепости, оградени съ високи стени, отъ които ноще не излиза нито единъ жандармъ. Безбройни сж злодеянията, които се приписватъ на жандармитѣ. Миналата година банковиятъ чиновникъ Илия Чорбевъ бѣ битъ така немилостиво въ единъ участъкъ, че трѣбваше съ файтонъ да го заведатъ въ затвора. Побоятъ въ Любанци не е за това, че въ селото е дошелъ войво-

www.dlib.mk

дата Веляновъ или неговиятъ баща Велянъ, а само за да се разбие на всѣка цена тая опозиционна община. Величко по това време не е билъ тамъ.

Шумадийцитѣ не могатъ да свикнатъ да гледатъ на бившия екзархийски свѣтъ като на братя и приятели. . .

Възъ основа на доказаното отъ показанията на всички тжжители и свидетелитѣ-очевидци и на лѣкарскитѣ свидетелства, Грубичъ иска най-тежко наказание за побойницитѣ.

Другиятъ адвокатъ Григоръ Анастасовичъ, бившъ народенъ представитель отъ Скопие, добавилъ:

„Случаятъ отъ 25 юлий миналата година въ село Любанци възмути цѣлото обществено мнение въ страната ни и азъ се питамъ, дали наистина тоя народъ живѣе въ една правова държава, чиито закони сж въ състояние да накажатъ всѣко престжпление? Ако селянитѣ отъ Любанци сж престжпили закона, полицейската власть, а не жандармитѣ, е единствено компетентна да води следствието. А у насъ, въ Южна Сърбия, сжществува аномалията, жандармитѣ да бждатъ най-високата власть въ селото, пъкъ и тѣ сами разбраха, че е така и отъ тукъ дойде тоя побой. Днесъ въ културнитѣ страни се основаватъ дружества за защита на животнитѣ, докато у насъ властьта не е въ състояние да защити мирнитѣ граждани“.

Защитникътъ на обвиняемитѣ Мирко Шуньевичъ се опиталъ да отбие подозрението, че побоятъималъ политически характеръ. Въ процеса той виждалъ само зли намѣрения „да се увреди доброто име на държавата“.

На края подсждимитѣ поискали да се отложи процеса, за да се утвърди, че бащата на войводата Величко наистина е билъ тамъ по това време и за да се повикатъ още нѣкои свидетели, които щѣли да докажатъ алибито на ефрейтора Гойко.

Сждътъ уважилъ искането имъ и отложилъ процеса.

Страшнитѣ побоища въ Скопско. — **М.** № № 186 отъ 27. V.; 188 отъ 30. V.; 189 отъ 31. V. 1927.

№ 177а. — Доказателство за това, какъвъ е режимътъ, е фактътъ, че хората бѣгатъ отъ тамъ, а полицията имъ заповѣдва, да не смѣятъ да се върнатъ — добавя Павле Радичъ.

— Щомъ е така, ще изнесемъ, какво ни каза г. Давидовичъ.

— Азъ ще донеса писменитѣ заповѣди на полицията до гражданитѣ, да не смѣятъ да се върнатъ, казва П. Радичъ.

— Азъ ще донеса доказателства, че полицията убива хората, — заявява Прибичевичъ.

*

№ 177б. — „А знаете ли, какво азъ зная? — продължава Ст. Радичъ.—За жалость, зная го! Следъ процеса по убийството на ген. Ковачевичъ сж били викани хората, които били освободени, и полицията ги е прогонила отъ роднитѣ имъ мѣста и днесъ тия хора

www.dlib.mk

се скитатъ изъ цѣлата държава. Нѣкои отъ тия освободени сж били питани искатъ ли да отидатъ въ София и когато нѣкои казали, че искатъ, сж били убити. Прочие убити сж били ония, които сж освободени, защото не сж били виновни! А единъ отъ тѣхъ и днесъ скита и нѣма що да яде. И него сж питали, дали иска да отиде тамъ, а когато казалъ, че нѣма работа тамъ, дали сж му жандармъ, който го е съпроводилъ до Крагуевацъ и му казалъ да не смѣе да се върне назадъ, защото знае се, какво ще стане.

Заседание на Скупщината на 4. V. 1928. — **М.** № 471 отъ 7. V. 1928.

№ 178. — Презъ последнитѣ 10 месеци държавнитѣ чиновници (димата е за сръб. полиция — б. Ver.) сж станали още поголѣма неприятность. Моятъ паспортъ бѣ разглежданъ първо на границата, а следъ това пакъ го взе единъ стражарь въ влака, половинъ часъ преди да стигна въ Бѣлградъ. Когато стигнахъ на бѣлградската гара, трѣбваше да чакамъ половинъ часъ съ тълпа сънливи пѫтници въ мръсна и вонеща стая на желѣзничарското комисарство да ми се върне паспорта.

Всички тия шикании трѣбваше да претърпя още еднажъ: въ хотела. Вратарьтъ взе паспорта и ми искаше, съгласно заповѣдьта на полицията, името на моя баща и майка и още една фотография.

Това е лудость, лудостьта на Ориента, който създава все повече и повече длъжности въ една държава, която е въ тежко положение и то само затова, че преданностьта къмъ правителството при изборитѣ трѣбва да се възнагради съ даване на длъжность.

Мистеръ Геди, специаленъ дописникъ на **Daily Express** — Лондонъ. — Политика — Бѣлградъ — отъ 16. III. 1928.

— Минавайки презъ Скопие, азъ бѣхъ свидетель на едно безразборно обискиране и арестуване по улицитѣ на всички, които сж що-годе съмнителни въ очитѣ на уплашенитѣ полицаи. Него день арестуваха 40 души, нѣкои отъ които случайно сж се намирали близу до „бановината“, сградата кждето е банътъ. Между арестуванитѣ имаше и единъ американецъ, който еималъ редовни документи, но пакъ го арестуватъ като съмнителенъ. Възмутенъ отъ поведението на полицаитѣ, американецътъ се противѣше поради незаконното му арестуване, и въ борбата тѣ го дърпаха, блъскаха и изпокжсаха му дрехитѣ, издраскаха му лицето, задавайки му непрестанно въпроса: „Какво търсишъ въ Скопие, какво искашъ да научишъ?“

Писмо отъ Македония. — **М.** № 961 отъ 25. XII. 1929.

№ 179. — Преди нѣколко дена една телеграма отъ Бѣлградъ съобщи, че Кокановичъ, депутатъ отъ селската (Радичева)

www.dlib.mk

партия, е ударилъ плесница въ слупщинския тремъ на комисаровия секретарь на скупщинската полиция...

Господинъ Кокановичъ и другаритѣ му разказватъ, че правителството е предписало на полицията да назначи опредѣлени люде, които да подслушватъ на вратитѣ на стаитѣ, въ които парламентарнитѣ опозиционни групи държатъ своитѣ частни събрания и да докладватъ следъ това за всичко, що сж чули.

Отправяйки се къмъ стаята, дето селската парламентарна група (Радичевска — б. Ver.) имала частно заседание, г. Кокановичъ изненадалъ секретаря на скупщинската полиция, който билъ залепилъ ухото си на вратата. Възмутенъ, г. К. го хваналъ за гушата и съ силни плесници го изхвърлилъ вънъ отъ Скупщината.

Споредъ заявленията на депутатитѣ отъ Босна-Херцеговина, сжщиятъ секретарь билъ познатъ джелатъ, който измжчвалъ лично задържанитѣ въ комисарството въ Босна, гдето по-рано билъ на служба.

Въпрѣки протеститѣ на самитѣ депутати отъ правителствената мюсюлманска група, правителството отказало да замѣсти секретаря съ другъ чиновникъ, защото... той билъ способенъ шпионинъ.

Изявления отъ госп. Кокановичъ въ сръбскитѣ вестници въ връзка съ инцидента — **La Mac.** № 40 отъ 15. III. 1928.

№ 180. — Въ скупщинското заседание отъ 8. III. 1928 г. въпросътъ за полицейския режимъ въ Югославия... е билъ подигнатъ за четвърти пжть.

Скандалното е, че следъ разкритията, направени въ Скупщината, вмѣсто да подобри режима, началникътъ на политическата полиция г. Ачимовичъ е далъ въ вестнищитѣ едно „обяснение“, въ което напада и заплашва народния представитель Сава Косановичъ и неговитѣ другари, които сж критикували режима въ „Главняча“. Полицейскиятъ шефъ третира депутата като „бърборко“, „сополанъ“ и пр. и заявява, че е „твърде равнодушенъ накъмъ тѣзи „speechs“ въ Скупщината“ и че, ако отговаря, (адресувайки се не къмъ министра, а къмъ общественото мнение чрезъ вестницитѣ), прави го, защото въ неговото положение той дължи отговоръ на общественото мнение.

„Азъ ще се разправя съ г. Косановичъ по свой начинъ, не като чиновникъ, а като човѣкъ съ човѣкъ“, заявява шефътъ на полицията...

Ясно е, че министритѣ сж безпомощни предъ всемогжщата полиция, подкрепяна отъ офицерската лига и отъ „Бѣла ржка“. Г-нъ Чеда Радовичъ, предшественикъ на днешния министъръ на вжтрешнитѣ работи, бѣше заявилъ въ Скупщината всрѣдъ бурни викове и протести на опозицията, че той „не може да се мѣси въ работата и да заповѣдва на тайната полиция“.

www.dlib.mk

Днешният министър г. Корошец е още по-немощен. Това се потвърдява от следния факт, който г. Косановичъ е изнесъл въ Скупщината. Единъ баща се представилъ на министра на вжтрешнитѣ работи, за да се оплаче, задето неговиятъ синъ билъ битъ въ затвора. Г-нъ Корошецъ му далъ на разположение лѣкаря отъ префектурата и наредилъ да бжде придружаванъ отъ още единъ лѣкарь и въ тъмницата на префектурата да се намира при своя синъ.

Придруженъ отъ лѣкаритѣ, нещастниятъ баща се представилъ въ тъмницата, но били тримата изгонени, безъ да могатъ да проникнатъ въ затвора.

— Та какъвъ надзоръ може да упражнява министрътъ върху „Главняча", заявилъ чиновникътъ, къмъ когото се отнесли.

Полицията заплашва — **La Mac.** № 40 отъ 15. III. 1928.

№ 181. — Следъ това се минава къмъ предложението на С. Косановичъ, отъ демократитѣ отцепници, за изследване положението въ бѣлградското градоначалство. Косановичъ предлага да се произведе анкета. Той преди всичко изтъква, че въ чуждия печатъ се явяватъ отвреме-навреме страшни отзиви за скандалното положение въ бѣлградския затворъ Главняча.

Косановичъ развива следъ това предложението си, като описва ужаситѣ въ Главняча, кждето хората се оставятъ да измиратъ отъ болести и кждето разследванията се вършатъ нощемъ при пъленъ полицейски произволъ. За изнудване на признания тамъ служела една килия отъ камъкъ и бетонъ, въ която нѣмало нито дъски, нито столъ, и дето се пущала вода, когато билъ затварянъ нѣкой по часове и дни, докато не даде исканитѣ признания. Единъ затворенъ тамъ е билъ държанъ така — по признанието му въ сжда — четири дена. . .

Косановичъ посочва отговорностьта на всички чиновници въ Главняча за тия варварства, прочути и съ безподобния развратъ въ затвора, вършенъ отъ полицията. . .

Въ следобедното заседание взима думата г. Корошецъ, който признава, че „въ Главняча — както и на всѣкжде — могло да има нѣкои изстжпления и нарушения на закона". — Настава голѣмъ шумъ противъ тия думи на министра на вжтрешнитѣ работи.

Срѣдъ най-голѣмъ шумъ г. Корошецъ заявява, че не приема предложената анкета. — Скандалитѣ продължаватъ. . .

Полицията заплашва — **La Mac.** № 40 отъ 15. III. 1928.

№ 182. — Съобщаватъ ни отъ Леринско:

Потераджии отъ стара Гърция и бѣжанци, въоржжени съ автоматически пушки и бомби, сновѣли по селата да дирятъ ужъ комити, а въ сжщность, за да се хрантутятъ безплатно на гърба на българското население.

www.dlib.mk

Лесничеятъ Пападопулосъ, съ съгласието на другитѣ органи на властьта, взималъ отъ всѣка кжща по 150—500 драхми и после сж си дѣлили паритѣ.

Н. М. № 147 отъ 19. II. 1926.

№ 183. — Въ градъ Биглища (Албания) живѣе българинъ отъ с. Луврада, Костурско, Аргиръ Атанасовъ Нестимски, който се препитава отъ правене керемиди. Домашнитѣ му живѣятъ въ Хрупища, дето сж преселени съ останалитѣ жители на Луврада, още презъ 1906 г., когато гръцкитѣ андарти имъ опожариха селото. Презъ януарий тая година Атанасовъ пристига отъ Бигища въ Хрупища да отпразднува Коледа при домашнитѣ си.

Атанасовъ е дошелъ да се порадва на домашнитѣ си, политика никакъ не го интересува, говори само за занаята си. Но единъ день го повикватъ въ полицията, ужъ че билъ набеденъ, че е „изпратенъ отъ българския комитетъ въ Албания". Разбира се, че нито разпитътъ, нито обискътъ, който му билъ направенъ, не открили нищо подозрително. Документитѣ му се намиратъ редовни, и Атанасовъ освободенъ се връща при домашнитѣ си.

Но полицията дебне случая да си излѣе злобата върху невинния българинъ. . .

. . . Има едно нареждане, споредъ което опаснитѣ за държавата хора трѣбва да се отстраняватъ отъ родното мѣсто. И ето, единъ день мирниятъ албански керемидчия, който не иска да чуе да се говори предъ него за политика и който при това е куцъ съ единия си кракъ, викатъ въ полицията да отговаря за прегрѣшенията си противъ „реда и сигурностьта на страната" и за да бжде препратенъ направо отъ тамъ. . . на заточение въ островъ Критъ. Тамъ, въ града Ираклионъ, и до днесъ си оплаква днитѣ нещастниятъ българинъ, който има единчкиятъ грѣхъ, че е българинъ и че се е решилъ да дойде да види домашнитѣ си. . .

Гръцкиятъ тероръ въ Македония — въ Костурско. — **С. с.** № 54 отъ 17. VIII. 1927, с. 3—4.

№ 184. — Четохъ въ вестнищитѣ, че отъ цѣла Македония мѣстното население бѣгало въ България и се изтъква еднообразно, какво това заминаване се подхранвало отъ българското правителство. Това заминаване, обаче, нѣма никаква връзка съ нѣкаква акция отъ страна на българското правителство, но то е резултатъ на систематическитѣ преследвания и гонения, на които сж изложени тѣзи нещастници отъ страна на правителственитѣ органи, по инструкции на централното правителство въ Атина. Тѣзи нещастници се виждатъ принудени да се изселятъ. Истината по този въпросъ се състои въ следното: правителството — и бившето и настоящето — съгласно възгледитѣ на венизелизма по този въпросъ, е дало инструкции на разнитѣ органи на властьта въ Македония, щото „на всѣка цена" да бждатъ изпждени въ Бъл-

www.dlib.mk

гария мѣстнитѣ славянски жители. За прикриване на тази престжпна политика и на престжпленията, които ще бждатъ извършени за прилагане на тази престжпна политика, се разпространява оправданието, баснята, че това се върши за това, защото изпжждантѣ имали български чувства, българско съзнание и убеждение.

в. Скрипъ. — **М.** № 325 отъ 11. XI. 1927.

№ 185. — Инцидентътъ съ полицейския приставъ въ гр. Драма, който, стреляйки безъ причина съ револвера си всрѣдъ улицата, наранилъ мирни граждани, които си отивали по работа, не е нито пръвъ, нито пъкъ ще остане последенъ случай за яничерството, което се проявява въ новитѣ земи, особено отъ страна на нисшитѣ органи на администрацията и на реда. Наистина, поведението на нѣкои отъ тѣхъ въ новитѣ земи, още отъ времето, когато Македония и Тракия минаха въ наши ржце, е било всѣкога систематически лошо спрямо населението, което на много мѣста се изтезава, измжчва. Преди нѣколко дни едва бѣше, когато инциденти, като този въ Драма, станаха и въ Куфалово, близу до Солунъ, и въ Лабаново и другаде, дето органи на реда, спокойствието и тишината се солидаризираха съ злосторници и нападнаха селянитѣ по начинъ, който предизвика възбуждение, недоволство и негодуване въ общественото мнение. Признаваме, разбира се, че отбѣгването на подобни инциденти е невъзможно, щомъ администрацията и срѣдствата за запазване на реда още не сж се организирали така, че да вематъ въ срѣдата си органи — главно нисшия персоналъ, които да иматъ съзнание за своя дългъ. Ние, обаче, бързаме да изтъкнемъ, че не се позволява да стоятъ въ редоветѣ на администрацията и пазителитѣ на реда органи, които съ своето поведение дадоха доказателства, че сж и си оставатъ чужди на идеята за законность, право и редъ. . .

Елевтеронъ Вима — отъ 20. V. 929.

---

www.dlib.mk

Неотговорни фактори.

Удружење, потераджийство, „Македонски гръцки юмрукъ“.

Тероръ въ Кратовско

№ 186. — На 16. февр. 1923 година родоотстжпникътъ Максимъ Страцински — съ 25 души джелати — отива въ селата Мушково и Кървачко, кждето набива селянитѣ и обира 7 кжщи. Вечерьта отива въ с. Кнежево — мах. Бѣлъ-Каменъ — за да се нахрани скромно съ 13 кокошки, 8 баници, 3 тави сланина и 8 ока ракия. Презъ нощьта сж изнасилили: Вена Стоянова и Товка Накова, а на зараньта смъртно набили Илия, Георги и Леко за това, че му заявили: — „Господине, това ти що работишъ съ женитѣ ни, никой не е вършилъ до сега. Колко много инсафлии бѣха турцитѣ, макаръ и друга вѣра да бѣха“. — „Та що съмъ правилъ бре, кучета? Ние сърбитѣ не мариме тая работа. Идете при нашитѣ жени и никой нищо нѣма да ви каже. Вънъ, майку ви комиташку!“.

На 17. II. сжщиятъ отива въ селата Койково и Нежилово, кждето набива селянитѣ за това, че го познали „оти я сумъ Максимъ Страцински“. Най-зле е битъ Доне Доневъ. Отъ всѣка кжща е взелъ по 1 лира турска. Сжщия день отива въ с. Емирица съ ясно опредѣлената задача — „да се осведомятъ селянитѣ върху подобренията, които Пашичъ възнамѣрява да въведе въ Македония“. Бити сж всички селяни. Якимъ Шумански най-добре запомнилъ „словесното“.

На 18-ий сжщиятъ отива въ с. Ямище, кждето, следъ като набива селянитѣ, прибира за „зааметъ параси“ по 1 златна лира, и имъ казва: — „Язъ нейкямъ повеке. Не самъ како другитѣ. Гледайте другъ войвода да не дойде, оти съ толко мало нѣма да кандиса“...

На 19-й сжщиятъ отива въ селата Ратковица и Зелени градъ, кждето държалъ сжщото „словесно“. Набилъ и обралъ селянитѣ, като освободилъ курницитѣ отъ кокошки, а момитѣ отъ чеиза.

На 25-й сжщиятъ отива въ с. Горно Кратово, кждето набива селянитѣ, взима имъ по една лира и имъ казва: „Тежко и горко на ония, които не пуснатъ въ радикалската кутия. Ще играе ножъ и дупката“...

На 26-й сжщиятъ отива въ селата Шлегово и Луково, кждето набива селянитѣ, а булкитѣ помилва. Обезчестена е внуката на баба Злата.

www.dlib.mk

27-й отива въ с. Куново, кждето, следъ като набива порядъчно селянитѣ, казва имъ и следното: — „Опилски ли ви учи да не си правите давия? Толкова години минаха отъ какъ сте „освободени“, а нито едно оплакване не сте направили никжде. Майку ви. . .“

— Но ний, „г-нъ войводо“, нѣма защо да се караме. Ти да ни си живъ. Ето дойде да ни оправишъ“. Схваналъ иронията, става и набива смъртно Киро Янковъ, Тасе Йосевъ, братя Моне и Салтиръ Миялови, Тино Моневъ, Глигоръ Ристовъ, Доне Доневъ, Йорданъ Миялковъ, бабитѣ Мара Иванова (окото ѝ изтекло), Мария Танева, а снахитѣ имъ изнасилилъ.

Руса Цекова отъ с. Луково миналата година начесто е била изнасилвана отъ Максимъ Страшински, нѣщо, което тя своевременно е донасяла на околийския началникъ. При една отъ сегашнитѣ си обиколки Максимъ се отбива при Руса и при вида на малкото ѝ дете — плодъ на мръснитѣ му похождения — казва: — „Русо, отъ дека ти е детето?“ — „Отъ тебе! Не помнишъ ли миналогодишнитѣ ми оплаквания до началника“? — „Уу. . . майку ти. . . бугарашку“ — нахвърля се и я набива, а вечерьта останалъ да дѣли легло съ нещастната Руса. На следующия день Руса, придружена отъ 4 души старци, отива въ Кратово за да се оплаче. Съ сълзи на очи и силно вълнение описала позорната случка. Началникътъ заявилъ: „О, па то ништа ни је, Бога ми! Ти си млааада, лееепа и мора да живиш. Максим је државан човек и дете краљ ће да га рањи. Седи, седи, сестро“. Напжжда старшитѣ, въпрѣки протеста имъ, като поржчва на дежурния жандаръ да не пуща никого въ канцеларията безъ негово разрешение, за да „успокои“ Руса. Не следъ много чуло се викъ, и Руса съ разчорлени коси избутва началника и вѣрния му пазачъ и изчезва изъ управлението.

На 17. II. т. г. 4 души жандарми отъ Рударската „станица“ излизатъ по обиколка изъ участъка си. Къмъ 12 ч. — обѣдъ — отбиватъ се въ с. Туралево, кждето следъ обиска били поканени на обѣдъ отъ Нане Трайчевъ. Отговорили му: — „Па Бога ми од јутрос ни смо јели“. Консумиратъ 15 яйца, 1 тава спържа, половинъ ока сирене, 2 хлѣба. Следъ половинъ часъ отиватъ въ съседната кжща, кждето биватъ посрещнати отъ поляка Тасо. „Јели има кумити, бре Тасо“? — „Никакви кумити нема. Отъ тая страна сме чисти. Ами може би да сте гладни, елате да похапнеме малко“. — „Па Бога ми од јутрос ни смо јели“. Влизатъ съ страхъ и набързо консумиратъ: 1 ока ракия, 10 яйца, 1 тава спържа съ сирене и единъ хлѣбъ. Следъ една почивка отъ 20 м. ставатъ и се насочватъ къмъ гробищата. Насреща бабитѣ се връщали съ гостби и баници. „Добъръ день“. — „Далъ ви Богъ добро, синко!“ — дружно се обаждатъ по-смѣлитѣ бабички. — „На комити ли носѣхте яденето“? — „Какви комити, бе синко, у гробищата? Мъртвитѣ не могатъ да бждатъ комити. Ами кажете, ако сте гладни, та да ви туримъ да похапнете малко и да пийнете

www.dlib.mk

и ракийка!“ — „Па Бога ми од јутрос ни смо јели“. На зелена поляна, при затулено слънце и вѣтъръ, великитѣ чеда на Шумадия сѣдатъ и консумиратъ: 2 оки ракия, 3 каленици гостба и 2 баници.

Само на 1 часъ отъ гробищата отстои кжщата на селския кметъ, при когото пакъ се отбиватъ, за да търсятъ какво? — „Може да сте гладни, г-нъ капларе, да ви туримъ малко да хапнете“? „Па Бога ми од јутрос ни смо јели“. Консумиратъ: 1 тава яйца, 1 и половина ока сланина, 1 ока ракия и малко хлѣбъ. Следъ половина часъ отбиватъ се при Серафимъ Давидковъ, кжщата на когото обрѫщатъ наопаки и намиратъ: — „Може да сте гладни? Капларе да ви...“ — „Па Бога ми, од јутрос ни смо јели“. Извъртватъ една тепсия качамакъ (той спасилъ селото отъ напастьта) и една тава сланина и...

Това е обикновено явление въ Македония днесъ, която се кръстосва отъ десетки такива гладници.

Тероръ въ Кочанско. — На 22. II. 1923 год. една потера отъ 30 души жандарми, начело съ Бранко Барабашъ, началникъ на жандармерията въ Кочанско,... отива въ село Кучичино, кждето съ бой предупреждава да се гласува за радикалитѣ. Стоянъ Митовъ, на когото дѣсната ржка е строшена вследствие нанесения му побой, пръвъ ще гласува за Пашичъ.

Сжщиятъ на 23, 27, 28 II. отива изъ селата Соколарци, Чишиново, Спанчево, Облешево, Чифлика, Баня, Траканя, Подлозитѣ и въ една доста учтива форма строшва ребрата на всички селски кметове и „отборници“, които предупреждава така: „Ако не накарате всички да гласуватъ за радикалитѣ, знайте, че ще бѫдете избити, а децата и женитѣ ви ще закараме на нѣкой островъ(!?), за да измратъ тамъ отъ гладъ. Сърбия е пространна държава — сжщо като Русия — и може населението отъ една область(!) да го затрие, безъ нѣщо да се узнае за това. Мислете му после!“

На 25. II. щипскиятъ жупанъ се изпжчва предъ събралитѣ се отъ Брѣгалнишката область „председници “и кметове и имъ казва: „Моето идване въ Щипъ и окржга му ще бѫде ознаменувано съ смъртъ и жестокости... спрямо онѣзи, които се опълчватъ противъ сжществующия порядъкъ въ Македония. Никжде на свѣта нѣма по-образцово(?) управление отъ сръбското... Ако само нѣкой посмѣе да тръгне по акъла на тия, що сж изъ планинитѣ, знайте, че пощада нѣма да има. Ще ви избиемъ и ще ви отвлѣчемъ близкитѣ на далечъ“. Сжщия езикъ е държалъ и на събранията, които устроилъ въ Кочани, Виница и Царево село.

И до днесъ републиканската листа въ Брѣгалнишкия окржгъ не е утвърдена. Населението, за да избѣгне удара, сполучи да постави свои кандидати въ радикалската и републиканската листи, за да може, въ решителния моментъ да заяви своитѣ права.

Скопско. — На 30. I. т. г. пристигнала въ с. Дивле една потера, водена отъ убийцитѣ на Илия Кушевъ, и веднага съ своето при-

www.dlib.mk

стигане подложила на смъртенъ побой кмета Стоименъ Стойчевъ и 20 души селяни, между които протогера Митре Петрушовъ, Петре Костовъ, Гошо Маневъ, Яне Петревъ, Мане Миревъ, Трайче Тодевъ, Митре Илиевъ и др. Бити сж били безъ всѣкаква причина —поне такава не имъ била посочена. Следъ това потерата се отдала на голѣми изстжпления изъ цѣлото село и заминала за с. Крушица, кждето подложила на жестокъ побой 12 годишния Сандо Илиевъ и 70 год. Стоянъ Илиевъ, които станало нужда да бждатъ сложени въ овчи кожи следъ побоя, дано бждатъ спасени отъ смърть. Въ сжщото село сж били заграбени 10 чифта чорапи и два килима, а сж били изедени 25 кокошки и две свини, огоявани за мась.

Сжщия день потерата заминала за с. Сушица, кждето презъ цѣлата нощь правила претърсване изъ кжщитѣ, особено изъ ония на бѣжанцитѣ.

На 31 януарий, сжщата потера буйствувала въ с. Конаре, следъ което се отправила за Скопие. Изъ пжтя всѣки срещнатъ овчарь е билъ подлаганъ на побой и грабежъ.

Положението въ Скопска околия било крайно влошено, защото изпращанитѣ срещу четитѣ официални държавни разбойници, вмѣсто да гонятъ революционеритѣ, се задоволявали да се „разправятъ“ съ самото население — занятие крайно по-доходно и по-безопасно.

Н. М. № 4 отъ 17. III. 1923.

№ 187. — На 4 юлий т. г. жандармитѣ отъ Злетовския участъкъ отиватъ въ с. Зелени градъ и подлагатъ на нечуванъ побой жителитѣ Гиче Йосифовъ, Траянъ Ивановъ, Алексо Йосифовъ и Иванъ Георгиевъ... Последнитѣ двама сж били съблѣчени голи и сж изтърпѣли ужасенъ бой.

На 8. VI. 1923 г. секретарьтъ на околийския началникъ Митровичъ отива въ с. Луково, подлага на грозни изтезания ж. Димитъръ Митевъ, Мите Моневъ и Тасе Георгиевъ, за да кажатъ, кжде сж комититѣ, кой ги храни и пр.

Сжщиятъ на 9 т. м. отива въ с. Куново, дето Василко Толевъ е билъ подложенъ на нечуванъ бой — краката му сж били вързани съ мокро вжже, следъ което се стоварвали прикладитѣ и тоягитѣ на бандититѣ надъ беззащитния селянинъ. Въ сжщото село сж бити Ефремъ Арсовъ, Киро и Лазо Якови. Последнитѣ двама сж хора съ напреднала възрасть.

Ренегатътъ Григоръ Циклевъ съ голѣми групи тѣлохранители — сърби е пристигналъ въ Кратово. По негова заповѣдь на 9. VI. 1923 год. сж били повикани всички селски кметове и съветници, на които е държалъ речь въ смисълъ да не служатъ на комититѣ, да обаждатъ на властьта, когато идватъ въ селата имъ „лопови“ и пр. При тая си агитация е билъ изобличенъ отъ единъ селянинъ отъ с. Куклище, който му казалъ: „Знамъ те, що си стока, и ти ми

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ
www.dlib.mk

взе преди 3 години единъ конь и паритѣ". Следъ тия бележки намѣсва се околийскиятъ началникъ и казва на селянитѣ: „Нищо, той сега си признава грѣшкитѣ". Сжщо и Циклевъ му казва; „Вѣрно е това, азъ те ограбихъ/и оплячкахъ, но други ми заповѣдаха. Ние сега си признаваме грѣшкитѣ и за това си дойдохме и напуснахме организацията"...

Н. М. № 14 отъ 6. VII. 1923.

№ 188. — Кратовско. На 13 юлий н. г. Циклевъ съ бандата си потераджии отъ 25—30 души дохожда въ селото Бунешъ и заповѣдва на кмета да заколи една ялова овца, да приготви десеть погачи чистъ хлѣбъ и следъ това да се събератъ всички селяни...

На 14 с. м. отива въ с. Тропотанци, изпиватъ 5 ока ракия, изяждатъ една овца ялова, 7 кокошки, 6 погачи, 5 баници, разбира се, както навсѣкжде тукъ, безъ да плащатъ, и следъ всичко пакъ сж събирали селянитѣ, за да слушатъ „словото божие". На 15 с. м., отива въ с. Бучище и следъ двудневно престояване, за да се натъпкатъ съ баници, кокошки, ракия и вино, следъ което заминалъ за Св. Никола, да се срещне съ другия потераджия — Стоянъ Мишевъ. На 10 августъ дохождатъ въ с. Петършино. Изяли 9 кокошки, 12 баници и сжщия день заминалъ въ с. Дрѣнакъ, кждето пакъ е имало гуляй и проповѣди. На Глигора е възразилъ Петрушъ Яневъ отъ сжщото село, като му казвалъ: „Пардонъ, Глигоре, вие се казвате много прави, а ние сме виновни, защото работимъ комитлъкъ. Ние се боримъ за свобода и сами вие какво ни казвахте презъ 1919—20 година? Вие казвахте тогава, че, докато Сърбия стои въ Македония, Организацията нѣма да загине. Който не ще иска да влѣзе въ редоветѣ на организацията, ще го убиемъ, а следъ туй не дойдохте ли вие маскирани и ограбихте богатството на Ефрема нашъ, пекохте го, мжчихте го за пари! Що ви бѣше виновенъ Ефремъ и прави ли сте въ тоя случай? Какъ да вѣрваме на Васъ"? Още думата не си казалъ Петрушъ, Циклевъ се спусналъ като бѣсно куче върху него. Били сж го съ прикладитѣ, докато мърдалъ. Оставенъ полумъртавъ, сега лежи обвитъ съ овчи кожи, но животътъ му е въ опасность.

*

На 11 с. м. сутриньта отива въ с. Керкази, заповѣдва да приготвятъ ядене, а до това време прави обискъ изъ кжщитѣ. После събира селянитѣ и имъ говри да ставатъ сърби. Пано и Наумъ Путачки му възразяватъ: „Глигоре, какъ може да говоришъ противъ Организацията? Преди две години ти самъ ни караше да работимъ за нея; а сега ни разправяшъ, кой не стане сърбинъ, ножътъ ще играе. Не мога да търпя кривото, па ако искашъ убий ме. Не ставамъ измѣнникъ сърбинъ. Македонски българинъ съмъ роденъ и като такъвъ ще умра". Докато нещастнитѣ сж изрекли тия

www.dlib.mk

думи, върху тѣхъ сж сложени повече отъ сто удара съ приклади. Бити сж, додето сж паднали полумъртви. Днесъ сж на смъртно легло. Сжщия день Глигоръ заминава за село Пробищипъ, дето изяли 8 кокошки, 10 банищи, 12 ока млѣко, 20 яйца и е говорилъ сжщото. На 12 с. м. отишелъ въ с. Долни-Стубелъ. Следъ сладка закуска, вземалъ да проповѣдва въ селото: „Селяни, жени и мжже, не слушайте, що ви казватъ Мите и Стоянъ. Тѣ ви лъжатъ да ви съблича̀тъ, пари да ви грабятъ“. Една жена му казала: „А бе Глигоре, рода сме, безъ докачение, а бе истина комититѣ може да сж дошли, но за тѣхъ никой не казва лоши сж, а за васъ, бре роде, всички говорятъ: кой обра Ефрема въ Дрѣнакъ, Филипа въ Орелъ, чашичкитѣ власи и редъ други? Всички викатъ: Глигоръ, Сене, все по васъ викатъ. Прави ли сте, криви ли сте, не знамъ“.

*

На 12 с. м. дохожда въ с. Гризелевци, събралъ селянитѣ и казалъ: „Де, ще ми кажете, кжде сж комититѣ, искамъ съ добро да ми ги кажете“. Селянитѣ отговарятъ: „Ние други комити не знаеме — тебе те знаеме“. — „Азъ не съмъ комита, азъ съмъ сърбинъ“. — „Не си сърбинъ, току си македонецъ отъ с. Горни Стубелъ. Нали те знаеме, до вчера бѣше овчарь, заедно пасѣхме овцитѣ“. На тия думи се отвръща съ приклади и пакъ питатъ: „Кажете комититѣ! Кой ви е ржководитель? Преди петь дена сж били тука комититѣ, още ли ще работите комитлъкъ“? Бити сж всички наредъ, а най-много следнитѣ: Тито Илиевъ, 30 год., Ефремъ Арсовъ, 50 год., Гьоре Трайчовъ, 25 год. Главитѣ имъ сж разбити, животътъ имъ е въ опасность. Ако останатъ живи, ще бждатъ обезумѣли. Вечерьта отиватъ въ с. Марчино, залавятъ трима селяни и казватъ: „Дека ще ни прикриете, ние сме битолска чета“. Селянитѣ казали: „Не знаеме никаква чета и нѣма кжде да ви криеме“. Разбойницитѣ казватъ: „Ще ни криете, хайде предъ насъ горе надъ селото въ дола; ако седимъ тука, ще дойдатъ сърбитѣ и ще ви изгорятъ кжщитѣ“. Забиратъ предъ себе си Гьоре Стояновъ, Серафимъ и Йордето. Срѣща ги пждарьтъ и казва: „Какъ си, Глигоре, кжде ще карашъ тѣзи момчета“? Разбойникътъ се нахвърля върху пждаря Пано и го пита, отъ кжде го познава, че е Глигоръ. „Ти ли се найде да кажешъ моето име“? Нахвърлятъ се да биятъ пждаря, изплашватъ се другитѣ трима и побѣгватъ. Спускатъ се по тѣхъ, хващатъ двама, а единиятъ избѣгалъ. Връщатъ се въ селото, подлагатъ на побой тримата...

*

Сжщия день отиватъ въ село Калнище, изяли една овца, шесть погачи, осъмь банищи, 20 яйца, 2 кокошки, събрали селянитѣ, говорили и тамъ сжщото, но старият 60 годишенъ Йорде Пешовъ имъ възразява. За тая му дързость битъ е до смърть.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ
www.dlib.mk

*
**

На 14 августъ ренегатътъ **Григоръ Циклевъ** съ 30 души сърби — потераджии, предвождани отъ него, отишелъ въ с. Куново да „агитира“ своитѣ идеи, като заповѣдалъ да се заколи и изпече единъ овенъ и да се мѣсятъ 10 бѣли погачи, за да похапне дружината му...

*

На 15 августъ сжщиятъ отива въ с. Мушково и на общинския кметъ дава своитѣ нареждания:

1. Да се заколи 1 овенъ, да се мѣсятъ погачи, да се донесе 5 оки ракия и да се приготви всичко за „гозба“ на „вѣрнитѣ на краля Александра юнаци“ и

2. Да се събератъ всички общински съветници и по-видни селяни, за да чуятъ неговото слово...

*

На 16 августъ Григоръ Циклевъ отишелъ въ с. Княжево и следъ като изялъ ведно съ дружината си единъ овенъ, десеть погачи, 6 ока млѣко и изпили нѣколко ока ракия, заповѣдалъ да хванатъ момчетата Салтиръ Илиевъ и Стоилъ Ивановъ, да ги вържатъ и да му ги доведатъ. Извелъ ги извънъ селото и въ гората ги подложилъ на звѣрски изтезания, за да кажатъ, кжде сж братята имъ, които още презъ 1918 година сж избѣгали въ България.

Като не могли да добиятъ отъ тѣхъ никакви сведения, повели ги къмъ единъ трапъ, за да ги убиятъ. Салтиръ Илиевъ успѣлъ да прерѣже вжжето и избѣгалъ. Тогава разбойницитѣ излѣли всичкия си гнѣвъ надъ Стоилъ Ивановъ. Били го да каже, кой е ржководительтъ на селото и кжде е идвалъ неговиятъ братъ. Момчето не могло да имъ каже нищо, поради което го повели къмъ село Емирица. По пжтя, като го били още веднажъ, сж го пуснали.

*

На 17 августъ сжщата банда разбойници — потераджии е посетила село Емирица. И тамъ е билъ изяденъ единъ овенъ и десетина погачи...

На 18 августъ бандата на Григоръ Циклевъ посетила с. Ямище. Изядени били една ялова овца, 15 оки хлѣбъ, 10 оки млѣко и изпили 2 оки ракия...

*

На 19 августъ, продължавайки обиколката си, Григоръ Циклевъ съ бандата си стигналъ въ с. Луково. Изядени били единъ овенъ, 12 оки хлѣбъ, 10 оки млѣко и 50 яйца. И тамъ е държалъ сжщата проповѣдь и направилъ сжщитѣ закани.

*

На 20 августъ отъ Луково отишелъ въ Нежилово. Питалъ за кжщата на баба Траянка Лекова. Като ѝ се представилъ за

www.dlib.mk

„комита“, поискалъ отъ нея да му даде подслонъ. Бабата му отговорила, че не може да го приеме и казала да търси друга кжща или да отиде въ гората.

Когато се разправяли съ баба Траянка, видѣли, че откъмъ гората иде селянчето Нанчо Младеновъ, което търсѣло разпръсналитѣ се овце отъ стадото си. Разбойницитѣ го хванали и го били, за да каже, при кого е ходилъ въ гората. Веднага било изпратено съобщение въ Кратово да дойде жандармерия, за да се претърси близката до селото гора. Дошла жандармерия, която обсадила селото. Арестувани били селянитѣ. Разбойницитѣ потърсили баба Траянка, за да я изтезаватъ, но тя, съжалена отъ единъ сръбски офицеръ, била пропусната да избѣга и сега е обявена за „качакъ“. Обявенъ е билъ за „качакъ“ и Алексо Ивановъ, който по него време не билъ въ селото. На жената на Алексо Ивановъ казали, че той ще бжде убитъ отъ тѣхъ, защото ходи при комититѣ. Алексо Ивановъ се завърналъ и, като чулъ за заканитѣ имъ, уплашилъ се и забѣгналъ.

Когато била претърсвана гората, хванали били 2 овчарчета: Славчо Тасевъ на 17 год. и 18 год. синъ на Коле Лековъ. Разбойницитѣ се нахвърлили върху тѣхъ и ги били да кажатъ, кжде сж „комититѣ“. Нещастнитѣ деца сж били бити до смърть. Синътъ на Леко Колевъ е съ пречупенъ черепъ, отъ която рана е билъ доведенъ до безсъзнание.

*

Св. Николско. — Стоянъ Мишевъ, придруженъ отъ турцитѣ отъ Оризари, които убиха войводата Кушевъ, и 30 души сръбски жандарми, обикаля Св. Николската околия и прави населението да пропищи кански отъ зулумитѣ му. Всѣко село, което е имало честьта да има за гости тия изверги, е било подлагано на общъ побой и безчестие. Битъ е билъ до смърть синътъ на видния Св. Николчанинъ Ал. Пенинъ, който е билъ отнесенъ въ безсъзнание на лѣчение въ Скопие.

Разбойницитѣ сж нанесли побой и на народния представитель отъ Св. Николе, когото подозирали въ съучастничество на В. М. Р. О.

*

Отъ 5 августъ до края на сжщия месецъ отъ ужаса и насилията на сръбския режимъ само отъ Царевоселска околия сж забѣгнали: Ефтимъ Темелковъ, Стоянъ Мановъ, Веселинъ Соколовъ, Васе Вешковъ, Никола Георгиевъ, Григоръ Стояновъ, Зафиръ Вешновъ, Стоянъ Стоименовъ, Симеонъ Карамфиловъ, Стоилъ Циковъ, Никола Янкуловъ, Мирчо Николовъ, Атанасъ Христовъ, Лазаръ Милчевъ, Понте Ангеловъ, Иванчо Ангеловъ, Симеонъ Насковъ, Христо Янакиевъ, Богатинъ Лазовъ, Христо Божански, Симеонъ Стоилковъ и Аагелъ Симеоновъ. Отъ Кочанско: Богатинъ Тасевъ, Траяна Петрова и Сандо Лазаровъ...

Н. М. № 25 отъ 29. IX. 1923.

www.dlib.mk

№ 189. — Околийскиятъ н-къ е събиралъ въ с. Вирча по 3—8 души отъ десетина села и обещалъ заплата по 1300 динара на всѣки мжжъ, за да образуватъ чети противъ революционната организация. Заплашени били съ затворъ, ако не образуватъ чети. Така насила били записани 21 човѣка, като дали всѣкиму по една пушка и 50 патрона. Следъ това ги пуснали по домоветѣ имъ.

Н. М. № 27 отъ 11. X. 1923.

№ 190. — Царевоселската околия има свой главорѣзъ... Той е разбойникътъ **Христо Умленецъ.**

На 6 августъ, Христо Умленецъ, придруженъ отъ 10 души, тръгва отъ с. Изтевникъ и отива къмъ с. Разловца. По пжтя напада колибата на Григоръ Чорбаджийски, съ цель да убие стопанина й. Последниятъ отсжтствувалъ отъ жилището си и „представительтъ на властьта“ ограбилъ домакинството му.

Умленецъ изпратилъ едно десеть годишно дете да отиде въ колибата на Никола Бигьевъ и да повика последния, като му каже, че го викатъ комити. Никола Бигьевъ тръгналъ къмъ тѣхъ, но, щомъ забележилъ измамата, обърналъ гръбъ и подъ градъ отъ куршуми избѣгалъ въ гората.

Христо Умленецъ продължилъ пжтя си. Срещналъ овчаря Костадинъ Ивановъ, 50 годишенъ старецъ, и го запиталъ, кой е селскиятъ имъ ржководитель. Като не получилъ никакъвъ отговоръ, смазалъ отъ бой нещастния старецъ.

Разбойницитѣ посетили колибата на Аврамъ Калайджийски, когото сжщо питали за селския ржководитель: нему нанасятъ такъвъ побой и искатъ отъ жена му 20 чифта чорапи. Не е била пощадена жената на Аврамъ Калайджийски, задето не могла да имъ даде чорапи, въ такова количество. Ней е нанесенъ побой съ прикладитѣ на пушкитѣ. Излизайки отъ колибата на Аврамъ Калайджийски, разбойницитѣ хванали овчаритѣ Павле Трънчовъ и Никола Пешовски, които пасли наблизо стадата си. Питали ги да кажатъ каква сума сж дали на В. М. Р. О., като годишенъ налогъ и при отрицателния имъ отговоръ, ударили имъ по 15 приклада съ пушкитѣ.

Привечерь Христо Умленецъ нападналъ кжщата на Илия Стоилковъ, ограбилъ я и подложилъ на безчестие младата му снаха. Отъ сжщия, следъ тежъкъ побой, взелъ 4,000 динара. На другия день 7 августъ, Христо Умленецъ повикалъ Георги Постоловъ и му заповѣдалъ да донесе 6,000 динара. Последниятъ отказалъ да даде исканата сума. Разбойницитѣ, следъ като го били до смърть, получили своя „бакшишъ“.

Сжщия день, по пладне въ с. Разловци, дошла и бандата на Стоянъ Пандурски. Двете банди съ съединени усилия образували хайка за ловене на кокошки изъ селото. Въ продължение на три дневното имъ престояване изяли 26 кокошки, 4 петли, 3 овни, 2 ялови овци и 2 агнета и разсипали петь кошера, за да изедатъ меда имъ.

www.dlib.mk

Като напуснали селото, откраднали отъ свещеника Иванъ сребърния му кръстъ, а на Захари Ковачки задигнали желѣзарскитѣ инструменти и единъ билникъ съ ракия.

Н. М. № 29 отъ 25. III. 1923.

№ 191. — Кочанско. — Плащанитѣ съ сръбски динари разбойници Григоръ Циклевъ, Суджукаро, Йорде Гърдовски и Нако, засилени съ 200—300 души редовни войници, нѣколко дни сж вилнѣяли изъ Полачката община и Кочанското Черногорие съ цель да открияътъ комититѣ. За да заслужатъ заплатитѣ си и похвалитѣ на щипския великъ жупанъ, тѣ сж убили и изтезавали следнитѣ мирни селяни:

1. Стоянъ Кучичански, 40 годишенъ, отъ село Кучичано убитъ.

2. Ахмедъ Али, отъ с. Истибаня, убитъ и трупа му оставенъ на Истибанския мостъ.

3 Стойчо Велковъ отъ с. Рѣчани, убитъ.

4. Теодоси Кръстевъ отъ с. Рѣчани, убитъ.

6. На 19 октомврий бандата на Суджукаро въ село Облешово, следъ гуляй, набила селянитѣ, извикани по-рано ужъ на „събрание". Арсо Ивановъ и синъ му Доне Арсовъ сж на смъртно легло.

7. На 25 октомврий сжщата банда се спира на конакъ въ с. с. Оризари и Устремникъ и цѣли 3 дена гуляела и тероризирала населението.

8. На 21 октомврий 300 души разбойници и войници подъ командата на околийския началникъ Никола и нѣколко души офицери заобиколили с. с. Ястремникъ, Чурилякъ и Полаки, въ които сж търсѣли комити.

Цѣлото село Ястремникъ е ограбено.

9. Ефтимъ Деяновъ отъ с. Ястремникъ е билъ закаранъ въ Кочани и тамъ му отсѣкли главата и сж се гаврили надъ трупа му. За да увѣковѣчатъ звѣрството си, палачитѣ го фотографирали. Гражданитѣ сж били заставени насила да присжтствуватъ при заколването на Ефтима.

Ала човѣкоподобнитѣ звѣрове не сж се задоволили само съ това: тѣ сж изнасилили жената на Ефтима, гаврѣли се съ нещастницата и най-сетне я набили до смърть.

Бити сж и децата на заклания Ефтимъ — Стоя и Тодора.

10. Йорданъ Георгиевъ отъ с. Ястремникъ — убитъ.

11. Освенъ Спасена Ефтимова, изнасилени били и женитѣ Велика Георгиева и Стойменка Костадинова.

12. Бити сж и децата: Мишо Георгиевъ, Салтиръ Димитровъ, Лазаръ Стояновъ и Ефтимъ Николовъ.

13. Сжщия день — 29 октомврий т. г., въ село Чурилекъ сж бити: Атанасъ Стойменовъ, убоденъ съ два щика и стегнатъ съ вжжета, Стоянъ Богатиновъ и Стоя Димитриева.

www.dlib.mk

14. Отъ Махалата Борово-Бърдо на с. Полаки сѫ бити до смъртъ: Никола Трендафиловъ, 16 годишно дете, Ангелъ Соколовъ — мушканъ съ ножове, очаква се да умре, Мирса Висилкова, Арсений Левковъ и Гюрика Серафимова. На всички бити е разграбена покѫщнината.

15. На 30 октомврий, сѫщитѣ бандити прекосватъ презъ махалата Ранно-Бърдо, въ с. Полаки, и оплячкосали цѣлата махала. Бити сѫ жестоко: Лазаръ Николовъ, Веселинъ Ристевъ, Стоименъ Каровъ и Велинъ Христовъ.

16. На 30 октомврий въ махалата Дълги-Дѣлъ, на сѫщото село, сѫ били бити: Стойо Соколовъ и Злата Ангелова. На последната сѫ взели: 3 чивта чорапи, 2 ризи, единъ зелникъ и 1 шише ракия.

17. Пакъ на 30 октомврий въ махалата Качаникъ, на сѫщото село Полаки уловили и разпънали на кръстъ Ефтимъ Атанасовъ, като го мушкали въ главата, корема и краката. Битъ до смъртъ, съ поставяне спици подъ ноктитѣ, е и Манасия Антовъ.

18. Отъ село Градче сѫ бити: Стоянъ Кръстевъ, Мите Андовъ, Митко Атанасовъ и Илия Заховъ.

19. Въ махалата Лопенъ, сѫщото село, сѫ бити бабитѣ Стамена Андова — ржката ѝ е счупена, и баба Елена, защото не сѫ намѣрили никакъвъ мѫжъ въ колибитѣ.

20. Въ махалата Кастро, сѫщото село, е битъ Серафимъ Лазаровъ — стѣганъ е съ вѫжета и дърва.

21. Въ махалата Лисо-Бърдо, сѫщото село, е бита баба Димка Стоименова, защото имъ дала недобра ракия.

22. Въ махалата Сухо-Бърдо, сѫщото село Градче, сѫ бити: Стамена Андонова 75 годишна, Димка Кръстева 65 годишна, Дилбера Миткова и Никола Филиповъ за това, че не сѫ сготвили добра храна на разбойницитѣ. Бити сѫ и малкитѣ деца — Стоянка Евтимова на 5 месеца — надѣвали я на шикъ въ пеленитѣ и я поднасяли така на кучетата, — и Божана Димитриева 9 годишна. Махалата е оплячкосана.

23. Отъ махалата Бабище, сѫщото село, сѫ бити Ристо Атанасовъ, Злата Анастасова, Петра Якимова, Мирса Атанасова и Петъръ Атанасовъ. Опитали се да закопаятъ живъ Йорданъ Яневъ, но той успѣлъ да избѣга подъ градъ отъ куршуми.

24. Въ с. Чурилякъ е битъ Миладинъ Ачковъ; сега е на легло отъ побоя.

25. Въ с. Пашаджиково е битъ кмета Богатинъ Илиевъ.

26. Въ Кочани сѫ арестувани първенцитѣ Тодоръ Наковъ, Тодоръ Нишанджия, Тодоръ и Лазаръ Варадинови и други двама.

Отиването на пазаръ въ Кочани се смѣта за подвигъ, защото по пѫтищата има засади отъ наемницитѣ-разбойници и ония, които попаднатъ въ тѣхъ биватъ бити и ограбвани.

Радовишко. — Стоянъ Месаровъ отъ село Подерешъ е битъ до смъртъ; бити сѫ сѫщо и Кръсто Доневъ и Василъ Спа-

www.dlib.mk

сов и Григоръ Митовъ отъ с. Орловица, за да изкажатъ организационни тайни.

Пакъ подъ сжщия предлогъ, Иванъ Дилевъ, Стоименъ Коцевъ и Мустафа Чанакли сж изкарвани вънъ отъ селото, бити сж до смърть, заравяни били живи въ дупки и пакъ бити. Атанасъ Томевъ кметъ на с. Шайнъ-Ташъ, е битъ до смърть, за да кажелъ, кои сж ржководители на организацията.

Всички сж бити отъ разбойници, на сръбска държавна служба.

Н. М. № 32 отъ 16. XI. 1923.

№ 192. — И **Тиквешъ** е пламналъ. Сръбски потераджии кръстосватъ цѣлата околия, нанасятъ навсѣкжде побоища, обиратъ домоветѣ на селенията и пълнятъ затворитѣ съ невинно задържани българи.

На 16 септемврий т. г. въ с. Баровo сж бити до смърть селянитѣ отъ сжщото село: Доно Меловъ, Божинъ Дѣловски, Марко Кралевски, Гело Мойсовъ. Бити сж още общинскиятъ кметъ Костадинъ Кралевски, на когото сж изпочупени ржцетѣ и не може да се храни; Димко Осовъ битъ до безсъзнание, защото въ кжщата му били намѣрени три чифта обуща и го обвинявали, че ги взелъ за комититѣ, когато тия обуща били за него и за двамата му сина. Обрана е кжщата на селския кметъ Иванъ Луковъ; на сжция е обранъ бакалския му дюкянъ, отъ кждето сж задигнати 4 хиляди динара. На Павле Лазаровски, следъ като му билъ нанесенъ бой до смърть, задигнали му два златни накита. Всички лица, изброени по-горе, се държатъ въ ареста.

На 18 септем. т. г. въ с. Стаговo женитѣ Божана Камова и Божана Видисова сж били съблѣчени голи и бити; последната отъ бой е абортирала; сжщитѣ жени сж били изхвърлени на пжть и въ безсъзнание вдигнали ги домашнитѣ имъ.

На 20 септем. с. г. въ с. Крайевo сж бити Яно Кийовски, Вандо Георгиевъ и Дончо Коновъ.

На 25 септемврий т. г. въ с. Бошова сж бити: Георги Кадичето и Петъръ Ризевъ; последниятъ е билъ раненъ при опитъ за бѣгство.

Къмъ края на месецъ септемврий е вършенъ тероръ и арести въ следнитѣ села:

с. Мокмица бити сж селскиятъ кметъ Петко Димовъ и други двама;

с. Дабница: бити сж Ильо Кузмановъ, Георги Димитровъ, Лазо Стбименовъ и други трима;

с. Бѣгница: бити сж Тодоръ Самарджиевъ, Лазаръ Лазаровски и др. двама;

с. Кошани: бити сж Петре Петковъ, селскиятъ кметъ и още единъ;

www.dlib.mk

с. Ватоша: бити сж Борисъ Ташевъ и Иню Мешковъ. На около 30 души ватошани е взето рушветъ, за да не бждатъ арестувани.

За сега въ Кавадарския арестъ сж задържани повече отъ сто души.

Св. Николско. — ...Така продажнитѣ разбойници Дане и Алекса отъ с. Църнилище по заповѣдь на околийския началникъ въ Св. Николе сж убили следнитѣ селяни:

Андрея Тодоровъ, на 24 години, и Владе Чавковъ — 35 години и двамата отъ с. Судикъ на 19 септемврий т. г.

Пане Митевъ — 38 годишенъ, и братъ му Тоде — 23 годишенъ отъ с. Върсаково на 27 септемврий т. г.

Георги Атанасовъ — 33 годишенъ, отъ с. Мечкуевци на 15 октомврий.

Наумъ Костадиновъ отъ с. Барбарево, 50 годишенъ.

Тоше Соколовъ отъ с. Св. Николе, билъ битъ до смърть и нараненъ, защото отказалъ да приеме пушката, която му давала властьта, да преследва комити.

Отъ поменатитѣ села има оплакване до околийския началникъ въ село Св. Николе, ала последниятъ ги е изругалъ и изгонилъ съ бой.

Разбойници на сръбска служба и жандарми влѣзли въ с. Судикъ, края на октомврий и задигнали отъ кжщи, когато вечеряли, двама братя Пано и Тоде и отъ тогазъ сж изчезнали безследно; сигурно сж избити. Останалитѣ селяни сж бити до смърть, за да предадѣли пушкитѣ си, каквито нѣматъ.

На 19 августъ по сжщия начинъ сж изчезнали безследно Владе и Андрея отъ с. Судикъ.

Битъ е до смърть Гило отъ село Судикъ.

Кратовско. — Въ срѣдата на октомврий, сръбски бандити на държавна служба начело съ **Коста Пекянецъ** влѣзли въ село Рударци и били селянитѣ: Янко Колевъ, Тасе Петровъ, Велинъ Камберовъ и случайно намиращитѣ се тамъ отъ със. Близнаци — Наумъ Йосифовъ, Никола Наумовъ; отъ Горно Кратово: Ильо Тоневъ и Миланъ Стояновъ.

Въ село Бунешъ сж бити всички селяни.

Царевоселско. — Жертви на сръбския гнетъ, които отъ 10. VIII. и до сега се държатъ въ затвора сж:

1. Георги Стоименовъ, 45 год., търговецъ; 2. Велинъ Цековъ, 38 год., коларь-кираджия; 3. Георги Симевъ, 35 год., търговецъ; 4. Спасе Шейтановъ, 50 год., надничарь; 5. свещеникъ Никола Димитровъ, 50 год.; 6. Йосифъ Библянски, 62 год., земедѣлецъ; 7. Ангелъ Христовъ, 46 год., земедѣлецъ.

Едничката и най-голѣма вина на всички е, че сж родени българи и говорятъ български... Всички поменати единъ

www.dlib.mk

по единъ сж били бити по звѣрски начинъ и заставени да подпишатъ самообвинения и признания, че псуватъ кралевината, обиждали „честни“ чиновници, или, че били въ услуга на комити.

Свещеникъ Христо попъ Арсовъ, когото сърбитѣ счели за „най-страшенъ“ комита, ето какъ сж прогонили:

На 27. VII., като свещеникъ по служба на събора въ мѣстността „Голакъ“, кждето за праздника Св. Пантелеймонъ по обичай околното население отива всѣка година, отишелъ и той. Но какво чудо! Разтичали се стражари и войници повече отъ 25 души, арестували го отъ събора, докарали „славно“ до Царево-село, разкарвали го изъ улицитѣ, заобиколенъ отъ 25 души, начело съ пристава Петровичъ, който държалъ гола шашка надъ главата на „опасния“ комита.

Атанасъ Георгиевъ отъ с. Жреботивище е битъ много, за да каже нѣкоя продиктувана му измислица противъ мирния Божи служитель отецъ Христо попъ Арсовъ, родомъ отъ Царево-село, но отъ 3—4 години енорийски свещеникъ въ историческото, красиво и богато с. Виница.

Сжщиятъ свещеникъ трети пжть билъ подлаганъ отъ новитѣ тирани на смъртни изпитания. Миналата година сжденъ за връзки съ „лопови“, като заставили Петко Шумански отъ село Селникъ да свидетелствува лъжливо, но по една случайность попътъ се отървалъ, а Петко осжденъ на 3 години, че не казалъ „истината“, още лежи въ Скопския затворъ.

Сжщиятъ свещеникъ е обвиняванъ отъ сръбскитѣ власти, въ пропаганда противъ държавата...

Кумановско. — На 24. X. спасили се съ бѣгство въ България, поради преследване отъ разбойницитѣ — пазители на „Велика Сърбия“ сж: Лазаръ Златевъ отъ с. Гюгянци, Илия Костадиновъ отъ с. Алакинци — 60 г., Банко Ивановъ отъ с. Малико и Траянъ Зафировъ. Арестуванитѣ: Петко Златевъ, 65 г., Петрушъ Зафировъ, 64 гь, Спасо Божиновъ, 70 год. и Гавраилъ Науровъ, всички отъ с. Г. Гюгянци — още гниятъ въ кумановския затворъ. Обвинявани сж, че укривали нѣкакви комити.

Н. М. № 34 отъ 30. XI. 1923.

№ 193. — Кочанско въ пламъци. На 16 ноември т. г. разбойническата банда на Мите Суджукаро и Григоръ Циклевъ нападнала селото Пресѣка, навлѣзла въ махалата „Клинчарето“ и опожарила 6 кжщи, а именно кжщитѣ на: Велинъ, Смилко, Петре Георгиевъ, Тодоръ Георгиевъ, Паше Механджийски и баба Стоя. Собственицитѣ на кжщитѣ били отвлѣчени въ оризарскитѣ лозя и тамъ мжчени по най-чудовищенъ начинъ, като сж ги пекли на огънь и най-после на разсъмване убити.

Презъ нощьта на 20 с. м. сжщата банда нападнала селото

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ
www.dlib.mk

Спичево и опожарила кжщитѣ на Спиро Митковъ, Петрушъ Митковъ, Стойко Гавриловъ, Георги Миновъ, Доне Йордановъ, Арсо Митревъ, Йорданъ Серафимовъ и Пано Марковъ.

На 21 срещу 22 вечерьта с. м. сжщата банда напада с. Бѣли и опожарила кжщитѣ на Траянъ Ивановъ, Ефтимъ Митевъ, Лазаръ Божиновъ и Мицко Войновъ.

Всички 18 кжщи сж били опожарени заедно съ цѣлата покжщнина и складиранитѣ зърнени храни и зимовище. Нѣкои посмѣли жени сж се опитали да измъкнатъ каквото могатъ отъ пламналитѣ кжщи, но сж били възпирани отъ разбойницитѣ, и ония, които сж сполучвали да измъкнатъ по нѣщо, отнимали имъ сж го и сж го хвърляли обратно въ пламъцитѣ. Въ сжщото време тия официални разбойници сж ограбили цѣлата жива стока — волове, коне, овци, кози и др. — и сж я отвлѣкли неизвестно кжде.

Когато 18-тѣхъ нещастни семейства, отъ които 6 безъ бащи, сж се явили предъ околийския началникъ, за да се оплачатъ за постигналото ги нещастие, последниятъ, преди да ги изгони, имъ казалъ: „Нали сте българи, така ще ви горятъ, докато станете прави сърби“...

Царевоселско. — Взетото отъ сръбскитѣ власти въ Щипския окржгъ решение, да се избиятъ по виднитѣ българи — се прилага систематично.

Тиме Ивановъ Механджийски отъ с. Трабатовище е билъ обесенъ срѣдъ селото безъ никакъвъ сждъ.

Ангелъ Илиевъ Бѣлогаски отъ с. Трабатовище; Атанасъ Илиевъ Марковски отъ сжщото село; Христо Шиндевъ отъ с. Вирче; Атанасъ и Вано Дончеви отъ с. Истевникъ — всички сж били задигнати и изчезнали безследно.

Ласо Тасевъ Пармаковъ отъ с. Разловци е билъ убитъ...

На 10 ноември сръбскитѣ власти издали заповѣдь, всички стада да бждатъ смъкнати въ селата. Колибитѣ и горитѣ били вече пусти...

Вечерьта срещу 17 септември е била издадена втора заповѣдь: всѣки да прибира добитъка си още съ слънце. Заловениятъ следъ това добитъкъ щѣлъ да бжде конфискуванъ, а заловенитѣ нощно време хора щѣли да бждатъ застрелвани. Сжщо: всички търла да се прибератъ къмъ кжщитѣ. Ония, които ще се намѣрятъ изъ гората, щѣли да бждатъ изгаряни, стоката отнемана и хората избивани. Кжщитѣ, търлата, плевнитѣ, хамбаритѣ и пр. на новитѣ качаци щѣли да се горятъ. На стопанитѣ не се позволявало да изнасятъ нищо отъ запаленитѣ кжщи.

Въ околията обикаляли разбойническитѣ банди на държавна служба подъ началството на изродитѣ Циклевъ, Суджукаро и Йорде: тѣ убиватъ, биятъ, палятъ, грабятъ. Окол. началникъ Н. Вуковичъ дирижиралъ разбойническитѣ действия. Той е заявявалъ публично, че щѣлъ да опожари цѣлата околия.

Н. М. № 35 отъ 7. XII. 1923.

www.dlib.mk

№ 194. — 1. Разбойницитѣ-потераджии нощно време сж заловили и измъкнали отъ дома му Стоянъ Црепката отъ село Кучичино, Кочанско, и го заклали по най-звѣрски начинъ въ ормана (горичката) подъ селото.

2. Разбойницитѣ заловили и закарали въ щипския затворъ първенеца на село Рулякъ, кмета Ибрахимъ, съ влияние въ всички околни села. Щипскиятъ великъ жупанъ — Добрица Матковичъ, като научилъ значението на Ибрахима за турскитѣ села въ „Юрукано", заповѣдалъ на разбойницитѣ да го убиятъ. И тѣ презъ нощьта го изваждатъ отъ затвора и го заклали въ щипскитѣ лозя.

3. Сжщитѣ разбойници заловили отъ оризарскитѣ оризни гумна (хармани) трима селяни и ги насѣкли на кжсове въ ормана (гората) на село Моянци.

4. По нареждане на разбойницитѣ сж арестувани първенцитѣ въ градъ Кочани:

1. Коцо Пендовъ, 2 Тодоръ Дарадиновъ, 3. Лазо Петрушовъ, 4. Мите Кишанджиевъ и синъ му, 5. Тодоръ Кишанджиевъ, 6. Тодоръ Наковъ, и др. — сжщитѣ, които бѣха образували сдружение да преследватъ четитѣ на Вжтрешната Македонска Революционна Организация. Тѣзи 6 души сж отъ най-богатитѣ граждани и за да се показватъ „прави" сърби, арестуватъ ги, за да ги ограбятъ сърби и ренегати-разбойници.

Терора на сърбитѣ. — **Н. М.** № 36 отъ 14. XII. 1923.

№ 195. — Напоследъкъ обектъ на кървави изстжпления и издевателства е **велешката околия.**

Следъ похвалното решение, взето миналата година отъ бившитѣ сръбски войводи и четници (другари на Йованъ Бабунски), на конгреса имъ въ село Габровникъ (Велешко), да не вематъ за въ бждеще участие въ изтрѣблението на тѣхнитѣ братя и да не си цапатъ вече ржцетѣ въ македонска кръвь; следъ категоричния отказъ на нѣкои села, въоржжени отъ властьта да вематъ участие въ потери, сърбитѣ сж подирили орждия въ редоветѣ на най-вулгарнитѣ престжпници, у които всѣкаква съвѣсть е притжпена.

Организирана е била отъ властьта една 60 членна чета, съставена отъ бивши разбойници-турци, командувани отъ единъ отъ убийцитѣ на войводата Кушевъ — Хусеинъ Капитанъ отъ село Оризари (Велешко).

На тѣзи бандити правителството е дало неограничени права за преследването на всичко будно и дейно въ околията. . .

Първо селото Бистрица, което винаги е било трънъ въ очитѣ на сърбитѣ, е трѣбвало да изпита кървавия тероръ.

Неотдавна гореказанитѣ злодеи обсадили селото, изровили по предателство на единъ изродъ отъ село Црешнево трупа на единъ умрѣлъ четникъ, събрали всичко живо отъ селото и започнали своитѣ изстжпления.

www.dlib.mk

До смърть сж били бити: Никола Алексовъ Тетовецътъ — 45 г., Андрея Николовъ — 40 год., Цвѣтанъ Стояновъ — 30 год., Стоянъ Ангеловъ — 60 год., Неда Панчева — 60 год., Недѣлко Куневъ — 70 год., Коце Таневъ — 50 год., Апостолъ Андреевъ — 28 год., Кръсто Тодевъ — 35 год., Станко Цоцковъ — 60 год., Павле Чакревъ — 55 год., Игне Чакревъ — 60 год., Петре Мияковъ — 55 год. и Апостолъ Симеоновъ — 35 год.

Изровениятъ трупъ е билъ натоваренъ на кола и откаранъ въ Велесъ.

38 души селяни, вързани и подъ ударитѣ на прикладитѣ, сж образували траурното шествие до Велесъ, кждето следъ нови изтезания сж били хвърлени въ затвора.

На по-заможнитѣ отъ тѣхъ, следъ като сж имъ били взети като рушветъ всичкитѣ пари, скжтавани презъ цѣлия имъ животъ, върната имъ била свободата.

Останали сж въ затвора още 14 души — бедни селяни, които нищо не сж могли да дадатъ за рушветъ. . .

Какво става въ Велешко. — **Н. М.**
№ 63 отъ 20. VI. 1924.

№ 196. — Отива (Мино Станковъ) въ село Кнежево въ кжщата на избѣгалия Салтиръ Ананиевъ, който се намира въ България, залавя майка му и жена му Тодора, обѣсва ги съ краката нагоре и заповѣдва на всѣки единъ отъ разбойницитѣ да удрятъ женитѣ по голитѣ меса и каквото има по-добро за носене да взематъ отъ кжщата и да я запалятъ. Нанесли имъ около 30 хиляди динара загуба и запалили кжщата. Отишли въ кжщата на Цвѣтанъ отъ сжщото село, който е избѣгалъ въ България, залавятъ жена му Иванка, обѣсватъ я съ единъ кракъ на едно дърво и се гаврятъ съ честьта ѝ, а останалитѣ разбойници прибирали, каквото има въ кжщата и което струвало повече. Следъ като имъ задигатъ 15 хиляди динара, свалятъ жената отъ дървото и я попитали тогава, кжде е мжжа ѝ. Тя отговорила, че той се намира въ България.

— „Па Бога ти, пиши му нек си дође јер да не долазимо други пут, та и куће да опожаримо“.

Следъ това Мино Станковъ отишелъ въ кжщата на забѣгналия Богатинъ Цековъ отъ сжщото село, хваща жена му Цвѣта, обѣсва и нея съ краката нагоре, дава заповѣдь да прибератъ похубавитѣ нѣща отъ кжщата и да я запалятъ. Загубитѣ възлизатъ на повече отъ 50 хиляди динара.

Сжщия день разбойницитѣ продължаватъ въ другата махала отъ сжщото село и отиватъ въ кжщата на Мите Николовъ, залавятъ жена му Гюргелина, снаха му Иванка и петнадесеть годишния му синъ, обѣсватъ женитѣ съ краката нагоре и се гаврятъ съ честьта имъ, а сина му намушкватъ съ ножове на повече отъ 20 мѣста, за да каже, кжде се намира баща му, който сжщо билъ бѣжанецъ въ България. Разбойницитѣ, следъ като привършватъ

www.dlib.mk

работата си въ с. Кнежево, продължаватъ за село Емирица и отиватъ въ кжщата на Ангелина Митанова. Още при влизането въ кжщата започватъ да мушкатъ жената съ ножове, за да каже, кога е идвалъ въ кжщата ѝ Тодоръ Александровъ. Обаче, тя като не казала нищо — обѣсватъ я съ единия кракъ и заминаватъ за село Каравачко, като я оставатъ да виси на дървото и заповѣдватъ на селянитѣ до вечерьта никой да не смѣе да я бара. Тази нещастница плувала въ кръвь и висяща на дървото следъ два дни мжчение умрѣла.

Разбойницитѣ, като стигнали въ Каравачко, отбили се въ кжщата на Стойменъ Симеоновъ, залавятъ го и го биятъ до смърть, а на жена му заповѣдватъ да се съблѣче гола и така да имъ прислужва и готви ядене, като всѣки се гаври съ честьта ѝ. Това правѣли, за да кажатъ, кжде се намира брата на Стойменъ, който сжщо е бѣжанецъ въ България.

Разбойницитѣ, следъ като оставятъ жената на легло, продължили за село Старо Мушково. По пжтя срещнали Сотиръ Ефремовъ отъ с. Каравачко, който си идѣлъ отъ пазаръ отъ Кратово и безъ да го питатъ нѣщо, за удоволствие, го измушкали съ ноживетѣ на 15—20 мѣста, а той остава полумъртавъ и до вечерьта умира на сжщото мѣсто. Като стигатъ въ Старо Мушково и следъ като ги прибиратъ като овце на касапница, разбойникътъ Мино дава заповѣдь да удрятъ на всичкитѣ по 50—60 тояги, а отдѣлватъ на страна Стойменъ и Манолъ отъ Ново Мушково и Кольо Аджийски, Аритонъ Иловъ, Доне и Герасимъ Сребреновъ отъ Старо Мушково, защото сж били най-вѣрни хора на Организацията и ги намушкали съ по 20—30 ножа, за да кажатъ, где сж организационнитѣ складове. Били бити всичко около 70 души, а на момчето Стоилко Стояновъ ударили нѣколко ножа и то още на мѣстото умрѣло. Разбойницитѣ следъ това ограбватъ всичко, що намѣрили въ кжщитѣ, и се прибиратъ въ Кратово.

Н. М. № 67 отъ 18. VII. 1924.

№ 197. — Царевоселско, с. Дулица. — На 12. IV. т. г. една сръбска банда подъ водителството на Дане Църнилички, отива въ с. Дулица, за да търси комити. Такива не се указали, освенъ въ ковчезитѣ съ дрехитѣ и гърнетата съ масло и сирене, които били изпразнени и които задържали за себе си. Бити безмилостно сж: Янка Димитриева 23 г., Дона Григориева 24 г., Кръстана Иванова 65 г., (ограбени ѝ 4 лири), Кона Стойменова 54 г., (ограбени ѝ 150 дин.), Вѣна Стойменова 18 г., Стойна Петкова 60 г., Злата Петкова 18 г., Антония Георгиева 70 г., Гуга Антониева 65 г., Петко Георгиевъ 50 г., Еленка Йорданова 25 г., Еленка Антониева 18 г., Цона Янакиева 80 год., Стойменка Диванисиова 20 г., Стойменка Стойкова 70 г., Йовка Тодорова 26 год., Стоянка Стойкова 18 г., Димана Стойменова 26 г., Вангелъ Димитровъ 16 год., Богатинъ Ристакиевъ 12 год., Йорда Миленкова 45 г., Вакла Илиева 60 г., Канта Ангелова 21 год., Роса Соколова 25 г., Стойчо Златановъ 75

www.dlib.mk

год., Пауна Стойчева 67 год., Димана Илиева 25 г., Велика Антова 25 годишна.

Изнасилени: Янка Димитриева, Стоименка Диванисова (три дни следъ раждане), Дона Григориева, Вѣна Стоименова, Злата Петкова, Еленка Йорданова, Еленка Антониева.

Ограбени кжщи на следнитѣ лица: Коле Стоименовъ (6,000 динара), Ампо Стойчевъ, Димитъръ Медарски, Вакла Илиева, Иванчо Гоцевъ, Илия Йованчовъ, Диле Гоцевъ, Йов. Иванковъ и др .

Изгорени кжщи на Димитъръ Медарски и Ампо Стойчевъ.

с. Каменица. На 14 с. м. сжщитѣ бандити отиватъ въ с. Каменица, дето набиватъ до смърть: Йованчо Ангеловъ, Гена Йованчева 40 год., (на последната тритѣ деца сж на легло отъ нанесения имъ побой), Спасе Ситновски 40 год., Злата Спасева, Анастасъ Гарчки 42 год., Ефремъ Ситновски 28 год., Елена Ефремова 26 г., и други 15 души. Опожарена и ограбена е кжщата на Йованчо Ангеловъ.

с. Тодоровци. На 15 с. м. сжщата банда отива въ селото и набива до смърть: Доне Поточки (ограбенъ 10 лири), Ристакия Поточки (ограбенъ 15 лири), Веселинъ Поточки (10 лири т.), Якимъ Рашковъ, Илинка Донева, Диванисъ Доневъ и др.

с. Луковица. На 15 с. м. отиватъ въ селото и набиватъ: Доне Луковички (ограбенъ 40 л. т.), Коце Луковички (ограбенъ 30 л. т.), Стоянъ Рашковъ (ограбенъ 15 л. т.), Ангелъ Стоименовъ (ограбенъ 20 л. т.) и др.

с. Илиово. Сжщия день сжщата банда спира въ с. Илиово и набива порядъчно: 1. Гоше Борисчето, 2. Деспотъ Бумбарски, 3. Илинка Деспотова, 4. Николачко Бумбарски, 5. Ангелъ Ковачки и 6. Анто Илиовски.

с. Цѣра. На 25 юний, бандата на Дане Църнилички, засилена съ 50 души войници и единъ офицеръ, отива въ с. Дулица съ намѣрение да залови комити. Вмѣсто това залавятъ и безчовѣчно набиватъ следнитѣ селяни: Ристакия Веселиновъ 46 год., Стойко Трайковъ 60 год., Стоилъ Соколовъ 48 год., Дамянъ Цѣрски 50 год., Коле Атанасовъ 36 год., Георги Димитровъ 55 год., Заше Ангеловъ 50 год., Миленко Веловъ 48 год., Велика Миленкова, Милена Якимова 36 год., Стаменко Стаменовъ 60 год., Дона Ефремова (ограбена 2 лири, 2 овни и 50 лакти платно, 2 чивта царвули). Звѣрски изтезавани — обѣсени съ краката нагоре и кадени съ лютивъ пиперъ, за да бждатъ задушени — Ристакия Веселиновъ и Миленко Вельовъ. Велика Миленкова е била натоварена съ 60 оки камъни и заставяна да върви. Бандата въ присжтствието на офицера и войската е опожарила кжщитѣ на Наумъ Цвѣтански и Петрушъ Цвѣтански.

с. Саса. На 20 юний бандата на Дане Църнилички отива въ селото съ една жандармерийска команда отъ 20 човѣка и опо-

www.dlib.mk

жарява кжщитѣ на Стоянчо Стаменковъ и Филипъ Андовъ и набиватъ повече отъ 30 човѣка.

с. Глаговица. Сжщата банда на 23 юний отива въ с. Глаговица, гдето залавятъ Паунъ Митевъ, набиватъ го добре и вързанъ го закарватъ въ Царево село, гдето и до сега лежи въ затвора.

с. Цѣра. На 28 юний всички селяни отъ селото, когато сж се събрали въ махала „Чешмарето“, за да решаватъ нѣкои селски въпроси, били нападнати, бити и ограбени отъ акцизни стражари. Заради това, че сж протестирали за нанесения имъ побой, вързани и закарани въ Царевоселския затворъ сж: Паше Стоименовъ 48 год., Вангелия Зашовъ 45 год., Тодоръ Златковъ 30 год., Тодоръ Стоиловъ 36 год., и др. . .

Кочанско. — Кочанската околия е ощастливена съ две разбойнически банди с ъводачи Мите Суджукаров„ичъ“ и Йорде Гърдовски и една жандармерийска отъ 35 човѣка, начело съ подпоручикъ, които непрекжснато обикалятъ изъ селата. . .

с. Небояне е било щастливо да приеме на 20 юний, като скжпи гости бандитѣ на Суджукаров„ичъ“ и Гърдовски, които, следъ като се наяли и напили, както подобава, започватъ да търсятъ комититѣ „бугарашки“ — за разлика отъ сръбскитѣ, защото въ „освободена“ Македония има и сръбски комити. Вмѣсто да открияътъ комититѣ, залавятъ и набиватъ до смърть следнитѣ селяни:

Отъ махала Пражище: Мира Атанасова, Василко Миладиновъ, Лазаръ Арсовъ, Павле Богатиновъ, Мите Валавичарски и Серафимъ Митевъ.

Отъ махала Мошино бити: Якимъ Ангеловъ, Велинъ Мишински и др. Въ сжщата махала сж ограбили цѣлата покжщнина на Георги Атанасовъ.

с. Полаки на 22 юний е било посетено отъ 400 воѣници и 35 бандити, начело съ „войводата“ Мино Станков„ичъ“. Бити безмилостиво отъ мах. Раино-бърдо сж следнитѣ лица: 1. Костадинъ Тасовъ, 40 год. (изпили сж му 25 ока ракия), 2. Йорданъ Павлевъ, 45 год., 3. Павле Зашовъ, 46 год. (задигната му е една хубава вълнена черга), 4. Ив. Илиевъ, 75 г., 5. Станойко Зашовъ, 50 г., 6. Григоръ Ивановъ, 55 год., 7. Стаменка Станойкова, 50 г. (ограбена 9 лири), 8. Гюргена Кралева, 25 год. (ограбена 2 чифта чорапи и 1 златенъ кордонъ отъ 750 динара съ 3 пендари), 9. Киприянъ Григоровъ, 13 г., 10. Дѣдо Зашо, 80 г., Димитрия Тодоровъ, 16 г., 12. Стоянъ Христовъ, 75 г. (взети 3 овни).

Махала Касиро. Бити и оставени на легло: 1. Ангелъ Тренчовъ (ограбенъ 2,000 динара и 5 овни), 2. Иванъ Лазаровъ, 33 г., 3. Карчо Касирски, 90 год., 4. Ана Божинова, 38 г., 5. Христо Чамовъ, 40 год. и 6. Вида Георгиева, 80 год.

Махала Суо-бърдо. Битъ и мушканъ съ ножове Иванъ Филиповъ, 50 г. и Манасия Филиповъ (ограбенъ 3 овни, 3,200 динара, 5 ризи, 12 чифта чорапи, 11 ока масло и др.).

www.dlib.mk

Махала Качаникъ. Бити и оставени съ строшени ржце Стоянъ Симеоновъ и Манасия Антовъ.

Махала Раино-бърдо. На 7 юлий разбойникътъ Мите Соджукаров„ичъ“ лично набива до смърть: Кипра Григорова, Ерменка Веселинова и Димишко Йовановъ.

Населението отъ Брѣгалнишки окржгъ задължително трѣбвало срещу 10 динара да вземе по единъ екземпляръ отъ „Календар удружења против бугарских бандита“, издаванъ отъ разбойницитѣ въ Щипъ. Хазаитѣ на кжща, въ която се не намира този календаръ, сж най-звѣрски малтретирани.

Н. М. № 69 отъ 2. VIII. 1924.

№ 197а. — На 13 юлий т. г., разбойникътъ М. Станковъ влиза съ 35—40 души въ с. Нежилево (**Кратовско**). Събира всички селяни и следъ като имъ прави упрѣкъ, че не сж били мирни селяни и че криели комити, заповѣдва имъ да кажатъ, кжде сж скрити комититѣ, докато още не е почналъ да ги бие. На отрицателния отговоръ на селянитѣ, ... заповѣдва да ги повалятъ на земята и нанася силенъ побой на всички.

Силно бити сж следнитѣ лица:

Мите Спасевъ, 50 год. е падналъ на легло и живота му е въ опасность; Мите Алексовъ, 40 год., сжщата участь; Николачко Ивановъ, 41 год.; Якимъ Кръстовъ, 35 г.; Коце Яковъ, 37 г.; Доне Митевъ, 54 год.; Трайко Стойковъ, 33 год.; баба Стоя Иванова, 65 год., на която е пречупенъ единия кракъ и паднала въ безсъзнание; снаха ѝ Ристена Николова, 26 год., бита до смърть. Всички горепоменати лица сж на легло съ опасность да загубятъ живота си.

Току-що завършилъ съ с. Нежилово, Мино Станковъ се отправя за с. Койково. Усъмненъ въ Богатинъ Тодосовъ, 55 г., замислюва да го убие. На 17 с. м., когато е жънѣлъ на нивата съ жена си, отъ засада пропукватъ нѣколко пушки. Вмѣсто него, улучватъ жената. Богатинъ се спасилъ съ бѣгство. На другия день пристига Мино Станковъ и нанася на Богатина силенъ побой, защото не му казалъ, кой убилъ жена му. Сжщевременно сж били хванати и бити и други селяни отъ селото.

Н. М. № 71 отъ 15. VIII. 1924.

№ 198. — Въ селата на **Царевоселско** отъ известно време насамъ бѣснѣятъ две сръбски шайки съставени отъ жандари и войници, които се командуватъ отъ сръбскитѣ бандити Марко и Боро. Преди нѣколко дена отъ тѣхъ бѣха докарани следъ като сж били жестоко изтезавани селянитѣ отъ Саса: Иванъ Стаменовъ, Мите Атанасовъ, Стойменъ Димитровъ, Стойменъ Иванчовъ, Сребранъ Атанасовъ, Гоше Стайковъ, Никола Христакиевъ, Серафимъ Капитански, Мано Георгиевъ и Апостолъ Христовъ. Последниятъ, като не можалъ да изтърпи жестокоститѣ на сърбитѣ, които не могатъ да се опишатъ, съ едно малко ножче, което му било останало въ

www.dlib.mk

джоба, се опиталъ да си прерѣже гърлото. Въ безсъзнание е донесенъ въ болницита, а всички други сж въ затвора на Царево село, кждето мжкитѣ на тия нещастници продължаватъ. Затворени сж следъ жестокъ побой да кажатъ комититѣ и Мано отъ с. Глоговица, и Йонко Барямо отъ с. Цѣра. Жестоко е бита въ Саса и баба Яна Гаврилова, която едва ли ще остане жива.

Тѣзи две сръбски отдѣления, наречени „кръстачки", деребействуватъ изъ селата, изклали сж и изяли почти всички свини и кокошки на нещастнитѣ селяни отъ Саса, безъ да платятъ нищо, или за подигравка за едно прасе отъ 50—60 кила даватъ по 100 динара.

Писмо отъ Царево-село. — **М.** № 277 отъ 13. IX. 1927.

№ 199. — ...Ето единъ списъкъ на нещастници, които сж пребити отъ бой отъ сърбитѣ и отъ бандата на предателя Мино Станковъ:

1. Отъ с. Стръмошъ сж пребити отъ бой, защото отказали да ходятъ потера, Димчо Яневъ и Тасе Паневъ. Нещастнитѣ сж на легло.

2. Отъ с. Плещинци, защото закъснѣли отъ работа, Стоянъ Пранговъ и Траянъ Златиновъ сж били пребити отъ бой отъ бандата на Мино Станковъ подъ претекстъ, че били при комититѣ.

3. Младенъ Колевъ и Мане Йосифовъ отъ с. Пробищипъ, защото отказали да дадатъ вдовицата на Ласко Колевъ за жена на единъ отъ бандититѣ на Мино, сж били изкарани срѣдъ селото и пребити отъ бой отъ кръволока Мино. Отъ сжщото село и отъ сжщата банда публично е билъ битъ и омаскаренъ Георги Йосифовъ, който по-рано бѣ на сръбска служба. Нещастникътъ се самоубилъ, защото не можалъ да понесе тоя срамъ.

4. Въ с. Маричино Мино Станковъ събралъ всички селяни и имъ искалъ да му предадатъ 10 пушки, които ужъ били у тѣхъ, или 100 лири; понеже селянитѣ отказали, сж били бити всички подредъ.

5. Въ с. Койково е убитъ отъ бандата на Мино Станковъ Павле Мановъ, а е билъ пребитъ отъ бой Китанъ Мишовъ.

6. Въ с. Ямище сж бити до смърть, понеже били крили комити: Стефанъ Данаиловъ, Георги Ивановъ, Евтимъ Йордановъ, Нувко Милошевъ и Михаилъ Милошевъ.

7. Въ с. Бучище сж пребити отъ бой Стоименъ Петревъ и Велика Филипова, която лежи на легло.

8. Въ с. Трипатанци, понеже не позволили на разбойницитѣ Мино и Димчо Спировъ да се гаврятъ съ женитѣ и дъщеритѣ имъ, сж били публично бити Кимо Копилачки и Тимо Велковъ.

9. Въ с. Неокази почти цѣлото мжжко население е било бито, а отъ Пано Кралевъ и Лазо Кралевъ сж били вземени по 10,000 динара отъ разбойника Мино.

10. Въ с. Петръшино сж бити, следъ като имъ били взети

www.dlib.mk

по 5,000 динара, пакъ отъ сжщитѣ разбойници селянитѣ Илко Василковъ и Сенто Андовъ.

11. Въ с. Ямище сж бити до смърть Костадинъ Тодоровъ и Ангелина Стоянова.

12. Въ с. Татомиръ Тасо Спасовъ (циганинъ) е билъ хвърленъ въ огъня отъ Мино Станковъ, защото не му давалъ 200 лири, които той му искалъ. И когато Тасо обещалъ паритѣ, извадили го, взели му паритѣ и го пуснали, но ранитѣ отъ огъня още си работятъ.

Това е деяние на бандата на Мино, за което всѣки въ Кратовско знае, а пъкъ другото, което не се знае, е още по-страшно. По всички села не е оставена нито жена, нито мома незакачена отъ тия типове, каквито и въ турско време не е имало...

Защо има атентати въ Македония. — Писмо отъ Кратово. — **М.** № 300 отъ 11. X. 1927.

№ 200. — Щомъ се чу още за първата бомба, бѣ дадено веднага разпореждане да бждатъ съставени списъци на всички годни мжже за „милиционери“ по преследване на четитѣ. На вписанитѣ не се дава никакво оржжие, разбира се, и то стои складирано въ общинскитѣ и околийски управления. Това нареждане засѣга всички погранични съ България и Албания околии. Тежко на всѣкого, който би посмѣлъ да отклони отправената му покана.

Писмо отъ Скопие. — **М.** № 307 отъ 19. X. 1927.

№ 201. — Ето нѣкои прѣсни случаи отъ приложението на тия 42 точки въ Кратовско. Ренегатътъ и разбойникъ Мино Станковъ, когото сърбитѣ за „заслуги“ произведоха въ офицерски чинъ, деребействува по всички линии подъ покровителството и заповѣдитѣ на официалната сръбска власть. Тоя типъ следъ атентата, който стана напоследъкъ при гара Аджеларе (Александрово) вдигна съ сила на кракъ цѣлото мжжко население въ Кратовско, — тежко томува, който не се яви на заповѣдьта на разбойника! Нещастното население мръзна по ридищата цѣли 27 дена да чака комити и, понеже не ги дочака, на 6 декември Мино строи нещастнитѣ селяни, а той на бѣлъ конь обикаляше редицитѣ и съ единъ бичъ удряше, който му се паднѣше подъ ржка.

Въ кулата при село Лесново около 50 души жени и деца бѣха държани цѣлъ месецъ следъ атентата при Ажелари да не би да дадатъ подслонъ на комититѣ.

Писмо отъ Кратово. — **М.** № 371 отъ 4. I. 1928.

№ 202. — По време на беритбата на мака видѣхъ страшни сцени въ полето. На селянитѣ бѣ забранено да носятъ повече

www.dlib.mk

хлѣбъ съ себе си, за да не го давали на комити. — По половинъ хлѣбъ на работникъ", гласѣше заповѣдьта. А кръстосващитѣ стражарски банди измжчватъ населението и по горещинитѣ слагатъ цѣлия войнишки товаръ на гърба му, за да могатъ по-леко да обикалятъ района и да го чистятъ отъ „комити". На тия безчовѣчни мжки отгоре иде и боятъ — да кажатъ, де били комититѣ... Въ с. Раличево (Радовишко), напримѣръ, пребиха отъ бой сина на богатия турчинъ Байрама. Въ Злево (пакъ Радовишко) убиха единъ богатъ селянинъ и следъ това го обраха. Въ сжщото село има бити мнозина.

М. № 572 отъ 6. IX. 1928.

№ 203. — Къмъ 4 августъ тая година, нейде въ Дебърска или Стружка околия, ужъ се появили качаци. Събира се потера. Командирътъ на жандармерийския постъ въ Луково, сигурно по упжтванията на своитѣ предшественици, събира и селянитѣ съ сѣкири да влѣзатъ въ потерата. Така напримѣръ, Вельо Мурджовъ, Дане Мурджовъ, Божинъ Йовчевъ и други, въоржжени съ сѣкири, влѣзли въ потерата. Ако сега тъй въоржженитѣ бѣха наскочили на качаци, какъ ще се борятъ съ сѣкири, когато качацитѣ иматъ пушки и бомби? Кой ще отговаря за възможната смъртъ на тия хора, които, невъоржжени се пращатъ на погибель? Това вече стана като нѣкакво правило. Понѣкога на селянитѣ се даватъ пушки съ по два куршума, а нѣкога само сѣкири — и хайде гони качацитѣ!...

М. № 592 отъ 29. IX. 1928.

№ 204. — Глоби, арести, убийства — съ това е пъленъ всѣкидневния ни животъ и трудъ. Въ селата още по-безшумно гинатъ хората. Преди известно време бѣха убити двама селяни отъ Битолско, добри българи. Нѣмайки претекстъ, за да ги арестуватъ и сждятъ, властитѣ измислюватъ другъ начинъ, за да ги премахнатъ съвсемъ. Една вечерь викатъ ги като милиция да пазятъ линията къмъ гръцката граница. Съ тѣхъ били и двама жандарми. Презъ нощьта тръгнали къмъ границата, изкачили се на единъ хълмъ, стражаритѣ останали по-назадъ. Чуватъ се два вистрела и двамата нещастни селяни падатъ убити. После властьта разгласи, че били убити отъ комити, които минавали границата. Истината, обаче, ние я знаемъ.

Писмо отъ Македония. — **М.** № 961 отъ 25. XII. 1929.

№ 205. — Въ селата е още по-грозно. Тамъ това зло мина. Робскиятъ и търпеливъ македонски селянинъ, кое съ продажба на последенъ волъ, кое съ залагане на последно парче нива изплати си вергиитѣ. Но дойде друго зло, зеръ золумитѣ на сръбскитѣ властници нѣматъ край. Това сж всѣкидневнитѣ потераджийства и контрачетнишки золуми, ангарии и побои, кжсане каскета и на-

www.dlib.mk

хлузване шайкачи и пр. Що се отнася до „стражаруването“ — народната милиция, то стана една страшна и съсипателна тегоба за сиромаси, а особено за селската беднотия. То носи всѣкидневно човѣшки жертви, сѣе ревматизми, плеврити и изтощения, носи смърть изъ цѣла Македония. Тая властническа лудость става истинск ачума. Сега отъ града се вематъ повече милиционери. Селянитѣ отъ далечнитѣ села (напр. откъмъ Азотъ) сж принудени да ходятъ по нѣколко часа пеша, за да стигнатъ въ града и, следъ като караулиратъ 24 часа при нѣкой мостъ, тунелъ и пр. (напр. Зелениково, Веноле и пр.), пакъ пешъ се връщатъ дома, за да тръгнатъ следъ 3—4 дена пакъ да караулиратъ. И така безъ край. Въ коя африканска колония има подобно нѣщо? Завчера влакътъ премаза милиционера Трайко Лукаръ, синъ на Илия Лукаръ отъ Велесъ, младежъ, работникъ на 25 год. Пренесенъ въ болницата, нещастникътъ почина въ пъклени мжки. И в. „Политика“ писа вече за измръзналитѣ около Демиръ-капия милиционери. Но „Политика“ казва просто замръзнали стражари и умишлено не обяснява, какви сж тия нещастници, тя не казва, че измръзналитѣ сж изключително бедни македонски селяни. Освенъ това, бѣлградската преса мълчи по измръзналитѣ по линията Велесъ — Щипъ — Кочани, както и въ западна Македония, а тѣ сж десетки нещастни македонци.

Писмо отъ Велесъ отъ 31. XII. 1927. — **Мак. д.** № 57 отъ 10 ян. 1928.

№ 206. — При мене дохождаха сърби, които ми заявиха, че сж принудени да станатъ разбойници и ме молѣха да оправдая чрезъ печата тѣхната постжпка. Други сърби отъ Косово ме питаха, дали би могло да приематъ чуждо поданство, за да намѣрятъ защита отъ съответнитѣ консули.

По въпроса за „милицията“, натоварена да гони комититѣ, казва: въ милицията влизатъ голи, одърпани селяни. Това не е народна милиция, а е сжщинско селско робство, както самитѣ селяни се изразяватъ. Какво ли не е преживѣло мѣстното население отъ 1918 год. до днесъ? Училищата се строятъ безъ помощь отъ държавата. Съ безплатенъ трудъ, ангария (кулакъ) сж построени почти всичкитѣ жандармерийски постове, даже цѣли казарми, една отъ които е съградена на самия в. Чичевацъ—на 1900 м. височина! По сжщия начинъ се строятъ общински сгради, безброй кжщи на председатели на общинитѣ, секретаритѣ, касиеритѣ, писаритѣ, пъкъ даже и на обикновени кметове (общински съветници по селата). Пакъ съ ангария се строятъ нови шосета и се прибира дървенъ материалъ. Селянитѣ съ години сж губили време, дене и нощя, въ потери срещу комититѣ и качащитѣ. Непрекжснато се пазятъ желѣзопжтнитѣ линии и безплатно се хранятъ всички чиновници и служащи. Като се притури при това грабежа на безсъвѣстнитѣ чиновници и адвокати, ще излѣзе, че, ако бѣ на това мѣсто и американскиятъ народъ, пакъ щѣше да оголѣе, да осироma-

www.dlib.mk

шее, а какво остава за тукашното население, което и безъ това е крайно бедно.

Адамъ Прибичевичъ, братъ на г-нъ Свѣтозаръ Прибичевичъ, водачъ на независимитѣ демократи, въ в. **Реч**, органъ на сжщата партия. — Изъ **Мак. д.** № 57 отъ 10 ян. 1928 г., с. 10—11.

№ 207. — Както по цѣла Македония и тукъ при насъ положението е много лошо. Стопанската криза е много голѣма. Благодарение на това, че лѣтосъ жетвата даде добъръ плодъ, пъкъ и масовиятъ гурбетлъкъ на тукашното население, хората все могатъ да животуватъ. Разбира се, за дрехи и други нужди не остава нищо, защото лихваритѣ и порезницитѣ (бирницитѣ) поглъщатъ всичко. Пъкъ и корумпираното чиновничество не върши никаква работа безъ добъръ рушветъ. Впрочемъ, данъци и рушветъ не могатъ вече да се раздѣлятъ, защото чиновницитѣ отиватъ толкова далече, че не се знае, кое взиматъ за своитѣ джобове и кое за държавата.

. . . . . .

Всѣка вечерь сърбомани и пришелци се потайватъ подъ прозорцитѣ, даже прескачатъ зидове, за да подслушватъ, какво се говори и върши по кжщитѣ. Всѣкиму е опредѣлено, кого да следи и после да донася на властьта. Освенъ това, сърбомани и пришелци сж организирани въ въоржжена милиция. Въ нея влизатъ само най-довѣренитѣ и сигурни лица на властьта.

. . . . . .

И тукъ имаме „народна милиция. Тя се състои отъ турци и албанци. На българитѣ не довѣряватъ. Обикновено „народна“ милиция пази по мостове, проходи и пр. и се контролира отъ силни отдѣления жандарми. Тѣзи последнитѣ стоятъ на постъ обикновено на мѣста природно или изкуствено укрепени.

Изъ едно писмо отъ Тетово. — **Мак. д.** № 58 отъ 25. ян. 1928 г., с. 6.

№ 208. — Следъ атентата въ Струмица, извършенъ отъ две лица, които останаха незаловени, чиято жертва станаха нѣколко невинни граждани, жени, деца и мжже, и единъ случайно минаващъ офицеръ, тукъ властитѣ побѣснѣха до неимовѣрность. Жертва на тѣхния дивъ терорь станаха маса невинни граждани и селяни. Ведно съ полицията и жандармерията, терористическата и изтрѣбителна акция се води и отъ комитета за „национално спасение“, съставенъ отъ по-видни чиновници, адвокатитѣ Ташичъ, Марковичъ и директора на гимназията Джамоня, както и нѣколцина шпиони. Всѣки гражданинъ, който има нещастието да бжде неприятенъ на тѣзи господа отъ комитета, било защото има да взема пари отъ тѣхъ, или пъкъ не имъ дава вересия и пр., бѣ обявенъ за неблагонадеженъ и тикнатъ въ затвора. Шпионинътъ Пера Ровчанинъ арестува своята жена, съ която е разведенъ, ведно

www.dlib.mk

съ майка ѝ, защото били „ятаци“ на комити. Военията шпионинъ Драги Кантонера арестува една девойка и баща ѝ, защото отказала да му стане любовница. Шесть души търговци сж арестувани, защото се осмѣлили да си потърсятъ вересиитѣ отъ нѣкои членове на горния комитетъ.

По този начинъ бѣха арестувани повече отъ 50 души, натрупани въ влажнитѣ и тъмни келии на старата баня въ нѣкогашната турска махала и тамъ жестоко бити и измжчвани. Неотдавна тукъ пристигна Матковичъ и даже той, безсъвѣстниятъ и безогледенъ гарвански убиецъ, видѣ невинностьта на арестуванитѣ и нареди освобождението на около 40 души. Сега въ затвора останаха още 11 души. Всички знаятъ, че тѣ сж невинни, обаче, нали трѣбва да се отмъщава за чужди дѣла — ще гниятъ тамъ! Излѣзлитѣ отъ затвора, следъ 40 дена мжчения, разправятъ ужаси. Всевъзможни мжчения и инквизиции. На 2 селяни сж изгорени краката: мжчителитѣ сж ги карали да газятъ върху жарь...

Писмо отъ Струмица. — **Мак. д.** № 58 отъ 25. ян. 1928 г., с. 5—6.

№ 210. — Преди известно време ви писахъ за убийството на непрежалимия Рампо Поповъ отъ с. Бѣловодица (Прилепско) и ви обещахъ да ви пиша допълнително за неговитѣ убийци.

Рампо Поповъ е жертва на една банда главорѣзи, която отдавна се е загнѣздила въ Прилепъ и взела главитѣ на много добри българи въ града и околностьта.

Тая банда, която се нарича „ечзекутива“ на четнишкото „удруженье“ „Петар Мркоњић“, се състои отъ следнитѣ злодеи: 1. Учительтъ Коневичъ отъ Порѣче, който е и председатель на тая сръбска „черна ржка“ въ Прилепъ. Той е най-главниятъ виновникъ за всички убийства. Кжсъ и изпитъ — той прилича не на човѣкъ, а на изродъ, въ който се е вселилъ самиятъ сатана. — 2. Попъ Даме Пеливанъ, чийто животъ, пъленъ съ грѣхове, свърши преди известно време, за радость на цѣлъ Прилепъ; авторъ на всички планове за избиване на българитѣ по Прилепско, физически убиецъ на благородния българинъ Никодинския попъ презъ 1913 год., когото — преди да убие, подложи на страшна инквизиция. 3. Тошо, синъ на прословутия въ Прилепъ извергъ Пере Сърбиноть. — 4. „Протата“. — 5. Стефановичъ, единъ бѣсенъ сърбинъ. — 6. Братята Заревичевци. — 7. Воя Дамяновичъ, известенъ на насъ още отъ „първо сръбско“ (1913—1915 година), който, като интелигентенъ човѣкъ, дава директиви за действие на цѣлото котило около него.

Около тѣхъ се навърта цѣла група професионални убийци, като всеизвестниятъ ренегатъ Геле, убиецътъ на седемь души турци още преди нѣколко години, когато се прочу по звѣрщината си; Трайко Дързманъ, единъ престжпникъ, взетъ отъ сметьта на обществото; турчинътъ Фаикъ, старъ колячъ и на собствени сънародници, познатъ на прилепчани още отъ „първото сръбско“,

www.dlib.mk

като ревностенъ помощникъ на върлитѣ злодеи Вангелъ, Душанъ, Йосифъ, първиятъ и последниятъ отъ които унищожи народното отмъщение още тогава; Насто, сжщо така ренегатъ, убиецъ на свидния македонски синъ Сотиръ Гърдановъ, при сътрудничеството на други двама джелати — жандармитѣ Димитрия и Дабичъ. Когато стана убийството на видния българинъ Иванъ Бояджиевъ, той биде — проформа — арестуванъ отъ властьта, като подозренъ въ убийството. Всжщность, обаче, това бѣ диверсия, за да се прикрие името на истинския убиецъ — познатъ подъ името „Жаца“, прекора на жандармерийския подпоручикъ, единъ страшенъ кърволокъ. Неговъ усърденъ другарь е прилепскиятъ началникъ. . .

Ето тая глутница, къмъ която принадлежатъ още нѣкои подобни вълци, безчинствува въ Прилепъ и околията като неофициаленъ органъ на сръбската тиранична власть.

Подъ нейно покровителство и въ пълно сътрудничество съ нея е една друга банда, която ограбва населението съ тютюнитѣ. Това сж разнитѣ директори и фактори въ държавнитѣ монополи, кждето главенъ участникъ бѣ, докато бѣше живъ, и Йованъ Кирковичъ, народенъ представитель.

Писмо отъ Македония. — **М.** № 961 отъ 25. XII. 1929.

№ 211. — На бѣлградския в. „Политика“ отъ 17 т. м. съобщаватъ отъ Щипъ подробноститѣ за едно събрание на щипскитѣ граждани, въ което било разисквано по създаденото положение въ гр. Щипъ и околията отъ аресititѣ и побоищата, предприети отъ властитѣ. На това гражданско събрание, свикано отъ името на радикалната партия, е говорилъ народниятъ представитель Пуздерлиевъ. . . Той изложилъ историята на създадената афера отъ щипскитѣ власти и изтезанията, на които сж били подхвърлени арестуванитѣ българи. Като дава обяснение за направенитѣ отъ него постжпки предъ властитѣ и правителството за спиране на терора и освобождаване на арестуванитѣ, Пуздерлиевъ заявилъ, че очаква гражданството да удобри или не, тия постжпки. Отъ това ще зависи, дали той ще остане и за напредъ народенъ представитель, или не.

Думитѣ на оратора били изпратени съ продължителна манифестация въ негова полза. Хилядитѣ граждани въ залата и вънъ отъ залата започнали да викатъ „Ура! Да живѣе Пуздерлиевъ“, „Да живѣе правдата!“ „Долу неотговорнитѣ фактори!“ „Долу ония, които не почитатъ законитѣ“! . . .

На събранието присжтствувалъ и Каламатиевичъ, председатель на „Сдружението за борба противъ българитѣ“. Той обвинилъ Пуздерлиева въ прекалена защита на арестуванитѣ по аферата: той е трѣбвало да прави своитѣ постжпки и защита въ Бѣлградъ, а не въ Щипъ, за да създава настроения и шумъ, уронващи достойнството на властьта.

www.dlib.mk

На това обзинение Пуздерлиевъ отговарилъ съ нови разобличения за терора въ Щипско, вършенъ отъ бившитѣ четници, които били събирани отъ „Дружество за борба срещу българитѣ“. Той казалъ:

— Като народенъ представитель, естествено е да се застжпвамъ и въ Бѣлградъ и всѣкжде, споредъ нуждитѣ и длъжностьта. И отъ де на кжде да не мога да правя постжпки въ самия градъ Щипъ, когато азъ въ момента на аферата се намирамъ тукъ? Ако Каламатиевичъ иска, азъ мога тука, въ събранието, да му кажа, че още миналата година азъ предадохъ на кралското правителство едно изложение, подписано отъ менъ и още други двана десеть народни представители, съ което искахме Вие, г-не Каламатиевичъ, и вашитѣ другари, съ Вашата дружина да бждете разпръснати като пакостни и противници на държавата и нейнитѣ интереси. Това е едно. Второ: Преди месецъ време, а това Вие, г. Каламатиевичъ, знаете, хора отъ Вашата организация въ Кочанска околия сж запалили и изгорили 225 кжщи, и 225 семейства стигнаха до просяшка тояга, и вече четири месеца какъ ги мжчите и изтезавате. Като народенъ представитель, тогава азъ отправихъ питане къмъ министра на вжтрешнитѣ работи, за да се загрижи за тия нещастници“.

На края на събранието думата взелъ подпредседательтъ на съюза на младежитѣ националисти. Той заявилъ, че аресititѣ сж го възмутили и него. Той посочилъ единъ фактъ: арестуванъ билъ единъ отъ членоветѣ на неговата организация, и следъ като билъ пребитъ отъ бой въ полицейския домъ, на другия день билъ освободенъ като невиненъ. Това чистосърдечно изявление направило силно впечатление на събранието.

в. **Политика** — Бѣлградъ — отъ 17. VIII. 1925. Съобщение отъ Щипъ. — **Н. М.** № 124 отъ 28. VIII. 1925.

№ 212. — Сръбскитѣ вестници отъ 19 априлъ предаватъ изцѣло една интерпелация на депутата-радикалъ Василие Търбичъ до министъръ Корошецъ, въ която между другото четемъ:

„Изглежда, че тая земя (думата е за „Югославия“ — б. Ver.) никакъ не може да се вреди между земитѣ, дето надъ всички поданици владѣятъ еднакви закони, които важатъ за всички и дето се постжпва еднакво съ всички.

У насъ се върви отъ грѣшка на грѣшка и отъ позоръ на позоръ. Още преди нѣколко години на г-нъ Матковичъ хрумна една нещастна мисъль — да почне да основава въ Брѣгалнишката область чети противъ българскитѣ бандити, или, както официално се наричатъ, контрабандити. И за чудо — що имаше български бандити, които бѣха порядъчно много въ Брѣгалнишко (думата е за ренегатитѣ Стоянъ Мишевъ, Каламатиевъ и пр. — б. Ver.), станаха контрабандити, защото по-добре имъ бѣ да бждатъ държавни бандити, нежели противодържавни“.

www.dlib.mk

По-нататъкъ въ интерпелацията се казвало, че тия държавни бандити биятъ, убиватъ, грабятъ, безчестятъ, и за това не само не сж наказвани, а сж похвалявани, като спасители на държавата.

„Тѣ сждѣха, осжждаха и своитѣ и чужди присжди изпълняваха, та всички адвокати отъ тая область избѣгаха, за малко щѣха и сждилищата да се вдигнатъ при туй положение".

Вземайки поводъ отъ опититѣ на сръбската власть въ последно време да поднови контрачетитѣ въ Битолския окржгъ, Търбичъ пита министра — не мисли ли най-сетне да спре това зло, защото „нѣма примѣръ една държава да се е закрепила съ официални и неофициални бандити", и да прекжсне съ това „шегуване съ държавата", съ тия „недостойни за една модерна държава" опити, а „чиновницитѣ, които не почитатъ законитѣ, да смѣни съ такива, които ще ги почитатъ".

Държавнитѣ бандити на Бѣлградъ. — **М.** № 461 отъ 25. IV. 1928.

№ 213. — Сръбскиятъ учитель въ с. Конопница (Паланечко), г. Милия Б. Анджеличъ, който има смѣлостьта да опише въ бѣлградския в. „Република" страданията и измжчванията на населението въ селото, дето учителствува, съобщава въ едно ново писмо до редакцията на вестника, че провиненитѣ лица, вмѣсто да се опомнятъ и да поискатъ удовлетворение чрезъ сждъ, каквото никога не ще получатъ, пише г. Анджеличъ, „јер ако коза лаже, рог не лаже", заплашватъ ме съ убийство и сигурно ще успѣятъ въ пъкленитѣ си замисли. „Ако и това се извърши, заключава г. Анджеличъ, азъ ще ида въ гроба съ спокойна съвѣсть, защото е сигурно, че такова нѣщо се следва поне у насъ за всѣкиго, който излѣзне да защищава незащитенитѣ и преследванитѣ".

Редакцията на в. „Република" заявява по тоя случай: „тъй като въ дописката на учителя Милия Анджеличъ се описваха варварскитѣ постжпки на органи на „явната полиция", вѣроятно е, че сжщитѣ тия органи се опитватъ да нападнатъ и убиятъ г. Анджелича"...

Н. М. № 2. I. III. 1923.

№ 214. — Споредъ сведения отъ Битоля на в. „Време" въ Македония подъ гръцка власть, започнала терористическа акция отъ гръцки чети срещу мѣстното население. Въ Леринско върлувалъ войвода Стефанъ.

Терористическото дружество имало две секции. Едната се грижела за моралната и финансова подкрепа, а втората доставяла активни терористи. Членове на първата секция били анадолскитѣ бѣжанци, общинскитѣ чиновници, офицерството и полицията. Членоветѣ на втората секция се събирали отъ безработнитѣ и подозрителни типове. Тѣ били щедро възнаграждавани за изстжпленията надъ славянското население.

www.dlib.mk

Това дружество си поставяло за цель да прогони отъ Гърция всички славяни, като си служи съ простени и непростени срѣдства и така да имъ загради имота. Мѣстното население се задължавало да си служи само съ гръцкия езикъ. Ужъ за да се следи прилагането на тѣзи мѣрки, разни плячкаджии обикаляли селата и ги ограбвали.

Войводата Стефанъ вършелъ това предъ очитѣ на самата власть.

На 27 януарий въ Леринъ станало шумно събрание, на което билъ приетъ устава на това дружество. Изработенъ билъ и текста на единъ позивъ до цѣлото население въ страната, което се подканвало „да се противопостави на славянската пропаганда".

По-нататъкъ въ позива се казва, че всички гърци-македонци сж потомци на Александъръ Велики и трѣбва да не говорятъ на славянски, а само на гръцки. Отъ всички чиновници, духовници, учители и родители се искало да се противопоставятъ на славянската пропаганда. Оня, който не се съгласявалъ на това, щѣлъ да бжде посочванъ на терориститѣ.

Всички, които не помагали на това терористическо дружество, се считали за предатели и щѣли да понесатъ последствията отъ това. Тежко на чиновника, учителя или родителя, който би си послужилъ съ славянска речь! Тѣ всички щѣли да бждатъ унищожени.

Македонски гръцки юмрукъ — **Н. М.** № 148 отъ 26. II. 1926.

№ 215. — Голѣмиятъ напоръ на гръцкитѣ власти, които съ нечуванъ тероръ се стараятъ да обезнародятъ нашитѣ братя, като че ли слабо действува, та напоследъкъ сж почнали безчовѣчно да изселватъ тамошното население въ Мала Азия.

Интернирани сж: Недѣлко Алабаковъ, родомъ отъ с. Буфъ, а живущъ въ Леринъ; Таша Мих. Фотова отъ с. Дрѣновени (Костурско) съ 15 годишния ѝ синъ, снахата ѝ и деветмесечното внуче; отъ с. Кономлади (Костурско) завлѣченъ е неизвестно де Йов. Сидеровъ съ сина му Димитрий и внука му Анастасъ; отъ с. Желево отведена е Севда, съпруга на Георги Спировъ, която, бидейки въ положение, пометнала въ Солунъ.

Отъ Пжтеле (Леринско) отведена е Ката Унковска съ своята красива дъщеря — 16 годишна мома.

Отъ с. Вощарани (Леринско) — Ичо Кулбанчевъ съ семейството и Ицо Шейтановъ сжщо.

Отъ с. Хасаново интернирани съ семействата си Филипъ Муловъ и Кръсте Николовъ.

Отъ Екши-су — Симо Граматиковъ, тоже съ семейството.

Въ околностьта на с. Арсено (Воденско) убити сж петь души селяни отъ страна на хвърчащитѣ гръцки комитски чети; а до самото село е убитъ воденичаря съ жена му и тритѣ му дребни деца. Убийството е извършено съ ножове.

www.dlib.mk

Въ село Крушари (Енидже-вардарско) гръцката власть е изпѫдила селянитѣ отъ кѫщитѣ имъ и е настанила малоазиятски бѣжанци.

Южна Звезда — сръбски вестникъ въ Битоля — №№ 56 и 57 отъ 1 и 8 VIII. 1923.

№ 216. — Отъ с. Мжтница (Сѣрско) сѫ интернирани: Султана Костадинова, 22 год., съ две деца на възрасть 2—3 год.; Митра Димитрова, 20 год. съ маловръстни деца; семейството на Ване Сугаревъ — жена съ две деца, отъ Шугово; жената, майката и децата на Георги Терзиевски отъ с. Шугово.

Арестуванъ билъ кметътъ на с. Мжтница, гръкъ, защото приказвалъ въ полза на автономията. Билъ жестоко битъ, зѫбитѣ му били изкъртени.

Всички чиновници въ Драмско, Кавалско и Зърненско били бѣжанци отъ Мала Азия. Тѣхнитѣ произволи надъ мѣстното население не подлежатъ на описване. Всички бѣжанци отъ Мала Азия сѫ били хранени презъ зимата безплатно отъ селата. За тѣхното обзавеждане сега на турското население се отнимало половината отъ имота му (ниви, кѫщи, стоки). Взети сѫ били дори половината отъ житната и тютюнева реколти — на готово бѣжанцитѣ берѣли жито и тютюнъ. Подъ страхъ на смъртно наказание, на гърцитѣ било забранено да купуватъ какво и да е отъ турското население, за да могатъ по-лесно да го ограбватъ.

Интернированията продължавали. Така: отъ Драма сѫ били интернирани Махмудъ бей, Меминъ Казмаолу, Хюсеинъ ефенди Елебеседжи и други двама турци; отъ с. Височенъ — Георги Тодоровъ, Димитъръ Тимчевъ, Вангелъ Пройчевъ съ семейството си. Отъ с. Дрѣново били отбелязани за интерниране 6 души; отъ село Ливадища били интернирани: дѣдо Аргиръ Герговъ, Иванъ Чакърдаковъ, Георги Каневъ, защото синоветѣ имъ били въ България и Великъ Пискулевъ, защото приемалъ (подозирали го) комити; отъ с. Бутимъ: Петъръ Тутмановъ и Иванъ Захариевъ.

Месо за войската цѣла зима и сега се взима отъ селата, като налогъ, безъ заплащане. Отъ цѣла Македония, подъ гръцко иго сѫ били отбелязани за изселване около 70,000 души турци. Черквата въ българското село Височенъ е била обърната на яхъръ, въ която си връзвали добитъка.

Отъ с. Сетина (Леринско), били интернирани много семейства въ дивата вжтрешность на Гърция, между които и семействата на Кръсто Ивановъ и Лазаръ К. Даскаловъ. Една отъ сестритѣ на Ивановъ, 19 годишно момиче, починало отъ голѣмитѣ изтезания, които претърпѣла, когато се гаврѣли съ нейната честь. Имотитѣ на всички интернирани сѫ били взети и дадени на бѣжанцитѣ-гърци...

Имотътъ на турското население е разхищенъ. Турскитѣ села били препълнени съ гръцки бѣжанци, които въоржжени бродѣли

www.dlib.mk

изъ-цѣлия край и разбойничествували официално. Всичко турцитѣ трѣбвало да дѣлятъ „братски“ съ тия пришелци.

Н. М. № 19 отъ 16. VIII. 1923.

№ 217. — Тукъ бидоха пренесени отъ Солунъ около 30 души българи, между които има стари и една жена отъ Леринъ и околностьта, като съмнителни лица, по станалия недавнъ бомбенъ атентатъ въ тоя градъ. Тия нещастници сж отъ ония българи, които въ миналото сж имали най-присърдце македонското освободително дѣло, като сж взимали активно участие въ покрупнитѣ начинания на Организацията въ тоя край. Естествено е, на такива елементи гръцкото правителство не може да гледа съ добро око. Станалиятъ бомбенъ атентатъ въ Леринъ, който, между прочемъ казано, бѣше инсцениранъ отъ гърцитѣ — даде възможность на властитѣ да се справятъ единъ пжть за винаги съ тоя омръзналъ имъ народъ, съ доста неохота наричанъ „вулгарофони елинесъ“, а напоследъкъ сж му окачили ново название „вулгари елинофони“, решаватъ да ги изселятъ отъ тѣхнитѣ огнища и то за единъ периодъ отъ шесть месеца, като ги изпратятъ въ сухия и каменистъ на Егейско море, островъ Андросъ.

Мнозина любопитни ги придружаваха отъ гарата до тукашния затворъ „Палеа Стратона“, кждето по настоящемъ ги задържаха, докато ги препратятъ въ Андросъ. Малцина сж онѣзи между тѣхъ, които говорятъ гръцки. Запитвани, защо ги изселватъ, вдигатъ рамене и отговарятъ, че и тѣ сами нищо не знаятъ.

Това изселване става по силата на долното „решение“, което случайно ми падна на ржка.

РЕШЕНИЕ

„Комисията на обществената безопасность въ Леринския окржгъ, състояща се отъ председателя и Леринския окржженъ управитель г. Х. Папазоглу и членове Н. Теодорату, прокуроръ, и Стеф. Моисаку, командира на жандармерията въ Леринъ, събрана въ помѣщението на окржжното управление въ Леринъ, днесъ 24 ноември, день вторникъ, часа 5 сл. пл.

Като взема предвидъ: 1) писменото нареждане отъ 22 ноември т. г. на докладчика на извънредния военно-полеви сждъ въ Кожани, съ който този заключава отъ предварителното следствие и по приложения поименень списъкъ, върху който, макаръ че нѣма явни и сериозни улики, за подвеждането имъ подъ сждъ, но има съмнение, че тѣ сж опасни за обществения редъ, като живѣятъ въ селата си много ще спъватъ дѣлото на властитѣ по преследването и унищожаването на комитаджиитѣ.

2) Сжщо има предвидъ и доклада на командира на подвижнитѣ жандармерийски отдѣления въ Леринско подъ № 42 отъ т. г. и 3) устния докладъ на командира на жандармерията въ Леринъ.

www.dlib.mk

РЕШАВАМЕ:

изселването за шесть месеца въ островъ Андросъ на 1) Никола Христовъ, 2) Василъ Домазетовъ, 3) Мафа Капланка, 4) Стефо Стефовски, 5) Стефо Дановски, 6) Геле Чаковъ, всички отъ с. Върбени, 7) Димитъръ Гозевъ, 8) Филипъ Маджаровъ, 9) Тодоръ Коревчовъ отъ с. Поположени, 10) Дим. Хрисевъ отъ Глъмбочица, 11) Лазо Ставровъ, 12) Филипъ Московъ отъ с. Дъмбени, 13) Никола Соколовъ, 14) Пандо Ваневъ, 15) Дим. А. Секула и 16 Лазо Каранджовъ и пр. Комисията ще вземе грижата да уреди издържката на най-беднитѣ.

Председатель: (п.) Х. Папазоглу

Членове: — не се чете.

Писмо отъ Атина. — **Н. М.** № 141 отъ 25. XII. 1925.

№ 218. — ...Напослѣкъ стана една случка, която направи още по-непоносимъ нашия животъ тукъ. Тя се състои въ следното. Група мѣстни недоволници отъ гръцкия режимъ сж се организирали въ чета и се явиха тия дни по нашитѣ мѣста. Вследствие на това, властитѣ подложиха мирното население (българи и турци) на нечуванъ тероръ, като много селяни бѣха смъртно бити, а женитѣ изнасилени, обезчестени. Освенъ това, въ много села, като напримѣръ, въ Мутулово, Морарци и др. изгониха мѣстнитѣ селяни българи, и на тѣхно мѣсто, въ тѣхнитѣ собствени кжщи, настаниха гърци-бѣжанци отъ Анадола, които пъкъ отъ своя страна вършатъ нечувани деребейства и разбойничества. Оставенитѣ на открито, безъ подслонъ селяни сж изложени на разни болести... На изгоненитѣ отъ кжщитѣ българи отнеха всичката жива стока, недвижимъ имотъ, покжщниа и всичко онова, което бѣха си засѣли за препитание.

Писмо отъ Кукушко. — **Н. М.** № 21 отъ 31. VIII. 1923.

№ 219. — Тукъ господарь на селото е андартътъ Кирико Чачо и неговата пияна тайфа. Особено следъ убийството на неговия приятель, бившъ шефъ на андартитѣ въ нашия край, капитанъ Яне, Кирико Чачо буйствува, пиянствува, бие и граби населението и върши каквото си иска предъ очитѣ на официалната власть, която нищо не смѣе да му забрани, тъй като неговата мисия е да преследва българизма въ тоя български край. Всѣки отъ населението, който биималъ смѣлостьта да се оплаче отъ Кирико Чачо, бива веднага обвиненъ като съучастникъ въ убийството на капитанъ Яни и тогава горко му!

Това станало и съ нашитѣ съграждани Коста Ивановъ и Миленко Благоевъ, които държатъ бакалница и кръчма въ селото. Тѣхната кръчма бивала всѣкидневно посещавана отъ Чачо и неговитѣ хора, които систематически се опивали, провокирали дру-

www.dlib.mk

гитѣ гости и си отивали, безъ да плащатъ. Самиятъ киръ Чачо, когато влизалъ въ кръчмата, тържествено се провикналъ на български: „Да живѣе България!“ и дебнѣлъ, кой ще му отговори на български, за да се справи съ него. Нѣколко дена преди Великдень въ кръчмата станалъ скандалъ между самитѣ гърци, въ който скандалъ се изпочупили много прибори и се разпилѣла стоката, като се разлѣло даже и едно тенеке съ масло. Стопанитѣ се оплакали отъ това на намиращия се въ селото гръцки фелдфебелъ отъ с. Лапгадикъ. Това е било достатъчно, за да се вбеси киръ Чачо и още вечерьта на Великия четвъртъкъ свиква своитѣ хора и приготвя плана за убиването на двамата българи Коста и Миленко. По една случайность тѣ се научаватъ за това и вечерьта, за да се увѣрятъ въ истинността на казаното, отиватъ край кжщата на Чачо и тамъ дочуватъ, че всичко е приготвено за убийството имъ още сжщата вечерь.

Коста Ивановъ и Миленко Благоевъ, срѣдъ нощь, безъ да взематъ нищо въ себе си, напускатъ пълния си дюкянъ, за да не бждатъ изпреварени отъ убийцитѣ и заминаватъ за Сѣрско, а отъ тамъ се прехвърлятъ въ България. Тѣ нищо не знаятъ какво е станало съ имота и стоката имъ.

Н. М. № 61 отъ 6. VI. 1924.

№ 220. — Една банда отъ около 20 души: Тоде Чивтеевъ, Мицо Бикяра, Гоце Русевъ, Дини Въдришеновъ, Григоръ Лякиновъ, Григоръ Пишмишовъ, Дини Джаровъ, Леонидъ Граматиковъ, Дини Айгъровъ и др. подъ закрилата и съ съдействието на гръцката власть въ гр. Енидже-Вардаръ тероризира цѣлото население въ града иоколията. На тѣхъ се дължи грозното убийство на единъ отъ най-добритѣ, най-богатитѣ българи въ околията, Гоно Хаджиевъ Призненски, дъщеря му Траянка, храненика и слугата му. Първитѣ трима отъ поменатата банда сж направили опитъ миналата есень да убиятъ въ града гражданина Петъръ Танасчевъ. Сжщата банда е разпратила заплашителни писма до по-заможнитѣ българи въ града и околията, съ които искатъ пари отъ 5 до 20 хиляди драхми, като опредѣлятъ и мѣстото, кждето трѣбва да оставятъ паритѣ, за да не пострадатъ, защото още не сж успѣли да се избавятъ отъ този пъкълъ. . .

Пристигнали бѣжанци отъ гр. Енидже-Вардаръ. — **Н. М.** № 66 отъ 11. VII. 1924.

№ 221. — Пристигнаха въ Неврокопъ вчера отъ гръцка територия едва спасили се българи, едни съ оскубени мустаци, разправятъ грозни вилнения на гръцкитѣ власти въ пограничнитѣ села.

Така отъ с. Бутимъ (Зърневско) Коста Мавродиевъ и Атанасъ Торкохаровъ, разказватъ:

„На 10. I. 1925 г., презъ нощьта, бѣха убити трима бѣжанци

www.dlib.mk

гърци, отъ Анадола, между селата Вълково и Бѣлотинци. Убийството се дължи на междуособицитѣ. По това убийство арестуваха въ с. Ливадица 8 души българи, между които и следнитѣ — кмета Петъръ Керазовъ, Ваню Теповъ, Лазо Анг. Гумбековъ, Ангелъ Пасковъ и синъ му Андрей, Иманъ Скендеровъ, синътъ на Коста Пилъфовъ.

Смазани отъ бой, заведоха ги неизвестно де. На 14 т. м. вечерьта е билъ убитъ търговецътъ на едъръ добитъкъ Манолъ Палапиди, живущъ въ Драма. Убиецътъ биде заловенъ — бѣжанецъ отъ Анадола, който сега живѣе въ с. Вълково.

Въ петъкъ вечерь блокираха с. Ливадища и Бутимъ. Въ Ливадища биде бито почти цѣлото мжжко население, като имъ ограбиха паритѣ. Има и обезчестени жени. Сжщия день въ Бутимъ биха лицата: Атанасъ Сичаковъ, Ив. Захариевъ и Георги Мариновъ. Взеха имъ ловджийскитѣ пушки и ги закараха неизвестно кжде.

Въ сжбота вечерь отново блокираха и дветѣ села.

Въ недѣля сутринь мжжетѣ отъ дветѣ села извадиха вънъ, а женитѣ задържаха въ селата. Мжжетѣ биха много жестоко. Косата и мустацитѣ имъ измъкнаха. И женитѣ въ сжщото време изтезаваха много. Искаха да посочатъ пушкитѣ на мжжетѣ имъ и комититѣ.

Най-жестоко биха женитѣ отъ с. Бутимъ Гина П. Хутманова и Ленка Сичанова, които бѣха и обезчестени.

Съ войската имаше и милиция. Съ тѣхъ бѣше и шпионинътъ Илия Горидаровъ отъ с. Черешово, който посочваше, кого да арестуватъ. Отъ Бутимъ закараха за къмъ с. Черешово лицата: Димитъръ Тодевъ, Атанасъ Фудулевъ и Ангелъ Хутмановъ, а отъ Ливадища 8 човѣка. Знаятъ се имената само на Георги Пейковъ, кмета Пет. Киразовъ, К. Пилъфовъ и Боянъ Маноловъ.

Въ сжщото време и отъ село Черешово закараха 7 души, отъ които за Атанасъ Димовъ се твърди, че е убитъ подъ с. Ливадица. Другитѣ задържани закарани къмъ Зърнево и Драма.

По поводъ убийството на тримата гърци на 10. I. 1925 г., на 13 т. м. арестуваха и после убиха момъка отъ с. Бутимъ: Димитъръ Хутмановъ, като следъ това гърцитѣ почнаха да говорятъ, че избѣгалъ отъ затвора въ с. Зърнево".

Н. М. № 96 отъ 6. II. 1925.

№ 222. — На 11 януарий т. г. вечерьта станало убийство на трима бѣжанци гърци вънъ отъ селото Вълково (Драмско) на разтояние 10 минути.

На 13 сжщия месецъ вечерьта бива заградено селото Ливадища (Драмско) отъ войници и стражари и на 14 сутриньта бива обискирано. Задържани сж 15 мжже и бити, вечерьта освободени 9-тѣ, а 6 арестувани.

Арестувани сж: Ив. Николовъ 28 год., Анг. Насковъ 42 год., Андрей Ангеловъ Насковъ синъ на Анг. Насковъ 19 год., Ат.

www.dlib.mk

Гушевъ 20 год., Ат. Гулевъ 20 год., Георги Поповъ 22 год., и на 15 сутриньта вързани, подъ конвой, закарани въ с. Зърнево и обвинени като убийци на горнитѣ бѣжанци.

Въ Зърнево подложени на нови изтезания и освободенъ само Андрея Насковъ, а останалитѣ откарани въ Кавала.

На 23 сжщия м. отиватъ въ с. Ливадища патраулъ, състоящъ се отъ 5 войника и единъ ефрейторъ, квартируващи въ село Бѣлтинци и около 30 анадолски бѣжанци милиция, въоржжени съ манлихерови пушки и началникътъ поручикъ отъ 5-та погранична дружина облѣченъ въ кожухъ отъ вълча кожа и черкезки калпакъ, на име Христодуло, биятъ камбаната на с. Ливадища, събиратъ повечето мжже въ черквата, викатъ попа, каратъ го да чете евангелието и имъ заповѣдватъ да цѣлуватъ иконитѣ и имъ казватъ да кажатъ комититѣ, иначе всички ще ви избиемъ и започва да нанася побой. Попътъ възмутенъ отъ тая постжпка, казва на началника имъ, че въ храма подобни работи не се позволяватъ, а да отиде въ училището, кждето да разпитва селянитѣ. Началникътъ Христодуло разсърденъ отъ думитѣ на попа, хваща го за брадата и му казва, че и ти си ортакъ съ комититѣ и ти ги хранишъ. Попътъ, като му показалъ документитѣ си, че е билъ военен свещеникъ съ чинъ поручикъ, го пуска и освобождава селянитѣ, като задържа 6 души отъ тѣхъ, закарва ги въ кжщата на попа, бие ги тамъ и ги ограбва.

На 24 сутриньта, отиватъ въ следното село Бутимъ, събиратъ всичкото мжжко население, биятъ го безжалостно, тургатъ имъ между пръститѣ на ржцетѣ лой на три пржчки и ги измжчватъ, за да кажатъ, кжде сж комититѣ. Отъ тѣзи изтезания всичкитѣ почти за дълго време остави неспособни за работа. На Тодоръ Мариновъ отъ сжщото село му изкубватъ единия мустакъ, сжщо на Атанасъ Парбатски, оскубватъ мустацитѣ на Георги Гарелиевъ и Ангелъ Шоповъ, отъ тамъ заминаватъ за село Черешово, кждето нанасятъ побоища и срѣдъ нощь на 24 събиратъ отъ следнитѣ села Лакалица, Плачанъ и Дебренъ около 30 души друга милиция, въоржжени съ брадви, заграждатъ Ливадища и Бутимъ и сутриньта на 15 въ недѣля извикватъ кметоветѣ на двете села, на които заповѣдватъ да събератъ всичко мжжко на височината между Ливадища и Бутимъ и да не посмѣе никой да излѣзе отъ селото, защото ще бжде застрелянъ и да не остане нѣкой въ кжщи, въ противенъ случай, който се намѣри, ще го сполети сжщата участь. Вмѣсто селянитѣ да отидатъ въ черква, тѣ отиватъ на опредѣленото мѣсто, кждето ги държатъ на студа до 2 часа сл. пл. Свалятъ имъ горнитѣ зимни дрехи и започватъ да ги биятъ. Отдѣлиха стареца Стоянъ Змиевъ, 75 год., на 10 крачки и започватъ да го биятъ съ приклади и суровици, за да каже, кжде е синъ му Георги, който по-предната вечерь, като го биели, съ счупена глава се измъква отъ ржцетѣ имъ и избѣгва. Сжщо така 4-ма други старци отъ селото тургатъ да ги биятъ по краката и на които участьта не се знае.

www.dlib.mk

Милицията, която бѣше заградила селото, влиза въ с. Бутимъ и започватъ да търсятъ по кжщитѣ и задигватъ каквото намѣрятъ ново. Събиратъ момитѣ и по-младитѣ жени, затварятъ ги въ кжщата на Ат. Съчановъ, за да ги изнасилватъ, но Гина П. Кутинова се решава, карайки я за въ кжщи, да избѣга, започватъ да стрелятъ по нея. Въ сжщото време на височината пристига другъ патраулъ отъ 15 души войници, идящи отъ с. Волакъ, съ началникъ поручикъ. Щомъ чуватъ стрелбата, започватъ да стрелятъ залпово по направление на бѣгащитѣ. Излиза милицията, която пазѣла кжщата, за да види, кой е избѣгалъ, въ това време женитѣ, затворени въ кжщата, успѣватъ да избѣгатъ и се скриватъ по кжщитѣ си. Гина П. Кутманова се изплашва и се предава, нанасятъ ѝ побой, изтезаватъ я съ клечки между пръститѣ и спици подъ ноктитѣ. Връщатъ се въ кжщата, кждето били затворени женитѣ, но не намиратъ никой, освенъ Еленка Георгиева Съчанова, стопанка на кжщата, която бива изнасилена. Следъ това взиматъ отъ кжщата на Кутманова 6 брави и потеглятъ за с. Черешово, като изпращатъ една бележка до ефрейтора на височинката, да закара съ себе си селянитѣ отъ Бутимъ: Ат. Н. Фудуловъ, Дим. Подневъ, Анг.. Кутмановъ, Христодоръ Кутмановъ, войникъ въ отпуска отъ с. Ливадища, Г. Пейковъ, Боянъ Маноловъ, Кост. Пиляховъ, Георги Керезовъ, кмета на селото Анг. Стефановъ, да потеглятъ за Черешово, като оставятъ двама войника на Илия Горидарски, гъркоманинъ отъ с. Черешово въоръженъ съ пушка. Вързватъ 5-тѣ души съ вжже, а Анг. Стефановъ съ желѣзни вериги на дветѣ ржце и потеглили за с. Черешово. На половинъ часъ разстояние по пжтя настигатъ ги офицеритѣ и отвързватъ веригитѣ на Ангелъ и го изпращатъ да се върне въ селото и на другия день да отиде въ Черешово, да си вземе бележката отъ дивизията въ Драма и да си замне за България. Но Анг. Стефановъ се изплашилъ, за да не му направятъ нѣщо, избѣгалъ въ с. Зърнево и се представилъ на околийския началникъ, като му доложилъ за станалото въ присжтствие на делегата отъ Смѣсената комисия г. Весъ. Билъ задържанъ тамъ и на 27 м. м. вечерьта патраулътъ го взелъ, като каралъ съ себе си и арестуванитѣ отъ 3-тѣ села, именно: отъ с. Бутимъ: Дим. Подневъ, Ив. Захариевъ, Геор. Мариновъ, Анг. Кутмановъ, Христодоръ Кутмановъ, Ат. Фудуловъ и Ап. Съчановъ; отъ с. Ливадища: Георги Пейковъ, Боянъ Маноловъ и Кост. Пиляковъ; отъ с. Черешово: Лаз. Караджовъ, Анг. Караджовъ, Кост. Щърбановъ, Дим. Шилковъ, Геор. Шилковъ, Божилъ Шилковъ, Анг. Палъзовъ и още 3-ма, на които имената не се знаятъ. Биватъ изложени на новъ бой, а Анг. Стефановъ на 29 изпратенъ въ Драма. Тамъ той намира Анастасъ п. Георгиевъ отъ с. Черешово, задържанъ въ окол. управление, хванатъ въ с. Височени, кждето роботѣлъ отъ 6 месеца терзилъкъ и на 30 вързанъ и закаранъ подъ силна стража въ село Зърнево.

www.dlib.mk

На 28 наново поручикъ Христодуло и милицията заминаватъ обратно за Черешово.

На 31 Анг. Стефановъ бива екстерниранъ съ двама стражари и участьта на горепоменатитѣ селяни не е известна.

Н. М. № 97 отъ 13. II. 1925.

№ 223. — Пжтници, пристигнали отъ Леринско, разказватъ за невъобразимия адъ, който цари въ тоя хубавъ български край, засиленъ следъ хвърлянето на нѣкаква бомба отъ 16 ноември насамъ. Като прологъ на тая фамозна бомба още отъ преди две три седмици, гръцкитѣ власти, ужъ по нѣкакъвъ доносъ, сж обграждали съ много войска, орждия и картечници, на нѣколко пжти селата: Кучковени, Борешница, Върбени, Попължани, Секулево и др. подъ претекстъ, че дирятъ нѣкакви комити, а всжщность съ пъклена цель да подготвятъ изтрѣблението на ненавистното имъ българско население отъ Леринско... Дохожда 16 ноември вечерьта, когато ужъ непознати за властитѣ лица сж хвърлили бомба въ едно незначително кафене до стария конакъ. Веднага се започва сжщинска хайка противъ мирното българско население въ града и околностьта. Отъ града биватъ заловени: Стефо Ролевъ, Григоръ Ивановъ, Геле Кучковенски, стария дѣдо Трайко (слѣпъ човѣкъ, когото три месеца сме лѣкували тукъ) и много други, които хвърлятъ въ затвора; а изъ горнитѣ села разпращатъ банди да дирятъ провинени хора... И намиратъ ги тия хора, въ заловенитѣ отъ горнитѣ села повече отъ 150 души мирни българи, отъ които повече отъ 50 души само отъ село Върбени. Съ грозенъ бой и псувни всички тия жертви биватъ закарани въ леринскитѣ подземия и жестоко изтезавани до полуда и осакатяване, само и само да изкопчатъ нѣкакви самопризнания. Държали сж ги въ тия подземия повече отъ 10 дена. Само единъ Богъ знае, какво сж претърпѣли тия нещастници... Следъ това, на партиди, извързвани по 2—4 като сѣнки, сж ги разпращали за Солунъ и Кожани на военни сждилища, натоварвани на гарата въ товарни вагони. Нѣкои отъ тия нещастници, като Насто Поповъ отъ Борещница, Трайко Личкановъ отъ Кучковени и др. сж били до толкова пребити и осакатени отъ бой, че е трѣбвало по четирма души да ги вдигатъ и захвърлятъ въ вагона. Покъртителна е била картината при изпращането на тѣзи нещастни жертви на леринската гара, когато при писъцитѣ на хиляди жени и деца, близки на жертвитѣ, сж ги нахвърлили въ вагонитѣ. На тѣхнитѣ сълзи сж отговорили гръцкитѣ джелати съ прикладенъ бой и мръсни псувни. При тая покъртителна сцена само единъ младежъ отъ жертвитѣ се обадилъ съ високъ гласъ къмъ ридающитѣ: „Мълчете, не плачете, само еднашъ ке се мре“! И влакътъ потеглилъ...

Н. М. № 139 отъ 11. XII. 1925.

www.dlib.mk

№ 224. — . . . Тѣзи дни телеграфътъ ни донесе злодеянието, измислено тоя пѫть отъ кръвожаднитѣ андарти въ Леринъ.

На 15 т. м., въ 7 ч. в., избухнали две бомби въ кафенето на най-голѣмия хотелъ „Дисоонисъ“ (Всенароденъ). Въ тоя моментъ, кафенето било препълнено отъ много посетители, между които имало и виши военни и цивилни лица. . .

Споредъ сведенията, дадени отъ лица въ тоя край, ето въ какво се състои работата.

Хотелътъ, кѫдето избухнали бомбитѣ, е собственость на братя Симовци отъ с. Арменско, Леринско. Тоя хотелъ е най-голѣмиятъ и най-красивиятъ въ града. Построенъ е отъ тримата братя Симовци съ срѣдствата, припечелени отъ дълъгъ трудъ въ Америка. Освенъ хотела и кафенето, тѣ иматъ голѣми търговски предприятия. Съ своята голѣма честность тия предприемчиви братя привлѣкоха въ своитѣ заведения много клиенти и съ това увредиха интереситѣ на други търговци и по такъвъ начинъ неволно си спечене се посещаватъ тъй, както е било до изпъкването на братя Сипунджисъ, башитѣ на които сѫ преселени отъ с. Горнячево, Леринско. И тѣ иматъ хотелъ и търговски магазинъ, които, обаче, не се посещаватъ тъй, както е било до изпъкването на братя Симовци съ тѣхната предприемчивость и честность.

Отъ това омразата на Сапунджисъ противъ Симовци е голѣма, ужасна. А единъ отъ братята Сапунджисъ, Яни, е народенъ представитель въ камарата на Пангалосъ, силенъ въ всѣко отношение да увреди на своитѣ врагове. Та днешниятъ депутатъ на Пангалосъ намислилъ по-ефикасно да си отмъсти на своитѣ противници, братя Симовци, които подигравателно вика „булгарофони“. И на сцената вижда ме: бомби, комитаджии въ кафенето на бр. Симовци! . . . Омразата къмъ бр. Симовци отъ страна на тоя „депутатъ“ не е тайна. Леринскиятъ вестникъ „Фони ту лау“ (Народенъ гласъ) въ много броеве отъ м. май т. г., изказва злобата на Сапунджисъ противъ братя Симовци. Вестникътъ съобщава, че Сапунджисъ правилъ постѫпки на съответно мѣсто въ Атина, да се разреши на Каравидисъ, единъ прочутъ главорѣзъ, критянинъ, да построи върху хотели на братя Симовци единъ-два етажа, които да сѫ негова собственость. На това безумие всички въ Леринъ сѫ очудени. Но всичко това крои „депутатътъ“ Сапунджисъ съ едничката престѫпна цель, да отнеме разкошното здание отъ братя Симовци и да ги съсипе материално. Понеже и отъ Атина не сѫ удобрили тая чудновата комбинация, то Сапунджисъ измѫдрилъ ново срѣдство за борба съ своитѣ противници. И хвърленитѣ бомби направиха по-голѣмо зло, отъ колкото той самъ е предполагалъ.

Ето прелеститѣ, които последваха:

Първо — за братя Симовци отъ избухването на бомбата въ кафенето имъ ще последва голѣмо обвинение отъ страна на властьта за съучастничество съ комитаджиитѣ.

www.dlib.mk

Второ — маса арести на мирни, трудолюбиви българи отъ Леринъ и околията, за нѣкои имаме вече сведения, че ги обвиняватъ въ съучастничество съ четитѣ.

Трето — контрачетитѣ на главорѣза Каравидисъ ще всѣятъ новъ ужасъ въ мирното население, отъ което мнозина ще прогонятъ, а други избиятъ...

Нещастна Македония — **Н. М.** № 141 отъ 25. XII. 1925.

№ 225. — Отъ Леринъ съобщаватъ:

Следъ образуването на организацията „Македоно-гръцки юмрукъ“ положението въ Леринско се влоши още повече. Цельта на горната организация е да унищожи и пропжди съвсемъ българщината въ нашия край. Терора, който тя упражнява, подкрепена отъ официалната власть, е неописуемъ.

На 28. I. едно отдѣление бандити отъ тази организация отиватъ въ с. Сетина подъ предлогъ, че дирятъ комити. Естествено, че отъ последнитѣ и следа не е имало и разбойницитѣ сж знаяли това. Но все пакъ тѣ сж изпълнили задачата си: набили жестоко мнозина селяни, между които и Кръсто Поповъ, който пострадалъ най-жестоко.

На 29. I. сжщата шайка е била въ с. Вощарани и е нанесла безчовѣченъ побой надъ петима души, между които и Дѣле Петровъ Кркачевъ, който сега билъ на легло.

Сжщия день въ с. Арменоръ сж били жестоко бити всички българчета — ученици, защото по пжтя и у дома си приказвали български.

Отъ сжщата организация на 28 януарий презъ нощьта сж били разлепени изъ цѣлия Леринъ, по вратитѣ на всички сгради, афиши съ заплашителното съдържание: „Не говорете български!“...

Въ с. Кучковени били настанени 50 души гръцки войници, чиято издръжка е наложена на селото. Грабежитѣ и беззаконията на войницитѣ сж нищо въ сравнение съ тѣхнитѣ посѣгателства на честьта на селскитѣ жени и девойки. Случаитѣ отъ подобно посѣгане били много и хвърлили въ отчаяние селянитѣ.

Цѣлиятъ Лерински край днесъ е въ ржцетѣ на тъмнитѣ герои, водители на „Македоно-гръцки юмрукъ“ — Стефанъ „капиданъ“, Каравидисъ и Мавро Матисъ.

Н. М. № 152 отъ 26. III. 1926.

№ 226. — Ето тоя бандитъ — капитанъ Стефанъ е избрало дружеството „Гръцко-македонски юмрукъ“, да брани Гърция отъ чужди аспирации...

Отъ нѣколко месеца насамъ, тоя сжщия съ своята банда непрекжснато снове по селата: Каленикъ, Асаново, Неокази, Вощарани, Сетина, Крушорадн, Клещина, Д. Котори, Лесковецъ,

www.dlib.mk

Росенъ, Пѣсочница и др., тормози населението, което е кански пропищѣло и отъ никѫде помощь не намира. Звѣрски сѫ бити почти всички по-видни българи отъ горнитѣ села, а въ селото Лесковецъ отскубали сѫ брадата на попъ Христо, билъ е битъ до умиране братъ му Митре и три жени: Трайковица, Минкова, Дзолевица, отъ побоищата на които кръвьта имъ шуртѣла на два метра далечина... Мнозина отъ мѣстното население сѫ забѣгнали презъ граница въ Битолско...

Н. М. № 157 отъ 30. IV. 1926.

№ 227. — Капитанъ Стефанъ, н-къ на терористичната група „Македонски юмрукъ“ въ Леринско, е измѫчвалъ по най-жестокъ начинъ българитѣ въ селата край сръбско-гръцката граница.

Въ с. Росенъ сѫ бити до смърть двамата братя Христо и Петъръ Аферезови, Пецо Турунджовъ, Пецо Субашовъ и др.

Въ с. Крушоради сѫ бити кметътъ Лазаръ Хумбовъ и Георги Мазневъ, подъ предлогъ, че сѫ проектирали да убиятъ бандита капитанъ Стефанъ. И двамата сѫ арестувани въ Леринската тъмница.

Н. М. № 178 отъ 1. X. 1926.

№ 228. — Кимо и Лазо К. Кумбови, Леко Баничанеца и Леко Дранговъ отъ с. Крушоради, Леринско, които били освободени отъ затвора по ходатайството на депутата Георги Модичъ и срещу подкупъ отъ 10,000 драхми, били наново арестувани и изпратени на заточение въ Бѣломорскитѣ острови.

Тѣ сѫ сѫщитѣ, които по-рано капитанъ Стефанъ, началникътъ на терористическата организация „Гръцки юмрукъ“ въ Македония, бѣ билъ и изтезавалъ подъ предлогъ, че укривали комити.

Особено е тежко положението на българитѣ въ пограничнитѣ лерински села.

М. № 88 отъ 27. I. 1927.

№ 229. — Л е р и н ъ, май 1927 г.

Въ баничкия край сѫ настанени на заграбени отъ мѣстното население имоти бѣжанци отъ Мала Азия. Тѣ не преставатъ, подпомагани и отъ официалната власть, да заграбватъ и обсебватъ нови земи и имоти. Това разбойничество напоследъкъ бѣ причина за сблъсквания между мѣстнитѣ селяни и пришелцитѣ.

Така, на 27 априлъ въ с. Росенъ стана кърваво сбиване, въ което взе участие и властьта. При нападението на селянитѣ, покрай псувнитѣ и заканитѣ, се казвало: „Да ви нѣма отъ тукъ „пали вулгари“ (старобългари). „Махайте се въ България!“ Има пребити много селяни, но най-много е пострадалъ Коле Доневъ.

Сѫщата история се повтори и въ с. Неокази, дето сѫ бити до смърть братята Коце, Тане и Кире Латови.

www.dlib.mk

Въ крайграничнитѣ села Вощарани и Сетина се вършатъ други ужаси. Въоржжени до зжби бѣжанци заедно съ постовитѣ войници вършатъ систематически претърсвания по кжщитѣ подъ предлогъ, че дирятъ укрити комити. Винаги тѣзи претърсвания се съпровождатъ съ грабежи, побоища и обезчестявания на моми и жени, придружени отъ заканата: „Само единъ бѣжанецъ да падне убитъ, мислете му: всички ще ви изколимъ“!

На 30 априлъ въ Леринъ пристигна новиятъ окржженъ управитель. Още съ пристигането си той нареди да бждатъ разпратени по всички села едни своеобразни декларации, които селянитѣ трѣбва да подпишатъ. Въ тѣзи декларации се заявява, че населението е доволно отъ положението и че се чувствува гръцко....

М. № 182 отъ 21. V. 1927.

---

www.dlib.mk

Откѫсване отъ свои и отъ чужбина

№ 230. — Подписаниятъ имамъ синъ 26 годишенъ, останалъ въ Сърбия по известни съображения. Преди получавахъ писма отъ сина си, но ето вече една година, никакво писмо, никакво известие нѣмамъ отъ него, нито той отъ насъ до вчера. Каква е била неговата мѫка за родителитѣ му се вижда отъ следното. Следъ като е търсилъ може би много пѫти случай да ни се обади, такъвъ му падналъ въ една гостилница въ Бѣлградъ, презъ кѫдето е миналъ българинъ отъ Бѣлградъ, идещъ отъ Америка. Съ сълзи на очи, синъ ми молилъ българина, като стигне въ София, да се яви на едикоя си улица и номеръ, да потърси майка му, на която да съобщи, че синътъ ѝ е живъ и здравъ, че не ѝ пише, защото не смѣе да ѝ пише, понеже писмата за България се конфискуватъ и ония, които сѫ ги писали, макаръ и съ невинни поздрави, се наказватъ съ нѣколко дена затворъ и разтакане по участъцитѣ.

Съ почитъ: **Българинъ отъ поробена Македония.**

М. № 599 отъ 9. X. 1928.

№ 231. — Кичево, май 1927 г.

Отъ два месеца насамъ сръбскитѣ власти редовно събиратъ войници отъ запаса — I позивъ, на възрасть до 32 години, на тримесечно обучение и ги изпращатъ къмъ Дебъръ.

Много нашенци сѫ на гурбетъ като фурнаджии изъ Ромъния и България, и понеже всѣки другъ начинъ за изпращане на пари у дома е труденъ и несигуренъ, въ Кичево има единъ кираджия на име Наумче Стефановъ, който отъ време на време отиваше въ Ромъния и България, за да вземе и донесе пари на тугинскитѣ семейства. При последното си отиване въ Ромъния, Наумче Стефановъ миналъ за нѣколко дни и въ България. Страшниятъ тиранинъ Матковичъ научава това „престѫпление“ на Стефанова и дава веднага заповѣдь въ Кичево, той да бѫде арестуванъ и наказанъ съ 20 дневенъ затворъ. Стефановъ вече излежава наказанието си. Освенъ това, последва нова заповѣдь: за въ бѫдеще и за въ Ромъния нѣма да бѫдатъ издавани паспорти, както вече отдавна, още отъ идването на Матковичъ, въ никакъвъ случай, не се издаватъ за въ България.

М. № 182 отъ 21. V. 1927.

www.dlib.mk

№ 232. — В. Политика отъ 15 т. м. съобщава, че министерството на просвѣтата въ Бѣлградъ, издало окржжно, до всички свои отдѣли, съ което нареждало, че всички студенти, които желаятъ да учатъ въ чужбина трѣбва предварително да си набавятъ специално позволително за това отъ министерството.

По принципъ, министерството на просвѣтата не позволява следване въ България и Унгария, а за другитѣ държави, по принципъ, позволява, само че и за тамъ трѣбва да се вземе позволително — защото чрезъ тия позволителни искало „да направи точна ститистика на студентитѣ си въ чужбина".

Молбитѣ за позволителни, трѣбвало да се изпращатъ до надлежнитѣ власти при великитѣ жупани. Всѣки 15 дни великитѣ жупани ще уведомяватъ министерството на просвѣтата за изданенитѣ и визирани паспорти за всички студенти.

„Щудиране" въ България и Унгария ще се разрешава само на ония студенти, които сж въ последнитѣ години на своето учение.

На студентитѣ отъ Македония се позволява да следватъ въ Франция и Англия.

М. № 305 отъ 17. X. 1927.

№ 233. — Загребскиятъ в. „Хърватъ" разкрива една нова страничка отъ „свободата" на македонцитѣ. Едно съобщение отъ Щипъ, съ дата 13 т. м. гласи:

Сжществува още отъ 1923 година една наредба за Македония, споредъ която завършилитѣ срѣдно учебно заведение македонци не могатъ да следватъ въ университетитѣ на чуждитѣ държави. Преследваше се съ тая наредба цельта да се направи невъзможно следването имъ въ София. Сега тая наредба е още повече влошена въ смисълъ, че македонскитѣ младежи, не смѣятъ да следватъ и въ Загребъ. Само че, докато нѣкогашната наредба бѣше на министерството на просвѣтата, сегашната е на полицията. Ако последната узнае, че нѣкой младежъ се готви да следва въ Загребъ, веднага повиква родителитѣ му, припомня имъ, че „държавнитѣ интереси изискватъ, той да не отива въ Загребъ". И ако не изпълнятъ това „държавно желание", ще бжде лошо за тѣхъ.

„Зора" № 2787 отъ 17. X. 1928.

www.dlib.mk

Обезглавяване.

1 Отстраняване мѣстната интелигенция.

№ 234. — Матковичъ премѣсти отъ своята жупания (Битолската) миналата година 120 учители македонци — селски и градски, а екзархийскитѣ уволни. Премѣстенитѣ трѣбваше да отидатъ въ дивитѣ краища на Черна-гора, Херцеговина, Косово или Шумадия. Единъ учитель-македонецъ въ Охридъ, току-що свършилъ университетъ, биде телеграфически премѣстенъ по срѣдъ зима чакъ въ Шумадия, защото, между другото не се съгласилъ да бѫде шпионинъ на околийския началникъ въ Охридъ. Другъ единъ учитель биде сѫщо така бързо премѣстенъ, защото приемалъ на именния си день гости... А третъ — защото съ населението приказвалъ много македонски.

Нашенецъ. — Изъ всѣкидневния животъ подъ сръбски гнетъ — **С. с.** № 62 отъ 5. I. 1928, с. 8.

№ 235. — Огромното число отъ учителитѣ въ Сърбия днеска гледатъ на своята работа, като на занаятъ. Тѣхниятъ принципъ е: колкото може по-малко да се работи. Особено това важи за учителитѣ въ Македония. По-идеално гледатъ на учителското призвание учителитѣ съ лѣвичарски възгледи, но тѣ сѫ малко. Освенъ това, тѣхъ не назначаватъ доле. Комунисти и честни македонци по принципъ не се назначаватъ за учители въ Македония. Всѣки учитель въ Македония счита своето стоене тамъ за привременно. Никой не мисли да остане за винаги. Не знаемъ нито едно изключение. Всѣки се оплаква, че му е „досадно“ и едвамъ чака да го премѣстятъ. Така мислятъ и останалитѣ чиновници. За това Македония е наречена „югославянски Сибиръ“. Учительтъ работи само въ училището. Въ огромното болшинство случаи, главната цель е да се получи добра бележка отъ инспектора. Съ народа никакъвъ контактъ. По-скоро ще отиде при жандаритѣ, отколкото при нѣкой отъ селянитѣ, ако иска да поприказва. Нито една кооперация, нито една полезна обществена организация въ цѣла Македония. Никакви дружества, читалища, никакви въздържателни дружества. Нищо не сѫ създали. Дойде ли първи, отиватъ въ града за заплатата, останатъ нѣколко дена, понапиятъ се хубаво, дръпнатъ му по едно „лумпуване“ (гуляй), ама такова, щото да имъ държи влага презъ цѣлия месецъ. Така че, ако въ нѣкое кафене има голѣмъ шумъ, ако се пие, пѣе, вика, народътъ казва: „То-

www.dlib.mk

ва трѣбва да сж даскалитѣ". И тѣзи хора, отъ които едва ли и 5% четатъ поне педагогическия периодически печатъ, на учителскитѣ конгреси взиматъ позата на мжченици и критикуватъ налѣво и надѣсно, а бѣлградската преса ги третира, като национални мисионери, предъ които трѣбва да се сваля шапка.

Познанията на учителитѣ сж много ограничени и сж съ твърде слаба интелигентность и особено отсжтствие на тактъ за държане спрямо народа. Населението намира, че учителитѣ въ турско били много по-добри. Съ това е доста казано, защото знаемъ, какво сж представлявали по подготовка нѣкогашнитѣ македонски учители, които повечето сж били съ прогимназиално образование, нѣкои съ първоначално, а други даже и самоуци, но които сж били народни хора. Фактъ е, че почти въ всѣко македонско село може да се намѣри селянинъ, който е по-интелигентенъ отъ учителя. Особено въ западна Македония такива селяни има много.

Тукъ-таме срѣщатъ се и учители, които сж въ Македония три и повече години. Такива се срѣщатъ обикновено въ градоветѣ, кждето има добри приходи, малко се работи, а освенъ това, може човѣкъ да отиде отъ време на време и на „забава". Тѣ се отличаватъ съ по-голѣма ненависть къмъ населението, избѣгватъ го и въ кафенетата, кждето прекарватъ всичкото си свободно време, сѣдатъ и разговарятъ само съ чиновници. Като дойдатъ нови учители, обикновено тѣ имъ даватъ първитѣ информации и напомнюватъ имъ да бждатъ внимателни и никакъ да не вѣрватъ на македонцитѣ, защото всички сж „бугараши". Що се отнася до бившитѣ екзархийски учители, Бѣлградъ има най-малко основание, да се опасява отъ тѣхъ. Тѣ сж много малко. При това всѣки си гледа хлѣба. Тѣ сж едни измежду най-пасивнитѣ македонци. Доколкото нѣкои се проявяватъ политически, това правятъ само като привърженици на радикалната или демократическа партия. Повечето сж се помирили съ положението и мнозина намиратъ, че имъ е добре. Впрочемъ, най-буднитѣ и най-образованитѣ учители сж емигрирали. Останали сж малко и то такива, на които едва ли биха дали служба вънъ отъ Югославия. Това го знаятъ сърбитѣ. Тѣ много повече се опасяватъ отъ онѣзи македончета, които сж свършили тѣхни гимназии и които после сж станали учители. Но такива учители властьта не търпи и, или ги уволнява, или ги премѣства на другия край на държавата, напр., отъ Струмица нѣкои младежи премѣстиха чакъ въ Босна и Херцеговина. Сега въобще не назначаватъ македонци на учителска (основна и гимназиална) служба, при все че сж тѣхни възпитаници.

Не сж много по-добри и училищнитѣ инспектори, чието положение е чисто партизанско. Познаваме единъ такъвъ, който, като училищенъ инспекторъ, държеше кръчма, даже понѣкога самъ продаваше ракия на подчиненитѣ колеги. Да правятъ ревизия не е никакъ мжчно. Всички си служатъ съ единъ и сжщъ критериумъ при оценката на учительовата работа: тя е толкова по-успѣшна, колкото повече деца на въпроса, „шта си"? отговарятъ: „Ја сам

www.dlib.mk

србин". Истина, децата това казватъ механически, но инспекторътъ е доволенъ.

Като се претеглятъ влиянието на училището върху децата и влиянието на семейството, предъ последното първото изчезва. Напримѣръ, въ езиково отношение много рѣдки сж онѣзи македончета, които, следъ като свършатъ сръбска гимназия, знаятъ правилно сръбски. Всички почти правятъ граматически грѣшки, разполагатъ съ беденъ речникъ. Въ Бѣлградъ има толкова македонци-студенти и нито езинъ не следва сръбска литература. Даже и стипендиантитѣ избѣгватъ това.

Характеренъ е фактътъ, че и децата на чиновницитѣ въ Македония вмѣсто сръбски говорятъ македонски.

Просвѣта въ сръбска Македония. — Дописка отъ Македония — **Мак. д.** № 57 отъ 10 ян. 1928, с. 9—10.

2. Политически гнетъ.

№ 236. — На 14 вечерьта срещу 15 м. м. Молла Шукрия отъ с. Иловица — Струмишко, съ двама българи а билъ въ общината на с. Турново, за да се разбере съ турцитѣ отъ сжщото село да агитиратъ и гласуватъ за турската (джемитска) партия. Председникътъ Стоянъ Петровичъ и жандармитѣ, като виждатъ, че Молла Шукрия и други сж заинтересовани по изборитѣ, устрояватъ засада на пжтя между Турново и Иловица. Стоянъ Петровичъ — председникътъ нарочно задържва Молла Шукрия и другаритѣ му до късно и на тръгване за Иловица ударятъ ги на засада. Пада убитъ на мѣсто Молла Шукрия и на дѣдо Кольо синътъ му, а единиятъ се спасява, като избѣгва раненъ.

Сжщата участь щѣла е да постигне и Иванъ Давчевъ отъ Струмица — бившъ сръбски комунистически посланикъ (депутатъ), който напоследъкъ силно агитиралъ за републиканската партия, но благодарение че предварително узнава, скрива се, забѣгва и сега се намира задъ граница (България).

в. **Република** — Бѣлградъ. — **Н. М.** № 8 отъ 12. IV. 1923.

№ 237. — Всички трѣбва да гласуватъ за радикалитѣ! Найпрѣсенъ е примѣрътъ съ общинския изборъ въ с. Топалчани (Прилепско), гдето за кметъ билъ избранъ Тасе Николичъ — „янкеседжия, яничаръ, кабадахия, бѣлденски харамия на селската църква".

Селскиятъ учитель г. Риста Спасичъ успокоявалъ селянитѣ, че такава е волята на закона и нѣма друго — „търпение — спасение". Единъ отъ селянитѣ се обърналъ къмъ сръбския учитель и му казалъ: „Е, мой брате, учителю! До тамъ ли ти е наивна душата, че да вѣрвашъ, какво при днешното рушветчийско време Тасе Николичъ ще бжде подведенъ подъ отговорность за янкеседжилъка си! Трѣбва човѣкъ да е слѣпъ и глухъ, за да не разбере що се върши днесъ въ тая държава! Ти самъ на два пжти си

www.dlib.mk

правилъ писмени постжпки предъ полицейскитѣ власти въ Прилепъ и нищо не излѣзна. Оплакахме се и въ вжтрешното министерство, обаче полицията въ Прилепъ пази янкеседжията. Не само нѣма да дойде наказание на янкеседжията, ами и ще го наградятъ ония отъ Бѣлградъ, които си играятъ съ тоя нещастенъ народъ. Сви рамена, свали глава, впи очитѣ си въ черната земя, пъкъ кажи: Тежко на насъ, злощастници, що сме дочакали това време! Що ти трѣбва това-онова? Рибата отъ главата смърди“...

Н. М. № 27 отъ 11. X. 1923.

№ 238. — Въ тая многострадална страна владѣе режимътъ на юмрука и полицейския бѣсъ. Докато въ Войводина и Босна се агитира въ името на сръбството и на краля, въ Хърватско съ изключителни закони, въ Сърбия съ пари, въ Македония се агитира само съ тероръ. Терорътъ е голѣмъ и очевиденъ. Въ служба на радикалната партия е поставенъ цѣлиятъ чиновнически апаратъ. Терорътъ се върши по единъ невиждано бруталенъ и за културни хора недостоенъ начинъ. Отъ пандуритѣ и жандаритѣ до жупанитѣ, всичко работи за победата на радикалитѣ въ изборитѣ...

Въ всички околии на Кумановския окржгъ числото на полицейскитѣ чиновници е повишено извънредно много. Полицията е снабдена съ държавни автомобили, за да може по-лесно да агитира. За да добие повече гласове, радикалната полиция прибѣгва до чисто разбойнически срѣдства. Полицейскитѣ чиновници ходятъ отъ община на община и зоповѣдватъ, колко гласа ще трѣбва да даде всѣка община за правителствената листа. Която община не даде исканитѣ отъ нея гласове, ще бжде прогласена за антидържавна и за ятакъ на българскитѣ комити.

Наредъ съ полицията, за изборитѣ действуватъ и контрачетитѣ, които се издържатъ ужъ за борба съ комититѣ. Отъ Куманово е изпратена една подобна чета, съставена отъ криминални типове. Какви насилия ще извършатъ тия нови сеймени надъ беззащитното население, всѣки може да си представи. Изъ оня день войводата Мина, въ кафенето се заканваше да пребие замледѣлския кандидатъ, а преди петъ дена демократическиятъ кандидатъ бѣ пребитъ всрѣдъ Кратово. Поради терора въ Кратовско, демократитѣ сега не могатъ да си намѣрятъ човѣкъ за кандидатъ, защото, който се кандидатира, като опозиционеръ, ще бжде прогласенъ за български комита, хвърленъ въ затвора, отъ дето нѣма да излѣзе.

в. **Новости** — Бѣлградъ — **Н. М.** № 94 отъ 23. I. 1925.

№ 239. — Въ тия краища на нашата земя се вършатъ отъ всички страни страхотни беззакония и насилия надъ мирнитѣ и добри граждани. Полицейскитѣ органи, като се почне отъ жупана и се свърши съ стражаря, тъпчатъ, и конституция, и закони и спрямо всички граждани, които не сж дали виденъ знакъ, че сж

www.dlib.mk

за днешното правителство, употрѣбяватъ най-недопустими срѣдства. Арестуватъ се мирни граждани, арестуватъ и народни представители, дори и мене заплашватъ, че ще бжда арестуванъ и убитъ, ако не се махна отъ тия мѣста. Не мога въ една телеграма да изнеса всички страхотни насилия и беззакония на органитѣ на днешната власть.

в. **Правда** — Бѣлградъ — отъ 29. I. 1925.
Настасъ Петровичъ, бившъ министъръ на вжтрешнитѣ работи, до краль Александра.

№ 240. — Въ Кратовско, споредъ в. Република, агитационната борба презъ време на изборитѣ се водила отъ бандата на Мина Станковичъ, въорженъ заедно съ четницитѣ до зжби. Населението било заплашвано, че, ако не гласува за радикалитѣ, ще бжде арестувано поради „комитски афери“ и следъ това изселено отъ огнищата си. Никой отъ опозиционнитѣ кандидати не е посмѣлъ да проникне въ Кратовско, за да държи събрание или сказки.

Въ Скопската околия, до обявяването на изборитѣ, имало трима писари, а следъ това — единадесеть. Обаче, въ канцелариитѣ работили пакъ трима писари. Другитѣ се пръснали по селата, за да агитиратъ въ полза на радикалскитѣ кандидати. Въ Скопие билъ задържанъ и писаря Перичъ, назначенъ за писарь въ Неготино. Тоя писарь билъ голѣмъ авантюристъ.

Излизащиятъ въ Скопие в. „Стара Србија“, редактиранъ отъ Момчило Обрадовичъ, получилъ 120 хиляди динара помощь, по нареждане отъ Бѣлградъ.

Въ Скопска Черна-гора се явилъ по агитация радикалскиятъ кандидатъ Воя Миловановичъ съ нѣколцина чиновници, между които и околийския началникъ. Въ с. Баняни, преди свикването на селянитѣ на събрание, явилъ се единъ мѣстенъ селянинъ и казалъ на гоститѣ: „Защо сте дошли господа тука? Седете си въ канцелариитѣ и работете на работата, за която държавата ви плаща, защото никжде въ закона не пише, че чиновницитѣ могатъ да агитиратъ. Оставете на насъ. Ние знаемъ, за кого да гласуваме“. Естествено, следъ тия думи събранието не е могло да се състои.

Н. М. № 98 отъ 20. II. 1925.

№ 241. — Кочани, 17 февруарий.

Околийскиятъ началникъ не дава разрешение на ония лица, които гласуваха за Вашата листа (телеграмата била адресирана до д-ръ Шуменковичъ), заявявайки, че разрешения трѣбва да се търсятъ отъ демократитѣ. На 12 февруарий наказа около сто души, между които мнозина и съ разрешения. Всички, които не гласуваха за Васъ, сж наказани, а тамъ, дето имаха мнозинство радикалитѣ, пускани сж свободно селянитѣ. Сждътъ не дава ходъ на

www.dlib.mk

дѣлата на нашитѣ гласоподаватели, додето не се даде разрешение за това. Има опасность за търговията и занаятитѣ. Забранено е на продавачитѣ да идватъ въ града.

Граждани.

Радовишъ, 17 февруарий. — Полицейската власть, за да си отмъсти на гражданитѣ, които гласуваха за демократитѣ, следъ изборитѣ, не престава да наказва, да мжчи и да затваря. Наредено е да се запалятъ колибитѣ. Сега съ наредба се свикватъ на ангария 200 граждани за неопредѣленъ срокъ да прокопаватъ Радовишката рѣка. Гражданитѣ, крайно очудени, се питатъ, има ли нѣкой да спре това беззаконие? Застжпете се предъ краля и правителството часъ по-скоро.

Граждани.

Телеграмата е изпратена до Люба Давидовичъ.

Двѣтѣ телеграми сж получени на 18. II. 1925 г. въ Демократическия клубъ въ Бѣлградъ. — **Н. М.** № 101 отъ 13. III. 1925.

№ 242. — Г-нъ Шуменковичъ*, по поводъ опроверженията на Матковича и Димитриевича за терора въ Брѣгалница, е заявилъ:

„... Матковичъ заявява, че въ Брѣгалница нѣма тероръ, а ние получаваме телеграми за незаконенъ тероръ въ тоя край. На 19 февруарий ни се съобщи по телефона отъ Щипъ, че положението станало непоносимо. Народътъ забѣгналъ въ горитѣ. Молятъ ни да натоварим, когото искаме, за да се констатира всичко това. Защо ще обнародвамъ невѣрни работи? Защо тия хора тамъ биха се оплаквали безъ нужда? Тия въпроси не отправямъ на Матковича и на хората отъ неговия калибъръ. Тия въпроси отправямъ на хората съ сърдце и съвѣсть — ония, които биха могли да се съжалятъ за народа и да се загрижатъ за неговата сждба“...

Политика отъ 19. II. 1925. — ib

№ 242а. — Резултати отъ **анкетата** на г. Коста Тимотиевичъ** въ Брѣгалнишкия окржгъ:

Въ Брѣгалнишката область навсѣкжде се чувствува единъ извънредно тежъкъ режимъ. Той е насоченъ главно срещу привърженицитѣ на демократическата партия. Общинитѣ и селата, които сж гласували за демократическата партия, сж най-много преследвани.

1) Издадени сж наредби да се разрушатъ всички колиби и бачии както въ селата, така и вънъ отъ тѣхъ. Селянитѣ сами трѣбвало да опожарятъ колибитѣ и бачиитѣ. Стадата трѣбвало да

---

* Сега пълномощенъ министъръ въ **Бернъ** (Швейцария).

** Народенъ представитель отъ демократическата партия.

www.dlib.mk

се обягнуватъ въ селата. Това е цѣла съсипия за населението и то презъ една така тежка година за стоката. Тази мѣрка не се прилага къмъ селата, които гласували за радикалитѣ. Ето защо селянитѣ смѣтатъ, че правителството си отмъщава за гласуването на населението въ полза на демократитѣ.

2) Въведени сж легитимации съ фотографии за всѣки житель, който излиза отъ общината, за да отиде на пазаръ въ града. Тия легитимации важатъ само за единъ пазаренъ день. Населението съжалява за денгубата и разноскитѣ по изкарването на легитимациитѣ. Всѣки селянинъ, който влиза или доближава до града безъ легитимация, бива глобяванъ. Тази полицейска мѣрка започнала да се прилага веднага следъ изборитѣ. Само за единъ день селянитѣ сж платили въ Щипъ около 15 хиляди динара. Мнозина селяни се разбѣгали и върнали отъ пазара, безъ да бждатъ заловени. Всичко това прѣчи, както на селянитѣ, така и на гражданитѣ-търговци, които не могатъ да търгуватъ.

3) Покрай държавнитѣ власти и полицията въ Брѣгалнишко сжществува и дружество за преследване на българскитѣ чети. Въ това дружество заематъ видно мѣсто и нѣкои комити и „войводи“... Между тѣхъ има и такива, които, при отстжплението на сръбската армия въ 1915 година, явно сж заклали и убили въ Щипъ около стотина ранени и болни сръбски войници по болницитѣ. Тази организация ужасно тежи на гражданитѣ въ тоя край. Тѣ не представляватъ вече една национална акция. Тѣ сж се превърнали на партизани. И макаръ мнозина още да сж български поданици, сждятъ народа въ тоя край, задето гласувалъ за демократитѣ, нанасятъ му побоища, отъ които три случаи сж смъртоносни.

4) Кандидатитѣ на демократическата партия сж затваряни и наказвани. Глоби сж нанасяни за слухове, че демократитѣ се засилватъ и печелятъ. Общо е впечатлението, че въ тоя край нѣма граждански и политически свободи, предвидѣни въ конституцията. Народътъ е изплашенъ. Казанитѣ „войводи“ се заканватъ съ отмъщение, а това за тоя край значи смъртна присжда, като се знае, какъ постжпватъ комититѣ тукъ. Ако тоя режимъ не се промѣни, всѣки ще гледа да се брани, както знае и разбира, а мнозина ще избѣгатъ отъ села и градове, кждето имъ видятъ очитѣ.

в. **Политика** — Бѣлградъ — отъ 28. II. 1925.

Въ представения докладъ до демократическата партия отъ г. г. Тимотиевичъ и Михайловичъ върху положението въ Брѣгалнишката область се казва, между другото:

„Общото ни впечатление отъ всичко, що видѣхме и чухме, е, че въ тази область не сжществува свобода нито гражданска, нито политическа. Населението е оставено на милостьта и своеволието на полицейскитѣ власти и тѣхнитѣ неотговорни агенти и радикалски привърженици. Тѣ се носятъ като въ нѣкаква оку-

www.dlib.mk

пирана область, населена отъ неприятели на нашата държава. Страхъ е обзелъ населението. Никой не е сигуренъ, че ще се събуди живъ на другия день. Всѣки се пита, какво да се прави, какъ да се помогне. Ако на това нещастно население не се помогне наскоро, ще настжпи едно отчаяние, което ще докара нежелателни последици.

Най-голѣмъ тероръ се върши отъ „дружеството противъ българскитѣ чети“, което най-първо било организирано за преследване на българскитѣ комити, а днесъ е една разбойническа банда подъ ржководството на великия жупанъ, който си служи съ това сдружение за чисто партийни цели. Председатель на това дружество е нѣкой си Миалче Каламатиевъ, а въ организацията сж: Григоръ Циклевъ, Нако Ивановъ, Георги Въндевъ, Коле Ефремовъ, Дане Стояновъ, Стоянъ Судеклиевъ, Илия Пандурски, Санде Пеливановъ и други. Между тѣхъ има нѣкои, които и днесъ сж български поданици и известни български комити. Нако Ивановъ, като български войвода презъ 1915 година, е заклалъ повече отъ стотина сръбски ранени и болни войници, останали въ Щипъ при оттеглянето на сръбската войска. Това се знае отъ всички щипяни. И днесъ тоя разбойникъ е довѣрено лице на великия жупанъ и защитникъ на сръбството!

Всичкитѣ тия органи действуватъ противъ онния лица, които сж гласували за демократическитѣ кандидати. Радикалитѣ спечелиха само единъ мандатъ, въпрѣки всички насилия, докато демократитѣ взеха два мандата.

Може да се каже, че цѣлата область е подложена на единъ систематически тероръ, ржководенъ лично отъ великия жупанъ Матковичъ...

Терорътъ при Брѣгалница. — **Н. М.** № 101 отъ 13. III. 1925.

№ 243. — Бѣлградъ, 22 февруарий 1925 г.

Господине председателю,

Всичко направихме, за да помогнемъ на оня нещастенъ народъ въ Брѣгалница.

Нищо не помогна: нито молбитѣ до краля, нито оплакванията до министра на вжтрешнитѣ работи. Обещанията на министритѣ не се изпълниха. Всичко си върви по старому. Вашитѣ насилнически власти съ Ваше съгласие избиватъ народа. Арестуватъ, биятъ, изтезаватъ. Викътъ „удряй!“ се обърна на викъ „убивай“! Тамъ кръвьта се лѣе като на война. Всичко се е отдало на тази варварска работа. Великиятъ жупанъ стои на чело. „Ако се оплаква, пребийте го!“, поржчва по телефона този герой, който следъ шесть часътъ не смѣе да излѣзне отъ дома си.

www.dlib.mk

Знаете ли, за кого се отнася това? — За г. Дракаловича, стария учитель и националенъ борецъ, който за тия краища е направилъ повече въ национално отношение, отколкото Васъ и мене, г. Пашичъ. И сега той получава наградата си: пребиване. Защо? Защото и сега той брани невиннитѣ, както е работилъ и въ турско.

Вината на гоненитѣ е, че сж гласували за демократическата партия. Избрали сж г. Шуменковича на мѣстото на г. Димитриевича. А да се избере по-добрия измежду двамата никакъ не е било трудно. Избрали сж го. Ето за това пъкъ тѣ страдатъ така ужасно. . .

Обаче, покрай слугитѣ трѣбва да отговаря и господарьтъ. Отговорни сте и Вие, г. Пашичъ. За да не кажете по старъ навикъ: „Не съмъ знаялъ“, ние Ви уведомяваме. Не може въ нашата държава да се убива безотговорно. Отговорностьта ще дойде, когато и да бжде. Не забравяйте това!

Не моля. Протестирамъ. Дигамъ гласъ за защита невиннитѣ. Пазете се отъ тѣхната клетва, г. Пашичъ! Тя е страшна, когато падне на обезумѣли насилници.

Депутатъ: **Люба М. Давидовичъ.***

Писмо до министъръ председателя Ник. Пашичъ. — **Политика** отъ 23. II. 1925.

№ 244. — Г-нъ Пашичъ, който спечели изборитѣ въ Югославия на 8 февруарий, ще управлява съ деветь гласа болшинство.

Македония презъ изборитѣ отъ 1923 година избра 14 мюсюлмани — всички членове на опозицията. Тоя пжть никакъвъ мюсюлманинъ не бѣ избранъ. Какво стана? — Много просто. Всички избирателни кутии, които съдържаха по 10 хиляди неблагоприятни за правителството гласове, бѣха изпразнени отъ полицейскитѣ органи, следъ като сж били прогонени отъ бюрата за гласуване всички противници на правителството. По тоя начинъ билъ гарантиранъ успѣха на правителствената листа.

Le Quotidien — Парижъ — отъ 18. II. 925.

№ 245. — Цѣлиятъ югославянски печатъ обнародва подробности върху кървавото изстжпление въ с. с. Любанци и Булачани въ Скопска Черна-гора, което е предизвикало голѣмо възбуждение въ Скопие и околностьта. Това изстжпление било извършено по-миналата недѣля на 25 юлий следъ пладне, съ съдействието на арнаути, предвождани отъ жандарми. Въ Скопие били докарани пребититѣ селяни и настанени въ болницата. Били бити около 20 души и осемь смъртоносно. Битъ е зле и кметътъ на любанската община. Неговото тѣло било цѣло почернѣло отъ побоя и мустаситѣ му били оскубани.

---

* Шефъ на сръбската демократическа партия.

www.dlib.mk

Веднага следъ като станало произшествието, депутатътъ г. Куюнджичъ заминалъ за Любанци, събралъ пребититѣ селяни и ги завелъ въ болницата.

Великиятъ жупанъ г. Вилдовичъ и началникътъ на жандармерията г. Костичъ предприели анкета за станалото.

Депутатътъ Куюнджичъ... въ телеграмата до краля казва, че „неговитѣ поданици и войници сж пребити по най-бездушенъ и варварски начинъ безъ всѣкаква причина. Народътъ отчаяно се пита, дали въобще има власть и законность въ тая голѣма и свободна държава". Моли краля да защити населението отъ нови изстжпления и тероръ.

Въ телеграмата си до министра г. Максимовичъ пита, дали подобни произшествия могатъ да ставатъ въ страната безъ знанието на властьта и въобще, кали има авторитетъ властьта...

Властьта не позволявала на журналиститѣ и на гражданитѣ да посетятъ зле бититѣ. Единъ отъ по-леко бититѣ заявилъ, че огорчението е голѣмо, дето и днесъ турци и арнаути ги биятъ, както подъ турско.

Единъ сърбоманинъ учитель, Спасичъ, отъ с. Булачани, като научилъ за станалото, плакалъ съ горчиви сълзи за разочарованието, което ималъ да преживѣе подъ сръбска власть.

Голѣма часть отъ бититѣ били настанени въ частни кжщи и поискана била частна лѣкарска помощь...

За Скопие сж заминали депутатитѣ г. г. Гроль и Тимотиевичъ, за да направятъ анкета върху станалото въ Черногорията.

Вестникъ Политика отъ 30 юлий дава следнитѣ подробности върху побоищата:

... Въ с. Любанци пристигналъ жандармерийскиятъ подофицеръ Симо Обаръ заедно съ една команда жандарми въ униформа и въоржжени арнаути.

Той повикалъ „председателя на общината" Ангелко Чуревъ и кмета Илия Георгиевъ да тръгнатъ съ него, защото трѣбвало да се преследватъ комити. Тѣ веднага тръгнали, но не изминали много и, по знакъ отъ старшията, арнаутитѣ ги свалили на земята и били, докато паднали въ безсъзнание. На Ангелчо Чуревъ били оскубани мустацитѣ влакно по влакно, за да не стане рана на устнитѣ.

Веднага следъ това почнали хайка срещу останалитѣ селяни, и пазителитѣ на обществената безопасность сж биели изъ кжщитѣ, по нивитѣ и вредомъ, дето ги стигнѣли, селянитѣ отъ Любанци и Булачани. Населението помислило, че е нападнато отъ преоблѣчени качаци и се разбѣгало. Нѣкои стигнали чакъ до Скопие и съобщили на властитѣ. Когато тѣ стигнали тамъ, жандармитѣ и общинскитѣ власти липсвали, а бититѣ лежали по мѣстата, дето били бити, а женитѣ клали овци, за да ги завиватъ въ кожитѣ. Въ това положение бититѣ сж били заварени отъ жандармерийския капитанъ Босичъ и народния представитель г. Ку-

www.dlib.mk

юнджичъ, които разпоредили да бѫдатъ пренесени въ скопската болница.

Тежко бити били следнитѣ лица: Ангелко Чуревъ, Илия Георгиевъ, Станко Стойковъ, Гойко Раевъ, Георги Милошевъ, Стоилко Бадаревъ, Димитъръ Кожаровъ, Стоилко Спасенковъ, Петко Панчиловъ и Стоилко Павинковъ.

Освенъ тѣхъ били бити повече отъ 70 души, които дори не сѫ смѣяли да съобщатъ за това на властитѣ, но които, по искане на г. Куюнджичъ, били прегледани отъ специална комисия отъ трима лѣкари, която имъ издала удостовѣрения.

Народниятъ представитель г. Куюнджичъ заявилъ, че комюникето на министерството на вѫтрешнитѣ работи е изцѣло лъжливо и че що се отнася до твърдението, че това не е предизборна работа, а е предизвикана отъ идването на войводата Величко, най-добъръ отговоръ давали самитѣ селяни, като казвали: „Какво е това чудо, че този войвода Величко се явява все предъ изборитѣ?!“

Сѫщо така се е установило, че никаква чета на войводата Величко не се е явявала въ тия краища...

Вестникъ Трговински Гласник, отъ 29 юли, въ уводна статия, озаглавена „Безвластието въ южна Сърбия“ между друго казва: „... Читателитѣ знаятъ, какво значи Скопска Черна-гора въ нашата църковна и национална борба преди освобождението. Тукъ бѣше най-твърдата сръбска кула въ българското и албанско море. Едно отъ двете: или сръбскитѣ селяни отъ Скопска Черна-гора сѫ наистина промѣнили вѣрата си и сѫ станали ятаци на българскитѣ комити, както се твърди въ официалнитѣ съобщения, или властитѣ ги гонятъ по политически причини, както твърди опозицията, или само поради безвластието и произвола, които се засилватъ въ администрацията, и което изглежда най-вѣроятно...“

Терорътъ въ Скопско. — **Н. М.** № 170 отъ 8. VIII. 1926.

№ 246. — Сведенията, които пристигатъ всѣки день отъ Македония, сѫ много тревожни. Тъкмо сега, преди изборитѣ, по цѣлата страна е засиленъ терорътъ, за да се сплаши населението и да му се отнеме всѣка възможность да прояви своя протестъ противъ варварската сръбска напасть и чрезъ избирателнитѣ урни.

. . . . . .

Отъ нѣколко време убийствата по негова (на жупана Матковичъ — б. Ver.) заповѣдь следватъ всѣки день, по всички краища на Битолско.

Ето първитѣ ни сведения:

1. Расимъ, отъ турското с. Дрѣново, Бродска околия, е билъ извиканъ отъ околийския началникъ въ Бродъ. На връщане отъ Бродъ, той е билъ убитъ отъ сръбска засада. Расимъ е билъ богатъ човѣкъ.

www.dlib.mk

2. Синъ и баща, българи отъ село Кошино, Бродска околия, отивайки на пазаръ за Прилепъ, сж били сжщо убити отъ сръбски разбойници. Синътъ, 13 годишенъ, се е борилъ отчаяно, но не е можалъ да се спаси. Убийството е станало на 22 юлий.

3. Кръсте Димевъ Веляновски, воденичарь отъ с. Селце, Крушовско, е билъ нападнатъ въ воденицата си отъ засада, но по чудо е останалъ спасенъ. Покушението станало сжщо на 22 юлий.

М. № 247 отъ 9. VIII. 1927.

№ 247. — Югославянскиятъ министъръ на пощитѣ и телеграфитѣ г. Влайко Коцичъ е държалъ предизборна речь и въ Щипъ. Между другото, г. Коцичъ е казалъ, че за македонски мѣстни представители въ бѣлградската скупщина е рано. Трѣбва да минатъ още 20—25 години, за да може и „южна Сърбия“ (= Македония) да се представлява отъ свои, мѣстни народни представители. — Това съобщава въ протестна телеграма бившиятъ щипски народенъ представитель г. Пуздерлиевичъ, радикалъ отъ управляващата радикална партия, и телеграмата му е обнародвана въ бѣлградскитѣ вестници.

Зора № 267 отъ 1. IX. 1927.

№ 248. — Глигоръ Анастасиевичъ, народенъ представитель въ Скупщината отъ Кавадарци и виденъ членъ на демократическата партия, въ едно писмо до председателя на Демократическия клубъ, съобщава, че излиза отъ клуба и си дава оставката, като членъ отъ постоянното присжтствие на партията. Писмото почва така: „Политиката, която до сега се е водила въ южна Сърбия, а особено въ Македония, не е дала никакви придобивки за този край. Днесъ, близу петь години свободенъ политически животъ, състоянието на Македония, въ всѣко отношение, се е повече влошило и е повече нещастно. По моето дълбоко убеждение отговорностьта за това състояние носятъ изключително досегашното правителство и чиновницитѣ въ тоя край. Правителството бѣ подчинило държавнитѣ интереси въ Македония подъ своя партиенъ интересъ“.

По-нататъкъ въ писмото се казва, че Демократическиятъ клубъ не е обръщалъ внимание на заявленията на македонскитѣ депутати, че политическото и икономическо положение на страната не го е интересувало. . .

Желанието на Глигоръ Анастасиевичъ и неговитѣ другари да се образува една македонска група е било отхвърлено отъ Демократическия клубъ, като сепаратистично и автономистично движение, когато то е целѣло само подобрение положението въ Македония. И не само това, но Демократическиятъ клубъ е взелъ решение, ако инициаторитѣ не се подчинятъ на партийнитѣ разпореждания да бждатъ отговорни за консеквенциитѣ на своята дейность. . .

Н. М. № 29 отъ 25. X. 1923.

www.dlib.mk

№ 249. — Ние сме съвсемъ точно уведомени, че г. Трайко Арсовичъ, който е написалъ програмата на македонската партия, билъ приетъ отъ министъръ-председателя г. Никола Пашичъ. Г-нъ Арсовичъ веднага се съгласилъ на комбинацията досѣжно изборното споразумение противъ демократитѣ въ Македония. Обаче, министъръ-председателтъ веднага е отклонилъ предложението да приеме названието „Македонска партия“, виждайки ясно, че партия съ така опасно и съмнително име, основана даже и съ найдобри намѣрения, е ножъ съ две острия и много лесно може да се насочи противъ Сърбия. Г-нъ Пашичъ знае, че има граници въ отстжпкитѣ за изборнитѣ нужди на демокрацията. Не знаемъ, дали сжщото може да се каже и за г. Пуздерлиевичъ.

в. **Београд** отъ 20. II. 1924.

№ 250. — На 28 юний въ 5 часа следъ обѣдъ Павле Радичъ се завърналъ отъ нещастната си обиколка изъ Македония въ Бѣлградъ. Радичъ билъ веднага посетенъ отъ кореспондентитѣ на бѣлградския в. **„Политика“** и на загребския **„Novosti“.**

Намѣрили го въ квартирата му съ отекълъ носъ, отекла лѣва страна подъ окото, голѣма и широка рана се червенѣела по срѣдата на носната кость, облѣна само съ йодъ, бѣла превръзка около челото закривала дветѣ дълбоки до костьта рани надъ лѣвото око, току до мустацитѣ. При него била загрижената му съпруга.

Г-нъ Радичъ заявилъ спокойно предъ кореспондентитѣ.

„За пръвъ пжть пжтуваме въ Македония. Наши хора сж отивали тамъ и преди, и наши министри сж ходили, а нашата хърватска селска партия подържаше връзки съ приятели и едномишленици въ Македония, които се съгласяваха съ нашата програма, съ огледъ на единството на държавата и нейното развитие за напредъ, за да се консолидира положението ѝ и да се събератъ въ едно всички южни славяни за политическо сътрудничество така, че ние, южнитѣ славяни, да бждемъ въ състояние — както сме и призвани за това по своето положение и по своитѣ способности — да осигуримъ добри отношения съ нашитѣ балкански съседи и да запазимъ Балканитѣ за балканскитѣ народи.

Маршрутътъ ни (пжтувахме д-ръ Иванъ Швегелъ, Марко Божковичъ и азъ) не бѣше известенъ другиму, и ние, следъ като пристигнахме съ влака въ Скопие, дето бѣхме задържани два часа, потеглихме съ автомобилъ презъ Тетово — Гостиваръ за Дебъръ.

Въ Дебъръ се отбихме въ едно кафене, дето се намираше и околийскиятъ началникъ, който веднага стана и ни изпрати своя секретарь да ни каже незабавно да напуснемъ Дебъръ, защото, казва, не може да гарантира за нашия животъ, тъй като народътъ се бунтувалъ.

Но народътъ не се бунтуваше, и ние напраздно протестирахме и искахме на законно основание да ни оставятъ на мира, а,

www.dlib.mk

ако полицията долавя, че нѣкой ни заплашва, нека се погрижи да го вразуми и отклони.

Напраздно търсихме и телефонна връзка съ великия жупанъ и съ министра въ Бѣлградъ. Резултатътъ отъ нашитѣ тричасови преговори бѣ, че полицейскитѣ писари, служители и жандарми съ физическо насилие ни изхвърлиха изъ околийското управление и съ двама жандарми ни изпратиха за Струга. Биха шофьора и бѣха насочили зарѣзани пушки къмъ насъ.

На границата между дебърската и стружка околия ни спрѣха жандарми отъ Луковския постъ, които стреляха, за да ни сплашатъ, защото Василъ, секретарътъ на стружкия околийски началникъ, заповѣдалъ да не смѣятъ да ни пуснатъ. И така стояхме между два огъня — еднитѣ ни гонѣха, а другитѣ не ни пускаха. Стоехме безпомощни срѣдъ нощьта между два фронта жандарми, при вливането на Модричъ въ Черни Дринъ: само 500 метра отъ албанската граница!

— Искаха албанскитѣ качаци да ни отвлѣкатъ, та така да се избавятъ отъ насъ! — забелязалъ иронично Божковичъ.

Ние останахме на срѣдата съ автомобила. Молбитѣ ни останаха безъ отзивъ. Едва ги склонихме да ни върнатъ назадъ до жандармерийския постъ при Требишкитѣ ханища, дето пренощувахме подъ открито небе въ автомобилитѣ.

На сутриньта следъ нѣколко хитрости все пакъ успѣхме да заминемъ за Струга, дето постояхме въ едно кафене и въ приятелски разговоръ прекарахме малко време, следъ което продължихме за Охридъ.

Народътъ се държеше приятелски съ насъ освенъ единъ осѫденъ на затворъ бившъ писарь, който и викаше „Уа“!

На границата между охридската и стружката околия ни спрѣха трима качаци въ цивилно облѣкло. Единиятъ командуваше, а двамата стояха съ насочени пушки. На нашия въпросъ: „Какво искате?“ той отговори: Нищо, само да се върнете назадъ! На въпроса ни: „Кои сте вие“? отговарятъ:

— Това да не ви интересува, гледайте да се очистите поскоро отъ тука.

Моятъ другарь Божковичъ позна въ него писаря Поповичъ въ Охридъ.

Следъ дълго настояване, презъ време на което той се споразумяваше по телефона съ своя старши, милостиво ни пропусна.

Презъ време на преговоритѣ, той навѣрно успѣ да събере отъ цѣлия Охридъ трима пропаднали типове, на чело съ единъ писарь, които на минаване презъ Охридъ ни викаха „уа“! и хвърляха подиръ насъ яйца, но безъ да ни досегнатъ.

Презъ Ресенъ минахме спокойно, а на влизане въ Битоля при градската бариера, дето градскиятъ чиновникъ ни прегледа вещитѣ, за да си платимъ октроата, приближи ни единъ пиянъ бръснарь съ единъ служащъ въ областната скупщина, другъ отъ битолското градско управление, единъ полицейски писарь и де-

www.dlib.mk

сетина мюсюлмански деца и подло ни заговори съ нѣколко любезни думи за това, че ето нà — Битоля пропадна, и при тия думи ни нападнаха съ яйца и домати, последвани и отъ другитѣ.

Спрѣхме предъ градското управление, дето следъ малко дойдоха замѣстникъ шефа, въ когото познахъ единъ отъ нападателитѣ — и това му каза и самиятъ шефъ, който приятелски ме посъветва да се обърна къмъ великия жупанъ.

Великиятъ жупанъ* се стопи отъ любезни думи, съжаляваше и се чудѣше, какъ е могло да стане това, твърдейки, че той знае иначе работата, както сж я съобщили вестницитѣ: че народътъ ни напада, а полицията ни взима подъ защитата си. Обеща ни закрила и въ по-нататъшния разговоръ разбрахме и други интересни нѣща, които сж навѣрно причина на тъй организирания ловъ на представители на селската партия въ Македония.

Едва стигнахме въ квартирата си и то пакъ съ милостивото посрѣдничество на полицията, защото въ Македония хората не смѣеха отъ страхъ предъ полицията и нейнитѣ закани, не само да ни дадатъ подслонъ, но и храна, и дори да ни покажатъ пжтя.

На другия день, следъ като обѣдвахме потеглихме съ автомобилъ за Прилепъ, защото полицейскитѣ съюзници, нашитѣ нападатели, заплашваха хотелиера, че ще нападнатъ дома му. Когато подирихме жупана да му се оплачемъ за това, вече не го намѣрихме.

Презъ Прилепъ минахме безъ прѣчки до Велесъ, дето получихме и други ценни информации. Тукъ останахме повече отъ три часа, а следъ това потеглихме за Скопие презъ Катлановска баня, дето жандармътъ точно отбеляза, както и по другитѣ мѣста, имената ни и нумера на автомобила и както редовно следъ всѣко отбелязване последваше нападение, и тоя пжть предъ Скопие, около 5 часа следъ обѣдъ ни дочакаха качащитѣ на скопската полиция и препрѣчиха пжтя ни съ псувни и закани и ни нападнаха съ камъни.

Отъ това сборище, безъ да ни се притече на помощь властьта, макаръ че бѣше предупредена за идването ни въ Скопие, ние се измъкнахме, азъ по-тежко раненъ, а моятъ другарь Божковичъ по-леко, и съ изпочупени стъкла на автомобила.

Пенеже отъ менъ течеше много кръвь и бѣхъ сериозно раненъ, питахме по пжтя хората, де има докторъ да ме превърже. Тъй като не успѣхме да намѣримъ, спрѣхме единъ жандармъ на мотоциклетъ, разправихме му всичко, за да съобщи веднага въ Скопие да се вематъ мѣрки, за да се освободи пжтя ни и да се поеме защитата ни. Но отъ това нищо не излѣзе, та потеглихме за Куманово, дето получихме лѣкарска помощь.

Околийскиятъ началникъ се показа готовъ да ни даде закрила, като увѣряваше, че въ неговата околия нѣма никакви безредици и смутове. На това ние му казахме, че ще останемъ да

* Той е Матковичъ, сега помощникъ на министра на вжтрешнитѣ работи въ Бѣлградъ

www.dlib.mk

чакаме сутрешния бързъ влакъ. Но докато разговаряхме съ нѣколцина приятели отъ Куманово, което навѣрно му е докладвано, той се разгнѣвилъ и ни изпрати жандармерийския подофицеръ да ни каже, че не можемъ да останемъ въ Куманово, защото животътъ ни билъ въ опасность и не може да ни защити.

Така отпжтувахъ съ пжтнишкия влакъ въ 11 часа презъ нощьта отъ Куманово, изпроводенъ отъ единъ писарь и единъ жандармъ до гарата. Днесъ следъ обѣдъ пристигнахъ въ Бѣлградъ.

И въпрѣки всичко, което ви описахъ, заявилъ Радичъ, ние сме доволни отъ пжтя си, защото констатирахме грамаденъ интересъ къмъ нашето движение и вѣра у народа въ успѣха на нашата работа, и това тъкмо безпокои така правителството, та съ такива беззакония прѣчи и се подготвя за изборитѣ, кжде ли пъкъ да гарантира свободни избори!

Това правителство знае, че нѣма политически авторитетъ и сила въ народа, за това едничката надежда сж полицията, сърнаовцитѣ, „четницитѣ“ отъ „Петъръ Мърконичъ“ и подобни дружества, които разоряватъ правилния редъ въ земята ни и убиватъ народната вѣра, че въ тая земя има конституция и закони.

И затуй това правителство ще падне и вече е паднало. Да бѣхме въ Европа, само това, що се случи съ насъ и нашитъ другари, е достатъчно правителството да си отиде“.

Накрай Радичъ заявилъ, че пакъ ще отиде въ Македония и че за станалото мисли да се оплаче на държавната комисия за изборитѣ.

„Печално е това, господа, което се случи, завършилъ Павле Радичъ, на сбогуване, защото народътъ отъ Македония е тъй задушевенъ и разуменъ, а виждате какво направиха полицията и тѣхнитѣ съюзници! Какъ отчайватъ всички тия работи!“

Какво сж видѣли Радичевци въ Македония. — **М.** № 214 отъ 30. VI. 1927.

№ 251. — Предъ бѣлградския кореспондентъ на **Политика** прогонениятъ отъ сръбската полиция въ Скопие радичевецъ Августъ Кошутичъ, бившъ министъръ на сградитѣ, е разправилъ нови любопитни подробности.

Когато стигнали на станция Скопие, при Кошутича отишелъ полицейскиятъ чиновникъ отъ желѣзопжтния комисариятъ и му казалъ, че предъ станцията чака разбѣснѣла тълпа, която иска да го разкжса.

— Не можемъ да гарантираме за живота Ви, добавилъ той, и моля да заповѣдате съ менъ въ канцеларията.

Това било съвсемъ нечакано за Кошутича и той заявилъ, че се смѣта свободенъ да отиде, дето самъ поиска. Полицаятъ, обаче не мислѣлъ така — и Кошутичъ е трѣбвало да го придружи въ комисариата. Отъ вагона до полицията Кошутичъ и придружавашитѣ го били посрещнати отъ деца, които хвърляли домати

www.dlib.mk

и други зеленчуци, а д-ръ Швегелъ е билъ ударенъ съ бастонъ по дѣсната ржка отъ единъ дребенъ полицейски чиновникъ.

Въ полицията на Кошутича било заявено:

— Не трѣбваше да идвате тукъ. Не Ви искаме. Най-добре е веднага да се върнете въ Бѣлградъ. Въ града не можете да отидете.

— Дойдохме само за това да бждемъ въ Скопие, а не за да се върнемъ въ Бѣлградъ! съ усмивка отговорилъ Кошутичъ на „пазителитѣ на законитѣ".

На журналиститѣ е било забранено да се сношаватъ съ задържанитѣ. „Трѣбва да знаете, разправя Кошутичъ, че да бждешъ журналистъ въ Скопие не е лека работа. Всѣки трѣбва да потвърди съ подписа си предъ великия жупанъ, че знае съобщенията и директивитѣ на жупана и трѣбва да даде статиитѣ си на цензура, а тежко му, който е пропусналъ да стори това. Жупанътъ имъ е говорилъ, че не всичко може да се пише въ вестницитѣ, защото свѣтътъ би получилъ лошо впечатление за нашата власть".

Въ това време пристигналъ полицаятъ Стефановичъ и като се представилъ, поканилъ Кошутича и дружината му „да напусне тая зала, защото тя е официална канцелария". „Ако стоите тукъ то би значило, че сте арестувани".

— Та азъ съмъ арестуванъ, отговорилъ Кошутичъ; полицията ме доведе тукъ противъ волята ми.

— Моля Ви, отвърналъ Стефановичъ, сега има влакъ за Бѣлградъ. Заповѣдайте да се вдигнете и да отпжтувате. Въ града не можете!

— Какъ тъй не мога?

—Ей така! Азъ съмъ безсиленъ да Ви защитя.

— Поискайте помощь!

— Азъ имамъ всичко на всичко трима стражари.

— Сутриньта азъ видѣхъ 240 предъ гарата.

Следъ 5 минути отсжтствие, следъ единъ разговоръ по телефона, полицейскиятъ се връща:

— Имамъ нареждане, да си отидете.

— Съобщете ми това писмено.

Пакъ 5 минутно съвещание по телефона. После:

— И азъ нѣмамъ писмено нареждане.

Кошутичъ се позовава на конституцията, но и това не помага:

— Ще ви напиша въ влака.

— Моля Ви, ние сме въ канцелария, тукъ има хартия, напишете.

Полицаятъ настоява. На Кошутича не позволяватъ да се оплаче на жупана по телефона и да поиска военна защита.

Намѣсва се въ разговора и единъ младежъ, въ когото д-ръ Швегелъ познава своя побойникъ. Полицаятъ го представя като свой секретарь. Младежътъ вика:

www.dlib.mk

— Вървете си, не Ви искаме!

Пакъ затишие, пакъ съвещание. Следъ това:

— Господине, ако искате съ сила, това е решение на посилни отъ васъ.

— Заповѣдайте да ме арестувате.

— Не искамъ да Ви арестувамъ. Ще идете ли въ влака или не? Влакътъ Ви чака вече повече отъ половинъ часъ!

Кошутичъ отказва. Тогава се викатъ стражари и имъ се заповѣдва:

— Изпълнете дълга си!

Спуска се и „секретаря“ — побойникъ, хваща Кошутича за ржката и почва да го блъска. Стражаритѣ хващатъ него и другитѣ и така на ржце, безъ да имъ дадатъ шапкитѣ и връхнитѣ дрехи, ги внасятъ въ единъ първокласенъ вагонъ.

Звънецътъ удря, свирката изсвирва и влакътъ полетява къмъ Бѣлградъ...

Скандалътъ съ г. Кошутичъ въ Скопие. — **М.** № 208 отъ 23. VI. 1927.

№ 251а. — Радичевиятъ в. **Val** отъ 25 юлий съобщава, че на 24 т. м. въ 3 часа следъ обѣдъ въ Бѣлградъ полицията арестува Марко Божковичъ, сръбски офицеръ въ оставка, отъ Жарково, Бѣлградско, зетъ му Воиславъ Поличевичъ и Каплевичъ, и тримата привърженици на Радичевата партия въ Бѣлградъ. При обиска на квартирата имъ полицията прибрала нѣколко книги, купени отъ бѣлградскитѣ книжари. Споредъ в. **Val**, полицията търсѣла подписитѣ, събрани за листата на радичевци за охридския окржгъ, но безуспѣшно.

Арестувани Радичевци въ Бѣлградъ. — **М.** № 236 отъ 27. VII. 1927.

№ 252. — Следъ идването на Радичевцитѣ въ Скопие и тѣхната жива агитация по далечнитѣ краища на южна Сърбия, цѣлиятъ тамошенъ свѣтъ се възбуди. Възбудиха се и радикали и демократи. Джемиетътъ, като „прегазена“ политическа организация, дигна глава, а македонцитѣ, иначе избиратели и на радикали и на демократи, внезапно се съживиха. И безъ това мжтното предизборно положение въ Македония, съ това се само усложни и всемогжщата власть, която и до тогава будно следѣше и не пропускаше всѣко движение, почна изведнажъ да провежда своитѣ така обикнати и познати методи. Разпититѣ и обискитѣ на най-виднитѣ хора се вършеха систематически и непрекжснато. Аресититѣ, които не сж съ нищо оправдани, ставаха групово. Лишаваха се веднага отъ свободата си всички, които направо или чрезъ други бѣха дошли въ допиръ съ радичевцитѣ...

Арестуванъ е билъ (Mandekič) на 24 юний, къмъ 5 часа сл. об., на улицата, веднага отпратенъ въ градоначалството и задържанъ въ стражарската казарма до 8 часа вечерьта. Тукъ хърватинътъ

www.dlib.mk

намира арестувани дописника на „Правда“ и редактора на скопския в. „Наша Стара Сърбия“, и съ тоя последния бива отведенъ въ участъка край Вардара, дето пренощували. Редакторътъ на „Стара Сърбия“ е билъ арестуванъ като „комунистъ“, само защото билъ посетенъ отъ радичевеца Божковичъ. Въ участъка пренощували.

На другия день срещу Мандекича било издадено решение да бжде затворенъ за петь дни и прогоненъ въ Загребъ като скитникъ безъ документи (въпрѣки редакционнитѣ легитимации). Въ града се случилъ и Илия Шуменковичъ,* министъръ на сградитѣ. Когато единъ колега на Мандекича поискалъ да пуснатъ арестувания, демократътъ Михайло Куюнджичъ, който придружавалъ министра, отсѣкълъ:

— Не, той е хърватинъ!

Тогава Шуменковичъ, за да изглади рѣзкото впечатление, поправилъ:

— Не за това, а защото е радичевецъ!

Въ действителность Мандекичъ не принадлежалъ къмъ тая партия. . .

V. Mandekič, дописникъ на **Jutarnji list** и **Obzor** — Загребъ, въ Скопие.—**Jutarnji list** отъ 3. VII. 927. — **M.** № 220 отъ 7. VII. 1927.

№ 253. — Г-нъ Давидовичъ, шефъ на демократическата партия, не е смѣялъ да се впусне въ разговоръ (за съставяне на кабинетъ отъ него — б. Ver.), докато не се смѣнятъ полковницитѣ-жупани и не се накажатъ виновницитѣ на ония изборни страхотии, които днесъ продължаватъ особено въ южна Сърбия (Македония) и Войводина, надминаващи по размѣри онова, което не би се намислило даже при най-черния турски и маджарски режимъ.

в. **Ослобођење** — органъ на Пашичевитѣ радикали — отъ 19. II. 1928

№ 254. — На заседанието на радикалския висшъ партиенъ съветъ кумановскиятъ окржгъ се представлявалъ отъ сърбоманина Йованъ Алексиевичъ. Последниятъ потвърдилъ думитѣ на г. Узуновичъ, бившъ министъръ председатель, че положението въ Македония се характеризира съ мълчанието на населението. Алексиевичъ се оплаквалъ, че, докато по-рано партийнитѣ събрания бивали масово посещавани, сега не можелъ да събере нито десеть души най-добри приятели. . .

Бившиятъ министъръ Влайко Коцичъ, д-ръ Драголюбъ Йевремовичъ и Миланъ (синъ на Веля Вукичевичъ — тогава министъръ-председатель — б. Ver.) преди последнитѣ избори, въ неговия изборенъ окржгъ, на едно събрание заявили: „Това правителство, като представитель на държавата, не може

* Сега пълномощенъ министъръ въ Берлинъ.

www.dlib.mk

хора, родени въ южна Сърбия, безъ да се гледа на тѣхната способность и интелигентность, понеже като народни представители въ Скупщината тѣ се показаха неблагодарни и подържатъ връзки съ българския комитетъ".

По-нататъкъ Алексиевичъ казалъ: „Днесъ въ южна Сърбия се касае за най-обикновенитѣ граждански свободи. Подъ маската на деполитизация на чиновничеството — върши се деполитизация на тия свободи. Отъ оня народъ (въ Македония — б. Ver.) искатъ да направятъ тълпа, добитъкъ, който да отива тамъ, дето го каратъ.

М. № 593 отъ 1. X. 1928.

№ 255. — Бившиятъ министъръ Свѣтозаръ Прибичевичъ въ парламентарната комисия по вжтрешнитѣ работи се е спрѣлъ обстойно върху положението на Македония. . .

Г-нъ Прибичевичъ остро осжжда министъръ-председателя Вукичевичъ за следнитѣ думи, казани отъ него въ Скопие:

„Не ме избирайте като депутатъ за мене, а за положението, което заемамъ".

„Срамота е, продължилъ Прибичевичъ, че въ Македония се кандидатираха за депутати само хора, които не можеха да се кандидатиратъ за такива въ Сърбия. Отъ 43-ма народни представители въ южна Сърбия, 23-ма сж избрани отъ полицията. Срамъ е и за Европа, че въ южна Сърбия се кандидатираха 10 души министри". . .

Ние сме въ Европа и не желаемъ да търпимъ положението въ Македония, което не можемъ да наречемъ и азиятско, защото бихме обидили азиятцитѣ".

в. **Зора** № 2553 отъ 6. I. 1928.

№ 256. — Сръбскиятъ в. „Време" отъ 25. VI. 1927 година пише: „Горската управа облагодетелствува търговци и посрѣдници, на които отпуща голѣми пространства мери, а селянитѣ оставатъ безъ пàша. И докато единъ търговецъ за своитѣ нѣколко хиляди овци закупва меритѣ, добитъкътъ на цѣли села гладува". Сжщиятъ вестникъ презъ февруарий 1928 год. изнесе, какво единъ правителственъ депутатъ-радикалъ закупилъ въ Македония отъ държавата мери за 120,000 динара, а после ги препродалъ на населението за 1½ мил. дин. „Време" замълчава името на депутата, но македонцитѣ знаятъ, че той се казва Тома Поповичъ, единъ отъ съучастницитѣ въ убийството на хърватскитѣ депутати въ скупщината на 20. VI. 1928 год.

Мак. д. № 79 отъ 10. XII. 1928.

№ 257. — Колкото пжти евреитѣ упражняватъ своето гласоподавателско право, 99% отъ тѣхнитѣ избиратели гласуватъ противъ гръцката „велика идея" и чрезъ бюлетината си подпомагатъ катастрофата, разрушението на Гърция, която трѣбва да

www.dlib.mk

опира на 5 морета и да се простира въ 2 континента. Така евреитѣ подражаватъ вѣрно и точно на турцитѣ, българитѣ и левантинцитѣ, които сега се намиратъ въ Гърция.

в. **Акрополисъ** — Атина. — **La Mac.** № 93 отъ 22. III. 1929.

3. Политически процеси.

№ 258. — Бѣлградскиятъ в. Политика дава въ броя си отъ 31 декември м. г. отчетъ за дѣлото, разглеждано въ Струмица по така наречената нова „валандовска афера". По това дѣло били привлѣчени 49 души обвиняеми по закона за защита на държавата. Тѣ сж отъ селата Валандово, Пирава, Казандовали, Костурино, Реброво, Злешево и Струмица. Обвинението се състои въ поддържане „връзки и даване помощь на българскитѣ комити". Обвиняемитѣ сж раздѣлени на 4 групи: първата, предимно турци, сж обвинени въ организиране на българитѣ; втората — ятаци — посрѣщали комититѣ и ги снабдявали съ храна; трета — сжщо само турци, които дали клетва и давали храна на комититѣ, и четвъртата — нѣколко души, които видѣли комититѣ — българска чета и организация на българи въ Злешево, но не съобщили на властитѣ. Между обвиняемитѣ имало и деца — даже по-малки отъ 10 и 8 години.

Всички обвиняеми отрекли показанията си предъ следственитѣ власти, понеже тия показания били изтръгнати съ насилия. Били представени за това медицински свидетелства.

Всички свидетели сж показали, че познаватъ обвиняемитѣ като честни и почтени хора.

На 31 декември била произнесена присждата надъ обвиняемитѣ по валандовската афера. Мнозина били осждени на 10, 8, 6, 5, 3 и 2 години затворъ.

Н. М. № 143 отъ 15. I. 1926

№ 259. — Презъ януарий 1927 год., въ Бѣлградъ е билъ арестуванъ Василъ Сеизовъ, студентъ при „Виша педагошка школа". Закаранъ въ родното му мѣсто — Кавадарци, тамъ е билъ държанъ 5 месеца въ затвора. Сжденъ е билъ въ сжщия градъ на 20 май и 11 юний 1927 год. Напоследъкъ освободенъ като невиненъ.

Сеизовъ е билъ обвиненъ, че на 7 януарий сжщата година, на първия день на Коледа, въ Кавадарци, въ кафене „Београд", държалъ на български речь, съ която канѣлъ слушателитѣ на борба за автономна Македония. Свидетелитѣ, които обвиняватъ, изключително сърби, чиновници, отъ които никой не билъ въ кафенето.

Арестуваниятъ въ затвора посрѣдъ нощь жестоко битъ, за да „признаелъ".

Истината, установена отъ самия сждъ, била следната. По поводъ на изсвирената пѣсень, въ която се възпѣва голѣмиятъ ма-

www.dlib.mk

кедонски революционеръ Гоце Дѣлчевъ, Сеизовъ очерталъ дейностьта и заслугитѣ на Гоце.

Процесътъ, два пѫти отлаганъ, е билъ масово посетенъ отъ гражданитѣ и селянитѣ. Сѫдебниятъ колегиумъ: председатель Живко Йовановичъ, членове д-ръ Кларичъ и Мишичъ. Прокурорътъ Бойовичъ искаше 20 години затворъ за подсѫдимия.

Въ обвинението си прокурорътъ подчертаваше, като особено важно, обстоятелството, че Сеизовъ е говорилъ на български. Присѫдата трѣбвало да зависи и отъ отговора на подсѫдимия на въпроса, дали е сърбинъ.

Постѫпката на подсѫдимия, доведена отъ прокурора и свидетелитѣ въ връзка съ акцията на македонскитѣ нелегални организации. Сеизовъ отрича, но признава, че е за автономията на Македония. На въпроса, сърбинъ ли е, отговаря, че не е. Въ своята почти двучасова защитна речь излага произхождението и развитието на македонското освободително движение на чело съ Гоце Дѣлчевъ, за когото казва, че е македонски светецъ. Осѫжда българския и гръцкия империализъмъ, който е прѣчелъ за освобождението на Македония. Пледира за принципа: „Македония на македонцитѣ“, защото само съ неговото осѫществяване ще се решатъ югославянскиятъ и балканскиятъ проблемъ. Подържа, че пѫтьтъ за обединението на южнитѣ славяни и за образуване на балканска федерация е — автономна Македония.

Сеизовъ въ защитната си речь сѫщо така дълго говори върху страшния режимъ въ Македония. Особено нападна чиновницитѣ, които съ своитѣ дѣла сѫ направили, щото македонецътъ да намрази всички сърби и, когато види добъръ сърбинъ, да каже: „Добъръ, като че ли не е сърбинъ“.

Адвокатътъ Грубишичъ констатира, че сѫдътъ вѣрва на свидетелитѣ сърби, които обвиняватъ, но не обръща внимание на свидетелитѣ македонци, които сѫ чули сказката, само защото тѣхнитѣ показания, отговарящи на действителностьта, сѫ благоприятни за подсѫдимия. При това измисленитѣ показания на сърбитѣ-свидетели противоречеха си едни на други, докато тѣзи на мѣстнитѣ граждани бѣха въ пълно съгласие.

Накрай Сеизовъ е билъ освободенъ като невиненъ, но следъ като прекара 5 месеца въ затвора при убийствени условия: въ влажна и тъмна подземна келия, самъ, цѣли 2 месеца не му даваха нито книги, нито вестници, бой, всѣкидневенъ мораленъ гнетъ и пр. Той дължи своето освобождение на това щастливо и твърде рѣдко въ Македония обстоятелство, че въ сѫдебния колегиумъ заседаваше и единъ съвѣстенъ сѫдия-пречанинъ д-ръ Бранко Кларичъ.

Докато Сеизовъ бѣше въ затвора и още не бѣше установено, дали е извършилъ престѫпление, професорскиятъ съветъ го бѣше изключилъ отъ „Виша педагошка школа“. И не бѣше отново приетъ, следъ като бѣ оправданъ, въпрѣки писмената му молба.

www.dlib.mk

Ректорътъ Максимовичъ изтъкна предъ Сеизова, че не билъ приетъ, защото въ заявлението си не се наричалъ сърбинъ, а македонски югославянинъ.

Въ връзка съ случая на Сеизова арестувани бѣха още и тѣзи лица: студентътъ Иванъ Митковъ (20 дена затворъ), разсилниятъ при околийското управление Тодоръ Габевъ (уволненъ отъ служба и нѣколко дена въ затвора), ковачътъ Благой Падиковъ и съдържателтъ на кафене „Београд“ Пешо Гроздановъ (двамата по нѣколко дена въ затвора). Но тѣ не бѣха осждени и скоро ги пуснаха. И четирмата въ нищо не бѣха виновни.

Изложение отъ самия потърпѣвшъ.

Процесътъ надъ студентитѣ въ Скопие.

№ 260. — ...Пожелаха и македонскитѣ студенти да иматъ свое дружество. Прѣчеха, обаче, много условия, отъ които главното бѣ упоритиятъ отказъ на университетската власть да позволи събрание въ една отъ залитѣ на университета. Едва презъ зимата на 1923 год. можеше по-сериозно да се пристжпи къмъ работа. Сърбия се намираше предъ законодателни избори, които бѣха опредѣлени за месецъ мартъ, и властьта, като само предъ избори, бѣше понамалила усърдието си. Получи се и разрешение отъ ректора да се свика събранието, разбира се следъ специални внушения. Събранието бѣ посетено отъ всички македонски студенти, отъ нѣколцина съгледвачи-сърби и отъ цивилнитѣ органи на бѣлградската полиция. Избра се комисия, която да изработи проектоуставъ и на едно следващо събрание да го предложи на разискване и приемане. Въ комисията участвуваха и двама отъ нѣколцината сърбомани отъ Македония. На второто събрание живо се спори около чл. 7... на проектоустава, споредъ който, членъ на дружеството може да бжде всѣки студентъ-македонецъ, роденъ въ Македония и на когото родителитѣ сж македонци. Сърбоманитѣ, на брой 4—5 души, предложиха друга редакция на сжщия членъ, която студентитѣ нарекоха „редакция Управле“ (т. е. на бѣлгр. полиция). Споредъ предложената редакция, членъ можеше да бжде всѣки, който живѣе въ Македония или е роденъ тамъ. Прие се едно компромисно решение — всѣки, който е роденъ въ Македония може да бжде членъ, за да се посмекчи не съвсемъ благоприятната за студентитѣ-македонци атмосфера. Избра се и комисия, която да поднесе устава на университетската власть за утвърждение.

Дойде, обаче, аферата Кадрафаково. По това време се явява и комисията при ректора. Тоя, разбѣснѣлъ, изгони делегатитѣ, защото сж „бугараши“ и сж въ връзка съ онѣзи, които избиватъ „мирното сръбско население“... Трѣбваше пакъ отначало да се почва. Пакъ прѣчки, зашото ако и на дума да се считатъ отъ всички сръбски власти за сърби, всички интимно знаятъ, че македонскитѣ студенти не сж сърби и, следователно, едно маке-

www.dlib.mk

донско студентско дружество не може да служи на сръбскитѣ денационализаторски стремежи.

Тоя пѫть македонскитѣ студенти прибѣгнаха до застѫпничеството на нѣкои видни политически лица, между които бѣ г. Кумануди, бившъ министъръ, народенъ представитель и професоръ въ бѣлградския университетъ. Кумануди обеща да се срещне съ ректора на университета. Обещаха съдействие и други политически лица, политическата кариера на които бѣ свързана съ Македония. На нашитѣ студенти се съобщи, че уставътъ е предаденъ за проучване на проф. Чеда Митровичъ. И сега, обаче, нищо не стана. Съмнение нѣмаше, че сърбитѣ нѣма да позволятъ дружеството, макаръ и съ задачи културно-просвѣтни и благотворителни. . . .

Само за желанието да основатъ споменатото дружество, мнозина отъ тѣхъ влѣзоха въ бѣлградската „Главняча“, дето се даватъ доста осезателни наставления за бѫдеще държане. Познавамъ затвора „Главняча“, въ криминалния отдѣлъ на бѣлградската „управа града“; зная и „оджацитѣ“ отъ сѫщия коридоръ, въ който сѫ попадали и македонски студенти за „назидание“, както казваше единъ истински бифтекъ (полицаятъ Мита Бифтекъ — олицетворение на пълна извратеность).

Знае ли свѣта, що е това „оджакъ? Азъ не знамъ, дали испанската инквизиция не би побледнѣла отъ възмущение предъ безсрамната находчивость на сръбската полиция. Не знамъ, дали нѣкой може да си представи, що е това „оджакъ“ и какъ може да служи за политическо „освѣстяване“ на стигналия въ него. — Оджакътъ е стенена печка между две келии, която се пали отъ коридора. Въ него човѣкъ не може да влѣзе, защото е високъ около 1 м. и широкъ около 60 см. И все пакъ, съ малко полицейско усилие „гостътъ“ влиза превитъ, затварятъ го, държатъ го известно време (най-малко 24 часа) безъ храна и вода, съ въздуха, който идва презъ кумина. Обикновено „гостътъ“ проплюва кръвь. Въ такива „оджаци“ сѫ гостували и македонски студенти...

Д-ръ С. Мирски. — Предисторията на Скопския процесъ. — **М.** № 412 отъ 24. II. 1928.

*

За това описание г. Дим. Вардарски казва, че въ него „историята на движението е много вѣрно и точно описана“.

*

№ 261. — ...Следъ като първиятъ опитъ излѣзе несполучливъ съ създаването на културно-просвѣтното дружество на студентитѣ-македонци, ние, нѣколцина студенти, не се отчаяхме отъ несполуката. И смѣтайки, че имаме всички законни права за легална проява на нашитѣ, не само културно-просвѣтни задачи, но, което бѣше най-важното въ случая, на взаимното материално помагане на по-беднитѣ измежду насъ другари, ние бѣхме решили

www.dlib.mk

на всѣка цена да направимъ поне нѣщо, което да личи на дружество...

Виждайки пъкъ, че и другитѣ студенти отъ другитѣ краища на държавата, напр., тия отъ Войводина, все по сжщото време се организиратъ, ние, наивни още въ вѣрванията си за сръбската държава, надѣвахме се, че ще успѣемъ съ създаването на нашето дружество.

Нашата акция по онова време даже бѣше насърдчавана и отъ нѣкои бѣлградски политици: напр., отъ единъ бившъ депутатъ, който самъ се представляваше за нѣкакъвъ македонецъ; отъ К. Кумануди, депутатъ, министъръ и професоръ въ университета; отъ депутата Д. Чичевичъ и др. политици. Обаче, всѣки отъ тѣхъ съ своитѣ насърдчения е целѣлъ свои намѣрения отъ чисто политически характеръ съ най-грубъ личенъ егоизъмъ...

Кумануди се явяваше, поне на видъ, като нашъ приятель. Той поиска отъ насъ устава на проектираното дружество да го прегледа, та да му даде и една приемлива за сръбскитѣ университетски власти редакция. Но, за наше очудване, той вмѣсто „Удружене македонских студената“ — даде му име „Удружење студената из Јужне Србије“, напомняйки, че не е важно името (разбира се, за сърбитѣ), но основаването на дружеството. За насъ това бѣше неприемливо, но при все това дадохме устава на ректора, като на дружеството дадохме име „Пелистеръ“, което донекжде да напомня, че при все това дружеството има и носи македонски характеръ.

За съжаление, устава не видѣхме вече. Каза ни се, че е билъ даденъ на д-ръ Чеда Митровичъ, професоръ по правото, да го прегледа. Но това преглеждане продължаваше не съ недѣли, а съ месеци. Уставътъ бѣше даденъ къмъ началото на априлъ 1923 година, а отговоръ не получихме нито презъ юний. Ходихме нѣколко пжти при г. Кумануди у дома му, и той все обещаваше, че ще говори съ ректора, както и съ самия д-ръ Чеда Митровичъ. Какъ и какво е говорилъ г. Кумануди, не знаемъ. Зная само това, че, когато презъ месецъ юний (около срѣдата на месеца), отидохме да поднесемъ молба при секретаря на университета, Влада Спасоевичъ, за да ни се позволи въ аулитѣ на университета да свикаме повторно събрание, за да разискваме по състоянието на организирането, той по най-бруталенъ начинъ се обърна къмъ насъ съ думитѣ: „Па ви сте полудели, Бога ми, нема у овој држави нити Маћедонија, нити маћедонци! Овде има само Србија и срби. Напоље, бугараши“! (вънъ, бугараши!)...

...Бѣлградската полиция съумѣ чрезъ своитѣ агенти, каквито ги има и между студентитѣ сърби, да открадне списъка на подписанитѣ студенти отъ първото събрание, които сетне съ месеци следѣше въ самия Бѣлградъ, а следъ това министерството на полицията изпрати до подведомственитѣ си органи въ Македония специално нареждане, щото строго да се пази и осуетява дейностьта на македонската младежь. Освенъ това, на ония другари, които

www.dlib.mk

сетне поискаха да отидатъ въ чужбина да следватъ, отказаха да имъ дадатъ паспорти.

Виждайки, че въ Бѣлградъ не можахме да се организираме, другаритѣ ни отъ Загребъ, Суботица и Скопие повторно се опитаха, презъ есеньта на 1923 год., да създадатъ дружества, обаче по изричното нареждане отъ Бѣлградъ и тамъ се осуетиха, като се даже прибѣгна и до арестуването на нѣкои отъ другаритѣ, за да сплашатъ останалитѣ...

Димитъръ Вардарски — „Напо-
ље, бугараши!" — **М.** № 422 отъ 8. III. 1928

*

Авторътъ е „единъ отъ най-дейнитѣ участници въ това движение".

*

№ 262. — На 29 май т. г. въ Скопие двама сръбски тайни полицаи сж проследили и арестували Димитъръ Гюзелевъ отъ Дойранъ, който е излизалъ отъ пощата, движейки се къмъ кжщи. При обиска, направенъ въ кжщата му, сж били намѣрени излизащия задъ граница македоно-български вестникъ „Македония" — (София) и българска литература съ научно съдържание. Въ ареста е билъ подложенъ на нечовѣшки мжчения, съ които му е била отнета възможностьта да ходи, за да му бжде изтръгнато признанието, че при разпространяването на български вестници и литература е ималъ и съучастници. На нѣколко пжти е билъ откарванъ съ кола до жилището му, за да покаже, кжде и какво е скрилъ.

Въ началото на месецъ юний т. г. бидоха арестувани множество македонски студенти въ Загребъ и Любляна, и следъ щателно разследване и обиски по домоветѣ имъ, които не дадоха нищо компрометираще, студентитѣ бидоха освободени. Въ срѣдата на юний, и презъ юлий и августъ сръбскитѣ полицейски органи пристжпиха къмъ нови арести на македонски студенти въ Бѣлградъ, Загребъ, Скопие, Битоля, Щипъ и Велесъ; всички тѣ бидоха затворени въ скопския затворъ. За тѣхното положение, за тѣхното число и тѣхнитѣ имена мълчаха дълго време, както полицията, така следственитѣ власти и пресата. Едва въ последно време, скоро преди започването на първитѣ заседания, значи почти 6 месеца следъ арестуването на студентитѣ, можа да се узнае нѣщо повече за тѣхъ отъ сръбската преса.

Споредъ съобщенията на сръбската преса арестуванитѣ сж:

1. Димитъръ Гюзелевъ — отъ Дойранъ, завършилъ Скопския университетъ по философия , 24 год.

2. Борисъ Андреевъ — отъ Велесъ, студентъ по ветеринарна медицина въ Загребъ, 24 год.

3. Щерьо Боздовъ — отъ Крушово, студентъ по медицина въ Бѣлградъ, 24 год.

4. Димитъръ Чкатровъ — отъ Прилепъ, студентъ въ бѣлградската техника, 25 год.

www.dlib.mk

5. Харалампи Фукаровъ — отъ Прилепъ, инженеръ, 27 год.
6. Петъръ х. Панзовъ — отъ Велесъ, гимназиаленъ учитель въ Ипекъ, 26 год.
7. Кирилъ Вангеловъ — отъ Щипъ, магистъръ-аптекарь, 26 г.
8. Борисъ Светиевъ — отъ Битоля, студентъ по медицина въ Загребъ, 24 год.
9. Кирилъ Караджовъ — отъ Щипъ, ученикъ въ художествената академия въ Загребъ, 27 год.
10. Кирилъ Кузмановъ — отъ Прилепъ, студентъ по земедѣлие въ Загребъ, 27 год.
11. Мано Чучковъ — отъ Щипъ, 25 год.
12. Георги х. Маневъ — отъ Велесъ, студентъ по правото въ Бѣлградъ, 20 год.
13. Тодоръ Гичевъ — отъ Щипъ, студентъ по медицина въ Бѣлградъ, 23 год.
14. Благой Моневъ — отъ Щипъ, студентъ въ бѣлградската техника, 23 год.
15. Тодоръ Христовъ — отъ Щипъ, студентъ по медицина въ Бѣлградъ, 23 год.
16. Страхилъ Ивановъ — отъ Щипъ, студентъ по лесовъдство въ Бѣлградъ, 23 год.
17. Йорданъ Сапунджиевъ — отъ Скопие, завършилъ драматическата школа, 21 год.
18. Христо х. Кимовъ — отъ Щипъ, правистъ и търговецъ, 25 годишенъ.
19. Димитъръ Нецевъ — отъ Струмица, пощенски чиновникъ, 25 годишенъ.
20. Иванъ Шоповъ — отъ Гевгели, завършилъ занаятчийско училище, 23 год.

Освенъ горепоменатитѣ, арестувани сж още и нѣкои други. Срещу сжщитѣ и срещу по-стари граждани отъ гр. Скопие, които се обвиняватъ, че сж подкрепяли ВМРО, има изгледи да се води другъ процесъ, но, въпрѣки това, нѣкои отъ тѣхъ бидоха пуснати на свобода.

Гореизброенитѣ, всички сж били подложени на нечовѣшки мжчения. Тодоръ Попйордановъ отъ Кочане, слушатель по медицина въ Бѣлградъ, когато е узналъ, че е диренъ отъ полицията, представлявайки си мжченията, на които ще бжде подложенъ, се е хвърлилъ подъ колелата на бързия влакъ между Землинъ и Бѣлградъ.

Всички се обвиняватъ, че сж членове на една тайна македонска младежка революционна организация — ММТРО. Изглежда, сръбскитѣ власти притежаватъ и устава на тази организация. Цельта на тая организация била, щото нейнитѣ членове да подкрепятъ ВМРО въ борбата за освобождението на Македония подъ сръбска и гръцка власть и за съединението на тритѣ части (значи и тая, която е подъ България) въ една автономна политическа единица. Освенъ това, ММТРО

www.dlib.mk

трѣбвало да рекрутира интелигентни бойни сили. Съгласно тоя уставъ, за членове се приемали само студенти и горнокласни ученици, родомъ отъ Македония и които иматъ истинско желание изцѣло да се посветятъ на освободителното движение, при което всѣки, който постжпва въ организацията, ужъ бивалъ задълженъ да положи следната клетва: „Заклевамъ се предъ Бога, Родината и своята честь, че всичко ще пазя въ най-голѣма тайна, което сега или по-късно науча за дейностьта на ММТРО. Заклевамъ се, че ще изпълнявамъ всичко, каквото ми предписватъ статутитѣ на ММТРО, както и всичко, което ржководното тѣло нареди. Въ противенъ случай нека бжда убитъ съ оржжието, което тукъ цѣлувамъ. Вѣчно да живѣе Македония!“

Споредъ правилника, организацията е трѣбвало да се състои отъ петорки, разпръснати изъ цѣлата страна, които щѣли да се сношаватъ по особенъ начинъ чрезъ ржководителитѣ на петоркитѣ.

Къмъ задълженията на ржководителя на петоркитѣ спадатъ още и следнитѣ:

а) Всичко, що му лично възложатъ, сжщо така лично да предава на останалитѣ членове отъ петорката, като избѣгва, по възможность, предаването да става чрезъ трето лице.

б) Да има грижата да издигне своето духовно и физическо развитие, както и на останалитѣ членове, чрезъ четене революционни книги изъ историята на македонското революционно движение или такива отъ чужди революционни движения, както и научни трудове, вестници; да се устройватъ реферати, излети и др.

в) Да бди върху коректното държане на членоветѣ и въ случай на грѣшка да се грижи за тѣхното изправление.

г) Да събира групата най-малко единъ пжть въ дветѣ седмици и да изпраща подробенъ докладъ на по-горната инстанция за състоянието на групата и за текущата дейность на сжщата.

Всѣки членъ е длъженъ да спазва следното:

а) Да пази въ най-голѣма тайна сжществуването на организацията, а така сжщо членуването на другаритѣ си, както и своето въ организацията.

б) Постоянно да работи за духовното си и физическо издигане.

в) Да изпълнява нареждания на своя началникъ.

г) Всичко, що чуе да се говори за организацията, било добро, било лошо, да съобщава на своя прямъ началникъ.

д) Предпазливо да защищава и пропагандира целитѣ на организацията.

И по-нататъкъ.

Всѣки членъ трѣбва да бжде образецъ на честность, скромность, работливость, послушность, преданность и коректность. Пиянството, разюзданостьта и картоиграчеството сж строго запретени. Идеалътъ на всѣки македонски младежъ трѣбва да бжде стре-

www.dlib.mk

межътъ да направи отъ себе си единъ бѫдещъ борецъ за освобождението и обединението на розпокѫсана и потисната Македония.

Правда — Бѣлградъ — № 307 отъ 11. XI. 1927.

Споредъ схващанието на властитѣ, тая организация трѣбва да е работила противъ интереситѣ на държавата, вследствие на което подозренитѣ въ членство на тая организация студенти се подвеждатъ подъ чл. 1, точка 2 отъ закона за защита на държавата. Освенъ това, срещу Димитъръ Гюзелевъ и Иванъ Шоповъ е подигнато и обвинение по чл. 85, алинея 2 отъ наказателния законъ (за предателство), понеже се обвиняватъ, че сѫ давали на Ц. К. на ВМРО различни данни отъ културенъ, политически и воененъ характеръ.

№ 263. — Дѣлото бидѐ насрочено да се гледа на 15. XI. т. г. отъ Скопския окржженъ сѫдъ.

Въ момента, когато председательтъ на сѫда е искалъ да открие заседанието съ прочитането на обвинителния актъ, единъ отъ защитницитѣ отъ свое име и отъ името на останалитѣ свои трима колеги е направилъ едно възражение, което е било обосновано по следния начинъ:

1. Защитникътъ г-нъ Стефанъ Яникиевичъ е подалъ въ сѫда едно оплакване срещу решението, неговиятъ клиентъ да бѫде подведенъ подъ отговорность. Последниятъ своевременно е подалъ оплакването на секретаря на сѫда, който го и приелъ. Следъ кѫсо време секретарьтъ, придруженъ отъ председателя и следователя, се върнаха въ приемната стая. Господинъ председательтъ заповѣда на секретаря си да не приема оплакването, понеже защитникътъ нѣмалъ право — да подига това оплакване. Сѫщото председательтъ е повторилъ и на защитника Яникиевичъ. Тъй като това е билъ последниятъ срокъ за вржчване на оплаквания, нашиятъ колега г-нъ Яникиевичъ по тоя начинъ е билъ възпрепятствуванъ да използува всички законни срѣдства, благоприятни за неговия клиентъ, които съгласно § 166 отъ правилника за дѣлопроизводството има на свое разположение.

2. Ние, като защитници на обвиняемитѣ, поискахме първомъ отъ следователя, следъ това отъ председателя, да ни бѫдатъ оставени на разположение и провѣрка известни дѣла (актове), които сѫдътъ е отстранилъ. Това поискахме възъ основа на § 187 отъ правилника за дѣлопроизводството, като за цельта сме подали и едно приготвено отъ насъ писмено заявление.

Господинъ председательтъ отказа да ни остави въ разположение тѣзи актове (дѣла); възъ основа на тоя отказъ стигнахме до следното заключение:

а) Въ тѣзи отстранени дѣла трѣбва да има материалъ, който сѫдътъ знае и който би могълъ да послужи на почитаемия сѫдъ като индиректно доказателство за виновността на подсѫдимитѣ. Съ това сѫдътъ и прокурорътъ знаятъ повече отъ защитницитѣ.

www.dlib.mk

б) Възъ основа на сжщото, задето и намъ, на защитата, сж били отказани поменатитѣ дѣла, дохаждаме до заключение, че въ тия дѣла има материалъ, който би могълъ да говори въ полза на нашитѣ клиенти, тъй че защитата се вижда поставена въ неизгодно положение да докаже невинността на подсждимитѣ.

в) Господинъ председателтъ е далъ на защитницитѣ Яникиевичъ и Грубишичъ да разбератъ, че тѣ не трѣбва да говорятъ изчерпателно и че трѣбва да бждатъ особено предпазливи, за да не би и тѣ да подпаднатъ подъ ударитѣ на закона за защита на държавата, съ което се е опиталъ да упражни известно давление върху поменатитѣ защитници.

Господинъ председателтъ е повторилъ сжщото и предъ сждията следователь.

Всичко гореизложено ни довежда до убеждението, че господинъ председателтъ не е достатъчно безпристрастенъ, поради което, възъ основа на § § 49 и 50 отъ правилника за дѣлопроизводството искаме г-нъ председателтъ да се отстрани отъ заседанието дори до прочитането на присждата.

Молимъ сжда да се занимае съ това наше заявление, преди да почне заседанието.

Съ почитание:

Антоније Грубишић
Димитрије Илић
Ст. Янићијевић
Драгутинъ Тасић

Политика № 7024 отъ 16. XI. 1927.

Внасящиятъ горното възражение защитникъ заяви още, че сждебното заседание е водено твърде набързо, така че 20-тѣ обвиняеми и тѣхнитѣ защитници бѣха поставени въ невъзможность да проучатъ голѣмото количество материалъ въ сравнително малкото време, чрезъ което се попрѣчи твърде много на защитницитѣ въ процеса да установятъ материалната истина. Резултатъ отъ това бързо следствие бѣше още и това, че дори и призовкитѣ не можаха да бждатъ врѫчени своевременно на заинтересованитѣ и на защитницитѣ.

Независимо отъ горнитѣ нарушения, сждътъ сжщо отказа да даде ходъ на искането на обвиняемитѣ и на защитата да бждатъ поканени бившитѣ министри и първостепенни политици г. г. д-ръ Анте Трумбичъ, д-ръ Секула Дърлевичъ и Райко Йовановичъ, така че поменатитѣ господа не можаха да приематъ поканата.

Заседанието се отложи, за да може по-горната сждебна инстанция да се изкаже по възражението на защитата. Между това властьта успѣ чрезъ заплашвания, интриги, „обещания“ и пр. да отстрани нежеланитѣ защитници, сжщо така да не допуска явяването на пожеланитѣ отъ студентитѣ защитници и да назначи

www.dlib.mk

второто заседание за 5, 6 и 7 XII. и то подъ председателството на сжщия председатель г. Никола Велковичъ отъ Лѣсковецъ и съ членове Миланъ Маринковичъ отъ Бока Которска и Шуменковичъ отъ Борово.

Обвинението се подържаше отъ прокурора Божидаръ Петровичъ.

№ 264. — **Първия день** отъ заседанието започва съ прочитането на обвинителния актъ — чиито сжществени моменти сж дадени въ първата часть на настоящето — и съ представяне на доказателства, между които се намираха и известниятъ уставъ на ММТРО, единъ номеръ отъ излизащия въ София македонски в. „Македония“ отъ 26. V. 1926 година, една изкусно гравирана кама, единъ дневникъ, стенографически бележки — ужъ отъ воененъ характеръ —, 25 гр. желѣзенъ витриолъ и разни други химикалии. По желание на защитата, председателтъ показва устава — той е написанъ на платно въ канцеларски форматъ съ пишуща машина на български езикъ, най-долу носи единъ кржгълъ печатъ съ надпись Ц. К. на ВМРО и въ срѣдата на сжщия „Свобода или смърть“, до него стои собственоржчно написано името на Ив. Михайловъ.

Горепоменатиятъ доказателственъ материалъ билъ намѣренъ у обвиняемия Дим. Гюзелевъ. У другитѣ обвиняеми не било намѣрено нищо друго освенъ една фотография на Ботева (български поетъ и революционеръ), различни картини безъ значение, легитимации на запасни офицери, членски карти отъ бѣлградския спортенъ клубъ „Югославия“ и българска художествена литература.

Материалътъ, който бѣше поставенъ ad acta, се отмина съ мълчание.

Следъ като се прочетоха протоколитѣ на полицейтското дознание срещу **главния обвиняемъ Дим. Гюзелевъ** — отъ Дойранъ, свършилъ философския факултетъ въ Скопие, 24 год., започва разпитътъ на сжщия. На въпроса на председателя, дали той наистина е далъ тѣзи показания предъ полицията, обвиняемиятъ отговаря, че не е направилъ такива признания.

На въпроса, дали той е членъ на известната организация, обвиняемиятъ отговаря категорично:—Не! Азъ съмъ говорилъ за обединението на всички южни славяни; азъ бѣхъ на мнение, че въ Македония трѣбва да се основатъ дружества на легална почва и че интелигенцията трѣбва да се съедини съ хърватската, българската и сръбската. Презъ моето пребиваване въ Гевгели въ разговоръ съ Ив. Шоповъ азъ говорихъ върху положението въ Македония. . .“

„Въ Южна Сърбия“, го поправя за втори пжть председателя и прибавя: — „Вие сте зачекнали организирането на цѣлокупната интелигенция въ Южна Сърбия“.

www.dlib.mk

Обвиняемиятъ: — Не! Но ние говорихме върху настроението на интелигенцията въ Македония".

Въ своитѣ по-нататъшни обяснения обвиняемиятъ твърди, че въ полицейския протоколъ № 8306 нищо не отговаря на истината, че той не е членъ на ММТРО, че той въобще не знае, какво такава организация сжществува, и, като така, не е могълъ да въведе въ тази организация означенитѣ въ протокола лица. Допълнително той съобщава, че при предприетото въ неговата квартира претърсване не е намѣрено нищо: нито кама, нито ферозинатъ, нито желѣзенъ витриолъ, съ които ужъ химикалии, той билъ писалъ своитѣ тайни писма — въобще нищо не било намѣрено, и заявява, че той не е присжтствувалъ при претърсването.

— Сжщо показанията въ протоколъ №8396 не сж точни, нито пъкъ съмъ ги давалъ. Това е писала следствената власть сама. Всичко, що стои въ този протоколъ за Бояджиева, за изпращане на пари до менъ и нѣкаква организация не е вѣрно. То е измислено. Сжщата следствена власть ме би, за да подпиша въпросния протоколъ; подъ натиска на физическитѣ мжчения бѣхъ принуденъ да подпиша протокола.

Следъ това председателътъ на сжда му прочита единъ протоколъ за второ полицейско дознание, въ който между другото стои, че тойималъ предписание, какъ трѣбва да се държи предъ властьта, за да не бжде арестуванъ; какъ трѣбва да се държи съ сърбитѣ и съ хърватитѣ и че презъ декември м. г. е билъ въ Виена.

Обвиняемиятъ: — Всичко това е лъжа, господинъ сждия. Сжщо така не сж истински моитѣ изявления въ протоколъ № 8939. Следствената власть ги е съчинила, сжщо така, както моитѣ изявления въ протоколъ № 8306.

в. **Политика** № 7044 отъ 6. XII. 1927; — **Време** № 2142 отъ 6. XII. 1927; — **Obzor** № 325 отъ 6 XII. 1927; — **Hrvatsko pravo** № 5237 отъ 10. XII. 1927.

Следъ разпитътъ на **втория главенъ обвиняемъ Иванъ Шоповъ** — отъ Гевгели, завършилъ занаятчийско училище, 23 г., който сжщо като Гюзелева бива обвиненъ въ членуване на ММТРО и като авторъ на стенографскитѣ бележки, съдържащи данни отъ воененъ характеръ.

— Членъ ли си на организацията?

— Не съмъ, г-нъ председателю.

— Знаешъ ли за организацията?

— Не знамъ нищо за нейното сжществуване.

— Познавашъ ли Гюзелева?

— Да, познавамъ го отъ Гевгели, дето ми бѣше гостенинъ.

— Говорихте ли върху организацията?

— Ние говорихме, както всички млади хора, главно върху положението и условията въ Македония. Ние сжщо говорихме, че

www.dlib.mk

ще бжде отъ полза, ако младежьта се организира въ едно дружество, което да заработи за економическото сближение, въ смисълъ на идеята за югославянско сближение между сърби, хървати, словенци и българи.

— Сжщото ли каза и предъ следственитѣ власти?

— Да, господинъ председателю.

— Това не си казалъ! Вижъ, какво си казалъ предъ следственитѣ власти!

Председательтъ чете полицейския протоколъ по разпита на Шопова, въ който се казва, че последниятъ билъ посветенъ въ организацията отъ Гюзелева, който го и накаралъ да положи клетва, като му поднесълъ да цѣлуне ножа; че Гюзелевъ е искалъ отъ него да му дава сведения за пограничнитѣ войски, за държанието и националностьта на офицеритѣ и за настроението на населението.

На въпроса на председателя, дали подържа казаното отъ него презъ полицейския разпитъ, обвиняемиятъ отговаря:

— Напротивъ, всичко това не е вѣрно, всичко това е съчинила полицията.

— Значи ти твърдишъ, че не си членъ на организацията и че не знаешъ за сжществуването на сжщата.

— Така е, г-нъ председателю. Полицията ме би и насила ме накара да подпиша показанията, които не сж мои.

в. **Време** № 2142 отъ 6. XII. 1927.

Димитъръ Нецевъ — отъ Струмица, пощенски чиновникъ въ Скопие, на 25 год., отказва да е билъ членъ на нѣкаква организация. Следъ това му бива прочетенъ следственията протоколъ. Председательтъ диктува на секретаря си показанията на обвиняемия. Споредъ него обвиняемиятъ отказва категорично да е билъ членъ на нѣкаква организация, нито пъкъ знае за сжществуването на сжщата. Устава не е виждалъ, не е давалъ никаква клетва и не знае дори какъ се полага клетва. Гюзелева познава, тъй като и той е отъ Струмица. Съ него никога не е приказвалъ за нѣкаква организация, сжщо така Гюзелевъ не му е споменавалъ за такава. Сжщото е казалъ и предъ следственитѣ власти. Но на последнитѣ не сж допадали тия показания и затова сами сж си съставили протокола.

— Биха ли и тебе?

— Естествено, господинъ председателю, биха и мене (Смѣхъ въ залата).

Защитникътъ: Но, това съвсемъ не е естествено.

— Напротивъ, за насъ македонцитѣ такова третиране е много естествено.

Време № 2142 отъ 6. XII. 1927; — **Политика** № 7044 отъ 6. XII. 1927;— **Hrvatsko pravo** № 5137 отъ 10. XII. 1927.

www.dlib.mk

Петъръ х. Панзовъ — отъ Велесъ, гимназиаленъ учитель въ Ипекъ, на 26 год., отрича всѣкакви връзки съ каква да е организация.

— Азъ не съмъ членъ на ММТРО, сжщо така не зная нищо за нея, не съмъ въвеждалъ въ организацията както моя братъ, така и Чучкова (последниятъ е сжщо обвиняемъ), както гласи обвинението.

Какво сж писали въ протокола следственитѣ власти като мои показания, ми бѣше съвсемъ неизвестно. Едва при очната ставка можахъ да узная, какво е било писано. Отъ мене се искаше да призная, че съмъ членъ на организацията и да подпиша протокола. Чрезъ заплашвания, бой и обещание, че ще прекратятъ обвинението противъ мене, ме заставиха. Впрочемъ, всичко е така, както го изложихъ предъ сждебното заседание, а не така, както го изнася следствената власть. —

Hrvatsko pravo № 5131 отъ 10. XII. 1927.

Кирилъ Вангеловъ — отъ Щипъ, магистъръ-аптекарь, 26 годишенъ, отрича показанията, не е давалъ никаква клетва, нито е билъ членъ, нито пъкъ е цѣлувалъ ножа, както е казано въ следствения протоколъ № 293. Предъ властитѣ е трѣбвало да подпише съвсемъ невѣрни показания, тъй като билъ битъ съ мокри вжжа. Подчертава, че само това, което е казалъ предъ сжда, отговаря на истината.

— Повикаха ли при полицейския разпитъ свидетели, пита адвокатътъ Янковичъ.

— Не бѣха повикани свидетели. Разпитътъ ставаше презъ нощьта.

Политика № 7044 отъ 6. XII. 1927; — **Балкан** № 114 отъ 6. XII. 1927; — **Hrvatsko pravo** № 5137 отъ 10. XII. 1927.

Георги х. Маневъ — отъ Велесъ, студентъ по правото въ Бѣлградъ, 20 годишенъ.

— Призна ли?

— Не съмъималъ нищо да признавамъ.

— Не си билъ членъ на организацията и не знаешъ нищо за нейното сжществуване?

— Азъ не съмъ билъ членъ на организацията, нито пъкъ знамъ нѣщо за сжществуването ѝ.

Обвиняемиятъ добавя още, че едва следъ 40 дена отъ неговото арестуване е билъ подложенъ на разпитъ, че преди това е билъ битъ и му е било обещавано да бжде прекратено дѣлото.

Политика № 7044; — **Hrvatsko pravo** № 5137.

Христо х. Кимовъ — отъ Щипъ, правистъ и търговецъ, 25 годишенъ, обяснява:

— Когато бѣхъ арестуванъ, полицията ме малтретира, хвър-

www.dlib.mk

лиха ме въ една тъмна стаичка, кждето загубихъ съзнание и следъ това бѣхъ два месеца на лѣчение въ лудницата. По този начинъ ме принудиха да призная, че съмъ билъ членъ на организацията. —

Балкан № 114 отъ 6. XII. 1927; **Hrvatsko pravo** № 5137.

Димитъръ Чкатровъ — отъ Прилепъ, студентъ въ техниката въ Бѣлградъ, 25 годишенъ, казва, че е билъ арестуванъ въ Бѣлградъ, откаранъ въ Нишъ и напоследъкъ въ Скопие.

— Посрещна ме референдарьтъ и заповѣда на писаря да ми даде една стая. Хвърлиха ме въ стаята за мъртвитѣ. Единъ день ме оставиха безъ храна. Следъ два дни ме повикаха на разпитъ. Следовательтъ ме хвана за гушата и каза, че трѣбва да призная членството си въ организацията. Следъ това ме хвърлиха пакъ въ стаята за мъртви.

Въ продължение на много дни по нѣколко пжти на день ме принуждаваха да направятъ признания.

Единъ брадатъ наредникъ (фелдфебелъ) къмъ 11 часа вечерьта ме взе и ме закара при н-ка на жандармерийската рота, кждето искаха насила да ме принудятъ да направя признания. Азъ отговорихъ, че нищо не знамъ. Заведоха ме въ едни гробища, като ме заплашваха съ насоченъ пистолетъ, че ще ме убиятъ.

Когато бидохъ върнатъ, казахъ, че всичко ще подпиша. Жандармитѣ ме блъскаха предъ себе си и ме малтретираха. Властьта бѣше бѣсна. Следовательтъ ме запита, дали съмъ се решилъ да подпиша. Отговорихъ му, че нѣма какво да признавамъ. Но когато започнаха да псуватъ най-вулгарно моята българска майка и да ме биятъ безмилостно, за да туря край на мжченията, казахъ, че съмъ готовъ да подпиша. Подадоха ми единъ актъ. И азъ подписахъ.

Подадоха ми единъ актъ. И азъ го подписахъ.

Председательтъ чете следствения протоколъ на полицията върху „признанията“ на обвиняемия.

— Вѣрно ли е това?

— Това съвсемъ не е вѣрно, г. председателю, азъ подържамъ моитѣ предишни показания. Протестирамъ, задето съмъ държанъ въ затвора цѣли 6 месеца.

Председательтъ диктува показанията на обвиняемия къмъ протоколанта:

„Не се признава за виновенъ по актове № 9690 и 9697. Три пжти е изкарванъ вънъ отъ града на гробищата, битъ и подложенъ на гладъ. . .“

О б в и н я е м и я т ъ: — Заведоха ме и при генералъ Томичъ (началникъ на жандармерията, на когото сж подчинени и всички административни власти). —

Политика № 7044; — **Hrvatsko pravo** № 5137.

www.dlib.mk

Харалампи Фукаровъ — отъ Прилепъ, инженеръ, 27 годишенъ, обяснява, че е живѣлъ въ Бѣлградъ, кждето е билъ на служба като инженеръ въ общината.

Дава показания къмъ протокола, че не е членувалъ въ никоя организация, че нито е полагалъ клетва, нито цѣлувалъ камата. Четири дена подредъ е билъ държанъ въ Главняча (най-известния съ своята ужасна слава затворъ въ Бѣлградъ — б. Ver.) между крадци иразбойници, кждето е билъ подложенъ на мжчения. Три нощи не му е било позволявано да спи, сжщо и при откарването му въ Скопие не му е била дадена възможность да спи. По отношение на следствения протоколъ № 9229 забелязва, че не познава Гюзелева, а показанията му предъ полицията сж били насила, съ побой изтръгнати. Сжщо и актътъ № 9913 не е вѣренъ, подписалъ го е, защото е билъ битъ. При разпита не е имало поемни лица. —

Hrvatsko pravo № 5137 отъ 10. XII. 1927.

Така завръшва първиятъ день на процеса — 5 декември 1927 година.

Вториятъ день почва съ разпита на останалитѣ обвиняеми.

№ 265. — Тодоръ Гичевъ — отъ Щипъ, студентъ по медицина въ Бѣлградъ, 23 годишенъ.

— Бѣше ли членъ на организацията?

— Господинъ председателю, преди да пристжпя къмъ отговоръ на Вашия въпросъ, опълномощенъ съмъ отъ моитѣ другари да заявя, че и днесъ още полицията упражнява върху ни тероръ.

— Азъ не съмъ членъ на коя и да е организация и не знамъ за сжществуването на такава. Азъ бѣхъ само веднажъ разследванъ; втория пжть бидохъ повиканъ, за да подпиша протокола, който протоколъ полицията сама е съчинила.

Председателтъ прочита неговитѣ показания предъ полицията.

— Казахте ли всичко това?

— Такова нѣщо изобщо не съмъ казалъ.

Гюзелева не познавамъ. Устава не съмъ виждалъ никога. Нито съмъ членъ на организацията, нито пъкъ съмъ полагалъ клетва. Щипската организация, която искахме да основеме съ културни цели, не я основахме, понеже полицията не утвърди устава. Когато бидохъ запитанъ отъ следствената власть да кажа, какво знамъ за ММТРО, отговорихъ, че нищо не знамъ. Азъ не се познавахъ нито съ едного отъ обвиняемитѣ студенти, съ изключение на тѣзи, които сж отъ Щипъ. Следствената власть ми каза, че съмъ билъ наклеветенъ отъ Гюзелева, когото съвсемъ не познавамъ. Поискахъ очна ставка, за да го питамъ, въ какво ме обвинява. Но тая очна ставка не ми разрешиха и ми се каза, че трѣбва да призная и подпиша това, както е писано. Следъ

www.dlib.mk

обѣдъ жандармитѣ ме малтретираха, вечерьта бидохъ заведенъ въ жандармерийското караулно помѣщение, кждето бидохъ ужасно битъ съ камшици. Азъ искахъ да понеса всички тия мжчения, за да не признавамъ това, което не е истина.

— Защо не викаше? пита председательтъ.

— Азъ не викахъ, защото не би ми помогнало нищо. Г-нъ председателю, водѣха ме нощя на брѣга на Вардара и ме заплашваха, че ще ме хвърлятъ. Казаха ми, че така ще бжда всѣки день измжчванъ, докато не призная. Сжщото това ми каза дори следовательтъ и, за да избѣгна по-нататъшнитѣ мжчения, съгласихъ се да подпиша протокола, съ намѣрение да кажа истината предъ почитаемия сждъ. Заявявамъ, че моятъ подписъ е измисленъ. Протоколътъ не ми е четенъ. —

Време № 2143 отъ 7. XII. 1927; — **Политика** № 7045 отъ 7. XII. 1927; — **Правда** № 333 отъ 7. XII. 1927; — **Obz r** № 327 отъ 8. XII. 1927; — **Jutarnji list** № 5689 отъ 7. XII. 1927.

Борисъ Андреевъ — отъ Велесъ, студентъ по ветеринарна медицина въ Загребъ, 24 годишенъ.

— Бѣше ли членъ на организацията? поставя му председательтъ обикновения си въпросъ.

— Не съмъ билъ членъ на организацията, нито пъкъ зная за сжществуването ѝ, отговаря обвиняемиятъ енергично. Всичко, що е писано въ протокола, бѣхъ заставенъ да подпиша.

Следъ това му се прочитатъ показанията предъ полицията, въ които се казва, че Гюзелевъ му билъ говорилъ върху необходимостьта да бждатъ обединени въ една независима държава тритѣ части отъ Македония, която или да остане самостойна, или пъкъ да влѣзе въ една югославянска федерация, въ която да бждатъ представени всички югославянски народи, а Македония да образува автономна единица въ нея.

— Ето, туй си подписалъ.

— Подписътъ ми е изнуденъ, господинъ председателю.

— Какъвъ интересъ биималъ нѣкой да те насилва да подписвашъ?

— Трѣбва да питате за това следственитѣ власти. Заплашваха ме — три пжти нощя ме изкарваха отъ тъмницата. . . Веднажъ бѣхъ отведенъ въ жандармерийския караулъ, дето ме биха и заплашваха, че така ще ме биятъ, докато призная. Подписътъ ми е изнуденъ. При първото ми, както и при второто разпитване, нѣмаше никакви граждани като поемни лица. —

Политика № 7045 отъ 7. XII. 1927; — **Време** № 2143 отъ 7. XII. 1927; — **Jutarnji list** № 5689 отъ 7. XII. 1927; — **Obzor** № 327 отъ 8. XII. 1927; — **Балкан** № 353 отъ 7. XII. 1927.

Щерьо Боздовъ — отъ Крушово, 25 годишенъ, студентъ по медицина въ Бѣлградъ. Обвиненъ сжщо въ членуване на

www.dlib.mk

ММТРО. Това билъ заявилъ Гюзелевъ. Обвиняемиятъ мисли, че това ще е грѣшка и иска очна ставка съ Гюзелева, за да се разясни грѣшката. Отрича, че е билъ членъ на организацията, както и че нѣкой го е въвелъ въ нея.

Председателтъ чете следствения протоколъ, въ който се казва, че обвиняемиятъ заявилъ, какво въ 1921 г. учелъ въ Виена и тамъ се запозналъ съ Бояджиева. Следъ това се върналъ въ Бѣлградъ и влѣзълъ въ организацията. Отъ Бояджиева получилъ 700 динара. На питането на председателя отговаря:

— Гюзелева и Бояджиева не познавамъ. Съ първия се запознахъ въ затвора. Докато бѣхъ въ Виена, не познавахъ Бояджиева. Понеже не съмъ членъ на организацията, не съмъ полагалъ клетва. Подписътъ подъ следствения протоколъ ми е изтръгнатъ насила. Трѣбваше да подпиша. Следователтъ ме изследваше устно, безъ да протоколира. Той ме разпитваше за моя животъ, за него азъ му всичко разказвахъ. Вечерьта започнаха да ме биятъ.

— Защо не си казалъ това?

— Кому да кажа? Искахъ лѣкарь, понеже бѣхъ боленъ; искахъ да пиша на роднинитѣ си, но ми отказаха. Когато и при ударитѣ азъ подържахъ твърдението си, че не съмъ членъ на организацията, следователтъ ми каза, че моето положение било много тежко и че непризнаването щѣло да го направи още по-тежко — и не само моето положение, но и на другаритѣ ми. Прекратяването на прецеса било вече свършена работа, само трѣбвало да се подпише. —

Време № 2143; — **Политика** № 7045; — **Obzor** № 327; — **Jutarnji list** № 5689.

Мано Чучковъ — отъ Щипъ, 25 годишенъ, кандидатъ-гимназиаленъ учитель въ Свилайнацъ, заявява, че не е билъ членъ на организацията и познава само Гюзелева. Следъ това председателтъ чете показанията му предъ следственитѣ власти, въ които се казва, че македонската младежь трѣбвало да се организира въ една културно-просвѣтна организация и че Гюзелевъ говорилъ за такава организация; че му билъ прочетенъ уставътъ на организацията, и Чучковъ станалъ неинъ членъ. Предъ сѫда обвиняемиятъ заявява:

— Не съмъ членъ, нито пъкъ съмъ казалъ, че съмъ билъ. Следственитѣ власти ми изнудиха подписа.

Тукъ той описва начина, по който следственитѣ власти сѫ процедирали. Първомъ го разпитвали изобщо за неговия животъ и едва на следния день, следъ като следственятъ протоколъ билъ съставенъ въ негово отсѫтствие, повикали го да го подпише. Следователтъ го приелъ любезно и го поласкалъ, като го нарекълъ разуменъ човѣкъ, който не ще допусне, щото заради него да страдатъ останалитѣ запрѣни студенти. При това, той билъ убеденъ,

www.dlib.mk

че въ следствения протоколъ стоело нѣщо, което би отвело човѣка на бесилката.

— Разбира се, азъ отказахъ да подпиша такъвъ протоколъ; вследствие на това ме заплашиха съ най-страшни изтезания. И наистина, вечерьта следовательтъ ме повика при себе си и ме попита, дали ще подпиша протокола. Азъ отказахъ твърдо. Тогава заплашванията се осѫществиха. Съкрушенъ отъ най-вулгарни ругатни и псувни, измѫченъ съ най-различни инквизиторски срѣдства — стискаха ми главата въ обрѫчъ — най-после, понеже страдахъ отъ сърдце и не бихъ издържалъ по-нататъшни изтезания, подписахъ, безъ да ми е прочетено.

Той прибавя, че при очната ставка казалъ на Гюзелева въ очитѣ, че не е членъ на организацията и че Гюзелевъ потвърдилъ това предъ следователя. Следъ това стражаритѣ го отвели.

Време № 2143; — **Политика** № 7045; — **Правда** № 333 отъ 7. XII. 1927; — **Obzor** № 327; — **Jutarnji list** № 5689.

Кирилъ Кузмановъ — отъ Прилепъ, 27 годишенъ, студентъ по земедѣлие въ Загребъ, отхвърля категорично обвинението, че е билъ членъ на ММТРО, за която казва, че изобщо нищо не знаелъ за нейното сѫществуване. Отъ Загребъ още познава нѣколцина отъ подсѫдимитѣ студенти, но не знаелъ, че въ Загребъ имало подобна организация. Мисли, впрочемъ, какво обстоятелството, че познава своитѣ състуденти, не може да му бѫде приписано като вина. —

Политика № 7045 отъ 7. XII. 1927.

Борисъ Светиевъ — отъ Битоля, 24 годишенъ, студентъ по медицина въ Загребъ, веднага обяснява, че се очудва, кога му казватъ, какво Боздовъ, неговиятъ колега отъ бѣлградския университетъ, го обвинявалъ. Искалъ е да го изправятъ на очна ставка съ Боздова, но на това не се съгласили следственитѣ власти. Държанъ е билъ 4 дена безъ храна. Дълго отричалъ да подпише следствения протоколъ, но по-късно, измѫченъ и душевно сломенъ, го подписалъ. Въ него се твърди, какво Светиевъ билъ призналъ, че въ Бѣлградъ билъ разговарялъ съ Боздова, че последниятъ му говорилъ за ММТРО и че накрай се съгласилъ да влѣзе въ нея. Предъ сѫда Светиевъ отказва своитѣ показания предъ полицията и казва, че следовательтъ го увѣрилъ, какво той билъ лично убеденъ въ неговата невинность, само той трѣбвало да подпише едно неважно изявление, за да бѫдѣло прекратено цѣлото следствие.

Политика № 7045; — **Балкан** № 115 отъ 7. XII. 1927; — **Obzor** № 327 отъ 8. XII. 1927.

Благой Моневъ — отъ Щипъ, 23 годишенъ, слушатель въ бѣлградската техника, сѫщо така категорично отрича,

www.dlib.mk

че е билъ членъ на организацията и изобщо, че е знаелъ за нейното сжществуване. И той твърди, че признанията въ полицейския протоколъ сж били изтръгнати съ насилие. Стражаритѣ му лепвали шамари, водили го въ жандармерийския участъкъ, дето следователтъ го заплашвалъ, сжщо го малтретирали, докато започналъ да храчи кръвь и не подписалъ протокола. —

Време № 2134 отъ 7. XII. 1927; — **Obzor** № 7045.

Тодоръ Христовъ — отъ Щипъ, 23 годишенъ, студентъ по медицина въ Бѣлградъ, отрича своитѣ показания предъ полицията. Когато протоколътъ билъ съставенъ, лежалъ въ болницата.

Балкан № 115 отъ 7. XII. 1927; — **Политика** № 7045 отъ 7. XII. 1927.

Страхилъ Ивановъ — отъ Щипъ, 23 годишенъ, студентъ-лесовждъ въ Бѣлградъ, казва, че се билъ отдалъ само на своитѣ студии и никога не се занимавалъ съ политика. Не е членъ на никаква организация. Стражаритѣ го били, а следователтъ го изтезавалъ морално. Държали го дълго въ келията на осжденитѣ на смърть. —

Време № 2134; — **Obzor** № 327 отъ 1927 г.

Кирилъ Караджовъ — отъ Щипъ, 27 годишенъ, ученикъ въ художествената академия въ Загребъ, заявява, че не е билъ членъ на организацията, че нито е знаелъ за нейното сжществуване и още въ началото на своя разпитъ протестира противъ изтезанията въ затвора.

Отъ прочетения протоколъ става ясно, че се обвинява въ дейно членство на ММТРО.

— Невиненъ съмъ. Шесть месеца седя въ тъмницата; 53 дена бѣхъ въ отдѣлна келия. Следователтъ не ме разпитваше; той ме само нравствено изтезаваше и заявяваше, че ще ме задържатъ въ затвора заради всички останали студенти, а не само за мене, ако не призная и не подпиша онова, що има въ протокола. —

Време № 2143; — **Obzor** № 327 отъ 8. XII. 1927

Председателтъ пристжпва къмъ **разпита на свидетелитѣ.**

№ 266. — **Иванъ Гавриловичъ,** по-рано пощенски чиновникъ въ Гевгели, сега началникъ на пощата въ Качаникъ (Косовска Сърбия), 26 годишенъ.

Заявява, че познавалъ Гюзелева още отъ 1922 год. Сжщиятъ му казалъ, че се замисля основаването на една Македонска младежка тайна революционна организация, която да създаде отъ Македония независима държава, или, въ случай че това не може да стане, да се образува федеративна югославянска

www.dlib.mk

държава, въ която Македония да бѫде напълно автономна часть. Това му билъ казалъ Гюзелевъ въ Гевгели на 1 май 1927 год. въ кѫщата на Шопова. Тамъ той му показалъ устава, върху който го заклелъ. По-късно му далъ и едно писмо, за да го предаде на Шопова.

— Това, казва Гавриловичъ, по телефона азъ съобщихъ на моя директоръ въ Скопие. На другия день самъ отпѫтувахъ за Скопие и съ директора всичко съобщихме на великия жупанъ Вилдовичъ. Отъ него получихме наставления за по-нататъшния ходъ на работата. Посетихъ Гюзелева, който ми обясни устава и ми каза, че студентитѣ въ Македония работятъ точно тъй, както и онѣзи въ чужбина. Писмото, що ми даде Гюзелевъ за Шопова, презъ време на пѫтуването предадохъ на единъ полицейски агентъ, който, следъ като го прочете, ми го предаде пакъ. Следъ като Шоповъ нищо ново не можеше да ми каже за организацията, азъ пакъ отпутувахъ за Скопие. За да потръгне работата съ по-голѣмъ успѣхъ, повикахъ на помощь Радосавъ Перовичъ. Димитъръ Нецевъ ми даде едно писмо за Гевгели и в. „Македония“. Той каза, че и той влиза въ организацията. Узнахъ, че на 29 май Шоповъ ще пѫтува въ Скопие при Гюзелева; затова съ него отпѫтувахъ за Скопие. Сѫщата вечерь Гюзелевъ и Шоповъ бидоха запрѣни.

Следъ като свидетелътъ потвърждава и предъ сѫда поранишнитѣ си показания, пристѫпя се къмъ очна ставка съ Гюзелева.

— Всичко това е самата истина, казва Гавриловичъ.

— Това не е истина, ти измисляшъ! Помисли, всички ни взимашъ на душата си! казва Гюзелевъ.

Подиръ това бива устроена очна ставка на Гавриловича съ Дим. Нецевъ.

— Азъ видѣхъ, казва Гавриловичъ, че ти даде на Гюзелева в. „Македония“, а Гюзелевъ и ти ми казахте, че сте въ организацията.

— Не е истина, ти не си съ ума си. Всичко измисляшъ.

Тукъ избухва споръ и размѣна на обидни думи. Между това председателътъ нарежда трета очна ставка на Гавриловича съ Шопова. Гавриловичъ потвърждава своитѣ по-раншни показания.

— Какъ можешъ да лъжешъ? му отвръща Шоповъ, засрами се!

Презъ цѣлия разпитъ на Гавриловича обвиняемитѣ му подхвърлятъ въ очитѣ различни обвинения за неговото безчестие. Свидетелътъ, видимо забърканъ и смутенъ, вика на помощь председателя:

— Господинъ председателю, не мога да дамъ своитѣ показания, когато бивамъ дразненъ.

Обвиняемитѣ избухватъ въ подигравателенъ смѣхъ.

Когато свидетелътъ бива подведенъ подъ клетва, между студентитѣ избухва буря отъ негодувание. Тѣ викатъ:—Пфю! засрами се! Аферистъ! Долу провокаторътъ! и придружаватъ съ язвителни викове излизането на изплашения и забърканъ свидетель.

Време № 2143; — **Политика** № 7045; — **Obzor** № 327.

www.dlib.mk

Свидетелътъ **Димитъръ Караджовъ** — кметъ на гр. Щипъ, братъ на обвиняемия Кирилъ Караджовъ, 31 годишенъ, биза запитанъ:

— Говорили ли сте съ Гюзелева за организацията?

— Моля, за това съмъ далъ показания предъ властитѣ. Нека бждатъ прочетени.

Председателътъ чете показанията на свидетеля, отъ които излиза, че не му е било известно, че се употрѣбяватъ нелегални срѣдства и че е основана организация.

Признава по-раншнитѣ си показания за свои и заявява, че е готовъ да приеме клетва. Председателътъ го заклева. —

Време № 2143; — **Политика** № 7045.

Тодоръ Димитровъ — отъ Скопие, на въпроса на председателя отговаря:

— Димитъръ Гюзелевъ живѣе у мене 5—6 години. Живѣеше твърде скромно и се занимаваше само съ своето учение. Обикновено въ кжщи си идваше въ 7 ч. в. Колеги не го посещаваха. Това е всичко, що мога да кажа за него.

Панчо Димитровъ — отъ Скопие, заявява, че Гюзелевъ е живѣлъ и при него. Наемътъ си е плащалъ твърде редовно. Живѣелъ затворено, уединено, а времето си прекарвалъ въ университета. Посещавали го колеги, но не твърде. Билъ агентъ на фирмата Пейовичъ; поради това често пжтувалъ и отсжтствувалъ отъ Скопие. Не може да каже, дали е принадлежалъ на нѣкаква организация.

Анастасия Димитрова, ученичка отъ 4 гимназиаленъ класъ, казва:

— Д. Гюзелевъ дълго живѣ у насъ. Посещавали сж го колеги и сж свирѣли заедно. Дали имаше достатъчно пари, не зная. Зная само, че живѣеше много скромно. —

Балкан № 115 отъ 7. XII. 1927.

№ 267. — Следъ това председателътъ минава върху втората точка отъ обвинението по чл. 1. т. 5. отъ ЗЗД. Обвинението гласи, че Гюзелевъ кореспондиралъ съ Бояджиева, като представитель въ Виена на Македонския комитетъ. На питането на председателя Гюзелевъ отговаря, че не е билъ въ връзка съ Бояджиева и че не е получавалъ отъ него никакъвъ уставъ, а още по-малко пари; при него не сж намѣрили никакви химикалии за писане тайни писма. Щомъ полицията е имала единъ Гавриловичъ на служба, лесно може тя да измисли басни.

Следъ това се минава върху т. 3 отъ обвинението по чл. 85 отъ наказателния законъ — държавна измѣна.

www.dlib.mk

По тоя членъ Гюзелевъ и Шоповъ се обвиняватъ, че по поржка на Бояджиева сж събирали сведения за Македонската организация. Случайно при обиска у Гюзелева била намѣрена една Шопова стенограма, която съдържала известни отговори, които му билъ задалъ Гюзелевъ.

— Изпратили ли сте това писмо съ въпроситѣ? пита председателтъ Гюзелева, като му показва фотография отъ писмото.

— Мой е почеркътъ.

Председателтъ чете писмото:

Отъ каква народность сж офицеритѣ, подофицеритѣ и войницитѣ, какви сж отношенията помежду имъ? И т. н. Де се срѣщатъ четитѣ? Какъ се казва войводата? Какъ сж образувани тия чети и где получаватъ храна? И т. н. Получаватъ ли контрачетитѣ заплата и колко? И т. н. Кои сж влиятелнитѣ лица въ града? Какви културни предприятия е организирала сръбската власть въ Македония? Има ли колонизация въ града и селата и каква е народностьта на колониститѣ?

Характеристика на морала. Назначени ли сж наши учители въ сръбски училища? Кои сж и какъ се държатъ? Отношение на учители къмъ ученици. Идеали на ученицитѣ и младежьта. Какви училища иматъ другитѣ народности въ Македония и въ какви отношения сж помежду си? Има ли още отъ по-раншнитѣ туземни духовници и какво е отношението имъ къмъ народа?

Какви партии има въ градоветѣ и околиитѣ? Какъ сж организирани партиитѣ? Кои сж водичитѣ имъ? Участвували ли сж въ миналото въ борбата на ВМРО, участвуватъ ли и сега? За довѣрие ли сж? Какво участие взимаха въ изборитѣ? Кои лица се иматъ предвидъ за народни представители, имало ли е насилия при изборитѣ? И т. н.

Това сж нѣкои отъ въпроситѣ, на които ужъ Гюзелевъ и Шоповъ заедно били отговорили и които трѣбвало да изпратятъ въ София.

— Вѣрно ли е? пита председателтъ; това сж въпроситѣ.

— Не зная, наизустъ ги написахъ.

— Самъ ли постави въпроситѣ или ги получи отвънъ?

— Получихъ ги!

— Отъ кого?

— Както вече казахъ, ги получихъ отъ едно непознато лице отъ Скопие. Писмото ме изненада. Когато къмъ това време Гавриловичъ дойде въ моето жилище, каза ми, че писмото трѣбвало да се препише, за да го има. По негово внушение го преписахъ и му дадохъ преписа. Заявявамъ, че нито съмъ поставялъ нѣкому подобни въпроси, нито пъкъ съмъ ги изпращалъ.

— Но ето отговоритѣ, забелязва председателтъ, като му показва Шоповата стенограма.

— Измислено е.

Следъ това бива извиканъ обвиняемиятъ **Иванъ Шоповъ,** за да отговори по третата часть отъ обвинението (държавна измѣна).

www.dlib.mk

— Твоя ли е стенограмата?

— Да.

— Твои ли сѫ отговоритѣ?

— Никакви отговори, г. председателю, тамъ съмъ стенографиралъ само въпроситѣ, които Гюзелевъ ми предаде чрезъ Йована Гавриловичъ. Тая стенограма, която ми се показва като отговоръ, съмъ написалъ, но я написахъ подъ диктовката на полицейскитѣ власти.

Следъ като стенограмата бива дешифрирана, изглеждатъ зададени следнитѣ въпроси (председателтъ чете на български отговора на първия въпросъ): указания за жандармерията, за имената на жандармерийскитѣ постове; относно контрачетитѣ, че (обвиняемиятъ) не ги е виждалъ, а само е слушалъ за тѣхъ; не знае, де биватъ продоволствувани, де получаватъ своята заплата; относно милицията — въ градоветѣ нѣма никаква, въ селата не знае.

Следъ прочитането на тѣзи отговори обвиняемиятъ иска да се отбележи въ протокола, че е написалъ стенограмата въ полицията.

Председателтъ минава къмъ т. 4 отъ обвинението по чл. 1, т. 1. отъ ЗЗД. Привлича се подъ отговорность **Димитъръ Нецевъ**, пощенски чиновникъ, следъ като бива обвиненъ, че е далъ на Гюзелева и Шопова запретения в. „Македония“. Нецевъ отрича категорично, че нѣкога, нѣкому е давалъ нѣщо. Гюзелевъ казва сѫщото и твърди, че съвсемъ не е присѫтствувалъ, когато полицията е намѣрила у дома му вестника; той предполага, че полицията сама му го е подхвърлила.

Накрай председателтъ минава къмъ т. 5 и последна отъ обвинението — по чл. 2, т. 2. отъ ЗЗД. По него **Йорданъ Сапунджиевъ** е призованъ да отговаря, задето е позволилъ на Гюзелева да получава писма на неговъ адресъ; освенъ това ще е знаелъ за сѫществуването на организацията и не е обадилъ на властитѣ.

Председателтъ чете показанията на обвиняемия предъ полицията — единъ романъ, неговитѣ и на другаритѣ му преживявания и страдания. На въпроса, дали е знаялъ, че сѫществува организацията, отговаря:

— Не ми е известно, че сѫществува нѣкаква организация. Едничката ми грижа бѣше да получа нѣкое мѣсто, за да мога да подкрепя беднитѣ си родители. По тая причина изобщо не съмъ се занимавалъ съ никаква политика и не съмъ постѫпилъ въ никаква организация. Познавамъ Гюзелева, но той не е искалъ да се грижа за писмата му. Не ми е говорилъ за организация и за не зная що още.

— Насилвали ли сѫ те да подписвашъ това? — председателтъ показва следствения протоколъ. . .

— Да, бѣхъ принуденъ чрезъ малтретиране. Освенъ това,

www.dlib.mk

принуждаваха ме още да подпиша единъ списъкъ на лица, които никога не съмъ познавалъ —

Политика № 7045; — **Балкан** № 115 отъ 7. XII. 1927; — **Време** № 2143; — **Obzor** № 327 отъ 1927.

Съ това бива привършено доказателното сѫдопроизводство и заседанието бива отложено за следния день.

№ 268. — **Третиятъ день** отъ процеса започва съ една изненада. Повиканъ отъ близкитѣ на нѣкои отъ обвиняемитѣ се явява д-ръ Анте Павеличъ, адвокатъ въ Загребъ и народенъ представитель въ Скупщината, и връчва на председателя получената телеграфическа покана. Въ залата се възбужда общъ интересъ, и всички обвиняеми се обръщатъ къмъ председателя съ молба да позволи, щото д-ръ Павеличъ да ги защищава всички. Единъ отъ защитницитѣ, г. Тасичъ, обръща вниманието на обвиняемитѣ, че искането имъ да бѫдатъ защищавани отъ д-ръ Анте Павеличъ ще придаде на процеса политическа боя и би могло да подействува неблагоприятно на тѣхната сѫдба. Д-ръ Павеличъ поема защитата само на своитѣ клиенти и обещава въ защитата си да говори върху цѣлия въпросъ и върху процеса като цѣло.

Пристѫпва се къмъ разпитване на **поемнитѣ лица** при полицейското следствие.

Йово Вугделичъ, финансовъ инспекторъ и началникъ на финансовото управление въ Скопие, 52 годишенъ.

— Бѣхте ли свидетель при разпита на обвиняемия?

— Не присѫтствувахъ, защото имахъ работа и не можехъ да се откѫсна. Бѣхъ при следователя, когато четѣше на обвиняемитѣ следствения протоколъ. Следъ като го подписаха, подписахъ го и азъ.

— Сѫщо не бѣхъ при обиска въ дома на Гюзелева. Не зная, що е намѣрила тамъ полицията.

Председателятъ: Но Вие подписахте протокола?

— Навѣрно съмъ го подписалъ заедно съ следствения протоколъ; сигурно сѫ ми го тикнали.

Защитникътъ Грубичъ пита: — Защо е билъ повиканъ Вугделичъ за свидетель, когато е държавенъ чиновникъ и това противоречи на закона?

Председателятъ: Това не е важно.

Защитникътъ Янковичъ пита: — Где и кога е станалъ разпитътъ?

Свидетелятъ: — Въ жандармерийската казарма, презъ дена.

Подсѫдимиятъ Чкатровъ извиква между това: — Нашата младость и невинность ще накаже Вашата лъжа!

Председателятъ забранява на подсѫдимия да говори.

Накрай председателятъ диктува въ протокола заявлението на свидетеля, че не познава никого отъ обвиняемитѣ.

www.dlib.mk

Йованъ Мандичъ, финансовъ инспекторъ, председатель на службата по мѣркитѣ и теглилкитѣ, изглежда много забърканъ.

— Присѫтствувахте ли при разпита на обвиняемитѣ?

— Хм. . ., дд. . . .аа. . .

— Присѫтствувахте ли при разпита на обвиняемитѣ?

На тоя въпросъ на председателя и на различни други въпроси на защитата свидетелътъ отговаря:

— Присѫтствувахъ по покана на следственитѣ власти; подписахъ. Приготвянето стана въ старото градско управление. Не мога да си спомня, дали бѣше предъ или следъ обѣдъ. Бѣхъ тамъ два пѫти, само веднажъ подписахъ. Тогава присѫтствуваше само единъ отъ обвиняемитѣ. Но подписахъ много протоколи.

При това заявление на свидетеля обвиняемитѣ се смѣятъ: — Ааа ! ! . . . Защо не казахте това веднага?

Въ това заявление на свидетеля подсѫдимитѣ виждатъ потвърдено своето твърдение, че полицията ги е разпитвала, безъ да сѫ били повикани граждани-свидетели.

Сѫщо свидетелътъ не е билъ при обиска у Гюзелева, а пъкъ е подписалъ съответния протоколъ.

Понеже показанията на двамата свидетели си противоречатъ, пристѫпва се къмъ очна ставка. Тогава Мандичъ наглася своитѣ показания на тия на Вугделича:

— Тъй бѣше, както казвашъ. Не мога да си спомня, дали веднажъ или два пѫти бѣше. Когато бѣхъ тамъ, присѫтствуваше само единъ отъ обвиняемитѣ.

На въпроса на председателя, кой отъ подсѫдимитѣ е присѫтствувалъ, Вугделичъ прекѫсва:

— Нѣколцина отъ тѣхъ. Ето, записалъ съмъ си тукъ тѣхнитѣ имена.

Тогава изважда отъ палтото си единъ листъ хартия и се мѫчи да прочете имената на ужъ присѫтствувалитѣ тогава обвиняеми.

Защитникътъ Янковичъ: — Не можете да четете собствения си почеркъ? — Нѣкой му го е далъ.

Раде Вугделичъ, пенсионираниъ данъченъ чиновникъ. Влизането на тоя свидетель предизвиква у защитницитѣ язвителенъ смѣхъ. Явно е, че тѣ сѫ на мнение, какво той, като братъ на първия свидетель Йово Вугделичъ, не е трѣбвало да бѫде виканъ при полицейското следствие. Единъ отъ защитницитѣ обръща внимание, че свидетелътъ е бивалъ вече подъ следствие.

Като всички останали, свидетелътъ заявява, че не е присѫтствувалъ при разпита на обвиняемитѣ, но че заедно съ първия свидетель Йово Вугделичъ е присѫтствувалъ при подписване на протоколитѣ отъ обвиняемитѣ.

Сѫдията: — Колцина отъ обвиняемитѣ присѫтствуваха, когато бѣхте тамъ?

Свидетелътъ: Толкова! — и се заема да чете списъка на присѫтствувалитѣ тамъ обвиняеми.

www.dlib.mk

Защитницитѣ се очудватъ, че списъкътъ съдържа много имена, когато Йово Вугделичъ, братътъ, заяви, че само Гюзелевъ е присжтствувалъ. Тѣ искатъ, щото туй противоречие да бжде отбелязано въ протокола.

Буренъ смѣхъ предизвиква влизането на четвъртия свидетель **Михайло Тодоровичъ,** книжарь въ Скопие, 48 годишенъ.

Като останалитѣ свидетели, и той заявява, че не е присжтствувалъ при разпита, но, че е подписалъ протоколитѣ, следъ като били приготвени, въ присжтствието на обвиняемитѣ. Не може да си спомни, дали той или обвиняемитѣ първомъ сж подписали протоколитѣ, сжщо не знае, колко протокола е подписалъ — струва му се четири. На въпроса, дали би могълъ да познае нѣкого отъ обвиняемитѣ, които сж били при подписването, заявява, че не може, понеже сж млади люде и сж се измѣнили.

Обръща внимание, че свидетелътъ посочва, като мѣсто, дето е било вършено следствието, една сграда, която се нарича централенъ затворъ. Но не знае, дали тя е централниятъ затворъ.

Защитникътъ Грубичъ: — Моля, да попитамъ свидетеля, колко материали сж закупили отъ него държавнитѣ чиновници и за колко стотици хиляди динари, понеже е държавенъ доставчикъ.

Свидетелътъ отговаря, изненаданъ отъ въпроса: — Какъ работя е моя тайна.

Грубичъ: — Ясно е, че свидетелътъ не се решава да ни отговори; това ни стига.

При всеобщо напрежение и тишина, защитникътъ д-ръ Анте Павеличъ поставя изненадващия въпросъ: — Може ли свидетелътъ да си припомни, какъ изглеждаха подсждимитѣ, когато ги видѣ?

Свидетелътъ гледа Павелича като треснатъ и като не знае, що иска да каже защитникътъ, казва: — Но..., тѣ бѣха добре облѣчени (смѣхъ въ залата).

Д-ръ Павеличъ: — Какъ изглеждаха? Бѣха ли бледи, съ изпити лица, или изглеждаха бодри?

Свидетелътъ: — Трѣбва да ги познавамъ, за да отговоря на тоя въпросъ. (Смѣхъ въ аудиторията и възражения: А...а! не ги познавашъ!).

Защитникъ Грубичъ: — Моля, да не се схваща това като шега. Свидетелътъ е държавенъ доставчикъ и трѣбва да каже всичко, каквото искатъ властитѣ; иначе ще трѣбва да върви противъ своитѣ търговски интереси (смѣхъ всрѣдъ обвиняемитѣ и публиката).

Влада Ристичъ, седларь, 36 год., отговаря като другитѣ, че не е присжтствувалъ при разпита на обвиняемитѣ, а показанията му били прочетени въ присжтствието на обвиняемитѣ.

Но следниятъ свидетель **Данило Тохолъ,** столарь, 39 год., твърди, че всички свидетели сж присжтствували при разпита и че тоя е траялъ най-малко 2 часа.

www.dlib.mk

Защитникъ Джукичъ: — Спомня ли си свидетелътъ поне единъ фактъ отъ разпита?

Свидетелътъ: — Не си спомнямъ.

Защитникъ Яничъ: — Нека свидетелътъ обясни, дали обвиняемитѣ сж признали или не?

Свидетелътъ: — Мисля, че стоеха...

Понеже показанията на свидетелитѣ Влада Ристичъ и Данило Тохолъ, макаръ да се отнасятъ до единъ и сжщъ предметъ, сж противоречиви, пристжпя се къмъ очна ставка. Тогава Ристичъ наглася своитѣ показания съ тия на Тохола.

Никифоръ Преличъ, книжарь, 37 годишенъ.

— Бѣхте ли при разпита?

— Тъй вѣрно.

— Когато следователътъ произвеждаше разпита ли присжтствувахте, или само подписахте протоколитѣ?

— Присжтствувахъ, когато се подписваха и когато имъ (на подсжднмитѣ) четѣха показанията.

— Кой бѣше следователътъ?

— Градоначалникътъ Стьепановичъ.

Грубичъ (защитникъ): — Моля, да се запомни добре, защото почеркътъ въ протокола е на неговия братъ, референта Велимиръ Преличъ, а е завѣренъ отъ окржжния управитель Антониевичъ. Нийде не стои самъ Стйепановичъ.

Веднага следъ разпита на тоя свидетель сждътъ полага клетва. При полагането на клетвата свидетелътъ Йово Вугделичъ го нѣма, поради което следъ това бива самъ закълнатъ.

Когато да се отдалечи свидетелътъ, обвиняемитѣ му викатъ:

— Макаръ че така се кълнете, вие сте покоренъ чиновникъ.

Пристжпва се къмъ четене на **свидетелствата за поведението на подсждимитѣ.** Всички сж добри. Никой не е бивалъ наказванъ, съ изключение на Димитъръ Чкатровъ, който е билъ осжденъ за престжпление по печата, но, по-късно билъ помилванъ съ кралски указъ.

Политика № 7046 отъ 8. XII 1927; — **Време** № 2144 отъ 8. XII. 1927.

№ 269. — Прокуроръть **Божидаръ Петровичъ** започва обвинителната си речь. Между друго казва:

— Подържамъ своето обвинение. Отъ хода на цѣлия процесъ ясно може да се види, че ВМРО. е намѣрила обвиняемитѣ и ги е убедила да станатъ нейни агенти за погребаването и разрушаването на държавата и че обвиняемитѣ напълно съзнателно и съ най-голѣмо усърдие сж приели и вършели всичко, що имъ възлагалъ Комитетътъ. По негово нареждане тѣ се организирали и сж изпълнявали неговитѣ разпоредби да събиратъ и доставятъ предателски, шпионски сведения. Отъ запирането на подсждимитѣ бидѐ създадена една афера, която бидѐ оповестена съ

www.dlib.mk

голѣмъ шумъ. Но ясно се вижда, че тукъ не се касае за никаква афера. Тукъ имаме работа само съ нѣколко ренегати и шпиони, каквито ги има всѣко общество, всѣки народъ въ свѣта, както и всѣка държава въ свѣта ще ги осѫди, което и върши въ случая С. Х. С. държава. Дейностьта на обвиняемитѣ, господа, не е била насочена срещу една личность или срещу това или онова правителство, но срещу интереситѣ на една модерно организирана и национална държава. Обвиняемитѣ нападнаха държавата, като при това забравиха, че, когато я нападатъ, тя сѫщо има право да се защищава и тъкмо съ всички онѣзи многобройни срѣдства, които тя, като държава, има на свое разположение. А когато държавата се хване за оружието, лесно е да се разбере, кой ще победи въ тая неравна борба между една модерно устроена и национална държава и една терористична, шпионска организация, между 12½ милиона свободни граждани и 20 конспиратори. Подсѫдимитѣ искатъ да представятъ своята терористична и шпионска акция като политическа и културна. Ако е тъй, защо е тогава конспиративната дейность и заклеването върху мечъ? Защо сѫ шпионскитѣ сведения за устройството на нашата войска, жандармерия и т. н.? И тъкмо по заповѣдь на враговетѣ на тая страна? За своя защита обвиняемитѣ използуватъ непопулярностьта на полицията. Господа, не ще браня нашата полиция, защото, сигурно, тя не е безъ грѣшки. Тя не е сантиментална, не е пощадна, защото туй не лежи въ нейната сѫщность, въ нейнитѣ задачи и природа.

Въ случай че намѣрението на защитата бѫде да представи доказателства за евентуална невиновность на подсѫдимитѣ, това е излишно. Защото, какъ може, господа, да се оправдава Гюзелевъ, който открито и ясно заявява, че е стоялъ въ връзка съ Македонския комитетъ и че за своята дефетистическа дейность е получавалъ нареждания отъ сѫщия комитетъ? Възможно ли е да го оправдаете, когато въ неговото жилище е намѣренъ оригиналниятъ уставъ на ММТРО, утвърденъ отъ сѫщия Комитетъ? Мечътъ, върху който другаритѣ полагатъ клетва? Химикалитѣ, които му служеха за неговото тайно писане? Възможно ли е, казвамъ, да оправдаете оногова, който изпълняваше разрушителнитѣ желания и намѣрения на своитѣ заржчвачи?! И, господа, възможно ли е, напр., да оправдаете Ивана Шоповъ, у когото се намѣриха собственоржчно написани и подписани шпионски сведения, които изпраща Гюзелеву за по-нататъшно разпореждане? Възможно ли е, най-после, да оправдаете всички останали, които сѫ признали предъ полицията своето деяние? И чието признание се покрива съ всички моменти на следствието, което сега тѣ отричатъ? Когато сега тѣ разказватъ различни фантастични приказки за смѣшни изтезания, които съ нищо не сѫ доказали и които сѫ рожба на необузданата имъ фантазия? Не, господа! И най-несведущиятъ въ правото ще каже, че това не е възможно. После, господа, трѣбва да се има предвидъ, че мла-

www.dlib.mk

дежката терористическа организация вече сѫществува нѣколко години и че е невъзможно тя да брои всичко на всичко два члена — Гюзелевъ и Шоповъ. Невъзможно е, щото тѣзи двама способни и дейни человѣка да не сѫ спечелили още нѣколко члена.

Накрай, не бива да се забравя, че подсѫдимитѣ сѫ прекарали много месеци въ една и сѫща стая, тъй че сѫ могли да уговарятъ своето оправдание, както искатъ.

Сантименталностьта е тукъ излишна и опасна. Моля сѫда да опредѣли най-строгото наказание (смъртно) за обвиняемитѣ, предвидъ на тѣхната опасна за цѣлото разрушителна дейность, предвидъ на тѣхната интелигентность. Нека подсѫдимитѣ понесатъ отговорностьта за своето деяние. Нека всѣки разбере, че величието и силата на единъ народъ зависятъ отъ държането високо неговитѣ закони. Нека еднажъ за всѣкога се разчистятъ смѣткитѣ съ всѣкаква терористична и шпионска организация. —

Политика № 7046; — **Време** № 2144.

№ 270. — Веднага следъ речьта на прокурора започватъ **речитѣ на защитницитѣ.**

Драгутинъ Тасичъ, защитникъ на Гюзелева, Шопова, Монева, Чучкова, Нецева.

Господа сѫдии! Тоя голѣмъ политически процесъ, който интересува не само нашето Скопие и Южна Сърбия (мисли се Македония — б. Ver.), възбуди интересъ далече вънъ отъ границитѣ. Моето убеждение е, че би могълъ да се спести тоя процесъ, понеже държавата не е въ опасность и ЗЗД. би могълъ спокойно да си почива. Макаръ да не съмъ самъ въ това си схващане, случаятъ е политически и отрупанъ съ такава психоза, че всѣки въ тоя мигъ трѣбва добре да обмисля, що говори. Азъ ще остана вѣренъ на председательовото напомняне и ще говоря само по предмета. Следъ като, господа сѫдии, въ продължение на два дена слушахме тѣзи интелигентни обвиняеми, люде отъ тѣзи мѣста, следъ като отъ собствената имъ уста чухме тѣхния отговоръ и като съобразявахме придружаващитѣ го обстоятелства, мисля, че сѫдътъ стои предъ една дилема.

Или е истина, каквото казватъ двадесеттѣ обвинени интелектюели, или пъкъ е истина онова, що поднасятъ полицейскитѣ власти. За себе си не се съмнявамъ, че е истина, каквото тѣ казватъ, и че на тѣхна страна сѫ законътъ, доказателствата и истината. Има две възможности: едната, защищавана отъ полицията и прокурора, е, че сѫществуватъ ММТРО и пропагандата; другата е оная, която представя обвиняемиятъ Гюзелевъ, че не е имало никаква организация и пропаганда. Азъ подържамъ втората възможность.

Цѣлото обвинение почива върху две доказателства: намѣрения уставъ и свидетелствуването на Гавриловича. Като защитникъ, азъ не се боя отъ тѣхъ. Видѣхме устава, който, както се

www.dlib.mk

каза, изглежда, че е автентиченъ. Това още не е доказателство, че тѣзи тукъ сж били членове на организацията. Пита се, отде уставътъ е дошелъ у Гюзелева. Установено е, че е полученъ по пощата. Никой, обаче, не пита отде. Възможно е тукъ, щото всѣки гражданинъ да получи подобни пратки — отъ чужбина и дори отъ самата страна. Ноторно е доказано, че такова нѣщо се случва. Лично азъ получавамъ много забранени вестници, които пощенската централа би трѣбвало да задържи, а пъкъ ги е пропуснала. Кой ми гарантира, че единъ день не ще бжда тегленъ да отговарямъ? — Второто доказателство е свидетелствуването на Ивана Гавриловичъ, единчкиятъ свидетель, който съобщава за сжществуването на организацията. Всички видѣха Гавриловича — малъкъ, сухъ, ограниченъ; петь години той не е размѣнилъ дума съ обвиняемия Гюзелевъ и току предъ самото разглеждане на дѣлото се сдобрява съ него. А малко преди това донася за него на полицията. На единъ такъвъ човѣкъ полицията е дала своето довѣрие. Колко може да му се вѣрва, разбрахъ отъ нѣколко отговора при неговия разпитъ. На питането на защитата, дали при неговия разпитъ въ полицията сж били повикани граждани, отговаря — не, че имало само двама полицаи, които отпосле полицията му дала за помощници. Скоро следъ това той се опомня и казва: „Имаше двама граждани“. Тоя малъкъ служащъ, следъ като „услужва“ на работата, бива назначенъ за началникъ на пощата.

Лично азъ живѣя вече дълго по тия мѣста, които ние, сърбитѣ, наричаме Южна Сърбия, а българитѣ — Македония. Македония, т. е. македонскиятъ въпросъ не е новъ. Той е прастаръ въпросъ. Макаръ чрезъ три войни да е доведенъ до днешното си разрешение и макаръ ние да почитаме това решение, принудени сме все пакъ да говоримъ днесъ за него. Логично е сърбитѣ да бждатъ доволни отъ разрешението, но българитѣ не. Най-важниятъ въпросъ въ тоя случай е все пакъ ВМРО. Достатъчно се знае, каква е тази организация, съ която обвинението свързва тѣзи млади люде. За цѣлъ свѣтъ тя е една отъ най-силнитѣ национални организации, срещу която се борятъ всички съседни държави — С. Х. С., Гърция и напоследъкъ България. За мене сжществено лежи въ това, доколко ние, съзнателно или несъзнателно, засилваме тая организация“.

По-нататъкъ защитникътъ зачеква въпроси, които по негово мнение будятъ недоволство въ тая часть отъ държавата. Има единъ народностенъ въпросъ, въпросъ за кредита, за чиновницитѣ — за който той забелязва: „подържамъ, че тукашното население е много недоволно отъ чиновничеството“ — и минава после къмъ въпроса за емигрантитѣ, който, по негово мнение, е единъ отъ най-важнитѣ, що сж се поставяли на държавата.

— Голѣмъ брой отъ онѣзи, които се ползуватъ отъ правото на гражданство тукъ, живѣе въ България. Съ много връзки сж тѣ свързани съ тая страна и мисля, че трѣбва да имъ се даде въз-

www.dlib.mk

можность да живѣятъ тукъ. Когато нѣкой е свободенъ политически, той нѣма никаква причина да бѣга и да образува „комитети“.

Следъ това г. Тасичъ минава върху сжщинската защита на своитѣ клиенти. Той характеризува Гюзелева като младъ интелектюелъ, който, по негово мнение, доста много се е колебаелъ между много идеи, докато стигне до идеята на движението на македонската интелигенция. За да илюстрира неговото непостоянство и че не е никакъвъ платенъ агентъ на чужда държава, но, че е идеалистъ, прочита нѣкои мѣста отъ неговия дневникъ и заключава, че Гюзелевъ политически не е ориентиранъ. Отъ министерското постановление № 39452 отъ 30. XI. 1927, което защитникътъ прочита, излиза, че обвиняемиятъ е молѣлъ за допълнително (кандидатско) мѣсто и че тая молба е била сполетена отъ отказъ. За защитника това е сжщо така единъ важенъ моментъ, както и решителното отричане на обвиняемия, че е билъ членъ на организацията.

Минавайки къмъ защитата на **Ив. Шоповъ,** който е интересенъ младъ мжжъ, който говорѝ искрено и който нѣма никаква вина, г. Тасичъ казва: „Списъка-въпроси, който Шоповъ е получилъ, би могълъ всѣки да получи лесно. За това е отговоренъ не получателтъ, а изпращачътъ. Би могълъ Шоповъ да бжде привлѣченъ да отговаря, ако отговорѣше. Трѣбва, обаче, да се вематъ предвидъ неговитѣ изявления, въ които казва, че сама̀ полицията е диктувала списъка. И още: той е още много младъ, за да бжде политически зрѣлъ“.

Нецевъ се обвинява, че е разпространявалъ забранени вестници. Сжществува, казано мимоходомъ, убеждението, че всѣки може да получи в. „Македония“. А пъкъ разпространението на забранени вестници трѣбва да се преследва по закона за печата, а не по ЗЗД.

Чучковъ и **Моневъ** сж идеалисти, културни люде и сж така спокойни, тъй добродушни люде, че човѣкъ по-скоро може да ги смѣтне за люде съ поетични заложби, та е необяснимо, какъ могатъ да бждатъ поставени като престжпници и революционери на подсждимата скамейка.

Завръшвайки, той казва, че въ интересъ на държавата е да се постави на гледището, че подсждимитѣ не сж членове на ВМРО и не сж революционери.

Политика № 7046 отъ 8. XII. 1927.

№ 270. — **Силвио Барухъ,** защитникъ на Бориса Андреевъ, на Петра х. Панзовъ и Георги х. Маневъ.

Когато въ срѣдата на настоящата година следственитѣ власти хвърлиха въ тъмницата 20 студенти и сждътъ одобри това, едно голѣмо възбуждение мина презъ нашата държава. Нашата преса подхвана тоя фактъ — запирането на 20 млади люде и тѣхното обвинение по ЗЗД., наду го по най-различни начини и го

www.dlib.mk

описа съ най-черни багри, като че съ това се услужваше на интереситѣ на обществото. Безъ да дочака компетентното мнение на сжда, тя всѣки день систематично го коментираше и, струва ми се, господа, господинъ прокуроръть стана плячка на тая кампания, та можѧ да стовари тъй тежко обвинение надъ всички тия млади люде, а заедно съ тѣхъ и надъ моитѣ клиенти, безъ всѣкакви убедителни доказателства. Обвинението подхвърля на моитѣ клиенти, че ужъ тѣ били членове на една тайна организация, която искала да откжсне чрезъ едно общо действие, по нелегаленъ пжть, часть отъ нашата държава. Безъ всѣкакво сериозно юридическо основание се изтъква едно тъй тежко обвинение срещу моитѣ клиенти. Това обвинение трѣбва да бжде обезсилено.

Защитникътъ описва дейностьта на ВМРО, като я представя като организация, която не се коренѝ въ страната, която, бидейки на чужда служба, служи на чужди намѣрения и, както той мисли, не намира никаква опора въ македонското население. По-нататъкъ той продължава:

— Ако разгледаме моитѣ клиенти, ако се вдълбочимъ въ тѣхното минало и тѣхната дейность, ще признаемъ, че моитѣ клиенти сж добри люде, че досега не сж се срѣщали нито съ полицията, нито съ сжда. Тѣ нѣматъ никаква връзка съ революционеритѣ, нито съ Комитета, нито пъкъ могатъ да следватъ революционни идеи, които целятъ да разпокжсатъ нашата държава. Тѣ искатъ нѣщо друго: да живѣятъ въ политическа свобода, въ съгласие съ всички свои останали братя и че веднажъ за всѣкога се изтъкватъ миръ и единство въ културно и политическо отношение.

Въ протокола стои, че моитѣ клиенти помагали на организацията и че признали това. Не трѣбва да се забравя, че следственитѣ власти сж изпуснали да повикатъ при следствието изискванитѣ отъ закона двама граждани, защото знаеха, че инакъ никакви резултати не биха постигнали. Ако обвиняемитѣ се разпитваха споредъ правото и закона, сигурно не би се дошло до тоя процесъ. Нека се простимъ съ мисъльта, че всѣка организация, която стои на македонска почва, трѣбва да се схваща като враждебна на държавата. Както шумадиецътъ може да обича своята Шумадия, както хърватинътъ своето Хърватско, както черногорецътъ съ гордость поглежда на своята Черна гора, точно тъй и македонцитѣ обичатъ своята Македония. Щомъ, господа, може да сжществува хърватска политическа организация съ републикански тенденции, словенска съ папскоклерикални, повѣрвайте ми, напоследъкъ започна да се говори за единъ прездунавски фронтъ, като политическа организация — и никому не е идвало на умъ да обвини людетѣ на тѣзи фронтове по ЗЗД.

Политика № 7046.

№ 271. — Бора Янковичъ, защитникъ на Кирила Вангеловъ, на хаджи Кимова и на Тодора Гичевъ.

Споредъ чл. 19 отъ ЗЗД., всички углавни дѣла се решаватъ

www.dlib.mk

споредъ свободното убеждение на сѫдията, т. е. сѫдията трѣбва да обоснове своето убеждение едничко и само върху предвидѣнитѣ отъ закона доказателства, и тъкмо върху такива, които сѫ представени по начинъ, точно установенъ отъ закона. Ако, следователно, показанията на свидетелитѣ или подсѫдимитѣ при полицейското дирене не сѫ добити по изисквания отъ закона начинъ, сѫдията трѣбва да не взима въ смѣтка тѣзи доказателства.

Обвиняемитѣ заявиха предъ сѫда, че направенитѣ отъ тѣхъ предъ полицията признания сѫ били съвсемъ други, а не онѣзи, които полицията излага. Тѣ приведоха такива придружаващи ги обстоятелства, че тѣхнитѣ признания предъ полицията сѫ напълно обезсилени, следъ като при следствието не сѫ присѫтствували двама граждани, за да служатъ като негови свидетели (чете чл. 28 отъ наказателния законъ). Нѣмаше истински сѫдия-следователь, нѣмаше юридически школувани лица. Всички сѫ чиновници, които зависятъ отъ партийното ржководство и отъ други високопоставени лица. По тая причина въ закона бива поставено искането, щото при следствието не полицията да опредѣля поемнитѣ лица, а да бѫдатъ избирани отъ общинския съветъ. Тукъ имаше лица, които не могатъ да бѫдатъ свидетели, понеже сѫ чиновници. Изобщо полицейското следствие не е водено предъ поемни лица. Обвиняемитѣ сѫ били запрѣни въ мѣста, дето изобщо не може да се върши следствие. При това идва нѣкой, съвсемъ непознатъ и незванъ, и потвърждава нѣкакви заявления. Какъ можемъ да ги приемемъ ние за доказателства, когато нѣма никакви свидетели, които отговарятъ (поржчителствуватъ) за това, че въ оня моментъ никакъвъ гнетъ не е упражняванъ? Още нѣщо. Следственитѣ протоколи не сѫ написани отъ оня секретарь, който ги е подписалъ, нито пъкъ отъ следователя, а отъ трето лице. Докато се стигне до подписване отъ обвиняемитѣ, срѣдствата за угнетяване и малтретиране сѫ въ ходъ. Убеденъ съмъ, че разпитътъ на тѣзи обвиняеми предъ полицията е извършванъ не въ предписаната отъ закона форма и че сѫдътъ не ще го уважи.

Убеденъ съмъ, че изобщо тукъ нѣма такъвъ разпитъ.

Когато се проанализуватъ изявленията на Тодора Гичевъ, ясно се вижда, че не е полагалъ никаква клетва върху мечъ, а това би било най-сѫществено условие, за да се постѫпи членъ въ В. М. Р. О.; вследствие на това, значи, той не е престѫпилъ чл. 1 отъ ЗЗД. Вънъ отъ това, излиза ясно, че нему, както и на мнозината сѫщо, организацията му се представя изключително като културна, и онѣзи членове отъ устава, които говорятъ за връзки съ ВМРО., се явяватъ невалидни.

Защитникътъ следъ това почва да описва В. М. Р. О., нейнитѣ цели и нейната дейность, при което се изказва много остро за тѣхъ. Накрай казва:

— Друго едно обстоятелство, на което искамъ да обърна вниманието на сѫда, сѫ самитѣ подсѫдими. Погледнете

www.dlib.mk

ги, и Вие ще познаете въ тѣхъ само младостьта, бурна и идеалистична. Виновни ли сж тѣзи люде, че сж млади, а свръхъ това и студенти? Цѣлиятъ културенъ свѣтъ ще означи тѣхното дѣло само като дѣло на безкористенъ, младежки идеализъмъ. Затова, сжщо моля сжда да разглежда цѣлата тази ММТРО. като кипящъ младежски идеализъмъ, да ги обяви за невиновни и, следователно, да ги освободи. Стига имъ онова, що сж изтеглили досега. Вѣрвамъ, че ще запомнятъ добре тая младежска палавость, ако наистина сж я извършили.

Въ Вашитѣ ржце, господа, е поставено да ни дадете тая младежь и да я спечелите за нашето общество. Не трѣбва да ги убиваме — тѣхъ, и да бжде наказанието тъй меко, че дори да не бжде наказание.

Йованъ Грубичъ — защитникъ на Чкатрова, Светиева, Чучкова, започва своята защитна речь съ юридическо тълкуване на § 28 отъ правилника за углавния процесъ. Какъ трѣбва да бжде създаденъ единъ следственъ протоколъ, за да бжде валиденъ. Следъ това анализува § 226 отъ сжщия правилникъ: обвиняемиятъ не трѣбва да бжде принуденъ къмъ признание; сжщо така то не бива да бжде изтръгнато съ хитрость. За примѣръ той привежда случая съ своя клиентъ Светиевъ, чието признание е било изтръгнато съ измама (хитрость). Отхвърля следственитѣ протоколи, тъй като признанията сж изтръгнати съ изтезание и малтретиране.

— Господинъ председательтъ на сжда, казва г. Грубичъ, постави единъ много целесъобразенъ въпросъ: „Какво е накарало следственитѣ власти да ги третиратъ по тоя начинъ и да откриятъ вината имъ?“ Обвиняемитѣ отговориха, че не знаятъ. Това тѣхно заявление биде отбелязано въ протокола. Отъ това заключавамъ, че сждътъ ще тегли своето заключение по следния начинъ: сждътъ взе предъ видъ оправданията на обвиняемитѣ и ги намѣри нецелесъобразни и незащитими, защото не почиватъ на никакви докази. По тая причина, моля сждътъ да се занимае още еднажъ съ въпроса за изтезанията и да ревизира своето убеждение. Отъ различни данни заключавамъ, че сждътъ е на мнение, какво обвиняемитѣ не сж били малтретирани. По всичко изглежда, че не искатъ да повѣрватъ, какво люде отъ полицията сж могли да биятъ. Но има ноторно доказани случаи, при които туй наистина е станало.

Господа, преди нѣколко дена подсекретарьтъ въ министерството на вжтрешнитѣ работи каза, че „Главняча“ (прочутата полицейска тъмница въ Бѣлградъ — б. Ver.) е едно голѣмо зло за Бѣлградъ. Знаемъ точно, какво значи „Главняча“ въ следователски смисълъ. Въ края самъ г. прокуроръть призна това.

— Не съмъ казалъ това, протестира прокуроръть.

— Да, Вие казахте това, господине, като признахте, че полицията не е сантиментална.

www.dlib.mk

— Но азъ не говорѣхъ за нашата полиция, а за полицията изобщо.

— И азъ ще говоря изобщо за полицията, отвръща защитникътъ. Днесъ е на честь старата практика; по-рано инквизицията бѣше законниятъ начинъ да се извлѣкатъ признания отъ обвиняемитѣ. Спомнямъ си много живо, че съмъ челъ, какъ бѣше нѣкога у насъ. Имаше тогава единъ воененъ министъръ, който се опълчи противъ инквизицията, и Скупщината внесе едно предложение за оттегляне на министра. Тогава Скупщината още бѣше консервативна; но следъ като министрътъ изясни своитѣ основания, инквизицията бѣше фактически премахната. Но днесъ тя се явява отново.

Следъ това г. Грубичъ насочва вниманието на сжда върху Светиева, който е скроменъ и спокоенъ младъ човѣкъ. „И да иска човѣкъ да вземе подъ внимание всичко, що стои въ следствения протоколъ, пакъ нѣма на лице причина да се държи понататъкъ въ затвора. И да се приеме за истина всичко, що е подписалъ Чучковъ въ следствения протоколъ, смѣтамъ, предвидъ на неговата културна дейность, че съ право мога да предложа да бжде признатъ за невиненъ и освободенъ“, казва г. Грубичъ.

— Накрай, господа, вземете обвиняемия Чкатровъ. Това е единъ много сериозенъ и разуменъ, трезвомисляшъ младежъ; господа, да го спасиме! Веднажъ осжденъ, той е загубенъ. Както видѣхме, за него сжщо нѣма никакви доказателства, че е виновенъ въ онова, що му приписва обвинението. По-добре е, господа, да нанесемъ единъ тежъкъ ударъ на полицията, отколкото да оставимъ да страдатъ невинни“.

Политика № 7046 отъ 8. XII. 1927.

№ 272. — Съ това бива завършенъ третиятъ день на процеса.

Четвъртиятъ день (8. XII. 1927 г.) продължава защитата. Пръвъ говори адвокатътъ **Джукичъ,** защитникъ на Димитра Чкатровъ, на Щеря Боздовъ, Йордана Сапунджиевъ и веднага следъ него адвокатътъ **Пяничъ,** защитникъ на Кирила Кузмановъ. Двамата говорятъ подробно върху противозаконното водене на следствието отъ страна на полицията, върху прилаганитѣ отъ нея жестоки методи, върху невинностьта на тѣхнитѣ клиенти и молятъ сжда да ги освободи.

Следъ тѣхъ започва речьта си адвокатътъ и народниятъ представитель отъ Загребъ д-ръ **Анте Павеличъ,** защитникъ на обвиняемитѣ Борисъ Андреевъ, Кирилъ Караджовъ и Христо Кимовъ.

— Славни сжде! Азъ съмъ свободенъ да започна отъ тамъ, дето завършиха преждеговорившитѣ. У всѣки народъ младежьта действува, както иска, изхождайки отъ благородни подбуди; въ всички страни академическата младежь е жива и жадна за дѣло. Тя е идеална и никога не е плащана. Тъкмо за това тая младежь,

www.dlib.mk

която е на подсѫдимата скамейка, не трѣбва да бѫде разглеждана отъ никое друго гледище, поне не отъ онова, на което застава прокуроръть, като представитель на държавата и което съ кнута и приклада насилва къмъ асимилация душата на всѣки гражданинъ и поданикъ. Тази младежь трѣбва да се сравни съ онази, която създаде илирското движение и която въ Хърватско се бори за неприкосновеностьта на нейния езикъ. Да я сравнимъ съ оная, която носи народнитѣ идеали у всѣки народъ.

Славни сѫде! Обвинението казва, че волята на държавата въ интереса на нейната сигурность била да бѫдѣла осѫдена най-строго младежьта, която седи на подсѫдимата скамейка. Азъ напомнювамъ, обаче, че въ времето, когато Хърватско още влизаше въ състава на Австро-унгарската държава, тая голѣма дунавска държава получи силенъ ударъ съ процеса отъ 1908 г. за държавна измѣна въ Хърватско.

Нито една държава не може да си създаде симпатии чрезъ политически процеси. Не е този пѫтьтъ, не е това срѣдството, чрезъ което ще се запазятъ държавата и нейнитѣ граници. Срѣдствата, чрезъ които държавата ще спечели сърцата на своитѣ поданици, сѫ иначе създадени. Всѣки политически процесъ води тъкмо къмъ противното на онуй, що целѝ обвинението. Тъй завърши и процесътъ за държавна измѣна отъ 1908 г. — съ голѣма реакция. Въ Франция процесътъ на Кайо за измѣна (когото презъ войната тогавашнитѣ управници обвиняваха въ измѣна) завърши съ това, че Франция следъ войната го постави на министерското кресло. Въ процеса за измѣна нѣма нищо обективно, всичко е субективно. Кайо е измѣнникъ на французския народъ споредъ субективното мнение на преходни управници; въ сѫщность Кайо е единъ отъ най-голѣмитѣ синове на французския народъ. Въ този процесъ имаше единъ моментъ, въ който пристрастието на сѫда заговори ясно. Като адвокатъ, азъ не мога да допусна да се говори за предубеденъ сѫдъ. По своето предназначение сѫдията е непредупреденъ. Затова съ увѣреность очаквамъ решението на сѫда. Сѫдътъ не произнася наказателна присѫда затова, че нѣкой е сърбинъ, българинъ или нѣмецъ, защото туй не е мѣрило, по което се сѫди, но съобразява, дали деянието на подсѫдимия е наистина престѫпление или дали лицата, на които се стоварва престѫплението, сѫщо наистина сѫ го извършили. Партизански може да бѫде органътъ на управлението, полицията. Добре да се разбере: партизанинъ може да бѫде прокуроръть. Защо? — Защото е органъ на управлението и работи по принципа на опортюнизма, което ще рече, че прокуроръть не смѣе да обвини дори и най-тежкия престѫпникъ, ако опортюнистични основания изискватъ това.

А, славни сѫде, може да се постави въпросътъ, какъ е възможно да бѫде обвиненъ невиненъ. И все пакъ прокуроръть поставя на подсѫдимата скамейка невинни поради друга, по-висока

www.dlib.mk

цель, за една цель, която оправдава всички срѣдства въ интереса на държавата.

Срещу това стои едно корективно тѣло — сѫдътъ, който ще сѫди не по потиците на обвинението, а строго по закона.

Въ случая, славни сѫде, се касае за твърде нѣжна работа: въ единъ политически процесъ трѣбва да се постѫпя по една реакционна процедура, следъ като полицията е изтръгнала нѣщо отъ обвиняемитѣ. Какво трѣбва да се прави, когато законътъ по тия мѣста е такъвъ? — Длъжни сме да го почитаме. Тогава въ такъвъ случай трѣбва да поставимъ свободното убеждение. Сѫдътъ има право само да решава по косвенитѣ улики (индиции).

Въ тоя случай трѣбва да се вематъ подъ внимание три нѣща, които сѫ мѣродавни при обсѫждане на вината: 1) изявленията на подсѫдимитѣ предъ сѫда; 2) полицейскитѣ следствени протоколи и приведенитѣ признания; 3) свидетельтъ, който бѣше разпитанъ тукъ.

Славни сѫде! Споредъ съвременното схващане на криминалистиката и споредъ съвременния наказателенъ законъ признанието на обвиняемия само още не може да служи като доказателство за неговата вина и не може той да бѫде осѫденъ, ако нѣма на лице други моменти, които доказватъ деянието. Въ дадения случай Вие имате да сѫдите възъ основа на признания, които не сѫ направени предъ сѫда, а предъ следственитѣ власти. И презъ време на сѫдението се стигна до въпроса: истинни ли сѫ тѣзи признания, или пъкъ сѫ изтръгнати насила?

Славни сѫде! Отъ една страна тукъ се твърдѣше, че следственитѣ власти сѫ вършили насилие, а отъ друга, че не сѫ вършили. Насилието не трѣбва безусловно, напр., да бѫде засилено съ бой, то може да бѫде чисто психично.

Най-тежкото наказание е единичното запиране, славни сѫде! То може да убие морално (смаже) и най-силния характеръ. Не е чудно това, като си помислишъ, че човѣкъ е социално сѫщество, въ кръвьта на което лежи да се събира съ другиго и да се сношава. Никой не очаква да бѫде запрѣнъ, при това тъй внезапно и веднага въ единиченъ арестъ.

Запрѣниятъ съ единъ ударъ само измѣня своя начинъ на живѣене. Единчкиятъ човѣкъ, когото вижда той, е тъмничарьтъ, който идва всѣкога съ връзка ключове. На първо време запрѣниятъ е смутенъ, загубенъ, по-късно се съвзема и размишлява. Той се пита, защо стои въ тъмницата, що го очаква. Той мисли за семейството си, за майка си, баща си, децата си, братята, отъ чиято срѣда е откѫснатъ. Деньтъ се изтърколва, настава нощьта, той живѣе затворенъ и не може да спи; нощьта се простира безкрайна и почти вѣчна. Предъ очитѣ му играятъ червени свѣтлини, блещукатъ сини кржгове, ту по-голѣми, ту по-малки. Душата му живѣе съвсемъ другъ животъ отколкото по-рано. Неговата душевна способность не реагира вече като при нормалния човѣкъ. И ако въ тоя мигъ обвиняемиятъ бѫде подслушанъ, когато го

www.dlib.mk

разпитва сѫдията, безъ да му поставя внушаващи или забъркващи въпроси, но му даде възможность да разказва спокойно и подъ редъ за всичко, тоя обвиняемъ може да отговори като напълно нормаленъ човѣкъ. Представете си, обаче, че подсѫдимиятъ се намира предъ следствена власть, която изпълнява своя дългъ, както може тя да се държи, която никого не щади, която не е сантиментална, както каза г. прокуроръть. Ако пъкъ къмъ това се прибави и бруталното обхождане съ запрѣния, тогава едно последвало при такива обстоятелства признание не струва нищо, защото не е плодъ на нормално съобщение, не е плодъ на нормални душевни функции. По тая причина едно такова признание не е мѣродавно за сѫдията.

Славни сѫде! Отъ това гледище трѣбва да бѫде разглеждано всичко, което обвиняемитѣ сѫ казали предъ следствената власть. Азъ не ще говоря, дали съзнателнитѣ признания отговарятъ на истината. Искамъ още да кажа, че отъ юридическо гледна тия признания не може да бѫде призната нѣкаква стойность. Пита се, дали запрѣнитѣ сѫ били малтретирани или не. Господа сѫдии, тѣ сѫ били бити! Какъ може подсѫдимитѣ да не бѫдатъ бити отъ следствената власть, когато се знае, че тукъ и днесъ още биятъ и какъ още! Съ драстични срѣдства тѣ сѫ били принудени да признаватъ, господа! Малтретиранъ е билъ **Чучковъ,** на когото сѫ стискали главата съ желѣзни обржчи. Той не е измислилъ тия обржчи. На главата му сѫ турили единъ уредъ за изтезания и съ него сѫ му притискали слѣпитѣ очи. Това е физическа болка, душевна болка, страшна душевна болка за единъ интелигентенъ човѣкъ.

Славни сѫде! **Нецевъ** е билъ битъ съ юмруци въ корема. Изровили му единъ гробъ и съ смъртъ сѫ го заплашвали. И тъкмо за това е той призналъ.

Хаджи Кимовъ е обезумѣлъ отъ изтезанията и единичния затворъ; но, славни сѫде, това „доказателство“ не може да бѫде мѣродавно за решението на сѫда.

Има още едно „доказателство“.

Идва единъ свидетель, к о й т о с е р а з п и т в а п р е д ъ с ѫ д а, та трѣбва да се попитаме, защо тоя свидетель не седи на подсѫдимата скамейка? Тоя свидетель играе ролята, която хората академично наричатъ „агентъ провокаторска“. Въ всички политически процеси изпѫква това лице и играе своята роля. Особено бие то на очи въ тоя процесъ. Особено е важна ролята му тукъ. То създава углавното деяние и му дава квалификацията. Въ случая Гавриловичъ се вмъква между младитѣ люде и е агентъ-провокаторъ. Той се сношава дружески съ тѣхъ, създава намислената организация, удря ѝ печата, о който фактъ обвинението сѫщо така яко се държи. И въ самия мигъ, въ който работата получава известна форма, отъ каквато той има нужда — формата на наказуемото деяние, той се отдѣля, отива въ полицията и донася.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ
www.dlib.mk

Славни сѫде! Първата весть за революционния характеръ на организацията иде отъ Гавриловича. Той вѣрва, че тая организация се готви може би да прави революция. Той мисли, че тая организация е съставна часть отъ ВМРО, той вѣрва, че тя се е разпространѣла върху цѣлата страна. Пръвъ той е нахвърлилъ картината, полицията я е развила по-нататъкъ и сега включва въ нея тѣзи обвиняеми. Тя не търси обвиняемитѣ, а ги взима, както ѝ е сгодно, за да създаде единъ напълно политически процесъ.

Славни сѫде! При това положение на нѣщата и при тая грижа на полицията се води процесътъ. Не ще говоря за личностьта на обвиняемитѣ, защото самъ сѫдътъ ще съобрази за всѣкого по отдѣлно, доколко има нѣщо на лице и какво. Азъ отричамъ автентичностьта на устава, който играе толкова голѣма роля въ тоя процесъ. Кой ни гарантира, че наистина този е подписътъ на Ивана Михайловъ? Кой гарантира, че печатътъ е истински? Кой гарантира, че всичко това не е измислено? Кой гарантира, че всичко това не е направено съ нѣкаква твърде прозрачна цель? Какъ може отъ министерството да иде доказателството за идентичностьта? Министерството не е доказателство за сѫда. Господа! Азъ отхвърлямъ устава, отричамъ устава! Отричамъ връзката на тѣзи млади люде съ онѣзи, които водятъ революционната организация!

Но организацията на студентитѣ е едно народно дѣло, една народна работа. Мисля, че всички млади люде тукъ душевно сѫ организирани и повече или по-малко мислятъ еднакво. На тая организация се приписватъ три страшни качества, а именно: била революционна, била тайна, била македонска.

Като се каже „революционна организация“, човѣку настръхватъ коситѣ. Не всѣка революция бива кървава. Революцията не е всѣкога онова, което ѝ подхвърлятъ. Революцията е като еволюцията, само че тукъ тя има по-бързъ ходъ. Тя има по-голѣмъ размахъ и по-бързо развитие. Революция не значи всѣкога да се постигне цельта по насилственъ. . . начинъ.

Но да се каже „тайна организация“ е сѫщо така страшна работа. Питамъ: где е зарегистрирана партията, на която принадлежа, где е зарегистрирана радикалната партия? Где сѫ другитѣ зарегистрирани? Такова нѣщо нѣма. Партията, която борави съ политика, е точно така тайна и по сѫщия начинъ образувана, както и тоя студентски съюзъ.

Третото качество, което се инкриминира, е Македония. Да се каже „македонска организация“ се смѣта опасно за държавата, когато туй не е никаква страшна работа. Македония сѫществуваше, тя сѫществува, Македония написа история. Македония **сѫществува.** Тя не е неизвестна страна. Тя е срѣдището, житницата на Балканитѣ. 500 години стоя тя подъ турско владичество. При това владичество сѫ паднали хиляди жертви за нейното освобождение; цѣлото македонско население се е борило въ нѣкогашната турска империя, за да освободи Македония отъ турско иго и цѣлъ свѣтъ

www.dlib.mk

следѣше тая тежка борба съ симпатия. Напомнямъ за атентата отъ 1903 г. въ Солунъ, за Илинденското въстание, което избухна и въ мѣста, дето цинцаритѣ надвишаваха по брой, които народностно не сѫ опредѣлени, и тѣ се дигнаха срещу турското господство. Всички се борѣха и падаха. Десетки хиляди люде бидоха избити, села превърнати въ пепелища, жени опозорени. Виждате, цѣлиятъ свѣтъ сега слуша съ внимание. Въ 1912 г. балканскитѣ държави обявиха войната, за да освободятъ Македония. И когато дойде до миръ, Македония бѣ подѣлена на 3 части между три държави. Ако разгледаме всичко това психологически, стигаме до заключение, че нѣма нужда да се очудваме на онова, що става въ тая страна, тъй като единъ народъ, който се борѣше, за да смъкне турското иго, следъ своето освобождение се вижда разкѫсанъ на три части между три държави. Лесно е да се разбере, че се намиратъ въ тая страна люде, които чувствуватъ и мислятъ съ родината, какво трѣбва да се направи за доброто на народа.

За оправдание на обвиняемитѣ трѣбва да кажа, че отъ 1918 год. до днешенъ день людетѣ по тия мѣста не могатъ да водятъ своята политика явно и искрено; че съ сила сѫ ги карали да се присъединяватъ къмъ една политическа организация и не сѫ имъ позволявали да иматъ собствени политически убеждения. Поради това досега повече отъ 50 хиляди македонци сѫ били подъ обвинение и сѫ минали презъ тъмницитѣ.

Славни сѫде! Може би ще се каже, че тукъ се касае за нѣщо друго. Ще се каже, може би, че се касае за една организация, която иска съ насилие да прокара своята програма. Мисля, че е смѣшно да смѣтаме тѣзи 20 люде, за които обвинението казва, че се организирали 3 или 4 години и сѫ събрали около 40 членове, за организация, която съ насилие ще откѫсне тая земя отъ държавата. Тоя съюзъ не наричамъ организация, но обикновенъ, безвреденъ съюзъ отъ съвсемъ друго естество, съвсемъ различно отъ онова, що му приписва обвинението. Не ще се впущамъ въ подробности на последното, защото моитѣ колеги се занимаха много подробно съ неговото юридическо становище. Искамъ само въ едри черти да кажа нѣколко думи, колко е несериозно онова, що навежда обвинителниятъ докладъ. Иначе, за идеалната страна на младитѣ люде. Азъ смѣтамъ, че всѣки е свободенъ да признава оная народность, която иска. Обстоятелството, че нѣкой се чувствува българинъ, не може да бѫде причина да представи организацията тъй, както прави обвинението, и още пъкъ да ги осѫди за това. Тукъ живѣятъ и българи, тогава тѣ трѣбва да притежаватъ всички права. Щомъ сѫ тукъ, трѣбва да живѣятъ.

Господа сѫдии, цѣлото приложено тукъ сѫдопроизводство ме задължава да моля славния сѫдъ да обмисли обстоятелствата, що се изнесоха предъ сѫда, и да не отдава никаква цена на признанията предъ полицията. По-добре е да се оставятъ свободни сто виновни, отколкото да бѫде осѫденъ единъ невиненъ!

www.dlib.mk

Славни сѫде! Оставете тия млади люде свободни! Оставете ги свободни, защото народътъ има нужда отъ тѣхъ. На народа е нуждна тѣхната енергия, нуждна му е тѣхната физическа и душевна енергия. Оставете ги свободни, защото тѣхната родина се нуждае отъ тѣхъ и защото това ще бѫде отъ полза за всички насъ. Съ тѣхното осѫждане справедливостьта не ще бѫде удовлетворена, държавата не ще бѫде осигурена. Осѫдите ли ги, правите ги мѫченици. Всѣка жертва увеличава недоволството и намира подражатели. Съ тѣхното осѫждане ще постигнете противното на онова, което желаете. Освободете ги! Нека отидатъ при своитѣ мили! Освободете ги по чл. 250: защото нѣма никакво престѫпление".

Следъ като г. д-ръ Павеличъ свършва, студентитѣ казватъ **последната си дума.** Понеже 2—3-ма сѫ вече говорили, председателътъ иска да отнеме на останалитѣ правото на последна дума. Обаче, благодарение намѣсата на д-ръ Павелича, тѣ могатъ да говорятъ.

№ 273. — Пръвъ почва главниятъ обвиняемъ **Гюзелевъ.**

Встѫпвайки въ речьта си, той дава едно чисто философско обосноваване. Той казва, че всѣки има право да наблюдава живота, да съобразява и да вади заключения. Той добавя, че се е родилъ въ сърдцето на Балканитѣ въ едно време, когато сѫ се водили борби, както между великитѣ държави, тъй и между балканскитѣ народи, и неговиятъ духъ е трѣбвало да наклони къмъ освобождението и обединението на южнитѣ славяни и да се развива въ тая посока. Той се е чувствувалъ з а д ъ л ж е н ъ да не остане бездеенъ и, изхождайки отъ тия подбуди, е създалъ всрѣдъ македонскитѣ студенти едно движение за обединение на южнитѣ славяни.

Направенитѣ до сега въ тая посока опити той смѣта недостатъчни, защото се е прилагала една тактика, която не е съответствувала на обстоятелствата. Той не очаква нищо отъ дипломатически действия. Вѣрва, че по-лесно ще достигне цельта, ако всрѣдъ южнитѣ славяни се предизвика едно движение, което да раздвижи маситѣ, да обедини интелигенцията на южнитѣ славяни въ една дисциплинирана организация, която да следва въ тая посока. Въ тоя смисълъ почналъ той да работи и като първа стѫпка направилъ опита да съедини македонската интелигенция въ единъ легаленъ съюзъ. По негово схващане, Македония е най-сгодната почва за едно такова движение, защото лежи въ срѣдата на Балканитѣ, защото е ябълката на раздора, защото най-много е пострадала отъ него и защото нейната интелигенция е най-свободомисляща и независима. Тя ще отнесе по-нататъкъ това движение — въ България и въ останалитѣ страни. Почналъ да работи въ тая посока, следъ като зрѣло е обмислилъ най-различнитѣ възможности, но запирането му попрѣчило.

Говорейки върху политическото положение, той казва:

www.dlib.mk

— Властницитѣ начертаха единъ планъ на култура, на политика, която народътъ тукъ не може да приеме. Планътъ е погрѣшенъ, защото не се опира върху традицията на тѣзи мѣста. Правителството почна да прокарва своята политика въ Македония съ насилствени срѣдства. Силата е у сърбитѣ, и отъ македонцитѣ се иска само да изпълняватъ своитѣ задължения.

Права тѣ нѣматъ. Мислѣха съ единъ ударъ да изкоренятъ мѣстното македонско съзнание, за да изтъкнатъ държавното съзнание. Ясно е, че на властьта не се удаде да проведе своята културна програма у единъ такъвъ народъ, следъ като свръхъ това му се изпратиха „културтрегери“ отъ съмнително естество. Народътъ се отнесе отрицателно и отговори съ пасивна съпротива. Въ 1922 год. македонскитѣ студенти въ Бѣлградъ поискаха да основатъ единъ съюзъ на културна почва, но властьта не позволи. И въ Загребъ тѣ поискаха да основатъ една академична организация; властьта разпореди обиски. Сжщото се случи презъ 1925 год. въ Щипъ. Въ всѣки градъ на Македония интелигентната младежь започна да работи въ културна посока, но властьта забраняваше всѣка проява. Властьта не позволява на македонския народъ да има свои народни представители и нито веднажъ свои председатели на общинитѣ. Поземлениятъ въпросъ не е разрешенъ. Въпросътъ за тютюна сжщо. Политическиятъ апаратъ е непоносимъ. Въ 1924 год. се опитаха да основатъ македонска политическа партия. Григоръ Анастасовъ изработи програмата въ съгласие съ конституцията, но властьта потъпка това. Народътъ непрекжснато се бори срещу властьта. По тая причина бидохъ и азъ запрѣнъ, защото имахъ мисъльта да обединя македонската интелигенция и югославянската.

Новата политика, по мое мнение, трѣбва да помогне на народа въ Македония да се развива непрепрѣчванъ въ локална насока. Нека се позволи на тоя народъ да се организира политически, както и на всички останали области въ тая държава.

Всичко зрѣло обсждихъ, за да го изпълня единъ день. Смѣтамъ за свой дългъ да се заема съ интереситѣ на народа. Азъ все още съмъ убеденъ, че не съмъ заплашилъ неговитѣ жизнени интереси, които сж и мои интереси.

Енергично отхвърлямъ твърдението, че съмъ работилъ за пари. Живѣлъ съмъ бедно и въ частния си животъ. Моля сжда да не ме осжжда и чрезъ това да ми лепне печата на престжпника. Азъ изложихъ политическото си вѣрую.

Господа сждии! Убеденъ съмъ, че Вашето сърдце държи близу до себе си интереситѣ на тая държава. Тукъ стоя предъ Бога, и Той и Вашата съвѣсть ми сж най-голѣмата гаранция за една оправдателна присжда. Справедливостьта идва бавно, но сигурно.

№ 274. — Следъ него говори **Иванъ Шоповъ.** Той отхвърля клеветата, че е враждебенъ на държавата елементъ и констатира, че

www.dlib.mk

най-хубавитѣ части отъ Македония сѫ подъ чужда власть — подъ Гърция, гдето славянското население се намира въ тежко положение. Неговата кѫща лежи на нѣкакви си стотина метра отъ гръцката граница. Искрено е искалъ той да види да зацарува братството между южнитѣ славяни, искалъ е да заработи за сближението на тия народи, но е билъ арестуванъ. Накрай казва:

— Не се чувствувамъ виновенъ и съмъ убеденъ, че стоя предъ лицето на справедливостьта; надѣвамъ се да бѫда оправданъ.

Йорданъ Сапунджиевъ заявява, че подържа изявленията си, що е направилъ предъ сѫда, съгласенъ е съ защитата на своитѣ адвокати и нѣма какво да каже повече.

№ 275. — Димитъръ Нецевъ въ последната си дума казва:

— Бихъ искалъ за свое оправдание да кажа още нѣщо, което моятъ адвокатъ пропусна да каже.

Господа, за пръвъ пѫть седа на подсѫдимата скамейка. Не познавамъ законитѣ и начинитѣ на защита, но позволете ми да кажа, каквото зная. Нека Вашата сѫдийска съвѣсть реши.

Този политически процесъ не е първата афера на скопската полиция. На 30 май т. г. ме претърсиха лично и ми направиха обискъ въ кѫщи. Азъ бидохъ отведенъ въ централния затворъ и наказанъ за съпротива на полицията. Работата се разви така. Когато при мене се яви градоначалникътъ Стьепановичъ, за да предприеме обиска, поискахъ отъ него да видя писмената заповѣдь за това. Съ това, обаче, не съмъ се противопоставялъ на полицията. При разпита следователтъ ме натискаше да призная. Обещаваха ми, но когато туй остана безплодно, започнаха съ срѣдновѣковни изтезания. Бидохъ отведенъ въ жандармерийската казарма при капитанъ Посича, който ми каза:

— Ако не искашъ да признаешъ, каквото твърди Гавриловичъ, ще те убиемъ. Тоя капитанъ съ камшикъ въ ржка ме насилваше да призная. А никакви разпити не е имало. При обиска въ кѫщи бѣше и Гавриловичъ, който каза, че съмъ членъ на ВМРО. Следъ като началникътъ узна, че не ще кажа, каквото той иска, начена да ме удря съ песници по корема. На следния день въ 2½ часа следъ обѣдъ „разпитътъ“ биде пакъ продължженъ. Тогава взеха нѣкакво желѣзно орждие въ ржка и почнаха да ми стѣгатъ съ него главата. Други стражари тогава ме биеха. Следъ това бидохъ отнесенъ на мѣстностьта „Газибаба“. Хвърлиха ме въ единъ гробъ и ме затрупаха съ земя. Молихъ стражаритѣ да не ме изтезаватъ; това накара единъ стражарь да рипне при мене и да ме бие съ приклада на пушката. Следъ всичко това трѣбваше да призная, каквото искаха, и подписахъ. Отъ изтезанията получихъ силни болки въ областьта на бѫбрецитѣ и искахъ да бѫда прегледанъ отъ лѣкарь. Следователтъ само ми се изсмѣ на това.

Вижламъ, господа, че тукъ не се намирамъ въ канцеларията

www.dlib.mk

на началника Посичъ. Тукъ виждамъ разпятието и евангелието и зная, че не ще ме осждите. Горко на народа, който чувствува бича на стражаря!.. Несведущъ съмъ въ правнитѣ въпроси, но казвамъ: тукъ законътъ се гази страшно. Ако, господа сждии, сте на мнение, че изявленията ми предъ полицията отговарятъ на истината, осждете ме!

Тоя свидетель Гавриловичъ служеше заедно съ мене. Заради нѣкакви грѣшки бѣше привлѣченъ да отговаря, и повишението му бѣше спрѣно за една година. По-късно бѣше осжденъ за кражба на пари. Никога не съмъ го виждалъ въ общество на честни люде. Осланямъ се на справедливостьта и довѣрявамъ на сжда.

Петъръ хаджи Панзовъ, Кирилъ Вангеловъ, Георги хаджи Миневъ, Христо хаджи Кимовъ заявяватъ, че сж съгласни съ защитата на своитѣ адвокати.

№ 276. — Д. Чкатровъ. — Съ нѣколко колеги въ бѣлградския университетъ искахъ да основа едно студентско дружество, което трѣбваше да работи въ културна и просвѣтна посока. Полицията ми каза, че за това не трѣбвало да се мисли, и ние трѣбваше да останемъ спокойни. И въ Прилепъ, моя роденъ градъ, се опитахме да основемъ младежки клубъ и библиотека. Винаги открито съмъ протестиралъ противъ всички представители на властьта, които идваха тукъ, защото бѣха по-лоши отъ турцитѣ. На бѣлградчани казахъ, че сжществува голѣма развала всрѣдъ чиновничеството. Излизалъ съмъ срещу всички, които ни обвиняваха. При това, често съмъ говорилъ, че тукъ сж поставяни за депутати люде, които народътъ не може да търпи. Случайно единъ господинъ* каза въ Щипъ, че въ продължение на 25 години не ще се позволи на македонцитѣ да избиратъ свои депутати. Поставиха ме на подсждимата скамейка, защото застанахъ нѣкому на пжтя. Може ли причина за моето запиране да бжде това, че полицията намѣри у мене портрета на сестра ми и на нѣкои други мои роднини? Всички деяния на полицията преливатъ отъ ярость, омраза и подобно настроение противъ моята личность. Убеденъ съмъ твърдо, господа сждии, че познавате добре онѣзи, които ме принудиха къмъ „признания“. Властьта тукъ живѣе въ страхъ. Но държавата е очаквала нѣщо голѣмо. Ние ще се защищаваме срещу насилието, безпощадно ще разкриваме всѣки злодей и ще го представяме въ истинска свѣтлина. Отъ това мѣсто отхвърлямъ, че съмъ шпионинъ. Нито съмъ шпионинъ, нито пъкъ платенъ агентъ, защото никой не може да ме купи.

Днесъ всички македонци сж насочили очитѣ си къмъ тая зала. Цѣлиятъ народъ и нашитѣ роднини се питатъ, дали ще победи справедливостьта. Ще Ви бждатъ благодарни, ако решите дѣлото справедливо и не осждите невинни насъ, тѣхнитѣ близки. Невинни сме и трѣбва да бждемъ освободени. Ако ни осждите,

* Това е министъръ Влайко Коцичъ — б. Ver.

www.dlib.mk

осжждате цѣла Македония. Благодаря на моитѣ защитници, които представиха нѣщата тъй, както сж наистина, и които Ви потвърдиха нашата невинность.

Политика № 7047 отъ 9. XII. 27; **Време** № 2145 отъ 9. XII. 1927.

№ 277. — **Харалампи Фукаровъ** говори своята заключителна дума съ далече кънтещъ гласъ и разглежда лошото разрешение на земедѣлския въпросъ, на кредита, на политиката, на държавния кредитъ, на въпроса за тютюна и чиновницитѣ и казва, че всѣки интелигентенъ гражданинъ трѣбва да се грижи за тѣзи въпроси.

По-нататъкъ той казва:

— И ние, като синове на тая страна и носители на истинската младежка идеология, трѣбва особено да се занимаваме съ тоя въпросъ. Установено е, че не е позволено на нашата академична младежь никаква организация отъ мѣстенъ характеръ, както е позволено на други въ границитѣ на тая държава, какъвто е случаятъ, напр., съ организацията на „Ужичани“, съ съюза на „Тимочани“ и „Херцеговинци“. Цельта на такава организация е, като обедини гражданитѣ отъ известна область, чрезъ съответна работа да подпомогне економическия и културенъ напредъкъ на тия страни. Така, напр., не би било хубаво Македония да не може да изпрати въ Скупщината народни представители изъ своята срѣда, както туй правятъ останалитѣ части отъ държавата. Безъ съмнение, тѣ много повече ще правятъ за благото на тая область отъ държавата и особено за благото на славянското население подъ Гърция, което търпи тежко иго. Категорично отхвърлямъ всѣкаква вина, защото, ако може да ми се укаже нѣкакъвъ недостатъкъ, то е, че съмъ вършилъ всичко открито, а не скрито.

Даденитѣ отъ мене показания сж невѣрни. 80 часа бѣхъ гостъ на бѣлградската „Главняча“. Запрѣнъ бѣхъ на 17 юний т. г. и вмѣсто въ келията на сждебния следователь за политически арестанти бѣхъ хвърленъ въ келията № 7 при вулгарнитѣ престжпници. Азъ бѣхъ битъ до умиране отъ келийния надзиратель и трѣбваше още да изнасямъ нечистотиитѣ и сметьта. Когато поискахъ да съобща това, бѣше ми попрѣчено.

Хапка хлѣбъ не съмъ получилъ. Бѣхъ битъ и изтезаванъ. После ме доведоха тукъ, не безъ наставления отъ жандармерийския фелдфебелъ до придружавашитѣ ме, щото при най-малкото подозрително мръдване отъ моя страна да сторятъ онова, което началникътъ бѣше заповѣдалъ. Вследствие на моето слабо здраве, не бѣше мжчно за полицията да направи отъ мене човѣкъ, който да подпише следствения протоколъ и всѣкакви признания. Найстрастно очаквахъ да се явя предъ сжда и да кажа истината. Съобщенията на полицията сж невѣрни.

Обвиняемитѣ **Тодоръ Гичевъ и Борисъ Андреевъ** заявяватъ,

www.dlib.mk

че сж съгласни съ своитѣ защитници. Но тѣ смѣтатъ за необходимо още веднажъ да се оплачатъ отъ нечовѣшкото третиране отъ страна на полицията и на следственитѣ власти и съжаляватъ, че тѣхнитѣ адвокати не сж говорили по-подробно върху тая тема. Отхвърлятъ решително дръзкитѣ обвинения на бѣлградската преса, че сж платени агенти и шпиони.

№ 278.—Щерьо Боздовъ обяснява необходимостьта отъ едно интелигентно подрастваще поколѣние, особено следъ толкова страшни войни, въ които толкова много интелигентни люде паднаха на бойното поле. Той подчертава важностьта на тѣзи люде и установява, че отъ войната сж се изминали години и нищо не е било направено за тая часть (= Македония — б. Ver.) отъ държавата, че тя е пренебрегната и е въ упадъкъ. Отъ тѣзи основи, отъ тия причини той извежда своята идеология: да се даде народу възможность да се развива тъй, както иска и да не бжде препрѣчванъ въ това отношение. Като по-предишнитѣ, и той подчертава, че въ другитѣ области на тая държава на гражданитѣ сж позволени сдружения отъ най-различенъ характеръ, когато на македонцитѣ не сж позволени дори спортни клубове на мѣстна почва. Това той не може да разбере. После описва малтретирането, което е ималъ да понесе отъ полицейскитѣ и следствени власти, отрича истинностьта на следствения протоколъ и заключава:

— До 1922 год., въ Македония цъвтѣше търговията, домашната индустрия и културниятъ животъ. Сега всичко туй е унищожено. Пълна съ нетърпение, Македония е чакала отъ своята младежь да встжпи въ живота и да подобри нейното положение. Вмѣсто туй, ние седимъ сега върху подсждимата скамейка.

Политика № 7047; — **Време** № 2145.

Мано Чучковъ отхвърля направенитѣ отъ полицията съобщения, заявява, че е съгласенъ съ защитата на своитѣ адвокати, протестира противъ низкитѣ клевети на бѣлградската преса, която го е заклеймила безогледно като платенъ агентъ, шпионинъ и измѣнникъ, и прибавя:

— Душата ми не е тесто. Нито мога да се купувамъ, нито да се продавамъ. Имамъ една идея, и тя е честна. Нито най-малко опасна за държавата.

Борисъ Светиевъ казва: — Сжщо искахъ да говоря, но следъ като моитѣ другари обясниха всичко, и азъ не бихъ желалъ да изморявамъ славния сждъ; ще обясня само, че съмъ съгласенъ съ казаното по-рано и съ защитата на своитѣ адвокати. Разчитамъ на почтеностьта на хората и на справедливостьта. Убеденъ съмъ най-дълбоко въ своята невинность и се надѣвамъ въ най-скоро време да бжда освободенъ.

Останалитѣ обвиняеми **Кирилъ Кузмановъ, Благой Моневъ, Тодоръ Христовъ, Страхилъ Ивановъ и Кирилъ Караджовъ** се за-

www.dlib.mk

доволяватъ само да заявятъ, че се съгласяватъ съ своитѣ другари и адвокати, и се опълчватъ противъ клеветата на бѣлградската преса, че сж платени агенти и шпиони.

Съ това бива **приключено сждебното дирене,** та председателтъ обявява, че четенето на присждата ще стане на 10 декември 1927 год. въ 10 часа преди обѣдъ.

№ 279. — Най-високата точка на интереса достигна тоя процесъ въ деня, когато трѣбваше да се чете присждата. Залата е препълнена; нѣма чинове и столове, тъй че дори дописницитѣ на вестницитѣ трѣбва да стоятъ. Броя на стражаритѣ е чувствително засиленъ — само въ залата около 30 души, безъ детективитѣ. Четенето на **присждата** започва точно въ 10 часа. Тя гласи:

Следъ завръшване на сждебното дирене, възъ основа на чл. 218 отъ закона за углавното сждопроизводство и чл. 19 отъ ЗЗД, сждътъ разглежда всички части отъ обвинението въ тѣхната цѣлость като изчерпани и не намира никакво освование да отложи процеса.

Следъ това сждътъ установява:

Известенъ фактъ е, че въ София тъй наречената ВМРО. е образувана съ цель да откжсне една часть отъ територията на кралството и да я присъедини къмъ България. Самиятъ Централенъ Комитетъ признаваше, че, благодарение съпротивата на селянитѣ въ Южна Сърбия (т. е. Македония — б. Ver.), четитѣ сж унищожени; затова той пристжпи къмъ основаването на младежка организация, чиито членове учатъ въ страната или вънъ отъ нея. Освенъ това, той е скициралъ устава, въ който точно е опредѣлена цельта на организацията и привличането на нейнитѣ членове да се борятъ за освобождението на една часть отъ Македония и за формирането на нейната автономия. Споредъ текста на устава, който е потвърденъ отъ Централния Комитетъ и отъ неговия членъ Иванъ Михайловъ, се разбира, че ММТРО. е само поддѣление на ВМРО.

За да задължи членоветѣ на ММТРО. къмъ дейность и къмъ изпълнение на всички заповѣди, излизащи отъ Ц. К. на ВМРО., да ги направи действително да се отдадатъ на изразената въ устава идея, членоветѣ на ММТРО сж полагали клетва върху оржжие, както е точно предписано въ устава, съ обяснението, какво въ случай че противодействуватъ на предписанията на устава, тѣ сж готови да бждатъ убити съ оржжието, върху което се кълнатъ.

Сждътъ установява, че такова едно деяние се наказва по чл. 1. т. 2. отъ закона за запазване обществената безопасность и обществения редъ.

Че това деяние е фактъ, се доказва отъ свидетелствуването на Йордана Гавриловичъ, който внушава на сжда вѣра, и отъ признанията на обвиняемия Гюзелевъ при разпититѣ му предъ следствената власть, които разпити стоятъ въ съгласие съ всички обстоятелства на сждебното дирене.

www.dlib.mk

1. Сѫдътъ е убеденъ въ виновността на **Гюзелева** отъ собственитѣ му признания предъ следствената власть, отъ свидетелствуването на Йордана Гавриловичъ и отъ намѣренитѣ при претърсване на жилището му уставъ и други предмети.

2. Сѫдътъ е убеденъ въ виновността на подсѫдимия **Иванъ Шоповъ** отъ потвърждението на връзката между Шопова и обвиняемия Гюзелевъ чрезъ намѣренитѣ у него стенографски бележки и отъ предадения на Гавриловича преписъ отъ устава.

3. Сѫдътъ е убеденъ въ виновността на подсѫдимия **Димитъръ Нецевъ** отъ признанията на обвиняемия, които се покриватъ съ всички данни на сѫдебното дирене.

4. Сѫдътъ е убеденъ въ виновността на обвиняемия **Димитъръ Чкатровъ** отъ неговото признание предъ следствената власть. Това убеждение на сѫда се засилва още и отъ заявленията на Хараламли Фукаровъ, който е посочилъ Чкатрова като членъ на ММТРО.

5. За виновността на обвиняемия **Хараламли Фукаровъ** говорятъ неговитѣ признания предъ следствената власть, следъ като свидетелитѣ на следствието (поемнитѣ лица) обясниха, че сѫ присѫтствували при тоя разпитъ.

6. За вината на обвиняемия **Тодоръ Гичевъ** говори неговото признание предъ следствената власть, което се покрива съ всички данни на следствието и съ заявленията на подсѫдимитѣ Гюзелевъ, Чкатровъ и останалитѣ, които го обвиняватъ.

7. За вината на подсѫдимия **Борисъ Андреевъ** говори неговото признание предъ следствената власть, съгласно съ изискванията на закона, тъй като поемнитѣ лица сѫ присѫтствували на разпита отъ начало докрай.

8. За вината на подсѫдимия **Щерьо Боздовъ** говори неговото признание предъ следствената власть. То се покрива съ заявленията на Гюзелева, Фукарова, Чкатрова, които добавятъ, че сѫ имали конференция въ неговото жилище, въ която се е говорило върху нѣкои промѣни въ устава.

9. За вината на подсѫдимия **Борисъ Светиевъ** говори неговото признание предъ следствената власть, съгласно изискванията на закона и което още се покрива съ даннитѣ на следствието.

При това сѫдътъ установява:

1. Що се отнася до виновността на **Петра хаджи Панзовъ,** сѫдътъ е дошелъ до убеждението, че сѫщиятъ не е членъ на ММТРО, тъй като неговото признание предъ следственитѣ власти не се покрива съ даннитѣ по следствието, защото въ това признание обвиняемиятъ е казалъ, какво обвиняемиятъ Гюзелевъ е призналъ, че Бояджиевъ го е въвелъ въ организацията презъ 1925 год. Впрочемъ, Гюзелевъ отрича своето заявление, което отекчава хаджи Панзова.

2. Що се отнася до виновността на **Кирила Вангеловъ,** сѫдътъ не е добилъ убеждението, че сѫщиятъ е билъ членъ на

www.dlib.mk

ММТРО., защото туй не се потвърдява отъ неговитѣ признания. При това следствената власть съ нищо не може да потвърди, че изобщо подсѫдимиятъ е знаялъ за сѫществуването на такава организация.

3. Що се отнася до виновността на подсѫдимия **хаджи Маневъ,** сѫдътъ не е добилъ убеждението, че е билъ членъ на ММТРО.; що се пъкъ отнася до заявлението на Гюзелева, което говори за Хаджи Манева въ това отношение, то Гюзелевъ отрича предъ сѫда това си заявление.

4. За обвиняемия **Хр. хаджи Кимовъ** сѫдътъ е дошелъ до убеждение, че е невиненъ, защото следствената власть не се добрала до никакво указание, че той е знаялъ за сѫществуването на ММТРО. и че е членувалъ въ нея.

5. Що се отнася до обвиняемия **Мано Чучковъ,** сѫдътъ е дошелъ до убеждение, че, макаръ да е знаелъ за сѫществуването на ММТРО., не я е знаелъ като революционна организация, която има цели еднакви съ тия на ВМРО. Членоветѣ на устава, които сѫ му били четени, сѫ говорѣли само за културнопросвѣтна дейность на организацията. Свръхъ това Чучковъ, непосрѣдно следъ това, е отбилъ военната си служба и е постѫпилъ като кандидатъ въ гимназията въ Свилайнацъ, дето е развивалъ нормално културната си дейность.

6 Що се отнася до вината на **Благоя Моневъ,** сѫдътъ не е дошелъ до убеждение, че е билъ членъ на ММТРО. Казало му се е, че сѫществува легална студентска организация. Що се отнася до разпититѣ предъ следствената власть и обвиненията, тѣ сѫ били отхвърлени предъ сѫда.

7 Що се отнася до виновността на **Кирила Кузмановъ,** на **Тодора Христовъ** и на **Кирила Караджовъ,** сѫдътъ е дошелъ до убеждение, че тѣ не сѫ били нито членове на ММТРО, нито пъкъ сѫ били въведени въ такава организация. Сѫдътъ не дава никаква вѣра на изявленията на останалитѣ обвиняеми, които тѣ сѫ приписали при разпита предъ следствената власть, защото бѣха отхвърлени предъ сѫда.

Относно **втората часть** отъ обвинението, че подсѫдимиятъ **Гюзелевъ** е билъ въ връзка съ Дим. Бояджиевъ, като представитель на Ц. К. на ВМРО. и отъ него е получилъ устава, предписанията за работа и пари за материалната издръжка на ММТРО, е дадено едно деяние, което се накава по чл. 1. т. 5. отъ закона за запазване обществената безопасность и реда въ държавата. Вещественитѣ доказателства, изглежда, се потвърждаватъ отъ устава, намѣренъ въ жилището на подсѫдимия Гюзелевъ, отъ callium ferrocinatum и кристалитѣ желѣзенъ витриолъ, които сѫщо така сѫ били намѣрени въ жилището на обвиняемия Гюзелевъ, и отъ факта, че е получилъ пари.

Третата часть отъ обвинението за дейността на обвиняемитѣ **Димитъръ Гюзелевъ** и **Иванъ Шоповъ,** които по заповѣдь отъ Ц. К. на ВМРО. сѫ събирали данни въ отговоръ на въпроситѣ

www.dlib.mk

отъ Виена върху военнитѣ сили на нашата държава, които данни е трѣбвало да бждатъ изпратени въ Виена въ формата на съобщение до клона отъ Ц. К. на ВМРО, то тя подпада подъ ударитѣ на чл. 55 ал. 2 отъ наказателния законъ. Фактическото положение изглежда дадено отъ фотографиранитѣ въпроси върху положението на нашата войска, които Гюзелевъ е изпратилъ въ Гевгели на подсждимия Шоповъ, за да събере той тѣзи данни и да му съобщи за военнитѣ сили въ Гевгели и околностьта, и отъ намѣреното по-рано стенографско съобщение, което е написалъ обвиняемиятъ Шоповъ и лично предалъ Гюзелеву, за което го е търсилъ въ жилището му.

Че сжщитѣ сж извършили това деяние, се потвърждава отъ признанието на Гюзелева, че е изпратилъ Шопову преписъ отъ известнитѣ въпроси и че Шоповъ, споредъ свидетелствуването на Гавриловича, е получилъ тѣзи въпроси, следъ това е събиралъ сведения, написалъ му ги стенографски и лично ги е отнесълъ на Гюзелева въ Скопие.

Четвъртата часть отъ обвинението върху дейностьта на **Димитра Нецевъ,** който, като пощенски чиновникъ въ Скопие, е получавалъ забранени вестници, които пишатъ въ дефетистиченъ духъ противъ интереситѣ на нашата държава и чието разпространение въ нашата държава е забранено — именно „Македония“ и „Македонско дѣло“ — и ги е далъ на обвиняемия Гюзелевъ, то тя се наказва по чл. 1. т. 1. отъ закона за запазване обществената безопасность и реда въ държавата. Че е вършилъ това, Нецевъ е уличѐнъ съгласно протокола за обиска въ неговото жилище, въ което е билъ намѣренъ единъ брой отъ в. „Македония“. Освенъ това, за виновността на Нецева говори още и признанието, що е направилъ предъ следствената власть.

Относно **петата часть** отъ обвинителния актъ на прокурора, споредъ който обвиняемиятъ **Иванъ Шоповъ** е далъ съгласието си да получава предназначенитѣ за Гюзелева писма и така е служелъ като посрѣдникъ между обвиняемия Гюзелевъ, отъ една страна, и представителя въ Виена на ВМРО. — Бояджиевъ — отъ друга, и че обвиняемиятъ Сапунджиевъ е знаялъ за сжществуването на ММТРО., а пъкъ не я е обадилъ на властьта — сждътъ я смѣта за недоказана, поради което нѣматъ сила постановленията на чл. 250 отъ закона за углавното сждопроизводство.

Сждейки върху вината на всѣкого по отдѣлно, сждътъ дохожда до убеждение, че на **Димитра Гюзелевъ** се пада най-голѣмото наказание — **смърть.** Но сждътъ не вижда основания да наложи предвиденото отъ закона максимално наказание, тъй като наказуемото действие не е имало нѣкакви тежки последици.

Сждътъ отхвърля оплакването на обвиняемитѣ и на тѣхнитѣ защитници, че сж били малтретирани и че тѣхнитѣ признания предъ следствената власть сж били изтръгнати съ насилие, защото туй съ нищо не е могло да бжде доказано;

www.dlib.mk

напротивъ, поемнитѣ лица заявяватъ, че сж присжтствували при разпита предъ следствената власть. Освенъ това, нито подсждимитѣ, нито защитницитѣ не сж представили заслужващи довѣрие доказателства за начина на ужъ прилаганото третиране. Затова сждътъ отхвърля неоснователното оправдание на обвиняемитѣ чрезъ защитника д-ръ Анте Павеличъ, че уставътъ на ММТРО., намѣренъ у Гюзелева, не билъ автентиченъ.

Възъ основа на гореказаното, сждътъ **решава:**

1. За деянията по ч. I отъ обвинителния актъ обвиняемиятъ **Гюзелевъ** се осжжда по чл. 2. т. 1. отъ ЗЗД. на **15** години тежки окови (каторжна работа); по ч. II отъ обвинението, съгласно чл. 1. т. 5. отъ сжщия законъ — се осжжда на **5** години строгъ затворъ (каторжна работа); по ч. III отъ обвинението — съгласно чл. 85 ал. 2. отъ наказателния законъ се осжжда на 10. г. строгъ затворъ (каторжна работа) — или всичко **30** години тежки окови. Но понеже, съгласно нашитѣ закони, на строгъ затворъ може да бжде осжденъ нѣкой най-много на 20 години, то обвиняемиятъ се осжжда на 20 години строгъ затворъ (каторжна работа, тежки окови).

2. Обвиняемиятъ **Иванъ Шоповъ** по ч. I отъ обвинението се осжжда — съгласно чл. 1. т. 2. отъ ЗЗД. на **15** години строгъ затворъ: по ч. III отъ обвинението — съгласно чл. 85 ал. 2 отъ наказателния законъ — се осжжда на **10** години строгъ затворъ. Но тъй като, съгласно нашитѣ закони, на строгъ затворъ може да бжде осжденъ нѣкой най-много на 20 години, то обвиняемиятъ Шоповъ се осжжда на **20** години строгъ затворъ (каторжна работа).

3. Обвиняемиятъ **Димитъръ Нецевъ** по ч. I отъ обвинението се осжжда — съгласно чл. 1. т. 2. отъ ЗЗД — на **10** години строгъ затворъ; по ч. IV отъ сжщото обвинение се осжжда — съгласно чл. 1. т. 1. отъ ЗЗД — на **5** години строгъ затворъ — или всичко се наказва съ **15** години строгъ затворъ (каторжна работа, тежки окови).

4. Обвиняемиятъ **Димитъръ Чкатровъ** по ч. I отъ обвинението се наказва — съгласно чл. 1. т. 2. отъ ЗЗД. — съ **10** години строгъ затворъ (каторга, тежки окови).

5. Обвиняемиятъ **Харалампи Фукаровъ** по ч. I отъ обвинението се наказва — съгласно чл. 1. т. 2. отъ ЗЗД. — съ **5** години строгъ затворъ (тежки окови).

6. Обвиняемиятъ **Тодоръ Гичевъ** по ч. I. отъ обвинението се осжжда — съгласно чл. 1. т. 2. отъ ЗЗД — на **5** год. строгъ затворъ (тежки окови).

7. Обвиняемиятъ **Борисъ Андреевъ** по ч. I отъ обвинението се осжжда — съгласно чл. 1 т. 2 отъ ЗЗД., на **5** години строгъ затворъ (тежки окови).

www.dlib.mk

8. Обвиняемиятъ **Щерьо Боздовъ** по ч. I. отъ обвинението се наказва — съгласно чл. 1. т. 2. отъ ЗЗД. — на **5** години строгъ затворъ (тежки окови).

9. Обвиняемиятъ **Борисъ Светиевъ** по ч. I отъ обвинението се наказва — съгласно чл. 1. т. 2. отъ ЗЗД. — на **5** години строгъ затворъ (тежки окови).

10. Обвиняемитѣ **Пътъръ хаджи Панзовъ, Кирилъ Вангеловъ, Георги хаджи Маневъ, Христо хаджи Кимовъ, Мано Чучковъ, Кирилъ Кузмановъ, Благой Моневъ, Тодоръ Христовъ, Страхилъ Ивановъ и Кирилъ Караджовъ** се намиратъ за невиновни по деянията, що имъ приписва ч. I отъ обвинението по чл. 1. т. 2. отъ ЗЗД. и се освобождаватъ. Обвиняемиятъ **Йорданъ Сапунджиевъ** сжщо така се намира невиненъ по деянието, що му приписва ч. V. отъ обвинението по чл. 2. т. 2. отъ сжщия законъ, и се оправдава.

„Това не е справедливость — не сме виновни!“ сж изрекли подсжднмитѣ, като единчъкъ знакъ на протестъ.

Защитницитѣ съобщаватъ, че ще обжалватъ присждата.

Най-трогателенъ бива моментътъ, когато председательтъ заповѣдва да бждатъ отдѣлени осжденитѣ отъ оправданитѣ, за да бждатъ първитѣ отведени въ тъмницата. Младитѣ люде се прощаватъ, прегрѫщатъ се и се цѣлуватъ като братя.

№ 280. — Обжалвана, присждата бива потвърдена и отъ касационния сждъ въ Бѣлградъ. Това потвърждение заварва осжденитѣ въ следното положение.

„Осжденитѣ младежи сж вече облѣчени въ бѣли шаячни дрехи съ черна буква „Р“ на гърба, което означава „робијаш“, каторжникъ, и вече се готвятъ за дълги години каторженъ животъ... Колцина отъ тѣхъ ще оцелѣятъ, колцина отъ тѣхъ ще видимъ ние?

Известията сж така нерадостни: пълниятъ Нецевъ пищи отъ болки въ бжбрецитѣ, повредени вследствие измжчванията, на свършилия философия **Гюзелевъ** е хлътналъ гръдниятъ кошъ поради усилващъ се ревматизъмъ въ коститѣ; инженеръть **Фукаровъ** се вслушвалъ съ страхъ въ несигурнитѣ удари на слабото си сърдце при загнѣздилъ се ревматизъмъ въ единия кракъ; медикътъ **Боздовъ** става все по-бледъ и мжчно диша съ болнавитѣ си гърди; **Гичевъ,** веселиятъ, винаги усмихнатиятъ медикъ Гичевъ съ крехко тѣло, сега е тжженъ поради разстроено здраве“.

Писмо отъ Скопие. — **М.** № 541 отъ 31. VII. 1928.

№ 281. — Не можейки да търпятъ бавното гаснене на осжденитѣ студенти, диктатурата оставя, щото последнитѣ въ самия затворъ да бждатъ подхвърлени на нападения при благосклонното бездействие на пазещитѣ ги тъмничари.

„Преди нѣколко дена **Димитъръ Чкатровъ,** както си е челъ

www.dlib.mk

въ затвора нѣкаква книга, изведнажъ усѣтилъ, че нѣкой се приближава тихо и, докато да се обърне, нѣкакъвъ арнаутинъ съ ножъ въ ржка се нахвърлилъ върху му. Той успѣлъ да отскочи инстинктивно на страна и ножътъ, благодарение само на тая случайность, го е засегналъ по-слабо, и Димитъръ Чкатровъ се спасилъ отъ явна смърть. Той надалъ викъ, притекли се другитѣ му другари и затворници отъ централния затворъ, а арнаутинътъ изчезналъ въ една отъ келиитѣ...

Димитъръ Чкатровъ, студентъ по техника отъ Прилепъ, е раненъ на две мѣста съ изострено желѣзо (направено като ножъ) въ гърдитѣ и хълбоцитѣ. Нападателътъ е албанецъ, затворникъ, нарочно поставенъ отъ властьта и наученъ да се прави, че ужъ е лудъ. Той сжщиятъ е гонилъ Бориса Андреевъ, студентъ по ветеринарна медицина отъ Велесъ, и Димитра Нецевъ, пощенски чиновникъ отъ Струмица...

Чкатровъ е нападнатъ предъ очитѣ на жандармитѣ. Тѣ стояли и гледали — никой и не мръдналъ да го отърве. Ако не били другаритѣ му, които се спуснали и го спасили, сигурно щѣлъ да бжде убитъ.

№ 282. — Най-после въ надвечерието на Рождество Христово тя внезапно ги премѣства въ нишкия затворъ — да бждатъ студентитѣ далече отъ свои — отъ роднини, приятели, познати.

„Скопие и Македония бѣха смразени отъ една неочаквана весть: осжденитѣ македонски студенти-мжченици бѣха вдигнати ненадейно, безъ всѣко предупреждение, отъ скопския затворъ точно преди Коледнитѣ праздници и отвлѣчени въ нишкия зандань. Не имъ било позволено да вематъ нищо, даже най-необходимото, което би могло да облекчи новия имъ тежъкъ животъ въ далечния отъ родината затворъ. Никакви молби не сж помогнали да бждатъ оставени да прекаратъ поне праздницитѣ въ скопския затворъ, за да могатъ да се видятъ съ близки и познати и за да могатъ да се простятъ съ тѣхъ преди да тръгнатъ на заточение. Заповѣдьта е била неумолима и жестока, както всѣка сръбска заповѣдь.

И Скопие узна, едва когато младежитѣ бѣха поведени къмъ гарата, презъ обсадени отъ жандармерия улици, съпроводени отъ многочисленъ конвой. Това стана презъ нощьта, съ смѣтка, никой да не ги забележи. Гарата бѣше обсадена отъ жандармерия, която не пропускаше никого да се приближи до студентитѣ. Сжщото нѣщо е било и съ другитѣ гари до Нишъ. Тѣ били блокирани отъ войска и полиция, които не позволявали на никой пжтникъ да мръдне отъ вагонитѣ.

При воденето на студентитѣ къмъ гарата станаха жестоки, възмутителни сцени... Въпрѣки взетитѣ мѣрки, вестьта за вдигането на студентитѣ се разнесе свѣткавично изъ цѣлия градъ и близкитѣ на студентитѣ, които се намираха въ Скопие, полетѣха къмъ гарата. Чуваха се викове, плачъ и ридания на майки и бащи,

www.dlib.mk

но тѣ не бѣха допуснати да прегърнатъ за сетенъ пжть скжпитѣ си и достойни синове. Неописуема по своята жестокость бѣ сцената, когато жандармитѣ съ бѣсъ почнаха да удрятъ съ приkладитѣ на пушкитѣ си налитащитѣ разплакани родители. Съ нѣколко удари бѣ поваленъ на земята съ смазани гърди бащата на Бориса Андреевъ.

Заедно съ студентитѣ бѣ вдигнатъ и д-ръ Асенъ Татарчевъ и нѣкои отъ другаритѣ му.

Ново мжченичество. — **М.** № 690 отъ 31. I. 1929.

№ 283. — Оправданитѣ отъ сжда студенти, обаче, не сж могли да се наслаждаватъ на свободата си. Тѣ сж прекарвали единъ твърде тежъкъ животъ, понеже сърбитѣ, за да помрачатъ тѣхната радость и тази на тѣхнитѣ близки, ясно и открито сж се заканили, че съ тѣхното оправдаване имъ се дава възможность да се „справятъ“ съ студентитѣ по-леко. Така, споредъ изложението на македонското студентско дружество „Вардаръ“ въ София до председателя на Международната студентска федерация (F. J. E.) „полицаятъ въ Скопие — Будимировичъ, е казалъ предъ едного отъ адвокатитѣ-защитници въ процеса: „Вие успѣхте да спасите повечето отъ затвора, но сега полесно ще ги стигне куршумътъ“. Тѣзи студенти сж били постоянно следени отъ тайни полицаи и шпиони, докато най-после сж решили, нѣкои отъ тѣхъ да бждатъ убити. Двама сж успѣли да се укриятъ и спасятъ, обаче това не е могълъ да стори **Благой Моневъ,** който бива убитъ отъ самата полиция въ Щипъ.

Ето какъ е станало неговото убиване.

„Благой Моневъ бѣ повиканъ въ общината, дето върлува родоотстжпникътъ Каламатиевичъ, назначенъ отъ жупана. Подозирайки заплаха за живота си, Моневъ се поколеба да се яви самъ въ общината. Бѣ му отправено второ настоятелно повикване, на което Моневъ се подчини по съветитѣ на втория си баща-свещеникъ. До вечерьта той не се завърна. Нощьта настана, изведоха го отъ общината и го заведоха въ жандармерийския постъ на префектурата. Презъ нощьта съседитѣ чуха неговия отчаянъ зовъ за помощь и викъ: „Убиха ме! Убиха ме!“

На другия день сутриньта обезумѣлата му майка отива да го търси въ общината. Каламатиевичъ отговори грубо, че не е виждалъ сина ѝ и че не можелъ да я слуша, защото го болѣли зжбитѣ. Тъй като майката настояла да научи, що е станало съ сина ѝ, Каламатиевичъ я изгонилъ вънъ. Нещастната майка отишла тогава въ префектурата. Тамъ сжщо ѝ заявили, че не знаятъ нищо за нейния синъ. Въ отчаянието си нещастната майка не могла да се удържи и имъ викнала въ лицето: „Убийци“! Незабавно тя била запрѣна, но следъ малко освободена съ страшни псувни“.

Нова вълна отъ тероръ въ Македония подъ сръбско владичество — **Revue de droit international, № 3** отъ 1929.

www.dlib.mk

№ 284. — Отъ дипломатически източникъ узнавамъ, че моитѣ телеграми отъ Скопие сж забавяни тамъ съ около шесть часа, докато бждатъ разпратени въ чужбина съответнитѣ сръбски съобщения. Горното обстоятелство, което е примѣръ на мжчнотиитѣ, правени на работитѣ ми въ Скопие задъ гърба ми, показва, че не е въ югославянски интересъ, щото неутралнитѣ известия да проникнатъ въ чужбина преди официалнитѣ сръбски.

Въ разговоритѣ си съ сръбскитѣ кржгове видѣхъ общото очудване отъ това, че извънредно строгата присжда не съответствува на значението на процеса и подкладката му, както и че сждътъ е отминалъ безъ внимание сензационнитѣ обвинения на защитата за измисленитѣ доказателства и за недостатъчното и противозаконно предварително следствие. Подсждимитѣ и защитницитѣ единодушно твърдятъ, че признанията на подсждимитѣ несъмнено почиватъ отчасти върху моралeнъ и физически натискъ, който никога не би трѣбвало да бжде основата на единъ процесъ.

Въ Скопие се чувствуватъ безсилни предъ македонското движение и само съ това може да се обясни присждата, макаръ че председательтъ характеризира младежката организация, като ново срѣдство, къмъ което ВМРО прибѣгнала, следъ като досегашнитѣ ѝ срѣдства се били указали негодни.

Споредъ моитѣ наблюдения, на страха на македонското население отъ югославянския полицейски тероръ отговаря безсилниятъ страхъ на сръбскитѣ власти предъ Комитета, който не знае прѣчки. Всѣкидневниятъ атентатъ, дори и презъ време на процеса и при засиления полицейски режимъ доказва, че и тая присжда не ще спре борбата на македонското малцинство за неговото право.

Господинъ Валтеръ Брель, софийски кореспондентъ на берлинската агенция **Telegraphenunion**, присжтствувалъ на процеса въ Скопие, въ съобщение отъ 12. XII. 1927. на сжщата агенция.

№ 285. — На 17. X. 1927 г., въ Битоля е почнало дѣлото **по убийството на Спасой х. Поповичъ** отъ село Буфъ, леринско, директоръ на спрѣлия битолски в. „Јужна звезда“.

Поради страхъ отъ атентати, както пише в. Време, полицията взела мѣрки да се осигури безопасността на сждебната сграда, особено откъмъ кея на рѣката Драгоръ. . . И броятъ на слушателитѣ билъ ограниченъ на 70 души.

Повикани сж като обвиняеми 11 души: **Василъ Николовъ Липитковъ, Павелъ Стояновъ,** земедѣлецъ отъ Битоля, **Фиданъ Мойсовъ, Митко Романовъ, Стоянъ Костовъ,** вжжарь, **Методи п. Петровъ,** всички отъ Битоля, **Христо Стойчевъ** отъ Екши-су, подъ гръцко, **Пандо Ташковъ, Димитъръ Тодоровъ,** обущарь отъ Битоля и **Никола Абдурахмановъ,** отъ гръцка територия. Обвиняемитѣ **Лазаръ Милевъ** и **Коста Бичиновъ** се отклонили отъ сждебното дирене; намирали се сега въ Албания.

www.dlib.mk

Следъ обвинителната речь на прокурора... пръвъ отъ обвиняемитѣ е билъ разпитанъ **Павелъ Стояновъ,** върху чиито показания полицията е градила обвиненията си противъ другитѣ.

Стояновъ отрекълъ показанията си въ полицията.

— Има думи, които казахъ, но има и нѣща, които не съмъ говорилъ за македонската революционна организация, нито за убийството на нѣкого.

— А какъ можа да обяснишъ предъ следователитѣ участието на другитѣ обвиняеми? пита председателътъ.

— Рекохъ това, но то бѣ предъ полицията. Всичко, що съмъ казалъ, е измислено отъ менъ, за да спася душата си. Самъ се обвинявахъ. Вкарахъ въ грѣхъ душата си за тия хора. Нищо не зная и за Абдурахманова... нищо... Всичко това не е истина...

Защитата иска да се обясни, какво подразбира Стояновъ подъ думитѣ „да спаси душата си". Председателътъ го пита, но обвиняемиятъ упорито мълчи. Най-сетне, принуденъ да проговори, заявява:

— Отъ мжка рекохъ това и лъгахъ. Затова и Богъ ме наказа: умрѣ ми момичето... Тия хора сж невинни. Наказа ме Богъ! Кълна се въ дветѣ си деца...

*

Вториятъ день на процеса привлѣкълъ още повече свѣтъ...

Въ „показанията" на **Фиданъ Мойсовъ** стои, какво той заявилъ, че е посветенъ въ работата на македонската революционна организация и въ намѣренията да се убиятъ видни сърби въ Битоля, че подъ страхъ на смърть и самъ той билъ въвлѣченъ въ организацията.

— Вѣрно ли е това, което си казалъ предъ полицията? — пита председателътъ.

— И ти да ме биешъ, така бихъ отговорилъ — отговаря Мойсовъ. Думитѣ ми изтръгваха. Принудиха ме да кажа. 48 часа не знаехъ, дали съмъ живъ, биха ме четири пжти. Нѣмамъ хаберъ отъ организация. За убийството не знамъ нищо.

— А защо на първия разпитъ не си казалъ това, а едва сега?

— Отъ зоръ, господинъ председателю!

— А кой те би?

— Биха ме стражаритѣ. Стефанъ Майеръ, работникъ въ електрическата централа, видѣ като ме биха. Той бѣше въ затвора тогава.

Христо Стойчевъ, ханджия, отхвърля обвинението, че въ неговия ханъ се събирали „атентаторитѣ". Нито знае за атентата, нито пъкъ че сжществувала нѣкаква организация. Познава Льондева, но никога не му е говорилъ за атентатъ. Обвиняемитѣ не сж идвали въ хотела му да спятъ.

И **Методи п. Петровъ** отрича, че е принадлежалъ на революционната организация. Въ „показанията" стои, че Кръстьо Льондевъ го каралъ да се запише въ чета на македонствующитѣ.

www.dlib.mk

— Не е тъй, господинъ председателю — възмущава се п. Петровъ. — Истината е, че Льондевъ ми говори, че готви чета противъ македонствующитѣ...

Петъръ Николовъ, като му прочели „показанията“ въ полицията, извикалъ:

— Чудя се, какъ сж ми стоварили, толкова много!

Пандо Ташковъ-Тунгуджиевъ, на срѣдна възрасть, побѣлѣлъ, бѣжанецъ отъ Македония подъ гръцко иго, отрича да е участвувалъ въ убийството. Избѣгалъ е съ петь слаби деца и нищо друго не мисли освенъ, какъ да ги изхрани.

Димитъръ Тодоровъ, обущарь въ Битоля, на въпроса, защо се е самообвинявалъ въ полицията — отговаря:

— Може да съмъ се забъркалъ. Не знамъ. Би ме командиръть на една жандармерийска група, въ жандармерийската застава.

— Е, добре. Дали тогава говорй иначе, затова, че сж те били, или защото си се забъркалъ? То не е едно и сжщо.

— Като те биятъ, какъ нѣма да се сбъркашъ? — отговаря Димитъръ.

Изправенъ билъ като атентаторъ и **Василъ Николовъ Липитковъ,** 70 годишенъ старецъ, съ подгънати колѣна, слабъ и полуглухъ. Вестницитѣ отбелязватъ, че обвиняемиятъ често си служи съ апострофи, пълни съ сарказъмъ и не обича да повтаря казаното.

— Кажи истината, билъ ли си членъ на Македонската организация? — пита председателтъ.

— Не!

— Бѣше ли въ оная тройка, която извърши убийството на Спасой х. Поповичъ?

— Не!

— Бѣше ли тукъ въ деня на убийството?

— Бѣхъ.

— Защо после избѣга?

— Трѣбва да ме питате, какъ бѣхъ разпитанъ въ полицията!...

. . . . . .

— Да видимъ, какво си казалъ въ полицията — казва председателтъ, недоволенъ отъ отговоритѣ му.

— Какво има да се види въ тѣхъ! — дига рамене Липитковъ. „Показанията“ му приписватъ страшни самообвинения...

— Друго казахъ азъ, поправя Липитковъ сжда.

— Защо се уговаряшъ съ Мулева и Бичинова, като си чулъ гърмежа, като не си участвувалъ въ убийството? Това не ни е ясно. Ако не си убилъ, защо бѣгашъ?

— Господинъ сждия, не е наша грѣшка. Грѣшката е въ жупана, че се е довѣрилъ на Льондевъ.

— Ама и жупанътъ е могълъ да се излъже — забелязва председателтъ.

— Излъгалъ се е жупанътъ... — добавя Липитковъ.

www.dlib.mk

— Комитетътъ ли изпрати тука Льондева и защо го изпрати?

— Това не знамъ. Льондевъ преди четири години е билъ осжденъ на смъртъ отъ организацията.

— Защо?

— Защо ли? чуди се Липитковъ. Колко майки плачатъ отъ Льондева, а и пакъ той стана тукъ шефъ на полицията. . .

Третиятъ день на процеса почналъ съ разпита на обвиняемия **Никола Абдурахмановъ** отъ с. Пжтеле, Леринско. Той заявилъ, че билъ изпратенъ отъ Революционната организация да убие Йована Кирковичъ, но се разкаялъ и билъ осжденъ на смъртъ отъ организацията. Льондевъ го поканилъ да влѣзе въ сръбскитѣ чети противъ Гърция. Не отказалъ, но се уплашилъ отъ Льондева, когото знаелъ като „повѣреникъ“ на сръбската полиция, и избѣгалъ въ гръцка територия, за да не бждѣлъ „унищоженъ“. Заявява, че въ Битоля не е имало никаква организация. Отрича приписаното му въ полицията — че другитѣ обвиняеми сж му помагали.

Председательтъ поставя последенъ въпросъ:

— Де бѣше по време на убийството на Спасоя х. Поповича?

— Отъ два месеца вече лежахъ въ гръцки затворъ — отговаря Абдурахмановъ.

Почва разпитътъ на свидетелитѣ.

Хазайката на Липитковъ само веднажъ видѣла Льондева гостъ на квартиранта си.

— Липитка — обръща се председателя къмъ Липиткова — Ана казва, че Льондевъ е идвалъ при тебе. Защо не го уби, като си искалъ да го убивашъ?

— Нема да опропастя цѣла кжща! — възмущава се Липитковъ.

(Хазайката му Ана Петрова е майка на едно дете).

Бившиятъ великъ жупанъ Буда Борисавльевичъ. . ., сега адвокатъ, отрекълъ, че Льондевъ е билъ „повереник“ на жупанството, но казва, че му билъ препоржчанъ отъ преспанския околийски началникъ и отъ още други две мѣста.

— Отговаряйте, доколкото това не засѣга служебната тайна — напомня му председательтъ.

— Мисля, че това я засѣга, че не трѣбва да говоря за това — отговаря бившиятъ жупанъ.

Защитникътъ Сотировичъ пита:

— Кой доведе Кръста Льондевъ въ Битоля? Самъ ли дойде или нѣкой, не питамъ кой, го доведе?

— За това трѣбва да се пита министрътъ на външнитѣ работи да разреши на г. Борисавльевича да открие служебни тайни — намѣсва се председательтъ.

www.dlib.mk

— Трѣбва да се питатъ и други... допълва Борисавльевичъ. — Напримѣръ г. Бранко Лазаревичъ, нашиятъ посланикъ въ Тирана. Ако министрътъ на вжтрешнитѣ работи разреши, азъ ще кажа всичко...

— Дали въ деня на погребението Льондевъ е билъ на обѣдъ у васъ? — пита защитата.

— Господинътъ би желалъ да кажа, че да — отговаря Борисавльевичъ — не, не бѣше. Дойде само по моя заповѣдь да ми разкаже за другитѣ.

— Неговиятъ домъ не е канцелария, забелязва защитникътъ.

Това, което бившиятъ жупанъ и председательтъ на сжда искатъ да скриятъ като „служебна тайна“, че Льондевъ е билъ на първа шпионска служба въ сръбската полиция въ Щипъ, веднага поличава отъ четенитѣ показания на Льондева, снети преди убийството му.

„Дойдохъ въ Битоля, заявява Льондевъ, съ удобрението на властьта, за да унищожа комититѣ и да осигуря обществената безопасность. Получавахъ заплата отъ хидро-техническото отдѣление и се радвахъ на пълното довѣрие на великия жупанъ. Милевъ и Бичиновъ не ми се виждаха съмнителни, а за Липитката разчитахъ, че е и премного старъ и неопасенъ. Отъ край докрай измислено е, че съмъималъ каквато и да е връзка съ Централния комитетъ“.

Когато научилъ за готвения отъ Абдурахмановъ атентатъ въ хотелъ „Босна“, веднага съобщилъ на жупана и по негова заповѣдь взелъ мѣрки да ги арестува. Абдурахмановъ избѣгалъ, та арестувалъ само другаря му.

*

Въ заседанието на сжда на 20 т. м. били четени донесенията на шпионитѣ на сръбската полиция въ Битоля, Мухаремъ Неджибъ, Ибрахимъ Шаипъ, Шефки Изетъ, главнитѣ свидетели на властьта, върху „показанията“ на които почива и цѣлото обвинение. И тримата свидетелствуватъ противъ обвиняемитѣ.

Когато по-късно Мухаремъ се явилъ, и председательтъ го запиталъ, не сж ли му говорили обвиняемитѣ за нѣкакви политически работи, шпионинътъ отговорилъ:

— Не, говориха ми само, че трѣбва да се убиятъ нѣкои хора, които съмъ споменалъ.

Сждътъ се задоволилъ съ тоя отговоръ и, безъ да поиска отъ свидетеля да си спомни имената, които стоятъ въ „показанията“ му, миналъ на тѣхното прочитане.

На основание на тия донесения и на първитѣ показания, изтръгнати и нагласени въ полицията, а после отречени отъ обвиняемитѣ въ сжда, прокуроръ искалъ най-строго наказание на подсждимитѣ.

www.dlib.mk

Съ сжщитѣ основания подкрепвалъ обвиненията и гражданскиятъ ищецъ Томичъ...

Защитницитѣ доказватъ невиновността на обвиняемитѣ и искатъ тѣхното оправдание... Въ **последната си дума** подсждимитѣ отричатъ своето участие въ приписваното имъ деяние... Накрай сждътъ решилъ да се о т л о ж и д ѣ л о т о, защото намѣрилъ, че, „трѣбва да се допълни следствието и да се разпитатъ още нѣкои свидетели за пълно разкриване на истината".

Повторното разглеждане на това дѣло и последвалата го процедура докарва осжждането на **смърть** на **петима** отъ подсждимитѣ.

П р о ц е с ъ т ъ п о у б и й с т в о т о н а С п а с о я х. П о п о в и ч ъ в ъ Б и т о л я. — **М.** № № 307, 308, 309, 310 и 311 отъ 19, 20, 21 22 и 24 X. 1927

№ 286. — Завчера на 27 февруарий е почналъ въ Битоля **процесътъ противъ д-ръ Асенъ Татарчевъ и неговитѣ другари.**

На подсждимата скамейка сж поставени петнадесеть души отъ Ресенъ и околията, обвинени за дѣла противъ държавата, началото на които датувало отъ 1922 год., а презъ 1923 година вече била поставена основата на новата революционна организация въ този край. Основаването и развитието на тая организация въ Битолско, споредъ сръбския вестникъ „Политика", се установявало сега предъ сжда съ документи, между които и нѣкакво писмо отъ войводата Петъръ Трайковъ...

Процесътъ почва съ прочитане обвинителния актъ, който изброява подсждимитѣ, всички обвинени, че въ 1926 г. основали революционна организация и сж превели въ Преспанска околия войводата Петъръ Трайковъ; че сж се организирали за извършване на атентати и нелегални действия „срещу днешния държавенъ строй въ кралството съ цель да присъединятъ Македония къмъ България"; че сж набавяли оржжия за тия цели. Виновността на всички билъ установявалъ единъ повѣреленъ документъ отъ войводата Петъръ Трайковъ. Следъ обвинителния актъ се прочита и единъ повѣреленъ докладъ отъ корчанския сръбски консулъ, въ който се разправяло за нѣкакви подготвени комитетски акции.

Следъ това се чете предъ сжда докладътъ на войводата Петъръ Трайковъ.

Следъ прочита почва разпитътъ на обвиняемитѣ, пръвъ отъ които дава показанията си д-ръ **Асенъ Татарчевъ,** който отговаря отсѣчено и категорично. На зададенитѣ му въпроси по организиране на революционни акции въ Ресенско, той отговаря, че нѣма никакво участие въ приписанитѣ му деяния и подробно описва, какъ е билъ принуденъ да даде признания срещу себе си. Страшно билъ изтезаванъ отъ полицията, посочвали му револверъ съ заплашване да го убиятъ, ако не признае това, въ което властьта го обвинявала.

www.dlib.mk

Д-ръ Татарчевъ поддържа предъ сжда първоначалнитѣ си показания — отъ май 1926 г. — а не по-къснитѣ предъ полицията, изтръгнати отъ нея насила.

— Да, господинъ председателю — казва Татарчевъ — азъ бѣхъ толкова битъ, че не можехъ вече нито да се браня и казахъ това, което искаха отъ мене. Думитѣ ми въ протокола сж диктувани отъ самия следователь и азъ само потвърждавахъ това, което той казваше.

По искане отъ защитника на обвиняемия Татарчевъ се изтъква, че при разследването му не сж присжтствували поемни лица и че обвиняемиятъ е билъ оглушелъ отъ бой...

Христо Ангелковъ, бившъ полицейски секретарь въ Ресенъ, отказва да е имало революционна организация въ Ресенско презъ времето, когато той е билъ полицейски чиновникъ и заявява, че не е ималъ връзки съ подобна организация. Споредъ в. „Политика“ презъ цѣлото време на разпита въ сжда обвиняваниятъ давалъ несвързани отговори и правѣлъ впечатление на ненормаленъ човѣкъ. Защитникътъ Борисавлевичъ заявява, че обвиняемиятъ е още подъ натиска на следствието, водено срещу него и на мѣркитѣ, които сж били взети; той не може да дава обяснения като нормаленъ и здравъ човѣкъ, затова защитникътъ иска лѣкарски прегледъ. Предъ сжда се прочитатъ даденитѣ отъ него въ разно време противоречиви показания, които той сега отрича. Самъ Ангелковъ иска медицински прегледъ.

Наумъ Нечевъ Шишковъ сжщо отрича да е билъ въ връзки съ революционния комитетъ.

— Известно ли ти е било — пита председателтъ — че се е водила пропаганда въ полза на Комитета?

— Ако останѣше Македонскиятъ комитетъ да чака азъ да водя пропаганда, много би спечелилъ — отговаря обвиняемиятъ при общъ смѣхъ.

Наумъ Нечевъ заявява, че показанията му предъ полицията сж изтръгнати насила — началникътъ писалъ, каквото искалъ, а обвиняемиятъ следъ това трѣбвало да подпише.

Въ следобѣдното заседание били разпитани **Вангелъ Гърбевъ,** свещеникъ **Софроний Андреевъ** и свещеникъ **Никола Андреевъ,** които отричатъ обвинението и насила даденитѣ по-рано показания предъ полицията.

*

Христо Ризовъ, търговецъ отъ Битоля.

На въпроситѣ, зададени му отъ председателя на сжда — дали е членъ на ВМРО, дали е билъ въ връзка съ комититѣ въ Прѣспа и дали е получавалъ писма отъ войводата Петъръ Трайковъ — подсждимиятъ отговаря:

www.dlib.mk

— Не съмъ. Нито знамъ нѣщо за това. Писмото е измислица; не познавамъ такъвъ войвода Петъръ Трайковъ, нито нѣкого отъ Ц. К. на ВМРО.

Подсѫдимиятъ не знае, защо се поменава името му въ писмото и кому е било потрѣбно това.

Твърди, че никога не е билъ въ връзка съ Комитета и не билъ чувалъ за Трайкова до арестуването му.

— Значи отричашъ всичко? — пита председателтъ.

— Не отричамъ нищо, отговаря подсѫдимиятъ, но говоря самата истина.

Прочетоха се първитѣ му показания предъ следственитѣ власти.

Въ първото си показание Ризовъ всичко отрича. Въ второто — пакъ предъ следственитѣ власти, признава, че презъ м. октомврий 1926 год. въ неговата кѫща въ Битоля дошелъ д-ръ Ас. Татарчевъ, който искалъ да разговаря съ него насаме по важна работа.

Татарчевъ искалъ отъ него да помогне на акцията на комититѣ въ Прѣспа.

Председателтъ: — Чувашъ ли, какво си казалъ предъ следственитѣ власти?

— Бѣхъ заставенъ съ насилие да подпиша тия показания, отговаря подсѫдимиятъ. Околийскиятъ началникъ диктуваше, приставътъ пишеше и ме накара съ сила да подпиша. За да ме заплашатъ и накаратъ да подпиша тия показания, извадиха предъ менъ обвиняемия Мицо, отъ носа на когото течеше кръвь.

Защитникътъ на обвиняемия Ив. Алтъпармаковъ поставя на своя довѣреникъ следния въпросъ:

— Дали между първия и втория разпитъ е билъ виканъ отъ околийския началникъ и дали последниятъ е ходилъ при него въ затвора?

— Много пѫти бѣхъ викантъ отъ околийския началникъ въ канцеларията му и всѣки пѫть околийскиятъ началникъ искаше отъ менъ да призная, че д-ръ Татарчевъ ми е донелъ писмо отъ българския войвода Петъръ Трайковъ.

Алтипармаковъ иска да се запише въ протокола начина, по който обвиняемиятъ е билъ злопоставенъ.

Следъ това обвиняемиятъ обширно разправя, какъ приставътъ Акимовичъ го е ругалъ и заплашвалъ.

— Само отъ страхъ подписахъ тия показания, повтаря подсѫдимиятъ.

— Биха ли те? пита председателтъ.

— Удряха ми плесници.

Защитникътъ Д. Протичъ пита, дали е имало поемни лица.

— Презъ време на първия разпитъ дойде единъ, а въ края на разпита другъ, казва подсѫдимиятъ.

www.dlib.mk

Обвиняемиятъ **Тале Цвѣтковъ** отрича всички показания, които далъ предъ следственитѣ власти.

Оплаква се, че е билъ малтретиранъ отъ следственитѣ власти. Цвѣтковъ отрича да познава войводата Трайковъ и заявява, че нищо не знае за идването на български комити въ Прѣспа.

Христо Лазаровъ (наричанъ Исо Поперо) сжщо казва, че не знае за никаква организация въ Прѣспа.

Не познавалъ и лицата, за които се говори въ писмото. Въ показанията предъ следственитѣ власти било писано, че единъ пазарень день въ Ресенъ били го повикали обвиняемитѣ Наумъ и Мицо да отиде при тѣхъ въ село. На другия день той отишелъ въ Златари и въ една горичка на пжтя го пресрещнали двама и го отвели на страни, дето имало още четирма, които били български комити.

Обвиняемиятъ заявява, че всички тия показания сж изнудени.

Следъ това подсждимиятъ си разкопчава дрехата предъ сжда и показва следитѣ отъ ранитѣ и моли да бжде освидетелствуванъ. Председательтъ отговаря, че защитникътъ му може да иска лѣкарски прегледъ, тъй като това не било работа на сжда да гледа рани и болни. . .

Обвиняемиятъ **Димитъръ Гочевъ (Мицо)** нищо не знае по обвинението. Заявява, че е билъ заставенъ съ сила да направи признания предъ следственитѣ власти и показва ранитѣ си. Околийскиятъ началникъ му билъ обещалъ 4,000 динара, за да даде лъжливи показания.

Пано Наумовъ сжщо е билъ изтезаванъ, вследствие на което оглушелъ.

Защитницитѣ сж поискали отъ сжда да бжде направена лѣкарска експертиза, която да установи, дали действително обвиняемитѣ сж били бити и пр. Това искане на защитата е било прието.

Следъ това сж били разпитани **поемнитѣ лица.**

Наумъ Шандуловъ казва, че не е присжтствувалъ на разпита, а му билъ прочетенъ протоколътъ и го накарали да подпише.

Сжщото заявява и **Сабилъ Юсуфовъ.**

*

Завършва разпита на „поемнитѣ лица".

Чете се първо едно писмено показание на поемното лице Леонъ Поповъ (Поповичъ?), дадено чрезъ ресенската полиция, въ което се казва, че при него (Поповъ) била ходила жената на обвиняемия свещеникъ Софроний отъ Берово, да го моли да заяви въ сжда, че не е присжтствувалъ при разпита на мжжа ѝ, а е подписалъ протокола подъ заплашване съ бой. Поповъ, казва се въ показанието му, категорически отхвърлилъ това предложение, веднага отишелъ въ полицията и разказалъ всичко на пристава. . .

— Кой другъ още бѣше въ работилницата ти, когато дойде неговата жена? пита председательтъ.

www.dlib.mk

— Бѣше пазаренъ день, тя ме извика вънъ и ми каза това... Никой другъ не присжтствува.

Четатъ се признанията на обвиняемитѣ предъ следствената власть. „Поемното лице“, което изглежда агентъ на полицията, заявява, че присжтствувалъ при разпита и че обвиняемиятъ е казалъ всичко онова, което е написано отъ полицията.

— Виждашъ, Софроние, що казва човѣкътъ, — че напълно свободно си давалъ показанията — забелязва председателтъ.

— Отде знае той, господине, когато това ставаше нощно време? отговаря свещеникъ Софроний.

— А защо твоята жена да ходи при него, да го поздравлява отъ тебе, за да каже, че не е присжтствувалъ на разпита ти?

— Не знамъ... не знамъ — повдига рамене обвиняемиятъ.— Сигурно е била накарана... Азъ нищо не знамъ за това.

Отъ разпита на свидетелитѣ на властьта става явно следното: че повечето отъ „поемнитѣ лица“ сж приподписвали готови полицейски протоколи, безъ да сж присжтствували на разпита, т. е. тъкмо така, както сж ги подписвали и обвиняемитѣ, а други, като Поповичъ, изглежда, сж агенти на самата полиция.

Почва следъ това **разпитътъ на свидетелитѣ,** които е представила защитата. Въвеждатъ свидетеля **Славко Погачинъ,** капларъ отъ жандармерията, който е билъ на служба въ околийския затворъ въ Ресенъ презъ времето, когато тамъ сж били затворени обвиняемитѣ. Признава, че, когато д-ръ Татарчевъ е билъ доведенъ въ затвора, краката му били отекли и че го е лѣкувалъ д-ръ Наумовичъ.

Свидетелътъ **Кочо Лабаковъ,** отъ Ресенъ, 85 годишенъ старецъ, който е лежалъ цѣлъ месецъ въ сжщия затворъ, въ една келия съ обвиняемитѣ, е слушалъ отъ обвиняемитѣ Мицо, Кръстьо, Нане и Тале да се оплакватъ, че сж били бити.

— Ще вземешъ ли клетва за това? пита председателтъ.

— И две, и три вземамъ, отговаря старецътъ.

Наце Чоловъ (Чачоревъ?) отъ Ресенъ дава извънредно важно показание, което утвърждава, че д-ръ Татарчевъ е отсжтствувалъ отъ Македония презъ времето, за което го обвиняватъ, че е създавалъ въ Прѣспанска околия организация на ВМРО. Свидетелътъ заявява, че презъ августъ 1926 година е билъ въ Парижъ заедно съ обвиняемия д-ръ Татарчевъ. Въ края на сжщия месецъ свидетелътъ се върналъ въ Ресенъ, а обвиняемиятъ Татарчевъ останалъ въ Парижъ и му казалъ, че ще се бави тамъ още десетина или двайсетина дни. Свидетелътъ знае, че Татарчевъ се върналъ презъ септемврий сжщата година, не помни кой день.

Неговото свидетелство се потвърждава и отъ **Коста Миловски** отъ Ресенъ. Миловски сжщо е виждалъ д-ръ Татарчева въ Парижъ, дето е престоялъ до 6 или 7 септемврий 1926 година, докогато е стоялъ тамъ и самия Миловски. Кога се върналъ Татарчевъ въ Ресенъ, не знае.

www.dlib.mk

Свидетелътъ **Георги Групчевъ,** бившъ пощенски началникъ отъ Ресенъ, отсѫтствува, но се чете неговото показание предъ властитѣ въ Кралево. Групчевъ заявява, че като началникъ на пощата въ Ресенъ е живѣлъ въ нейното здание. Подъ стаята, въ която живѣелъ, билъ полицейскиятъ затворъ. Една нощь чулъ подъ стаята си охканията и вайканията на д-ръ Татарчевъ, който билъ затворенъ долу.

Поставени на очна ставка, свидетелитѣ и обвиняемитѣ поддържатъ даденитѣ предъ сѫда показания.

Въ 9 часа започва разглеждането на дѣлото, като се образува комисия отъ лѣкари отъ битолската държавна болница. Защитникътъ **Ранко Трифуновичъ** е поискалъ всички защитници да присѫтствуватъ на прегледа.

Прегледътъ се извършва въ стая, съседна на сѫдебната зала. Въ 11 часа лѣкаритѣ свършватъ прегледа и се оттеглятъ на съвещание.

Следъ това се явяватъ въ сѫдебната зала и съобщаватъ резултата.

У Татарчева намѣрили стари следи отъ рани, една отъ които на темето, но даватъ мнение, че ранитѣ били по-стари отъ две години. Наумъ Наумовъ сѫщо има следи отъ рани. Попъ Софроний сѫщо има на лѣвия кракъ три рани, а на дѣсния една. Илия Ламбевъ, Павелъ Цвѣтковъ сѫщо иматъ белези и рани. Христо Лазаровъ има отокъ на лѣвия кракъ. Димитъръ Гочевъ — белегъ отъ тѫпо орѫдие отъ преди два до два-три месеца.

Защитникътъ Трифуновичъ заявява, че лѣкаритѣ не сѫ посочили, кой белегъ е отъ бой и кой отъ случайна повреда. Лѣкаритѣ казватъ, че това трѣбва да се посочи за всѣкиго поотдѣлно и председателътъ на сѫда заявява, че въ залата подсѫдимитѣ не могатъ да се съвличатъ, но по настояването на защитницитѣ се съгласява.

Защитницитѣ задаватъ въпроси по белезитѣ на обвиняемитѣ и датата на ранитѣ. Накрай председателътъ заявява, че експертизата била правилно извършена, но, за да не добие публиката впечатление, че обвиняемитѣ не се преглеждатъ, както е могло да се заключи отъ заявлението на Трифуновичъ, заявява, че е съгласенъ прегледътъ да се извърши въ залата. Заседанието се прекратява за следъ обѣдъ.

Презъ всичкото време публиката е следѣла съ напрегнато внимание и на кракътъ дали ще стане прегледа.

Следъ обѣдъ започва прегледътъ съ преглеждането на д-ръ Татарчевъ. Последниятъ заявява, че петь дена следъ като е билъ битъ, започнало да му тече ухото въ продължение на двадесеть дена и следъ това престанало известно време. После почва да тече наново презъ месецъ ноември и това е продължило 15 дена. Татарчевъ настоява да бѫде прегледанъ отъ лѣкарь по ушнитѣ болести.

www.dlib.mk

Следъ това е прегледанъ Наумъ Шишковъ, който следъ известно колебание се съблича и показва на краката си синини, получени отъ побой. Прегледани сж били наредъ и другитѣ обвиняеми, между които и **попъ Никола,** на плещитѣ на когото имало белези отъ насилие. Съблича се и **Павле Цвѣтковъ** и др. Личи, че повече отъ обвиняемитѣ сж били бити по заднитѣ части и се срамуватъ да ги покажатъ; поради това председательтъ ги праща отново въ съседната стая, дето въ присжтствието на адвокатитѣ сж прегледани наново.

Следъ това продължаватъ въпроситѣ на защитницитѣ къмъ експертитѣ, които се мжчатъ да отговарятъ съ общи фрази.

Прокуроръть твърди, че били изпратени презъ Ресенско комитски войводи, които щѣли да разпространяватъ тамъ „българизма“ и въ даденъ моментъ щѣли да присъединятъ тоя край къмъ България... Тѣ получавали пари отъ Централния Комитетъ въ София. Твърди, че не се отнася въпросътъ само до едно писмо на войводата Трайковъ, а че обвиняемитѣ наистина били участвували въ една революционна организация въ Ресенско. Оплакванията, че били бити, не могли да послужатъ като оправдание... Накрай иска най-строго наказание за обвиняемитѣ, което да служело за примѣръ на всички, които прибѣгватъ до нелегални срѣдства за разклащане устоитѣ на държавата...

*

Защитникътъ на д-ръ Татарчевъ — **Р. Трифуновичъ** отначало говори противъ дейностьта на ВМРО и подържа, че писмото на П. Трайковъ, по което се сждятъ обвиняемитѣ, е една голѣма мистификация; като такова е трѣбвало да го смѣта и властьта. Тя трѣбвало да търси мѣрки за осигуряване на обществената сигурность въ Македония. Ако ли мисли, че писмото не е мистификация, тогава трѣбва да се смѣта, че обвиняемитѣ сж били подведени. Мнението на защитника е, че властьта е сбъркала, като не е държала смѣтка за това. Тя е довела въ Битолско отъ Бѣлградъ специаленъ следователь, който не е дораселъ за своята задача.

По въпроса за автентичностьта на писмото, защитникътъ твърди, че съ нищо не е установено, какво то наистина е писано отъ П. Трайковъ. А съ това обвинението е лишено отъ главния аргументъ, върху който сждътъ би могълъ да произнесе присжда. Като се спира на начина, по който сж получени признанията на обвиняемитѣ предъ следственитѣ власти, г. Трифуновичъ подчъртава, че признанията сж изтръгнати насила.

Всички процеси отъ тоя родъ сж придружавани отъ полицейски бой, който е билъ констатиранъ винаги при разглеждането имъ. „Правя тази бележка — казва защитникътъ — за да не си служи властьта съ такива методи“.

www.dlib.mk

Речьта на г. Трифуновичъ е продължила около 1 часъ и била изслушана съ напрегнато внимание.

Иванъ Алтъпармаковъ, защитникъ на Христо Ризовъ. Той подържа развитата защита въ речьта на г. Трифуновичъ и осжжда методитѣ на следствената власть като противозаконни. Отхвърляйки обвиненията срещу своя клиентъ, адвокатътъ изтъква, че тѣ съ нищо не могли да бждатъ установени.

Защитникътъ г. **Милушъ Дяничъ** — на Татарчевъ и др. — заявява, че писмото на П. Трайковъ е апокрифно и не може да служи за доказателство, че подсждимитѣ сж били членове на организацията. Той сжщо осжжда следственитѣ власти и говори за ранитѣ и болеститѣ на обвиняемитѣ. Накрай той припомня начина, по който сж изтръгнати отъ следственитѣ власти признанията на обвиняемитѣ и иска тѣхното оправдаване.

Защитникътъ **Воиславъ Протичъ** подкрепя съображенията на предишнитѣ защитници, като подчертава, че срещу обвиняемитѣ нѣма сжщински аргументи. Тѣ не могатъ да бждатъ сждени — заявява защитникътъ — докато не се види самиятъ оригиналъ на писмото, и ако дори сждътъ е видѣлъ оригинала на писмото, това пакъ не може да бжде причина за осжждането имъ. Документътъ е много съмнителенъ и не може да има сждебна сила; съмнително е и мѣстото, дето е билъ намѣренъ. Освенъ това, властьта цѣли петь месеца е следила обвиняемитѣ и всепакъ нищо не е могла да открие. Голѣма часть отъ речьта си г. Протичъ отдѣля за насилието надъ обвиняемитѣ при разпита отъ следственитѣ власти.

Защитникътъ на д-ръ Татарчевъ и Илия Лямевъ г. **Е. Поповичъ** доказва, че обвинението на прокурора е поставено на погрѣшна основа; не е достатъчно само сждътъ да види оригинала на писмото, а трѣбва да го видятъ и защитницитѣ; преписътъ въ никой случай не е доказателство противъ обвиняемитѣ.

Предишниятъ битолски жупанъ, защитникътъ г. **Б. Борисавлевичъ** се опитва да защити своята дейность като жупанъ и изтъква, че въпросното писмо датира отъ време, когато албано-сръбскитѣ отношения не сж били добри и писмото не е достатъчно доказателство на обвинението.

Защитникътъ г. **Д. Яковлевичъ** сжщо оспорва автентичностьта на писмото при липсата на оригинала. . .

*

Той намира, че следственитѣ протоколи не сж пълни. Пита се, защо следствената власть е довела на подсждимата скамейка неговия клиентъ Димитъръ Гошевъ, който не се споменавалъ въ „писмото“ на Петъръ Трайковъ. Доказва, че сждътъ трѣбва да се увѣри, че неговиятъ клиентъ е невиненъ, защото цѣлата работа на следствената власть е неправилна. Сжщото важи и за обвиняе-

www.dlib.mk

мия Хр. Ангелковъ, сжщо така неспоменатъ въ писмото на Трайкова.

Последниятъ отъ защитницитѣ **Миленко Диваць** отхвърля основанието на обвинителния актъ на прокурора, който подвежда обвиняемитѣ да отговарятъ по закона за защита на държавата, когато тоя законъ се отнася само до нелегални комунистически и анархистически акции. Законътъ за защита на държавата не е приготвенъ и за Македонския комитетъ. Диваць иска деянието на неговия клиентъ да се пренесе отъ закона за защита на държавата на почвата на наказателния законъ. Пита се, защо „писмото“ на Трайкова предъ сжда не е въ оригиналъ, а въ извлѣчение, което му е неясно. Документътъ по съдържание е съмнителенъ. Цитира пасажи, които не даватъ да се разбере, че въ Прѣспанско има организация. Документътъ е билъ заловенъ въ Корча на 21 декември 1926 година, цѣли петь месеци стои у полицейскитѣ власти, и членоветѣ на тая организация не предприематъ презъ това време нищо за развитието ѝ. . .

Признанията сж изнудени, говори за ранитѣ отъ побоя; нѣма нищо съмнително нито преди, нито следъ документа — и нѣма елементъ за възбуждане на процесъ.

Следъ това председателтъ на сжда вика обвиняемитѣ, които заявяватъ, че усвояватъ защитата на своитѣ адвокати.

Къмъ 11 часа сждътъ се оттегля на съвещание. Следъ близу единъ часъ въ залата се въвеждатъ отново обвиняемитѣ и публиката, и председателтъ, за обща изненада на публиката, вмѣсто присжда, прави следното изявление:

„Сждътъ намѣри, по искането на защитницитѣ, че трѣбва да се прибави и инкриминираното писмо на Петъръ Трайковъ въ оригиналъ и въ завѣренъ преводъ, та затова тоя процесъ се отлага. На идния процесъ ще трѣбва да се извърши освидетелствуване на намѣреното у обвиняемитѣ оржжие и да се разследватъ гражданитѣ, които сж присжтствували при обискитѣ въ домоветѣ на обвиняемитѣ“.

М. № № 416, 417, 418, 419 отъ 29. II., 1, 2, 5. III. 1928.

№ 287. — На 20 т. м., както съобщава бѣлградскиятъ в. „Време“ въ вчерашния си брой, ще почне да се гледа предъ скопския първостепененъ сждъ процесътъ, възбуденъ противъ бившия пръвъ помощникъ-кметъ на Скопие **Димитъръ Шалевъ,** бившия народенъ представитель **Христо Трайковъ, Славко Нанчевъ,** касапинъ, **Пано Шошолчовъ,** кроячъ, **Тома Петровъ,** студентъ, **Лазаръ Малезановъ,** дърводѣлецъ, **Борисъ Петровъ,** печатарь, **Истъръ Тодоровъ,** чиновникъ въ телеграфопощенската станция, **Коце Миовъ,** търговецъ, **Филипъ Алексовъ,** вжжарь, **Миланъ х. Панзовъ (Фантомътъ), Сута Димкова Звездановa,** вдовица, **Георги Георгиевъ,** хотелиеръ, **Ангелъ Георгиевъ,** хотелиеръ и **Йорданъ Миновъ,** служитель въ общината въ Велесъ.

www.dlib.mk

Всички се обвинявали въ това, че презъ 1923 година, когато въ Скопие и Велесъ се основала организацията на ВМРО, влѣзли въ нея като действителни членове, стараели се за нейното разширение и за събиране на нови членове; че подържали връзка съ ВМРО и били въ преписка съ Протогеровъ и Иванъ Михайловъ и т. н.

Борисъ Петровъ, Тома Петровъ, Петъръ Тодоровъ и **Димитъръ Шалевъ** сж обвинени въ това, че били приготвили лъжлива лична карта съ фотография на Миланъ х. Панзовъ, наричанъ „Фантомътъ", „известенъ български комитски войвода и единъ отъ главнитѣ членове на Комитета". Личната карта на „Фантома" била издадена на името Георги Блажевъ, зарзаватчия въ Скопие. Обвиняемиятъ Тома Петровъ съ помощьта на обвиняемия Христо Трайковъ, бившъ народенъ представитель, на ржка съ тая лъжлива карта успѣлъ да снабди „Фантома" въ Бѣлградъ съ паспортъ за Ромъния.

Въ това време Фантомътъ билъ укриванъ въ Скопие отъ Лазаръ Малезановъ и Славе Нанчевъ, после въ Велесъ отъ Сута, вдовица на Димко Звездановъ. За укриването на „Фантома" въ Велесъ се грижелъ Георги Георгиевъ. Братъ му Ангелъ пъкъ фотографиралъ „Фантома" въ едно лозе на пжтя Велесъ — Щипъ за паспорта.

Славе Нанчевъ се обвинява за това, че у него били намѣрени два револвера — единиятъ парабелъ — и два пакета експлозиви, които държалъ по заповѣдь на Комитета, за да ги употрѣби, както му се заповѣда.

Фантомътъ, Нанчевъ и **Малезановъ** били подържали връзки и си пишели съ Тодоръ Александровъ.

Освенъ това подържали връзки и съ другитѣ членове отъ Централния Комитетъ.

Шалевъ, все споредъ обвинението, знаелъ, че ВМРО има организация въ Скопие и Велесъ, присжтствувалъ дори и на тайнитѣ събрания, и знаелъ за лъжливата лична карта на „Фантома". Шалева държали отговоренъ и за това, че често отивалъ въ България, дето се бавѣлъ съ месеци, та въ Скопие имало слухъ, че е билъ на военно обучение, което досега не било съ нищо доказано. . .

Цѣлото обвинение на властьта почивало само върху „признанията" на арестуванитѣ „Фантомътъ" и Малезановъ, които били „признали нѣщо" предъ следствената власть. Било намѣрено и едно писмо отъ генералъ Протогеровъ, изпратено до „Фантома", което още въ началото на следствието „потвърдило", че сжществува организация.

Обвиняемитѣ отхвърлятъ деянията, за които се обвиняватъ, така че цѣлото обвинение почивало върху „признанията" на обвиняемия Малезановъ и на свидетелството на главния и почти единственъ свидетель **Славко А. Мутавджичъ** (Мутавчиевъ).

www.dlib.mk

Тоя единственъ свидетель на властьта раздравилъ предъ следствената власть, че Славко Нанчевъ, Малезановъ, Петъръ Тодоровъ, Димитъръ Шалевъ, Филипъ Алексовъ, Пане Шошолчевъ и Тома Петровъ били членове на скопската организация на ВМРО. Свидетелътъ билъ присжтствувалъ на едно тайно заседание на организацията на 2. ноември 1925 година въ дома на Малезанова, на което заседание били и Коце Петровъ, Петъръ Тодоровъ и Славко Нанчевъ. Малезановъ и Тодоровъ уговаряли свидетеля и Петрова да влѣзатъ въ организацията, но Коце Петровъ билъ отказалъ и тогава тѣ му казали, че не могатъ да разчитатъ вече на него, защото виждатъ, че той е миналъ къмъ „федералиститѣ".

„Показанията" на „свидетеля" продължаватъ все въ сжщия духъ и почиватъ върху „дочуто" и „казано"...

Всички тия „показания" обвиняемитѣ отхвърляли...

в. **Време** отъ 20. III. 928.

*

Обвиняемиятъ **Славко Нанчевъ** отрича, че е членувалъ на ВМРО. Намѣрения у него парабелъ самъ го предалъ на полицията. Не знае нищо за нѣкакъвъ експлозивъ. Книгитѣ (българскитѣ — б. Ver.), които били намѣрени въ кжщата му, били оставени тамъ още преди окупацията (българската — б. Ver.). Отрича всички показания, що му приписва полицията, обяснява, че предъ следственитѣ власти е билъ принуденъ да говори друго, защото — „Нощемъ ме водиха на Газибаба (гробищата въ Скопие), дето ми посочиха изкопанъ гробъ и ми казаха, че ще ме заровятъ живъ, ако не подпиша показанията, които нито ми прочетоха". При тия думи, съобщава в. „Правда", подсждимиятъ заплаква.

На въпроса отъ защитника му Глигориевичъ:

— Боледувалъ ли си презъ време на следствието?

Нанчевъ отговаря: — Бѣхъ битъ и едва следъ 16 дена можахъ да отида въ болницата, но следъ нѣколко дена ме върнаха отъ болницата.

Обвиняемиятъ **Пане Шошолчевъ,** който по-рано е билъ държанъ въ затворъ година и половина, а после „оправданъ", сжщо е отрекълъ показанията си предъ полицейскитѣ власти, които сж искали отъ него признания насила и сж му приписали показания за нѣкакъвъ таенъ договоръ — чутъ ужъ отъ него — между Пере Тодоровъ и Славко Димовъ за работа на ВМРО въ Скопие.

— Една вечерь, казва Шошолчевъ, ме взеха отъ затвора и ме заведоха на Газибаба (гробищата). Тукъ единъ старши и нѣколцина стражари ме удряха съ прикладитѣ на пушкитѣ си по корема и подъ такива болки трѣбваше да подпиша полицейското дознание. При подписването нѣмаше никакви граждани.

После обвиняемиятъ добавя:

— Следъ всички мжчения въ полицията не съмъ преглеж-

www.dlib.mk

данъ отъ лѣкарь, нито пратенъ въ болница, а и сега усѣщамъ болки въ слабинитѣ.

Третиятъ обвиняемъ **Тома Петровъ,** синъ на Антонъ Петровъ, стопанинъ на хотелъ „Балканъ“, е студентъ по правото въ бѣлградския университетъ. Тома Петровъ заявява, че не е битъ, но че е мжченъ душевно. Отказва, че е билъ членъ на ВМРО или пъкъ на ММТРО... Оплаква се отъ полицията, която го държала дълго време въ затвора и го замѣсвала ту въ една, ту въ друга афера. Обвинява великия жупанъ Вилдовичъ, понеже го каралъ да говори нѣкои работи, за да можело да се подържа обвинение противъ други лица. Вилдовичъ го увещавалъ и после заплашвалъ, че ще арестува баща му и майка му, ако не говори онова, що му се казва. Въ края на краищата това завършило съ подписването на единъ протоколъ, който жупанътъ Вилдовичъ самъ написалъ и който билъ подписанъ въ отсжтствието на поемни лица.

М. № 438 27. III. 1927.

Веднъжъ при полицейски разпитъ Тома Петровъ трѣбвало да има очна ставка съ двама отъ обвиняемитѣ, които ужъ били дали показания противъ Шалева.

— Но когато тѣзи двама се явиха на очната ставка, тѣ паднаха въ несвѣсть отъ ударитѣ, които преди това ги бѣха съсипали, и така очната ставка не можа да стане“. — Разпитванъ билъ нощемъ, повиканъ билъ при предишния великъ жупанъ Вилдовичъ, който му заявявалъ, че той, Петровъ, не е замѣсенъ, но трѣбвало да послужи като орждие за отстраняване на една политическа личность.

Тома Петровъ отказалъ да извърши това и по-късно узналъ, че въпросътъ е за кмета на скопската община Димитъръ Шалевъ.

Отказътъ на Петрова да даде измислени показания противъ кмета Шалевъ е ималъ за последица това, че нищо отъ онова, което е говорилъ предъ полицейскитѣ власти, не било взето подъ внимание. Показанията предъ полицейскитѣ власти сж му изнудени — не съ бой, но чрезъ душевно мжчение.

— Затвориха ме въ келия и ме държаха цѣли петь месеца, презъ които предишниятъ жупанъ Вилдовичъ ме заплашваше, че ще арестува цѣлото му семейство и че ще го унищожи, като казваше: — **„Двама безъ душа, трети безъ глава!“**

Характеренъ е следниятъ диалогъ отъ разпита на **Д. Шалевъ:**

— Защо си затворенъ? пита председателтъ на сжда.

— Виждате защо — отговаря Шалевъ.

— Биха ли те?

— Не сж ме били.

— А защо? интересува се председателтъ на сжда.

— Защото е силенъ — отговаря адвокатътъ Тасичъ.

— Пъкъ и да ме караха да излизамъ — отговаря Шалевъ —

www.dlib.mk

не бихъ излѣзълъ нощно време. Това е положително, г. председателю. — Казва, че не познава Мутафчиева, а Малезанова е виждалъ само веднажъ въ общината... Не познава сжщо и обвиняемия Тодоровъ. Не му е известно, че въ Скопие сжществува ВМРО... Цѣлото обвинение смѣта като единъ политически актъ срещу него за това, че е виденъ гражданинъ на Скопие и кметъ въ общината. „Бѣхъ въ България, заявилъ той, за да доведа баща си, който, за да ме изучи, изхарчи цѣлото си състояние. Цѣлото ми нещастие е, че принадлежа на стара екзархийска фамилия и че съмъ свършилъ турска гимназия, български университетъ. Моята съвѣсть е спокойна и чиста".

Втори день. — Заседанието почнало съ разпита на **Борисъ Петровъ,** братовчедъ на Тома Петровъ. Обвинението срещу Борисъ Петровъ е, че е билъ членъ на ВМРО въ Скопие и че е работилъ за ширенето на българската национална свѣсть въ тѣзи краища. Борисъ Петровъ заявява, че Славко Мутавчиевъ не го познавалъ отблизу. Малезанова не познава. А съ всички останали обвиняеми не еималъ никакви връзки. Не знае нищо за организация нито е билъ неинъ членъ, дори не е членъ на никакви други дружества. Не принадлежи къмъ нито една политическа партия, защото баща му на умиране го заклелъ да не се занимава съ партизанство. Заявява, че е битъ отъ следственитѣ власти и признанията му сж изнудени.

Ангелъ Георчевъ, братъ на обвиняемия Георги Георчевъ, кафеджия отъ Велесъ, обвиненъ въ това, че укривалъ Фантома и че близу до Велесъ го е фотографиралъ и съ това му е спомоглъ да избѣга въ България, заявява, че не знае нищо за организация на ВМРО. Фантома познава, но не го е фотографиралъ и не знае да си служи съ фотографически апаратъ. Казва, че не сж го били, но сж го мжчили. Извели сж го босъ и гологлавъ и така три часа го държали на дъжда. Моли да се запише въ протокола, че не е познавалъ Фантома преди три години.

Йорданъ Миневъ, сжщо обвиненъ като членъ на ВМРО и че прикривалъ Фантома, отрича членство въ ВМРО. Фантома познава, защото сж отъ единъ градъ, но не го е крилъ. Когато обискирали у дома му, Фантома не сж го намѣрили.

Съ това свършилъ разпитътъ на обвиняемитѣ и се минало къмъ четене протоколитѣ за очнитѣ ставки предъ полицейскитѣ власти. **Правятъ се нови очни ставки.** Всички обвиняеми отричатъ истинностьта на всички очни ставки и всички показания предъ полицията. Понеже свидетелътъ Славко Мутавчиевъ отсжтствува, четатъ се показанията му предъ следственитѣ власти.

Защитницитѣ на обвиняемитѣ, адвокатитѣ Томичъ, Джукичъ и Крушковичъ, всѣки по отдѣлно искатъ да се разпитатъ още нѣколко лица, за да се установятъ нѣкои обстоятелства въ полза на обвиняемитѣ. Сждътъ се съгласява на това и вика **Атанасъ Стояновъ,** 78 годишенъ старецъ, **баща** на свидетеля

www.dlib.mk

Славко Мутавчиевъ, върху показанията на когото сръбската полиция гради обвинението.

Старецътъ заявява, че отъ четири години се отказалъ отъ сина си, който е неизвестно кжде и защото е гаменъ. **Чичеричъ,** скопски търговецъ, заявява, че обвиняемия Борисъ Петровъ му е казвалъ за клетвата на баща му да не бжде партизанинъ. **Богданъ Ангеловъ** свидетелствува въ полза на Борисъ Петровъ...

Следъ обѣдъ обвиняемитѣ даватъ нѣкои допълнителни показания. **Славко Нанчевъ** заявява, че единия револверъ го е купилъ, а другиятъ му е останалъ отъ баща му. За експлозивитѣ нищо не знае, защото и до днесъ не ги е видѣлъ.

Фантомътъ казва, че съ Комитета и Т. Александровъ никога не си е писалъ. — „Господа, Комитетътъ не праща писма по пощата, а съ специални куриери".

Малезановъ казва, че въ полицията сж го накарали съ бой да напише показания. По искането на прокурора Божа Петровичъ, сждътъ извиква едно поемно лице, което заявява, че протоколитѣ не били подписани съ насилия.

— Не си грѣши душата, знаешъ, че ти се оплаквахъ — заявява единъ отъ обвиняемитѣ. — Следъ тѣзи сведения и нѣкои въпроси около разпита на свидетелитѣ, взима думата **прокурорътъ,** който заявява, че подържа обвинението си.

Дава се думата на адвокатътъ **Джукичъ,** защитникъ на Славка Нанчевъ. Между друго, той казва, че този процесъ спада къмъ редицата досегашни политически процеси въ Македония съ известната и прочута фраза:

„Работилъ е за отцепването на Македония и за присъединението ѝ къмъ България"...

*

Вчерашниятъ брой на в. „Политика" дава интересни пасажи изъ **речитѣ на защитницитѣ** по най-новия скопски процесъ.

„Единъ отъ обвиняемитѣ, започва речьта си защитникътъ на Славка Нанчевъ, адвокатътъ **Воя Джукичъ,** заяви въ своята защита, че бившиятъ жупанъ на скопската область г. Вилдовичъ рекълъ: „Двама безъ душа, единъ безъ глава". Господа сждии, ако въ Южна Сърбия би имало петима като г. Вилдовича, тогава би имало петима безъ душа и нашата държава — безъ Македония".

— Вие защищавате Вашия клиентъ, забелязва председателътъ, и не обиждайте други.

На това Джукичъ отговаря, че такива политически процеси се създаватъ изъ цѣла „Южна Сърбия" и за това, толкозъ понеобходимо е да се освѣтли това, което стои задъ тѣхъ.

Следъ това защитникътъ говори за прекомѣрното използване на фразата „Работилъ за отцепването на Македония" и като доказателство, че по тоя начинъ се уврежда на сръбската кауза, изважда и чете една уводна статия на в. „Македония" отъ де-

www.dlib.mk

кемврий миналата година, въ която се казва, че за успѣха на македонската кауза е допринесла не малко и самата сръбска власть. Джукичъ апелира да се спре съ тия сждебни афери, които създавали впечатление, че македонскиятъ народъ е недоволенъ отъ управлението.

В. **Време** отъ днесъ (29. III. 28 г.)съобщава, че сутрешното заседание започнало съ речьта на **защитника Благой Петровичъ,** който между другото говорилъ за борбитѣ, които македонскиятъ народъ е водилъ презъ време на турското робство за своята свобода. Следъ това, защищавайки своя довѣреникъ Шошолчевъ, защитникътъ е казалъ, че свидетелтъ, който го обвинява, е сжденъ за фалшификация.

Защитникътъ на х. Панзовъ и Д. Шалевъ, **Антоније Грубишичъ** е казалъ, че, ако неговиятъ клиентъ може да носи името Фантома, то свидетелствующиятъ противъ него Мутавчиевъ е само единъ фантазьоръ. Следъ това, правейки анализъ на управлението въ страната, заявилъ, „че все повече се затвърдява убеждението у всички, какво нашата държава се крепи на терора".

Следъ това **Джордже Ристичъ,** защитникъ на Тома Петровъ, изтъкналъ, че обвиняемитѣ сж били измжчвани въ затвора.

Защитникътъ **Михайловичъ-Шиля** посочилъ, че обвиняемитѣ не бива да бждатъ сждени по ЗЗД.

Защитникътъ **Драгутинъ Тасичъ** заявилъ, че не е въ интереса нито на народа, нито на държавата да се създаватъ такива афери, като тази, създадена презъ време на една изборна кампания и при единъ общински заемъ, противъ който помощникъ кметътъ Шалевъ се е противопоставилъ. Той протестиралъ, че неговиятъ довѣреникъ Шалевъ се сжди по ЗЗД. — не може да бжде сжденъ по ЗЗД., казалъ защитникътъ. Следъ обясненията на Шалева въ общинския съветъ, подчертавайки, той казалъ: — Всички обвиняеми сж невинни и обвинението е нагласено".

Защитникътъ **Бора Янковичъ** сжщо заявилъ, че обвиняемитѣ сж невинни, а сж виновни ония, които сж ги обвинили. Намира, че е неприложимъ ЗЗД. Защитникътъ на Шалева и на Филипа Алексиевъ, **Коста Томичъ,** казалъ, между другото, следното:

„Господа, това, което е казалъ великиятъ жупанъ Вилдовичъ: „Двама безъ душа, единъ безъ глава", е вѣрно и виждаме, че всичко това важи и тукъ.

Въ следобѣдното заседание пръвъ е говорилъ адвокатътъ **Йорданъ Грубичъ.**

Следъ речитѣ на защитата била е дадена **последна дума** на обвиняемитѣ, които сж заявили, че сж съгласни съ своитѣ защитници — не се признаватъ за виновни и отричатъ да сж били членове на организацията.

Вестникъ **Време** пише, че последната дума на Шалева будѣла голѣмъ интересъ срѣдъ гражданитѣ, които отъ нѣколко дни напредъ още живо я коментирали.

„Като се знаеше, че Шалевъ ще нападне остро Вилдовича

www.dlib.mk

и председателя на скопската община — пише вестникътъ — множество граждани бѣха се струпали предъ сжда, обаче, успѣха да влѣзнатъ само около една четвърть.

Казвайки **последната си дума, Шалевъ** заявилъ, че Вилдовичъ е водилъ единъ личенъ режимъ и че този режимъ е довелъ него (Шалева) на подсждимата скамейка.

Шалевъ енергично се е противопоставилъ на заема, който искала да сключи скопската община и който билъ вреденъ за последната. Следствие на това е почнало преследването противъ него отъ скопскитѣ кайафовци:

— Но вмѣсто Пилатъ, казалъ Шалевъ, сжди ме единъ редовенъ сждъ.

Следъ това е говорилъ за своята дейность въ общината, която му създала въ лицето на жупана Вилдовичъ единъ противникъ. Вилдовичъ винаги заявявалъ на скопяни: — Азъ съмъ вашъ законъ.

„Господа, казалъ по-нататъкъ Шалевъ, за да бжда още поясенъ, защо не съмъ въвѣлъ съ политиката и личността на Вилдовича, казвамъ, че моятъ роденъ моралъ не можеше да ми позволи, щото моята жена безъ своя мжжъ да пжтува въ затворенъ автомобилъ съ Вилдовича до Качаникъ“.

Въ **мотивировката на присждата** се казвало, какво сждътъ намѣрилъ, че нѣмало нужда процесътъ да бжде отлаганъ затова, че не се е явилъ свидетелътъ Мутавчиевъ, тъй като последниятъ не билъ намѣренъ и защото баща му предъ сжда е заявилъ, че не знае, кжде е.

Бащата на този Мутавчиевъ предъ сжда е съобщилъ, че още преди четири години се отрекълъ отъ него, а сждътъ се убедилъ, че, ако този Мутавчиевъ се явѣлъ предъ сжда, не би промѣнилъ съ своитѣ показания присждата. Сждътъ сжщо така се убедилъ, че нѣмало защо да отлага процеса, защото експлозивътъ, намѣренъ у единъ отъ обвиняемитѣ, не билъ опредѣленъ за целитѣ на ВМРО. Сждътъ намѣрилъ, какво въ Скопие не сжществувала организация на ВМРО, нито пъкъ че се установило отъ следствието, нито пъкъ отъ сждебното дирене или отъ признанията на обвиняемитѣ, тъй като последнитѣ не сж могли да убедятъ сжда, че обвиненитѣ сж виновни, като членове на сжществуващата организация.

Сждътъ намира за невиновенъ студента **Тома Петровъ.**

Сждътъ не е могълъ да повѣрва на обвиненията на следствената власть, че е билъ членъ на ВМРО. и че работѣлъ за разширението на българската национална свѣсть въ Македония и за отцепването на Македония отъ Сърбия и присъединението ѝ къмъ България, защото той въ това време, за което го обвиняватъ следственитѣ власти, е билъ само на 18 години, и като такъвъ ВМРО не е могла да му повѣри такава задача и сериозна мисия. Сждътъ отрича показанията на Мутавчиева, като такива безъ всѣкакво значение.

Сждътъ намиралъ за виновенъ **Миланъ хаджи Панзовъ (Фан-**

www.dlib.mk

тома), че билъ членъ на ВМРО и че билъ работилъ „за отцепването на Македония и присъединението ѝ къмъ България".

Следственията материалъ доказалъ, че Фантомътъ съ години се прикривалъ, за да може да служи на ВМРО въ тѣзи краища, и че Г. Гьорчевъ го е прикривалъ и съ това станалъ съучастникъ на неговата служба въ ВМРО.

Отъ това свидетелство се виждало, че той не билъ нито бигъ, нито изтезаванъ. Това било доказано и отъ лѣкарско свидетелство.

И понеже при обиска по домоветѣ на тѣзи двама обвиняеми нищо не било намѣрено, нито пъкъ се доказвало, че сж работили противъ държавата, сждътъ намиралъ, че не може да се наложи смъртно наказание, а само затворъ.

Сждътъ намира, че **Славко Нанчевъ, Лазаръ Малезановъ, Миновъ, Сута Звезданова** не сж прикривали обвиняемия Миланъ хаджи Панзовъ, защото това не било съ нищо доказано. Своитѣ показания предъ полицейскитѣ власти сж ги отрекли предъ сжда. И тѣхното отричане е „въ хармония съ обстоятелствата". За **баба Сута** сждътъ се убедилъ, че тя не знаела, какво Фантомътъ служи на ВМРО.

Що се отнася до **Тома Петровъ,** студентъ, който написалъ удостовѣрението за Миланъ Блажевъ и го скрепилъ съ печата на скопската община, сждътъ намира, че Тома Петровъ и останалитѣ обвиняеми сж били убедени, че вадятъ паспортъ за Блажева, а не за Фантома.

Сждътъ намиралъ още, че **Димитъръ Шалевъ** не е участвувалъ въ издаването на удостовѣрението, нито е снабдявалъ нѣкого съ печатъ. На показанията на Мутавчиева сждътъ не вѣрвалъ. Сждътъ се убедилъ, че В. Гьорчевъ не е фотографиралъ Фантома и не знаелъ да си служи съ фотографически апаратъ.

Сждътъ намира, че Фантомътъ, Нанчевъ и Малезановъ не сж били въ връзка съ Тодоръ Александровъ и Георги Баждаровъ. На Фантома било изпратено писмо отъ Т. Александровъ, обаче съ това не се доказва, че Фантомътъ е отговорилъ на Т. Александровъ.

Следъ тази мотивировка, сждътъ е прочелъ и диспозитива на присждата, съ която **Миланъ х. Панзовъ** — Фантомътъ се осжжда на 10 години строгъ тъмниченъ затворъ, а **Георги Гьорчевъ** на 5 години. **Славко Нанчевъ** билъ осжденъ да заплати 500 динара глоба за носене на оржжие. **Всички останали обвиняеми** сждътъ призналъ за невиновни и ги освобождава.

М. № № 433, 439, 440, 442 отъ 21, 28, 29, 31. III. 1928.

№ 288. — На 14. V. 1928 г., въ Скопие е започналъ процесътъ по извършения на 19 срещу 20 ноември м. г. атентатъ по желѣзопжтната линия Скопие-Куманово при гара Александрово.

Като обвиняеми по това дѣло сж привлѣчени: **Ангелко Бла-**

www.dlib.mk

жевъ, **Петъръ Маневъ, Драго Димевъ, Митъръ Марковъ, Петъръ Марковъ, Лазаръ Гойковъ, Тодоръ Цвѣтановъ, Митъръ Арсовъ, Коце Блажевъ, Коле Соколовъ, Дончо Стояновъ, Кральо Марковъ, Асанъ Алиловъ, Кузманъ Николовъ, Иванъ Тасевъ, Пандилъ Йосевъ, Паладъ Кръстевъ, Стойко Здравковъ, Траянъ Божиновъ, Митъръ Блажевъ, Исмаилъ Демировъ, Коле Давидовъ** и **Лазаръ Митевъ,** всички отъ с. Александрово и близкитѣ около него села Айватово и Таневци.

Между обвиняемитѣ имало и такива, които се обвинявали, не въ прикриване на атентатори, а като съучастници, защото тая нощь били на стража и не обърнали достатъчно внимание да запазятъ линията. . .

Следъ прочитането на обвинителния актъ, започналъ е разпитътъ на обвиняемитѣ. Най-напредъ е билъ разпитанъ **главниятъ обвиняемъ Ангелко Блажевъ.** Той отрича показанията си, дадени предъ следственитѣ власти и заявява, че предъ тѣхъ не той е говорилъ, а „кьотекътъ". Останалитѣ обвиняеми сѫщо сѫ отрекли показанията си предъ следственитѣ власти и сѫ заявили, че тѣ сѫ изтръгнати съ страшни побоища и мѫчения.

Време отъ 16. V. 1928.

*

Свидетелитѣ, за изненада на сѫда, сѫ говорили въ полза на обвиняемитѣ. Установили сѫ алиби-то на повечето отъ обвиняемитѣ и се изказали благоприятно за тѣхното поведение. Единъ отъ свидетелитѣ, запасниятъ поручикъ Младенъ Тасичъ, на въпроса — дали е видѣлъ кървавото тѣло на Траяна Божиновъ, отговаря:

— Десеть дни следъ атентата дойде при мене Симо, бащата на Траяна, цѣлъ разплаканъ и ми каза да ида въ дома му, за да видя кървавото тѣло на Траяна, когото Траяновата майка е взела да окѫпе, но, защото имахъ работа, не можахъ да ида въ дома му.

Следъ това сѫдътъ преминава къмъ разпита на обвиненитѣ въ укриване на комититѣ.

Обвиняемиятъ Кузманъ Николовъ заявява, че не знае нищо за атентата и не е виждалъ никакви комити. Не е видѣлъ обвиняемитѣ Коце и Траянъ преди или следъ атентата и не сѫ му предавали комити да ги изпровожда.

Обвиняемиятъ Илия Калайджиевъ отрича всички приписани му отъ полицията деяния.

— Всичко това е лъжа, господине!

— Иди, подпиши, че не си приемалъ комити, но внимавай, ако следъ петь години се докаже, че си виновенъ, подпиши да те обесятъ, му казва председателтъ.

— Добре, господине, ще подпиша, съгласенъ съмъ!

— И менъ нека обесятъ, заявява обвиняемиятъ Кузманъ, защото и азъ не съмъ виновенъ!

www.dlib.mk

Между обвиняемитѣ има и единъ съвсемъ побѣлѣлъ старецъ **Коце Блажевъ.** Той заявява:

—Господине, азъ съмъ честенъ и старъ. Комити не сж идвали въ нашето село, а признанията ни сж изнудени съ бой. Заклехъ се и говоря истината. Кой знае, кой е хвърлилъ бомбата на линията.

Следъ обѣдъ били разпитани **обвиняемитѣ** Крально Марковъ, Хасанъ Алиловъ, Паладъ Кръстевъ и Стоилъ Здравевъ, помощникъ кметъ въ Сушица, които отричатъ всички обвинения. Свидетелскитѣ показания сж въ тѣхна полза.

Последниятъ обвиняемъ, **Здравевъ,** е помолилъ председателя на сжда да му говори по-високо, „защото въ затвора, заявилъ Здравевъ, оглушахъ отъ побоя".

*

Въ четвъртъкъ, третиятъ день на процеса била дадена **думата на защитата.** Въ полицията обвиняемитѣ се взаимно обвинявали. Но въ сжда всички отричатъ обвиненията, заявявайки, че сж насилвани съ бой да клеветятъ съселянитѣ си. На въпроса, защо сж се взаимно клеветили, обвиняемитѣ отговарятъ:

— За да спасимъ душата си, г-нъ председателю!

28 свидетели, които не присжтствуватъ, но сж дали подъ клетва предъ следственитѣ сждилища показанията си, установяватъ сжщитѣ факти, които подържатъ и обвиняемитѣ въ своята защита предъ сжда.

Пръвъ отъ **защитницитѣ** говори адвокатътъ **Милисавъ Милентиевичъ.** Той подчертава, че сръбскитѣ следствени власти, бидейки неспособни да открияТъ истинскитѣ изпълнители на атентатитѣ, само за да отхвърлятъ отъ себе си отговорностьта за това, хващатъ първитѣ мѣстни хора, които имъ попаднатъ на ржка и ги затварятъ. Въ дадения случай полицията е затворила кого де стигнала и като дошло редъ на обвиняемия Илия Калайджиевъ отъ Скопие, прекжснала аресттѣ, за да не засегне и самото управление на града, което въ такъвъ случай би излѣзло отговорно.

Следъ това Милентиевичъ прави юридическа анализа на „признанията" на своитѣ клиенти и утвърждава, че всички признания сж нелогични и противоречиви, което доказва, че сама полицейската власть ги е съчинила. И това, което е логично въ тѣхъ, то пъкъ е изнудено съ страшни физически насилия.

Не всѣки, за когото полицията казва, че е виновенъ, е виновенъ. Управляващитѣ органи трѣбва да не забравятъ, че тая земя не е земя само на Жика Лазичъ.

Моли сжда да не свързва решението си съ тая каша, която се нарича полицейско разследване.

Обвиняемитѣ сж невинни, затова защитникътъ имъ моли сжда да ги освободи.

На следобедното заседание сж говорили защитницитѣ: Димитъръ Шалевъ, Драгутинъ Тасичъ и Жарко Каликъ.

www.dlib.mk

Димитъръ Шалевъ подлага на критика следствения материалъ и твърди, че предписанията на сждопроизводството сж за следствената власть не законъ, а илюзия. Цитира показанията на своитѣ клиенти, дадени предъ полицейската власть, и изтъква, че не може да се подържа предпоставката на полицията, че тия селяни сж участвували въ атентата. Ако селянитѣ бѣха поставили адската машина, тѣ нали биха знаяли, кога минаватъ бързитѣ и кога другитѣ пжтнишки влакове и защо въ такъвъ случай не сж дигнали въ въздуха нѣкой мостъ или влакъ, въ който е имало пжтници? Цѣлата афера е построена на лъжливи основи. Затворени сж само селяни, а на подсждимата скамейка не се вижда жандармътъ Андрия, който не е изпълнилъ съвѣстно своя дългъ, а отишелъ да спи!

Защитникътъ **Жарко Каликъ** намира, че „показанията“ на обвиняемитѣ сж глупаво измислени. Комититѣ, които сж извършили атентата, вмѣсто да избѣгатъ въ гората, отиватъ въ Скопие, което е оградено отъ жандармерия, за да се скриятъ у Калайджиева, чийто дукянъ е досамъ градския участъкъ, отиватъ на мечката въ устата — това не е ли глупава измислица на полицията?

Обвиняемитѣ сж невинни и затова моли сжда да ги освободи.

Последенъ е говорилъ адвокатътъ **Григоръ Анастасовъ.** „Вмѣсто тия селяни, казалъ той, би трѣбвало тукъ, на подсждимата скамейка, да седятъ хилядитѣ ония, които отговарятъ за обществената сигурность. Ние въ тая земя не знаемъ, кого да сждимъ — ония ли, които грѣшатъ спрямо обществената сигурность, или ония, които я пазятъ. Затворени сж селяни, които сж пазили линията, въпрѣки че тѣ не сж длъжни да я пазятъ. Господа, отъ Нишъ и надолу до гръцката граница желѣзопжтната линия я пазятъ 30—40.000, селяни, а имаше случай, селянитѣ да вървятъ 12 часа пеша отъ дома до мѣстото, дето е трѣбвало да стоятъ на постъ. Така изморени селяни сж заспивали на желѣзопжтнитѣ линии и влаковетѣ сж ги прегазвали, а мнозина сж измръзвали презъ студоветѣ. Та нима е чудно, че и тия тукъ обвиняеми, уморени отъ дневната работа, презъ нощьта сж заспали на стража? Дали тѣ сж виновни за това и дали е мжчно за атентатора при такива условия да изпълни своето намѣрение?“

Защитникътъ критикува и начина, по който се вършатъ сръбскитѣ следствия въ Македония: първо хората се арестуватъ, а после се разследва, дали сж виновни или не, вмѣсто първо да се види виновни ли сж, а после да се арестуватъ.

Моли накрай сжда да освободи обвиняемитѣ, защото сж невинни.

*

Вчера, четвъртия день на процеса, продължили речитѣ на защитата.

Защитникътъ **Йованъ Грубичъ** анализиралъ всички досегашни процеси въ Скопие и изобщо въ Македония и изтъкналъ

www.dlib.mk

системата на физическо изнудване на признания, съ която си служи полицията.

Защитникътъ **Коста Томичъ** смѣта, че въ тоя процесъ нѣма защо да се прилага закона за защита на държавата, а общиятъ наказателенъ законъ. Анализира „признанията“ и намира, че сж нелогични и изнудени.

Като него и адвокатътъ **Бора Янковичъ** разглежда полицейската теза за пребиваването на комититѣ и за връзкитѣ имъ съ обвиняемитѣ и я намира неприемлива, особено що се отнася до укриването на войводата Величко въ работилницата на Калайджиевъ.

Защитникътъ **Благоје Поповичъ** изтъква сжщо, че „признанията“ сж изнудени.

Последенъ говори защитникътъ **Веля Гиничъ.** И той възприема защитата на колегитѣ си, а полицейското твърдение, че Величко се е криелъ у Калайджиева нарича „обикновена кинематографическа фантастична картина“, съ която полицията, неспособна да проникне въ това тъй деликатно следствие, е искала да скрие своята неспособность. Осжжда недопустимитѣ методи, съ които си е послужилъ следователътъ и съ това самъ е обезсилилъ постигнатитѣ признания. Но и въ самитѣ признания не сжществува обвинението, по което се сждятъ. Всичко е само афера, надута отъ некадърната полиция.

Председателътъ на сжда дава **последна дума** на обвиняемитѣ.

— Правъ съмъ като свѣщь, — отговаря обвиняемиятъ Ангелъ Блажевъ.

— Да, но има и криви свѣщи, — забелязва председателътъ.

— Има, господинъ председателю, но когато се нагрѣятъ, както се нагрѣха нашитѣ гърбове подъ кьотека.

— Господинъ сждия, — казва Маневъ, — чиста ми е съвѣстьта и повтарямъ, че, ако и следъ 10 години се намѣри, че съмъ виновенъ, съгласенъ съмъ, не само да ме убиете, но въ огънь да ме печете...

*

Въ **присждата,** произнесена на 21. V. 1928 г., стоело, че сждътъ се билъ убедилъ, какво атентатътъ при гара Александрово е дѣло на членове на ВМРО, но че въ Александрово и въ другитѣ околни села нѣмало организации на ВМРО, както твърдятъ полицията и прокуроръть, и затова обвинението, че всички подсждими сж помагали за извършване на атентата и че сж били членове на ВМРО, падало. — При това положение **9** души били осждени общо на 54 години строгъ тъмниченъ затворъ, а останалитѣ 14 били признати за невиновни, следъ като мнозина отъ тѣхъ сж били премазани отъ бой и изтезания въ затвора.

М. № № 479, 481, 482 и 485 отъ 16, 18, 19 и 23. V. 1928.

www.dlib.mk

№ 289. — На 24 т. м., понедѣлникъ, въ **Щипъ** е почналъ да се гледа новъ противомакедонски процесъ. Тоя пѫть жертви на сръбското „правосѫдие“ сѫ следнитѣ селяни отъ Царевоселско: **Иванъ Траяновъ, Сотиръ Георгиевъ, Манолъ Яневъ и Иванъ Георгиевъ** отъ Панчерево, **Мустафа хаджи Мехмедовъ** отъ Църниса(?), **Иванъ Петровъ** отъ Панчерево, **Мито Борисовъ** отъ Истевникъ, **Богатинъ Георгиевъ** отъ Ражловци, **Благо Ивановъ, Александъръ Николовъ, Костадинъ п. Атанасовъ, Георги Мичевъ** и **Ангелъ Георгиевъ** отъ Панчерево.

Полицията ги обвинявала, че тѣ презъ 1927 година сѫ се събирали въ дома на Костадинъ п. Атанасовъ въ с. Панчерево, организирали се и станали членове на Македонската революционна организация и били въ връзка съ „българскитѣ комити“. Подведени сѫ подъ отговорность по чл. 1. точки 2 и 5 отъ закона за защита на държавата. Дѣлото се е гледало отъ първостепенния сръбски сѫдъ. Защитници на обвиняемитѣ сѫ: **Йованъ Миличъ, Сава Петровичъ** и **Йорданъ Стояновичъ.**

Първиятъ день е миналъ въ разпитъ на обвиняемитѣ. Преди това били прочетени обвинителниятъ актъ и сведения на погранични и жандармерийски постове.

Пръвъ отъ **обвиняемитѣ** е билъ извиканъ **Иванъ Траяновъ,** който на въпроса — знае ли нѣщо за нѣкаква организация, отговаря:

— Не.

Председательтъ чете „дознанието“, снето отъ полицията, но Траяновъ не го признава за свое и казва, че никога не е билъ въ услуга на комититѣ.

— А знаешъ ли нѣкой отъ тукъ обвиняемитѣ да е билъ въ услуга на комитета?

— Не знамъ.

— Прочетоха ли ти тоя протоколъ въ полицията?

— Не, господине.

— Бѣше ли въ дома на Атанасовъ на Кръстовденъ?

— Бѣхъ и то като приятель и съседъ, но нищо не знамъ за образуването на нѣкаква организация.

Сотиръ Георгиевъ, Манолъ Яневъ и **Иванъ Георгиевъ** сѫщо тъй решително отхвърлятъ приписанитѣ имъ обвинения и „признания“.

Председательтъ чете единъ полицейски протоколъ, въ който на Иванъ Георгиевъ се приписва, че получилъ два пѫти писма отъ България съ заповѣдь да ги преда̀де на Траянова. Георгиевъ заявява, че за такава работа не е и ставало дума въ полицията. Иска отъ сѫда да се повикатъ на очна ставка поемнитѣ лица.

И **останалитѣ обвиняеми** отхвърлятъ всички обвинения.

Следъ обѣдъ били разпитани последнитѣ двама обвиняеми и свидетелитѣ Павле Поповъ, помощникъ кметъ на Трабатолища и Борисавъ Стевановичъ, които казали, че не вѣрватъ, че въ селото може да има каквато и да е организация, защото тамъ има много колонисти.

www.dlib.mk

*

Втория день, 25 т. м., на процеса е миналъ въ **разпитъ на поемнитѣ лица и на свидетелитѣ.**

Зафиръ Димитровъ, бръснарь — отъ Царево-село, и **Митко Ангеловъ,** търговецъ, пакъ тамъ, заявяватъ, че сж присжтствували на разпита на обвиняемитѣ въ полицията. И двамата, споредъ сръбскитѣ вестници, свидетелствуватъ въ полза на обвиняемитѣ.

Но сръбскитѣ вестници не казватъ нищо повече за тѣхнитѣ показания.

Сотиръ Христовъ, търговецъ, отъ Царево-село, по-рано осжденъ на 8 години по закона за защита на държавата и после амнистиранъ, и **Василъ Петровъ,** обущарь, отъ Царево-село, заявяватъ, че не познаватъ никого отъ обвиняемитѣ и че не сж присжтствували при следствения имъ разпитъ.

Иванъ Димитровъ потвърждава, че наистина обвиняемитѣ сж признали въ полицията, че сж членове на Комитета, но защото сж били бити.

Тодоръ Ивановъ и **Миланъ Боровъ** — отъ Царево-село, потвърждаватъ, че обвиняемитѣ сж правили „признания", защото сж били бити.

Едно донесение отъ жандармерийския постъ въ Панчерево обвинява Борисова като „активенъ български комита". Друго донесение отъ жандармерийския постъ въ Трабатовище пъкъ съобщава, че у Сотира Георгиевъ била намѣрена българска пушка. Запитанъ, дали тая пушка е негова, той казалъ, че пушката му е подхвърлена и че не е участвувалъ съ комититѣ въ борба противъ сръбскитѣ жандарми, нито пъкъ е билъ раняванъ.

Най-изобличителни за сръбскитѣ аферисти сж, обаче, самитѣ свидетелски показания на **Михайло Радичъ,** родомъ отъ Босна, **Джурдже Катичъ,** — отъ Чачакъ, и **Радулъ Недѣлковичъ** — отъ Чачакъ, и тримата колонизирани въ Панчерево. Тѣ заявили, че сж присжтствували на въпросното „събрание" въ дома на обвиняемия Иванъ Георгиевъ и твърдятъ, че тамъ се е говорило само за заповѣди и нареждания на властьта...

*

Въ присждата се констатирало, че сждътъ, следъ като разгледалъ докладитѣ отъ жандармерийскитѣ постове и полицейскитѣ дознания, както и показанията на свидетелитѣ и на обвиняемитѣ въ сжда, намѣрилъ, че деяние по точки 2 и 5, членъ 1 отъ закона за защита на държавата, за което сж подведени да отговарятъ царевоселскитѣ селяни, не е извършено и затова ги освобождава отъ отговорность.

Все пакъ тая „милостива" сръбска присжда съдържала една много чудновата клауза: набеденитѣ и оправдани селяни се осжждали да платятъ разноскитѣ по процеса...

М. № № 589, 590, 591 отъ 26, 27, 28. IX. 1928.

www.dlib.mk

№ 290. — За сега ние съобщаваме само нѣколко случаи на сръбския полицейски садизъмъ и то само въ единъ затворъ. Това е случаятъ съ 20-тѣ селяни отъ близкитѣ до гара Александрово села: Аджаларе, Сушица, Станевци и Долна-Гъгница, заподозрени въ изпълнение или съучастие въ единъ атентатъ по линията Скопие — Куманово.

Такива случаи има много и въ всички затвори. Тѣ не сж изключения, тѣ сж система. Но не всичко може да стигне до свѣта. Най-често ужасната тайна умира съ последнитѣ викове на жертвитѣ. Умира срѣдъ дебелитѣ зидове на затворитѣ.

Повтаряме: ние само повдигаме крайчеца на завесата, която крие ужасътъ на сръбскитѣ затвори. Но и отъ това може да се види, какъ се подгатвятъ всички афери на „атентатори“ и „съучастници“, които вече години пълнятъ историята на сръбското владичество въ Македония.

Ето мжкитѣ, на които сж били подложени само деветь отъ тѣхъ — селянитѣ отъ Аджаларе.

1. **Троянъ Божиновъ,** 28-годишенъ. Въ жандармерийската застава битъ отъ 6 часа сутриньта до 8 часа вечерьта непрестанно, и то голъ. Върнатъ въ село и битъ въ една горичка вънъ отъ селото. Връщанъ въ околийското управление, изваждanъ въ 10 часа вечерьта вънъ отъ града съ пристава Миятовичъ и стражара Мустафа. Връзванъ е съ синджиръ за ржцетѣ, краката и гръдния кошъ за стълбитѣ, обесватъ му за тестикюлитѣ една стомна вода и го поливатъ съ хладна вода. Въ безсъзнание, не знае колко сж го държали така. Това се повтаря и други две вечери. Така обесенъ, биятъ го съ гърбачъ. Следъ това водятъ го 6 вечери на брѣга на Вардара, вързанъ въ синджири и съ вжжета, пускатъ го нѣколко пжти въ водата. Воденъ е всѣка вечерь по 2—3 пжти. Осемь дена е спалъ въ едно отдѣление на зимника, нареченъ „дърварникъ“, което има прозорци безъ стъкла. Четири нощи билъ затворенъ въ нуждника. Презъ цѣлото време билъ съ една риза. Осемь дена билъ съвсемъ гладенъ. Битъ е съ ритници въ корема. Запалватъ червена чушка и я пжхатъ въ носа му. Връзватъ го за черницата и обесватъ му стомна съ вода за тестикюлитѣ. Съ неговия поясъ връзватъ му шията и стѣгатъ двама, докато не падне въ несвѣсть. Пикалъ цѣлъ месецъ кръвь. Една кървава риза е въ ржцетѣ на неговия адвокатъ. На изпитание носили го двама цигани на тезгяхъ.

2. **Ангелко Блажевъ,** 28-годишенъ, отъ с. Аджаларе. Затворенъ пръвъ следъ атентата още сжщия день. Изваждanъ вечерьта два-три пжти вънъ отъ селото, битъ съ ритници и съ патронташъ, кждето стигнали и стѣгали сж му тестикюлитѣ. Въ зимника е битъ съ дръжка отъ брадва. Докаранъ въ околийското управление, кждето лежалъ 9 дена въ „дърварника“ голъ. Билъ 5 дена гладенъ. Съ обесена стомна за тестикюлитѣ е битъ съ гърбачъ и поливанъ съ вода. Палене чушка въ носа и ританъ съ ритници. Безъ брой плесници и блъскана главата въ зида. Четвъртата вечерь били го съ две торбички пълни съ пѣсъкъ.

www.dlib.mk

3. **Петъръ Маневъ,** 24-годишенъ, отъ сѫщото село. Въ жандармерийската станция битъ както и първия. Въ околийското управление изкарванъ нощно време на брѣга на Вардара, съблѣчанъ голъ, пусканъ съ вързани ржце въ водата 2—3 пѫти и, изтегленъ на брѣга, битъ съ гърбачъ. Първата вечерь изваждань е така 5 пѫти, втората 4, третата 2, четвъртата два пѫти. Идущитѣ 4 вечери е изкарванъ въ двора на управлението, съблѣчатъ му ризата и съ вързани ржце го просватъ на цимента до помпата и го поливатъ съ хладна вода срѣдъ зима. Изкарватъ го нѣколко пѫти всѣка вечерь така. На 12-та нощь довеждатъ въ стаята му Крально Марковъ, който е битъ толкова, че последниятъ е пикалъ кръвь. (Последниятъ следъ нѣколко дни умрѣлъ въ болницата). Тая вечерь Мустафа го изкарва въ кухнята и му стѣга тестикюлитѣ съ мокро вжже. 13-та и 14-та вечерь следъ 9 часа, изкарванъ въ двора и, като му връзватъ ржцетѣ и краката на черницата до нуждника, обесватъ му стомна съ вода и голъ го поливатъ съ хладна вода. Последната вечерь пада въ несвѣсть и следъ това се решава да подпише протокола (готово написано отъ властьта признание). Последнитѣ 8 дена е билъ гладенъ и презъ всичкитѣ 14 дена спалъ голъ. Носилъ тежки окови до предаването му на сждъ.

4. **Коце Блажевъ,** 66-годишенъ, баща на Ангелъ Блажевъ. Арестуванъ въ четвъртъка следъ атентата. На другия денъ битъ съ тояга въ околийското управление. Спалъ съвсемъ голъ въ избата безъ стъкла на прозорцитѣ 4 вечери. Нощно време е битъ въ канцеларията съ плѣсници и юмруци.

5. **Дончо Стояновъ,** 48-годишенъ, отъ сѫщото село. Битъ съ тояги и следъ това пуснатъ. Лежалъ боленъ 15 дена, затварятъ го отново. Презъ цѣлия пѫть битъ съ приклади до жандармерийската станция. Стигналъ въ околийското управление за около 5 часа и веднага почнали да го биятъ още въ коридора. Вечерьта пакъ е битъ и поставятъ му револверъ въ устата. Полудява и си въобразява, че сж му убили сина. Поставятъ му окови и връзватъ му ржцетѣ съ два синджира. Раздразненъ, хваща за гушата наредника, съборя го и въ яростьта скжсва единия синджиръ на ржката. Биятъ го много и го откарватъ въ болницата.

6. **Коле Соколовъ,** кметъ, 50-годишенъ. Затворенъ следъ атентата; пуснатъ небитъ. Следъ 15 дена затворенъ въ 12 часа, заедно съ Дончо Стояновъ, битъ по пѫтя съ приклада отъ селото до станцията. На другия день битъ въ коридора на околийското управление съ гърбачъ и дърво. Въ 9 часа въ канцеларията битъ съ плѣсници и юмруци. Единъ подполковникъ му изскубалъ единия мустакъ, а единъ капларъ го билъ отзадъ съ прикладъ.

7. **Тодоръ Цвѣтановъ,** 28-годишенъ, пазачъ на линията. Затворенъ веднага и битъ ужасно, както другитѣ.

8. **Митъръ Кръстевъ.** Битъ въ избата на станцията съ приклади.

9. **Митъръ Марковъ.** Битъ въ станцията, когато сж го качвали отъ избата до канцеларията, и то съ цевьта на пушката, муш-

www.dlib.mk

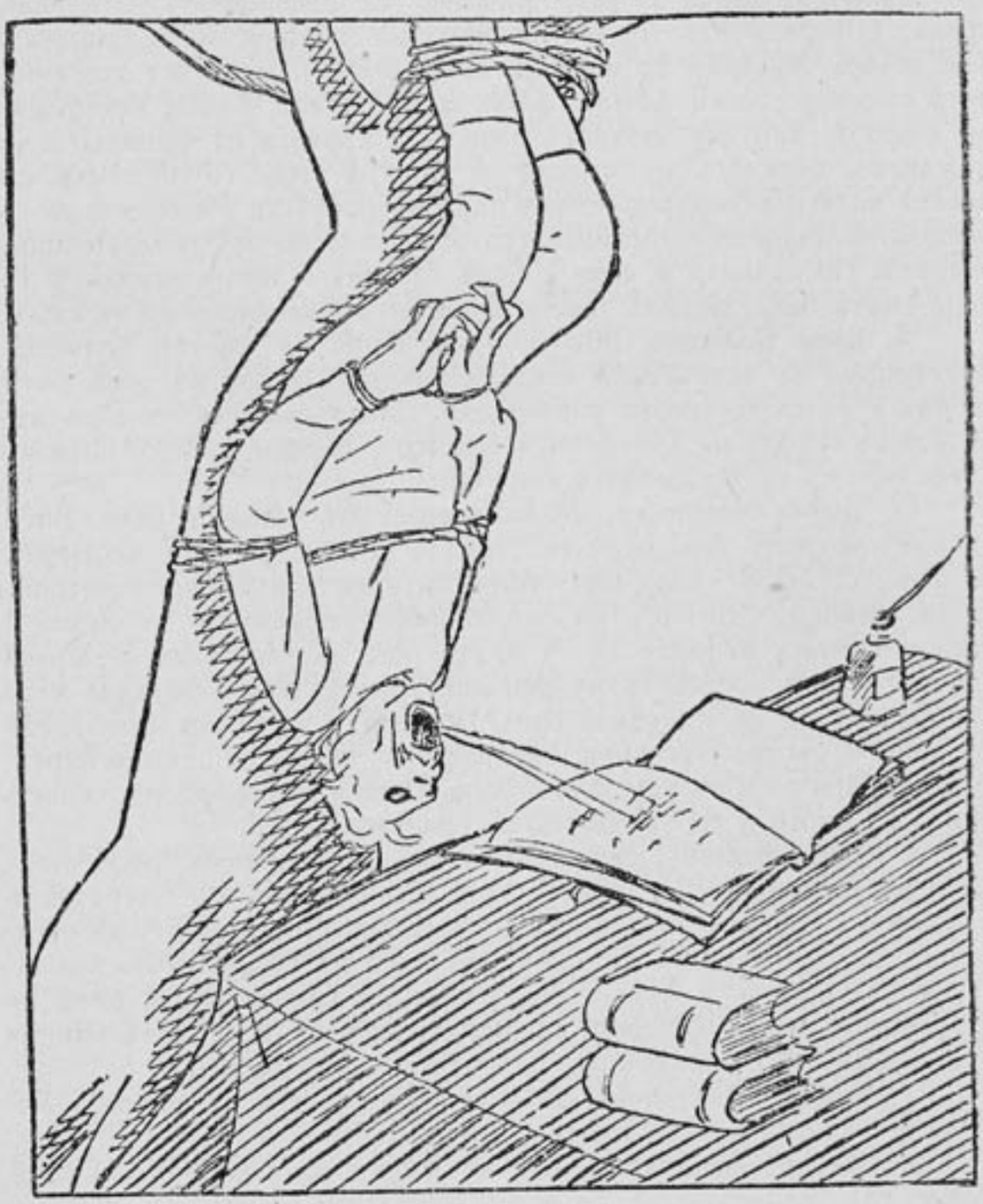
канъ по цѣлото тѣло, особено въ ребрата. Въ управлението битъ една нощь отъ стражаритѣ Ташко и Мустафа съ гърбачъ и тояги.

Мжкитѣ, на които сж подлагани останалитѣ 11 души, сж не по-малко страшни отъ горнитѣ...

Какъ се подгатвятъ процеситѣ въ Македония. (Страница отъ ужаситѣ въ сръбскитѣ затвори, посветена на свободното мнение въ свѣта). — **С. с.** № 70 отъ 7. V. 1928.

*

№ 291. — Сръбското правосждие въ Македония.

Отъ свидетелскитѣ показания става явно, че сждебното слѣдствие по последния процесъ въ Скопие се е водило по тоя начинъ.

Карикатура отъ Алекс. Божиновъ — **М.** № 482 отъ 12.V 1928.

www.dlib.mk

№ 292. — Тукъ пристигна англійскиятъ журналистъ Чарлзъ Грей. Неговото пжтуване е въ връзка съ проучване условията въ Македония. Въ Щипъ се заинтересува за атентатора Благой Кралевъ, който лежи въ тукашния затворъ. Заинтересува се, защо македонскитѣ студенти, затворени въ Скопие, не се извеждатъ предъ сжда, ако сж виновни... Много се зачуди, че затворницитѣ се държатъ оковани въ вериги презъ време на предварителния затворъ и запита дали има специални закони за политическитѣ престжпници и много се изненада, като узна, че съ тѣхъ се постжпва като съ обикновенитѣ злодейци. Чуди се, че тъй дълго трае следствената процедура.

Оправдано очудване и изненадване на единъ англійски журналистъ презъ време на пребиваването му въ Щипъ. — Писмо отъ Щипъ. — **Hrvatski list** — Загребъ — отъ 23. X. 927.

№ 293. — Скопие, 9. XII.

Подсжднмиятъ Кирилъ Караджовъ е заплашванъ въ антрето предъ сждебната зала въ присжтствието на гардербера.

Свидетелятъ Караджовъ, братъ на подсжднмия и кметъ на Щипъ, е заплашванъ въ самата заседателна зала. Всичко това бѣ съобщено на председателя на сжда въ началото на заседанието.

Телеграма отъ Скопие, отъ Р. Х. Маркъмъ. — **Зора** № 2532 отъ 11. XII. 1927.

№ 294. — Когато Гавриловъ казалъ предъ сждитѣ, че въ момента на даванитѣ отъ него сведения, при предварителния разпитъ, имало двама полицейски чиновници, цѣлата зала въ сжда не скрила очудването си. При поправката на председателя, Гавриловъ добавилъ: „Имаше двама **граждани,** които не познавамъ". Нецевъ изобличилъ провокатора за лъжливитѣ му показания, че билъ давалъ на Гюзелева вестникъ „Македония" при желѣзния мостъ въ Скопие, и че самиятъ Нецевъ билъ „организиранъ членъ".

При излизането на Гаврилова отъ залата студентитѣ го обругали и той не реагиралъ.

в. **Hrvat** — Загребъ — отъ 17. XII. 1927.

№ 295. — Обвинени бѣха Гюзелевъ и неговитѣ другари. Като обвинени, тѣ имаха право да си избератъ защитници. Разбира се, че за защитници не сж избрали сърби, а македонци — хора, които най-добре ги разбиратъ и къмъ които иматъ най-голѣмо довѣрие. Разбира се и това, че тия защитници, като синове на Македония, биха изнесли предъ сжда и такива нѣща, които ни най-малко не сж въ съгласие съ сръбското потисничество и които биха повдигнали малко булото на македонското тегло, наложено отъ сръбския режимъ въ тъй наречената

www.dlib.mk

Южна Сърбия, която не иска да признае като Македония — както доказа това и председателъ̀т на сѫда, който сѫди македонцитѣ. Трѣбваше на всѣка цена да се осуети явяването въ сѫда на защитници-македонци.

Какъ?

Просто обвиненитѣ сѫ били заставени да си оттеглятъ пълномощията, които сѫ дали на своитѣ защитници, и да повѣрятъ защитата си на сърби — радикали и демократи, значи на хора отъ сѫщия режимъ, който ги сѫди. По тоя начинъ той ще се запази и въ сѫда, и обвиняемитѣ нѣма да бѫдатъ македонци, а сърби.

Ако това е било удобно за режима, не е било удобно за нѣкои обвиняеми и тѣхнитѣ родители, затова набързо сѫ помолили народния представитель д-ръ Анте Павеличъ да поеме защитата имъ. Въ Бѣлградъ не можеха да повѣрватъ, че нѣкой отъ Загребъ би можалъ да отиде въ Македония — а най-малко единъ „сепаратистъ“. Стана, обаче, противното. Една сутринь, преди почването на заседанието, въ сѫдебната зала се яви д-ръ Анте Павеличъ за голѣма изненада и недоволство на господата, които господаруватъ не само въ Скопие, но и въ цѣла Македония, колкото тя е „Южна Сърбия“.

Византийщината на режимския и полурежимския печатъ — уводна статия въ в. **Hrvat** отъ с. д. —

№ 296. — Въ връзка съ разпрата, възникнала между адвокатитѣ Драгутинъ Тасичъ — отъ една страна, и Димитрије Иличъ, Антоније Грубишичъ и Стефанъ Яникиевичъ, по искането на защитата да бѫде отведенъ председателъ̀т на сѫда надъ студентитѣ въ Скопие, последнитѣ трима приключватъ своето публично обяснение — отворено писмо съ следното заявление:

„Ову изјаву дајемо у данима страховитих интрига око наше одбране, пошто далази у питање и лична слобода појединих бранилаца од нас баш због ових студената“.

в. Правда № 315 отъ 19. XI. 1927, с. 3.

№ 297. — Преди нѣколко време, презъ една нощь адвокатътъ Яникиевичъ е билъ нападнатъ отъ две лица и битъ съ тояги. Яникиевичъ трѣбваше 10 дена да се лѣкува. Разбира се, нападателитѣ останаха неизвестни и незаловени, защото задъ тѣхъ стои властьта. Съ това се целѝ да принудятъ Яникиевича да напусне града, защото не върви по гайдата на властницитѣ и не иска да стане безчестникъ.

Стефанъ Яникиевичъ е родомъ отъ Кратово, запасенъ офицеръ отъ сръбската армия, твърде напредничавъ, честенъ и спосо-

www.dlib.mk

бенъ адвокатъ и македонецъ (т. е. българинъ — б. Ver.) — Последното е достатъчно, за да си навлѣче омразата на властницитѣ.

Тъмнитѣ сили вилнѣятъ. — Дописка отъ Скопие. — **Мак. д.** № 57 отъ 10. I. 928.

№ 298. — Подъ гнета на тоя тероръ Яникиевичъ най-после за известно време се отстранява въ Загребъ. Но и тука бива безпокоенъ и преследванъ.

„Миналитѣ дни въ Загребъ пристигна адвокатътъ д-ръ Яникиевичъ, който защищаваше студентитѣ въ известния процесъ въ Скопие. Бѣлградската полиция обърнала внимание на загребската за пристигането на Яникиевича и поискала да бжде следенъ.

Д-ръ Яничиевичъ се срещналъ въ Загребъ съ студента Сеизовъ и наели обща квартира. Тѣ били непрестанно следени отъ полицейски агенти, които могли да установятъ само това, че д-ръ Яникиевичъ се е срѣщалъ съ народния представитель г. д-ръ Анте Павеличъ, съ когото се билъ запозналъ презъ време на процеса противъ студентитѣ въ Скопие.

Най-сетне полицията се решила да направи неочаквано обискъ въ квартирата на студента Сеизовъ и на адвоката д-ръ Яникиевичъ. Намѣренъ билъ последниятъ брой на в. „Борба“, който билъ конфискуванъ, и литература, която разглежда социални въпроси. Конфискувано било и едно писмо, което Яникиевичъ искалъ да изпрати на свой познатъ въ Смедерево. Въ писмото си адвокатътъ се оплаква, че върху него въ Скопие се упражнявалъ такъвъ страхотенъ тероръ, че е билъ принуденъ да избѣга отъ тамъ и да подири убѣжище въ Загребъ, за да си отдъхне малко.

Следъ тоя обискъ студентътъ и адвокатътъ били затворени и задържани въ затвора много дни, докато се размѣняла преписката между загребската и бѣлградската полиции.

Защитата на арестуванитѣ предъ полицията взели адвокатитѣ г-да д-ръ Павеличъ и д-ръ Рамлякъ и настояли да пуснатъ на свобода арестуванитѣ.

Най-сетне били пуснати, но д-ръ Яникиевичъ е трѣбвало да се задължи, че веднага ще остави Загребъ и ще потегли за Бѣлградъ. Единъ детективъ отишелъ съ него на главната гара, купилъ му билетъ за Бѣлградъ и го държалъ подъ надзоръ чакъ до потеглянето на влака.

Следъ това билъ освободенъ и студентътъ Сеизовъ, но не му позволили да остане въ Загребъ.

Novosti — Загребъ — отъ 10. III. 1928. — **М.** № 425 отъ 12. III. 1928.

№ 299. — На 24 м. м. въ Щипъ биде убитъ нашиятъ сънародникъ Диме Митревъ, миренъ македонски българинъ отъ с. Судикъ, Щипско. . .

www.dlib.mk

Преди 4 години при неговото село въ сражение съ македонска чета паднаха убити нѣколко сръбски жандарми и тѣхниятъ капитанъ. Неумолимитѣ македонски орлета хвръкнаха въ горитѣ и сръбската змия не можа да клъщне никое отъ тѣхъ.

Но тя берѣше отровата си и дирѣше, де да я излѣе. Митревъ стана нейна жертва. Едно скроено обвинение, отречено отъ всички свидетели въ сѫда , но подкрепяно отъ ненаситената и ненаситна сръбска мъсть, два пѫти го хвърляше въ затвора. Вториятъ пѫть той лежа два месеца въ затвора, тормозенъ вече отъ мѫкитѣ на една смъртна присѫда. Но сръбскиятъ садизъмъ не бързаше да свърши съ него. Осѫденятъ българинъ трѣбваше да мине още еднажъ презъ изтънченитѣ мѫки на една сѫдебна формална процедура, за да падне най-сетне скѫпа жертва на сръбското беззаконие, облѣчено въ цинизма на една „законна присѫда“.

А осъмь дни по-рано въ Охридъ пакъ сръбски сѫдии, при явни улики, категорични свидетелства и цинично-дръзко признание на подсѫдимия, присѫдиха само лекъ затворъ на единъ агентъ на сръбската власть, защото срѣдъ града, въ пълно съ граждани кафене, отне живота на охридчанина Наумъ Дуковъ. Но Шевкетъ Юсуфъ, убиецътъ му, отърва сръбската тирания отъ едно честно българско сърдце и отъ едно будно българско око и затова сръбскиятъ сѫдъ, който е слѣпъ да види грѣха, „не можа да установи предумисъль“ въ убийството на Дукова. . .

Тѣхното правосѫдие — С. с. № 53 отъ 15. VII. 927.

№ 300. — „Лепоглава“ — това е страшна дума. Когато чуе тая дума, всѣки потреперва, защото не мисли за мѣстото, а за затвора Лепоглава.

Затворътъ се състои отъ две голѣми сгради. Едната е стара, а другата е изградена презъ време на всесвѣтската война и въ нея затворницитѣ сѫ настанени едва презъ 1920 година.

Сега въ двете сгради има повече отъ 1000 души затворници и надъ 100 стражари.

Когато прекрачи прага и задъ него заскърца голѣмата брава на вратата, осѫдениятъ знае, че вече нѣма да види свобода. Все едно като да е живъ заровенъ. А има въ затвора хора, осѫдени на 10, 20 години и дори на доживотенъ затворъ. И ако затворникътъ излѣзе нѣкога изъ затвора, ще излѣзе вече старецъ. А между осѫденитѣ може би 10 на сто сѫ невинно осѫдени или жертви на режима.

И най-лошо е положението на ония осѫдени, които сѫ докарани въ Лепоглава отъ Сърбия, а това сѫ повечето македонци. Въ Сърбия сѫ въ сила още срѣдновѣковнитѣ закони за окованието въ вериги. По нашитѣ (хърватски — б. Ver.) закони строгиятъ затворъ се състои въ единъ или нѣколко пѫти въ годината твърдо легло и постъ, а въ Сърбия, и то въ повечето случаи, въ окованье

www.dlib.mk

въ вериги. Това сж единъ пръстъ дебели и около метъръ и половина дълги тежки вериги, които се заковаватъ около краката и то не съ катанецъ (kadenac), а направо, та осжденията трѣбва да ги носи въ всѣко време, дене и ноще. Когато ходи, държи срѣдата на веригата въ ржка или я прикачва за пояса.

Въ болшинството си това сж осждени за деяния презъ европейската война. Следъ балканската война Сърбия окупира една часть отъ Македония и упорствуваше да посърби тамошното македонско население. Затова затваряше македонскитѣ му училища и горѣше книгитѣ му. Когато се обяви европейската война и войскитѣ на централнитѣ сили завладѣха Сърбия, прогонените дотогава отплащаха за насилията. Следъ войната, тѣ забѣгнаха въ горитѣ, а властьта наказва отдѣлнитѣ селски старейшини и другаритѣ на провиненитѣ. Има, напримѣръ, осемь души отъ едно село, които не сж направили никому нищо, а сж осждени всѣки по на 20 години затворъ, и председательтъ на сжда имъ е заявилъ, че ще бждатъ пуснати на свобода, когато бждатъ уловени двамата истински виновници, които сж избѣгали. Между туй, тия двама се предали на властьта и тя имъ е простила — навѣрно сж станали радикали. И тъй, сега двамата истински виновници сж на свобода, а ония осемь невинни трѣбва да излежаватъ по 20 години затворъ. Нѣматъ пари, за да подновятъ процеса — и гниятъ въ затвора.

По-голѣмъ престжпникъ е не оня, който е убилъ или ограбилъ едного или двама, а ония, които безнаказано грабятъ, убиватъ, унищожаватъ или преследватъ цѣлъ народъ“, заключава честниятъ и прямъ хърватинъ.

Лепоглава — Бастилията за македонцитѣ. — **Hrvatsko pravo — М.** № 44 отъ 2. XII 1926.

№ 301. — Всѣки знае, че въ цѣла Югославия надъ политическитѣ затворници се упражнява системата на Главняча.

Но тая Главняча въ различнитѣ краища е различна. А може да се каже, че въ Македония тя е достигнала своя връхъ.

Докато отъ бѣлградската Главняча изчезватъ хората поединично, у насъ изчезването е многобройно. Само зимъсъ отъ щипския затворъ за единъ месецъ изчезнаха сума хора, между които Буюклиевъ, Паликрушевъ, К. Развигоровъ и др. А ония, които сж изчезнали вънъ отъ затвора, наброяватъ десетки, а може би и стотици.

Докато политическитѣ затворници въ Бѣлградъ ядатъ плесенясала храна, въ Македония се дава една бъркотия, полѣта съ гась.

Докато политическитѣ затворници въ Бѣлградъ понѣкога могатъ да обявяватъ гладна стачка и съ това поне донѣкжде да протестиратъ противъ ужаса, който сжществува въ затворитѣ, тукъ това не само е забранено, а може да се каже, че оня, който се осмѣли на подобно нѣщо, произнася самъ своята смъртна присжда. Резултатътъ отъ такава гладна стачка е хвърляне въ келиитѣ

www.dlib.mk

на смъртьта, гдето не може да се преживѣе повече отъ месецъ. А за такива може да има и убийство.

Десетина политически затворници, между които Василъ Гранковъ, Трайко Гюновъ, Дончо хаджи Санковъ, Михаилъ Барутчиевъ, Панчо Глигоровъ, Лилинковъ и др., макаръ всички осждени по на 12—20 години затворъ, пъкъ и самата власть знае, че нѣма да излѣзатъ живи отъ затвора, тя пакъ настоява да се очистятъ по-скоро.

Но понеже нѣма начинъ да ги прати на оня свѣтъ, полицията е измислила терора, посрѣдствомъ който да ги очисти. Тоя тероръ се състои въ даване отвратителна храна.

Всички тия затворници получаватъ храна отъ кжщи. Но тя не имъ се дава веднага. Освенъ това храната на всички, 10—15 яденета отъ различенъ видъ, се размѣсва. Така получената помия се полива съ 100 грама гасъ, следъ което се подѣля между арестантитѣ. Всѣки осжденъ трѣбва да изяде поне половината отъ така дадената му храна. Резултатътъ отъ това е повръщане и отслабване.

Неотдавна, при една среща, жената на затворника Дончо хаджи Санковъ го запитала, защо е отслабналъ той, както и другаритѣ му. Дончо не можалъ да изтърпи и обяснилъ, какъ имъ се дава донасяната храна. Тоя разговоръ билъ чутъ отъ ключаря и още на другия день Дончо билъ хвърленъ въ келията на смъртьта. Така смъртьта му е гарантирана най-много до месецъ. . .

Въ келиитѣ на смъртьта — дописка отъ 30. X. 1928, отъ Щипъ до в. **Hrvat** — в. **Зора** № 2804 отъ 7. XI. 1928.

№ 302. — Близу преди една година на 30 августъ българчето Василъ Михайловъ Чакаловъ, 19 годишенъ момъкъ отъ градеца Хрупища, си пасѣло овцетѣ въ землището на Арменоръ край нивята. Отива при него гръцкиятъ бѣжанецъ Димитриосъ Франзезосъ, настаненъ въ Хрупища, и почва да го ругае съ най-грозни псувни и да му вика:

— Още ли бре, пальовулгари, нѣма да се мащате въ България, та да се отвори за насъ повече мѣсто? Нали и по-рано съмъ ти казалъ"?

Младежътъ му отговорилъ:

— Ние тукъ сме родени и тукъ ще си умремъ".

Гъркътъ изважда револвера си (бѣжанцитѣ свободно носятъ оржжие, божемъ сж застрашени отъ наши нападения, въ сжщность, за да ни разстрелватъ по пжтищата и кръстопжтища) и съ единъ куршумъ поваля Чакалова мъртавъ на земята.

Следъ това се връща въ града и отива право при д-ръ Захосъ, който е участъковъ лѣкарь и председатель на гръцкитѣ нашественици въ Хрупища, и му разправя за станалото. Хитриятъ

www.dlib.mk

гръкъ веднага го пита, имало ли е свидетели. Убиецътъ му отговорилъ, че едно 12-годишно овчарче е било наблизу и видѣло всичко. Тогава докторътъ скройва единъ планъ и научава убиеца да каже предъ властьта, че българчето Василъ Чакаловъ пусналъ овцетѣ въ тютюнището на гърка (и то въ сжщность заграбено. . .), гъркътъ ужъ отишелъ да се обясни съ него, а Чакаловъ, заедно съ другъ непознатъ и съмнителенъ човѣкъ, го нападналъ, повалилъ го на земята съ намѣрение да го убие и при самозащита, за да спаси своя животъ, гъркътъ измъкналъ револвера си, който случайно се отпусналъ и убилъ единия отъ нападателитѣ. Детето, което било случаенъ свидетель на убийството, споредъ тоя демониченъ гръцки планъ, трѣбвало да се намѣри и да се сплаши да даде сжщитѣ показания.

За по-нататъшното изпълнение на плана вече се заема полицията, която се явява на мѣстопроизшествието на огледъ и съ помощьта на сжщия д-ръ Захосъ „установява“ въ рапорта си, че убийството е извършено отъ допрѣно до убития оржжие. На основание на тоя рапортъ и на уговоренитѣ съ гръцкия докторъ показания на убиеца и на изплашеното до смърть овчарче, което не посмѣло и въ полицията да разправи истината, както я разказало на първитѣ срещнати хора веднага следъ убийството, следственитѣ власти приключили следствието и заповѣдали да се зарови българчето.

Но преди да го заровятъ, майката на убития (баща му е покойникъ) се усъмнила въ „истината“ на следствието и повикала другъ лѣкарь, който установилъ тъкмо противното на първата лѣкарска експертиза — т. е. че е стреляно отъ 8 до 10 метра разстояние. По силното настояване на майката, вториятъ лѣкарь не можалъ да откаже и издалъ удостовѣрение въ тоя смисълъ.

Властитѣ побързали въ това време да погребатъ Чакалова, но следъ погребението майка му подава заявление съ удостовѣрението на втория лѣкарь и поискала да се разследва отново случая, като се разпитатъ и ония хора, предъ които малкото овчарче най-напредъ разправило самата истина.

Едва на четвъртия день властитѣ се съгласяватъ да изровятъ разложения вече трупъ за новъ прегледъ. Но въ сжщото време съставятъ новъ подълъ планъ, за да спасятъ своя сънародникъ. Къмъ двамата лѣкари, които сж издали дветѣ противоречиви свидетелства, прибавятъ още известниятъ д-ръ Агатангелосъ и тоя заедно съ д-ръ Захоса предупреждаватъ втория лѣкарь, да се откаже отъ своето заключение и да възприеме първото, което явно противоречи на неговото, защото трѣбвало да се спаси единъ „патриотъ — гръцки бѣжанецъ“, който очистилъ единъ неблагонадеженъ българинъ.

На 4 априлъ тая година се гледа дѣлото отъ криминалния сждъ въ Воденъ. Въпрѣки показанията на многото свидетели и за ужасъ на мѣстното население, покрусено отъ това грозно убий-

www.dlib.mk

ство, сждътъ взе предвидъ лъжливитѣ показания на лѣкаритѣ, убиеца и овчарчето и присжди на убиеца, задето действувалъ при „законна самоотбрана“, 10 месеца лекъ затворъ.

И тая присжда, знае се, е само формална, прахъ въ очи...

Гръцкиятъ тероръ въ Македония. — **С. с.** № 54 отъ 17. VIII. 1927.

№ 303. — Солунскиятъ гръцки в. **Неа Алитиа** въ броевете си отъ 12 и 13. VI. 1927 г. дава подробенъ отчетъ за дѣлото на четиримата селяни отъ с. Крушоради, Леринско, обвинени въ укриване на „комитаджии“. Дѣлото се гледало предъ солунския окржженъ сждъ.

Отъ показанията на обвиняемитѣ и свидетелитѣ станало ясно, че „обвинението“ е било скроено отъ прочутия капитанъ Стефо, началникъ на държавната разбойническа организация „Македоногръцки юмрукъ“. Този капитанъ Стефо за Леринско е единъ своего рода Добрица Матковичъ. Що се отнася до тѣхната жестокость и неумолимо безчовѣчие, и двамата си съперничатъ и сж достойни единъ за другъ.

На въпроса на председателя, кого считатъ, че имъ е устроилъ обвинението, обвиняемитѣ заявили, че това билъ капитанъ Стефо, личенъ врагъ и на четирмата по имотни спорове. По-нататъкъ обвиняемитѣ изнесли, че полицейскитѣ власти въ Крушоради, искайки да изтръгнатъ изъ устата имъ признаване на виновность, ги малтретирали до кръвь.

Следъ това взелъ думата прокуроръть, който билъ принуденъ да признае, че не може да поддържа обвинението, толкова било то явно нагласено и измислено.

М. № 209 отъ 24. VI. 1927.

№ 304. — Солунскиятъ в. **Льо Прогре** предава въ подробности сжденето на 11 души отъ Леринско, обвинени, че сж подпомагали комититѣ...

Сждътъ призналъ всички подсждими за виновни. Недѣлковъ и Долениковъ, обвинени въ държавна измѣна, били осждени по на 15 години; Просеновъ (?) Минцевъ и Алексиевъ на 12 години; Б. Божиновъ, Сулидовъ (?) и Катцутовъ, задето не уведомили властитѣ за присжтствието на комититѣ, по на 4 години и по 4000 драхми глоба.

Смъртното наказание не било премахнато отъ новата конституция.

М. № 311 отъ 24. X. 1927.

№ 305. — Солунскиятъ гръцки в. **Тахидромосъ** отъ 8 т. м. дава сведения за единъ новъ противобългарски процесъ, който се гледалъ на 7 т. м. отъ углавния сждъ въ Солунъ.

Подсждими били леринскитѣ жители Христо Г. Русовъ, Иванъ Х. Русовъ, Тодоръ Х. Русовъ, Ставре Х. Русовъ, Христо Ф. Мал-

www.dlib.mk

товъ и Филипъ А. Тарговъ, обвинени въ държавна измѣна, като „укриватели на комитаджии“.

Обвинението съдържало следното:

На 1 октомврий миналата година довѣрени лица на „комитета“, снабдени съ редовни паспорти, пристигнали презъ Солунъ въ Леринъ и започнали да подкупватъ „разни български селяни“, пръскайки между тѣхъ „безжалостно пари“ и раздавайки имъ грамофони съ плочи съ българския химнъ и други народни български пѣсни.

На 4. срещу 5. октомврий четитѣ нахълтали въ гръцка територия, „идвайки очевидно отъ сръбско“, преношували въ Баргажеусъ(?) и потеглили за Попадия. Русови приели комитаджиитѣ въ дома си, държали ги два дни и нагласили убѣжища въ селата Попадия, Скопо(?) и други за преминаващитѣ отъ сръбска територия чети.

Първитѣ двама отъ обвиняемитѣ взели презъ нощьта на 7. X. четата отъ колибитѣ вънъ отъ Попадия, гдето била преношувала, и я отвѣли въ кжщата на Христо Русовъ, която се намира близу до жилището на пограничната полурота, само и само да могатъ, споредъ показанията на поручикъ Мелетия, да убиятъ старшия подофицеръ Гифтакисъ и двамата войници. Споредъ нѣкои свидетели, и особено споредъ търговеца Дукидисъ, не било изключено това обвинение да е инсценирано, за да бждатъ набедени Русовци.

Обвинението се подържало отъ гръцки свидетели, главно военни.

Въ сжда обвиняемитѣ признали, че били оказали гостоприемство на членоветѣ на четата въ кжщата си, но били сторили това мимо волята си. „Тропна се на вратата на кжщата ми, казалъ Хр. Русовъ, и азъ, незнаейки кои сж, отворихъ вратата, но се намѣрихъ предъ петима въоржжени, които, съ насочени къмъ мене пушки, ми казаха да не викна, нито пъкъ да проява нѣкаква съпротива, защото щѣли да ме убиятъ. Уплашихъ се и имъ позволихъ да влѣзатъ. Въоржженитѣ лица останаха въ кжщата ми само половинъ часъ, защото отредътъ заобиколи кжщата и започна да я обстрелва“.

Сждътъ въ 10 ч. 30 мин. вечерьта произнесълъ присжда, споредъ която Хр. Г. Русовъ, Хр. Пардовъ и Хр. Малтовъ били оправдани по недоказаность, а се осжждали Ст. Хр. Русовъ и Иванъ Хр. Русовъ на деветь години, а Т. Русовъ на седемь години затворъ.

Единъ противобългарски процесъ въ Солунъ. — **М.** № 610 отъ 22. X. 1928.

№ 306. — Залисани отъ неизмѣримото нещастие, което сполетѣ нашата хубава и цвѣтуща Тракия, ние не можахме да се спремъ на трагичната смърть на двамата отлични българи — На-

www.dlib.mk

новъ и Кулелията, кръвьта на които се пролѣ задъ солунската крепость „Еди куле“.

Презъ септемврий миналата година тѣ бѣха заловени отъ гръцката полиция и арестувани въ Солунъ. На арестуването и на обвинението имъ, че искали да извършатъ нѣкакъвъ атентатъ, се погледна като на една несериозна постжпка на гръцката полиция. Никой не можеше да помисли, че водевилното начало ще има такъвъ нещастенъ край.

Двамата българи бѣха осждени. Въ сжда не се установи, че тѣ сж имали намѣрение да направятъ атентатъ. Въпрѣки това, тѣ бѣха осждени и то на смъртъ.

Тази присжда предизвика голѣмо недоумение. Нѣма текстъ въ гръцкия наказателенъ законъ, който да предвижда смъртно наказание само за това, че у нѣкого се намѣрило оржжие, даже и когато то е предназначено за извършване на престжпление, щомъ престжплението не е извършено, нито пъкъ нѣкакъвъ опитъ е направенъ за извършването му.

Тази присжда не почива на никакъвъ законъ и отъ юридическо гледище е неокачествима. Затова, очакваше се най-малко смъртното наказание да бжде замѣнено съ доживотенъ затворъ.

Но и това не стана.

Жестокостьта, която спрямо тия двама българи се прояви и която съ нищо не може нито да се оправдае, нито да се обясни, мина предѣла и на най-голѣмото безчовѣчие. Както е известно, екзекутирането имъ биде насрочвано нѣколко пжти и нѣколко пжти отлагано, за да се създаватъ излишни душевни страдания на двамата мжченици.

Защо бѣ всичко това, което така зле излага и чувството на законность, и чувството на човѣколюбие у нашитѣ южни съседи?

Безъ да бждатъ сждени отъ воененъ сждъ и безъ да се намира страната въ военно положение, Нановъ и Кулелията бѣха застреляни. Смъртьта тѣ сж посрещнали — нека това служи за утеха на тѣхнитѣ близки и приятели — както я посрѣщатъ добритѣ синове на Македония — съ вдигнато чело и съ гърди, изпълнени съ гранитна вѣра за по-добри дни на тѣхната поробена родна земя.

Непонятна жестокость. — в. **Знаме** отъ 18. V. 1928.

4. Политически убийства.

№ 306а. Сръбскитѣ власти въ Щипския окржгъ сж взели решение да избиватъ тайно по-виднитѣ българи. Приложението е вече почнало. Убити сж въ края на октомврий 7 души мирни селяни отъ Кочанска околия, като сж били задигнати отъ нивята и кжщитѣ имъ. Предстоятъ нови убийства.

Запалени сж горитѣ въ планинитѣ Плачковица, Лопенъ, Чимерликъ и Китката, подъ претекстъ че въ тѣзи гори се криели македонски революционери.

www.dlib.mk

Като се позоваваме на договора за покровителство на малцинствата, молимъ интервенцията Ви предъ бѣлградското правителство да бжде спрѣно това безчовѣчно изтрѣбление на съотечественицитѣ ни и опустошението на страната ни.

Съ почитъ: **Вл. Кусевъ.**

Телеграма отъ председателя на Националния Комитетъ до председателя на О. Н. — **НМ.** 33 отъ 23. XI. 923.

№ 306б. — **Йоше Глъмбочки,** родомъ отъ с. Подмочани, Ресенско, на 46 г., е убитъ презъ м. юлий отъ сърбитѣ въ селото си, точно преди изборитѣ, въ които бѣ кандидатиранъ за общински кметъ. Съ това сърбитѣ сж целили да сплашатъ избирателитѣ. Йоше бѣ силенъ мжжъ, съ голѣмо влияние между населението, преданъ и самоотверженъ деецъ на великия идеалъ за освобождението на поробената ни родина, на която всецѣло служи и посвети живота си. Той бѣ бившъ четникъ на покойния Арсовъ, ржководитель въ селото на голѣма група, и взе живо участие въ великата народна епопея — Илинденското въстание. Незамѣнимъ работникъ и рѣдъкъ родолюбецъ, за Ресенска околия той бѣ голѣма сила съ огромно влияние между народа, който го уважаваше и обичаше.

М. № 106 отъ 17. II. 1927.

№ 307. — На 24 май — св. св. Кирилъ и Методий — тая година се навърши една година отъ подлото и свирепо убийство на **Донче Лазаровъ.**

...Донче Лазаровъ бѣ роденъ въ Струмица. Презъ време на турцитѣ бѣ се изцѣло отдалъ въ служба на освободителното дѣло на Организацията и му служеше като легаленъ съ всичкото себеотрицание и готовность за жертви, свойствени на неговитѣ съмахленци въ махалата „Чифликъ".

Като мнозина други, и той, не можейки да понася ужаса на сръбското робство следъ окупацията на града отъ сърбитѣ, бѣ принуденъ да емигрира въ България, отдето, по домашни съображения, бѣ принуденъ да се завърне въ Струмица миналата година...

Сждбата му е била решена въ тайно съвещание между Жика Лазичъ, генералъ Томичъ, срезкия поглаварь (окол. началникъ — б. Ver.), родоотстжпника Илия Коцаревъ съ помощника му Мане Хаджиевъ и представители на гъркоманскитѣ остатъци въ града Гъошо Гърчевъ и докторъ хаджи Велко. Билъ е сондиранъ и председателътъ на общината въ града, Гоно Гюнунлиевъ, който се явилъ сжщо като обвинитель.

На 24 май, около 10 часа вечерьта, една група отъ срезкия писарь Лаковичъ, съпроводенъ отъ двама облѣчени въ стражарски дрехи контра-четници, изпратени съ съгласието на поменатитѣ Коцаревъ и Хаджиевъ, се явяватъ въ кжщата на Донче и го ви-

www.dlib.mk

катъ да ги последва въ околийското управление, подъ предлогъ че ще бжде разпитванъ за нѣщо.

Не подозирайки пъкления планъ на измамата и съзнаващъ своята невинность, Донче безъ особено колебание излиза вънъ. Но току що се явилъ на вратата, той бива сграбченъ отъ контрачетницитѣ и поведенъ не въ околийското управление, а къмъ полето. Сега сж се заредили часове на неземни страдания, били сж поставении въ ходъ всички рафинирани методи на модерната инквизиция — сръбски специалитетъ, съ цель Донче да направи „признания“. Но само бодро, хладнокръвно понасяне на мжкитѣ и поразително упорито мълчание сж били единственията отговоръ.

Най-после билъ разсъблѣченъ, дрехитѣ му разграбени отъ убийцитѣ и той доубитъ.

И тѣлото му, зарито набързо въ градинитѣ между града и селото Ангелци, въ лѣво отъ шосето за Радовишъ, почива въ незнаенъ за близкитѣ му гробъ. . .

Донче Лазаровъ бѣ убитъ по сжщия начинъ, както не много време преди него бѣ убитъ другъ единъ неговъ съмахленецъ — Андонъ Илиевъ, за да бжде сжщо тъй заритъ не много далечъ отъ града. И когато кучета разнасятъ кжсове отъ неговитѣ меса и властьта се научава за това, тайно бива пренесенъ на друго мѣсто, гдето вече всѣка следа изчезва. . .

Писмо отъ Струмишко. — **С. с.** № 52 отъ 15. VI. 1927.

№ 308. — Беровo, 10 мартъ 1927 год.

Презъ месецъ февруарий сръбскитѣ власти арестуваха и докараха въ беровския затворъ жителитѣ на с. Дворище, Малешевско, Иванъ Русковъ и Иванъ Якимовъ, подъ предлогъ че услужвали на „комититѣ“. Но понеже властьта разбрала, че не ще може да формулира никакво сериозно обвинение, което да послужи за даването подъ сждъ и осждането на арестуванитѣ, а отъ една страна, понеже бѣ решила да ги премахне окончателно, тя измисля единъ подълъ планъ и го осжществява.

Освобождаватъ арестуванитѣ да си вървятъ въ село, като имъ казватъ, че сж невинни. Но близу до домоветѣ имъ ги причакватъ сръбски жандарми и ги убиватъ по най-звѣрски начинъ. А следъ това разпръснаха нарочно слухъ, че били убити отъ комити.

Иванъ Русковъ и Иванъ Якимовъ бѣха едни отъ най-добритѣ организационни работници въ турско време и минаваха за едни отъ най-коравитѣ и съзнателни родолюбци въ днешнитѣ тежки и страшни дни за нашия край. . .

Писмо отъ Малешевско. — **М.** № 138 отъ 28. III. 1927.

№ 309. — Бѣлградъ, 1 ноември (Авала). На в. „Правда“ съобщаватъ отъ Щипъ, че неизвестни лица, скрити въ засада,

www.dlib.mk

стреляли съ револверъ и смъртно ранили бащата и брата на прочутия комитаджия Ванчо Михайловъ. Полицията, предупредена, веднага организира преследването на избѣгалитѣ престжпници...

М. № 318 отъ 2. XI. 1927.

№ 310. — Съобщението на Бѣлградската телеграфна агенция „Авала", че бащата и братътъ на Иванъ Михайловъ, членъ отъ Централния Комитетъ на ВМРО, сж убити въ Щипъ отъ нѣкаква си фередална македонска организация за отмъщение, е невѣрно. Не може да има никакво съмнение, че убийството на тѣзи невинни мжже е организирано отъ сръбската власть. Даже Хамидова Турция не посегна върху живота на хора, които бѣха роднини на македонскитѣ революционери, но непричастни въ революционната борба. Подобно чудовищно престжпление — да се убива бащата и брата зарадъ дѣла на синъ и братъ, не е записано въ историята на никоя освободителна борба между завоеватели и завоювани. За лишенъ пжть Сърбия иде да докаже, че тя е държава на безогледния тероръ.

Съобщение отъ Задграничното представителство на ВМРО. — **М.** № 320 отъ 4. XI. 1927.

№ 311. — По убийството на Михаила Гавриловъ и Христа Михаиловъ, баща и братъ на члена отъ Ц. К. Иванъ Михаиловъ, въ Щипъ, Задграничното представителство на ВМРО е въ положение да съобщи следния достовѣренъ фактъ.

Божковичъ, инспекторъ при министерството на вжтрешнитѣ работи въ Бѣлградъ, командированъ на занятие по-рано въ сръбската легация въ Парижъ, а сега въ сръбската легация въ Виена, въ първата половина на месецъ октомврий е повикалъ студента Страхилъ х. Панзовъ отъ Велесъ въ свръзка съ обвинението противъ него по студентската афера. Между другото Божковичъ въ разговора си съ х. Панзовъ си е послужилъ и съ закани като тази:

„Ще отмъщаваме на родителитѣ ви, тѣ сж поне въ ржцетѣ ни. Какво мисли Иванъ Михайломъ? Като убиемъ баща му, ще го видимъ, що ще прави".

Следъ двадесетина дена тази закана е изпълнена — убиха и бащата, и брата на Иванъ Михайловъ.

Съобщение отъ 9. XI. отъ Задграничното представителство на ВМРО. — **М.** № 327 отъ 14. XI. 1927.

№ 312. — Щипъ, 5 ноември 1927 г.

Драги съотечественици,

Ако намѣря нѣкой сигуренъ приятель, който да отива въ Сърбия, ще ви изпратя това писмо, защото тукъ всички писма,

www.dlib.mk

безъ изключение, биватъ подлагани на цензура. Ето какво искамъ да ви съобща.

Въ недѣлята вечерь бѣха убити отъ сърбитѣ бащата на Ванче Михайловъ — Мише и неговиятъ синъ Христо. На два пжти тѣ ставатъ въ кафенето, за да си вървятъ, но жандармитѣ ги задържатъ, ужъ за да поприказватъ още малко съ тѣхъ. Тѣ си тръгватъ едвамъ къмъ осемь и половина часътъ и бѣха убити отъ агентитѣ на моста на Отиня. Това, което пишатъ сръбскитѣ вестници, че ужъ федералисти сж ги убили, е лъжа, защото всички тукъ знаятъ, по какъвъ явенъ начинъ бѣ устроена цѣлата работа. Чичо Мише умрѣ веднага, а Христо бѣ още живъ, когато народътъ се струпа на мѣстопроизшествието и раненият почва да разправя, кои сж били хората, които сж ги очаквали на моста и сж стреляли върху тѣхъ. Но бързо дойдоха офицери и жандарми и го отведоха въ болницата, следъ като разгониха множеството.

Понеже бѣше почналъ да разправя вече, кои бѣха хората отъ полицията, които ги убиха, сърбитѣ си дадоха смѣтка, че сж били познати агентитѣ имъ и затова побързаха да довършатъ съ ранения Христо, казвайки, че е умрѣлъ отъ ранитѣ си. Това не е вѣрно, защото нашитѣ хора отъ болницата сж видѣли всичко...

Писмо отъ Щипъ. — **La Mac.** № 22 отъ 10. XI. 1927.

№ 313. — ...Следъ атентата върху генералъ Ковачевича, Мише Гавриловъ и синъ му Христо бѣха арестувани заедно съ още 200 други щипяни и още толкова отъ околията. Пуснати сж въ деня, когато сж убити. Тѣ сж били **дома,** защото следъ 5 часа никой не смѣеше да излѣзе вънка, а осемь дена — ни презъ деня. Хората въ кжщи печеха хлѣбъ, даже и за вода не смѣеха да излѣзатъ на улицата. Около 8 часа чува се тропане на портата. Покойниятъ Мише пита: „Кой е“? Отговарятъ му, че е полицията и викали го да излѣзе. Той отвръща, че нощно време не може да отвори, ако имъ трѣбва, тогава утре, като съмне, могатъ да го намѣрятъ. Полицаитѣ почнали да го заплашватъ. Казватъ му, че ще запалятъ кжщата, ако не отвори и показватъ му една тенекия съ петролъ. Мише е предпочелъ да отвори и излиза, като си взема едно килимче, мислейки, че ще го каратъ въ затвора. Потръсватъ и сина му Христа. Той се е криелъ. Намиратъ го въ кжщи. Закарватъ ги двамата. Когато стигатъ на новоселския мостъ, предъ тѣхъ излиза нѣкой, стреля въ тѣхъ, падатъ и двамата на улицата, бащата вече мъртавъ, а синътъ раненъ. Убиецътъ завилъ въ една уличка, непреследванъ отъ никого. Раненият Христо почва да вика, колкото му гласъ държи: „Убиха ни“...! и да псува сърбитѣ. Конвоиращитѣ ги стражари оставатъ при тѣхъ. Следъ малко дохожда още полиция, а заедно съ нея и самиятъ физически убиецъ, **Сане** од **Ридо,** контрачетникъ, да види, какво се е случило. Христо бива занесенъ въ болницата и тамъ умира. Общо е убеждението, че тамъ той е отровенъ. Срещу моста, дето сж убити

www.dlib.mk

баща и синъ, намира се кжщата на попъ Андонъ, който вследствие на случилото се за три дена умрѣ.

Брѣгалнишки — Писмо. — **Мак. д.** № 58 отъ 25. I. 1928.

№ 314. — На 29 м. м. въ Неготино е билъ убитъ българинътъ **Георги Ангюшевъ,** хлѣбарь.

Рано, въ 3 часа сутринята, излѣзълъ Ангюшевъ отъ дома, за да запали пещьта на фурната си, която била близу до дома му. Но едва прекрачилъ прага на портата, екналъ единъ гърмежъ, и нещастниятъ Георги грохналъ на земята.

Когато на гърмежа се притекли граждани, а следъ това и околийскиятъ приставъ, Георги Ангюшевъ билъ още живъ, но раната била тежка, та не можалъ да говори. Следъ нѣколко минути раненията умрѣлъ. . .

Политика отъ 31. XII. 1927.

*

А по всичко — не само по обстоятелствата, при които е станало убийството, но и по начина, съ който сърбитѣ дирятъ да си омиятъ ржцетѣ отъ него — последното убийство въ Неготинъ на Вардаръ съвсемъ напомня убийствата въ Щипъ, при Отиня, Гевгели и Струмица.

Бел. р. на **М.** № 369.

№ 315. — Отъ Тиквешкото братство ни съобшаватъ, че убитиятъ въ Неготино на Вардаръ Георги Ангюшевъ билъ младежъ на 22—23 години, неженень. Билъ е по-рано дезертьоръ отъ сръбската армия и се върналъ въ Неготино следъ една амнистия. Георги Ангюшевъ билъ буенъ и не се стрѣскалъ отъ ужаситѣ на сръбската тирания въ Македония, чиито варварски прояви критикувалъ открито. Поради това често е бивалъ заплашванъ отъ сръбската власть, която е наредила и подлото убийство отъ 29 декември.

М. № 369 отъ 2. I. 1928.

№ 316. — Следъ убийството на Георги Ангюшевъ въ Неготинъ отъ „непознати лица“, които останаха незаловени, за които, обаче, цѣлата околия знае, че сж били преоблѣчени жандари, на 3 м. м. въ нашата околия бѣ извършено и друго убийство. Този пжть жертвата е **Ристо Комитовъ,** отъ с. Рожденъ. Нещастникътъ е билъ повиканъ въ жандармерийската станция и тамъ поканенъ да пие заедно съ жандаритѣ. Последнитѣ измислили нѣкакъвъ претекстъ за черпене. Следъ като всички се напиватъ добре, жандармитѣ се нахвърлятъ върху нещастния селянинъ и почватъ да го душатъ. Тѣ сж целѣли да го уморятъ и после да представятъ, че Комитовъ е умрѣлъ отъ пиене. Обаче, понеже сж били пияни, стражаритѣ не сж имали търпение да извършатъ работата така, както имъ е било заповѣдано, а изваждатъ ножове и го измуш-

www.dlib.mk

ватъ. Следъ това дигатъ мъртвия трупъ, занасятъ го до кжщата му и го хвърлятъ презъ зида въ двора. Всичко това стана презъ нощьта. На сутриньта ужасенитѣ домашни намиратъ убития. Картина — страшна! Събиратъ се селяни. И всички виждатъ, че следитѣ отъ теклата кръвь водятъ къмъ жандармерийската станция. Палачитѣ не сж се погрижили даже следитѣ да закриятъ. Разбира се, никакво следствие не се поведе, защото убийството е извършено по нареждането на пограничнитѣ власти. Единственото нѣщо, което властитѣ направиха, то е, че строго забраниха да се говори по убийството.

Писмо отъ Кавадарци. — **Мак. д.** № 58 отъ 25. I. 1928 г., с. 5.

№ 317. — . . . Не бѣха минали и нѣколко дни отъ атентата въ Скопие, въ който падна Преличъ, и ето че въ родния градъ на атентаторката, въ Тетово, се извърши второ кърваво политическо убийство. Жертва на това убийство е младиятъ 30 годишенъ адвокатъ **Борисъ Стояновъ Андрейчинъ.** Убиецътъ, който е билъ съ шайкачъ (сръбска военна шапка — б. Ver.) на глава, е стрелялъ отъ разстояние три крачки и го е убилъ на мѣсто. Убиецътъ е изчезналъ, а отъ страна на властьта не е започнато никакво следствие.

Борисъ Стояновъ Андрейчинъ бѣше почтенъ гражданинъ, обичанъ въ цѣло Тетово и неговата трагична сждба направи тежко впечатление. Борисъ бѣше племенникъ на познатия български писатель Андрейчинъ. Той бѣше български запасенъ подофицеръ. Населението на Тетово му направи величествено погребение и съ това манифестира своята любовь къмъ покойния и презрението си къмъ престжпницитѣ.

Изъ кървава Македония. Съобщение отъ Скопие до в. **Hrvat** отъ 9. II. 1928.

№ 318. — Скопие, февруарий 1928 год.

На Атанасовдень вечерьта, къмъ 5 и половина часа, бѣ убитъ въ Тетово изъ засада адвокатътъ Борисъ Стояновъ.

За това убийство сръбскитѣ вестници дадоха малки сбутани съобщения, въ които прозираше голѣмото желание да бждатъ прикрити истинскитѣ му подбуди.

Така напримѣръ, бѣлградската „Политика“ отъ 2 т. м. даде следната „дописка отъ Скопие“:

„Снощи тукъ погина отъ неизвестна ржка тукашниятъ виденъ и младъ адвокатъ Бора Стояновичъ. Властьта веднага бѣ осведомена и поведе следствие. Доколкото може да се разбере досега, това убийство е въ връзка съ нѣкакви неправилности въ адвокатската работа на убития Стояновичъ. Вѣрва се, че такова тежко отмъщение не е невъзможно поради това, че положително се знае, че нѣколко клиенти още по-рано заплашвали Стояновича заради щетитѣ, които имъ е нанесълъ, дори възъ основа на това

www.dlib.mk

преди нѣколко дни бѣше се разнесълъ слухъ, че покойниятъ Стояновичъ е избѣгалъ отъ Тетово".

Истината, обаче, е съвсемъ друга.

Борисъ Стояновъ Андрейчинъ бѣ синъ на видния деятель по възраждането на Тетовско, учитель и инспекторъ Андрей Стояновъ. Борисъ Стояновъ бѣ младъ, способенъ и многообещаващъ адвокатъ. Професията си той упражняваше въ родния си градъ Тетово.

Той бѣ роднина (братовчедъ) на героинята Мара Бунева и следъ премахването на Прелича, чувствуваше опасността, която го заплашваше. Защото органитѣ на „Бѣла ржка" и на сръбската полиция дирѣха съ стръвь нѣкой виденъ роднина на Бунева, за да отмъстятъ за смъртьта на джелатина Преличъ. Очевидно тѣхниятъ изборъ е падналъ върху Стоянова.

Очевидци на убийството разправятъ, че убиецътъ билъ облѣченъ въ стражарски дрехи и съ шайкачъ на главата. Той стрелялъ изъ задъ единъ стълбъ и следъ това спокойно се отдалечилъ.

Убитиятъ бѣ запасенъ офицеръ отъ българската армия.

Борисъ Стояновъ е жертва на сжщата ржка, която извърши злодеянията при Отиня, въ Гевгели, Струмица, Неготино. . .

Писмо отъ Скопие. — **М.** № 402 отъ 13. II. 1928.

№ 319. — Получихме отъ Скопие едно ново писмо, въ което между другото се казва.

„По убийството на младия тетовски адвокатъ Борисъ Стояновъ Андрейчинъ, отъ Тетово ни съобщаватъ, че убийството е било извършено отъ едно военно лице (нисшъ чиновникъ въ казармата). Това лице е било добре забелязано и познато, когато е извършило убийството, отъ нѣкои граждани, които сж били наблизу до мѣстото на престжплението. Властитѣ сжщо много добре знаели, кое е това лице и какво е извършило. Но то не е ни най-малко обезпокоено, защото е орждие на тѣзи власти, по чието внушение и заповѣдь е извършило своето злодеяние.

По убийството не се води никакво следствие.

На Борисъ Андрейчинъ е било устроено тържествено погребение, на което е присжтствувало цѣлото Тетово, което не криело своето презрение къмъ завоевателя и своята погнуса отъ неговитѣ престжпления".

М. № 413 отъ 25. II. 1928.

№ 320. — Единъ нашъ съотечественикъ — скопянинъ ни праща следнитѣ редове.

Подло убитиятъ скопски аптекарь **Миланъ Геновъ** е известенъ не само на всѣки скопянинъ, но и по-далече — на околията, и на мнозина търговци отъ другитѣ македонски градове. Неговото

www.dlib.mk

име е познато не поради нѣкакви голѣми дѣла, а като виденъ българинъ още отъ турско време. По своя темпераментъ и възпитание той бѣше отъ ония хора, които могатъ да бждатъ активни само въ мирнитѣ народни движения. Съ политика не се е занималъ. И като такъвъ той е заемалъ известно мѣсто въ всички културни движения на българщината въ Скопие въ турско време. Ето защо сърбитѣ знаеха неговото минало, минало на твърдъ българинъ, останалъ като изразъ на традицията на старата генерация културни борци. Въ наше време той бѣше вече затихналъ било поради годинитѣ си, било поради страшния режимъ на сърбитѣ, който е винаги ималъ на око нѣкогашнитѣ видни българи скопяни. Но въпрѣки всичко това сърбитѣ не сж престанали да виждатъ въ него опасенъ и непоправимъ „бугараш“, не можейки да му простятъ и това, че въ неговата кжща е билъ на квартира бившиятъ български царь Фердинандъ, презъ време на войната при посещението си въ Скопие.

Но озлоблението на сърбитѣ противъ него се е увеличило навѣрно поради неговото участие въ невинното движение на попървитѣ скопски граждани, движение за управлението на общината на мѣстни начала, насочено противъ глутницата вълци въ скопската община начело съ първокласния крадецъ-кметъ цинцаръ Сапунджия — сподвижникъ на джелатитѣ Преличъ и жупана Вилдовичъ. И макаръ Геновъ да не бѣше между най-първитѣ участници въ това най-легално отъ най-легалнитѣ движения на скопяни, групирани около отцепилитѣ се демократи начело съ Спиро Китинчевъ — сърбитѣ навѣрно сж виждали и въ лицето на тоя миренъ аптекарь страшна опасность за своя режимъ. Това сж чувствували и днесъ, когато отъ това движение нѣма ни следа, и когато самиятъ неговъ водитель Китинчевъ съ другаритѣ си едва преди известно време биде пуснатъ отъ затвора. Не успѣли чрезъ сждене да намѣрятъ никаква вина въ тия мирни граждани, сърбитѣ — въ истеричния си страхъ отъ населението — прибѣгватъ до изтрѣблението и на най-невинни мирни граждани, какъвто е и Миланъ Геновъ.

И навѣрно скоро ще чуемъ за избиването и на други попърви българи.

М. № 407 отъ 18. II. 1928.

№ 321. — На 15 февруарий т. г., около 19 часа, е билъ убитъ въ аптеката си въ Скопие тамошниятъ гражданинъ Миланъ Геновъ. Сръбскиятъ печатъ, по внушение отъ правителствена страна, приписва това убийство на ВМРО.

Задграничното представителство на ВМРО е въ положение да знае, че, както убийството на Михаила Гавриловъ и Христа Михайловъ въ Щипъ, на Христа Григоровъ въ Гевгели, на Тома Коюмджиевъ въ Струмица, на Георги Ангюшевъ въ Неготино на Вардаръ, на Бориса Стояновъ Андрейчинъ въ Тетово, така и убийството на Милана Геновъ въ Скопие е извършено отъ органи на

www.dlib.mk

сръбската държавна власть и по нейно нареждане. Убититѣ сж всички българи. Никой отъ убийцитѣ на изброенитѣ лица не е заловенъ по простата причина, че всички тѣ сж изпратени отъ тѣзи, на които длъжностьта е да намиратъ и залавятъ престжпницитѣ.

Съобщение отъ ЗП. на ВМРО. — **М.** № 410 отъ 22. II. 1928.

№ 322. — Ето нѣколко убийства, които сръбскитѣ власти извършиха въ Царевоселско и Кочанско презъ новата 1928 година. Следъ праздницитѣ биватъ изкарани отъ затвора въ Царево-село, за да бждатъ закарани ужъ на сждъ въ Кочани, селянитѣ отъ село Саса (Царевоселско), които, ето вече година, какъ сърбитѣ държатъ затворени, защото „помагали на комититѣ“, именно: **Тасе Ангеловъ** на 38 год., **Иванъ Стояновъ** на 42 год., **Николчо Христовъ** на 45 год., **Гоше Илчовъ** на 48 год. Всички биватъ най-звѣрски изклани по пжтя, близу до село Калиманци, подъ претекстъ че се опитвали да бѣгатъ. На другия день, следъ тая касапница, сърбитѣ извикватъ **Стоименъ Алексовъ,** на 44 год., отъ село Безиково, ужъ за да погребатъ убититѣ и го заколватъ по найзвѣрски начинъ на сжщото мѣсто. Нещастниятъ Стоименъ въ края на 1925 година се върна отъ България, когато сърбитѣ разгласиха, че амнистиратъ бѣжанцитѣ.

Затворътъ въ Кочани е препълненъ съ затворници и всѣки день докарватъ все нови и нови. Селата въ планината сж почти обезлюдени отъ мжжко население, което се обвинява, че помага на комититѣ. Въ затвора има и жени; така напримѣръ, наредъ съ 70 годишния старецъ Томчо Димитровъ папа Кочовъ — влахъ по народность, който бѣше кръчмарь въ Кочани и познатъ на всички като миренъ гражданинъ, който не се бърка въ нищо, лежи и 60 годишната му жена Виктория Томчова и 55 годишната Велика Кръстева отъ с. Бочвенецъ, подъ претекстъ че били ятаци на атентатори. Но само тѣ ли сж? Напоследъкъ докараха мнозина селяни отъ селата Полаки и Ново-село, но за тѣхъ ще ви пиша после.

Писмо отъ Кочани. — **М.** № 413 отъ 25. II. 1928.

№ 323. — Ваше Превъзходителство,

Преди нѣколко месеца, на 31 октомврий 1927 г., въ градъ Щипъ, Македония, територия на кралството С. Х. С., бѣха убити **Михаилъ Гавриловъ,** 70 годишенъ старецъ и неговия 36 годишенъ синъ **Христо Михайловъ.** Убийцитѣ останаха незаловени и неоткрити. Всички обстоятелства, които придружаваха това двойно убийство, навеждаха повелително на следнитѣ нѣколко извода: първо: че престжплението е извършено съ знанието и участието на сръбскитѣ власти; второ, че дветѣ жертви сж погубени само защото сж респективно баща и братъ на единъ виденъ борецъ противъ днешното непоносимо положение въ нашето отечество, а

www.dlib.mk

именно Иванъ Михайловъ, членъ на Централния Комитетъ на Вжтрешната македонска революционна организация; трето, че това убийство е изразъ на единъ новъ курсъ въ терористичната система, прилагана отъ сръбскитѣ власти и предвестникъ на нови, многобройни престжпления отъ сжщия характеръ.

И наистина, не следъ дълго време, на 27 ноември 1927 г., въ Гевгели бѣ убитъ мѣстния първенецъ **Христо Григоровъ.** И въ този случай, нито убийцитѣ бидоха заловени или открити, нито сж направени арести, нито е започнатъ нѣкакъвъ процесъ.

На 12 декември с. г. единъ сръбски жандармерийски ефрейторъ застреля всрѣдъ Струмица мѣстния житель **Тома Куюмджиевъ,** подъ предлогъ че искалъ да бѣга, когато го водѣлъ отъ затвора при сждебния следователь. Тома Куюмджиевъ принадлежеше на едно българско семейство, което е било винаги изложено на жестоки преследвания отъ страна на сръбскитѣ власти. Неговиятъ братъ Арсо Куюмджиевъ още преди нѣколко години се е видѣлъ принуденъ да търси спасение въ изгнанието, а Мито Куюмджиевъ се е самоотровилъ, за да се избави отъ нови мжчения, следъ като е билъ затварянъ и изтезаванъ на два пжти и следъ като узналъ, че пакъ сж го търсили, за да го хвърлятъ въ затвора. Убиецътъ на Тома Куюмджиевъ нито бѣ обезпокоенъ съ каквото и да било отъ сръбскитѣ власти.

На 29 декември, въ Неготино, Кавадарски окржгъ, бѣ убитъ младежътъ **Георги Ангюшевъ,** който е проявявалъ свободенъ и гордъ духъ и нѣкои отъ близкитѣ роднини на когото се намирали въ България. Убиецътъ или убийцитѣ оставатъ и до днесъ незаловени, нито се направи нѣкакво усилие за това отъ страна на сръбскитѣ власти.

На 31 януарий 1928 г. въ Тетово, предъ дома му бѣ убитъ адвокатътъ **Борисъ Стояновъ Андрейчинъ,** синъ на българския училищенъ инспекторъ Андрей Стояновъ. Убиецътъ, който носѣлъ на главата си шайкачъ, сиречъ сръбска военна фуражка, не е нито заловенъ, нито потърсенъ отъ полицията.

На 15 т. м. въ Скопие бѣ убитъ аптекарътъ **Миланъ Геновъ,** единъ отъ първенцитѣ на града. Убиецътъ е излѣзълъ спокойно отъ аптеката следъ своето злодеяние и сръбскитѣ власти не сж предприели нищо за залавянето му.

За мотивитѣ на всички тия престжпления сръбскитѣ вестници дадоха забъркани, противоречиви и абсурдни обяснения. Ясно е, обаче, че се касае до една система, продиктувана отъ желанието да се избиватъ първенци, които сръбската власть счита като пръчка за своитѣ денационализаторски планове и чрезъ тѣхното унищожение вѣрва да отслаби духа и волята на потиснатото население. Тази система се прилага съ още по-голѣма жестокость въ селата, отъ кждето мжчно се добиватъ сведения. Така напримѣръ, узнаваме, че преди нѣколко месеца въ с. Неокази, Кратовска околия, сж заклани отъ органи на сръбската власть братята **Пано** и **Лазо Кралеви;** въ с. Ямище, тоже Кратовско, е убитъ **Алексо**

www.dlib.mk

Велковъ и т. н. Нека добавимъ, че отъ мирния договоръ до днесъ въ Македония сж избити отъ органи на сръбската власть нѣколко стотици невинни българи, за повечето отъ които Националниятъ Комитетъ притежава поименень списъкъ, съ означение на мѣстото и на датата на убийството.

Ваше Превъзходителство,

Като Ви съобщаваме гореизложеното, ние Ви молимъ, отъ името на македонската емиграция въ България, както и отъ името на нашитѣ братя въ поробеното отечество, лишени днесъ отъ всѣкаква възможность да издигнатъ гласъ на протестъ, да сезирате членоветѣ на почитаемия съветъ на ОН. съ мѣркитѣ, които трѣбва да се вематъ, за да се тури край на това систематично изтрѣбление на нашитѣ съотечественици и за да се наложи най-после на сръбскитѣ власти да зачитатъ правата на българското население въ Македония, предвидени въ Сенъ-Жерменския договоръ за покровителството на малцинствата въ кралството на С. Х. С. Искаме да вѣрваме, че ОН. не ще може повече да отминава съ мълчание грознитѣ известия, които идатъ отъ Македония и които сж отъ естество да потресатъ всѣка човѣшка съвѣсть, както и да зададатъ най-сериозни безпокойства за мира въ Балканитѣ и Европа.

Приемете и пр.

Изложение № отъ 24. II. 1928 г.
отъ **Мак. Нац. Ком.** до главния секретарь на ОН.

№ 324. — Говорейки за убийството на Миша Гавриловъ и Христа Михайловъ отъ Щипъ, Павеличъ изнася факта, че убийството е станало близу до кжщата на единъ свещеникъ, който е гледалъ това и получилъ такова нервно разстройство вследствие на тая ужасна картина, че следъ нѣколко дни умрѣлъ.

На протеста на радикала Пуниша Рачичъ, че това е лъжа и държавно предателство, д-ръ Павеличъ отвръща:

— Отхвърлямъ обвинението, че е лъжа. Самъ азъ, както и много други представители, сж известени за това.

— Отъ кого получи съобщение? Отъ българския ли Комитетъ? — вика Рачичъ.

— Извинете, азъ нѣмамъ нищо общо съ българския Комитетъ. Получихъ сведения отъ гражданитѣ на тая държава, които бѣгатъ отъ своитѣ родни мѣста, за да се спасятъ отъ погибель, да не изгубятъ главата си. Въ Гевгели е убитъ Ристо Григоровъ, виденъ гражданинъ. (Гласъ отъ центъра: Нѣма тамъ Глигоровъ! Тамъ презимената свършватъ на „ичъ!“). Ha, ето и това е печално — да искате отъ хората да мѣняватъ имената си. Та криви ли сж тѣ, че сж се родили въ тая земя? Тѣ иматъ право да живѣятъ въ тая земя и да ги почитате и да имъ не прѣчите да живѣятъ и се развиватъ, и да не ги убивате.

Говорейки за убийството на Георги Ангюшевъ, д-ръ Паве-

www.dlib.mk

личъ припомня факта, че нѣколко дни преди убийството единъ стражарь заплашвалъ Ангюшева: „Ще ме запомнишъ!“ Припомня още, че Тома Куюмджиевъ отъ Струмица, Мане Джерамовъ, крояч отъ Щипъ, Салди Салдиевъ, убити „при опитъ за бѣгство“, отъ придружаващитѣ ги стражари, **сж били съ вързани ржце.**

Завършвайки съ убийствата на Бориса Стояновъ Андрейчинъ въ Тетово и на Милана Геновъ въ Скопие, и заявявайки, че такива случаи има много, говорительтъ подчертава:

„Нито единъ отъ убийцитѣ на тия хора не биде изведенъ на сждъ. Създава се мнение срѣдъ обществото, че тия убийства сж извършили неотговорни елементи подъ защитата на властьта. Хърватскиятъ народъ отхвърля такова управление и се предпазва отъ него“.

Като настоява, че властьта не преследва убийцитѣ, д-ръ Павеличъ предупреждава:

„Недейте забравя, че четири пети отъ тоя народъ ще въстане за да защити своя беззащитенъ животъ противъ системата, противъ властьта, която не избира срѣдствата, за да защити своитѣ малки интереси. Вие знаете, че тъкмо тия методи, които се употрѣбяватъ, станаха причина да се стигне до това положение, и че положението отъ день на день става по-лошо. Всичко, що вършите, вършите го, като че ли нарочно да влошите положението“.

Изъ речьта на народния представитель **д-ръ Анте Павеличъ** — водачъ на хърватската партия на правото, въ Скупщината на 5. III. 1928. в. **Hrvatsko pravo** отъ 10. III. 1928.

№ 325. — „. . . При настоящето правителство нѣмаме свобода, особено ние, които сме на югъ (т. е. Македония — б. Ver.). Всѣки день се убиватъ люде по заповѣдь на бюрата на околийскитѣ началници и жандармерийскитѣ постове, а убийцитѣ не могатъ никога да бждатъ открити. И вмѣсто да брани свободата на гражданитѣ и да наказва виновнитѣ, правителството казва: „Българскитѣ комитаджии убиватъ“. Не, приятели, нито българи, нито албанци ни убиватъ, защото какъ би могло да се дойде отъ София или Тирана и да се убиватъ людетѣ предъ очитѣ на общестрената безопасность?“. . .

Изъ една речь въ Крушово на Василъ Търбичъ, народенъ представитель отъ сръбската радикална партия (на Пашича) — споредъ в. **Политика.** — **La mac.** № 46 отъ 27 IV. 928.

№ 326. — Надали може човѣкъ, който само слуша за сръбскитѣ злодейства, да си представи поне приблизително картината на нашия животъ подъ сръбския тероръ. Трѣбва да се поживѣе въ самата поробена Македония, за да се види ужасното зло, което ни мори. . .

Народътъ се намира подъ непоносимъ гнетъ. Особено следъ

www.dlib.mk

последния атентатъ на незабравимата Бунева, тиранитѣ въ уплахата си утроиха своя бѣсъ. Убийствата на невинни граждани зачестиха. Сръбскиятъ комитетъ е решилъ да избие по-първитѣ граждани и самъ е изпратилъ анонимни заканителни писма. Всичко това се върши подъ ржководството на официалната власть. Още съ дохождането си, новиятъ жупанъ полковникъ Наумовичъ събра всички видни граждани и ги заплашваше. Сръбскитѣ вестници писаха по това, но премълчаха най-важното, което полковникътъ каза на гражданитѣ. Той се нахвърли съ следнитѣ думи: „Вие сте виновни за всичко, що става тука! Вие подържате атентаторитѣ! Но трѣбва да знаете, азъ нѣма да простя никому и за око ще взимамъ глава, а за зжбъ — челюсть“.

Вестницитѣ предадоха само последнитѣ думи, а първитѣ — ги премълчаха, за да не чуе свѣтътъ, че и самитѣ сърби признаватъ, какво атентаторитѣ излизатъ отъ срѣдата на потиснатото население.

Най-после жупанътъ налага на гражданитѣ да му известяватъ всичко, каквото забележатъ „подозрително“. Но тука той не се спрѣ, а повика сърбоманина Панче Богоевичъ и му заповѣда да образува нѣкаква група за „добростарателно дѣло“, въ която да влизатъ 12 души наши граждани, които познаватъ добре населението. Тѣ да му долагатъ за всичко, каквото става тука. Значи да вършатъ шпионажъ. Сърбоманинътъ се съгласилъ и отивалъ при видни нашенци да ги убеждава за това. Гражданитѣ сж изплашени и се чудятъ, какво да правятъ. Самъ жупанътъ е тръгналъ по Македония отъ мѣсто на мѣсто да образува „групи“ и е внесълъ паника между населението, защото групата трѣбва да оправдава сжществуването си съ желания шпионажъ между невинното население. Това отдавна е вече направено въ Дебъръ, кждето въ „добростарателното дѣло“ влизатъ 6 души нашенци и 6 арнаути.

Жупанътъ е мобилизиралъ срещу голѣми заплати за шпионажъ всички паднали типове, които сж плъзнали за тая цель навсѣкжде, по всички кафенета, кинематографи, дюкяни и пр. да слушатъ, какво се говори между населението и да доносничатъ. Така изгорѣ толкова народъ. Затворитѣ сж препълнени. При затворницитѣ не пускатъ никого, освенъ близкитѣ, като предварително ги обискиратъ, да не би да носятъ нѣкоя бомба. Дълго време хората по улицитѣ не можеха да ходятъ съ ржцетѣ въ джобоветѣ, въпрѣки голѣмитѣ студове. Отидешъ ли въ нѣкое учреждение, ще ти обискиратъ джобоветѣ, а на женитѣ отварятъ ржчнитѣ чанти, за да видятъ дали нѣма оржжие. Въобще жена съ чантичка въ ржка е подозрителна, защото сърбитѣ се боятъ и отъ сѣнката си.

Положението на всички арестувани е ужасно. Особено пъкъ на четирмата обвинени въ съучастие въ убийството на Прелича. Тѣ сж Стефанъ Паркачотъ, Маноилъ Стояновъ, лелята на Мара Бунева и Васка Иванова Анчева. Маноилъ е страшно битъ. Властьта предварително му е изпратила компрометираще писмо и следъ

www.dlib.mk

това го арестува въз основа на това подхвърлено писмо. Цѣла една седмица не се знаеше, кѫде сѫ го отвели, и всички мислѣха, че е вече убитъ. Едва следъ това биде намѣренъ, следъ като близкитѣ му потрошиха сума пари, за да му облекчатъ малко сѫдбата, понеже е билъ смазанъ отъ бой. На голѣми изтезания е била подложена и Васка Анчева. Тя е била толкова бита, щото е почнала вече да храчи кръвь. Никого не пускатъ при нея, освенъ малкото ѝ детенце. Сега е тежко болна.

Освенъ тия жени, бѣха арестувани и други, нѣкои отъ които едва се спасиха.

Сърбитѣ въ страха си ставатъ все по-зли. Не остана вече македонецъ чиновникъ тукъ. Всички сѫ премѣстени въ Шумадия, или накрай свѣта, или пъкъ уволнени. На сто единъ е останалъ.

Жупанътъ вече прилага своята закана. Следъ убийството на адвоката Борисъ Андрейчинъ въ Тетово, населението още повече се уплаши. Анонимнитѣ заканителни писма, ужъ отъ Македонската организация (а въ сѫщность отъ сърбитѣ), още повече увеличиха това. Неотдавна сръбскитѣ „четници“ отпразднуваха обединението си съ всички националистически организации — „Орjуна“, „Срнао“ и пр. — една „одбрана“, която се нарича „Црна рука“. При обединението е присѫтствувалъ и жупанътъ, както и владиката Варнава.* Ролята на тоя „слуга“ на дявола, а не на Христа, е най-отвратителна. Съ своитѣ непристойни речи въ черквата и вънъ отъ нея, той насърдчава сърбитѣ къмъ мъсть. Другарь на кръволока Преличъ, той, при опѣлото на последния, държа речь отъ амвона, предъ самото Христово разпятие, изговаряйки дяволскитѣ думи: „Нима тази младежь (сръбската) не ще отмъсти на убийцитѣ за убийството на тоя националенъ човѣкъ?“ И всички присѫтствуващи сърби викаха: „Мъсть!“ Сега, предъ „четницитѣ“, той пакъ държалъ речь, въ която възхвалявалъ четницитѣ и рекълъ, че цѣла Европа се е повдигнала за македонския въпросъ, но, докато сърбитѣ имали такива лъвове като тия „четници“ предъ него, никой никога нѣмало да успѣе въ това. Говорилъ имъ противъ насъ и ги подсетилъ за отмъщение за Прелича и пр. и пр. Така още тамъ сърбитѣ решаватъ да убиятъ Милана Геновъ, защото между другото последниятъ пожелалъ въ единъ моментъ оркестърътъ да му изсвири македонското хоро „Женилъ се Петре-войвода“.

И още сѫщия день вечерьта, въ 6 и половина часа го застрелватъ въ аптеката му. Полицията, разбира се, е знаела за убийството и е дошла едва следъ четвърть часъ, макаръ участъкътъ да е на 50 крачки отъ аптеката.

Геновъ билъ получилъ анонимно писмо, въ което билъ осѫденъ на смъртъ ужъ отъ „Македонската младежка организация“, защото не далъ 20,000 динара помощь. Най-подли и глупави ма-

---

* Сега сръбски патриархъ въ Бѣлградъ.

www.dlib.mk

неври! Самъ Геновъ се изсмѣлъ на това, показвайки на всички писмото. Тогава се узнава, че и мнозина други видни граждани сж получили подобни писма — като напр.: хаджи Божковъ, Кирилъ Ризовъ, Тодоръ Дранговъ, Тома Здравевъ и пр. — петнадесеть видни търговци.

Сега вече страхътъ отъ убийства е всеобщъ. Хората се чудятъ, какъ да се спасятъ. Чаршията е мъртва. Въ дюкянитѣ седятъ обикновено жени и момчета. Днесъ става съмнителенъ всѣки македонецъ-търговецъ, който има малко повече работа. Въ обвинението противъ търговеца Пѣйовъ — оня съ грамофоннитѣ плочи — стои като главенъ аргументъ, какво той е получавалъ пари отъ ВМРО — фактътъ, чеималъ повече работа въ търговията си.

Търговцитѣ сж се разбѣгали; по цѣли седмици ги нѣма по дюкянитѣ имъ — кой дома се крие, кой е забѣгналъ по други градове и не се връщатъ. Другитѣ пъкъ още съ слънце се прибиратъ, и чаршията се затваря още въ 4 и половина часа.

Владиката Варнава е уволнилъ всички попове въ Чаиръ (квартала). Той е сега най-голѣмиятъ българоядецъ. При него обикновено ставатъ конференцитѣ на убийцитѣ, кждето се долага на жупана за всички насъ въ подробности. Безсрамието на тоя дяволски владика стигна дотамъ, че на погребението на Генова самъ пожела да участвува въ опѣлото и държа фарисейска речь, въ която обрисува покойния като „добъръ христианинъ“. На погребението бѣха само офицери, войници и жандарми официално, като на виденъ гражданинъ. Мислятъ, че ще хвърлятъ съ това прахъ въ очитѣ на свѣта. Всичко е ясно, знаятъ се убийцитѣ.

Между народа упорито се носи слухъ, че на 16 февруарий, единъ день следъ убийството на Генова, е убитъ и единъ свещеникъ, но не се знае още името му. Такава сждба очаква и други. На всѣка крачка и шпиони. Сега сърбитѣ не гледатъ да заловятъ факти, ами, ако мръднешъ малко, веднага по главата съ обвинението: членъ си въ Македонската организация — и следъ това бой и смъртъ. Невъзможно е протестъ предъ никого.

Но нашиятъ народъ казва: „Лоши сж, като свиня предъ ножъ“! „Спроти глава имъ е“! А женитѣ викатъ: „Мжжка да съмъ, скочила бихъ. Тоя золумъ и Господь не го търпи!“ И както турцитѣ, преди да бѣгатъ, бѣха побѣснѣли и убиваха невинни българи, така и тѣзи. Вѣрата, че иде и тѣхниятъ край, ни крепи въ нашитѣ страдания.

Писмо отъ Скопие отъ 2. III. 1928. — М. № 425 отъ 12. III. 1928.

№ 327. — Назначението на полковникъ Наумовича въ Скопие, който замѣсти бившия такъвъ г. Ан. Вилдовичъ, съставлява най-ясниятъ изразъ за новата тактика, която югославянското правителство биде принудено да прилага въ македонскитѣ провинции. Полковникъ Наумовичъ е единъ отъ виднитѣ членове на „Бела рука“ и довѣрено лице на краль Александра.

www.dlib.mk

Щомъ стигналъ въ Скопие, полковникъ Наумовичъ билъ обкржженъ съ пълното довѣрие на краля и на военнитѣ кржгове.

Така той се яви като повече отъ великъ жупанъ. Той е пристигналъ съ диктаторска власть и си присвоява качеството на „представитель на негово величество краля“.

Кореспондентътъ разправя за първата заповѣдь, която издалъ Наумовичъ до населението, въ която ясно личело, какъвъ пжть мислѣлъ да следва новиятъ жупанъ, и продължава:

„Както се разбира отъ само себе, тия думи изплашиха онѣзи, които имаха причина да се страхуватъ и станалитѣ следъ това убийства бѣха сигналъ за начина, по който той мисли да управлява.

Убийството на скопския аптекарь Геновъ стана на 15 февруарий, годишнината на националния праздникъ Сретение Господне. Убитиятъ бѣше видна личность на българската община въ турско време, презъ време на европейската война и българската окупация. Въ неговия домъ бѣха гостували царь Фердинандъ, сегашниятъ царь Борисъ и генералъ Протогеровъ. Убиецътъ остана неизвестенъ и още не е откритъ. Сърбитѣ отдадоха убийството на българския комитетъ, чиито заповѣди ужъ престаналъ да изпълнява нѣкогашниятъ Геновъ, когото сърбитѣ наричаха Геновичъ. Българитѣ отдадоха това убийство, обаче, на сръбската организация, която действува по единъ предварително установенъ планъ.

Следъ това убийство по-видни българи напуснаха Скопие и едни се установиха въ Бѣлградъ, а други въ Солунъ. Сжщото се забелязва и въ широкитѣ народни маси въ околията. Народътъ е обхванатъ отъ страхъ и престана да се движи. Азъ лично се увѣрихъ въ това на скопския пазаръ, кждето не видѣхъ жива душа отъ околноститѣ. Виденъ търговецъ ме увѣряваше вчера, че сж престанали да се извършватъ каквито и да сж търговски сдѣлки, защото околнитѣ престанали да идватъ въ Скопие вследствие на формалноститѣ, които се изискватъ за движението отъ единъ до другъ пунктъ. Единъ селянинъ, за да пжтува отъ едно село до друго, е потрѣбно да притежава полицейско удостовѣрение, редовно визирано и пр. На много мѣста по пжтищата се върши контролъ надъ пжтницитѣ, отъ полицейскитѣ власти, и тежко на този, комуто не е редовенъ пжтниятъ билетъ. . .

Геновото убийство не е първото, отъ извършенитѣ такива надъ българитѣ. Първи бѣха убити бащата и братътъ на Михайловъ, началника на българо-македонския комитетъ. По-после бѣ убитъ въ Гевгелий — Григоровъ и напоследъкъ, на 31 януарий, бѣ убитъ въ Тетово адвокатътъ Борисъ Аадреевъ. Както на всички убити, така и на последния, убиецътъ не е откритъ. Куриозното е въ случая, че убийството е отдадено на нѣкои негови клиенти, които, обаче, не се посочватъ! Фактъ е, че Борисъ Андреевъ бѣ роднина на Мара Бунева и старъ членъ на Комитета, следователно, не може човѣкъ да не види въ това убийство политическия пръстъ,

www.dlib.mk

който се вижда и въ другитѣ убийства. Следователно, за сжществуването на сръбска организация не може и споръ да става...

Изъ дописката отъ Скопие отъ особения пратеникъ на атинския в. **Елевтеронъ вима.** — **М.** № 432 отъ 20. III. 1928.

№ 328. — Битоля, февруарий 1928 г.

Следъ атентата, извършенъ противъ... Велимира Преличъ, гнѣвътъ на сръбската власть стигна своя върхъ. Тя хвърли безразборно въ затворитѣ всички роднини, близки и познати на Мара Бунева и даже познатитѣ на нейнитѣ познати.

Сигурно Вие сте въ течение на убийствата, заповѣдани отъ сръбскитѣ власти, за които убийства писаха и вестницитѣ. Но има убийства, за които сръбскитѣ вестници пазятъ пълно мълчание.

Така напримѣръ, следъ братовчеда на Мара Бунева — Борисъ Стояновъ, сърбитѣ убиха подло сжщо и брата на нашата героиня — Лазаръ Буневъ, веднага следъ атентата противъ Велимира Преличъ.

Лазаръ Буневъ отбиваше военната си служба въ битолския санитаренъ полкъ. Следъ атентата, извършенъ отъ неговата сестра, сръбскитѣ агенти отъ офицерската лига го задигнаха отъ казармата и го заклаха.

За да прикриятъ престжплението, сърбитѣ заявиха на родителитѣ му, че 10 дни преди атентата ужъ Комитетътъ го задигналъ и отвелъ съ себе си...

Но войници отъ сжщия полкъ осведомиха нѣкои битолски граждани върху трагичната смъртъ на тѣхния другарь, закланъ отъ „братята освободители“, а невиненъ и чистъ, както всички жертви на сръбскитѣ тирани.

Самитѣ сърби цинично и безъ срамъ се смѣятъ, когато разправятъ за „задигането“ на Лазара, изглежда, искайки да подчертаятъ, че сръбскиятъ ножъ е „отмъстилъ“ за Прелича и за да ни предупредятъ за участьта, която ни очаква, ако нѣкой отъ насъ би се усъмнилъ въ всемогжеството на сръбската Черна ржка.

Следятъ ни на всѣка стжпка. Всѣка минута ние сме въ очакване на куршумитѣ на скрититѣ въ сѣнка палачи.

Ето въ какви условия живѣемъ, ако този адъ може да бжде нареченъ животъ. Пропастьта, която ни дѣли отъ сърбитѣ, става отъ день на день все по-дълбока. Измжчвани отъ призрака на една жестока смъртъ, все пакъ единъ лжчъ отъ надежда сгрѣва душитѣ ни, и ние вѣрваме въ края на тиранията и въ тържеството на нашия идеалъ — автономна Македония!

Писмо отъ Битоля. — **La mac.** № 38 отъ 1. III. 1928.

№ 329. — ...Четирима селяни отъ с. **Хрупища** сж сжщо така убити. Много убийства сжщо сж се извършили въ околностьта на Берово, но още не съмъ могълъ да науча имената.

www.dlib.mk

Преди 4—5 дена бидоха убити четирима мжже и една жена въ тъмницата въ Царево-село. Научихме, че, между другитѣ, сж били убити **Тончо Кьосевъ** и **жена му.** Очакватъ се нови кланета, защото детективи и офицери гъмжатъ и си подмигватъ, казвайки: „Още нищо не сте видѣли!“

Не сме могли да научимъ имената на жертвитѣ въ много други убийства, извършени въ тъмницитѣ, тъй като страшно много шпиони следятъ всички разговори.

Всички убийства сж дѣло на организацията „Народна одбрана“, въ която неотдавна сж се федерирали офицеритѣ отъ „Бела рука“, людетѣ отъ „Орjуна“ и утайката отъ „Удружење“-то.

Какво ще ни постигне още, не знаемъ. Никой не знае, дали ще остане живъ.

Ето какъ живѣемъ тукъ.

La Mac. № 41 отъ 22. III. 1928.

№ 330. — Между пропукания и разлагащъ се вече радикализъмъ въ Сърбия и застжпеното въ „Бѣлата ржка“ сръбско офицерство се е постигнало — това днесъ може да се счита безспорно установено — споразумение, споредъ което нещастна Македония ще бжде предадена занапредъ изцѣло въ ржцетѣ на бѣлградския милитаризъмъ, като срещу това сръбската армия ще бжде на разположение на сръбскитѣ радикали въ изборитѣ, които по всѣка вѣроятность ще станатъ презъ идната есень. По силата на това споразумение, вънъ отъ назначението на полковникъ Наумовича за великъ жупанъ въ Скопие, офицеритѣ отъ „Бела рука“ бѣха вече успѣли да проникнатъ въ всички по-важни и повѣрителни граждански служби. За голѣмъ ужасъ на всички досегашни граждански власти, полковникъ Наумовичъ се явяваше ту при едни, ту при други граждански чиновници на ревизия, съ камшикъ въ ржка и, дето се натъкнѣше на нѣщо, което не му харесва, съ ритда бждатъ отново въведени въ „управлението“ на Македония, което отъ „освобождението“ на нещастната страна било позорно и безпжтно използувано за лична изгода. . .

Въ Кратово, Велесъ и Гостиваръ полковникътъ е държалъ остри речи, възвестяващъ новата система на управление, споредъ която нѣмало да се търпи никакво отклонение отъ страна на населението отъ започнатото военно сърбизиране — отъ една страна, а отъ друга — отдавна потъпканитѣ редъ и законность щѣли да бждатъ отново въведени въ „управлението“ на Македония, което отъ „освобождението“ на нещастната страна било позорно и безпжтно използувано за лична изгода. . .

Наистина, тая нова система, която се опира на възвестения отъ великия жупанъ Наумовичъ принципъ „за око — глава, за зжбъ — челюсть“, се превърна напоследъкъ въ дѣла отъ подвластнитѣ военни власти по единъ ужасенъ начинъ, като ирония на всѣка човѣчность. Отъ встжпването на новия великъ жупанъ на служба бѣше убитъ не само братовчедътъ на македонската Шар-

www.dlib.mk

лота Корде, Мара Бунева, отъ полицейскитѣ агенти, но и нейниятъ братъ Лазаръ, който като медикъ служеше въ санитарната дружина въ Битоля, единъ день внезапно не можа вече да се намѣри. „Нощьта го погълна“, се казва на Балкана — характерната дума за онова, което сполетѣ Лазара Буневъ. Споредъ достовѣрни сведения излиза, че той е одушенъ въ казармата по заповѣдь на дружинния командиръ отъ назначенитѣ отъ самия него войници. Освенъ тѣзи дѣла на мъсть отъ настаняването на новитѣ военни власти се извършиха такива убийства и надъ Милана Геновъ въ Скопие, Михаила Гавриловъ и Христа Михайловъ въ Щипъ, Христа Григоровъ въ Гевгели, Григора Ангюшевъ въ Неготино на Вардаръ, Бориса Стояновъ Андрейчинъ въ Тетово. Къмъ тѣзи убийства за мъсть отъ сръбската власть въ Македония се прибавятъ и убийствата на Тасе Ангеловъ, Иванъ Стояновъ, Никола Христовъ, Гоше Инчовъ отъ с. Саса, Кочанско. Всички тѣзи нещастници сж били застреляни при с. Калиманци отъ конвоиращитѣ ги жандарми при привиденъ опитъ за бѣгство.

Тъмницитѣ сж препълнени, поради което на жандармитѣ е дадено тайно нареждане да изпълняватъ добре „заповѣдитѣ за арестуване, но не да водятъ арестуванитѣ въ тъмницата, а въ моргата!...“

По тоя начинъ, съ разпространение на страхъ, ужасъ и паника искатъ да сърбизиратъ Македония. Терористическитѣ военни власти при поемане на управлението сж гарантирали, че при иднитѣ избори въ Македония никакъвъ мандатъ не ще проникне освенъ онзи, който военнитѣ власти одобрятъ и предпишатъ! Отъ само себе си се разбира, че бѣлградскиятъ управляващъ апаратъ се старае да прикрие това чудовищно насилване на всѣко човѣшко право въ Македония. И въ това се отива така далече, че жертвитѣ на военнитѣ убийства за мъсть често се обясняватъ на западна Европа като убийства на Македонската революционна организация. Политическитѣ пъкъ убийства на служебни лица гледатъ да отдадатъ на македонски революционери отвънъ. По тѣзи жестокости ОН. не е взело досега никакво становище, а една анкета би била едно повеление на човѣчность, което днесъ много поналожително би трѣбвало да се изпълни, отколкото това би било въ днитѣ на изгасналия сега полумесецъ въ Македония.

Европа има мораленъ дългъ да контролира създаващата се сега „сръбска военна граница“ въ Македония. Офицеритѣ отъ „Бела рука“, които вече сж взели въ ржцетѣ си управлението въ Македония, излизатъ срещу гражданския радикализъмъ като победители отъ една продължителна война, която бѣ започната отъ завладяването на Македония въ 1913 г. По онова време „Черната ржка“ съ полковникъ Драгутинъ Димитриевичъ, изпърво прибѣгна до милитаризиране на Македония съ цель да очисти управлението ѝ отъ корумпиранитѣ партийни противници на бѣлградския радикализъмъ. Малко е познато, че тая война на военната власть срещу гражданската въ 1914 г. пролѣтьта докара краль Пе-

www.dlib.mk

тра до абдикиране и до преждевременното предаване властьта въ ржцетѣ на сегашния краль Александъръ. Още тогава краль Петъръ се бѣ задължилъ да замѣни гражданската власть въ Македония съ военна. Когато тогавашниятъ министъръ-председатель Никола Пашичъ заради това си подаде оставката, рускиятъ посланикъ Хартвигъ изиска отъ краля да си оттегли дадената на офицеритѣ честна дума, тъй като Русия по никой начинъ не желаела да работи въ Сърбия съ когото и да било другиго освенъ съ министъръ-председателя Пашичъ. Но тъй като краль Петъръ не можеше да се откаже отъ честната си дума, принуденъ бѣ да абдикира. Презъ време на войната Караджорджевичъ и Пашичъ си отмъстиха на притѣснителитѣ си, офицеритѣ отъ „Черната ржка“, а особено на тѣхния водачъ, полковникъ Драгутинъ Димитриевичъ —Апису, който, обвиненъ въ единъ предполагаемъ атентатъ върху наследника Александъръ, бѣ осжденъ на смъртъ въ Солунъ заедно съ други нещастници сжщо така, както и днесъ дузини македонци по политически причини се избиватъ и застрелватъ. Този македонски позоръ на Европа крещи къмъ небето, вика за ветото на Европа противъ една система, каквато по-страшна и покръвнишка не се е упражнявала нито въ времената на най-дълбоката варварщина. Македония е Ниоба между народитѣ. Тя вижда чедата си всѣки день избивани и клани, безъ досега Европа да е издигнала своята спираща ржка.

Новата фаза на македонската проблема — писмо отъ Загребъ до словашкия — въ Братислава — в. **Grenzbote** отъ 7. III. 1928.

№ 331. — На 21 мартъ презъ нощьта въ Мориовско е убитъ българинътъ **Мицко Ташковъ Солаковъ,** бившъ кметъ на село Бачъ... Убийството било толкова по-сензационно, пише „Време“ отъ 23. III. 1928 година, че като жертва е падналъ човѣкъ, „чието минало не било най-хубаво“. Мицко по политически убеждения билъ демократъ и билъ единъ отъ най-разумнитѣ и грамотни селяни, затова игралъ видна роля въ политическия животъ на общината си и е билъ избиранъ и за неинъ кметъ. За дейностьта му като кметъ се чували само най-хубави работи... Нѣколко пжти, обаче, е билъ затварянъ отъ сърбитѣ. Въ турско време билъ „активенъ български комита“. Следъ 1918 година билъ затворенъ отъ сръбскитѣ полицейски власти и противъ него се водило следствие, задето по време на бѣгството на сръбската войска презъ 1915 година билъ организиралъ чета и нападалъ отстжпващитѣ сръбски войници. Все споредъ сжщия сръбски вестникъ, за убийството имало две предположения: или е лично отмъщение, или е дѣло на... Македонския Комитетъ! Първото предположение било „по-вѣроятно“. Кое отъ двѣтѣ предположения е по-точно, щѣла да установи „следствената власть“...

Б. Р. — Личностьта на убития, неговата обществена дейность и най-сетне обстоятелствата, при които е станало убий-

www.dlib.mk

ството, ясно показватъ, че сръбската власть никога не ще „открие“ убийцитѣ, защото на лице е още едно убийство, напълно сходно съ онія въ Щипъ, Скопие, Струмица, Тетово, Гевгели и другаде и защото Мицко Ташковъ пада жертва все на сжщата варварска система, усвоена отъ официалнитѣ сръбски власти въ Македония.

М. № 430 отъ 24. III. 1928.

№ 332. — На 22 т. м., (писмото е отъ 30 мартъ — б. р.), като мълния се пронесе вестьта, че предния день билъ намѣренъ между селата Германъ и Коняри трупътъ на Мицко Ташковъ Солаковъ. Вестьта за неговата смърть порази като гръмъ населението отъ цѣлата околия, между което покойниятъ Мицко се ползуваше съ всеобща известность на добъръ, честенъ и здравъ македонецъ. Всички, които го познаваха, съ отвръщение прочетоха день по-късно явилата се дописка въ бѣлградския в. „Време“, която подхвърляше „предположенията“, че убийството му е дѣло или на лично отмъщение, или на „Македонския Комитетъ“. Своитѣ „предположения“ „дописникътъ“ (сигурно, чиновникъ отъ самото жупанство) подкрепяше съ твърдението, че миналото на покойния „не било отъ най-хубавитѣ“. Мицко билъ демократъ, единъ отъ най-разумнитѣ и грамотни селяни, игралъ е видна роля въ живота на с. Бачъ, дето е билъ избранъ и кметъ, нѣколко пжти е билъ затварянъ отъ сърбитѣ, въ турско време билъ „деенъ български комита“, следъ 1928 год. билъ хвърленъ въ затвора съ обвинение, че презъ 1915 година организиралъ чета, съ която нападналъ бѣгащата сръбска войска и за това... билъ убитъ или за лично отмъщение, или отъ „Македонския Комитетъ!“...

Цѣла седмица мина оттогава, а властьта мълчи, истината все още не е „установена“ и нѣма да се „установи“... защото тя е сжщата, която взе скжпитѣ македонски жертви при Отиня, въ Гевгели, Струмица и пр.

Но населението вече знае тая истина (както я знае и властьта). Тя точи своята кървава диря чакъ до кабинета на кърволока Матковичъ.

Когато миналата година Матковичъ пое жупанството, първата му работа бѣше да повика нѣкои отъ по-събуденитѣ и турени на око отъ полицията и нейнитѣ шпиони граждани и селяни, за да имъ скръцне съ зжби. Единъ отъ повиканитѣ бѣ и покойниятъ Мицко, комуто Матковичъ се закани: „Внимавай: зная положително, че си въ връзка съ Македонския комитетъ. Оттегли се отъ тамъ, иначе ще бждешъ убитъ“. Отъ тогава Мицко се пресели въ Битоля и не излизаше никакъ отъ града. Все пакъ жупанската закана го стигна година по-късно.

Мицко Ташковъ Солаковъ е отъ с. Пополжани, Леринско. Избѣгалъ отъ гърцитѣ презъ 1913 година, защото бѣ преследванъ, живѣ известно време въ Бачъ, дето и кметува, после въ с. Коняри,

www.dlib.mk

до гръцко-сръбската граница, и следъ заканата на Матковича се прибра въ Битоля, отдето не излизаше.

Какъ е могълъ пъкъ да бѫде намѣренъ и убитъ между две села — това за сега е една тайна, която властьта се мжчи по всѣкакъвъ начинъ да запази само за себе си. Връзката между жупанската закана и убийството не може въ никой случай да се отрече и се знае отъ цѣлото население...

С. с. № 68 отъ 5. IV. 1928.

№ 333. — На 3 априлъ въ 7 и половина часа, когато **Георги Николовъ** се прибиралъ у дома си, едно „непознато" лице изстреляло срещу него петь куршума отъ револвера си и го наранило на три мѣста, въ стомаха и рамената. Нападението станало на самия мостъ, който свързвалъ въ града една група кжщи, въ една отъ които живѣелъ нападнатиятъ. Следъ първиятъ изстрелъ Николовъ бързо станалъ и съ извънредно самообладание ударилъ атентатора съ бастона си презъ ржката. Тогава двамата се сборичкали. Убиецътъ въ това време изгърмѣлъ още четири куршуми. Единиятъ пробилъ шапката на Николова, но не закачилъ главата му. На мѣстото били намѣрени гилзи отъ револверъ-парабелъ. „Веднага" били изпратени жандармерийски патрули въ посоката, въ която избѣгалъ нападателтъ. Вдигнатъ билъ на кракъ и цѣлиятъ жандармерийски взводъ, а войската веднага обградила града... Но... „атентаторътъ" все пакъ не билъ уловенъ! Отъ Скопие дори изпратили нарочно и едно полицейско куче да помага на „следствието"...

Нападението, споредъ „Политика", силно възбудило цѣлия градъ. На времето Николовъ билъ „виденъ екзархистъ", но въ новата държава станалъ „много лояленъ поданикъ". Билъ пръвъ кметъ въ Кичево, влизалъ въ демократическата партия и въ други сръбски организации. Отъ гнѣвъ „Македонскиятъ Комитетъ отъ София" искалъ да го премахне...

Едно официално съобщение на министерството на полицията пъкъ се мжчи да обясни нападението съ „опитъ за ограбване", понеже Николовъ билъ богатъ човѣкъ... День по-рано той се билъ върналъ отъ Скопие и между гражданитѣ се говорѣло, че донесълъ отъ тамъ много пари...

Политика отъ 5. IV. 1928. — **М.** № 429 отъ 16. III. 928.

№ 334. — Бѣлградскиятъ в. **Време** отъ 3 т. м. съобщава за ново убийство въ Македония: на 31 мартъ презъ нощьта е билъ убитъ въ Прилепъ търговецътъ **Иванъ Бояджиевъ.**

Властьта не давала никакви обяснения по убийството, но, споредъ в. „Време", известни били много подробности. Убийството станало, споредъ сръбския вестникъ, така.

Вечерьта Бояджиевъ билъ въ едно кафене съ компания. Къмъ 1 часа следъ полунощь станалъ да си върви дома. Когато стигналъ на мѣстото между офицерския клубъ, околийското упра-

www.dlib.mk

бление и кметството, едно лице го доближило, поздравило го и го потупало по рамената и гърба. Въ сжщото време, съвсемъ незабелязано, опрѣло цевьта на револвера, който държело въ едната си ржка, въ тила на главата му и изстреляло нѣколко куршума. Бояджиевъ веднага се повалилъ мъртавъ на земята.

Следъ това убиецъцъ, „възползувайки се отъ тъмнината", „успѣлъ да избѣга". Всичко това станало, добавя „Време", съ мълниеносна бързина съвсемъ близу до офицерския клубъ. Стражарьтъ, който всѣкога стоялъ предъ клуба, билъ очевидецъ на убийството. Той видѣлъ, когато убиецътъ се приближилъ до Ивана, потупалъ го по рамото и гърба и го попиталъ, какъ е съ здравето си, та затова, когато чулъ гърма, въ първия мигъ сърбинътъ и не помислилъ, че между двамата се е случило нѣщо. Едва когато „непознатиятъ" почналъ да бѣга и жертвата паднала на земята, стражарьтъ почналъ да стреля следъ убиеца, но „не го улучилъ". Убиецътъ успѣлъ да се измъкне, възползуванъ отъ тъмнината и многобройнитѣ тѣсни прилепски улици".

Полицията „веднага" изпратила патрули „по всички посоки"... не открила убиеца... Затова пъкъ веднага повела „енергично следствие" и „въ интересъ на самото следствие" не давала никакви обяснения.

М. № 445 отъ 4. IV. 1928.

№ 335. — Вестникъ **Време** отъ 5 т. м. съобщава, че следствието по убийството на прилепчанина Иванъ Бояджиевъ „продължавало". Полицията упорствувала да мълчи, но все пакъ „могло да се заключи", че убийството е извършено „за отмъщение"...

Много по-важно отъ тая сръбска маневра е, обаче, съобщението, че полицията се е възползувала отъ случая да хвърли въ затвора нѣколко лица отъ града Прилепъ и отъ село „Марковъградъ" (с. Варошъ). Имената имъ се пазѣли въ тайна, но по всичко изглежда, че върху тѣхъ ще поиска полицията да хвърли своята вина, защото близкиятъ до нея в. „Време" подмѣта, че тия дни убийството щѣло да бжде „напълно разсвѣтлено"...

Едновременно съ това сжщиятъ вестникъ добавя нѣколко интересни обстоятелства около убийството, които издаватъ още по-недвусмислено, отъ кои срѣди произхожда убиецътъ и какви сж подбудитѣ му.

„Характерно е, пише „Време", че убиецътъ не се е въздържалъ да извърши дѣлото си предъ очитѣ на часовоя предъ офицерския клубъ и до самото околийско управление и кметството".

М. № 449 отъ 10. IV. 1928.

№ 336. — Бѣлградскиятъ вестникъ **Новости** дава съдържанието на едно питане, което отправилъ народниятъ представитель Търбичъ до министра на вжтрешнитѣ работи г. Корошецъ. Въ това питане, като се съобщава за убийството на Ивана Бояджиевъ

www.dlib.mk

въ Прилепъ, се казвало: „Убийството е извършено предъ вратитѣ на офицерското събрание, въ присжтствието на войника часовой, който е трѣбвало да гледа, докато убиецътъ два пжти се е връщалъ, за да довърши нещастната си жертва“. Въ питането още се изтъквало, че убийството е станало „и въ непосрѣдствена близость на жандармерийския участъкъ, околийското управление и общинския сждъ“.

Новости отъ 4. IV. 1928.

№ 337. — По наши положителни сведения, видниятъ прилепски гражданинъ, Иванъ Бояджиевъ, е убитъ не следъ полунощь, както заблуждаватъ сръбскитѣ вестници, а на обѣдъ, посрѣдъ бѣлъ день, когато се канилъ да влиза въ общинското управление.

М. № 449 отъ 10. IV. 1928.

№ 338. — Убийството на Иванъ Т. Бояджиевъ, виденъ търговецъ отъ Прилепъ, казва се въ писмото, извършено при известни Вамъ обстоятелства, е симптоматично не само по тия обстоятелства, при които е извършено, и по мѣстото, дето е извършено, но и повече по това, че убитиятъ е билъ цѣлата вечеръ съ командиря на жандармерийския взводъ въ Прилепъ.

Следствието, което се води по това убийство, е далечъ отъ това, да даде и най-малката гаранция, че наистина се води въ посока да се открие убиецътъ. Това мое съмнение оправдаватъ изцѣло тия факти: презъ м. августъ 1925 година, Насто Джиновъ съ още двама другари взеха отъ кжщата на Петъръ Трайковъ, отъ Прилепъ, прилепския шивачъ Сотиръ Гърдановъ. Взеха го въ 9 часа презъ нощьта и го заведоха въ затвора, дето го прие жандармерийскиятъ фелдфебелъ Никола. Но понеже лицата, които доведоха Сотира, не сж били на служба въ полицията, за да могатъ да се лишаватъ по тѣхно искане хората отъ свободата си, фелдфебелътъ Никола следъ единъ часъ предалъ Сотира пакъ на сжщитѣ хора. Отъ тамъ Джиновъ и другаритѣ му откарали Сотира извънъ града Прилепъ въ мѣстностьта „Али Чаиръ“ и тамъ сж го убили. По това убийство се води следствие, и свидетели очевидци свидетелствуваха, че убийството е извършено отъ сжщитѣ ония лица, които взеха Сотира отъ кжщи, докараха го въ затвора и отъ тамъ пакъ го взеха и откараха. Убийцитѣ бидоха затворени, но сждътъ не утвърди затварянето имъ, защото не могло да се намѣри трупътъ. Когато пъкъ следствието било свършено и трупътъ намѣренъ, битолскиятъ жупанъ г. Д. Матковичъ, противно на всички закони въ тая земя, взе всички актове отъ началника-следователь и още ги държи у себе си. Убийцитѣ не само че свободно живѣятъ въ Прилепъ, но и открито се хвалятъ, че актоветѣ ще се върнатъ отъ жупанията, едва когато главнитѣ свидетели бждатъ избити. Цѣлото държане на великия жупанъ на

www.dlib.mk

Битолско по тоя въпросъ само влива увѣреность, че въпросътъ ще се свърши така, както открито говорятъ убийцитѣ на Сотира".

Взимайки поводъ и отъ други случаи на явно благосклонно покровителство на злодейци отъ жупанството, Търбичъ се обръща съ следнитѣ въпроси къмъ министъръ Корошецъ:

„Като имамъ предвидъ тия конкретни факти, питамъ Ви, г. министре, какви гаранции изобщо можете да дадете, че следствието по убийството на Иванъ Т. Бояджиевъ ще се извърши по съвѣсть и по законъ?

Каква гаранция евентуално могатъ да иматъ свидетелитѣ по дѣлото на това убийство съ огледъ на обществото, въ което е прекаралъ Иванъ последнитѣ си часове и съ огледъ на мѣстото, на което е починалъ? Нѣма ли евентуалнитѣ свидетели да се уплашатъ да свидетелствуватъ съ огледъ на това, че убийцитѣ, вагабонтитѣ и дефраугантитѣ въ Прилепъ иматъ могжщъ защитникъ въ лицето на битолския жупанъ г. Матковичъ?

На кое мѣсто, мислите, гражданитѣ могатъ да бждатъ сигурни за своя животъ, когато се убива човѣкъ предъ вратитѣ на жандармерийската казарма, околийското управление и общината?

Какъ бдятъ органитѣ на обществената безопасность надъ живота и имота на прилепскитѣ граждани, щомъ нищо не виждатъ и не чуватъ предъ своитѣ собствени врати? Въ чие общество тия граждани могатъ да бждатъ сигурни, когато не сж сигурни въ обществото на взводния командиръ на жандармерията?"

Писмено запитване до министра на вжтрешнитѣ работи д-ръ Антунъ Корошецъ отъ народния представитель Василије Трбич — в. **Политика** отъ 7. IV. 1928

№ 339. — На 6 априлъ вечерьта, около 8 часа, **Исмаилъ Ахмедъ** се прибиралъ отъ кафенето въ кжщи. Тъкмо стигналъ предъ дома си и се готвѣлъ да влѣзе въ двора, нѣкой му извикалъ на турски: „Исмаилъ ефенди, чакай да ти кажа нѣщо". Исмаилъ спрѣлъ предъ портата, а „непознатиятъ" се приближилъ и изгърмѣлъ два куршума въ жертвата си. Единиятъ куршумъ го улучилъ въ лѣвата ябълчна кость, а другиятъ се забилъ въ гредата надъ портата. Исмаилъ падналъ мъртавъ.

Политика отъ 8. IV. 1928.

Б. Р. Останалото отъ съобщението около убийството напълно схожда съ всички съобщения отъ тоя родъ: полицията идва веднага на мѣстопроизшедствието, но намира само... гилзитѣ отъ изстрелянитѣ куршуми. (Тоя пжть отъ броунингъ, а не отъ парабелъ...). Мракътъ на нощьта скрива завинаги убиеца... Но затова пъкъ освенъ обстоятелствата, при които става убийството, както и причинитѣ му, вестникарскитѣ дописници по мистериозенъ, ала лесно обяснимъ пжть, всѣкога знаятъ: убийството

www.dlib.mk

било или за лична мъсть, или — дѣло на Македонския Комитетъ... Въ случая се правятъ догадки съ повече „съмнения“, понеже Исмаилъ билъ много добъръ човѣкъ, който подпомагалъ беднитѣ и вършелъ само добри дѣла. . ., вѣрвало се, че не ще да е погиналъ отъ Македонския Комитетъ, а отъ личната мъсть на нѣкой „неизвестенъ“.

Убийството на Исмаила направило потресно впечатление на цѣлия градъ.

М. № 449 отъ 10. IV. 1928.

№ 340. — На 22 май е убитъ касиерътъ на Тролската община **Александъръ Христовъ Шекериновъ,** отъ Щипъ.

Ето какво съобщаватъ за това вчерашнитѣ бѣлградски вестници.

Тоя день Шекериновъ билъ въ Свети Николе на пазаръ. Прекаралъ деня съ нѣколко селяни и кмета на Тролъ. Къмъ 7 часа вечерьта петеглилъ самъ за село.

Единъ часъ по-късно потеглилъ за село и кметътъ. Когато стигналъ до една голѣма ливада между селата Мечкуевци и Тролъ, близу до последното село, при една чешма, коньтъ му спрѣлъ, уплашенъ отъ нѣщо, и не искалъ да продължи. Кметътъ слѣзълъ и повелъ коня. Следъ нѣколко крачки видѣлъ обезобразенъ човѣшки трупъ.

Трупътъ билъ цѣлия избоденъ съ ножове, и кървавитѣ кжсове не позволявали да се познае, чий е. Само по обущата кметътъ можалъ да се досѣти, че това е трупътъ на нещастния касиеръ. Ужасенъ отъ грозното зрелище, кметътъ възседналъ коня и въ див бѣгъ се върналъ въ града и съобщилъ на полицията.

Полицейскиятъ огледъ пребroилъ около 70 рани нанесени по главата и по цѣлото тѣло по най-звѣрски начинъ.

Сръбскитѣ вестници съобщаватъ, че убийцитѣ на Шекериновъ не били известни, но щѣло да има надежда да бждатъ уловени, защото властьта повела „енергично следствие“. Но, съобщавайки това, властьта енергично се е заела, както въ всички подобни случаи, да скрие следитѣ на новото свое злодеяние. Въ вестницитѣ сж пръснати слухове, че ужъ и това убийство било дѣло или на тролския кметъ, или на Македонския Комитетъ, който билъ пращалъ на Шекеринова заплашителни писма.

Шекериновъ, по признанието на самитѣ сърби, се ползувалъ съ много добро име въ цѣло Брѣгалнишко, и неговото убийство възбудило всеобщо негодуване. Погребението му станало на другия день въ Щипъ при стечение на много граждани.

Шекериновъ оставя жена и две деца.

М. № 487 отъ 26. V. 1928.

№ 341. — Г е в г е л и, края на августъ.

Миналата есень научихме, че има заповѣдь отъ сръбското правителство да се избиятъ нѣкои будни българи — между тѣзи,

www.dlib.mk

които сж работили въ Организацията въ турско време, и тѣзи, върху които падатъ сръбски подозрения сега. Мой познатъ — изъ между тѣзи, които знаеха заповѣдьта, ме предупреди тайно, че и азъ съмъ въ списъка на лицата, които ще бждатъ избити. Азъ успѣхъ да се скрия за дълго време и предупредихъ моя приятель Христо Бакърджиевъ отъ с. Мачуково да се пази и той, защото ние сме приятели и ако има нареждане за мене да ме убиятъ — сигурно ще има и за него. Но той, поради това, че презираше много сърбитѣ, не искаше даже и да се скрие. Не минаха четири дни, и той падна убитъ въ двора на кжщата си. Ние знаемъ, кои сж убийцитѣ. Следъ Христа Бакърджиевъ въ Гевгелийско, все отъ сръбската власть сж избити още четири души, трима отъ селата и единъ отъ града.

Писмо отъ Гевгелий. — **М.** № 574 отъ 8. IX. 1928.

№ 342. — Жертвитѣ на кърволока-агентъ Мино Станковичъ сж вече надъ тридесеть. Вдовицитѣ и сиракитѣ на „изчезналитѣ безследно“ търсятъ гробоветѣ имъ и откриватъ въ лозята тѣхнитѣ разложени и полуразложени трупове. Тазигодишниятъ гроздоберъ бѣ въ действителность едно масово погребение, защото много прѣсни гробове бѣха открити въ лозята. „Безследно изчезналитѣ“ или жертвитѣ, за които кръволокътъ Мино Станковичъ съ циниченъ смѣхъ казваше на близкитѣ имъ, че „сж избѣгали въ България“, сж намѣрени полузаровени въ лозята.

Никой не смѣе да протестира, защото ще го стигне сжщата участь. Мино Станковъ е безотговоренъ господарь на живота, честьта и имота на населението. Вмѣсто да го накажатъ за неизброимитѣ убийства и пожари, сърбитѣ го награждаватъ и повишаватъ въ чинъ.

Неговиятъ бѣсъ напоследъкъ е стигналъ до крайность, и той публично бие старци и жени, докато имъ разкжса месата, за да „уплаши“ укривателитѣ на „хайдуцитѣ“ (лопови) (сърбитѣ така наричатъ нашитѣ герои).

Труповетѣ въ лозята. — **La Mac.** № 75 отъ 16. XI. 1928.

№ 343. — Въ Бѣлградъ иматъ малко по другъ обичай. Тѣ изобщо иматъ малко необикновено схващане и за злодеянията и за тѣхната защита. Въ Македония, напримѣръ, по нѣкакво невидено чудо почти всѣка нощь падатъ глави, но, никжде не може да се улови злодееца, макаръ че тая нещастна земя е просто окупирана отъ войска и жандармерия. Въ нѣкои обратни случаи въ сжщата тая нещастна земя, като падне глава и атентаторката сама на мѣстото се застреля, държавнитѣ власти влѣкатъ на подсждимата скамейка нейнитѣ... роднини, които нѣматъ и хаберъ за нейното деяние.

www.dlib.mk

„Ние предлагаме, завършва „Хърватско право“, г. министрътъ на правосъдието да даде на г. Джиафери адвокатура въ Бѣлградъ, защото тамъ той наистина би билъ потрѣбенъ, би вършилъ голѣма работа, додето най-сетне и него не убиятъ. . .“

Hrvatsko pravo отъ 6. X. 1928, по поводъ на това, че видниятъ парижки адвокатъ Моро Джиафери се е заелъ съ защитата на Пуниша Рачичъ, убиеца на хърватскитѣ депутати въ Скупщината на 20. VI. 1928.

№ 344. — Безспорно македонскитѣ комити сж разговорътъ на деня съ свършването на зимата. Споредъ югославянския и гръцки печатъ македонскитѣ комити вече сж готови да нахлуятъ въ Македония, ту отъ българската, ту отъ албанската граница. И се очакватъ не прости навлизания, а таинствени нападения, които всѣватъ ужасъ въ пограничнитѣ стражи и подвижнитѣ войскови отдѣления. Говори се не само за нападения върху желѣзницитѣ и селата, но и за революционно действие въ пъленъ масщабъ, което, казано въ скоби, не може да стане безъ активната помощь на македонското население и заради това би дало безпогрѣшно доказателство за националностьта на това население.

И именно предвидъ на такава евентуалность и за да се парализира такава помощь, югославянитѣ, или по-скоро милитаристичнитѣ сърби — не установи ли специалниятъ кореспондентъ на гръцкия „Елефтеронъ вима“ пълната власть на сръбската военна лига въ тази страна? — недавна сж въвели единъ терористиченъ режимъ, който се проявява въ потисничество и мистериозни изчезвания на всички мѣстни българи, които сж повече или по-малко будни, които сж враждебни на денационализацията и които Бѣлградъ смѣта за главна прѣчка на посърбяването на македонското население. Броятъ на тѣзи убийства изглежда да е значителенъ; македонскитѣ кржгове въ България, които сж добре осведомени върху онова, що става въ Македония, смѣтатъ, че общиятъ брой възлиза на много стотици, отъ които 143 сж станали само въ Щипския окржгъ, следъ смъртьта на генералъ Ковачевичъ, миналия октомврий.

Въ тази смѣтка не влизатъ безбройнитѣ политически процеси, започнати въ Македония, които доведоха, следъ жестоки изтезания отъ полицията, до осжждането на десетки други българи, които сж живѣли като лоялни поданици на югославянското кралство. Тѣзи процеси, предприети като предохранителни мѣрки, сж зле замислени поради това, че тѣ не само засилватъ вѣрата, какво македонското население е съ революционеритѣ, но и защото тѣ сближаватъ това население съ революционеритѣ и така предизвикватъ опасностьта отъ въстание въ цѣла Македония — единъ резултатъ, който Бѣлградъ и Атина искатъ да избѣгнатъ най-много отъ всичко, но който е надеждата на Македонския Комитетъ.

www.dlib.mk

Това е толкова повече за съжаление, защото Македонскиятъ Комитетъ, който е много по-разуменъ и много по-малко „кървавъ“, отколкото се мисли, е прекратилъ всѣко революционно действие и особено всѣкакви усилия въ Македония, за да даде на д-ръ Корошецъ, водителя на словенската народна партия и министъръ на вѫтрешнитѣ работи въ новия югославянски кабинетъ, шансъ да направи нѣщо за туряне край на положението въ Македония и да задоволи поне часть отъ македонскитѣ искания, включително даване на политическа амнистия, което би позволило връщането на многобройнитѣ бѣжанци въ тѣхнитѣ огнища и отварянето на българскитѣ училища и черкви. Близко е до ума, че Революционната македонска организация и самитѣ македонци не ще понасятъ за дълго, безъ актове на отмъщение, провокациитѣ на сръбската военна лига.

Но Атина, и особено Бѣлградъ, сѫ хипнотизирани отъ мисъльта за революционно движение презъ пролѣтьта. Тѣхнитѣ военни мѣрки по този случай сѫ отъ такива размѣри, че човѣкъ би помислилъ, че предстоятъ страшни работи. Сърбитѣ сѫ въвели по българскитѣ граници една изумителна система на отбрана, напомняща нѣкои отъ мѣркитѣ на спогодбата въ Нишъ, уговорена отъ Стамболийски малко преди падането му, която предвиждаше изсичането на горитѣ на граничната зона до сто метра на дълбочина отъ двѣтѣ страни на границата.

Сърбитѣ сѫ изсѣкли горитѣ на сто метра въ сръбска територия, а за да унищожатъ всички скривалища или неравности въ почвата, които би могли да улесняватъ минаването на комитаджиитѣ, тѣ сѫ изпълнили долищата близу до границата. Недоволни отъ това, тѣ сѫ изкопали единъ дълъгъ окопъ покрай сръбско-българската граница въ Македония, който се пази отъ войници.

Това е една съвсемъ напраздна предпазителна мѣрка, която най-малката културна отстѫпка на населението въ Македония би направила безполезна.

Изъ сп. **Near East** —
М. № 461 отъ 25. IV. 1928.

5. Забѣгване. **№ 345.** — Интернираниятa се удвоиха въ цѣлата страна. Пръвъ бѣ интерниранъ инж. **Дим. Караджовъ,** кметъ на гр. Щипъ. Много пѫти бѣше той заплашванъ съ смъртъ отъ военния жупанъ подполк. Михайловичъ и отъ измѣнника Каламатиевичъ, кандидатъ на детективитѣ и на сръбскитѣ офицери за кметъ. Не можейки да изпълнятъ своитѣ заплашвания (защото Караджовъ не излизаше отъ тѣхъ, и засадитѣ, организирани въ уличката „Дуково сокаче“, останаха безрезултатни), сърбитѣ насилиха Караджова да подаде оставка въ срокъ отъ 24 часа, заплашвайки го въ противенъ случай да го задигнатъ отъ жилището му и да го удушатъ. Станаха въ Щипъ публични събрания, въ

www.dlib.mk

които стражари и пияни разбойници отъ „Удружението“ насилваха гражданитѣ да участвуватъ и да викатъ на Караджова да подаде оставка. Въ едно такова събрание измѣнникътъ Каламатиевичъ, съ цель да го насили да подаде оставка, има дързостьта да обвини Караджова въ връзки съ ВМРО. Нѣмаха никакъвъ успѣхъ...

Тогава намѣриха друго срѣдство: отъ Бѣлградъ последва нареждане да интерниратъ Караджова, и той бѣ изпратенъ въ Босна, въ Кулинъ-вакуфъ. Следъ малко го извикаха отново и го пратиха въ Валево на „постоянно мѣстожителство“, разправяйки, че той се отдалъ на своята работа, като инженеръ. Да напусне своя имотъ и своето огнище, за да иде да работи въ Валево, когато въ Щипъ си има тъй многобройна клиентела!

Другитѣ съветници сжщо бѣха принудени съ заплашвания да подадатъ оставка. . . Нѣма що да се прави, защото жупанътъ — военен е решилъ да има само една листа и може спокойно да се каже, че Каламатиевичъ е назначенъ за кметъ на града отъ жупана подполковникъ Михайловичъ.

Въ Босна и въ цѣла Шумадия, особено въ Валево, има мнозина интернирани и така да се каже доброволно заточени македонци. Цѣли семейства отъ Щипъ, Велесъ, Прилепъ, Скопие и Тетово бидоха интернирани. Поради страшния тероръ, мнозина македонци сж принудени да бѣгатъ.

По нареждане отъ Бѣлградъ, въ Щипъ ще бждатъ убити още шесть по-първи граждани. Нѣкои граждани сж почнали да се криятъ и да не излизатъ отъ кжщи, а други сж заминали за Бѣлградъ, смѣтайки, че тамъ ще бждатъ повече гарантирани.

Не по-малко отъ 20 семейства отъ Скопие сж избѣгали въ Валево. Докторъ Ципушевъ, отъ Радовишъ, който практикуваше въ Велесъ, е избѣгалъ въ Босна поради заплашвания отъ властитѣ. . .

Осоговски — Писмо изъ Македония. — **La Mac.** № 41 отъ 22. III. 1928.

№ 346. — Младиятъ адвокатъ Янакиевъ по една щастлива случайность е останалъ живъ. Една вечерь, връщайки се въ кжщи, Янакиевъ бива пресрещнатъ отъ едно лице. Последниятъ се се сепва и после извиква: „Ама Вие ли сте Янакиевичъ? Ахъ, какво щѣхъ да направя!“ Разплаква се и признава: изпратенъ билъ да го убие. Следъ това хвърля револвера на земята, който държалъ готовъ за стрелба. Този човѣкъ, сърбинъ отъ Сйеница (Санджака), бившъ коларь, сега останалъ безъ работа, е билъ натоваренъ да убие Янакиева, за което получилъ 500 динара. Той не познавалъ своята жертва. Въ сжщность обаче, коларьтъ познавалъ Янакиева лично, не по име: като адвокатъ Янакиевъ му направилъ голѣма услуга, и той хранѣлъ къмъ него голѣми благодарности. И като вижда, че това е сжщиятъ човѣкъ, когото трѣбва да убие, коларьтъ се стрѣсва, заплаква и проклиня сждбата си. После всичко това разправя на приятели. По този начинъ Яна-

www.dlib.mk

киевъ спаси кожата. Още сжщия моментъ той напуска града и презъ Бѣлградъ пристига въ Загребъ. Тамъ отседва при единъ свой приятель, студента Сеизовъ. Обаче полицията, която следѣла Янакиева, арестува и двамата. Въ дома на Сеизова е направенъ обискъ, но нищо не е намѣрено. Следъ нѣколко дена и двамата сж били освободени, като на Янакиева е било заповѣдано веднага да напусне Загребъ и да замине за Бѣлградъ. Янакиевъ е вписанъ въ черния тефтеръ и за малко не бѣ простреленъ на улицата, само защото въ началото бѣ защитникъ въ процеса на студентитѣ въ Скопие и искаше дѣлото да представи въ истинската му свѣтлина. И още — защото е македонски интелектуалецъ.

2. Осжденъ е на смъртъ и младиятъ скопски лѣкарь д-ръ Георгиевъ отъ Кратово, приятель и съквартирантъ на Янакиева. Въ Скопие той е отъ скоро, но има много клиенти и приятели, ползува се съ голѣмо влияние особено между турцитѣ. И за него е билъ пратенъ убиецъ. И само благодарение на своята голѣма предпазливость е останалъ живъ. И той избѣга нѣкжде къмъ Бѣлградъ.

Отъ Скопие сж избѣгали още Кирилъ Ризовъ, Тома Здравевъ, Т. Дранговъ и други. Една вечерь Кирилъ Ризовъ е билъ преследванъ отъ едно лице съ ножъ въ ржката чакъ до кжщи. И неговиятъ животъ е висѣлъ на косъмъ. Следъ това и той избѣгва къмъ Бѣлградъ. Отъ Тетово е избѣгалъ и адвокатътъ Славе Андрейчинъ, братъ на убития Борисъ Андрейчинъ.

И отъ Велесъ има забѣгнали много граждани. Между тѣхъ сж: бившиятъ народенъ посланикъ (представитель — б. Ver.) Георги хаджи Алексиевъ и младиятъ лѣкаръ д-ръ Ципушевъ. Прогонването на д-ръ Ципушева има следната предистория. Д-ръ Ципушевъ бѣше общински лѣкарь. Тази година, обаче, като кандидатъ за тази длъжность се явява д-ръ Богданъ Кирковъ, отъ известното чорбаджийско семейство въ града. Кирковъ е годѐнъ за дъщерята на председателя на общината, ренегата Димко Крепиевъ. Обаче цѣлиятъ общински съветъ е противъ Киркова. Само Крепиевъ и още двама негови приятели подкрепятъ неговата кандидатура. То се дължи на това, че Кирковъ се движи само съ сърби, своитѣ клиенти праща въ сръбската аптека, избѣгва мѣстнитѣ граждани и пр. А докторъ Ципушевъ се движи изъ народа и е спечелилъ неговитѣ симпатии. Така че общинскиятъ отборъ (съветъ — б. Ver.) за общински лѣкарь назначава пакъ докторъ Ципушева. Но съ това работата не се свършва, защото властитѣ и ренегатитѣ иматъ на помощь грубата сила: д-ръ Ципушевъ е билъ застрашенъ съ убийство и принуденъ да избѣга отъ града. По този начинъ Крепиевъ очисти лѣкарската длъжность за своя бждащъ зетъ Кирковъ.

Въ Скопие е образуванъ специаленъ комитетъ, който решава, кой и кога да бжде убитъ. Дейностьта на тази мафия се простира изъ цѣлата скопска область. Въ него влизатъ все изпечени бѣлградски агенти, като директорътъ на Народната банка Васоевичъ, Чичеричъ, бившиятъ скопски кметъ хаджи Ристичъ.

www.dlib.mk

Техническо лице на комитета е сътрудникътъ на бѣлградския в. Политика, Граовацъ. Той намира лицата, които трѣбва да извършатъ убийствата, и посочва жертвитѣ.

Писмо отъ Македония. — **Мак. д.** № 62 отъ 25. III. 1928.

№ 347. — Къмъ 1 февруарий т. г. тукъ бѣ докаранъ подъ силенъ конвой дошлиятъ отъ България бѣжанецъ Бойчо Ефремовъ, отъ с. Лаки.

Сжщиятъ билъ избѣгалъ отъ селото си презъ месецъ юний м. г., понеже край кжщата му минали „комити“ (а въ сжщность потераджийско отдѣление).

Повѣрвалъ въ разгласената отъ сърбитѣ „амнистия“, Бойчо дошелъ, за да се прибере въ кжщи и намѣри своя гробъ.

На 3 февруарий Бойча подкараха за Кочани. Още не скрило се отъ погледитѣ имъ Царево-село, близу до каменната чешма Бойчо е билъ поваленъ съ единъ куршумъ въ главата. Трупътъ му билъ оставенъ и после погребанъ отъ жителитѣ на махалата „Шопитѣ“ отъ Царево-село.

На Бойча, както се научавамъ, е било писано писмо отъ тукъ въ България, за да си дойде, безъ да го е страхъ, защото достатъчно било да предяви писмото, за да не го закачали...

Н. М. № 147 отъ 19. II. 1926.

№ 348. — На 25 септемврий станалъ щателенъ обискъ въ с. Кърстофоръ, Битолско, въ дома на братята и роднинитѣ на члена отъ Централния Комитетъ на ВМРО — Георги попъ Христовъ. Арестувани били всички мжже и следъ щателенъ обискъ освободени подъ гаранция. Въ Битоля билъ направенъ обискъ у шуреитѣ на Георги попъ Христовъ — Коста и Вангелъ, които още сж въ затвора.

М. № 307 отъ 19. X. 1927.

№ 349. — Сръбскиятъ в. **Време** отъ 27 т. м. съобщава, че въ Царево-село нѣкой си Георги Михайловъ, който казвалъ, че билъ четникъ, се предалъ на сръбскитѣ власти, защото искалъ да стане миренъ поданикъ на краль Александра.

Сърбитѣ го оковали въ вериги и подъ предлогъ, че искалъ да имъ покаже тайния каналъ, по който преминаватъ комититѣ, го повели къмъ границата и тамъ го убили „при опитъ за бѣгство“.

М. № 290 отъ 28. IX. 1927.

№ 350. — Но само да е боятъ, ами убийствата на мирни селяни само затова, че имали братя и роднини въ България не сж рѣдкость. Така, на Димитровденъ бѣха извикани отъ село Неокази, Кратовско, двамата братя Пано и Лазо Кралеви отъ държавния разбойникъ Мино Станковъ и заклани въ лозята до село Калнище.

www.dlib.mk

На другия день бѣха намѣрени конетѣ имъ съ торби, пълни съ пръсть, окачени на вратоветѣ и пуснати. Следъ 5—6 дни пороитѣ бѣха изровили нещастнитѣ жертви, но никой не смѣе да продума дума.

На 26 ноемврѝий бѣ извиканъ пакъ да се яви предъ Мино селянинътъ отъ село Ямище, Алексо Велковъ. Той е билъ закланъ, както разправятъ очевидци, като овца съ ножъ. И на тритѣ нещастни жертви вината е тая, че имали роднини и братя въ България, които сръбската власть смѣта за комити...

Писмо отъ Кратово. — **М.** № 371 отъ 4. I. 1928.

№ 351. — Кюстендилъ, 20 априлъ.

Разпитанъ, бѣжанецътъ **Христо Петровъ,** отъ село Цървенанива, Кочанско, който по чудо се е отървалъ отъ сърбитѣ и избѣгалъ въ България, следъ като неговитѣ другари, за които сърбитѣ разтржбиха, че били комити, сж били убити при сръбския постъ Руенъ, ми разправи следното:

„На 12 априлъ, на Велики четвъртъкъ, отидохъ на пазаръ въ Кочани, за да се видя съ нѣкой приятель, защото ясно бѣше за всинца ни, че нѣма животъ вече за насъ, ако останемъ въ кжщи. На два пжти сръбски жандарми идваха нощемъ въ кжщи и ме викаха да излѣза, за да ме отвлѣкатъ, както това бѣха направили вече съ мнозина.

Благодарение на жена ми, която, като позна сръбскитѣ жандарми, имъ извика на име, тѣ не посмѣха да ме извлѣкатъ отъ кжщи, а следъ като ме викаха и азъ не излѣзохъ, съ псувни си отидоха.

На пазара срещнахъ Манте Николовъ, отъ село Усрънъ-долъ, Кочанско, и двамата си казахме това, що ни мжчеше. И Манте, като мене, живѣеше подъ страхъ, защото и него сърбитѣ сж дирили. Двамата решихме да бѣгаме. Азъ нѣмахъ никакви пари, Манте каза, че ще иде да иска на заемъ отъ нѣкого. Когато Манте отиде да търси пари, азъ се отбихъ до моя съселянинъ Мите Зашовъ, който ми бѣ приятель.

Когато отидохъ при него, той веднага ми разправи за страшнитѣ изтезания, на които го подхвърлили въ сръбската станица (участъкъ) при село Костинъ-долъ, каза ми, какъ сж го били на единъ специаленъ сандъкъ, на който го накарали да легне; заедно съ него били бити и селянитѣ отъ Ново-село: Никола Пауновъ, Димитрия Пауновъ и Григоръ Стояновъ. „И тримата после сърбитѣ заклаха, а менъ ме пуснаха, като ми взеха 20,000 динара. Азъ зная, че следъ това пакъ ще ме заколятъ, ми каза Мите, затова решихъ да бѣгамъ, пъкъ каквото ще да става". Като чухъ отъ него това, що ми каза, азъ му открихъ, че ние сега тръгваме къмъ България.

www.dlib.mk

Мите се зарадва и ми каза, че и той ще дойде. Той ми каза, че ималъ 30,000 динара, които ще вземе и че и на мене ще даде да преживѣемъ. Още сжщата вечерь тръгнахме. Нѣмахме никакво оржжие.

Вървѣхме цѣла нощь, а въ петъкъ денувахме. Като се стъмни, потеглихме, решихме да се изкачимъ и минемъ границата презъ Руенъ, понеже смѣтахме, че, понеже тамъ още има снѣгъ, та сърбитѣ не пазятъ.

Като стигнахме предъ върха, захвана ни една силна вихрушка отъ снѣгъ, не се виждаше нищо и ние, вървейки все напредъ, се намѣрихме предъ единъ постъ. Манте каза, че това е български и че да идемъ тамъ, да се предадемъ и огрѣемъ. Обаче, още не издумалъ, и изведнажъ срещу насъ се гръмна, ние побѣгнахме, но, забъркани, се натъкнахме на другъ сръбски постъ и отъ него ни посрещнаха съ залпъ. Мите Зашовъ веднага падна. Ние съ Манте побѣгнахме назадъ, но скоро азъ видѣхъ, че Манте е ударенъ въ главата и той следъ стотина крачки падна и нищо не можеше да ми каже.

Азъ останахъ самъ, върнахъ се назадъ и се скрихъ въ една камара камъни подъ една скала. Тука престояхъ цѣлия день въ сжбота, и съ Бога напредъ вечерьта въ сжбота можахъ да мина и се спася.

Казахъ вече, че нѣмахме никакво оржжие, а другаритѣ ми бѣха облѣчени, както и азъ, съ дрехитѣ, съ които си ходиме. Мите Зашовъ въ градски дрехи, той бѣше облѣкълъ двои панталони, а Манте бѣ въ селскитѣ си дрехи, и двамата носѣха сръбски шапки. Мите не е женень, сърбитѣ сж му прибрали паричкитѣ, които той бѣ скжталъ отъ дълго работене като дърводѣлецъ въ Кочани, но нещастниятъ Манте остави деца и жена, та и моитѣ, кой знае, какъ ще ги мжчатъ, но все пакъ ще даде Богъ нѣкога да се върна пакъ при тѣхъ".

Какво е било „сражението" отъ 14 т. м. — Разказътъ на бѣжанеца Христо Петровъ. — **М.** № 459 отъ 23. IV. 1928.

№ 351а. — Една бѣлградска телеграма (агенция Авала) отъ 19 априлъ бѣше предала едно съобщение въ връзка съ едно предполагаемо нахлуване на комитаджии въ областьта на Щипъ, последвано отъ едно сблъскване между югославянскитѣ полицаи и предполагаемитѣ комитаджии.

По този поводъ отъ страна на българскитѣ власти бѣ предприета анкета, която установи следнитѣ факти.

На 21 априлъ въ Кюстендилъ е пристигналъ отъ югославянска територия бѣжанецътъ Христо Петровъ, родомъ отъ село Дълги-дѣлъ, живущъ въ махалата Цървена-нива на селото Градище, Кочанско.

www.dlib.mk

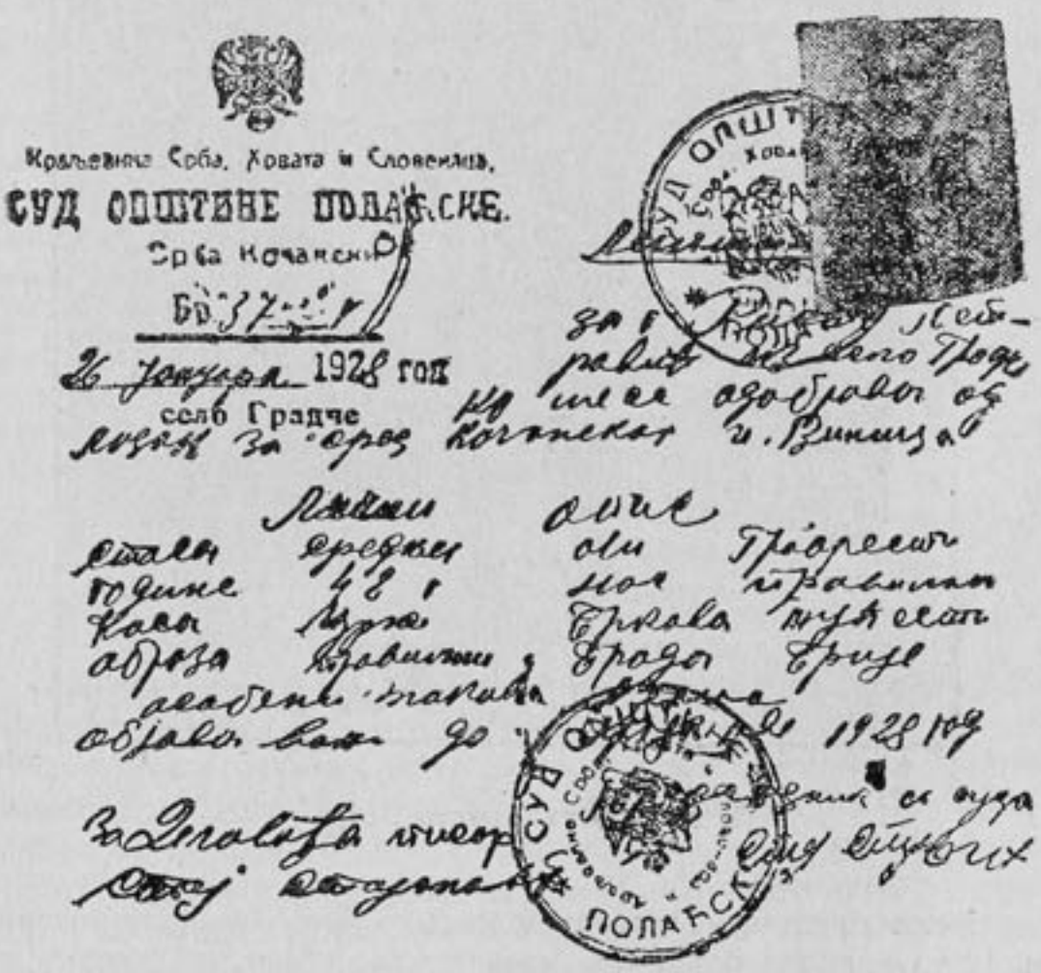
Изплашенъ отъ преследванията на югославянскитѣ власти, Христо Петровъ решава, заедно съ другаритѣ си Мите Зашевъ, отъ с. Градище, и Манте Николовъ, отъ с. Оризари, да бѣга въ България.

На 12 априлъ, Велики четвъртъкъ, тѣ поематъ пѫтя за сръбско-българската граница, но между поста Руенъ и мѣстностьта Бунище биватъ забелязани отъ сръбскитѣ граничари, които откриватъ огънь и убиватъ Мите Зашевъ и Манте Николовъ. Христо Петровъ успѣва да избѣга и да мине границата. Нито той, нито другаритѣ му сж носѣли оржжие. И тримата сж били лоялни югославянски поданници.

Отъ анкетата се вижда, значи, че въ случая не се касае за комити, а за мирни селяни, които сж търсѣли прибѣжище на българска земя. Анкетата продължава.

La Bulgarie отъ 26. IV. 1928

№ 351б. Къмъ „сраженето“ отъ 14 т. м.

Лична карта на бѣжанеца **Христо Петровъ**, издадена отъ сръбскитѣ власти, и отъ която се вижда какъвъ членъ на „комитска тройка“ е той.

www.dlib.mk

№ 351в. — Съ кого сж се сражавали. . .

Бѣжанецътъ Христо Петровъ.

Вчера предадохме неговия подробенъ разказъ за произшествието отъ 14 т. м., което сръбското правителство обяви за „сражение съ комитска тройка“ и отъ което взе поводъ за една своя дипломатическа постжпка.

www.dlib.mk

6. Насилствени бракове. Разторгване на брака.

№ 352. — Единъ сръбски стражарь пожелалъ да се ожени за 17 годишната Даринка Боянина отъ с. Ратево, Малешевско, сестра на четника Текалиевъ. И понеже тя отказала, като заявила, че е македонка и ще се ожени за македонецъ, стражарьтъ на 19 януарий т. г. я застрелялъ.

Н. М. № 147 отъ 19. II. 1926.

№ 353. — Битоля, априлъ 1927 г.

Преди две години отъ с. Радово, Демиръ-Хисарско, избѣга въ България Максимъ Радовски, защото бѣ подгоненъ отъ подозрителната и неспокойна власть, която го бѣ обвинила като ятакъ на четата на Алексо Стефановъ.

„Обвинението“ се градѣше върху факта, че Максимъ е билъ хванатъ да носи шише вино, което непремѣнно (споредъ сръбскитѣ заключения) било предназначено за четата, зеръ само комититѣ пиятъ вино. На времето Максимъ бѣ изтезаванъ по най-жестокъ начинъ и битъ съ дървения му кракъ (той е инвалидъ отъ войнитѣ) до полудяване. Доведоха го следъ това въ тукашния затворъ, дето го подложиха на нови побоища и изтезания. Но понеже нѣмаха никакви доказателства, а и самиятъ Максимъ не призна нищо, екстернираха го въ Турция. Отъ Цариградъ той минава въ България, дето се намира и понастоящемъ.

Научила за това негово „престжпление“, пандурската власть решава да го накаже по единъ още по-безчовѣченъ и невиждань другаде начинъ: като опозори и разстрои семейството му.

И действително, преди нѣколко време радовскитѣ сръбски пандури завличатъ жената на Максима — Ангя — въ с. Сопотница и я омжжватъ силомъ тамъ за единъ нищоженъ типъ — тѣхно орждие. Разбира се, накарватъ и него да ги възнагради, задето сж го ощастливили по този начинъ.

Писмо отъ Битоля. — **М.** № 153 отъ 15. IV. 1927.

*

№ 354. — Въ миналото си писмо съобщихъ за насилственото омжжване на неразведената жена на инвалида-емигрантъ Максимъ Радовски, отъ с. Радово, Крушевско. Неговитѣ родители Миленко Недѣлковъ и Стойна Миленкова бѣха арестувани въ Крушово и държани въ затвора 10 дни, задето тѣхниятъ синъ си е позволилъ да протестира съ едно писмо, изпратено до общинския съветникъ въ село Сопотница, Димитъръ Богдановъ, въ което изказалъ възмущението си, че сж оженили насила неразведената му жена при живъ мжжъ. Старцитѣ сж били много изтезавани, за да се откажатъ отъ сина си. . .

Писмо отъ Битоля. — **М.** № 171 отъ 9. V. 1927.

www.dlib.mk

*

№ 355. — Не може никой да опише терора, на който е подхвърлено населението въ нашия край. Така женитѣ на забѣгнали въ България се насила женятъ отъ сръбската власть. Така напримѣръ, Катерина Миланова, отъ с. Кунино, съ стражари отъ Миновата банда е взета и закарана въ с. Плешинци за жена на единъ отъ Миновитѣ „войводи", а тая нещастница има мжжъ въ България и деца, а случай като тоя не е единственъ.

М. № 371 отъ 4. I. 1928.

№ 356. — ... Последенъ обектъ на политиката на сърбизация сж женитѣ на ония отъ нашитѣ, които сж избѣгали въ България. Станковичъ и неговитѣ бандити сж съставили единъ формуляръ (образецъ) за искане разводъ. Тѣ обикалятъ селата и насилватъ женитѣ на избѣгалитѣ въ България да подписватъ формуляра, който тѣ после представятъ предъ духовнитѣ власти, чиито шефъ е епископътъ-разбойникъ Варнава,* и работата е въ редъ. Въ селата е паника: женитѣ си кжсатъ коситѣ и проклинатъ разбойницитѣ, но нищо не помага: камшицитѣ и щиковетѣ се отправятъ къмъ тѣхъ и тѣ трѣбва да подпишатъ тия прошения за „разводъ" съ съпрузитѣ, съ които ги свързватъ деца и спомени, ако не искатъ да бждатъ обесени съ главата надолу на нѣкое дърво и публично бити по срамнитѣ части.

Принудителни бракове на млади.

Около 20 жени отъ нашия окржгъ бѣха насилени да подпишатъ такива декларации. Тѣ сж най-младитѣ. Следъ като Варнава утвърди развода на основание на тия „прошения", изтръгнати съ насилие, тия нещастнички понасятъ друго насилие: следвайки циничнитѣ заплахи на Мина Станковичъ, тѣ биватъ принуждавани да се омжжатъ за сръбски стражари, по този начинъ да се „размѣси кръвьта (расата)" и да имъ станатъ сърбитѣ по-мили отколкото сега...

Изгонване на старитѣ.

Възрастнитѣ жени, които не сж подходящи за тази „операция", биватъ изгонвани въ България, безъ да имъ бжде позволено да вематъ дори една игла отъ домоветѣ си.

Нѣкои млади жени сжщо искаха да отидатъ въ България, но това имъ бѣ категорично отказано, защото трѣбва „кръвьта да се размѣси" и защото трѣбва да се създадатъ родствени връзки тамъ, кждето нѣма расови.

М. Горски — Последното срѣдство за посърбяване.—Изъ писмо отъ Кратово — ноември 1928. — **La Mac.** № 75 отъ 16. XI. 1928.

---

* Сега сръбски патриархъ въ Бѣлградъ.

www.dlib.mk

№ 357.

НАДЛЕЖНОМ ПАРОХУ

Д О Б Р Е В О

Венчала сам се у I.брак са Аксентије Митић из с.Добрево у 1914.год.У браку провели смо 9 година и породили 4.деце,од којих ми је 3 у животу године 1923.мој муж Аксентије побегао у Бугарску а мене остао у беди и сиротињи и од тада до данас није ми дао никакво издржавање,нити се кући вратио већ јавља ми се да сада запослен у Пернику што се да видети из приложеног под коверта.

Пошто ми је немогуће да га више чекам јер је од тада протекло 5.год.то молим да се брак разведе у корист моју,како би се могла удати за другог човека и не патити се више.

Сирота сам и таксу за брачни спор не полажем,већ полажем под /2 Уверење Суда Општине Лесновске Бр.691/928.год.Сем тога прилажем Уверење да сам се венчала са Аксентије 1914.године,и под /3 Уверење Суда Општине Лесновске Бр.692 да ми је муж Аксентије заиста одбегао и да о мени не води рачуна.

Учтива,
Петрија жена Аксентија Митића из с. Добрева

8/21-VII-1928.год.
с.Добрево.

Да је овај препис веран своме оригиналу,који се чува у архиви овог Суда,Духовни Суд Епархије Скопљанске по званичној дужности тврди.

КБр.5506
2/15/VIII-1928.год.
Скопље

Председник Духовног Суда
Протојереј,

За секретара-писара,

www.dlib.mk

№ 357 а

ПОЗИВ

На дан 10/IX 1928 год. у 8 часова пре подне

зива се у Духовни Суд Епархије Скопљанске Аксентије Митић

з Добрева, сада у Бугарској у рудницима Перник,

парничар са женом му Евдокијом

Ако именовани не би дошао горе означеног дана нити свој изостанак

равда о биће по § 239 грађ суд пост. кажњен

ДСБр. 5506

2/(15) VIII 1928 год.

у Скопљу

За Секретара-писара

Јуд. Шћепановић

Председник Духовног Суда,

Протојереј

www.dlib.mk

№ 358. — Драги Сене,

Добиле смо твоне писмо од 11. VI. ов. г. и со писмото еден чек от 2,000 две хиляди динара, за което много Ви захвальуем че не си не заборавиу.

Ни парите ги менем овдека у Кратово од кратовските трговце дадемо чека и добиемо сумата која е у чека на 2000 динара ни зимат 60 динара, шта ни ги променат овдека у Кратово а ни да идемо до Скопие треба да потрошимо около 300 динара и по добро ни долази у Кратово да си ги променемо парите и ту место чековете.

Децата идат и двете у школа Кире и Георги Кире е у други разред а Георги у први разред ама у школу двете се учат добро.

За сада децата са добри и сви други тате сада мисле за нас другиа зет е тука но доста не гледа децата но я дигам гиурултија да си иуодат они ги држат и оште.

Сада приими от вси нас поздрав Кира Георги.....
(не се чете) .....

Со овија пари ке гледам да купа Сене некоиа нива од чича Игната ..... (не се чете).

№ 358а. Кратово, 28. VII. 1927 г.

Драги Сене,

Добиле смо твоето писмо заедно со чека од 1000 динара и данас га сменимо у Кратово за кои смо добиле 1000 динара а са ни узеле 30 динара комсионо.

За мене и за децата за сада недеи да мислиш оти са добри хвала на богу.

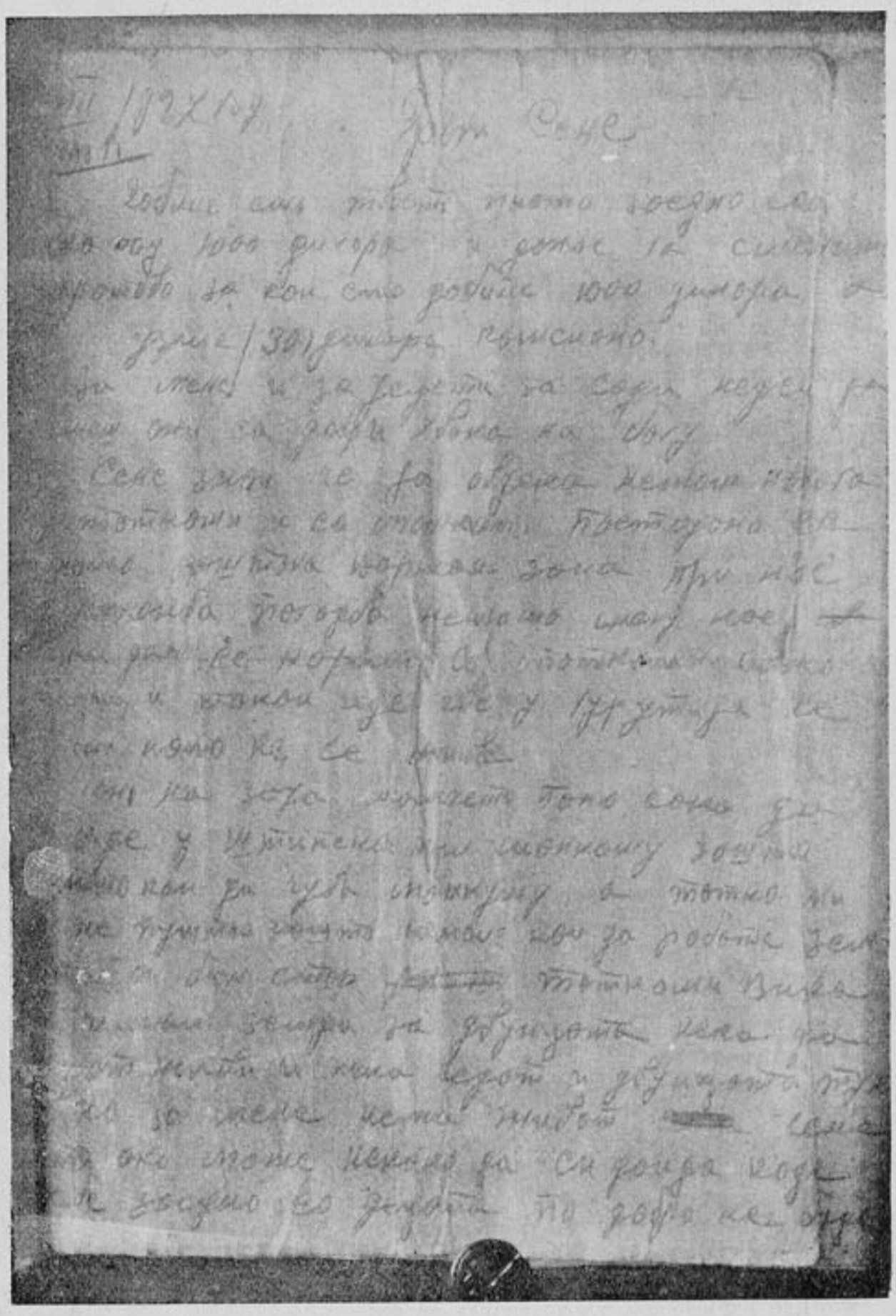
Сене знаи че ја овдека немам погога со таткоми и со майками постојано се карамо заштога верная зана при нас и никаква погодба немамо мегу нас секи дан се карам со татками и майками, и такои иде све у гурутија незнам како ке се живе.

Он на Зоја момчето Пано, сака да си иде у Штипско при майкаму зашто немало кой да чува майкаму, а татко ми га не пушта зашто немало кой да работе земята он бил стар. Татко ми вика ја имам земја за двуицата нека да бидат живи и нека седат и двуицата тука. Но за мене нема живот Сене, зато ако може некако да си дойда коде тебе заедно со децата по добро ке буде за нас ке се приберемо сви на едно место и веруем да буде по добро за нас, зато ако имаш пошни ти тамо пиши ми да тража пасош и да дойда при тебе. Мола ти се Сене, зашто овдека нема живот секи дан се карамо особено со майками па ако сакаш ке си седа овамо у село како ми кажеш такои ке учина или да дойда или да си седа овдека.

Пари немои да ми изпракаш више, не ми требат сада, и со тие пари имамо си гурутија они ги сакат а ја не ги давам тако иде а по нешто сам похарчила за деца.

www.dlib.mk

№ 358 а.

Ево по ново ти пиша за пари да не ми изпрашташ више, јер ми не требатъ пари а кога ке ми требат ја самаке ти пиша да ми пратиш.[1])

Тате се срде зашто не си му пишал. много поздрав на него ако е такои малко нека да виде да те не лже тогава а сада доведуе друг домазет.

На ја ке гледам на свеки начин да можем да га мана од овдека.

Сада друго нема шта да ти пиша. Пари немой више да ми пракаш ти тамо си ги чуваи за тебе да си спестиш јер си имаш деца треба да мислемо за тија наши деца.

На крај приеми од сви нас кукни много здраве, од децата Кира Георги Благуня они сви мислет за тебе и желејат да те видат, и од сестру ми (не се чете) многу здраве. Она вика овака зашто си не дойде зет додо при децата.

На сестринити деца не сам дала ја парите и оште зашто не сам могла да ида но ево данас сам купила една Вона на девоичето Совија и на другото на Трајана ке му дада пари 50 динара децата са ви добри за сада.

Сада приеми много здраве од мене твоиа жена Петриа и исто од децата Кира Георге и Благуна.

Со поздрав твоија жена

Петрија Сеневиħа

Штом приемиш ово писмо одма ми одговори да си приемио писмото ми

иста.

*

№ 358б. — Драги Сене,

Добила сам твое писмо од (6) августа ов. год. За кое сам разбрала све шта ни пишеш за кое ти крайно захвальуемо.

Сене ти не викаш тамо да си доидемо но знаи само ово, да я ке тража да ми дадат пасош и си доиду куде тебе. Ке се молу на еднога на другога само и само да ме пуштат да си доида јер у куки наши нема живот по цео дан се карамо со майкати, затуи и ја не можу да седа у таја кука више.

Ја ке права постпки да си доида тамо и после една недела две ке ти пиша да знаеш шта ке ми кажет да ли ке ме пуштет или не и чим ми дадат пасош одма ке поида за при тебе.

Сада и костадинка тражи пасош да си доиде но началнико и не беше дал, и сада по ново траже па и ја ке тражу може да ни дадат да си доидемо тамо при Вас.

Децата са добри сви, за нас хич да не мислеш ја си ги гледам добро.

За нивите ми пишеш да ги дада на кесим само то незнам како може да биде у добрево. Нема таков човек на кога да ги дада ни-

[1]) Всички подчертавания въ това писмо и въ останалитѣ сж отъ **Ver**.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ
www.dlib.mk

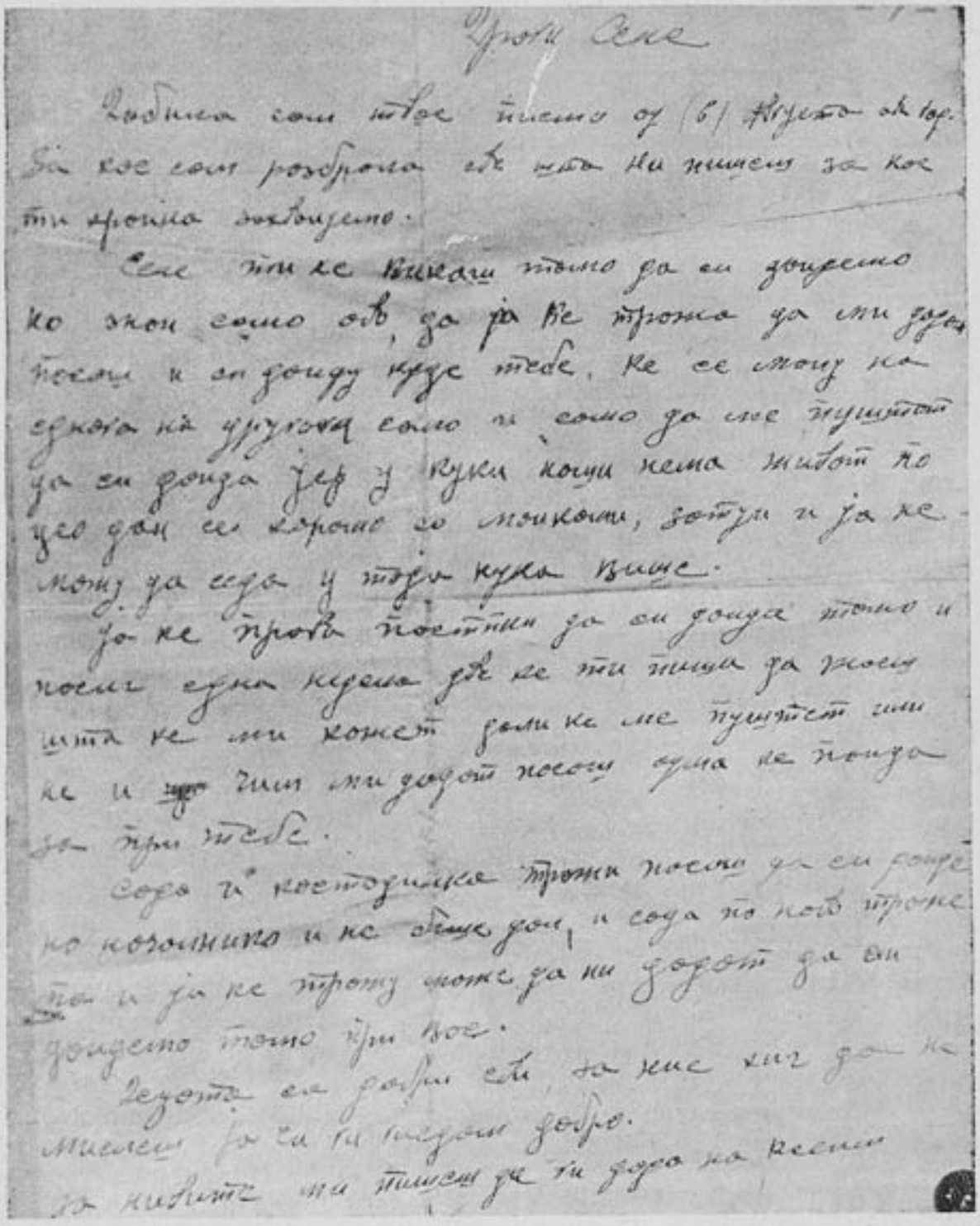
вите па и таткоми неике да ги даде да ги дада на другиго да ги работе, нека ме пуштат мене да си доида само та све нека му остане да еде таткоми и маиками нивите не могат да изедат.

Приеми поздрав од децата и од сви комшии наши од кире георги и благуна и од драгу и од сви домашни наши и ето и од мене

Со поштованем твоја жена

Петрија Сене Митовића

№ 358 б.

само то незнам како моќе да биде у дворе
кета тамо тотек на кога да ти дође шибе-
ња и тотакони кенце да ти дође да ти боде на
друмба да ти работе, лека ме пушти мене
да си дојдем само ти ове лека ду остане
да еде тотакони и шопкини китке не по-
ѕнаѓа да изедат.

Прием поздрав од дедото и од ова помиѕи коњ
од кире Ѓорѓи и Бабуша и од Ѓорѓу и од ова
дрвошки поши и ѕито и од мене

Со почитување тотка Шека

Петриѕа Сеќе Митеќиќа

www.dlib.mk

№ 359. Мина Перникъ, 18. IX. 1928 г.

115

Българска Народна Банка
Пернишка агентура
№ 8487

УДОСТОВѢРЕНИЕ

Българската Народна Банка — Пернишка агентура — удостовѣрява, че Сене Митовъ отъ гр. Кратово — Македония, живущъ въ с. Перникъ — Софийско, е закупилъ отъ Банката чрезъ сжщата агентура 3 чека, както следватъ:

1. Чекъ № 23538/16479 за 2000 дин. — 26. IV. 1927 г. адресъ: Петрия Сенева Митова, с. Добрево, Кратовска околия, Македония.
2. Чекъ № 23637/23502 за 2000 дин. — 10. VI. 1927. год. адресъ сжщия.
3. Чекъ № 23701/27837 за 1000 дин. — 9. VII. 1927 год. адресъ сжщия.

Настоящето му се дава да му послужи дето има нужда, а именно по разводното дѣло съ жена му Петрия Сенева Митова.

Счетоводитель (п.) не се чете Агентъ (п.) не се чете

№ 360. **Надлежном пароху.**

Венчала сам се у I брак са Миладином Тачевићем из с. Добрева 1918 г., а у браку провели смо две године. Године 1920 мој муж Миладин побегао у Бугарску, а мене оставио да се патим у беди и сиротињи и от тада па и до данас није ми дао никакво издржавање, нити се кући вратио, па нити знам његову адресу где се сада налази, већ јавља ми се да се налази у Мина Перник.

Пошто ми е немогуће да га више чекам јер је од тада протекло већ 8 година, то молим да се брак разведе у корист мојој, како би се могла удати за другог човека и не патим се више, сирота сам и таксу за брачни спор не полажем, већ полажем под (2 Уверење Суда општине Лесновске Бр. 588/28 г. о сиротињи. Сем тога прилажем Уверење да сам се венчала са Миладином у 1918 год. и уве-

www.dlib.mk

рење Суда општине Лесновске Вр. 586/28 год. да ми је муж Миладин за иста одбегао и да о мени не води рачуна.

28. VII. 1928 г.
Добрево

Учтива:
Костадинка жена Миладина Тачевића
из с. Добрево.

Да је овај препис веран своме оригиналу, који се налази у архиви овог Суда, Духовни суд Епархије Скопљанске по званичној дужности тврди.

КДСБр. 5706
3. 16. VIII. 1928 г.
Скопље.

Председник Духовног Суда
Протојереј (п) не се чете

Секретар (п) не се чете

№ 361. ПОЗИВ

На дан 12. IX. 1928 г. у 8 часова пре подне позива се у Духовни Суд Епархије Скопљанске Миладин Тачевић, земљорад. из с. Добрева, сада у Бугарской „Бивака Мина Перникъ" као парничар са женом Костадинком.

Ако именовани не би дошао горе означеног дана нити свој изостанак оправдао биће по § 239 грађ. суд. пост. кажњен.

ДСБр. 5706
3. 16. VIII. 1928 год.
у Скопље

Председник Духовног Суда
Протојереј: (п) не се чете

Секретарь: (п) не се чете

№ 362.

№ 2320
Перникъ
30. X. 1928 год.

УДОСТОВѢРЕНИЕ

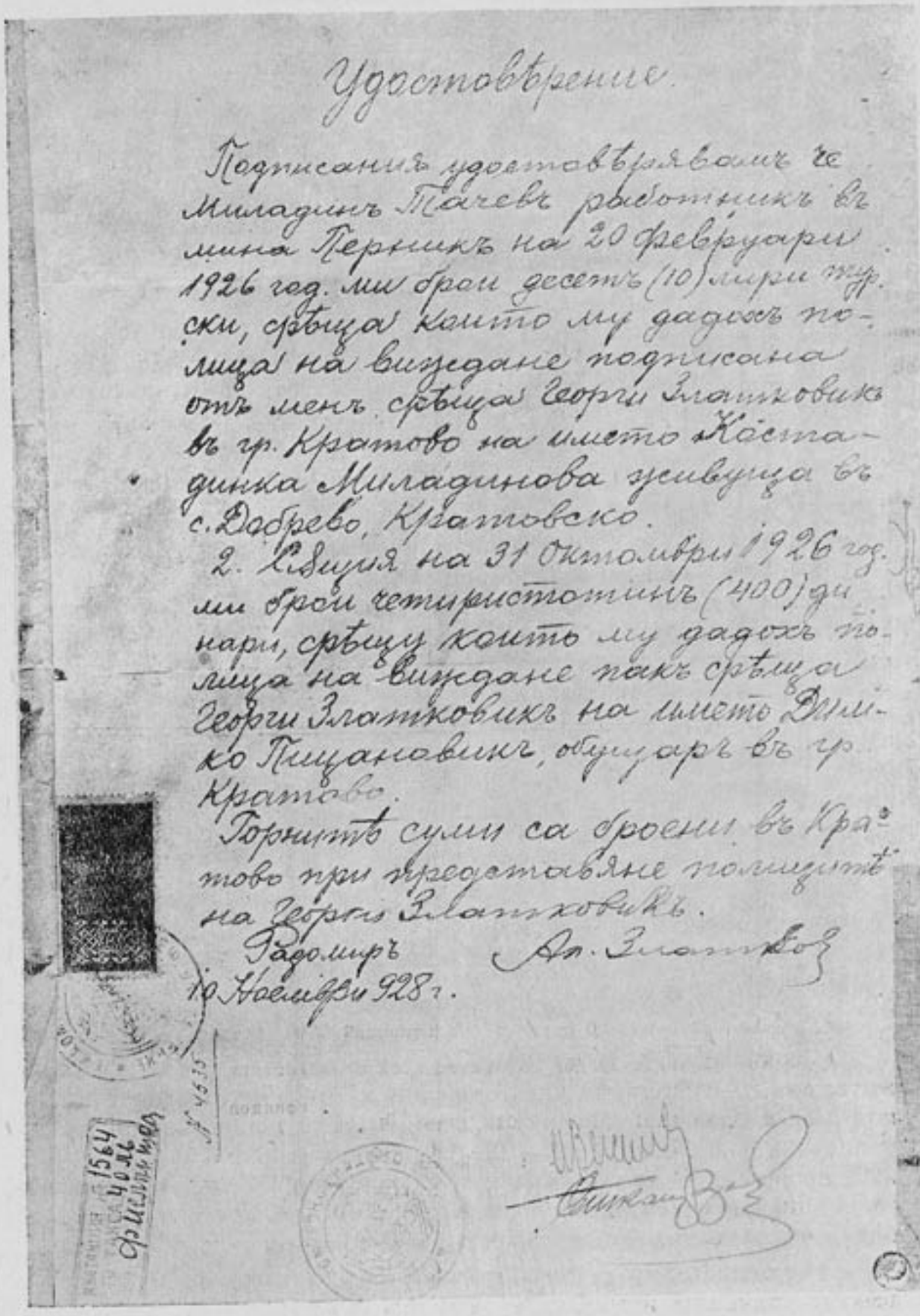
Пернишката Т. П. Станция дава настоящето на М. Тачевъ, житель на с. Перникъ, въ удостовѣрение на това, че отъ справката, която се направи по книгитѣ на станцията, се установява, че той е получилъ на 25 януарий 1927 г. препоржчано писмо подъ № 225, произходяще отъ Кратово — Сърбия, и на 7 мартъ сжщата година препоржчано писмо подъ № 24 сжщо отъ Кратово — Сърбия и дветѣ писма сж адресирани за М. Тачевичъ — Перникъ.

Настоящето му се дава възъ основа заявлението му, заведено въ станцията подъ Вх. № 1404 отъ 3. X. 1928 г.

Началникъ на станцията: (п) Н. Божиновъ.

www.dlib.mk

№ 363.

Удостоверение.

Подписаний удостоверяваме че Миладинъ Тачевъ работникъ въ мина Перникъ на 20 февруари 1926 год. ми дължи десетъ (10) лири тур. ски, сръбска които му дадохъ полиция на виждане подписана отъ менъ сръбина Георги Златковика въ гр. Кратово на място Костадинка Миладинова живущия въ с. Добрево, Кратовско.

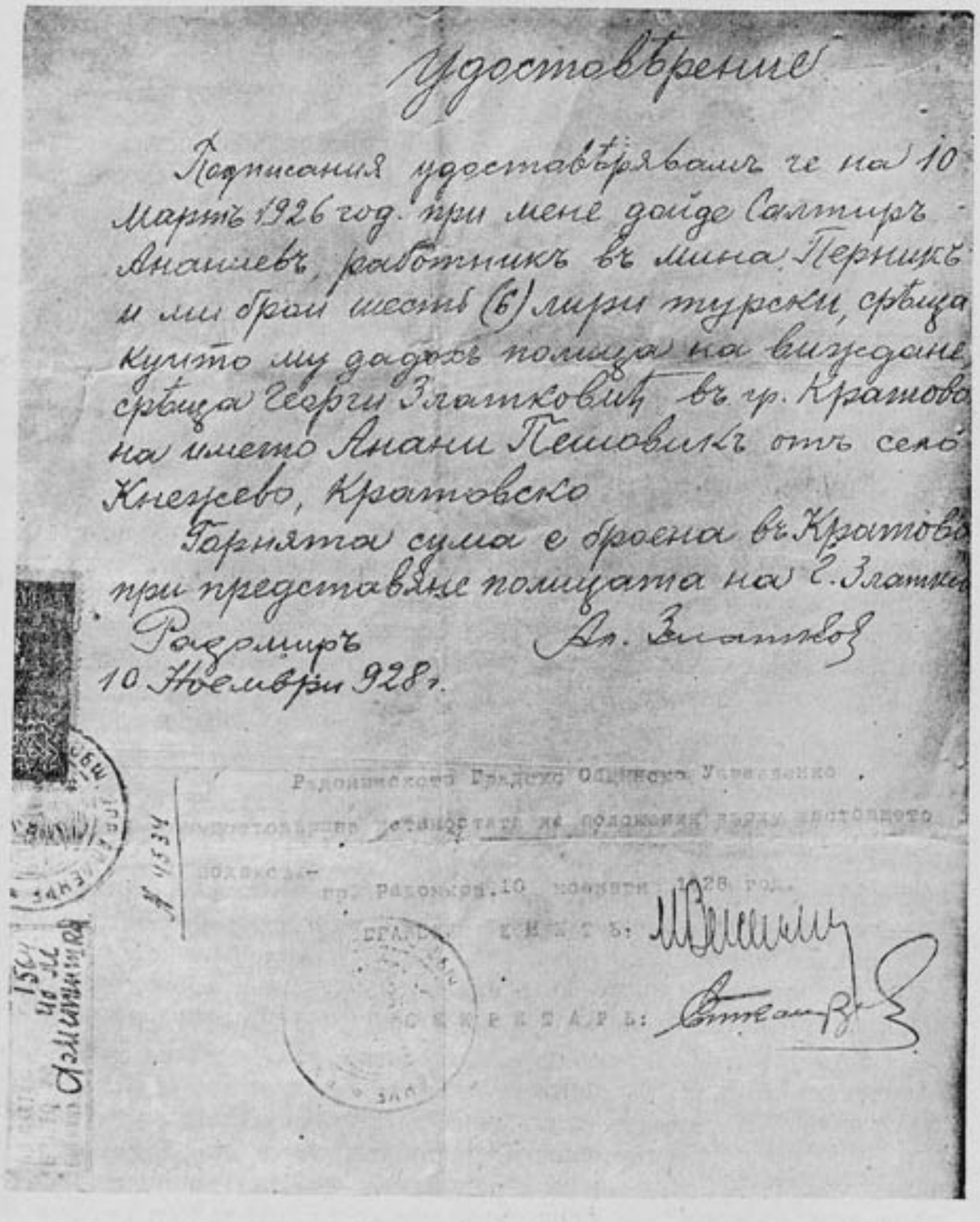
2. Квиря на 31 Октомври 1926 год. ми дължи четиристотинъ (400) динари, сръбски които му дадохъ полиция на виждане пакъ сръбина Георги Златковикъ на място Димко Пищановикъ, обущаръ въ гр. Кратово.

Горнитъ суми са дължни въ Кратово при предоставяне полицитъ на Георги Златковикъ.

Радомиръ Ас. Златковъ
10 Ноември 928 г.

www.dlib.mk

№ 364.

Удостовѣрение

Подписания удостовѣрявамъ че на 10 Мартъ 1926 год. при мене дойде Сантиръ Ананиевъ, работникъ въ мина Перникъ и ми брои шестъ (6) лири турски, сръща които му дадохъ полиция на вилуедане сръща Георги Златковичъ въ гр. Кратово на името Ананя Пешовичъ отъ село Клепсево, Кратовско

Горнята сума е броена въ Кратово при представяне полицата на Г. Златко

Радомиръ
10 Ноември 928 г.

Ан. Златковъ

Радомирско Градско Общинско Управление

подписа

пр. Радомиръ 10 ноември 1928 год.

СЕКРЕТАРЬ:

№ 365. УДОСТОВѢРЕНИЕ

Подписаната Виктория Боянова, родомъ отъ с. Злетово, Кратовско — Македония — на 4 августъ 1927 г. пристигнахъ въ с. Перникъ, Соф., при съпругътъ ми Боянъ Пашовъ. Съпруга на Миладинъ (Тасевъ) Тачевъ, предаде ми една риза, 2 чифта чо-

www.dlib.mk

рапи, съ задължение да ги предамъ на съпругътъ ѝ Миладинъ, което и направихъ изведнъжъ на 5-й августъ сжщата година, съ много здраве, както отъ нея, така и отъ домашнитѣ му.

Мина „Перникъ“, 15. XI. 1928 г.

(п) В. Боянова.

Пернишкото общинско управление удостовѣрява истинността на положения по-горе саморжченъ подписъ, който сложи въ наше присжтствие.

№ 8705 Мина „Перникъ“ — 15 ноември 1928 г.

Общински кметъ: (п) не се чете

За секретарь-бирникъ: (п) К. Михайловъ

7. Затваряне на населението въ себе си. — Спонтанни манифестации.

№ 366. — Преди известно време въ нѣкои села въ Дебърско, като Битуше и др., се явиха едни тъмни сръбски типове, които, подъ формата на търговци отъ Скопие, се бѣха опитали да подмамятъ по-възрастнитѣ селски моми, които ужъ щѣли да оженятъ другаде, като сж предлагалц по 5,000 динара на мома. Селянитѣ навсѣкжде изпждиха тѣзи търговци, които си отидоха небезпокоени отъ властитѣ. Оказа се, че тѣ сж посрѣдници на развратни домове въ Сърбия, които сж искали просто да купуватъ момичетата за тѣхна смѣтка.

М. № 153 отъ 15. IV. 1927.

№ 367. — Азъ като чужденецъ бродѣхъ божемъ свободно навсѣкжде; но дръзнѣхъ ли да се доближа до нѣкоя стара отдавна позната менъ кжща, до нѣкое нѣкогашно българ. училище, или пъкъ до нѣкоя църква, въ чийто дворъ имаше български гробове, веднага бивахъ обграждант отъ разни военни, полицейски и духовни величия, които се мжчеха да ми втълпятъ, че тукъ е всичко гръцко или сръбско и че въ Македония не е имало и нѣма българи!

Азъ имъ благодарѣхъ за освѣтленията, раздѣляхъ се съ тѣхъ и тръгвахъ самъ къмъ центъра на населеното мѣсто. Обърнѣхъ ли се случайно, виждахъ следъ менъ да се точи цѣлата върволица отъ любезни „осведомители“ и „съпровождачи“. Тѣ не ме оставяха самъ. Отъ какво ли се страхуваха? — Нали въ Македония нѣма вече българи? — Нали тамъ всички сж елини или „прави“ сърби?

Нѣма българи ли? Въ Македония всичко е българско и то по-българско отъ всѣки другъ пжть.

Но днесъ въ Македония да бждешъ българинъ, значи да бждешъ конспираторъ. Тамъ българщината е конспиративенъ артикулъ и затова всички, и стари и млади, се пазятъ да парадиратъ съ него, за да не бждатъ тормозени и преследвани до девета рода.

www.dlib.mk

Но освенъ съ българщината си македонцитѣ се гордѣятъ и съ своята невидима ВМРО. Тѣ я чувствуватъ и виждатъ навсѣкжде; тѣ я уважаватъ и боготворятъ; тѣ работятъ усърдно за нея и умѣятъ да ѝ служатъ беззаветно.

И наистина, пжтувайки къмъ Солунъ, това призна дори единъ младъ гръцки офицеръ, за който и до сега се съмнявамъ, дали не е билъ всичко друго, но не и офицеръ.

„Народъ, който умѣе да се бори, не е обреченъ на загиване“, — това бѣха последнитѣ думи на поменатия офицеръ, който съ спирането на влака въ Солунъ се сбогува съ менъ по български и изчезна бързо.

Чайлдъ У. — Писмо отъ Македония. — **М.** № 578 отъ 13. IX. 1928.

№ 368. — ...Точно когато българскитѣ професори слѣзнаха до Скопие, скопската жупания бѣше заповѣдала на всички селяни въ скопската околия — отъ Драчево до Крушица — да носятъ обязателно шайкачи, подъ страхъ на голѣмо наказание. (Тая заповѣдь и до днесъ важи). А въ сжщото време детективитѣ на всѣка крачка обикаляха около професоритѣ, да не би нѣкой мѣстенъ човѣкъ да се допре до тѣхъ, или тѣ до него... Но сигурно тѣ не знаятъ туй, че полицията и днесъ още търси да узнае, по околенъ пжть, защо сж се срѣщали почитаемитѣ професори съ нѣкои мѣстни жители, какво сж разговаряли и какъ сж могли да направятъ това нѣщо...

Днесъ вече сърбитѣ открито ни наричатъ роби, право въ лицето на окаяния народъ. Скопскиятъ околийски началникъ презъ време на областнитѣ избори събра кметоветѣ и председателитѣ на селскитѣ общини въ с. Жостово (сега Ханриево) и единъ по единъ ги призовава при себе си съ грубъ гласъ, седналъ на столъ, съ пушка на колѣне: „Тамо ти, робе, оди овамо! За кога ћеш гласати, робе?“ И ако селянинътъ смутолеви нѣщо, той му крѣсва: „Чуй, робе, само за радикале!“

С. с. № 53 отъ 15. VII. 1927.

№ 369. — Всички юнаци, чужденци и други, които идватъ въ Охридъ, сж обградени отъ сърби, за да не дойдатъ въ прикосновение съ населението и отъ него да разбератъ истината. Ние, обаче, намираме удобни моменти, да изнесемъ истината предъ гоститѣ, водени отъ балканъ на балканъ съ „свита“...

Писмо отъ Охридъ. — **М.** № 605 отъ 16. X. 1928.

№ 370. — Бѣлградскиятъ кореспондентъ на парижкия в. **Quotidien** познатиятъ Льобрюнъ, който въ македононенавистничеството си съперничи на сръбскитѣ си приятели, помѣстилъ въ единъ отъ последнитѣ броеве на вестника една дописка за „Стра-

www.dlib.mk

ната на комитаджиитѣ“... Следъ като твърди, че македонското население съ оржжие въ ржка посрѣщало „емисаритѣ на софийскитѣ шефове на комитаджиитѣ“, завършва своята дописка съ следния пасажъ:

„Попитахъ македонскитѣ планинци (когато посетилъ Македония — б. Ver.): „Какви сте? — Сърби? — Българи?“

„Овдешни“, ми отговориха тѣ. Което ще рече: „Тукашни сме“.

„Овдешни сме“! — **М.** № 309 отъ 21. X. 1927.

№ 371. — Солунскиятъ в. **„Тахидромосъ“** въ единъ отъ последнитѣ си бройове пише.

Въ с. Карасули, Кукушко, преди нѣколко дни билъ заловенъ единъ гръцки гражданинъ отъ Гевгели, старомакедонецъ, измежду онѣзи, които нѣкога сж се борили отчаяно съ българитѣ-екзархисти. Този гръцки гражданинъ билъ доведенъ предъ подпоручика, командиръ на пограничната рота, чисто и просто защото билъ смѣтнатъ за българофилъ, за благосклонно настроенъ спрямо българитѣ. Подобенъ случай билъ станалъ и въ с. Акънджали, близо до Дойранъ. Разбира се, че обвинението, което било приписано и на единия и на другия отъ обвиняемитѣ, се указало безосновно, измислено и заловенитѣ били пуснати веднага на свобода.

М. № 324 отъ 10. XI. 1927.

№ 372. — Презъ нощьта срещу 21 априлъ полицията отъ Прилепъ и началникътъ на жандармерийския постъ въ сжщия градъ подпоручикъ Йовановичъ сж устроили атентатъ въ Прилепъ. Тѣзи агенти и провокатори презъ тази нощь сж хвърлили две бомби върху дървения мостъ въ Прилепъ. Бомбитѣ не сж причинили никаква повреда, но полицията незабавно е почнала да затваря люде, които вече отъ по-рано тя решила да запре. Всички лица, които сж били запрѣни презъ тая нощь и следния день, като Илия Антоновичъ, кметъ на прилепската община и главенъ съветникъ, Джемалъ Фезовичъ, търговецъ-брашнарь, Петко Петковичъ, зидарь и племеникъ на войводата — депутатъ Луне, Йорданъ Джагадуровичъ, бившъ чиновникъ въ общината, сж мирни и лоялни граждани, а сж били затворени само затуй, че сж ми направили посещение на Великдень.

Защо не сж ги запрѣли, безъ да полагатъ грижи за устрояване на атентатъ?...

Господинъ министре, питамъ Ви, какво Ви е направилъ тоя народъ, та го разпъвате като Исуса?...

Изъ интерпелацията на Василъ Търбичъ до министра на вжтрешнитѣ работи г. Антунъ Корошецъ (водачъ на словенската клерикална партия). — **La Mac.** № 46 отъ 27. IV. 1928.

www.dlib.mk

№ 373. — Какъ се държи нашиятъ селянинъ, нека споменемъ тукъ думитѣ на единъ отъ тия селяни въ демократическия клубъ въ Скопие на една голѣма конференция, състояла се въ честь на г. Люба Давидовичъ въ 1927 г. Цитирайки золумитѣ, които се вършатъ въ неговото село, той се обръща къмъ шефа на демократическата партия и казва:

„Чика Люба, те молямъ да кажешъ на онія у Бѣлградъ, оти вака държава не се крепи. Ако продължаватъ да ни ги вематъ нивитѣ насила, а жандаритѣ да ни плячкатъ и золуми да правятъ повече отъ турцитѣ, що ни правия, ние вситѣ ке земиме пушкитѣ и ке се крениме у планина. Ова, шо ти кажуемъ, да знаешъ, оти го мислятъ ситѣ наши селяни, затова те молямъ да му кажешъ отворено на онія, шо я управляватъ държавата, оти оваква политика добро не носи“...

М. № 929 отъ 18. XI. 1929.

№ 374. — Страхътъ отъ комититѣ у сърбитѣ е голѣмъ. Веднажъ въ прилепскитѣ лозя подъ Ореовецъ забелязватъ въ рохкавата пръсть отпечатъци отъ „комитски“ царвули... Вдигнаха силна потера, която обискира цѣлата околность, обсади Прилепъ, претарашува всичко. И всички сърби стоеха въ трепетъ! Цѣлъ Прилепъ имъ се смѣеше, оня старъ Прилепъ, който и въ найтежкитѣ дни не губи своя хуморъ и сарказъмъ, и който сръбскиятъ краль-диктаторъ така силно мрази, особено въ последно време, поради следния случай на невѣрноподаничество.

Стариятъ исторически параклисъ Св. св. Кирилъ и Методий бѣше много разнебитенъ отъ времето. Сърбитѣ използуваха тоя удобенъ случай, за да разрушатъ тази българска светиня, свързана съ спомена за черковнитѣ борби на прилепчани въ миналото, и вмѣсто нея да дигнатъ нова черква на едно широко мѣсто близу до затвора, като ѝ дадатъ името „Свети краљ Петар Ослободилац“!... Прилепчани, обаче, се възпротивиха, битолскиятъ владика Йосифъ идва да увещава гражданитѣ да приематъ предложението му: черквата да бѫде на онова мѣсто при затвора и да носи името „Петар Ослободилац“. За пари да не се грижатъ хичъ. Паритѣ сѫ намѣрени. Щѣлъ да дойде и краль Александъръ да постави основния камъкъ и пр. Но прилепчани не се съгласиха. „Арно ни е и старото име на старото мѣсто“ — отговаряха тѣ и събираха помежду си доброволни пожертвувания, както презъ време на черковнитѣ борби за българска черква.

Така се събра желаната сума, черквата се изгради и вече е на довършване. Но отъ тогава сръбскиятъ краль не поиска да види вече Прилепъ. И когато отиваше за Охридъ и трѣбваше да мине презъ Прилепъ, той нарочно отмина стария „бугарски“ градъ.

Голѣмо огорчение предизвика срѣдъ гражданството строгата забрана на каквато и да било българска пѣсень по сватбитѣ. А безъ тѣзи пѣсни прилепска сватба не може, особено безъ пѣсеньта „Това, що желаехъ...“, пѣта винаги при годежитѣ.

www.dlib.mk

Но удаде ли се случай, прилепчани си отмъщаватъ по своему. При насилията, ако не може да се реагира съ нѣкое друго срѣдство, реагира се съ сарказъмъ! Такъвъ е случаятъ съ принудителното посрещане на французитѣ-гости, които дойдоха да посетятъ французкитѣ гробове на Каймакчаланъ. Сърбитѣ искаха да имъ устроятъ тържествено посрещане и реквизираха всички автомобили въ града, заповѣдаха да се издигнатъ сръбски знамена по кжщитѣ, а гражданитѣ да затворятъ дюкянитѣ си и да отидатъ да посрѣщатъ. Тръгватъ хората, както сж напуснали работата си, зацапани, нѣкои съ престилки... Идатъ французитѣ, викатъ „живио!“ (така сж ги научили), сърбитѣ отговарятъ „живио!“, нашитѣ си мълчатъ. По едно време се задава автомобилътъ на познатия на всички „Цуцулотъ“ и всички се закикотватъ... „Живио Цуцулотъ!“ — провикватъ се тѣ презъ смѣхъ. „Живио“ — отговарятъ французитѣ, неразбирайки шегата и мислейки, че народътъ ги поздравлява, макаръ и презъ кикотъ... Прилепскиятъ гений е все още живъ!

Писмо отъ Македония. — **М.** № 961 отъ 25. XII. 1929.

№ 375.— Когато подсжднмиятъ Манолъ Чучковъ разправяше, какъ главата му е стѣгана въ желѣзно менгеме, въ залата всички жени, роднини и майки на подсжднмитѣ, съ гласъ плачеха. Описанието на мжченията на Чучкова направиха страшно впечатление върху публиката, която присжтствуваше въ сждебната зала.

в. **Зора** № 2532 отъ 11. XII. 1927.

№ 376. — Колкото е по-голѣмъ тормозътъ, на който сж подложени българитѣ въ Македония, толкова по-мощно крепне духътъ на истинската българщина въ Македония, толкозъ по-мило и свето става всичко българско и толкозъ по-лесно човѣкъ си жертвува живота за него.

Въ едно село близко до гръцко-сръбската граница, единъ почти 80 годишенъ старикъ съ гордость ни разправяше, че е участвувалъ въ прочутото Илинденско въстание, че първиятъ му синъ е билъ убитъ за Македония презъ 1912 год., вториятъ като офицеръ въ българската армия сжщо билъ убитъ за Македония презъ 1916 год., а третиятъ, най-малкиятъ, билъ комита.

Когато тоя човѣкъ произнасяше името на Македония, гласътъ му звучеше като бойна тржба, като ония, които може би сж тржбѣли презъ епичния Илиндень. Старикътъ не проронн сълзи за падналитѣ си синове. Той знае тѣхнитѣ гробове, това му е достатъчно. Но когато го поразпитахъ повечко за единствения му вече синъ, за най-малкия, за комитата, очитѣ на стареца се замъглиха, той въздъхна и каза: „Вѣрвамъ, че той ще доживѣе“...

Чайлдъ У. — Писмо отъ Македония. — **М.** № 581 отъ 17. IX. 1928.

www.dlib.mk

№ 377. — Долу презъ лозята се извива като пиявица желѣзниятъ пѫть. По него профучава влакъ. Той е товаренъ... Не! разправятъ македонцитѣ. Той е пѫтнически, но неговитѣ пѫтници сѫ хора, опредѣлени да изгниятъ изъ разнитѣ гръцки зандани и затова ги превозватъ като добитъкъ, въ затворени вагони.

Какво сѫ сторили, каква е вината на тия нещастници? — Нищо, никаква. Но за гърцитѣ тѣ иматъ едно велико прегрѣшение: че мислятъ и се чувствуватъ като българи.

М. № 581 отъ 17. IX. 1928.

№ 378. — ...Недалече отъ нашето село, въ Дрѣновския усой, се намиратъ гробоветѣ на войводата Пандо Кляшевъ и другаритѣ му, загинали отъ турски куршумъ.

И досега на това мѣсто, както и по-рано, децата отиватъ да си играятъ, безъ ни най-малко да се смущаватъ отъ гробоветѣ на почиващитѣ герои...

Не само това. Около тѣзи гробове децата се събиратъ, за да обмислятъ и решаватъ „важни“ и „тайни“ въпроси: какъ и защо сѫ убити „вие люде“. И когато не могатъ да си отговорятъ, обясняватъ имъ по-възрастнитѣ, а тѣ слушатъ съ трепетъ за подвизитѣ на борцитѣ за свобода и правда.

На гроба на П. Кляшевъ още стърчеше кръстъ съ думитѣ: „Тукъ почива П. Кляшевъ“. Тѫга изпълва душата на младитѣ, но не толкова за героя, колкото за „българското писмо“... Утре е първи май. По желанието на „киръ даскалоса“ всички ученици трѣбваше да съберемъ цвѣтя и украсимъ — „скольото“.

Но преди „скольото“ ние тайно и скрито отрупахме съ найхубавитѣ и най-свежитѣ цвѣтя гробътъ на нашия герой Пандо Кляшевъ... Нашиятъ подвигъ, подвигъ на най-младитѣ синове на Македония, ме окончателно убеди, че нашата Родина живѣе и ще живѣе въ душитѣ на всички македонски синове отъ люлката до гроба.

Изъ: Писмо отъ македонски младежъ. — **М.** № 808 отъ 22. VI. 1929.

www.dlib.mk

Борби за българщината на българитѣ въ Македония подъ сръбско и гръцко иго. — Женевски протоколъ Калфовъ — Политисъ

1. Сръбски претенции въ връзка съ Женевския протоколъ.

№ 379. — За тая цель той (специалниятъ пратеникъ на лондонския вестникъ Times — б. Ver.) е ходилъ въ Атина, въ Бѣлградъ и въ София. Отъ обясненията, които му сж дали въ Атина отговорнитѣ лица, той дохожда до заключение, че главната причина за да въстане противъ протокола гръцкото обществено мнение, била денонсирането на гръцко-сръбския договоръ отъ 1913 година. Тая постжпка на сърбитѣ била произвела паника въ цѣлото гръцко кралство.

„Условията на протокола, езикътъ на българския печатъ и готовностьта на македонския елементъ въ България да експлоатира протокола, пише тоя пратеникъ, изплашили югославянския м-ръ въ София, изплашили дори югославянския министъръ-председатель, г. Давидовичъ, който, макаръ и наклоненъ да бжде примиреленъ къмъ меншествата, не можалъ да търпи какво да било действие, което може да разшири българскитѣ претенции къмъ сръбска Македония. Сръбското правителство не искало да признае, че има българско меншество въ Македония; а пъкъ щомъ се установи, че има въ южна Македония, то само по себе си следва, че ще има и въ северната ѝ часть“.

Пратеникътъ на в. „Times“ по-нататъкъ твърди, че, преди да се яви сръбската нота, гръцкото обществено мнение било спокойно и дори готово да възприеме протокола.

„Денонсирането на договора отъ страна на сръбското правителство, пише той, възбудило голѣмъ страхъ у гърцитѣ, макаръ югославянскиятъ министъръ въ Атина да е опровергалъ пръснатата новина за нѣкакво си намѣрение на сръбското правителство да слѣзе къмъ Солунъ, защото, както се вижда, той е оставилъ да се разбере, че Югославия не ще препятствува на българитѣ, ако рекатъ да излѣзатъ на Егея. А пъкъ следъ инцидента съ Кор-

www.dlib.mk

фу никой гръцки министъръ не вѣрва, че Обществото на народитѣ ще се яви съ оржжие въ ржка да ги защищава, ако сърбитѣ, българитѣ или турцитѣ ги нападнатъ". (**Times** отъ 12.III.1925. г.)

М. М-овъ. Главниятъ мотивъ за отхвърлянето на Женевския протоколъ за малцинствата.
в. **Миръ** № 7427/24.III.925 г.

№ 380. — Най-сетне, що се отнася до искането да се признае сръбско-хърват0-словенско малцинство въ Гърция по силата на Сенъ-Жерменския договоръ отъ 10.IX.1919 г. и на Севърския отъ 10.VIII.1920 г., сжщо така трѣбва да се заяви, че подобна претенция предизвиква не само усмивка, но и удивление и изненада, защото 56 членъ отъ Ньойския договоръ отъ 27.XI.1919 г., както и гръцко-българската спогодба за доброволно изселване признаха, въ присжтствието и на сръбски делегати, за българи славяногласнитѣ въ гръцка Македония, чийто брой възлиза на 119,000 души. (подч. Ver.) Какъ така сърбитѣ, които признаха по най-официаленъ начинъ тѣзи славяногласни за българи презъ 1919 година на международни конференции, днесъ искатъ да представятъ сжщитѣ хора за сърби?

в. **Политиа** — Атина — отъ 26.IX.28.

№ 381. — . . . Пълномощницитѣ на дветѣ държави, пише г. Тацитъ,* още отъ началото стжпиха на фалшива почва. Сърбитѣ въ своя безграниченъ шовинизъмъ поискаха ни повече, ни по-малко да се признае едно сръбско малцинство въ Гърция. Предъ тая чудовищность гърцитѣ, безъ всѣкакво разискване, поискаха въ замѣна признаването на гръцко малцинство въ Сърбия. Но за отбелязване е факта, че сърбитѣ въ Гърция сж „Rara avis in terr сжщо така, както гърцитѣ блестятъ съ своето отсжтствие въ цѣла Сърбия.

Сърбитѣ искатъ да се признае българското малцинство като сръбско. Гърцитѣ отблъснаха съ очудване една подобна претенция, по причини доста красноречиви. Членоветѣ на славянското малцинство въ Гърция не само че сж упорити българи, но сж и най-заклети врагове на сърбитѣ. Следъ туй сжществува още и обстоятелството, че тия българи сж признати за българи отъ цѣлото обществено мнение въ Европа. Въ всички

* Г-нъ Тацитъ, родомъ отъ Пиндъ, въ турско време бѣ началникъ на черковно-училищното дѣло на ромънитѣ въ Македония. Въ 1919 година той взе инициатива да се подаде въ Конференцията на Мира общъ мемоаръ за автономията на Македония. Мемоарътъ, подписанъ отъ по единъ българинъ, влахъ и албанецъ, биде публикуванъ въ швейцарскитѣ вестници, отъ дето биде възпроизведенъ отъ насъ — въ в. „Зора". Следъ подписването на договора въ Ньойи, въ ромънския печатъ пръвъ г. Тацитъ има гражданската доблесть да защити онеправданата ни кауза въ Македония и да заяви високо, че на Балканитѣ нѣма да има миръ, докато не се даде автономия на Македония.

www.dlib.mk

времена, а особено въ балканската война и свѣтовната, тѣ се проявиха като добри българи по най-блестящъ начинъ, воюващи рамо до рамо съ българскитѣ войски противъ нашитѣ съюзници (сърбитѣ и съглашението — б. Ver.).

Нищо не може да оправдае гърцитѣ, ако признаятъ българитѣ отъ Гърция подъ фалшивото име сърби, което се изисква съ такова нахалство отъ Югославия. Сърбитѣ забравятъ, че славянското малцинство въ Гърция биде признато съ Женевския протоколъ отъ 29.IX.1924 год., като българско малцинство отъ цѣлия съветъ на О. Н., въ който участвуваха и представителитѣ на Сърбия и Гърция — и г-да Маринковичъ, и Политисъ (подч. Ver.).

Ако гръцкиятъ парламентъ отблъсна тоя протоколъ, туй не значи, че българското малцинство не сжществува!

Българското Народно събрание ратифицира поменатия протоколъ досѣжно гръцкото малцинство въ България, и гръцкитѣ общини тамъ упражняватъ своитѣ културни и религиозни права при най-голѣма свобода.

Ето, значи, основното различие между разбиранията на „цивилизованата" държава Гърция и „варварската" страна България!

Прочее, предъ лицето на цѣлия културенъ свѣтъ славянитѣ въ Гърция сж живѣли и продължаватъ да живѣятъ като българи, каквито и да сж претенциитѣ на сърбитѣ върху тѣхъ. Ако справедливитѣ чувства на народитѣ биха имали нѣкакво влияние върху политиката на правителствата, безъ всѣкакво колебание ще можеме да твърдиме, че гръцко-сръбскиятъ съюзъ никога нѣма да се възобнови.

Pyrrhus — псевд. на г. Никола Тацитъ — въ мак. — ром. спис. **Tribuna** — **Н. М.** № 119 отъ 24. VIII. 25.

2. Чужди и турски свидетелства и заключения за македонскитѣ българи.

Скандинавскиятъ пѣвецъ **Тиодолфъ** възпѣва норвежкия войвода Харалда (Haraldus) като „опожаритель на българитѣ" (Bolgara brennir) за проявленията му като главатарь на наемна войска на страната на византийцитѣ при потушване македонското въстание на Петра Делянъ отъ 1040 г. — Йорд. Ив. — **Българитѣ въ Македония,** 2-о изд. № 12.

№ 382. — Hvast fra ek Haugi et naesta | hlifel á gram drifa, | en Bolgara brennir | braedhr sinum vel taedi; | Skildhist hann ok huldlli | hjámsetr gamall vetra | tiggi tólf ok thriggia | traudhr vidh Olaf daudhan.

В. Васильевскій. — **Совѣты и разказы византійскаго боярина** XI вѣка. Спб. 1881, с. 148.

*

Вилхелмъ Тирски, историкъ на кръстоносцитѣ, който лично познавалъ Битоля.

www.dlib.mk

№ 383. — Тамъ (въ гр. Пелагония — Битоля — б. Ver.) негово господство владиката отъ Пюи, мжжъ почтенъ, като се бѣ отдалечилъ отъ лагера, . . . биде нападнатъ отъ бълг а р и и пленен ъ.

Guillelmi Tyrensis. — **Historia** rerum in partibus trans marinis gestarum, lib. II, cap. XVIII.

Събитието, за което става дума, се е случило въ 1097 г. съ кръстоносци, идещи отъ Драчъ презъ Македония. — Йорд. Ив. — **Българитѣ** . . . № 17.

№ 384. — Отъ този синьоръ Тодоръ се роди синьоръ Андрея Мозаки втори, който бѣ севастократоръ и се би съ краль Вълкашина, който бѣше краль на Бълг а рия.

Giov. Musachi (албанецъ, познаващъ добре македоно-албанскитѣ страни и работи) въ своитѣ записки отъ 1510 г. **Historia della casa Musachia** Срв. Hopf, Chroniques gréco-romaines- — Paris 1873, 281. — **Българитѣ** . . ., № 38.

Сжщиятъ говори за **Крали Марка**, който следъ 1371. г. наследилъ баща си Вълкашина, като за „Марка бугарског кнеза" — **Гласник** XVIII, 80. — А Марко е билъ самостоенъ краль на зап. Македония отъ Шаръ до Костуръ съ градоветѣ Скопие, Прилепъ, Битоля, Костуръ и др.

№ 385. — **Struga,** vele, da je varoš, dapače selo, prvo je mjesto u Bugarskoj. . . Polje struško skoro je vse pitomo, uradjeno i vrlo rodno; malo dalje na ulazu struškoga polja, prelazi se preko mosta, koj je tu granicom izmedju Albanije i Bugarske.

Relazione del viaggio fatto da Lorenzo Bernardo (венециански посланикъ до Цариградъ — б. Ver.) 1591, Aprile. — **Rad** jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, кн. CXXXVI, c. 30—31.

*

Dne 23. krenuvši dalje prispjeli su dobrim putem u 19 ura u Monastir (Monasterio); to je bugarska varoš vrlo naseljena, imajuća, kako se priča 1500 kuča. — **ib.**, c. 31.

*

Dne 27, silazeć s brežuljka puna vode i bunara podjoše po strani brda, što bijaše nasuprot brežuljku pa stupiše na prostrano polje, koje Turci zovu Vardarova, a Bugari Slanizza — **ib.**, 32. — Думата е за Енидже — Вардарското поле — б. Ver.

*

Ovaj most (на долния Вардаръ, презъ който се минавало отъ Енидже Вардаръ за Солунъ—б. Ver.) granicom je izmedju Bugarske i Tesalije (Tesaglia). — Blizu mosta ima kuča s koje dodje bugarska djevojka s pogačami (fogaccie), pečenimi pod pepelom — **ib**, 33.

www.dlib.mk

№ 386. — **Охридъ,** български градъ, описанъ отъ Петра (Богданъ Бакшичъ — б. Ver.), софийски (католишки — б. Ver.) архиепископъ. . . И днесъ всички, които живѣятъ вжтре въ града (крепостьта) сж българи. — E. Fermendžin — Isprave tičuće se Crne Gore i Stare Srbije. — сп. **Starine,** XXV, 191.

*

№ 387. — Въ града Скопие, градъ български, архиепископъ е монсиньоръ донъ Андрея.

Н. Милевъ. **Католическата пропаганда** въ България презъ XVII в., с. 152.

*

Докато владѣеха Македония, турцитѣ много добре познаваха нейното население. Описвайки го, тѣ говорятъ **само** за българи и никакви сърби не споменуватъ. Ето последователно нѣкои турски свидетелства, между които и официални.

Рамазан Заде въ ржкописна **„Обща и турска история“** (Тарихи умумиле тарихи османи), писана въ 1638 г. — л. 298 — Нар. библ. въ София, турски ржкописи.

№ 388. — Следъ като били завладѣни и останалитѣ градове и мѣста, кюстендилскиятъ господарь (думата е за Костантина Драгашъ, въ чиито владения влизала и с. Македония следъ 1371 година — б. Ver.), който владѣялъ българската земя (дар болгар) съ златнитѣ и сребърни рудници. . . (при гр. Кратово — б. Ver.).

Българитѣ. . . № 40.

*

Хаджи Калфа, известенъ турски географъ и историкъ, пжтувалъ изъ Европейска Турция презъ XVII в. и оставилъ пжтописни бележки за тѣзи свои пжтувания. Преведени сж тѣ на нѣмски отъ Hammer-a подъ название **Roumelie und Bosna**, Vien, 1812 г.

Откжси отъ това съчинение обнародва сръбскиятъ ученъ Стоянъ Новаковичъ въ списанието **Споменик** Српске Краљевске Академије.

№ 389. Манастиръ (Толи-Манастиръ) е разположенъ между Леринъ, Прилепъ, Прѣспа и Охридъ. Отъ Цариградъ тамъ се отива за 15 дена презъ Солунъ, Вардаръ и Воденъ. Жителитѣ му сж българи. — **Roum. u. Bosna,** с. 97.

Билища, околия, 17 дена отъ Цариградъ. Околнитѣ селища сж: Костуръ, Корча, Прѣспа, Хрупища. Населенъ съ българи и албанци. — **ib.,** 98.

Хорпишта (Крупишта), на обали костурског језера, 2 сата од Костур. У наоколо су Костур, Билиште, Наслици (= Анаселица б. Ver.). Становници су бугари. — **Споменик,** XVIII, с. 47.

www.dlib.mk

Охри (Охрид) — југозападно од Скопља, 16 дана отъ Цариграда, на источној страни једног језера. Пограничні су му крајеви: Призрен (Преспа), Истарда (Старова), Фирчова (Кичево или Крчова). Становници су бугари. — **ib.**, 54. (**R. u. B.**, 140).

*

Евлия Челеби — турски писатель отъ XVII в. — заедно съ турски войски и сановници пропжтувалъ надлъжъ и напиръ цѣлата тогавашна турска империя и съединтѣ ней държави — въ своята книга **Сияхатъ наме**. Цариградъ, 1897 г. — Това сж пжтни бележки, които сж единъ отъ най-ценнитѣ извори за балканскитѣ земи подъ турска власть въ онова време.

№ 390. — Отъ тукъ (на пжть отъ Кратово за Крива Паланка—б. Ver.) като станахме и вървѣхме на истокъ, минахме презъ **Нагоричино,** което е българско село, и се спрѣхме да промѣнимъ коне въ с. **Мурадъ.** Това село е българско, има 600 кжщи и изкарва желѣзна руда. . . — с. 564.

Следъ като вървѣхме часъ и половина (отъ Велесъ за Прилепъ — б. Ver.) на югъ, стигнахме въ селото Изворъ. . . има 100 кжщи и е българско село. — **ib.**, с. 571.

Иорд. Ив., **Българитѣ . . № 60.**

Охридъ има 17 махали; отъ тѣхъ десеть сж мохамедански, седемь сж на гръцкитѣ, **българскитѣ** и латинскитѣ (влашки?) кяфири". (т. VIII отъ пжтнитѣ бележки на прочутия турски пжтешественикъ и лѣтописецъ **Евлия Челеби**). — На стр. 742: „Цѣлото население говори български и гръцки, но не знае арнаутски, защото Румелия не е Арнаутлукъ.

Отъ тамъ Челеби заминава за знаменитото и голѣмо плато (яйлъкъ) Истокъ, минавайки презъ „хубавото с. **Чери-баши** на Охридското поле съ богати градини и двесте кжщи българска рая." Но още по-важното е, че и на югъ отъ Охридското езеро, въ „каазата **Пограделъ** и **Старово** има 70 села и цѣлата рая сж българи" и че съ стотини избрани български и гръцки младежи сж взимани за еничери въ Цариградъ" (стр. 746). На стр. 747 пише, че е взелъ „нѣколко калауси отъ българската рая" и, преди Прѣспа, миналъ „селото **Пажъ** съ чисто българско кяфирско население."

За **Тиквешъ** говори, че има 70 състоятелни села съ лозя и градини и раята на селата е изцѣло българска (стр. 749) и за **Радовишъ,** че е „билъ мѣсто за ловъ и развлѣчение на краль Радулъ; каазата имала 60 богати села и раята е изцѣло българска (стр. 748).

За **Валандово** (стр. 750) казва, че е „воеводство къмъ Кюстендилъ; мюсюлманитѣ сж малко, българскитѣ кяфири сж много". На стр. 751 описва бита и живота на населението въ града и пише:

www.dlib.mk

„Но градини и лозя има съвсемъ много и тъй като водата и климатътъ сж добри, има много красиви б ъ л г а р с к и м о м и. Толкова време пжтувахъ по цѣлия кяфиристанъ, но не видѣхъ другъ народъ съ толкова чисти кжщи и ястиета като на б ъ л г а р с к и т ѣ и маджарскитѣ кяфири"; и: „всички хубави моми носятъ чисти черни кърпи на главата, украсени съ златни и сребърни пари; сжщо и гърдитѣ имъ сж натоварени съ сребърни нанизи и гердани".

П а н ч о Д о р е в ъ — **Македонскитѣ българи** преди 200—300 години — в. **Зора,** бр. 2925 отъ 3. IV. 29.

№ 390а. — ... А окресть тога мѣста **Скопи** съ трехъ странъ уезкдые люди всѣ б о л г а р с к і е.

Описаніе турецкой имперіи составленне рускимъ бившимъ въ плѣну у турокъ во второй половинѣ XVII вѣка подъ редакціею П. А. С ы р к у — „Православный Палестинскій Сборникъ", X, вып. 3, Спб, 1890, с. 22.

*

Отдѣлни българи, попаднали въ Русия, били записвани въ така наричанитѣ „гръцки колонии". Изпърво такива имало въ гр. Нежинъ, а после въ гр. Одеса.

Ето нѣкои такива случаи.

№ 391. — Семенъ Ѳеодоровъ б о л г а р и н ъ т у р е ц к о й о б л а с т и з г о р о д а **Охрида,** находился въ Нѣжинѣ съ 1740 году.

Труды XII-го археологическаго съѣзда въ въ Харьковѣ 1902. Т. II., Москва, 1905, с. 224.

Иванъ Димитріевъ Сталевскій б о л г а р и н ъ македонской провинціи з города **Искипъ** (= Скопие — б. Ver.), заѣхалъ въ Нѣжинъ въ 1745 г. — **ib.,** 225.

Нако Божикъ булгаринъ македонской провинціи з мѣстечка **Струмича,** находится въ Нѣжинѣ съ 1757 г. — **ib.**

*

Felix Beaujour, французки консулъ въ Солунъ въ края на XVII в., авторъ на съчинението **Voyage militaire** dans l'empire Othoman. Paris, 1820.

№ 392. — **Пела** (с. Постолъ — Воденско — б. Ver.) се е издигала амфитеатрално по наклона на едно бърдо, на чиято височина стоеше нейната крепость при днешното малко село **Алаклисиа,** населено отъ б ъ л г а р и-християни — с. 197.

Нѣкои отъ селата, които се срѣщатъ край пжтя отъ Щипъ за Велесъ и отъ Велесъ за Скопие, сж населени отъ б ъ л г а р и-х р и с т и я н и, чиято работливость и чистота се противопоставя на мързела и нечистотата у другитѣ християни — **ib.,** 207.

www.dlib.mk

*

Pouqueville, членъ на различни учени дружества, е билъ французки консулъ при Али паша Янински. Пжтувалъ е въ края на XVIII и началото на XIX в. по Балканския п-овъ и особено въ неговитѣ ю. з. краища. Плодъ на тия му пжтувания сж много пжтни бележки, едни отъ които сж озаглавени **Voyage en Morée,** à Constantinople, en Albanie pendant les années 1798, 1799, 1800 et 1801. — Paris, 1805. Vol. III.

№ 393. — . . . Селото **Лънга** е разположено въ горната часть на планината Саракина. Вече не можехъ да завързвамъ разговоръ съ селянитѣ, що срѣщахме, които въ по-голѣмата си часть сж българи — с. 352. — **Личища,** 50 семейства — българи и турци — с. 358. Спрѣхме въ с. **Пякосъ** или **Дупяри** (сега с. Дупякъ, българско село въ Костурско — б. Ver.) село, разположено недалече отъ Костурското езеро. До тамъ пжтувахъ като въ позната страна, понеже можехъ да говоря на людетѣ и да се съобщавамъ съ тѣхъ, но тукъ сцената се промѣни. Навлизахъ въ область съ българи, та трѣбваше да си послужа съ нѣколкото славянски думи, които бѣхъ научилъ презъ време на моето престояване въ Дубровникъ — с. 267.

Като минахъ по единъ мостъ р. Дѣволъ и две български села, стигнахъ Охридското езеро и града Охридъ. Българскиятъ **Охридъ**. . . с. 55, II изд, отъ 1820—27 г. — Въ долината на **Прѣспа** се наброяватъ 46 български села, въ които живѣятъ 2300 семейства или 11500 души — с. 72.

№ 394. — Това мѣсто (**Охридъ** — б. Ver.) има 12,000 жители... въ най-голѣмата си часть тѣ сж българи, чиито селища сж особено многобройни въ тѣзи планини. — Най-голѣмата часть отъ жителитѣ му (= на **Битоля** — б Ver.) сж българи.

Tagebuch einer Reise durch Griechenland und Albanien — Von einem Deutschen, der in englischen Diensten stand. — Berlin, 1826, с. 260—261. Вж. Д-ръ Н. В. Миховъ. **Населението на Турция и България презъ XVIII и XIX в** — т. II. — София, 1924 г. — с. 267.*

*

Кузинери (Cousinéry) е служилъ презъ 1773—1779 г. като канцлеръ въ французкото консулство въ **Солунъ.** Отъ 1786 до 1793 г., както и отъ 1815 г. билъ титуляренъ консулъ тамъ. Добъръ познавачъ на ю. Македония, горещъ елинолюбецъ. Авторъ на съчинението **Voyage dans la Macedoine,** Paris, 1831; 2 т.

№ 395. — За Македония изобщо. Гърцитѣ, старитѣ пелазги, и българитѣ. . . . образуватъ въ Македония мнозинството на това разнородно население. . . Въ селата тѣ (гърци и българи — б.

* По-нататъкъ се означава съкратено — **Населението . . .**

www.dlib.mk

Ver.) живѣятъ напълно отдѣлени едни отъ други; тамъ и носията на българитѣ се отличава повече отъ тая на гърцитѣ — т. I, с. 15. — **Колакия** .. голѣмо село, изцѣло заселено съ гърци, които, изглежда, тамъ сж обитавали отъ край време, въпрѣки владичеството на българитѣ, които ги заобикалятъ по цѣлия просторъ на полето — с. 61. — **Воденската епархия** цѣлата е населена съ българи. — Всички архиепископи, които идватъ въ Воденъ, макаръ и гърци, трѣбва да научатъ български; епархията имъ се състои отъ 100 и повече села, чиито жители говорятъ само тоя езикъ, както и турски. Българкитѣ говорятъ само майчиния си езикъ. Значи, ако архиепископътъ знае само гръцки и турски, при годишнитѣ си обиколки ще бжде приеманъ съ по-малко почести, и доходитѣ му ще бждатъ много по-незначителни.—**Караджа-оваси** (Мъгленско, Сжботско, Караджа-абадъ — б. Ver.) или Черна стена е поселище на българи вѣроотстжпници или помаци — с. 83. — **Пела** (с. Постолъ — Ениджевардарско — б. Ver.) — населението му е изцѣло българско (с. 84) — Българскитѣ жени въ Пела минаватъ за много цѣломждрени (с. 93). — Селото **Иеникьой** (Киречъ-кьой, Пайзаново, Ново-село — б. Ver) е единичкото въ тази покрайнина, населено съ българи. Това население, което говори своя старъ езикъ (български — б. Ver.), както и гръцки и турски, като нѣма достатъчно земя за обработване, избрало си е занятие. . . варджийство. . . Тѣзи българи пжтуватъ съ мулета, които имъ служатъ за пренасяне варьта — с. 111. — Градътъ (старата часть на **Серъ** — б. Ver.) се нарича варошъ . . . Гърци, българи и нѣколко еврейски семейства населяватъ тая махала (с. 159). — Това село (**Сърпа** — при Нигрита — б. Ver.), макаръ и изцѣло населено съ гърци, носи българско название. Името Сърпа може да служи като доказъ, че въ срѣднитѣ вѣкове цѣлиятъ тоя край отъ Бизалтия (спор. картата на самия Кузинери—Бешикъ дагъ, Богданско — б. Ver.) е образувалъ часть отъ земитѣ, подчинени на България. Отъ X в. насамъ почти цѣлото поле по теченията на Струма и цѣлиятъ край по Карканската планина (спор. сжщата карта — Шарлия пл. или Бродска на с. отъ Серъ — б. Ver.) сж били заети, както е и днесъ, отъ българи.

№ 396. — Въ **Манастиръ** (= Битоля), **Тиквешъ, Прилепъ, Мъгленъ, Воденъ** и пр. живѣятъ чисти българи, сжщо и турцитѣ говорятъ български. . . Славянитѣ въ цѣла Македония се наричатъ българи. . .

Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, **Личнитѣ сношения** на Шафарика съ българитѣ.—сп. **Бълг. прегледъ** (старъ), г. II, № XII, с. 78.

www.dlib.mk

Думата е за **Павелъ Йос. Шафарикъ,** първия славянски етнографъ, чехъ, дълги години учитель и директоръ на сръбската гимназия въ Нови Садъ.

Приведеното е часть отъ латинскитѣ бележки на сжщия, отъ 1826—1827 г. за сведенията, които самъ Шафарикъ събралъ отъ търговеца цинцаринъ Никола отъ с. Магарево (Битолско).

*

№ 397. — Нынѣ, по вѣрнымъ извѣстіямъ, если разобрать народонаселеніе каждой Турецкой области порознь, выйдетъ слѣдующее положительное свѣденіе:

Населеніе Македоніи составляютъ:
коренное **Болгаре.**
Частное Турки, Греки.

Юрій Ивановичъ Венелинъ, **Древніе и нынѣшніе Болгаре,** Москва, 1829, с. 2—3.

№ 398. — Онѣзи българи, които сж запазили вѣрата си, населяватъ равнинитѣ на Македония, Епиръ, България и Тракия въ околностьта на Битоля, Солунъ, Янина, Нишъ, София, Одринъ, дори до Цариградъ. . .

Urquhart D. (англичанинъ) **La Turquie** — Paris, 1836. 2 т. Т. I, 77-78.—**Населението...** с. 284.

*

Ами Буе (Ami Boué) е французки ученъ, пропжтувалъ Европейска Турция презъ 1836—1838 г., придруженъ отъ нѣколцина другари — сжщо учени, специалисти по разни клонове на науката. Плодъ на това му пжтуване е и неговото съчинение **La Turquie d'Europe.** Paris, 1840 (4 тома).

№ 399 — Българитѣ... населяватъ България, долна Мизия и по-голѣмия дѣлъ отъ горна Мизия, като въ сжщото време образуватъ главната ядка на населението въ Македония, съ изключение на най-крайната ю. з. часть отъ Костуръ та до и по Бистрица. Планинитѣ между коритата на Леринъ и Костуръ, на Кайляри и Сятища, Острово и Беръ, Воденъ и Негушъ разграничаватъ земята, дето се говори само български, като въ сжщото време очертаватъ северната граница, дето гръцки е езикъ на селянитѣ — т. II, с. 5 - 6.

Качанишкиятъ проходъ на Шаръ е „вратата на Македония" — с. 339.

Българитѣ. . , № 120.

*

Гризебахъ (A. Grisebach), нѣмски ученъ-естественикъ, професоръ въ университета въ Гьотингенъ (Германия). Презъ 1839 г. пжтувалъ изъ Македония, за да проучи главно нейната растителность. Плодъ на това му пжтуване е съчинението **Reise** durch Rumelien und nach Brussa im Jahre 1839. — Göttingen, 1841. Дава бележки и за населенията на Македония споредъ езика имъ.

www.dlib.mk

№ 400. — 24 юний. Сутриньта въ 6 часа напуснахъ Солунъ и съ четириконна пощенска кола поехъ пѫтя за Воденъ. . . Предъ Вардарската врата ни срѣщаха множество върволици селяни въ б ъ л г а р с к а н о с и я, които возѣха хранителни продукти въ града за продань. Западно отъ Солунъ вече не се слуша гръцки езикъ, защото б ъ л г а р и т ѣ живѣятъ отъ тукъ та чакъ до албанскитѣ гранични планини — т. II, с. 65.

Като разправя за скопския валия Амзи паша, който управлявалъ 14 каази (околии), Гризабахъ казва, че тия каази обхващали северната половина отъ Македония и тѣсна ивица отъ с. и. Албания. Тия каази сѫ споредъ главнитѣ имъ градове: Скопска, Коникска, Тетовска, Кичевска, Дебърска, Кюстендилска, Мелнишка, Струмишка, Радовишка, Щипска, Кратовска, Кумановска, Егри-Паланска и Кочанска.

„Тази область . . съдържа плодородни равнини, добре обработвани и гѫсто населени съ б ъ л г а р и“ — с. 233.

Сѫщиятъ говори за б ъ л г а р с к о население въ Тетовско, Кумановско, Скопско и др., за лично посетенитѣ отъ него села Т е а р ц е, Л е ш о к ъ съ манастиря Св. Атанасъ (въ Тетовско), С т р и н и ц а подъ Люботенъ, най-високия връхъ на Шаръ и др. —

Село **Текелий** до Солунъ е „малко, бедно б ъ л г а р с к о селце“. Тетово е „населенъ отъ б ъ л г а р и“ и др.

№ 401. — Старо предание за мѣстнитѣ езици, запазено въ Македония. Споредъ него най-добре се говори турски въ Стамбулъ, албански — въ Елбасанъ, български — въ Тиквешъ, гръцки — въ Янина. С р ъ б с к и н е с е о т б е л я з в а, защото въ Македония не е имало народъ, който да го говори. На турски това предание гласи:

Истанболу́н	— тю́ркчеси,
елбасанѣ́н	— арнау́тчеси
тиквешѣ́и	— б у л г а́ р д ж е с и,
я́нянън	— ру́мджеси.

Това предание е чулъ въ Македония г. проф. Йорд. Ивановъ презъ 1907 г., а 68 години преди него го чулъ самъ Г р и з е б а х ъ, който пише: „Чувахъ да увѣряватъ, че най-хубаво се говорѣло албански въ Елбасанъ, а най-чисто б ъ л г а р с к и — въ македонската околия Т и к в е ш ъ, която се пресича отъ пѫтя Скопие — Солунъ — **Reise** durch Rumelien u. nach Brussa im Jahre 1839, II, 66.

*

Cyprien Robert — професоръ по философия и математика въ Collège de Châlon-sur-Saône, е авторъ на съчинението **Les slaves de Turquie** — Serbes, Monténegrins, Bosniaques et Bulgares — Paris, 1844. — 2 Pars. Единъ отъ признатитѣ на времето най-авторитетни познавачи на въпроса.

№ 402. — На границитѣ на Европа живѣе, заробенъ и нещастенъ, единъ народъ, днесъ едва известенъ по име и все пакъ достоенъ за нашето внимание. Този народъ е б ъ л г а р с к и я т ъ. Въ найтежко робство той е запазилъ старитѣ си нрави, своята вѣра жива, благородния си характеръ . . . Този народъ брои днесъ 4,500,000 души. Българскиятъ народъ се стреми да проникне вече по-дълбоко

www.dlib.mk

въ съседнитѣ страни. . . Географитѣ пропущатъ да констатиратъ вървежа и разселването на тоя народъ, продължаватъ освенъ България само да посочватъ Тракия, Македония, Албания — тѣзи три области, въ които днесъ преобладава българското племе. — Дори то образува главната ядка на населението въ Македония,.. Ако се обърнемъ къмъ източна Албания, и днесъ още срѣщаме цѣли околии, гдето едничкиятъ простонароденъ езикъ е българскиятъ. . . Той представлява най-многобройното население въ европейска Турция, като не изключваме дори и гърцитѣ — т. II, с. 228-29. — **Населението** . . ., с. 237.

*

Викторъ Григоровичъ, прочутъ руски славистъ, професоръ въ Казанския университетъ, отличенъ познавачъ на южното славянство, е предприелъ едно научно пжтуване изъ Европейска Турция презъ 1844—45 г. Плодъ на това негово пжтуване е съчинението му **Очеркъ путешествія по Европейской Турціи** — Москва, 1845 — II изд. — М. 1877.

№ 403. — . . . Мнѣ особенно важно было сближеніе съ рабочими пришельцами изъ Болгаръ. Такихъ очень много въ **Солунѣ.** Особено изъ **Дебра и Битоля** приходятъ туда промышленники для построекъ портныхъ работъ и заготовленія припасовъ. Они, могу сказать, познакомили меня съ своимъ народомъ — II-ое изд., с .89.

. . . Отъ **Солуня до Енидже** лежатъ въ горахъ села. . . Населеніе ихъ преимущественно болгарское, которое начинается у самаго Солуня, съ западной стороны. На востокъ отъ Солуня населеніе греческое, за изключеніемъ болгарскаго села Киречкіой или Ново село, которое я навѣстилъ было, и 20,000 болгаръ на полуостровъ Касандрѣ, обхватило теперь, кажется всю Халкидику. — с. 91.

. . . Недоѣзжая до Енидже, близо села Алаклиси или **Апостоли,** гдѣ живутъ болгаре въ 80-и домахъ, обозрѣлъ я родину Александра Великаго — с. с.

Водена (прежде Эдесса) . . . заключаетъ народонаселеніе смѣшанное, котораго главную часть однакожъ составляютъ болгаре. Ограниченный въ своихъ отношеніяхъ, я не могъ много съ ними обращаться, тѣмъ болѣе, что здѣшніе жители мало гостопріемны. Нездоровье мое заставило просить пріюта у митрополита Мелетія. Это еще болѣе удалило меня отъ сообщенія съ ними. Въ городѣ я обозрѣлъ 9 церквей и новоучрежденное греческое училище, гдѣ, замѣтно, одни лишь болгарскія дѣти — с. 93.

Острово, примѣчательное село у нагорнаго озера, заселено наполовину болгарами и турками. . . Я пробылъ ночіо въ избушкѣ честнаго и умнаго болгарина. — **ib.**

Въ **Битолѣ** смѣтлый валахъ често знакомый съ языкомъ болгарина также какъ съ языкомъ грека, тѣмъ не менѣе остается чуждымъ тому и другому — с. 94. — Въ Битолѣ при боль-

www.dlib.mk

шомъ количествѣ войска, помѣщаемаго въ казармахъ (кишлахъ), построеныхъ болгарами, живутъ болгаре, македоно-влахи и албанци. Мнѣ сказали, и я самъ замѣтилъ, что болгаре составляютъ большинство, но, если не ошибаюсь въ своихъ наблюденіяхъ, влахи въ этомъ городѣ, какъ и въ сосѣдномъ Кичевѣ (на картахъ Кричево) своимъ нейтральнимъ обращеніемъ пріобрѣли особенное вліяніе — с. 96.

Городъ (**Охридъ** — б. Ver.) въ настоящее время заселенъ болгарами, валахами и турками, отчасти также греками и албанцами. Первые многочисленнѣе. . . Охридскіе болгаре отличаются образованіемъ и живостью характера — **ib.,** 101—104.

Въ **Стругѣ** находится одна церковь во имя св. Георгія. . . При церкви училище греческое. Жители города болгаре и албанци, магометане и христіане — с. 107.

Городъ **Ресна** (Ресенъ), въ четырехъ часахъ отъ озера, заселенъ болгарами. . . — с. 114.

Въ **Валовище** (Демирхисаръ — б. Ver.). . . обозрѣлъ я варошъ, т. е. возвышенную часть города, гдѣ живутъ болгаре, церковъ св. Георгія и училище, гдѣ учатъ по гречески — с. 123.

№ 404. — (**Битоля**) си спечели въ последно време поради оживѣната си търговия име на важенъ търговски градъ. Християнитѣ сж по народность българи, гърци и власи. — с. 2174.

Der Verkehr von Monastir — сп. **Austria** № 291 отъ 1851 г. — Vien — **Населението...**, с. 288.

Въ износа (на Битоля — б. Ver.) най-много участвуваше българскиятъ градъ Кюпрюли (Велесъ), разположенъ на р. Вардаръ, 20 ч. далечъ отъ Битоля — с. 312.

Най-голѣмата търговия съ стоки ставаше на панаиритѣ въ Леринъ, Велесъ, Мавровo и Прилепъ; първо мѣсто между тѣхъ, както всѣкога, заемаше панаирътъ въ Прилепъ (български градецъ, 8 часа далечъ отъ Битоля) почва на 15 авг. и трае две недѣли.

Въ Битоля става най-голѣма продажба на стоки всѣки понедѣлникъ, когато е пазарътъ и когато българскитѣ селяни съ тѣхнитѣ жени се събиратъ въ града отъ села далече 2—8 ч., за да продаватъ суровитѣ си произведения и да си накупятъ разни нѣща — с. 313.

Türkey Monastir — въ сжщото спис., XVII. год., прил. № 36, с. 311—313. Wien 1866. — **Населението . . .**, с. 193.

№ 405. — Християнскитѣ славяни въ Тракия и Македония тъй сжщо говорятъ български и обикновено се наричатъ българи.

Bowen G. F. **Mount Athos, Thessaly and Epirus** — Oxford — London. 1852. — Бележка къмъ глава IV. — **Населението . . .**, с. 47.

www.dlib.mk

№ 406. — Цѣлата северна часть отъ Македония сжщо така е населена отъ българи, а само въ южната ѝ часть има малко гръцки селяни . . . Дори и въ една часть отъ Албания се простира българското население, даже и по̀ на югъ го намираме дори до Ливадия.

Neigebaur J. F. — **Beschreibung der Moldau und Walachei** — II. Aufl. Breslau, 1854. — **Населението . . .**, с. 203.

№ 407. — Бѣдные болгаре не только отягощены отъ тяжкаго ига турецкаго, но и отъ грековъ, страждутъ не много меньше. Ибо во градахъ, гдѣ есть архіереи, которые бываютъ изъ грековъ, не позволяютъ болгарамъ по славянски ни пѣть, ни читать, ни дѣтей учить; впрочемъ, по селахъ не смотрятъ на архіереевъ, но по славянски по россійскимъ книгамъ поютъ и читаютъ. . . с. 51.

Серъ. Богослуженіе отправляютъ на греческомъ языкѣ. Люди живутъ больше трехъ родовъ: греки, болгары, а болѣе коцовлахи, все православные христіани.

Инокъ Партеній. **Сказаніе о странствіи** и путешествіи по Россіи, Молдавіи, Турціи и Святой землѣ — Москва, 1856, II изд., ч. II. — Йорд. Ив. — **Българитѣ . . .**, с. 237—8.

Това е руски богомолецъ миналъ презъ 1839 г. презъ България, стигналъ до Пловдивъ и отъ тамъ поелъ презъ Серъ за Света-гора.

№ 408. — Българскиятъ народъ, въпрѣки дългото си робство, си е останалъ особенъ народъ, силенъ съ своята еднородность, съ своитѣ стремежи и чистъ нзционаленъ духъ. Той сега образува най-голѣмата часть отъ населението на Европейска Турция, народъ дейтеленъ, трудолюбивъ, който има условия за животъ. България вече не е земята между Дунава и Балкана; България означава сжщо така и Тракия и Македония ., гдето живѣе единъ народъ съ свой отдѣленъ езикъ, съ свои особени нрави, който отблъсва енергично всѣки стремежъ да бжде присъединенъ къмъ другъ народъ — с. 6. —

Poyet C. F. — **La Bulgarie** dans le présent et l'avenir — Paris, 1860. **Населението . .**, с. 227.

*

Ханъ (Johann Georg von Hahn) е билъ австр. консулъ. Пжтувалъ съ научна цель два пжти (1858 и 1863 г.) въ Македония. Въ първото му пжтуване го е придружавалъ сръбскиятъ майоръ Франьо Захъ, по народность чехъ, директоръ на бѣлградското артилерийско училище. Изглежда, че нему е било поржчано отъ сръбска страна да отбелязва де какво население живѣе. Така, Йованъ Гавриловичъ на 7 ян. 1859 г. пише отъ Бѣлградъ на Вука Караджича: „Како е Г. Франьо Захъ управитель овдашнѣ артил. школе путовао съ Г. Ханомъ отъ Београда до Солуна, и ова дана се амо вратио, отидемъ къ нѣму данасъ и упитамъ га: елъ бележіо по своме путу, где Срби, Бугари, Арнаути стануЮ по онимъ

www.dlib.mk

краевима. Отговори ми, да не само бележіо, него ми на мою велику радость покаже израђену карту у коіой е све што знати желимо означіо — **Вукова преписка**, III, 420 — Йорд. Ив., с. 283.

Тѣзи свои пѫтувания Ханъ е изложилъ въ две съчинения:

1. **Reise von Belgrad nach Salonik** — Wien, 1861. Denkschriften, B. XI и 2. **Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar unternommen im Jahre 1865.** (въ Denkschriften der Phil-Hist. Classe der Wiener Akademie der Wissenschaften, B. XVI). Wien, 1867.

Изъ първото съчинение.

№ 409. — **Куманово.** — Градътъ има 650 кѫщи, отъ които 300 сѫ мохамедански, 350 б ъ л г а р с к и-християнски — с. 56.

90 села отъ всички 134 въ **Кумановска** околия сѫ християнски б ъ л г а р с к и (с. 57).

Тая околия (**Прилепската** — б. Ver.) има около 160 села; отъ тѣхъ 18 сѫ съ мохамеданско население, отъ които 12 сѫ албански, а **6** населени отъ българи, които сѫ приели мохамеданството (с. 113). — Планинската мѣстность **Мариово** брои 19 б ъ л г а р с к и села (с. с.). — Селото **Варошъ** (до Прилепъ — б. Ver.) има 70 б ъ л г а р с к и кѫщи (с. 110).

Християнското население (на **Битоля** — б. Ver.) се състояло тогава (преброяването отъ 1838 г. — б. Ver.) отъ 9,000 б ъ л г а р и православни и 4,500 гърци отъ двата пола, 1200 албанци-католици и 700 цинцари, значи около 14,000—15,000 души — с. 116.

Българскиятъ елементъ въ **Крушово** се дѣли на две групи: на староседѣлци, които зоватъ себе си мияци, и на пришелци, дошли отъ покрайнината Галичникъ и Лазарополе (Дебърско) — с. 120.

За кѫщитѣ въ **Леринъ** ни се посочи навѣрно преувеличено число 3000, чието население се състои половината отъ мохамедани-албанци и турци, другата отъ б ъ л г а р и-х р и с т и я н и — с. 120.

. . . Българитѣ живѣятъ само по краищата на трижгълника, образуванъ отъ Вардаръ, Треска и Голешница-планина, а по вжтрешната планинска мѣстность живѣятъ арнаути. След., тукъ, както и навсѣкѫде, арнаутитѣ населяватъ голѣмитѣ планини, а б ъ л г а р и т ѣ — плодороднитѣ долини — с. 165.

Изъ второто съчинение

№ 410. — Градъ **Дебъръ.** — Епископътъ и Илясъ-ага сочатъ броя на кѫщитѣ на 2000; отъ тѣхъ обаче само 170 сѫ х р и с т и я н с к и-б ъ л г а р с к и, а останалитѣ сѫ мохамедански-албански. — с. 96. — **Струга** лежи отъ дветѣ страни на р. Дринъ при изтичането ѝ отъ езерото; рѣката я дѣли на две части: мохамеданска и християнска. Християнската б ъ л г а р с к а часть съ 361 кѫщи лежи на зап. страна, а източната часть брои 220 мохамедански и 30 християнски кѫщи — с. 99. — Тая часть се нарича Варошъ и е населена предимно отъ християни-б ъ л г а р и, които се смѣтатъ за сѫщински граждани - вароша-

www.dlib.mk

ни на **Охридъ** и образуватъ отдѣлна община — с. 113. — Градъ **Ресенъ** има 600—700 кжщи . . . Отъ тѣхъ 150 сж мохамедански, 60 цигански (отъ тѣхъ 10 християнски), 100 влашки християнски, а останалитѣ християнски б ъ л г а р с к и. Домашниятъ езикъ на градскитѣ мохамедани е отчасти турски, отчасти албански, отчасти б ъ л г а р с к и. Споредъ увѣрения отъ много страни, въ много села на Горна Преспа се говори само б ъ л г а р с к и, докато въ Долна Преспа — само албански. — с. 139.

Въ **Гевгелий** имало едно ланкастерско училище, въ което, както ни увѣряваха, обучението се води на гръцки и имало единъ учитель. Околностьта обаче е изцѣло б ъ л г а р с к а, пъкъ и въ самия градъ д о м а ш е н ъ е з и к ъ е б ъ л г а р с к и я т ъ. — с. 179.

Дойранъ е седалище на полянинския епископъ, подчиненъ на солунския архиепископъ. Има 600 мохамедански кжщи, 450 християнски б ъ л г а р с к и, 15 християнски влашки, 25 еврейски и 25 цигански — или всичко 110 кжщи. — с. 254.

№ 411. — Нѣсколько Б о л г а р с к и х ъ сѣ м е й с т в ъ обратилось ко мнѣ, спрашивая: — могутъ-ли и они, подобно придунайскимъ болгарамъ, воспользоваться дарованнымъ правомъ переселиться въ Россію. . . Вслѣдъ за тѣмъ ч е т и р е Б о л г а р с к і е с в я щ е н н и к а обратилось ко мнѣ съ просьбою ходатайствовать о разрѣшеніи и имъ переселиться въ предѣлы Россіи. . . Сколько я могъ убѣдиться отъ разговора, — мѣра переселенія Болгаръ въ предѣлы Россіи произвела не на всѣхъ христіанъ единаковое впечатленіе и не всѣми была встрѣчена сочувствіемъ . . .

Докладъ отъ 24 авг. 1861 г. отъ М. Хитрово, р у с к и к о н с у л ъ в ъ Б и т о л я, до Егора Петровича Ковалевски, който отъ 1856 г. управлявалъ азиятския департаментъ, а отъ 1861 г. билъ назначенъ за членъ въ съвета на Министерството на външнитѣ работи — Сп. **Македонски прегледъ,** год. V, кн. 4., с. с. 29, 30, 31.

№ 412. — . . . Битоля находится почти по чертѣ проходящей между двумя населеніями — б о л г а р с к и м ъ к ъ с ѣ в е р у и греческимъ къ югу. Въ о к р е с н о с т я х ъ Б и т о л и б о л ь ш е ю ч а с т і ю б о л г а р с к і я с е л а, но есть и турецкія. Въ самомъ городѣ господствующее вліяніе отъ греческаго населенія. Здѣсь, надо замѣтить, нестолько Грековъ сколько Влаховъ, но совершенно огреченныхъ и дѣйствующихъ вмѣстѣ съ греками; кромѣ того партія Митрополита чрезвычайно сильна. Такимъ образомъ греческая партія желаетъ огречить не только влаховъ но и болгаръ, которыхъ притѣсняетъ взиманіемъ разныхъ поборовъ.

В. Т и м а е в ъ, отъ руското консулство въ Битоля, въ **писмо** отъ 30. VII. 1863 г. до Найдена Геровъ — **Изъ архивата на** Найдена Геровъ, т. II. № 2230. —

www.dlib.mk

*

Мисъ Мекензи (G. M. Mackenzie) и **Мисъ Ерби** (A P. Jrby), английски филантропки, презъ 1863 г. обиколили славянскитѣ земи въ Европейска Турция. Между тѣхъ и Македония. Плодъ на това имъ пѫтуване е съчинението, озаглавено

G. M. Mackenzie and A. P. Jrby — **Travels** in the Slavonic provinces of Turkey in Europe. — London, 1867 — Мекензи и Ерби. **Пѫтуване** по славянскитѣ области на Европейска Турция.

Какъ е било прието туй съчинение, можемъ да сѫдимъ отъ факта, че въ предговора къмъ второто издание на това съчинение именитиятъ английски държавникъ Gladstone пише: „Ни единъ дипломатъ, ни единъ консулъ, ни единъ пѫтешественикъ отъ нашитѣ съотечественици не е направилъ такъвъ ценен приносъ въ нашитѣ сведения за славянитѣ въ Европейска Турция, както тоя приносъ, който направиха мисъ Мекензи и мисъ Ерби съ издаването на своето „Пѫтуване по славянскитѣ области на Европейска Турция.“ — **Българитѣ**. . ., № 174.

№ 413. — . . . Тая граница (между славянското население и гръцкото — б. Ver.) съвпада донѣкѫде съ посоката на старинния пѫть между Солунъ и Охридското езеро; но освенъ това българскотонаселение се спуща нѣколко мили по на югъ отъ Via Egnatia. Въ мѣстата, що споменахме тукъ (отъ Родопитѣ до стара Гърция — безъ градоветѣ между Солунъ и Скопие — б. Ver.), гръцкиятъ епископъ игнорираше българскитѣ училища. . . . Въ **Воденъ** и Енидже-Вардаръ сѫ основани гръцки училища . . . Поради тая антинационална политика българитѣ, които въ други мѣста сѫ така жадни за образование, тука сѫ твърди и противни на науката . . . Нѣкои пъкъ отъ тия южни българи гледатъ да се възползуватъ отъ римокатолишкото влияние, съ цель да се отърватъ отъ гръцкия патриархъ, а по-сетне да намѣрятъ срѣдство да се избавятъ отъ папата. — с. 37.

Енидже-Вардаръ брои 6000 кѫщи, едната половина турски, другата — български — с. 61 . . . честностьта и добродушието на угнетенитѣ българи извикватъ неволно съчувствие дори и тамъ, дето по умствено развитие стоятъ свърде низко, както е напр. тукъ (= въ **Битоля** — б. Ver.) — Госпожата на британския консулъ, подбудена отъ съжаление и искреность къмъ благодеяния, бѣ станала приятелка на тия бедни хора. Когато бѣхме въ Битоля, тя се сговаряше съ една учителка, за да отвори българско девическо училище. Презъ време на нашето пѫтуване едничкото българско училище въ Битоля принадлежеше на българитѣ-унияти и се намираше подъ ведомството на британския свещеникъ, подпомаганъ отъ мѣстенъ учитель. — с. 74.

Населението на гр. **Прилепъ** и окржга му е българско — с. 83. — **Велесъ** е чисто български градъ. Отъ 4000 кѫщи на града, само 1000 сѫ турски и отчасти цинцарски, а останалитѣ 3000 сѫ собственость на християнитѣ-славяни. При такова поло-

www.dlib.mk

жение не е чудно, че тукашнитѣ б ъ л г а р и сж били презъ време на дългото турско робство пазители на часть отъ националната писменость. — с. 110.

На с. и. отъ полето, въ което е разположено **Скопие,** се издига низка планинска верига, наричана отъ турцитѣ Карадагъ или Черна-гора, а отъ славянитѣ се нарича „б ъ л г а р с к о Църногорие". — Стражаритѣ ни казваха, че тия планини сж населени отъ албанци и б ъ л г а р и. — с. 138.

№ 414. — Българитѣ образуватъ не само въ самата България, но сжщо и въ Тракия и М а к е д о н и я, както и въ часть отъ изт. Албания г о с п о д с т в у в а щ е н а с е л е н и е . . .

B u l g a r i s c h e Z u s t ä n d e — **Die Grenzboten** Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst u. Wissenschaft. — Bd. II. N. 6. Bautzen, 1864. — **Населението**. . . с. 303.

№ 415. — Сега — говоримъ само за българитѣ — тоя народъ живѣе отъ дветѣ страни на Балкана, като се простира по ц ѣ л а М а к е д о н и я и Тракия, изпремѣсенъ съ малко турски елементъ. — Всички българи стигатъ до 5,000,000 души (с. 477)

Die Bulgaren — **Unsere Tage.** Blicke aus der Zeit in die Zeit. Culturgeschichtliche Revue in zwanglosen Heften — VI Bd. — Braunschweig. 1865. — **Населението . . .**, с. 64.

№ 416. — с. 459. (Българитѣ) образуватъ почти 2/3 отъ населението на Одринския вилаетъ и м н о з и н с т в о въ С о л у н с к и я, о с о б е н о въ С к о п с к и я с а н д ж а к ъ — Ю г о з а п а д н о тѣ с е п р о с т и р а т ъ до О х р и д с к о т о е з е р о, ю ж н о до у с т и е т о на В а р д а р ъ . . . З а п а д н а т а г р а н и ц а (с. 460) н а б ъ л г а р и т ѣ е п р и б л и з и т е л н о: Черни Дринъ, Шаръ планина, западниятъ к р а й на д о л и н а т а на Българска Морова и Тимокъ. . .

C a r l S a x. — **Geographisch-etnographische Skizze von Bulgarien.** Wien. 1869. (Mittheilungen der k. k. geogr. Gesellschaft — Bd. XII, 449—482) — **Населението** . . . с. 278.

№ 417. — Здѣшній австро-венгерскій консулъ г. Окули считаетъ Битолію вмѣстѣ съ ея санджакомъ „Б о л г а р і е ю" и утверждаетъ, что, по пріѣздѣ сюда болгарскаго митрополита, греческій іерархъ долженъ будетъ оставить страну за неимѣніемъ прихожанъ. . .

. . . на 3000 живущихъ здѣсь христіанскихъ семей **болгар-**

www.dlib.mk

скихъ приходится 2200, а остальныя 800 падаютъ на долю огреченныхъ Влаховъ, Албанцевъ и Грековъ.

Донесение № 84. отъ 14 окт. 1873 г. отъ В Максимовъ, руски консулъ въ Битоля, до генералъ Н. П. Игнатиевъ, руски пълномощенъ. министъръ въ Цариградъ. — **Мак. прегледъ,** V, 4., с. 36.

Сжщиятъ въ **донесение** № 61 отъ 5. IV. 1874 г. — **ib.,** с. 40 пише :

Въ тоя градъ (**Ресенъ**) има 300 християнски семейства, отъ тѣхъ 60 сж влашки, а останалитѣ — български.

№ 418. — **Скопие** има 22000 до 25000 жители. По народность 2/3 отъ мохамеданитѣ сж турци, а 1/3 — албанци — Християнитѣ — най-вече българи и малко гърци и власи (с. 42) — **Селата** въ Скопското поле сж населени изключително съ българи (с. 43) — **Тетово** — съ приблизително 1000 кжщи по население — албанци и българи (с. 45). — Въ **Гостиваръ** както и въ **околнитѣ села** на автора се сторило, че българитѣ сж по-многобройни — с. 47.

Rocketroh Edwin — **Reiseskizzen** aus Dardanien und Albanien — 1874 (XII. Jahresbericht des Vereins für Erdkunde zu Dresden, 1875. — с. 40—58). — **Населението . . .,** с. 239

№ 419. — За етнографа **Битоля** е интересно мѣсто; той намира тамъ сжщински образци за показъ отъ всички народи и племена на балканския п-овъ. Между уседналитѣ жители българитѣ сж най-многобройни; следъ тѣхъ идватъ мохамедански албанци въ значителенъ брой, следъ това още доста цинцари, гърци, разбира се, сжшо така не липсватъ въ единъ тъй значителенъ градъ; на пазаря човѣкъ вижда дори и нѣмци, италиянци и всѣкакви югославяни. . . . **Калканделъ** (**Тетово** — б. Ver.) . . . е населено наполовина съ българи, наполовина съ албанци — с. 262.

G. G. Léjean — **Wilhelm Lejans Streifzüge in Südosteuropa** — сп. **Globus,** 1874 — **Населението . . .,** с. 173—4.

*

Auguste Dozon, французки консулъ въ Янина, пжтувалъ доста изъ зап. Македония. Като преводачъ и на сръбски пѣсни на френски езикъ, естествено, много добре е различавалъ двата езика — българския и сръбския. Обнародвалъ е на 1875 г. въ Парижъ своя известенъ сборникъ **Chançons populaires bulgares inédites.** Publiées et traduites par — Traducteur des poésies serbes. — p. XLVII + 427.

www.dlib.mk

№ 420. — Българскиятъ езикъ днесъ господствува не само въ България, но и въ по-голѣмата часть отъ Тракия и отъ Македония...; неговитѣ западни граници сж Битолската околия, Охридското езеро и околностьта на Дебъръ, дето се бори съ албанския езикъ . . . с. XII;

№ 421. — Въ околностьта на Корча има само 2 български села и едно зимно влашко селище — Плана, съ 350 кжщички (с. 605).— На истокъ долината, която излазя близу до Св. Наумъ, като че ли представя границата на българската народность; отъ сжщата народность сж и жителитѣ — рибари на 3 селца, които се намиратъ на тоя брѣгъ между манастира и Охридъ (с. 608) — **Охридъ** — мютесарифлъкъ, има около 2000 кжщи, отъ които 800 сж на турци отъ Анадола, 200 влашки, 1000 български. — **Струга** има 800 кжщи — турци и българи (с. 620).

Aug. Dozon — **Excursion en Albanie.** Par Consul de France à Joanina (Communication du Ministère des affaires étrangères, direction des Consulats et affaires commerciales) — сп. **Bulletin** de la Société de Géographie — Paris, 1875, T. 9, с. 598—621. — **Населението . . .**, с. 87—88.

№ 422. — Кадиитѣ или наибитѣ (духовни сждии), па и който и да било другъ чиновникъ, да не запрещаватъ на свещеницитѣ да отслужватъ църковнитѣ служби въ българскитѣ села, дето ще бждатъ назначавани отъ митрополията си.

Изъ **берата** на българския митрополитъ Кирилъ въ Скопската епархия, издаденъ отъ султанъ Абдулъ Хамидъ II на 12 августъ 1875. — **Пер. списание,** кн. XXXI, с. 100.

№ 423. — Отъ брѣговетѣ на долния Дунавъ до политѣ на Пиндъ цѣлата земя на Балканския полуостровъ принадлежи на българитѣ, съ изключение само на островитѣ и архипелага, гдето живѣятъ турци, гърци и власи (с. 217). Въ срѣднитѣ вѣкове . . . тѣхна (на българитѣ — б. Ver.) столица е билъ гр. Охридъ (с 218).

Elysé Reclus (белгиецъ) — **Nouvelle géographie universelle** — I. L'Europe Meridionale. Paris, 1876. — **Населението. . .**, с. 231.

№ 424. — Тѣхното (на България, Тракия, Македония — б. Ver.) население се изчисляваше различно... Все пакъ преди 9 години Lord Strangford правй съ помощьта на трудни изчисления на консула Blunt най-точни изследвания, които го доведоха до заключение, че въ реченатa територия е имало до 5,000,000 българи — цифра, всеобщо

www.dlib.mk

възприета въ Англия. Нейната точность после бидé потвърдена чрезъ точно извършеното преброяване въ края на 1875 г. чрезъ българскитѣ черковни органи.

Ethnologie de la Turquie (Tiré du **Times** du 10 janvier). Печатано въ **Bulletin** de la réunion des officiers de terre et de mer. — Paris, 1877, p. 61—62. — **Населението . . .**, с. 101.

№ 425. — Въ Тракия и Македония, въпрѣки голѣмото елинско влияние, жителитѣ наричатъ себе си тракийци и македонци, но предпочитително и българи . . . езикътъ въ Воденъ и други мѣста е български.

Blunt, J. E. (англичанинъ) **The People of Turkey.** London, 2 vol., 1878. — т. I.. с. 11. Авторката е прекарала 20 год. между българи, гърци, албанци, турци и арменци—**Населението...**, с. 36-38.

№ 426. — Българитѣ въ Македония граничатъ непосрѣдствено съ гръцкото население и вследствие на това намираме, че тѣ въ общество говорятъ гръцки, и у дома си — български.... Попитахъ нѣколцина български селяни въ Македония за тѣхната народность, и тѣ бързо отговориха: „румъ". Така обикновено наричатъ гърцитѣ въ Мала Азия. Тѣ постоянствуваха, че сж гърци. „Добре", попитахъ ги, „защо у дома си приказвате български?" — „Защото тъй сж правили и нашитѣ бащи", отговориха, като прибавиха: „Ние доста сме си изпатили поради това че ни наричатъ българи, когато въ сжщность сме гърци". Съ това искаха да кажатъ, че тѣ, макаръ че признаватъ гръцката черква, сж били подлагани на много преследвания, когато сж искали да отстояватъ своята българска народность, което се е противило на панелинскитѣ цели.

Baker J. **Die Türken in Europa.** — Stuttgart 1878. — **Населението.** . . с. 20—21.

3. Гръцки свидетелства.

Теофилактъ, по народность гръкъ отъ Евбея, царигражданинъ по възпитание и изтънченость, бившъ дяконъ на черквата Св. София въ Цариградъ, близъкъ на двореца. Билъ е архиепископъ въ **Охридъ** въ края на XI в..

№ 427 — Но понеже славянскиятъ родъ, сиречъ българскиятъ, не разбираше написанитѣ по гръцки езикъ книги, тия свети мжже (думата е за двамата солунски братя Кирила и Методия — б. Ver.) гледаха на това като на преголѣма злочестина. — Обширно **Житие на Климента Охридски,** § 2.

За Теофилакта езикътъ, на който св. Кирилъ и Методий извършиха (преди да отидатъ въ Моравия) първитѣ преводи на черковнитѣ книги, е български.

www.dlib.mk

№ 428. — И тъй, като прославяха Бога и благославяха, стигнаха въ Брѣгалница . . . и въ тамошния божественъ храмъ бѣ отреденъ клиръ, обученъ на български езикъ, за да предстоява тамъ и да изпълнява постоянно свещенитѣ пѣснопѣния.

Сжщиятъ — **Страдание** на тивериополскитѣ (струмишкитѣ) мжченици — Йорд. Ивановъ — **Българитѣ . . .**, с. 120.

№ 429. — И тъй, сега се връщамъ при българитѣ, пише Теофилактъ на императрица Мария, азъ, царигражданинъ по душа, чужденецъ на българитѣ, и вече мериша на гнило, както овчитѣ кожуси на българитѣ — Theophylacti **epistola** I. (Ed. Lamio) — **Българитѣ . . .**, с. 141.

Куманитѣ вършатъ нашествия, но що представляватъ тѣ? Но то е нищо въ сравнение съ охридчани, които ни нападатъ отъ самия зидъ! . . . Или пъкъ ще се оплачешъ отъ лошитѣ жители на самата крепость (Видинъ)? Но туй сж деца спрямо нашитѣ българи, живущи въ крепостьта, или по-добре . . . — що сж твоитѣ всезлодеи спрямо нашитѣ диви мокряни! (жители по план. Мокра — на зап. брѣгъ на Охридското езеро — б. Ver.) — Сжщия въ п. до видинския владика — ep. XVI, ed. Finetti) — **ib.**, с. 142.

Обясняващъ ми моя сънь, . . . че съмъ се билъ поварварилъ, като живѣя съ българитѣ . . . За насъ, . . . които сме отъ години въ земята на българитѣ, простотията е станала другарка и сътрапезница (сжщия въ писмо до Анема — ep. XXI, ed. Meursio). — **ib.**, с. 141.

И за мелницитѣ клирицитѣ (черковнитѣ люде) платиха двойно повече отъ мирянитѣ, а сжщо и за далянитѣ, които на езика на българитѣ се наричатъ струги, а на гръцки διωρυχας . . . — П. до царския зетъ Вриения — ep. XLI, ed. Meursio) — **ib.**, с. 143.

Но какво общо има цариградскиятъ патриархъ съ българитѣ? Той нито има право да хиротонисва въ тая страна, която си има самостоенъ архиепископъ, нито има друга нѣкоя привилегия надъ нея (Теофилактъ до халкидонския еп. Михаила по поводъ на това, че нѣкакъвъ монахъ почналъ да строи храмъ въ Кичевско съ разрешение отъ царигр. патр., а не отъ Теофилакта. Последниятъ му забранилъ това - ep. XXVII, ed. Meursio) — **ib.**, с. 144.

№ 430. — Въ срѣдата на тая равнина (на западъ отъ Солунъ до високитѣ и обширни планини, дето е разположенъ гр. Беръ — б. Ver.) се намиратъ нѣколко размѣсени села, чиито жители се наричатъ другувати и сагудати и плащатъ данъкъ на града (Солунъ); други пъкъ отъ тѣхъ сж поддани на българския народъ, който е въ съседство недалече отъ тѣхъ . . . Joannes Cameniata, **De excidio Thessalonicensi.** Bonnae, p. 495.

Йорд. Ив. — **Българитѣ . . .**, 123.

www.dlib.mk

№ 431. — И България, която отъ всички се признаваше за трудно победима и твърде неодолима и която не се подчини нито на едного отъ императоритѣ . . ., императорътъ (Василий Българоубиецъ — б. Ver.) блѣскаво я завладѣ. . .

Византийскиятъ хронистъ Михаилъ Аталиотъ за Самуиловото царство съ столица Охридъ — вж. Ив. Снѣгаровъ. **Византийски свидетелства** за българския характеръ на Македония. — сп. **Мак. прегледъ,** I № 5—6, с. 2.

Следъ като византийскиятъ императоръ Василий Българоубиецъ въ 1018. завзелъ Охридъ, столицата на западното българско царство, потвърдилъ (на 1019 г.) съ грамоти църковнитѣ правдини на охридската патриаршия, която преименувалъ на архиепископия. Въ грамотитѣ си той редовно нарича македонското славянско население българи, а охридската архиепископия—българска, епископиитѣ и манастиритѣ въ Македония — български. „Съ други актове всички области, които влизали въ Охридския диоцезъ, Василий Българоубиецъ е отдѣлилъ въ една голѣма автономна провинция, наричана отъ него и следъ него България, съ главенъ административенъ центъръ гр. Скопье, който заради това въ Цариградъ билъ наричанъ митрополия на България (Кедринъ)" (Ив. Снѣг. **Визант. свид.**, с. 4). Сѫщиятъ Кедринъ нарича данъкоплатцитѣ на царь Самуила българи. — Отъ тогава и до закриването ѝ (1767 г.) — цѣли $7^1/_2$ вѣка — всички — гърци, българи, чужденци — редовно именуватъ охридската архиепископия — българска, архиепископитѣ ѝ се знаятъ като духовни глави на българско население.

№ 432 — По традиция, българитѣ отъ онова време наричатъ охридския архиепископъ още „патриархъ на българската земя". **Патриархъ болгарскѣи земли** е нареченъ архиепископътъ Йоанъ Охридски (1019—1037) отъ Дебърско, отъ своя ученикъ презвитеръ Иоанъ.

А. Поповъ. **Описаніе рукописей** А. Хлудова — Москва, 1872 г., с. 393.

*

Кедринъ — византийски историкъ отъ XI. в.

№ 433. — Презъ тая 1040 година, следъ двадесеть и едно годишно робство и подчинение, и българитѣ дигнаха въстание по следния начинъ. Единъ българинъ Петъръ, по прѣкоръ Делянъ, робъ у нѣкой царигражданинъ, избѣга отъ Цариградъ. . . Той се издаваше за синъ на Гаврила, Самуиловъ синъ, роденъ отъ дъщерята на маджарския краль. . . Той подбуди къмъ въстание българитѣ, които неотдавна бѣха свили врать подъ робство и много се мжчеха пакъ да се добератъ до свобода. И поради това, като дадоха вѣра на думитѣ на Петра Деляна, опредѣлиха го за царь на България и, като се дигнаха съ него презъ Нишъ и Скопие, което е главенъ градъ на България, провъзгласиха го, съ викове за царь. . . G. Cedreni. **Historiam compendium,** II, p. 517., Ed. Bonnae; B. Prokič, **Die Zusätze** in der Handschrift des Johannes Skylitzes codex Vindob. hist. graec. LXXIV — München, 1906, c. 35—6. — **Българитѣ**.., с. 132.

Българско е това въстание и за другъ единъ бележитъ гръцки хронистъ отъ сѫщото време — Скилица. — Земята, завладѣна наново отъ византийцитѣ следъ потушването на това въстание, двамата хронисти наричатъ България,

www.dlib.mk

*

Димитрий Хоматианъ, охридски архиепископъ — гръкъ въ края на XII и нач. на XIII в.

№ 434. — Климентъ (еп. Велички и Дрембички — б. Ver.) бѣ поставенъ на епископския престолъ, що държеше цѣлия Илирикъ и земята на българския народъ.

Проложно житие на св. Климента, § 5.

№ 435. — А българскиятъ, езикъ (думата е за народния езикъ на охридскитѣ българи отъ онова време — б. Ver.) не знае нито що се казва сѫщность, природа, единица, нито що се нарича ипостасъ, личность и що се нарича цѣло и частно, защото тия думи се употрѣбяватъ отъ философията. . .

Сѫщиятъ Хоматианъ въ **отговора** си на десетия въпросъ на сръбския краль Стефанъ Радославъ — Ив. Снѣг., **ib.,** с. 9.

№ 436. — Блаженейши архиепископе на цѣла България! Кои отъ архиепископитѣ на България нѣкога сѫ вѣнчавали царе? Кога архипастирътъ на Охридъ е протегналъ патриаршеска ржка и възвеличилъ царствующа глава?

Никейскиятъ патриархъ Германъ II въ **писмо** до Дим. Хоматианъ, задето коронясалъ Теодора Епирски за царь — Ив. Снѣг., **ib.,** с. 14.

№ 437. — Великиятъ ромейски царь и славенъ Юстинианъ..., който нарекълъ пръвъ между всички свещеници светейшия папа на стария Римъ, следъ това втория следъ него нарекълъ блаженейшия цариградски, подиръ него изведнъжъ споменува архиепископския престолъ на България. Него нарича Юстиниановски, тъй като отъ тамъ е водилъ потеклото си и е присъединилъ тази българска страна (думата е за диоцеза на първа Юстиниана, т. е. въ едри черти за диоцеза на по-късната охридска архиепископия — Ver.) къмъ областитѣ на римската империя.

Хоматианъ въ своя **отговоръ** до патриарха Германа II. — Ив. Снѣг., **ib.,** с. 15.

№ 438. — Украшение (обковата) на иконата, украсителю на свѣта, е отъ Димитрия, архипастиръ на българитѣ. . .

Гръцки стихотворенъ надпись (часть) на Христовата икона високо надъ царскитѣ врата на иконостаса въ охридската черква Св. Богородица — Св. Климентъ. Иконата е подарилъ Хоматианъ. — **Мсб. X,** 570.

www.dlib.mk

*

Георги Акрополитъ, византийски историкъ, образованъ човѣкъ, заемалъ високи длъжности (великъ логотетъ и императорски намѣстникъ — преторъ за западнитѣ области на Византийската империя).

№ 439.... тѣ (дворцовитѣ люде) бѣха увѣрени, че повечето отъ западнитѣ области (т. е. македонскитѣ — б. Ver.) сж населени съ българи. . .

Бележката се отнася за събития отъ 1255 г., когато бълг. царь Михаилъ-Асенъ намислилъ да си възвърне заетитѣ отъ гърцитѣ български земи. — **Българитѣ . . .**, с. 149.

*

Надписъ на гръцки на плащаница, подарена на охридския архиепископъ отъ самия императоръ **Андроникъ Палеологъ**.

№ 440. — Пастирю на българитѣ, (думата е за Климента Охридски — б. Ver.) споменавай (ме) въ жертвоприношенията. Отъ императора (владѣтеля) Андроника Палеолога.

Фотографическа снимка отъ плащаницата у Н. П. Кондаковъ въ табл. IV на неговата книга **Македонія.** Археологическое путешествіе Спб. 1909.

№ 441. — Григорий (охридски архиепископъ — б. Ver.), като съгради храмъ, поучава мизийскитѣ (българскитѣ) народи всемждро на богописания законъ.

Голѣмъ **тухленъ надписъ** отъ 1317 г. на охридската черква Св. София — Йорд Ивановъ. **Бълг. старини отъ Македония,** 211.

№ 442. — Ние се намирахме въ чужди мѣста (между р. Струма и Струмица — б. Ver.) и между хора, които не знаеха нашия езикъ. Повечето отъ тукашнитѣ стари жители сж отъ ония българи, които живѣятъ въ съседство съ насъ . . .

Никифоръ Григора, византийски историкъ, въ Hist. Byzantinæ, Ed. Bonnæ I, 375—379. — **Българитѣ** . . .. с. 153.

Думата е за едно пратеничество до сръбския краль, което на 1326 г. минало презъ Струма край Петричъ за Струмица и Скопие.

*

Отъ 1824—1826 год. цариградски вселенски патриархъ билъ Хрисантъ, родомъ отъ южномакедонското село Граматиково (Кайларско), чието население е българско. За българската народность на Хрисанта свидетелствува патриаршескиятъ хартофилаксъ Гедеонъ, който изрично пише:

№ 443. — Българинъ по произходъ, Хрисантъ се родилъ въ Граматиково, въ Македония.

Патр. пинахес, 688. — **М.** № 153 отъ 16.VIII. 27.

№ 444. — **Ресни** (= Ресенъ — б. Ver.) . . . Околията му е въ непосрѣдна връзка съ Прѣспанската, заема срѣдата на долината

www.dlib.mk

Девлетъ-Коюмъ и планината Бора и брои 25 населени мѣста, които почти всички сж населени отъ българи—т. II, с. 147.

Gemälde Griechenlands und der Europäischen Türkey. Aus dem französischen des Griechen G. A. M. — Heidelberg, 1828. 2 Bde.

Авторътъ на съчинението е **гръкъ**; изпърво то е печатано на французски въ Парижъ 1826 г. — **Населението**. . ., с. 111.

*

Изъ предговора на една гръцка книга, писана отъ българина Иоанъ Симеониди, отъ Търлисъ:

№ 445. . . . Понеже народътъ ми, казвамъ българскиятъ родъ, се намира день днешенъ въ тъмнотата на невежеството, и Господь знае, кога ще се въдворятъ у него музитѣ. Понеже едвамъ сега е доживѣла България да чуе, че сжществува на свѣта славянска граматика (Неофитовата отъ 1835 г. — б. Ver.).

сп. **Български прегледъ**, V год., кн. III., с. 144:

*

П. Аравантиносъ — гръкъ, авторъ на една историкогеографска книга за Епиръ и съседнитѣ земи. Излѣзла е тая книга въ Атина въ 1856—1857 г. въ 2 тома. Отличава се съ своята научна добросъвѣстность и обективность. Следващитѣ извадки сж все изъ т. II на поменатото съчинение, което гласи.

Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου τῶν τε ὁμόρων ἑλληνικῶν καὶ ἰλλυρικῶν χωρῶν, εἰς τόμους δύο, συντεταγμένη ὑπὸ Π. Α. Π. Ἐν Ἀθήναις 1856—1857. — вж. Йорд. Ив. — **Българитѣ** . . ., с. 274.

№ 446. — **Няуста** (Негушъ). — Новъ градъ въ Македония, съ население отъ 2,000 семейства отъ българска народность—с. 116.

Пелагония. — Старъ градъ и область въ Македония. Въ тая область се намира новиятъ градъ Битоля, наричанъ още Манастиръ, съ 20,000 жители. Жителитѣ му християни говорятъ главно български езикъ — с. 127.

Прилепъ. — Градъ ь Македония. . . Днесъ населението му се състои отъ 1200 семейства, мохамедани и християни; последнитѣ сж отъ българска и влашка народность — с. 137.

Струмица. — Градъ въ Македония. . . днесъ съ 2,000 души население отъ българска народность, съ митрополитъ, порано епископъ отъ Охридското архиепископство — с. 162.

Тиквешъ. — Градъ и епархия въ Македония. . . Градътъ и епархията сж населени съ българи подъ духовната власть на велешкия митрополитъ — с. 165.

№ 447. — . . градътъ Серъ съ петтѣ гръцки села около него (тѣ сж селата: Везниково, Довища, Тополяни, Сармусаклий и

www.dlib.mk

Субашкьой — б. Ver.) оставатъ усамотени, бидейки отъ всички страни заобиколени отъ български села.

А. Сактурисъ, гръцки консулъ въ Серъ, въ **рапортъ** отъ 31 ян. 1909 до министерството на външнитѣ работи въ Атина.

Вж. J. Ivanoff. La Région de Cavalla. Berne, 1918, p. p. 73–76.

№ 448. — Святая дѣвственница и невѣста Христова Злата родилась и пострадала (на 13 окт. 1795 г. — б. Ver.) въ Мегленской болгарской епархіи въ селеніи Златенахъ (то е мъгленското с. Слатина — б. Ver.).

Христіянскіе мученики пострадавшіе на Востокѣ — Съ новогреческаго языка перевелъ священникъ Петръ Соловьевъ — Спб. 1862, с. 275. — Йорд. Ив., **Българитѣ** . . ., с. 196.

№ 449. — Тѣ (учителитѣ — б. Ver.) задължаватъ децата да изучаватъ стихотворения и имъ запрещаватъ да говорятъ български езикъ, тѣхния майчинъ езикъ.

Писмо отъ гръцки войникъ въ голѣмото костурско село Нестрамъ въ гръцкия в. Ἑλλάς, № 10 отъ 1913 год.

4. Сръбски свидетелства.

№ 450. — Сѣмъ ѿцъ оналѣдовалъ сынъ егокъ шестый Стефанъ Немања реченыи Дꙋшанъ, его же силна область толикъ келикꙋю крѣпость коспріяла бѣше, иже землю болгарскъ и косанскъ сербскомъ кралѣствъ пріѣкщеніемъ притворилъ бѣше и себѣ царемъ: сербскои, грѣческои и болгарскои области назвалъ.

Општи лист патријаршије Пећске — **Гласник** Српског Ученог Друштва, XXXIV, с. 87 — Бѣлградъ 1872.

*

Българската область, що е владѣелъ Душанъ и заради което е носѣлъ титлата „български", е голѣма часть отъ Македония.

№ 451. — Затова въ една грамота, издадена Мелникъ на 1350 год., Душанъ се титулува така:

. . . Сего ради азъ, благовѣрніи и о Христѣ царь Стефань Срьб'лиемъ и Грькѿмъ и Блъгаромъ.

Ст. Новаковић. **Законски споменици**. Београд, 1912 г., с. 708.

№ 452. — Овај (= Урош Луди, наследникътъ на Стефана Душана следъ смъртьта му — б. Ver.) је дао био двама браћама (Вукашину и Угљешу — б. Ver.) да управљају са бугарском царством (следъ Ду-

www.dlib.mk

шановата смърть деспотъ Углешъ взелъ ю. и. Македония, а краль Вълкашинъ — зап. Македония съ часть отъ Стара Сърбия — б. Ver.).

Михаилъ изъ Островица, сръбски писатель, въ своята **хроника**, писана на полски между 1496—1501 г. — Преведена подъ името „Турска историја или хроника" — **Гласник Српског Ученог Друштва**, XVIII, 75.

Михаилъ Константиновичъ е роденъ къмъ 1430 г. Още младъ е билъ плененъ отъ турцитѣ, които искали да го направятъ еничеръ. Сведенията въ неговитѣ записки сж плодъ на собствени негови наблюдения и на разкази, които е слушалъ въ време на една турска експедиция, въ която, като еничеръ, е взелъ участие заедно съ султанъ Мохамеда — **Гласник**, XVIII, уводъ, с. 27-44.

*

№ 453. — Босна слави Рељу Бошњанина,
Сењ бијели Иву Сењанина,
Унгарија Сибињанин Јанка,
Булгарија Краљевића Марка,
Ерцеговци Милош Кобилића . . .

Andreja Kačić — Miošić, далматински поетъ, (1696—1760) въ **Razgovor ugodni** naroda slovinskoga.

Свака земља хвали господара,
Бугарија Краљевића Марка — изъ сръб. нар. пѣсень.

№ 454. — Марко „Билъ отъ нації болгарскіе".

Василије Петровић, владика, въ своята **Исторія о Черной Горы**, 1754. — Вж. Иларијон Руварац, **О кнезу Лазару.** — Нови Сад, 1888, с. 420, 422.

№ 455. — Тако къ Тракіи и Македоніи биша Болгаре.

Милош Милојевић — **Општи лист патријаршије Пећске** — въ сп. **Гласник** Српског Ученог Друштва, кн. 35, с. 13.

Милошъ Милоевичъ е родоначалникъ на великосръбския шовинизъмъ. Още въ края на 60-тѣ години и началото на 70-тѣ на миналия вѣкъ изкарва сърбитѣ на 11,650,000 души. На и. тѣ населяватъ страната чакъ до р. Янтра, на която се намиратъ старата българска столица Търново, Габрово и др

За тия негови фантазии сръбскитѣ учени — академицитѣ Стоянъ Новаковичъ и М. Куюнджичъ — се отзовавать: „види се да Бугара једва где има на Балканском полуострву". — вж. **Реферат** о збирци седамстотина и четрдесет разних песама са 2450 речи из Праве (Старе) Србије. Милоша С. Милојевића — **Гласник** Српског Ученог Друштва, 1873 г., № 38, с. 346.

Сжщитѣ на сжщото мѣсто (с. 332) още пишатъ: „Колко голѣмо разстояние може да има между мислитѣ въ главата на единъ патриотъ и истинскитѣ факти! . . ."

www.dlib.mk

№ 456. — **Кѵр Макарїѡ подрьжещїѡ сръбскоѥ начелство и Блъгарѣм и помор'ским странам** (въ 1564 г.).

Љуба Стојановић — **Стари српски записи и натписи,** № 645.

Всѣх сербскихъ земль и болгарскихъ и западнаго поморїм архїепископѡ кїръ Паисею (въ нач. на XVII в.) — ib. № 843.

Арсеніе, божїю милостїю патрїархъ пекски и вьсемъ Срьб. и Блгар. и прочим — (въ 1682 г.) — ib. № 1749.

№ 457. — **Мѡисеи, мл҃стїю бж҃їею архїепс҃коп Пекскы и вьсем' Срьбиѥм и Блгаром' патриархъ** (въ 1714 г.).

Сп. **Споменик** Српске Краљевске Академије, Кн. LI, с. 110.

Броятъ на подобни примѣри може да се умножи твърде.

Споменуватъ се българи подъ духовното началство на Печката патриаршия, защото, благодарение на турската власть, подъ нейната юрисдикция бѣше включена цѣла с. Македония съ Скопие, Куманово, Тетово, Кратово, Щипъ.

За смисъла на поставянето и на българитѣ въ титлата на печкитѣ патриарси сръбскиятъ ученъ Радован М. Грујић, който обнародва много патриаршески писма, говори следното:

„. . . . додатак — у наслову наших патријараха — и **блъгаром'**, не беше само празна титула, него да су заиста патријарси наши вршили јурисдикцију и над православном црквом у једном делу југозападне Бугарске"

Споменик, кн. LI, с. 106.

№ 458. — . . . И паки дойдосмо на 14 конак у Велез град Бугарскый, а Турци зову Тюприлія, и ту падосмо от полудне, и ту тече рѣка, зову е Вардаръ, врло голѣма. . .

Въ пжтописа си сръбския писатель **Иеротей Рачанинъ,** отивайки за Иерусалимъ. — **Гласник** XXXI, 1871 г., с. 299.

№ 459. — . . . На 12 (августъ 1706 г. — б. Ver.) тръгнахме отъ Куманово и по пжтя срещнахме единъ турчинъ . . . ; ние се усъмнихме да не е шпионинъ. . . , та не пожелахме да останемъ въ Страцинъ, толкова повече че имаше само единъ разваленъ ханъ съ нѣколко кжщи българи наоколо, пъкъ и тѣ диви.

Дубровчанинътъ Маринъ Кабога съ мисия за Цариградъ, въ **дневника** си, писанъ на италиянски — **Споменик,** XXXIV, 222—223.

№ 460. — **Іерен Іайко родил се ѕ Ѳридѕка Блгарскоѥ земли, синъ Стоѧна Блгарина, капитана ѕ Крании, ѕ мѣсто Шеикови; ѕчил се книги ѕ монастирѕ Раканици. . .**

Споменик Српске Краљевске Академије XLII, 104.

www.dlib.mk

За сѫщия презъ 1735 г. е отбелязано: Іерей Ѥнко Блгаринъ родомь, родил се ѕ Ѻриду — ib. с. 118.

Сведения отъ 1734 г., събирани отъ бѣлградската митрополитска власть за духовнитѣ лица въ нейнитѣ епархии.

*

Попъ Петъръ, родомъ отъ с. Баняни (Скопско), преселенъ въ с. Кленье (Бѣлградска епархия), въ което село и свещенодействувалъ, билъ се училъ въ Печската сръбска патриаршия. За него е докладвано следното:

— Іереи Петрь, синъ земледѣлца Михаила, рожденіемъ и воспитаніемъ изъ села Банѧнскога близ Скопля, ѕчил се книги ва патріаршіи Ипекскои ѕ Георгѧ ер҃монаха Пећанина. . . Искѕшенъ бивъ како читати знаетъ сѫтое писаніе, пробаціѡмъ из Царствѕющих книг҃ читаетъ среднимь разѕмѡмь, заносить языкомь блгарскимъ. — ib., с. 114.

№ 461. — Стојан Вучков, родом отъ Българији из села Смољана (с. Смолани — Прилепско — б. Ver.), жена его Смиљана, пришел. 1745.

Дим. Руварац, **Опис српских Фрушкогорских манастира** од 1753 године. Сремски Карловци, 1905, с. 22.

Филип Іеромонах, проигумен Димић. Родилсја в Катраници (Кайлярско — б. Ver.) у Бугарској, љет имат 47. — ib. 42—43. — (въ манастира Врдник).

Ана монахиња, родиласја у Кратову во Болгаріи, љет имат от рожденија 81. . . Пришла здје в монастир 1747. — (въ девическия манастиръ Язакъ въ Фрушка-гора — Срѣмъ, по-рано ю. Унгария).

*

Описание провинцїи турецкїя державы. . . патрїарха сербскаго Василїа Бркича, 177.

Описание на турскитѣ провинции, на тѣхнитѣ християнски народи и особито на сръбския народъ, направено въ **1771** г. отъ сръбския патриархъ (печкия — б. Ver.) Василъ Бъркичъ. — Съобщено отъ сръбския книжовникъ (духовникъ) Илариона Руварацъ.

Направилъ е това „описание" Бъркичъ по искане на руския адмиралъ Орловъ.

№ 462. — Прокинцїа Македонскаѧ... Єдино прекеликое (мѣсто) которое назикаетсѧ Серезъ, к немже домокъ тѵрецкихъ болше дкадесѧть тысѧщь находитсѧ, к томѵ естъ и хрїстїанстка Грекокъ и Болгарѡкъ до тысѧща домѡкъ . . . Прочее же дрекни Болгаре и Тѵрки, но какъ Болгарокъ много болше Тѵрковъ, такъ ко всеи Македонїи вси Тѵрки болгарскїи ѕзикъ ѹмѣютъ.

Споменик Српске Краљевске Академије, X,. с. 47.

www.dlib.mk

Четвертое княжество Охридъ. . . Албанезокъ малw къ немъ находитсѧ и Грекокъ, но болшаѧ часть Болгари и Влахи. Турквкъ къ семх княжесткѣ малw находятсѧ но все нашего исповѣданїѧ люди.

*

Архимандритъ Герасимъ Зеличъ, голѣмъ сръбски патриотъ, за посещението си въ Солунъ презъ юлий 1784 г. пише:

№ 463. — „У нѣму е понайвеће число турака; но има и Еврея, Грка и Бугара. Грцы су се съ бугарскомъ нацїомъ тако помѣшали, да се незна, ко е Гркъ, ко е ли Бугаръ. Ту се говори и грчки и бугарски, а понайвише турски.

Житіе Герасима Зелића архимандрита. Будимъ, 1823., с. 110.

№ 464. — Што се тиче г. Петра Ичка мого самъ извјесно и поуздано разумети: да је у Катраници рођен (дакле бугарин), није био ожењен, и цесарским државама научио се немачки. . .

Вукова преписка, Београд. 1909 г., т. III, с. 91.

Поменатиятъ Петъръ Ичковъ е посрѣдничилъ между Турция и въстаналитѣ сърби и на 1807 г. се сключилъ миръ, известенъ въ сръбската история подъ името „Ичковъ миръ". Билъ е чиновникъ въ турски посолства и сръбски доброжелатель. На 5 май 1808 г. сърбитѣ го отровили въ Топчидере. . .

Сведенията си за Петра Ичковъ Вукъ Стеф. Караджичъ е получилъ презъ 1820 г. отъ Василъ Василиевичъ отъ Землинъ.

№ 465. Осим Бугарскога Кратова (въ Македония — б. Ver.) има и Српско и данас, негђе око Лима и Сјенице.

Писмо № 194 отъ 14/26 ноем. 1829 г. до слависта Бартоломей Копитаръ (словенецъ). — **ib.**, с. 348.

№ 466. — Македоніа. . . Жительи су по найвише Грцы, Македоновласи и Бугари, кои се са землѣдѣліемъ и трговиномъ занимаю.

Политическо землѣописаніе за употрѣбленіе сербске младежи Одъ Димитрія П. Тирола. У Београду, 1832., 64 стр.

№ 467. — Смрть Султана Махмуда и пророчества, коя су се године 1840-те по Турской проносила, проузроковала су велико движеніе у Бугарской, Румелїи и Македонїи, у кратку свуда, гди Бугари живе.

в. Сербске Народне Новине. Пешта, Число 27 отъ 6. IV. 1844, с. 108.

Теченіе Зае (рѣка Черна — б. Ver.), коя се у Вардаръ излива, врло е чудновато; . . . она изтиче близу брега Елешта, само

www.dlib.mk

неколико сати одъ Дрине, но тече сасвимъ противно оной, т. е. южно. Прва долина, у кою утиче, есте Крчово, у коіой се у рѣку Црну улива и име свое губи; ербо у наоколо живѣћи Бугари славенско наименованіе другомъ предпоставляю.

ib., число 39 отъ 18. V. 1844.

№ 468. — Непазетьи на сѣдишта народа означую Географи границе Бугарске: Тракію, Македонію и Албанію, три землѣ, у коима данасъ сила божія Бугара обитава; што више, у Македоніи чини ово колѣно езгру жителя. . . Ако се къ восточной Албаній обратимо, то тьемо и тамо читава окружія натьи, гди є бугарскій єзыкъ единствены єзыкъ жителя.

Сербскій лѣтописъ за год. 1845. Часть четврта. Издаје Матица Сербска. У Будиму, 1845., 58 стр.

Въ Солунъ има много българи, и тоя градъ може да се нарече толкова български колкото и гръцки. — ib., 59.

№ 469. — Бугари заузимаю по Ципріану Роберту велику часть европейске Турске, и онъ ій числи 4 и половина миліона. Разпростиру се по Траціи, Румеліи, Маћедоніи до Морее, тако да у тима земляма већомъ чаћу села обытаваю Бугари, а градове Грци, него ови већма любе трговину, а они већма земьодѣліе. Но ништа манѣ у Солуну, главномъ граду маћедонскомъ, толико се и бугарски говори, колико и грчки.

Србске Новине (официаленъ вестникъ). Београдъ, 1846 № 2 отъ 8. I. 1846.

№ 470. — Мацедонія. Ова међу Архипелагомъ, Тесаліомъ, Албаніомъ, Србіомъ и Румеліомъ лежећа провинція има около 1200 кв. миля површине, и до 1.000 000 жителя, повећой части Грка, Мацедоно-Влаха (Цинцара) и Бугара.

Обштый земльописъ за учећу се младежь у гимназіама и полугимназіама княжества Србіе. Списао Миланъ Міятовићъ, гимназіалный професоръ. Прегледано и одобрено школскомъ коммісіомъ. У Београду, 1852., 47 с.

№ 471. — . . . Одъ Видина повлачи се граница према Србіи, као што смо напредъ кодъ Србіе назначили, до вароши Призрена; одавде южно дужъ варошахъ Теттове, Охріде, Дренове, Біліето, доле до Св. Марине; одавде иде южна граница у эдномъ маломъ віогу около залива Солунскогъ. . .

Овимъ начиномъ, заузима бугарска область, найвећи део

www.dlib.mk

старе Мизіє, Траціє и Мацедоніє или провинцію Уруменлію. На целомъ овомъ простору главно є становништво „Бугари“.

Георги Хаджић. **Речь у свое време** или Саединство Србско-Бугарског народа на књижевном полю югословенства. — Календаръ **Зимзелен** за 1858 г., с. 70.

Тоя календаръ е билъ приложение на сръбския в. **Световид**. Този вестникъ е единъ отъ онѣзи, въ които се постави началото на сръбскитѣ шовинистични притезания върху Македония.

№ 472. — Изъ Маћедоние у почетку марта. Особито ми є мило што могу вамъ явити да су просвѣтолюбиви Велесани едномъ завели у своіой вароши прошле године трговачку и женску школу... Велесани неће допустити, да се бугарска школа назове грчкомъ.

Српски Дневник. У Новоме Саду, 1858. бр. 26.

№ 473. — Изъ Велеса (у Македоніи) у маю. Овде мислимъ рећи вамъ штогодъ о данашнѣмъ напретку просвѣтномъ бугарскомъ особито у овоме мѣсту. Одъ године 1846 почео се Велесъ будити одъ дубокога сна, и сада већъ є лѣпъ гласъ стекао у своме сусѣдству. Неколико родолюбивихъ благородних мужева посѣяше у своимъ сограђанима оно божанствено чуство за просвѣтомъ и наукомъ коихъ ниє било у свой Бугарской одъ толико вѣкова, што є томе грчко свештенство стояло на путу, хотећи и далѣ држати бугарски народъ у оковима неизображености. . .

Г. архиепископъ велески Антимъ покушаваше томе на путь стати са неколциномъ себи равнихъ, говорећи, да си се сви народи просвѣтили одъ Грка, пакъ зато да є необходно нужно, да се у Велесу учи у училиштима грчки, а не бугарски, а то тимъ пре, што дѣца бугарска знаю іошъ одъ куће свой єзикъ.

ib. № 44 отъ 8. VI. 1858.

№ 474. — Многи Бугари изъ Кукушке кренули су се у Цариградъ, да се туже на злоупотребљења тамошнѣгъ грчкога владике.

ib. отъ 20. IV. 1859.

№ 475. — **България**. . . Отъ друга страна се потвърждава, че охридчани сж заявили на цариградския патриархъ, че тѣ ще признаятъ папа Пия IX за духовенъ глава, ако не имъ се даде български владика. Тоя владика да бжде Иларионъ Макариополски.

ib., № 40 отъ 22. V. 1860., с. 3.

№ 476. — . . . Изъ Битоля (Толи-Манастира) извештенъ самъ, да су тамошньи Бугари наумили основати читалиште. У томъ пред-

www.dlib.mk

узећу највише се труди П. Димков Радевићъ, кои се учио у Атини и Бечу. . .

ib., № 50 отъ 26. VI. 1860.

№ 477. — . . . Бугари у Штипу послали су порти тужбу са многимъ подписима противъ свога фанариотског владике, кои чини велика бездѣлия.

ib., № 52 отъ 3. VII. 1860.

*

На времето тоя вестникъ — **Српски Дневник** — е билъ най-добриятъ сръбски вестникъ. Редактиралъ го е **д-ръ Данило Медаковичъ,** известенъ сръбски писатель, секретарь на сръбския князъ (тогава) Милошъ Обреновичъ.

Съ редактора на тоя вестникъ е билъ въ живи връзки българскиятъ деецъ Георги С. Раковски, който въ Нови Садъ е издавалъ своя в. **Българска Дневница.** Явно е, това име подражава името на Медаковичевия вестникъ. Печаталъ се е въ печатницата на Медаковича. Последниятъ много е услужвалъ на Раковски съ материалъ за неговия вестникъ.

№ 478. — У Бугарской, Тракіи и Македоніи коє су области населѣне већиномъ Бугарима, народъ избѣгава свакогъ сукоба съ Турцима и обраћа силе свое противу фанаріота, одважно подижући гласъ за црквену слободу и одбацујући тешкій фанаріотскій ярамъ.

Ово покушенѣ Бугара ослободити цркву одъ ига фанаріотскогъ као електрискіи ударъ подействовало на све Бугаре и обузело е савъ Балкански полуостровъ; борба кипи, страсти се узмутиле и пр.

Српске Новине. У Београду, 1860. бр. 4.

*

Стефанъ И. Верковичъ е родомъ бошнякъ, който въ продължение на много години е изучавалъ на самото мѣсто Македония и е събиралъ тамъ „славянски старини и паметници". Тази идея е билъ подхвърлилъ самъ директорътъ на бѣлградския музей — чехътъ Янко Шафарикъ, който на 1846 год. още изказалъ мнение „да се пошље способно лице у Стару Србију, Маћедонију и Албанију, да тамо на рачун и трошак правителъства српског старе рукописе купи и купује" (**Rad** Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, кн. XLII, с. 203). Сръбското правителство усвоило тая Шафарикова мисъль и я осжществило, както свидетелствува сръбскиятъ ученъ и нѣкогашенъ председатель на сръбската академия на наукитѣ Стоянъ Новаковичъ („Dr Janko Šafarik"): „Идеја Шафарикова, да се когод пошље у јужне славенске земље под турцима нарочито у Маћедонију и Стару Србију, дала је повод, те је српска влада подпомогла одлазак, а послије потпомагала бављење Ст. Ј. Верковића на тим странама који је помагао и српском музеју да дође до њекојих ријетких старина (**Rad,** XLII, с. 204). . .

Въ края на 1850 г. Верковичъ билъ вече въ Македония и се установилъ като „антикварь отъ Босна" въ гр. **Серъ**. Покрай прѣката си работа — събиране старини и ржкописи, Верковичъ изучавалъ разностранно Македония, пжтувалъ и събиралъ народни пѣсни, отъ които на **1860** год. съставилъ единъ сборникъ, излѣзълъ подъ името **Народне песме Македонски Бугара.** Скупіо Стефанъ И. Верковићъ Књига прва. Женске песме. У Београду. Правителственомъ Књигопечатньомъ. 1860.

Сборникътъ е посветенъ на **Нѣной светлости,** | премилостивой госпоіи, | **княгиньи Юліи** | **Михаила Обреновића** | роѣеной грофиньи Хуняди, | ревностной покровительници народногъ | образованя и напредка

www.dlib.mk

Сборникътъ е билъ награденъ и обнародванъ отъ сръбското академическо дружество — **Српско учено друштво.**

Ето какво съобщение срѣщаме за тоя сборникъ въ самия сръбски официозъ: „Пѣсни на македонскитѣ българи, книга I, отъ госп. Ст. Верковичъ бидоха посрещнати съ похвали" — в **Српске Новине** № 54 отъ 7 май 1860 г., с. 255.

За своитѣ заслуги на 13 януарий 1863 год. Верковичъ е билъ прогласенъ за дописенъ членъ на сръбското Учено дружество, което сетне стана Академия на наукитѣ.

Следващитѣ извадки сж отъ дългия твърде интересенъ и ценен предговоръ, съ който е снабденъ споменатиятъ сборникъ.

Ето какъ самъ събирачътъ на пѣснитѣ и стъкмителътъ на това издание — Верковичъ, обяснява, защо ги нарича български:

№ 479. . . Но я самь ове песме назвао бугарскима, а не словенскима, због тога, єръ данасъ кадъ бы когодъ македонскогъ Славенина запитао: што си ты? съ места бы му одговоріо: я самь Болгаринъ, а свой єзыкъ зову болгарскимъ, премда многи іоле писмени люди, свагда себе називаю Славяноболгарима. — с. XIII.

По-нататъкъ сжщиятъ говори: „Све ове песме врло су важне и любопитне како за єзыкословлѣ по своимъ чисто бугарскомъ єзыку наречія македонскогъ, као што овай данасъ у устима народа живи. . ." — с. XVI.

№ 480. — . . . овде у кратко наводимъ границе онога предѣла Македоніе, у комъ ти бугарски Славени седе. Предѣлъ тай у комъ ови македонски Славени обитаваю, лежи међу планиномъ Родопскомъ и Егейскимъ моремъ. . . Границе пакъ овога предѣла у южной Македоній од бугарскы' Славена заузетога и населѣнога, простиру се по момъ известномъ знаню као што слѣдуе. Одъ Солуна къ северу пружаю се ови бугари преко варошице Калкаша (бугарски Кукушъ), Доріяна (Дойранъ — б. Ver.) и Петриња до вароши Меленика (Мелникъ — б. Ver.) . . .; одъ Меленика истоку... преко Демир-исара (бугарски Валовишта) и Сереза; далѣ иде преко Субаш-кіойе, Везниково, Довишта, Просочина (Просѣченъ — б. Ver.), Драме и Кузлукіойе до реке Неста (Места — б. Ver.), коя дели Тракію одъ Македоніе" . . . (с. II-III).

А одъ Солуна къ западу пружа се граница, делећа Славене те одъ Грка узъ заливъ солунскій до предгорія Олимпа, гди река Бистрица утиче у заливъ солунскій. А одъ реченогъ предгорія узъ реку Бистрицу продужую се преко Кожана, Саћисте (Сятища — б. Ver.) и Костура до границе Епирске . . . — с. IV.

Река Бистрица дакле природна є граница између Македоніе и Тесаліе, или другимъ речма: између Славенскогъ и Грчкогъ света и до ове реке по селима свуда имаю превагу Бугарски Славени. . . Многа села Бугарска налазеће се између Битола и Кожана и данасъ се тимъ именомъ зову, пре 6 година путуюћи изъ Битоля у Кожанъ я самъ три таква села забележіо . . . Овде у предѣлу одъ Бугара и Цинцара а понешто Грка' и Арнаута населѣномъ, осимъ

www.dlib.mk

назначени мѣста іошъ ова заслужую да се спомену, т. є. Вардарєница (бугарски Лука), коя лежи на развалинама старе Пеле. . . — с. IV-V.

Да є Славенскій народъ найпретежніи, може се већъ отуда заключити, што сваки Цинцаринъ покрай своґъ матернѣґъ єзыка, говори такоѣеръ и бугарски, напротивъ редко се може наѣи кои Бугаринъ, кои говори цинцарски. . . Бугари нйвише живе по селима, али има и по великимъ варошима читаве махале одъ чисты' Бугара населѣне, као што су у Серезу предградія Каменица и Арабаџи-махала, а исто є тако и по другимъ варошима.

. . . Одъ Демир-исара гди починѣ велика равница Серезка, низъ обе стране реке Струме па до развалина Амфипола кодъ мора, а одъ Амфипола источно Кавали идуѣи съ єдне и друге стране планине Пангеа. . . има преко сто села бугарскы', а толико исто и цинцарскы ѣе быти, а грчкы' едва ако има двадесеть — с. VII—VIII.

Исто тако и у онимъ предѣлима, кои на западъ одъ Солуна леже, као: Вардаръ-єницкомъ, Воденскомъ, Негушкомъ, Кожанскомъ и Костурскомъ, већина села Бугарскоґъ є народа. — с. VIII.

№ 481. Посѣлившись въ названой странѣ (Македоніи — б. Ver.) ради археологическихъ изслѣдованій, посрѣдствомъ безпрерывныхъ поѣздокъ, я ознакомился съ языкомъ и обычаями обитателей македонскихъ деревень и на первыхъ убѣдился, что Македонія далеко не принадлежитъ грекамъ, а населена преимущественно славянами, живущими въ перемѣжку съ турками, греками и куцовлахами. Всѣ македонскіе славяне, составляющіе подавляющее большинство населенія, исключительно называютъ себя „болгарами".

Ст. И. Верковичъ — **Топографическо этнографическій очеркъ Македоніи.** С. Петербургъ 1889 г. (предговоръ, с. 1-2).

Очертавъ границу между болгарскимъ и греческимъ племенемъ на югѣ Македоніи, обращаемся къ сѣверной этнографической границѣ болгарскаго племени, гдѣ оно соприкасается съсербами. Начиная отъ того пункта, гдѣ отходитъ горная цѣпь, отдѣляющая Призрѣнскій санджакъ отъ Шкодринскаго, границу между болгарскимъ и сербскимъ племенемъ составляютъ высокія горы Шара (по болгарски и сербски „Шаръ-планина"), тянущаяся вплотъ до Качаника, гдѣ они соединяются съ такъ называемою „Скопскою Черною горою". Всѣ деревни по обѣимъ скатамъ горы Шара населены исключительно болгарами, даже въ самой древней столицѣ бывшаго сербскаго царства, Призрѣнѣ, населеніе не сербскаго, а болгарскаго и куцовлахскаго происхожденія. Отъ Качаника до рѣкы Моравы границу составляетъ вышеупомянутая Черная гора. Границу между болгарами и сербами, обитающими на Косовской равнинѣ, составляетъ рѣка Морава... — с. 43.

www.dlib.mk

№ 482. — Од колике важности и за народну, црквену и политичку будућност целог југословенства била би унија бугарскога народа, народа преко пет милиона јакога, који се шири од Дунава доњега до близу Јегејскога мора, од Црнога мора до доње Мораве и црног Дрима не треба опширно овде разлагати. Судећи по географијског положају народа бугарског, ова би унија подсекла корен расколу на балканском полуострову.

Видов Дан. У Београду, бр. 38 отъ 29.III.1862,

Това е първиятъ сръбски вестникъ, който въ онова време е отпочналъ пръвъ противобългарската борба.

*

Јованъ Гавриловићъ въ **Малый Земльописъ Србіе и Турске** (прегледанъ и одобренъ отъ училищната комисия) У Београду. 1863. въ Македония поставя градоветѣ: Солунъ, Битоля, Сѣръ, Велесъ, Скопие, Прилепъ и Костуръ. с. 60 изрично пише:

№ 483. — Област Македонія 930 кв. миля и 1,000,000 жителя най-више Бугара.

№ 484. — У **Охриду**, богати градъ бугарскій.

Е. Мијатовић, **Писма о старой српской трговини,** въ сп. **„Вила"**, у Београду, 1865, г. I. бр. 10, с. 121.

№ 485. — Понеже днешните обстоятелства викатъ сичките угнетены въ Турско народы за да зематъ освободителны мѣркы, и мы Българытѣ, които живѣемъ въ България, Тракия и Македония, събрахмы сж да размыслимъ и изнамѣримъ средство за освобожденіето на милото наше отечество за да успѣемъ да сж счислимъ и мы въ рѣдътъ на свободныте народы, покажемъ и на свѣтътъ чи живѣемъ.

— — — — — — — — — — — — — — —

И за едно подобно братско сближаваніе мы согласно съ днешныте обстоятелства предполагаме че трѣбува да имамы за основж следующыте 12 точки.

1. Соединеніето Братско (съ сърбитѣ — б. Ver.) трѣбува да стане между Сърбыте и Българете, подъ име Югославянско Царство.

2. Югославянското Царство ще сж составлява отъ Сърбско и отъ Българско (Българско обема областите — Българія, Тракія и Македонія).

— — — — — — — — — — — — — — —

4. Народното знамя на това Царство трѣбува да е едно, и да сж представлява съ знаковете и на двѣте племена. Сжщото ще сж разумява и за монетыте бждъщи.

5. Всѣка страна ще сохранява своето си нарѣчіе за официално,

www.dlib.mk

и за това чиновницыте трѣбува да бъдътъ отъ онова племя, гдѣто служътъ, и което говори нарѣчіето на страната . . .

Протоколъ отъ 5 апр. 1867 г. на пълномощници на българитѣ въ Ромъния и България за политическо сближение и съглашение съ Сърбия. Ив Евст. Гешевъ. **Евлогий Георгиевъ** — **Псп.** кн. LXI, с. 8.

На сръбски тоя документъ е даденъ у М. С. Пироћанац — **Кнез Михајло и заједничка радња Балканских народа.** Београд. Државна штампарија — 1895. с. 37-48.

На 22 май с. г. сръбскиятъ министъръ председатель и на външнитѣ работи Гарашанинъ отговорилъ че е съгласенъ „потпуно у основу са предложеним тачкама".

№ 486. — Бугарска заузима највећи део старе Мизије, Тракије и Маћедонју. Бугарско наречје говори се од ушћа Дунава до Солуна и Костурског језера, отъ Желеграда до Охрида. Линија од римског пута Via ignatia, и то онде где се протеже између Солуна и Охриде, може се узети као нека етнографијска граница, макар да оставља нешто бугарске земље на југу и неколико грчких населбина на северу.

Д. Т. Туминскі, **Нешто о Бугарској** и Бугарима. — **Видов Дан.** У Београду, 1868, бр. 33 отъ 13. II. 1868.

№ 487. — Бугари што живу по варушима Маћедонији, Тракији и Епиру у сљедству притиска фанариотског доста су се погрчили, други опет код којих народна свест није нимало било и још нема, стиде се говорити родним словенском језиком, већ се и дае за грке.

Сжщото — **„Видов Дан".** У Београду, бр 34 отъ 14. II. 1868.

№ 488. — Като западна граница на българския народъ може да се вземе р. Тимокъ, който е граница на княжество Сърбия, както Българска Морава, Шаръ-планина, горния Вардаръ и Охридското езеро.

Славени у Турској—Сп. **Млада Србадија** — Органъ на Съюза на младитѣ сърби — Редакторъ Антоније Хаџић. Нови Садъ. 1870, № 6, с. 257.

№ 489. — Колико за друго, то да би се грци уверили како је мњење Бугара по унутрашности Бугарске нек прочитају адресе цариградским бугарима и владикама из Пловдива, Козанлука, Сливна, Жељезник, Битоља и т. д.

в. **Јединство.** У Београду, бр. 41 отъ 22. II. 1872.

www.dlib.mk

№ 490. — Ustanak Bugarskoj vrlo uznemiruje turske oblasti . . . I u Maćedoniji pojavluju se bulgarski ustanici. Ima ih do 4000 . . ., te su u dobrih mjestih zaklonjeni.

в. **Obzor.** U Zagrebu, br. 167 отъ 24. VII. 1876.

№ 491. — У Цариграду по телеграфским вестима од 17 о. м. званично је објављено . . . састављен је нов вилајет из западног дела Бугарске под именом Косово.

Српске Новине. У Београду, бр. 17 отъ 24. I. 1877, с. 65.

№ 492. — Неслыханныя безобразія Сербовъ простираются до того, что они нисколько не стѣсняются лгать передъ цѣлымъ свѣтомъ, говоря: „Сербъ изъ Ниша, сербъ изъ Пирота, Сербъ изъ Лесковца, Сербъ изъ Врани, Куманова, Водена, Скопля, Велеса, Дебри, Кюстендила, Видина и т. д. Если выше упомянутые принадлежатъ по языку Сербамъ, то тогда можно сказать, что нѣтъ на свѣтѣ болгаръ, и следовательно имъ нуждно отдать весь Балканскій полуостровъ, тогда пускай свободно . . . осербливаютъ сколько душъ угодно. Какъ увидите . . . , истинной границей между Сербами и Болгарами есть Шаръ планина.

Стеф. Верковичъ — **Писмо** отъ 17 мартъ 1878 г. до проф. Владимиръ Ивановичъ Ламанскій въ Петроградъ — сп. **Свободно мнѣние** — № 51 отъ 20 дек. 1914, с. 709.

*

Поради всичко това, сръбскитѣ учени, писатели, популяризатори и поетитѣ, които никой не може да обвини, че не знаятъ, де обитава тѣхниятъ народъ; особено поетитѣ-първенци—онѣзи, за които се приема съ право, че изразяватъ най-съкровенитѣ копнежи на своя народъ, въ своитѣ писани до 1878 год. никога не споменуватъ Македония като сръбска земя или като земя, въ която живѣятъ сърби.

Ето нѣколко примѣри измежду многото.

№ 493. — Землѣ, у коима Србльи сада пребываю, єсу ове: 1. Србія: азнеђу рѣке Дрине, Саве, Дунава и Тимока. 2. Босна. 3. Ерцеговтна. 4. Црна Гора. 5. Рагуза. 6. Бока Которска. 7. Далмація. 8. Илирія: између рѣке Купе и Драве. 9. Рватска. 10. Славонія и Сремъ. 11. Бачка. 12. Банатъ. 13. Подунавлѣ у средной Мађарской.

Дим. Давидовиħъ, сръбски писатель. — **Исторія народа србскогъ**. Београдъ при киьигопечатньи Княжества Србіє. 3-е изд. 1848. — **Българитѣ** . . . 213

№ 494. — Споредъ сръбскитѣ студенти Янковичъ (въ Парижъ) и Груичъ (въ Берлинъ) сърби сж живѣели въ следнитѣ обла-

www.dlib.mk

сти: 1. Войводина (Банатъ, Сремъ, Бачка). 2. Славония. 3. Далмация. 4. Истрия. 5. Рагуза (Дубровникъ). 6. Бока Которска. 7. Черна гора. 8. Метохия (или Стара Сърбия). 9. Босна. 10. Херцеговина. 11. Сърбия (тогавашното княжество).

Jankovitch et Grouitch, **Slaves du sud** — Paris. 1853., p. 74-77. — **Българитѣ**. . ., 271.

Книжката е съставена, за да запознае европейцитѣ съ южнитѣ славяни, главно съ сърбитѣ. Между посоченитѣ земи **Македония я нѣма**.

№ 495. — Брже, браћо, амо, амо,
да се скупа поиграмо!
Србијанче, огњу живи,
ко се тебе још не диви!
'Рваћане, не од лане,
од увек си ти без мане!
Ој, Босанче, стара славо,
твърдо срце, тврда главо . . .
— — — — — — — —
Ао, Ерo, тврда веро,
ко је тебе јоште терô?
— — — — — — — —
Ао, Сремче, гујо љута, —
сваки јунак по сто пута!
Црногорче, царе мали,
ко те овде још не фали!
— — — — — — — —
Ој, соколе Далматинче,
дивна мора дивни синче!
Ој, ти красни Дубровчане,
наш и данас бели дане . . .
— — — — — — — —
Ој, Славонче танани!
Банаћане лагани!
Ој, Бачвани, здраво, здраво,
ко ј' у песми већи ћаво!
И ви други дуж Дунава,
и ви други де је Драва . . .

Бранко Радичевић — **Песме**, књ. прва. — У Београду. Штампало у Државној штампарији краљевине Србије — 1903 — (изданието на Српска књижевна задруга № 80, с. 71—72).

Бранко Радичевичъ е единъ отъ най-виднитѣ сръбски поети. Заедно съ Джура Якшичъ е главенъ стълбъ на сръбския романтизъмъ — Сжщо така родоначалникъ на новата сръбска лирика. Починалиятъ неотдавна проф. д-ръ Йованъ Скерличъ, най-видниятъ съвременненъ сръбски литературенъ историкъ, сравнява съ Бранка Радичевичъ като поетически типъ нашия Хр. Ботйовъ.

www.dlib.mk

№ 496. — Даклем, нема Срба! — Нема, нема, нема!
Веле наши браћа, велики Хрвати.
— — — — — — — — — —
А ко је оно што с'у Црној Гори
за слободу бори?
А ко је оно, гужна ли му мати,
што у сузној Босни за крс часни пати?
А ко је оно око Дрине, Саве,
што диже барјак светитеља Саве?
А ко је оно што прикупља моћи,
и мач свој оштри на Вељковој плочи?
А ко је оно од Пеште до Срема?
А ко је оно што се Сремом шири,
Па чак и у Загреб јато му завири?

Јован Јовановић — Змај — **Нема Срба!**

Стихотворението е написано по поводъ заявлението (презъ 1866 г.) на хърватина д-ръ Анте Старчевичъ, основатель на партията на хърватскитѣ националисти, който не признавалъ сърбитѣ като отдѣленъ народъ отъ хърватитѣ.

Йованъ Йовановичъ — Змай се оценява като сръбски Вазовъ въ сръбската поезия.

5. Български и турски свидетелства главно отъ времето на борбитѣ на македонскитѣ българи за духовно и политическо освобождение.

№ 497. — Въ година 6412 отъ създанието на свѣта (отъ Христа 904), индиктъ 7, граница между ромеитѣ и българитѣ. Въ времето на Симеона, отъ отъ Бога князъ на българитѣ, при Теодора оглу-тархана и прикомиса Дристра.

Каменен надпис отъ царь Симеона, намѣренъ презъ 1898 г. въ с. Наръшъ, отстоящо отъ Солунъ 20 клм. — **Бълг. прегледъ,** IV, кн. XII, 61—78.

№ 498. — 1721 етос майю 24 вае сабле е зедена Мосул байрактар на Семо войвода от Омер Шепхендие; млого е майки расплакала и млого сираци християнски оставила ала сага и турци ке си видат касметот падна во бугарска рака и ку им дарует нека праит на християни золуми да крадат християнски керки и невести.

Надпись — въ Битоля — на сабя-пала съ гръцки букви. — Сп. **Общъ подемъ**, I, кн. XII, с. 589.

*

Кирилъ Пейчиновичъ отъ с. Теарце (Тетовско), авторъ на книгитѣ **Огледало** (1816) и **Отъкшéнїе грѣшнымъ** (1840), въ заглавния листъ на първата книга пише:

№ 499. — „Препростѣишымъ и не книжнымъ языкѡмъ Болгарскимъ долнїѧ Мѵссїи", а на втората: „при-

www.dlib.mk

ведé ги со толкова́нїе на прости ѧзы́къ болгарскій долнїѧ Мyссїй Ско́пскїй, и Те́товскїй да ѧ чататъ й простїю народъ. . .“

№ 500. — † Да се знаеть кwга їзлезе да кажѕеть дете и го вїка трайче ѡ̈ села бабшѕрь много халкь преврьте и стори ї да врьлатъ сокаїте дултарите везенот чорапите ѕбрусїте монистата и петокъ сторї да се держітъ и зїмата бы нї зїма тешка ї студена мошне и мразwви страшни и скапїѧ мошне кілwтw пченїца ѧ̑ѕ (=45) грwша кіло рьшть 35 грw кїлw ячмень 25 грwша просото 22 грw маста 3 грwша влната 6 парї и тогаи падна крвь на пелїстерь и тогаи многѕ мака видwхме за храна на иманѣтw и за малwво ї за гwлемо сiwтъ свет бѕгарите гw (а)зверѕа детето, а власїте и грьците не го верѕа и сториї да сї изгwратъ халїща та сїи изгwуреа многѕ рѕба.

Слѣпчански манастиръ. 1817 — **Сборникъ за нар. ум. и пр.**, XIII с. 259.

№ 501. — Календарь или месецословъ вѣчний. Собранъ отъ много страни въ кратцѣ, ради леснота Булгарскому народу, положихъ маліи трудъ, азъ Цветко хаци Георговъ, родомъ отъ Панагюрища, въ 1818. месець октовріа, и начертанію послася въ Будимѣ. На типъ издатъ трудомъ Г. Нешомъ Марковичемъ, родомъ отъ Кратова.

Заглавие на първия новобългарски календаръ, издаденъ въ 1818 отъ кратовецъ—българинъ.

*

Архимандритъ Анатолия отъ Галичникъ, който е преустроилъ Зографския манастиръ следъ 1820 год., убедилъ нѣколко одески търговци да направятъ скѫпоценна ризница на Св. Георги съ надписъ:

№ 502. — Славяноболгарскихъ македонскихъ оуроженцевъ изъ разныхъ епархіяхъ. — 1823 г.

Сп. **Библиотека**, III, кн. XV, с. 1.

№ 503. — Сие псалтиръ на Димитрия да не го кинетъ зере ке го тепаятъ на фалака даскалотъ Димко. *У* Велесъ 1826 месеца маия 13: денъ.

Българска бележка на псалтиръ въ велешката църква „Св. Георги“. — Сп. **Отечество**, год. III, кн. 16—17.

Въ манастира Трѣскавецъ, северозападно отъ Прилепъ, на разстояние 2 часа, въ една отъ гостнитѣ му стаи е окачено Слово на Успение Богородично на прилепски говоръ. Въ края на словото е поставена датата и и името на манастира:

№ 504. — 1833 ап (риліа) 18 болгарски монастиръ Трескавецъ.

А. П. Стоиловъ, **СбНУ**. кн. XVI—XVII, с. 493.

www.dlib.mk

№ 505. — Презъ 1839 год. въ печатницата на архимандритъ Теодосий Синаитски въ Солунъ е напечатана книгата „**Служение еврейско. . .** во простый и краткый языкъ болгарскый къ разумѣнію простому народу". Книгата е преведена отъ македонскитѣ българи Георги Самуркашъ, отъ Прилепъ, и Натанаилъ Стояновичъ, отъ с. Кучевища, Скопско.

Сборникъ за народни умотворения, XXV, 9.

№ 506. — Имахъ намѣреніе да си идж въ отечеството ны, и да си идж съ намѣреніе, не грьчки, но български Българитѣ какъ Българинъ по силѣ моей да учж, да не ся осудя какъ лѣнивыйтъ рабъ. . . да идж въ отечеството ми Струмицж, и ако не друго, поне да сж потрудж съ помощію Божею да убѣдж тамышнытѣ градскы старешины да внесжтъ въ училището и църквитѣ славянскій языкъ.

Изъ **писмо** отъ архимандритъ Антимъ Ризовъ до В. Евст. Априловъ въ Одеса — 1847 г. — А. П. Стоиловъ, сп. **Учил. прегледъ**, XII, 1907, с. 543 сл.

№ 507. — Селото има 150 кащи све Болгари и училище имаме добро, ради учитель отъ истото село само на Болгарскій язикъ, а деца се збираятъ до 80, на които имъ е уроко буквари, часословъ, псалтири, месецословъ, історіа вехтаго на новаго завѣта, катихисисъ краткій. Ова предаваніе имъ е на юношите; а причината е дето книги немаме состояніе да получиме, а учителю достоинъ е да и болшой урока предавати; на учително плаща му се на година гроша 1200 отъ опщо сирѣчъ: има малко нивѣ и малко лозѣ школскій.

Башиноселци (близо до Велесъ) до Ал. Екзархъ въ Цариградъ на 10 май 1848. — **Соф. Нар. библиотека** № 5080.

Неофитъ Рилски, родомъ отъ гр. Банско, дава помощь за съграждане на българска народна църква въ Цариградъ и получава следната квитанция:

№ 508. — Азъ подписани . . . родомъ Българинъ распаленъ отъ любородіе и священна должность спомогнахъ самопроизволно за созиданіето на нашата народна въ Цариградъ българска церква и принесохъ въ церковното сокровище грошове 500 и словомъ пять стотинъ, и за увѣреніе подписахъ това доказателство . . . въ лѣто 1850 месецъ марта 26. азъ оусердн. помощни . . . Неофитъ П. П. Р. Житель острова Халки сума грош 500.

Сборникъ на Българската Академия на наукитѣ, кн. XXI, 926.

www.dlib.mk

№ 509. Солунъ, 7 мартъ 1851 г.

До Негово Благородие
Александъръ Екзархъ
въ Цариградъ

Смирено се покланяме!

Подписанитѣ ениджески[1] първенци заявяваме на Негово добролюбно благородие, че високопреподобниятъ св. божигробски протосингелъ Павелъ преди време ни бѣ казалъ, че Ваше благородие, подтикванъ отъ божествена ревность, желае въ различни мѣста на България да състави и да подпомага училища на български езикъ . . . . Колкото за деца, могатъ да се събератъ до 60 и повече отъ града ни и други толкова отъ околнитѣ села, понеже и тѣ сж лишени отъ учитель.

На ваше благородие сме нижайши роби долуподписанитѣ х. Димо х. Тодоровъ, х. Атанасъ Икономовъ, х. Константинъ х. Георгиевъ, х. Льомче, Яно Тошевъ, Дим. Поповъ и другитѣ чорбаджии.

Изъ **архивата** на Ал. Екзархъ въ Соф нар. библ. Писмото е на гръцки. — М. № 1 отъ 11. X. 1926.

№ 510. — Прилѣпскитѣ болгаре направиха едно велико и красно училище, но така си стои пусто, защото славянитѣ искатъ славянски учитель, а цинцаритѣ се опинатъ и искатъ гречески учитель, и така днеска прилепчанытѣ са повладани отъ цинцарскитѣ жени и училището има единъ како нигде никои гречески учитель, за да ги слѣпи, а болгарски не бива да има. Ако донесжтъ болгарски учитель отъ три месеца выше не може да търпи, защото цинцаритѣ ке почнатъ да хулятъ на него.

Цареградски Вѣстникъ, № 205 отъ 12. XII. 1854.

11. — На Одеското Бугарско настоятелство отъ Констандинъ Миладиновъ отъ Охритъ

Прошеніе

Знаено е на ваше родолюбство настоятелство, оти свекой родъ саде со свойотъ языкъ можитъ поборго да се просветитъ, и да се честитъ отъ другитѣ родове. Знайте уще колку нашата страна изгуби свойотъ языкъ, и колку ке останитъ назодъ отъ Горна Бугариіа на ученіе-то, ако не заватитъ да се учитъ на Бугарскіотъ языкъ, гледаещемъ

[1] Отъ Енидже-Вардаръ (или Пазаръ)—днесъ въ Македония подъ гръцка власть — бел. Ver.

www.dlib.mk

я тоа не можевъ да дотарпа и бидвеещемъ учителъ на гарцкіотъ языкъ, остайвъ се що можевъ со Гарцкіотъ языкъ да стеча, и дотарчавъ вамо за да се изуча Славянска-та филологіа, за да можа после да се врата назотъ, и да раздаямъ нашіотъ языкъ на таткойната моя, за тоа ви се милно моля да ме приберите подъ вашето крило, и да ми поможтте со двесте рубли стребро на година, за да изуча Рускіотъ н Славанскіотъ языкъ на Москва, и после, како рековъ горе, да се врата на наше место учителъ на Бугарскіотъ языкъ, или да одамъ каде вие ке ми намерите некое место угодно.

Констандинъ Миладиновъ.

Проф. д-ръ Ив. Георговъ — **Документи** по българското възраждане. **Пер. сп.**, кн. 63, с. 574—575.— Постжпило на 13. XI. 1856 г.

*

Хаджи Андонъ Наумовъ, (х. Бошковъ, отъ Велесъ) благодари на Найдена Геровъ, че имъ е препоржчалъ за български учитель Георгия Икономовъ.

№ 512. — . . . учителя Г-на Георгія Икономова, когото само съ едно Ваше слово призовахме за учит: въ градатъ ни, абіе Г-ство му, като отечественолюбецъ, дойде, отвори училище то и вступи си на работж тж като истиный патріотъ откогото ся надѣваме временно и плодъ да добіе отечеството ни. — Училище то ни е понастоящему въ добръ редъ положено.

Изъ архивата на Найдена Геровъ II, с. 89.

№ 513. — . . . Граждани прилепски веке са сѣтиха, че треба да пригарнятъ Българскый свой языкъ, и ради това едногласно рѣшиха училище Болгарско да отворятъ, и за учитель призоваха Г-на Јордана Х. Константинова, който и отъ 15. Јюнія почена уже да учи.

Надежды наши са голѣми на Г-на Јордана и дано Богъ согласіе между насъ да даде за да ся не излажиме.

Цар. Вѣстникъ, № 438 отъ 4. VII. 1859. — Дописка изъ Прилепъ отъ 25. VI. 1859 год.

№ 514. — Ревность-та на наши-те Болгари ся отличава. Они обаче не сакатъ голѣми работи да поченатъ, а по малко и степенно желаятъ въ успѣхъ-атъ на просвѣщеніето да варвѣтъ. Они веке познаха, че най перво треба материный свой языкъ да учатъ и за тая причина сега ся трудятъ да убогатятъ училище-то си съ учебни Болгарски книги, занимаватъ ся да придобіятъ карти Географически и други за ученіе срѣдства.

Цареградски Вѣстникъ, № 440 отъ 18. VII. 1859. — **Дописка отъ Прилепъ.**

www.dlib.mk

№ 515.—Во едновремно почна („читанѣ по Болгарски“ — б. Ver.) и во Охритъ Месокастро у кжщата (кукята) отъ Господина Гіоршета Мустревъ, но само на вечеръ по 12 часа до два сосъ фенери, и на утро рано пакъ со свѣтило! послѣ си ходеа дечинята секое на училището гърцко. А овай месецъ во сечка, сосъ повелята отъ старците Варошки зафатія и во Варошъ на Митрополията да се учатъ децата Болгарски, отъ како кье се пущатъ децата отъ гърцките училища, два часа, и два пжтъ во седмицата, се учатъ. . . читанѣ и краснописаніе. Потѣмъ же на 13 сечка (февруарія) почнаха во улица Кошища войска отъ Варошотъ. Ова чо направи свещеникъ Апостолъ папа Соколовъ отъ Кошища заедно сосъ старешината сиромашка отъ Кошища. Овие немаещемъ до сега никакво училище, во една кукя и собраха дѣцата си имъ кладоха (метнаа) едно дѣте учителче които и училъ до четиресетъ деца, а со сета сиромащина,... Кошищанитѣ собраха малу паръ (новци) и почнаха отъ ново основа (темелъ) да направятъ едно одаиче долу на земи колку да се збератъ децата и овде само Болгарски читаатъ и писуватъ, а по гърцки не!...

За по цьрквите четанѣ и пѣянѣ.

Свещеникъ Ив. Милад. Сакеларія, свещеникъ Іованъ попъ Стефовъ и свещеникъ Георгій Наумовъ Маринъ . . . се изучиха овіе наши свещеници и службата (литургіята) света по славянски я служатъ, освенъ молитвите, и ако имахме големъ кругъ церковны книги. сета служба кье се чинеше и въ святіи алтаръ и ванка по славянски, а по селата ни опитуватъ, али даватъ изинъ (дозволеніе) Владыка за да се пѣитъ въ цьрква по Болгарски! и сите що слушатъ Болгаритe се радуватъ защо разумѣватъ Болгарскиотъ языкъ и едни отъ радости плачатъ.

Дописка отъ Охридъ отъ Д. Хр. Миладиновъ — **Цареградски Вѣстникъ** № 476 отъ 26. мартъ 1860.

*

Во касаба Струга 1860 Сечка 28. — Во Охрида 1860 Марта 6.
Г-не Издателю Царегр. Вѣстника!

Приклаите (приметните) въ почтениотъ ви Вѣстникъ, близу до другата статя коя ви се вручитъ, и ова следующа.

Дойдохъ во Охритъ и видохъ светеното осново отъ училище Болгарско въ Кошища улица (махала Охридска) което малу отъ земя е излезенъ, и планотъ кого испратиме какво и толкова коя обидитъ чрезъ св. Макаріополскіи Іларіона видохъ и катастихомъ кодика отъ тие сиромаси що приложиле на ова заправено Болгарско училище, що да видишъ? Мъжи и жени прилож-

www.dlib.mk

ватъ кои како можитъ. Папа Апостолъ надзоратель 600 гроша, и пресвитера му (папазіята) гроша 100 тако Гере и папа Наумъ Игуменотъ на светіи Спасъ обиталъе гроша 300 и попадіята гроша 100 и други по некои малцина до 150—100, а прочая кои 20—50—10. Но жени що немале новци (пари) давале кои платно, коя риза, коя кошули, убеткъи, пърстени, гъердани, и едни женски ръкави, тавезани! и отъ Варошъ же на многу приложиха на ова първо именувано Болгарско училище, приложи коя пари, коя платна. Колку желаятъ за матерно (майчино) и народно млеко, и майсторите непрестанно (свеедно) туку работатъ на училището, и Господинъ Кърстанъ Нерозенъ со други отъ Кошища (имъ заборавихъ имената) многу се печалятъ за новото училище Болгарско именувано! Богъ да имъ поможитъ! и младенецотъ що идетъ да се учитъ на Болгарско-то Цариградско училище се надеме въ неколку време да се преучитъ и да се вратитъ на Кошищко-то училище со харна наука колку за тая махала сега за сега.

ib.

№ 516. — Въ печатницата на Кирякъ Държиловичъ въ Солунъ, споредъ една дописка изъ сжщия градъ отъ 4. IV. 1860, били печатани евангелия и учебници за черквитѣ и училищата на мѣстенъ говоръ, защото „селата са освенъ двѣ три, сви Болгарски и говорятъ Болгарски, но пишатъ съ гречески букви". Печатницата съ гръцки букви била отворена преди 10 години. „Г-нъ Кириакъ Дражиловичъ, продължава дописникътъ, мислеше да донесе и болгарски слова, за да печати книги на Македонскій языкъ за овдешки-те жители", но гърцитѣ наклеветили Кириака, и властьта затворила печатницата.

Цар. Вѣстникъ отъ 16 априлій 1860.

№ 517. — Въ село Папрадища (Велешко — б. Ver.) отъ 60 къщи чисти болгари отъ дѣда прадѣда, както и що нема въ оная окружностъ отъ край нито грькь нито грьцко село, г. Антимъ (Велешки митрополитъ), имъ нахлупилъ незная отъ где го нашелъ грьцки попъ.

В. България, г. I бр. 68 отъ 6 юлий 1860.

№ 518. — Достопочтенно óбщество на народно болгáрската цéрква Въ Цáрігрáдъ

Чрезъ настоящето си прошеніе ные жители болгари Кратовски и каза, покорни и Вѣрни Его Величеству Нашему царю Султанъ Абдулъ Меджидъ, комуто Господъ богъ да дарува благополучие и здравіе на многая лета; Като Добре упознахме високото благодѣтелно желание Его Величество за подобреніето и благодѣнствіето на состояніето на неговитѣ одбога Въ вѣрени разни подданни и като гледахме поведеніето Все wбще На гръцкото високо духовенство и най паче на Нашіатъ Архіереи Кюстендилски, че никакъ не се сообразява

www.dlib.mk

сосъ това Високо желаніе на царските закони, което никакъсе не обращава одъ православните церковни наши канони тѣмже и много пати подробно сме се жалували за тия безъ человѣчни и безакони дѣла (на) безбожнихъ, и сега изличное мислимъ да ги повтаряме, одъ които негови гнусни и безбожни дѣла бѣхме достигнале до одчаяване, за того никакъ не бѣха затерпеніе: Божията промислъ вижда ся да благоизволи чрезъ нашите во градъви едіно племѣнъ събратия събратия да исфърлятъ справедливо името на грчкиотъ патрикъ и Следователно да не припознаватъ власть на това духовенство и се подрелжи така и Всите като не можемъ да го познаваме и ние съ гласно исфърлихме името на нашіатъ наемникъ, ане пастиръ, и намѣстихме го сосъ името на неговото Величество Султана нашего благодѣтелнаго царя и каквото ви притварями благодарітелно писмо до високо почитаемото ни Правителство за избавленіето наше одъ това безаконо тегліло и го молимъ да припознае за пастиръ на нашата бѣдна Епархия онова лице, което ви ще сподѣйствуваме при негово всесвятѣйшество болгарскаго Архіепископа, Г-на Іларіона, когото днеска опознавами за началникъ на народноболгарската ни церква дани испроводи едно лице събразно сосъ царското желаніе и христіянските православни закони и за това ви молиме да приемете тая наша жалба и да спомогнете както прилича за нашето вѣро исповѣдно благодѣнствие и ще сторіте християнско дѣло и ще имате за всегда привѣзани и задолжени назе. 1860 июлия 8.

— Кратовски жители —

П. Кольо п. Георгіа, Архимандритъ Діонісіи єгуменъ, Х. Сакелария П. Апостолъ, Протопопъ Хрісто, П. Максимъ Симоновичъ, П. Іоанъ Петревичъ, П. Димитри Архимандр., П. Константінъ Симоновичъ, П. Димитръ Михаілові, П. А. Сандро, Х. Максімъ Нешовічъ, Давитъ Петровъ, Трайчо Стойчо, Атанасъ Стойчо, Хаджи Иован, Х. Миладинъ Митре, Михаидъ Петре, Димитри Стойчо, Косто Архимандритъ, Симонъ Петко, Косто Нико, Апостолъ Георги, Иванъ Кочо, Димитри Тошо, Постолъ Стойчо, Георги Михаилъ, Иванъ Пешо, Трайчо Иванъ, Мито Нико, Илия Иванъ, Йованъ Георги, Димитри Паче, Давит Йосифъ, Мишо Стефан, Зунутъ Мутафчи, Алекса Стоян, Якофъ Кузманъ, Андонъ Яковъ, Андонъ Траічо, Димитри Стоіко, Димітрі Алекса, Стоичо Иконо, Стоянъ Георги, Иоанъ Ато, п. Иоанъ (отъ с. Лесново, Попъ Георги (отъ с.) Шлетово, Мане Филефъ, Попъ Трифонъ отъ с. Лесново, Попъ Иоанъ, Попъ Якимъ, село Шлегово кметъ Лазо, село Дръвено кметъ Стоянъ, село Лесново кметъ Петре, село Прековци кметъ Петко, село Райчани кметъ Димитъръ, село Петрино кметъ Тома, село Злетово кметъ Гоце, с. Щалковица кметъ Максимъ, село Горно-Кратово Цветко, с. Ямище кметъ Петре, с. Почтьова кметъ Йоваръ, с. Вакафъ кметъ Иованъ, с. Туралево кметъ Бошко, с. Луково кметъ Атанасъ, с. Кундило кметъ Алекса, с. Живалево кметъ Мицо, с. Сакулица кметъ Станоко, село Филиповци кметъ Трайко.

Вл. Тодоровъ-Хиндаловъ — **Македонскитѣ българи. . .** (Изъ архивата на Христа П. Тъпчилещовъ) — в. **Миръ** № 9145 отъ 30 декември 1930.

www.dlib.mk

№ 519. — Мошне ми се мили Бугарски-не моми,
Везденъ ми жніаетъ на жешко-но сжнце,
Отъ утро до вечеръ на нодзе ми стоатъ;
Полодзи креваетъ, снопи ми вжрзватъ,
Ставици ми праѣтъ, како славей пеатъ,
Како ластоици тжнко зборуваетъ,
Айде пакъ на вечеръ дома сѣ вращаетъ,
Како еребици ситно ми бжрзаетъ,
Бѣли ми се бѣли, како бѣла книга,
Съ цжрвени образи, охридско яболко.

Народна пѣсень отъ Струга. — Братя Миладинови. **Бжлгарски народни пѣсни,** Загребъ, 1861. № 474

№ 520. — ... На лѣто 1838 „бехъ момче отъ 18" години, отъ тогава почехъ да любимъ родатъ нашъ Болгарски, и се превручихъ на Божія промысъль, но безъ да престанемъ да сумъ гонитель прелажливыте гречулій, съ восхищенность почехъ да опровергавамъ нійхныте лукавства и неправды.

Писмо отъ 1863 г. на Иорд. х. Константиновъ Джинотъ отъ заточение въ Гюзелъ-Хисаръ (М. Азия) до Н. П. Тъпчилещовъ въ Цариградъ. — Сп. **Минало** I кн. 2., с. 194.

№ 521. — Ваше Высочайшее Императорско Величество Всемилостивѣйшіи Господарю!

Страхопочитателно припадающе при подножіето Вашего Дрьжавнѣйшаго Престола смиренно просимъ настоящето наше прошение. — Подписаните отъ Велешка Епархія покорни слуги и подданицы Вашего Величества задоволени отъ Высочайшата-та царска заповѣдь, съ която желаеки да удовлетворите голѣмата на народа-тъ ни нужда, благоволихте да уничтожите старата система на Владычкы-те доходи, като заповѣдахте отъ перваго Јануарія текущаго года да ся туратъ вече Владыцы-те подъ една опредѣлена прилична и постоянна заплата, спѣшиме да обявиме Вашему Величеству, какъ опредѣлената въ новии уставъ годишна Владычка заплата, която ся опредѣлила по погрѣшка отъ какви причини незнаеме педесеть хиляди гроша, за нашата Велешка Епархія е многу голѣма спроти малочисленостьта на жителитѣ ѝ, и не е съгласна съ царско-то желаніе, което толко ся грижитъ за улесненіе-то и благоденствіе-то на вѣрнитему подданици; защото тая Епархія сравнена съ околнитѣ други Епархіи е многу помалка сосъ жителите. Слѣдователно и заплатата Владышка е многу по тешка отъ заплатата на другите Епархіи. Сирѣчь тая Епархія едвай можетъ да исплатитъ една трета отъ речена-та Владышка заплата. За това смирено молиме Ваше Императорско Величество да благоволите да заповѣдате, ако е возможно, да ся подпущитъ нѣколку отъ упомянута-та заплата на нашата Епархія съ съразмѣрно съ жителите ѝ. — Прочее, понеже Ваше Императорско Величество бла-

www.dlib.mk

Ваше Императорско Величество

Державнѣйшій Царь и Милостивѣйшій нашъ Царь Господинъ Абдул Азисъ Хан

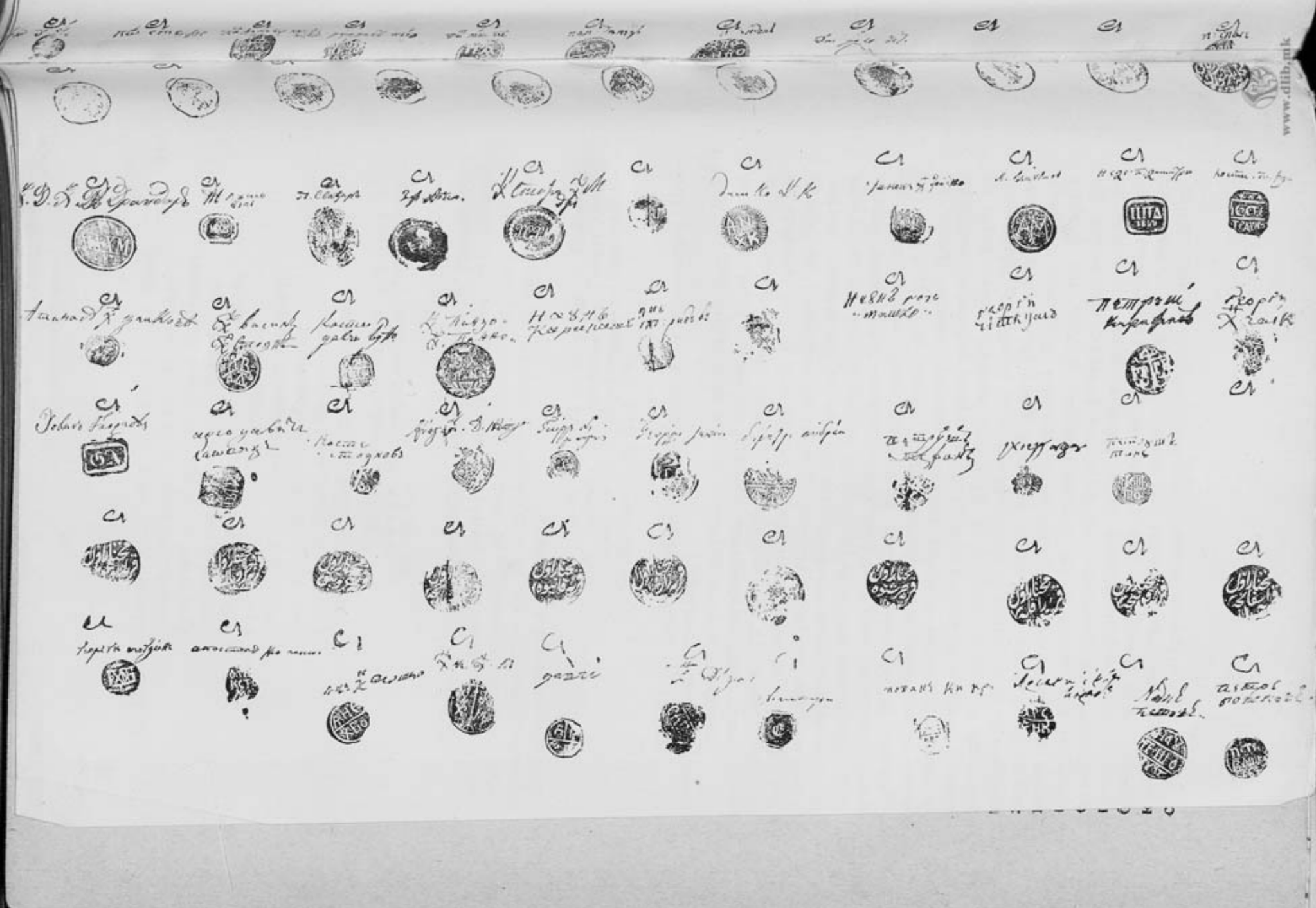
Ние долуподписанните Българи коихто сме синове жители на казата в гостата ни Византийско Православно Царигрско Патриаршество Всемилостивѣйше и подданически представяме си нашата смирена жалба. — Понеже още отъ толкова време насамъ сме напущали в разпри и борба за Патриаршията за народо Църковните наши правдини, за които разпри Султанското ни Царско Правителство здравѣ да си оставимъ смѣсената отъ Българи и Гърци Комисия, която разгледа и въ деня дадѣ удовлетворителенъ конецъ на тѣзи разпри, и понеже смѣсената Комисия още не е отишла нигде, молиме нашъ покорно и смирено, щото Милостивото ни Ваше Правителство да заповѣда на Гръцкій Патрикъ да не бави да предаде всѣ свѣтѣ църковнѣй въ Права ни, защото нашъ Екзархъ бѣше, не е в състояніе, поради геронтологическа възрастъ му, за настоятелна стадото си въ Христіанскитѣ му обязанности и Предписанія изпълнѣ. В. И. Правителство по силѣ смѣсената Комисія Хатъ-и-Шерифъ нарѣчена, разпори и нашата отъ тогѣ Върди-лейкъ-тъ-рѣшеніе отъ Ваше то. И. Правителство потвѣрдено, според него рѣшеніе отъ сега нарѣчени, Хан-то Българ родовѣ Български Владика.

Пръ туй благодарими на И. Правителство Ваше истински старанія смѣсената за обворѣстяніе волята на Владѣющій, здѣ всѣкъ сега Българинъ много злоупотрѣбленія отъ Епархіалнѣ Власти отъ годинами търпѣше Владѣющій, но понеже отъ нѣкои влашки за смутѣнія саме отъ Гърци, които не за имане предъ очи справедлива мѣрка архіерска отношеніе на учителитѣ на една кол. да е Българинъ Епархій, но отъ натворили нѣкои Българи: Епархіи особенно же нашата гдѣто окалныкъ Епархій, гдѣто нѣкои В-ша частъ отъ нѣзи влаха мѣрзѣше Родолюбіе поради малочисленностьта на Българитѣ отъ нѣкои Епархіи, затова молиме. В. Ц. Пр. да заповѣда на смѣсената Комисія да разгледа тѣзи влашки Владѣнія и да изгради Архіерско отношеніе въ сѣка Епархія и според желаніе то на В. И. Правителство, уверени при благоутробіе то на В. Ц. В. за споменъ та на нашъ смиренъ та просба, имаме честь да се нарицаме за всегда. —

Велесъ.

Маія 28-го 1863. год.

Вашего Импер. Величества нашъ смиренъ и преданни за Престолу Вашему доброжелатели на града Велесъ и Околностьмъ

СКОПЈЕ
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

www.dlib.mk

Ваше Императорско Величество Всемилостивѣйши Господарю!

Стрепетлякото принадлежаще при подножіето Вашего Державнѣйшего Престола
смирено прѣмина настоящето ваше прошеніе. ——— Подписанитѣ отъ Великия Екзархъ покорни слуги
и поданицы Вашего Величества задоволени отъ Високомилостивата щедрина законодавца,
творитъ голѣмитѣ на народа-тъ-на нужди, благоволяхте да дарувате Свѣтлия Владѣтеленъ Дворецъ,
който заповѣдахте отъ Първаго Екзарха Іосифа I-вторато годъ да се отстрои въ Влади-
ческа Столица, сега отъ Вашего Величества, като отдѣленіе отъ Духовно Управленіе
Владѣтелна Столица, което се отстрои по-скорѣ отъ всѣки причинъ поради голѣмо
Ваше Величество съ много голѣми старіи Многочисленостьта на жителіе и, които сѫ
то толкозъ се грижатъ за умноженіето и благоденствіето на Вѣрнитѣ подданици, защото тая Екзархія управлява цѣлия
на тая двѣ Екзархіи съ много помощни сили жителіе. Сѫобразително и заслужително Владѣтелна Столица отъ
заключенія на двѣтѣ Екзархіи. Сърдечнѣ тая Екзархія едвамъ можетъ да исполнитъ една отъ тѣхнитѣ дѣятелности Владѣтелна
столица. Затова смирено молимъ Ваше Императорско Величество да благоволите да заповѣдате, щото възможно
да позволено часть отъ сега на тамо по Българскитѣ епархіи да бѫдатъ Благодѣтели Владѣтелна, Прочіе и мнѣ пожи-
Българскій народъ да ни се извѣршватъ богослужебнитѣ на нашіе языкъ-свещенодѣйствія и заповѣди. Зави
това вси ни и нашитѣ потомцы вѣчно ще благословляваме имято на Всемилостивѣйшаго нашего Господаря и
щедро всѣмилостивѣйшаго Бога, щото за здравіе и Многодѣтіе на Величествіето Вашего. Н. Величества,
комуто принадлежимъ при подножіето и оставамъ за всѣкъ-когдѣ на Високія Царскія Ногѣ и щедро-
дѣйна на отечественія царскій милостивъ.—

Вашего Императорскаго Величества. 20 Ноемврія 1870 г.

Смирени Слуги и Царскіи подданицы здѣшни Велеіши.

" Дечанскій Архимандритъ Іоанникій Ивановъ
" Зографскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Хилендарскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Рилскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Троянскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Бѣлградскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Скопскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Охридскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Струмишкій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Неврокопскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ловчанскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Търновскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Видинскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ниш-Ромулійскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Самоковскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ихтиманскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Пловдивскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Сливенскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ямболскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ески-Загорскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Казанлъшкій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Котленскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ахріанскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ески-Джумайскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Разградскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Шуменскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Преславскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Силистренскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Русчукскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Свищовскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Никополскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ловчанскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Плѣвенскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Орханійскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Софійскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Самоковскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ихтиманскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Пловдивскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Сливенскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ямболскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ески-Загорскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Казанлъшкій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Котленскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ахріанскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ески-Джумайскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Разградскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Шуменскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Преславскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Силистренскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Русчукскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Свищовскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Никополскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Ловчанскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Плѣвенскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Орханійскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ
" Софійскій Архимандритъ Іоанникій Іоанновъ

www.dlib.mk

НАРОДНА
БИБЛИОТЕКА
СКОПИЕ

www.dlib.mk

говоли отъ Великата Си любовь камъ Българскій народъ, не само старыте Владычны доходи да гы замѣнитъ съ една нова умѣрена заплата, но още съ царско Ираде прѣди две години е позволило что-то отъ сега на тамо по Блъгарскытѣ Епархіи да бъдатъ Блъгари Владыцы. Просиме и мые какъ Блъгарскый народъ да ни ся извръшаватъ Богослуженіето на нашій языкъ споредъ Царска-та заповѣдь. За все това вси мы и нашите потомци вѣчно ще благославяме Името на Всемилостивѣйшаго нашего Господаря и усердно всевышнему Богу ще ся молиме за здравіето, Многолѣтствіе то Великолѣпіе то Вашего И. Величества, комуто припадаме при подножіето и оставаме за всегда покорни на Высокы-те Царскы заповѣды и предадени на отеческата царска милость.

Вашего Императорскаго Величества Смиреніи слуги и Царски подданицы жители Велешкы. 20го Априлія 1863 г. —

Зафиръ Зари Занковъ, Яне Хаджи Тошковъ, Лозе Топчето, Косте Петревъ, Спасе Хаджи Ничовъ, Коста Миновъ, Ангеле Ращанецъ, Арсо Бурче, Кицо Карафиловъ, Орданъ Смилевъ, Гоче Илковъ, Данче Митко, Петрушъ Давче, Ристо Касапъ, Яце попъ Трайковъ, Янче Китикъ Андо Газанко, Яне Урганджи, Янко Шарлаганджи, Емануйлъ Зръзанъ, Иле Биджовъ, Николе Радули п..., Петрушъ Ташо (Башино село), Х. Анастасъ А. Минажалтевъ, Анастасъ Г:инъ Голѣвъ, Икономъ Попъ Яне, Попъ Стефко папа Ставре, Папа Манасиа Трайко, Папа Димитри П. Михаиловъ, Хаджи Йорданъ Ничовъ, Папа Яне Трайковъ, Папа Андо Елиеновъ, Попъ Христо Митовичъ, Попъ Димитри Михайловичъ, Х. Попъ Андонъ Х. П. Т., Папа Георги Трайковъ, Апостолъ К. Мито, Т. Джайковъ, Коста Т. Пулковъ, Орда Менкаджи, Коста Х П. Крепия, Арсо Демчо, Карталъ Тано, Коста Яне, Димо Гале, Алексо Дебърли, Петаръ М. Шулевъ, Димко Г. Тракица, Коста Т. Кусовъ, Коста Давче Буна, Андо Георги Трайковъ, Георги Читкушъ, Арсо Давче. . ., Димко Х. Пано, Наунъ (Наумъ) Ч. Каракашъ, Александъръ Р. Палашовъ, Андонъ М Палашовъ, Манаси х. Койчевъ, Манаси А. Тракица, Наунъ Гочевъ, Косто Пауновъ, х Арсо Михаилъ, х. Василъ х. Стоянъ, Орданъ Чочовъ, Петъръ Стефанъ, Наце П. Димитри, Петрушъ х. Стоянъ, Зафиръ Ангеловичъ, Х. Георгі х. Спиро Демети? М. Кушовикъ, Димко Х. Панповъ, Георги Богданъ, Анчо х. Митовъ Ивановъ, Димко х. Ив. Урумовикъ, х. Йованъ А. Весовъ, Арсени Я и. . ., Ј. Георговъ, Андреа Нистевъ, Йованъ К. Крепия, Никола Весовъ, х. Мане Михаилъ, х. Димитри Дановъ, х. Андонъ Богданъ, Наумъ Петъръ, Георги Хр. Свакяръ, х. Димитри Наце, Ицко х. Железовъ, Ангеле х. Янаки, Косте П. Трайко, Никола Ата . . ., Ифче Поповъ отъ Войница

Вл. Тодоровъ-Хиндаловъ. — **Македонскитѣ българи** (Изъ архивата на Христа П. Тъпчилещовъ) — в. **Миръ** № 9130 отъ 12 декемврий 1930.

№ 522. — Ваше Императорско Величество

Дьржавнѣйшій Тишайшій и Милостивѣйшій нашъ Царю Султанъ Абдулъ Азизъ Ханъ.

Ные долуподписанны-гѣ Българи покорны и смирены жители на казата Велешка отъ Въсточно Православно-то вѣроисповѣданіе вземаме смѣлость и поднасяме настояща-та си най смирѣна жялба. — Понеже отъ толкова време насамъ са намѣрваме въ распря съ Грьцката Патріярхія за народо цръковнитѣ наши правдины,

www.dlib.mk

за която распря Милостиво-то ны Царско Правителство заповѣда да са състави смѣсена — отъ Българи и Грьцы — комисія, коя-то (да) разгледа и даде единъ удовлетворителенъ конецъ на тъзи распря, и понеже реченна-та Комисія още не е рѣшила нищо, молиме най покорно и смирено, щото Милостиво-то ны Ваше Правителство да заповѣда на Грьцкія Патрикъ да не би да проводи вече свой-тъ чиновникъ* въ Града ны, защо-то той като Грькъ, не е въ състояніе, поради че не познава языка ны, да наставлява стадото си въ христіенски-тѣ му обязанности и Преданность къмъ В.(ашия) М.(илостивъ) Престолъ, но като смѣсената комисія даде рѣшеніе на реченна-та распра и като ся потвьрди нейно-то рѣшеніе отъ Ваше-то И.(мператорско) Правителство тогась, споредъ него рѣшеніе отъ сега просиме като Българи родомъ Българинъ Владыка.

При туй благодариме на Ч.(естното) Правителство дѣто измѣни старата система за събираніе-то на волята (владичнината — б. Ver.) на Владицытѣ, чрезъ която ставаха много злоупотрѣбленія и подложи подъ годишны платы Владыцытѣ, но понеже тѣхнытѣ платы са отрѣдены само отъ Грьци, които не сж имали предъ очи справедлива мѣрка съразмѣрна съ множеството на жители-тѣ на една коя да е Българска Епархія, но сж натоварили тврьдѣ много Българ:(скитѣ) Епархіи особенно же наша-та сироти околнытѣ Епархій, щото нито 1/3-та часть отъ тази плата можиме да платиме поради малочисленность-та на жителитѣ на Наша-та Епархія, за това молиме В.(ашето) Ц.(арско) Пр:(авителство) да заповѣда на смѣсената Комісия да разгледа тъ(=ѣ)зи платы Владышки и да ги нареди съразмѣрно съ множеството на сѣка Епархія и споредъ желаніе-то на В.(ашето) И.(мператорско) Правителство. — увѣрени при благоутробіе-то на В.(аше) Ц.(арско) В.(еличество) за сполука-та на най-Смиренна-та ни просба, имаме честь да са наричаме за всегда. —

Вашего Импер.(аторскаго) Величества най-смирены и преданны къ Прѣстолу Вашему рабы жители на града Велесъ съ Казаата му.

Велесъ,

Маія, 28-го. 1863. год.

Икон. Попъ Яне, Попъ Стефо, Попъ Димитъръ Ням . . ., Йорданъ Ничо, Попъ Яне Т., Попъ Димитъръ, х. п. Андонъ, Х. Арсо . . ., Попъ Спасъ, I-ви кметъ на мах. Бърцорѣкъ; II-ри кметъ на мах. Бърцорѣкъ, (първи помощникъ-кметъ), III-ти кметъ на мах. Бърцорѣкъ (втори помощникъ-кметъ), I-ви кметъ на махала Бояра, II-ри кметъ на махала Бояра (първи помощникъ-кметъ), III-ти кметъ на махала Бояра (втори помощникъ-кметъ), х. Д. х. М. Драндаръ, М. Кушовікъ, П. Свакяръ Зари Ат . . ., х. Спиро х. М., П. А. Г., Димко х. К., Йанакъ х. Трайко, А. М . . ., Неде х. Димитри, Коста Т. Кусовъ, Атанасъ х. Цанковъ, х. Василъ х. Стоянъ, Коста Давче Буно, х. Панзо х. Панно, Наунъ Каракашъ, Яне Т. Радевъ, (печатъ: не се чете), Наунъ Гоче Митко, Георги Чіткушъ, Петрушъ Карафиловъ, Георги х. Райко, Јованъ Георговъ, Арсо Давиче Латоецъ, Косте Стояновъ Анастасъ Д. Бога, Георги Н.

* Владиката, който по това време билъ напусналъ вече Велесъ

www.dlib.mk

Бога, Георги . . ., Димитри Андреа, Петрушъ Стефанъ, Т. К. С., Петрушъ Тане, първи кметъ на с. Богомила, първи кметъ на с. Оморани, първи кметъ на с. Габровникъ, първи кметъ на с. Степаница, първи кметъ на с. Катиново, (Катлановo — б. Ver.), първи кметъ на с. Орѣше, първи кметъ на с. Теово, първи кметъ на с. Чрешново, първи кметъ на с. Согле, първи кметъ на с. Коница, първи кметъ на с. Вишанци, Георги Богданъ, Апостолъ Ко . . ., Яне х. Бошко, х. К. х. М., Давче, х. Андонъ, Димитри, Йованъ Ки. Кр., Арсени Хр. Иорданъ, Наунъ Пешовъ, (1845 г. въ печата — б. Ver.) Петре Бошковъ (863 въ печата — б. Ver.)

В. Тодоровъ-Хиндаловъ. **Велесъ и Азотъ** до султанъ Азиса. (Изъ архивата на Христа П. Тъпчилещовъ). — в. **Миръ** №9137 отъ 20. дек. 1930.

№ 523. — Преводъ.

До Негово Сиятелство Великия Везиръ

Ваше Сиятелство,

Ние, смиренитѣ и вѣрни на Негово Величество раи отъ Дебъръ и отъ долуозначенитѣ подлежащи на този градъ села, се отнасяме съ дълбоко почитание до Васъ, като цѣлуваме стѫпкитѣ на краката Ви.

Нашиятъ градъ Дебъръ, макаръ и да е митрополъ на архиерей, ние не помнимъ да е пребивавалъ нѣкога архиерей въ тази епархия, за да пасе като пастиръ своитѣ словесни овце или да защищава съгласно височайшитѣ султански фермани, царската рая. Отъ край време още (анѐкаѳен), патриаршията ни изпраща архиереи гърци по народность, които не разбиратъ езика ни, нито пъкъ ние гръцкия и по този начинъ между паство и пастиръ е царувала цѣла вавилония. Тия гръцки архиереи, престѫпвайки вѣрскитѣ постановления, третиратъ като животни (ктѝни) ржкополаганитѣ Божии свещенослужители, а признаватъ единъ само законъ — да набератъ разбойнишки (листрикѝс), както искатъ и могатъ, сребро и злато, презъ лѣтната си обиколка — въ разстояние на 2—3 месеца и следъ това да си заминатъ и гуляятъ въ Битоля (йна ендрифѝси ис Витѝлия). Тѣ не обръщатъ никакво внимание и никакъ се не грижатъ за царската рая, а я презиратъ като излишно сѫщество. На предшествующитѣ аихиереи, както миналата година и на сега архиерействуващия Кир Генадий, сме винаги предлагали да построимъ съ общински срѣдства (ек ту кину) митрополски домъ въ нашия градъ и да иматъ тукъ своето седалище, за да могатъ отблизу да благославятъ своето паство и се грижатъ за него; тѣ не обърнаха, обаче, на това никакво внимание и не дадоха никакъвъ отговоръ. Ето защо, колѣнопреклонно молимъ да бѫдемъ съ височайша заповѣдь избавени, за въ бѫдеще, отъ тия гръцки архиереи, които не само сѫ безполезни за царската рая, но и вредни, и да бѫдатъ замѣстени съ такива, които разбиратъ и говорятъ нашия езикъ (омѝглосси), ще защищаватъ своето паство, ще се грижатъ за него и ще иматъ за седалище гр. Дебъръ, както постѫпватъ всички други архиереи съ своитѣ митрополи.

www.dlib.mk

Чрезъ височайше султанско съизволение да се признае сжщо тъй това, което е било отъ край време — иерархията на вѣрната българска рая въ старото ѝ седалище, гдето тя е сжществувала по силата на най-стари привилегии, иерархия, която толкова султани сж щадили и е оцѣлѣла презъ течение на много вѣкове (ке ипсили василикѝ нѐвси ту галинотѝту имѝн ѝнактос, анагнорисѐй, ос анѐкаѳен и тон Вулгѝрон имѝн пистѝн раядон иерархѝя ен ди палеѝ автѝс ѐдра опу ин ек палеотѝтон прономѝон ке ос тосути султѝни ефѝстисан тин иерархѝан тавтин ке диѝ султаникѝн фермани̇ѝн епѝ поллус еѝнас диативрийсан). Колкото за нинѣ архиерействуващия свети Дебърски г. Генадий, който има сжщитѣ гореизложени морални и религиозни качества на своитѣ предшественици, качества, напълно противни на нашата вѣра и общество, ние нито го признаваме, нито го почитаме. Молимъ Ваше Сиятелство да се освободи епархията ни отъ сега архиерействуващия и да се замѣсти съ другъ говорящъ нашия езикъ и подхождащъ на нашата вѣра и общество. Всевишниятъ да опази, като зеницата на окото си, Н. В. Султана и неговия вѣренъ, ревностенъ и славенъ великъ-везиръ.

На 1 септември 1863 год въ Дебърската епархия и Кичевската епархия.

На Ваше Сиятелство смиренитѣ слуги и поданици изъ Дебърската епархия — отъ града и околнитѣ други села.

Следватъ разни печати и имена, нѣкои отъ които съ окончание овъ, като напримѣръ: Минко Пандиловъ, Нино Вълковъ и други; печатитѣ на първитѣ кметове отъ разни села, като напримѣръ: гр. Дебъръ, с. с. Галичникъ, Присовяни, Бѣлица, Кракорница, Бродекъ, Речь, Ничпуръ, Бищица, Бѣлица, Танушанъ, Скудрине, (Дебърско); с. с. Удово, Козица, Бѣлащица, Леща, Мокро, Роботинъ и други изъ Кичевско.

Вл. Тодоровъ-Хиндаловъ. **Македоскитѣ българи.** (Изъ архивата на Христа П. Тъпчилещовъ). — в. **Миръ** № 9123 отъ 4. дек. 1930

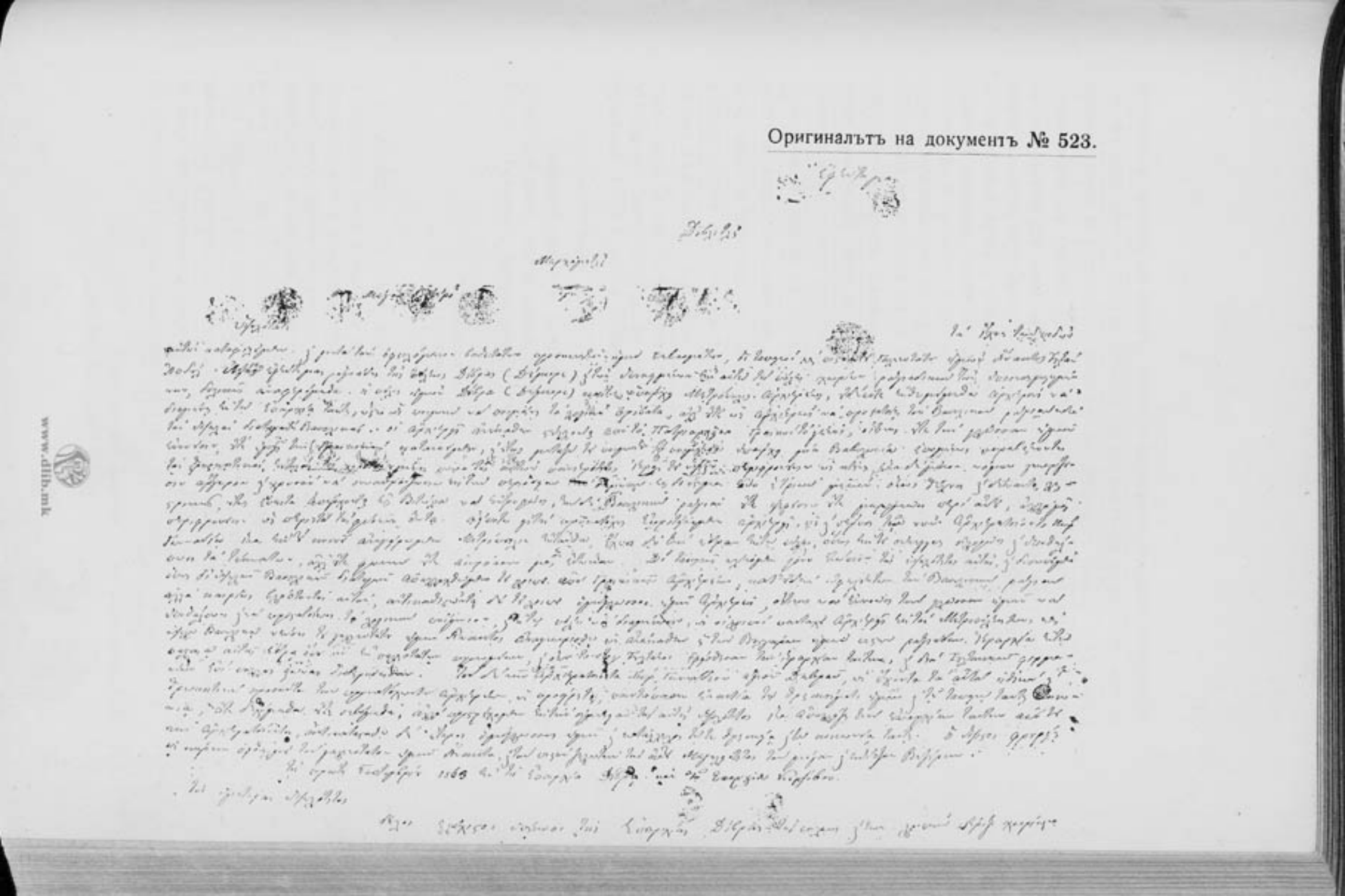
№ 524. — Достопочтенейшіи господінъ Стоянчо Чомаковъ и господінъ Димитрія Гешогловъ и господінъ Христо то(п)челеща (Тъпчилещовъ).

Мъіе долу подписани жители на Леборската и Кжрчо(в)ската[1]) епархія вси-те велики-же и мали ето и мъіе заедно со други-те Бугарски области Со общъ маазаръ[2]) отъ Всета епархія пріимаме синовно дьрзновеніе да си искажеме на негово Величество нашего пресветлѣйшаго царя Султанъ Абдулъ Азисъ страданія та и мжките що тегнеме отъ гърцко-то духовенство и сърдечно и смирено да просиме негово Величество да дарува на болгарскій-тъ народъ право да си има народна Јерархія составена отъ лица честни учени и избрани отъ самъій-тъ народъ кой като ще разумѣватъ и сочувствуватъ на

[1]) Кичевска.
[2]) Жалба, прошение.

www.dlib.mk

Оригиналътъ на документъ № 523.

www.dlib.mk

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ

www.dlib.mk

народните чувства да можетъ лесно и естествено споредъ должностите имъ искренно и вседушевно да се грыжетъ за духовната имъ и нравствена-та и умствена-та полза на вѣрно-то имъ духовно стадо обаче съ крайно прискорбіе глѣдаме, шо още и до сега нема да се исполни тая наша душевна просба. Того ради пакъ сега повтаряме тая наша неустжпна и единственна молба со общъ маазаръ отъ всета наша епархія и понеже обстоятелства-та не ни позволяватъ да пратиме народни представители нарочно за тая тежина на васъ и ве молиме да я пріимете и да се представите предъ Выісо(ко)-то отоманско правителство за едно со други-те народни представители и неуступно да правите да се потвърдатъ духовни-те правдини на болгарскій-тъ народъ, сирѣчъ, независима Јерархия, безъ който правдини онъ никой пжтъ не може би благополученъ. Тя е наша-та единственна и неуступна просба, мъіе отъ сега на тамо не можеме да припознаеме власта на гърчкіи-тъ Патрикъ, нито да пріимаме тія уступки, който онъ даде въ послѣдно време на българите, защо-то они толко се недостаточни и ничтожни, шо ни мало не могатъ да удовлетворатъ наши-те желанія, нито да измѣнатъ окаяно-то до сегашно положеніе на наши-те въ церковно отношеніе работи. За тѣмъ като Ви свидѣтелствуваме наше-то почтеніе и ви желаеме добръ успѣхъ въ богоугодно-то ни предпріятіе останувame искрени ваши пріятели. 1863 Епархія Дебарска и Киче(в)ска.

1-и Септемврія 1863."

Следватъ подписи, скрепени съ седемдесеть и два печати на градове и села, между които на гр. Дебъръ, на селата: Лазаро-поле, Росоки, Бродецъ, Кракорница, Галичникъ и др.

Конст. Мутафовъ. **Македония по стари документи** (Изъ архива на Хр. П. Тъпчилещовъ).— в. **„Зора"** № 3310 отъ 25. VIII. 1930 г.

№ 525. — У Бѣла Чешма (една махала Битол.) има училище, и народовъ беха довели за учитель едно момче шо знаеше грьцки и бугарски кое и започе да учи дѣцата. Лукавыотъ фанар. (владиката Венедиктъ) преди Воскресеніе, обикаляеки съ кочія низъ градовъ, соглѣдалъ училището и влѣголъ внетре, видѣлъ защо были собрани много дѣца, послѣ глѣдаеки защо учатъ и бугарски, се расьрдилъ и одма собралъ сите бугарски Букварчиня, гы искиналъ, и послѣ заповѣдалъ да учительотъ да неучитъ бугарски, защо пишманъ ке быдетъ, И така сиромахчинята дѣца се понудиха да учатъ грьц. алфа, вита, и да сборуятъ грьц. до школскыте врата, а у куките сы бугарски.

Дописка отъ Битоля — в. **Съветникъ**, бр. 17 отъ 25 юлий 1864.

www.dlib.mk

№ 526. — Битола, 27 октомврія — Овде во Битола казуватъ: „който знай книга той е съ четири очи". Е харно това го казуватъ и така е, ами като го знаятъ че е харно защо не се учатъ? или ще кажатъ нiй се учиме, ами като се учатъ и како знаятъ? Ще кажятъ, грьцки се учиме, ами грьци ли сте? О глупость и слѣпота! Не видите ли браkя Бугари, че во вашія градъ нѣма ни единъ грькъ освѣнъ малку Куцовласи? Защо не се учите на вашія бугарски язикъ? Віе братія Бугари ако се не учите на вашія язикъ не съ четири очи, ами и по двети що ги имате ще ги загубите.

в. **Турція** № 14 отъ 24. 10. 1864.

№ 527. — Но сега всѣкій отъ нашитѣ родолюбци ще се зарадва, като ся научи, че въ сѫщото това елинско училище, което до сега подържаше гръцката тьмѫ, ся проповѣдвало тази година на изпитанията противъ ослѣпленіето, което иматъ и до сега още нѣкои отъ наши-тѣ Българе да прѣдпочитатъ гръцкій-тъ язикъ отъ матернійтъ. Честь-та на тази проповѣдь принадлежи на единъ отъ учителитѣ на елинското училище охридско Гр. С. Пърличева, който ако и да е образованъ на гръцки язикъ, отъ голѣмѫ-тѫ обаче ревность за правилното развитіе на съотечественицитѣ си, ся рѣшилъ да каже на право и въ очитѣ на гъркоманитѣ истинѫтѫ.

В. **Врѣмя,** г. II № 43, 1866 г. — отъ Охридъ

*

Прилепскиятъ български учитель Георги Икономовъ съ писмо отъ 1 май 1866 пише между друго, на Найдена Геровъ, руски консулъ въ Пловдивъ, следното:

№ 528. — Случай ми прѣдстави злощастіето на Мацедоніѫ, да Вы забележя нещечко: Вы, прѣди двѣ-три години, както бѣхте на Битоля мыслѭ, да ся запознакомихте съ Г: Василія Манчева (свищовца). Той, родолюбивый мъжъ, като цѣли 6 години ся труди за да ся установи едно постоянно Българско училище въ тоя градъ и съ толку трудове, като ся отвори едно такова училище, подъ управленіето на единъ старикъ Влахъ побългаренъ, едва днесъ нефабрикоса Митрополіата, презъ Юсни Паша да ся вдигне В. Манчевъ изъ града: когото по онай вторникъ (на 6-ій Апр:) вдигнаха съ трима жяндарми за Солунъ, а оттамъ незнаеме за кадѣ! И така Български учитель не смѣе да ся найме за оныя бѣдни невины българчета. . .

Изъ **Архивата** на Найденъ Геровъ, т. I, п. № 966.

№ 529. — Записка на Кормчия, руско издание, пазена въ касата на Прилепската община.

Прилѣпската окружнось отвѫрли гърс(ко)то иго, и побара граб-

www.dlib.mk

натата отъ проклетите фанариоти преди единъ вѣкъ народната си Охридска архіепископія въ 20 юній 1867 година, а днесъ се състави гратска община отъ 12 члена и единъ свѣщеникъ.

Имената на членовете:

х. п. Костадинъ Динговикъ предсѣдатель, х. Ангеле х. Иліовъ, Иосифъ М. Крапчевъ, Стефанъ Попе, Іовче х. Тошовъ, Стоянъ Ропотоецъ, Димитри х. Наумовъ, Георгіа Протоколевъ, Илиа Пиперковъ, Коста Гезевъ, Спиридонъ Д. Пешковъ, Димитріа И. Біолчевъ, Иліа Д. Здравевъ писаръ.

А. П. Стоиловъ **Документи,** Сб. А. Н. IX, 1917.

№ 530. — . . . Самитѣ досегашни грьцкы учители, а особито Г. Пърличевъ, който быде вѣнчанъ въ Атина за прочутата му поезія „Арматолос", проповѣдуваетъ въ гърцкытѣ училища съборно за до сегашното имъ заблужденіе. Сека недѣлиж изговаряжтъ по цьрквытѣ трогателны слова за пострадањето и досегашното ны боледувайніе отъ гърцизъмътъ, и оти безъ друго трѣбатъ да го истуркаижтъ съсемъ та да видатъ бела виделинж.

В. **Македонія,** год. I, № 12 отъ 18.II.1867 — отъ Битоля.

№ 531. — Не исказанно се израдваме като чухме за изданіето на вѣстникъ Македонія, на коижто само името й ке е причина да разбуди много чувствителны за народность Богарскы сьрца, които ке може ошче да познае отъ вѣстницытѣ се толку потребни за еденъ просвѣщенъ народъ, колку слънцето е потребно на земята, а толку повике за насъ и за нашытѣ страны, които чрезъ нея ке може лесно да обнародве предъ нашио господарь неправеднытѣ натисканія шчо тьргаме . . . отъ гърцызмытѣ на тукашнытѣ Богари, и отъ слуховетѣ които се раздаватъ по свѣто за нашата чиста Богарска Костурска околія.

Македонія, г. I, № 16 отъ 18. III 1867. Село Бобища (Костурско).

№ 532. — Българитѣ отъ Крушово, подбудени отъ родолюбіе, заправихж си особна Българскж цьркви, на коиж темелитѣ издигахж до 5 аршина, за да слушаижтъ слободно словото Божио по майчинъ си языкъ, защо нѣколцината Власи не имъ дозволяваижж да се пѣйтъ по Български, макаръ и да ѣе направихж напрежната цьрква отъ Българитѣ.

в. **Македонія,** г. I, № 25 отъ 20. V. 1867.

№ 533. — Бугаритѣ на Македониж сакатъ езикотъ си во цьрквыте, сакатъ схолина (= школи) и за да поддьржатъ тыя сакатъ ед-

www.dlib.mk

нородецъ Бугаринъ владика, защо дори до овай сахатъ не саде грьцки владыцы имахѫ туку и фанатицы и терачи (= гонители) на езикотъ както г-нъ Никодимъ, той що повике отъ два миліони гроша въ малко казандиса отъ Бугаритѣ и за дарба имъ остави молепцуванието на уніатството, а да сѫ тресаятъ още кутрытѣ попови да употрѣбатъ баремъ по проститѣ на литургіятѫ Бугарскы, и що велѫ? нито едно „Господи помилуй“, треска го фащаше Г-на Никодима кога го слушаше.

В **Македонія**, г. I, № 26 отъ 1867 — отъ Воденъ.

№ 534. — До сега никогашъ отъ нашиотъ гратъ (Ресенъ — б. Ver.) не са йе писало кореспонденція; сега за първо зафащаме за да явиме и отъ нашиотъ мълки гратъ, за да ви известиме малку неща които са случиле сега за малу време. Нашиотъ гратъ йе сьсемъ отъ българи населенъ, така и околните села, но само со име бугари, а не со деломъ. Но сега и тука се собудифме и зафащаме за да бараме таткофниотъ язикъ, и за чуденье йе, оти изведношъ се запалиа на сичките сърдцата, за да си сакатъ матерниотъ язикъ, но не можитъ да са изполнитъ желанието во градотъ ни. . . отъ владиката Мелетия, фторо и отъ нѣколко негови привърженици или негови лижипаничковци . . . и тий се българи и во еденъ день белкимъ и тий ке дойдатъ на редотъ, що требитъ като българи.

В. **Македонія**, г. I, № 30 отъ 1867.

№ 535. — . . . Османліата никой пѫть не ны гыбна ни на язикот ни на верата, а патрици гърци и патриканата ни я грабная и язикат ни го погазія, и книжіето Български ни изгореа и съ сила гърцки ны сториа да пейме.

Изъ една речь, държана отъ Гр. Пърличевъ на Русалска срѣда въ Охридъ. — в. **Македонія**, г. I, № 33 отъ 15. VII. 1867.

№ 536 — Нашіов стар грат Български, славни Охрит за неговытѣ плодовы древни, от които и денеска стапалкітѣ уще му стоет, следователно іе, оти въ разни времена свекои камен истаркаля Греческото фенерско духовенство, за да погубит Българското Македонско име и всичкы да ны поеллиничи. За това тури вниманіето си современо на училищата наши й погърчи й най сетне и ослепи. Но воля Божія сащиса очите нейзини и една искрица ни остаи, сокровище голѣмо, сведок голѣм, що можеме да го наричаме по Османски „тевотур-шаит“, сиреч кодикот в който от лѣто 1560—1767 Патрицытѣ наши като земаха патричката патерица, се подпишве на кодикотъ колко епархыи не пастирват. И така свекои іе, според ста-

www.dlib.mk

ріот обычай, подписван со всичкіот събор, въ Кодикои отъ лето 1560 до лето 1767. Въ лето 1767 беа 10 митрополити и 10 епископи подъ власта негова.

в. **Македонія**, г. I, № 34 отъ 22. VII. 1867.

№ 537. — Струга! тая прекрасна и достапочитаема българска родителка! Струга іе родила най-славныте българскы подвижницы въ Македоніѫ (Миладиновцы). Струга іе была водителка нашя коя съ свещытѣ въ ржцѣ предказувала имь пѫтьтъ на Македонскытѣ Българы къмъ българското просвѣщеніе, въ ново време, кога уще бѣше дълбока темнота и непрозрачный мрѧкъ, кога уще спіехме занесени въ трьнливото легло на грьцизма. . .

в. **Македонія**, г. I № 41 отъ 9 септемврий 1867.

№ 538. — Рѣсенъ, жителитѣ на кого сѫ чисти Българи но довчера заблудени въ незнаніе и темнотѫ, отъ како видѣхѫ че въ Охридъ сѣ разбудихѫ веке и званично си показахѫ и словомъ и дѣломъ българското си происхожденіе и българскѫтѫ си народность, не сѣ забавихѫ и тіе да сѣ покажѫтъ нихни еднокръвни братія. Отъ нѣколко дни си довели и тѣ българскы учитель за новосъграденото си училище.

в. **Македоніія**, г. I № 41 отъ 9 септемврий 1867.

№ 539. Радовишъ. 5 часа растояніе отъ Щипъ къмъ Струмицѫ. Тая паланчица е разположена въ най голѣмѫ тишинѫ. Народъ простодушенъ, ученолюбивъ. Тукъ има само Българи и Турцы, но си живеятъ братскы, а не като съ гьрцы. Училището имъ е наредено много добрѣ, ученици до 120. Цьрква 1. Българскы кѫщи 500. Турски 400, а Егюпски до 100. . .

в. **Македонія**, г. I № 44 отъ 1867.

№ 540. — У цѣлѫ Малешевскѫ нахіѫ нѣма ни единъ слѣпъ Гьркъ, нъ и тука трѣбва по всичкы черквы да ся служи по гьрцкы. Ето що излиза отъ това насиліе: Българетѣ искать да имъ ся чете въ черквы-тѣ по славянскы, нъ поповетѣ не смѣѫтъ да сторять това, та по тѫѫ причина сѫ ся породили скандали въ черквы-тѣ и достигва до плесницы. Голѣмо е раздразненіе-то на народа противъ владыцы-тѣ.

Дописка, печатана въ сръбския в. „Световид“ и препечатана въ в. **Дунавска Зора**, г. I № 23 отъ 15. IV. 1868 — Браила.

№ 541. — Свѣдѣнията ни отъ тозь градъ (Воденъ — б. Ver.) приказватъ за отца Агапія, който не отколѣ бѣше отворилъ въ Воденъ

www.dlib.mk

едно Българско училище. Злобата на фанаріотытѣ обаче недаде щото хубавото това заведеніе да си стане въ миръ, но подействува и наклевети на часътъ още учителя на Воденскѫтѫ власть, която въ незнаніето си пратила отца Агапія вьрзанъ въ Солунъ, дѣто Н. П. Сабри паша заржчалъ да го пуснатъ, като невиненъ.

в. **Македонія**, г. IV № 3 отъ 22. XI. 1869.

№ 542. — Но що ще кажите за Шиварскыйтъ, Бакалскый-тъ, Въжарскый-тъ, Касапскый-тъ, Кужухарскый-тъ, Овчарскый-тъ, Ханджйскый-тъ и Дюлгерскый-тъ еснафы, които отъ памти вѣка сѫ Солунскы чисто-българскы семейства и ако заблудени въ Грьцизмътъ нъ пакъ сѫ овардили до днесъ бащинскый-тъ си языкъ домашенъ? При тѣзи още: Махалы-тѣ — Вардарскѫ, св. Атанасъ, Панагуда, св. Георгыя и Чаушъ-Мънастиръ, третиѫтѫ часть на всякѫ еднѫ не сѫ ли жители Българи заняты въ разны художества?

в. **Право**, г. IV № 30 отъ 22. XI. 1869.

№ 543. — Отъ нѣколко врѣмя насамъ много сѫ писа по вѣстницытѣ за нашата Българскѫ Общинѫ но дали сѫществуваше таквазь община въ Солунъ или не, положително не ся знаеше, понеже ся пишеше все отъ човѣцы частны.

Днесъ обаче Солунската Българска Община Кыриллъ и Методій зема честьта да яви на публиката че Тя наистина вече сѫществува и въ името на Вышняго ще сѫществува до вѣка. За това известява сѫ почитаемата публика Българска да има и нашата община въ счетътъ на другытѣ Българскы общины. . . Тя ще носи печатътъ съ образытѣ на св. Кыр. и Методія съ надписъ Солунска Българска Община.

в. **Македонія**, г. IV № 9 отъ 13. XII. 1869.

№ 544. — Българитѣ отъ селеніето Нова Махла въ този градъ Битоля—(б. Ver.), която състои отъ 500 кѫщи испѫдили отъ училището си грьцкыйтъ учитель и го затворили до другыйтъ день додѣ настанатъ Българскыйтъ учитель да прѣподава. Грькътъ Владыка въ този градъ като ся научва за това проважда вечерьтѫ нѣкого отъ приверженницытѣ си наедно съ архыдіякона си та счупватъ катанецътъ отъ вратата. На другый день махлеліитѣ повыкали владыкѫтѫ на хьокюматътъ дѣто попытанъ защо е постѫпилъ тъй, като нѣмалъ що да отговори, мютесарифинътъ казалъ на махленытѣ: „Ехъ, Деспоть ефенди ялнѫшь етмишь, афъ стѫнъ“.

в. **Македонія**, г. IV № 11 отъ 20. XII. 1869.

№ 545. — Дебръ не е Арнаутска область, а Бугарска, както името го показува, и повечето турци тамошни сѫ отъ Бъл-

www.dlib.mk

тарско племе и другъ языкъ не знаятъ освенъ Бугарски. Градските турци, които сѫ смѣсь отъ Бугари и Арнаути, говорятъ чисто и на двѣте нарѣчія, такожде и по Турски.

Дебранците не толко що сѫ чисти Бугари, но смѣя да кажя що нихното нарѣчіе е най-богато и най чисто отъ всите други Бугарски нарѣчія.

в. **Македонія**, г. IV № 21 отъ 31. I. 1870.

№ 546. — Драго нѣщо е наистинѫ да гледа човѣкъ бързото напрѣдуваніе на бытолскитѣ жители къмъ образованіето. Какъ да не е драго на всякой пріятель на българскыйтъ народъ като вижда че той съ помощьтѫ на Г. Г. Робевци, Димковци, и прочіи безпрепятственно ся стреми къмъ благоденствіето, назначено нему отъ . . . Султана?

Азъ който пишѫ това, да не мыслите че сьмь Българинъ, трѣбува да вы кажѫ що сьмь, родомъ Арнаутинъ отъ Битѫ Кукѫ и отъ народностьтѫ си ся неотказвамъ. Ходилъ сьмь по разны мѣста въ Българиѫ и съмъ опознаlъ Българскыйтъ духъ. Колкото за сега намирамъ се въ Бытолиѫ заедно съ фамиліѫтѫ си и като гледамъ добрыйтъ редъ тукъ на Българитѣ, ако и да не знаѫ добрѣ Българскы да пишѫ, дързвамъ обаче да похваліѫ съ радость бытолското Българско общество. Това общество съ свойтъ си разумъ надминува отъ всякѫ странѫ Власытѣ и малобройнытѣ тукашны грьци".

в. **Македонія**, г. IV № 35 отъ 21. III. 1870.

№ 547. — Ные долѣ подписанытѣ Воденскы съграждани прьвославны жители быдеещемъ родомъ Българи и покорны подданницы на Н. И. В. С. Абд. Аз. прѣмилостивый нашъ царь татко и господарь, отъ когото като ся удостоихмы напоследокъ и великодушнѫтѫ многогодишноожидаемѫ царскѫ милость, за която смы неописано признателны, и молимъ Бога за благоденствіето и увѣковѣченіето на царството му, единодушно и съгласно, като ся основавамы на даренныя ни царскый фермanъ и правителственытѣ ни закони, законно избрахмы си народнѫ общинѫ и епитропіѫ които съ общинскы печяты опълномощявамы и задължявамы да ся трудятъ и работятъ, кога е нуждѫ и предъ честн. правителство да ся представляватъ за насъ и наше лице и уста да бываtъ, задължителната имъ работа е въ три нѣща: 1-во: като чисты Българе непознавамы гърцкѫ патриканѫ и нейны владицы, затова сакамы да ни донесѫтъ отъ народнѫтѫ Българ. Черквѫ Ьълг. владыка. 2-ро: въ училищата ни сакамы да е прьвъ майчиній языкъ, и на него пьрво да ся въспитава челетьта ни, послѣ на тур. а напоконъ ако иматъ врѣмя и на другы, — 3-то: въ цьркытѣ си сакамы да слушямы молитвытѣ, словото Божіе по языка си както другытѣ си братія Българе по царщинѫтѫ. За това ныи ополномощихме нашата цьрковнообществена община коя колко за управ-

www.dlib.mk

леніето си има да си составе уставъ и правилникъ кое ке быде основа за действіята ѝ, съобразно съ приличнытѣ за то правителствени закони и да прѣдставлява народътъ предъ всекое званично мѣсто, като ке държи редовни прѣписки на дѣйствіята си во нея наша за това нарочно запечатана трупна книга (кондика), а рѣшеніята и ке быдатъ пріети отъ насъ като общи. Още:

Ные ся обвьрзвамы самоволно да гы поддьржями и подкрѣпямы съ слово, дѣло и помощнѫ рѫкѫ кѫдѣто ке е потрѣбно, за това и всичко горѣ-реченото подтвьрждавамы като ся подписвамы съ своѭтѫ рѫкѫ. Воденъ 7 Апр. 1870.

Устроеніе на Българскѫтѫ общинѫ въ Воденъ — в. **Македонія,** г. IV № 54, маій 30, 1870.

№ 548. — **Просеченъ** половинъ чясъ отъ Плѣвенъ, отъ Драма 3, на Западъ; кѫщы брои 220 Бъл. и 200 Тур. пазаръ ся бере всякѫ сѫботѫ. Отъ 220 к. Бълг. 4—5 кѫщы сѫ власи пришелци, кои ся напѫватъ да погрьчятъ селото. Черква имать, и училище 3-ма попа и учитель грькоманіа. Въ училището и черквѫтѫ ся чете гръцки за хоругъ на власыты, нъ тѣзи дни ся развали срьдцето имъ, българыты поискѫхѫ да подадѫтъ жялба на царското ны правителство и подписахѫ ся на махзарътъ, когото сѫ приготвили тукашныты села, и зачтото не попитали власыты за селскыты печяты тый не преставать да ходятъ на сѣкъде въ Драма за да искарать Бълг. коджя баши Г. Д. Кочоолу, та да владѣятъ пакъ бълг. Молимъ цар. правителство да избави вѣрныты си подданици да не страдать вече отъ тѣзи върли не пріятели.

*

Плѣвенъ отъ Высоченъ 1 чясъ, отъ Драма 2 чяса на Западъ, кѫщы чисты Българи брои 350; черквѫ иматъ добра съ високѫ камбанаріа две камбани, училище добро българско отъ единъ мѣсецъ насамъ. Доведохѫ си учитель отъ Пловдивъ на имя Стоянъ П. Джянсѫзовъ ученици брои до 100, попове 5, които ся трудятъ да учятъ Българскы. За похвала е Плѣвенъ Г. — не Р. Зачтото тѣхныты чорбаджіи Г-нъ Пеіо Хаджіевъ и Алекси Цѣновъ сѫ прьви, които сѫ ся пробудили въ народното чувство. Отъ тукашныты села Плѣвенъ за малко врѣме надяѭ ся, че подъ управленіето на тѣхнѫ милость ще има добъръ успѣхъ.

Описание на драмскѫтѫ каазѫ — в. **Македонія,** г. IV. № 67 отъ 20. VI. 1870.

№ 549. — Телиграфисахмы до Великый везиръ, че епархіа-та ни като е населена чисто отъ Българи, споредъ царскый фермънъ,

www.dlib.mk

непознавамы Грьцкѫ Патриканѫ, нито тоя владика що изпроважда. безъ да пита, а сакамы вл. Българинъ и отъ Българскѫ-тѫ Цѣрквѫ.

Писмо отъ българската община въ **Воденъ** до архимандритъ Павелъ въ Лесновския манастиръ. — СбНУ. XXIV, с. 315.

№ 550. — Село **Мутлово** (Кукушко). . . Отстоитъ $2^1/_2$ часа на Ист. отъ Кукушь и иматъ 120—130 домове вситѣ Български съ цьрквѫ и училище Български. Мутловяне най здраво ся държать за народностьтѫ, най-храбро ся борятъ съ чюждото духовенство и непоколебимо желаѭтъ съединението си съ Българскѫтѫ ни народна Екзархіѫ.

Алексово (Кукушко), манечко село отъ 30—40 домове Български, но достойно (за) внимание. Алексовчане ако и да нѣмаѭтъ цьрквѫ, но безъ училище неостанвать. Тіе отъ нѣколко годины дьржали Български учитель, а сега учителче.

в. **Македонія**, г. IV № 68 отъ 23. VII. 1870

№ 551. — **Гумендже** (село въ Воденскѫтѫ епархіѫ) има около 500 кѫщы и вситѣ чисти Български. Пръвъ бълг. учитель билъ Христо Михайловъ Айватовалія отъ 1870 г. Прѣследванъ отъ гръцкия вод. влад. Антонесъ.

в. **Македонія**, г. V № 6 отъ 9 февр. 1871

*

Въ края на една дописка отъ 1 май 1873, отправена отъ Ив. Шумковъ, учитель въ гр. Крушово, се намира следното стихотворение:

№ 552. — О, вые бѣдни Македонци,
Вые, прѣдврѣме ясни звонци,
И Вы славянскы благотворци,
Сѣг' по глухи и отъ пропорци!
Бранете ся отъ всичкы страны,
С' гърци имате вѣчны браны
И отъ Сьрби, вы страдалци
Вардете ся као отъ вълци!
Ваши чада, се въ борбѫ,
Доде чуждо вы пазите
Не за мало, но до гроба;
А вашето се газите!

Единъ Българинъ Македонецъ.

в. **Право**, № 19 отъ 20. VII. 1873.

www.dlib.mk

№ 553. — Крушевскыты Българе до сега показахѫ достатъчнѫ храбрость въ прѣдпріятія си, а и доволенъ напрѣдъкъ въ училищата си; Тіи отъ како ся оцѣпихѫ — съ 400 кукы — отъ грьцкѫтѫ Патріаршія, испѫдихѫ грьцките попове, и сдобихѫ ся съ трима Българскы; отворихѫ двѣ училища, които днесь ся посѣщаватъ отъ 240 ученици, отъ които 180 отъ мѫжкійтъ полъ, а остатъкътъ женскый; — въ тыя училища ся прѣдава Българското нарѣчіе отъ трима учители.

в. **Право,** № 19 отъ 20. VII 1873.

№ 554. — Свърши са веке исписванието на казата ны (**Ресенъ** —б. Ver.); числото на вѣнчилата, които са изрекохѫ въ полза на българската ексархія, е 1.180; вѣнчилата, които избрахѫ гръцката патріархія, ѫ 890.

в **The Levant Times** № 10 отъ 16. III. 1874.

№ 555. — Градецъ **Кукушъ** е срѣдоточіе на една епархія, която още въ пьрвото вѫзражданіе на въпроса ни е исхвьрлила сичко грьцко и още отгогава са е отказала отъ патріарха, нъ за голѣма жалость и до днесь не е видѣла и още пастырь народенъ. — Населеніето е чисто българско, което има и двѣ училища едно мѫжко и едно дѣвическо и то нѣма още учителка, а по настоящемъ има единъ дѣятеленъ старецъ; (ишаллахъ учителка ще си донесемъ).

в. **The Levant Times** № 25 отъ 29. VI. 1874.

№ 556. — До Румелийския валия.

а. Отъ името на населението (гръцко—б. н.) се иска уволняването на градския лѣкарь въ Битоля д-ръ Константинъ Мишайковъ, тъй като не е билъ способенъ, и назначаването на способния и вѣрноподанния Атанасъ Каначо. Министерството на медицинския факултетъ ни явява, че замѣстването на виляетскитѣ лѣкари става по мотивирано предложение на мѣстнитѣ власти; при това, въпросниятъ Каначо не се е явилъ въ факултета и министерството не знае дали е лѣкарь. Направете нужднитѣ изследвания и явете ни съ протоколъ всичко, що се отнася по този въпросъ.

14 Реджебъ 1274 г. (16 февруарий 1858 г.)

б. До Солунския виляетъ.

Изпращаме ви приложенитѣ тукъ тайни инструкции за Битолския Мутесарифлъкъ.

Ние Ви телеграфирахме необходимото по известието, че българитѣ въ Битоля (Манастирда булунанъ булгарларѫнь) били принуждавани да се отнасятъ до гръцката митрополия.

Ако това движение е вѣрно, то го отдаваме на неведението ви по новото решение, защото на българитѣ се назначи елинъ Екзархъ

www.dlib.mk

и тѣхнитѣ митрополити ще се назначаватъ отдѣлно. Подробноститѣ ще донесемъ до ваше знание, но днесъ трѣбва и важно е да задоволитѣ твърде много българитѣ и бащински да ги пазите отъ действията и измѫчванията на патриаршията. Да прочетете съ пълно внимание това тайно наше предписание и трѣбва да бѫдете баща на българитѣ (булгарларжнъ бабаси олмалжсинжзъ), да не давате причина за оплаквания, да действувате разумно и предвидливо . . .

11 Джемази-юлъ Еввелъ 1289 г. (5 юлий 1872 г.)

в. До Битолския вилаетъ.

Пращаме ви за разследване едно прошение отъ името на турското население за отстраниенiето на нѣкои лица отъ българитѣ въ Битоля (булгарлърданъ Манастирда баазъ кесанжнъ) заради тѣхни престѫпления въ миналото и постоянни размирничества — заедно съ една листа отъ имена.

6 Шевалъ, 1292 г. (24 октомврий 1875 г.)

г. Отговорътъ.

Тѣзи хора отъ редъ години сѫ сѣели размирие помежду тукашното християнско население и се стараеха да засилятъ българщината (булгарлжкъ месе'лесинжкъ). Отъ тѣхъ виляетскиятъ лѣкарь Костанди биде заточенъ въ Солунъ отъ Дервишъ паша. Тѣхнитѣ деяния се разпространиха въ нѣкои околии и общини да минатъ подъ ведомството на Българската Екзархия. Единъ отъ тѣхъ е и Илия отъ Велесъ, изпѫденъ отъ тамъ, бѣ назначенъ за ковчежникъ въ Леринъ и поради действията му да внесе бунтъ въ Леринско, и тукъ биде уволненъ.

При образуването на виляета тѣ купиха едно широко мѣсто всрѣдъ града до мухамеданската махала, за да построятъ българска черква и на времето тѣ всички бѣха назначени за членове въ всички съвети (меджлиси), по изборъ отъ народа (интихаб-и-милетие.)

Тѣзи нѣща извикватъ вниманието на правителството, но споменатиятъ виляетски лѣкарь Костанди биде заточенъ въ Солунъ, защото по бунтовничество той надминава всички; той е и братъ на пловдивския митрополитъ (Панаретъ), който биде извиканъ въ Цариградъ поради съучастничеството му въ пловдивската бунтовническа случка. Вследствие на неговото отстранение, другитѣ се усмириха и нѣма защо да ги изпѫдимъ; ние не забелязахме нови размирни деяния отъ тѣхна страна, въ всѣки случай на тѣхъ се внимава . . .

Рамазанъ, 1293 г. (септемврий 1876 г.).

Бележка. Панаретъ пловдивски и Д-ръ Мишайковъ сѫ родомъ отъ с. Пѫтеле, Леринско.

Панчо Доревъ. — **Възраждането въ Битолско** (Изъ турскитѣ държавни архиви). — в. **Зора** № 3107 отъ 11 ноември 1929.

Д-ръ Константинъ Мишайковъ е единъ отъ най-голѣмитѣ ратници — будители на българщината въ Битоля и Битолско — б. Ver.

www.dlib.mk

№ 557. – Именно, лани по това време овдешни (въ Скопие — б. Ver.) (отъ всякъ българ. еснафъ) нѣколку младежи, глядайки низостьта на мѣстнитѣ си народ. училища, заспалостьта на женскіятъ полъ, гнилежѫтъ на селянитѣ отъ казата ни въ грубото невѣжество и простота, бедностьта на сиромашкитѣ ученици и ученички и др. т. подобни пречки относителни до благоденствіето и цивилизаціята на милата ни родина, — решиха да имъ бѫде занапредъ подобряванѣто на реченитѣ недостатѫци въ градѫтъ ни едничката грижа и желаніе, като съставиха за тая работа още на 1 Септ. едно дружество подъ име Българско училищно дружество Развитие.

в. **Вѣкъ,** г. II № 27 отъ 5.VII.1875.

№ 558. — Негово Блаженство Екзархътъ и българскиятъ духовенъ съветъ, като поискаха Моя Императорски Бератъ, който да потвърждава назначението на В. Преосвещенаго Кирила, носителя на настоящето, за митрополитъ, способенъ да управлява духовнитѣ работи на българитѣ, обитающи Скопия и околностити, и избранъ за преемникъ на покойния Доротей, български митрополитъ на сѫщата епархия . .

. . . Митническитѣ и други чиновници да не препятствуватъ пренасянето покѫщнинитѣ и вещитѣ на митрополита, произведенията отъ неговитѣ лозя, както и виното, маслото, меда или друго нѣщо, което би му се поднесло или би било пратено отъ българскитѣ общини.

. . . Кадиитѣ или наибитѣ (духовни сѫдии), па и който и да било другъ чиновникъ, да не запрещаватъ на свещеницитѣ да отслужватъ църковнитѣ служби въ българскитѣ села, дето ще бѫдатъ назначавани отъ митрополията си.

Изъ берата на българския митрополитъ Кирилъ въ Скопската епархия, издаденъ отъ султанъ Абдулъ Хамидъ II на 12 августъ 1875. — **Пер. списание,** кн. XXXI, с. 100.

№ 559. — Понеже едната Цьрква, която сѫществува въ Леринъ (Флорина) отъ Могленскѫтѫ Епархіѫ, ся намира въ рѫцетѣ на Грьцкый владикѫ, Българытѣ ся принудиха да предпріемѫтъ съзижданіето на особнѫ своѭ цьрквѫ, и за таѭ цѣль ся избра едно мѣсто, което преди еднѫ годинѫ ся испыта (стана кефшъ) отъ страна на тукашното правителство, купи ся отъ Българытѣ на цѣнѫ поголѣмѫ отъ колкото не струваше.

в. **Напредъкъ,** № 74. отъ 27.XII.1875.

Представители на българскитѣ епархии въ Македония, живѣещи въ Цариградъ, на 19.XII.1879 подаватъ прошение до представителитѣ на Вели-

www.dlib.mk

китѣ сили въ Цариградъ, въ което молятъ да се приложи чл. 23 отъ Берлинекия договоръ. Заключителната часть на това прошение е следната:

№ 560. —. . . „да ся присъединятъ всичкы-тѣ епархіи и казы, които сѫ населены повече отъ Българы и отъ които ся съставлява Македонія, т. е. епархіи-тѣ Дебърска, Охридскѫ, Костурска, Леринска, Битолска, Водеоска, Мелнишка, Сереска, Драмска, Доріанска, Велешка, Скопска, както и казы-тѣ — Паланка, Джумая, Щипъ и пр., и отъ тѣхъ да ся направи единъ Виляетъ".

в. **Зорница,** № 51 отъ 20.XII.1879.

№ 561. — Българско-то населениіе отъ Костурскѫ-тѫ Епархіѫ, отъ много врѣме желаяло присъединеніе-то си съ Българскѫ-тѫ Ексархіѫ, но като му ся не позволявало до сега отъ владыкѫ-тѫ и мѣстны-тѣ власти, то бѣше принудено да прѣмълчава за всичко. Обаче, напоследъкъ като ся извѣсти то чрезъ вѣстницы-тѣ, че имало да станатъ въ Цариградъ комисіи на В. Силы, то побърза чрѣзъ мазаръ да си изяви желаніе-то си на Негово Блаженство, Българскый Екзархъ, който, мыслимъ, че ще го прѣдстави на надлѣжно то мѣсто за удовлетвореніе на желаніе-то ни.

в. **Зорница,** № 23 отъ 3.VI.1880.

№ 562. — Обаянъ, отъ радость до изумленіе за гдѣто пьрвъ пѫть въ Македоно Българскѫ цьрквѫ имахъ честь-тѫ да чуѭ благозвучно-то Европейско нотно пѣніе, азъ съ хыляды думы благославяхъ прѣдначинатель-тъ на туй свято дѣло . . . Наистина туй достопохвално дѣло прѣпоржчва много Прилѣпскы-тѣ Българи и азъ быхъ желалъ щото всѣка Българска Община въ Македоніѫ да послѣдва благородныя примѣръ на Прилѣпчаны.

в. **Зорница,** № 32 отъ 5.VIII.1880.

№ 563. — Тукашнитѣ (отъ Солунъ — б. Ver.) Българи търговци по съдѣйствіе-то на Г-нъ Б. Паня Кушовъ (родомъ отъ Велесъ), основахѫ едно еснафско дружество. Щомъ дойде тукъ Г-нъ Кушовъ да отвори търговіѫ, зае ся за основаваніе-то на единъ търговски еснафъ, като говореше постоянно на тукашнытѣ Българы че трѣба да ся отвори такъво нѣщо въ Солунъ; и слѣдъ скоро врѣме быде основано такова дружество, на което цѣль-та е твьрдѣ умѣстна: подпомаганье на членове-тѣ му въ врѣме на болесть, смьрть и бѣдность.

в. **Зорница,** № 13 отъ 31 III.1884.

№ 564. — Градъ-тъ Рѣсенъ находящецъ ся на разстояніе 6 часа отъ г. Битолѫ въ продълженіе на десетинѫ годины е былъ картина на прѣпирни по церковнѫ распрѫ между Българы и 10-нѫ кѫщи цинцары-власы прѣселницы, като отъ с. Гопешъ, Цодери и др., по злощастіе и безуміе самозваны Гърцы.

в. **Зорница,** № 9 отъ 3 III.1884.

www.dlib.mk

№ 565. — Християнското население въ селото ни **Просѣченъ** (Драмско) се състои отъ българи и гърци. Тия последнитѣ сж сбирщина отъ нѣколко власи пришелци. Имаме една църква голѣма и единъ параклисъ . . . до прѣди двѣ години отиваха съ редъ въ църквитѣ, като се мѣняваха недѣля съ недѣля. Обаче гърцитѣ съ помощьта на Н. В. Пр. Драмский митрополитъ г-нъ Германа, основающи се на това, че всичкитѣ църкви сж построени на гърцко име. . . сполучиха да отнѣматъ и усвоятъ голѣмата църква.

в. **Новини**, г. I № 13 отъ 20.XII.1890.

№ 566. — Завѣтны-тѣ мечтанія, сърдечно-то наше желаніе ся испълнихж и сърдца-та ни нѣма да биѫтъ както сж бияли прѣди години и пулсъ-тъ ни сега редовно чука, като че всичко около ни е мирно и тихо. И ный, Струмичани отъ краища-та на градъ-тъ ся събирамы всѣкж Недѣліж всѣкы праздникъ въ унизенж-тж и прѣзрѣнж махалж **Бобекъ** и защо? . . тамъ има единъ магнитъ, който привлича нашы-тѣ сърдца. Този магнитъ е скромный Български параклисъ, който се откри въ славно-то царуванье на Султанъ Абдулъ Хамидъ.

в. **Зорница**, № 10 отъ 7.III.1892.

№ 567. — . . . Оня български езикъ, казва дописникътъ Гр. Д. П.(опевъ), който гъркоманитѣ не искаха да чуятъ по улицитѣ и за който безсъмнѣнно мислѣха, че ще го нѣма на бѣлъ свѣтъ, сега чакъ се увѣриха, че безъ тоя езикъ човѣкъ не би могълъ да работи никаква работа тукъ.

в. **Новини**, г. III № 13 отъ 3.XI.1892.

№ 568. — На ю.-з. отъ г. Воденъ на едно растояние отъ половинъ часъ, е разположено селото ни **Мисимеръ**, което състои отъ 140-150 чисто български кжщи, съ една църква, трима свещенници и едно училище. Едвамъ тая година. . . български учитель дойде. Неможемъ да Ви искажемъ радостьта, Г-не Редакторе, която усѣщами отъ бързото напрѣдване на дѣтцата ни по материата книга — Българската.

в. **Новини**, г. III № 20 отъ 27.XI.1892.

№ 569. — Следъ освобождението и всестранния подемъ на България, особено следъ присъединението на източна Румелия, естествено, Отоманската държава не е гледала съ добро око на българската народность, останала въ предѣлитѣ на империята. При все това, тогавашнитѣ турски статистики ни даватъ ценни цифри, които не трѣбва да се забравятъ. . .

Въ **Солунския** виляетъ е имало:

494.656 мухамедани,
243.991 гърци и
222.316 **българи.**

www.dlib.mk

Въ числото на гърцитѣ влизатъ и българитѣ-патриаршисти, та, като оставимъ и чисто гръцкитѣ околии — Светогорска, Карафе-рийска и Катеринска — съотношението става още по-добро (**Годишникъ** на Солунския виляетъ отъ **1889** г., издаванъ за десети пжть).

Още по-внушителни сж цифритѣ

за **Битолско**: 147.271 мохамедани,
57.600 гърци и власи,
113.796 **българи** (булгарь)

за **Дебърско**: 50.870 мохамедани и
18.822 **българи**

за **Костурско**: 18.113 мохамедани,
6.421 гърци и
35.588 **българи**.

Или всичко за Битолско, Дебърско и Костурско, безъ пограничния чисто гръцки санджакъ Серфидже, не спадащъ въ границитѣ на Македония:

216.254 мохамедани,
64.021 гърци и власи,
168.106 **българи**

(първиятъ **Годишникъ** на Битолския виляетъ отъ **1887** г.)

Значи до тая дата въ Битолско не е имало и не е зарегистриранъ нито единъ сърбинъ. Тѣ почнаха да действуватъ и купуватъ души следъ 1892 г. Книгата „История на Битоля“ отъ Мехмедъ Тевфикъ, директоръ на военното училище въ Битоля, отъ 1909 г. дава турскитѣ официални числа за града Битоля споредъ преброяването отъ 1908 г. — следъ голѣмото Битолско въстание:

15.930 мохамедани,
9.162 гърци,
7.900 **българи** (булгаръ),
6.307 евреи,
446 власи,
272 сърби.

Официалниятъ **Годишникъ** за Косовския виляетъ отъ 1893 г. е сжщо твърде поучителенъ за **Скопския** санджакъ (окржгъ):

113.926 мохамедани,
7.016 гърци (патриаршисти),
143.917 **българи**

отъ които **Щипската** околия съ

23.370 мохамедани,
17.497 **българи**

и нито единъ сърбинъ.

Панчо Доревъ — **Праздникътъ на българщината** — в. **Зора**, № 2969 отъ 25 май 1929.

www.dlib.mk

Търговци отъ Кочани (Македония подъ сръбска власть — б. Ver.), минавайки презъ Бѣлградъ, били извикани отъ сръбския министръ на просвѣтата, който имъ говорилъ да вематъ сръбски книги:

№ 567. — Вы **Българи** нѣмате ваки добри книги како ны, да пѣете на нихъ; затова треба да земете отъ наши книги кои сетъ много по-харни отъ ваши, и кои ке ви даеме безъ пари. И ако вашъ учитель, кой я знамъ да не можитъ да пеитъ по ови книги — не може да ги разумѣва; то вы истерайте го и ны явете, а ны ке вы пратиме отъ тука Сърбинъ учителъ и ученъ кой можитъ да пеитъ ови книги и да учитъ ваши деца, и кому ке платитъ Сърбско правителство (!?)

Той имъ изпратилъ два сандъка сръбски книги въ Кочани.

Ваки книги ни послалъ сърбскиотъ министръ на просвѣщеніе-то . . . Наши **македонскы Българы** като видоха толко много книги сърбски да се носе и то безъ пари, не можаха да не помыслѫтъ, да нема да гони сърбското правителство нѣкоя цѣль, съ задни мисли. . . решиха — сите кметове — да сбератъ овие книги и да ги изгорѫтъ, кое-то и учиниха.

Изгорѣніе-то биде на Марта 28 день.

в. **Дунавска Зора,** год. I № 29 отъ 10 юния 1868 г.

№ 568. — Висока Порта,
Специаленъ комитетъ
1373

— —

Мнозинството отъ населението въ повечето мѣста отъ виляетитѣ, съседни на България сѫ гърци и **българи,** а извънъ изборнитѣ членове въ сѫдилищата и градскитѣ съвети, нѣма никакви държавни чиновници отъ тѣхъ. . .

Вземайки предвидъ съотношението на немухамеданското население, ние решихме да се назначатъ по единъ помощникъ-валия — съ условие да бѫдатъ съ изпитано поведение и да знаятъ да четатъ и пишатъ на турски — отъ гърцитѣ за Янинския и Солунския виляети, отъ католицитѣ за шкодренския, отъ **българитѣ** за Битолския, Косовския и Одринския виляети, така сѫщо по шесть сѫдебни инспектори (отъ мухамедани и християни) измежду годнитѣ първенци на гръцкия народъ за Янинския, Шкодренския, Солунския и Одринския виляети — на **българския** народъ за Битолския и Косовския виляети. . .

— —

14 Джемази-Юлъ-Ахъръ 1313 (19 ноември 1895 г.).

Подпечатали:

Садразамъ — Халилъ Рифаатъ; Шейхъ-юлъ-Ислямъ, Мехмедъ Джемаледдинъ; министъръ на правосѫдието Абдулрахманъ

www.dlib.mk

Нуреддинъ; министъръ на външнитѣ работи Ахмедъ Тевфикъ; министъръ на вжтрешнитѣ работи Мехмедъ Мемдухъ.

*

Великиятъ везиръ представя още сжщия день горното протоколно решение за спѣшно прилагане на административнитѣ реформи; султанското ираде излиза съ сжща дата подъ № 1240, подписано отъ главния секретарь Тахсинъ-паша.

Бележка. Изнесенитѣ факти за българската народность добиватъ още по-голѣма стойность, като вземемъ подъ внимание, че специалниятъ министерски комитетъ субективно е билъ въ настроение да фаворизира и надценява гърцитѣ предъ призрака на българската опасность. Притова, въ събирателното име румъ се числѣха и българитѣ-патриаршисти, па и ние тогава нѣмахме подготвени и известни българи да знаятъ добре турски.

За сърби не се споменава никжде, за турската държава до горната дата не сжществуваше сръбска народность въ Македония. При още по-лошо настроение спрямо българитѣ и старание да се намали числото на българитѣ, все пакъ официалното преброяване на населението въ Косовския вилаетъ въ 1911 г., въ надвечерието на Балканската война, дава **260,000 българи** и 96,000 сърби (въ албанскитѣ части на сжшия вилаетъ).

Панчо Доревъ—Българитѣ въ Тракия и Македония — в. **Зора,** № 3149 отъ 30.XII.1929 год.

№ 569. — Съ султанско ираде № 15506, отъ 1 май 1898 г. се предписва на солунския „да бди и постави подъ надзоръ деянията и движенията на живущия въ Солунъ Груевъ", който подъ мантията инспекторъ на **българскитѣ** училища се движи и разхожда въ Солунската область.

Илдъзъ. № 5458.

Въ едно обстойно писмо получено отъ Битолския вилаетъ, което биде прегледано отъ Н. В. Султана, се казва: Духоветѣ на мнозинството отъ **българското** население, което живѣе въ европейскитѣ вилаети, сж отъ редъ години развращавани. Доказано е, че тѣзи, които сж способни да носятъ оржжие, се въоржжаватъ, други сж опредѣлени да даватъ парична помощь, а трети — пъкъ да вършатъ пощенска и съгледателска служба.

Така че, когато на едно мѣсто се появятъ многобройни български възстаници съ оржжие на ржка, никакъ не трѣбва да се предполага, че тѣ сж дошли отъ България, или че вкупомъ се движатъ. Защото четнишкото организиране на селата е превъзходно и, когато нѣкой пристигналъ отъ България шефъ заедно съ нѣколко сподвижници заседне между нѣкое и друго българско село и щомъ това се разчуе отъ тѣхнитѣ домашни лица въ селата и градоветѣ, шефътъ има всички улеснения да ги умножи въ която минута иска и въ каквото количество желае.

И когато отъ града се отправи нѣкой по-голѣмъ отрядъ да ги преследва, то бунтовницитѣ се уведомяватъ отъ тѣхнитѣ сподвиж-

www.dlib.mk

ници въ селата и паланкитѣ и веднага се разотиватъ по домоветѣ, взиматъ видъ на мирни граждани и селяни. Затова Битолскиятъ валия препоржчва да се построятъ на три-четири мѣста караулни постове и направете потрѣбното.

15 Реджебъ 1320 г. (4 октомврий 1902 г.).

Панчо Доревъ — Даме Груевъ и неговото дѣло. (Изъ турскитѣ държавни архиви) — в. **Зора,** № 3144 отъ 25.XII.1929.

№ 573. — Въ новата си книга „Царуването на Александъръ Обреновичъ" председательтъ на сръбската академия на наукитѣ г. Слободанъ Йовановичъ, разкрива и следния знаменателенъ фактъ.

Народътъ, който искаше сръбски училища, трѣбваше да иска разрешение отъ турскитѣ власти, възъ основа на закона за просвѣщението. Нашитѣ хора така и правѣха. Турскитѣ власти отхвърляха молбитѣ имъ. Нашата пропаганда бѣше стигнала до задънена улица. Ние печатѣхме и цензурирахме учебници въ Цариградъ и отваряхме въ Македония книжарници, които да разпродаватъ тия книги, но каква полза отъ всичко това, когато нѣмаше сръбски училища.

Цариградскиятъ пълномощенъ министъръ Стоянъ Новаковичъ предлагаше, въпрѣки всичко, да се споразумѣемъ съ патриаршията. Той намираше, че споразумението съ патриаршията трѣбваше да се предшествува отъ споразумение съ гръцкото правителство. Благодарение на благосклонността на Портата, българитѣ бѣха почнали да завладяватъ културно Македония. Нѣмаше нужда отъ голѣма далекогледность, за да разберемъ и ние, и гърцитѣ, че трѣбва да се съюзимъ противъ българщината, като противъ обща опасность. Разбира се, сръбско-гръцкото споразумение предполагаше разграничение на нашата и гръцка сфери въ Македония. Нашето правителство прие предложението на Новаковича.

Презъ октомврий 1891 година бѣ изпратенъ за пълномощенъ министъръ въ Атина Владанъ Джорджевичъ, съ специална задача да сключи съ гърцитѣ политическа спогодба. Преговоритѣ започнаха презъ юлий 1892 година. По принципъ и ние, гърцитѣ признаваха нуждата отъ обща дейность противъ българитѣ, но съ разграничаването на сферитѣ работата вървѣше мжчно. Ние искахме цѣлия Косовски и цѣлия Битолски вилаетъ и северната часть отъ Солунския вилаетъ, като давахме на гърцитѣ Мелникъ и Неврокопъ, но задържахме за себе си Струмица. Ние взимахме сжщо така Битоля и се спущахме отъ нея на югъ чакъ до Костуръ и Мелникъ. Отъ своя страна гърцитѣ искаха освенъ Неврокопъ и Мелникъ, още и Струмица. После тѣ искаха безусловно Битоля, Прилепъ и Крушово. Въ случай на спогодба на границитѣ, гърцитѣ биха ни предали училищата и владицитѣ въ сферата, която

www.dlib.mk

би била призната за наша, а ние бихме изтеглили отъ тѣхната сфера нашитѣ консули. Строго погледнато, ние трѣбваше да изтеглимъ консулитѣ си отъ Битоля и Солунъ, но поради стопанското значение на Солунъ за насъ, гърцитѣ настояваха да затворимъ само битолското консулство. Нашиятъ делегатъ имаше впечатлението, че гърцитѣ не биха правили въпросъ отъ Струмица, Прилепъ и Крушово, но че не биха се отказали отъ Битоля. Ние пъкъ не давахме Битоля, и затова преговоритѣ се прекжснаха.

Гърцитѣ бѣха съгласни да дѣлятъ съ насъ Македония, въ която тѣ имаха свои училища и владици, а ние имахме само свои консули. Тѣ ни даваха повече отколкото българитѣ въ 1912 година; даваха ни безусловно Велесъ и Охридъ и вѣроятно биха отстжпили и Прилепъ. Наистина, тѣ настояваха на всѣка цена за Битоля, но споредъ тѣхното убеждение Битоля бѣше до толкова безспорно гръцки градъ, както по нашето убеждение Скопие бѣше безспорно сръбски.

Сръбската пропаганда въ Македония — **М.** № 732 отъ 21. III. 29.

№ 574. — Но азъ прекарахъ въ Кукушъ по служба около две седмици, запознахъ се съ много граждани и отъ разговори съ тѣхъ научихъ цѣлата истина, но на всѣка крачка, при всѣки единъ отговоръ на мои въпроси азъ бѣхъ често очуденъ и не искахъ да вѣрвамъ, че е било възможно по такъвъ дързостенъ начинъ да се изопачава истината, както това се практикуваше отъ гръцката и сръбска пропаганди.

Азъ се научихъ, че въ Кукушъ имало гръцка цъква, гръцки владика, двама свещеници, но нито едно гръцко семейство. Въ гръцката прогимназия имало директоръ, двама учители и само единъ ученикъ, синъ на единъ богатъ гръкъ, който имаше голѣмъ чифликъ при станция Килиндиръ (около 12 километра отъ Кукушъ). Той дохождаше въ недѣля въ църквата въ Кукушъ, и тогава владиката служеше литургия; останалото време църквата стоеше затворена.

Не по-малко хумористични разговори азъ водихъ съ сърбитѣ.

— Въ сръбското училище, питахъ азъ, има ученици. Откжде сж сърби въ Кукушъ?

— Та тѣ сж най-сиромаси въ града.

— Ами защо сърбитѣ сж най-сиромаси? Турцитѣ ли ги притискатъ, та тѣ ставатъ най-сиромаси?

— Не, работата е друга. Който е най-сиромахъ, той праща своето дете въ сръбското училище, понеже за това му плащатъ една лира месечно.

— Така. Само сега почвамъ да разбирамъ . . .

— А католицитѣ у васъ кои сж: французи, нѣмци . . .?

— Не, истински българи . . .

www.dlib.mk

*

Запознахъ се съ всичкитѣ учители, безъ разлика на националность, безъ да показвамъ по-голѣма симпатия къмъ едни или други. На пръвъ погледъ всичкитѣ бѣха симпатични, мили, интелигентни младежи. Приемахъ ги съ голѣмо удоволствие на чаша чай или вино, приказвахъ на различни теми, които можеха да бждатъ приятни на млада весела компания. Че българскитѣ учители обучаватъ български деца, това разбирахъ добре, понеже видѣхъ, че населението тукъ е българско, че гръцкитѣ учители учатъ децата на „елинесъ вулгарофонесъ“ (българогласни гърци) — разбирахъ вече и това, но че въ Дойранъ имаше 40 семейства сърби (както бѣхъ чулъ) — това обстоятелство ме смущаваше много.

За разяснение азъ се обърнахъ единъ пжть при една симпатична семейна среща на чаша вино къмъ моитѣ приятели сръбски учители. Тѣ ми отговориха — трѣбва да призная истината — съвършено искрено и сравнително разумно: тѣ били изпратени отъ сръбското правителство, за да прокаратъ и да използуватъ следната „научна“ теза: македонското славянско население не е нито българско, нито сръбско, а нѣщо срѣдно; „българитѣ съ своята култура го побългариха, та ние имаме право и трѣбва да го посърбимъ . . .“

Тоя откровенъ отговоръ на хората, натоварени съ една мисия отъ тѣхното правителство, ми хареса и азъ останахъ въ добри приятелски отношения съ тия младежи.

Съ гърцитѣ работата стана по-лоша.

По едно време дойде при мене на гости секретарьтъ на българското солунско консулство г. Т. Марковъ. Устроихме хубавъ ловъ на яребици и една екскурзия по склоноветѣ на Бѣласица. На другия день у мене се събра голѣма група български учители; дойдоха и гърци. Единъ отъ гръцкитѣ учители (племенникъ на солунския митрополитъ), който имаше фотографически апаратъ, поиска да фотографира една група отъ цѣлата компания . . .

Следъ две седмици тая група бѣ отпечатана въ единъ гръцки вестникъ, съ следния надписъ:

„Българскитѣ комити. . . (на българскитѣ учители бѣха написани имената на най-страшнитѣ български войводи), българския консулски чиновникъ, който ги снабдява съ пари и муниции и руския офицеръ-реорганизаторъ, който ги прикрива съ своята реорганизирана жандармерия.“

Това бѣше детински-глупаво, но гръцкитѣ нападки и прищѣвки къмъ рускитѣ офицери не се спираха тукъ, а отиваха и по-нататъкъ.

Ник. Суринъ — **Спомени** на единъ старъ кореспондентъ — **М.** № 125 отъ 12. III. 27. и 143 отъ 2. IV. 27.

Авторътъ — русинъ — е бившъ инспекторъ-инструкторъ на жандармерията въ Солунския вилаетъ.

www.dlib.mk

№ 575. — . . . Заедно съ сина си съръ Едуардъ Бойлъ, председатель на Балканския комитетъ, съмъ посещавала често Македония. Виждахъ я при старотурцитѣ, при младотурцитѣ, подъ сърби и подъ гърци. Сега е на мода да се казва, че славянското население въ Македония не е българи, а „македонски славяни". Не съмъ филологъ и нѣмамъ претенции да бжда опитенъ и ученъ изследователь, ала има известни факти, които сж неоспорими. Това поколѣние, което познаваше Македония и работѣше тамъ, когато азъ отидохъ преди четиредесеть или повече години, никога не бѣ приело идеята за „македонски славяни". Като българи населението на Македония се би срещу турцитѣ, и турцитѣ го преследваха, защото и тѣ вѣрваха, че е българско. Да бѣхъ споменала на славянитѣ отъ Охридъ, напримѣръ, че тѣ сж нѣщо друго, а не българи, тѣ биха ми се смѣли. Спомнямъ си единъ разговоръ въ Ресенъ съ единъ виденъ младотурчинъ Ниази бей, презъ първитѣ дни на революцията. (Той заедно съ Енверъ бея прогласиха младотурската революция презъ юлий 1908 г. — б. Ver.). Ясно личеше отъ този разговоръ, че той бѣше склоненъ да отоманизира населението, тъй както по сжщия начинъ днесъ населението въ Македония и другаде бива насила денационализирано.

Ако славянското население въ Македония не е сръбско, то трѣбва да се ползува отъ права на малцинствата. Ако е сръбско, нека се радва на сжщитѣ свободи, които иматъ самитѣ сърби.

Но азъ ясно си спомнямъ, че Ниази бей презъ време на дълги яни разговоръ говорѣше за населението като „българско". Въ градове като Солунъ, Битоля, Скопие азъ се срѣщахъ съ многобройни британски чиновници. Тѣ считаха славянското население само за българско.

*

Сжщото се отнася и за учени като съръ Артъръ Ивансъ, или като даровитата наблюдателка Леди Гроганъ, която прояви съчувствие и умение при разпредѣляне и организиране благотворителностьта, а сжщо проницателность при сжжденията и забележителното умение да преценява правилно виденото. Сжщото говорятъ и етнографическитѣ карти. Никому не мина презъ ума отъ всички пжтешественици преди 1878 година, че населението не е такова, за каквото то се счита. И накрай, признанието на самитѣ сърби, които чакъ до 1912 година бѣха готови да смѣтатъ пространството на югъ и изтокъ отъ Шаръ-планина за българско и да приематъ арбитражъ по отношение на голѣми пространства по̀ на северъ. Всичко това е добре известно на по-старото поколѣние пжтешественици, но добре е да бжде то изложено още веднажъ и съвсемъ ясно предъ по-младото поколѣние.

Бележки отъ Констанцъ леди Бойлъ — За България и българитѣ нѣкога и сега — в. **Слово** № 2243 отъ 4. XII. 29. и 2244 отъ 5. XII. 29.

www.dlib.mk

№ 576. — Въ „Манчестеръ Гардианъ" се води споръ между г. Х. Харисонъ и мисъ М. Дърамъ по въпроса за положението на малцинствата въ Италия и Югославия.

Г-нъ Харисонъ, който е членъ на „англо-югославянския клубъ" въ Бѣлградъ, обвинявайки Италия въ угнетяване на славянскитѣ малцинства, намира, че всички малцинства въ Югославия били добре, че за преследването на българи въ Македония дори не можело да става дума, тъй като македонцитѣ не били чисти българи, и тѣ били нѣщо между българитѣ и сърбитѣ, черковниятъ имъ езикъ билъ идентиченъ и изпращането на децата въ сръбски училища не било никаква тежесть.

Отговаряйки на тѣзи твърдения, мисъ Дърамъ пише:

„Явно е, че г. Харисонъ никога не е бивалъ въ Македония преди тя да бѣ завоювана отъ сърбитѣ. Ако той бѣ тамъ презъ време на голѣмото въстание въ 1903—1904 година, той не би намѣрилъ никого отъ тѣзи сѫщитѣ „македонски славяни", които сѫ се наричали, или сѫ искали да бѫдатъ сърби. Когато бѣха разбити отъ турскитѣ войски, тѣ избѣгаха въ България, а не въ Сърбия. Тогава Сърбия не имъ указа никаква помощь. Ако тѣзи хора бѣха въ действителность, както сега се претендира, повече сърби отколкото българи, тогава бѣ именно момента на Сърбия да имъ се притече на помощь. Но когато азъ живѣехъ въ Ресенъ и въ Охридъ, всичко онова, що правѣха сърбитѣ, бѣ тѣхнитѣ агенти да помагатъ на гръцкитѣ въ издаване революционеритѣ на турскитѣ власти. Единъ сръбски учитель бѣ изпратенъ въ Охридъ да открие пропагандаторско училище. Азъ бѣхъ въ училището, когато то празднувашше праздника Св. Сава. Бѣха поканени всички сърби въ окржга. Включително сръбскиятъ учитель, неговата жена и семейство, единъ гръцки свещеникъ и азъ, цѣлото събрание не повече отъ петдесеть човѣка, като мнозинството бѣха бедни хорица отъ града съ децата си. Напротивъ, българското училище бѣ едно отъ най-голѣмитѣ и най-хубавитѣ здания въ града и бѣ много добре снабдено и уредено.

Ако, както казва г. Харисонъ, има толкова малка разлика между сръбския и мѣстния диалектъ, защо когато пристигнахъ въ Охридъ презъ 1913 година, азъ намѣрихъ това училище затворено, учителитѣ изгонени и черквитѣ сѫщо тъй затворени? Окржгътъ бѣ единъ отъ ония, за които трѣбваше да се произнесе арбитражътъ (на руския императоръ). Но той бѣ окупиранъ отъ сърби; тѣ и офицеритѣ, съ които азъ говорихъ, ме увѣряваха най-сериозно и решително, че щомъ веднажъ сѫ го окупирали, нищо не ще ги застави да го отстѫпятъ и че тѣ ще се биятъ съ България за него — тѣ въ сѫщность само чакаха да се започне разпратa.

Какъ трѣбваше да се извърши посърбяването — това ми обясни добре единъ сръбски учитель, съ когото се запознахъ въ Чорна-Гора. Когато му посочихъ, че известни силни езикови разлики показватъ, какво окржгътъ е повече български отколкото

www.dlib.mk

сръбски, той отговори: „Но когато нашата армия прекара тамъ две години, вие не ще намѣрите нито следа отъ тѣзи разлики".

Едно писмо отъ мисъ Дърамъ — **М.** № 497 отъ 8. VI. 928.

№ 577. — Леринъ — 9000 жители. Главенъ центъръ на окржг. 1908 кжщи, повечето дървени. Гръцки епископъ. Седемь джамии и 2 черкви: една гръцка, една б ъ л г а р с к а. Училища: гръцки, мюсюлмански, б ъ л г а р с к и.— **Кайлари** — 500—600 кжщи, раздѣлени на 2 части: едната турска, другата б ъ л г а р с к а.— **Костуръ** — 6000 до 8000 жители, повече гърци. Има сжщо власи, евреи, албанци и б ъ л г а р и. — **Пазаръ** (Ен.-Вардаръ) — 10,000 жители. Градътъ се дѣли на две части: едната турска съ 5500 ж., другата б ъ л г а р с к а съ 4000 жит. Древната Пелла. Въ този градъ става най-голѣмиятъ пазаръ на добитъкъ въ цѣлата Солунска равнина, гдето слизатъ планинцитѣ отъ Паякъ. Въ околната равнина живѣятъ много власи и албанци съ своитѣ стада. — **Сятища** — Населението почти изключително гръцко съ нѣколко б ъ л г а р с к и кжщи. — **Дебъръ,** градъ на сръбско-албанската граница; отъ 10,000 до 12,000 жители; четири километра отъ дѣсния брѣгъ на р. Чер. Дринъ; населенъ е отъ албанци и б ъ л г а р и (мюсюлмани и християни), известни по своята непокорность къмъ законитѣ. Дебъръ е центъръ на дримската долина. — **Егри-Паланка** (Крива-Паланка) въ Сърбия около 20 клм. птичи полетъ отъ българската граница. Около 6000 жители (500 кжщи), отъ които половината мюсюлмани, а другата п о л о в и н а б ъ л г а р и. — **Крушово** — въ Сърбия. Градътъ се намира на северъ отъ Битоля. Той много пострада презъ възстанието въ 1903 г., когато бѣ подложенъ на клане и опожаренъ отчасти. Между неговитѣ жители (6500), власитѣ държатъ главно мѣсто въ тамошната търговия. Има сжщо б ъ л г а р и и турци и пр. — **Куманово** въ Сърбия. Отъ 6000 до 10,000 жит., по-голѣмата часть турци. Има малко модерни здания на 2 етажа, които сж заети отъ административнитѣ и обществени учреждения и отъ сръбскитѣ и б ъ л г а р с к и училища и пр.— Битоля—50,000 жители, въ 1912 година: помаци, куповласи, сърби, евреи, турци, б ъ л г а р и, албанци, гърци и пр. — **Охридъ** — въ юго-западната страна на Сърбия. Жители: отъ 10,000 до 15,000, почти по равно християни (б ъ л г а р и съ нѣколко гърци и власи) и мюсюлмани разни раси). Върху единъ върхъ се намира домътъ на б ъ л г а р с к и я в л а д и к а и съборната черква Св. Климентъ. — **Прилепъ**— въ Сърбия съ 20,000 жители (1915 г.), отъ които 3/5 б ъ л г а р и, а останалитѣ сж турци, гърци и власи.— **Солунъ**—гръцки: Тесалоники, турски Селаникъ, български Солунъ). Главенъ градъ на Македония, съ най-доброто пристанище. Населението на Солунъ е утроено въ по-малко отъ 50 години, въ 1914 година, то е 170,000. Отъ това число 56 на сто сж евреи, 18 на сто — гърци, 11 на сто дьонмета (евреи потурчени), 9 на сто мюсюлмани, 4% б ъ л г а-

www.dlib.mk

ри и 2 на сто сърби и пр. — **Сѣръ** — въ Гърция (източна Македония) 32,000 жит., отъ които половината българи (една трета привърженици на Исляма), една четвъртъ гърци, една седма турци и останалитѣ евреи. — **Скопие** — въ Сърбия. Отъ 40,000 до 50,000 жители (1912 година), отъ които 30% сърби (това сж повечето преселенци — чиновници, търговци, промишленици и др. — б. Ver), 25 на сто македонски българи, 25 на сто турци, албанци-мюсюлмани и королици и власи. — **Велесъ** — въ Сърбия, 20,000 жители. Седалище на православенъ (гръцки — б. н.) и български владици. Градътъ има много хубаво построени кжщи, а жителитѣ му се ползуватъ съ име на предприемчиви и интелигентни хора. — **Воденъ** — въ Гърция. Отъ 10,000 до 14,000 жители (турци, гърци, българи, власи и др).

Народностьта на македонскитѣ славяни. Французки свидетелства отъ голѣмата война. — **М.** № 712 отъ 26. II. 29.

Това сж сведения — извлѣчения изъ книжкитѣ **Notices sur la Macédoine méridionale et la Thessalie** и **La Macédoine et les territoires environants.** Дветѣ книжки сж приготвени отъ географската комисия при французската армия и генералния щабъ — бюро за Изтокъ, а издадени отъ френското военно министерство. Били сж предназначени да дадатъ необходими сведения на офицери и войници, които действували на македонския фронтъ.

№ 578. — Макаръ официалната бѣлградска статистика, която не изкарва повече отъ 1154 българи въ Македония, да си прави една шега съ това, роденитѣ и чувствуващитѣ се българи въ градоветѣ сж така многобройни, че и самиятъ министъръ на съобщенията, Велизаръ Янковичъ, пусна единъ изборенъ апелъ на български.

Херманъ Венделъ въ статията **Македонскиятъ въпросъ е откритъ** — въ „Prager Presse“ отъ 11. X. 23 г.

Авторътъ е познатъ като фанатизиранъ сръбски приятель — б. Ver.

№ 579. — Луи де Брукеръ, като докладчикъ по въпроса въ Бюрото на Интернационала (социалистическия — б. Ver), е излѣзълъ следъ обиколката (презъ есеньта на 1929 година — б. Ver.) въ Македония съ убеждението, че славянското население въ нея по духъ и по влѣчение е българско. Както самъ е заявилъ, той не е лингвистъ, за да се произнесе за езика на това население, не е и етнографъ, за да определи точно неговата народность. Но като наблюдатель, непосрѣдственъ и обективенъ, на настроението и влѣчението на македонцитѣ, той е заключилъ, че тѣ се иматъ за българи, а не за сърби.

Македония и социализма — в **Народъ** № 42 отъ 22. II. 1930.

www.dlib.mk

№ 580. — Малцинствата въ Гърция, особено тия, които живѣятъ въ Тракия и Македония, се ползуватъ само формално съ сжщитѣ права, съ които се ползуватъ гърцитѣ, поданници на Гърция. По-право е, ако се каже, че тия права въ сжщность се даватъ или се отнематъ напълно съобразно съ политическитѣ отношения, които сжществуватъ между гръцката държава и сънароднитѣ на тия малцинства държави. Съ други думи поведението на гръцката държава спрямо турцитѣ въ Македония зависи винаги отъ политическитѣ отношения, които сжществуватъ между гръцката държава и сънароднитѣ на тия малцинства държави. Така сжщо поведението на гръцкитѣ власти спрямо българитѣ, сърбитѣ, куцовласитѣ и албанцитѣ зависи отъ отношенията на гърцитѣ къмъ България, Сърбия, Ромъния и Албания.

в. **Ризоспастисъ.** — Атина — отъ 9. IX. 23. — **Н. М.** № 25 отъ 29. IX. 923.

№ 581.— . . . Отъ една страна имаме емигриране на българитѣ отъ Македония и отъ западна Тракия и на турцитѣ отъ Македония, Тесалия, Епиръ, Критъ и други бѣломорски острови; това емигриране бѣ резултатъ на нареждания, направени по силата на Гръко-българската конвенция отъ 1919 година за доброволно изселване и по силата на Гръко-турската конвенция отъ 1923 година за принудителна размѣна на населенията. Всичко ние имаме 456,946 души турци и българи емигрирали . . . .

Записани като бѣжанци, заселили се въ Гърция, имало 1,221,849 души. Отъ България сж емигрирали въ Гърция 49,027 гърци.

Намалението броя на българитѣ (въ сравн. съ 1920 г.—б .Ver.) — обяснява г. Палисъ — се дължи на емигрирането на българитѣ по силата на подписаната въ Ньойи конвенция отъ 1919 година. Оставатъ още малъкъ брой българи въ Македония, въ най-западната часть отъ тази провинция, главно около Костуръ, въ Леринско и Воденско.

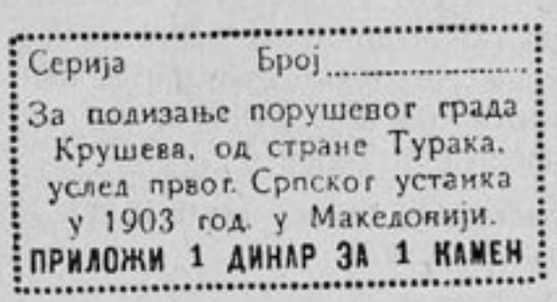
Бѣжанцитѣ — пише по-нататъкъ авторътъ — сж настанени въ 1975 бѣжански селица, отъ които само 462 сж нови, останалитѣ 1513 сж бивши турски и български села, жителитѣ на които сж емигрирали. На тия села сж дадени нови гръцки имена, вмѣсто старитѣ имъ турски или славянски. Така: вмѣсто Цициликово — Анагенизисъ, вмѣсто Воловодъ — Неа Санта, вмѣсто Въртокопъ — Скидра, вмѣсто Голѣма рѣка — Мега Ревма. Сжщо се преиме-

www.dlib.mk

нуваха и градове, като Дедеагачъ — Александрополисъ, вмѣсто Воденъ — Едеса, вмѣсто Сжботско — Ардеа.

А. А. Палисъ — Гръцкото преброяване на населението презъ 1928 г. с. 546 отъ юнската книжка за 1929 г. на англ. сп. **The Geographical Journal** — London — **Мак. Трибуна** № 131 отъ 8 авг. 929.

№ 582. —

лице опако

Клише отъ масово пръснатитѣ въ Македония подъ сръбско иго купони „за възстановяване на разрушения отъ турцитѣ градъ Крушово, следъ първото сръбско въстание въ 1903 год. въ Македония". . . .

№ 583. — Главенъ инспекторъ на европейскитѣ виляети.

Ваше Височество,

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Преди последнитѣ новини отъ Бѣлградъ, въ мѣста, дето българитѣ сж мнозинство, сърбитѣ открито засвидетелствуваха вѣрноподанически чувства на височайшето правителство, отказваха да взиматъ участие въ действията и подстрекателствата на българитѣ, и при нужда помагаха съ явни и тайни донесения (ихбаратиалениве махремеиле) на държавнитѣ чиновници. . . . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Въ Солунския и Битолския виляети числото и значението на славянитѣ, които принадлежатъ къмъ сръбския елементъ (унсуръ) е ограничено (адедъ ве вехмиетлери махдудъ), въ областитѣ Прищина, Призренъ, Ипекъ и Ташлиджа нѣма християни отъ българска народность; а въ Скопския санджакъ, дето българскиятъ и сръбскиятъ елементи живѣятъ примѣсени, сръбското племе (джинсъ) е сравнително малко.

Мѣстнитѣ сърби навсѣкжде, слава Богу, съставятъ едвамъ една трета отъ мохамеданското население и сами по себе не биха могли да се осмѣлятъ да предприематъ разбойнишки движения; сжщо и българитѣ не биха могли да действуватъ оттатъкъ Скопския санджакъ. Ако съ помощьта на сръбското правителство под-

www.dlib.mk

стрекателствата на сърбскитѣ комитети, както и вмѣшателството и поощренията на сръбски държавници и военни лица се засилятъ, може да ни създадатъ главоболия, но само ако се постигне съюзъ между българскитѣ и сръбскитѣ комитети, трѣбва да очакваме голѣми затруднения.

— —

Но премахването на българското бунтарство ще накара сърбитѣ да клекнатъ. Преследванията и изтрѣбленията, които ние вършимъ вжтре въ страната срещу българскитѣ разбойници, нѣма да дадатъ категорични резултати. Унищожаването на българскитѣ комитети, днесъ и утре, изисква голѣми и постоянни войски и въоръжения. . . . .

— —

11 Джемази-юлъ-Ахъръ 1321

21 августъ 1319 (1903 г.)

Инспекторъ на Румелийскитѣ виляети Хюсейнъ Хилми

Панчо Доревъ. — **Таенъ рапортъ на Хилми Паша** (изъ турскитѣ държавни архиви. Досие-дѣло № 162259/1719 отъ тайната архива на Великото Везирство). — **Вестникъ на вестницитѣ** № 52 отъ 8. I. (Коледа) 1931., с 3.

www.dlib.mk

„Доброволно“ изселване.

Др. чичо,

№ 584. — . . . Настаняването на бѣжанци въ нашитѣ собствени кжщи продължава всѣкидневно. И понеже не сж свикнали съ трудъ да си изкарватъ прехраната, задължени сме ний да ги хранимъ и поимъ. Отъ друга страна тѣ сж съвършено голи, поради което и малкото дрехи, завивки и постилки, които имаме, ни се взиматъ безъ всѣкаква съпротива отъ наша страна, защото въ случай на такава рискуваме живота си. Не е само това; докато всичко гореизложено се върши безъ знанието ужъ на властитѣ, а въ сжщность самата власть насърдчава това, ежемесечно ни заобикалятъ разни бирници и събиратъ данъци, днесъ за нивята, утре за кжщата, говедата, овцетѣ, тютюнитѣ, кокошкитѣ и пр. Не се задоволяватъ съ туй, ами подъ разни предлози, налагатъ ни се и голѣми глоби въ твърде голѣми размѣри, а съ появяването на четитѣ настаниха ни и контрачети по села и градове, които сме длъжни да издържаме материално. Извънъ всичко гореизложено, ето какво се е случило въ нѣкои села изъ околията. Така, въ с. Юнузлий, къмъ срѣдата на м. септемврий т. г. нѣколко черкези-гърци, следъ единъ порядъченъ гуляй, даденъ имъ отъ селянитѣ, турци, отиватъ въ дома на жителя отъ сжщото село Хасанъ Пехливанъ, пиятъ кафе и излизатъ ужъ да си вървятъ. Но какво става въ този моментъ? — Убиватъ домакина, нараняватъ съпругата му, убиватъ синъ му и единъ отъ съседитѣ, обезчестяватъ 12-годишната му дъщеря и съ пѣсни си заминаватъ необезпокоявани отъ никого. А пъкъ въ с. Кюлефляръ, следъ като ограбватъ ходжата и други две турски семейства, убиватъ първия и по едно отъ двете семейства момчета по на 18—20 години. А пъкъ българитѣ отъ с. с. Тодоракъ, Раяново, Г.-Тодоракъ, Мораръци и пр. арестуватъ, биятъ, грабятъ и защо мислишъ? — Затуй, че ужъ поканили четитѣ да навлѣзатъ въ Кукушка и Солунска околии.

Нѣколцина отъ арестуванитѣ сж заведени неизвестно кжде.

Надѣвахме се въ скоро време да се изселимъ, но смѣсената гръцко-българска комисия ни спира и не ни се издаватъ паспорти. Това е, драги, което можахъ накратко съ треперящитѣ отъ страхъ ржце да ти съобща, а има още много, много ужасающи работи да ти пиша.

Македония, Кукушъ, 1 октомврий 1923 г.

Твой: Ж о р ж ъ.

Н. М. № 29 отъ 25. III. 923.

www.dlib.mk

№ 585. — Настаняването на бѣжанцитѣ-гърци по селата става не само непропорционално съ числото на мѣстнитѣ жители и съ икономическитѣ и поземлени условия, но ясно е насочено къмъ прогонването на мѣстния елементъ. Ето нѣкои данни, които показватъ, както характера на колонизацията, така и начинитѣ, по които тя става:

Въ село **Просоченъ,** което брои 1000 кжщи, настанени сж бѣжанци само въ българскитѣ и турски кжщи 700 семейства.

Въ село **Плевня,** чисто българско село, броящо 500 кжщи, сж настанени повече отъ 200 семейства;

Въ село **Карлуково** съ 100 кжщи — български и турски, настанени 100 семейства;

Въ с. **Горенце,** чисто българско село, брояще 130 кжъи — настанени 60—70 семейства;

Въ село **Граченъ,** населено отъ българи и една часть власи, брояще 80 кжщи — настанени 60 семейства;

Въ с. **Височенъ,** населено отъ българи и турци, броящо 80 кжщи — настанени 70 семейства;

Въ чифликъ **Винаре** — населенъ отъ турци, настанени повече отъ 70 семейства;

Въ чифликъ **Арабъ-Хавале** — населенъ отъ турци, настанени 100 семейства;

Въ с. **Волакъ,** чисто българско, брояще 120 кжщи, настанени 70 семейства;

Въ с. **Гюреджикъ** — отъ 80 кжщи чисто български — настанени 30 семейства.

Гръцкото правителство дава най-голѣми улеснения на тѣзи бѣжанци, които не само протежира, като ги освобождава отъ всички държавни и общински даждия, като ги снабдява съ семена, добитъкъ и пр., като не взема нищо отъ приходитѣ на реколтитѣ, но явно ги поощрява въ всички случаи, когато измѣстватъ българския и турски работенъ елементъ. Така, въ селата Волакъ и Гюреджикъ въ среброоловенитѣ рудници не се приема на работа нито единъ българинъ или турчинъ, сжщото е и въ тютюневитѣ фабрики въ Кавала, Драма, Просоченъ и пр. Въ всички правителствени и общински учреждения сж настанени само бѣжанци-гърци като чиновници, отъ благоволението на които зависи „спокойствието“ и „благоденствието“ на старитѣ жители на тѣзи покрайнини. Това тежко положение е създадено само въ селата, населявани отъ българи и турци, когато въ гръцкитѣ села нѣма и поменъ отъ колонизация и бѣжанци!

Имотитѣ на всички прогонени отъ Драмско българи се владѣятъ отъ бѣжанцитѣ, а малцината българи, които още сж останали въ роднитѣ си села, биватъ заплашвани, че въ скоро време

www.dlib.mk

ще изтече Ньойскиятъ договоръ и имотитѣ имъ безвъзмездно ще бѫдатъ конфискувани.

Ония наши сънародници, които въ безизходното си положение сѫ се решили да ликвидиратъ съ имотитѣ си и отиватъ въ роднитѣ си села, не се допущатъ да живѣятъ въ собственитѣ имъ кѫщи, а ги каратъ да ходятъ по чужди кѫщи, и да плащатъ наеми на новитѣ господари — колониститѣ. Всичко онова, което смѣсената гръцко-българска комисия за „доброволното“ изселване се мѫчи да нареди, остава фактически неизпълнимо — защото гръцката власть си играе съ сѫдбата на нещастното българско население, както си иска.

Положението въ Драмско. — **Н. М.** № 56 отъ 4. IV. 924.

№ 586. — Пристигналитѣ преди нѣколко дни отъ с. Долни-Тодоракъ (Кукушко) бѣжанци разправятъ ужаситѣ, които ставатъ въ тоя македонски край при „доброволното изселване“.

На 21 априлъ, преди Великдень, въ понедѣлникъ, когато селянитѣ се събрали на пазаръ въ с. Порой, явилъ се комендантътъ на сѫщото село и държалъ на селянитѣ речь, съ която заплашилъ всички българи да се приготвятъ и напуснатъ роднитѣ си села въ най-скоро време. Обвинилъ селянитѣ, че сѫ размиренъ елементъ и криятъ комити — затова той щѣлъ да ги избеси всички, като имъ казалъ, че даже опредѣлили и мѣстото за бесилки — при чинара на Мжтнишката чешма — по пжтя Порой — с. Мжтница. На първия день на Великдень, сѫщиятъ герой въ черквата въ селото Долни-Тодоракъ пакъ имъ държалъ слово и далъ на селянитѣ срокъ отъ 10 деня за изселване, а на младежитѣ, които подпадали подъ 24 наборъ, срокъ отъ три деня да напуснатъ велика Гърция.

Ето и какви заселвания на пришелци сѫ станали въ нѣкои кукушки села:

С. **Д.-Тодоракъ** — брояще 210 чисто български кѫщи, досега сѫ били настанени 100 семейства малоазиятски и кавказки пришелци, други 80 семейства пришелци сѫ опредѣлени сѫщо за тамъ и навѣрно вече сѫ настанени. 160 български семейства напущатъ селото.

С. **Планица** — чисто българско съ примѣсъ турци, брои всичко 80 кѫщи, въ българскитѣ сѫ настанени 30 семейства пришелци, а въ турскитѣ 80 или всичко 110 семейства. Въ селото не е останалъ нито единъ турчинъ.

С. **Г.-Тодоракъ** — чисто българско — брои 80 кѫщи — настанени 30 семейства пришелци.

С. **Раяново** — предимно турско население и около 30 кѫщи на българи — брои всичко 250 кѫщи, настанени надъ 150 семейства пришелци.

www.dlib.mk

С. **Мутулово** — чисто българско, презъ време на войната изгорѣло — въ останалитѣ 25 български кжщи сж настанени повече отъ 100 души пришелци.

Село **Лельово** — населено отъ турци и българи — брои около 150 кжщи, настанени сега въ тѣхъ 100 семейства пришелци.

Село **Междурѣкъ** — чисто българско, 250 кжщи, въ които сж настанени 60 семейства пришелци.

Село **Мораръи** — чисто българско, 250 кжщи, въ които са настанени 120 семейства пришелци.

Село **Крушево** — населено отъ турци и българи — въ 150 кжщи, настанени 120 семейства пришелци.

Въ всички села селянитѣ отъ този нещастенъ край бързатъ да избѣгватъ „доброволно", като имъ се прибира и нѣкакъвъ си особенъ данъкъ по 10 на сто върху стойностьта на всичко, оставятъ селата си на произвола на сждбата. Действително селянитѣ признаватъ, че чуждитѣ представители на смѣсената гръцко-българска комисия за „доброволно" изселване, ако може навреме нѣкой да се оплаче отъ гръцката власть, вематъ съответни мѣрки, но може ли комисията да се намира въ всѣки моментъ и може ли човѣкъ да изброи издѣвателствата на гръцката официална и неофициална власть надъ българитѣ?

*

Преди праздницитѣ въ с. **Лѣсково** (Сжботско) дошли гръцкитѣ андарти Вандо и Гоно Пелтеко, придружени отъ стражари, обиколили по-видниτѣ кжщи, взели си каквото имъ се прищѣло и заповѣдали на селянитѣ да напуснатъ селото веднага, инакъ тѣ щѣли да дойдатъ следъ нѣколко деня и да изколятъ всички българи, които сж останали. Селото е чисто българско, има повече отъ 100 кжщи и населението се занимава съ земледѣлие и скотовъдство. Макаръ че съ сила сж имъ били поискани преди нѣколко месеца декларации за изселване, селянитѣ не сж могли да продадатъ добитъка си, тъй като било разпространено да не се явяватъ купувачи въ селото, а продажбата на засѣтитѣ ниви и кжщитѣ имъ сж оставили на смѣсената българо-гръцка комисия за изселване, която да намѣри купувачъ или имъ ги оцени, навѣрно при заплащане съ гръцки държавни облигации. И така, тѣзи нещастници, безъ да мислятъ даже за добитъка си, трѣбвало да свържатъ каквото могатъ отъ покжщнината си и да се приготвятъ за пжть. Обаче тогава се явилъ въ селото и бирникътъ и поискалъ отъ всѣка кжща „депозитъ" за несъбрания данъкъ за 1923 година. Депозитъ се искало, защото данъкътъ още не е билъ опредѣленъ! А какъ се е опредѣлялъ тоя „депозитъ"? — Нито се смѣтало имотното състояние, нито пъкъ данъкоплатната способность на селянина, — не! — събиралъ се въ размѣръ по доносъ, че селянинътъ има готови пари за бѣжан-

www.dlib.mk

ството си. Срещу този платенъ „депозитъ“ не се издавалъ никакъвъ официаленъ документъ. Ето единъ примѣръ, за да се види, какъ се е опредѣлялъ този „депозитъ“. Лѣсковчанинътъ Дельо Христовъ Кокочовъ е плащалъ за 1921 година данъкъ 70 драхми, за 1922 година 115 драхми, а за 1923 година му искатъ „депозитъ“ 1615 драхми!

Вследствие на постояннитѣ заплашвания отъ андартитѣ, мжжкото население, както отъ това село, така и отъ другитѣ села, е избѣгало въ Солунъ, за да бжде по-близо до комисията, за закрила.

Преди нѣколко дена въ България сж пристигнали отъ с. Лѣсково 26 фамилии, броящи 124 члена. На гарата въ Гуменджа бѣжанцитѣ сж били принудени да чакатъ 7 дена, докато началникътъ на гарата благоволилъ да отпусне на 26-тѣ фамилии 4 товарни вагони, като за всѣки вагонъ получилъ отъ бѣжанцитѣ по 100 драхми рушветъ. Сега сж на пжть още 70 семейства отъ сжщото село.

Въ с. **Горгопъ** (Горгопикъ) — Гумендженско — андартитѣ и стражата вързали 6 души отъ първенцитѣ на селото и така ги закарали въ Гуменджа, за да уплашатъ селянитѣ, та по-скоро да напуснатъ родното си село. Тия нещастници били малтретирани предъ самитѣ селяни, а какво е станало съ тѣхъ въ Гуменджа не е известно.

Сжщо така въ солунскитѣ улици сж били видени вързани и карани отъ стража 5 души видни селяни отъ с. Мачуково. Село **Боймица,** броящо повече отъ 400 кжщи, е препълнено съ пришелци отъ Мала-Азия и Кавказъ; числото на последнитѣ надминава това на мѣстнитѣ жители. — Въ с. **Тушилово,** въ 32 български кжщи, сж настанени 50 сем. пришелци. — Отъ с. **Саракиново** (Сжботско), броящо 160 чисто български кжщи, преди 2 недѣли сж избѣгали 30 семейства, а всички останали сж били готови за пжть, но не се решавали да бѣгатъ безъ мжжетѣ, които сж били напуснали селото, за да не бждатъ избити.

„Доброволното изселване“ въ Кукушко и Енидже Вардарско. — **Н. М.** № 59 отъ 28 V. 924.

№ 587. — Заплашванията, аресттѣ, обискитѣ и пр. въ с. **Корнишоръ,** Енидже-Вардарско.

С. Корнишоръ е въ южнитѣ недра на планината Паякъ и се състои отъ около 180 кжщи, чисто български.

На 20.IV.1924 год. въ недѣля сутриньта ротниятъ командиръ Георгиосъ Бишка, родомъ отъ Невеска, по народность влахъ, съ едно отдѣление войници влиза въ с. Корнишоръ, обсажда молящитѣ се селяни въ черквата и туря стража на черковнитѣ врата. Заповѣдва да излѣзе само свещеникътъ. На всеуслишание обявява, че дошелъ да търси оржжие. Ако има такова, веднага да му се предаде, защото, ако се намѣри само една пушка, всички ще бждатъ избесени на явора всрѣдъ селото.

www.dlib.mk

Селянитѣ му казватъ, че оржжието е прибрано по-рано отъ войскитѣ. Командирътъ настоява да му се даде оржжието, което сж имали отъ революционната организация отъ турско време. Отговарятъ му, че такова сега нѣматъ. Съ заплашвания заставялъ селянитѣ да направятъ списъка на всички ония, които като членове на В.М.О.Р. сж имали оржжие. Иска да му се посочатъ точно скривалищата, които сж били изъ балкана.

Следъ това се почватъ най-щателно обиски по кжщитѣ на Петляковъ Тома Христовъ, Митре Янчевъ, Никола Куковъ, попъ Атанасовъ и други, у които всичко обръщатъ наопаки. Намѣренитѣ портрети, книжа, писма български се събиратъ и грижливо опаковатъ. Подушва се, че тѣзи нѣща щѣли да имъ послужатъ като документи, за да бждатъ арестувани, осжждани и изпращани на заточение или избиване, въ случай че нѣкоя чета се открие. Понеже такива книжа се намѣриха у горепоменатитѣ и други селяни, изплашени веднага заминаватъ, за да си вематъ декларация за доброволно изселване! Часть отъ тѣхъ пристигнаха въ България, друга часть сж на пжть, а трета продължаватъ да подаватъ декларации.

*

Миналиятъ месецъ предъ вратитѣ на тритѣ черкви въ Ен.-Вардаръ (бившата българска, българо-католическата) сж разлепени обявления отъ околийското управление, съ които се подканятъ българитѣ въ срокъ отъ 15 дни да подадатъ декларации за изселване. Това да се направи въ срокъ отъ 15 дни, за да могло да се знае точно, кои сж българи и колко сж тѣ.

Сжщата обява е била разгласена устно въ черквитѣ и съ барабанъ низъ града. Неказаното въ общинската обява и пропуснатото отъ барабанчика се разпространява веднага отъ официалнитѣ и неофициалнитѣ служащи съ най-тъмни назначения на новата република, които сж плъзнали изъ цѣлия градъ като по заповѣдь. А това е, че всички българи, които ще останатъ ще бждатъ разпръснати въ стара Гърция, за да бждатъ задушени, имотитѣ имъ конфискувани и раздадени на бѣжанцитѣ.

Това дава поводъ на десетки и стотици българи отъ гр. Ен.-Вардаръ да прииждатъ въ Солунъ, за да попълватъ декларации за „доброволно изселване“.

Бившиятъ финансовъ началникъ въ гр. Ен.-Вардаръ Куцала — виденъ гръкъ, на току що пристигналия въ София Тома Николовъ е казалъ:

„Ония, които се чувствуватъ българи, по-скоро да си отиватъ въ България. Ще изпждимъ всички българи, за да настанимъ наши бѣжанци въ цѣлата околия, за да нѣмаме страхъ отъ български чети и да сме осигурени за всѣки случай“.

Г-нъ Куцала, като довѣреникъ на Тома Николовъ, е изказалъ онова, което още официалнитѣ гръцки власти не сж го ка-

www.dlib.mk

зали, но го прилагатъ съ прогресивенъ темпъ. Почватъ да настаняватъ бѣжанци и по кжщитѣ на българитѣ въ града. Сега сж настанени въ кжщитѣ на: Дино попъ Ставревъ, Нацо Кръстевъ, Дионисъ Тушияновъ, Гоцо Дуновъ, Никола Топаловъ и други.

Заграбени сж нивята на Тома Николовъ 10 погона (дюлюма), на попъ Костадиновъ, градината на Дине попъ Ставревъ и Тома Николчевъ лозята, на Никола Ив. Йовевъ лозето и пр. Заграбването върви много усилено. Почватъ да заграбватъ и обработенитѣ ниви.

Поради голѣмия напливъ на желаещи да попълватъ декларации, цѣлата държавна машина се е превърнала въ глутница, която на всѣкаква цена гледа да обере, съблѣче „доброволно“ изселващитѣ се нещастници. Само на Нише Торовъ на 3 пжти сж му взели около десеть (10) хиляди драхми за нѣколкократнитѣ разтакания отъ Ен.-Вардаръ до Солунъ и обратно. Взятки и разтакания е общо за всички. . . . .

Н. М. № 65 отъ 4. VII. 924.

№ 588. — Разни банди, официални и неофициални гръцки власти, заплашватъ по-имотнитѣ гъркомани и гърци да не купуватъ имотитѣ на бѣгащитѣ българи. Търговцитѣ, дошли преди 10—15 дни въ гр. Енидже-Вардаръ, отъ Беръ, Негушъ, Кайлярско и отъ други мѣста, бивали сж изпжждани и заплашвани да не купуватъ добитъкъ отъ българитѣ. Само за десетина дни цената на едрия и дребенъ добитъкъ намалѣла на десеть пжти.

Българи съ по 5—10 глави едъръ добитъкъ не могатъ да бѣгатъ, само защото не могатъ да намѣрятъ 5—6 хиляди драхми, за да доизплатятъ данъка, който се събира отъ 1918 година до 1924 година за втори пжть. Дори такива хора не могатъ да наредятъ документитѣ си предъ комисията за „доброволно изселване“, защото трѣбва 4—5 пжти да отиватъ до Солунъ и да се връщатъ, за да поправятъ умишлено създаванитѣ грѣшки и прѣчки, като сж принудени да стоятъ по 4—5 дни въ Солунъ. Това се прави съ цель, за да се доизцеди и безъ това измжченията, ограбеният, унищоженият българинъ. Тѣ молятъ да се издигне гласъ за тѣхнитѣ живи заровени братя, които пищатъ въ Енидже-Вардарско. До кога о, Господи, ще страда нашиятъ народъ!

Н. М. № 66 отъ 11. VII. 924.

№ 589. — По сведения отъ най-достовѣренъ източникъ, гръцкитѣ общински и административни власти въ Енидже-Вардарско забраняватъ свободната продажба на добитъка и зърненитѣ храни на изселващитѣ се българи, за да реквизиратъ тѣзи храни за своитѣ анадолски бѣжанци съ намаление по 1.50 драхми на оката споредъ пазарнитѣ цени: така напр., въ с. **Бозецъ,** Енидже-Вардарско, състояще се отъ 160 кжщи, довели 322 семейства гръцки бѣжанци и ги настанили по 2 семейства въ кжща, като старитѣ

www.dlib.mk

стопани на кжщитѣ сж ги наблъскали по домоветѣ и плевнитѣ. Освенъ това селянитѣ отъ с. Бозецъ 2 пазара наредъ жандармитѣ ги връщали отсрѣдъ пжтя, за да не продадатъ хранитѣ си, а нѣколко пжти приставътъ е изгонилъ търговцитѣ дошли отъ Солунъ да закупятъ добитъка имъ.

Делегатъ при Пловдив. окол. комисия: Д. Кирзикъ.

П. П. Възбраната на добитъка и хранитѣ се отнася за цѣлата околия.

Сжщия.

Н. М. № 74 отъ 5. IX. 924.

№ 590. — Разпитъ. Днесъ 19 май, 1925 година гара Свиленградъ — карантината, разпитани нѣколко души отъ новопристигналитѣ бѣжанци, а именно: Георги Мустакиновъ, Костадинъ Филиповъ, Георги Мимокочевъ, Георги Дулевъ и Тома Ковачевъ — всички отъ гр. Гумендже, казаха следното.

На 2 май т. г. гръцкиятъ народенъ представитель Христо Пипчесъ, родомъ отъ с. Крива, Гумендженско, гумендженски избраникъ, съ градския ни кметъ Костадинъ П. Христовъ, тоже гръкъ, общинския секретарь Димитъръ Индовъ, нѣколко души стражари и около (100) сто души бѣжанци отъ Мала-Азия, отиваха въ кжщитѣ на българитѣ, които бѣха подали декларации за доброволно изселване, да ги изгонятъ отъ единственитѣ стаи, оставени за живѣене, докато се снабдятъ съ пжтни листове и се изселятъ въ братска България. Не само ни изгониха отъ единственитѣ ни стаи, но ни изхвърлиха и багажа, едничкото ни богатство, на вънъ на двора, на открито на дъжда, за да настанятъ въ тѣзи стаи гръцки бѣжанци, които сж вече добре настанени въ други празни кжщи въ града ни. Това немилостиво изгонване и изхвърляне на багажа ни вършатъ гръцкитѣ официални власти на чело съ казания народенъ представитель Христо Пипчесъ, само и само да ни принудятъ часъ по-скоро да се изселимъ въ България. Който се осмѣлява да каже нѣкоя дума, защо и съ какво право ни изхвърлятъ багажа и семейството ни на улицата, бива най-зле малтретиранъ и изтезаванъ: така напр., казаниятъ народенъ представитель на 2. V. т. г. отиде въ кжщата на Георги Мустакиновъ и му заповѣда веднага да опразни стаята, въ която живѣе съ семейството си. Последниятъ моли, ако е възможно, да остане поне още 2—3 дена, докато се снабди съ пжтенъ листъ и дойде въ България, но Хр. Пипчесъ му казва: „Махай се отъ тука и опразвай стаята, защото ще ти счупя главата". Повторно моли Георги Мустакиновъ да не му се изхвърля багажътъ и семейството му и пита нѣма ли най-после право да живѣе въ една стая, докато се изсели въ България? Въ отговоръ на това въпросниятъ гръкъ народенъ представитель нанесе му нѣколко удара съ бастунъ и плесници по главата и недоволенъ отъ това изкара отъ джоба револвера си и щѣше да го застреля, ако бѣжанецътъ Сократъ Цановъ, който

www.dlib.mk

бѣше близу до Хр. Пипчесъ, не бѣше хваналъ ржката на последния. И така, Георги Мустакиновъ, виденъ български търговецъ въ Гуменджа, по чудо се избави отъ явна смъртъ, а жена му и децата, които бѣха на двора тогава, пищѣха, скубѣха си коситѣ и плачеха отъ страхъ да не бжде убитъ Г. Мустакиновъ. Следъ всичко това заповѣда на гръцкитѣ бѣжанци, които водѣше съ себе си, да изхвърлятъ багажа и семейството вънъ на двора. Така бидоха изхвърлени вънъ отъ кжщитѣ около 30 български семейства съ багажитѣ и децата имъ.

Сжщо така къмъ 15 октомврий т. г. гръцкитѣ официални власти въ село **Петгасъ,** Гумендженско, изхвърлиха на улицата багажитѣ и семействата на всички българи, подали и неподали декларации за доброволно изселване, като и до днесъ се намиратъ на вънъ, на открито на произвола на сждбата, безъ да има кой да се застжпи за тѣхната зла участь, тежко и непоносимо положение.

За всичко гореизложено съобщихме телеграфически и устно обяснихме на подкомисията въ Солунъ, но до днесъ нѣма никакъвъ резултатъ; на какво се дължи това намъ не ни е известно.

Отъ горното се вижда, че има повече отъ единъ месецъ, като сж изхвърлени багажътъ и семействата на всички българи отъ село Петгасъ и виждайки гръцкитѣ официални власти, че никой не ги спира, още повече се окуражаватъ да вършатъ сжщото нѣщо и съ по-голѣма сила надъ други българи въ Македония.

Прочете ни се горното и се подписваме саморжчно:

Георги Д. Мустакиновъ, Константинъ Филиповъ, Георге Димокочевъ, Г. Дулевъ, Тома Ковачевъ.

Представитель на Националния Комитетъ: Ф. Николовъ.

Присжтствующи: Гр. Таневъ, А. Колевъ, Д. Добревъ.

Разпитанитѣ лица заминаха на постоянно мѣстожителство за гр. Станимака.

Н. М. № 114 отъ 19. VI 925

№ 591. — Разпитъ. Пристигнали македонски бѣжанци отъ Драмска околия разправятъ следнитѣ измжчвания отъ гръцкитѣ власти, както и отъ гъркомани преселени отъ Мала-Азия и настанени по българскитѣ селища.

Атанасъ Великовъ Серафимовъ, родомъ отъ с. **Бутинъ,** на 42 години, разправя, че презъ месецъ януарий т. г. дохождатъ гръцки войски подъ водителството на майоръ Жишиманголуло и поручикъ Христодуло, заедно съ гръцки новодошли бѣжанци отъ Мала-Азия, събраха ни всичкитѣ мжже отъ селото и ни закараха вънъ при мѣстностьта Старитѣ лозя, кждето ни подложиха на небивали до сега измжчвания: биене, скубене коси и мустаци, псувни и други изрази. Отъ тамъ 16 души ни закараха въ гр. Кавала при следственитѣ сждебни власти. Тамъ Атанасъ Ангеловъ Сѣчановъ отъ 16-тѣ души изчезна отъ насъ (въ последствие се научихме, че билъ осободенъ, като далъ рушветъ 10,000 драхми

www.dlib.mk

на драмския окржженъ управитель), отъ тамъ ни тикнаха въ кавалския затворъ и постоянно тормозене и даже ни забраняваха да говоримъ на матерния си езикъ. Като видѣха, че нашето задържане въ затвора е неправдиво и каквито и да бждатъ тормозенията стоехме достойни на родината си, заповѣдаха да ни освободятъ, като ни взеха по 1000 драхми; паритѣ ги прибра директорътъ на затвора Якову съ секретаря на прокурора Маргаритисъ.

Костадинъ Петровъ, родомъ отъ с. **Ливадище,** 50 години. На сжщата дата ми взеха 3000 драхми (взема ги поручикъ Христодуло, заедно съ Чирашевски, офицеръ-кандидатъ) и менъ ме закараха въ Кавала, отъ тамъ въ затвора.

Иванъ Шкендеровъ, родомъ отъ село **Ливадище,** казва: менъ и други още четворица: Георги Костадиновъ, на 23 години, Ангелъ Пасковъ, на 45 години, Ат. Гушевъ, на 21 година и Анаст. Гулевъ, на 20 години, отъ сжщото село, на день Нова-година ни взеха и ни закараха въ гр. Кавала. Тамъ сждътъ ни изследва и ни закараха въ затвора; стояхме 6 месеца и ни пуснаха, като дадохме по 1000 драхми рушветъ.

Атан. Костадиновъ, родомъ отъ село **Черешово,** казва: отъ селото ни взеха презъ нощьта и отъ тамъ ни закараха за Кавала, като по пжтя ни съсипаха отъ бой. Ний бѣхме около 14 души; по пжтя всички презъ нощьта ги освободиха, само останахме двама — азъ и Ат. попъ Георгиевъ на 50 години. Дим. Тоневъ отъ с. Бутинъ на 46 години, е билъ още по пжтя отдѣленъ и закаранъ въ с. Черешово, тамъ го измжчвали най-звѣрски: туряли му клечки между пръститѣ, скубали му коситѣ и мустацитѣ, като за подигравка и за да не се чува, биели звънци, отъ тамъ вече въ агония го закарали въ Кавала.

Други пострадали били закарани въ кавалския затворъ: Атанасъ Великовъ, 42 години, Дим. Илиевъ, 52 години, Атанасъ Николовъ, 45 години, Иванъ Захариевъ, 46 години, Анг. Хутмановъ, 60 години — всички отъ с. Бутинъ.

Н. М. № 116 отъ 3. VII. 925.

№ 592. — Следващата снимка представя една отъ хилядитѣ жертви на конвенцията за „доброволно“ изселване между Гърция и България — представя дѣда **Пеня Петричевъ,** 80-годишенъ старецъ отъ с. **Петгасъ,** Гуменджанско. Следъ като му отнели цѣлия имотъ, гръцкитѣ официални власти го изтезавали и най-после изпждили въ България. Следъ като му отнели кжщата, нещастниятъ старецъ е билъ принуденъ нѣколко време да живѣе при кокошкитѣ, понеже гърцитѣ не му позволявали да се посели въ една отъ стаитѣ на собствената му кжша. Виждайки упоритостьта на стареца, който въпрѣки всичко не искалъ да напусне родното си

www.dlib.mk

мѣсто, гръцкитѣ власти направо го задигнали насила и го изхвърлили въ България.

Дѣдо Пеньо Петричевъ,
80 год., отъ с. Петгасъ, Гуменджанско.

№ 593. — На 26. XI н. г. сутриньта, при разтоварянето на бѣжанци, идващи отъ с. Черебашъ-кьой, Гюмюрджинско, случайно пристигналиятъ членъ-делегатъ на секц. изп. ком. за подпомагане бѣжанцитѣ при българския Червенъ кръстъ — г. С. Велчевъ, намѣри въ вагонитѣ, въ които бѣше затворенъ добитъкъ, голъ човѣкъ. Тоя голъ човѣкъ бѣ простръненъ на пода. Цѣлъ посинѣлъ отъ студъ и изцапанъ отъ изверженията на добитъка. Студениятъ вѣтъръ бѣ вкоченилъ цѣлото му тѣло. Той представляваше безжизненъ трупъ. Цѣлото му тѣло мѣ усѣяно съ рани и отоци. Отъ устата му течеше още прѣсна кръвь, личеха мѣстата на избити зжби. Запитахме го нѣколко пжти за името му, отъ кжде идва, кой го е обезобразилъ, защо е голъ и пр., обаче нищо не можеше да отговори. Вдигнахме го отъ вагона, почистихме го, дадохме му топли дрехи, отнесохме го въ топла стая и на втория день захвана да се опомня, като стенѣше и говорѣше нѣщо неразбрано. Всичко го плашеше. Затваряше очи, пазѣше се съ ржце и молѣше да го не биятъ. Нощно време плачеше и викаше: „Разсипаха ме отъ бой гръцкитѣ стражари и войници. Биха ме съ желѣзо, горящи дървета“ и пр. Щомъ видѣше нашъ стражарь, затреперваше, започ-

www.dlib.mk

ваше да плаче и да се крие. Азъ лично го запитахъ, помни ли какво е ставало съ него въ Тракия. Бавно, следъ като помислѣше малко, съ въздишка отговаряше: „Пребиха ме гърцитѣ“. Името си каза — Тодоръ С. Чалъковъ отъ с. Сачанлж, Гюмюрджинско. Още сжщия день, когато го намѣрихме въ вагона, запитахме нѣкои отъ селянитѣ му, какво знаятъ за него. Разказватъ, че билъ интерниранъ въ гръцкитѣ острови, битъ и изтезаванъ цѣли 3 години, следъ което пакъ докаранъ въ родното му село, дето обаче имоти, по-

Тодоръ С. Чалъковъ,
отъ с. Сачанлж, Гюмурджинско.

кжщнина били разграбени отъ гърцитѣ. Съселянитѣ му събрали помощь, за да дойде и той съ тѣхъ въ България. Обаче по пжтя гърцитѣ го проследили (стражари и войници) и следъ като го затворили въ Кулели Бургасъ въ участъка, премазали го отъ бой и го качили полумъртавъ въ вагона, като го захвърлили между добитъка.

Отъ медицинското освидетелствуване се вижда, че Чалъковъ е подлаганъ на най-модерни мжчения съ пружини, горещо желѣза, менгемета, вжжета и пр. . . .

www.dlib.mk

На 3.XII. т. г. премазаният Чалъковъ въ умопобъркано състояние отъ мжченията, по нареждане отъ г. Поповъ, лѣкарь на пункта „Червенъ кръстъ“, бѣ изпратенъ на лѣчение въ Хасковската държавна болница. Неговото положение е безнадеждно.

Живко Добревъ. — **Гръцката инквизиция.** („Доброволно“ изселване). — в. **Устремъ**, органъ на македонската младежь. София, год. III. № 17 отъ 31 дек. 1925.

№ 594. — На първия день на Великдень миналата година гръцки войници влизатъ въ с. Долно-Броди да търсятъ „комити“.

Георги Димитровъ Коджабашевъ,
15 год., отъ с. Долно Броди, хвърленъ въ горяща клада.

На полянатa вънъ отъ селото хващатъ 15-годишния Георги Димитровъ Коджабашевъ, който пасѣлъ магарето си, и настояватъ да ги заведе у тѣхъ, за да имъ покаже „комититѣ“. Георги имъ отговаря, че не е виждалъ и не знае нищо за такива комити. Недоволни отъ отговора му, гърцитѣ набиватъ момчето, после събиратъ слама и дърва, запалватъ огънь и хвърлятъ Георги въ кладата.

Нещастното българче, отъ страхъ да не бжде подложено на нови мжки, останало въ огъня живо заровено, безъ да посмѣе да

www.dlib.mk

издаде викъ отъ болка. Това го и спасило отъ смърть. Гръцкитѣ войници, като не чули гласъ, помислили, че е умрѣло и си отишли.

Едва като се увѣрилъ, че ги нѣма, Георги изкача отъ жаравата и едва долазва до магарето си, яхва го и отива въ село. Тамъ бабички съ билки тайно лѣкуватъ ранитѣ му и успѣватъ да го излѣкуватъ, но остава съ неподвижно подгънатъ кракъ.

Като позаздравѣли ранитѣ, Георги съ други бѣжанци, пакъ съ магаренцето си, идва въ България. Сега е на лѣчение въ Александровската болница, дето лѣкаритѣ полагатъ грижи да понамалятъ ужаснитѣ му страдания. Когато Георги се унесе отъ болки, почва да вика и да се плаши отъ „гърцитѣ".

Георги е пъленъ сиракъ, безъ майка и баща, който е забѣгналъ отдавна отъ гръцкия тероръ. Братътъ на Георги е безвестно изчезналъ.

в. **Устремъ**, год. III № 29 отъ 25. III. 1926.

№ 595. — Баремътъ не е благоприятенъ за насъ, но пакъ да се прилага справедливо . . . ; имотитѣ на гръцкитѣ бѣжанци отъ България се надценяватъ, а имотитѣ на българскитѣ бѣжанци отъ Македония се подценяватъ. . . . По качество земитѣ въ Македония и Западна Тракия сж несравнено по-добри отъ тѣзи въ България. Само климатическитѣ условия повдигатъ съ 30 на сто ценитѣ на земитѣ на нашитѣ бѣжанци.

Установенъ фактъ е отъ досега направенитѣ оценки, че на едно населено мѣсто въ Македония не е оценена надъ барема, че първокачественитѣ земи ще се оцениватъ отъ комисиитѣ свърхъ барема, тогава, когато въ България станимашкитѣ имоти сж оценени надъ барема. Солунскитѣ земи и земитѣ въ Воденъ, каквито нѣма нигде другаде на Балканския полуостровъ по плодородие, сж оценени на трета степень, следъ станимашкитѣ. Сжщото е и съ оценкитѣ на имотитѣ въ Гумендженско и Енидже-Вардарско, подъ вратитѣ на Солунъ и другаде.

Народниятъ представитель отъ македонската парламентарна група д-ръ Вл. Руменовъ по въпроса за гръцко-българскитѣ комисии — въ заседанието на Народното събрание въ София на 2 апр. 1927 г. при разглеждане бюджета за изпълнение на мирнитѣ договори. — **М.** № 144 отъ 4. IV. 927.

Говорительтъ е отличенъ познавачъ на въпроса. —

№ 596. — а. Председательтъ на смѣсената комисия по гръцко-българското изселване г. Рение заяви публично, че бѣжанцитѣ-българи отъ Македония и западна Тракия и бѣжанцитѣ-гърци отъ България ще се третиратъ еднакво въ всѣко отношение. Обаче, на практика това не се прилага, понеже при оценяване на имотитѣ въ България на гърцитѣ, последнитѣ се облагодетелствуватъ, а при оценяване имотитѣ на българитѣ въ Македония и Западна Тракия, българитѣ чрезмѣрно се ощетяватъ.

www.dlib.mk

Ето факти. На гърка Апостолъ Никоглу и братъ хотела му (само зданието) въ гр. Т.-Пазарджикъ се оцени за 3,500,000 лева, когато не струва повече отъ 1,000,000 лева — както всички, включително и Апостолъ Никоглу, се произнасятъ публично. На сжщия гръкъ зданието му въ София се оцени за 11,500,000 лева, когато всички, включително и Апостолъ Никоглу, заявяватъ публично, че не струва повече отъ 4,000,000 лева. Оценкитѣ пъкъ на имотитѣ на българскитѣ 300 семейства, изгонени отъ с. Каракьой, Драмско, сж оценени на около 30,000,000 лв., когато въ сжщность струватъ 120,000,000 лева — десетки хиляди декари ниви, ливади, 300 кжщи, 300 плевни, 6 чешми и пр.

Значи, българитѣ съзнателно се ощетяватъ при оценяване имотитѣ имъ. Сжщо на гърцитѣ се изплащатъ сумитѣ за имотитѣ имъ веднага, а нещастнитѣ българи бѣжанци отъ с. Каракьой, Драмско, Македония — на които имотитѣ сж оценени преди 2 години — още не сж получили сумитѣ — макаръ нищожни.

Н. Ив. Икономовъ, адвокатъ въ Т. Пазарджикъ — Еднакво третиране ли? — **М.** № 55 отъ 15 XII. 926.

б. Имоти, оценени единъ пжть отъ подкомисията, макаръ и на половина отъ фактическата имъ стойность, за която оценка, по неволя повечето отъ Каракьойскитѣ бѣжанци сж се съгласили, а друга сж обжалвали, за голѣма изненада последватъ втори оценки и скандални намаления до една четвърть отъ стойностьта на имотитѣ имъ.

Ето само нѣкои отъ многото факти.

1) На Иванъ Майсторовъ — кжща двуетажна, съ половинъ декаръ дворъ, овощни дръвчета, воденица, плевня, първоначална оценка за 38,381 драхми, а втория пжть за 31,768 драхми, едно намаление отъ 6613 драхми.

2) На Кузманъ Хаджи Георгиевъ — кжща и плевня — отъ 42,000 драхми — на 22,000 драхми — едно намаление отъ 20,000 драхми.

3) На Недѣлчо Хаджи Недѣлчовъ — кжща и половинъ воденица — отъ 29,500 драхми на 26,600 — едно намаление отъ 2900 драхми.

4) На Пандели Хаджи Ангеловъ — кжща съ половинъ декаръ градина съ овощни дръвчета — отъ 24,500 драхми на 12,400 — едно намаление отъ 12,100 драхми.

5) На Димитъръ К. Мардовъ — кжща и плевня — отъ 30,600 драхми на 25,600 драхми — едно намаление отъ 5000 драхми и пр. и пр.

Дим. Силяновъ. Какъ оценяватъ и преоценяватъ. — **М.** № 129 отъ 17.I II. 1927.

www.dlib.mk

№ 597. — Емигрантитѣ отъ гр. Кукушъ при Солунъ молятъ спешната намѣса на почитаемото Общество на народитѣ предъ ликвидационнитѣ комисии по долуследващитѣ причини:

1. Комисиитѣ не даватъ за имотитѣ ни нито стойность, която да се равнява на годишния имъ доходъ; така напримѣръ, единъ декаръ земя произвежда около 70—80 килограма тютюнъ, който по 50 драхми струва около четири хиляди драхми. Комисиитѣ като равностойность на имота даватъ срѣдно за декаръ около хилядо драхми — нито даже една четвърть отъ годишния рандеманъ на имота.

2. Тѣзи драхми ни се плащатъ въ облигации, обезценени съ 50 на сто, така че въ сжщность не получаваме почти нищо.

3. Не се прилага никакъвъ принципъ на взаимность при действията на комисиитѣ. Явно се фаворизиратъ гръцкитѣ емигранти, а се съсипватъ българскитѣ. Такъвъ е случаятъ съ Станимака, затворенъ градъ, отдаленъ отъ морето, конкуренъ отъ съседнитѣ градове Пазарджикъ и Пловдивъ, за чиито градски мѣста комисиитѣ дадоха 3,500 лева за квадратенъ метъръ, а пъкъ за града Кукушъ, центъръ на двеста села, съ земя извънредно много богата, намиращъ се на желѣзопжтната линия Солунъ—Цариградъ, свързанъ съ тази линия съ Егейското море, най-после градъ, който споредъ рапортитѣ на самитѣ експерти е ималъ голѣмо минало, има завидно настояще и ще има блѣскаво бждеще, комисията иска да даде за мѣстата за строежъ цени съ 300 до 500 на сто по-малко отъ тѣзи, дадени за Станимака.

Възползуваме се отъ случая да изразимъ нашето най-голѣмо съжаление и очудване отъ факта, че гърцитѣ се опитватъ да маскиратъ несправедливоститѣ съ името на Негово превъзходителство Еди. Сжщо така съжаляваме крайно, че Негово превъзходителство г. Еди, вземайки за примѣръ една кжщичка въ село Крушево, прави общи заключения отъ този единственъ случай за всички ликвидационни цени. Молимъ анкета на ликвидационнитѣ дѣла, за да се установи противното на това, що се отнася до даванитѣ на българскитѣ емигранти цени. Тѣзи цени сж нищожни за ценнитѣ въ всѣко отношение имоти, спечелени отъ нашитѣ дѣди съ потъ, обагрена съ кръвь, смѣсена съ сълзи. Като се ликвидира съ сълзитѣ на бѣжанци, които ежедневно гинатъ всрѣдъ ужасна мизерия, казва ни се, че трѣбвало да се държи смѣтка за финансовото състояние на Гърция. Най-енергично протестираме противъ такива изявления, понеже, когато се сключи конвенцията, или по-право, когато тя биде наложена на България, никой не запита тѣзи, за смѣтка на които тя именно биде сключена. Ако почитаемото Общество на народитѣ държи смѣтка за финансовото състояние на тѣзи страни, то разполага съ хиляди срѣдства, за да ги спаси отъ фалитъ. Но ние не можемъ да повѣрваме, че то би прибѣгнало да жертвува живота на стотици хиляди нещастници за подпомагане финанситѣ на тѣзи страни. Въ двадесетия вѣкъ не би могла да сжществува необходимость, нито пъкъ би било полезно

www.dlib.mk

да се жертвува мизерното и безъ това сжществуване на тѣзи човѣшки сжщества за скърпване финанситѣ на визиранитѣ страни.

Рамкитѣ на една депеша биха се спукали отъ всички страни, ако се опитаме да помѣстимъ въ нея безбройнитѣ факти, които сж увредили интереситѣ на българскитѣ емигранти.

Молимъ почитаемото Общество на народитѣ да удостои съ просвѣтеното си внимание настоящата молба, която е викъ, изхождащъ отъ гърдитѣ на хиляди нещастни човѣшки сжщества.

При настоящитѣ условия, молимъ почитаемото Общество на народитѣ да си вземе бележка, че не можемъ да приememъ трохи срещу ценната ни бащиния. Ние чуваме и презъ гробоветѣ гласа на нашитѣ бащи и дѣди, който ни казва: „Ако трѣбва да изгубите тѣзи имоти, умѣйте да ги изгубите съ достоинство и честь.“ Ако нашитѣ справедливи искания не бждатъ взети подъ внимание и ако ни се наложатъ унижения, ние ще се подчинимъ на тоя гласъ и ще бждемъ така много по-доволни. Съ отлично почитание.

За петнадесеть хиляди кукушки емигранти: проф. Александъръ Станишевъ, Христо Димитровъ.

Телеграма до Главния секретариатъ на О. Н. — **М.** № 254 отъ 17. VIII. 27.

Въ допълнение на телеграмата ни отъ 16 того, честь имаме да известимъ почитаемото Общество на народитѣ, че смѣсената комисия въ София взе решение по ликвидирането на имотитѣ ни, каквото никога не можехме да допуснемъ. То е по-лошо и отъ най-лошитѣ ни предположения. Най-първо тя експроприира безвъзмездно 15 на сто площь отъ градскитѣ имоти за улици на новитѣ гръцки жители на Кукушъ, което е явно нарушение на самата конвенция. Ние очаквахме едно подобрение на неутралната експертиза на архитектъ Савоа, но смѣсената комисия не само че не даде никакво подобрение, не само че не се придържа къмъ неутралната експертиза, но я отмѣни, като даде нищожни цени на обезщененитѣ ни и безъ това до последна степень имоти, въ най-нещастния случай смѣтахме да остане въ сила тази неутрална експертиза. Тя сжщо така отмѣни експертизата и на неутралния агрономъ и по такъвъ начинъ намали ценитѣ и на нивята ни. Тя бламира и председателя на V подкомисия въ Солунъ, който съ решение отхвърли още на времето си предложението да се експроприратъ безвъзмездно мѣста за улици въ размѣръ 15 на сто отъ площьта на градски мѣста и най-сетне смѣсената комисия уби всѣкаква вѣра въ бѣжанскитѣ маси и всрѣдъ другитѣ такива, че сжществува справедливость въ тоя свѣтъ. Молимъ спѣшната намѣса на почитаемото Общество на народитѣ. Ако никой не се интересува за нашата участь и ние преставаме вече да се интересуваме отъ ликвидацията. Когато се даватъ 4 драхми за градски мѣста на български бѣжанци, смѣсената комисия казва, че е много, а когато тя дава 1700 драхми за мѣста на гръцки бѣжанци, сжщата казва, че е справедливо. Въ 1913 година гърцитѣ ограбиха скжпата ни

www.dlib.mk

покжщнина и магазинитѣ ни, пълни съ стоки, слѣдъ това опожариха града и го разориха, за да търсятъ скрити богатства въ основитѣ на кжщитѣ и двороветѣ. Въ 1927 година, въ ерата на Обществото на народитѣ, смѣсената комисия въ своето решение отъ 19 того разори отново града Кукушъ и посѣ възмущение всрѣдъ всички онѣзи, на които се отрича правото да бждатъ човѣци. За Бога, турете край на тѣзи нечувани несправедливости. Подробно изложение следва съ писмо. На всѣки случай, докато това решение остава въ сила, за насъ кукушкиятъ въпросъ остава открить, понеже ние преставаме да ликвидираме.

За 15,000 кукушки емигранти: проф. д-ръ Александъръ Станишевъ, Хр. Димитровъ.

М. № 261 отъ 25. VIII. 927.

№ 598. — Днесъ, 21 августъ 1927 година, въ гр. Т.-Пазарджикъ бѣжанцитѣ и емигрантитѣ отъ Македония, събрани на протестационно събрание противъ дейностьта на смѣсенитѣ подкомисии, натоварени съ ликвидацията на имоитѣ, и следъ изслушване на ораторитѣ, като взехме предъ видъ:

1. Че принудителното ни изпжждане отъ роднитѣ ни огнища презъ 1913 година, което продължава и до днесъ, а сжщо така и насилственото заграбване на имотитѣ ни съставляватъ два жестоки и безправни акта отъ международенъ масщабъ, забулени и маскирани презъ 1919 година съ конвенцията за „доброволно“ изселване на етническитѣ малцинства и ликвидирането на тѣхнитѣ имоти, която конвенция послужи за заграбване на имотитѣ ни.

2. Че размѣритѣ на ликвидиранитѣ по силата на тая конвенция имоти сж съ 30—80 на сто намаление отъ действителнитѣ, което личи, че не сж измѣрвани, нито споходени отъ техницитѣ при подкомисиитѣ, а стъкмени въ удобни канцеларии; а оценкитѣ на сжщитѣ имоти, а именно въ с. с. Горно-Броди, Сѣрско, Каракьой, Търлисъ, Ловча, Старчища, Зърнево, Ливадище, Просеченъ, Плевня и други сж нищожни — по-малки и отъ едногодишния имъ доходъ, като на квадратенъ метъръ дворно мѣсто е дадена цена 3—10 драхми, а въ сжщность споредъ барема трѣбва да бжде: I категория 72 драхми, II — 36 драхми и III — 18 драхми; че кжщитѣ и плевнитѣ сж оценени 10—20 пжти по-низко отъ сегашната имъ пазарна стойность; че нивитѣ, ливадитѣ и градинитѣ, които сж повечето подъ вода, а посочени отъ агрономитѣ, че всички сж на сухо, сж тоже произволно оценени по 100—300—720 драхми декара, когато по барема трѣбва да бждатъ оценени: I категория 2045 драхми, II — 1430 драхми и III — 605 драхми плюсъ отъ 50—200 на сто увеличение за напояващитѣ се.

3. Че съ нищожнитѣ и произволно поставени оценки отъ казанитѣ подкомисии въ Македония сж нанесени повече отъ 2,000.000.000 лева щети на бѣжанцитѣ и емигрантитѣ.

4. Че на съвършено доброволно изселилитѣ се гърци отъ България, около 4000 семейства, имотитѣ имъ сж оценени по

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СКОПИЕ
www.dlib.mk

3500 лева квадратенъ метъръ дворно мѣсто въ Станимака, Пловдивъ и другаде, кжщитѣ и хотелитѣ имъ сж чрезмѣрно високо оценени: хотелъ Тракия на Апостолъ Никоглу и братъ въ гр. Т.-Пазарджикъ, голо двуетажно здание, е оценено и изплатено 3,800,000 лева, а зданието му въ София надъ Св. Недѣля оценено и изплатено 12,000,000 лева; на Тодоръ Николовъ отъ Хасково — имотитѣ сж оценени за 16,000,000 лева; на Петъръ Ставревъ отъ село Горни Воденъ, Станимашко, сж оценени и изплатени 1,250,000 лева, и водната сила на воденицитѣ на изселилитѣ се гърци отъ Станимака и други мѣста — даже при несжществуващи сега воденици, е оценена по 300,000 лева на воденица и въ резултатъ изселилитѣ се гърци 4000 семейства отъ България ще взематъ двойно и тройно повече пари за имотитѣ си, отколкото ние, надъ 40,000 семейства българи, бѣжанци и емигранти отъ Македония и западна Тракия.

5. Че въ дейностьта и на самитѣ неутрални техници и агрономи не само че не личи неутралность, а е засѣнчено самото безпристрастие и достойно и честно изпълнения дългъ

Р е ш и х м е:

I. Високо протестираме противъ нищожнитѣ и произволно поставени оценки на имотитѣ ни въ Македония и искаме ревизия на всички ликвидирани дѣла отъ нови неутрални делегати и преоценяване на сжщитѣ споредъ голѣмината и доходностьта имъ съ спазване принципа на взаимность при ликвидация на имотитѣ и за двѣтѣ страни (България и Гърция).

II. Молимъ Обществото на народитѣ да смѣни всички свои пратеници въ комисиитѣ и подкомисиитѣ и да ги замѣни съ нови напълно неутрални и безпристрастни свои чиновници, които да преразмѣрятъ, преоценятъ имотитѣ ни и да дадатъ истинската имъ сегашна пазарна оценка споредъ техната доходность, при наличностьта на факта, че имотитѣ въ Македония и западна Тракия сж нѣколко пжти по-ценни отъ тѣзи въ България, понеже досегашнитѣ такива компрометираха дѣлото на Обществото на народитѣ.

III. Ако това е невъзможно, най-настоятелно молимъ да ни се възвърнатъ имотитѣ, за да можемъ да разполагаме напълно съ тѣхъ и да ги използуваме както намѣримъ за добре, а въ случай, че и това ни искане бжде отхвърлено, ние заявяваме категорично, че се отказваме отъ всѣкаква ликвидация.

Заграбване на бѣжанскитѣ имоти. — **М.** № 262 отъ 26. VIII. 927.

До Главната смѣсена комисия по изселването е подадено отъ бѣжанцитѣ на село Горно-Броди, Сѣрско, едно изложение за начина, по който се оцениватъ и ликвидиратъ имотитѣ имъ.

Въ изложението се казва:

№ 599. — На 5 августъ т. г. пристигнахме въ родното си село, за да участвуваме въ заседанията на 6 солунска подкомисия

www.dlib.mk

при ликвидирането на около 340 дѣла. Заседанията на комисията започнаха на 8 с. м. и отначало вървѣха гладко съ малки изключения, за да свършатъ съ голѣми бури, които се изразиха въ ругатни по адресъ на делегатитѣ, които бѣха замѣрвани отъ самия председатель съ кибритени кутии и пр. Председателтъ, г. Поле, вмѣсто да предотвратява инцидентитѣ въ заседанията, самъ, съ своето държане, предизвикваше такива. Той заплашваше делегатитѣ съ изхвърляне чрезъ полицията, загдето предявяваха претенции за оценка на плодните дървета по дворищата на бѣжанцитѣ и за наемъ на помѣщения, използувани отъ гръцкитѣ военни власти. Държането на г. председателя бѣше такова, че делегатитѣ почнаха да се съмняватъ въ неговата безпристрастность, справедливость и незаинтересованость. Писмени заявления, отправени до него отъ собственицитѣ на имотитѣ, той съ ярость и злоба кжсаше и стъпкваше съ краката си. Такава бѣше участьта на заявленията, подадени отъ Георги и Стоянъ Бухлеви по д. Б/813, съ които претендираха да имъ се опредѣли наемъ за използуване на фурната, хана и кжщата имъ отъ гръцкитѣ военни власти още отъ 1913 година. Сжщото стана и съ заявлението на Христо Ботушаровъ и Андонъ Карамановъ. Ние, делегатитѣ, високо протестираме противъ такива самоволия и недостойни постжпки на единъ пратеникъ на О. Н. и заявяваме, че ако една историческа неправда, за да не кажемъ престжпление, ни е заставила, въпрѣки желанието ни, да изоставимъ башинъ кжтъ подъ булото на „доброволна конвенция“, нѣма да се помиримъ съ това пладнешко разграбване на имотитѣ ни. . . . .

— —

При такава атмосфера въ заседанията, констатирахме безброй неджзи въ службата. Измѣрването става съвсемъ топтанджийски. Рѣдко измѣрванията отъ комисията отговарятъ на действителнитѣ размѣри на имота. Такива измѣрвания предизвикаха много протести отъ насъ и следъ упорито настояване въ Солунъ, г. директорътъ благоволи и изпрати съ ограничени права г. Витковичъ, който да провѣри основателностьта на нашитѣ оплаквания по измѣрването. Имахме възможность да присжтствуваме на измѣрването ужъ за провѣрка и се убедихме, че не само протеститѣ на горнобродчани сж основателни, но сж много слаби, за да смутятъ съвѣстьта на измѣрвачитѣ. Това не бѣ измѣрване, ами гавра. Г. землемѣрътъ на 12. IX. т. г., мѣрейки нивата на Г. Д. Тропанкевъ, я намѣри въ граници точно както декларантътъ я е посочилъ, но не я призна такава, защото часть отъ нея било общинска мѣра. Ние, брождене, не знаемъ, че въ м. „Кутълъ“ общината ни е имала мери, и слава Богу дойде и то пръвъ пжть единъ чужденецъ, който да ни каже и наложи да се съгласимъ, че въ м. „Кутълъ“ има общински мери. Други ниви не признаваше, понеже били каменисти и пр. и пр. Действително, че много ниви сж заприличали на мери, защото нѣма кой да ги обработва. Не на мери, а на пустини ще заприличатъ. Тѣзи ниви изхранваха

www.dlib.mk

8600 семейства, а за сегашното население сѫ нужни само нѣколко декара, затова много отъ землището е изоставено и не се обработва. Протеститѣ не престанаха. Тогава г. Гиболъ, шефъ на службата по измѣрването, на 17 с. м. самъ дойде въ селото да се осведоми. Самъ измѣри нѣкои ниви. Така по д. № Б/813 измѣри нива въ м. „Черна-гора“ и я намѣри 70 декара, а по-рано измѣрена отъ комисията 2:6 декара; нива м. „Криви-долъ“ м. г. измѣрена 6·3 декара, а г. Гиболъ я намѣри 30 декара, ливада м. „Зуева чешма“ — м. г., 2 декара, а я намѣри 10 декара. . . . Тѣзи неджзи въ измѣрванията г. председательтъ на 6 подкомисия въ докладитѣ си до г. директора оправдава съ редъ неумѣстни мотиви, ужъ да се запазѣли интереситѣ на добросъвѣстнитѣ декларанти за смѣтка на една шепа недобросъвѣстни такива.

Въ околноститѣ на селото има черковни имоти (подарени на черквата) и комисията не ги призна за черковни, а за общински.

Измѣрването и оценка на покрититѣ недвижими имоти става по сѫщия начинъ. Отъ приложенитѣ тукъ две скици (фотографии) на кѫщи ще се убедите въ справедливостьта и ще си направите сами заключение за тѣхната стойность. Почти всички горнобродчани сѫ ощетени съ 20—80 на сто отъ действителната стойность на имотитѣ имъ.

Не само че измѣрванията и оценкитѣ сѫ направени безъ съблюдение на правилници, конвенции, закони и пр. и вънъ отъ всѣка елементарна справедливость, ами и цѣли имоти на емигранти не се признаватъ за тѣхна собственость, безъ абсолютно никакви основания. По нѣкои дѣла имотитѣ се дѣлятъ между несѫществуващи наследници, а законнитѣ се игнорираятъ.

Въ заключение, ние смѣтаме, че е необходимо да се обърне вниманието на г. председателя на 6 подкомисия да третира делегатитѣ на българското „малцинство“ по-човѣшки, да обръща внимание на тѣхнитѣ претенции, понеже тѣ сѫ и справедливи и свързани съ най-ценното въ живота имъ — роденъ кѫтъ.

На второ мѣсто необходимо е да се ревизиратъ всички дѣла на горнобродчани безъ изключение, защото въ всички до едно има допуснати флагрантни грѣшки, които каратъ много отъ емигрантитѣ да се съмняватъ дали тѣзи грѣшки не сѫ умишлени.

Измѣрването да стане наново, и не въ хоризонтална проекция, защото при наклони като въ нашето землище отъ 15—45 на сто, се явява разлика отъ 25 на сто въ ущърбъ на собственицитѣ. Обстоятелството, което никоя съвѣсть не би допустнала съзнателно. Измѣрването да става подробно, както това става при кадастриране на земитѣ, а не грубо, и полученото да се разпредѣли между декларантитѣ. Измѣрванията да ставатъ както за покупко-продажби.

Необходимо е при измѣрването да участвуватъ интелигентни делегати, познаващи добре имотитѣ, а не само единъ показвачъ, както до сега, и делегатитѣ да сѫ по-много.

Справедливата и хуманна дейность, която трѣбваше да изи-

www.dlib.mk

грае комисията за постигане на гонимата цель „да се задоволятъ материалнитѣ нужди на жертвитѣ отъ войнитѣ, за да се задоволятъ отчасти и помирятъ временно поне недоволствата на емигрантитѣ и бѣжанцитѣ“, се помрачава отъ повърхностната работа на лицата, натоварени съ измѣрването и оценката на имотитѣ ни, които измѣрвания и оценка сж вънъ отъ всѣка морална основа.

Какъ се „ликвидиратъ“ имотитѣ на бѣжанцитѣ — **М.** № 304 отъ 15. X. 927.

№ 600. — На 18 м. м. юлий заминахъ отъ гр. Варна, презъ Бургазъ, за с. Дрѣновени (Костурско — б. Ver.), като делегатъ на моитѣ съселяни. Въ гр. Бургазъ се събрахме и съ делегатитѣ г-да: Ламбро Павлевъ отъ с. Дрѣновени и Димитъръ Лънговъ отъ с. Кономлади.

Съгласно нареждането на главната комисия по изселването въ гр. Солунъ, ние трѣбваше на 18 юлий да сме въ с. Дрѣновени, защото IV подкомисия щѣла на тая дата да бжде въ селото ни. Ние, обаче, тръгнахме поради ненавременното получаване на пжтнитѣ книжа, на 18 юлий и пристигнахме въ селото на 25 юлий. Пъкъ и не е имало защо да се бърза, защото IV подкомисия не се и вести въ селото ни.

На 7. VIII. дойдоха въ селото ни 3-ма агрономи: българинъ, гръкъ и австриецъ. Дни обикаляхме изъ мерата на селото, за да прегледатъ и категоризиратъ имотитѣ ни. Презъ всичкото време молихме, запитвахме, като делегати, да ни се съобщи въ каква категория поставятъ имотитѣ ни, но тѣ мълчаха и следъ обиколката на мерата заминаха за с. Смърдешъ, безъ да ни съобщатъ това, което най-много ни интересуваше — категориитѣ, т. е. оценката на имотитѣ ни.

На 10 августъ, IV подкомисия, която имаше за цель да установи правособственостьта на имотитѣ, ни извика въ с. Кономлади, дето се извърши едно формено ограбване.

Обикновено комисията заседаваше отъ 2—4 часа сл. обѣдъ, но тоя день, за да може да замине на другия день за Солунъ и тамъ да прекара, на почивка, праздника Св. Богородица, подкомисията заседава отъ 2 часа до 11 и половина часа презъ нощьта, вдигна заседанието и веднага замина за казания градъ, като ни остави безъ приемъ и подслонъ.

Наистина, ние имахме роднини и приятели, но никой не смѣеше да ни прибере и за това бѣхме принудени, следъ дълго скитане, да заминемъ нощьта за с. Дрѣновени.

Ето въ това заседание отъ 2—11 и половина часа на полунощь ние имахме нещастието да се запознаемъ съ всички начини на ограбването и опропастяването; тукъ видѣхме и безсмисленото стоене въ подкомисията и на българина — членъ въ тая подкомисия.

1) Председательтъ отваря една декларация и чете имотитѣ. Обръща се къмъ кмета и подставенитѣ свидетели и ги пита: „Има

www.dlib.mk

ли такива мѣстности и такива ниви въ вашето село, г. кмете?“ — „Нѣма“ — отговарятъ едногласно всички, и декларaторътъ губи правото на собственость, въпрѣки настояването ни за анкета.

2) Почти всички дрѣновчени иматъ около или близо до нивитѣ си по-голѣми или по-малки горички. При четене на декларациитѣ, гъркътъ-членъ въ подкомисията се обръща къмъ кмета и свидетелитѣ: „Г-нъ кмете, нали тия гори сж държавни?“ — „Да!“ — отговарятъ всичкитѣ, и вашето право не се зачита. Напразни сж вашитѣ настявания, че можете да докажете правособствеността чрезъ турскитѣ кютуци, пазени въ гр. Костуръ. — „Дето щешъ върви!“ отговаря гъркътъ и се подсмива.

3) По заповѣдь и подстрекателство на властьта, кжщитѣ ни сж разрушени: безъ врати, безъ прозорци, безъ стълби и покриви. О танали сж само 4 стени, само и само да бждатъ обезценени.

4) Другъ начинъ на пладнешко грабителство! — Чете се декларация съ редица имоти. Явяватъ се свидетели, които заявяватъ, че декларaторътъ още преди 30—35 години за нѣкакви 100—110 гроша ги е ограбилъ, като имъ взелъ кому нива, кому ливада или гора, та сега си искатъ правото и тия ниви и гори да имъ се повърнатъ.

На въпроса: защо още въ турско време не сж предявили това си право, или защо не сж направили това презъ времето отъ 1913—1916 години, отговарятъ: „Сега му е времето, сега правимъ това!“

Никакви протести и заявления не помагатъ — декларaторътъ бива ограбенъ. Така бѣха ограбени братя Янкови и други, живущи въ гр. Бургазъ.

5) Измѣрването на имотитѣ ни е станало въ наше отсжтствие и за това далечъ не отговаря на действителностьта.

Ние бѣхме и постоянно преследвани и тормозени. Макаръ да имахме нуждитѣ позволителни за свободно движение, една свободна крачка не можехме да направимъ, безъ да не бждемъ викани въ участъка и най-после, макаръ да имахме право да стоимъ до 13. X., каза ни се да се махаме, защото инакъ не отговаряли за живота ни. Така заплашени, на 19 августъ заминахме за гр. Солунъ.

Явихме се предъ главната комисия въ тоя градъ, обяснихме всичко станало и искахме: 1) да ни се съобщи оценката на имотитѣ, 2) да се направи ново измѣрване на имотитѣ и въ наше присжтствие, 3) протестирахме за пладнешкото ни ограбване и искахме да ни се гарантира свобода и безопасностьта на нашето връщане.

Комисията, обаче, не ни даде никакви сведения за оценкитѣ — не ги била знаела, а за гарантиране на свободата и безопасностьта ни и дума не даде да се говори. „На ваша отговорность можете да вървите, дето искате!“ — ни се каза. . . . . .

Заминахме за България презъ Дедеагачъ. На всѣка гара про-

www.dlib.mk

вѣрка на документитѣ, безъ да ни се позволява да излизаме отъ трена даже да пиемъ вода.

Питаме се: Защо бѣхме извикани? защо отидохме? какво свършихме?

За да видимъ и научимъ разнитѣ начини на нашето ограбване и опропастяване? За да бждемъ подигравани, тормозени и малтретирани отъ разнитѣ полицаи? За да видимъ бездействието и нахайството на нашитѣ български представители въ разнитѣ комисии и подкомисии? За да схванемъ тѣхното безсилие, не, тѣхното смѣшно положение, въ което сами сж се поставили? За да се увѣримъ, за излишенъ пжть, за тѣхното никому не нуждно стоене въ тия комисии по изселването?

Г-да! Защо стоите тамъ? — Ако има у васъ още капка родолюбие и доблесть, напуснете заеманото мѣсто, за да не се лъжемъ съ васъ и за да не ставате съучастници въ ограбването и опропастяването на и тъй нещастната бѣжания.

Делегатъ: Илия Цв. Пѣевъ

Какъ се ограбватъ имотитѣ на бѣжанцитѣ. — **М.** № 288 отъ 26. IX. 27.

Отъ бѣжанцитѣ на селата Старичани, Жуженци, Долени, Монгила, Марчища, Осничени и Лувраде — Костенарията, Костурска околия, е вржчано на главната комисия по изселването едно изложение, въ което се казва:

№ 601. — Честь ни е да донесемъ до почитаемата комисия за знание и разпореждане следното:

Костенария е общо название на около 20 села въ най-югозападния край на Костурска околия, въ който край е последниятъ пунктъ на българската народность.

Именува се Костенария, защото голѣма площь отъ този край е покрита съ плодни кестеневи дървета. . . . .

Населението бѣ чисто българско.

Презъ 1913 година, когато Гърция окупира нашитѣ мѣста, затвори българскитѣ църкви и училища, положението стана непоносимо, та една часть отъ населението се изсели въ България, другата, по-голѣма часть само мжже, емигрираха въ Америка, а по селата останаха жени, старци и фаворизиранитѣ гъркомани.

Тѣзи гъркомани, за да си създадатъ условия за животъ, почватъ да деребействуватъ и да употрѣбяватъ всички непростени срѣдства като сплашватъ и самотнитѣ жени.

При явяването на нашитѣ делегати предъ смѣсената гръцко-българска подкомисия да докажатъ правособственостьта, най-голѣма мжчнотия се явява тази за горитѣ. Гъркоманитѣ се явяватъ вкупомъ, организирано и заявяватъ, че коритѣ и кестенитѣ били държавни. Другъ отъ селата не смѣе да се яви, понеже всички сж тероризирани и заплашени, че, ако нѣкой се яви да каже истината, ще бжде изгоненъ задъ границата.

Тази терористична организация се почувствува доста явно

www.dlib.mk

и отъ почитаемата тамъ комисия и вѣрваме тя да е донесла, или ще донесе до васъ за горното.

Трѣбва да се има предъ видъ случая съ делегата отъ с. Осничени — Наумъ Костовъ, когото гръцкитѣ власти малтретираха най-ужасно, както въ родния му край, така и въ Кулели-Бургазъ.

При запитване отъ подкомисията, чии сж били църквитѣ и училищата, тѣ всички вкупомъ отговарятъ, че сж гръцки и никога не сж били български, а всеизвестно е, че въ тия села всички църкви и училища бѣха български. За това има и официални документи въ Костуръ, въ останалата турска архива. Известно е сжщо на цѣлъ свѣтъ, че 1909-10 година, турскиятъ парламентъ разреши църковно-училищния въпросъ въ смисълъ, че кждето българитѣ съставляватъ повече отъ две трети отъ населението, тѣмъ се даватъ черквитѣ и училищата. Специална комисия по приложението на плебисцита мина и по тѣзи села, призна църквитѣ и училищата за български и съставенитѣ за това протоколи се пазятъ още въ Костуръ. Щомъ като изопачаватъ истината по този въпросъ, какво остава за кориитѣ, кестенитѣ и пр. и пр.

Ето защо, като донасяме горното до почитаемата комисия, протестираме най-енергично противъ тѣзи гъркомански произволи и изопачавания и ви молимъ да наредите до подкомисията тамъ да не обръща внимание на тѣзи лъжливи показания и признае правособственостьта върху кориитѣ и кестенитѣ на бѣжанцитѣ.

За да удостовѣримъ още, че тамъ никогашъ не е имало държавни гори, а сж били все частна собственость, молимъ да вземете предвидъ следното:

да се провѣри по турскитѣ книжа, запазени въ гр. Костуръ, дали нѣкогашъ е имало държавни гори въ поменатитѣ села.

Въ сжщитѣ книжа се намиратъ много дѣла, заведени отъ собственици противъ нарушители.

Да се запитатъ жители отъ другитѣ съседни села, дали помнятъ да е имало нѣкога държавни гори въ споменатитѣ села (но това да стане тайно, за да не сплашатъ и тѣхъ).

Най-после нека бждатъ запитани и турцитѣ отъ съеднитѣ села, изселени сега въ Турция.

— —

Какъ се ликвидиратъ бѣжанскитѣ имоти. — **М.** № 296 отъ 6. X. 927.

№ 602. — ... Миналата година III подкомисия въ Солунъ заседаваше въ гр. Енидже-Вардаръ, гдето установяваше правото на собственость върху имотитѣ на българитѣ-бѣжанци отъ този градъ. Още отъ самото начало, при разглеждане на едно д.ло, неутралниятъ — председатель на подкомисията, за да се признаятъ имотитѣ на декларатора, настояваше да му се представятъ тапии, заявявайки, че безъ такива нѣма да се признае правото на собственость на имотитѣ на рекеранта. Напразни бѣха усилията на българския членъ при подкомисията да убеди неутралния членъ,

www.dlib.mk

че не е правъ, защото отъ постановленията на чл. 48 ал. 5 и 6 гласятъ, че правото на рекерантитѣ българи и гърци не може да се установи и чрезъ показанията на двама свидетели, мѣстни жители на общината. Трѣбваше да се преустанови за кратко време заседанието на подкомисията, за да се поиска нареждане отъ смѣсената комисия въ Атина, какъ да се постжпи въ случая. И действително се получи нареждане въ наша полза, т. е. правото на собственость да се признава и чрезъ разпита на двама свидетели отъ общината. А дотогава бѣха разгледани около 200 дѣла, които, следъ нареждането на смѣсената комисия, трѣбваше да се ревизиратъ. Обаче, едно незнание на неутралния членъ забави ликвидацията на имотитѣ съ единъ месецъ и повече, независимо отъ разходитѣ направени за заплати на членоветѣ на комисиитѣ, делегатитѣ и пр. и пр.

Другъ такъвъ случай на незнание е извършенъ отъ председателя на IV подкомисия г. Етхенъ, сжщо въ Солунъ. Миналата година въ заседанията на подкомисията въ с. Корношоръ, Енидже-Вардарско, той сжщо, категорически отказваше да признае правото на собственость върху имотитѣ на бѣжанцитѣ отъ с. Корношоръ, макаръ тѣзи имоти последнитѣ да притежаватъ отъ стотици години отъ тѣхнитѣ бащи, дѣди и прадѣди, спокойно, явно, несъмнено и безпрепятствено, което нѣщо бѣ доказано не само отъ българскитѣ делегати, но и отъ посочнитѣ гръцки свидетели. Но въпрѣки всичко това, г. Етхенъ отказа да признае почти всички имоти на корношорци, като имъ постави едно rejeté По този поводъ пълномощникътъ на корношорци, софийскиятъ адвокатъ Георги Д. Ночевъ, който присжтствуваше въ заседанията въ самото мѣсто с. Корношоръ, виждайки, че г. председателтъ Етхенъ нѣма понятие отъ правилникъ и конвенция, както и отъ закона за собствеността, имуществата и сервитутитѣ, подаде до смѣсената комисия въ Атина едно дълго изложение отъ 16 страници на френски, мотивирано добре, съ необорими аргументи, като, освенъ другото, е цитиралъ и разпорежданията на турскитѣ закони по собствеността и пр. Вследствие на това на два пжти билъ повиканъ г-нъ Етхенъ въ Атина на личенъ докладъ, дето сж му били правени строги бележки. . . . .

Измина вече година и повече, презъ което време пълномощникътъ Ночевъ е правилъ мнгократни постжпки до българската легация въ Цариградъ за доставяне на тапии, а до смѣсената комисия за по-скорошното разрешение на този въпросъ. Тапиитѣ пристигнаха отдавна, единъ пжть 105, а преди известно време единъ 20 метра дълъгъ официаленъ списъкъ на всички имоти на корношорци, описани въ кютука въ Цариградъ, обаче, неизвестно по какви съображения още, този тъй бързъ списъкъ не е преведенъ, когато други тапии, представени по-късно, сж вече готови. . .

Другъ единъ случай на тормозъ и противенъ съ духа и постановленията на конвенцията е и начинътъ, по който гръцкитѣ членове при подкомисиитѣ се отнасятъ къмъ бѣжанцитѣ-делегати.

www.dlib.mk

Примѣръ за това е г. Патарасъ, гръцки членъ на IV солунска подкомисия. Последниятъ се е отнасялъ много арогантно спрямо бѣжанцитѣ-делегати, заплашвалъ ги е, като заплашвалъ и свидетелитѣ, представлявани отъ негова страна. Начинътъ, по който г. Патарасъ е задавалъ въпроси на свидетелитѣ-българи и гърци — високъ и грубъ тонъ, внасялъ страхъ у свидетелитѣ, които, уплашени да не би отпосле да пострадатъ (понеже се не изселватъ), не сж смѣяли да кажатъ самата истина. По този начинъ бѣжанцитѣ-българи се ощетявали, защото върху много отъ имотитѣ имъ се поставяло rejeté. Така напримѣръ, миналата година г-нъ Патарасъ даже е посегналъ върху колегата си — българския членъ г. Гелевъ, срещу когото вдигналъ бастуна си да го удари. Сжщиятъ г. Патарасъ преди около единъ месецъ и повече, когато IV подкомисия заседаваше въ Енидже-Вардаръ, дето разглеждаше дѣлата на с. с. Радомиръ, Грубовци, Кошиново, Цагирево, Литовой и др., заплашвалъ радомирскитѣ делегати съ арестъ и екстерниране, като даже единиятъ отъ тѣхъ, Тома Кехайовъ, биде екстерниранъ въ България.

По нареждане на г. Патарасъ подсекретарьтъ при IV подкомисия г. Чукаласъ, гръкъ отъ гр. Пловдивъ, човѣкъ малограмотенъ, се изпращалъ предварително въ селата, които ще се ликвидиратъ, и тамъ правилъ нощни събрания. Въ тѣзи събрания — напримѣръ въ Радомиръ, Чукаласъ заедно съ учителя на селото събрали една вечерь нѣколко отъ мѣстнитѣ жители, за да ги научатъ какъ да лъжатъ предъ подкомисията при установяване правото на собственость на имотитѣ на българитѣ-бѣжанци. Понеже нѣкои постари хора отказвали да дадатъ нагласенитѣ отъ него показания, той препоржчалъ да повикатъ по-млади хора. И действително, констатира се, че въ заседанията на комисията свидетелитѣ отъ гръцка страна сж хора едва на 30—35 години, които не знаятъ нищо относително времето, отъ когато българитѣ-бѣжанци притежаватъ своитѣ имоти.

Вследствие на това и понеже грѣшката е, че заседанията не ставатъ на самото мѣсто въ самитѣ села, дето ще могатъ да се повикватъ моментално и стари хора за свидетели, много отъ имотитѣ на българитѣ-бѣжанци отъ с. с. Радомиръ, Грубовци, Кошиново, Цигарево, Кониково, Литовой и други, въпрѣки доказателството, че тѣзи имоти собственицитѣ сж ги купили отъ преди 50—100 години, г. Етхенъ отказва да ги признае безъ тапии и върху тѣхъ слага страшната бележка „отхвърлени“. Грамадни сж загубитѣ на бѣжанцитѣ отъ това поведение на г. Етхенъ. Сжщото нѣщо се случи и съ българитѣ-бѣжанци отъ с. Куфалово, състоящо отъ три махали Горно, Срѣдно и Долно. Мнозина отъ бѣжанцитѣ, а най-вече тѣзи отъ Долно-Куфалово, които още въ турско време сж закупили голѣма часть отъ имотитѣ на собственика бея, били снабдени и съ тапии. Но последнитѣ, поради събитията, вследствие войнитѣ собственицитѣ имъ сж ги изгубили. Освенъ това, понеже тѣзи имоти беятъ ги продалъ, той не ги е

www.dlib.mk

декларирал предъ турско-гръцката комисия. Но г. Етхенъ не иска да знае отъ това и много отъ имотитѣ — почти повечето получиха бележката rejeté.

Ликвидацията на бѣжанскитѣ имоти въ Македония подъ гръцка власть. — **М.** № 248 отъ 10. VIII. 927.

Съобщаватъ ни следнитѣ сведения за начина, по който се вършела „ликвидацията" на бѣжанскитѣ имоти въ с. Боймица, Гуменджанско:

№ 603. — Елисавета Петкова е декларирала 9 парчета имоти; комисията е признала 6.

Стоянъ Петковъ деклариралъ 40 парчета, отъ които сж признали само 18; 22 сж отхвърлени. Сжщиятъ допълнително деклариралъ 2 парчета, и дветѣ отхвърлени.

Свещеникъ Георги Филиповъ деклариралъ 15 парчета имоти, отъ които му се признаватъ 9; а се отхвърлятъ 6 (въпрѣки че за тѣхъ има тапии, че сж му останали отъ бащи и дѣди).

Сотиръ Филиповъ, братъ на свещеника, деклариралъ свои частни имоти и други, общи съ брата му; комисията отхвърля всичкитѣ подъ предлогъ, че получавалъ по дѣлото на брата му, въпрѣки че цѣлото село знае, че има и частни имоти, които е владѣялъ отъ дълги години.

Аргиръ Тановъ Филиповъ деклариралъ 10 парчета, отъ които иска припадащата му се четвърть часть; комисията отхвърля всичко, позовавайки се на невѣрнитѣ свидетелски показания на сегашнитѣ общински свидетели. А. Филиповъ има тапии за всички декларирани имоти.

Стоянъ Христовъ Гелибешовъ деклариралъ 3 парчета, отъ които едно, въпрѣки че има документи за него, не е признато.

Георги М. Пецовъ деклариралъ 51 парчета, нѣкои отъ които въ с. Карасуле. Признати му сж 21 парчета въ Боймица и 4 въ Карасуле, а останалитѣ 26 парчета, за които цѣлото село знае, че ги е наследилъ отъ баща, не сж признати.

Димитъръ п. Христовъ деклариралъ 44 парчета; комисията отхвърлила 27, владѣни отъ него още отъ турско време.

Мито Граматиковъ деклариралъ 21 парчета; комисията отхвърля 14, въпрѣки собственото ѝ признание, че и тѣ сж наследство отъ бжща му, починалъ още въ турско време и че нѣма съмнение, че еималъ и тапии за тѣхъ, но ги е изгубилъ при изселването.

Иванъ Тановъ Граматиковъ деклариралъ 46 парчета; комисията отхвърля 29 парчета, за които признава, че сж му останали въ наследство отъ баща му.

Христо Таряновъ Икономовъ деклариралъ 75 парчета, признати само 23, а отхвърлени 52.

Почти всички декларации сж били написани въ днитѣ, когато е ставало изселването, значи въ присжтствието на останалитѣ въ селото селяни.

Какъ ликвидиратъ. . . — **М.** № 478 отъ 15. V. 928.

www.dlib.mk

№ 604. — Единъ утриненъ вестникъ, пише солунскиятъ „Неа Алития“ (Нова истина), изнася, какво изъ селата на Енидже-Вардарско петнадесеть души известни български комитаджии се разхождатъ свободно, необезпокоявани отъ никого, снабдени съ паспорти, издадени отъ смѣсената гръцко-българска комисия по изселването.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ние не виждаме причинитѣ, поради които нашитѣ власти не пипватъ тѣзи съмнителни и опасни хора и не ги експедиратъ масово въ тѣхното отечество, за да се освободимъ единъ пжть за винаги отъ тѣхното досадно присжтствие. Наистина, много смѣшно е въ момента, когато взимаме такива и толкова строги мѣрки на границата за попрѣчване на всѣко евентуално нахълтване на български чети въ наша територия или пъкъ за преследване на тѣзи, които сж успѣли вече да влѣзатъ, да позволяваме да стоятъ свободни и необезпокоявани отъ никого известни стари комитаджии, които да пропагандиратъ свободно изъ селата въ провинцията, за да поразчистятъ пжтя на бомбаджиитѣ, атентаторитѣ и останалитѣ злодейци на българскитѣ комитети.“

Б. Р. При такива подстрекателства на гръцкитѣ вестници за качествата и мисията на разнитѣ делегати, които отиватъ въ Македония подъ гръцко за измѣрване, освидетелствуване и оценка имотитѣ на изселилитѣ се изъ роднитѣ си огнища „доброволно“ българи, какъвъ смисълъ може да има тѣхното отиване тамъ и каква гаранция може да има, че ще имъ се създадатъ условия за спокойно изпълнение на възложената имъ мисия?

Гръцки подстрекателства — **М.** № 312 отъ 25. X. 927.

№ 605. — Стоянъ Милушевъ Машкулевъ и Миро П. Ганевъ отъ с. Хърсово, Кукушко, съ редовни документи, издадени отъ софийската гръцко-българска комисия по изселване на малцинствата, на 10. X. 1923 г. заминаватъ за родното си село, за да ликвидиратъ съ имотитѣ и прибератъ останалитѣ челнове отъ семействата. Когато на 13. X. с. г. пристигатъ въ гр. Кукушъ, биватъ задържани като неблагонадеждни и на другия день вързани ги изпращатъ въ Солунъ, кждето ги държатъ подъ арестъ 4 дни. Следъ това подъ стража биватъ изпратени до гръцко-българската граница и предадени на българския пограниченъ постъ Бистрица.

Бащата на Стояна — Милошъ Машкулевъ, ужасѐнъ отъ арестуването и лошото третиране на сина му, въ когото била единствената надежда за спасението на семейството му, получава ударъ на сърдцето, пада тежко боленъ и на третия день умира. . . . . .

Василъ Липитковъ, отъ с. Любетино, Леринско. Презъ декемврий 1923 г. съ пжтенъ листъ отъ гръцко-българската комисия въ София, отъ 18.X.1923 г. подъ № 360 заминава за родното си село да ликвидира съ имотитѣ си. Макаръ че е 68 годишенъ старецъ, по занятие коларь, веднага бива арестуванъ въ селото му

www.dlib.mk

като неблагонадеженъ, единъ отъ старитѣ комити и препратенъ въ Суровичъ въ затвора, кждето бива задържанъ около 1 и половина месецъ. Следъ това подъ конвой изпратенъ на българо-гръцката граница и предаденъ на българскитѣ постове като опасенъ човѣкъ за гръцката държава.

Бисери изъ прилагането на конвенцията за доброволното изселване. — М. № 66 отъ 11. VII. 24.

№ 606. — На 6 октомврий 1927 г. минахъ границата и на 7 бѣхъ въ селото си Долни-Порой. На 8. заедно съ съселянина Димитъръ Органджиевъ отидохме въ градината на сжщия, за да я разгледаме и на излизане отъ градината лицето Кирисъ Шоповъ отъ с. Горни-Порой стреля върху мене, но не можа да ме улучи. Нападателътъ биде арестуванъ и на другия день пакъ освободенъ, а вмѣсто него арестуваха мене и ме закараха въ серксия затворъ, дето лежахъ 2 и половина месеца, безъ да ме питатъ защо. На третия день въ затвора ми вржчиха единъ обвинителенъ актъ безъ никакво предварително следствие. На 12 декемврий получихъ призовка, за да се явя въ солунското сждилище на 3 февруарий 1928 г. Сжщевременно ме премѣстиха въ солунския затворъ, обаче на 28 декемврий пакъ ме взеха отъ сжщия затворъ и ме върнаха обратно въ Серъ по настояването на смѣсената гръцко-българска комисия и презъ Демиръ-Хисаръ ме предадоха на българскитѣ военни власти. Презъ всичкото време на арестуването ми бѣхъ постоянно тормозенъ и ми даваха само половинъ хлѣбъ на день. Не ми се позволяваше свиждане съ външни хора и никаква кореспонденция.

Стоянъ Г. Недѣлковъ, родомъ отъ с. Долни-Порой, Демиръ-Хисарско, по занятие работникъ.

М. № 447 отъ 6. апр. 1928.

№ 607. — Делегатътъ Никола Ивановъ Пазантовъ отъ с. Доганъ-Хисаръ, Дедеагачко, снабденъ съ фейдерутъ отъ софийската гръцко-българска комисия въ свързка съ ликвидацията на имоти на с. Доганъ-Хисаръ, билъ арестуванъ въ гр. Гюмюрджина отъ гръцката полиция и изпратенъ неизвестно кжде.

Случаятъ е типиченъ. На 16 того Никола Пазантовъ на излизане отъ заседание на комисията подъ председателството на г-нъ Николъ, директоръ на подкомисиитѣ въ Гюмюрджина, при минаването му площада „Василий Българоубиецъ“ е билъ грабнатъ насила отъ жандармерийски стражари и хвърленъ въ затвора. Тамъ е билъ изтезаванъ и заставенъ насила да извършва физическа работа на стражаритѣ. Следъ 2 часа отъ арестуването му директорътъ на гръцко-българскитѣ подкомисии Николъ се явилъ лично при началника на обществената безопасность въ присжтствието на другитѣ делегати отъ Доганъ-Хисаръ и секретаря отъ центра г. Сервенидисъ и поискалъ обяснение за незаконното аре-

www.dlib.mk

стуване на делегата Пазантовъ и незабавното му освобождение. Началникътъ на безопасността отговорилъ на г. Николъ, че, споредъ сведения на военнитѣ гръцки власти, делегатътъ Пазантовъ е билъ недобросъвѣстенъ за работата си предъ комисията. Директорътъ Николъ съ възмущение отхвърлилъ това обвинение, което не е компетентность на гръцкитѣ власти и заявилъ, че делегатътъ е единъ отъ най-добросъвѣстнитѣ делегати и познавачъ на работата си и да му съобщи, ще разпореди ли за освобождението му или не. Началникътъ на безопасността тутакси съобщава на директора, че още сега ще разпореди за освобождението му. Въ сѫщия моментъ, обаче, докато се води разговоръ за освобождението му, Пазантовъ е билъ изведенъ отъ затвора и изпратенъ за гарата, за да бѫде интерниранъ въ вѫтрешностьта на Гърция. Но вследствие енергичното застѫпничество на директора Николъ, Пазантовъ билъ върнатъ въ участъка, а следъ това освободенъ.

На 18 того сѫщиятъ делегатъ заедно съ другитѣ такива, при излизане отъ заседанието на комисията, повторно е билъ арестуванъ на сѫщия площадъ и при енергичното му настояване да го придружатъ до комисията за обяснение, е билъ заведенъ отъ полицаитѣ при директора Николъ. Въ кабинета на последния е билъ извиканъ гръцкиятъ делегатъ Флоридисъ, българския представитель Николовъ за да обмислятъ случая. Следъ дълги разисквания и следъ обясненията на Флоридисъ, че арестуването е заповѣдано отъ военнитѣ власти, директорътъ, силно възмутенъ, напусналъ кабинета си заедно съ българския представитель, като е заявилъ, че той ще действува предъ по-горното началство за спиране на системнитѣ произволи отъ страна на гръцкитѣ административни и военни власти спрямо българскитѣ делегати. При това положение делегатътъ е билъ измъкнатъ насила отъ кабинета на директора и хвърленъ въ затвора, въ присѫтствието на гръцкия делегатъ Флоридисъ. На 19 сѫщия месецъ подъ силенъ конвой Пазантовъ, заедно съ другитѣ делегати отъ с. Доганъ-Хисаръ, е билъ закаранъ въ Деде-Агачъ, като билъ предизвестенъ, че ще бѫде екстерниранъ въ България. Но вмѣсто въ България, Пазантовъ е билъ сваленъ на Димотишката гара съ цель да бѫде предаденъ на военнитѣ власти тамъ, а другитѣ делегати, освободени да продължатъ пѫтя си за България.

Тѣ вече сѫ въ България и съобщаватъ за голѣми преследвания, насилия, арести, безпокойства и пр. отъ страна на гръцкитѣ административни и военни власти надъ български делегати. Тѣ съобщаватъ и за маса други насилия и жестокости, вършени надъ тѣхъ отъ гърцитѣ. За случая доганъ-хисарскитѣ делегати сѫ се оплакали въ смѣсената комисия съ писменъ протестъ. А до директора Николъ и българския делегатъ Джуджевъ е изпратенъ преписъ отъ този протестъ.

За сѫдбата на Пазантовъ не е известно нищо.

Тази сакидална постѫпка отъ страна на гръцкитѣ военни и

www.dlib.mk

административни власти ще попрѣчи за въ бждеще да се изпращатъ делегати, предъ угрозата на такива изтезания и неизвестности за тѣхната сждба.

София, 22 юлий 1928 г.

К. М. Саръкостовъ

Арестуванъ български делегатъ въ Гюмюрджина. Писмо до в. „Македония". — **М.** № 539 отъ 28. VII. 28.

№ 608. — Македонската емиграция въ гр. Варна, свикана на 11 септемврий т. г., 9 часа предъ пладне, на извънредно общо събрание за обмисляне мѣркитѣ, които трѣбва да се вематъ за спиране нечуваното и пладнешко ограбване на бѣжанцитѣ отъ Македония подъ гръцка власть, следъ като изслуша личнитѣ обяснения на делегатитѣ отъ Костурско и ораторитѣ:

1. За разнитѣ начини и похвати на това ограбване;

2. За безцелностьта отъ отиването на делегати, понеже и съ делегати и безъ делегати ограбването ѝ се извършва;

3. За безпомощностьта и бездеятелностьта на българитѣ — членове въ разнитѣ комисии и подкомисии, и

4. За обезпокояването и малтретирането на делегатитѣ отъ гръцкитѣ власти,

р е ш и:

Високо протестира както противъ това нечувано, нечовѣшко ограбване и малтретиране на отиващитѣ въ Македония подъ гръцка власть делегати, така и проивъ бездействието, нехайностьта и безчувствието на тия грабителски комисии.

Македонската варненска бѣжания сжшевременно заявява, че се отказва отъ каквато и да е ликвидация и когато и да е ще си потърси своитѣ права.

Настоящата резолюция да се изпрати чрезъ Македонския националенъ комитетъ до Обществото на народитѣ.

Р е з о л ю ц и я н а м а к е д о н с к и т ѣ е м и г р а н т и в ъ В а р н а. — **М.** № 298 отъ 8. X. 927.

№ 609. — Право да ви кажа, господине, моятъ духъ е сломенъ отъ възтържествуването на несправедливостьта въ тази ликвидация. Така, насъ емигрантитѣ, по езика на тази ликвидация, ни наричатъ „доброволно" изселили се! . . . тогава, когато откжсването отъ нашето отечество ни причинява болезнени рани! . . . и следъ туй като на „доброволно изселени" оценяватъ имотитѣ ни съвсемъ произволно, като ни даватъ нищожни цени. Декаръ първокачствена нива се оценява за 291 драхми — тогава, когато тукъ, край София, ние плащаме наема на ливади за паша на нашия добитъкъ по 700—800 лева на декаръ само за лѣтния сезонъ. Нашитѣ дворни мѣста се оценяватъ като ниви, когато тукъ дворни

www.dlib.mk

мѣста, тамъ на полето и въ Бояна се продаватъ 120—130 лв. кв. м. Моятъ умъ не може да побере тая безподобна неправда и азъ никога не бихъ се съгласилъ съ тази ликвидация, ако въ мене не говорѣше чувството на състрадание къмъ моя братъ, който бѣше застрашенъ отъ неминуемъ гладъ.

Общата сума, която получихме, възлиза на около 740.000 лв. драхми. Отъ 10 на сто, които ни дадоха въ брой, задържаха 40.000 драхми за адвокатско право, така че отъ тая сума ни останаха съвсемъ малко пари. Днесъ за днесъ облигациитѣ не ни служатъ за нищо.

Не ги приема нито Б. н. б., нито Земледѣлската банка, предъ която имаме задължение. Опитахме се да искаме кредитъ отъ Народната банка срещу залогъ на облигациитѣ. Банката отпуска такъвъ на едни съвсемъ неизносни за насъ условия само за три месеци и ако следъ изтичането на тоя срокъ не се издължимъ, то тя има право да продаде нашитѣ облигации. Ако сами речемъ да ги продадемъ, за да се снабдимъ съ пари, отъ които имаме много голѣма нужда, ще трѣбва да изгубиме половина отъ стойностьта имъ.

Какво да правимъ съ тия нещастни облигации и ние не знаемъ. Не е изключена възможностьта, щото нашитѣ внуци и правнуци да ги иматъ за споменъ отъ тѣхното наследство. И азъ мисля, че не се мамя, като мисля, че истинската стойность на нашитѣ хубави имоти въ бждеще ще се пази въ сърдцата на нашитѣ бждещи поколѣния, които винаги ще чувствуватъ огорчението и гаврата, нанесени намъ.

Писмо отъ Ставре Георгиевъ отъ Новосело, Солунско. — **М.** № 444 отъ 3. IV. 28.

Настаняване бѣжанцитѣ

№ 610. — Превъ време на обиколката, която предприехъ, придруженъ отъ д-ръ Ватевъ, касиеръ на Българското дружество Червенъ кръстъ, и отъ г. Бульовъ, секретарь на Македонския комитетъ, сжщо членъ на Българското дружество Червенъ кръстъ, азъ посетихъ по отдѣлно градоветѣ Ямболъ, Казълъ-Агачъ и Каваклий и околнитѣ села, главни центрове за настаняване на тѣзи новопристигнали, които идатъ отъ Тракия и Македония по одринската линия. Споредъ това, азъ обиколихъ селата по крайбрѣжието на Черно-море, близу до българското пристанище Бургазъ, за да привърша най-сетне обиколката си въ индустриалната область на Пловдивъ и Станимака. Навсѣкжде азъ констатирахъ тази дълбока мизерия на бедни хора, много отъ които, най-често изгонвани брутално и насила отъ своитѣ жилища, безъ да сж имали възможностьта да отнесатъ добитъка и инвентара, които, впрочемъ, биха имъ били така необходими, за да се отдадатъ другаде на тѣзи земледѣлски занятия, които съставляватъ прехраната на значителната часть отъ българскитѣ бѣжанци.

Рѣдкитѣ села, които заематъ плодородната Ямболска, Ка-

www.dlib.mk

зълъ-Агачка и Каваклийска долини, направиха едно голѣмо усилие, за да подслонятъ бѣжанскитѣ семейства отъ Тракия и Македония, които не преставатъ да прииждатъ всѣки день на ямболската гара и които ще продължаватъ безсъмнено да идватъ дълго още време на тази гара. Азъ ги видѣхъ да живѣятъ на открито съ своитѣ оскждни вещи, въ очакване да дойдатъ да ги отнесатъ колата на селянитѣ, които, възъ основа на едно щедро споразумение, постигнато съ околийскитѣ власти, сж приели а ги подслонятъ временно въ своитѣ български колиби, твърде тѣсни за самитѣ тѣхъ.

Азъ видѣхъ семейства отъ 7—8 души, настанени въ тѣзи колиби, кждето стаята за живѣене нѣма повече отъ 9 до 12 кубически метра и кждето се принуждаваха да се сгжстяватъ още повече, за да дадатъ гостоприемство на сжщо многобройното бѣжанско семейство — разрешение, което куца и прѣчи толкова на домопритежателя, колкото и на временния гостъ, на когото той току-що бѣ далъ гостоприемство по такъвъ щедъръ начинъ. Отъ само себе си се разбира, че тукъ може да става дума само за временно разрешение и че ще трѣбва волею-неволею да се намѣри въ нѣколко само месеца начинъ за окончателното настаняване въ България на всички тѣзи новодошли, които живѣятъ понастоящемъ горе-долу като птичето на клона.

Отъ 31 декември 1924 г. насамъ 1712 бѣжански семейства, брояши 7194 членове, сж минали презъ ямболската гара. Това число представлява повече отъ 20 души, които трѣбва да се настанятъ ежедневно въ една область, кждето жилища липсватъ.

Бѣжанцитѣ донасятъ съ себе си качествата, общи на българскитѣ селяни: страстьта къмъ земледѣлски трудъ, умѣреностьта въ нуждитѣ и духъ на пестеливость и на редъ, който може да внуши най-голѣмо довѣрие на всички, които биха могли да ги подпомогнатъ, като имъ отпуснатъ нужднитѣ парични срѣдства.

Азъ видѣхъ населението на село Папаросъ, близу до Бургазъ, което следъ двугодишенъ трудъ бѣ намѣрило начинъ да върне на българската Земледѣлска банка 70% отъ отпуснатитѣ му аванси за експлоатирането на раздаленитѣ му земи. За сега новитѣ преселници въ ямболската область сж безъ работа, което ги поставя въ отчаяние. Но какъ да работятъ безъ волове за орань, безъ земледѣлски съоржжения, безъ семе? Тѣ сж лишени отъ всичко и се мжчатъ да помогнатъ на жителитѣ на селата, които въ замѣна на тѣхния трудъ имъ заематъ временно своитѣ волове, своитѣ рала, за да имъ дадатъ възможность да обработятъ, както могатъ, части отъ общинската мера. Но за да успѣятъ въ своя трудъ, трѣбва предварително да се набразди съ земледѣлски трактори тази камениста и трънлива земя, изискваща едно предварително разоряване съ мощни машини, преди да бжде предадена на скромното и първобитно рало на българския земледѣлецъ.

Особено силно впечатление ми направи посещението на мал-

www.dlib.mk

кия градецъ Каваклий, кждето 6000 гърци, завърнали се въ отечеството си, бѣха замѣстени отъ българскитѣ бѣжанци, изгонени отъ Тракия и Македония въ най-плачевно състояние, следъ като бѣха протърпѣли едно интернирано въ гръцкитѣ острови изъ Егейско море.

Понастоящемъ само шесть гръцки семейства оставатъ въ Каваклий, а другитѣ при заминаването си сж отнесли съ себе си добитъка и земледѣлскитѣ орждия. Новото население се намира въ голѣмо притѣснение, защото нѣма нищо отъ онова, което му трѣбва, за да обработи извънредно богатитѣ мѣста, които обкржжаватъ града и кждето вирѣятъ лозата и тютюнътъ. Трагическо е зрелището, което представлява тази агломерация отъ превъзходни земледѣлци, осждени на принудително бездействие, защото сж лишени отъ орждия и отъ нужднитѣ кредити, за да изработятъ тѣзи изоставени отъ две години вече земи отъ гърцитѣ. Притѣснението на бѣжанцитѣ е голѣмо и мнозина отъ тѣхъ сж потърсили да се настанятъ другаде като работници.

Положението е сжщото за жителитѣ отъ околнитѣ села: въ тази особено богата страна земитѣ стоятъ необработени и може само да се съжалява за това ненормално положение, което вдъхваше думи на отчаяние у кмета на града, който, като се обръщаше къмъ насъ, обвиняваше човѣчеството и софийското правителство, че били изоставили повѣренитѣ на неговитѣ грижи жители.

Още по-трагична е сждбата на бѣжанцитѣ, които българскитѣ власти сж отправили въ бургазката околность. Градътъ Бургазъ, пристанище на Черно море, е обкржженъ отчасти съ блатисти мѣста съ голѣмо плодородие, но необитаеми поради върлуващата малария въ тази область. А тамъ именно живѣятъ нѣколко хиляди бѣжанци!

Азъ ги видѣхъ да се скитатъ въ случайни и съвсемъ недостатъчни за тѣхъ села, влачещи се съ мжка и имащи за храна почти изключително едно меко и несмилаемо тесто, приготвено отъ царевица, единствената храна, която тѣ сж успѣли съ голѣма мжка да произведатъ, защото сж лишени, както и бѣжанцитѣ отъ околностьта на Ямболъ, отъ впрегатенъ добитъкъ и отъ земледѣлски орждия.

Азъ видѣхъ тѣзи „села на смъртьта“, които се простиратъ отъ двете страни на града, преди всичко Константиново, съ 151 семейства бѣжанци, отъ които 80 новопристигнали. Обръщамъ се къмъ жената на Стоянъ Георгиевъ, дошла отъ Тракия презъ 1921 г. Тя е имала 7 деца, отъ които петь умрѣли отъ малария. Селото е разположено близу до рѣката, водитѣ на която биватъ изтласквани отъ морския вѣтъръ и образуватъ заразяващи блата, които разнасятъ надалечъ болести и смърть. Жената на Стоянъ Георгиевъ не е едничка, която оплаква своитѣ деца. Повечето отъ нейнитѣ другарки сж понесли сжщото мжчително изпитание, а възрастнитѣ, по-издържливи отъ децата, не ще закъснѣятъ да

www.dlib.mk

ги последватъ, ако правителството не успѣе да намѣри бързо нуждитѣ кредити за оздравяването на блатата, които обкржжаватъ Бургазъ.

Въ с. Алкария 70 новодошли семейства сж били натрупани въ два голѣми обора, кждето живѣятъ разбъркано на влажната земя заедно съ добитъка. Азъ даже видѣхъ единъ курникъ, който почистваха, за да настанятъ въ него едно новодошло семейство. На две крачки по-нататъкъ една селска кжща дава подслонъ на 12 семейства, струпани, заедно съ покжщнината имъ, въ тъмни убежища, кждето агонизиратъ, заразени отъ малария, бедни жени. Деца се виждатъ все по-рѣдко и по-рѣдко, а възрастнитѣ безцелно се скитатъ въ тѣзи зловещи мѣста, кждето и тѣ на свой редъ не ще закъснѣятъ да напълнятъ гробищата. Действително, статистиката, която ми представи председательтъ на Червения кръстъ въ гр. Бургазъ, точно спадаща съ статистиката на централната администрация въ София, констатира, че отъ две години 65% отъ настаненитѣ въ околностьта на Бургазъ български бѣжанци сж умрѣли.

Идентично е положението въ Чимосъ, кждето 132 семейства сж на умиране. Една жена, изнурена отъ малария и отъ липса на храна, ме уведомява, че я пждили вече отъ кжщата, отстжпена на семейството ѝ отъ единъ многократенъ милионеръ отъ Цариградъ, който не желаелъ повече да върши благодеяния на едно умиращо и безработно семейство.

Въ Анхиало насъ ни посрѣща една тълпа отъ повече отъ 1500 бѣжанци, отъ името на които градскиятъ кметъ и председательтъ на Македонския комитетъ красноречиво ни излагатъ мизерията, която, уви, и ний познаваме, тъй като сме констатирали сами нейнитѣ ужасни последствия. Следъ едно последно посещение въ пристанището Месемврия, кждето намѣрихме едно идентично положение, ний напуснахме тѣзи села на смъртьта, за ла посетимъ най-сетне Пловдивъ и Станимака, които сж въ областьта на тютюневата индустрия.

Lucien Cramer, членъ отъ Международния комитетъ на Червенъ кръстъ. — Днешното положение на българскитѣ бѣжанци. Извлѣчение отъ **Revue Internationale de la Croix Rouge**, год. VII. № 83, ноември 1925.

www.dlib.mk

Колонизация

№ 611. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Миналата седмица преминахъ границата при Кула-Чифликъ, недалечъ отъ градъ Петричъ. Прекарахъ малко време въ Демиръ-Хисаръ и околнитѣ села, посетихъ Солунъ и близки села и тогава се скитахъ изъ знаменититѣ развалини на най-прочутия градъ въ древния свѣтъ — Атина. Отъ тамъ дойдохъ тукъ въ Воденъ.

Когато посетихъ селата около Демиръ-Хисаръ, видѣхъ много българи. Тѣ говорятъ сжщия езикъ, който чувамъ въ Доспей, Самоковско, или въ Чаиръ, Горно-Орѣховско. Тѣ живѣятъ въ скромни български кжщи, обличатъ се въ български носии и отдалечъ се познаватъ като българи. Тѣ пасятъ овце и оратъ ниви. Но за тѣхъ нѣма собствена черква, нѣма родно училище, нѣма просторъ, нѣма земя, нѣма животъ.

Посетихъ планинско село далечъ надъ Воденъ. Каменни кжщи, криви улици, сиви плочни покриви, магарета, лозя, черници. Деца вжтре въодушевено пѣятъ на непознатъ мене езикъ. Благовидна даскалица излиза отъ училището. Задавамъ ѝ въпроси по български и тя ми отговаря на сжщия езикъ. Тя била тамошна селянка съ срѣдно образование. Въ училището преподавала на гръцки. Тя сама била гъркиня. Имало доста много чиновници и чиновнички, като нея, мѣстни хора, македонци, говорящи български, но сега гърци. Тя ми говорѣше на български безъ стѣснение. Отивамъ малко по-нагоре и виждамъ група баби, седнали на камъни край пжтя. Приказватъ на български и отговарятъ на моитѣ въпроси по български.

Качвамъ се още по нагоре. Излизамъ отъ селото и минавамъ край чудно хубави градини. Много вода. Двама момъка дълбаятъ канали. Говорятъ на български.

Отивамъ до върха и виждамъ цѣла юго-западна Македония. Предъ мене богати ниви, буйни градини, много рѣкички. Слизамъ. Старъ човѣкъ копае подъ черницитѣ. Приказвахме си нѣколко минути. Езикътъ му е почти сжщия, който се чува въ с. Папазли или с. Костенецъ-Баня.

Срещнахъ група дечица клекнали въ тѣсни улички. Деветь бѣха — едно момиченце — събрани около ржкотворенъ апаратъ за играение на късметъ. Стрелката бѣ отъ парче тънко желѣзо. Подъ нея на дъската бѣха наредени книжни куклички, локумчета, череши и едно праздно мѣсто. Децата си приказваха на български.

www.dlib.mk

Приближихъ се до тѣхъ. Размѣнихме си усмивки. Момиченцето извика: „Хайде г-не, играйте!“

Р. Х. Маркъмъ. Зовъ отъ Македония къмъ българския народъ. — М. № 174 отъ 11. V. 27.

№ 612. — Леринскиятъ окржгъ е единъ отъ онѣзи два, въ които по нѣкакво щастливо изключение тъй наречената доброволна размѣна на българско и гръцко население не е извършена, затова въ Леринъ и околноститѣ сж останали около 100,000 българи и българо-македонскиятъ езикъ се чува сжщо тъй често, както и гръцкия. Гръцкото правителство, по напълно понятни съображения, предпочита славянското население въ Македония подъ гръцка власть да се смѣта това което е, сиречъ българско, а не сръбско, както това иска бѣлградското правителство, — ето защо българското население не изпитва тукъ всички административни стѣснения и преследвания. То е лишено отъ български училища и изобщо отъ културно-национални права, но четенето на български книги и вестници, макаръ и да не се поощрява, не се и смѣта за държавно престжпление, наказуемо съ 15-годишенъ затворъ (каквото е това въ Македония подъ сръбско иго — б. Ver.).

Л. Немановъ — Пжтни бележки изъ Гърция — в. **Послѣднія Новости** — Парижъ — отъ 3.VIII. 28. М. № 547 отъ 7. VIII. 28.

№ 613. — Овикновено се мисли, че въ езиково отношение балканската и великата война иматъ за Гърция значение на завършване и закржгляване въ една национална цѣлость. Колко това мнение е погрѣшно и колко така наречената гръцка национална държава страда отъ разнитѣ езикови въпроси се вижда отъ една статия на г. Кардарасъ въ атинския в. Акрополисъ. Кардарасъ описва едно свое пжтуване изъ Гърция и казва:

„Въ Гърция чухъ следнитѣ езици: Отъ Атина до града Левадия — албански; отъ Герифа до Трикалъ — ромънски; отъ Катерина до Солунъ — ромънски и турски; въ Солунъ — шпаниолски; отъ Солунъ до Леринъ — български. Моето възмущение стигна до най-висшата си точка въ Леринъ, когато азъ трѣбваше да забележа, че не само обикновениятъ народъ, но и образованитѣ кржгове говорятъ български. Казаха ми, вмѣсто гръцкия езикъ, официално се преподава български.“

Hamburger Nachrichten отъ 27. ноем. 929 г. — „Езиковиятъ хаосъ въ Гърция“ — дописка до речения вестникъ отъ неговия атински кореспондентъ.

№ 614. — Служа въ Леринско, а съмъ изъ стара Гърция. Съ голѣма тжга слушамъ да се говори навсѣкжде и всѣкога български езикъ. По тѣзи мѣ-

www.dlib.mk

ста, макаръ и да сж освободени преди 18 години, поради небрѣжность на държавата, населението не иска (даже и когато знае гръцки) да говори на гръцки. Поради това, настаненитѣ въ този районъ бѣжански гръцки семейства, вмѣсто да научатъ гръцки, научиха български езикъ, който говорятъ безпогрѣшно. Обърнахъ се къмъ тукашнитѣ компетентни власти и ги запитахъ, защо имъ позволяватъ да говорятъ български. Единъ отъ служащитѣ тукъ офицери ми каза: „Като нѣмамъ служба и отида да седна въ кафенето и чуя български езикъ, нахлува кръвьта въ главата ми и ми идва да извадя пистолета си и застрелямъ подъ редъ, но пакъ се въздържамъ, като си помисля за отговорноститѣ.

Писмо отъ четецъ до в. **Патрисъ** — Атина — отъ 27. III. 1930 г. — **М.** № 1043 отъ 5. IV. 930.

№ 615. — На 24 м. м. събраха ни насила на новото мохаджирско село близу до селата Балванъ и Долно-Трогерци (Св. Николско). Дойде комисия отъ Бѣлградъ и владиката. Правиха водосветъ. Имаше единъ министъръ, единъ генералъ, военна музика, новиятъ посланикъ (депутатъ) и нѣколко щипски граждани. Насъ викаха съ заплашване по единъ отъ кжща и отъ 8 села. Опредѣлиха ни нашъ синуръ (граница), а тия наши ниви, що се паднаха въ тѣхно мѣсто, макаръ сѣяни отъ насъ, казаха ни, че мохаджиритѣ ще женатъ и житото на половина да ни го дадатъ. Сламата на тѣхъ да бжде. Това е явенъ грабежъ. Народътъ се вълнува и иска да отмъсти... Това го правятъ за инатъ на нашитѣ села, оти не дадохме по-напредъ рушветъ на повѣреника. Той ни сака 80 лири турски злато да му дадемъ, за да ни остави синура нашъ, но ний не му дадохме пари, и сега ни вематъ синура и нивитѣ сѣяни. Повѣреникътъ ни казваше: — „Има пари — нѣма държавна земя; нѣма пари — има държавна земя. Ако дадете рушветъ, нѣма да заграбя вашата земя като държавна“.

Писмо отъ Св. Николско. — **Н. М.** № 14 отъ 6. VII. 23.

№ 616. — За да привлѣкатъ по-голѣмо число колонисти въ Македония, сърбитѣ обещаватъ или даватъ безплатенъ превозъ по желѣзницитѣ, строятъ кжщи, даватъ евтини кредити и т. н. На онѣзи пъкъ, които се съгласятъ да отидатъ въ Брѣгалнишко, даватъ още и парични възнаграждения отъ 5 до 15 хиляди динари.

Колониститѣ, разбира се, все сж сърби: отъ Шумадия, източна Сърбия, Босна и Херцеговина и пр. Семейство, което се състои отъ мжжъ и жена, получава 50 декара земя. На всѣки семеенъ членъ, по-старъ отъ 16 години, даватъ се още по 30 декара. Така наречените „национални радници“ (работници) иматъ право на 100 декара земя, безъ да се гледа дали сж земледѣлци или не.

www.dlib.mk

Земята, която получаватъ колонистите, е бивша собственость на агитѣ и беговетѣ. Споредъ конституцията и произхождащитѣ отъ нея наредби, държавата се задължава да даде известни възнаграждения на лицата, чиято земя отнима съ цель да колонизира. Но това е само на хартия. Въ Кумановски окржгъ хаджи Махмудъ бегъ хаджи Еминбеговъ е далъ 200 златни лири рушветъ и следъ като не е получилъ нито стотинка срещу отнетия му огроменъ имотъ, умира отъ мжка. Сжщата участь е сполетѣла и Алихиза Джавидъ бегъ. А въ Новопазарския санджакъ, споредъ твърденията на сръбския писатель Григорие Божовичъ, нѣкогашнитѣ аги и бегове сега буквално умиратъ отъ гладъ.

Докато македонскитѣ полета се даватъ на разни нехранимайковци и лентяи — такива сж болшинството колонисти — събрани отъ колъ и вжже, македонецътъ жадува за педа земя. Не само че на него не сж дали нищо, ами отнима му се и онова, което еималъ още презъ времето на феодалнитѣ султански режими. На селянитѣ отъ Пирава (Дойранско), напримѣръ, колонистите отъ новопостроеното с. Карагьоргьево (при Удово) сж отнели огромни кжсове земя. Тапиитѣ на селянитѣ не помагатъ. Не е само това. На македонцитѣ сега не се позволява да купуватъ земята на изселващитѣ турци, при все че тази земя не е подъ удара на аграрната реформа. И на тази земя туря ржка държавата, като за нея иска да плати петдесеть пжти по-малко отколкото струва земята въ Сърбия, за да доведе на нея нови „будни стражи на сръбството“.

Новитѣ мухаджири. — Писмо отъ Бѣлградъ — **М.** № 536 отъ 25. VII. 28.

№ 617. — Въ сръбската програма е предвидена и колонизацията. Започнатата въ нашия край — Брѣгалнишко — колонизаторска работа продължава. Постоянно се търсятъ нови колонисти и имъ се правятъ улеснения за настаняване. Сега въ Ежово и Овче-Поле се правятъ сондажи да се изкара вода, та да могатъ да задържатъ тамъ доведенитѣ колонисти. Направиха имъ се нови кжщи и раздаде имъ се земя, отнета отъ мѣстното население. Но вмѣсто да направи отъ тѣхъ земледѣлци, Жика Лазичъ увеличи съ колонистите своитѣ контра-четнишки банди, за да тероризира населението и за . . . „преследване на комититѣ“.

Писмо отъ Радовишъ — **М.** № 572 отъ 6. IX. 28.

№ 618. Презъ 1925 година сърбитѣ направиха близу до селото ни 270 кжщи и ги напълниха съ свои колонисти. После взеха отъ всѣкого отъ насъ по-голѣмия дѣлъ отъ земята му и я раздадоха на тия 270 домакинства, на всѣко предостатъчно. Напразно се молихме да ни оставятъ земята, отъ която се препитаваме. Не помогнаха и тапиитѣ, които представихме като законни стопани на имотитѣ си.

www.dlib.mk

Даде Господь, колониститѣ — все отъ колъ и вжже събрани разни авантюристи, и несвикнали на нашата черна мжка съ земята — единъ по единъ се дигнаха и си отидоха по старитѣ си огнища. Останаха само 7—8 семейства, и тѣ не се знае до кога ще стоятъ.

Тогава взехме пакъ ние, долнотрогерци, да си обработваме земята, всѣки тая що си я имаше. Сърбитѣ не ни прѣчеха, и ние много се зарадвахме, че най-после ни се призна правото. Пъкъ то, тѣ мислили най-подло да ни изиграятъ, като ни оставятъ ние да изработимъ земята, а тѣ да ограбятъ наготово плода на нашата мжка. Сега, когато нивитѣ зазеленѣха, ливадитѣ сж вече за косене и храната обещава да изхрани добре и насъ, и добитъка, властитѣ турятъ ржка и искатъ да продатъ всичко на „лицитация“ (публиченъ търгъ) въ полза на държавата, макаръ и да си е всичкото наше, но безъ законъ заграбено.

Пъкъ тая година даде Господь единъ берекетъ — ниви, ливади раззеленили се, извишили — да ти е драго да ги гледашъ! Само да пѣешъ и да работишъ — и да пълнишъ хамбаритѣ и плевнитѣ. Има да се наситимъ и ние, и добитъка.

Харно, ама само да ги нѣмаше тия кучета сърби, защото тѣ сж по-лоши и отъ градушката: градушката ще бие, ще бие и пакъ ще остави нѣщо за гладното гърло, а сърбитѣ ще заграбятъ и последното зърно. И градушката баремъ я знаешъ, че е отъ Господа, а не отъ хората.

Писмо отъ с. Долно Трогерци, Щипско — в. **С. с.** № 51 отъ 19. V. 27.

№ 619. — Ето и нѣщо друго: въ Овче-Поле колониститѣ продаватъ земята си, дадена имъ отъ държавата. Единъ я продалъ за 40,000 динара на мѣстни хора. Но по-късно държавата, не признавайки първата продажба, отново продава продадената земя и трѣбвало още 40,000 динара да се дадатъ, за да се добие тя. Когато почва борба между колониститѣ и нашитѣ селяни, поради измамата и за да си добиятъ паритѣ назадъ (но не сж успѣли), доходжда околийския началникъ съ жандаритѣ да внесе редъ и се обръща къмъ нещастнитѣ селяни съ следната заповѣдь: „Слушайте, азъ знамъ, че вие имате право, но тия колонисти затова сж тукъ, за да ви газятъ“ („да васъ газе“).

С. с. № 53 отъ 15. VII. 927.

За него донѣкжде представа даватъ сведенията, които дава бѣлградскиятъ в. **„Трговински Гласник“** за едно колонистко стопанство въ „Южна Сърбия“.

№ 620. — Стопанството, принадлежащо на тричленно семейство, разполагало съ 110 декара обработвана земя. Цѣлиятъ годишенъ доходъ на стопанството билъ около 19,000 динара. За работници били похарчени 5000 динара, за изкуственъ торъ — 2200, за данъкъ заедно съ връхнинитѣ били дадени 1500 динара. Всичко 8700 динара.

www.dlib.mk

За издържане на семейството оставатъ само 10,300 динара (около 25,000 лв.). Тукъ не влиза лихвата на капитала, вложенъ въ мъртавъ и живъ инвентаръ, която стигала до 15.000 динара. (на вложенъ капиталъ 150,000 по 10%).

Стопанинътъ билъ принуденъ да прибѣгва до странична работа, за да изкара срѣдства, необходими за една скромна издръжка.

„А такива сж всички селски стопанства въ тоя край", завършва вестникътъ. „Въ селото, за което става дума, има само три кжщи и нито единъ членъ отъ настаненитѣ стопанства нѣма каквито и да било странични доходи."

М. № 962 отъ 26 дек. 29.

№ 621. — „Драги . . . — Както знаешъ, бѣхъ на служба въ . . . . ., централна Македония. Живѣехъ добре. Особено приятно се чувствувахъ всрѣдъ македонцитѣ. Трудно е за единъ сърбинъ да спечели тѣхното довѣрие. Разбира се, това има своитѣ причини. Менъ пъкъ ме имаха като свой човѣкъ. Това считахъ за своя голѣма придобивка. И нищо не ме радваше така, както когато твоитѣ македонци въ мое присжтствие открито роптаеха противъ режима на нашитѣ шовинисти, които на всѣка цена искатъ да посърбятъ населението, служейки си съ нечовѣшки мѣрки. Отъ една страна отношенията ми къмъ населението, отъ друга избѣгването ми да обща съ чиновницитѣ, между които въ цѣлия градъ нѣмаше нито единъ за работа — всичко това настрои окупаторитѣ враждебно къмъ мене. На нѣколко пжти ми направиха забележка, защо не съмъ отивалъ на тѣхнитѣ забавления, ами постоянно съмъ билъ съ македонцитѣ. Не обръщахъ никакво внимание. Инъкъ — къмъ всѣкого отъ тѣхъ съмъ билъ внимателенъ и учтивъ. Почнаха да говорятъ за менъ, че съмъ билъ комунистъ, при все че не се занимавахъ съ политика и си гледахъ работата въ гимназията, къмъ която ме привличаха замисленостьта и природната интелигентность на малкитѣ македончета. Враждебностьта на чиновницитѣ всѣки день растѣше. Единъ день се стреснахъ. Намира ме единъ чиновникъ и казва ми, че все пакъ съмъ сърбинъ и жалъ му е да не пострадамъ. Съобщава ми, че е взето решение да бжда убитъ отъ страна на чиновницитѣ, като за убийци се посочатъ македонци. По тоя начинъ хемъ мене нѣмало да ме има вече, хемъ ще се отнеме животътъ на единъ или повече македонци. Даде ми съветъ да бѣгамъ отъ Македония. Послушахъ го. Веднага напуснахъ града, заминахъ за Бѣлградъ и получихъ мѣсто въ Шумадия. Сега съмъ по-спокоенъ, поне не ме преследватъ.

Райко П. — Единъ осуетенъ планъ
Мак. д. № 57 отъ 10. ян. 1928., с. 5..

---

www.dlib.mk

*

Броятъ на изнесенитѣ до тука документи може да се увеличи още много; той е неизброимъ, както е неизмѣримо страданието и борчеството на Македония не въ десетилѣтията, а въ вѣковетѣ. До тука на много мѣста говорѣше Тя; въ следващата глава нека говори **само Тя** и изприкаже с а м о е д н а м н о г о м а л к а ч а с т ь отъ онова, що е изтеглила и тегли подъ новото робство, както и да изяви волята си съ цената макаръ и на най-тежки жертви да добие своето похитено право, да извоюва свята правда . . .

www.dlib.mk

МАКЕДОНИЯ ЗА СЕБЕ СИ

1. Писма и изявления на дейци отъ самата Македония подъ робство.

№ 622. — Единъ българомакедонецъ казваше на хърватския министъръ Кошутичъ, когато последният обикаляше Македония: — Не трѣбва да се очудвате, защо прибѣгваме къмъ тероръ. Това го правимъ, защото ни сж отнети всички законни срѣдства, съ които бихме водили борба; затова прибѣгваме къмъ революционни методи".

Изъ дописка отъ солунския дописникъ на гръцкия в. Σθνικὸς κῆρυξ въ Ню-Йоркъ (Америка) — **М. № 437 отъ 26 III. 928.**

№ 623. — Движението е спрѣно. Никакви „дозволи" за пжтуване. Жандари безнаказано вилнѣятъ. А що за типове сж тия жандари може да се сжди отъ факта, че само една жандармерийска чета се отметнаха четири опасни разбойници. Поглавари и полицейски писари сж повече отъ диктатори. Убийства, арести, изтезания. Властницитѣ разсжждаватъ така. Народътъ въ Македония иска само хлѣбъ и миръ, а не нѣкаква независимость. Интелигенцията и по-първитѣ хора въвличатъ народа въ „политика". За това Македония трѣбва да бжде очистена отъ тѣхъ и тогава ще има редъ. И тиранитѣ не скриватъ своитѣ замисли. Така, научаваме се отъ достовѣрно мѣсто, какво палачътъ Матковичъ ималъ планъ да избие 150 души по-първи граждани и селяни отъ Битолската область. Въ Тиквешъ се понесе слухъ, какво властитѣ щѣли да убиятъ 260 души само отъ града и околнитѣ села. Това предизвика страшна паника, която особено се усили, когато на Василевдень рано сутриньта въ Кавадарци бѣха направени обиски въ много кжщи. Сжщата атмосфера царй и въ другитѣ градове. Хората напущатъ своята работа, затварятъ дюкянитѣ и бѣгатъ на северъ, за да се спасяватъ. Такива случаи има много, нѣкои сж стигнали чакъ въ Бѣлградъ. Досега нещастнитѣ македонци бѣгаха отъ селата и отиваха въ градоветѣ. Сега пъкъ трѣбва да бѣгатъ и отъ градоветѣ, да бѣгатъ отъ Македония.

Почти всички чиновници македонци сж премѣстени. Само въ Бѣлградъ сж настанени надъ 50 телеграфо-пощенци, между които има и жени. Премѣстватъ се даже и ония македонци, чиито

www.dlib.mk

родители още подъ турско сж се чувствували като сърби; така напр., Ангелко Бошковичъ, старъ сърбинъ изъ Башино село, Велешко, е премѣстенъ въ Валево; Геда Поповичъ, кратовецъ, отъ Неготинъ на Вардаръ — въ Ягодина; внуката на Иованъ Бабунски, Родна, сръбска възпитаница, израснала въ Шабацъ, жена на жандармерийски наредникъ, отъ Велесъ — въ Бѣлградъ; по-късно е премѣстенъ и нейниятъ мжжъ. Не се вѣрва и на сръбкинитѣ, които сж оженени за македонци. Така, премѣстени сж отъ Щипъ въ стара Сърбия женитѣ сръбкини на Д. Караджичъ и на Славко Недковъ, гимназиялна учителка.

Паралелно съ засилване терора, засилва се и икономическата криза. Работата постоянно намалява. Безработица и въ града и въ селото. Нѣкои работятъ по строящата се нормална ж.-п. линия Прилепъ—Битоля, обаче плаща се 15 динара дневно. Храна: развалень хлѣбъ и соль, рѣдко фасулъ, а още по-рѣдко месо. Всички сж окжсани. Дрехитѣ сж кърпа до кърпа. Хората сж омършавѣли, побледнѣли. Туберкулозата и други болести все повече се ширятъ. Всички сж загрижени, защото не виждатъ скорошенъ излазъ отъ това тежко положение.

Въ Македония владѣе смътръ и смъртенъ страхъ (писмо) — **Мак.'д.** № 59 отъ 10. II. 28, с. 3.

№ 624. — Както е известно, всички усилия на сърбитѣ въ Македония водятъ къмъ една цель, да се посърби колкото може по-скоро населението. Предметъ на особено внимание е учащата се македонска младежь, която искатъ да придобиятъ на всѣка цена. Главното срѣдство е даване стипендии. Обикновено тия стипендии дава дружеството „Свети Сава“, което е образувано къмъ края на миналия вѣкъ за сръбска пропаганда въ Македония. Това „хуманно“ дружество дава стипендии само на онѣзи македонски студенти, които препоржча известниятъ Жика Лазичъ. Той е главната личность. Жика Лазичъ пъкъ препоржчва само онѣзи македончета, чиито родители до Балканската война сж били екзархисти. Една студентка, дъщеря на старо сръбско семейство отъ Македония, сжщо потърси стипендия отъ дружеството. Въ молбата си тя подчертава, че сж стари сърби. Но нито това помага, нито удостовѣрението, че е бедна. Когато ѝ съобщиха, че не може да ѝ се даде стипендия, почна да плаче и да повтаря, че на нея, права сръбкиня, не се дава, а дава се на онѣзи, които никога не сж били сърби и нѣкои отъ които могатъ сами да се издържатъ. Нейнитѣ сълзи не трогнаха господата отъ „Свети Сава“, което се е превърнало въ клонъ отъ обществената безопасность и въ органъ на Жика Лазичъ.

Но цѣла сензация въ града ни произведе следующиятъ фактъ. Въ Бѣлградъ е направенъ голѣмъ студентски домъ, подаръкъ отъ краля, за беднитѣ студенти. Едно тукашно момче хвърлило меракъ да бжде приетъ въ дома. Понеже го считатъ за сър-

www.dlib.mk

бинъ, помислилъ, че нѣма да успѣе. Тогава му хрумва тази мисъль и я осжществява. Съ заявление иска и получи отъ общината удостовѣрение, че той е кръстенъ като екзархистъ, а не като сърбинъ. Сега се надѣва, че ще го приематъ.

Куриозенъ случай (Изъ едно писмо)
Мак. д. № 55 отъ 23. XII. 927.

№ 625. — Знаемъ, кому и защо е потрѣбно такова (за „напредъка“ и „щастието“ въ Македония — б. Ver.) писане по вестницитѣ, но все пакъ се решихме да откриемъ малко завесата на тоя прогресъ въ Македония. Само да я пооткриемъ, защото, ако бихме изнесли всичко, по днешното тълкуване на закона отъ страна на полицията, бихме напипали ние затвора, вмѣсто ония, които докараха работитѣ дотамъ.

„Стопански подемъ.“ — Това тукъ означава пропадане на македонцитѣ. Подъ ужасното бреме на дълговетѣ, данъцитѣ и всевъзможнитѣ тегоби македонскиятъ селянинъ бавно пропада. Македонскиятъ селянинъ никога не е билъ щастливъ съ земята: други се наслаждаваха, той пропадаше. Пъкъ и днесъ земята се дава само на колониститѣ и доброволцитѣ, а селянитѣ и днесъ сж крепостни и роби. Но и ония, които имаха малко земя, полека пропадатъ, а тѣхната земя преминава въ ржцетѣ на сръбскитѣ землевладѣлци. А селянинътъ, пролетаризиранъ, отива по печалба (за работникъ) въ близкитѣ градове и рудници и тамъ става наеменъ работникъ.

Работницитѣ по градоветѣ жывѣятъ по-зле отъ бедно. Срѣдната надница е 15 динара, въ по-голѣмитѣ центрове 20 динара, а работното време — отъ 12 до 18 часа дневно. Дребнитѣ собственици и занаятчиитѣ живѣятъ малко по-добре отъ тия работници, но и тѣ бързо пропадатъ и увеличаватъ числото на наемнитѣ работници. Дори и по-едритѣ капиталисти пропадатъ и фалиратъ. И докато на всички други краища се дава помощь, макаръ и оскждна и мизерна, никой не се сѣща за Македония.

Но за това всички голѣми и нови предприятия сж въ ржцетѣ на сръбски капиталисти. За тѣхъ Македония е обетована земя съ много природни богатства и много евтина работна ржка, която се превръща въ злато и пълни джебоветѣ на сръбскитѣ капиталисти.

„Културенъ подемъ“.

Това значи създаване на сръбски национални дружества и институти. Нито едно дружество, което нѣма изтъкнатъ сръбски характеръ, не може да бжде основано тукъ, нито пъкъ полицията би го търпѣла за дълго.

Македония, прочута още въ старата история, Македония, която съ вѣкове иска свободно да носи това име, тая Македония трѣбва да изчезне!

„За заздравяване на условията и на политическата свобода“.

Ето какъ изглежда това днесъ. Следъ последнитѣ събития въ затворитѣ лежатъ стотици македонци. Ако и тѣ сж виновни за

www.dlib.mk

тия събития, що за заздравяване на условията има тогава, а ако невинни — това е едно ясно доказателство, каква ни е свободата.

Потеритѣ се нижатъ една следъ друга. Селянитѣ се вдигатъ отъ тѣхнитѣ огнища. Селската милиция „доброволно“ оставя домоветѣ си и пази пѫтищата изъ Македония.

По влаковетѣ всѣки часъ се вършатъ обиски и се искатъ легитимации отъ пѫтницитѣ, сякашъ не мирни граждани пѫтуватъ, а по желѣзницитѣ се превозватъ комити и ятаци. Безъ разрешение нийде не може и да се мръдне. Въ Скопие почти всички учреждения сѫ блокирани. Има и такива случаи: вървите по дѣсната страна, изведнажъ стражаръть вика: „Върви въ дѣсно, върви въ лѣво!“ . . .

Това се казва засилване на безопасността. За велики жупани идватъ полковници, а сега се говори, че и въ всички погранични мѣста за околийски началници ще дойдатъ офицери.

Ето тъй изглежда заздравянето на условията и на политическата свобода въ Македония!“

Ада въ Македония (писмо отъ Скопие) — в. **Borba** (Загребъ) отъ 10. XII. 927.

№ 626. — Тѣзи дни пѫтьомъ бѣ се отбилъ и пребиваваше въ Загребъ г. Григоръ Анастасиевичъ, народенъ представитель отъ Кавадарци, Македония, когото замолихме да ни освѣтли върху положението въ ония краища и който съ удоволствие стори това.

— Положението въ Македония не само че не е добро, но то непрестанно се влошава. Въ началото, 1919 г., управлението не бѣ уредено, както трѣбва; надлежнитѣ власти не се погрижиха да посветятъ достатъчно грижи да опратъ по-нататъшното обедняване на културния и икономически напредъкъ на тѣзи южни краища, които съ вѣкове сѫ били обречени на опустошаване. А днесъ, ето вече петь години отъ освобождението, положението въ тия краища е много по-ужасно, отколкото бѣше въ 1919 г. Особено пъкъ презъ последнитѣ нѣколко месеца тамъ е настѫпилъ пъленъ хаосъ. Днесъ въ Македония ние имаме истински адъ. Никой не е сигуренъ за живота си и че нѣма да бѫде пребитъ или затворенъ. Затворитѣ сѫ съвършено препълнени (dupkom puni), главно съ селяни, обвинени въ връзки съ комититѣ. Най-жалкото е, че всѣки може да бѫде заподозренъ въ връзка съ комититѣ, стига нѣкой да пожелае да го уличи; а държавната власть, полицейска и сѫдийска, вмѣсто съ законни срѣдства да дири провинения и да установи индивидуалната вина и да поиска индивидуално наказание — затваря масово и безогледно хората, бие ги и ги подлага на инквизиция и мѫчение, така че никой не е сигуренъ да не се случи това и съ него.

Има много случаи отъ смърть вследствие на издѣвателства и инквизиторско мѫчение на хора. Нека да Ви спомена само два-три случаи като примѣръ, за да не се каже, че говоря небивалици; ето напримѣръ, на Мита Тупаровичъ, отъ Струмица, съ обржчи е

www.dlib.mk

стѣгана главата му и така е билъ битъ, че ржцетѣ му били строшени, та е полудѣлъ. Кметътъ Серафинъ, отъ село Свидовиче, Струмишка околия, съ други четиредесеть селяни е билъ битъ, а на края изподупченъ съ ножове и следъ това захвърленъ. Стоянъ Банковичъ, отъ с. Байка, Струмишко, е умрѣлъ отъ измжчвания и следъ това стражаритѣ го хвърлили въ рѣката. Атанасъ Дилковичъ отъ с. Кушина е умрѣлъ въ затвора.

Сжщо такова положение владѣе и въ Брѣгалнишкия окржгъ и въ градоветѣ: Св. Николе, Кушанима (Кочани? — б. Ver.), Кратово, Царево село и др. Но най-добре характеризира режима въ тия краища следното: народниятъ представитель на Брѣгалнишкия окржгъ Владимиръ Пуздерлиевичъ посети преди нѣколко дни затвора въ Св. Николе. Той е билъ поразенъ отъ това, че всички му се оплакали, че били бити и отъ това, което самъ той видѣлъ, че отъ тѣхъ тридесеть затворници не сж могли да се мръднатъ отъ мѣстата си. Поискалъ е да бждатъ тѣ прегледани отъ лѣкаря, но полицейскитѣ власти не сж позволили това и му сж дали по доста осезателенъ начинъ да разбере незадоволството имъ, че той, народниятъ представитель, се интересува отъ тия работи.

— Господинъ представителю, навѣрно това е само по тия краища, въ които се преследватъ комититѣ?

— Това го има и въ краищата, дето не се преследватъ, но се създаватъ комити. При това не е ли все едно, кжде и за какво се вършатъ такива работи? Въ нашата страна сжществува ясенъ законъ за комититѣ, за ятацитѣ и за агентитѣ на комититѣ и нека се постжпва по този законъ, съ всичката му строгость, но по закона. А вмѣсто това ето какво става. Въ с. Гарванъ, Радовишко, петнадесеть дни преди миналитѣ избори за народни представители, хванати сж били 27 селяни, а между тѣхъ и двамина войника, които по това време сж били на отпускъ по домоветѣ си, и всички сж били единъ за други вързани край селото и застреляни отъ картечници на потерното отдѣление и безъ каквото и да е следствие и присжда. Въ надвечерието на изборитѣ въ други мѣста сж говорили агитаторитѣ, нека се помни това, което стана въ Гарванъ.

Азъ изнесохъ този случай въ народната скупщина и искахъ наказанието на виновницитѣ. Министрътъ на вжтрешнитѣ работи г. Вуйчичъ, вмѣсто да нареди анкета и да подведе виновнитѣ подъ отговорность и съ това да покаже, че не се солидаризира съ подобни постжпки, заяви, че това не е вѣрно, и че тѣзи селяни сж загинали като ятаци и комитски агенти. Даже и така да бѣше, тѣ трѣбваше да бждатъ осждени по закона за ятацитѣ и агентитѣ, но не и застреляни безъ сждъ, но той не пожела и да помисли за това. Азъ поискахъ и парламентарна анкета, но болшинството на властвующитѣ партии я отхвърли. Управлението на страната вижда и знае това и какъ сега то ще иска да иматъ въ него вѣра и уважение къмъ властьта?

Къмъ всичко това въ онѣзи краища е загубено всѣко довѣрие въ държавната власть, тъй като тя нищо не върши за реда

www.dlib.mk

и правдата, но като по система работи за разорението на тоя народъ. Обществената и правна сигурность сѫ бедни. А за страшната корупция и своеволия на неспособнитѣ чиновници да не говоря. Незадоволство предизвиква и лошата дейность на аграрнитѣ органи, защото земята не се раздѣля законно, но се взема отъ едни и се раздава на други споредъ това, което ще дадатъ и къмъ коя партия принадлежатъ. Сѫщо и системата на заселването така зле се води, безъ никакъвъ редъ и по начинъ, който създава омраза между мѣстното население и дошелцитѣ, та съ това хаосътъ все повече се увеличава.

Властитѣ, вмѣсто да се грижатъ за умиряване на взаимоомразата и ненавистьта, предизвикватъ духоветѣ съ неприличнитѣ си постѫпки, както неотдавна бѣ случаятъ въ Кавадарци, дето представителитѣ на властьта отъ това мѣсто една вечерь сами отишли на бойнитѣ гробища на българскитѣ войници, и въпрѣки че има министерско постановление да се пазятъ всички бойни гробища, безъ разлика чии сѫ, — тѣ, чиновницитѣ лично почнали да кѫртятъ кръстоветѣ, да разбиватъ оградата и да разтурятъ гробоветѣ. Не искамъ да кажа, че всички гробища трѣбва да оставатъ и въ случай на нужда запазени,. но, ако имаше наложителна потрѣба да се развалятъ тия гробове, трѣбваше да се извести това, да се назначатъ хора за тая работа, а не да се върши тая вечерь, въ знакъ на омраза и съ желание да се възбуди още по-голѣма.

— Какво става, господинъ народни представителю, съ българската четническа акция въ нашитѣ южни краища?

— Тази акция сѫществува и става все по-здрава и по-опасна. Тази акция на всѣка цена трѣбва да бѫде отстранена. Но азъ искамъ да Ви обърна вниманието на това, че четничеството презъ 1919 г. бѣше просто разбойничество и че цѣлиятъ народъ отъ българската граница, който народъ посрещна освободителнитѣ войски съ въодушевление и вѣра, че най-после освобождението ще му донесе редъ, защита и жиръ — цѣлиятъ тоя народъ самъ, по своя воля, съставяше чети, които гонѣха нападателитѣ и ги унищожаваха. Днесъ четническата акция нѣма разбойнически характеръ, а политически и социаленъ. Състоянието днесъ е такова, че всички трѣзви умове въ нашата страна трѣбва да се замислятъ. Домашното огнище така е застрашено и неспокойно, че човѣкъ не знае, отъ кѫде иде по-голѣмата опасность: дали отъ комитскитѣ чети, които кръстосватъ по цѣла Македония, или отъ държавната властъ, която, прогонвайки тия чети, не си служи съ прави срѣдства, а, изхождайки отъ предпоставката, че цѣлиятъ народъ е взаимно отговоренъ за четническитѣ акции, немилостиво преследва, бие и затваря маса селяни, чиято вина никога не е доказана индивидуално. Вследствие на това, селянитѣ не очакватъ никаква правда, но изъ краищата, въ които се появи нѣкоя чета, която обикновено напада селото и съ сила и тероръ подвежда подъ клетва селянитѣ за вѣрность на четническото дѣло, — избѣгватъ въ планинитѣ или презъ границата, бо-

www.dlib.mk

сейки се да освѣтлятъ нашитѣ власти. Въ тоя часъ, само отъ Струмишко има въ затвора 350 селяни, но за това пъкъ тия отъ сжщия край, които сж побѣгнали презъ границата или въ планинитѣ, сж повече отъ 1000 селяни, вследствие на което има изпразнени цѣли села.

Управляващитѣ срѣди грѣшатъ, като мислятъ, че ще поправятъ това положение съ методитѣ, които сега се прокарватъ. Напротивъ, положението се влошава и то въ полза на нашитѣ непріятели. Нѣкои политици, които претендиратъ да познаватъ обстоятелствата, препоржчватъ да се изцѣри положението въ Македония чрезъ една сръбска четническа акция. И действително, отъ нѣкое време тая акция е започнала и изглежда, за позоръ на цѣлия културенъ свѣтъ, че и правителството е приело това гледище, наричайки тая система въ комюникетата на последното министерско заседание „войнишко-четническа акция."

Подобна една акция бѣ почната още презъ 1921 г., но вследствие на лошитѣ резултати, които даде, и вследствие на посланишката интервенция, тя трѣбваше да спре. Па и сега може съ положителность да се твърди, че и сегашната акция не само нѣма да може да излѣкува и поправи положението въ смисълъ на защита, но, напротивъ, ще го влоши, защото не само че още ще се тъпкатъ затворитѣ и ще се яви още по-голѣма несигурность и омраза къмъ властьта, но, както споменахъ за Струмица, така ще бжде за цѣлия лѣвъ брѣгъ на Вардара, — народътъ бѣга въ планинитѣ и въ България, кждето го чакатъ и веднага вербуватъ въ чети и въорженъ изпращатъ го назадъ въ нашитѣ краища. И така, вмѣсто да унищожимъ една чета, ние създаваме нѣколко нови.

Правителството и оная партия, която води въ тия изложени краища една твърде партийна политика, отговорни сж за това хаотично състояние. Характерно е, че надъ всичкото това зло, известни политикани въведоха и организирането и междуособнитѣ борби на Орюна и Сриао (Orjune i Srnao). Народътъ се записва въ тия организации и то въ тая, която по-рано се вести въ селото, и макаръ че не знае коя какво иска, страхува се да не би да го упрекнатъ въ противодържавничество и измѣна. И тогава този народъ е вмъкнатъ въ междуособната борба на тѣзи две организации. А явно е, че за Македония нѣма условия да се въвеждатъ тия организации. Народътъ е миренъ и никжде не сж се проявили явни манифестации на национални афирмации. Най-добре би било това население да се остави на мира, а държавната власть да се погрижи за сигурностьта въ тоя край, та народътъ да се посвети на свободенъ и миренъ трудъ. Ако властьта извърши това и въведе въ страната правовъ редъ, тогава тя бързо би намѣрила въ народа и довѣрие и подкрепа, и самото положение ще започне да се подобрява.

— Дали е това, г-нъ народни представителю, и желанието на така наречената „Македонска партия", за която казватъ, че искате да я създадете Вие съ нѣкои Ваши другари народни представители?

www.dlib.mk

— Преди всичко едно обяснение. Тази „Македонска партия" фактически не сжществува и ние не я замислюваме като нѣкаква политическа македонска група. Моята инициатива и тая на приятелитѣ ми има за цель да се създаде само една македонска организация, която да обедини цѣлия политически животъ на Македония, която да може съ по-голѣмъ усѣхъ да създаде на гражданството въ тия краища по-голѣма сигурность, по-голѣмо уважение, по-голѣма гражданска равноправность и свобода, организация, която да може да изисква и да получи отъ държавата по-голѣми срѣдства за културния и икономически напредъкъ.

Въ началото, презъ 1919 година, когато се дадоха изборни права и на това население, по-голѣмата му часть се изказа за демократическата партия, тъй като всѣки се надѣваше, че тая партия, която въ цѣлата държава се яви като организация съ югославянска идеология и която за основенъ принципъ прогласи еднаквостьта и равноправието на всички граждани — всички се надѣваха, че тя така и ще постжпи. За жалость, нито единъ режимъ отъ 1919 г. насамъ не е посветилъ достатъчно грижи за повдигане културния, икономически и индустриаленъ напредъкъ на тая страна, въ която всичко е останало твърде надире благодарение на 500-годишното робство. Правителствата сж водили винаги котерийна политика и сж бивали вследствие на това въ парламента принудени да се грижатъ само за ония краища, народното представителство на които е представлявало по-компактна групировка, представляваща едно цѣло за извоюване на локални интереси. Македонцитѣ и косовцитѣ сж бивали винаги разпръснати между разнитѣ партии. Възъ основа на тая необходимость ние желаеме да създадеме една македонска организация, която ще има за цель да съюзи всички истински родолюбци. Тази организация и тази акция нѣматъ за цель никакви сепаратични, автономистични или антидържавни тежнения. Ние знаемъ твърде добре, че думата автономия се схваща нѣкакъ като самостоятелность подъ международна контрола, затова избѣгваме тази дума, която у Васъ на Западъ има друго и много примамливо значение, за да не бждемъ криво разбрани. Всичко друго, което явно се говори противъ тия наши схващания и онова, което се приписва за намѣренията на нашата организация, е тенденциозно и клеветническо. Ние сме увѣрени, че при това хаотично положение, което царй въ Македония, тоя нашъ опитъ е единственятъ, а може-би и последниятъ възможенъ опитъ, за да се върне вѣрата на гражданина къмъ държавата, и че тоя опитъ е, както въ интереса на държавата, така и въ интереса на самия народъ. Ние нѣмаме намѣрение да смѣтаме тая организция, като постоянна областна организация. Но по-късно, следъ като тя се образува и засили, ние вѣрваме, че тя ще бжде сърдцевината, около която ще се групира по-силната партия въ страната или оная партийна групировка, която би обхващала цѣлата държава и би имала ония общи възгледи за държава, управление и организация, които биха дали достатъчно гаранции и изгледи, че и въ Македония положението ще бжде подобрено, че и тамъ ще бжде

www.dlib.mk

върнатъ правовиятъ редъ, че и на македонцитѣ ще се даде да почувствуватъ себе си като равноправни и свободни граждани.

— Какъ се приема тая мисъль отъ Вашия народъ?

Тази наша мисъль за организация е посрещната съ голѣмо въодушевление отъ народа безъ разлика и безъ огледъ на досегашното му партийно схващане. Дължа да заявя, че всѣки опитъ да се осуети тая акция ще бѫде новъ грѣхъ и ново насилие.

Но азъ се надѣвамъ, че въ тая земя ще има още достатъчно трезви политици съ широки възгледи, които ще ни разбератъ правилно и ще ни помогнатъ. Азъ на времето си заявихъ и въ демократическия клубъ и подчертахъ, че нашата акция нѣма никакъвъ политико-държавенъ правенъ характеръ.

Задълженъ се смѣтамъ още веднажъ да повторя, че положението въ Македония е твърде, твърде сериозно и ако мѣродавнитѣ фактори не се замислятъ по-дълбоко върху това състояние, могатъ да се развиятъ работитѣ по-страшно и да родятъ компликации съ далечни резултати. Тая опасность би се отклонила, ако злото се цѣри здраво и обмислено, но никакъ не съ шовинистични и крути мѣрки.

Б. Р. Статията е печатана изцѣло, тъй както я намираме въ в. „Слободна Трибуна“.

Тежкото положение въ Македония и новата „Македонска организация“. — **Н. М.** № 25 отъ 29. IX 923.

№ 627. — И тукъ, както навсѣкѫде въ Македония, сѫществува режимътъ на „дозволитѣ“ (открити листове), безъ каквато човѣкъ не може да отиде нито до най-близкото село. Пъкъ и не е лесно да се вземе подобна дозвола. Тръгнешъ ли отъ Прилепъ за Градско (около 60 клм. разстояние), спиратъ те на четири мѣста и провѣряватъ за открити листове, като записватъ имената на пѫтницитѣ и за кѫде отиватъ.

И въ нашия градъ има „национални одборъ“, който има за цель да избива „антидържавнитѣ елементи“. Въ тоя комитетъ, който се събира въ кафенето на сърбоманитѣ отъ Порѣче братя Заричъ, влизатъ попъ Даме, председатель (той е още отъ турско сърбоманинъ), Йорданъ Николичъ, запасенъ офицеръ, шумадиецъ, Воя Дамяновичъ, бившъ областенъ училищенъ инспекторъ отъ Шумадия, бившиятъ околийски началникъ Стефановичъ, шумадиецъ (който е турналъ ржка на цѣлата мѣстность „Аличаиръ“); Джамбазовичъ, отъ Прилепъ и ренегата Насто Кумитата отъ Никокодимъ, Прилепско.

Жертва на „националния одборъ“ стана и съгражданинътъ ни Бояджиевъ, търговецъ, който загина преди нѣколко месеца. По решението на „одбора“ Бояджиевъ бѣ убитъ отъ единъ жандармерийски подпоручикъ. Това знае цѣлиятъ градъ и цѣлата околия. Обаче тиранитѣ искаха да използуватъ това свое престѫпление, приписвайки го на другъ македонецъ, за да унищожатъ още

www.dlib.mk

единъ нашъ братъ. Тѣ арестуваха Данаила Варошанецотъ, единъ съвършено невиненъ човѣкъ, обвинявайки го въ убийството на Бояджиева. Тоя нещастникъ още лежи въ затвора и кой знае какво ще стане съ него. Толкова много е битъ, че, и ако го освободятъ, едва ли ще остане живъ.

Пакъ дѣло на „националния одборъ", въ споразумение съ „срезкия поглаварь" (околийски началникъ), бѣше и бомбата, хвърлена ужъ срещу срезкия началникъ. Цельта съ хвърлянето на бомбата е била следната.

Сжщата вечерь дежуренъ бѣше помощникъ кметътъ Илия Антоновъ, бившъ учитель, на когото, кой знае защо, сърбитѣ бѣха хвърлили око. Предполагало се, че той ще дойде на мѣстото, дето избухна бомбата и тогава да го убиятъ, но се излъгаха въ смѣтката си. Никой отъ гражданитѣ не излѣзе вънка. Като не стана това, тогава арестуваха Илия Антоновъ, като го обвиниха, че той е хвърлилъ бомбата. Въ затвора е битъ до смърть.

Следъ атентата върху Жика Лазичъ арестуваха брата (Коста) и дветѣ сестри на съгражданина ни Григоръ Милчиновъ и вързани ги закараха въ Бѣлградъ. Коста е много битъ. По сжщия поводъ сж задържани и въ тукашния затворъ две момичета.

— —

Преди около 4 месеца, по инициативата на кмета Соколовичъ, „Народна Одбрана" направи събрание, което посетиха по-малко отъ 50 души и то повече докарани на сила, а сръбскитѣ вестници, писаха, че се били събрали петь хиляди души и че сж викали: „Долу Бугарска! Долу македонски комитетъ!" Вестницитѣ сжщо писаха, че Корошецъ, когато бѣше тукъ, разговарялъ съ народа. Нѣма нищо вѣрно въ това. Само майката на покойния Бояджиевъ успѣ да бжде приета отъ него и да му каже въ очи, че нейниятъ синъ е убитъ отъ сжщия жандаремерийски подпоручикъ, който придружаваше д-ръ Корошецъ. Мжченъ е тукъ животътъ и отъ друга страна. И интелигенция, и еснафи, и селяни — всички се оплакватъ. Наши хора съ срѣдно образование не могатъ да получатъ нито най-скромна държавна или общинска служба, докато разни опинчари (сърбитѣ, новоназначени чиновници, обикновено въ Македония дохождатъ съ опинци, а се връщатъ обогатени и затова така ги нарича народътъ — б. р.), често и безъ основно образование, ставатъ секретарь-бирници по общинитѣ, полицейски писари, околийски началници и пр. На пръсти могатъ да се изброятъ онѣзи еснафи, които живѣятъ отъ занаята си или отъ търговията. Огромното болшинство прибѣгваше къмъ земледѣлието, за да може да се изхрани. Но и отъ земледѣлието малко полза има сега, когато тютюнътъ, главното произведение, се плаша 8—14 динара; само на единъ сърбинъ тази година му платиха по 30 динара. Най-трудно е положението на надничаритѣ, каквито въ Прилепъ има доста много. Нѣкои отъ тѣхъ работятъ вече на новата (нормална) желѣзопжтна линия Прилепъ—Битóля и тѣ сж доволни, при все че имъ се плаща колко за хлѣба. Други рабо-

www.dlib.mk

тѣха въ „монопола“, обаче сега напослѣдъкъ всички ги уволниха и на тѣхно мѣсто доведоха шумадийци.

Безправие, кървавъ тероръ, нѣмотия, гладъ — ето какво преживява тукъ народътъ, подъ новото робство, по-лошо и отъ султанския режимъ.

Писмо отъ Прилепъ. — **М.** № 545 отъ 4. VI. 928.

№ 628. — Моето отдавнашно желание да се обадя на другарската „Борба“ съ една дописка за положението въ Македония, земята на мжкитѣ и болкитѣ, ето се осжществи. Роденъ съмъ отъ вжтрешностьта на Македония, а живѣя въ Скопие. Отъ тамъ не бихъ се решилъ да изпратя каквото и да е, защото отварятъ всички писма. Но вчера дойдохъ по работа въ Бѣлградъ и ще се задържа нѣколко дни, та седнахъ да изложа макаръ и единъ малъкъ, много малъкъ, дѣлъ отъ страшната истина за Македония.

На много мѣста има сжщинско обсадно положение, напримѣръ въ Щипъ. Никой не смѣе да се движи вжтре или вънъ отъ града безъ разрешение, а пъкъ разрешението се получава помжчно и по-скжпо костува отколкото паспорта въ другитѣ земи. Около 200 души народна милиция (всѣки мжжъ до 50 години е длъженъ да участвува въ нея), но безъ пушки, войска и жандармерия непрекжснато пазятъ града. Щомъ падне мракъ, настжпва сжщинско мъртвило. Още въ 5 часа всички дюкяни сж затворени и всѣки бѣга въ кжщи, защото такава е заповѣдьта. Никой не трѣбва да се намѣри на улицата. Напослѣдъкъ жупанската длъжность е повѣрена на единъ действующъ полковникъ. Разправя се и това: въ Крушовската и Кичевската околии е забранено на населението да се отдалечава вънъ отъ селото на повече отъ половинъ часъ пжть. По тоя начинъ хората не могатъ да си донесатъ дърва, нито да изведатъ добитъка на паша.

А това е убийство за селянитѣ. Изобщо изъ цѣла Македония царува най-голѣма строгость по отношение на движението. Безъ разрешение не можешъ да отидешъ и въ най-близкото село. Отъ Скопие до Бѣлградъ три пжти ни потърсиха легитимации и ни претърсваха багажа.

Затворитѣ сж пълни съ политически затворници. Само въ Скопие има стотина по три различни причини. Затворници има и въ Щипъ, Битоля, Ресенъ и другаде. Режимътъ въ затворитѣ е такъвъ, че само свикналитѣ македонци го понасятъ. Съ бой и свирепи мжчения се изнудватъ „признания“. Затвореният студентъ Димитъръ Гюзелевъ три пжти е воденъ отъ затвора въ квартирата му, да какже де какво е скрилъ. Видѣли сж го скопянци, като е излизалъ отъ автомобила. Едва е стоялъ на краката си. Полицията е правила прѣчки на затворенитѣ студенти да си намѣрятъ адвокати. Така, единъ отъ тѣхъ полицията го е съветвала да не дири защитници, защото сж установени факти, които обвиняватъ подсждимитѣ. Прочее, на политическитѣ затворници не се дава

www.dlib.mk

онова право, което не се оспорва и на най-закоравѣлитѣ разбойници.

Споменахъ печата. Интересно е, какъ бѣлградскитѣ вестници „обективно“ информиратъ своитѣ читатели за положението въ Македония. Всички тѣ, напримѣръ, писаха, че убийството на бащата и брата на Ив. Михайловъ, членъ на Македонския централенъ комитетъ, е дѣло на македонскитѣ федералисти. Днесъ дори „Политика“ донесе, че общото мнение на щипяни е, че покойнитѣ сж го убили хора, изпратени отъ България. Между това истината е, че нѣма нито единъ македонецъ, който така да мисли. Напротивъ, всѣки е убеденъ, че бащата и брата на Ив. Михайловъ, които изобщо не се бъркаха въ политиката, сж убити отъ тъмни сили. Сжщитѣ тия тъмни сили презъ май месецъ миналата година въ Струмица взеха презъ нощьта отъ кжщи гражданина Дончо Лазаровъ, отведоха го нѣкжде и човѣкътъ „се изгуби“. Неговата вина бѣше тая, че го обичаше цѣлиятъ градъ, като почтенъ търговецъ. Такива случаи има безброй.

Както вече се писа въ „Борба“ неотдавна въ цѣла Македония по заповѣдь и нареждане на полицията се устроиха митинги, на които, пакъ по заповѣдь на полицията, говориха най-видни македонци, а накрай се четоха резолюции, които не разбра нито една десета часть отъ македонцитѣ. Бѣлградскиятъ буржуазенъ печатъ писа, че всички митинги сж станали по починъ отъ народа и че въ Прилепъ, напримѣръ, сж присжтствували повече отъ 5000 души, а въ сжщность не е имало и 500.

Освенъ съ лъжливото писане на печата, бѣлградскитѣ властодръжци си служатъ и съ други хитрости. Така, неотдавна въ Бѣлградъ лъжливи македонски студенти по нареждания на г. Жика Лазичъ устроиха протестно събрание и подчертаха, че македонцитѣ сж свободни и че сж чисти сърби. Малко по-късно сжщото се случи и въ Скопие: студенти-пришелци, които не знаятъ и дума македонски, говориха въ името на Македония.

И всички тия студенти буржуазниятъ печатъ ги представя като сжщински македонци.

За сега стига толкова.

Ужаситѣ въ Македония. — Писмо отъ Бѣлградъ до социалистическия загребски в. **Borba** отъ 19. XI. 27.

№ 629. — Въ Овчеполска околия въ едно село се случи следното. Единъ младъ селянинъ, следъ като излежалъ наказанието, на което е билъ осжденъ по закона за защита на държавата, се върналъ въ кжщи. Не останалъ и нѣколко дни въ кржга на своето семейство, което години жадно го очакваше, и по тайнственъ начинъ бѣ убитъ неговиятъ баща, а самъ той изчезна безъ следа.

Убийството на стария баща и изчезването на сина населението отъ селото и околията врежда въ всички ония дѣла, за които държи отговорни неотговорнитѣ фактори. А пъкъ „Политика“

www.dlib.mk

съобщи, че синътъ искалъ отъ бащата пари и защото тоя не искалъ да му даде, убилъ го и избѣгалъ нейде. И сега, като всѣкога, „Политика“ изнесе едно съвсемъ преднамѣрено съобщение.

За изчезналия селянинъ има всички увѣрения, че е убитъ. Това е началото на една нова подсистема — да се убиватъ политически съмнителни лица, които не сж оставили коститѣ си въ тъмницитѣ. Когато сждътъ не е осждилъ нѣкого на толкова години строгъ тъмниченъ затворъ, колкото е необходимо, за да се не върне вече отъ тъмницата, тогава затуй, което той не е направилъ, ква взиматъ на себе си грижата да го сторятъ неотговорнитѣ фактори. Обяснимо е въ какъвъ голѣмъ ужасъ сж следъ тоя случай всички бивши политически затворници, които сж амнистирани презъ 1924 година.

Отъ Кичево съобщаватъ, продължава писмото, че е установено, че изпълнителтъ на скорошния атентатъ върху видния кичевски гражданинъ Георги Николовъ, тъстъ на народния представитель Венедиктъ Поповичъ (? б. н.), е чиновникъ въ първостепенния сждъ. Въпрѣки всичко това атентаторътъ е на свобода и не показва никакви признаци на загриженость, а си живѣе сжщо тъй спокойно, както е живѣлъ и преди.

Спрямо хората, за които се знае, че сж се опитвали да убиватъ, не се предприема нищо. . . .

Писмо отъ Скопие до загребския в. **Borba** отъ 16. V. 28.

№ 630. — Скопие, края на априлъ 1928 г.

Осъмтѣстотинъ нови жандари за засилване на охраната по желѣзопжтнитѣ линии пристигнаха. При все това „милицията“ отъ бедни измжчени селяни е непрекжснато разкарвана. Плюсъ това, повече отъ всѣки другъ пжть сж ангажирани въ тази охрана на съобщенията и войски. На всѣки 500 метра покрай линията стои по една землянка, покрита съ торъ, за да бжде маскирана за погледа на чужденцитѣ, които пжтуватъ къмъ Солунъ. Въ тия „купища торъ“ денемъ стоятъ на стража по двама жандари, а вечерь къмъ тѣхъ се присъединяватъ и по двама милиционери. Между землянкитѣ постоянно се движатъ патраули. Винаги преди бързитѣ влакове се пускатъ моторни дрезини съ по трима стражари, които оглеждатъ дали нѣма поставено нѣщо върху линията. . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Обикновено по македонскитѣ влакове пжтуватъ колкото пжтници, толкова и полицаи. Легитимации се искатъ по нѣколко пжти при пжтуване отъ едно мѣсто до друго. Багажитѣ шателно и често се преглеждатъ.

Сърбитѣ се плашатъ не само отъ четитѣ, но и отъ цѣлото население, което ужъ въоржаваха срещу ВМРО. Повечето отъ раздаденитѣ пушки сж взети обратно.

Тъй нареченитѣ „национални организации“ — Каламатие-

www.dlib.mk

вото „Удруженьие“, „Српао“, „Народна одбрана“, соколитѣ и пр. се приготовляватъ сериозно сякашъ за нѣкакво сражение. Не тѣхната цель е главно да избиватъ и да тероризиратъ населението.

Напоследъкъ на всѣка гара, покрай сжществуващия до сега военен комисариатъ създадоха и полицейски комисариатъ.

И въ скопскитѣ села е поведена повсемѣстна гонитба противъ каскетитѣ. Съ жестокости налагатъ сръбски шапки.

Систематически се забранява говоренето на тукашнитѣ диалекти. Има случаи, когато гражданитѣ сж принудени да хващатъ адвокати, когато отиватъ при данъчния чиновникъ, за да си плащатъ данъцитѣ. Разбира се, адвокатътъ получава добро възнаграждение, защото превежда на сръбски думитѣ на гражданина.

Всички писма, които идватъ отъ България, се задържатъ въ пощата и предаватъ на полицията. Последната вика гражданитѣ, които иматъ за получаване писма. Това повикване има смисълъ на предупреждение, че не трѣбва да се води преписка съ хора, които сж въ България.

По селата се установиха голѣми групи стражари, които се хранятъ за смѣтка на селянитѣ, а заплатитѣ имъ оставатъ въ джобоветѣ. Разбира се, предпочтително, и изключително меже би, се ядатъ яйца, пилета, агнета . . . .

Въ Скопие може да се отиде отъ селата само съ легитимация и следъ много обиски по пжтищата.

Постоянно се слушатъ закани, псувни и хули. Въ село Маджари властьта постави бомби и после ги „откри“. Всички мжже бѣха арестувани, а нѣколко моми обезчестени отъ пандуритѣ.

Тероръ̀тъ изобщо е страшенъ, неописуемъ. Културна Европа не може и да повѣрва даже, че това, което става тукъ, е възможно. Толкова е то страшно.

Писмо отъ Скопие — **М**. № 481 отъ 18. V. 28.

№ 631. — Битоля, септември 1928 г.

— —

. . . Не ще ви пиша тукъ за засадитѣ, устройвани покрай града и шосетата; за легитимациитѣ, които ежечасно трѣбва да показваме; за нощнитѣ обиски и нанесенитѣ побои надъ лица, случайно закъснѣли следъ полицейския часъ. Има нѣщо по-специфично и по-страшно въ нашия районъ — то е подземната тактика да се дебне всѣки по-събуденъ гражданинъ.

Добрица Матковичъ оперира не само съ доведенитѣ яничери, ами и съ разни мѣстни долни типове, за да прикрива своята фигура за кулиситѣ.

— —

Лукаво убийство искаше да направи и въ селото Срѣдни Егри надъ Ангелъ Тръпковъ и брата му, на които изпрати стра-

www.dlib.mk

жари, преоблѣчени въ качачки дрехи, обвинявайки двамата братя, че „ятакували“. Въ самозащитата си братя Тръпкови убиха единъ отъ „качацитѣ“, който се оказа, че е сръбски жандаръ. Братя Тръпкови сж арестувани и навѣрно ще отговарятъ, загдето разкриха плана на Матковича.

Тукашниятъ аптекарь Кръсто Фраговъ купи чифликъ отъ единъ турчинъ. Сжщиятъ чифликъ искаше да го купи и единъ приятель на Матковича; обаче турчинътъ не желаеше да му го продаде. Надзорникътъ на чифлика Муаремъ Мустафа, платенъ агентъ на полицията, отъ известно време не носи прихода на притежателя и го заплашва, че ще го убие, ако иде тамъ. Съ това властьта иска да принуди новия притежатель да продаде чифлика.

Матковичъ ежедневно подклажда подобни спорове между населението чрезъ платени отъ него агенти. По тоя начинъ той ощети търговеца Каре Бояджиевъ, който за една дребна услуга трѣбваше да плати на единъ сръбски адвокатъ прескжпо. Понеже Бояджиевъ не искаше да позволи такова пладнешко обиране, не плати на адвоката, но пъкъ полицията му конфискува стоката.

Сжщото беззаконие направи и адвокатътъ Филиповичъ, който продаде покжщнината и добитъка на селянитѣ по Татарчевата афера, които не можаха да платятъ на „защитата“, защото тя искаше безбожно много.

Занаятитѣ и търговията въ нашия край сж съвсемъ замрѣли. Всѣки день се затваря нѣкой дюкянъ поради голѣмитѣ данъци. А приходи никакви. Данъцитѣ сега се събиратъ най-строго; ако не плати човѣкъ на време, увеличаватъ се и следъ това бирницитѣ правятъ разпродажба на имота. По селата беднотията е още по-голѣма, цѣли банди стражари скитатъ и ограбватъ населението. Ограбвания и опустошения вършатъ и колониститѣ. Селата Бачъ и Нови Прилепъ сж съвсемъ заселени отъ колонисти и цѣлиятъ имотъ премина въ тѣхни ржце, а мѣстното население е прогонено. Въ всѣко друго село има пришелци, които служатъ за шпионажъ.

Селото Цапари и околнитѣ села бѣха петь дни обградени, ужъ имало комити. Въ с. Кукуречани имаше побои и арести по сжщитѣ причини.

Мариовско бѣше обсадено повече отъ една седмица отъ войска — тамъ пъкъ търсиха Милчинова, предполагайки, че се крие въ тия мѣста. . . .

Писмо. — **М.** № 600 отъ 10. X. 28.

№ 632. — Въ последно време бидоха изтеглени отъ Македония голѣмъ брой жандарми, които се изпращатъ въ Хърватско. Охраната на м.-п. линии въ Македония е повѣрена на малцина жандарми, а се изкарватъ за тая цель голѣмъ брой мѣстни селяни въ селата. Тѣзи дни минахъ презъ Велешко и научихъ, че „станции“ сж открити и въ с. с. Ораовецъ, Лисиче, Долно Чичево, Чашка, Из-

www.dlib.mk

воръ. Освенъ това, въ всѣко село поставятъ по двама или тирма жандарми. Тѣзи жандарми представляватъ всичката власть въ селото. Нѣкжде се мѣркатъ като голѣмци и по двама-трима сръбски колонисти. По селата строятъ усилено жандармерийски помѣщения и за тази цель налагатъ на общинитѣ редовенъ данъкъ.

На нѣкои мѣста заставятъ селянитѣ да влизатъ въ роднински връзки съ колониститѣ.

Селскитѣ пѫтища и други работи се извършватъ ангария отъ селянитѣ.

Жандармитѣ и летящитѣ отряди се издържатъ отъ селата по нареждане на полицията.

Както знаете, турската земя се откупува само отъ държавата, а въ градоветѣ сѫ се създали специални сръбски бюра, които се занимаватъ ужъ съ настаняването на сръбски колонисти, а въ сѫщность обиратъ населението чрезъ всевъзможни сдѣлки.

Въ с. Ораовецъ, Велешко, били изчезнали нѣколко души колонисти. Властьта ги дири усилено и още не е намѣрила следитѣ имъ.

Писаритѣ (секретарь-бирницитѣ) и учителитѣ вилнѣятъ по селата, защото на тѣхъ сѫ повѣрени пропагандаторскитѣ грижи отъ страна на сръбската власть.

Властьта се стреми да всажда вражди между населението чрезъ вмъкване на ужасна партизанщина между него. Всѣки, обаче, вижда какво се цели въ случая и съобразно съ това се предпазва.

Шайкачътъ и сръбскиятъ елекъ насила се прокарватъ за носене и въ западна Македония. По селата се продаватъ и шарени шумадийски чорапи, за да може насила народното облѣкло да добие другъ видъ.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Развратътъ, който е приетъ като полезно срѣдство за придаване сръбски колоритъ на нашия животъ, се практикува особено по градоветѣ.

Напоследъкъ Жика Лазичъ се погрижилъ за закупване даже на старитѣ търговски тефтери отъ нѣкои македонски семейства, съ видимата цель да се унищожаватъ всѣкакви следи, които биха показали каква е била македонската писменость и езикъ отъ преди години и по-рано.

Щипскиятъ околийски началникъ Драгашевичъ продължава да малтретира гражданството. Отнима на всички граждани легитимацитѣ, ако не приказватъ сръбски, когато се яватъ предъ него, а веднага следъ това ги глобява, задето нѣмали легитимации. За да се получи легитимация, трѣбва да се подава заявление. Подставенитѣ сръбски адвокати взиматъ баснословни такси за написване на тия заявления и по тоя начинъ властьта съблича населението и обогатява пришелцитѣ-експлоататори-адвокати и прошенописци.

www.dlib.mk

По предложение на казания щипски околийски началникъ е образувано стрелческо дружество. Събрали сѫ се нѣколко гамени и цигани отъ града и имъ сѫ дали ловджийски пушки. За заблуждаване сѫ накарали да се запишатъ и двама-трима по-видни граждани, които въ сѫщото време сѫ оскубвани за смѣтка на касата на това сръбско дружество.

Въ Щипъ образуваха напоследъкъ библиотека и читалище. Богатството на библиотеката се състои отъ най-глупави сръбски книги, като напр., „Донка, хубава сръбкиня“, „Бой на Косово“ и пр. За членове на читалището сѫ записани всички сръбски чиновници. А гражданитѣ сѫ канени да купуватъ и да подаряватъ на читалището сѫщо такива книги. За библиотекарь е избранъ, т. е. назначенъ отъ жупана, известниятъ на всички учитель въ Щипъ Джонъ, по произходъ англичанинъ, който минава за сръбски „националенъ борецъ“. Всѣки се очудва, защо е изпратенъ този човѣкъ въ Щипъ. За касиеръ на читалището опредѣлятъ мѣстенъ човѣкъ, колкото да си изпаща, когато не може да запише нѣкого отъ гражданитѣ.

Гражданството предполага, че щипскиятъ жупанъ Михайловичъ е билъ членъ отъ старата „Черна ржка“, а повечето военни сѫ отъ „Бѣлата ржка“.

Въ Щипъ има и другъ единъ интересенъ типъ — учительтъ Вучковичъ, който внася револверъ въ класната стая и често го слага върху масата. Съ този револверъ е станалъ пословиченъ изъ цѣлия градъ. Сѫщиятъ Вучковичъ бѣше нанесълъ побой на единъ гражданинъ вечерь чаршията. Извадилъ е даже прослвутия револверъ, но е билъ възпрѣнъ да стреля отъ присѫтствуващитѣ лица. Скандалитѣ на учителя Вучковичъ сѫ станали безбройни.

Гимназията въ Щипъ е обърната въ търговско предприятие. Директоръ е Милованъ Арсеновичъ, първокласенъ комарджия и пияница. Всѣка вечерь пие и играе на карти до 3 часа следъ полунощь. Известни сѫ множество негови истории съ учителки. Опитва се на нѣколко пѫти вече да повиква ученички въ директорската стая и да ги закача; изключилъ е нѣколко ученички, защото сѫ имали куража да го наругаятъ; на много ученички нарочно поставя слаби бележки, пакъ по сѫщата причина. Този директоръ е женень и има две деца. Безподобенъ рушветчия е и постоянно иска пари отъ бащитѣ, служейки си съ разни заплашвания. Отъ бащитѣ, които иматъ дюкяни, всичко взима на вересия. Умишлено кѫса въ края на учебната година много ученици и после имъ налага да му плащатъ за частни уроци, които самъ той се заема да предава. На мнозина е взелъ по 400, по 1000 и по 2000 динара. Нѣкои отъ скѫсанитѣ ученици сѫ се оплакали до министра на просвѣщението, но никакъвъ положителенъ резултатъ не е последвалъ, а вмѣсто това има изключени ученици за „клевета“.

Научихъ, че убиецътъ на Христа Григоровъ отъ Гевгели е единъ черногорецъ-колонистъ, който напоследъкъ е билъ арестуванъ, задето нейде се е похвалилъ за „подвига“ си и защото от-

www.dlib.mk

крито вършилъ обири. И въ Гевгелийско има колонистки семейства. Въ града 25 кжщи, въ с. Богданци 7 кжщи, по 5—6 кжщи въ още две села.

Колониститѣ образуватъ шпионската мрежа на властьта. Тѣ сж повечето мързеливи хора и се изхранватъ чрезъ заплатата, която имъ дава полицейската власть. Тѣ носятъ открито орж-жието си.

Януарий 1929 г.

В. Об-ски. — Писмо отъ Св. Николе — М. № 689 отъ 29. I. 29.

№ 633. — Май, 1929 година.

Това, което става тукъ, сигурно не става никжде по свѣта. Не се очудвайте, че отдавна не се сте получили писмо отъ мене, защото твърде рѣдко се случва едно затворено писмо да премине границитѣ на Македония подъ сръбска власть непокътнато. Изпращането на писмата, особено тия за България, напълно зависи отъ благоволението на пощенскитѣ чиновници, които често пжти ги кжсатъ предъ очитѣ ни дори, стига да има и най-малъкъ поводъ за това, разбира се, споредъ тѣхната преценка. Страшно ги вбесява факта, че пощата въ Македония въ по-голѣмата си часть е предназначена за България.

Сърбитѣ тукъ вече съвсемъ се забъркаха и не знаятъ що вършатъ. Особено откато се обяви диктатурата, която хемъ ги зарадва, но още повече ги изплаши. Диктатурата имъ даде възможность да се почувствуватъ пълновластни господари въ земята ни, но заедно съ това тѣ никога не сж чувствували по-ясно кратковременността на своето господство; тѣ сами признаватъ, че днитѣ на тѣхната власть въ Македония сж преброени. Оттамъ иде и тая забърканость, която ги подлуди съвсемъ. Тѣ приличатъ на завистливъ болникъ, чийто край е близу и който въ умразата си къмъ здравитѣ, чуди се какъ да имъ напакости. Глобитѣ, затварянията, побоищата сж станали вече най-обикновено нѣщо. Може съ най-голѣма сигурность да се каже, че нѣма българинъ въ Македония подъ сръбска власть, който да не е поне единъ пжть глобяванъ, битъ или затварянъ презъ тия десеть години, откато се върнаха сърбитѣ повторно въ Македония. Поводи за това тѣ намиратъ на всѣка стжпка, а когато не могатъ да намѣрятъ — измислюватъ. Въ нашия градъ, едно цѣло семейство, съ малкитѣ деца заедно, бѣ тормозено по най-жестокъ начинъ въ продължение на десетина дена, само заради единъ портретъ, изпратенъ отъ България отъ близъкъ роднина на това семейство. Многобройнитѣ имъ тайни и явни полицаи (всжщность всички сърби тукъ сж полицаи) постоянно ни дебнатъ и се отнасятъ съ болезнена подозрителность къмъ всѣка наша дума, къмъ всѣко наше движение дори. Чувствуваме се затворени въ единъ грамаденъ затворъ, стенитѣ на който никой отъ насъ не може да премине. Голѣма смѣлость е човѣкъ да поиска паспортъ, особено за България. Преследватъ се даже

www.dlib.mk

и пременописцитѣ, които пишатъ заявления за паспорти. Сърбитѣ полагатъ голѣми усилия да ни държатъ въ пълна изолираность. Тѣ криятъ отъ насъ даже и своитѣ вестници, въ които случайно е помѣстена нѣкоя лоша новина за кралството имъ, а когато сж изпълнени съ благоприятни за тѣхъ писания, което най-често се случва, тѣ на сила ни ги натрапватъ, обаче никой не вѣрва измислицитѣ имъ.

Пандуритѣ на краль Александра се страхуватъ и отъ сѣнката си. Нито поменъ не остана отъ прословутото юначество на тия безподобни хвалипръцковци. Тѣ сж въ пълна паника и навсѣкжде имъ се привиждатъ комити, нападения, атентати. Името само комита ги кара да изгубватъ ума и дума; нощно време съ деветь ключа се заключватъ. Но и за тоя имъ страхъ — пакъ ние теглимъ. Наскоро имахъ случай да пжтувамъ съ прилепчанинъ.

— Никога, разправи ми той не сме прекарвали по-безрадостно Великдень отъ тазгодишния. Сърбитѣ дочули, че на първия день чета ще напада града. Пощурѣха съвсемъ. Цѣлата полиция бѣ вдигната на кракъ, а сжщо и войската. Презъ цѣлата великденска седмица градътъ бѣ обсаденъ съ оржчъ отъ войска и жандарми, а по улицитѣ кръстосваха патраули. Почерниха ни праздника, Господь да ги убие!

Икономически сме много зле. Скжпотията е ужасна, а данъцитѣ сж непоносими. Сърбитѣ гледатъ да съблѣкатъ и ризата отъ гърба ни. Безработицата е голѣма, чаршитѣ сж пусти, а отъ нѣкогашнитѣ шумни пазари не остана вече нищо. Никой не се грижи за насъ, макаръ че държавата пръска милиарди за войската, полицията и безбройнитѣ си шпиони. Добре сж само голтащитѣ чиновници, които идватъ отъ Сърбия, за да получаватъ голѣми заплати и да ограбватъ населението.

Отъ всички страдания, на които сме подложени, нашата надежда за скорошно спасение крепне. Въпрѣки всичкитѣ имъ усилия, сърбитѣ нѣматъ никакви успѣхи между насъ. Днесъ Македония е по-чужда за тѣхъ отъ всѣки другъ пжть. Трогателно до сълзи е държането на младитѣ, на децата, които по необходимость сж принудени да посещаватъ сръбски училища, влиянието на които се свежда до нула. Младото поколѣние е съ пълно съзнание за своя дългъ и единъ день, когато удари часътъ, достойно ще приключи борбата на своитѣ бащи и по-стари братя. Сърбитѣ и тукъ останаха жестоко излъгани.

Писмо отъ единъ южен градъ на Македония. — М. № 789 отъ 30. V. 29.

Излизащето въ Бѣлградъ списание „Рад", редактирано отъ бившия университетски професоръ д-ръ Драгутинъ Йовановичъ, въ броя си отъ 16 мартъ 1928 година помѣства подъ заглавие „Посветено на новия министъръ на полицията отецъ Корошецъ" единъ апелъ, отправенъ до редакциитѣ на вестницитѣ „Новости", „Рад", „Реч", „Одјек" и „Политика" въ Бѣлградъ, Borba, Dom, Obzor, Rieč въ Загребъ; Rieč, Radnika i Seljaka въ Осѣкъ; редакциитѣ на списанията Књижевни Гласник, Мисао и Будућност въ Бѣлградъ;

www.dlib.mk

Нова Европа и Књижевна Република въ Загребъ; ректоритѣ на университетитѣ въ Бѣлградъ, Загребъ и Любляна; парламентарнитѣ групи на земледѣлцитѣ и селско-демократическата коалиция; председателя на Народната скупщина; народнитѣ представители: Свѣтозаръ Прибичевичъ, Секула Дърлевичъ. Ст. Радичъ, Настасъ Петровичъ, Люба Давидовичъ и Миланъ Гролъ; обществениците Слободанъ Йовановичъ, Драгутинъ Йовановичъ, Яша Продановичъ, Димитрије Васичъ, Миланъ Кърлежа, Джордже Цвиичъ, Анте Трумбичъ и д-ръ Базала. Въ този апелъ се казва.

№ 634. — Онова, което се случи напослѣдъкъ въ Македония и онова, което сега става, ни принуди да се обърнемъ къмъ васъ и да ви отправимъ тоя апелъ, очаквайки отъ васъ, че ще предприемете нѣщо за спасяването на македонското население отъ днешнитѣ ужаси.

Македония страда. Това, което става сега въ нея не може повече да се понася.

Настжпи такова време, че ние тукъ не знаемъ, дали ще осъмнемъ, ако сме замръкнали и дали ще замръкнемъ, ако сме осъмнали.

Ние мълчехме и търпѣхме дълго време. Мислѣхме, че правителствата, които се смѣняха едно следъ друго, ще обърнатъ внимание върху тая разорена и опустошена область, но напраздно. Отъ день на день всичко става по-лошо. Тукъ се пращатъ каквито има най-лоши хора, единчката грижа на които е да се обогатяватъ за смѣтка на оголѣлитѣ македонци. Изключенията сж твърде рѣдки.

И тая година, която идва, не ни носи нищо по-добро. Защото въ бюджета вмѣсто да се предвиди онова, което е действително нуждно за Македония, предвижда се огромно увеличение на разходитѣ за тъй наречената обществена безопасность на югъ, т. е. за полицията и жандармерията, макаръ че броятъ на жандармитѣ въ Македония и сега е твърде голѣмъ и, споредъ думитѣ на г. Прибичевичъ отъ 15,000, колкото ги има всичко, само на Македония се падатъ 10,000.

И затова ни напусна всѣка надежда, че правителството само ще се досѣти, че на Македония трѣбва да се помогне. Защото всичко, каквото то предприемаше до сега, бѣше винаги за наша вреда. Наистина, въ нѣкои вестници често се пише, че въ Македония всичко било добре. Но тия статии идватъ винаги отъ хора, които стоятъ близо до режима и правителството и на които наистина е добре.

Ние нѣма да търсимъ виновницитѣ, нѣма да обвиняваме никого. Ние искаме само, щото всички напредничави елементи да се заинтересуватъ за сждбата на тази нещастна область. Защото тукъ систематически се прокарва злото. Хората, които сж добри къмъ гражданитѣ, веднага биватъ премѣствани и се довеждатъ други, които въ слѣпото си желание да задоволятъ днешния режимъ не се спиратъ предъ нищо. Може би, ще се иска да споменемъ имена на такива хора. Това е невъзможно, защото сж много. Биха могли да се приведатъ само изключенията. Най-голѣмото зло

www.dlib.mk

идва отъ полицията и жандармерията. Жандармитѣ сж понѣкога по-силни отъ околийския началникъ, по-голѣми и дори отъ самия жупанъ. За дѣлата си тѣ не отговарятъ предъ никого, така че се добива впечатлението, че тѣ отъ самитѣ висши власти сж получили одобрение за кървавата си работа.

За да не изглежда това като преувеличение, ще минемъ къмъ излагане на самитѣ факти.

И преди последнитѣ атентати селянитѣ бѣха принудени къмъ ангария и потери подиръ комититѣ, но отъ октомврий насамъ въ всички мѣста зацарува сжщинско военно положение.

Тия села, като се почне отъ Куманово и надолу до Щипъ и Гевгели, пропищѣха отъ полицейскитѣ ужаси. Селянитѣ биватъ събирани кой както бжде срещнатъ и отвеждани въ потери. Не имъ се позволява да вематъ съ себе си нито дрехи, нито пари, а по нѣколко дена скитатъ необлѣчени и гладни. По всички села всѣки день се отреждатъ по 50—100 души за потери. Едни отъ тѣхъ пазятъ селото, други пазятъ линиитѣ и пжтищата, а трети отиватъ въ потеря подиръ комититѣ и когато ги има и когато ги нѣма.

При тия потери селянитѣ невъоржжени, а съ мотики, вървятъ напредъ, а въоржженитѣ съ пушки и бомби жандарми вървятъ следъ тѣхъ.

Тая ужъ доброволна милиция загива отъ гладъ, студъ и умора. Тѣ сж принудени по нѣколко дена на редъ да прекарватъ на стража или въ потера и то голи и боси, защото нѣматъ топли дрехи за тая работа. Презъ миналитѣ студове вестницитѣ съобщаваха, че нѣколко души отъ милицията замръзнали край линията, когато я пазили. За наша голѣма изненада, сжщитѣ тия вестници нѣколко дена по-късно опровергаха първитѣ си съобщения. Ние вѣрваме, че това е направено по нечие нареждане, защото съобщенията бѣха не само вѣрни, но и броятъ на замръзналитѣ бѣше много по-голѣмъ отъ съобщения и надминаваше 50. А смъртьта на нѣколцина отъ тѣхъ е наистина грозна. Така, при входа на самия Велесъ отъ умора и студъ заспа Трайко Лукаръ, и влакътъ го прегази на две. Сжщо така и на линията Градско—Криволакътъ влакътъ прегази двамина.

Затворитѣ сж препълнение. Броятъ на невиннитѣ македонци, които гинатъ по казематитѣ, е огроменъ и надминава хиляди. Тѣ винаги лежатъ съ месеци подъ следствие и най-после се освобождаватъ като невинни. А по какъвъ начинъ попадатъ въ ржцетѣ на полицията показва следния случай. Въ Струмица има нѣкакъвъ комитетъ за национална защита. Въ него покрай единъ полицейски и единъ воененъ шпионинъ се намиратъ и двама адвокати, управительтъ на монопола, училищниятъ инспекторъ и директорътъ на гимназията. По искане на това „общество“ бѣха арестувани повече отъ 50 редовни граждани, 40 отъ които, като невинни, освободи самиятъ жупанъ г. Матковичъ. Между тия арестувани се намираха и нѣкои видни търговци, „вината“ на които се състоеше въ това, че бѣха посмѣли да поискатъ отъ нѣкои отъ това „об-

www.dlib.mk

щество“ да си платятъ дълговетѣ. Тукъ имаше една девойка, която бѣ арестувана по нареждане на военния шпионинъ затова, защото не искаше да му се подаде. Тукъ бѣше и разведената жена на полицейския шпионинъ и майка ѝ. И тритѣ сѫ арестувани като комитски ятаци, и тритѣ сѫ освободени като невинни.

А всичко, каквото се върши съ селянитѣ, не може да се изкаже. Тамъ бива арестуванъ и пребитъ, който се случи, жандармитѣ безчестятъ девойкитѣ, както е случаятъ въ селата въ Скопска Черна гора, за което стана дума и на една демократическа конференция въ Скопие, гдето единъ отъ ораторитѣ каза и следното: „Ако продължава така, ще трѣбва да избѣгаме всички въ гората“. Въ околностьта на Щипъ много села почти сѫ се изселили, а въ околностьта на Куманово много селяни бѣгатъ отъ града, за да се избавятъ отъ терора на жандармитѣ.

Въ затворитѣ се постѫпва инквизаторски.

Има умрѣли и полудѣли отъ бой и мѫчения. Така, единъ въ скопския затворъ е битъ по гърба, за да може да се свие и да стигне половитѣ органи, а на другъ съ особенъ уредъ сѫ стѣгани мускулитѣ. Въ струмишкия затворъ двама арестуани селяни бѣха накарани да танцуватъ по жарьта боси, докато паднаха въ несвѣсть. Въ скопския затворъ единъ полудѣ отъ бой, а други два месеца лежа въ болницата. Въ Велесъ единъ месарь, Стефанъ Босота, е битъ толкова, че, когато единъ месецъ по-късно бѣ освободенъ като невиненъ, трѣбваше да бѫде отнесенъ въ кѫши на черга. Има много други, но тѣхнитѣ случаи не смѣемъ да изнасяме, защото сѫ още въ затвора.

Казахме, че не сме сигурни за живота си. Животътъ на македонеца за тукашната жандармерия и полиция не струва и колкото живота на единъ заекъ. Ето доказателства.

1) За убийството на М. М. и сина му вестницитѣ съобщиха онова, което наредиха властитѣ. Между това изъ цѣла Македония се знае като сигурно, че тѣ сѫ изведени отъ кѫщата си отъ К. бандити и че сѫ ги убили по срѣдъ пѫтя за Ново Село, защото при тѣхното извеждане отъ кѫщата, както и при убийството имъ, имаше очевидци. Всичко това се потвърдява и отъ факта, че полицията не си мръдна и пръста, за да издири убийцитѣ.

2) Въ Гевгели е убитъ видниятъ македонецъ и почтенъ гражданинъ Р(исто) Г(лигоровъ). И въ тоя, като и въ онзи случай властитѣ само съобщиха, че това е работа на македонствующитѣ, а не направиха нищо да намѣрятъ „атентаторитѣ“, когато въ околноститѣ на Куманово бѣ доведенъ цѣлъ влакъ жандармерия отъ Скопие да издири, кой е набилъ единъ халваджия, и на всѣкѫде разгласиха, че това било опитъ за атентатъ.

3) На 29. XII. 1927 година въ Неготинъ предъ портитѣ на кѫщата си е убитъ хлѣбарьтъ Г(еорги) А(нгюшевъ). Нѣколко дена преди това той имаше сбълскване съ жандармерийския капралъ, който по този случай му казалъ: „Ще ме помнишъ.“ И тукъ убийцитѣ не сѫ търсени.

www.dlib.mk

4) На 4. XII. 1927 година въ с. Рожденъ, Кавадарска околия, жандармитѣ повикаха при себе си въ участъка видниятъ житель Р(исто) К(омитовъ) и се опитаха да го опиятъ и одушатъ. Но тъй като сами се напиха много, тѣ промѣниха плана си и го намушкаха съ ножове, следъ което го отнесоха мъртавъ и го хвърлиха въ двора му. Селянитѣ по следитѣ на кръвьта установиха, че е донесенъ отъ участъка.

5) Въ с. Дрѣнъ на пѫтя сѫ убити двама селяни.

6) Въ с. Живене е убитъ С. Ч.

7) Въ с. Сушица е убитъ Д. Т.

8) Въ с. Алекинци е убитъ Яне Стойчевъ. За всички тия три случая се знае, че сѫ дѣло на жандармитѣ.

9) Т(ома) К(оюмджиевъ), младежъ отъ Струмица, е убитъ отъ жандармитѣ при отвеждане отъ сѫда въ затвора.

10) М. Ч., шивачъ отъ Щипъ е убитъ при отвеждане отъ Царево село въ Щипъ. Въ Царево село му казаха, че го водятъ въ кѫщи въ Щипъ, но, за да не го нападне нѣкой, тѣ му даватъ жандармъ да го пази. При този случай е отведенъ още единъ затворникъ.

11) По сѫщия начинъ при отвеждане за Царево село е убито едно момче, името на което не можа да се установи.

12) Единъ младежъ отъ Щипъ бѣ арестуванъ въ Щипъ веднага, щомъ се върналъ отъ България и следъ нѣколко дена изведенъ отъ затвора. На родителитѣ му околийскиятъ началникъ каза: „Той вече не е вашъ синъ, Богъ го прости.“

13) „Време“ помѣства една бележка, че въ Куманово при отвеждане отъ града до станцията единъ жандармски подофицеръ е убилъ нѣкой си С. С., „защото се опиталъ да бѣга.“ Между това тоя нещастникъ имаше вериги на ржцетѣ си, мѣстото, гдето е убитъ, бѣ открито, безъ всѣкакво прикритие и се намира на нѣколко крачки отъ казармата, пълна съ войници. А очевидцитѣ видѣха, какъ жандармътъ го е смъкналъ въ хендека.

Сега Ви изложихме накратко положението въ Македония.

То е още много по-лошо.

Броятъ на убититѣ е много по-голѣмъ, но е невъзможно да се узнаятъ имената на всички, защото и селата и градоветѣ сѫ почти блокирани,а селянитѣ не смѣятъ да разправятъ всичко. Има много незнайни жертви, чиито трупове сѫ изхвърлени, безъ нѣкой да е узналъ кои сѫ, защото тукъ е простѫпление да се разпитва за избититѣ.

Какъ се действува по селата, най-добре показва следниятъ примѣръ. Порали атентата при с. Александрово, това село бѣ така блокирано, че дори и добитъкътъ три недѣли не бѣ пусканъ на паша; а една жена, която презъ това време умрѣ, презъ всичкото време не можеше да бѫде погребана.

Всичко това една наистина безпристрастна комисия би могла да издири и установи.

Ние пакъ повтаряме, че не търсимъ виновницитѣ, ние дори

www.dlib.mk

не искаме да обвиняваме, макаръ да имаме право за това. Ние искаме да ни се осигури живота, да ни се даде поне толкова сигурность, та да не бждемъ утре по кефа на полицията затворени или дори да почиваме подъ земята следъ всички понесени мжки.

Или, ако нѣма друга помощь, тогава нека се заповѣда общо клане, нека се изтрѣбятъ всички македонци, та да се свършатъ веднажъ за винаги всички ужаси, които сега преживяваме.

Накрая, нека кажемъ, че отначало мислѣхме да образуваме една депутация, която да събщи на Скупщината всички тия факти. Но съзнавайки, че следъ това едва ли нѣкой отъ депутацията би останалъ живъ, за да се върне тукъ, ние избрахме тоя пжть и начинъ, вѣрвайки, че ще се застжпите и ще действувате, за да престане това непоносимо положение у насъ.

Януарий, 1928 год.

Македонски граждани

Отчаянъ зовъ отъ сърдцето на Македония — **М.** № 452 отъ 13. IV. 928.

Списанието бележи, че този позивъ е печатанъ досега само отъ загребския в. **Borba.**

2. Изявления отъ легални емигрантски дейци и изложения отъ емигрантски организации (Македонски Националенъ Комитетъ).

№ 635. — Д-ръ К. Станишевъ, председатель на Македонския националенъ комитетъ, заявилъ:

„Ние, македонцитѣ, най-много работимъ за сближението между българи и сърби. Ние водихме тридесеть години борба срещу Турция за свободата на македонцитѣ като българи. Ние македонцитѣ сме българи. Ние чувствуваме като българи. Ако допуснемъ, обаче, че сме заблудени, ако не сме българи, а сърби, питаме се, защо сърбитѣ не ни оставятъ свободни сами да разберемъ заблуждението си? И тъкмо за това е тежко, мжчително и жестоко, че ние знаемъ и чувствуваме, че принадлежимъ на една народность, а идва друга народность и казва: не, вие не принадлежите на оная народность, а на нашата. Нуждно е да се държи смѣтка за нашитѣ чувства. Ние сме израстнали съ чувството, че сме българи, и съ никаква сила, докато сме живи, не искаме и не можемъ да станемъ сърби.

Югославия е днесъ голѣма и силна държава и нѣма защо да се плаши отъ единъ милионъ македонци, които иматъ съзнанието, че сж българи. Нека ни се дадатъ църкви, училища, вестници и представителство въ парламента на български езикъ. Ако пъкъ не искате да дадете чистъ български езикъ, дайте ни тогава онзи, на който говорятъ македонцитѣ. И тогава цѣлата македонска интелигенция ще се върне по домоветѣ си и ще се бори легално и лоялно за правата на цѣлокупна Македония.

Г. Ив. Каранджуловъ, председатель на Македонската

www.dlib.mk

парламентарната група въ Народното събрание въ София, направилъ следнитѣ изявления:

„Сжществуватъ всички условия за сближение между двете славянски племена. Стига да има воля — всичко твърде лесно може да се разреши. Насъ ни дѣлятъ твърде малки въпроси — не дѣла, но въпроси — това сж въпроситѣ за начина на третирането на българското население въ Македония. Голѣма грѣшка вършатъ нѣкои сръбски приятели, които желаятъ, щото македонцитѣ, преди да бждатъ искрени поданици на краль Александра, да станатъ сърби. Оставете населението да говори своя езикъ и да бжде преданно на югославянския краль. Шовинистическото посърбяване насила не може да предизвика искрени чувства на приятелство.

Азъ съмъ роденъ въ Прилепъ и се усѣщамъ българинъ.

България не само нѣма сила, но нито помисля да вземе Македония. Македонската революционна организация миналата година се обърна съ единъ мемоаръ до Обществото на народитѣ, въ ксйто ограничава своитѣ претенции само въ признаването правата на македонцитѣ. Ако се признае българската народность въ Македония, революционната организация ще сложи оржжие. Това е голѣмо доказателство, че всѣки българинъ желае искрено споразумение.“

Анкета отъ г. Йованович, кореспондентъ на загребския в. Novosti, — отъ 23 III. 926. — Н. М. № 149 отъ 5. III. 26.

№ 636. — Подъ това заглавие (= Въ Македония — б. Ver.) Génèvois отъ 7 септември публикува следната декларация на г. д-ръ Станишевъ.

„Ние, македонцитѣ, водихме една люта борба въ продължение на десетки години противъ непоносимия режимъ на Абдулъ Хамида.

Нашата крайна цель бѣше автономията на отечеството ни. Една жестока сждба — уви! реши, Македония да бжде разкжсана и раздѣлена между нашитѣ съседи. Сега почти цѣлото нейно население: българи, турци, куповласи и евреи, особено въ Македония подъ гръцка власть, е изгонено отъ отечеството си.

Броятъ на емигрантитѣ и избѣгалитѣ македонци въ България прогресивно се е увеличавалъ отъ турския режимъ и балканскитѣ войни. Следъ войната, а особено следъ свѣтовната, подписването конвенцията за „доброволното изселване на населенията между Гърция и България“, броятъ на моитѣ съотечественици, живущи въ България, е достигналъ грамадната цифра 600.000!

Забранено е на тия македонци да се върнатъ въ своето отечество, кждето съ хиляди трѣбваше да изоставятъ майки, сестри и гробове на своитѣ прадѣди. Тѣ тамъ притежаватъ богатства и биха могли да живѣятъ охолно.

Тогава, когато въ България сж изпаднали въ черна мизерия: физическа и морална. Защото чувствуватъ, че съставляватъ

www.dlib.mk

товаръ за мѣстното население, което и безъ това е вече превито подъ тежестьта на съсипателни данъци и при една извънредно тежка икономическа криза. Забранено е на тѣзи македонци да се върнатъ у тѣхъ, защото искатъ да говорятъ езика на своитѣ майки и защото искатъ права, културни гаранция за свободенъ животъ — такива, каквито притежаваха даже подъ хамидовския режимъ.

Ако правата на малцинствата можеха да бждатъ гарантирани, тѣзи македонци всички биха се върнали въ своитѣ огнища, кждѣто като лоялни граждани въ парламентитѣ, чрезъ говоръ и перо, биха допринесли за осжществяването на своитѣ права и идеалъ — автономията на своето отечество.

Една автономна Македония означава край на балканскитѣ съперничества и окончателното омиротворяване на полуострова".

Н. М. № 179 отъ 8. X. 926.

Ваше Превъзходителство,

№ 637. — На 23 т. м. въ гр. Битоля, територия на С. Х. С. кралство, се подновява процеса противъ 15 българи, сръбски поданици, които бѣха арестувани близу преди една година, и които сж обвинени като членове на Вжтрешната македонска революционна организация: д-ръ Асенъ Татарчевъ, лѣкарь отъ гр. Ресенъ; Вангелъ Гърбевъ, бившъ кметъ на с. Гявато, Ресенско; свещеникъ Софроний Андреевъ и свещ. Никола Андреевъ, отъ Берово, Битолско; Христо Ризовъ, търговецъ, отъ Битоля и други.

Този процесъ бѣ вече сложенъ на разглеждане на 27 февруарий т. г., когато сждътъ разпита обвиняемитѣ и свидетелитѣ. Тогава се установи предъ сжда, че почти всички обвиняеми сж били подложени на страшни изтезания отъ полицейскитѣ и следствени власти, за да дадатъ показания такива, каквито сж били угодни на тия власти. Така, д-ръ Асенъ Татарчевъ е билъ битъ многократно и вследствие на ударитѣ е оглушелъ; обвиняемиятъ Христо Ангеловъ е полудѣлъ отъ бой; обвиняемиятъ Пано Наумовъ е оглушелъ отъ бой; обвиняемиятъ Христо Лазаровъ, разказвайки, какъ е билъ изтезаванъ, разпорва дрехата си предъ сжда и показва следитѣ отъ ранитѣ, като моли за лѣкарска експертиза; Димитъръ Гочевъ сжщо показва ранитѣ си и т. н. Подробни сведения за всичко това се съдържатъ и въ в. „Политика", излизащъ въ Бѣлградъ, броевете отъ 27 и 28 февруарий 1928 г.

Цѣлото обвинение, почиващо изключително върху нѣкакъвъ докладъ на войводата Петъръ Трайковъ, който докладъ сръбскитѣ власти получили, благодарение услужливостьта на албанскитѣ власти. Сждътъ не е притежавалъ и оригинала на този докладъ, а еималъ на разположение единъ преписъ отъ него. При тѣзи обстоятелства дори и за едно правосждие, което е дало много доказателства, че не се отличава съ голѣма грижа за независимость, бѣше невъзможно да произнесе присжда, и сждътъ се видѣ принуденъ да отложи процеса за една по-късна дата, за да се до-

www.dlib.mk

стави оригиналътъ на доклада, съставляващъ единствената база на обвинението и за да се повикатъ нѣкои нови свидетели. А между това, Албанското бюро на печата разгласи на 11 т. м. едно съобщение, въ което се казва, че е опълномощено да заяви какво „албанскитѣ власти никога не сж знаяли за поменатитѣ документи, които за тѣхното сжществуване". Ясно е, че и единственото доказателство, на което сръбскитѣ власти основаха обвинението срещу 15-тѣ българи, се изразява въ единъ документъ, чиято автентичность съ нищо не се потвърждава.

Въпрѣки всичко това и въпрѣки разкриването на инквизицията, чрезъ която сж били изтръгвани показанията на обвиняемитѣ, ние, като имаме предвидъ горчивия примѣръ на много други процеси въ Македония отъ сжщия характеръ, се опасяваме, че битолскиятъ процесъ не ще се свърши, безъ да видимъ по-голѣмъ или по-малъкъ брой отъ обвиняемитѣ да бждатъ осждени на тежки наказания, въпрѣки тѣхната очевидна невинность.

И наистина, този процесъ е само единъ отъ многобройнитѣ прояви на една система, която има за цель да се тероризира и изтрѣбява македонската интелигенция. Аферата съ македонскитѣ студенти, която завърши съ осжждането на деветь души на тежки наказания и за която ние имахме честь да отправимъ до почитаемото Общество на народитѣ едно обстойно изложение на 21 декемврий 1927 г., подъ № 4027 бѣше най-яркиятъ изразъ на формитѣ, които взима тая система и на целитѣ, които се преследватъ съ нейното прилагане. Отъ тогава насамъ още много процеси потвърдиха сжщото.

Така, въ Щипъ бѣха осждени Методий Агапиевъ, бившъ кметъ на село Соколарци, Кочанско, Халампи Давидковъ кметъ и Стефанъ Христовъ, общински писарь, обвинени въ съдействие на ВМРО. Пакъ въ Щипъ бѣха осждени на 21 мартъ 1928 г. на четири години Коце Шекериновъ и Димко Нацевъ, загдето разпространявали български вестници и единъ предизборенъ позивъ.

Пакъ въ Щипъ презъ м. мартъ т. г. се гледаше процеса на 20 мѣстни жители, между които имаше видни граждани и две жени. Подъ предлогъ, че били давали съдействие на атентаторитѣ, които убиха сръбския генералъ Ковачевичъ, осждени бѣха на смъртъ Дончо Живадиновъ, бившъ помощникъ кметъ на гр. Щипъ, Кольо Делипетровъ, търговецъ, и Панчо Бърдаровъ, хлѣбарь. Осждени бѣха още Илия Велковъ на 20 години строгъ тъмниченъ затворъ съ тежки окови; Георги Златковъ на 15 години; Антонъ Стаменковъ — 12 години; Стаменко Дончевъ — 15 години; Атанасъ Рашковъ — 12 години; Трайко Кутевъ — 20 години; Михаилъ Барукчиевъ — 12 години. Осждени бѣха сжщо две жени: Ката Нушева — 5 години затворъ, Яна Донева — на 4 месеци.

Презъ втората половина на м. мартъ т. г. въ Скопие се гледа новъ голѣмъ процесъ заведенъ срещу 14 видни граждани отъ Скопие и отъ други градове на Македония. Между обвиняемитѣ бѣха Димитъръ Шалевъ, помощникъ кметъ на гр. Скопие, Христо Трай-

www.dlib.mk

ковъ, бившъ народенъ представитель въ Скупщината въ Бѣлградъ, Тома Петровъ, студентъ-юристъ, Братя Георчеви, отъ Велесъ и пр. И тукъ, както при другитѣ процеси, се разкри предъ сжда, че мнозина отъ обвиняемитѣ сж били подхвърляни на инквизационни мжчения, за да имъ се изтръгватъ признания, каквито е желаела сръбската власть. Така, обвиняемиятъ Славко Нанчевъ разказа, какъ е билъ изведенъ нощно време отъ затвора, закаранъ въ мѣстностьта „Гази-баба“, дето сж гробищата и тамъ предъ изкопанъ гробъ е билъ заставянъ да дава показания, каквито му диктували полицейскитѣ и следственитѣ власти. А студентътъ Тома Петровъ изнесе, че самиятъ великъ жупанъ Вилдовичъ го увещавалъ да обвини нѣкои свои съграждани, като го заплашвалъ, че въ противенъ случай ще бжде унищоженъ не само той, но и семейството му. А главниятъ обвиняемъ Димитъръ Шалевъ заяви предъ сжда, че е преследванъ само защото „приналлежи на една стара екзархийска фамилия и защото е свършилъ турска гимназия и български университетъ“. Подробни сведения за всичко това дадоха сръбскитѣ вестници „Политика“ и „Време“ отъ 27, 28, 29 и 30 мартъ т. г. На края бѣха осждени: Миланъ хаджи Панзовъ на 10 години строгъ тъмниченъ затворъ и Георги Георчевъ на 5 години затворъ, а останалитѣ бѣха признати за невинни.

Отъ 12—15 декемврий 1927 г. въ Битоля се гледа процесътъ на голѣмъ брой българи обвинени въ съдействие на ВМРО и въ участие въ убийството на Спасъ х. Поповичъ станало презъ лѣтото на 1926 г. Това убийство остана забулено въ значителна степень съ мистерия и на времето направиха впечатление взаимнитѣ обвинения, които си направиха въ колониитѣ на бѣлградскитѣ вестници битолскиятъ великъ жупанъ и депутатъкъ Василъ Търбичъ. Последниятъ недвусмислено посочваше, че убийцитѣ сж изхождали отъ антуража на великия жупанъ. При все това сръбскиятъ сждъ произнесе на 15 декемврий 1927 г. присжда, съ която осжди: Василъ Николовѣ Липитковъ — 70-годишенъ старецъ, на смърть; Павелъ Стояновъ, Фиданъ Мойсовъ и Димитъръ Тодоровъ по на 14 години строгъ тъмниченъ затворъ; Никола Атанасовъ Абдурамановъ на 20 години строгъ тъмниченъ затворъ съ тежки окови; Мато попъ Петровъ и Мицко Романовъ по на 5 години строгъ тъмниченъ затворъ.

Но има въ случая единъ фактъ още по-знаменателенъ. Апелативниятъ сждъ, вмѣсто да потвърди или да смекчи присжлата, както обикновено става, осжди смъртно наказание, освенъ за Василъ Николовъ Липитковъ още за Никола Атанасовъ Абдурамановъ, Димитъръ Тодоровъ и Филипъ Мойсеовъ.

Отбелязваме до тукъ само ония политически процеси, въ които броятъ на обвиняемитѣ е билъ твърде значителенъ и които сж имали характеръ на масови преследвания или които сж повдигали голѣмъ шумъ, поради видното положение на нѣкои отъ обвиняемитѣ. Има обаче още много процеси, нѣкои отъ които сж свършени, а други тепърва ще се гледатъ. Така, въ Кавадарци

www.dlib.mk

бѣха сждени нѣколко младежи, загдето събирали български народни пѣсни. Започнато е сждебно преследване срещу 23 селяни отъ селата Айватово, Александрово и Таневци, Скопско, за съдействие на македонскитѣ революционери. Другъ процесъ е повдигнатъ срещу трима българи и трима албанци отъ скопскитѣ села, за сжщото обвинение и т. н. и т. н.

Ваше Превъзходителство,

Цельта, която се преследва съ всички тия процеси, става още по-прозрачна, когато се съпоставятъ процеситѣ съ безспирнитѣ убийства, организирани отъ сръбската власть. Ние имахме скрѣбниятъ дългъ на два пжти съ писма отъ 24 февруарий 1928 г. и 31 мартъ сжщата година № № 903 и 1942 да Ви съобщимъ дългия списъкъ на много отъ жертвитѣ на това изтрѣбление, ржководено отъ самитѣ държавни органи. Оттогава обаче, системата продължава, и черната верига на избититѣ наши съотечественици се увеличава почти съ всѣки день. Така, на 31 мартъ т. г. въ Прилепъ бѣ убитъ видниятъ гражданинъ Иванъ Бояджиевъ. Въ една интерпелация до министра на вжтрешнитѣ работи народниятъ представитель Търбичъ изнесе, че убийството е станало, следъ като Иванъ Бояджиевъ е билъ цѣлата вечерь съ командиря на жандармерийския взводъ въ Прилепъ“ и покушението е извършено „предъ вратитѣ на жандармерийската казарма, околийското управление и общината.“

На 29 мартъ въ с. Витолища, Прилепско, е билъ нападнатъ и тежко раненъ кметътъ на селото Кольо Диновъ. Убийцитѣ не сж заловени, нито потърсени.

На 3 априлъ въ Кичево е нападнатъ и раненъ видниятъ търговецъ Георги Николовъ; сръбскитѣ вестници бележатъ, че раненията е билъ нѣкога единъ отъ „водачитѣ на екзархиститѣ“. Нападателитѣ нито сж потърсени отъ властьта.

Пакъ на 3 априлъ въ с. Бѣли, Кочанско, е нападнатъ и убитъ кметътъ на селото Йорданъ Димитровъ, като се връщалъ въ града Кочани. Убийцитѣ не сж заловени.

Не сж пощадени и другитѣ народности. Избиватъ се турци, албанци. Така, на 6 т. м. въ Гевгели бѣ убитъ турскиятъ първенецъ Исмаилъ Ахмедъ.

Невъзможно е да се предаде изчерпателно този безкраенъ мартирологъ. Броятъ на избититѣ наши съотечественици е много по-голѣмъ, както това се изтъква и въ единъ документъ, изхождащъ отъ вжтрешностьта на Македония. Това е единъ апелъ на македонски граждани, напечатанъ въ бѣлградското списание „Радъ“ и загребскиятъ вестникъ „Борба“, отъ който считаме за умѣстно да приложимъ къмъ настоящето единъ преводъ, за да се види, че действително положението въ нашата Родина е още по-грозно, и много по-грозно, отколкото го рисуваме ние въ нашитѣ многобройни изложения и тжжби.

www.dlib.mk

Ваше Превъзходителство,

Предвидъ на всички тия неописуеми страдания на нашитѣ съотечественици въ родната ни земя, ние македонскитѣ изгнанници, обзети отъ дълбоко вълнение и остра болка, считаме за свой дългъ да се обърнемъ още веднажъ къмъ Обществото на народитѣ и да молимъ неговата сериозна и бърза намѣса, за да се тури най-после край на едно положение, което става съ всѣки день все по-нетърпимо и по-опасно. Ако гласътъ за помощь, който излиза отъ македонскитѣ сърдца не бжде чутъ и ако насилието не бжде обуздано чрезъ срѣдствата, които сж на разположение на Вашата висока институция, както и на правителствата на Великитѣ сили, ние, които следимъ отблизо събитията, много се боимъ, че може злото да се разрастне до степень да доведе до крайно тежки и непоправими последици.

Изложение № 2317 отъ 24.IV. 928. отъ Македонския Националенъ комитетъ до О. Н.

Ваше Превъзходителство,

№ 638. — Единъ скърбенъ дългъ и една повелителна необходимость ни заставятъ да се отнесемъ отново до почитаемото Общество на народитѣ, следъ като имахме честьта да Ви отправимъ, въ единъ периодъ отъ нѣколко месеца насамъ, многобройни изложения и молби, между другитѣ: № 4027 отъ 22 декемврий 1927 год., № № 547 и 548 отъ 11 февруарий 1928 год., № 903 отъ 24 февруарий с. г., № 1924 отъ 31 мартъ с. г., № 2317 отъ 24 априлъ с. г., № 2516 отъ 2 май с. г. и № 2834 отъ 9 май с. г..

Сведенията, които получаваме за положението на нашитѣ съотечественици македонци въ кралството на С. Х. С., сж все повече и повече тревожни. Далечъ отъ да е настжпило тамъ нѣкакво подобрение, работитѣ се влошаватъ всѣки день. Къмъ общото потисничество и безспирния тероръ и къмъ фактитѣ, съдържащи се въ споменатитѣ по-горе изложения и молби, нека споменемъ още, че споредъ току-що получени абсолютно достовѣрни сведения отъ нашето отечество, напоследъкъ въ областьта на Брѣгалница, между селата Оризари и Виница, сж били заклани четирима селяни, имената на които още не ни сж известни. Въ Щипъ сж убити Добри Паликрушевъ и двама младежи, на 19 и 21 година. Въ щипския затворъ е закланъ Косаре Развигоровъ, отъ Щипъ.

Положението въ Македония е станало толкова нетърпимо, щото това често се признава вече отъ видни политически личности въ бѣлградския парламентъ, както бѣше най-прѣсния случай съ заседанието отъ 4 т. м. Никакви мѣрки, обаче, не сж взети до сега отъ правителството на С. Х. С., за да се подобри положението, нито сжществуватъ признаци, които да даватъ надежда, че такива мѣрки сж въ намѣренията на правителството. Напротивъ, всички разпоредби на Бѣлградъ по отношение на Македония водятъ само

www.dlib.mk

къмъ засилване на общото потисничество и безправие, къмъ все по-жестокъ тероръ надъ съвеститѣ и надъ личноститѣ, къмъ все по-голѣмо разширение на военния режимъ, къмъ все по-пълно изтрѣбление на по-виднитѣ граждани и селяни чрезъ една система на бийства, процеси и всѣкакви други срѣдства на насилието. При това, безспирнитѣ усилия на сръбската пропаганда въ чужбина да отрича дори сжществуването на българи въ Македония съставляватъ още едно указание за истинскитѣ разположения и намѣрения на бѣлградското правителство, което мисли, само какъ по-пълно и по-безмилостиво да притѣснява Македония съ цель да я денационализира. За всички, които познаватъ отблизо работитѣ, е вънъ отъ всѣко съмнение, че тази последна цель на сръбската политика е непостижима и че Македония никога не ще бжде посърбена. Но гнетътъ и насилието не оставатъ безъ да предизвикатъ отпоръ и противодействие. Лишено отъ национални и политически права, лишено дори и отъ законни срѣдства за самозащита, македонското население е дълбоко разлюлѣно отъ недоволство и роптание, които днесъ мълчаливи, утре могатъ да избухнатъ въ неудържими движения. До насъ долита все по-застрашителниятъ отзвукъ на една глуха и подземна война между държавата и населението, война, която се разгорещава всѣки день и която е пълна съ най-опасни изненади.

Ваше Превъзходителство,

На 9 декември 1919 година, както е известно, пълномощници на сръбско-хърватско-словенската държава подписаха въ Парижъ договоръ за покровителство на малцинствата.

Чл. 1 отъ този договоръ гласи: „Сръбско-хърватско-словенската държава се задължава да признае като основенъ законъ постановленията, които се съдържатъ въ чл. чл. 2 до 8 отъ настоящата глава. Никакъвъ законъ, никакъвъ правилникъ, никаква официална акция на държавата не могатъ да противоречатъ на тия постановления, нито да вематъ върхъ надъ тѣхъ.“

А въ чл. 9. С. Х. С. кралство се задължава да улеснява поданицитѣ, които не говорятъ официалния езикъ, да даватъ на децата си образование на тѣхния собственъ езикъ, и на края се казва:

„Постановленията на този членъ важатъ само за земитѣ присъединени къмъ Сърбия или къмъ Сръбско-хърватско-словенското кралство отъ 1 януарий 1913 година насамъ.“ Очевидно е, че тукъ се включва частьта отъ Македония, която Сърбия си присвои презъ 1913 год., защото само северната половина на Македония и Ново-Пазарския санджакъ бѣха завоювани отъ Сърбия въ 1913 година, а другитѣ земи С. Х. С. кралство доби следъ голѣмата обща война Въ 1913 година Сърбия завари въ присъединената отъ нея Македония българско педагогическо училище въ Скопие, пълна българска класическа гимназия въ Битоля, българско свещеническо училище въ Скопие, петокласно българско девическо училище въ

www.dlib.mk

Скопие и такова въ Битоля; трикласни български училища въ всички други градове, начални български училища въ всички градове и села, или общъ брой училища 641, учители 1013, ученици 37.000. Тѣзи училища сърбитѣ закриха, а учителитѣ имъ пропѫдиха. Въ 1913 година Сърбия завари въ присъединената часть отъ Македония български владици, подведомствени на българската Екзархия, въ дебърската, охридската, битолската, скопската, велешката и струмишката епархии. Тѣ бѣха прогонени и замѣнени съ сръбски; черквитѣ (храмоветѣ) на брой 761 сѫ присвоени, а свещеницитѣ на брой 833 бидоха прогонени, лишени отъ енориитѣ си, или пъкъ заставени да се подчинятъ на сръбската църковна иерархия. Свърхъ всичко това С. Х. С. кралство издигна непроходима стена между населението въ Македония и нейнитѣ пропѫдени деца до степень да не може братъ брата да посети, дори и писмено да не може съ него да се сношава.

Ваше Превъзходителство,

При положението, което днесъ сѫществува въ Македония подъ сръбска власть и което фактитѣ рисуватъ като нетърпимо и крайно опасно, ние считаме, че почитаемото О. Н. е единствената институция, която може да спре фаталниятъ ходъ на събитията и да внесе поне едно относително успокоение. Достатъчно е за това да се приложатъ по отношение на Македония задълженията на С. х. с. кралство за покровителството на малцинствата, които задължения сѫ поставени подъ надзора и гаранцията на О. Н., но които до днесъ останаха спрямо Македония мъртва буква. Отъ името на македонската емиграция въ България, както и отъ името на останалитѣ ни въ поробеното отечество братя, които сѫ лишени отъ всѣка възможность да изявятъ открито своитѣ желания, ние Ви молимъ най-настоятелно да представите на почитаемия съветъ на О. Н. въ неговата предстояща сесия това наше изложение, за да се вематъ най-после пригоднитѣ мѣрки за действително прилагане на клаузитѣ за малцинствата по отношение на националнитѣ, културни и политически права на българската и на другитѣ народности въ Македония подъ сръбско владичество. Между тѣзи мѣрки, споредъ нашата преценка, отъ особена полза и ефикасность могатъ да бѫдатъ следнитѣ: 1. да се учреди въ Македония единъ специаленъ органъ на О. Н., който на самото мѣсто да следи изпълнението на договора за малцинствата; 2. да се отворятъ училищата и черквитѣ, които мѣстното население е създало на времето съ много усилия и жертви; 3. да се завърнатъ многобройнитѣ македонски изгнанници въ отечеството си, като имъ се гарантиратъ личната сигурность и ползуване отъ граждански и политически права.

Ваше Превъзходителство,

Поради изключителния режимъ въ Македония подъ владичеството на С. Х. С. кралство, тамъ войната между управлявани и

www.dlib.mk

управляющи продължава и следъ договора за миръ. Съ изпълнение на договора за покровителство на малцинствата въ Македония отъ страна на С. Х. С. кралство, подъ гаранцията на О. Н., ще се тури край на тази война и ще се създадатъ условия на културна и политическа еволюция по пжтя на легалнитѣ, културни и политически състезания, както става въ всички модерни и правови държави, които сж и разноплеменни.

Ние сме дълбоко убедени, че, ако почитаемиятъ съветъ на О. Н. се заеме съ тази задача, която произтича отъ неговата висока мисия и отъ договоритѣ, поставени подъ негова гаранция, резултатитѣ отъ това ще бждатъ най-щастливитѣ, както за Македония, така и за успокоението на Балканитѣ и Европа.

Петиция № 3355 отъ 23. V. 928 отъ Македонския Националенъ комитетъ до О. Н.

№ 639. — До Негово Превъзходителство графъ Адачи, докладчикъ на съвета на О. Н. по въпроса за малцинствата

Женева

Ваше Превъзходителство,

Отъ приключването на голѣмата война Националниятъ комитетъ на македонскитѣ емигрантски организации въ България не е престаналъ да уведомява О. Н. за изключителното положение, въ което е поставено българското население подъ сръбска и подъ гръцка власть и съ изобилни данни и документи да мотивира необходимостьта отъ мѣрки, които биха осжществили най-после предвиденото въ специалнитѣ договори за покровителството на това българско население като малцинство въ Югославия и въ Гърция. За жалость, О. Н. не е успѣло до сега да направи нищо въ тая посока, а се е ограничавало само въ уведомяване на Националния комитетъ за получаване на изложенията му и най-много въ правене достояние съдържанието на нѣкои отъ тѣхъ на правителствата на Югославия и на Гърция.

За току-що приключената 54-та сесия на съвета на О. Н., въ дневния редъ на която като централенъ въпросъ бѣ поставенъ въпросътъ за малцинствата, Националниятъ комитетъ изпрати направо на г. председателя на съвета две изложения (№ № 1426 и 1428 отъ 20.II. т. г.), съ които настоятелно молѣше отново да се обърне просвѣтеното внимание на почитаемия съветъ върху необходимостьта отъ разрешението на проблемата за малцинствата въ Балканитѣ особено на тази за малцинствата въ Югославия и въ Гърция. Тая необходимость Комитетътъ мотивира съ изключителния режимъ, подъ който е поставено населението въ тия държави, като граждани и като малцинство, и отъ тежкото положение на македонскитѣ изгнаници, числото на които само въ България надминава 500,000 души, копнѣещи да се върнатъ въ Родината си.

www.dlib.mk

Ваше Превъзходителство,

Ние имаме живо чувство, че не бихме изпълнили дълга си, както къмъ тѣзи наши сънародници въ Македония и въ чужбина, така и къмъ високия международенъ институтъ за миръ — къмъ О. Н. — ако не бихме турили на ваше разположение споменатитѣ по-горе наши изложения, които увѣрени сме, ще допринесатъ и за освѣтлението на проблемата за малцинствата изобщо, проучването на която съветътъ на О. Н. възложи на Ваше Превъзходителство. Отъ тия изложения Вие ще констатирате преди всичко единъ поразителенъ, мислимъ, и единственъ фактъ — този, че между всички малцинства въ Европа най-зле поставени, фактически обезправени сж българскитѣ малцинства въ Югославия и Гърция. Тѣ не само не се радватъ нито на едно отъ правата, които иматъ по договоритѣ за покровителство на малцинствата, подписанъ отъ Югославия на 9.XII. 1919 г. въ Сенъ-Жерменъ и отъ Гърция на 10.VIII. 1920 г. въ Севъръ, но сж лишени и отъ всѣкакви човѣшки и граждански права: тѣхнитѣ български училища, както ще видите отъ приложенитѣ изложения, още отъ 1913 г. сж похитени и превърнати въ сръбски и въ гръцки; тѣхнитѣ български митрополити, учители и свещеници бѣха прогонени, или лишени отъ епархиитѣ имъ, отъ енориитѣ и отъ длъжноститѣ имъ; нѣщо по-страшно: тия българи както въ Югославия, така и въ Гърция не смѣятъ да говорятъ публично своя български езикъ и подъ страхъ на тежки глоби и наказания се заставятъ да учатъ гръцки и сръбски и да приказватъ на тѣзи езици.. Още по-малко смѣятъ да изповѣдватъ тия българи своето българско име и да даватъ изразъ на своитѣ национални дори и семейни чувства въ своитѣ традиции: тѣ не смѣятъ да кръщаватъ децата си съ традиционнитѣ имена на своитѣ дѣди и прадѣди, а се заставатъ да даватъ имена, обозначени въ списъци, изработени отъ чуждитѣ на тѣхъ черковни власти; българитѣ въ Македония подъ сръбска власть не смѣятъ да празднуватъ даже именнитѣ си дни, а насилствено се заставятъ да чествуватъ общия сръбски праздникъ „Слава". Не можемъ да се въздържиме да не подчертаемъ тукъ, че тогавашниятъ сръбски престолонаследникъ, принцъ Александъръ удари немилостиво плѣсница на Василка Зойчева, 4-годишно момиче, когато на 1913 г. посети Скопие, и то защото невинното дете на въпроса на принца, каква е тя, отговорила, че е българка.

Ние нѣма да излагаме третирането на това нещастно българско население отъ сърбитѣ и отъ гърцитѣ: изложенията, които прилагаме, ще извикатъ ясната картина на положението му и въ това отношение; ще подчертаемъ само най-грозниятъ приомъ, който сръбскитѣ черковни власти напоследъкъ упражняватъ надъ беззащитнитѣ съпруги на забѣгнали отъ сръбския тероръ българи: насилватъ ги къмъ незаконно съжителство съ селски писари и стражари — сърби; заставятъ ги да подаватъ заявления, за да искатъ разводъ съ законнитѣ си съпрузи и възъ основа на тия насила изтръгнати заявления духовнитѣ сръбски сждилища разторг-

www.dlib.mk

ватъ осветенитѣ отъ черквата бракове съ законнитѣ имъ мжже, въпрѣки истинската воля на тия жени, която се вижда отъ писмата до мжжетѣ имъ, въ които тѣ изрично заявяватъ, че искатъ да се прибератъ при тѣхъ и че правятъ усилия да се снабдятъ съ паспорти (изложение № 100 отъ 12.I. 1929 г.).

Националниятъ комитетъ не веднажъ е молилъ О. Н. да предприеме една анкета, която на самото мѣсто да провѣри непоносимото тегло на българското население въ Македония подъ гръцка и подъ сръбска власть; не единъ пжть е предлагалъ такава анкета на правителствата на Югославия и на Гърция, които сж прикривали истинското положение на тая нещастна область и официално сж опровергавали безъ свѣнь нашитѣ справедливи оплаквания; обаче тѣ никога не сж изказвали готовностьта да приематъ една международна безпристрастна анкета.

Наопаки, съ всички срѣдства на физически и мораленъ гнетъ тѣ сж задушвали всѣка проява на национално чувство на това българско население, разчитайки, че времето ще имъ даде възможность чрезъ насилието и терора да го асимилиратъ. Въ това отношение Гърция официално подгони българското население отъ Македония подъ нейна власть и при това гонение си послужи дори и съ масово избиване (Търлисъ, Кара-кьой, Драмско); покрай подобни изстжпления (Гарванъ, Радовишко, Любанци, Скопско, Полаки, Кочанско и пр.), Югославия инсценира и маса политически процеси и отне живота на много видни българи, за да се освободи отъ всички ония българи, които не превиватъ вратъ и поддържатъ въ себе си и у своитѣ сънародници българското си чувство и българското си име.

Не ще се спираме на познатитѣ срѣдства, съ които нѣкои държави победителки продължаватъ да си служатъ, за да отбѣгнатъ задълженията си спрямо малцинствата — отричането на тия малцинства, теорията за асимилацията имъ и пр.; тѣзи срѣдства вече не намиратъ удобрение отъ никого; но не можемъ да не спремъ погледъ върху една нова форма, въ която напоследъкъ се облича осждената отъ всички теория за асимилацията на малцинствата; споредъ тая нова теза, която се издига отъ малкитѣ държави победителки, малцинствата, сродни по раса, езикъ и вѣра съ господствующитѣ нации въ държавитѣ, въ които сж останали по силата на договоритѣ за миръ, могли лесно да се слѣятъ въ общия организъмъ на господствующитѣ нации, и така да се постигнѣло едно полезно единство за нацията и за държавата. Тая теза не е нова: г. Мело Франко подържаше, че всички малцинства трѣбва да се асимилиратъ отъ господствуващитѣ нации на държавитѣ, въ които тѣзи малцинства сж останали; новата теза се различава само по това, че ограничава тая асимилация по отношение само на сроднитѣ народности; по сжщество, обаче, тя не се отличава отъ споменатата теория за асимилацията на малцинствата. Поради това ние сме убедени, че и тая теза не ще намѣри удобрение и ще бжде осждена, както биде осждена и теорията на

www.dlib.mk

г. Мело Франко. Противъ тая теза е историята, науката и душата на малцинствата. За да не обременимъ изложението си, изяснение на тая теза даваме въ приложението къмъ настоящето.

Ваше Превъзходителство,

Поднасяйки това кжсо изложение на Вашето просвѣтено внимание, Националниятъ комитетъ вѣрва, че то, заедно съ сведенията въ приложенията, които го придружаватъ, ще освѣтли найтежката страна на голѣмата проблема за малцинствата и че съ това Комитетътъ сътрудничи на О. Н. въ неговата възвишена цель — постигането на миръ между народитѣ, и твърдо се надѣва, че Ваше Превъзходителство ще използува тия сведения за доклада си по въпроса за малцинствата и въ името на правдата и на човѣчностьта и за осжществяването на мира между народитѣ ще се застжпи въ заключението си за бързото и радикално разрешение на проблемата за малцинствата.

Изложение № 3154 отъ 8 априлъ 1929. отъ Македонския Националенъ Комитетъ до О. Н.

№ 640. — Въ брой 855, vol. XXXII отъ 6 октомврий т. г., на стр. 417 на списанието, дето се коментиратъ последнитѣ събития на Балканитѣ въ свързка съ атентатитѣ, извършени презъ последнитѣ месеци въ нашата родина подъ сръбска власть отъ изпълнителнитѣ органи на ВМРО, както само Задграничното представителство на тая организация оповести недавна въ едно комюнике до печата на всички страни, между другото е изказано и следното ценно мнение.

„Понеже македонскиятъ въпросъ по сжщество е единъ международенъ въпросъ, най-добре би било да се обсжди на една конференция съ представители на Сърбия, Гърция, България и на самитѣ македонци, подъ председателството на единъ неутраленъ членъ.“

Македонскиятъ националенъ комитетъ въ България, представлаващъ организацията на близо 600,000 души прокуденици отъ Македония подъ сръбска и гръцка власть, който всѣкога е държалъ твърде много на писаното въ списанието Ви относно уредбата на македонската проблема, която отъ нѣколко десетилѣтия насамъ заслужено е една отъ най-голѣмитѣ грижи на всички сериозни хора въ Европа и по-далече отъ нея, прочете съ чувство на истинско задоволство цитираното по-горе мнение, изказано въ колонитѣ на списанието Ви.

Вземайки поводъ отъ него, ние, отъ името на многохилядната емиграция, която представляваме, бързаме на свой редъ да заявимъ предъ Васъ, и, ако ни позволите, отъ страницитѣ на списанието Ви, на английското и свѣтовно обществено мнение, че сме готови да участвуваме всѣкога въ една конференция съ предла-

www.dlib.mk

гания съставъ. Разбира се, че председателството ще бѫде повѣрено на неутраленъ членъ съ международна известность, който съ досегашната си служба на правдата и мирътъ е далъ вече доказателства за безпристрастие и обективность въ мненията си.

За щастие, човѣчеството не е лишено отъ много такива имена и въ наше време. Добавяме веднага, че сме готови да понесемъ припадащия ни се дѣлъ отъ разходитѣ, свързани съ предлаганата конференция.

Надѣваме се, че настоящето ни ще бѫде добре оценено, като изразъ на съкровеното чувство на всички македонци да съдействуватъ съ всичкитѣ си сили на дѣлото на мира чрезъ тържеството на правдата на базата: свобода и самоопредѣление за всички народи.

Ласкаемъ се да вѣрваме, че възприемането на лансираната отъ списанието Ви идея би помогнало осезателно за трайното омиротворение на Балканитѣ, а отъ тукъ и на Европа.

Ако това се постигне, повече отъ всички ще Ви бѫдемъ благодарни ние, македонцитѣ, че сте ни помогнали така да избавимъ Родината си отъ ада, въ който живѣе сега.

Вѣрвайте ни, ние сме войници на мира. Борбата ни за Македония е борба за миръ. Ала не миръ, изграденъ върху насилие, а миръ съграденъ върху правда.

Писмо отъ Националния Комитетъ до редакцията на сп. **Near East** въ Лондонъ. — **М.** № 331 отъ 18. XI. 1927.

3 Изявления отъ водачи и институти на ВМРО.

№ 641. — Отъ известно време насамъ въ чуждестранния печатъ проникватъ невѣрни и тенденциозни съобщения относно политиката и тактиката на Вжтрешната Македонска Революционна Организация. Всички тѣзи сведения могатъ да внесатъ известни заблуждения относно характера на македонското революционно освободително движение. Предъ видъ на това Вжтрешната Македонска Революционна Организация се вижда принудена да излѣзе съ настоящата декларация и да посочи истинския характеръ на това движение, както и да изясни нѣкои факти въ свързка съ неотдавнашнитѣ събития въ България.

Епичнитѣ борби, които Македонската Революционна Организация води отъ 30 години насамъ, безбройнитѣ скжпи жертви, които македонското население даде, било презъ време на Илинденското въстание, било въ разни революционни акции, както и героичнитѣ борби, които то води презъ това време противъ тираническата и абсолютична турска власть и физическия, политически и економически и духовенъ гнетъ на държавитѣ-наследници на тая власть, сж достатъчно известни, за да има нужда да се спираме върху тѣхъ. Тукъ ще изтъкнемъ само, какви сж целитѣ, които Вжтрешната Македонска Революционна Организация преследва, какви елементи участвуватъ въ нея, какъвъ е народностниятъ и

www.dlib.mk

социаленъ тѣхенъ съставъ, каква е нейната политика и тактика, за да може просвѣтеното общество да има ясна представа за характера на македонското освободително движение.

Въ революционната организация участвуватъ всички слоеве на македонското население, безъ разлика на народность, религия, полъ и политически убеждения. Въ четитѣ и въ легалнитѣ конспиративни групи, които сж обхванали цѣла Македония, участвува цѣлото население. Наредъ съ мжжетѣ, важна конспиративна работа вършатъ и женитѣ, девицитѣ, па даже и децата. Въ сжщитѣ тѣзи чети и легални конспиративни групи, наравно съ гражданитѣ участвуватъ и селянитѣ, наравно съ българитѣ участвуватъ и турцитѣ, албанцитѣ, гърцитѣ, гъркоманитѣ, сърбоманитѣ и циганитѣ. Най-сетне наредъ съ хора съ конспиративни политически разбирания въ редоветѣ на Революционната организация участвуватъ и хора съ демократически, радикални, социалистически и комунистически убеждения.

Отъ казаното по-горе явствува, че ВМРО не е една шовинистическа организация; тя е национална организация. Нейнитѣ членове не сж надъхани съ омраза противъ която и да е нация. Народитѣ не сж нейни врагове. Тя води своята революционна борба само противъ потиснические правителства и тѣхнитѣ крепители.

Македонското население подържа Революционната организация, защото е негова организация, защото тя си е поставила за цель освобождението и обединението на Македония въ нейнитѣ географически граници въ едно политическо цѣло, при което всички народности ще се ползуватъ съ еднакви политически и граждански права и ще се радватъ на едни и сжщи духовни и културни свободи, а и защото въ своята дейность тя преследва и близки цели, които се изразяватъ въ защита на непосрѣдственитѣ економически, духовни и културни интереси на самото население.

Срѣщатъ се хора, които обвиняватъ Македонската Революционна Организация, че тя била орждие на известни политически групировки, че тя била буржоазна организация. Нищо по-погрѣшно отъ това. По своитѣ стремежи, както и по своя социаленъ съставъ, Революционната организация има народенъ характеръ. Македония е предимно селска страна, кждето 90 на сто отъ населението се занимава съ земледѣлие и скотовъдство. Подавляющето болшинство отъ члѣноветѣ на Революционната организация сж селски чифлигари, т. е. безимотни и дребни собственици. Както тѣзи селяни, така и еснафитѣ, работницитѣ и дребнитѣ търговци, които съставляватъ останалата часть отъ нейнитѣ членове, не могатъ да бждатъ освенъ носители на единъ народенъ демократиченъ идеалъ, макаръ и едритѣ собственици и по-крупнитѣ търговци да сж привързани къмъ Организацията и да ѝ помагатъ, защото и тѣ намиратъ въ нея закрила на своитѣ законни интереси.

Вжтрешната Македонска Революционна Организация бѣше и

www.dlib.mk

е единственият представитель на недоволното отъ сегашното политическо положение въ Македония, население. . . . . .

Вжтрешната Македонска Революционна Организация преследва цельта да се образува отъ Македония една независима и свободна държава, която ще послужи като залогъ за балканския миръ. Съ издигането на Македония въ самостоятелна политическа единица ще престанатъ борбитѣ и съревнуванията между балканскитѣ държави. Независима и свободна Македония ще способствува за побратимяването на балканскитѣ народи.

Вжтрешната Македонска Революционна Организация високо заявява, че не се мѣси въ общата политика на българското правителство. Слуховетѣ, които усърдно се разпространяватъ отъ нѣкои противници на Организацията, че тя упражнява влияние върху политиката на българското правителство, сж неоснователни и лишени отъ всѣка добросъвѣстность. Ако Революционната Организация обяви безпощадна война на правителството на Стамболийски — не на добритѣ български земледѣлци, подмамени отъ безподобни декласирани авантюристи, като Стамболийски, Райко Даскаловъ и други въ Земледѣлческия народенъ съюзъ, а на лицата, стоящи начело на тоя съюзъ и на бившето земледѣлческо правителство въ България — причината бѣ, че това правителство, въ споразумение съ сръбското правителство, се бѣше нагърбило съ мизерната роля да унищожи ВМРО. Последната бѣше въ положението на законна отбрана. Наистина, съ своята енергична и смѣла борба противъ правителството на Стамболийски, Революционната организация морално допринесе за събарянето на тоя режимъ, обаче, бързаме да заявимъ, че фактически политическата промѣна въ България, която се извърши на 9 юний т. г., не е дѣло на Македонската Революционна Организация, както погрѣшно се възхваща отъ нѣкои политически срѣди, особено въ чужбина. Революционната Организация отхвърля всѣко подозрение за намѣса въ вжтрешния политически и партиенъ животъ на България. Едновременно съ това тя заявява, че не ще позволи на никоя правителствена власть и никоя политическа група въ България или другаде да се мѣси въ нейнитѣ вжтрешни работи, за да бжде Революционната Организация използувана за държавни и политически цели.

Вжтрешната Македонска Революционна Организация ще продължава и за напредъ да следва своята самостоятелна политика, като за достигането на своитѣ цели разчита на подкрепата на прогресивното обществено мнение въ цѣлия свѣтъ и на всички организации и групи, които сжщо сж написали на своитѣ знамена „защита правото на самоопредѣление на народитѣ“. Освенъ това Революционната Организация разчита на моралната и материална подкрепа на македонската емиграция въ България, Америка, Турция, Русия, Ромъния и други страни, въ дейностьта на които тя не се мѣси, както и на съдействието на всички националности, живущи въ странитѣ, между които е подѣлена Македония, и които

www.dlib.mk

се борятъ за своето национално и политическо освобождение. Обаче, Вжтрешната Македонска Революционна Организация разчита преди всичко на своитѣ собствени сили. Тя заявява на всеуслишание, че не ще сложи оржжието, докато не постигне цельта, която преследва — пълното освобождение и обединение на борческото македонско население въ едно политическо цѣло: свободна и независима Македония.

Централенъ комитетъ на ВМРО.

Декларация на Вжтрешната Македонска Революционна Организация. — в. **„Le droit des peuples"** отъ декемврий 1923, издаванъ въ Женева.

№ 642. — Въ първия брой на излизащия въ Виена в. „La Fédération Balcanique" е напечатанъ единъ манифестъ, който се приписва на Централния комитетъ на Вжтрешната Македонска Революционна Организация. Този актъ не е на Централния комитетъ.

Отъ съдържанието и формата на този манифестъ всѣки може да види, че той е дѣло на екзалтирани комунисти. Остриятъ езикъ противъ правителството на България и апелътъ къмъ всички македонци и българи да поведатъ най-решителна борба противъ него, — сякашъ то е главната прѣчка за освобождението на Македония, — сжщо така издаватъ партизанскитѣ чувства на неговитѣ автори.

Презъ септемврий миналата година Централниятъ комитетъ на ВМРО въ своя декларация изложи характера на македонското освободително движение.

Въ нея се казва:

„Революционната организация обединява всички класи на македонския народъ безъ разлика на народность, религия, полъ и политически убеждения. Четитѣ и легалнитѣ конспиративни групи, чиято мрежа се простира върху цѣла Македония, сж рекрутирани между населението безъ разлика на раса. Въ нея участвуватъ и мжжетѣ, и женитѣ, и децата.

Въ сжщитѣ чети и конспиративни групи действуватъ рамо до рамо граждани и селяни, българи, турци, куцовласи, гърци, гъркомани и сърбомани. И най-сетне мрежата на Революционната организация образуватъ и хората съ консервативни идеи и тѣзи съ демократически, социални, радикални и дори комунистически убеждения.

Отъ гореказаното излиза, прочее, че Македонската Революционна Организация не е шовинистична, но чисто национална. Нейнитѣ привърженици не сж напоени съ омраза, противъ който и да било народъ. Народитѣ не сж нейни врагове. Тя се бори само противъ потиснитѣ правителства и тѣхнитѣ подържници.

Революционната Организация декларира, че тя е абсолютно чужда на политиката на българското правителство.

Вжтрешната Македонска Революционна Организация ще про-

www.dlib.mk

дължава да следва една линия на независимо поведение; тя разчита за успѣха на своята кауза на свободолюбивото мнение на цѣлия свѣтъ и на всички организации и групи, които сж написали на своитѣ знамена защитата на правото за свободното самоопредѣление на народитѣ Нѣщо повече: тя разчита на моралната и материална помощь на всички емигранти въ България, Америка, Турция, Русия, Ромъния и другитѣ страни, безъ да се намѣсва въ тѣхното действие. Тя разчита, най-сетне, върху съдействието на всички народности, живущи въ държавитѣ, които сж си подѣлили Македония, и които се борятъ за своята национална и политическа свобода.

При все това Вжтрешната Революционна Организация разчита преди всичко на собственитѣ си сили. Тя заявява категорично, че не ще сложи оржжието преди да е достигнала своята цель — пълното освобождение и единството на македонскитѣ населения, учреляването на свободна и независима Македония."

Отъ 6 септемврий м. г., когато е издадена въпросната декларация на Централния комитетъ подъ № 531, досега не сж станали промѣни отъ естество, щото Революционната Организация да измѣни на този свой характеръ. Ала по поводъ слуховетѣ, че ВМРО въ международната си политика се е опредѣлила на страната на Съветска Русия и Третия интернационалъ и едва ли не е станала тѣхно орждие, за да се бори за селски работнически правителства въ България Югославия или Гърция, — Централниятъ комитетъ въ допълнение на по-раншната си декларация заявява:

Вжтрешната Македонска Революционна Организация не може да слугува на никоя държава и на никоя партия, въ която и да е държава. Тя разчита на помощьта и съдействието на всички държави и на партиитѣ въ разнитѣ държави въ борбата си противъ угнетителитѣ на Македония и противъ враговетѣ на македонската свобода. За тази цель тя влиза въ връзки съ всички голѣми и малки фактори въ свѣта. Безъ съмнение, Централниятъ комитетъ не си прави илюзията, че ще може нѣкога да спечели всички сили за справедливата македонска кауза, но той се стреми по възможность да направи повече доброжелателитѣ на изнемогващето въ неравна борба македонско население. Всѣка помощь, отъ гдето и да изхожда тя, се приема, ала при непременното условие Вжтрешната Организация да запази пълната си самостоятелность и свобода въ своитѣ действия.

Трѣбва много слабо да сж познати съставътъ на ВМРО, нейнитѣ традиции, нейнитѣ цели и нейнигѣ методи, за да може да си помисли нѣкой, че тя може да служи на една партия или на една класа. ВМРО е по сжщество организация национална. Тя се бори за лични, човѣшки и граждански права, свободно културно самоопредѣление на народитѣ и политическо самоуправление на Македония.

Борейки се за националнитѣ права, въ всичката тѣхна пълнота, на народноститѣ въ Македония, ВМРО се бори, само по себе

www.dlib.mk

следва, и за по-голѣма социална правда, защото националното робство въ завладѣнитѣ страни се покрива съ политическото и социално робство. Когато всички класи и съсловия отъ единъ народъ се чувствуватъ потиснати, макаръ и въ различна мѣрка, тѣ биха напакостили на себе си, ако даватъ преднина на частнитѣ си интереси, преди да се добератъ съ общи усилия до онѣзи елемнтарни права и свободи, безъ които е невъзможенъ, какъвто и да е политически, икономически и културенъ напредъкъ.

Що се отнася до България, Централниятъ комитетъ, като заявява, че не е работа на ВМРО да се мѣси въвъ вжтрешния ѝ политически животъ, но че ще се бори съ всички сили и срѣдства противъ враговетѣ ѝ и злоупотрѣбителитѣ съ нейното име и престижъ, които и да сж и гдето и да се намиратъ тѣ, счита, че е време, щото всички политически партии и фактори да разбератъ, какво ВМРО е единствено компетентна да насочва своята дейность въ преследване идеала си — свободна и независима Македония. Това се налага още повече отъ обстоятелството, че най-голѣмо участие въ освободителното дѣло взиматъ македонскитѣ българи, поради простата причина, че тѣ сж най-притѣсненитѣ и най-многобройнитѣ въ подѣлената и поробена страна. Не само дългъ на хуманность, но и дългъ националенъ е, щото всички българи, безъ разлика на партия, да съчувствуватъ на македонското дѣло или поне въ никакъвъ случай да не му пакостятъ зарадъ свои партийни интереси.

Това е било, това е и днесъ становището на Централния комитетъ. Всички други манифести, декларации и пр., които се явяватъ или биха се явили отъ негово име, ангажиратъ само тѣхнитѣ съчинители и никого другиго.

Отъ Централния комитетъ на ВМРО

(п.) А. Протогеровъ
(п.) Т. Александровъ

Декларация на Ал. Протогеровъ и Тодоръ Александровъ — № 772 отъ 1 августъ 1924. Македония ВМРО. Свобода или смъртъ.

№ 643. — Задграничното представителство на Вжтрешната Македонска Революционна Организация съобщава, че Централниятъ комитетъ на ВМРО е издалъ следната декларация.

Централниятъ комитетъ на ВМРО въ новия си съставъ, избранъ отъ общия конгресъ, който се състоя въ Македония презъ първата половина на м. февруарий т. г., като заявява предъ цивилизования свѣтъ, че поддържа декларациитѣ на бившия Централенъ комитетъ отъ септемврий 1923 г. и 1 августъ 1924 г. счита за свой дългъ да допълни поменатитѣ декларации съгласно даденитѣ му директиви отъ конгреса.

Крайната цель на ВМРО, както въ миналото, така и сега, е да извоюва пълна политическа автономия (самоуправление) за

www.dlib.mk

Македония въ нейнитѣ естествени географически граници — на северъ Рила, Осогово и Шаръ, на западъ западноалбанскитѣ планини, на югъ р. Бистрица и Бѣло море, на изтокъ р. Места и западно-родопската верига.

За ВМРО е еднакво приемливо разрешението на македонския въпросъ, било като се създаде отъ Македония независима държава подъ покровителството на Обществото на народитѣ, било като стане тя като самоуправляюща се и равноправна единица въ федеративна Югославия или Балканска федерация. Сжществено е, Македония да бжде свободна и населението ѝ да бжде господарь на сждбинитѣ си.

За постигане на тази цель ВМРО разчита преди всичко на себе си и своитѣ членове, а такива сж почти всички жители на Македония безъ разлика на вѣра, народность и политически убеждения.

На второ мѣсто ВМРО разчита на съвмѣстното действие на всички други подвластни на Гърция и Сърбия народности, които се борятъ, за да постигнатъ своето самоуправление, а особено на съвмѣстното или поне успоредно действие на хървати, словенци, черногорци, бошнаци и албанци при непременното условие, споразумението за това общо действие на националнитѣ организации да изхожда отъ самитѣ тѣхъ и да се ржководи отъ тѣхнитѣ пълномощници, а не да стане по командата на чужда сила, която може да използува освободителнитѣ движения на Балканитѣ за свои интереси. Опитътъ на III интернационалъ, задъ който стои Съветска Русия да обсеби ржководството на тѣзи освободителни движения, костува твърде скжпо на всички, които се доближиха до тѣхъ, а ние, македонцитѣ, понеже не се подадохме, съ изключение на нѣколко продажни единици, — изгубихме своя великъ вождъ Тодоръ Александровъ.

За да осжществи своята справедлива и възвишена задача, ВМРО разчита така сжщо на подкрепата на всички държави,чиито интереси изискватъ омиротворението на Балканитѣ, което може да стане само при равноправието, свободното самоопредѣление и самоуправление на всички балкански народи. Хуманитарнитѣ и филантропически сдружения, разнитѣ общества за траенъ миръ на земята, съ моралната си подкрепа на нашето освободително дѣло могатъ не по-малко да допринесатъ за постижението на възвишенитѣ си цели.

ВМРО и за напредъ ще пази ревниво своята независимость и Централниятъ комитетъ не ще позволи на никое правителство и на никоя партия да си послужи съ нея като съ инструментъ за свои цели, чужди на македонското освободително дѣло. Конгресътъ упълномощи новия Централенъ комитетъ да се бори докрай и съ всички сиил и срѣдства съ всички лица, партии или други сдружения, кждето и да сж, които се изпрѣчватъ на пжтя на ВМРО и които биха се опитали да цепятъ нейнитѣ сили. Нѣколцината македонци около излизащия въ Виена в. „Федерасионъ Балканикъ“

www.dlib.mk

и поддържани отъ III интернационалъ сж врагове на нашето дѣло. Тѣ не представляватъ никого, освенъ своитѣ мизерни личности.

Срѣдствата на Организацията ни въ Македония подъ гръцка и сръбска власть по необходимость и въ бждеще си оставатъ революционни. Последнитѣ насилнически избори въ Югославия, а най-насилнически бѣха тѣ въ Македония, убедиха и малцината колебающи се, че други срѣдства за борба, освенъ нелегалнитѣ, нѣма, поне дотогазъ, докато бѣлградското и атинското правителства не признаятъ националнитѣ права и свободи на всички етнически групи въ Македония, не разрешатъ възвръщането на пропѫдената македонска интелигенция въ Родината и изобщо, докато не гарантиратъ свободното ползуване съ родния езикъ въ публичнитѣ събрания и пресата, докато не позволятъ националнитѣ листи при общинскитѣ, окржжнитѣ и парламентарни избори и пр.

Що се отнася до частьта на Македония подъ българска власть, Централниятъ комитетъ взимайки актъ: 1) отъ декларацията на софийското правителство, че то е готово да се откаже отъ тази часть, стига Гърция и Югославия да сторятъ това по отношение владѣнитѣ отъ тѣхъ части за създаване отъ Македония самоуправляюща се единица и 2) вземайки актъ отъ пълната свобода, на която се радватъ македонцитѣ подъ българско владичество, — не намира, че въ нея сж нуждни революционни методи на борба. При все това, Централниятъ комитетъ, декларира, че при всѣки опитъ на кое да е правителство да върши насилия и беззакония спрямо македонцитѣ, както това правѣше правителството на Стамболийски, ще се бори и ще отстоява правата на своитѣ съотечественици.

Централенъ комитетъ на ВМРО

Подписали: Александъръ Протогеровъ, Иванъ Михайловъ, Георги попъ Христовъ.

Декларация на новия Ц. Ком. на ВМРО.

№ 644. — Не е истина, че Македонската Революционна Организация прѣчи на българскитѣ правителства да правятъ своя, държавна, политика. Македонското освободително движение, което сжществува като самостойно политическо движение отъ нѣколко десетилѣтия и което си е поставило и преследва цели, различни отъ тия на българската държава, има само това право и дългъ да следи за политиката на българскитѣ правителства съ единствената грижа да не позволи, щото интереситѣ и идеалитѣ на Македония да служатъ за размѣнна монета. Това е старото становище на ВМРО, потвърдено най-категорично въ декларацията на новия Централенъ комитетъ и повторено и устно и предъ единъ отъ редакторитѣ на вестникъ „Послѣднія Новости“. ВМРО и македонцитѣ не желаятъ и за нищо на свѣта нѣма да позволятъ да се повтори ново голѣмо пре-

www.dlib.mk

стжпление спрямо Македония, подобно на това, което бѣ консумирано въ Бѣлградъ отъ престжпни безумци безъ знанието на Македонския революционенъ комитетъ — именно сръбско-българското приятелство, купено съ раздѣлата на нашата Родина. Македонската организация нѣма да остане хладнокръвенъ зритель на една политика, като тая на Стамболийски, която търгуваше съ бждещето на Македония. Македонцитѣ не ще бждатъ равнодушни къмъ подобни бждещи политики на коя и да е българска власть. Македонскиятъ комитетъ решително не може да приеме съвета да съобразява своята тактика съ тази на българското правителство, па макаръ на челото му да стои македонецъ по произхождение.

Македонското освободително движение отъ десетки години сжществува като настойчива и упорита борба, придружена съ безбройно много скжпи жертви и по силата на това си е извоювало правото на самостойно политическо движение. Да абдикира отъ тази позиция, значи да се самоубие. А да види България свѣтли дни, да възвърне своята предишна сила и мѣсто на Балканитѣ, македонцитѣ ѝ желаятъ отъ все сърдце. Тѣ обаче не могатъ да сложатъ сждбата на Македония въ ржцетѣ на българската държава и да чакатъ освобождението отъ комбинациитѣ на Българската политика.

Другиятъ съветъ, който се дава на Македонската организация, е да промѣни „старитѣ революционни методи". Мисъльта не е твърде ясна — да изостави революционнитѣ методи изобщо, или става дума за четнишкия институтъ, въоржжения курсъ на революционната борба. Ние предполагаме второто: защото не допускаме, че авторътъ на статията не знае, какво изключителниятъ и бруталенъ сръбски и гръцки режимъ въ Македония е заприщилъ всѣкаква проява на легална борба и каква да е друга борба. Тамъ убиватъ за изповѣдване друга народностна принадлежность вънъ отъ сръбската и земята ни владѣятъ чужденци. Правилно оценявайки дадения моментъ, отстранявайки всѣкакви илюзии, македонското движение не може да се прости съ революционния методъ. Ако руската емиграция, жертва на насилническа власть, е за революционния методъ въ борбата съ похитителитѣ на политическитѣ свободи и препоржчва „ненависть къмъ врага", толкова повече македонското борческо население, чиито свободи сж похитени отъ чужда насилническа власть, която души всѣка национална и политическа проява, не може да напусне революционния методъ. А четнишкиятъ институтъ е само една проява на борбата, само единъ моментъ отъ нея. Тоя методъ подлежи, като всѣки други, на преценка споредъ времето, условията и задачитѣ, които се преследватъ. Революционната борба не се изчерпва съ четничеството, то не я обуславя. Да сжществува то, въ каква форма и съ какви задачи — това зависи изключително отъ преоценката на условията отъ институтитѣ на ВМРО.

Припомнюва ни се завещанието на Т. Александровъ относително преследваната отъ ВМРО цель, както и относително так-

www.dlib.mk

тиката и методитѣ на борбата. „Посл. Новости“ като че ли иска да каже, че македонското движение не следва това завещание, „морално обязательное для Внутренней организаціи.“

Нѣколко дни преди смъртьта си Т. Александровъ обърна вниманието на единъ отъ редакторитѣ отъ „Послѣднія Новости“, че „сръбскиятъ и гръцки режими по своята жестокость надминаватъ всичко, което човѣшкото въображение може да създаде. Докато това положение трае въ Македония, която се управлява по варварски начинъ, Организацията не ще се откаже да се бори. Напротивъ, борбата ще се засили“; и заяви при какви условия Организацията може да сложи оржжието си, да промѣни тактиката:

1) разоржжение на сръбскитѣ банди на Мишевъ, Циклевъ и други;

2) приложение клаузитѣ за малцинствата;

3) амнистия на всички затворници и свободно завръщане на бѣжанцитѣ;

4) свободни избори за Скупщината и даване право на македонцитѣ да образуватъ свои политически партии.

Ето какво ни завеща Т. Александровъ и което си остава задължително за ВМРО.

Изключителниятъ бруталенъ сръбски и гръцки режимъ не се е промѣнилъ и падатъ стотици жертви, наши братя, при пълното безчувствие на свѣта. Сърбитѣ и гърцитѣ не сж изпълнили нито едно отъ условията, при които би била възможна промѣна на тактиката. Страданието физически и морално продължава, продължава и борбата. И странно ни звучатъ упрецитѣ, отправени къмъ ВМРО за твърде острата тактика на Македонския кемитетъ, когато тѣ идатъ отъ приятели на македонската кауза.

Македонската организация заяви, че не желае да разрушава единството на Югославия и че тя иска само нейното федеративно устройство. А що се отнася до тактиката въ борбата — тя зависи само отъ тѣзи, които владѣятъ Македония.

„Ние, казва авторътъ на статията, не бива да подлагаме на изпитание и дълготърпението на Югославия“. Какво значи това? Че Югославия, т. е. сръбскитѣ шовинисти, могатъ и иматъ право да нападнатъ и унищожатъ България, или да изколятъ поголовно македонцитѣ въ Македония? България не организира и не праща чети въ Македония ни подъ гръцка, ни подъ сръбска власть. Българската власть е абсолютно безучастна въ четническото движение, което е плодъ на условията, въ които живѣе Македония. Нѣщо повече, ноторенъ фактъ е, че сръбската официална власть, най-малко подъ нейно покровителство, праща въоржжени родоотстжпници, земледѣлци, „комунисти“ въ България. Ако това „дълготърпение“ се отнася до македонското население — това е и невѣрно и твърде жестоко, защото въ Македония сърбитѣ убиватъ безъ сждъ, безчестятъ, палятъ всѣки день. ВМРО отъ нѣколко години насамъ сочи на европейската обществена съвѣсть една страшна, безкрайна мартирология.

www.dlib.mk

И наистина, дълготърпението на Македония трѣбва да минава границата на възможното, щомъ досега не се е хвърлила въ крайноститѣ на една отчаяна безогледна борба. Това не е сторила, защото все пакъ не е убила вѣрата въ утрешния день и защото е още загрижена за кръвьта, която може да се пролѣе въ тази многострадална земя, за пожара, който може да пламне въ най-опасното мѣсто въ Европа. Не Македонскиятъ комитетъ върши безумието да преминава известни граници, а това безумие вършатъ чужденцитѣ, които владѣятъ съ дивашки срѣдства страната. Предупрежденията и съветитѣ трѣбва да се отправятъ въ Бѣлградъ и Атина. Не можемъ да съобщимъ, по понятни причина, на „Послѣднія Новости“ тукъ, кждe е ходилъ Ал. Протогеровъ, както и да опровергаемъ факти, че той не само не е срещналъ каквито и да било прѣчки и съпротивления, а, напротивъ, е билъ пазенъ отъ всички съ рискъ на живота имъ. Сжщо не можемъ да дадемъ никакви сведения и доказателства и за издържливостьта и възможното напрежение на македонското население, защото това не може да бжде публично достояние. Но съ свойствената ни откровеность считаме за свой дългъ да заявимъ, че редакторитѣ на „П. Н.“ въ случая сж били зле осведомени отъ лица, които или не познаватъ въпроса, или сж искали да спечелятъ съ злопоставянето на македонското движение нѣщо за своята политика, която не е политика на ВМРО.

И въ миналото много пжти се е мислѣло, че издържливостьта на македонцитѣ е била на изчерпване, като нѣкои тежки удари на врага сж се смѣтали за съкрушителни, а известни временни затишия сж се тълкували като край на една смъртна агония. Ала всички тѣзи гадатели не следъ много време е трѣбвало да се убедятъ, че жеравата е била само покрита съ пепель, за да пламне въ удобния моментъ още по-силно революционниятъ огънь. Г-нъ П. Н. Милюковъ, вѣроятно ще може да си припомни такива моменти. И странно ни е, какъ такива сведущи лица по нашето движение могатъ да се произнасятъ отрицателно за една тайна организация, чиято дейность сж следили отъ тридесеть и три години насамъ.

Изпълнявайки единъ дългъ съ настоящитѣ редове, ние се надѣваме да ги видимъ публикувани въ колонитѣ на „Посл. Новости“, редакторитѣ на който вестникъ сж се ползували заслужено съ общото признание на най-добри приятели и защитници на македонската кауза и сж си навлѣкли не една неприятность отъ враговетѣ на нашата поробена и разпокжсана Родина.

Отъ Задграничното Представителство на ВМРО.

Н. М. № 147 отъ 19. II. 926.

№ 645. — Началото на текущата година се ознаменува съ засилването на терора въ Македония отъ страна на сръбскитѣ власти. Този тероръ продължава съ сжщата жестокость и сега. Ще приведемъ нѣкои отъ фактитѣ за това.

www.dlib.mk

Презъ месецъ февруарий бѣ убитъ отъ сръбскитѣ жандарми изъ засада Блаже отъ с. Завой — Охридско, и бѣ тежко раненъ Яковче, кметъ на с. Коселъ — въ с. Долно Локочерей, въ сжщата околия. По-късно, пакъ стражари убиха Пандо, кметъ на с. Преторъ и раниха тежко Алексо отъ сжщото село. Алексо въ последствие е отровенъ въ Битоля въ болницата, гдето билъ занесенъ на лѣкуване. Тѣзи убийства сж извършени по заповѣдь на жупана Добрица Матковичъ, сжщиятъ онзи, който въ 1923 година презъ пролѣтьта заповѣда да бждатъ застреляни 29 души отъ с. Гарванъ — Радовишко, между които жени и деца.

Арестувани сж въ Битоля и инквизиторски изтезавани следнитѣ лица: свещеникътъ отъ с. Дърмени, Никола, свещ. Софроний отъ с. Перово, Наумъ Мавровъ отъ с. Златари, Христо Поповъ отъ с. Кривени, Илия Василевъ отъ с. Избища, д-ръ Асенъ Татарчевъ и Василъ Пиринтиевъ отъ гр. Ресенъ, Вангелъ и Стефанъ отъ с. Гявато, Щерю Граматиковъ отъ с. Смилево, Толе Цвѣтковъ отъ Сопотско, Ресенска околия и Хр. Ефтимовъ отъ Битоля. Тѣ и сега, ето повече отъ 7 месеци, сж въ затвора, безъ да бждатъ още сждени и, понеже липсватъ доказателства за виновността имъ, сръбскитѣ административни власти сж ги изтезавали, за да изтръгнатъ признания за участие въ Революционната Организация.

На 29 май т. г. бѣ арестуванъ въ Скопие Димитъръ Гюзелевъ, току-що свършилъ по философия въ тамошния историко-филологически факултетъ, защото намѣрили у него македоно-български вестникъ, задгранично издание, защото въ Македония подъ сръбско владичество, гдето въ турско време българитѣ имаха свои списания, вестници и библиотеки, сега е запретена всѣка българска книга. Гюзелевъ е билъ подложенъ на страшни мжчения, за да каже по какъвъ начинъ се разпространяватъ въ Македония македоно-български вестници и книги и кои му сж съучастницитѣ. По сжщия поводъ въ началото на юний бѣха арестувани македонцитѣ студенти въ Загребъ и Любляна, ала полицията следъ щателенъ обискъ, като не намѣри нищо компрометирующе, ги освободи следъ нѣколко дена. Въ втората половина на сжщия месецъ, обаче, сръбската полиция извърши нови арести на македонци студенти въ Загребъ, Любляна, Бѣлградъ и Скопие и ги хвърли въ затвора на Скопие. Числото на арестуванитѣ студенти е надъ 35. Мнозина, а може би и всички, сж били подложени на мжчения, предъ които бледнѣятъ тѣзи на срѣдневѣковната инквизиция. Така, Борисъ Андреевъ, студентъ по ветеринарна медицина, родомъ отъ Велесъ, билъ горенъ съ нажежени желѣза по гърдитѣ и ржцетѣ, а нощно време е билъ изкарванъ вънъ отъ града и предъ изкопанъ гробъ, съ насочени въ него револвери, е билъ насилванъ да даде показания за участие въ Революционната Организация; Кирилъ Вангеловъ, студентъ по фармация, и Хр. х. Кимовъ, родомъ отъ Щипъ, сж изгубили умственитѣ си способности поради непоносимитѣ мжчения. Тома Петровъ, студентъ по правото отъ Скопие, е на смъртно легло отъ бой. Петъръ х. Панзовъ, свършилъ по фи-

www.dlib.mk

лософия и учитель въ Ипекъ, родомъ отъ Велесъ, е съ изпокапани отъ бой меса. Тодоръ п. Иордановъ, отъ Кочани, студентъ въ Бѣлградъ, като разбралъ, че ще бѫде арестуванъ, за да избѣгне мѫченията, се хвърлилъ връзъ релситѣ, когато минавалъ бързиятъ влакъ презъ гарата Землинъ, срещу Бѣлградъ.

Участьта и на останалитѣ арестувани студенти, както и на други арестувани граждани — занаятчии въ Скопие не ще да е по-добра.

Сръбскитѣ шовинисти смѣтаха, че, ако не могатъ да сърбизиратъ възрастнитѣ македонски българи, ще успѣятъ това да сторятъ поне съ младежитѣ, които минатъ презъ сръбски училища и университети. И когато виждатъ, че младежитѣ сѫ запазили своя националенъ духъ, въ изстѫпление отъ ярость вършатъ жестокости, противни на съвременната правна съвѣсть и на елементарната хуманность.

Въ отговоръ на този сръбски тероръ, нѣкои отъ бойнитѣ сили на ВМРО сѫщо прибѣгнаха къмъ терора: атентатитѣ по желѣзопѫтната линия Скопие—Солунъ, по-рано при Пчиня, а напоследъкъ при Удово; атентатитѣ въ Кочани и Гевгели; въоръженитѣ стълкновения съ сръбската жандармерия въ Кумановско, Малешевско, Радовишко и Гевгелийско сѫ тѣхно дѣло. И понеже полицията, жандармерията и войсковитѣ отдѣления не могатъ да се справятъ съ хвъркатитѣ малочислени отряди, озлобенитѣ властници сѫ се нахвърлили пакъ връзъ мирното население, защото това е най-лесното. Сръбскитѣ вестници донасятъ, че въ Гевгелий сѫ били арестувани 15 души граждани, които били противници на депутата Игнатъ Стефановичъ, избранъ отъ полицията, чрезъ последнитѣ гласувания. Въ сѫщность атентатътъ въ Гевгелий е билъ насоченъ противъ всичко сръбско, а не противъ този или онзи, и арестуванитѣ лица сѫ съвсемъ непричастни въ тази акция.

Както въ турско време, така и сега, македонцитѣ се борятъ за национални права и самоуправление, автономия. И понеже всички легални пѫтища за тази борба — каквито сѫ събранията, сдружаванията, печата, свободни избори — сѫ задръстени, тѣ сѫ принудени да отговарятъ на терора съ тероръ.

Задграничното представителство на ВМРО

Защо има атентати въ Македония. Съобщение отъ Задграничното представителство на ВМРО. — **М.** № 294 отъ 4. X. 927.

№ 646. — Кореспондентътъ на **Neue Züricherzeitung** описва надълго — въ броя на вестника отъ 9.X. — своята среща въ македонскитѣ планини съ Ал. Протогеровъ, членъ отъ Централния комитетъ на ВМРО.

— Какви сѫ сега вѫтрешнополитическитѣ и културни условия въ Македония? — запиталъ кореспондентътъ.

— Както подъ сръбска, така и подъ гръцка власть — отго-

www.dlib.mk

ворилъ г. Протогеровъ — ни е забранено да се молимъ и говоримъ на родния си езикъ. При едно такова културно иго, естествено, не може и да става дума за политическа свобода. Нищо чудно, че ние смѣтаме днешнитѣ, християнски, господари на Македония по-страшни отколкото предишнитѣ, турцитѣ, които ни осигуряваха поне свободата на вѣрата, езика и училището.

— Сжществува ли едно единно национално съзнание и какъ се отнася то къмъ България?

— Населението на Македония се състои отъ българи, турци, албанци, власи, евреи и пр. Има, обаче, нѣщо, което свързва тѣсно всички тия народности: страната, нейнитѣ стопански условия, традиции, нейната историческа сждба, нейниятъ общъ стремежъ за свобода. Може, значи, да се говори у насъ за едно единно национално съзнание така добре или зле, както въ Швейцария. Българитѣ образуватъ въ цѣла Македония мнозинство. Известно е сжщо, че въ България живѣятъ надъ 300,000 македонци отъ българска народность. Въпрѣки това, нашиятъ стремежъ не е обединение на Македония съ България, но нейното освобождение и самостойность. Впрочемъ, това е най-доброто разрешение не само за насъ, но и за цѣлия Балканъ, дето Македония остава до днесъ споренъ обектъ. Така че, нашата лозинка е „Македония за македонцитѣ“ — едно начало, което прогласи и Гладстонъ. Ние работимъ за единъ съюзъ отъ народности, подобно на Швейцария. Ние очакваме отъ О. Н. справедливость, затова и помощь. Но ние се питаме сжщевремено, дали О. Н. е всжщность единъ съюзъ отъ държави. Иначе трѣбваше да бждатъ представени въ него всички народности.

— Вашата Организация терористическа ли е?

— Нашата Организация не е сдружение на отдѣлни сзаклѣтници, а е самото страдалческо население на Македония. Тя води борбата за свобода, тя дава жертвитѣ. И всичко това върши отъ нужда за сжществувание на населението. Доказателства за това сж масовитѣ изселвания къмъ България, Америка и другаде, както и бѣжанската неволя отъ сключването на мира. Нашата Организация не веднажъ е заявявала чрезъ своя ржководенъ комитетъ, че е готова да се откаже отъ революционната си борба, щомъ сърбитѣ — съответно гърцитѣ — осигурятъ елементарната политическа свобода.

— Какъ се отнасятъ македонцитѣ къмъ итало-югославянския конфликтъ?

— Сърбитѣ се боятъ отъ собствената си сѣнка и затова мислятъ, че, който е противъ тѣхъ, трѣбва да е съ враговетѣ имъ. Но тѣ трѣбваше да си поставятъ въпроса, дали подтиснатитѣ отъ тѣхъ народи биха имали, при едно сблъскване между Югославия и нѣкоя друга държава родина, за която да влѣзатъ драговолно въ борбата. Но какъ могатъ тѣ да обичатъ Югославия като родина, когато не сж признати нито културно, нито политически за равноправни?

www.dlib.mk

мѣстнитѣ отношения посочватъ, безъ съмнение по-дълбоко. И то е, което и въ конгреса на националноститѣ се установи, че неразрешението на проблемата за националнитѣ малцинства представя една отъ най-голѣмитѣ опасности за конфликтъ и война. Цѣлата атмосфера на домогванията на българскитѣ комити трѣбва да се схваща и обяснява съ незадвоолството на мѣстното население, или най-малко съ известни срѣди, които се виждатъ ограбени въ тѣхното национал-културно развитие. Тезата, че въ тая область нѣмало никакви българи, сжщо така трѣбва — предполагайки, че подъ думата българи се разбиратъ всички ония елементи, които тежнѣятъ къмъ българскитѣ културни и национални срѣди — да се смѣта за безосновна. Безразлично е, дали македонцитѣ сж отъ български или югославянски произходъ. Сжществено е само това, че една часть отъ населението се числи къмъ българското културно общество и отъ това то, опрѣно на основнитѣ положения на следвоеннитѣ договори, намира, че има право въ национално културно отношение. Всеобщо е признато, че въ време на турското владичество, броятъ на числещитѣ се къмъ България македонци, бѣ твърде значителенъ. За това не може сериозно да се говори, че всичкиятъ тоя свѣтъ въ Македония е обърналъ гръбъ на своята националность и на културната си общность съб ългарщината. И щомъ случаятъ не е такъвъ, не може днешната политика да води къмъ никакво трайно спокойствие. И всѣкога свѣтътъ ще бжде зритель на смутове въ Македония, които найсетне могатъ да стигнатъ до конфликтъ между съседнитѣ държави, когато, отъ друга страна, започването на националнитѣ свободи на българския елементъ въ Македония може да направи тоя елементъ лоялни граждани на Югославия и съ това да се отнеме всѣка почва на смутоветѣ отъ комититѣ. За такова разрешение на въпроса има, проди всичко, Югославия най-голѣмъ интересъ. И това би било изходната точка и на едно разбирателство между дветѣ съседни държави за разрешение на балканската проблема.“

По-нататъкъ авторътъ, като припомня, че и въ други мѣста потисничеството на националнитѣ малцинства поражда безредици и смутове и че неразрешението изобщо на проблемата за националнитѣ малцинства може да породи нежелателни събития, казва, че „не може да се върви по-нататъкъ съ такава щракусова политика. Затова и проблемата за националнитѣ малцинства, като въпросъ на въпроситѣ, изобщо за мира въ Европа, трѣбва часъ по-скоро да се сложи за разрешение предъ Обществото на Народитѣ“.

Д-ръ Евалдъ Аменде, главенъ секретарь на Съюза на малцинствата. — **„Опасность отъ война**. — Впечатления отъ Балкана“. — Уводна статия въ в. **Tagepost** (Berlin) отъ 15. XII. 1927.

№ 671. — Чудни и дивни сж борбитѣ и страданията на македонцитѣ за най-свещеното тѣхно благо — да запазятъ своята народность. Петь столѣтия тоя народъ носи турското насилничко

www.dlib.mk

иго, което нѣщо го изди на до единъ хероизъмъ, който не можеше да сломи никоя сила и надмощие, което не можеше да разколебае никое мжчение и страдание. Сръбското насилнишко владичество още по-малко ще сломи тоя херойски духъ.

Културнитѣ прояви, които досега Сърбия е пренесла въ Македония сж: затвори, казарми, безбройни полицейски участъци, цѣла армия отъ палачи, шпиони и шансонетки. Последнитѣ сж едно ново явление въ Македония. Тѣхната задача е да веселятъ и разтушаватъ сръбскитѣ властници съ своето изкуство. И тѣ изпълняватъ тая своя задача съ голѣмъ успѣхъ. Защото тѣхното изкуство дава единъ сигуренъ масщабъ за преценката на културния уровенъ на тия сръбски властници.

При едно пжтуване по Дунава азъ чухъ еднажъ единъ отличенъ сръбски студентски квартетъ. Това, обаче, което видѣхъ и чухъ като сръбско изкуство въ Македония, бѣше тъй безъ вкусъ, че възбуждаше само съжаление къмъ обществото, което можеше да се задоволява съ него. И до днесъ липсва всѣка следа отъ успѣхъ на сръбското училище съ неговата законно предписана всѣкидневна молитва къмъ сръбския Богъ: азъ съмъ прави сърбинъ. Българскитѣ деца и днесъ при своитѣ игри на улицата си приказватъ български. Отъ тѣхъ и децата на сръбскитѣ чиновници учатъ български. За постигнатитѣ успѣхи на сръбския университетъ между българската учаша се младежь най-добро доказателство е Скопскиятъ процесъ.

Иначе македонското население се е приспособило къмъ новото положение.

Не бива да се казва всичко онова, което човѣкъ може да наблюдава и види — защото съ това би се влошило само още повече положението на македонцитѣ. А колко тежко е то, за това сведочи недовѣрието, съ което е изпълнена цѣла Македония. Недовѣрие на всички противъ всѣкого и всичко. И при най-невинния разговоръ македонецътъ е на щрекъ, дали по нѣкакъвъ начинъ не го подвеждатъ съ думи или жестъ, къмъ нѣкаквко изявление, което би му докарало сждбоносни последици. Безъ една безусловно сигурна препоржка Вие не ще изтръгнете отъ него ни дума; той ще отклони всѣки Вашъ въпросъ. А когато не може вече да отклонява въпроситѣ Ви, той чисто и просто ще почне да Ви дава глупави отговори. Като на нѣмецъ, къмъ мене се проявяваха навсѣкжде изъ Македония голѣми симпатии. Азъ не успѣхъ, обаче, нито веднажъ да увлѣка при една случайна среща, който и да е македонецъ въ единъ повѣрителенъ разговоръ. Една прилепчанка, която срещнахъ при една разходка, се зарадва много, че се е запознала съ единъ нѣмецъ. Тя ми разказва за нейнитѣ нѣмски военни квартиранти, съ които живѣла въ най-приятелски отношения. Когато азъ съ най-наивенъ и безгриженъ тонъ я запитахъ за нейната народность, тя ми отговори: „Азъ съмъ отъ тука“.

— Това ми бѣше известно, отвърнахъ азъ, — но какви сж тукашнитѣ жители?“

www.dlib.mk

— Прилепчани — бѣше нейниятъ отговоръ.
— Разбирамъ, но нали Вие говорите български?
— Вѣрно. Ама азъ разбирамъ и сръбски.
— Добре. Поговорете сега малко сръбски.
— Попитайте ме нѣщо.
— Азъ самия не знамъ сръбски.
— Е тогава и азъ не мога да Ви отговоря по сръбски.

Съ единъ господинъ, до когото имахъ много добра препоржка, се срещнахъ насаме, на едно мѣсто, което бѣ сигурно отъ всички страни противъ чието и да било око и ухо. Всѣки пжть, обаче, преди да ми отговори на зададения въпросъ, той се озърташе, по навикъ, на лѣво и на дѣсно. Съ когото и да говорѣхъ, стига да можехме да приказваме открито, поразяваше ме увѣреностьта на моитѣ събеседници въ победоносния край на тѣхната борба.

Въ Велесъ се срещнахъ съ единъ бившъ депутатъ сърбинъ (отъ радикалната партия), чиито схващания по македонския въпросъ ме живо интересуваха. Той ми заяви, че македонскитѣ славяни не сж нито сърби, нито „македонославяни", а принадлежатъ въ културно отношение къмъ българщината. Само че тѣ не се стремѣли къмъ едно държавно обединение съ България, а искали да бждатъ оставени на спокойствие отъ сърби и отъ българи; поради това и самъ той билъ противъ сръбския насилнишки режимъ на сръбското правителство, режимъ, който не води къмъ нищо добро. Подобни думи бѣха още по-ценни за мене, понеже идѣха отъ сръбски уста.

Накжсо назано, резултатитѣ отъ моитѣ наблюдения сж следнитѣ: заблуждение е да се приеме като нѣщо безспорно вѣрно, че народи отъ едно и сжщо семейство трѣбва да се обединятъ въ една държава. За мене е било досега безспорна истина, че една истинска Югославия, т. е. включваща България, ще бжде въпросъ, на не твърде далечно бждеще. Създаването на бждеща Югославия днесъ е за мене съмнително. Още повече, че и здравината на днешна Югославия съвсемъ не е вече безспорна за мене. Тъй че не е ни най-малко изключено да настжпятъ условия, които да доведатъ до едно разпадане на днешната велика Сърбия. Бънъ отъ всѣко съмнение ми се вижда факта, че тая велика Сърбия е напълно неудържима и че нейното превръщане въ една федеративна държава е една неотвратима необходимость. Въ подобна бждеща държава би намѣрила подобаващето си мѣсто и изтерзана Македония.

Проф. д-ръ К. Фрицлеръ. — Какво видѣхъ въ Македония. — М. № 384 отъ 21. I. 1928.

№ 672. — Когато по линията Атина—Бѣлградъ влакътъ северно отъ Гевгели на сръбска територия бавно се движи покрай Вардара, на учудения пжтникъ-чужденецъ се струва, че се е повърналъ къмъ времето отъ войната. Отъ десеть години насамъ въ Европа оржжията си почиватъ; почти толкова време се е изми-

www.dlib.mk

нало откакъ сѫществува обединеното кралство на сърби, хървати и словенци, обаче въ неговата южна провинция още сѫществуватъ прекаранитѣ явления на военното време. Всѣки мостъ се пази отъ силна военна охрана, всички предмостия и преходи презъ желѣзнопѫтната линия сѫ ограденi съ бодливъ телъ, а малко по на северъ линията отстрани се охранява отъ военни и цивилни постове, по единъ приблизително на всѣки петстотинъ метра. Владе военно положение — постоянни маневри. Но кой угрозява сигурностьта на желѣзницата?

Намираме се въ южна Сърбия, както официално сега я наричатъ; въ Македония, както исторически се нарича — въ область, която отъ петдесеть години насамъ постоянно занимава европейската политика, която предизвика две войни и хиляди малки сражения, която е напоена съ кръвь и до днесъ все си остава ябълката на раздора между два народа — българитѣ и сърбитѣ.

Ние сме въ Макеония, за чиято автономия отъ десетки години македонскитѣ революционни комитети се борятъ, въ Македония, земята на „комитаджиитѣ“, онѣзи политически въстаници, които съ постоянно повтарящи се атентати и нападения искатъ да обърнатъ вниманието на свѣта върху своята народна проблема. Само месеци сѫ се изминали, откакъ голѣмитѣ комитаджийски процеси въ Сърбия се занимаваха съ наказанието на атентаторитѣ; само седмици, откакъ въ Солунъ гръцкиятъ сѫдъ разстреля двама на смъртъ осѫдени комитаджии, които отъ България съ бомби и оржжие бѣха дошли на гръцка територия, ако не за нѣщо повече, то най-малко да хвърлятъ въ въздуха югославянското консулство въ Солунъ.

Безутешна задача е да иска човѣкъ да установи историческото или народностното оправдание на автономистическитѣ желания на тѣзи революционери-македонци: числото на съчиненията, които говорятъ въ тѣхна полза, е толкова голѣмо, колкото и на тѣзи, що говорятъ противъ тѣхъ. Географическитѣ карти на миналитѣ столѣтия причисляватъ областьта къмъ велика Гърция, и, опрѣнъ върху една изобилна литература, можа единъ гръцки историкъ и дипломатъ току преди малко години да даде „доказателство“, че въ сѫщность цѣла Македония — била гръцка. Но не по-малко безутешно е заниманието съ македонската политическа литература отъ последнитѣ десетолѣтия; рѣдко едно подобно автономистично движение чрезъ хвърчаща литература е съобщило на съвременницитѣ толкова много факти на омрази и отвращение, на толкова много мъстителни викове и народностенъ бѣсъ, както македонското. И безъ съмнение, материалътъ, който се съдържа въ тази литература, както и въ представенитѣ на Обществото на Народитѣ меморандуми, принадлежи къмъ най-болезненитѣ доказателства за поведението на сърбитѣ и тогава, ако би била дори половината измислена или преувеличена. И наистина, пита се днесъ посетительтъ на тая страна, дали бѣлградското правителство би било принудено да вземе такива силни военни мѣрки, ако насреща

www.dlib.mk

му стоеше едно готово за помирение население? И би ли то устроило днесъ една толкова сложна система на надзирателство, паспортна контрола, на охрана на желѣзницитѣ, ако би било то поне донегде сигурно отъ нападения? То съвсемъ не е сигурно: то днесъ не знае за никой македонски селянинъ, дали той не съзаклятничи заедно съ братята си оттатъкъ границата.

Намираме се въ една окупирана страна — такова и не инакво е първото впечатление; отъ всичко онова, което наржчнитѣ книги (die Handbücher) до 1912 година съобщаватъ за българско — македонски черкви и училища, лицеи, гимназии, сега вече нищо не сжществува. И когато единъ хърватинъ-чиновникъ Ви казва, че не бивало да се изпуща изпредвидъ, че всичкитѣ тѣ македонци сж необразовани, първобитни хора, може и да има право. Обаче, въ този случай ще да е фактъ, че интелигенцията е емигрирала — отишла въ България. Ала трѣбва да се спомене и за едно друго наблюдение, а именно, че не изключително всички хора по Вардарската долина, които себе си наричатъ македонци, се показватъ противосръбски настроени, и че има и такива, които преди всичко се чувствуватъ югославяни, и на второ мѣсто като „македонско малцинство“, така че дори една неутрална комисия отъ хора, знаещи мѣстния езикъ, едва ли би успѣяла безъ приговоръ да установи, колко голѣмо е числото на тѣзи хора и дали тѣхното мнение действително винаги съответствува на тѣхното казване. Съ други думи, не би било лесно да се установи, до кжде размирието (die Unfriede) се внася отъ външъ въ „южна Сърбия“ и до колко то сжществува отъ само себе си.

Но размирието сжществува. Всѣки воененъ постъ, всѣка охрана, всѣки бодливъ телъ това го показватъ; страната е немирна и безпокойна, все едно дали причината трѣбва да се търси въ бюрото на македонскитѣ организации въ България. И никой не би подържалъ, че това размирие е въ интереса на Бѣлградъ, гдето постоянно отъ време-навреме се твърди, че Югославия била една „Дунавско-вардарска държава“. Обаче, тъкмо южната часть на Вардара е долината на недоволството, тъкмо вардарскитѣ мостове се орханяватъ; а устието на Вардара не се намира на сръбска територия, то е гръцко. И ако днесъ въ Гърция се следи съ най-голѣмъ интересъ стремежътъ, който има за цель едно сближение между Югославия и България, това става тъкмо поради факта, че въ него се съзира опасность за устието на Вардара, сиречъ опасность за Солунъ, другата ябълка на раздоръ въ южния Балканъ. Зарди Вардарската долина и нейното население сжществува натегнатостьта между София и Бѣлградъ, заради устието на Вардаръ, заради Солунъ сжществува слабото приятелско отношение между Атина и Бѣлградъ. Боятъ се, че Дунавско-вардарската държава за своитѣ притезания да владѣе Солунъ или поне да придобие тукъ сфера на силно влияние, ще напусне по-малко отъ кога и да е, ако се сбждне сближението съ България.

И пакъ вѣроятно само това обединение между София и Бѣл-

www.dlib.mk

градъ може да бжде цель на всички миролюбци; само това дава на спокойнитѣ глави между балканскитѣ политици известна гаранция за миролюбиво разрешение на злочестата македонска проблема. Въ това отношение е симптоматична една анкета, която сега презъ юний биде направена отъ българския вестникъ „Утро“ по въпроса за сближението между София и Бѣлградъ. И отговоритѣ на югославянскитѣ политици почти отъ всички течения изразяватъ най-живо желание за едно скорошно сближение, споразумение и дори обединение; да, водительтъ на демократитѣ, Давидовичъ, предлага дори, щото Бѣлградъ, като пръвъ знакъ на нова политика, да се откаже отъ българскитѣ репарации. Ала всички, които отговарятъ на въпросника, демократи и радикали, сърби и хървати, подчертаватъ прямо или косвено, че въ основата има все пакъ една спорна точка: Македония. Безъ да загатва, нито издалечъ да се отстжпи на България дори една часть отъ Македония, Давидовичъ вѣрва, а съ него и още нѣкои отъ привърженицитѣ му, че ще може и ще трѣбва да се даде на македонската провинция една широка (weitgehende) автономия.

Автономия? Не е ли автономията, която се иска отъ македонскитѣ организации? Или може би тази автономия изразява абсолютна самостоятелность, създаването на енна нова малка държава, която би се стремила да разпростре своитѣ граници съобразно съ старитѣ географически карти и съ нови искания по всички възможни посоки? Би било преждевременно да се говори за надеждитѣ, които се свързватъ съ балканското желание да се образува една голѣма Югославия, която би имала и България въ своитѣ граници. Ала не е безъ значение да се знае, че тъкмо споменатата анкета срещна остро противоречие отъ страна на българскитѣ политици: тѣ се боятъ отъ „централизаторски бѣсъ“ на Бѣлградъ, който се стреми да направи отъ Югославия една Пансърбия (Allserbien). За скептицитѣ при това българско становище, разбира се, остава въпросително, доколко съ туй е изразенъ истинскиятъ поводъ за несъгласието и доколко то, може би, трѣбва да се търси въ убеждението, че въ това обединено грамадно царство, което би стигало отъ Адриатическото до Черното море, вече не би имало мѣсто за една самостоятелна македонска държава. Но ако искаме да вѣрваме на македонскитѣ пропагандически съчинения, омразата между тѣзи българи или македонци и „сръбскитѣ мжчители“ е отишла предалечъ, щото да може още да се допусне едно братско споразумение.

Обаче и комитаджии, погранични стражи и охраняване на желѣзницитѣ толкова малко ще разрешатъ македонската проблема, колкото и драконическитѣ разпоредби или смъртнитѣ наказания. Изглежда, че нѣма да трае дълго и ние пакъ ще чуемъ за нови възбуждения, и това състояние ще продължи, докато вжтрешно споразумение възъ основа на равноправието.

D-r Julius Kaim. Безпокойна Македония, ябълка на раздора на Балкана. — в. **Münchener neueste Nachrichten** № 177 отъ 928. — **М.** № 539 отъ 28. VII. 928.

www.dlib.mk

№ 673. — Въ една малка анкета за бъдещата съдба на Македония, Фердинандъ Бюисонъ, председатель на френската Лига за защита правата на човѣка е казалъ:

„Очевидно, искането на македонцитѣ е справедливо. Питате ме, по какъвъ начинъ тѣ могатъ да бъдатъ задоволени, безъ да се предизвика една война. Да, чрезъ договори, чрезъ споразумения между балканцитѣ, една формална резолюция между другото: никаква война, но единъ апелъ до Обществото на Народитѣ. Ако бъде приетъ толкова по-добре. Ако бъде отклоненъ по какъвъ да е мотивъ или предлогъ, ще се упорствува, ще се иска отъ силитѣ да изучатъ и да разрешатъ, защото е време Обществото на Народитѣ да се намѣси.

„Какъвъ успѣхъ ще бъде това не само за нещастнитѣ македонци, но за всички народи и за Обществото на Народитѣ! Но азъ не се осмѣлявамъ да вѣрвамъ. Още нѣма авторитетътъ, който трѣбва да има, това Общество на Народитѣ. Казватъ, че ще го има. Нека вѣрваме, защото трѣбва да вѣрваме въ нѣщо, за да не се обезнадежимъ отъ бъдещото на човѣшкия родъ.“

Анри Гернюо, секретарь на сжщата Лига за защита правата на човѣка, по сжщия въпросъ отговаря:

„Искате да знаете моето мнение за Македония. То е просто: нѣма да има миръ на Балканитѣ, докато не се разреши македонскиятъ въпросъ.

Ако се желае, щото македонцитѣ да бъдатъ справедливи къмъ своитѣ съседи, трѣбва да се запази закона за справедливостьта преди всичко за самитѣ македонци.

Тѣ искатъ, щото Македония да бъде автономна, това е тѣхното право, а нашъ дългъ е, да имъ дадемъ това право.

Балканската федерация е желателна; но ще се мамимъ, ако мислимъ, че е близка; преди да се федерираатъ, балканскитѣ държави могатъ съ голѣма полза още сега да сключатъ по между си споразумения, като Локарнското, съ които ще се задължатъ да подлагатъ на арбитражно разрешение своитѣ бъдещи конфликти.

Това, наистина, не ще бъде сигурниятъ миръ; това ще бъде само единъ вѣроятенъ миръ; това ще бъде, въ всѣки случай, едно намаляване на опасноститѣ отъ война, а войната е тъй страшно нѣщо, затова трѣбва да се стремимъ съ всички срѣдства да намалимъ ужаситѣ, които носи. Да започнемъ отъ това и после да продължимъ.

Анри Марксъ, френски драматически авторъ, заявява:

„Азъ дълбоко вѣрвамъ, че федерацията на балканскитѣ държави е най-рационалното разрешение на македонския въпросъ. Балканскитѣ народи, тъй здрави, интелигентни, сгрупирани въ една социалистическа федерация, могатъ да дадатъ на Европа единъ великолепенъ ресуръ; тѣ ще бъдатъ освободени отъ безсрамния деспотизъмъ. Трудътъ и народната интелигентность винаги сж надвивали надъ тиранитѣ; нищо не се добива съ безчестие. Въ

www.dlib.mk

балканската федерация азъ виждамъ едно групиране на народнитѣ сили, едно взаимно проникване на силата и духа на всички народи, които ще се обединятъ; едно групиране на малки държави, които чрезъ съединението ще станатъ силни. Македонцитѣ иматъ право да искатъ своето право и собствения си животъ. Анексиитѣ, които ги раздѣлятъ, сж безправни.“

Максъ Иобелхьоръ, нѣмски сатирически писатель, заявява:

„Македонскиятъ въпросъ е разрешенъ по тъй сраменъ и нелогиченъ и тъй безправенъ начинъ, както и другитѣ европейски въпроси. На всѣкжде царува неправда, омраза, навсѣкжде народнитѣ малцинства сж преследвани, заплашвайки да докаратъ нови стълкновения. Всѣка държава, държейки за своето „достоинство“ и опирайки се на своята сила, ще нарушава правата на малцинствата, които ще мѣта като обида за себе си и като източникъ за слабость, затова иска да ги застави да мълчатъ. Малцинствата сж за нея, естествено, едно чуждо тѣло и противъ тоя очевиденъ фактъ никакво обещание, никакви ангажименти, дори най-тържествени, нѣма да дадатъ резултати. Азъ виждамъ само едно спасително срѣдство за малцинствата: това е — да изчезне съвременната държава и да се замѣсти отъ голѣмитѣ икономически общества“.

Н. М. № 158 отъ 14. V. 26.

№ 674. — Взимайки поводъ отъ последнитѣ събития въ Македония, Френската лига за правата на човѣка е гласувала въ последното си заседание следната резолюция.

„Лигата за правата на човѣка счита, че не се касае въ случая до единъ мѣстенъ конфликтъ между България и Сърбия, че други сили сж замѣсени или заинтересовани отъ този конфликтъ и преговоритѣ между двете само страни не сж въ положение да го уредятъ.

Че смутътъ не ще престане на Балканитѣ, докато македонскиятъ въпросъ не бжде разрешенъ съобразно съ справедливостьта и докато правата на македонскитѣ малцинства въ Гърция и Сърбия, признати имъ отъ договоритѣ, не бждатъ зачетени.

Очаква, че Обществото на Народитѣ, ще се занимае и разреши този въпросъ, отъ който зависи европейскиятъ миръ.“

М. № 312 отъ 25. X. 28.

№ 675. — На югъ сърбитѣ владѣятъ Македония, продължи г. Блонделъ, която, както въ миналото, така и днесъ по култура, по езикъ и по национално съзнание е българска. За езика на македонскитѣ славяни науката се е произнесла единъ пжть за винаги, че тоя езикъ е български, това е мнението на г. г. професоритѣ Луи Леже, Мазона и др. Но каквото и да е заключението

www.dlib.mk

на науката, най-важното е, че самитѣ македонци се чувствуватъ българи. Нѣкога въ Македония имаше цвѣтущи български училища, съ хиляди ученици — днесъ ги нѣма. Интересното е, че сжщитѣ методи, които италианцитѣ употрѣбяватъ, за да убиятъ националното съзнание на словенцитѣ подъ тѣхна власть, като измѣнятъ имената имъ, като имъ забраняватъ да четатъ словенски вестници и гонятъ всичко по-будно, методи, които възмущаватъ сърбитѣ, последнитѣ ги прилагатъ, може би и по-жестоко, по отношение на македонцитѣ, тамъ е установенъ единъ режимъ на насилствено децонализиране. Нѣкога покойниятъ Пашичъ и професоръ Цвиичъ казаха, че сж нуждни само десеть години и Македония ще бжде сръбска, но тѣ се излъгаха: десеть години минаха, а Македония не е сръбска, политиката на сърбизация не е направила никакви успѣхи. Макаръ и винаги придружаванъ отъ представитель на властьта, колкото и да бѣше трудно, можахъ да влѣза въ контактъ съ населението, колкото внимателно и предпазливо да е то, все пакъ мога да се узнае що мисли и чувствува. Едни отъ македонцитѣ смѣтатъ, че Македония трѣбва да се даде на България — иматъ расови, езикови и културни връзки, други искатъ Македония за македонцитѣ, а трети, които се увеличаватъ съ течението на времето, сж партизани да се обособи родината имъ като отдѣленъ равноправенъ членъ въ една демократична и федерална Югославия; тѣ смѣтатъ, че само по тоя начинъ ще могатъ да се обезпечатъ културнитѣ и национални свободи на всички югославянски народи и да се съгласуватъ интереситѣ на всички. Моето собствено убеждение е, че Югославия може да закрепне и осигури сжществуването си само по пжтя на федерацията. . . .

Georges Blondelle, професоръ въ училището за висши науки въ Парижъ, въ своя конферансъ на 4. II. 28 на тема **„Презъ централна Европа и Балканитѣ“**. — **М.** 492 отъ 13. II. 28.

№ 676. — Въпрѣки обмисленото мълчание на мощната още организация на французката културно-журналистическа пропаганда, въпрѣки много слабата британска заинтересованость, въпрѣки цѣлата мистификаторска дейность, въ която сърбитѣ сж ненадминати, македонскиятъ въпросъ остава да бжде най-живиятъ и най-драматичниятъ балкански въпросъ.

Установениятъ отъ сърбитѣ режимъ е просто несправедливъ и се поддържа само съ тероръ. Европа, която се покъртваше отъ турскитѣ свирепства, трѣбва да знае, че днесъ македонското население гледа на турския режимъ като на единъ либераленъ режимъ!

Всички сведения, които се получаватъ отъ тоя адъ, потвърждаватъ, че тамъ сжществува едно страшно фактическо положение. Една журналистическа анкета въ сръбска Македония е прак-

www.dlib.mk

тически невъзможна, понеже полицията контролира чуждестранния журналистъ като неприятель и населението не смѣе да приказва. Всички избѣгватъ съприкосновението съ чужденеца, понеже страхътъ — да бждатъ конпрометирани, е много голѣмъ. Отмъщенията на полицията сж страшни и въ скрититѣ затвори се извършватъ варварства, които не могатъ да се наименуватъ. Жандармерията има право да разполага съ живота и смъртьта на македонцитѣ.

Впрочемъ сръбската програма е проста: да се изкорени въ 10 години, македонската народность, и преди всичко да се премахнатъ интелигентнитѣ отъ градоветѣ, като се принудятъ да напуснатъ страната или като се хвърлятъ въ затворитѣ за срокъ отъ 20 години; разединяване младитѣ селянчета чрезъ алтернативна система на тероръ и благоволение и възпитаване подрастващето поколѣние въ изключително сръбски духъ.

Сърбитѣ искатъ да действуватъ бърже и понеже сж крайни простаци, тѣ насочиха цѣлата си игра само върху една карта: силата. На тѣхъ не липсва нито упоритость, нито свирепость. Но за националното завладяване на една страна, по-еволюирала отъ тѣхната, това не е достатъчно.

Въ относително малката македонска земя сж мобилизирани не по-малко отъ 60,000 войници и 20,000 стражари. Жандармерийскитѣ постове сж уредени като малки крепости съ рогатки и телени мрежи на около и самитѣ стражари, които разпространяватъ терора, сж изплашени, защото малкитѣ македонски комитетски чети сж много подвижни и фантастично смѣли.

Днесъ Македонската Революционна Организация е по-силна отъ всѣки другъ пжть и нейнитѣ членове сж всички до единъ герои, готови да пожертвуватъ живота си, по една заповѣдь на своя вождъ, Иванъ Михайловъ, 30-годишенъ младежъ съ чуденъ темпераментъ на кондотиеръ. Сърбитѣ убиха баща му и брата му въ Щипъ на мѣстото, кждето преди нѣколко седмици бѣ убитъ ген. Ковачевъ.

Европейскиятъ повърхностенъ манталитетъ счита македонскитѣ комити за разбойници, влюбени въ пушечнитѣ престрелки. Нѣма нищо по-фалшиво отъ това. По своя духъ, македонскитѣ комити не се отличаватъ отъ гарибалдинскитѣ и мацинскитѣ формации на нашето възраждане. Ако нѣкой италиянецъ би си направилъ труда да разлисти нѣкои авторитетни английски и французки вестници отъ историческия периодъ отъ 1843 година до 1870 година, той би намѣрилъ мнения за гарибалдийцитѣ и за „Млада Италия“, неотличаващи се много отъ днешнитѣ извънредно повърхностни мнения за македонскитѣ комити.

Ако комититѣ биха искали, сръбска Македония би могла въ единъ или другъ день да бжде поставена подъ огънь и мечъ, но ржководителитѣ на Революционната Организация сж отговорни хора. Противосръбскитѣ атентати сж насилствено предупреждение за разнитѣ положения, които достигатъ до кулминационни

www.dlib.mk

точки. Когато сърбитѣ, въ своето разрушително безумие, извършатъ нѣкоя чудовищность, по-възбуждаща отъ другитѣ, комититѣ лаватъ едно проявление на своето действуваще присжтствие, но несправедливо би било да се вѣрва, че движението за свободата на Македония се изчерпва само въ една редица отъ атентати или убийства, или отмъщения.

Македонската Организация има по-делчни цели; въ своята срѣда тя има хора подготвени за всичко. Македонскиятъ ржководенъ елитъ е вече формиранъ и, безсъмнено, той, следванъ отъ българския, е най-ителигентниятъ, най-живиятъ и най-културниятъ на Балканитѣ.

Югославянскитѣ затвори сж препълнени съ македонски младежи и юноши, и многобройни сж страннитѣ изчезвания на граждани. Отъ време-навреме нѣкой заподозрѣнъ отъ полицията изчезва, и вече за него не се знае нищо. Всрѣдъ стенитѣ на затворитѣ, въ мжченията и въ кръвьта сърбитѣ искатъ да избиятъ единъ народъ, който иска да живѣе. Страната е изпълнена съ сръбски шпиони, но въпрѣки всичко, македонскиятъ народъ се съпротивлява физически и морално на мжченията.

Сърбитѣ не знаятъ какъвъ страшенъ посѣвъ на омраза вършатъ.

Македонскитѣ училища, църкви, институти, всички сж затворени отъ сърбитѣ. Неграмотностьта, която въ тая земя недостигаше до 3 на сто, започна да се увеличава. Сърбитѣ искатъ да увеличатъ процента на неграмотностьта, както въ тѣхната страна.

Въ Женева се говори много за миръ, но тамъ не желаятъ да погледнатъ къмъ тоя кжтъ, отъ кждето може да избухне пожарътъ, който ще изгори отново кжщата.

Пиеро Порини въ **дописка** отъ Бѣлградъ до в. **Il Popolo d'Italia** — **М.** № 349 отъ 9. XII. 927.

№ 677. — Въ македонската гостилница, която ме приема, тоя братски часъ е настжпилъ. Моитѣ гости пиятъ за моето отечество и азъ за тѣхното. После тѣ пѣятъ за революция и война, и строфитѣ дълбаятъ съ важенъ ритъмъ въздуха, както войницитѣ, когато преминаватъ по замръзналъ пжть. Това е пѣсеньта на найхубавата селска девойка, която ще остане сама да се противопоставя на турцитѣ — и тя знае мжката на своето бѣло тѣло — за да позволи на баща си и братята си да побѣгнатъ. Това е пѣсеньта на вѣчната и чиста гора, пазителка на свободата, подслонъ на ратника. Това е пѣсеньта на чудото: „И ще ни удавите въ кръвь, но, колкото повече бжде кръвьта, толкозъ по-живи — о чудо! — ще излѣземъ на вънъ свободни единъ день.“

Така пѣятъ моитѣ събеседници.

Въ дъното на масата има единъ 50-годишенъ мжжъ; той не пѣе, не приказва, не изглежда и да слуша, освенъ може би съ

www.dlib.mk

движение на вежднтѣ. Напротивъ, брадатиятъ човѣкъ, който стои отъ дѣсната ни страна, е много разговорливъ. Той декламира и пѣе. Внезапно неговитѣ очи се насълзяватъ: той пѣе пѣсеньта за смъртьта на Т. Александровъ, убитъ измѣннически; просълзяватъ се очитѣ и на всички ония, които пѣятъ въ хоръ съ него.

И после той ми казва:

Онзи тамъ, гдето мълчи, би могълъ да разправи толкова много приключения отъ миналото. ВМРО бѣ основана презъ 1893 г., но, господине, ние сме въ война още отъ 1876 година. Моятъ дѣдо бѣ убитъ отъ башибозука въ Малешево; баща ми бѣ раненъ въ Прилепъ. Но кой отъ насъ не се е клелъ надъ кама, за да отмъсти за нѣкой убитъ роднина? Презъ 1895 година ние се бихме 6 месеци по тия чукари и Струма почервеня отъ кръвь. Турцитѣ подпалиха всички гори, за да ни прогонятъ, опожариха селата ни; женитѣ и старитѣ бѣгаха ужасени, а башибозуцитѣ ги отвличаха, заточаваха, изнасилваха и избиваха. А 1903 година, господине, когато затворитѣ на Македония и Тракия бѣха изпълнени съ българи! Илиндень, 20 юлий 1903 година. Всички 30,000 въоржжени лица се хвърлихме въ едно отъ най-отчаянитѣ въстания. Хвърлихме въ въздуха мостоветѣ, скжсахме телеграфнитѣ и желѣзопжтни съобщения; женитѣ и децата — скрихме въ планинитѣ. За да ни разбиятъ, турцитѣ мобилизираха 10 дивизии. Презъ лѣтото — война; презъ есеньта — война; презъ зимата — война. А сраженията, убититѣ, изгоренитѣ кжщи, изнасиленитѣ жени, избититѣ пленници? 150 села бидоха опожарени, 1200 старци бидоха избити отъ турцитѣ, 60 хиляди души останаха безъ подслонъ.

После дойде голѣмата война и освобождението ни отъ турцитѣ. Но западнитѣ сили, следъ всичко, поставиха върху гърбоветѣ ни нови тирани. Организацията стегна редоветѣ си; нашитѣ души сж озлобени, но не и уморени. Девизътъ е винаги единъ и сжщъ: „Свобода или смъртъ“.

Днесъ, отгоре на всичко искатъ да ни наложатъ чужди обичаи, да ни наложатъ бакхусовата пѣсень на сръбскитѣ свещеници вмѣсто нашитѣ благочестиви химни, да ни наложатъ другъ езикъ, друга култура. Ето защо ние се бунтуваме.

Paolo Monelli **въ дописка, написана въ Македония и обнародвана въ в. Corriere della Sera отъ 21. XII. 927. — М. № 369 отъ 2. I. 928.**

№ 678. — Въ тази страна жадниятъ за новини журналистъ нѣма нужда да тича много. Тѣ му дохождатъ насреща спонтанно, безъ той дори да има нужда да разпитва.

Експериментитѣ и системитѣ, прилагани отъ сръбската власть въ Македония за никого не сж полезни; населението е станало съвършено мълчаливо: изглежда, като че се е затворило въ себе си, въ собственото си нещастие. Въпрѣки това, всѣки, който се спира върху дребнитѣ нѣща, дребни, но толкова по-значителни: единъ погледъ размѣненъ съ нѣкой старецъ или съ нѣкоя девойка

www.dlib.mk

съ хубави и интелигентни очи, или единъ най-кратъкъ полугласенъ разговоръ въ нѣкоя пуста уличка, или най-сетне внезапното нахлуване на четирма сръбски стражари въ нѣкоя отъ тия малки настръхнали кжщи, които, изглежда, че не живѣятъ другояче, освенъ въ болезнено очакване на нѣкакво нещастие — лесно може да разбере състоянието на работитѣ.

Въ Ресенъ, достатъчни ми бѣха нѣколко часа, за да проникна донѣкжде въ живота и историята на града. Заобиколенъ отъ всички страни отъ масивитѣ на Галичица, Бигла, Пелистеръ и отъ планината Баба, Ресенъ, колкото е хубавъ, толкова е и тжженъ въ своя видъ на изпадналъ и изоставенъ градъ, макаръ още да се счита за столица на Преспанската область. Въ миналото, обаче, този градъ е билъ богатъ съ събития. Недалечъ на югъ отъ него се намира Преспанското езеро съ своя дивенъ островъ Св. Ахилъ, който още съхранява остатъци отъ дворцитѣ на античнитѣ български царе.

Естествено сърбитѣ продължаватъ да твърдятъ, че македонското население е само сръбско. Твърдение, което въ странство сърбитѣ се стремятъ да прокаратъ съ хитри начини, а въ вжтрешностьта на Македония — прилагатъ съ най-суровъ тероръ.

Режимътъ, на който сж подложени македонцитѣ, е такъвъ, че, докато по случай тежкитѣ катастрофи на последното земетресение въ България, цѣлиятъ свѣтъ изрази своитѣ симпатии и се постара да подпомогне пострадалото население, едничка само Македония мълчи: като че македонцитѣ сж смъртни врагове на своитѣ братя оттатъкъ границата, като че да се произнесе само думата „българинъ“ е най-страшното престжпление.

Шосето, което води отъ Ресенъ за Битоля, преминава презъ една отъ най-разрушенитѣ области отъ войната. Много села въ продължение на десеть години не сж могли още да се възстановятъ отъ разрушенията, които, изглежда, че още господствуватъ и парализиратъ тѣхния животъ. Нашиятъ водачъ ни посочи снѣжнитѣ върхове на Пелистеръ, за да ни покаже прочутитѣ височини 1248 и 1050. И ние се питаме: дали, наистина, войната тукъ е вече едно минало събитие, или още непрестанно продължава да сжществува? Въ цѣла Македония не се говори за друго, освенъ за убийства, не се живѣе освенъ въ една тежка атмосфера, която познава само засади. Никой не мисли сериозно за работа, тъй като никой не е сигуренъ за собствения си животъ.

Въ самия градъ Битоля едничката улица, въ която има движение, е „Краль Петъръ“, водяща отъ желѣзопжтната станция до казармитѣ. Движението на войски и жандарми е такова, че прави впечатление, че е провъзгласено обсадно положение. Навсѣкжде цари атмосфера на злоба и враждебность. При всѣка среща много очевидни сж отношенията, които сжществуватъ между граждани и завоеватели: първитѣ сж замислени, мрачни, съсрѣдоточени въ една мисъль, а вторитѣ, когато не се забавляватъ въ кафе-шанта-

www.dlib.mk

нитѣ, сѫщо иматъ загриженъ видъ и внимателно следятъ всѣко лице съ недовѣрие и страхъ.

Отъ само себе си изниква мисъльта: възможно ли е, щото това напрегнато състояние, този невѣроятенъ животъ да траятъ още много? Явно е, че сърбитѣ сѫ вече уморени и се стараятъ поскоро да свършатъ съ това положение, като всѣки день увеличаватъ списъка на избититѣ хора. Македонцитѣ иматъ желѣзно търпение и чакатъ: смъртъ или свобода.

Икономическиятъ животъ, вследствие откѫсването на Солунъ отъ тази область и отъ обширния хинтерландъ и вследствие на режима, е въ краенъ упадъкъ. Сѫщото е и съ културния животъ. Преди да се настани сръбското господство, тукъ е имало две български гимназии и множество основни училища. Битоля броеше 60 хиляди жители, докато днесъ едва достига до 20 хиляди.

Властьта винаги бди. Тя много се страхува, че се подпомага Революционната Организация, и достатъчно е най-малкото подозрение, за да почне да действува.

И не може да бѫде другояче, когато отъ Бѣлградъ заявиха: „За да добиемъ Македония пожертвувахме 150 хиляди души, за да запазимъ нашето владичество тамъ, ще пожертвуваме още 15 хиляди!“

Има страхъ, за съжаление, че тоя пѫть, за да се попълни това число, ще бѫдатъ принасяни въ жертва македонскитѣ граждани.

Дописка отъ специалния кореспондентъ въ Битоля до итал. в. **L'Impero** отъ 17. V. 928 г. — **М.** № 486 отъ 25. V. 928.

№ 679. — Особено Македония съставлява днесъ, както порано, главната грижа на дипломацията. Тя не иска да знае за никакви постѫпки и за никакви идеи за Балканско Локарно. Тя се бори за собственото си сѫществуване и иска да го наложи. Трѣбва да се признае, че безредицитѣ отъ десетки години насамъ иматъ своята основна причина въ отказа на съседнитѣ страни да признаятъ основаването на една независима македонска държава. Революционеритѣ на Вѫтрешната Македонска Организация отъ десетки години проявяватъ една подземна борба. Тамъ се крие причината за всички безредици.

Не трѣбва да се забравя, че тоя комитетъ представлява едно силно правителството подъ шефството на войводата Протогеровъ; едно правителство, което си има собствена армия, свои сѫдилища, свое съкровище, своя дипломатическа служба въвъ всички политически центрове въ Европа. То е държава въ държава, неуловимо и затова по-страшно, въоръжени протести устройва, привърженици прибира, присѫди произнася и безпощадно ги прилага . . .

— —

Ако се преценятъ събитията около сръбскобългарския конфликтъ съ огледъ къмъ македонското движение, ще се признае, колко зле осведомена е била сръбската дипломация, като иска да

www.dlib.mk

искара на всѣка цена виновна България за последнитѣ събития. Нито граничниятъ конфликтъ при Крива Паланка, нито нашествието въ Струмица, нито убийството на редактора Поповичъ въ Битоля бѣха въ интереса на България. Всѣки новъ смутъ ще подигне неразрешения македонски въпросъ.

Раждането на една балканска държава се замедлява, но не може окончателно да се осуети. Може-би, ще бжде въ интереса на успокояването на цѣла източна Европа тоя часъ да се ускори.

в. **Pester Loyd** отъ 9. IX. 926.—**Н. М.** № 178 отъ 1. X. 926

№ 680. — България не може да бжде отговорна за кървавитѣ събития презъ последнитѣ месеци въ революционната борба на македонцитѣ. Македонскитѣ емигранти въ България нѣматъ нищо общо съ тия атентати. Да се твърди, че комитаджиитѣ идватъ отъ България, значи да се лъже общественото мнение въ чужбина. Вмѣсто да се създава свада съ София и да се пращатъ заплашителни ноти на българското правителство, искайки отъ последното да тури край на Македонската Организация, надъ която то нѣма никакво влияние, Сърбия би направила по-добре да зачита правата на българското малцинство въ Македония. Живѣейки подъ единъ насилнически и своеволенъ режимъ, македонскиятъ народъ е принуденъ да прибѣгва до насилствени действия, но той ще се откаже сигурно отъ тѣхъ, ако бждатъ удовлетворени справедливитѣ му искания. И наистина, едно справедливо разрешение на въпроса за малцинствата се налага на всѣкжде, кждето, съгласно договоритѣ, цѣли населения сж хвърлени подъ чуждо владичество. Ако македонцитѣ намиратъ, че сръбското иго е по-тежко отъ турското иго, не можемъ да се очудваме, гдето борбата е станала по-ожесточена следъ „освобождението“ имъ отъ сърбитѣ.

Въ една Югославия, гдето, покрай четиритѣ милиона сърби, живѣятъ деветъ милиона присъединени народи, покровителството на малцинствата е сжщо така важно, както въ другитѣ „държави“, основани въ 1919 година, въ парижкитѣ околности върху омразата, глупостьта и злобата.

сп. **Revue de Hongrie** отъ 15. X. 927.

№ 681. — Сега въ Македония, може да се каже, всички жители отъ македонски произходъ сж комитаджии, или, както се казва просто въ тѣхния езикъ — комити. Тѣ гледатъ на това име като на почетна титла и въ много народни пѣсни и разкази за герои се разправя за подвизитѣ на прочути комити, които продължаватъ да живѣятъ за народа. Къмъ комитаджиитѣ принадлежатъ всички добри македонци; между тѣхъ има и такива отъ интелигенцията — професори и студенти, писатели, журналисти и др. И така, комититѣ съвсемъ не сж разбойници, макаръ и да си служатъ съ насилие и да сж нелегални. „Но“, казватъ тѣ, „това е неизбѣжно,

www.dlib.mk

ние сме били постоянно подъ чужда власть". Тѣ сж заставени да действуватъ така, защото въ борбата си за извоюване национални правдини и автономия не разполагатъ съ никакви законни срѣдства. Въ Македония нѣма нито свобода на печата, нито сж позволени публични събрания, нито пъкъ има нѣкакви изборни права. Срамното третиране на македонскитѣ студенти въ скопския затворъ даде поводъ за днешнитѣ нападения.

Nieuwe Roterdamsche Courant отъ 4. X. 1927. — **М.** № 314 отъ 27. X. 97.

№ 682. — Не би могло да се говори за справедливость и безпристрастие, когато бѣлградското правителство счита София за отговорна. Четитѣ, които действуватъ въ Македония, не сж на българска територия. Ето защо задължение е на бѣлградското правителство да преследва тия чети и да ги накаже. Въпрѣки това, България не е отказвала да уреди приятелски конфликта и да обещае на своята съседка морална и материална помощь за преследване на четитѣ. И ще бжде твърде справедливо да се признае тая българска политика. И това е достатъчно, когато се касае да се критикува вжтрешната и външна политика на Югославия. Острата статия, която „Таймсъ" публикува преди нѣколко дена противъ югославянската политика, трѣбва отъ известна гледна точка да се счита като много важна.

Повдигайки тия и нѣкои други въпроси, сериознитѣ западни вестници, които критикуватъ политиката на Югославия, не пропущатъ да напечататъ твърде горещи статии въ името на общия миръ. Но всѣкога се констатира една празнота въ колонитѣ на тия вестници, които изглеждатъ сериозни и уравновесени: това е липсата и на най-малката представа за тираническитѣ методи, приложени отъ Бѣлградъ върху турцитѣ въ Югославия. И наистина, тамъ турцитѣ, въпрѣки законитѣ и увѣренията на бѣлградското правителство, нѣматъ никакви права на собственость. Тѣ не могатъ даже да се обърнатъ къмъ сжда, за да защитятъ правата си. Навсѣкжде сж изложени на заплашвания. Кога прочее ще се тури край на това третиране на турцитѣ тамъ? Кога ще има за тѣхъ малко справедливость?

Уводна статия отъ Махмудъ — въ в. **Милиетъ** (франц. издание) — Цариградъ — отъ 23. X. 927. — **М.** № 134 отъ 27 X. 927.

№ 683. — **Türkische Post** отъ 3 того смѣта, че новитѣ административни реформи на сърбитѣ въ Македония сж нови форми, ако не и нова молитика. Съ тия мѣрки бѣлградското правителство иска да парализира значението на подигнатия въпросъ. Обаче съдържанието повече важи отъ формата. Реформирането на администрацията може да даде добри резултати, само ако се измѣни и политиката на администрацията. Югославянскитѣ чиновници сами чувствуватъ, че въ Македония седятъ като на вул-

www.dlib.mk

канъ. Това неудържимо положение за администрацията и за населението ще се измѣни, само когато се разреши македонскиятъ въпросъ. А разрешението на македонския въпросъ минава презъ сръбско-българското споразумение, а това споразумение минава пакъ презъ Македония. Да се мисли, че славянскиятъ блокъ на югъ ще може да създаде трайно положение на Балканитѣ безъ Македония, е утопия. Проектираната административна реформа въ Македония държи ли действително смѣтка за тази отговорность?

М. № 374 отъ 9. I. 928.

№ 684. — Ако общото положение въ Македония и днесъ продължава да остава все така тежко — впрочемъ и въ другитѣ части на С. Х. С. кралство то не е по-леко — справедливостьта иска все пакъ да се признае, че презъ последнитѣ две години, то въ много отношения се е подобрило. И политически, и икономически, то не е всѣкжде еднакво: де по-зле, де по-добре. На северъ, въ Скопие и Велесъ, е по-добро, отколкото на югъ, въ Битоля и Охридъ, и въ политическо, и въ икономическо отношение; въ Щипъ, Кочани и Струмица е по-лошо отколкото въ Битоля и Охридъ, но, повтарямъ, изобщо положението отъ 1924 година насамъ се е подобрило. Това не значи, разбира се, че сръбската администрация въ Македония би могла да претендира за монтионовата премия за добродетель, че тя е станала неподкупна, честна, внимателна къмъ нуждитѣ на населението; не, администрацията, съ нѣколко доста рѣдки изключения, е останала сжщата; подкупничеството и всевъзможнитѣ вземания и сега сж тъй разпространени, че вече престанаха да се оплакватъ отъ тѣхъ, защото подкупътъ и вземанията станаха жизнена нужда, станаха нѣщо като допълнителенъ данъкъ въ полза на сръбскитѣ чиновници, за които Македония и сега е Калифорния, гдето тѣ отиватъ, както нѣкога рудокопитѣ въ Калифорния и Аляска, за злато. И сега тамъ могатъ да ви изброятъ десетки имена на чиновници, които сж дошли въ Македония съ една дреха, а следъ нѣколко години сж я напустнали милионери. Впрочемъ сръбскитѣ чиновници обиратъ и държавната хазна съ сжщо такова усърдие, съ каквото обиратъ и населението. Достатъчно е да се види само все още строящиятъ се театъръ и офицерски клубъ въ Скопие и да се узнае, че за първото здание сж изразходвани вече 20 милиона динара (за тая сума могатъ да се построятъ 10 такива театри), а за второто 12 милиона динара, за да се разбере, че, ако сръбскитѣ чиновници безцеремонно пускатъ ржцетѣ си въ джобоветѣ на населението, сжщо така безцеремонно ги пускатъ и въ държавната каса.

Но съ подкупитѣ и рушветитѣ, както вече казахъ, населението привикна; корупцията и развратеностьта до мозъка на коститѣ на администрацията и чиновничеството е общо за цѣла Югославия зло; и затова нѣма никакви основания това зло да отмине Македония.

www.dlib.mk

Друго — и сега още една трета отъ цѣлата жандармерия на Югославия се пада на Македония; и сега скопянинътъ, за да отиде въ Щипъ, трѣбва да има специално разрешение отъ полицията; получаването на задграниченъ паспортъ за македонеца все още е свързано съ голѣми разноски и съ много ходатайства и дори на женитѣ, които искатъ да отпжтуватъ въ София, за да се видятъ съ емигриралитѣ тамъ роднини, отказватъ да имъ издадатъ паспортъ.

И все пакъ положението въ сравнение съ онова, каквото бѣше преди 2—3 години, се е подобрило. Терорътъ и масовитѣ арести, като методи за управление и държане въ страхъ на населението, сж изчезнали и отношенията между мѣстното македонобългарско население и властьта сж приели по-нормаленъ характеръ и сж се подобрили; изчезнало е и преследването на македонобългарски езикъ. Наистина, издаването на вестници и книги на български езикъ все още е забранено и българскитѣ вестници, които се издаватъ въ София, сж най-опасната контрабанда въ Македония, но по улицитѣ на Скопие, Щипъ, Велесъ, Битоля и т. н. сега съвсемъ свободно говорятъ на български езикъ. Нѣщо повече — въ всички държавни и обществени учреждения писменитѣ молби и ходатайства трѣбва да бждатъ изложени на сръбски езикъ, но устнитѣ обяснения и застжпничества се позволяватъ и на българомакедонски езикъ и това не само че не влѣче следъ себе си никакви репресии, но чиновницитѣ отвръщатъ на сръбски на изложенитѣ устно на български ходатайства и обяснения.

Сръбскитѣ власти, като че ли оправдавайки се за тая снизходителность, твърдятъ, че езикътъ, на който говори населението въ Македония, не е български, а македонски диалектъ на сръбския езикъ. Това ми напомня, какъ единъ сръбски ученъ ми доказваше, че и български езикъ изобщо не сжществува, а че това е шопски диалектъ на сръбския езикъ, на което съвсемъ сериозно му заявихъ, че и рускиятъ езикъ, като самостоятеленъ езикъ, не сжществува, а че е само московски диалектъ на сръбския езикъ. . . Затова, както и да наричатъ сръбскитѣ учени и политици тоя езикъ, на който говорятъ въ Македония, фактъ е, че тоя мѣстенъ езикъ е съвсемъ разбираемъ за хора като мене, които знаятъ малко български, когато сръбскиятъ езикъ азъ разбирамъ само съ много голѣмъ трудъ.

Но преди да премина къмъ обяснението, какво е предизвикало тая макаръ и не много значителна, но характерна снизходителность отъ страна на властьта, ще си позволя нѣколко кратки бележки за икономическото положение въ Македония. И въ това отношение положението не е всѣкжде еднакво: въ Скопие не е както въ Битоля и въ селата на северъ и северо-истокъ (Скопски и Брѣгалнишки окржзи) е по-друго отъ онова въ южната и югоизточната часть. Трѣбва, обаче, да се отбележи, че въ северна, както и въ южна Македония много силно страдатъ отъ липсата на правилни и уредени сношения съ Солунъ. Фактически днесъ Македония е отрѣзана отъ Солунъ, нейното не столѣтно, а хилядолѣт-

www.dlib.mk

но пристанище. Почти нищо не се изнася и внася въ Македония презъ Солунъ и най-близкото пристанище за Македония се явява отстоящиятъ на 100-тини километри италиянски Триестъ. И тъкмо съ примѣра на отрѣзания отъ своя естественъ хинтерландъ Солунъ може да се види и оцени всичката нелепость на направената въ 1913 година подѣлба на Македония. Както Солунъ не може правилно да сжществува и да се развива безъ Македония, така и Македония не може да живѣе икономически и да се развива безъ Солунъ; това е аксиома, която не може да се измѣни съ никакви дипломатически договори и заявления; както е аксиома и това, че не може безнаказано да се рѣже на части земя, както бѣ направено съ Македония, която съставлява икономически и етнически едно цѣло.

Но най-вече е пострадала отъ разкжсването Битоля. Отрѣзана отъ една страна отъ Солунъ, отъ друга отъ Албания, Битоля, която до балканската война бѣше голѣмъ търговски центъръ на огроменъ окржгъ и предавателенъ пунктъ за Солунъ, сега е съвсемъ залинѣла и всѣки день запада. Битоля е изгубила цѣлото си предишно търговско значение и населението ѝ отъ 80,000 души е паднало на 30,000. Изгорѣлитѣ и унищожени въ време на европейската война квартали не се застройватъ; складоветѣ и магазинитѣ си оставатъ заключени и не е далечъ времето, когато Битоля ще се превърне въ запустѣлъ, лишенъ отъ търговско и дори отъ политическо значение, градъ. За това не е за чудене, че битолчани, както впрочемъ и останалитѣ македонци, много внимателно следятъ хода на преговоритѣ за свободната зона въ Солунъ и се показватъ горещи привърженици на обединението на Македония въ едно цѣло, включително долината на Вардара до Солунъ.

Обратно, Скопие, откато къмъ Сърбия, станала вече Югославия, се присъедини санджакътъ, съ който Скопие презъ Митровица е свързано съ широколинеенъ желѣзенъ пжть, стана крупенъ търговски центъръ, който се развива все повече. Улицата, която води отъ гарата къмъ моста на Вардара, е отлично павирана и застроена съ многоетажни по европейски типъ кжщи; градътъ е порасналъ значително, населението му се е увеличило и днесъ, при отсжтствието на Солунъ, Скопие съ право може да се смѣта културниятъ и политически центъръ на Македония.

Що се отнася до селата и селянитѣ на северъ и на североизтокъ, положението имъ е по-лошо, отколкото на югъ и на югоизтокъ. Но тая разлика се обяснява не съ мѣстнитѣ условия на производство и пазара на селскостопанскитѣ продукти, а съ фискалната политика на югославянското правителство. Работата е, че въ Югославия има държавенъ монополъ върху покупката на тютюнъ отъ тютюнопроизводителитѣ. Срѣдната стойность на единъ килограмъ тютюнъ въ Македония, по думитѣ на специалиститѣ, е около 30 динари, а управлението на държавния монополъ за килограмъ тютюнъ плаща на селянитѣ-тютюнопроизводители отъ 15 до 34 динари за килограмъ, което едва покрива, и то не всѣко-

www.dlib.mk

га, издръжкитѣ на производството. Между това на югъ и югоизтокъ, гдето селянитѣ произвеждатъ зърнени храни, продаватъ ги на сравнително по-добра цена и тѣхното икономическо положение е по-добро, отколкото въ Брѣгалнишкия окржгъ.

Голѣмо зло е и монополътъ на сольта. Срѣдната цена на ока соль е 4.50—5 динари — тогава, когато срѣдната цена на ока жито е 2—2·60 динари; така че сольта е два пжти по-скжпа отъ житото.

Накрай, както въ Македония, както въ Хърватско и Словения, Народната банка крайно пристрастно разпредѣля кредититѣ, като дава предимство на сърбитѣ предъ македонцитѣ.

Такива сж тъмнитѣ страни на икономически животъ въ Македония. Свѣтли страни трѣбва да се смѣтатъ отличното състояние на пжтищата, постройката на нови желѣзни и шосейни пжтища и развитието на мѣстната промишленость.

За политическото положение въ Македония — въ други статии.

Л. Неманов̀ъ (русинъ). Какво видѣхъ въ Македония — **М.** № 90 отъ 29. I. 927.

№ 685. — Въ първата си статия писахъ, че изобщо положението въ Македония се е подобрило. Лично азъ съмъ склоненъ да припиша малката промѣна въ сръбската политика въ Македония на това, че всички тия срѣдства за насилствена денационализация, които прилагаха сръбскитѣ власти — тероръ̀тъ, сръбската колонизация, организирането на контра-чети и въоржжаването на сръбскитѣ колонисти, не дадоха резулатитѣ, на които разчиташе бѣлградското правителство.

Що се отнася до терора, той падаше съ всичката си тежесть върху мирното и съвсемъ невинно население и рушеше икономическия животъ. Сръбскитѣ колонисти, несвикнали нито съ климата, нито съ селско-стопанската култура на Македония, събрани при това въ значителната си часть не срѣдъ селското, а срѣдъ градското население, или напуснаха даденитѣ имъ земи и цѣли колонии като Батине въ Щипската околия опустѣха, или, както се изразяватъ въ Македония, се провърнаха въ бегове, т. е. почнаха да даватъ своитѣ земи въ аренда на мѣстнитѣ селяни срещу часть отъ производството. Контра-четитѣ, които бѣха истински бичъ за мирното селско население, трѣбваше самитѣ власти да ги разпуснатъ; най-сетне въоржжаването на отдѣлни сърби въ селскитѣ мѣстности причинява голѣми затруднения на властьта, тъй като получилитѣ оржжия сърби тероризиратъ населението и се държатъ като феодалнитѣ сеньори въ срѣднитѣ вѣкове. Но освенъ затрудненията и напълно законното негодуване и недоволство, които предизвикаха тия насилнически похвати, тѣхното приложение би имало смисълъ — ако изобщо може да се говори за смисълъ и законность отъ гледището на едно културно управление за насилието като методъ на управление — само въ тоя случай, ако съ него би могло

www.dlib.mk

да се постигне денационализирането на македоно-българското население, или ако това население би се държало нелоялно къмъ югославянската държава.

Между туй, всички мои наблюдения ме доведоха до дълбокото убеждение, че въ денационализирането на българо-македонското население отъ сръбскитѣ власти досега почти нищо не е постигнато и нѣма никакви шансове да се постигне. Националното усилило и най-характерно е това, че най-добре национално начувство на това население не само че не е отслабнало, но се е строена и най-малко склонна за примирение е тъкмо младежьта, която е израстнала презъ време на сръбското владичество и е получила образование на сръбскитѣ гимназии и университети. Македоно-българското население на Македония нѣма нужда отъ никакви странични подбуди за поддържане националното му съзнание: това национално съзнание е врасло въ плътьта и кръвьта на македонскитѣ българи, недѣлимо е отъ тѣхъ и тѣ се държатъ за него здраво и непоколебимо. Та и какъ е възможно въ XX вѣкъ да се принудятъ хората да се мислятъ и чувствуватъ национално други, а не каквито сж въ действителность? Може да имъ се попрѣчи да проявятъ своето национално съзнание вънъ, може дори съ насилио или награди да се принудятъ да се наричатъ сърби, когато сж българи и българи, когато сж сърби; но въ дълбочината на душата си тѣ все пакъ ще се съзнаватъ като българи или сърби. Свѣтовната история не знае примѣръ за денационализиране на единъ народъ съ помощьта на насилието: дори училището не на роденъ езикъ, както показа примѣрътъ не само съ поляцитѣ, но и съ латишитѣ и украйнцитѣ, както показва и примѣрътъ съ македонцитѣ, нѣма въ тоя смисълъ решаваще значение. Сжщото това явление сега се наблюдава въ Македония: колкото по-силенъ е билъ натискътъ, колкото по-груби и насилствена сж били денационализаторскитѣ похвати, толкозъ по-решително населението, и особено младежьта, имъ сж се противопоставяли, запазвайки и култивирайки въ себе си националното чувство и националното съзнание. Азъ бихъ могълъ да приведа десетки примѣри за тия невидими и неуловими за властьта пжтища, по които населението затвърдява и развива у себе си националното чувство; бихъ могълъ да приведа сжщо толкова примѣри не за падане, а за нарастване на националното съзнание, но смѣтамъ, че е по-добре да не говоря за тѣхъ. Азъ само констатирамъ безусловниятъ фактъ, че българското по националность население на Македония, не само е запазило напълно своето национално съзнание, но го е укрепило и развило и че не може и дума да става за успѣха на денционализаторската политика. Никакви успѣхи въ това отношение сръбскитѣ власти не сж постигнали и нѣма да постигнатъ. Всичко постигнато отъ сръбскитѣ власти за национализирането на македоно-българското население, много вѣрно, макаръ и наивно, ми го охарактеризира единъ сръбски жандаръ въ Щипско, който на моя въпросъ на националностьта на населението отъ Щипския окржгъ ми отвърна: „Тѣ

www.dlib.mk

наричатъ себе си сърби, но това не е истина, всички сж „бугараши“. Или както ми каза единъ заможенъ селянинъ отъ Битолски окржгъ: „Осемь години ни повтарятъ, че сме сърби и ни каратъ да повтаряме, че сме сърби. Но, ако биха ни позволили да се наричаме българи, всички въ 24 часа бихме станали българи“.

Но запазвайки въ пълна неприкосновеность своето национално чувство и своето национално съзнание, стремейки се да получи признания за своитѣ национални права и културно-национална автономия, българо-македонското население е съвсемъ лоялно къмъ държавата. То лоялно изпълнява възложенитѣ му отъ държавата задължения и не ги избѣгва. Македонцитѣ не сж сърби, и не желаятъ да станатъ сърби, но тѣ нѣматъ нищо противъ да бждатъ и да останатъ пълноправни граждани на Югославия.

Сами за себе си македонцитѣ казватъ, че не сж сърби и не сж българи, а македонци; че отъ това, че желаятъ да запазятъ своя националенъ характеръ, своята национална култура и своитѣ национални особености, никакъ не следва, че се стремятъ къмъ присъединяване на Македония къмъ България и че хранятъ враждебни чувства къмъ югославянската държава. Тѣ ще приематъ Югославия, за никакво отдѣляне отъ нея не мислятъ и, бидейки отлични македонски патриоти, тѣ и сега сж честни, лоялни граждани на С. Х. С. кралство. Отъ самитѣ сърби и отъ самото бѣлградско правителство зависи да ги направи и отлични югославянски патриоти, като признае тѣхнитѣ национални права. Трѣбва човѣкъ да бжде слѣпъ, или да има предвзети идеи, за да твърди, че ужъ населението на Македония било заразено отъ сепаратически идеи и се стреми къмъ отцепване на Македония отъ Югославия.

Измжчено и разорено отъ войнитѣ и отъ гнета преди турски, а сега сръбски, населението на Македония иска, най-сетне, да заживѣе спокойно и да се развива. Тъкмо за това, че е измжчено, то е чувствително къмъ всѣка промѣна къмъ по-добро въ условията на неговия животъ, къмъ всѣко смекчение на режима и къмъ всички отстжпки въ областьта на неговитѣ законни домогвания. Трѣбва да отбележа, че сегашниятъ охридски епископъ Николай е спечелилъ много съ своята политика на отстжпки на националното чувство на населението, съ своята мекость и съобщителность. Наистина, епископъ Николай не е сърбинъ, а хърватинъ. И ако македонцитѣ още не сж станали горещи югославянски патриоти, ако Македония е наводнена отъ жандарми и полиция и ако македонцитѣ сж недоволни, за това сж виновни не тѣ и не тѣхнитѣ несжществуващи сепаратически намѣрения, а сърбитѣ и сръбскитѣ власти, които упорито отказватъ да признаятъ на македонцитѣ националнитѣ имъ права и сж готови да принесатъ държавнитѣ интереси на Югославия въ жертва на нелепата и неосжществима идея за превръщането на цѣлото С. Х. С. кралство въ велика Сърбия и обръщането на всички населяващи Югославия народности въ сърби. Отъ своето национално съзнание, отъ своя езикъ

www.dlib.mk

и отъ своята национална култура македонцитѣ нѣма да се откажатъ — пъкъ и нѣма защо, защото удовлетворението на националнитѣ домогвания на българо-македонското население е напълно съвмѣстимо съ държавнитѣ интереси на Югославия, и не само съвмѣстимо, но и необходимо отъ гледището на правилно разбранитѣ държавни интереси на С. Х. С. кралство.

Азъ бихъ могълъ да изразя господствуващето въ Македония политическо течение съ следнитѣ думи: въ смисълъ държавенъ, македонскиятъ въпросъ, зле може би, но е разрешенъ; Македония е съставна часть отъ Югославия и вече може да се говори не за нейното отдѣляне отъ Югославия — това грамадното мнозинство не иска и не се стреми къмъ това — а за включване и на гръцка Македония въ състава на Югославия и образуването отъ цѣла Македония на една автономна единица отъ С. Х. С. кралство. Но въ националенъ смисълъ македонскиятъ въпросъ не е разрешенъ и ще се разреши само тогава, когато бѫдатъ удовлетворени напълно законнитѣ национални стремежи на македонското население, когато то отново получи своето национално училище, църква, книга, съ една дума, когато получи национално-културна автономия предпоставка, ако не на държавна, то поне на провинциална автономия.

Л. Неманов. — **Посърбяването на Македония е невъзможно** — **М.** № 93 отъ 2 II 927.

№ 686. — Моравски народни новини (народно-демократическия органъ, Бърно, 9.X.), подъ заглавие Македонския адъ пише: Последнитѣ известия отъ Македония свидетелствуватъ, че и при новия режимъ въ тая страна не е настѫпила ера на мирно развитие. Станалото тамъ ни припомня времето, когато македонското население съ тероръ се бранѣше срещу терора на владѣтеля-турчинъ. За атентатитѣ въ Македония Бѣлградъ държи отговорно българското правителство. Основателна ли е тая постѫпка? Атентатитѣ ставатъ на югославянска земя, следователно тамъ трѣбва да се преследватъ убийцитѣ и тамъ да бѫдатъ наказани. Както въ 1914 година Сърбия отказа правото на Виена да я държи отговорна за сараевския атентатъ, макаръ неговитѣ следи да водѣха къмъ дѣсния брѣгъ на Сава, сѫщо тъй и България днесъ трѣбва да отхвърли отъ себе си всѣка отговорность за онуй, що става въ Македония, ако ще би съ него да е съгласна и една пета отъ българското население, съставено отъ македонци. Българското правителство не може да наказва изпълнителитѣ на македонскитѣ атентати, намиращи се на югославянска земя; — въ противенъ случай, то би значило да се признае на България правото да се мѣси въ вѫтрешнитѣ работи на Югославия. Въ Бѣлградъ би трѣбвало да погледнатъ по-добре върху действителностьта и въ самата Македония да търсятъ причинитѣ за недоволствата. Давидовичовата демократическа партия не веднажъ досега е обръщала внимание

www.dlib.mk

върху режима въ Македония и е упреквала радикалитѣ, че въ Македония пращатъ най-лошитѣ чиновници. Освенъ това сѫществуватъ и други причини, които възбуждатъ недоволството на мѣстното население. Значи, преди всичко трѣбва да се намѣри начинъ да се промахне адътъ въ Македония, да се успокои населението въ тази страна и тогава Македония ще стане най-якото звено за сближението между България и Югославия. Напротивъ, незадоволена Македония ще остане завинаги орждие за заплашване мира на Балканитѣ.

М. № 309 отъ 21. X. 27.

№ 687. — Интересувате се за събитията въ Прищина, Митровица, въ Косово поле и въ други населени мѣста и се чудите, че такива чудовищни дѣла, каквито се извършиха презъ последнитѣ седмици, могатъ още да ставатъ следъ петгодишно присъединяване на тия области къмъ С. Х. С. кралство и искате да ви посочва виновнитѣ. Старата народна пѣсень: „Газиха до колѣне въ кърви“ се осѫществи дѣломъ въ Стара Сърбия и Македония. Не се мѫча да търся виновнитѣ срѣдъ комититѣ и тѣхнитѣ ятаци, срѣдъ стражаритѣ и полицаитѣ, защото дълбоко съмъ убеденъ, че има само единъ лѣкъ срещу това състояние на работитѣ и то е да не се мѣсимъ въ тая работа, понеже намъ ни липсва нуждното качество да спечелимъ другъ народъ на нашата страна. Нашата злокобна мисъль е мисъльта за възобновяване държавата на краль Душана и простиранееto на нашето владичество надъ всички ония области, надъ които сѫ царували нашитѣ владетели, князъ Милутинъ и краль Душанъ. Тоя нашъ блѣнъ ние накарахме да се затвърди и чрезъ науката, която ни казва, че безъ владението на Вардарската долина Сърбия не е жизнеспособна.

Установено е, че въ околиитѣ на Стара Сърбия и Македония се намиратъ останки и следи отъ срѣдновѣковната сръбска държава и сръбската култура и че могатъ да се намѣрятъ и останки и следи отъ сръбския народенъ елементъ между тамошното население. Познавамъ Стара Сърбия и Македония, както малцина ги познаватъ и съмъ ги кръстосалъ навредъ. Като пѫтувахъ отъ Босна презъ Нови Пазаръ за Косово поле, азъ срѣщахъ предимно турци и арнаути (албанци); по пѫтя отъ Шкодра за Призренъ живѣятъ албанци; отъ двѣтѣ страни на пѫтя отъ Битоля за Охридъ намѣрихъ арнаути, турци, гърци и аромъни (куцовласи); въ Вардарската долина отъ Орфанския заливъ до надъ Скопие сѫ настанени азиятски турци и по цѣлата страна сѫ разпръснати македонци, така че въ тия области едва ли има повече сърби отъ цигани и куцовласи, ако не се смѣтатъ военнитѣ, жандармерията, полицията и онова население, което бѣ заставено да се засели по силата на поземлената реформа. И заради самата истина трѣбва да призная, че и онова население, което сега е заставено да се нарича сръбско, съмнително е дали е сръбско.

www.dlib.mk

Следъ 600 години ние потърсихме наши сънародници и намѣрихме само чужденци. И азъ мислѣхъ, че ние ще можемъ да привлѣчемъ къмъ себе македонцитѣ, тая национално неопредѣлена и аморфна славянска маса, и че ще можемъ да имъ втълпимъ сръбщината. Но две непреодолими обстоятелства прѣчатъ на тия сръбски въжделения. Ние трѣбва изрично да признаемъ, че македонцитѣ не сж никаква аморфна маса, но единъ съзнатъ национално народъ, който се нарича български, като съвсемъ маловажно е дали той е последица отъ българската пропаганда отъ 1870 година — на българското училище, на българската екзархия или на българскитѣ комити. Колко високо е това национално съзнание се познава най-вече по това, че въ България сж забѣгнали 300,000 македонци, и че останалитѣ се смѣтатъ за най-чисти българи. Между тѣхъ има и помаци, потурчени българи, и турци, които сж по-близки къмъ тѣхъ, българитѣ, негли къмъ насъ, сърбитѣ. Кръвьта вода не става. И последицата отъ това е, че въ Стара Сърбия и Македония живѣе единъ съвсемъ чуждъ, отчасти по езикъ, отчасти по душевни заложби намъ народъ и че въ тия области не може да става дума за никаква сръбщина. Отъ една смислена администрация може да се иска да спечели тия чужденци на наша страна. Но това е втората прѣчка да достигнемъ целитѣ си. Нашето управление преди не бѣ на висотата на своето положение и сега е още по-малко. То знае само една максима да управлявашъ — силата, чрезъ която е унищожило нашитѣ интереси въ тия области: Накратко: централизмътъ въ скоро време ще ни доведе до ново „поражение“ на Косово поле.

Ние получихме отъ Европа тия области като наша собственость и поради некадърностьта си отново ги изгубихме. Ето защо азъ се питамъ, защо да измжчваме себе си и тоя нещастенъ народъ, защо това проливане на кръвь? Тоя народъ не принадлежи намъ, той не е сръбски; и понеже не умѣемъ ад го спечелимъ за сръбството, нека го оставимъ по милость Божия да си живѣе, както знае и да се отдръпнемъ въ границитѣ си. Така не може да продължава — ние се срамимъ предъ цѣлъ свѣтъ. Нека ни остане поне доброто име въ тия области за освободителнитѣ борби, които водихме срещу турцитѣ; ако не можемъ да спасимъ единъ народъ, нека спасимъ честьта си, както пѣе пѣсеньта. . . . .

„Сръбски патриотъ отъ Скопие“ въ в. **Hrvat** — **M.** № 51 отъ 28. 3. 24.

№ 688. — По-рано въ нашата статия за Щипъ ние изтъкнахме, че днешното управление не е годно. А то трае цѣли осемь години. Ние искахме главно да подчертаемъ, че администрацията въ Македония не струва. Това не е нѣкаква злобна измислица. Това се признава отъ всички, пъкъ и отъ самия министъръ Маринковичъ. Осемь години сж доста малко, за да се поправи всичко. Известно е, че въ Македония се постжпва недобре съ мѣстното население. Неспособнитѣ чиновници не сж успѣли да привлѣкатъ мѣстното на-

www.dlib.mk

селение и да го третиратъ като равноправно предъ законитѣ, а го дѣлили на „наши“ и „ваши“. Това е достатъчно, за да предизвика безредици, безъ да говоримъ за дейностьта на така наречените „патриоти“ и тѣхнитѣ дружества, които се представляватъ за извънредно правителство и застрашаватъ имота, живота и честьта на отдѣлнитѣ граждани. Подобно положение не може да даде добъръ плодъ. Фактитѣ говорятъ, че ние сме имали право. И други сж дошли до заключение, че гражданското управление въ Македония не струва и че е дошло до проваляне. Само така може да се обясни, че на мѣстото на великия жупанъ въ Щипъ е поставенъ активниятъ войникъ, подполковникъ Михайло Михайловичъ.

в. **Hrvatski list** отъ 23. X. 1927.

№ 689. — Въпросътъ за Македония е палящъ проблемъ на югоизтока на Европа, проблемъ, зрѣлъ за своето решение още преди 1912 година, когато Цариградъ владѣеше Македония. Голѣмо нещастие бѣ за османската държавна политика, че не схвана тежестьта и размѣра на тоя проблемъ, който се създаде поради народностнитѣ претенции на македонцитѣ. Затова избухна и Балканската война, която свърши съ поражение за Цариградъ, а въпросътъ за македонското политическо положение взеха да решатъ помежду си Сърбия и България. И нито подновената Балканска война, нито страшното кървопролитие при Струмица не можаха да помогнатъ за решението на тоя въпросъ, който създаде непроходима бездна и междуособни политически отношения между двѣтѣ споменати балкански държави.

И всички заплетени и усложнени проблеми отъ свѣтовната война горе-долу се уредиха съ разнитѣ свѣтовни конференции, само македонскиятъ въпросъ остави и следъ 1918 г. Сърбия и България въ сжщитѣ отношения на политическа обтегнатость и на шрекъ. Бившето кралство Сърбия вкара македонскитѣ грижи и въ държавата С. Х. С. и съ това и ние, хърватитѣ, сме поставени въ положение да участвуваме въ македонския въпросъ. Ясно е затова, че и ние грижливо следимъ всичко, което е въ връзка и което се докарва въ връзка съ положението тамъ. Ние държимъ смѣтка за фактитѣ, че нашиятъ държавенъ бюджетъ се товари съ 100 милиона динари, че трѣбва непрекжснато, освенъ другитѣ въоржжени лиона динара, че трѣбва непрекжснато, освенъ всичко това, че пакъ изъ цѣла Македония всѣки день падатъ човѣшки жертви, че непрекжснато се водятъ разни процеси за държавна измѣна, че погиватъ наши генерали, разхождайки се всрѣдъ града, че въ Гевгелий, Струмица, Кочани и т. н. пращятъ страхотни атентати, че човѣкъ не смѣе да си подаде носа извънъ града, а въ градоветѣ още въ четири часа следъ обѣдъ хората се криятъ въ домоветѣ си.

Това сжщинско адско и съвсемъ непоносимо положение въ единъ голѣмъ дѣлъ отъ нашата държава, гдето живѣятъ два милиона хора, наши поданици, на които ние сме длъжни да ладемъ

www.dlib.mk

пълна лична и имотна сигурность — всичко това трѣбва да има своята причина. Това положение не може да се подобри, докато напълно и разумно не се изследватъ и отстранятъ неговитѣ причини. Г-нъ д-ръ Антонъ Корошецъ, като нашъ министъръ на вжтрешнитѣ работи твърди, че всичко това е следствие на акция отвънъ, че ужъ софийското правителство — съ Ляпчева, Цанкова или кой да е другъ на чело — по твърдението на нѣкои наши политици, било виновно за всички събития въ Македония, че това хаотично положение въ Македония трѣбвало да услужва на империалистическитѣ искания на софийското правителство.

Процесътъ, който се гледа въ Щипъ противъ убийцитѣ на покойния генералъ Ковачевичъ, наистина не отрече тия твърдения, но той очевидно ни казва, че днешното положение въ Македония много зависи и отъ нейното население, което не е доволно отъ своето политическо положение. Малко наши политици, а още по-малко онния отъ властвуващитѣ партии, се потрудиха да изследватъ и това обстоятелство, да видятъ кои сж именно и що искатъ македонцитѣ. Наистина ли сж македонцитѣ единъ отдѣленъ народъ съ всичкитѣ си етнологически особености, както тѣ твърдятъ това въ своя много широко разпространенъ въ чужбина печатъ, и покрай това иматъ си и такива национални и политически стремежи, които ние би трѣбвало да възприемемъ като оправдани.

Дълбоко проучване на тоя проблемъ безъ каквато и да е национална или политическа преднамѣреность е единственятъ пжть, който ще ни открие ясни изгледи въ мрачния проблемъ за Македония, който не ще се реши нито съ най-страшнитѣ полицейски мѣрки, нито съ полковници за велики жупани, нито съ затварянето на журналисти (сътрудникътъ на „Obzor“), нито съ разселването на тамошното население, нито съ „вжтрешно колонизиране“, нито съ създаването на Поповичъ отъ Поповъ, на Тодоровичъ отъ Тодоровъ, Кралевичъ отъ Кралевъ, нито съ политически мачъ между радикали и демократи, кои да си създадатъ поголѣмъ кадъръ привърженици въ Македония, устройвайки процеситѣ на Цена бегъ, Кяни бегъ, Ферадъ бегъ Драга и други.

Чиновничеството, което отиваше до сега тамъ, не е дорастнало за своето призвание, дори имаше случаи, когато постоветѣ на околийскитѣ началници взимаха белязани злодейци, които задъ защитата на своитѣ политически партии по най-различни начини злоупотрѣбяваха съ своето служебно положение.

Известно е, че македонцитѣ поставятъ прецизно своето политическо искане по отношение на Македония.

На първо мѣсто искатъ да се признае тѣхната национална особеность, а заедно съ това — особено позовавайки се на 14-тѣ точки на покойния Уйлсонъ — федеративно устройство по отношение на Македония. До колкото днесъ си служатъ съ услугитѣ на официална България — това по тѣхно тълкуване — имъ е необходимо, за да направятъ македонскиятъ проблемъ международенъ.

www.dlib.mk

Това тѣхно точно формулирано искане не се различава въ своята сжщность и отъ искането на нѣкои други наши краища съ огледъ на вжтрешното държавно-правно положение на нашата държава. Наистина, македонцитѣ вършатъ това по единъ малко по-драстиченъ начинъ отколкото другитѣ, и то е споено съ всестранна пропаганда и съ политическа организация въ най-широки размѣри, но, казватъ тѣ, че това е само реакция на акцията, която се води въ Македония безогледно, за да се спъне националното възкресение на Македония и на македонския народъ.

Ето защо за насъ днесъ въпросътъ за Македония е голѣмъ националенъ проблемъ и въпросътъ за административното уреждане на държавата, който, ако бжде щастливо разрешенъ, може да задоволи населението въ Македония. Съ това най-спешно би се обезвредила и въ София, и въ Атина, и въ Тирана, и въ Римъ всѣка злонамѣрена акция на нашата държавна територия.

Само ако поставимъ предвидливостьта и ума въ нашия държавенъ интересъ надъ националния шовинизъмъ на известни кржгове, не ще ни трѣбва новъ Александъръ Македонски, защото вече въ Македония не сжществува политическия Гордиевъ вжелъ.

Много сме любопитни — завършва статията — дали д-ръ Корошецъ, който не е ни радикалъ, ни демократъ, ще изнесе сжщото разбиране отъ своето инспекционно пжтуване."

Вулканическата почва въ Македония. — в. **Hrvatski list** отъ 28. IV. 928 — **М.** № 466 отъ 1. V. 28.

№ 690. — Въ писмото се казва, че черни новини пристигали отъ всички страни за положението въ Санджака. Навсѣкжде надъ мирното и невинно население се вършатъ насилия, отъ които тръпки побиватъ човѣка.

Десеть години какъ това мюсюлманско население се намира вънъ отъ законитѣ, но сега положението е ужасно.

На албанската граница се показала една група качаци. Това даде поводъ на властьта да изпрати 3 хиляди жандири и многочислени потери отъ мѣстното сръбско население. Жандаритѣ и полицията отивали по мюсюлманскитѣ села да гонятъ качацитѣ, за които населението нищо не знае. Отъ потеритѣ мюсюлманското население е подлагано на разни мжчения, каквито въ тоя край никой не помни. Имало вече нѣколцина умрѣли отъ бой.

„Изгина народътъ, избиха го!" — провиква се авторътъ на дописката и моли отчаяно за помощь.

По-нататъкъ се описва стопанскиятъ хаосъ, който е настжпилъ вследствие на започнатото и недовършено решение на аграрния (земления) въпросъ. Никой не знае, чия е земята, която обработва. Единъ оре, другъ сѣе, трети жъне, а четвърти се ползува отъ полученото жито."

Търговия, занаяти — всичко е замрѣло. Ужасна безработица.

www.dlib.mk

Маса свѣтъ гладува. Държавата не взима никакви мѣрки. Напротивъ, нейнитѣ органи тънатъ въ развала и произволи.

Писмото — дописка завършва съ тѣзи думи: „Действително, министрътъ на вжтрешнитѣ работи (д-ръ Корошецъ—б. р.), който следъ връщане отъ своята обиколка по Македония заяви, че народътъ билъ доволенъ отъ властьта, не е могълъ да каже по-голѣма неистина.

в. **Obzor** (Загребъ) отъ 3. IX. 928. — **М.** № 571 отъ 5. IX. 928.

№ 691. — Като гледаме това назначение, виждаме, колко струватъ и всички приказки за равноправие, братство, еднаквость и подобни лозунги. Стара Сърбия и Македония биха били най-щастливи части на нашата държава, ако въ тѣхъ би господствувала свободата и правдата. Не е истина, че тамъ българскитѣ елементи се стремятъ къмъ обединение съ България. Всички тѣ биха били преданни на нашата държавна идея, ако биха били управлявани по-човѣчно и по-справедливо, и ако би имъ се позволило да бждатъ известенъ факторъ въ собствената си държава. Подъ предлогъ, че сж българи и че се стремятъ къмъ България, нашитѣ власти вършатъ надъ тѣхъ насилия. Това население очакваше свобода, еднаквость и равноправие отъ своята славянска държава. Но любовьта спрямо държавата не се създава чрезъ административнитѣ методи, прилагани отъ Бѣлградъ. Тжжно е, че въ София македонцитѣ сж и министри, и генерали, и професори, и градоначалници, а въ Бѣлградъ сж само хамали и халваджии. Не имъ се позволява дори тѣхни хора да представляватъ Македония въ парламента, а имъ се налага съ помощьта на полицията десетина министри да представляватъ въ скупщината Македония.

Изявления отъ г. Свѣтозаръ Прибичевичъ въ в. **Novosti** — Загребъ — отъ 30. IX. 28. — по поводъ назначението на Жика Лазичъ за пом. на министра на вжтр. раб. — в. **Зора** № 2778 отъ 3. X. 28

№ 692. — В. **Република** въ броя си отъ 27 септемврий обнародва една дописка отъ Скопие, въ която се казва.

Македонецътъ не може да ни иска, защото ние не му даваме възможность да живѣе материално и икономически, а, напротивъ, го потискаме и ограбваме, разхвърляме му колкото си искаме данъкъ, наказваме го, викаме го на ангария, немилостиво го убиваме въ потеритѣ противъ комититѣ и го биемъ, за да каже, кжде има качаци. А кой е кривъ за това? — Всичкитѣ чиновници. Тѣ сж влѣзли въвъ връзка съ качацитѣ и комититѣ. Тѣ имъ даватъ даже и мобилирани стаи, за да могатъ по-спокойно да спятъ.

Най-голѣми кражби се вършатъ въ скопската народна банка. Тукъ само дошлацитѣ могатъ да иматъ кредити. Тѣ се препоржчватъ за „велико-сърби“ и задигатъ цѣли милиони, безъ да се дър-

www.dlib.mk

жи смѣтка, дали фирмата има изобщо недвижимъ имотъ или капиталъ на лице. Тукъ управляватъ хора, които нѣматъ хаберъ отъ финансии и които сж били прости слуги въ Сърбия. Сжщото е и въ търговско-индустрилната камара.

Търговци, които иматъ милиони, едва получаватъ 50—100 хиляди динари кредитъ и то съ триста мжки. Една банда си разиграва коня и жалкото е, че властьта е въ нейна услуга.

Народътъ е систематически ограбванъ. Слугитѣ, които дойдоха съ опинци, днесъ носятъ цилиндри.

Затова македонецътъ казва: „Кой ти е кривъ, кога царь ти... майку, кюти, па това ти е!“

Въ всѣки македонски градъ открито се говори, че за македонцитѣ нѣма животъ. Нека управницитѣ вематъ умъ, защото „опасно е, ако и народътъ мине на страната на македонствующитѣ“.

По-нататъкъ въ дописката се казва: „Ние трѣбва часъ по-скоро да се свѣстимъ и да дадемъ материална и морална помощь, за да се почувствува свободенъ тоя народъ и да не чакаме и тукъ да се роди втори Александровъ, пъкъ да почне и тукъ акции, защото виждате, че тѣ каквото рѣшатъ, изпълняватъ го и не се шегуватъ, като нашитѣ атентатори; тѣ не се боятъ отъ смъртьта и, когато решатъ да убиятъ нѣкого, това е сигурно нѣщо. Тѣхниятъ куршумъ бие на здраво и сигурно мѣсто. Тѣ, бидейки материално слаби, повече жалятъ куршума си, отколкото своя животъ.

За това нека Бѣлградъ се свѣсти и нека правителството да се позамисли и за Македония, защото тежко ще ни стане, ако и занапредъ ние трупаме блага, а македонцитѣ се оставятъ да говорятъ, че тъкмо за това „се тражи царство“.

Македонцитѣ сж прави, защото гладенъ не се умира. Трѣбва македонскиятъ народъ да се освободи отъ „тукашнитѣ янкеседжии“ и да му се даде възможность да работи.

Виждаме сами, че нито единъ македонецъ не дружи съ сърби. Македонцитѣ сж се отдѣлили съвсемъ. Двоиме се като куче и мече. Никжде вие не ще виидте сърбинъ отъ старитѣ граници да е заедно съ македонецъ. Ще видите, че въ едно кафене, гдето отиватъ македонци, нѣма сърби, а тамъ, гдето отиватъ сърби — нѣма македонци.

Защо е това? Много ясно: интереситѣ не сж общи. Чиновницитѣ пазаряватъ само отъ дошлаци.

Ако нѣкой македонецъ поиска да продаде нѣщо на по-умѣрена цена, заявяватъ му, че трѣбва да се разбере съ началника и съ членоветѣ на комисиитѣ, както правятъ сърбитѣ отъ кралството.

Ние, се казва на края въ дописката, енергично протестираме противъ това беззаконие и искаме добросъвѣстно чиновничество, иначе ще настжпи страхъ и трепетъ, ако тукъ се реши нѣкаква акция.

Н. М. № 27 отъ 11. X. 23.

www.dlib.mk

№ 693. — Известно е, че сръбското правителство, следъ дълги конференции съ политическитѣ и военни управители въ Македони, създаде 42 точки, които ще се прилагатъ въ тая страна, за да стане еднаква съ останалата сръбска държава.

Въпросътъ за посърбяването на Македония подъ сръбско не е новъ. Той бѣ поставенъ сериозно преди десеть години отъ Пашича, безъ, обаче, отъ тогазъ да е отбелязанъ какъвто и да е успѣхъ. Напротивъ, крутото ржководство на този въпросъ допринесе, щото положението да стигне до тамъ — правителството въ Бѣлградъ да бжде принудено да взима гореказанитѣ мѣрки. Защо бѣха взети тия мѣрки и какъ тѣ се прилагатъ? Ето въпросътъ, който ще се помжча да освѣтя, колкото това е възможно въ настоящата дописка.

Усилената напоследъкъ комитетска дейность не е нова. Тя датува отъ 1893 година, когато бѣ основана Вжтрешната Македонска Революционна Организация (ВМРО). Нейната дейность се засилва презъ 1903 година, когато избухна и Илинденското въстание, което бѣше насочено противъ Турция. Днесъ македонскиятъ комитетъ, както имахъ случай и други пжть да го кажа, е сжщинска държава. Комитетътъ има свои закони и законоположения, има шефове, които прилагатъ тия закони и последователитѣ имъ се подчиняватъ съ една рѣдка дисциплина.

Ето това е Комитетътъ, който действува въ Македония подъ сръбско. Тамъ всички сж „комитаджии“, едни въоржжени, други невъоржжени. Хотелиерътъ, стражарътъ, телеграфистътъ, аптекарътъ, ученията, селянинътъ — всички сж хора на Комитета. Комитетски членъ казваше на моя събеседникъ: — „Ние сме принудени да се боримъ противъ нашитѣ неприятели съ въоржжени срѣдства, нашиятъ девизъ е: „Свобода или смърть“.

Единъ българомакедонецъ казваше на хърватския министъръ Кошутичъ, когато последниятъ обикаляше Македония, следното:

— Не трѣбва да се очудвате, защо прибѣгваме къмъ тероръ. Това го правимъ, защото ни сж отнети всички законни срѣдства, съ които бихме водили борба. За това прибѣгваме къмъ революционни методи . . .

Много е съмнително дали всички тия 42 прословути точки, прилагани въ Македония така, както се мисли въ Бѣлградъ, ще дадатъ резултати, задоволяващи управницитѣ отъ столицата на Сърбия.

Дописка отъ Солунъ до гръцкия в. **Етникосъ кириксъ** въ Ню Йоркъ — **М.** 437 отъ 26. III 1928.

№ 694. — Българскитѣ комитаджии, които така бѣсно действуватъ презъ последнитѣ дни въ сръбска територия, хвърляйки въ въздуха кжщи и желѣзопжтни линии, вижда се, че още не сж напуснали гръцката територия.

Положението е мжчно, тежко и парадоксално. Никой нищо

www.dlib.mk

не може да подозира отъ минута на минута какво може да стане. Дейностьта на българскитѣ автономисти е действително величествена. Сърбия не ще се отърве лесно отъ тѣхъ; голѣмото изселване, което стана отъ Македония, допринесе твърде много, за да бѫде днесъ положението у насъ малко по-спокойно.

Отъ далечъ като наблюдава човѣкъ българитѣ-комитаджии може да ги счита за разбойници, немирници и кървожадни, една сбирщина отъ авантюристи. Отъ близу, обаче, друга е действителностьта. Една красива борба за националность се води тукъ горе противъ стремлението на Сърбия да асимилира повече отъ 600,000 българско население подъ сръбска власть.

Комитаджиитѣ вършатъ повече дѣла на военна добродетель, отколкото престѫпни дѣла. Самата имъ униформа е военна, въоръжението и дисциплината сѫ военни, движенията сѫщо така сѫ военни. Надъ шапкитѣ иматъ девиза „Свобода или смъртъ“, за независимостьта на Македония.

Тѣхната дейность не може да се ограничи отъ нищо. Стига да пожелаятъ нѣщо, и това нѣщо може да бѫде една бомба въ нѣкой сръбски центъръ или да се хвърли въ въздуха нѣкой тренъ, — стига да го пожелаятъ и свършватъ го. Нищо не е въ състояние да ги спре.

Тоя войвода Никола Христовъ, който биде убитъ отъ нашия селянинъ Тодоросъ Бумбари отъ село Слопъ (?), трѣбва малко повече да привлѣче нашето внимание и сражението, което стана завчера около рѣката Вардаръ, не е последно. Сърбитѣ дойдоха специално въ Гевгели да го фотографиратъ, следъ като го дигнаха правъ, поставиха до него въоръжението му. На шапката му лъщатъ думитѣ: „Свобода или смъртъ“, които биятъ въ очи ни и горятъ, защото значението на „Свобода или смъртъ за Македония“ ни е известно!

Сърбитѣ се мѫчатъ да задържатъ една страна, която не имъ принадлежи. Тѣ мѫчно ще могатъ да разрушатъ тоя символъ, който е записанъ не само надъ шапкитѣ на комитаджиитѣ съ металически букви, но е вкорененъ дълбоко въ душитѣ и сърдцата имъ!

Фалтайцъ, специално изпратенъ дописникъ, въ дописка отъ с. Сехово (на границата до Гевгели, до своя в. **Врадини** (Атина) отъ 23. IX. 27. — **М.** № 293 отъ 1. X. 1927.

№ 695. — Какъ ще се справи този пѫть Гърция съ македонската проблема? Следъ като се успокои македонската атмосфера, ще заспи ли тя отново, за да се събуди, когато ще се намѣри предъ нови смутове? Македония боледува отъ една хроническа болесть, която държавата нито е намѣрила, нито пъкъ се е постарала да намѣри. Причината и болестьта сѫ едно и сѫщо нѣщо. България смущава Македония, защото има хиляди македонци, които я управляватъ. Даже ние бихме могли да кажемъ, че България по-скоро

www.dlib.mk

се управлява отъ хилядитѣ македонци, които има въ организма си, отколкото отъ милионитѣ жители на старото българско население. Ако направимъ една статистика на славяногласнитѣ общини въ гръцка Македония, веднага ще разберемъ отъ какво боледува Македония. Отъ славяногласнитѣ села нѣма въ гръцкия организъмъ нито учители, нито учени хора, нито административни чиновници, нито нищо. Напротивъ, голѣма часть отъ учителитѣ, военнитѣ, чиновницитѣ, дипломатитѣ, ученитѣ и изобщо онѣзи, които отъ петдесеть години насамъ управляватъ България, сж родомъ отъ Македония — гръцка и сръбска. Българската държава се бори, за да спечели македонскитѣ кадри. Ние игнорирахме напълно славяногласнитѣ македонци, които искахме да задържимъ за гръцката идея само съ помощьта на цариградската патриаршия. Следъ 1912 година ние ги игнорирахме още повече. Подиръ една такава наша политика и отнасяне къмъ тѣзи славяногласни села, отъ гръцко асимилационно гледище се констатира следното положение: македонското население, което отъ 1903 до 1908 година се бори противъ българитѣ, презъ 1924 и 1925 година се изсели масово въ България, защото ние не само нищо не сторихме за него, но и защото топтанджийски го окачествихме като българско. Въ Македония нѣма славяногласно село, което да нѣма офицеръ, професоръ, дипломатъ, журналистъ, адвокатъ, докторъ, административенъ чиновникъ въ България. Какво искате да стори, прочее, това село? То обръща погледитѣ си къмъ България, защото тамъ сж неговитѣ символи, оттамъ получава националистическата си свѣтлина, що освѣтява неговата душа. Нека се опитаме да катурнемъ националнитѣ символи на славяногласнитѣ македонци и ние веднага ще почувствуваме резултатитѣ. Вмѣсто да криемъ слънцето задъ пръста си, по-добре ще бжде да хвърлимъ пълна свѣтлина на цѣлата македонска драма. Нашиятъ македонски въпросъ не е нито въпросъ за езика на населението, нито на българския македонски комитетъ, нито на сръбския империализъмъ, нито пъкъ на военната ни слабость въ Македония. Той е въпросъ за приспособяване на мѣстното македонско население къмъ гръцкия организъмъ — въпросъ за неговото официално асимилиране. При твърде рѣдкитѣ и порядъчни изключения, при които се е случило да има нѣкой учитель, офицеръ или ученъ човѣкъ-славяногласенъ било въ армията, било въ полето на науката, и цѣлото село мисли заедно съ офицера, учителя или ученията по гръцки, чувствува гръцки, бори се съ фанатизъмъ за гръцката идея. Тѣзи случаи сж спорадични именно, защото ние не сме сторили нищо, за да направимъ отъ славяногласнитѣ македонци военни, научни и чиновнически кадри, които да прибавимъ къмъ гръцкия организъмъ. За да катурнемъ българскитѣ символи въ Македония, трѣбва да създадемъ вжтре въ самата Македония отъ македонското население други символи, които да бждатъ гръцки и то по-висши или най-малко равни на българскитѣ. Има ли другъ начинъ, съ помощьта на който да се омиротвори трайно и ла се осигури за всѣкога Македония отъ

www.dlib.mk

гръцко гледище? Ние поне тукъ не вижламе другъ нѣкой начинъ, освенъ, ако речемъ да разчистимъ положението съ сила, изпжждайки отъ селата му нещастното чуждогласно население.

Уводна статия въ в. **Врадини** (Атина) отъ 1. X. 27. — **М.** № 298 отъ 8. X. 27.

№ 696. — Петнадесеть годишното лошо управление, безумията, глупоститѣ, шпионажътъ, изсмукванията, преследванията, завиститѣ, безчестията, експлоатациитѣ, презиранията и маса други низости създадоха въ населението на Македония подъ гръцка индеферентность, обезсърдчение, отчаяние, пъленъ упадъкъ на националния духъ, негодувание всрѣдъ мѣстното население, дѣлежъ, индеферентность спрямо всѣко добро държавно дѣло, омраза къмъ всичко новогръцко. Всичко това завършва и ще завърши съ взимане връхъ на отрицателното, съ подгатвяне почвата за промъкване на чужди пропаганди, съ обръщането на много сърдца и души къмъ чужди насоки. Така нареченото лъжливо квази настаняване на бѣжанци, съдържаще зародиши на голѣми социални въпроси и незадоволства, катастрофи и всевъзможни разложения, създаде положение и настроение, което още повече влоши работата. Съ така наречентѣ патриотически пѣсни на войницитѣ и на ученицитѣ гърци, не се създаватъ и патриоти не се вербуватъ въ единъ моментъ, когато народътъ страда мжченически отъ държавата. Народътъ се вгледа добре въ това, което става съ него, и видѣ, че изпжди отъ Македония единъ господарь, за да придобие десеть, изгони единъ глупавъ, но добъръ тиранинъ, когото използуваше както си искаше, за да спечели дузина апаши, безжалостни неумолими управници, които не се насищатъ, нѣматъ страхъ и срамъ нито отъ Бога, нито отъ човѣцитѣ.

Стаматиусъ Стамату, **бившъ администативенъ чиновникъ въ разни мѣста на Македония подъ гръцко иго, въ атинския в. Елиникосъ та хидромосъ** отъ 20. IV. 28 — **М.** 464 отъ 24. IV. 28

№ 697. — Когато презъ 1912 година Македония се освободи за пръвъ пжть, ние се нахвърлихме върху нея като вълци и като Атиловци. За неоелинитѣ (сегашнитѣ гърци отъ стара Гърция) това бѣше една истинска завоювана страна, гдето завоевателитѣ упражниха всички права на срѣдновѣковно и диво завладяване.

Стражарътъ започна да бие, полицията да произволничи и да върши гадости, касиерътъ да събира пари и да арестува. Некадърници окржжни управители, въ много отношения крайно безсъвѣстни, бѣха изпратени да управляватъ части отъ тази злощастна страна. Чиновници съ изпадналъ моралъ, невежи и престжпници, безъ ни най-малко професионално честолюбие и безъ да иматъ и най-малкото желание за работа, изтърканото, шкартираното отъ държавното и общинското чиновничество, изпадналитѣ въ неми-

www.dlib.mk

лость предъ своитѣ началства или неразполагащи съ силна протекция, за да могатъ да останатъ въ Атина, изпълниха канцелариитѣ въ Македония съ единъ негоденъ за нищо чиновнически материалъ и персоналъ въ една страна, гдето предназначението на гръцкия чиновникъ трѣбваше да се счете за нѣщо свещено, възвишено.

Това положение продължи много години. Презъ много години способнитѣ, годнитѣ, добритѣ чиновници отбѣгваха да отидатъ въ Македония, защото я считаха като мѣсто за заточение, защото нѣмаше мѣста за забава и развлѣчение. Ние ограбихме богатитѣ здания на тази страна, гдето се помѣщаваха канцелариитѣ и администрацията, и които турцитѣ ни предадоха блестящи отъ чистота, богати по мобилировка и обзавеждане. Величественитѣ правителствени домове въ Солунъ и Сересъ бидоха разграбени, твърде скжпитѣ имъ килими изкрадени, мобилитѣ имъ задигнати. Даже и печкитѣ имъ не бѣха пощадени.

Ваидали и хуни, нахлули въ нѣкоя страна, биха причинили по-малко пакости и щети отъ тѣзи, що причинихме ние, гърцитѣ, въ Македония, за което се гордѣемъ, че сме я освободили отъ варваритѣ.

Експлоатацията бушуваше, упражнявана отъ нѣкои безсъвѣстни държавни органи, а кражбата се ширѣше безпрепятствено на лѣво и на дѣсно. Тази нещастна страна се таксува по правило като мѣсто, гдето може лесно и бързо да се забогатява.

Презъ всичкото това време официалната държава вдигна ржка отъ нея, остави я на произвола на сждбата ѝ; безъ никаква състрадателна, честна и кадърна администрация, безъ никаква сигурность, съобщения, пжтища, безъ училища и земледѣлие, безъ никаква грижа за нейното търговско и индустриално развитие. Нейнитѣ земи останаха необработени, а блатата ѝ разнасятъ болести, неджгавости и смъртъ. Какъвъ позоръ, наистина!

Уводна статия въ в. **Акрополисъ** — Атина — отъ 26. II. 1929.

№ 698. — Вследствие неотдавнашнитѣ събития (думата е за засилената революционна дейность, за атентатитѣ и за свързания съ всичко това засиленъ тероръ на сърбитѣ — б. Ver.) въ Македония, нѣкои голѣми европейски и американски вестници направиха документирани изучвания на самото мѣсто относно политическото положение, което е отъ естество да наруши спокойствието и свѣтовния миръ. Изучванията на тия кореспонденти, дълбоки познавачи на балканскитѣ въпроси, бѣха публикувани подъ различни заглавия: „Македония е страната на мжченицитѣ“; „Македония е сжщински адъ“; „Македония е гробище“; „Днешна Македония е Сибиръть на XX вѣкъ“; „Македония е истинска долина на стенанията“ и пр.

Заглавията на тия статии сами по себе си сж най-грозниятъ обвинителенъ актъ за сегашнитѣ господари на Македония. За не-

www.dlib.mk

щастие, тия констатации се потвърдиха по най-тържественъ начинъ и въ самата Скупщина отъ лидеритѣ на двѣтѣ политически партии, демократическата и селската, Прибичевичъ и Степанъ Радичъ, които признаха, че сръбската тирания въ Македония далеко е надминала тиранията на прочутия Абдулъ Хамидъ.

Наистина, и чужденци и нечужденци единодушно признаватъ, че режимътъ, на който сж подложени етническитѣ малцинства въ Македония подъ сръбско владичество, и особено „истинскитѣ македонци", е повече отъ инквизиторски, защото по отношение на тѣхъ не се зачита никакъвъ законъ — ни божи, ни човѣшки.

Още отъ първия день на настаняването си въ Македония — кждето сръбскиятъ елементъ е „rara avis in interris" — сърбитѣ взеха най-драконовски мѣрки за бързото денационализиране на всички етнически малцинства.

На първо мѣсто побързаха да премахнатъ консулствата на балканскитѣ държави, като не пожалиха дори ромънскитѣ; разтуриха всички християнски общини; премахнаха всички политически клубове; затвориха всички основни училища и гимназии, всички институции съ културенъ, социаленъ, художественъ и икономически характеръ; превърнаха всички български, гръцки и ромънски църкви въ сръбски, като конфискуваха имотитѣ имъ; изгориха публично всички книги на българскитѣ читалища, църкви и на други културни и политически български институции; забраниха внасянето на книги, вестници, списания и други публикации, писани на български, гръцки, ромънски и албански; забраниха на македонцитѣ събранията и сдруженията, отъ какъвто и да било характеръ; изгониха учителитѣ и свещеницитѣ и всички председатели и първенци на бившитѣ общини, клубове и занаятчийски сдружения, безъ да пожалятъ дори и известнитѣ гуслари, които на всички веселби пѣеха мѣстни несръбски пѣсни за хайдути и македонски войводи; забраниха на населението, подъ страхъ на тежки глоби, да си служи съ майчиния си езикъ дори въ частнитѣ си разговори и да изпълнява обичаитѣ си при раждане, годежи, сватби и погребения, като имъ налагаха сръбскитѣ, и най-сетне — още толкова други мѣрки, толкова глупави и смѣшни, че ни най-малко не отговарятъ на достойнството на единъ народъ, който — каквото и да се каже — игра значителна роля въ свѣтовната война, водена за „освобождението на потиснатитѣ народи и за повече свобода и справедливость."

На българското население, поради племенното му сродство съ сърбитѣ, трѣбваше да му се отреди нова сждба: да бжде организирано въ общества подъ сръбски етикетъ и да подпише единъ официаленъ документъ, писанъ на сръбски, съ който „новитѣ сърби", подъ клетва въ присжтствие на единъ митрополитъ или неговъ представитель, тържествено се отказватъ отъ българската схизматическа църква и прегръщатъ сръбската, църквата на истинскитѣ прадѣди-сърби, като сжщевременно изказватъ и горещото си желание да бждатъ записани въ държавнитѣ книги подъ името

www.dlib.mk

на истинското имъ народностно произхождение — сърби, а не българи; и най-сетне, за да отговаря на сръбския народностенъ произходъ на своитѣ обитатели, и името на родината имъ да бѫде промѣнено при новото административно дѣление отъ Македония — на Южна Сърбия.

Прилагането на тия мѣрки, целещи да премахнатъ едно вѣковно положение на нѣщата и да заличатъ всѣка следа отъ гръцка, българска и ромънска култура и цивилизация, като дадатъ на страната единъ етнически изгледъ сръбски par exellence, бѣ повѣрено на сръбскитѣ църкви и на дружествата „Народна одбрана", „Бела рука" и „Црна рука", ржководени отъ нѣкогашни иредентисти, хора решителни и опитни въ изкуството за посърбяване на народитѣ. Тѣ не сѫ на мнение процесътъ на асимилирането на несърбитѣ да стане по пѫтя на естествената еволюция, а — принудително, чрезъ насилие, доведено до крайность. Иначе, казватъ тѣ, годинитѣ минаватъ, малцинствата устояватъ, нѣкои дори успѣшно, като искатъ отъ Обществото на Народитѣ въ Женева да се приложи и спрямо тѣхъ режимътъ за покровителствуването на народностнитѣ малцинства.

Всѫщность насилническитѣ срѣдства, употрѣбявани отъ сърбитѣ за денационализирането на българскитѣ малцинства, се разбиха още въ началото на несломимата упоритость на македонскитѣ организации, които реагираха срещу сърбитѣ, като имъ противопоставиха сѫщитѣ срѣдства за борба, ако не по-крайни.

Тия организации, които никога не сѫ се отказвали отъ своята доктрина — „автономна Македония", реагираха срещу сърбитѣ винаги, щомъ като наложенията отъ тѣхъ на мѣстното население режимъ имъ се сторваше „непоносимъ по жестокостьта и несправедливостьта си". Отъ създаването си, ако се не лъжа преди 35 години, македонскитѣ организации бѣха и сѫ държава въ държава въ пълния смисълъ на думата, и играха много важна роля въ епохата на възраждането на народното съзнание на Македония, а не по-малко вѣрно е, че и днешната имъ роля кара сериозно да се замислятъ управницитѣ отъ Бѣлградъ.

Всеизвестенъ е фактътъ, че всички македонски организации, било въ вѫтрешностьта на Македония, било въ вѫтрешностьта на България, както и всички македонски комитети въ чужбина, сѫ изразъ на народната воля на Македония и, следователно, никаква друга свѣтовна сила не може да ги унищожи, освенъ — даването училища, църковна и политическа автономия, съгласно постановленията въ пакта на Обществото на Народитѣ.

Не българското правителство предизвика изгонването на македонцитѣ отъ родната имъ земя и подслоняването имъ въ България, а терористическиятъ режимъ, осветенъ най-напредъ отъ султанъ Абдулъ Хамидъ и продължененъ съ още повече бѣсъ отъ шовиниститѣ сърби.

Македонскитѣ организации ясно заявяватъ въ цѣлата чуждестранна преса, че не ще сложатъ оржжието и нѣма да станатъ

www.dlib.mk

легални, докато Сърбия не прекрати сърбизирването на македонцитѣ съ насилнически срѣдства. Македонскитѣ организации тържествено заявяватъ, че убийствата въ Щипъ и Скопие сж извършени по тѣхна заповѣдь. — Защо? — Защото генералъ Ковачевичъ преследваше българското население въ Щипъ и околноститѣ, заради което бѣ осжденъ и на смъртъ като палачъ на македонцитѣ. А Преличъ — защото бѣ подложилъ на страшни тѣлесни и морални мжчения десетина студенти македонци, които, макаръ и взети отъ 8-годишна възрасть и свършили основното, срѣдното и висшето си образование на сръбски езикъ, все пакъ, завършвайки университета, встжпиха въ политически животъ, като се обединиха въ лига за народна отбрана, чийто уставъ и правилникъ се резюмиратъ въ единъ единственъ членъ: спасяването на майчиния езикъ, чрезъ който е живѣлъ и живѣе тѣхниятъ народъ.

А колко надежди възлагаха сърбитѣ на тия младежи, взети изъ най-избранитѣ български семейства! Тѣ трѣбваше да образуватъ новитѣ кадри на комитетитѣ, натоварени да довършатъ дѣлото на посърбяването на българскитѣ маси. Какво заблуждение!

Николае Тащитъ. — Последицитѣ отъ великосръбската хегемония на Балканския полуостровъ. — **Аромънски алманахъ** на Македонското студентско дружество въ Букурещъ. — **М.** № 546 отъ 6. VIII. 928.

Сведения за автора вижте въ бел. къмъ док. № 381 — б Ver..

www.dlib.mk

Приложение.

Нѣколко документи и свидетелства отъ времето на диктатурата.

№ 699. —

Факсимиле отъ препоржчано писмо, изпратено отъ Индианополисъ (Индияна) — Сев. Америка — до българинъ въ Леринъ — Македония подъ гръцко иго. Писмото не е доставено, а върнато, защото името на адресанта е на — off (Mitre Sotiroff).

www.dlib.mk

№ 700. — „Къмъ гражданитѣ на Велесъ.

Братя и сестри,

Новиятъ животъ създава и нови нужди. Всичко, което не е практично и полезно при днешнитѣ економически условия, трѣбва да бѫде замѣстено отъ по-практично и по-полезно. Въ противенъ случай както отдѣлнитѣ личности така и колективътъ сѫ изложени на неизбѣжна провала.

Неоспорима истина е, че народнитѣ обичаи трѣбва да се съблюдаватъ и тачатъ съ възпитателна цель, защото въ тѣхъ винаги се намира вдъхновение за възвишени национални идеали, но това може да се отнася само до чисто народни обичаи, а не и до ония, които сѫ взети отъ други народи и пренесени у насъ. Такъвъ е случаятъ съ празднуването на именъ день и рожденъ день, пренесени у насъ отъ Гърция. И докато този обичай у гърцитѣ въ последно време е изхвърленъ и замѣстенъ съ т. н. „журъ фиксъ", у нашия народъ, особено въ южнитѣ краища, той все още грижливо се тачи, макаръ и въ ущърбъ на своята националность и економическото положение, а съ това и на своето лично положение.

Нека вземемъ за примѣръ едно шесточленно семейство, което презъ годината трѣбва да празднува шесть именни дни по начинъ, който обикновено се практикува у насъ въ Велесъ. Нека се запитаме, колко разноски ще направи това семейство, празднувайки шесть пѫти въ годината и колко усилия и трудъ ще костува това на членоветѣ на сѫщото семейство, специално на домакинята.

Зрѣлиятъ, мѫдриятъ и практичниятъ отговоръ на тѣзи въпроси би билъ: именень день и рожденъ день не сѫ наши, а чужди, тѣхното празднуване не е полезно, следователно не е и умѣстно.

Затова мѫдростьта налага крайно решение: безъ да се колебаемъ нито мигъ, нека въ името на своя интересъ изоставимъ досегашния начинъ на празднуване именень и рожденъ день и нека вмѣсто това прегърнемъ нашия хубавъ и отъ вѣкове запазенъ обичай — славата, а начинътъ, по който до днесъ празднуваме именень день, нека пренесемъ на славата, съ което, като южносърбияници, напълно ще се изравнимъ съ нашитѣ братя сърбияници, и на които и по тоя пѫть да кажемъ: „Наши сме, защото въ всичко сме еднакви".

Да пристѫпимъ къмъ такова решение ни заставятъ и икономически съображения, защото славата се слави само единъ пѫть презъ годината и принадлежи на всички членове на семейството, а не само на всѣкого поотдѣлно, и въ тоя день всички тѣ сѫ духовно обединени, представлявайки цѣлость предъ защитника на своя домъ-светецъ, поднасятъ на Всевишния молитви да ги запази по пѫтя на истината, любовьта, правдата и полезната дейность.

20 ноември 1930 г. Гр. Велесъ."

Б. р. Следватъ имената на подписалитѣ „доброволно" велешки граждани.

М. № 1262 отъ 30. XII. 1930.

№ 701. — . . . Съ една невѣроятна безочливость и небивало до днесъ заслѣпление, което нерѣдко взима и трагикомична форма,

www.dlib.mk

На основу овога, мудрост налаже заветно решење: БЕЗ И ЈЕДНОГ ТРЕНУТКА РАЗМИШЉАЊА У ИНТЕРЕСУ СВОМЕ НАПУСТИМО ДОСАДАЊИ НАЛИН СЛАВЉЕЊА ИМЕН ДАНА и РОЂЕН ДАНА, АЛИ ЗАТО ПРИГРЛИМО СВОЈ ЛЕПИ и ВЕКОВИМА ОЛУВАНИ ЛИСТО НАШ НАРОДНИ ОБИЛАЈ СЛАВУ, и НАЛИН НА КОЈИ СМО ДО ДАНАС СЛАВИЛИ ИМЕН ДАН, ПРЕНЕСИМО НА СЛАВУ, ЧИМЕ ЋЕМО СЕ У ПОТПУНОСТИ КАО Јужно Србијанци ИЗЈЕДНАЛИТИ СА НАШОМ БРАЋОМ СРБИЈАНЦИМА, ТЕ ИМ И ОВИМ ПУТЕМ РЕЋИ: НАШИ СМО ЈЕР У СВЕМУ ЈЕДНАКИ СМО"

Факсимиле на часть отъ док. **№ 700.** — За историята на тоя документъ срв. следващето свид. **№ 701.**

сърбитѣ сѫ се запретнали да водятъ жестока и сѫщевременно донкихотска борба противъ . . . именния день и за празднуването на сръбската „слава“. Отъ деня, когато въ дебелата глава на Жика Лазичъ се заби куршумътъ на Ивана Момчиловъ, голѣмиятъ македоноядецъ-банъ страда отъ привидения и като побѣснѣлъ се хвърля да хапе на всички страни. Намирайки се вече отъ толкова време въ сърдцето на Македония — Скопие — той е съвсемъ близу до всичко българско въ Македония, тъй, че помрачената му душа губи всѣко спокойствие . . . .

И ето, въ съюзъ съ вулгарния убиецъ патриархъ Варнава и неговитѣ орждия — сръбскитѣ духовници — той отъ толкова време вече води борбата съ типично българския обичай — именния день. Погледнете! Полицейски агенти съ списъкъ въ ржка отиватъ отъ кѫща въ кѫща на по-виднитѣ граждани-българи и имъ съобщаватъ, че банътъ искалъ да знае коя „слава“ иматъ, или кой светецъ сѫ си избрали, за да го „славятъ“. Отъ друга страна свещеницитѣ вървятъ редомъ по кѫщитѣ и питатъ кое е тѣхното „крсно име“ (слава). И почти винаги се случва — запитаниятъ да каже въ отговоръ собственото си име. Свещеникътъ се ядосва: „Не това, ами кой день, кой светецъ славите!“ — Но запитаниятъ не разбира, че „крсно име“ значи „сръбска слава“ и казва именния си день — Благовецъ или Петровдень и т. н. Свещеникътъ крѣсва: „Вие гърци ли сте, та имате именень день?“ (страхъ го е да пита „българи ли сте?“). Отговаря му се, напр., така: „Не сме гърци, шипяни сме!“ — „А коя е най-после вашата слава, сръбската слава?“ — реве попътъ. Присѫтствуващитѣ домакини му заявяватъ, че слава нѣматъ, а иматъ „пресвета“, служба на светецъ, на който „дигатъ панагия (просфора)“. Попътъ пита: „Кой светецъ?“ И много често домакинътъ му споменува два, па и три светци, избрани при разни случаи на тежки нещастия, когато пострадалиятъ се е заекълъ, ако се спаси отъ злото, да празнува съ панагия деня на светеца, който му е помогналъ, напр., на него — Св. Никола, на жена му — Св. Архангелъ и пр. Сърбинътъ-попъ, невиждайки въ това никаква сръбска „слава“, заповѣдва имъ да си избератъ само единъ светецъ за истинска „слава“ и да престанатъ да празнуватъ именния день подъ страхъ на строго наказание. „Славата“ да бѫде празнувана споредъ сръбскитѣ предписания — съ свѣщь, която цѣлъ день да гори, съ варена пшеница, млѣна и захаросана, съ „колачъ“, украсенъ съ разни тестени пилци и пр. и пр. И винаги почти започватъ прения съ попа. Веднажъ една старица смѣло се развикала на попа: „Ние си имаме пресвета. Това сръбското: то „колачъ“, со пилѝня и гугучѝня — това е грѣхота предъ Бога да си играешъ съ тѣстото. Нашето си е по-християнско, както що далъ Богъ: панагия и малко пшеница. Това е пресвета. Слава нѣмаме“. Сърбинътъ-попъ ококорва очи: „Що, с р ъ б с к о т о! (к. авт.). Та що сте вие, не сте ли сърби?“ — „Що съмъ ли? — отвръща му старата — мѫжъ ми е отъ Прилепъ, а азъ съмъ отъ Скопие, тѐ това съмъ!“ Обикновено всичко се свършва съ страшната закана на попа, че, ако не славятъ посочената отъ него „слава“, да си ми-

www.dlib.mk

слятъ добре. Това сж действителни случаи, които въ най-разнообразни форми ставатъ съ всѣка македонска кжща. А нѣма позълъ човѣкъ отъ сръбски попъ. Тръгналъ нахално отъ кжща въ кжща да държи шовинистични беседи споредъ генералния планъ на Варнава за посърбяване на Македония, той сѣе само жлъчь, но събира органическа омраза.

Жика Лазичъ пъкъ отъ своя страна провѣрява въ списъцитѣ кой „слави“ наближаващия праздникъ и изпраща полицаитѣ си специално при най-добритѣ българи, принудени отъ него да си избератъ „славата“, и имъ съобщава, че ще имъ дойде да имъ я честити у дома, та да извършатъ до единъ предписанитѣ обреди. И наистина, Жика тръгва — това е фактъ — да прави инспекция по кжщитѣ. Но случва се, че тамъ, кждето отишелъ веднажъ, не е имало нищо отъ изискванитѣ съ заповѣдь обреди. „Кжде ви е „к о л а ч ъ т ъ?“ — пита той озлобенъ. — „Децата го изядоха!“— отговаря домакинята. — Ами свѣщьта кжде е да гори?“ — „Тя вече изгорѣ“ — отговаря му се. Млъква жестокиятъ банъ и излиза гнѣвенъ. Другъ пжть се случва да намѣри „колача“ и свѣщьта въ нѣкой жгълъ на кухнята, поставена отъ страхъ, колкото за оправдание предъ властьта, което нѣщо е по-лоша обида за сърбитѣ.

Това гонение на българскитѣ обичаи доби и писменъ изразъ съ обявлението, което биде разлепено по велешкитѣ улици противъ именния день. Тоя писменъ документъ на насилието има следната история. Властьта приготви текста, повика най-виднитѣ българи-велешани и имъ заповѣда да го подпишатъ. Защото знайте — днесъ сърбитѣ нарочно тикатъ на пръвъ планъ най-добритѣ българи, за да се постигне пъленъ ефектъ предъ маситѣ и свѣта. Това е своего рода изтезание, измислено отъ великия майсторъ на насилието Лазичъ и подобнитѣ му . . .

Единъ аргументъ противъ празднуването на именния день е и тоя, че именниятъ день не е народенъ обичай, ами е пресаденъ отъ Гърция! Въ отговоръ на това може да се каже, че и християнството е пренесено отъ Гърция у насъ заедно съ още толкова други обичаи, но това нищо не попрѣчи веднажъ възприетото да стане народно съ течение на вѣковетѣ. И именниятъ день е отъ незапомнено време. Той е отличителенъ български обичай — и това е, което най- много боли сърбитѣ. Другъ аргументъ е: тоя обичай не е икономиченъ, понеже се празднува толкова пжти, колкото членове има въ семейството, а съ това стават много харчове. Затова трѣбвало да се възприеме „славата!“ — Оня, който познава, какъ сърбитѣ празднуватъ своята „слава“, той ще разбере колко безсрамие има въ горнитѣ думи. На „славата“ се изпива толкова вино, изяждатъ се толкова сладкиши, сладко и пр., щото 20 именни дни по-малко биха костували. Защото всѣки знае, че на именния день въ Македония се черпи само съ една лъжичка сладко или бомбонче и чашка ракия или вино. Отъ друга страна, всѣкой знае, каква голѣма радость представлява именниятъ день за всѣки членъ на семейството, който бива центъръ на внимание на всички близки и гости. Ако, наистина, сърбитѣ ги боли за ико-

www.dlib.mk

номическото състояние на македонеца, нека поне съ една стотна намалятъ безчовѣчнитѣ данъци, съ които сж натоварили македонския народъ. Но въ това безобразно обявление има и два интересни въ друго отношение пасажи. Първо: сърбитѣ апелиратъ къмъ населението да приеме „славата“. Значи, македонцитѣ нѣматъ „слава“ и тепърва ще трѣбва „да се изедначатъ съ братята-сърбиянци“. Сръбскитѣ професори и учени се разкжсаха да доказватъ, че македонецътъ е сърбинъ, понеже слави „слава“. А въ случая ние виждаме обратното споредъ автентично сръбско писмено признание, вънъ отъ безброй насилия за празднуване на „славата“, за което нѣщо споменахъ въ началото. Второ: че авторитѣ на обявлението, подписано отъ българи, сж сжщность сърбитѣ, се вижда и отъ факта, че тамъ се изтъква, какво въ Македония се празднува и „рожденъ день“, покрай именния, та се апелира да се изостави и той заедно съ последния. Ето какъ дяволътъ си показва рогата! Въ Македония не се празднува никакъ рожденъ день. Само въ главитѣ на сръбскитѣ автори е могло да се роди подобно нѣщо. Затова и срамното имъ съчинение, съ което искатъ да се борятъ съ македонския българинъ, всжщность става полезенъ документъ противъ тѣхъ и красноречиво потвърждение на всичко онова, което непрестанно изнасяме предъ свѣта като безчовѣчие, нѣмащо равно на себе си.

Писмо отъ Македония — **М.** № 1.75
отъ 22. I. 931.

№ 702. — Поради отдалеченостьта ми и мжчнитѣ съобщения, рѣдко се обажламе отъ нашия край, макаръ и да има що да се пише.

Нашиятъ градъ, па и цѣлата Прѣспа, заприличала нѣкога (въ турско време), съ своитѣ овощни градини, плодородното поле, историческото Преспанско езеро и околнитѣ планини, обрасли съ гжсти букови и джбови гори, на райска градина, днесъ тоя хубавъ и славенъ съ своето историческо минало край, разпокжсанъ между три кралства (сръбското, гръцкото и албанското), представя жалка картина, както въ икономическо, тъй и въ политическо отношение. Докато въ турско време кипѣше буенъ търговски животъ, съ ежедневнитѣ кираджийски кервани, носящи стока за западнитѣ македонски предѣли (Охридъ, Струга и Дебъръ), както и за Албания и обратно, днесъ, при изкуствено прокаранитѣ граници и разпокжсаностьта на областьта, нито поменъ нѣма отъ нѣкогашната ежедневна търговия. Нѣма и прочутитѣ риби „нивички“, които по туй време се ловѣха съ десетки хиляди килограми и пълнѣха околнитѣ пазари (Битоля, Прилепъ, Кичево, Ресенъ и др.). Тоя рибарски край (с. Нивици) е въ владение на гърцитѣ. Нѣма и прочутитѣ млѣчни продукти (ароматично овче и козьо масло, сирене, извара и пр.), идещи отъ Мала Прѣспа, днесъ владение на Албания. Нѣма Битоля и Солунъ, нито нѣкогашнитѣ търговци, що поддържаха нашитѣ пазари. Всичко е въ застой, упадъкъ и замрѣло. Единичкиятъ доходъ за нашия край бѣ отъ тютюна, но откато дър-

www.dlib.mk

жавата почна да го прибира на безценица (само по 3—5 динара ока̀та), и отъ тоя приходъ населението се лиши. Сега почнахме да купуваме макъ̀тъ (афиона), който има благоприятни почвени и климатически условия за вирѣене, като и съ него почна държавата да експлоатира населението. Риболовъ̀тъ е позволенъ само денемъ, макаръ че нѣкои сортове риби се ловятъ само вечерно време, при известни условия (лунна нощь, благоприятни вѣтрове и пр.). Въ езерото има и моторна лодка, но тя е само за контролиране границата, да не минатъ чети презъ нѣкой пунктъ по езеро. А по сухо границата е обкржжена съ всевъзможни укрепления (телени мрежи, вълчи ями, застави и пр.) откъмъ Албания, почвайки отъ с. Койнско, край Голѣмото езеро, и по посока къмъ северъ прѣко Галичица. Освѣнъ това изсѣчени сж всички дървета на дълбочина около 10 метра по цѣлото продължение на границата. Такова изсичане на горитѣ има и по пжтя отъ Ресенъ за Охридъ, край Буковския проходъ и Гявато (по Пелистеръ). Не стига това. Възстановени сж всички жандармерийски кули по пжтя Битоля—Ресенъ—Охридъ и се охраняватъ съ усилено число жандарми. Възобновиха се и нѣкогашнитѣ турски казарми, северно отъ града, кждето кватирува голѣмъ брой войска. Въпрѣки всички тия предпазителни мѣрки, обаче, свидетели бѣхме наскоро на героичнитѣ подвизи на македонски самоотвержени синове, които успѣха да хвърлятъ бомби въ Охридъ и да разбиятъ потерята въ Галичица. Сърбитѣ не можелаха да дадатъ гласность на тия нападения. Въ своя страхъ, обаче, отъ подобни акции, тѣ всѣка вечерь взиматъ насилствено милиция отъ града и придружени отъ стражари, цѣла нощь пазятъ и обикалятъ града. Сжщо така обикалятъ войници, предвождани отъ стражари. Не стига това: у по-съмнителнитѣ граждани и кжщи прескачатъ нощно време неусѣтно въ двороветѣ, подслушватъ, какво се говори и съ шперцове внезапно отварятъ вжтрешнитѣ врати, за да видятъ какви хора има въ кжщата.

Друго. Колкото войници и офицери имаше въ нашия край изъ Моравско (Нишъ, Пиротъ, Враня, Лесковецъ), всичкитѣ бидоха смѣнени, страхувайки се отъ тѣхното българофилство! Вмѣсто тѣхъ нахлуха повече шумадийци и черногорци, навѣрно съ изгубено национално чувство.

Страхувайки се отъ голѣмата просвѣта на македонеца, сърбитѣ закриха гимназията. Не липсватъ инциденти и по училищата. Така, синътъ на Кръсте отъ с. Крушьо, бидейки нагрубенъ отъ единъ учитель, хвърля се върху последния и съ бой го поваля на земята. Колкото учители имаме въ града и селата, все сж отъ стара Сърбия, съ изключение на нѣколцина.

Глобитѣ и данъцитѣ още повече съсипаха населението. Бидейки и кибритътъ монополъ, забранено е паленето цигара отъ друга цигара. Ако се забележи „тая контрабанда“, плаща се 50 динара, а за запалка — плащатъ се 1.500 динара.

За да не оставятъ следа отъ български надписи и спомени, заличиха всичко, що напомняше за българско било по черкви,

www.dlib.mk

било по училища, чешми и пр. Така, хубавата постройка на прочутата чешма по шосето надъ с. Гявато, правена отъ български войници, цѣла е разрушена.

Въпрѣки всички прѣчки и тормозъ върху българското население, последното е бодро, духътъ е крепъкъ, надеждата за подобри дни е силна. Това не скриватъ нито военнитѣ, нито цивилнитѣ сърби, които остават поразени отъ факта, че, вмѣсто тѣ да упражнятъ нѣкакво влияние за нашето посърбяване, макаръ и съ тероръ, напаки — тѣхнитѣ семейства (жени и деца) остават повлияни отъ насъ, нашитѣ семейства и нашитѣ деца, както въ говоръ, така и въ обноски и обичаи! Ето защо, нерѣдко ще видите сръбски жени, облѣчени и фотографирани въ ресенска носия, известна между сърбитѣ подъ името „бугарска руба“; или сжщитѣ да си служатъ съ нашия речникъ, като употрѣбяватъ думитѣ: „греитъ“ (грендитъ), „ярвеникъ“ (ровеникъ), „пендесеть“, остатъци по насъ отъ стария български езикъ . . .

Георги М. Прѣспански — Писмо отъ Македония — **М.** № 1279 отъ 23. I. 931.

№ 703. — Драги ми другарю Б . . .

Нѣма нужда да ти описвамъ нашия роденъ градъ, който е взималъ живо участие въ черковнитѣ борби, въ македонското освободително движение и който презъ време на Ниази бей се модернизираше и напредваше въ всѣко отношение. Тогава, минавайки по ресенскитѣ улици, човѣкъ се възхищаваше отъ постоянnитѣ строежи на нови, хубави кжщи. Спирайки се на ресенската чаршия, кждето всички магазини бѣха препълнени съ стока и всички бѣха заети съ работа, човѣкъ можеше да си помисли, и то съ пълно право, че ресенъ се бори да стигне Битоля и да стане центъръ на вносно-износната търговия съ Стружко, Охридско и Албанията. А тогава на ресенчани не липсваха и капитали. Въ противовесъ на всичко това обаче, днесъ, следъ 12-годишното сръбско робство и подѣлбата на Македония, европейскиятъ градъ Битоля замрѣ, търговията се прекрати и градътъ заприлича на голѣмо село, пълно съ разрушени здания, които никой не се наема да строи. Следъ Битоля дойде редъ и на нашия Ресенъ. Пълнитѣ едно време съ стока магазини сега стоятъ съвършено празни, но затова пъкъ окичени сж съ фотографиитѣ на краля, кралицата, които се продаватъ насила отъ стражаритѣ и то на баснословни цени.

Сега е месецъ декемврий. Следъ настжпването на новата година най-малко десеть търговци ще затворятъ вратитѣ на дюкянитѣ си — ще обявятъ фалиментъ. А причината на тия фалименти сж тежкитѣ данъци, съ които се отрупва македонското население и най-вече българскитѣ търговци, на които така наречените търговски банки не отпускатъ никакъвъ заемъ, защото искатъ да ги опропастятъ. Заемъ тѣ отпускатъ, но само тогава, когато въ жу-

www.dlib.mk

панията се изтръгне отъ търговеца декларация, че е „чистъ сърбинъ“, или ако обещае да стане предатель на своя народъ. Но за наше щастие, ресенчани предпочитатъ да затворятъ дюкянитѣ си, отколкото да подпишатъ тия декларации.

Икономическата криза е страшна. Работа нѣма, пари нѣма, а данъцитѣ сж голѣми. Още по-голѣми сж преследванията и изтезанията. Цѣлата младежь е готова да бѣга, накждето ѝ очитѣ видятъ, само и само да се избавятъ отъ страшно робство. Затова тѣ продаватъ всичко, що иматъ и заминаватъ за Канада, Южна Америка, Австралия, макаръ да знаятъ, че тамъ нѣма работа за сега.

Но откато се разнесе слухътъ за ревизия на договоритѣ за миръ, който слухъ достигна до насъ, всичко сръбско е настръхнало и изплашено.

Казва се, че Италия стои начело на тоя блокъ за ревизия на договоритѣ. А Албания е съюзница на Италия. Ето защо, изплашенитѣ сърби сж започнали да строятъ стратегически пжтища по албанската граница. Отъ два месеца насамъ тѣ събиратъ ангария народа и го пращатъ на Галичица планина да строятъ пжть, който презъ планината води къмъ пжтя за Св. Наумъ и албанската граница. Никакво друго значение не може да има тоя пжть, защото по голитѣ и каменисти върхове на Галичица птички не живѣятъ, а камо ли хора, за да иматъ нужда отъ тоя пжть. Сърбитѣ сжщо иматъ предвидъ, че въ случай на война може да стане нужда отстжпятъ. Ето защо тѣ строятъ стратегически пжть и презъ Бигла планина, който води до Черни връхъ, а отъ тамъ се спуща къмъ село Боища, за къмъ Кичево. По сжщия пжть презъ 1918 г. българитѣ отстжпиха. Хора, които идватъ тукъ отъ Кичево, разправятъ, че и тамъ строятъ подобни пжтища и събиратъ обеднѣлото население да работи ангария. Нито хлѣбъ дори не даватъ на ангариннитѣ работници. А когато се завърнатъ по домоветѣ си, отъ сжщитѣ се гърсятъ данъци, за което продаватъ и керемидитѣ отъ кащитѣ си. Ние строимъ ангария тия пжтища съ вѣрата, че презъ тѣхъ ще се очисти страната ни отъ неканенитѣ гости и че тѣ ще ни послужатъ за разработване на нашитѣ гори при една свободна и независима Македония, която всички очакваме да дойде. Защото, при цѣлото ни нещастие, при всичкитѣ тия страдания, ние не губимъ вѣра, нито пъкъ сме изгубили съзнание за нашия дългъ къмъ поробеното ни отечество. . . . .

Ресенъ, Македония, м. декемврий 1930 год.

Твой другарь: Ч.

Писмо отъ Ресенъ — **Мак. трибуна** № 206 отъ 22. I. 931.

№ 704. — Ние просто гниемъ не само отъ политическото робство, но и отъ нечуваната криза. Никаква работа, никаква търговия. Отъ две години насамъ въ града се затвориха 80 дюкяни, що имаше нѣкои по-състоятелни хора — всички западнаха; до

www.dlib.mk

миналата година банкитѣ отпускаха по малко пари срещу имоти, но тая година не отпускатъ нищо. Безработицата е обща въ цѣлата околия. Даже въ монопола нѣма работа. И що има, сърбитѣ гледатъ да настаняватъ само разни копуци-сърби или черногорци, придошли по нашата страна да търсятъ късметъ и плячка. . . .

Данъцитѣ просто се удвояватъ и утрояватъ. Ако преди една година за една проста селска воденица се плащаше 600 динара данъкъ, сега се плаща 1200 динара. Надничарь плаща 900 динара порезъ (т. е. данъкъ — б. Ver.). Ако порезътъ е 1 динаръ, то прирезътъ (т. е. връхнина — б. Ver.) е 6 динара. Тѣ се събиратъ точно на опредѣления срокъ. Не внесе ли се данъкътъ на срока, веднага се взима всичко, каквото данъкоплатецътъ има, като юрганитѣ, котлитѣ, чеизътъ — и ги продаватъ, особено въ селата. Имена не ти съобщавамъ — опасно е за тѣхъ.

Ако стойностьта на продаденитѣ вещи надмине данъка, остатъкътъ се минува за идущата година. И огоенитѣ свинчета за Божикъ се конфискуватъ и то по най-безогледенъ начинъ . . .

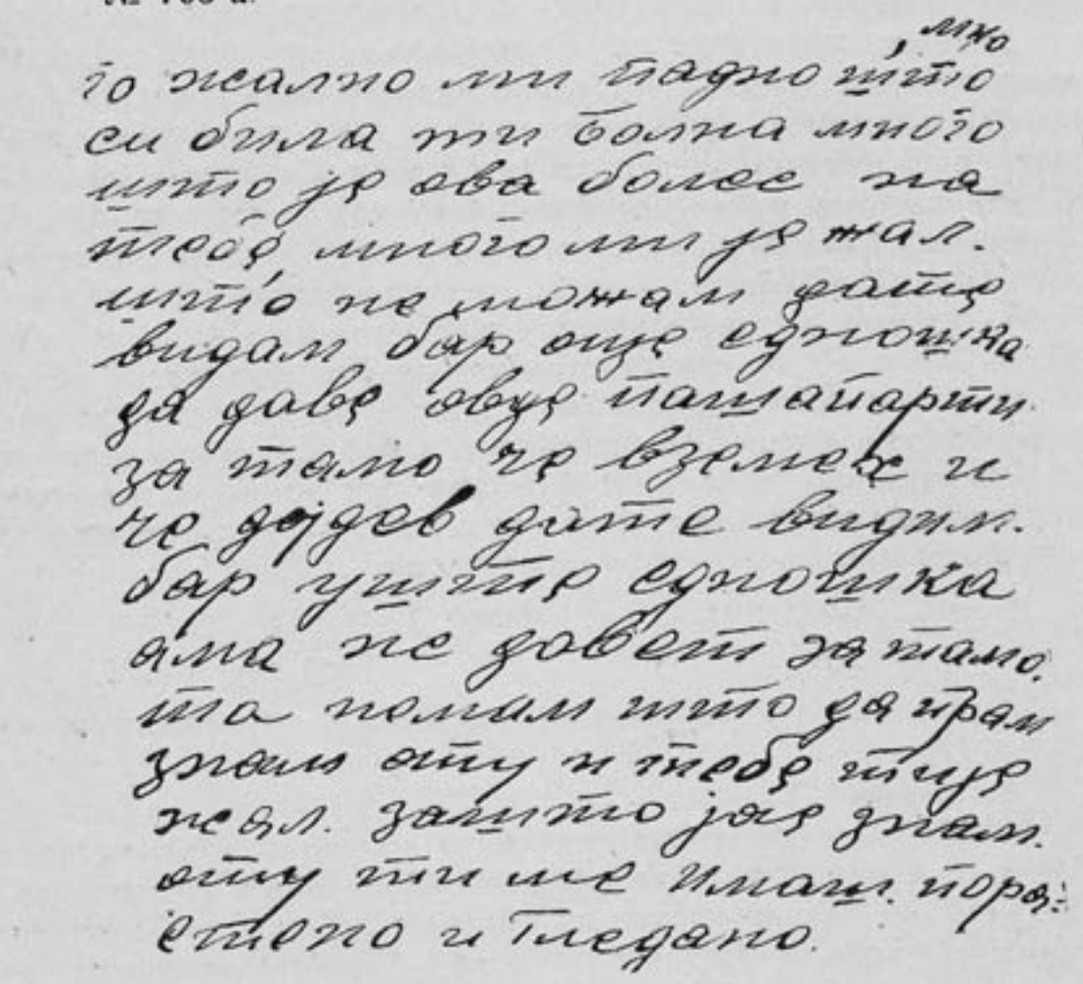
— —

Всичкитѣ служби сж заети отъ гладници-сърби, включая учителя и свещеника въ селото.

Съ братски поздравъ: В.

Писмо отъ Струмица — **М.** № 1289 отъ 5. II. 1931.

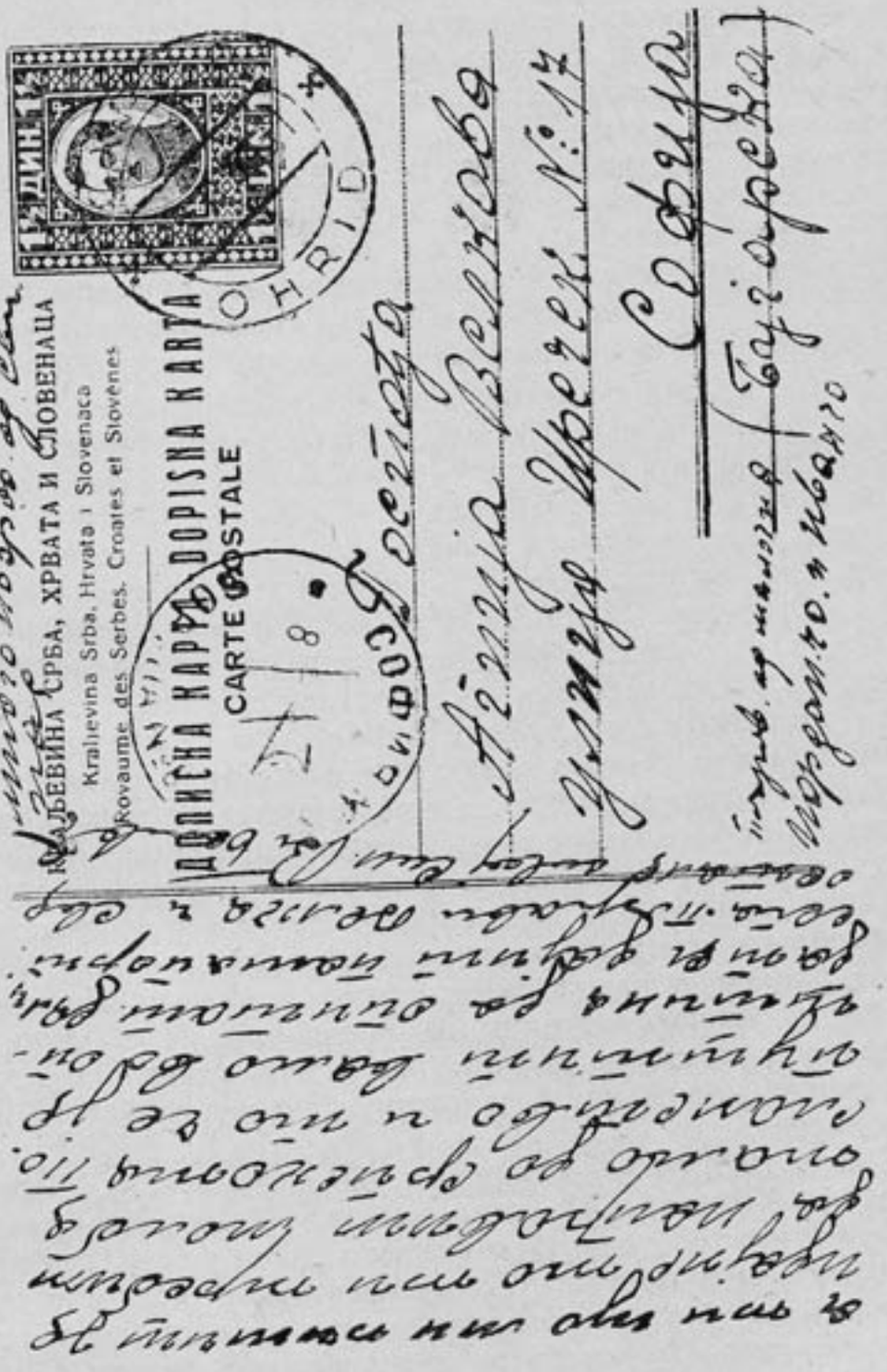
№ 705-а. —

За България сърбитѣ не даватъ паспорти.

www.dlib.mk

№ 705-б. —

Майка иска да се върне при сина си въ Македония подъ сръбско иго. Правятъ й се всевъзможни пръчки. Най-после не й разрешаватъ.

№ 706. — Степанъ Радичъ, единъ месецъ преди да бжде убитъ, ми рисуваше сръбскитѣ затвори. Радичъ имаше много противници въ своята страна, както всѣки голѣмъ политически мжжъ, но нѣмаше човѣкъ, който би се усъмнилъ въ истиностьта на неговитѣ думи. Той знаеше какво говори. Той ми обеща да преведе единъ протестъ, който бѣше написалъ по поводъ скандализознитѣ работи, които ставаха въ затворитѣ и които бѣше внесълъ въ скупщината. Радичъ не можа да стори това, азъ получихъ на сръбски

www.dlib.mk

този протестъ и го преведохъ съ единъ младъ сръбски студентъ. Следъ единъ месецъ Радичъ бѣше мъртавъ, или, за да бждемъ точни, смъртно раненъ: неговиятъ братовчедъ и боенъ другарь умрѣ при атентата. Че този атентатъ бѣше планиранъ и санкциониранъ отгоре, е безъ всѣкакво съмнение. Убиецътъ избѣга, макаръ че на всички врати имаше стража. Единъ часъ следъ това излѣзе заповѣдьта за арестуване. Въпрѣки това убиецътъ се яви следъ петь часа въ Министерството на вжтрешнитѣ работи, гдето никой не тури ржка на него. Следната година убиецътъ, който междувременно бѣше арестуванъ, биде остженъ на 33 години затворъ. Той билъ продоволствуванъ отъ единъ първокласенъ ресторантъ и можелъ да излиза отъ затвора всѣка нощь между 11 и 2 часа.

Въ Югославия е забранено да се публикува, каквото и да е върху положението въ затворитѣ. Единъ нѣмски журналистъ разправя, че полицията сама приготовлява комюникетата и ги налагала на печата. Даже и най-голѣмитѣ вестници трѣбва да предаватъ точно тѣзи съобщения, макаръ и да сж убедени, че въ тѣхъ нѣма ни една истинна дума. Докато този журналистъ е пребивавалъ въ Югославия — тамъ сж се гледали три масови процеса. Нито преди, нито следъ, нито презъ време на разглеждане на тѣзи процеси, ни единъ вестникъ не е могълъ да напише даже единъ редъ за това. Позволено е било най-много да се напише бележка относно датата на процеса или за присждата. Присждата не е могла да се съобщава подробно, а само размѣра на наказанието за осжденитѣ. Шефътъ на пресата изисквалъ отъ редакциитѣ да помѣстятъ изпратеното съобщение и тежко на този вестникъ, който би измѣнилъ въ него една даже запетая. Можемъ да си представимъ, че е възможно нѣкой отъ журналиститѣ да замине за чужбина и тукъ да разкрие всичкитѣ лъжи, които сж били налагани за помѣстване въ неговия вестникъ. За да не може да се случи това, отказва се даването на паспортъ на всѣки журналистъ, даже и тогава, когато нѣкой по здравословни причини трѣбва да посети чуждъ курортъ.

Презъ 1929 година полицията уби секретаря на „Червената помощь“ въ Югославия Църнекъ, поетътъ Ченгичъ бива хвърленъ отъ 4-ия етажъ на полицейския арестъ. Това значи, разбира се, че той самъ се е хвърлилъ. Единъ работникъ, чието име се пази въ тайна, бива убитъ при изпровождането му въ затвора; сжщата нощь, при единъ обискъ въ неговото жилище, биватъ убити работника Барунъ и двама още работници, чиито имена се пазятъ въ тайна. Шивачътъ Финци умира въ затвора вследствие на изтезания. Въ гробищата биватъ застреляни предъ изкопани гробове трима македонци, чиито имена се пазятъ въ тайна. Хърватскиятъ селянинъ Вуковичъ бива убитъ. Убити биватъ сжщо професоръ Томичъ, металоработникътъ Ванъ и главниятъ секретарь на югославянския Червенъ кръстъ (хвърленъ отъ прозореца на полицейския участъкъ). Убити сж четирима македонски студенти, намиратъ трупа на македонеца Бе-

www.dlib.mk

бековъ, застрелянъ е македонскиятъ селянинъ Талевъ, убити бивать още осемь македонци. Тѣхнитѣ имена се пазятъ въ тайна. Убити двама македонци, единиятъ седемдесеть годишенъ старецъ (неговиятъ трупъ е изяденъ на улицата отъ кучета). Седемь други сж избити. Лѣкарьтъ Станоевъ убитъ, намиратъ трупа на моната Щихмировъ, застрелянъ е албанскиятъ попъ Гековъ, въ затвора е умрѣлъ отъ мжчения единъ арестантъ, името на когото не се знае. Застрелянъ е селянинътъ Ибрачковъ. Намиратъ сжщо единъ съвършено разложенъ трупъ.

Презъ 1930 година умира вследствие мжчения македонскиятъ учитель Джипуновъ. Въ Загребъ бива убитъ хърватинътъ Брезничакъ и отъ жандарми е застрелянъ единъ книгопродавачъ, въ чиито дюкянъ били намѣрени нѣколко български книги. Убитъ е въ затвора македонецътъ Цуцевъ, намѣренъ е разложениятъ трупъ на Георгиевъ, застрелянъ единъ бѣжанецъ, убитъ 73-годишния хърватски селянинъ Коларичъ, убити трима българи. Хърватскиятъ националистъ Орѣшковичъ бива застрелянъ на улицата въ Загребъ отъ полицаи, убитъ е комунистътъ Заставоковичъ, намѣренъ е разложениятъ трупъ на единъ неизвестенъ, застрелянъ е отъ полицията работникътъ Стефаничъ, застрелянъ е комунистътъ Машановичъ, убитъ хърватинътъ Матижекъ, убитъ отъ полицията комунистътъ Деличъ, застрелянъ комунистътъ Габнай.

Листата се свършва на 6 юний.

„Манчестеръ Гардиенъ“ публикува листата на политическитѣ убийства презъ 1929 година. Диктатурата въ Югославия се видѣ принудена да даде по този поводъ едно обяснение. Въ него не се отрече нито едно убийство, но се оправдаха съ това, че това сж били комунисти и че отчасти това сж самоубийства или убийства при опитъ за бѣгство. Семейството на Хаджимоневъ настояваше да се произведе следствие по изчезването на последния. Казваше се, че той билъ изчезналъ при опитъ да избѣга. Трупътъ му е билъ изровенъ и се установи, че той билъ цѣлъ покритъ съ рани отъ изтезанията въ затвора. Сжщиятъ бѣ случаятъ съ Дяковичъ, чийто трупъ имаше сжщитѣ рани, както и на Хаджимонева. Работничката Анка Гржетичъ е била хвърлена отъ прозореца на втория етажъ на участъка. Тя паднала върху талашъ и за щастие не умрѣла, а въ тежко състояние била отнесена въ Осьекъ за очна ставка и при това. по пжтя хвърлена отъ полицията предъ минаващия влакъ. Намѣриха я въ едно отвратително състояние върху релситѣ, обаче, противно на всички очаквания, тя остана жива. Полицията, която не е предполагала това, обяви само, че тя била избѣгала и безследно изчезнала.

Успѣхме да се снабдимъ съ нѣколко писма отъ затвора. Чрезъ тѣзи писма ние узнаваме не само какво е претеглилъ самиятъ имъ авторъ, но и какво е сторено и съ другитѣ затворници. Той дава имената не само на онѣзи, които сж били подхвърлени на неизказани мжчения, но и на отдѣлнитѣ палачи и началници, които

www.dlib.mk

сж присжтствували и лично сж ржководили извършването на жестокоститѣ.

„Насъ ни биятъ съ юмруци, съ гумени камшици, съ приклади, съ бастуни — се казва въ едно писмо. — Насъ ни биятъ страшно, смъкватъ ни на земята и ни тъпчатъ съ крака по корема. На насъ ни тикатъ силомъ соль въ устата и не ни даватъ капка вода да пиемъ. Да ни биятъ по голитѣ стжпала на краката или да ни затварятъ въ карцери влажни и безъ всѣкаква свѣтлина, това е обикновенъ методъ на измжчване. Служатъ си и съ келии, въ които гъмжи отъ дървеници, за да се изтръгватъ самопризнаия или да се наказватъ обявилитѣ гладна стачка затворници“.

II. Сжщиятъ авторъ на писмото съобщава за смъртьта на единъ политически затворникъ. „Хаукъ на 28 августъ биде подхвърленъ на мжчение. Докараха го въ келията на Жимичъ, Карски, Фридманъ. Неговото лице бѣше изцапано съ кръвь, той бѣше въ безсъзнание, когато полицаитѣ го стовариха. Следъ известно време дойде единъ полицай, за да го изведе на разходка. Хаукъ бѣше съвършено отпадналъ, неговото лице бѣше покрито съ рани, той правѣше впечатление на лудъ. На въпроса на единъ агентъ, какво трѣбва да се прави съ Хаукъ, полицейскиятъ шефъ д-ръ Масовичъ отговори: „Доведете го въ моята стая; вие знаете какво трѣбва да стане съ него“. Следъ петь минути Бениаминовичъ се втурва въ следствената стая и вика: „Хаукъ се хвърлилъ отъ прозореца!“ Хаукъ, обаче, бѣше въ стаята на полицейския шефъ, окованъ въ вериги, и освенъ Бениаминовичъ тамъ имаше още трима души полицаи. Така стана това „самоубийство“.

Изъ едно друго писмо извличаме следното. „Когато ме закараха при полицейския шефъ, д-ръ Масовичъ каза: „Най-сетне те хванахме, лисицо!“ На неговия въпросъ, дали принадлежа на комунистическата партия, отговорихъ отрицателно. Когато се върнахъ въ келията, ме биха. Въ келията бѣше и Жимичъ, когото отвратително биха. Неговитѣ плешки бѣха покрити съ кафяви и сини петна, цѣлото тѣло окървавено. Въ осемь часа двама агенти ме отведоха въ една стая съ изходъ къмъ двора. Тѣ твърдѣха, че Желавичъ е билъ шефъ на главния комитетъ, а Хаукъ шефъ на подкомитета. Понеже азъ не можахъ да потвърдя това — почна мжчението. Влачеха ме по стаята, блъскаха ме съ главата въ стената, хвърлиха ме на пода и почнаха да ме тъпчатъ и ме биятъ по главата съ гуменъ камшикъ. Азъ изгубихъ съзнание и бѣхъ довлѣченъ въ моята келия. Цѣлата нощь се много измжчвахъ, понеже моитѣ окови бѣха толкова много затегнати, че ми се струваше, че ще полудѣя. На следния день сжщитѣ агенти пакъ ме разпитваха въ продължение на единъ часъ, азъ бѣхъ подложенъ наново на мжчения и вечерьта ме отведоха при полицейския шефъ. Присжтствуваха шефътъ д-ръ Масовичъ, единъ полицейски комендантъ и единъ агентъ. Понеже разпитътъ остана безрезултатенъ, върнаха ме въ килията, защото не съмъ билъ достатъчно още зрѣлъ, а това значеше още недостатъчно битъ. На следния

www.dlib.mk

день ме закараха въ банята, дето единъ агентъ ме би съ дръжка отъ метла въ продължение на цѣлъ часъ и половина, а при завръщане въ келията ме биха пакъ съ гуменъ камшикъ по главата и гърба. Вечерьта, въ 10 часа, пакъ разпитъ. При това мжчиха мене и Хаукъ. Лицето му бѣше покрито съ рани, а ржцетѣ му бѣха въ букаи".

Изъ едно трето писмо. „. . . Азъ не искамъ да рисувамъ следственитѣ методи, писмото ми иначе би било пълно съ изрази на ужасъ и възмущение. Азъ добихъ туберкулоза, както и моя другарь въ арестантската келия, това тука е нѣщо обикновено. Седемседмичниятъ предварителенъ арестъ въ полицията направи отъ петнадесеть здрави и силни мжже — работници и студенти, които бидоха предадени на сжда, купъ отъ сакати и инвалиди. Нашата келия въ полицейския участъкъ, въ която ние бѣхме поставени цѣлъ единъ месецъ, бѣше толкова малка, че ние едновременно не можехме да направимъ нито една едничка крачка. Ако нѣкой искаше да ходи (три крачки напредъ и три крачки назадъ), то другитѣ трѣбваше да легнатъ на нароветѣ. Свѣтлина и въздухъ получавахме презъ около двадесеть дупки, всѣка отъ които можеше да се запуши съ палеца на ржката. И при това тази келия бѣше добра въ сравнение съ тахтабенитѣ келии, дето азъ по-късно бѣхъ поставенъ за наказание за една гладна стачка. Доколкото мога да опредѣля, резултатитѣ отъ следствието изглежда да сж следнитѣ: единъ убитъ, единъ самоубилъ се (за да избѣгне мжченията), единъ полудѣлъ, двама съ нервно сътресение, туберкулоза, ишиасъ и тежки тѣлесни повреди почти у всички насъ, като последица отъ мжченията. Сждебниятъ лѣкарь трѣбваше да констатира това."

Скоро следъ като бѣха писани тѣзи писма, единъ отъ полицейскитѣ агенти, който бѣше особено много бруталенъ при тѣзи изтезания, биде отличенъ съ златенъ кръстъ, за благодарность за неговитѣ „къмъ кралския домъ сторени услуги" . . .

Единъ полицейски чиновникъ, който самъ взе участие въ мжченията, призна по-късно следното.

„Обикновено тѣзи мжчения се извършваха между 8 и 12 часа нощемъ. Зданието на полицейския участъкъ бива преди това обкржжавано отъ стража, за да не слушатъ отъ външни лица виковетѣ на жертвитѣ.

Единъ пжть пипнаха двама души, които искаха да подслушватъ, при което ги закараха въ участъка, набиха ги и пакъ ги пуснаха да си отидатъ. Разпититѣ и побоищата ставаха обикновено едновременно въ две стаи. Арестантитѣ биваха докарвани въ бюрото въ вериги. Следъ това имъ се заповѣдваше да си снематъ обувкитѣ, да седнатъ на пода, да си поставятъ окованитѣ ржце надъ колѣната и тогава въ това положение имъ мушкаха пушка или тояга подъ колѣната. Въ това положение почваха да ги биятъ по стжпалата, тъпчеха ги по корема и гърлитѣ и имъ скубѣха коситѣ.

www.dlib.mk

III. Обгаряха имъ ржцетѣ съ цигари. Бодѣха имъ игли подъ ноктитѣ и не спираха дотогава, докато не признаятъ това, което се искаше". (Следватъ изброени имената на всички полицейски агенти, които сж участвували въ тѣзи побоища и особено много сж се отличили съ своята бруталность). „И азъ вземахъ участие по заповѣдь на моя шефъ" — се казва по-нататъкъ въ писмото. Подиръ това следватъ имената на всички, които сж били малтретирани въ негово отсжтствие. И още много, чиито имена не мога да си спомня вече. Женитѣ бѣха сжщо така зле третирани, както и мжжетѣ. Тѣ бѣха въ сжщитѣ келии, заедно съ мжжетѣ, и бѣха, както и нѣкои отъ последнитѣ, всичкото време въ вериги. Обяснението, което дадохъ на следователя, г. Пейовичъ, че азъ въобще никога не съмъ вземалъ участие въ побоища и че въобще никой не е билъ малтретиранъ, е невѣрно. Мене ме заплаши преди да отида на разпита, че ще ме уволнятъ, ако бихъ призналь, че при насъ се прилага побоятъ".

Това обяснение биде дадено на 10 септември 1929 година.

Хърватскитѣ националисти най-вече сж трънъ въ очитѣ на властимащитѣ. Единъ отъ тѣхъ, който се намираше къмъ края на 1929 година въ полицейския арестъ въ Загребъ (кой знае дали още не е тамъ), пише: „Презъ декември м. г., една нощь дойде единъ полицейски чиновникъ съ единъ детективъ въ третия етажъ на полицейския участъкъ, за една, предполагаше се, инспекция на участъка. Тѣ едва бѣха влѣзли въ една келия, когато се чу отвратителенъ ревъ. Това продължи повече отъ единъ часъ. Следъ това арестантътъ биде откаранъ, окованъ въ тежки вериги, въ избата долу. Неговиятъ страшенъ ревъ се слушаше горе при насъ. Това бѣше толкова непоносимо, че една арестантка получи нервно разстройство. Нѣколко дни по-късно въ двора на ареста се виждаше единъ трупъ, чиято глава бѣше покрита съ парцалъ. Въ този моментъ никой не можеше да влѣзе въ полицейски участъкъ.

Мжчението, на което ние бивахме подхвърляни, бива раздѣлено така. Ржцетѣ ни ги връзватъ на гърба. Всѣки арестантъ следъ това почватъ да биятъ съ гуменъ камшикъ, и ако той и сега не направи признание, прибѣгва се до по-строги мѣрки. Арестантътъ лѣга по коремъ, неговата глава се обвива съ една покривка, единъ детективъ му се качва на гърба, хваща главата му между крата си, така че арестантътъ не може нито да се движи, нито да вика. Единъ другъ хваща арестанта за краката и ги държи здраво, докато трети почва да бие съ камшикъ отъ волска кожа по голитѣ пети, докато тѣ страшно подпухнатъ. Следъ това заставятъ арестанта да скача върху камшика съ подпухналитѣ си стжпала и да го цѣлува. Ако при малтретирането падне въ несвѣсть, биятъ го съ камшикъ, за да дойде въ съзнание.

Други методи на мжчението сж: на арестанта връзватъ лѣвата ржка съ лѣвия кракъ, закачатъ го на стената и почватъ да го разпитватъ въ това положение. Такъвъ разпитъ може да трае до два

www.dlib.mk

часа или връзватъ му ржцетѣ, изтеглятъ ги до подъ колѣнетѣ и между тѣхъ поставятъ единъ желѣзенъ пржтъ, закрепенъ въ двата си края на два вертикални пржта. Почватъ тогава да въртятъ арестанта около тази хоризонтална ось, докато изгуби съзнание. Често закачатъ арестанти на вързанитѣ имъ ржце и почватъ да теглятъ главата надолу, докато се строши гръбнакътъ. Подутитѣ стжпала обгарятъ съ свѣщи.

Обвиненитѣ отричатъ своитѣ показания, когато дойдатъ предъ сжда. За да направи това невъзможно, диктатурата е наредила, щото тѣзи арестанти да бждатъ откарвани назадъ въ полицията. Въ Загребъ всички хърватски затворнически надзиратели бидоха отстранени и на тѣхно мѣсто назначени бѣха сърби.

На Обществото на народитѣ биде поднесенъ меморандумъ. Въ него се описва, между другото, какъ П. Маргановичъ е билъ битъ презъ време на разпита, така че следъ три дни умрѣлъ въ келията си. По срѣднощь въ двора на участъка угаснали всички ламби и трупътъ му билъ изхвърленъ изъ прозореца: самоубийство. При аутопсията се установи, че той умрѣлъ вследствие на побоя. Въпрѣки коректната констатация при аутопсията, полицията твърди, че той се е самоубилъ!

Хърватскиятъ националистъ Зибичъ е билъ хвърленъ окованъ въ една келия, дето пуснали роякъ пчели. На хърватския националистъ Копшиновичъ е билъ строшенъ гръдниятъ кошъ, вследствие на което тоя е получилъ неизлѣчими вжтрешни повреди.

Презъ време на процеса въ Бѣлградъ презъ последния февруарий, между обвиняемитѣ билъ и черногорскиятъ учитель Бразановичъ. За да му наложатъ да признае, той билъ малтретиранъ по различенъ начинъ. Съ клещи сж му теглили ноктитѣ отъ пръститѣ на ржцетѣ и краката, пъхвали му въ устата човѣшки нечистотии и най-сетне му забивали желѣзни пирони въ черепа, чрезъ които на още живия човѣкъ сж пръснали черепа. Следъ като той не е искалъ да признае нищо, билъ отведенъ съ автомобилъ извънъ града, дето е билъ отнесенъ въ моргата на бѣлградската болница, дето единъ тамошенъ университетски професоръ е извършилъ аутопсията — но това се пази въ строга тайна.

IV. Единъ другъ, който сжщо е билъ замѣсенъ въ този процесъ, но е успѣлъ своевременно да избѣга, разказва следното. Въ ареста набиватъ игли подъ ноктитѣ, понѣкога даже и пирони. Съ човалчета пѣсъкъ биятъ по корема, това причинява отвратителни болки и вжтрешни наранявания, но външно нищо не може да се установи. Най-напредъ полицейскитѣ агенти биятъ предъ арестантитѣ, и когато се уморятъ, викатъ жандармитѣ. Полицейскиятъ шефъ дава на арестантитѣ „време да си помислятъ“. Това значи, че следъ толкова и толкова минути или часъ „азъ ще те повикамъ, ако не кажешъ всичко, върху което говорятъ съ тебе моитѣ хора“. За да не реватъ презъ време на малтретирането — запушватъ имъ устата съ мръсни парцали . . . Най-отвратителенъ бѣше видътъ на Бразановичъ. На пода на една отъ стаитѣ лежеше

www.dlib.mk

трупътъ на единъ мжжъ, въ когото азъ трудно можахъ да узная по-рано тъй силния мой подчиненъ Бразановичъ. Главата му бѣше облегната на писалищната маса. Отъ главата и врата течеше кръвь, ржцетѣ му бѣха въ окови. Азъ бѣхъ така потресенъ, че просто онѣмѣхъ.

Професоръ Йелашичъ ни поднася подобенъ материалъ за процеса. Той разказва, какъ неговиятъ приятель Хаджо, следъ като отказалъ да даде показания срещу него, билъ изведенъ навънъ и следъ половинъ часъ се върналъ изцапанъ съ кръвь и смазанъ отъ бой. „Той даде следъ това желаното обяснение и ме помоли, хълцайки отъ плачъ, да му простя“ — пише професоръ. Следъ като и професоръ Йелашичъ е билъ най-страшно малтретиранъ, повиканъ билъ другъ неговъ приятель, който сжщо трѣбвало да даде показания противъ него; следъ като последниятъ отказалъ да стори това, билъ битъ, докато призналъ. На Йелашича казали: „Ако Вие, професоре, не признаете — нѣма да преживѣете тази нощь!“ Следъ това предъ сжда професоръ е казалъ:

— Вашата присжда, господа, е за мене безразлична. Азъ нѣма какво повече да изгубя. Защото, вследствие третирането, на което бѣхъ подхвърленъ, азъ съмъ морално съсипанъ, а що се касае до материалното — то е неспособно за работа. Азъ бихъ желалъ само да констатирамъ, че каквото става тукъ, става въ името на краля!“

Около една година следъ прокламирането на фашистската военна диктатура, краль Александъръ дава на французката преса следнитѣ изявления: „Ние нѣмаме никаква военна диктатура. За такава и дума не може да става. Ние имаме само едно провизорно правителство, чиято цель е да освободи нашия единенъ народъ.“

Когато се четатъ параграфитѣ на закона за диктатурата, остава се обаче малко на по друго мнение. Най-напредъ се признава неограничената власть на краля. Следъ това идва членъ, който изброява, какво народътъ не трѣбва да върши. Между другото, не може да се пишатъ и печататъ работи, които биха действували предизвикателно или биха нарушили общественото спокойствие. Това важи за всѣка устна или писмена пропаганда, която има за цель да измѣни политическия или общественъ строй. Сжщо така и за всѣка пропаганда, чрезъ която би могла да се откжсне часть отъ Велика Сърбия. Или, който предизвиква по горепоменатия начинъ недоволство срещу държавни институции. Връзка съ лица или организации въ чужбина, които иматъ за цель да подготвятъ революция или да смъкнатъ силомъ сжществуващия редъ. Сжщо и подръжката на чуждестранни вестници, когато тѣ работятъ противъ общественото спокойствие на нашата държава. Следва членъ 2 отъ закона. Той е съвсемъ кратъкъ и гласи, че „всѣки, който извърши едно отъ горнитѣ престжпления, се наказва съ смъртъ или съ затворъ 20 години“. Чрезъ единъ новъ законъ, който влѣзе въ сила отъ 1 януарий 1930 година, тѣзи наказания се измѣнятъ на доживотенъ затворъ или 18-годишенъ.

www.dlib.mk

Можемъ ли да се очудваме тогава, че въ сръбската държава цари такова голѣмо мълчание? Нещастнитѣ не могатъ да предприематъ нищо, за да подобрятъ своитѣ отвратителни условия. И тѣ трѣбва да вѣрватъ, че цѣла Европа мълчи съ тѣхъ, защото тя или не е осведомена, или е съгласна съ търпения или желания отъ сръбския краль режимъ.

Каринъ Михаелисъ (шведска писателка) — **Въ името на краля** (факти изъ кралство Сърбия) — в. **Frankfurter Zeitung** отъ 28. XII. 1930 г. — Преводъ въ М. №№ 1280, 1281, 1282, 1283 отъ 24, 26, 27, 28 януарий 1931.

№ 707. — Политическото положение въ Югославия е много печално. Военната диктатура на генералъ Живковичъ унищожи всички права на гражданина. Въ Бѣлградъ е учреденъ новъ сждъ за „защита“, на който сж предоставени изключителни права. Неговъ председатель е Суботичъ, известенъ реакционеръ. Присждитѣ на тоя сждъ не могатъ да се обжалватъ. Въ цѣлата страна цари абсолютизъмъ. Оправданитѣ отъ сжда хърватски земледѣлски дейтели сж интернирани по заповѣдь на диктатора, като врагове на народа. Хърватската земледѣлска банка е затворена, а нейниятъ директоръ Йосифъ Предавецъ — арестуванъ. Благодарение задкриването на тази банка, всички земледѣлски кооперации изпитватъ сериозни финансови затруднения. Органитѣ на градското самоуправление сж разтурени. Изборнитѣ градски съвети — сжщо. Съ това — автономията на градоветѣ е унищожена. Начело на последнитѣ сж поставени комисари. Новитѣ мѣстни органи не се избиратъ отъ населението, а се назначаватъ отъ министра на вжтрешнитѣ работи. Градоветѣ на Босна, Бачка, Банатъ, Сремъ, Херцеговина, а така сжщо и на Хърватско сж препълнени съ сръбски войски. Следи се строго да нѣма нито единъ хърватинъ въ тѣзи войски. Хърватитѣ, босненцитѣ и далматинцитѣ сж разпредѣлени по гарнизонитѣ въ Стара Сърбия. Една голѣма часть отъ славянската несръбска интелиґенция е останала безъ хлѣбъ. Държавнитѣ учреждения сж препълнени съ неквалифицирани чиновници (мнозина отъ тѣхъ сж даже безъ срѣдно образование), протежета на диктатурата. Въ цѣлата страна цари най-строга цензура. Критикуването на сжществуващия режимъ е невъзможно. Сурово наказание заплашва оизи, който се осмѣли да критикува. Нѣколко журналисти бѣха осждени възъ основа на новия драконовски законъ за печата, а нѣколко чужди кореспонденти — изгонени отъ страната. Отъ времето, когато бѣ установена диктатурата, страната преживява финансовъ застой. Диктатурата не може да сключи външни заеми. За да спаси селското стопанство отъ гибель, диктаторътъ учреди привилегирована аграрна банка, акционерниятъ капиталъ на която е събранъ по начинъ съвсемъ непознатъ на европейската общественость. Нотариуситѣ разпращаха листове, въ които предварително бѣше отбелязано, колко акции трѣбва да бж-

www.dlib.mk

датъ „подписани“ въ даденъ пукнтъ. Стражаритѣ ходѣха отъ кжща въ кжща, докато посочената отъ нотариуса сума не бждѣше събрана. А печатътъ на диктатора говорѣше за „ентусиазма“, съ който населението се отнесло къмъ привилегированата аграрна банка, като твърдѣше даже, че подписката превишила исканата сума. Отъ момента на обявяването на диктатурата, нотариусътъ и неговитѣ стражари сж неограничени господари въ селото. Обеднѣлото население бѣ принудено да подписва акции, понеже онзи, който откажеше, рискуваше да бжде обявенъ за врагъ на народа. Затворитѣ и изправителнитѣ домове сж препълнени съ невинни жертви на диктатурата. Въ Хърватско положението е още по-печално, отколкото въ останалитѣ части на страната. Достатъчна е най-малката забележка отъ страна на нѣкого, за да бжде хвърленъ въ затвора. Началникътъ на полицията въ Загребъ, д-ръ Бедековичъ, действува съ драконовски методи. Той избива интелигенцията, гражданина, селянина; той въведе изтезанията. Въ по-голѣмата си часть политическитѣ противници на диктатурата се викатъ нощемъ на разпитъ . . . А когато повикатъ нѣкого нощемъ на разпитъ, — това значи, че го водятъ на изтезания. Въ подземието на полицейското управление има стая за изтезания. Тукъ изтезаватъ политическитѣ арестанти. Г. Бедековичъ присжтствува всѣкога и презъ всичкото време на изтезанията. Горятъ петитѣ съ свѣщи, докато месото не почернѣе и забиватъ игли подъ ноктитѣ, докато не заблика кръвь. Презъ време на тия срѣдневѣковни сцени на мжчения пускатъ нѣкой грамофонъ, за да не се чуватъ въ нощната тишина сърцераздирателнитѣ викове на изтезаванитѣ хора. Бившитѣ хърватски политически дейци, които се намиратъ още на свобода, сж поставени подъ бдителенъ надзоръ. Тѣхната кореспонденция се преглежда отъ властитѣ. Г-жа Марценка Радичъ, вдовицата на убития вождъ на хърватската селска партия Стефанъ Радичъ, се намира подъ усиленъ надзоръ и не ѝ се позволява да напуща Загребъ. Д-ръ Анте Трумбичъ* и много други политически дейци сж поставени подъ най-строгъ полицейски надзоръ. Начинътъ, по който действува диктатурата, сериозно загрижва умѣренитѣ хърватски политици. Автономията на Хърватско е унищожена. Диктаторътъ премахна хърватското национално знаме и установи едно и сжщо знаме за цѣлата страна. Новото национално знаме символизира изключително великосръбската идея. Часть отъ хърватитѣ се стреми къмъ една италиянска ориентация, понеже смѣта, че е невъзможно да се остава въ държавно единение съ сърбитѣ. Диктаторътъ унищожава всичко, което не действува и не мисли по сръбски. Неотдавна той въведе ново разпредѣление на избирателнитѣ окржзи. Цельта на реформата е да се унищожи всичкото несръбско славянство. Несръбскитѣ славянски райони сж

* Заедно съ покойния Никола Пашичъ подписалъ презъ 1917 г. т. н. Корфенски пактъ за включването на южнитѣ територии отъ бившата Австро-Унгария въ предѣлитѣ на кралството на сърби, хървати и словенци, преименувано отъ диктатурата на Югославия.

www.dlib.mk

включени въ чисто сръбски окржзи съ такъвъ разчетъ, щото една трета несръбски славяни да бжде смѣсена съ две трети сърби. Цельта на диктатора е да осигури за сърбитѣ болшинство въ случай на законодателни избори. Отъ армията сж извадени всички шабни офицери, които не сж сърби. Въ Бачка, Банатъ, Сремъ и Хърватско населението плаща значително по-високи данъци, отколкото въ стара Сърбия. Диктатурата гледа на гражданина отъ тѣзи области изключително като обектъ на облагане. Безработицата, финансови затруднения, огромно число фалити — всичко това илюстрира резултатитѣ отъ политиката на военната дикгатура.

И. Аушъ. — Диктатурата въ Югославия — в. **Послѣднія Новости** — Парижъ — отъ 10. II. 931.

Авторътъ се представя като хърватски емигрантъ — неутралистъ — б. Ver.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ОКОПИЕ

www.dlib.mk

www.dlib.mk

СЪГЛЕДАНИ ПЕЧАТНИ ГРЪШКИ.

Дѣлъ I. Македония подъ иго.

Страница	Редъ	Броено отъ	Напечатано	Трѣбва да бѫде
XI	9	горе	подъ гръцка	подъ гръцка,
XIII	8—9	доле	„Гай-ретъ„	„Гай-ретъ“
XLI	4	доле	Томочко	Тимочко
XLIV	18	доле	(№№... 67, 68)	(№№... 68, 626, с. 440)
„	5	горе	(№ 51)	(№№ 51, 630, с. 448)
XLVII	11—12	горе	...отъ 20. 1928 г...	отъ 20.II. 1928 г.
LXIII	15	доле	Макдеония	Македония
LXXII	15	„	шпионажъ;	шпионажъ (№ 206)
LXXX	9	горе	тьзи цѣль	тази цель
„	13	доле	добри	дори
XC	20	„	(256)	(№ 256).
XCVI	1	„	обвиняватъ	обвинява
CVIII	3	„	Зейиелъ	Зейчелъ
CXX	10	„	(№№ 352—356)	(№№ 352-356, 632, с. 450)
CXXII	2	„	изгложение	изложение
CXXV	7	„	(№№ 373—378)	№№(372-378, 702, края)
CXXXII	8	горе	обвиняева	обвинява
CXXXV	1	„	училище	училища
CXLVIII	14	доле	територи	територия
„	10	„	анексъ.	анексъ,
CLI	11—8	„	голѣмъ приятель публицистъ-общественикъ	(ненуждно)
CLIII	16	„	повече.	повече;
„	6	„	тамъ	тѣмъ
CLIV	1	горе	Както се изтъкна вече;	както се изтъкна вече,
CLV	1	доле	бѣлгарското	българското
CLX	18	„	редвно	редовно
CLXXVI	11	горе	главно	(главно
„	16	доле	данни	данич
CLXXVII	15	горе	че като	че, като
„	20	„	Гърция	Гърция,
CLXXX	2	„	гръцка	гръцка,
CLXXXI	10	доле	сюдъ	сждъ
CLXXXII	7	горе	на ОН.	на ОН.,
CLXXXIII	7	доле	Остинъ	Остинъ
CLXXXVII	3	доле	съ	въ
CLXXXVIII	2	горе	Македония,	Македония
„	18	доле	революлионна	революционна

www.dlib.mk

Дѣлъ II. Документи и свидетелства.

Стр.	Редъ	Броено отъ	Напечатано	Трѣбва да бѫде
7	5	горе	жито	жито**то**
11	8—9	„	председатель	председатель
33	17	„	**су**	**ту**
36	19—18	доле	зазащита	за защита
36	3	„	училищнияятъ	училищниятъ
39	9	горе	д апоставятъ	да поставятъ
43	24	доле	кога	кого
43	13	„	можемъ. . .	— Можемъ. . .
43	7	„	тази	**Т**ази
44	19	дѣс. стълб. горе	мѣридавно	мѣродавно
54	21	доле	Дебърица	Дебърца
55	7	горе	ангажрия	ангария
55	2	доле	Гласникъ	Гласник
56	16	горе	Не само, че	не само че
65	8—9	„	гър- нието.	гър-цитѣ изнамѣрили новъ методъ за затваряне и гонене населението.
73	4	доле	избухнал абомба	избухнала бомба
74	21	„	чичо му въ	чичо му — въ
74	18	„	охрадчанинъ	охридчанинъ
81	2	„	фачта	факта
84	15	„	орги и	орг**ии**
84	9	„	**и** имало	**а** имало
91	13	горе	димата	думата
130	20	доле	**и**околията.	и околията.
143	20	горе	джемитска	джеми**е**тска
143	11	доле	Топалчани	Топ**о**лчани
144	23	„	зоповѣдватъ,	заповѣдватъ,
172	4	„	Следъ	След**ва**
175	17	„	Подадоха ми единъ актъ. И азъ го подписахъ.	(Да не се чете)
192	7	„	№ 270. —	№ 270 **а.** —
267	4	„	живѣеятъ	живѣятъ
272	6	„	Аадревъ	Андреевъ
279	6	горе	убиецъцъ	убиецътъ
329	18	доле	23	2/3
349	6	горе	Гетевъ	Гешевъ
353	3	„	народъ. . .“	народъ...“ (с. 4).
380	4	„	№ 567	№ 570
380	23	доле	№ 568	№ 571
381	23	горе	№ 569	№ 572
395	14	доле	яввяватъ	явяватъ
396	3	горе	„дпозитъ“	„депозитъ“
421	8	„	— М № 66	— Н. М. № 66

www.dlib.mk

Стр.	Редъ	Бросно отъ	Напечатано	Трѣбва да бѫде
421	15	„	серксия	серския
424	19	доле	превъ	презъ
429	22	„	Овикновено	Обикновено
448	1	горе	„Удруженьие“	„Удруженье“
451	23	доле	прослвутия	прословутия
455	13	„	препълнение.	препълнени.
561	24	горе	можелаха	пожелаха
563	4	доле	гниемъ	гинемъ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ОКОПИЕ

www.dlib.mk